

మ హా క వి బ మ్మె ర పో త నా మా త్య ప్రణీ త

శ్రీ మ హా భా గ వ త ము

మొ ద టి నం పు ట ము

(ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థ, పంచమ, షష్ఠ స్కంధములు)

బహు పాఠాంతర పరిష్కార విపుల పీఠికా సహితము

ఆంధ్ర ప్ర దేశ్ సా హి త్య అ కా డ మి

“కళాభవన్”, సైఫాబాద్,

హై ద రా బా దు - 500 004

1983

**SRI MAHA BHAGAVATHAMU : Volume I; A Telugu Classic
of 15th Century A. D. by Bammara Potana.**

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాదమి

హైదరాబాదు-500 004.

ప్రచురణ : 344

ప్రథమ ముద్రణ : 1964

ద్వితీయ ముద్రణ : 1968

తృతీయ ముద్రణ : 1977

చతుర్థ ముద్రణ : 1983

ప్రతులు : 2,000

వెల రూ. 25-00

ప్రతులకు:

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాదమి

కళాభవన్, నైఫాబాద్,

హైదరాబాదు-500 004.

ముద్రణ :

పద్మావతి ఆర్ట్స్ ప్రెస్,

హైదర్ గూడ, హైదరాబాదు.

*Paper used for the printing of this book was made
available by the Government of India at Concessional rate.*

యద్భక్తిం న వినా ముక్తిః
 . య స్నేవ్యః సర్వయోగినామ్
 తం వందే పరమానంద
 ఘనం శ్రీనందనందనమ్.

సప్తమాధ్యాయారంభము

పరాకృత నమి ద్భంధం
 పరం బ్రహ్మ నరాకృతిం
 సౌందర్య సార సర్వస్వం
 వందే నందాత్మజం మహాః.

గుణత్రయ విభాగ యోగము
 గూఢార్థదీపిక - మధుసూదన సరస్వతి

శ్రీ

లలిత స్కంధము, కృష్ణమూలము, శుకా
 లాపాభిరామంబు, మం
 జులతా శోభితము, సువర్ణసుమన
 స్సుజ్జేయము, సుందరో
 జ్జ్వలవృత్తంబు, మహాఫలంబు, విమల
 వ్యాసాలవాలంబు నై
 వెలయు భాగవతాఖ్య కల్పతరువు
 ర్వి సద్విజిత శ్రేయమై.

సంపాదకవర్గము

ఆచార్య రాయప్రోలు సుబ్బారావు - (అధ్యక్షులు)

డాక్టర్ దివాకర్ల వేంకటాచార్య

డాక్టర్ బి. రామరాజు - (సమావేశకర్త)

శ్రీ తాపీ ధర్మారావు

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి

నాలుగవ ముద్రణకు తొలిపలుకు

1964 లో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ మహాకవి బమ్మెర పోతనామాత్యుడు రచించిన శ్రీ మహాభాగవత కావ్యాన్ని ప్రముఖ పండితుల సంపాదకత్వంలో సుపరిష్కృతంగా ప్రచురించింది. అప్పటినుంచి ఈ మహాకావ్యం మూడు ముద్రణలను అందుకున్నది. “రసిక భావ విదులై”న తెలుగు ప్రజలు అత్యంతాసక్తితో, సమాదర భావంతో భాగవత ప్రతుల నన్నింటిని తమ లోగిళ్ళలో భద్రపరచుకున్నారు. తమ భాషాభిమానాన్ని చాటుకున్నారు.

అశేషాంధ్ర పాఠక లోకానికి ఆంధ్ర భాగవత ప్రతులు సమధికంగా కావలసి వచ్చినవి. వారందరూ అకాడమీని మరో ప్రచురణ కోసం ప్రేరేపించినారు. ఆ ప్రేరణకు ఫలితమే ఈ నాలుగవ ముద్రణ.

1982 లో ఆంధ్రప్రదేశ్ బమ్మెర పోతన పంచశతి జయంత్యుత్సవములను మహాత్సాహంతో జరుపుకున్నది. ఆ సందర్భంగా చతుర్థ ముద్రణ చేపట్టాలని సాహిత్య అకాడమీ సంకల్పించింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ఈ ప్రత్యేక ప్రచురణకు ప్రత్యేకంగా ధన సహాయాన్ని, తగ్గింపు ధరతో కాగితాన్ని అందజేసి, అకాడమీతో సహకరించింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వానికి, ప్రత్యేకించి సాంస్కృతిక వ్యవహారాలశాఖ వారికి అకాడమీ పక్షాన ఈ సందర్భంగా ధన్యవాదాలను సమర్పించుకుంటున్నాను.

మూడవ ముద్రణలో దొరలిన అచ్చుతప్పులను ఎత్తిచూపి నాలుగవ ముద్రణకు శుద్ధప్రతి సిద్ధం చేయడంలో శ్రద్ధాసక్తులను ప్రదర్శించి నిర్దుష్టంగా ఈ కావ్యాన్ని అందజేసే ప్రయత్నంలో మాకు తోడ్పడిన నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయ ఆంధ్ర శాఖాధ్యక్షులు ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారికి మా కృతజ్ఞతలు.

ప్రథమ ముద్రణను, తొలిముద్రణను, సంస్కృత భాగవతాన్ని పరిశీలించి అక్కడక్కడ దొరలిన దొసగులను సరిదిద్ది నాలుగవ ముద్రణకు శుద్ధప్రతిని సిద్ధం చేయడంలో మాతో సహకరించిన తొలిముద్రణ సంపాదక సంఘ సభ్యులు ఆచార్య దివాకర్ల వేంకటాచలదానిగారు, ఆచార్య బిరదురాజు రామరాజుగారు మాకు అభినందనీయులు. ఈ విద్వాంసులకు మా కృతజ్ఞతలు.

ఈ ఇరువురు సంపాదకవర్గ సభ్యులకు ఈ సందర్భంగా తోడ్పడిన శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావుగారికి మా కృతజ్ఞతలు.

అకాడమీ అధ్యక్షులు శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారి పర్యవేక్షణలో ఈ కార్యక్రమం రూపుదిద్దుకున్నది. శ్రీ రామానుజరావుగారికి వందనాలు సమర్పించుకుంటున్నాను.

తెలుగు పరితృప్తికం ఈ ప్రచురణను కూడా సమాదరించి ఈలాంటి మహిత కావ్యాలను ప్రచురించే ఉద్యమంలో మాకు ప్రోత్సాహాన్ని అందిస్తూ ఉంటుందని ఆశిస్తున్నాను.

హైదరాబాదు

తేది : 25-8-1983

ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి

కార్యదర్శి

స మ ర్పణ

జమ్మెర పోతరాజకృత భాగవతము ప్రామాణిక ప్రతిని సిద్ధముచేసి ప్రకటించ
వలెనని ౧౯౬౦ సంవత్సరము జూన్ నెలలో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి నిర్ణయించి
యందు కొఱకు శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారి అధ్యక్షతను డాక్టర్ దివాకర్ల
వేంకటాచలని, డాక్టర్ రామరాజు గార్లతో కూడిన ఒక సంపాదక సంఘమును ఏర్పాటుచేసి
యుండెను. కొంత కృషి జరిగిన తరువాత పాఠాంతరాల నిర్ణయ సందర్భమున ఈ
సంపాదక సంఘము శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యకాస్త్రి గారిని, శ్రీ తాపీ ధర్మారావు గారిని
తమతో చేర్చుకొని వ్రాతప్రతిని సిద్ధము చేసినది. రెండు సంవత్సరాల కృషి ఫలితముగా
సిద్ధమైన వ్రాతప్రతిని ముద్రించి ఆంధ్ర మహాజనులకు ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
సమర్పించుచున్నది.

ఈ ప్రామాణిక ప్రతిని సిద్ధము చేయు కృషిలో ఇరువది యైదు మందికి పైగా
విద్వాంసులు పాల్గొనినారు. అనుబంధములో నీ విద్వాంసుల పట్టిక చేర్చబడినది. వీరందఱికి
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి కృతజ్ఞతలు సమర్పించుచున్నది. భాగవతము ఆంధ్ర మహా
జనులకు అత్యంతాభిమానాస్పదమైన ఉద్గ్రంథము. దేశములోని వివిధ ప్రాంతాలలో భాగవతపు
తాళపత్ర గ్రంథాలు అనేకము లభించుచున్నవి. రాజమహేంద్రవరములోని ఆంధ్ర దేశీయైతిహాసిక
పరిశోధక మండలి, కాకినాడలోని ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, తంజావూరులోని సరస్వతీ మహల్
గ్రంథాలయము, హైదరాబాదు నగరమండలి ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, లక్ష్మణరాయ పరిశోధక
మండలి, పెక్కు తాళపత్ర గ్రంథాలను సేకరించి భద్రపఱచినవి. సంపాదక సంఘ మీ సంస్థల
లోని గ్రంథాలతోపాటు మధుర సౌరాష్ట్ర సభలో స్వయముగా త్యాగరాజు గారు వ్రాసి పెట్టుకొని
నారని ప్రఖ్యాతి గాంచిన ప్రతిని, మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత భాండాగారములో బ్రౌన్ దొరగారు
వ్రాయించిన కాగితపు వ్రాతప్రతులను గూడ పరిశీలించినది. ఈ పరిశీలనలో సంపాదక
సంఘముతో సహకరించిన విద్వాంసులు శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర, శ్రీ కె. వెంకటాచార్యులు గార్లు.
ఈ ఉభయాలకు కృతజ్ఞతలు. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగారము నందలి ప్రతుల పరిశీలనలో
శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు స్వయముగా పాల్గొనినారు. సంపాదక సంఘపు కృషికి పూర్తిగా
తోడ్పడి, తమ వద్ద నున్న తాళపత్ర గ్రంథాలను లభింప జేసిన ఆంధ్రదేశీయైతిహాసిక పరిశోధక
మండలి, ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయము, సౌరాష్ట్ర సభ, ఆంధ్ర
సారస్వత పరిషత్తు, లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలి, మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత భాండాగారము
అను సంస్థలకు సాహిత్య అకాడమి పక్షాన అనేక ధన్యవాదాలు. కాకినాడ, రాజమహేంద్ర
వరములలోని ప్రతుల వివరాలను తెలిసికొనుటకు సహాయము చేసిన శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యకాస్త్రి
గారికి, శ్రీ నేడున్నూరి గంగాధరం గారికి మా కృతజ్ఞతలు.

సంపాదక సంఘము మొత్తము రెండు నూర్ల తాళపత్ర గ్రంథాలను సంపాదించి, వానిని పరిశీలించి, అందులో ముప్పదికి పైగా ప్రతుల నెన్నుకొని, అందులో నుండి పాఠాంతరాలను సేకరించి, పాఠ నిర్ణయము గావించినది. మిక్కిలి శ్రమకోర్చి రెండు వేసవి కాలాలలో మధ్యాహ్న మంతయును కష్టపడి పనిచేసిన సంపాదక సంఘ సభ్యులైన శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు, శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యులు, శ్రీ బి. రామరాజు, శ్రీ తాపీ ధర్మారావు, శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి గార్లకు అకాడమి పక్షాన అనేక కృతజ్ఞతాభివందనములు. ఈ గ్రంథము నింత చక్కగా ముద్రించిన శివాజీ ముద్రణాలయము వారికి ధన్యవాదాలు. మద్రాసు, తంజావూరులలోని తాళపత్ర గ్రంథాల పరిశీలన కొరకు అనుమతి పొందుటకు సహాయపడిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ విద్యాశాఖకు, అనుమతి నిచ్చిన మద్రాసు ప్రభుత్వ విద్యాశాఖకు కృతజ్ఞతలు సమర్పించుట నా కర్తవ్యమై యున్నది.

తాళపత్ర గ్రంథాలతోపాటు ఇప్పటి వఱకు అచ్చుపడియున్న భాగవత ప్రతుల నన్నింటిని సంపాదక సంఘము పరిశీలించినది. వానిలో శ్రీ పాలవర్తివారు వ్యాఖ్యానముతో ప్రకటించిన ప్రతి కూడ నున్నది. పాఠ నిర్ణయము గావించుటలో సంపాదక సంఘానికి డాక్టర్ గిడుగు సీతాపతి, శ్రీమాన్ వేదాల తిరువేంగళాచార్యులు గార్ల సహకారము కూడ లభించినది. ఈ ఉభయులకు ననేక కృతజ్ఞతాభివందనములు.

ప్రామాణికాంధ్రభాగవత ప్రకటనకు అకాడమి అధ్యక్షులైన డాక్టర్ బెజువాడ గోపాలరెడ్డి గారి ప్రోత్సాహము ప్రధాన కారణము. రెండేండ్లకు పైగా, ఇరుపదియైదు మంది విద్వాంసుల సహకారముతో జరిగిన యీ కృషిలో అడుగడుగున శ్రీ గోపాలరెడ్డిగారు ప్రత్యేక శ్రద్ధను తీసికొనినారు. ఈ కృషి ఫలితముగా, ఇప్పటి వఱకు ముద్రితమైన గ్రంథాలలో లేని కొన్ని వేల నూతన పాఠాంతరాలతో, విపులమైన పీఠికతో, ప్రామాణికాంధ్ర మహాభాగవతమును ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి ఆంధ్ర మహాజనులకు సమర్పించుచున్నది.

“భాగవత పురాణ ఫలరసాస్వాదన

పదవి గనుఁడు రసిక భావవిములు”

హైదరాబాదు

క్రీ.శ. : శ్రీరామ నవమి

(20-4-64)

దేవులపల్లి రామానుజరావు

ప్రతిక

పురాణములు :

వేదవాఙ్మయము వలెనే పురాణవాఙ్మయమును ప్రాచీన భారతీయ సంస్కృతికి బట్టుగొమ్మ యని చెప్పగ దగినట్టిది. భారతమునకుఁ బంచమ వేదమని పేరున్నట్లే పురాణ సముదాయమునకును బంచమ వేదమను పేరున్నది. దీనినిబట్టి వేదముల సార మంతయుఁ దరువాతి కాలమునఁ బురాణరూపమునఁ బ్రపంచింపఁబడినదని యూహింప వచ్చును. కొంత కాలము క్రిందటి వఱకును బురాణములందుఁ బ్రతిపాదితమైన విషయ మంతయుఁ బుక్కిటి పురాణ మనియు, దాని కెట్టి చారిత్రక ప్రాధాన్యము నీయఁ బనిలేదనియు, నొక యభిప్రాయము ప్రబలియుండెను. కాని యిటీవలి పరిశోధనల వలన వాని విలువయుఁ బ్రాధాన్యమును బయల్పడుటచేఁ, ప్రాచీన భారతీయ చరిత్ర నిర్మాణమున కవి యపరిహార్యము లైన సాధనము లని తెలియవచ్చినది. ప్రాచీన భారత దేశమందలి రాజకీయ మత సాంఘిక తత్త్వకళా సంస్కృతి చరిత్రల నెఱుంగుట కంతకంటెఁ బ్రభుత్వతరమైన సాధనము మఱొకటి లేదని చెప్పుటలో సత్యమొకటి లేదు. పురాణము లందలి పంచానుచరితములు చారిత్రకుల కెన్నియోవిధములఁ దోడ్పడఁజాలును. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర కారులు పురాణోక్త విషయములను బురావస్తు శాసన పరిశోధనల దృష్టితోఁ బరిశీలించి యవి చాలవఱకు సరియైనట్టివే యని యంగీకరించి యున్నారు. పూర్వ రాజవంశముల చరిత్రము సుమారు పండ్రెండు పురాణములలోఁ జెప్పఁబడియున్నది. మౌర్యవంశమును గూర్చి విష్ణు పురాణమందును, ఆదిమ గుప్తరాజులను గూర్చి వాయుపురాణమందును జెప్పఁబడిన విషయములు సర్వపరిశోధకుల యంగీకారమును బడసినవి. ఈ విధముగాఁ బరిశీలించినచోఁ ప్రాచీన భారతదేశ యథార్థ చరిత్ర నిర్మాణమునకుఁ బురాణ వాఙ్మయ మెంత యమూల్యమైన సాధనమో వేఱుగాఁ జెప్పవలసిన యవసర ముండదు.

సంస్కృతమునఁ బదునెనిమిది మహాపురాణములును బదునెనిమిది ఉపపురాణములునుగల పని సంప్రదాయమును బట్టి తెలియుచున్నది. వీనిలో మహాపురాణములకంటె సుపపురాణముల స్వాభావము లైనట్టివి. అవి వివిధమత శాఖలతోడి సంబంధమును, స్థానిక ప్రాధాన్యమును గలిగినట్టివి. మహాపురాణములు పదునెన్నిదింటిని శివ విష్ణు దేవీ సంబంధమును బట్టి ప్రధానముగా మూడు తెఱఁగులుగా విభజింపవచ్చును. ఈ విభజనము కేవలము ప్రాధాన్య వ్యవధేశమును బట్టి చేయఁబడినదే. ఏలయన నన్ని పురాణములందుఁ బై ముగ్గురు దేవతలకును సంబంధించిన వృత్తాంతములు కానవచ్చును. కాని కొన్ని పురాణములు శివునితో, విష్ణువునితో, దేవితో యధికప్రాధాన్య మొనంగుట వలన నవి యా దేవతకే సంబంధించినవను భ్రాంతి కలుగుచుండును. అది నిజముగా భ్రాంతియే. ఒక్కొక్క పురాణమునకు దొక్కొక్క దేవతయే ప్రధానముగా స్తుతింపఁబడినను ఏ పురాణము గాని యన్యదేవతల నుపేక్షించుట కాని నిరసించుట కాని కనఁబడదు. ప్రతి పురాణమునందును

బురాణములు పడునెనిమిది యను విషయము చెప్పబడి యున్నది. దీనిని బట్టి యన్ని పురాణములు నాకే కాలమున నాకే ప్రదేశమున రచింపబడిన వనియు, నందుచేతనే ప్రతిపురాణము నందును పురాణములు పడునెనిమిది యని పేర్కొనుట కవకాశము గలిగెననియు భావింపరాదు. ఈ పదు నెనిమిది సంఖ్య బహుళః అవి వెలువడిన ప్రదేశముల వైవిధ్యమును బట్టి కలిగియుండవచ్చును. సాధారణముగా దేశమందలి ముఖ్య మత కేంద్రముల నుండి యవి వేరువేరుగా వెలువడియుండును. ముఖ్యములైన యాత్రాస్థలముల కా దినములలో బహుసంఖ్యాకులగు జను లరుగుచుండుటచే నా ప్రదేశములే పురాణముల ప్రచారమున కనువైన స్థలములుగా భావింపబడుచుండెను. ఆ యా పురాణములందుఁ గనిపించు నా యా యాత్రాస్థలముల వర్ణన విస్తృతిని బట్టి యా యా స్థలములం దా యా పురాణము లవతరించెనని యూహింపవచ్చును. ఉదాహరణమునకు గయామాహాత్య మతి విస్తృతముగాఁ జెప్పబడిన పురాణము గయనుండి వెలువడి యుండుననియు, కాశీమాహాత్యము విస్తృతముగాఁ జెప్పబడిన పురాణము కాశీనుండి వెలువడి యుండుననియు భావింపవచ్చును. ఇట్లే యితర పురాణము లవతరించిన స్థలములను గూడ నూహించుట కవకాశమున్నది.

“యస్మాత్ పురాహి అనతి ఇదం పురాణ” మ్మని వాయుపురాణమున పురాణశబ్దము నిర్వచింపబడియున్నది (అధ్య. 1-203). అతి ప్రాచీనకాలము నుండియు జీపించి వచ్చుచుండు టచేఁ బురాణమున కా పేరు కలిగినదని దీని భావము. దీనినిబట్టి లిఖితరూపమును బొందుటకుఁ బూర్వ మతి ప్రాచీన కాలమునుండియుఁ బురాణశబ్దము వాడుకలో నుండెనని యూహింపవచ్చును. ‘ప్రథమం సర్వశాస్త్రాణాం పురాణంబ్రహ్మణా స్మృతం, అనంతరంచ వక్త్రేభ్యో వేదాస్తస్య వినిస్సృతాః’ (1-60) అను వాయుపురాణమందలి శ్లోకము బ్రహ్మచే ప్రప్రథమమునఁ బురాణము స్మరింపబడె ననియు, బిమ్మట నాతని ముఖములనుండి వేదములు వెలువడెననియుఁ జెప్పచున్నది. దీనినిబట్టి మొట్టమొదట నాకే పురాణ ముండెననియు, నది వేదముల కంటెను ప్రాచీనతర మనియుఁ దెలియు చున్నది. వేదగతములైన యితహాసములను బరిశీలించి చూడఁగా నవి యంతకుముందే ప్రచారమున నుండి వేదములు రూపొంది నప్పుడందెడనెడ నుదాహరింపబడిన వని యూహించుట కవకాశము కలుగుచున్నది. దీనినిబట్టి వేదములకుఁ బూర్వమే పురాణములు రచితము లై యుండెనని చెప్పటకు విలుచేక పోయినను అందలి కథేతిహాసములమాత్ర మతిపురాణ కాలముననే ప్రచారమున నుండి, యప్పటినుండియు నవిచ్చిన్నముగా సాగివచ్చుచుండె నని చెప్పటకు మాత్ర మభ్యంతరము లేదు.

పురాణోత్పత్తిని గూర్చి విష్ణుపురాణమున నింకొక విధముగాఁ జెప్పబడి యున్నది. దానినిబట్టి పురాణోత్పత్తికి బీజములు వేదము లందే కానవచ్చుచున్నవి. అందలి కథేతిహాసములును, ప్రార్థనాపూజా విధానములును బురాణరచయితలకు సర్గ ప్రతిసర్గ భాగములను గూర్చుటలో ననేక విధములఁ దోడ్పడి యుండును. ఈ భాగములకును బ్రపంచోత్పత్తికిని జాల సన్నిహితమైన సంబంధ మున్నది. ఋగ్వేదము నందలి విశ్వోత్పత్తికి సంబంధించిన ఋక్కుల ననుసరించియే యవి ప్రపంచంపఁబడి యుండును. అందుచేతనే మాక్సీనల్ ఋగ్వేదమునందలి విశ్వోత్పత్తికి సంబంధించిన ఋక్కులు భారతీయ తత్త్వశాస్త్రమునకే కాక పురాణములకును బీజము లయ్యెనని చెప్పి యున్నాడు (Hist. of Indian Literature. పుట 138.). వేదములందలి ఋక్కులే

కాకి బ్రాహ్మణము లందలి కథేదిహాసములును బురాణములకు విస్తారమైన వస్తువును సమకూర్చి యున్నవి. ఇవియే పురాణము లందలి వివిధములును విస్తృతములునైన యంశములకు వీజము లయ్యె నని వీరిరు పండితుఁడు సుడివియున్నాఁడు. ఈ విధముగా సువనిషద్భుగము నాటికి పురాణము లను పేరుగల ప్రత్యేక వాఙ్మయభాగము రూపొందియుండెనని చెప్పవచ్చును.

విష్ణుపురాణమందుఁ గల పురాణోత్పత్తికి సంబంధించిన శ్లోకములను బట్టి వ్యాసుఁడు పురాణ సంహితను గూర్చి తన శిష్యుఁడైన రోమహర్షణునికి బోధించె ననియు, రోమహర్షణుఁడు దానిని అగ్నివర్చుఁడు, మైత్రేయుఁడు, సాంఘేయసుఁడు, కాళ్యపుఁడు, సావర్ణి, అకృతప్రణుఁడు మున్నగు తన శిష్యుల కుపదేశించె ననియు, రాజులు యజ్ఞము లొనరించు సమయమున వారు దానిని సభాసదులకు వినిపించుచుండిరనియు, నీ విధముగా వారే ప్రాచీన భారతీయ చరిత్ర నిర్మాతలని చెప్పఁదగిన వారనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈ విషయమే కొలఁది మార్పుతో సగ్విపురాణమునఁ గూడఁ దెల్పుఁబడి యున్నది. ఇందు వ్యాసుఁడే పురాణ సంహితను దన శిష్యు లార్థురి కుపదేశించినట్లు చెప్పఁబడినది. వీరిలో నలువురి పేర్లును విష్ణుపురాణమునఁ జెప్పఁబడిన రోమహర్షణుని శిష్యులలో నలువురి పేర్లును సమానములుగా నున్నవి. అట్లే బ్రహ్మాండ వాయు పురాణములలోఁ బేర్కొనఁబడిన రోమహర్షణుని శిష్యుల నాచుములు స్వల్ప భేదములతో సమానములుగనే యున్నవి. వీరిలో కాళ్యప సావర్ణి సాంఘేయసులు స్వతంత్రముగా పురాణ సంహితలను రచించి యుండి రనియు, రోమహర్షణునితోఁ గలసి పూర్వసంహిత యని కూడఁ బేర్కొనఁబడు మూలసంహితను గల్పించి రనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈ మూలసంహితయే మాతృకగా నందున్న విషయములకు మఱి కొన్ని విషయములు కూర్చుకొని తరువాత పురాణము లేర్పడి యుండునని భావింప వచ్చును. వీనిలో మొట్టమొదట రోమహర్షణ సంహితయుఁ దరువాతఁ గ్రమముగ కాళ్యప సావర్ణి సాంఘేయసుల సంహితలును వెలువడెనని చెప్పదురు. దురదృష్ట వశమున వీనిలో నేదియు నిప్పుడు లభించుట లేదు. కాని వానిలో ప్రక్రియానుషఁ గోపోద్ధౌ లోపసంహారములను నాలుగు పాదము లుండెనని మాత్రము తెలియుచున్నది. ఈ చతుష్పాదము లిప్పటికిని వాయుబ్రహ్మాండ పురాణములలోఁ గానఁబడుచున్నవి. పురాణ రచయితలు తాము తమ గురువుల దగ్గఱ విన్న విషయములనే యథాతథముగ లభించి యుండక పోయినను గథాది విషయములలో నెక్కువ మార్పులు కలిగించి యుండరు. వా రచ్చరచ్చుట కొన్ని యధిక విషయములను జేర్చి పురాణములను విస్తృతములు గావించి యుందురు. “ఆనుశుక్రము, స్మృతః, ఇతి నః శ్రుతమ్” మున్నగు పదములు వారు పురాణ సంప్రదాయమును గడు జాగరూకతతోఁ గొనసాగించి గుండి రను విషయమును వర్తమానము చేయుచున్నది.

పై దానినిబట్టి ప్రాచీన కాలమునఁ గూడ భారత దేశమున చారిత్రకులును చరిత్ర వాఙ్మయము నుండెడినని తెలియుచున్నది. ఈ చారిత్రకులకు పంశదిత్తులు, పంశవిత్తములు లను దిరుగు లుండెడివి. వీరిలోఁ గొందఱు కొన్ని పంశముల చరిత్రల యందుఁ బ్రత్యేక పరిశ్రమ కాదించుచుండిరి. సోమపంశ విత్తముగా చంద్రపంశ చరిత్రయం దాతీతేయ వాఁడని యర్థము. యజ్ఞములు జరుగు స్థలములందే కాక యితర స్థలములందును బురాణముల నుపదేశించుచు

బ్రచారముఁ గావించుచుండెడి వారికి సూతులని పేరు. ఈ సూతులు పృథుమహారాజు యజ్ఞకప్పి నుండి పుట్టిన అయోనిజుఁ డైన సూతుని చంశమునకుఁ జెందినవారు. వీరును ఋషులై వివిధ కాలములలో వివిధ స్థలము లందుఁ బురాణములను బ్రచారము కావించుచుండిరి.

అధర్వ వేదకాలము నాటికిఁ బురాణములు సామాన్య జనులకుఁ గాకపోయినను విద్వాంసులకుఁ బరిచితములైయే యుండెను. అందు నారదుని సంబోధించునట్లున్న యొక శ్లోకమేదో యొక పురాణమునుండి గ్రహింపఁబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఛాందోగ్యోపనిషత్తు నందలి సప్తమ భాగమున నారదుఁడు తాను పురాణేతిహాసములను క్షుణ్ణముగాఁ బఠించినట్లు చెప్పియుండుటచే నుపనిషత్తుల కాలమునాటికి పురాణములు సుస్థిరమైన రూపముఁ దాల్చినట్లు భావింపవచ్చును. సూత్ర వాఙ్మయమున పురాణములనుండి పెక్కు శ్లోకము లెడనెడ నుదాహరింపఁ బడి యున్నవి. ఆపస్తంబ సూత్రము భవిష్య పురాణమునుండి యొక శ్లోకము నుదాహరించు చున్నది. మహాభారతము నందలి చివరి పర్వమునఁ బురాణ వాఙ్మయమే కాక పదునెనిమిది పురాణముల పేర్లు కూడఁ బేర్కొనఁ బడియున్నవి. క్రీ.పూ. 4 వ శతాబ్ది యందలి కొటిల్యుఁ డర్థశాస్త్రమున రాజకుమారు లవశ్యము పఠింప వలసిన గ్రంథములలోఁ బురాణములను గూడఁ జేర్చియున్నాఁడు. అమరసింహుఁ డమరసింహుటువునఁ బురాణము పంచలక్షణమని చెప్పి యున్నాఁడు. దీనిని బట్టి యమరసింహునికిఁ బూర్వమే పురాణములు ప్రచారము నుండెనని చెప్పవచ్చును. వేదవాఙ్మయమును బఠించుటయు నర్థము చేసికొనుటయు బహు క్లేశకరమగుట చేతను, అట్లు చేయుటకు సంపూర్ణ జీవిత కాలమైనను సరిపోక పోవుటచేతను, ఆత్మశాంతి కై యేవైన మతగ్రంథములను బఠింపవలెనని తుతూహల పడుచుండెడి సామాన్య జనులకుఁ గఠో పాఠ్యానముల ద్వారా వేదసారము నందింపఁ జాలిన పగుటచేఁ గ్రమముగాఁ బురాణేతిహాసములు ప్రచారము లోనికి వచ్చినవి. వానిని గ్రామములందు సామాన్యులకు వివరించి చెప్పటకుఁ దగిన యత్నములు చేయఁబడియుండెను. అప్పడప్పడు విద్వాంసులు కూడఁ బురాణశ్రవణమునకై యరుగుచుండి రనుటకు హర్ష చరిత్రమున నొక యుదాహరణము లభించుచున్నది. అందు బాణుఁడు తన గ్రామమునందు చెప్పఁబడు వాయుపురాణము వినుటకై యరిగి యుండెనని తెల్పబడి యున్నది. పురాణములలో బహువిధములైన పూజా ప్రార్థనా విధానములు, చరిత్ర, భూగోళ విషయములు, యాత్రాస్థలములయొక్క తీర్థక్షేత్రములయొక్క వర్ణనము, ఖగోళ జ్యోతిశ్శాస్త్ర విషయములు, వేదాంత విషయములు, మోక్షప్రాప్తి కనుపగు సాధనములు మున్నగు నంశము లెన్నో వివరింపఁ బడి యుండును. ఇవి సామాన్య మానవుల విజ్ఞాన పిపాసను దీర్చి వారికి బహువిధమైన జ్ఞాన సంపదను జూపి యిచ్చుచుండును.

పురాణముల కాలము :

పురాణములు ప్రస్తుతమున్న రూపము నెప్పుడు పొందయుండెనో నిర్ణయించుట చాల కష్టము. మహాభారతమునఁ బదునెనిమిది పురాణముల నామములును బేర్కొనఁబడి యుండుటచే

నవి భారతమునకుఁ బూర్వమే రచింపఁబడినని యనుమానించుట కవకాశమున్నది. కాని పురాణములందలి విషయములను నిశితముగాఁ బరిశీలించినచో వానిచోఁ బెక్కు భారతము తరువాతనే రచింపఁబడినట్లు తెలియ వచ్చును. కొన్ని తత్పూర్వము రచింపఁబడిన రచింపఁబడి యుండవచ్చును. రాజసంశయములను దదనుక్రమములను వర్ణించు సందర్భమునఁ బురాణము లప్పటికున్న జ్ఞానమునకుఁ బెక్కువిషయములను జేర్చియున్న వనుటతో సందేహము లేదు. అందుచే బ్రాహ్మణములయు నుపనిషత్తులయుఁ గాలమునుండి గుప్త రాజులకాలము వఱకును పురాణ రచనము కొనసాగుచునే యుండెనని భావింపవచ్చును. కొన్ని పురాణములు మహావీర గౌతమబుద్ధులకుఁ బూర్వమును, గొన్ని వారి తరువాతను రచింపఁబడి ననిచెప్పట కాధారము లున్నవి. ఈ విధముగాఁ బురాణము లన్నియుఁ ప్రస్తుతరూపమున స్థిరపడుటకుఁ బెక్కు శతాబ్దాల కాలము పట్టియుండెనని తోచును. పురాణములందలి ముఖ్యవిషయము లతి ప్రాచీన కాలముననే రూపొందినను అవి క్రమక్రమముగాఁ బలు శతాబ్దాల కాలములో విస్తరింపఁబడి యుండును. అందుచే గొన్ని పురాణము లుపనిషత్తుల కాలమునను, గొన్ని సూత్రముల కాలమునను, గొన్ని యితిహాస కాలమునను, గొన్ని యితిహాసానంతర కాలమునను రచింపఁబడినని చెప్పట కవకాశమున్నది. కావునఁ బ్రతి పురాణము నందలి విషయములను పరిశీలించి, వానిని బాహ్యంతరాధారములతోఁ బోల్చి చూచి, దాని రచనా కాలమును నిర్ణయింప వలయును.

క్రీ. పూ. 6 వ శతాబ్ది నుండియు సంకర్షణ వాసుదేవ తత్త్వము భారతదేశమునఁ బ్రచారమునకు వచ్చెను. పాణినియు పతంజలియు సాత్వతుల కుపాస్యఁ డైన వాసుదేవుని భగవత్స్వరూపునిగాఁ జేర్కొని యుండిరి. సాత్వతులు వాసుదేవ బలరాములను భగవన్నూర్తులుగా భావించి రని భాగవతము కూడఁ జెప్పవచ్చును. క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్ది యందలి శిలప్రదీకారమున వాసుదేవ సంకర్షణ తత్త్వపు ప్రసక్తి యున్నది. కాలక్రమమున బలదేవుడు దివ్యుడనిపఁబడి వాసుదేవుఁ డొక్కఁడే నారాయణ నిర్విశేషుఁడుగా భావింపఁబడుట సంభవించినది. భాగవతమున నెచ్చటనుఁ సంకర్షణ వాసుదేవ తత్త్వము యథాతథముగాఁ బ్రపంచింపఁబడి యుండలేదు. అందుచే వాసుదేవు సంకర్షణ తత్త్వ ప్రభావము నన్నిగిల్గిన పిమ్మటను, వాసుదేవ తత్త్వము ప్రచారమునకు వచ్చిన పిమ్మటను భాగవతము రచింపఁ బడినని యూహింప వచ్చును. ఈ కాలము కొంచె మించుమించుగా గుప్తరాజులు ప్రాభవమునకు వచ్చిన కాలముతో సరిపోవును. క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్ది యందలి శిలప్రదీకారమున విష్ణు పురాణము పేర్కొనఁబడి యుండుటచే నా పురాణ మంతకుఁ బూర్వమే రచితమై యుండెనని నిశ్చయింప వచ్చును. విషయ విస్తరణమున విష్ణుపురాణమునే యనుసరించు భాగవత పురాణము కూడ నా ప్రాంతముననే అనగా క్రీ. శ. రెండు మూడు శతాబ్దాలలో రచింపఁబడి యుండును. గుప్తరాజులు విష్ణుని మూడవ యవతారమైన వరాహమును బూజించుచుఁ దదమ్ముఁ బరమ భాగవతుని చెప్పుకొనుచుండిరని చరిత్రవలనఁ దెలియుచున్నది. భాగవతమున వరాహవతార విషయము సమగ్రముగాఁ జెప్పఁబడి యున్నది. గుప్తరాజులు స్మార్తులైనను భాగవత సిద్ధాంతములు త మ్మొక్కువగా నాకర్షించి యుండుటచే భాగవతమును బవిత్ర గ్రంథముగాఁ బరిగణించుచుండిరి. దీనినిబట్టి కూడ భాగవతము క్రీ. శ. రెండు మూడు శతాబ్దాలలో రచింపఁబడి యుండెనని తలంప వచ్చును.

పురాణ స్వరూపము :

పురాణమునకుఁ బంచలక్షణ మగునది వివరణమే కాక పర్యాయపదము కూడను. 'సర్గము' ప్రతిసర్గము, పంశము, మన్వంతరము, పంచానుచరితము-అనునవా పంచ లక్షణములు. అన్ని పురాణములందు నీ యైదు లక్షణములు సంపూర్ణముగా గనిపింపక పోయినను, అందు సాధారణముగా నీ విషయములే వివరింపఁబడుచుండును. చతుర్విధ పురుషార్థ సాధనమునకును, ధర్మాచరణ ప్రశస్తి కలుగుటకును- వేదాల్లవివరణాత్మక మైన పురాణము యొక్క లక్షణ పంచకణ్ణాన మాచర్యకము. చతుర్వేదములను సాంగోపనిషత్కముగ నెఱింగియుఁ బురాణము నెఱుంగని వాఁడు వివేకి కానేరఁడు. అట్టి వానిని చనకు ఘాతచేయు వానిగా భావించి వేదమాత బెదరిపోవు నట. ఇతిహాస పురాణములచే వేదమును బెంపొందఁ జేయవలయునని బ్రహ్మాండ పురాణ ప్రక్రియా పాదమునఁ జెప్పఁబడియున్నది.

“పురాపి నపం పురాణ” మను నిర్వచనమును గొందఱు చెప్పుదురు. అనఁగా గడచిన పేర్కు కల్పముల చరిత్రము తెల్పున చయుని చిచ్చక్రొత్తగా నుంచునది పురాణమని దీని యర్థము. ఇది మొదట శతకౌటి ప్రవిస్తరమై యేకరూపమున నుండ, సంత గ్రంథమును బ్రజలు గ్రహింపలేరని విష్ణువు వ్యాసరూపము ధరించి, నాల్గు లక్షల గ్రంథముగా సంగ్రహించి పదునెన్నిదిగా విభజించెననియు, శతకౌటి ప్రవిస్తరమైన మూలపురాణ మిప్పటికిని దేవలోకమున నున్నదనియు, బృహన్నారదీయము నుడుపుచున్నది. విపులకు ప్రతిస్మృతులు కన్నులనియు, పురాణము మూఁడవ కన్ననియు, నీమూఁడు కన్నులచేఁ జూడనేర్చినవాఁడు మహేశ్వరాంశజుఁ డనియు స్కాంద రేవాఖండమునఁ జెప్పఁబడి యున్నది. వేదపురాణ ధర్మశాస్త్ర విద్యలు మూఁడును సర్వశాస్త్ర సిద్ధాంతము చేయ నమర్థములైనవి. పురాణము నెఱుంగనివాఁ డింకేమియు నెఱుంగఁ దనియు, సందుఁ గనఁబడని ధర్మమే లేదనియు, వేదములందలి విషయమే స్మృతులందును, నా రెండింటి యందలి విషయమే పురాణములందును గలదనియు, పురాణములు వేదపురుషుని యాత్మయనియుఁ బెద్దలు చెప్పుదురు.

జయమును పేరు భారతమునకే కాక పురాణములకును వర్తించును. య అనునది ఒకటి కిని, జ అనునది ఎనిమిదికిని గుర్తులు. “అంకానాం వాసుతోగతిః” అను సిద్ధాంతము ననుసరించి యిది పదునెనిమిది పర్వములుగల భారతమును, పదునెనిమిది సంఖ్యగల పురాణములను సూచించును. జయవాచ్యమగు భారతముచేఁ గాని, పురాణములచేఁ గాని యుపజీవనము చేయుచు ధర్మ ప్రచారము కావించు మహానుభావుఁ డగ్ర పూజ్యుఁడై యలరారు నని పురాణములు చాటుచున్నవి. వేదమంత్రోక్తము లైన దేవతల రూపములను, చరిత్రలను వ్యాఖ్యానించి, ఆయా దేవతల పూజా ప్రార్థనోపాసనాదులను విధించి, జీవుల చిత్తబద్ధి సాధనమును విశేషములను పురాణములు ప్రపంచించుచున్నవి. భౌతికవాదులైన హిరణ్యకశిపు ప్రభృతులకును, అధి దైవికాధ్యాత్మికవాదులగు ప్రహ్లాదాదులకును నడుమ జరిగిన సంఘర్షణము నాసుర దైవసంపదలను పేర సర్వత్ర నిరూపించి, యోపనిషదమైన జ్ఞానవాచమును నిలఁబెట్టఁ జాలినవి పురాణములు. “యస్మిన్ జ్ఞాతే సర్వం విజ్ఞాతం భవతి” అను నానుడి వేదముల యొక పరెనే పురాణముల యొకడు జక్కగా ననుచు వర్తించును.

మతవిషయమునఁ బురాణములకుఁ గల ప్రాధాన్య మతిమాత్రమైనది. అవి యాస్తిక్యమునకు జీవాతువులు. అవి సందర్భానుగుణముగా నొక్కొక్క దేవతనే ప్రశంసించుచున్నట్లు కనిపించినను మొత్తముమీఁద దేవతలందఱికిని సమానత్వమునే చెప్పును. అవి యెడనెడఁ బ్రత్యేక దేవతలఁ గొల్వవలె నని బోధించినను అన్యదేవతారాధనమును నిరసించవు. నీతిధర్మముల కవినిదానములు. అవి మానవులకు మిత్రులవలెఁ గర్తవ్యాకర్తవ్యములను గఢోపాఖ్యానముల ద్వారా బోధించును గావున లాక్షణికులు వానిని మిత్రసమ్మితములని వక్కాణించిరి. నీతి ధర్మములను, సర్గ ప్రతిసర్గాదులను మాత్రమే కాక పురాణములు మానవుల విజ్ఞానాభివృద్ధికిఁ గావలసిన సర్వ విషయములను బోధించును.

భద్రయం మద్యయం జైవ బ్రత్రయం ప చతుష్టయం
అనాపలంగ కూస్మాని పురాణాని ప్రవక్షతే.

అను శ్లోకమునఁ బదునెనిమిది పురాణములు పేర్కొనఁ బడినవి. భద్రయం = భాగవతము, భవిష్యపురాణము; మద్యయం = మత్స్య పురాణము, మార్కండేయ పురాణము; బ్రత్రయం = బ్రహ్మ, బ్రహ్మవైవర్త, బ్రహ్మాండపురాణములు; ప చతుష్టయం = విష్ణు, చరాహ, వామన, వాయు పురాణములు; అ = అగ్ని; నా = నారదపురాణము; ప = పద్మపురాణము; లిం = లింగ పురాణము; గ = గరుడపురాణము; కూ = కూర్మపురాణము; స్కా = స్కాందపురాణము. ఇవి పదునెనిమిదియు మహాపురాణములు. ఇవికాక సనత్కుమార నారసింహ ద్వైపపురాణములును, గణేశమౌద్గల కాళీ కల్యా ద్యుపాస పురాణములును జాలఁ గలవు. మహాపురాణము లన్నియు వ్యాస కర్తృకము లనియే చెప్పబడుచున్నవి. ఇందలి భాష భాష గాంభీర్యమును బట్టి యచ్చటచ్చటఁ గొంత ప్రౌఢముగా నున్నను సాధారణముగా నతి సరళమును సహజమునై యొప్పుదురు. వీనియందు సామాన్యముగా ననుష్ఠపపందమే వాడఁబడుచుండును.

భాగవత పురాణము :

గీతా సహస్రనామ రామాయణ శబ్దములు నిరుపపదము లయ్యును భగవద్గీతా విష్ణుసహస్రనామ వాల్మీకి రామాయణములను సూచించు చున్నట్లే నిరుపపద మైన భాగవత శబ్దము శ్రీవిష్ణు భాగవతమునే సూచించుచున్నది. దీనిని సర్వమునిగణ సంసేచ్ఛమాన పదారవిందుఁ డైన శుక మహర్షి యథ్యయనము చేసి మోక్షశాస్త్రమను తలంపున ముముక్షు జైన పరీక్షితునకు బోధించి యుండెను. దీనికి సర్వపురాణోత్కృష్టత్వమును, సర్వోపనిషత్తుల్యత్వమును జెప్పఁబడియున్నది. ఇతర మహాపురాణములవలె నిదియు వ్యాసముని ప్రణీతమే యని పలువురి తలంపు. కాని కొందఱి టిది వ్యాసకృతము కాదనియు, గోపాల మతావలంబి యైన హేమాద్రియను రాజు ప్రితికై తదాస్థాన పండితుఁ డైన చోపదేవుఁడు రచించి వ్యాసునిపేరఁ బ్రకటించె ననియుఁ జెప్పుచున్నారు. మఱికొందఱు దీనిని శుకమహర్షియే రచించె నని యభిప్రాయ పడుచున్నారు. ఇంకఁ గొందఱు దీనిని రచించిన వాఁడు కృష్ణదైత్యునియైన వ్యాసుఁడు కాఁడనియు వ్యాసాపర నాముఁడైన యాధునికుఁ డనియు భావించుచున్నారు. కొందఱి టిది వ్యాస ప్రణీతమే యని యంగీరించుచు నిది యష్టా

దశ మహాపురాణాంతర్గతము కాదనియు నుపపురాణములలోఁ బదునేడవ దనియు నుడువుచున్నారు. ఈ వాదము లన్నింటిలో బోపదేవకృత మను వాదమే కొంత యెక్కువ ప్రచారము గాంచినది. సిద్ధాంత చంద్రికలో నీ వాదము బలపఱచు వారు చూపు హేతువు లన్నియు సప్రమాణముగా ఖండింపఁ బడినవి. ప్రాచ్య పాశ్చాత్యపండితులు పలువు రిది బోపదేవ కృత మను వాదము నిలువఁ జాలదనియు, దీనిని రచించినవాఁడు వ్యాసుఁడే యనియు, దేవీభాగవతము కాక యిదియే యష్టాదశ మహాపురాణాంతర్గతమైన దనియు నిశ్చయించి యున్నారు.

ఒకప్పుడు హేమాద్రి యను విద్వత్ప్రభువు సభలోనున్న పండితులను జూచి ముహూర్త ద్వితీయమున భాగవతాధ్యాయ సంగ్రహార్థమును గ్రంథరూపమున నెచ్చెనైనఁ జెప్పఁగలరా యని యడిగెనట! అంత సభలో నున్న బోపదేవుఁ డను పండితుఁడు లేచి రేపు చెప్పెద నని పల్కి శ్రీమద్భాగవత కథానుక్రమణికా ప్రతిపాదకమైన భాగవతాధ్యాయ సారాంశమైన గ్రంథము రచించి హేమాద్రి కర్పించి తన మాట నిలఁబెట్టుకొనెనట! “శ్రీమద్భాగవతాధ్యాయ సారోహిత్ర నిరూపణే, విదుషా బోపదేవేన మంత్రి హేమాద్రి తుష్టయే” యనున చందలి మొదటి శ్లోకమట! ఆ గ్రంథమును దిలకించి మిక్కిలి ప్రీతుడైన తేని ప్రీతనముకై బోపదేవుఁడు భక్తి ముక్తాఫలము, భక్తిలహరి యను మఱి రెండు గ్రంథములను గూడ రచించి యతనిచే నమ్మానితుడయ్యె నట. ఈ కథను యిరస్కరించుకొనియు, భాగవతమునందలి శైలి యితర పురాణములందలి శైలికంటె భిన్నముగా నుండుట గమనించియు నెవ్వరో భాగవతము బోపదేవ కృతమేకాని వ్యాసకృతము కాదను వాదమును వెల్లడించిరి. కాని యా వాదము నిల్చునట్టిది కాదు.

భాగవత రచనా సందర్భము :

వ్యాసమహర్షి భాగవతమును రచించిన సందర్భము భాగవతారంభముననే చెప్పఁబడినది. వ్యాసుఁడు సర్వవర్ణాశ్రమములకును హేతుమచేయ సంకల్పించి వైదికకర్మములైన యజ్ఞము రెడతెగకుండ జరుగుటకై యేకాకారమై యున్న వేదమును ఋగ్వేదా సామాధర్వములుగా విభజించి, శ్రీ శూద్రులును ద్రోవర్ణికాధములును వేదములు విన నర్హులుకారు కావున వారి మేలునకై భారతా ధ్యానము రచించియు, భూతహితమునందుఁ దన హృదయము సంతసించుకొన్న సరస్వతీనదతట మున నొంటరిగాఁ గూర్చుండి, హరికిని యోగివరులకును నభిలషితమైన భాగవత విధము పలుక నైతి నని విచారించుచుండ నారదుఁ డచ్చటి కరుదెంచి యిట్లే వగవచుంటి వని ప్రశ్నించెను. అంత వ్యాసుఁడు నారదుని త్రిలోకసంచార శీతయు, సర్వజ్ఞతయుఁ బ్రకటించి తన కొఱత యెట్టిదో వివరింపవలెనని ప్రార్థించెను. నారదుఁడు నీవు ధర్మము లన్నియుం జెప్పితివి. కాని విష్ణుకథలు చెప్పవైతివి. గుణము లెన్నక ధర్మములు చెప్పినంత మాత్రమున విష్ణుఁడు మెచ్చునా? హరిని నుతింపమియే నీకి వంత కలుగుటకుఁ గారణమని తెల్పి, హరిసేవా మహాత్మ్యమును, హరి గుణస్తుతి మహాత్మ్యమును నెఱింగించి, తన పూర్వజన్మ వృత్తాంతము వివరించి, విష్ణుగుణ వర్ణనము చేయఁ బ్రేరేచి, యభేచ్ఛముగా నరిగెను. అంత వ్యాసుఁడు శబ్దా ప్రాసమును నాత్రమమున కరిగి, భక్తియు క్రమమున విత్తమునఁ బరిపూర్ణుడైన యీశ్వరుని గాంచి, నారాయణ భక్తియోగము

కంటె సనస్థోపశమనము వేతొందు లేదని నిశ్చయించి, భువనక్షేమంకరమైన భాగవతపురాణమును నిర్మించి, మోక్షార్థియైన శుకునిచే జదివించెను. శుకయోగి తక్షక విషానలభితి గంగనడుగు విరక్తచిత్తుడై మునులతో సుపరిష్ఠుడై యున్న పరీక్షిన్నరేంద్రుడు తన్నడుగ నతని కా భాగవతపురాణము సుపదేశించెను.

భాగవత మాహాత్యము :

నిగమ కల్పతరు గళితమైన ఫలము భాగవతము. వైకుంఠగతమైన దానిని నారదుడు గొనివచ్చి వ్యాసుని కొనంగెను. వ్యాసుడు దానిని శుకముఖ నిహిత మొనర్చెను. అమృత ద్రవ సమ్మితమై యది శుకముఖమునుండి భూమిపై రాలినది. తద్రస మాను వారికిఁ బరమానందాను భవము తథ్యము. అట్టి భాగవతము యొక్క మహిమ యింతింతని చెప్పరాదు. దాని మాహాత్యము పద్మపురాణోత్తర ఖండమందలి మొదటి యా అధ్యాయములలోఁ జక్కగా వివరింపఁ బడినది. భాగవతము మోక్షశాస్త్రము; అది భగవద్రూపమైనది. కలియుగమున దానిని బతించినను విన్నను తోడ్తో ముక్తి చేకూరునని చెప్పదురు. శుకమహర్షి పరీక్షిన్నహారాజునకు భాగవత కథను దినిపించ నారంభించు తఱి సుర లమృత భాండముతో నయ్యెడ కరుదెంచి భాగవత కథామృతమును ద్రవ కిచ్చి తాము తెచ్చిన యమృతభాండము నందలి యమృతమును బరీక్షిత్తున కిమ్మని శుకుని బ్రార్థించి రఁట. శుకుడు సుర లుత్తమ భక్తులు గారని తలంచి వారికి భాగవత కథానుధ నొనంగుట కంగీకరింపఁడయ్యెనఁట! దీనినిబట్టి భాగవతము భక్తజనైక లభ్యమనియు సమృతాధిక ఫలప్రదమనియుఁ దెలియుచున్నది. భాగవత కథామృతమును గ్రోలి పరీక్షిన్నహారాజు మోక్ష సామ్రాజ్యము కొల్లగొనుట యెఱింగి బ్రహ్మ విస్మితుడై భాగవతసారము సన్మ సాధనములతోఁ మాఁప నది యన్నిటికంటె గురుతరమై భానియైనఁట. అది చూచి బ్రహ్మసభాగతులైన ఋషులెల్లరు భాగవత మాహాత్యము నెఱింగి రఁట! మున్ను సనకాదులు భాగవత మాహాత్యము నారదుని కెఱింగించి యాతఁ డడుగ శ్రీమద్భాగవతము నాతని కుపదేశించిరి. దాని నేడు రోజులు భక్తిమై వినిన మోక్షము కరతలామలక మగును. వేదాంత శ్రవణ గీతా పారాయణములచేఁ గూడ లభింపని భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములు భాగవత శ్రవణముచేఁ దప్పక లభించి ముక్తిమార్గముఁ జూపును. అందుచేతనే :

నిగమములు వేయుఁజదివిన, సుగమంబులు గావు ముక్తి సుభగత్వంబుల్
సుగమంబు భాగవత మను, నిగమంబు పఠింప ముక్తి నివసనము బుధా !

అని చెప్పఁబడినది.

పోతన దేశకాలములు :

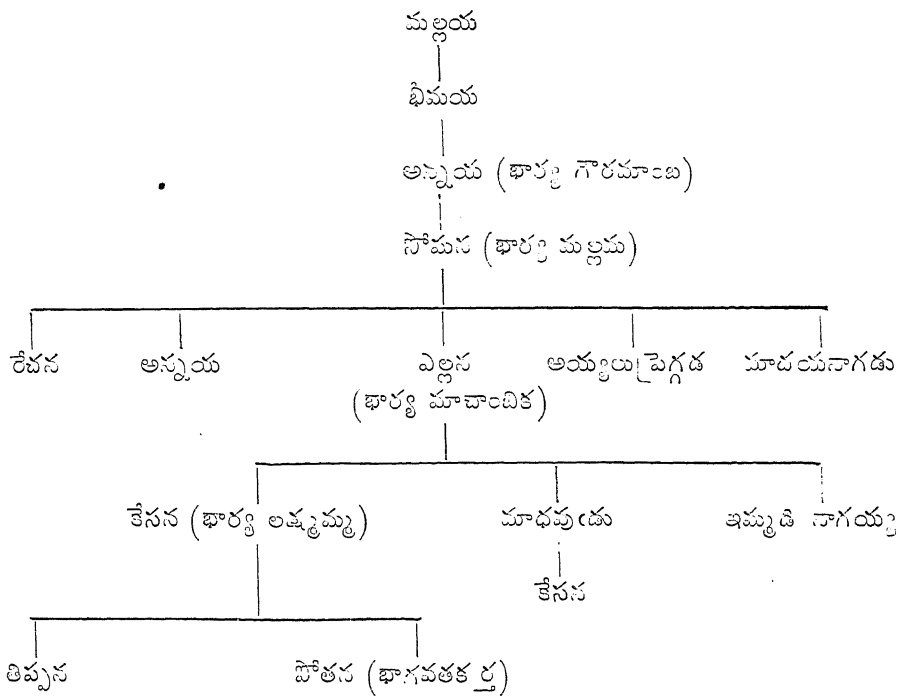
భాగవతామృతము నాంధ్రలోకమున కందించిన వారితో బమ్మెర పోతనామాత్యుఁ డగ్రే నరుడు. ఈతని దేశకాలములఁ గూర్చి చాలకాలము వాదోపవాదములు చెలరేగినవి. భాగవతమును 1848 లో ముద్రించిన పురాణం హయగ్రీవ శాస్త్రిగారు ప్రతిపాదించగా నటుతరువాత వావిలి కొలను సుబ్బారావుగారు పోతనామాత్యుడు రాయలసీమలోని యొంటిమిట్టవాసి యని ప్రబలముగా వాదించిరి. తొలుదొలుత వీరేశలింగం పంతులుగారు కూడ ఈ యభిప్రాయము వారేయైనను కవులచరిత్రము ద్వితీయ ముద్రణమునాటికి తమ పూర్వాభిప్రాయమును మార్చుకొని పోతనామాత్యుఁ

దేశశిలానగరమని ప్రఖ్యాతి గాంచిన యోరుగల్లు (తెలంగాణము) వాడని నిర్ధరించిరి. అటుతరవాత కొమణ్ణాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారును, శేషాద్రిరమణ కవులును, పోతన జన్మస్థానమైన యోరుగల్లుమండలములోని బమ్మెర యనియు, నాతడు భాగవతమున పేర్కొనిన యేకశిలానగర మోరుగల్లే యనియు సహేతుకముగా నిరూపించి నిర్వివాదముగా పరిష్కరించిరి. భాగవతమును పూరించిన వెలిగండల నారయ, సింగన, గంగనలు చూడ తెలంగాణమువారే యని నిరూపించిరి. ఈ యా విషయములు పూర్వ ముద్రితములగు భాగవత పీఠికలందును, పత్రికలందును, కవిచరిత్రము లందును, ముఖముగా విమర్శింపఁబడి స్థాపితము లైనట్టివే. శ్రీ అనుముల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారివాదము లన్నిటిని విమర్శించి ఓరుగల్లు మండలము జనగామ తాలూకాలోని బమ్మెరయే పోతన జన్మస్థలమని స్థాపించినారు. చాళుక్య గంగపేర్మాడి కుమార సోమేశ్వరుని యాజ్ఞచే చాళుక్య విక్రమ సం॥ ౪౩ కు సరియైన క్రీ. శ. 1124 లో వేయఁబడిన గునుడూరి శాసనమున పేర్కొనఁబడిన బమ్మెరయే నేటి బమ్మెర యని నిరూపించినారు. కనుక పోతన పూర్వల జన్మస్థలము బమ్మెర యనియు భాగవత రచనము జరిగినది యోరుగల్లులో ననియు నిశ్చయముగా తేలిపోయినది.

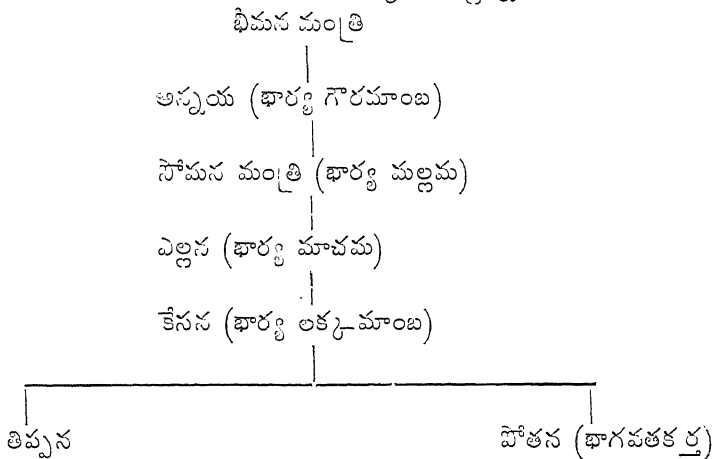
పోతన కాలము మాత్రము మిక్కిలి వివాదాస్పదమైనది. అది యీనాటి చరిత్రను సునిశ్చితము కాదనియే మా యభిప్రాయము. సాహిత్యలోకమున చాళుకించిన కథల ననుసరించి పోతనామాత్యుఁడు శ్రీనాథునకును సర్వజ్ఞ సింగభూపాలునకును సమకాలీనుఁడని కొందఱును, పదునేనవ శతాబ్ది యుత్తర భాగము వాడని మఱి కొందఱును అభిప్రాయపడిరి. వీరేశలింగం పంతులుగారు పోతన పదునేనవ శతాబ్ది పూర్వార్థము వాడనిరి. చాగంటి శేషయ్యగారు (ఆంధ్ర కవి తరంగిణి, 6 వ సంపుటము) పోతనామాత్యుఁడు క్రీ. శ. 1450-1510 ప్రాంతము లందుండిన వాడనిరి. మఱియును ప్రకృతము పోతనామాత్యుని పేరుతో ప్రచారమందున్న భోగినీదండకము, నారాయణ శతకము అతనిది కావేమో యని యనుమానించిరి. వీరభద్రవిజయము మాత్ర మాతని బాల్యకృతి కాబోలు ననిరి. శ్రీ అనుముల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పోతన కాలము క్రీ. శ. 1410-1470 అని నిర్ధరించినారు. శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు క్రీ. శ. 1400-1470 అని నిర్ణయించినారు (పోతన, పుట 18). సుప్రసిద్ధ చారిత్రకులు శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు పోతన మునిమనుమలగు కేసన మల్లనకవుల దాషాయణీపరిణయమును పోతన విరచిత భోగినీదండకమును నాధారముగా పోతన పదునైదవ శతాబ్ది యుత్తరార్థము వాడనిరి (ఆంధ్ర మహాభాగవతోపన్యాసములు). ఇన్ని సిద్ధయములందు కొంత మెఱుంగైనది పోతన పదునైదవ శతాబ్ది యుత్తరార్థమునందున్న వాడనినది యైనను పోతనకాలము తదితర కృతులు నిదమితముగా తేల్చి చెప్పుట కిప్పటికి లభించిన చారిత్రక సామాగ్రి చాల దనియే మా యభిప్రాయము. వివరములరయఁ గోరువారు తత్త్వవిమర్శకుల రచనములు పరిశీలించుట గాక.

పోతన వంశము :

పోతన దేశకాలాదుల గూర్చి తాను స్వయముగా నేమియు చెప్పుకొనకున్నను తన వంశమును గూర్చియు తన్ను గూర్చియు కొంతగా చెప్పుకొన్నాడు. పోతనగారికి కౌండిన్యగోత్రము; ఆపస్తంబ సూత్రము. వీరభద్ర విజయము ననుసరించి పోతనగారి వంశవృక్ష మీ తీరుగానున్నది.

భాగవతము ననుసరించి పోతనగారి పంశబ్దము మిట్లున్నది:

వీరభద్ర విజయము రచించునాటికి పోతన తలదండ్రులు సజీవులుగానే యుండిరి. కనుకనే తన తండ్రిని గూర్చి వీరభద్ర విజయమున నీ విధముగా చెప్పియున్నాడు:

ఉ. భూసుర పంచ్యునిన్ సుగుణ భూషణు నాశ్రిత కల్పవృక్షముం
దాసజన ప్రసన్ను శివతత్త్వ మనోరథ కౌతుకోన్నతుం
గేసన మంత్రి సత్యనిధిఁ గీర్తి విశాలుఁ డిరాయు రున్నతుం
జేసి యుమామహేశ్వరులు చెన్నుగఁ గాతురు గాక సత్కృపన్.

భాగవత రచనము నాటికి పోతన తలదండ్రులు జీవించి యుండరు. అందుచే భాగవత మున వంశ వర్ణనము చేసిన సీసపు ఎత్తుగీతిలో నిట్లు చెప్పియున్నాడు :

ఆ. వె. లలితమూర్తి బహు కళానిధి కేసన
దాన మాన నీతి ధనుడు ఘనుడు
దనకు లక్కమాంబ ధర్మగోపిని గాగ
మనియె శైవశాస్త్ర మహిమ గనియె.

పోతనగారు తన తల్లిని అన్నను వీరభద్ర విజయ, భాగవతములందు మిక్కిలి భక్తితో కొనియాడెనారు. లక్కసాని బహుమాన నివారిత దీనమానసగ్గాని యనియు, దాన ధర్మ మతి గౌరవ మంజులతా గభీరతా స్థాని యనియు, సదాశివ పాదయుగార్చనానుకంపా నయ వాగ్భవాని యనియు వర్ణింపఁబడినది. తిప్పన యీశ్వరసేవాకాముడఁట. వీరభద్ర విజయమున పోతన తన గురువును గూర్చి యీ విధముగా చెప్పినాడు :

ఆ. వె. వెలయు శంభుమూర్తి వీరమాహేశ్వరా
చారవిభుడు భక్తిపారగుండు
అనఘుఁ డివ్వటూరి యారాధ్య చంద్రుండు
సోమనాథనముడు సోమగురుడు.

ఆ గురుఁడే “మత్రప్రసాద దివ్యమహిమచే నెంతైనఁ, గవితఁ జెప్ప నేర్పు గలదు నీ” కని జంకు దీర్చెను. జనక శిక్షిత విహితాక్షరాభ్యాసుడైన పోతన వీరభద్ర ప్రసాదలబ్ధ కవితాతి శయమునఁ బరగినట్లుగా చెప్పకొనుటచేత పోతనవంశము వారును పోతనయు వీరశైవులని తెలియుచున్నది. భాగవతము రచించునాటికి పోతన తిక్కనగారి వలెనే హరిహరులకు భేదమెంచని యద్వైతిగా మాతినాడు. పోతన శ్రీనాథునకు బావమఱచి యనుట, విదానంద యోగి పోతనకు రామమంత్ర మనుగ్రహించె ననుట, పోతన కుమారుడు చుల్లనయనుట రల్పత కథలు. కాని పోతనకు ప్రౌఢ సరస్వతి బిరుదావతిఁడైన కేసన యకుమారుఁ డుండినట్లు గ్రంథాంతరముల వలన తెలియుచున్నది.

కేసన చుల్లన లను సవతితల్లుల బిడ్డలు, జంట కవులు దాక్షయణీ పరిణయమును రచించి గురిజాల మల్లన సోమయాజి కంకిత మిచ్చిరి. అందులో వారు పూర్వకవిస్తుతిలో పోతన తమ పూర్వుడని యీ విధముగా కీర్తించినారు :

చ. నెఱిగిజేగల్గు నన్నయ చునీషిని దిక్కన శంభుదాసునిన్
బరువడి మత్పికామహుని బమ్మెరపోతన భాస్కరాహ్వయున్
వరకవి సార్వభౌముని నవారిత భక్తి నుతింతు మెప్పుడున్
గురు కరుణాఢ్యు లంద్రకవి కుంజరులం దగు భూతి శోభింన్.

కృతిపతి యగు చుల్లన సోమయాజి తమ్ముఁ గూర్చి యిట్లు వలెకినట్లుగా చెప్పినారు :

సీ. శ్రీరామలింగాంఘ్ర సేవావరప్రౌఢఁ గవిరాచమత్కృతిఁ గాంచువారి
నప్పలమ్మయును వీరాంబయుఁ ప్రౌఢ సరస్వతీకిన్ గన్న ప్రజ్ఞ వారి

కౌండిన్య గోత్ర విభ్యాతి బమ్మెర భవ్య వంశాధ్యులై సిరి వఱలువారి
నివటూరి ముక్తి నాగేశ సద్గురుభక్తి నాదిమశైవులై నట్టివారి

తే. కేసకవి మల్లకవి నామకీర్తిపరుల
మమ్ముఁ బిలిపించి మన్నించి మదిఁ దలంచి
ఘనత నుచితాసనంబున నునిచి వేడ్క
వినయ నయ వాక్యములచేత నెనయ బలికె.

పై పద్యమువలన పోతనకు ప్రౌఢ సరస్వతి యను పుత్రుఁడు కలిగినట్లును అతనికి
అప్పలమ్మ, వీరాంబ యను నిరువురు భార్య లుండినట్లును, అప్పలమ్మకు కేసన్నయు, వీరాంబకు
మల్లనయు జనించినట్లును తెలియుచున్నది. అజ్ఞరపు పేరయలింగ కవి తాను బమ్మెరవారి యింటి
యాఁడుబిడ్డను పెండ్లాడినట్లు తన యొడయనంబి విలాసమున నిట్లు చెప్పినాఁడు :

ఉ. బమ్మెరవంశమందునను బ్రౌఢసరస్వతి పద్మ గాంచి తా
నెమ్మె దలిర్చు గేసన కవీశ్వరు లప్పమ నామ సాధ్యియం
దిమ్మపాఁ గూర్చి గన్న సుత యెల్ల మ యందును బేరయాఖ్యుఁడన్
నమ్మతిఁ గంటి వీరనరసమ్మను, గంగనమంత్రి యుగ్మమున్.

దాక్షాయణీపరిణయ కర్తలు పోతనకు కుమారుఁడుగా పేర్కొన్న ప్రౌఢ సరస్వతి బిరుద
నామధారియే యొడయనంబివిలాసము వలన కేసన యని తెలియనగు చున్నాఁడు. దీని వలన
పోతన తరువాత గూడ బమ్మెరవారి వంశమందును వారి యాఁడుబిడ్డల వంశములందును కవిత్వ
వ్యవసాయ మనుస్యూతముగా వచ్చుచుండిన దని తెలియుచున్నది.

పోతన కృతులు :

భాగవతముగాక పోతనగారి పేరితో ప్రచార మందున్నవి వీరభద్రవిజయము, భోగినీ
దండకము, నారాయణశతకము అను మూఁడు కృతులు. వీనిలో వీరభద్రవిజయము భాగవత
రచనము జరిగిన తరువాత వెలసిన కృతి యను కట్టుకథ యున్నది గాని యది నమ్మఁదగినది
గాదు. వీరభద్ర విజయమందే యది పోతనగారి పిన్నతనపు రచనమనియు, అప్పటి కాలనికి
వీరశైవము ముదిరియున్నట్లును నిదర్శనము లున్నవి. గురువైన యివటూరి సోమనారాధ్యుఁడు
పోతనామాత్యుని-

ఆ. పిన్న వాఁడ ననియుఁ బెక్కు సత్కృతులను
వినని వాఁడ ననియు వెఱపు మాను
మత్తసాద దివ్య మహిమచే నెంతైన
కవిత చెప్ప లావు గలదు నీకు.

అని ప్రోత్సహించుటయు, శ్రీనాథుని కాశీఖండమందలి “శిలికంతునకును నెచ్చెలికాఁడు
గాఁ డొకో యటమటిఁ డైన యా యక్షభర్త” యను పద్యమున కనుకరమైన వీరభద్రవిజయ
మందలి “నీలికంతునకు నెచ్చెలి గాఁడొకో యటమటిఁ డైన యీ యంబుజాక్షు” డను విష్ణు
నిందాత్మక పద్యమును ఇందు కుదాహరణములు. వీరభద్రవిజయము ముద్రితప్రతిలోని చతుర్థా

శ్వాసమును, తమకు లభించిన వీరభద్ర విజయము తావల ప్రతియందలి చతుర్థాశ్వాసమును భిన్నముగా నుండుటచే ముద్రిత చతుర్థాశ్వాసము పోతన కృతము కాదేమో యని మానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రనుమానించుటయు (భారతి-రక్తాక్షి-అపాదము), చాగంటి శేషయ్యగారు మానవల్లి వారి యనుమానమున కాస్పద మైన దక్షయజ్ఞ ద్వయకథను సమన్వయించుటయు విజ్ఞు తెలుగు దురు. పోతన వీరభద్రవిజయమున కాధారములుగా వాయు, బ్రహ్మపురాణములు రెంటిని గ్రహించి నట్లు చాగంటివారు తీర్మానించినారు.

భోగినీదండకము సోతన విరచితమని చెప్పుటకు గ్రంథాంతమునఁ గల యీ పద్యమే కారణము.

ఉ. పండిత కీర్తనయుఁ డగు బమ్మెర పోతన యానుభావ మ
రాండ కులావలాంబునిధి కారకమై విలసిల్ల భోగినీ
దండకమున్ రచించె బహుదాన విహర్తృకు రావు సింగభూ
మండల భర్తకు నిర్మమత మానవనాథ మదావహర్తృకున్.

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారును మఱి కొందఱును భోగినీ దండకము పోతన రర్చకము కాదేమో యని యనుమానించినారు. కాని యధిక సంఖ్యాకులు దండకపు శైలికిని భాగవతపు శైలికిని గల సామ్యము వలన నీ దండకము తప్పక పోతన విరచితమే యని యభిప్రాయబడినారు. భోగినీదండకము వ్రాయించుకొన్న సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు రాచకొండ రాజ్యమేలిన పద్మనాయక ప్రభువు. అతఁడు రావు సింగమానాథ హోత్రుఁడు, కుమారాస్థి పోరావనినాథనూనుఁడు, పోచ మాంబా లనన్దర్శనంజాతుఁడు, మఱియు పసంరావనినాథ సంసేవితాచత్వదాంభోజుడు. ఈతఁడే ముమ్మడి సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుఁడనియు, నీతని పరిపాలనము క్రీ. శ. 1430 నుండి 1470 వఱకు సాగిన దనియు మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు నిర్ణయించినారు. భోగినీ దండకముగూడ పోతనగారి యాదనపు రచనమనియే పండితుల యభిప్రాయము.

నారాయణ శతకము పోతన రర్చక మని మంగారి సుబ్బారావుగారు ప్రతిపాదించిరి. సాధారణముగా శతకములందు కృతిరర్చక పేరు భరతాంతమున పద్యమందుండును. దీనికి విరుద్ధముగా నారాయణ శతకమున పద్యమునఁ గాక గద్యమున నది పోతన విరచిత మని కలదు. భనుకనే విమర్శకులు దీని నెవరో రచించి పోతన కంటఁ గట్టివట్టు భావించుచున్నారు. మీఁదు మిక్కిలి 97 న పద్యము చివరి వరజము “కృపకుం జాత్రుఁడనమ్మి ధర్మపురి లక్ష్మీనాథ నారాయణా” యని యుండుటచేత నది కఠింగర మండలమందలి ధర్మపురివాసుఁ డైన కవి యెవరో యచటి లక్ష్మీనారాయణ స్వామి పైఁ జెప్పిన శతకమని భావించుచున్నారు.

శైలి లక్షణ వృత్తాంతము :

భాగవత రచనమును గూర్చియు దాని శైలిలక్షణమును గూర్చియు వింత వింత కథలు ప్రచారమందున్నవి. తనకు కృతి సంకిత మీయని కారణమున సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుఁడు భాగవతమును పాఠిజెట్టించె ననియు నందువలన నది యుత్పన్నమయ్యె ననియు గొక కట్టుకథ

కలదు. పోతన్నగారే దాచి దాచి తమ చరమదశలో వెలికి దీసి కుమారుల కి సారస్వత నిక్షేపము నందిచ్చు నప్పటికే యిది శిథిలమై యుండెననియు మఱియొక కథ కలదు. మొరటిదాని కన్న నిదికొంత మెరుగుగా నున్న కథ. కాని అనుముల సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారును, మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ గారును భాగవత ముత్యన్నమగుటకు అప్పటి రాజకీయ పరిస్థితులే కారణములని చెప్పినది మఱికొంత స్థమంజనముగానున్నది. పోతన చరమదశ నాటికి రాచకొండ దేవరకొండ రాజ్యము లంతరించినవి. తెలంగాణ మధికభాగము బహ్మానీ సుల్తానుల వశమై పోయినది. మఱికొంత గజపతుల చేతిలో బడినది. నిజమైన కారణమేదో తెలియదుగాని పోతనగారి భాగవత మంతయు లభించలేదు. ప్రౌఢసరస్వతి యను బిరుదు వహించిన కేసన వంటి కుమారుడుండ, దాక్షాయణి పరిణయకర్తలైన కేసన మల్లన కవులవంటి మనుమ లుండ, భాగవత శిథిల పూరణము లేదా శేషపూరణము నారయ, సింగన, గంగనల పాలన బడుట విచిత్రము.

శేషాద్రిరమణ కవు లి విషయమై యిట్లు వ్రాసినారు. “ఏకారణము వలననైన నేమి పోతనామాత్యుడు రచించిన పండ్లెండు స్కంధముల భాగవతములో గొంతభాగము జీర్ణించినది. ద్వితీయ స్కంధములో 95 పద్యముల కావలిభాగము, తృతీయ స్కంధములో స్వల్పభాగములు, చతుర్థ స్కంధములో గొంతభాగము, పంచమ, షష్ఠ, స్కంధములు, దశమ స్కంధము ఉత్తర భాగములో గొంత భాగము, ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములు పరుల రచనములతో గూడుకొని యున్నవి. ఆయా భ్రష్టభాగముల నన్నింటిని పరులు పూర్తిచేసి రసనియు నందలి కవిత పూర్తిగ పరులదే యనియు మేము విశ్వసించఁజాలము.”

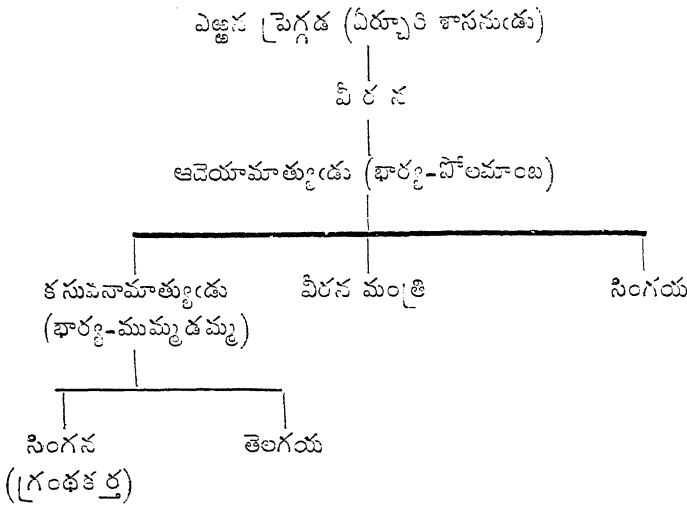
భాగవత పూరణము :

వెలిగండల నారయ : - భాగవతమును పూరించిన కవులలో వెలిగండల నారయ పోతన కతి సన్నిహితుడు. ద్వితీయ తృతీయ స్కంధము లందలి కొన్ని పద్యములును, “కాటుక నెఱయంగ” పద్యమాదిగా దశమ స్కంధోత్తర భాగమును, ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములును రచించిన పుణ్యాత్ముడు నారయ. దశమ స్కంధాంత గద్య పోతన పేరితోనే వ్రాసినను ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధాంత గద్యములం దాతడు పోతనామాత్యునకు ప్రియశిష్యుడ నని చెప్పుకొన్నాడు. ఈతని చరిత్రము తెలిసికొనుటకు వే జాధారములు లేకున్నను పోతనామాత్యునకన్న నీతడు కనీసము ముప్పది సంవత్సరములు చిన్నవాఁ డైయుండునని భావింపవచ్చును. నారయ యనువాదము పోతన యనువాదము కంటె భిన్నముగా విశిష్టాద్వైత పరముగా నుండుటచే కాబోలు అద్వైతపరముగా ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధము లనుపదించిన హరిభట్టు పద్యములును నారయ కవిత్యమును తరువాతి వారు కలిపివేసియుంచురు. హరిభట్టు ఖమ్మంమెట్టులో ఇంచు మించుగా నారయకు సమకాలమం దున్నవాఁడు. నారయ పూర్వుల నివాసము కరీంనగర మండల మందలి వెలిగండల యగుటచే నాతనికి వెలిగండల యింటి పేరైనది.

గంగన :- పంచమ స్కంధమును పూరించినవాఁడు బొప్పనామాత్య పుత్రుడు గంగనార్యుడు. స్కంధాంత గద్యమువలన నీతని గుఱించి యంతకన్న నెక్కుడు తెలియరాదు.

ఆద్యంతములం దీతఁడు శ్రీకృష్ణుని సంబోధించి వ్రాసినాఁడు. భాగవతమందలి తక్కిన స్కంధములవలె గాక పంచమ స్కంధమున రెండవశ్వాసముల విభజన మున్నది. మేము పరిశీలించిన కొన్ని తాళపత్ర గ్రంథములం దీ విభజనము కానరాలేదు. కొన్నింటితో స్కంధాంత గద్యములు కూడ పోతన పేరితో నుండుచేతాక ఆద్యంతము లందలి పద్యములు కూడ శ్రీరామచంద్ర పరముగా నున్నవి. దీనినిబట్టి పంచమ స్కంధమున కొంత పోతన కవిత్వ మున్నదనియు ఎక్కువ భాగము గంగన చేసిన శిథిల పూరణమనియు నూహింపవచ్చును.

సింగన :- షష్ఠస్కంధమును రచించినవాఁడు ఏర్పూరి సింగయామాత్యుఁడు. శ్రీపత్మ గోత్రుడైన కనుపయ మంత్రికి ముమ్మడమ్మకు జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. భాగవతము సందాతఁడు పేర్కొన్న పంచావతార మిట్లున్నది.

ఏర్పూరు గ్రామము కూడ టిరుగుల్లు మండలములోనిదే. సింగన పూర్వకవి స్తుతిలో నొక పద్యమున ప్రత్యేకముగా పోతనను స్తుతించినాఁడు. షష్ఠస్కంధము ఖిలమై పోయినట్లు గాని యితర కారణములు గాని చెప్పక స్వతంత్ర కృతి యట్లే స్వప్నప్రత్యంతము షష్ఠ్యంతములు మున్నగునవి కూర్చినాఁడు. పోతనవలెనే తన తల్లిని గూర్చియు భాగవతమును గూర్చియు పద్యములు వ్రాసినాఁడు. ఈతఁడు కూడ శివ వాణా ధురంధరుఁడయ్యు శ్రీకృష్ణున కంకితముగా నీ షష్ఠస్కంధమును రచించినాఁడు. ఈతఁడు కూడ గంగయకు నమకాలినఁడనియే యూహింప వచ్చును. కొన్ని తాళపత్ర గ్రంథము లందలి షష్ఠస్కంధ గద్యములు పోతనామాత్యుని పేరితో నున్నవి.

షష్ఠస్కంధమును సింగయ తాళ మఱికొందఱు కవులు గూడ రచించినారు. చరాహ పురాణము, ప్రబోధచంద్రోదయము మున్నగు గ్రంథములు రచించిన జంటకవులు నంది మల్లయ, ఘంట సింగయలు కూడ షష్ఠస్కంధమును రచించిరి. ఈ గ్రంథ మిప్పడు లభించుట లేదు. కాని లక్షణ గ్రంథములలో కవుల షష్ఠమనియు శృంగార షష్ఠమనియు పేర్కొనఁబడినది. ఇటులే సర్వన రచించిన షష్ఠస్కంధము కూడ ప్రబంధరత్నావళిలో పేర్కొనఁబడినదే కాని

నేడు పరిభ్రమము కాదు. ఏకాదశ ద్వాదశస్కంధములు రచించిన హరిభట్టు కూడ షష్ఠస్కంధమును రచించెను. ఈ గ్రంథ మముద్రిత మైనను దీని కాశపత్ర ప్రతులు లభించుచున్నవి. హరిభట్టు పంచనామక శతాబ్దము ప్రారంభ మందున్న గొప్ప పండిత కవి. ఖమ్మంమెట్టువాసి. మత్స్యపురాణము, వరాహపురాణము, ఉత్తర నారసింహపురాణము మున్నగునవి యీతని యితర కృతులు.

భాగవతము - అనువాద పద్ధతి :

ఆంధ్రభాష క్రిస్తుకారంభము సుండియు జనవ్యవహారమున నుండె నని చెప్పుట కవకాశము లున్నను అచ్యుతముములైన కావ్యములు వెలువడుట క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్ది నడుమ నుండియే. ఆంధ్ర వాఙ్మయ చుందలి యాదికావ్యము మహాభారతము. అదియు నా కాలమున వెలువడిన యితర కావ్యములును పెక్కు సంస్కృతమునుండి యనువదించబడి నట్టివే. అందుచేతనే యీ యగమును బలుపు రనువాదయుగమని పేర్కొనియున్నారు. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ యనంతరము కొన్ని స్వతంత్ర కావ్యములు రచింపబడినను ఆనువాదములుకూడ సాగుచునే యుండెను. ఇప్పటికిని సంస్కృతము, ఆంగ్లము, హిందీ, బెంగాలీ మున్నగు భాషలందలి గ్రంథముల కాంధ్రానువాదములు వెలువడుచునే యున్నవి. ఆంధ్రము నందలి యనువాద విధానమును బ్రధానముగా మూడు తెలుగులుగా విభజింపవచ్చును. అందు మొదటిది స్వతంత్రానువాదము లేక కథానువాదము. దీనికి గదిత్రయము వారి భారతమే నిదర్శనము. ఆ మహాకవులు వ్యాస భారతమందలి కథను మాత్రము గ్రహించి అనవసరములని తోచిన భాగములను విడిచియు లేక తగ్గించియు, నవసరమని తోచిన చోట్ల గొన్ని మాతృ వర్ణనాదులను జొప్పించియు, ననువితములని తోచిన సందర్భములందన్యథా కల్పనలు కావించియు, హృద్యములైన భాగములను యథాతథముగా ననుసరించియు రచన సాగించి యనువాదమును గూడ నొక స్వతంత్ర కావ్యముగా బ్రతిభాసింపజేసిరి. ఆంధ్ర భారతమును సంస్కృత భారతముతోఁ బోల్చి చూచినచో సందనుపడించిన భాగముల కంటె యథేచ్ఛముగా రచన సాగించిన భాగములే యెక్కువగా గోచరించును. కాని కథామాత్రము మాత్రము విచ్చిన్నము గాక రెండింటి నేకరీతిగా సాగిపోవుచుండును. అందుచేతనే స్వతంత్రమైన యీ యనువాద విధానమును కథానువాద మనుట యుక్తముగా నుండును.

రెండవది భావానువాదము. దీనికి శ్రీనాథుని నైషధానువాదము నిదర్శనము. శ్రీనాథుడు కూడ నైషధమును సచ్చటచ్చట నూతనముగాఁ గల్పించిన పద్యభాగములు లేకపోలేదు; కాని యట్టి సందర్భములు కాల తక్కువ. ఆతఁడు ప్రతిశ్లోకమును జదివి, యందలి భావము జీర్ణము చేసికొని, యది యొక్కొంతయుఁ జెడరి పోకుండ ననువాదమునఁ జక్కగా ప్యక్తము చేసియుండెను. ఆతఁడు తన యనువాదమునఁ గథకును భావములకును గూడ సమాన ప్రాధాన్య మొనంగెను. అందు మూలము నందలి పదము లన్నియు ననువితములైనను గాకపోయినను కథా భావములు మాత్రము యథాతథముగా సాగివచ్చుచుండును. ఈ యనువాద విధాన మత్యంత స్వతంత్రమును గాదు; అత్యంత మూలవిధేయమును గాదు. ఇందు మూలానుసరణమును, అనువాదకుని ప్రతిభయు లెస్సగా గోచరించుచుండును.

మూఁడవది యథాతథానువాదము. దీనిని బదానువాదమని కూడ ననవచ్చును. దీని కాధునికుల నాటకాంధ్రీకరణములు తార్కాణములు. వీరు మూలమునందలి కథాభావములనే కాక పదములను గూడ సమగ్రముగా ననువదించి యత్నింతురు. మూలపదము లన్నియు సరిగా ననువాదమున కెక్కినవో లేదో చూతురో కాని వీరు మూలభావము స్పష్టముగా వ్యక్తమైనదా లేదా యని పరిశీలింపరు. ఇది సాధారణముగాఁ జెప్పినమాట. ఆధునిక కాలమునఁ గూడ సుత్రముమైన యనువాదములు కొన్ని లేకపోలేదు. కాని యట్టివి చాల తక్కువ. అందుచేతనే యాధునికుల యనువాదములు పెక్కు మూలము చూచినఁగాని సులభముగా నర్థముకావు.

ఆంధ్ర మహాభాగవతము శ్రీనాథయుగమున వెలసిన మహాకావ్యము. దీనికి మూలము వ్యాసరచితమైన సంస్కృత భాగవతము. పోతన దీని ననువదించు పట్టఁ గవిత్రయమువారి స్వతంత్ర విధానమును, సమకాలికుఁ డైన శ్రీనాథుని భావానువాద విధానమును గూడ ననుసరించెను. అతని స్వతంత్రత సంకోచపఱచుట యందును, అన్యథా కల్పన మొనరించుట యందును గాక మూలమును బెంపొందించుట యందుఁ గాననగును. అతఁడు సహజముగా మహాభక్తుఁడు కావునను, భాగవతము భక్తచరిత్రములకు నిధానము కావునను, భక్తులు భగవంతుని గుణమహిమానుభావవర్ణనములు కావించు సందర్భములు వచ్చినప్పు డతఁడు పరపశుఁడై మూలము నందలి భక్తిభావములకుఁ దన సొంత భావములను గూడ జతచేసి కొంత పెంపు చేకూర్చుచుండును. ఇట్టి భాగములందు మాత్రమే యతని స్వతంత్రత యెక్కువగా గోచరించుచుండును. అట్లే మూలమునఁ గన్పట్టములైన తాత్త్విక విషయములు చెప్పఁబడు నప్పుడతఁ డాక్లిష్టతను దొలఁగించుటకై వ్యాఖ్యానముల సాహాయ్యమున నట్టి భాగములను వివరణ రూపముగా ననువదించుచుండును. ఇట్టి భాగములు మూలవ్యాఖ్యానములు రెండింటికి ననువాదములని చెప్పఁదగినవి. ఇందు పోతన స్వతంత్రత కిఁ బడదు కాని వ్యాఖ్యానము సాహాయ్యమున నతఁడు కావించిన పెంపు మాత్రము కనఁబడుచుండును. మిగిలిన చోట్ల నాతఁడు శ్రీనాథుని మార్గము ననుసరించి శ్లోకము లందలి విషయమును గాని భావములనుగాని విడువక యథోచితముగా ననువాదము కావించుకొని పోవుచుండును. అందుచే పోతన యనువాదము శ్రీనాథుని యనువాదమువలె మూలానుసారి యయ్య నెడ నెడ కవిత్రయమువారి యనువాదము వలె స్వతంత్రమై యింపు నింపుచుండును.

శ్రీనాథుఁడు మహాపండితుఁడు. అతఁడు తననాటికిఁ బ్రసిద్ధములైన యుత్తమ సంస్కృతాంధ్ర కావ్యము లన్నింటిని గంభీరించిన వృత్తపత్తి గౌరవము కలవాఁడు. కాశీఖండమల ననువదించుపట్ల నతఁడు తన హృదయము నాకర్షించిన పూర్వకవుల యుదాత్తభావ సంపూర్ణములైన శ్లోకముల నెన్నిటినిో సందర్భానుగుణముగా ననువదించి యందందుఁ జొప్పించినాఁడు. అందు కతఁడు కాశీఖండములో పింధ్యపర్వత గర్వ సంస్తంభన సందర్భమునఁ గావించిన మయూర సూర్యశతక శ్లోకానువాదములు సిదర్శనములు. పోతరాజును భాగవతమున నిట్టి యత్నము నొక్కచోఁ గావించినాఁడు. అతఁడు నరకాసుర సంహార ఘట్టమున సత్యభామ యుద్ధము నత్యంత మనోహరముగా వర్ణించియున్నాఁడు. ఈ భాగము సంస్కృత భాగవతమున లేదు. పోతన దానిని విష్ణుపురాణము నుండియో, నాచిన సోమనాథుని యుత్తర హరివంశము నుండియో గ్రహించి

యందుఁ జొప్పించినాఁడు. ఇట్లాతఁ డితర గ్రంథముల నుండి గ్రహించి యందుఁ జొప్పించిన భాగ మిదొక్కటియే.

మూలము.

శ్లో. ఇంద్రదేవ హృతఃప్రతేణ హృతకుండల బంధునా
హృతామరాద్రిస్తానేన జ్ఞాపితో భామచేష్టితమ్ 10-59-2
సభార్యో గరుడారాధః ప్రాజ్ఞోతిషపురం యయో
గిరిదురైశ్శత్రుదురైర్జలాచ్యునిల దుర్గమమ్. 59-3

సరకాసుర వధార్థమై భార్యతోఁ గూడ గరుడ వాహనారూఢుఁడై కృష్ణుఁడు ప్రాజ్ఞోతిష పురమున కరిగెనని మాత్రము మూలమున నుండ పోతన కృష్ణుఁ డరుగుమండ సత్యభామ తన్నుఁ గూడ యుద్ధమునకుఁ గొనిపోవుమని యడుగుటయుఁ, గృష్ణుఁడు మొదట వారింపఁజూచియు నామె పచ్చెదనని పట్టు పట్టుటచే నామెను గూడఁ గొనిపోవుటయు, 7 (ఉత్తర. 151-156) పద్యములతో వర్ణించెను. సత్యభామ సరకాసురునితో యుద్ధము జేయుట మూలమున లేనే లేదు. దానిని పోతన (171 మొదలు 188 చటకు) 17 పద్యములలో విస్తృతముగా వర్ణించెను. తరువాత 189, 190, 191 పద్యములలోఁ గల హరి సరకాసుర సంవాదము కూడా మూలమునఁ గానరాదు.

పోతన స్వయముగాఁ జెంచిన భాగములు :

(అ) హిరణ్యకశిపుః.

శ్లో. ప్రహ్లాద ! ఉచ్యతాం తాత స్మధీతం కించి దుత్తమమ్
కాలే నైతావ తాయుష్మన్ యదశిక్ష ధ్గురోర్భవాన్. 7-5-22

ప్రహ్లాద ఉవాచ.

శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనమ్
అర్చనం వందనం దానం సఖ్య మాత్మనివేదనమ్. 5-23

ఇతి పుంసార్పితా విష్ణౌ భక్తిశ్చే స్సవలక్షణా
క్రియతే భగవత్పదా తస్మస్మే ల్లభితముత్తమమ్. 5-24

ఈ విధముగా మూలమున హిరణ్యకశిపుఁడు ప్రహ్లాదునిఁ దొడమీదఁ గూర్చుండఁ జెట్టుకొని యేమి చదివెతి పని యడిగిన ప్రశ్నయు దానికిఁ బ్రహ్లాదుఁ డొసంగిన సమాధానమును జాల సంక్షిప్తములుగా నున్నవి. పోతన యీ ప్రశ్నోత్తరములు రెండింటిని జాల పెంచి వ్రాసెను.

చోద్యంబయ్యెడి సంతకాల మరిగెన్. 7-163

నిన్ను న్నెచ్చురు నీతి పాత మహిమన్. 7-164

అనుగవి ప్రశ్నయందలి భాగములు. ఇందు మొదటి పద్యము నందలి రెండు పాదములు మాత్రము మూలముసారలుగా నున్నవి. మిగిలిన భాగమంతయుఁ బోతన పెంచి వ్రాసినదే.

అనినం గన్న తండ్రికిఁ బ్రియనందనం దయన ప్రహ్లాదుం డిట్లనియె. 7-165

చదివించిరి నను గురువులు 7-166

తను హృద్భాషల సఖ్యమున	7-167
అంధేందూదయముల్	7-168
కమలాక్షు సర్పించు కరములు కరములు	7-169
కంజాక్షునకుఁ గాని కాయంబు కాయమే	7-170
సంసారజీమూత సంఘంబు విచ్చునే	7-171

ఈ సమాధానమున 167 వ పద్యమున కౌక్కుదానికే మూలమున నాకరమున్నది. విగ్రహించునదంతయుఁ బోతన కల్పితము.

(ఆ) హిరణ్యకశిపుడు ప్రహ్లాదుని విద్యాభ్యాసమునకై చండామార్కుల కప్పగించెను. వారితర రాక్షసబాలకులతోఁ గూడఁ బ్రహ్లాదుని చెన్నగాఁ జదివించిరి. పిమ్మట.

శ్లో. ఏకదా సురరా ట్పుత్ర మంత మారోహ్య పాండవ
ప్రప్రచ్చ కథ్యతాం చత్స ! మన్యతే సాధు యద్యదాన్. 7-5-4

ప్రహ్లాద ఉవాచ.

తద్వాఘ మన్యే ఒసురవర్య దేహినాం సదాసముద్విగ్మధియా మనద్గ్రహత్
హి త్వాత్మహారం గృహ మంధకూటం కనం గతో యద్ధరి మాద్రయేత. 7-5-5

శ్రీ నారద ఉవాచ.

శ్లో. ప్రచ్ఛా పు ప్రసరో చైత్యః పరపక్షే సమాహితాః
అహం బుద్ధి ర్బాలానాం విచిత్రే పరబుద్ధిభిః 7-5-6
సమ్యగ్విధార్కతాం వారో గురు గేహే వ్యిజాతిభిః
విష్టపక్షైః ప్రతిచ్చ వైర్బి ర్బి ధియై రాస్య ధీర్మథా 5-7
గృహ మాసిత మాహూయ ప్రహ్లాదం చైత్య యజ్ఞతాః
ప్రతస్య క్షత్తయా వాచా త మద్యచ్చన్ హి సామభిః 5-8
చత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే సత్తం కథయ మామృషా
వాచా గురి పత స్తుభ్య మేష బుద్ధివివర్తయః 5-9
బుద్ధిభేదః పరకృత ఉచాహో తే స్వతో ఒభవత్
భణ్యతాం శ్రోతుకామానాం గురుణాం కులనందన 5-10

ప్రహ్లాద ఉవాచ.

శ్లో. పర స్వాస్థ్యే త్యసద్గ్రాహః పుంసాం యన్మాయయా కృతః
విమోహితధియాం దృష్టః తస్మై భగవతే నమః. 5-11
స యదాసువృతః పుంసాం పశుబుద్ధి ర్విభిద్యతే
అన్య ఏష తదాన్యో ఒహ మితి భేదగతా సతీ. 5-12
స ఏష ఆత్మాస్వపరే త్యబుద్ధిభి ర్దురస్వయానుక్రమణో నిరూప్యతే
ముహూర్తే యద్వర్తమాన్ వేదవాచినో బ్రహ్మాయో హేష్య భిన్తి మే మతిమ్. 5-13

యథా బ్రాహ్మ త్యయో బ్రహ్మన్ స్వయ మాకర్ష సన్నిధౌ
తథా మే భిద్యతే చేత శ్చక్రపాణే ర్యదృచ్ఛయా.

5-14

పై భాగమునకు పోతన చేసిన యనువాదము 136 వ పద్యము మొదలు 150వ పద్యము వరకు నున్నది. ఇందు—

మోదముతోడ వైచ్యుం ముఖ్యుడు	7-137
దీర్ఘాహ ప్రభు మంద్ర శక్తి యుతమే	7-139
అనుచున నంతోషణములు	7-140
ఎట్టాచిన నట్టాచురురు	7-144
నాకుం జూడగఁ జోద్యమయ్యెడిఁ గదా	7-145
సురలం నోలుటయో సురాధిపతులన్ స్రుక్కించుటో	7-146

అను పద్యములు పోతన రచించినవి. తరువాత హిరణ్యశివుడు విష్ణు పక్షములచేఁ బ్రహ్లాదుని బుద్ధి కలఁగకుండ సతనికి గురుగృహమున బోధన లెన్నగా జరుగుఁ గాక యని వల్క్రివారినిఁ బంపివైచెను. అంత గురువు లతని నింటికిఁ గొనివచ్చి నీకీ బుద్ధివివర్యయము పర ప్రబోధి తమా లేక స్వయంకల్పితమా చెప్పు మని యడిగిరి. ప్రహ్లాదుడు :

అజ్ఞాల్ కొందలు నేము దామనుచు	7-148
ఇను మయస్కాంత సన్నిధి	7-149
మందార మకరంద మాధుర్యమునఁ దేలు	7-150

అను పద్యములతో సమాధానము చెప్పెను. ఇందు మందార మకరందేత్యాది పద్యములు పోతన స్వకపోల కల్పితము. ఇచ్చట కథా సందర్భమునఁ గూడ మూలానువాదములకుఁ గొంత భేదమున్నది. మూలమున దేవయాజులు ప్రహ్లాదు నింటికిఁ గొనివచ్చి నీకీ బుద్ధివివర్యయ మెట్లు కల్గినదని యడుగఁగాఁ బ్రహ్లాదుడు వారికి బైరీతిగా సమాధానము చెప్పినట్లున్నది. అనువాదమున గురువులు ప్రహ్లాదు నింటికిఁ గొనిపోలేదు. అచ్చట నుండఁగనే తండ్రి చెప్పిన (145-146) మాటలు విని ప్రహ్లాదుడు పురోహితు నీక్షించి యా మాటలు చెప్పినట్లున్నది. “ఇనుమయస్కాంత సన్నిధి” నను పద్యము మూల శ్లోకమునకు యథాతథమైన యనువాదము (7-5-14.).

(ఇ) సక్రము నుండి తన్ను రక్షింప గజేంద్రుడు చేసిన స్తోత్ర మాలించి యంబుజాన నాను లూరకుండ విష్ణుడు భక్తుని రక్షింపఁ దలంచె నని చెప్పఁబడిన పిమ్మట మూలమున :

శ్లో. తం తద్వదార్త ముపలభ్య జగన్నివాసః స్తోత్రం నిశమ్య దివిజైస్సహ సంస్తువద్భిః ఛందోమయేన గరుడేన స ఊహ్యమాన శ్చక్రాయుధో ఒభ్యగమ దాప యతో గజేంద్రః.	8-3-31
---	--------

సోంతస్సర స్మరుబలేన గృహీత ఆర్ద్రో
దృష్ట్యా గరుత్మతి హరిః ॥ ఉపాత్తవక్రమ్

ఉత్తిష్ఠ సాంబుజకరం గిర మాహ కృచ్ఛాగ్రి
న్నారాయణాఖిలగురో భగవ న్నమస్తే.

3-32

తం వీక్ష్య పీడిత మజ సృహసావతీర్య
సగ్రాహ మాశుసరసః కృపయోజ్ఞహర
గ్రాహద్విపాటిత ముఖా దరిణా గజేంద్రం
సంపశ్యతాం హరి రమూముద దుస్రియాణామ్.

3-33

అని కలదు. పోతన యీ సందర్భమునఁ గావించిన పెం పెంత విస్తృతమో యంత సరసమై యున్నది.

అల వైకుంఠపురంబుతో	8-95
సిరికిం జెప్పఁడు శంఖచక్రయుగమున్	8-96
ఇట్లు భక్తజన పాలన పరాయణుండును	8-97
తనవెంటన్ సిరి లచ్చివెంట నవరోధవాతమున్	8-98
తదసంతరంబ	8-99
తన వేంచేయు పదంబుఁ బేర్కొనఁడు	8-100
అని వితర్కింపుచు	8-101
తాటంకా చలనంబుతో	8-102
అడిగెద నని	8-103
నిటలాకము లంట నివుర జుం జుమ్మని	8-104
వినువీధిఁ జనుదేరఁ గాంచి రమరుల్	8-105
అయ్యవనరంబునఁ గుంజరేంద్ర పాలన పారవశ్యంబున	8-108

ఈ పద్యము లన్నియు పోతన కల్పించినవే. ఇందు భగవంతుని భక్తరక్షణ పరాయణత మిక్కిలి యొచిత్యశోభితముగా వర్ణింపఁబడినది. 108 వ గద్యము నందలి సరోవర్ణనము శ్లేషా లంకారముతోఁ గూడి బాణుని వచనమును దలపించుచున్నది.

(ఈ) వామనావతార ఘట్టమున పోతన పెంచిన భాగములు పెక్కుగలవు.

1. బలిచక్రవర్తి స్వర్గముపై దాడివెడలిన సందర్భమున 15 వ అధ్యాయములో 11 మొదలు 22 వ శ్లోకము వఱకు స్వర్గవర్జన మున్నది. పోతన యీ వర్ణనమును జాల పెంచి శబ్దార్థాలంకార యుతమైన యతిదీర్ఘవచనము రచించెను. ఇందులోఁ గొంచె మించు మించుగా పంతయు నతఁడు కల్పించి వ్రాసినట్టిదే. కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో నీ వచనమునకు స్వర్గ వర్ణన వచనమును ప్రత్యేక శీర్షిక యున్నది.

2. బలిదాటి కాగలేక వివిజులు త్రివిష్టవము విడిచి తమతమ పొందుపట్టులకుం జన బలి స్వర్గమంతయు నాక్రమించి విశ్వవిజయుఁడై రాజ్యము చేయుచుండెను. తన కుమారుల పాటు చూచి యవీరి పంతసొందుచుండఁ గళ్ళపుఁ డామెకడ కరుదెంచి కుశల ప్రశ్నము గావించెను. ఆమె చైత్యులు తన కుమారుల వెడలనడిచి స్వర్గము నాక్రమించిన చృత్రాంతము తెల్పి వారిని

శాసించి దేవతల మరల స్వర్గమున స్థాపింపవలసిన దని ప్రార్థించెను. ఈ విషయము మూలమునఁ గూడ నున్నది (8-16. 14-17.). తెలుఁగు భాగవతమునందీ సందర్భమున :

అక్కా చెల్లెండ్రయ్యును 8-470

ఎండ కన్నెఱుంగని యింద్రుని యిల్లాలు పలుపంచలను జాలిబడియె నేడు 8-471

అను రెండుమూలకములైన పద్యములున్నవి. ఇందు మొదటిదాన నదితి స్త్రీ స్వభావమును రెండవదాన దేవతల దైన్యమును సందర్శించితముగా వర్ణింపఁబడినవి.

3. అదితి పయోభక్షణ ప్రతమాచరించిన పిమ్మట చతుర్భుజఁ డైన నారాయణుఁడు ప్రత్యక్ష మయ్యెను. అదితి యతని స్తోత్రము చేసెను. ఈ స్తోత్రమైన పిమ్మట తెలుఁగున

అసురవరులు సురల నదలించి బెదరించి నాకమేలుచున్న నాటనుండి

కన్నకడుపు గానఁ గంటఁ గూరుకురాదు కడుపుఁబొక్కు మాన్పి కావవయ్యె. 8-484

అను పద్యమున్నది. ఈ భావము మూలమున లేదు. ఇది అదితి మాతృహృదయమును జక్కగా పూర్తము చేయుచున్నది.

4. అదితి గర్భము ధరించిన పిమ్మట నా సంగతి యెఱింగి బ్రహ్మ గర్భస్థుఁ డైన నారాయణుని స్తుతించినట్లు మూలమున నున్నది (8-17. 24-27). బ్రహ్మ కావించిన స్తుతి తెలుఁ గునఁ గూడ నున్నది. కాని యంతకు ముందు గర్భవర్ణనముతోఁ గూడిన యీ క్రింది పద్యములు చేర్చఁబడినవి. ఈ వర్ణన మమూలకమయ్యి సందర్శించితమై మిక్కిలి రమణీయముగా నున్నది.

చలచలనై పిదపిదనై 8-493

నెలఁతకుఁ జూలై నెల రెన్నెలలై 8-494

మహితతర మేఘమాలా 8-495

తన కడుపున నొక యిరవున 8-496

అంత సకాంతా తిలకంబు క్రమక్రమంబున 8-497

నిలిపెన్ తెప్పల బృందిమన్ 8-498

పెట్టుదురు సుదుట భూతిని 8-499

ఇ వివ్రధంబున 8-500

విశ్వగర్భుఁడు తనగర్భ విచరమందు 8-501

అట్లే వామనుఁడు తల్లిముందు కుమార సముచితాలాపంబు లాడుచుఁ గ్రీడించు సమయమునఁ దనఁ యితోకన పరిణామ పారచశ్యమున నదితి పల్కిన పల్కులు, చేసిన చేష్టలు పోతన రెండు మూడు పద్యములలో హృద్యముగా వర్ణించెను (8-513, 514, 515). వానికి సరియైన భావములు మూలమునఁ గానరావు.

5. వామనుఁ డనంమున వ్రేల్చిన పిమ్మట బలిచక్రవర్తిని జూడ నేగెనని సంస్కృత భాగవత మీ క్రింది శ్లోకమునఁ జెప్పుచున్నది.

శ్రు త్వాశ్వమేధై ర్విజమాన మూర్జితం బలిం భృగూణా ముపకల్పితైస్తతః

జగాదు తత్రాఘింసారసంభృతో భారేణ గాం సన్నమయన్ పదేపదే. 8-18-20

పోతన, దేశాంతర సమాగతులైన బ్రాహ్మణుల చలన బలివదాన్యతను గూర్చి విని, వామనుడు భిక్ష్యమై బలియింటి కరిగెను (8-520-526) యాజు పద్యములలో నా విషయమును జక్కగాఁ జెంచి వ్రాసెను.

6. వామనుడు త్రోవలో నర్మదానదిన దాటి తత్రవహూమున కుత్తరతటమునఁ గల బలిమఖాంతర్వాటికను గాంచెనని పోతన యంత్యానుప్రాసముతోఁ గూడిన 'చండస్ఫూర్తి వటుండు గాంచె' (531) నను పద్యము రచించెను. ఇది యమాలకమైనది. పోతన యంత్యానుప్రాసంతో రచించిన పద్యములు పెక్కాతని స్వకపోల కల్పితములే.

7. సంస్కృత భాగవతము వామనుడు హయమేధవాటమును బ్రవేశించుటను

ఇత్థం సశిష్యేషు భృగు వ్యసేకథా వితర్క్యమాణో భగవాన్ స వామనః

సందడభద్రం సజలం కమండలం వివేశ బిభ్రద్ధయమేధవాటమ్. 8-18-23

అని వర్ణించెను. పోతన వామనుడు హయమేధవాటమును జేరి చేసిన వినోదములను, వింత చేష్టలను, రాజును గాంచి చేయెత్తి యాశీర్వదించుటను నిఁక్రింది పద్యములలో విపులముగా వర్ణించెను.

చవులుగాఁ జెవులకు సామగానంబులు

8-536 మతియును 537

వెఱచుచు వంగుచు వ్రాలుచు

8-538

కొందఱితోఁ జర్చించును గొందఱితో జటలు సెప్ప

8-539

మతియు ననేక విధంబుల నందఱకు

8-540

వెడ వెడ నడకలు నడచుచు

8-541

ఇట్లు దగ్గఱి మాయా భిక్షుకుండు

8-542

ఇతఁడే దానప చక్రవర్తి

8-543

ఇట్లు కుశపవిత్రాక్షత యుతంబగు

8-544

స్వస్తి జగత్ప్రయీ భువన శాసనకర్తకు

8-545

8. బలి వామనుని “చడుగా యెవ్వరివాడ వెవ్వఁడవు, నీ కేమి కావలయునో తెలుపు” మని యడుగ వామనుడు చెప్పిన సమాధానము వ్యంగ్యపూరితమై యాతని భగవత్తత్త్వమును జక్కగా వ్యక్తము చేయుచున్నది. “ఇది నాకు నెలవని యే రీతిఁ బలుకుదు” (8-552). ఇట్టి సందర్భములందు పోతన కావించు వ్యంగ్య రచన లద్భుతములై యత్యంత మనోహరముగా నుండును. అందుఁ బరితలకు సామాన్య విశేషార్థములు రెండును గోచరించు చుండును.

9. బలిని మూఁడడుగుల నేల యిమ్ముని యడుగుచు వామనుడు రాజ్యమున్నప్పుడు పూజ్యులకును, యాచకులకును, భూసురులకును నొసంగనిచో నట్టి వాని జన్మధన గేహములు వృథములని పల్కి బలి వదాన్యతను బోగడుట (564, 565) మూలమునఁ గానరాదు.

10. పక్రండు వామనుని యథార్థ వృత్తాంత మెఱింగించి యాతనికి మూఁడడుగుల నేల యీవలదని బోధించి నప్పుడు బలిపక్రవర్తి సత్యపదవీ ప్రమాణ తత్పరుడై పలికిన పలుకులు మూలమునఁ గూడఁ గొన్ని యున్నవి (8-20-2-13). పోతన మూలము నందలి

భావములకు వన్నె చిన్నెలు గలిగించి యీ భాగమును యభేచ్ఛముగాఁ జెంచి వ్రాసెను (8-588-595). వీనిలో ఆదిన్ శ్రీసతి కొప్పుపై (591). ఎన్నడుం బరు వేడఁబోడఁట (595) అను పద్యము లుదాత్తభావ బంధురములై పోతన కవితా ప్రతిభను వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నవి.

(ఉ) దశమ స్కంధము నందలి అష్టమాధ్యాయమున బలరామ కృష్ణుల బాలక్రీడలను (22-28), గోపికలు యశోదతోఁ జెప్పిన వారి చపలకృత్యములును (29-33) వర్ణింపఁబడినవి.

కాలేన ప్రజతా తాత ! గోకులే రామకేశవౌ

జానుభ్యాం సహపాణిభ్యాం దమమాణౌ విజహ్రతుః.

ఇది వారి బాలక్రీడలను వర్ణించు మొదటి శ్లోకము.

కృష్ణస్య గోప్యో రుచిరం వీక్ష్య కౌమారచాపలమ్

శృణ్వంత్యాః కిం రన్మాతు రితి హోచు స్సమాగతాః.

అనునది వారి కౌమార చాపలమును వర్ణించు మొదటి శ్లోకము. పోతన యిచ్చటి పండ్లెందు శ్లోకములను జాల పెంచి బలరామకృష్ణుల క్రీడా విశేషములను సహజ మనోహరముగా వర్ణించెను (90-209-329). “తనువున సంటిన ధరణీపరాగంబు” (10-297) అను పద్యమున “ప్రౌఢ బాలకుండు శివుని పగిది నొప్పె శివునికిఁ దనకును వేఱులేమి దెల్పవెలయునట్లు” అని శివకేశవుల యభేదమును లెస్సగా సూచించెను. “గోవల్లభుఁడ నేను గోవులు మీరని వడిఱంకె వైచుచు పంగి యాడు” (10-304) అను పద్యము కృష్ణుని మహత్త్వముతో పాటు సహజ బాలక్రీడా పరాయణత్వమును గూడఁ జక్కగా విశదీకరించుచున్నది. గోపికలు శ్రీకృష్ణుని దుడుకుఁ జేతలను యశోదాదేవితోఁ జెప్పు సందర్భమున పోతన సుమా రిరువదిరెండు పద్యములు వ్రాసినాడు. ఇందు పెక్కు కంద పద్యములు. మూలమున నిట మూడు, నాలుగు శ్లోకము లున్నవి. ఇందు వెన్న దొంగిలించి భక్షించుట, పరిహాసము చేయుట, మేహనాదు లొనర్చుట మున్నగు కృత్యములు మాత్రము వర్ణింపఁబడినవి. పోతన వేలుపుల గోడపై నెంగిలిచేయుట, పీన్నదాని చన్నొడిసిపట్టి చీరుట, కెమ్మోవి కఱచుట, జలకమాడుచున్న యువలి వలువ దెచ్చుట, యొక చెలుపను నాతో వచ్చెదవా యని యడుగుట, తన్ను మగనిగా గైకొనినచోఁ గొడుకులు కలిగెదరని పలుకుట, చూలగుటకు మూల మేదని యడుగుట, కాంతలను మంతనమునకుఁ జేరి పొంద నడుగుట, నిద్రించుచున్న తెఱవ చలువ వీడ్చి తేలుం గఱపించుట, తరుణి యొకతె పెరుగు ద్రచ్చుచుండగా వెనుకనుండి వచ్చి మగపోడుము లొనర్చుట మున్నగు శృంగార రసాను కూలము లైన ధూర్త కృత్యములు రూఢ వర్ణించెను.

(ఊ) దశమస్కంధ మందలి 30 వ అధ్యాయమున గోపికలు కృష్ణునిఁ గాసక వెదకుచుఁ బరవశలై చేసిన వింతచేష్టలు వర్ణింపఁబడినవి. పోతన మూలము నందలి భావములకు తన సొంత భావములను గూడఁ జేర్చి యీ భాగము సత్యంత మనోజ్ఞముగా వర్ణించినాడు. “సల్లనివాఁడు పద్మనయనంబులవాఁడు” (10-1010), “ఈ చరణంబులే యిందు నిభాసన సనకాది మునియోగ నరణి నొప్పె” (10-1029) మున్నగు పద్యము లీ ఘట్టము నందలివే.

(ఋ) రుక్మిణీ కల్యాణ కథా సందర్భమునఁ బోతన గావించిన యమూలక కల్పస విటఁ జేర్చొనఁబడుచున్నది.

1. మూలము, భీష్మకుని కైదుగురు కుమారులు నొక కుమార్తెయుఁ గలరని చెప్పి వెంటనే బంధువు లందఱును రుక్మిణిని గృష్టుని కీయఁ దలంచుచుండఁ గృష్ణ విరోధియైన రుక్మి యామెను జైద్యున కీయఁ జూచెనని కల్కాణ కథారంభము కావించుచున్నది. పోతన యిట మూడు నాలుగు పద్యములలో రుక్మిణి బాల్య యౌవనములను వర్ణించెను.

బాలేందు రేఖ దోచిన 10-1685
మణియు దినదిన ప్రవర్ధమానయై 10-1686
పేర్వేర జొమ్మల పెండ్లిండ్లు సేయుచు 1687 మణియు 1688
దేవకిసుతుకోర్కి తీఁగెలు పీడంగ 10-1689

“పేర్వేర జొమ్మల పెండ్లిండ్లు సేయుచు” నను పద్యము పూర్వ మాంద్రదేశమున ధనికుల యిండ్ల వివాహోచిత పయస్కలైన కన్యలాచరించుచుండిన క్రిడా విశేషముల నెంతో నహజముగా వర్ణించుచున్నది. “దేవకిసుతు కోర్కి” యను సీసము కృష్ణప్రణయ రుక్మిణి యౌవనారంభముల నుదాత్తగంభీరముగా విశదీకరించుచున్నది. మూలమునం దీ సందర్భమునఁ గృష్ణుని ప్రసక్తియే లేదు. బంధువు లందఱు రుక్మిణి నాతని కీయఁ దలంచుచుండి రను సూచన మాత్ర మున్నది. పోతన రుక్మిణి యౌవనోదయముతో పాటు కృష్ణునికి రుక్మిణి యెడఁగల ప్రణయ భావోదయమునుగూడ వర్ణించుటయేగాక యతఁడా బాలారత్నమును దన కిల్లాలుగఁ జేకొనఁ దలంచుచుండెనని కూడఁ జెప్పియుండెను. ఇట్లు పథావరుల కిరువురికిని బరస్పర ప్రేమాభిలాష లుదయించెనని వర్ణించుట యౌచిత్య భాసురముగా నున్నది.

2. అన్న తన్నుఁ జైద్యుని కీయఁ దలంచుట యెఱింగి రుక్మిణి భిన్నయై యాప్తుడైన బ్రాహ్మణు నొక్కనిఁ గృష్ణుని కడకుఁ బంపెనని సంస్కృత భాగవతమున నున్నది (10-56-26). పోతన, రుక్మిణి బ్రాహ్మణు నొక్కనిఁ జీరి.

గర్వసంఘన్నుడు రుక్మి నేడు ననుఁ జైద్యున కిచ్చెదనంచు నున్నవాఁ
డెన్ని విధంబులం జని బుధేశ్వర చక్రికి విన్నవింపవే. 10-1695
అయ్యా కొడుకు విచారము లయ్యయు వారింపఁ జాలఁ డటు గాకుండన్
నెయ్యి మెఱిగించి చేరుము చయ్యన నిజసేవకానుసారిన్ శాసన్. 10-1696

ఆని “కొన్ని రహస్య వచనంబులు సెప్పిన విని బ్రాహ్మణుండు ద్వారరథా నగరంబునకు” జనెనని రుక్మిణి పుష్పనికిం జెప్పిన విషయములు కూడ వివరించి యంచుక పెంచి వ్రాసెను.

3. బ్రాహ్మణుండు రుక్మిణి సందేశమును గృష్ణునికిఁ దెలుపు పృత్రాంతము మూలమున (53-38-45) 8 శ్లోకములలో వర్ణింపఁబడినది. పోతన యా భావములకుఁ దన సొంత భావములు కూడఁ జెప్పి యా సందేశమును మఱింత రసవంత మొనరించెను.

ఏ నీ గుణములు కర్ణేంద్రియములు సోఁర
... ..
ఏ నీ చరణ సేవ లే ద్రొద్దుఁ జేసిన భువనోన్నతత్వంబుఁ బొందఁ గలుగు
నే నీ లనన్బామ మే ద్రొద్దు భక్తితోఁ దడవిన బంధనంతలు వాయు

నట్టి నీయందు నాచిత్త మనవరతము నచ్చియున్నది నీయాన నానలేదు
కరుణఁ జూడుము కంసారి ఖలవిదారి శ్రీయుతాకార మానినీ చిత్తచోర !

10-1701

ఈ పద్యమునందలి మొదటి రెండు పాదముల భావము మాత్రమే మూలమున నున్నది.
మిగిలినది పోతన కల్పించి సీసమును జక్కగాఁ బూరించినాడు. అట్లే—

“ధన్యున్ లోకమనోఽభిరాము” (1702) అను పద్యమందలి యుత్తరార్థము “కేరదే
మును రమాకాంతాలలామంబు రాజన్యానేకపసింహ నావలననే జన్మించెనే మోహముల్” కూడ
పోతన కల్పించి వ్రాసినదే.

ప్రాజేశ నీ మంజుభాషలు వినలేని కర్ణరంధ్రంబుల కలిమియేల 1708

అను సీసమునందలి భావమంతయు సమూలక మైనదే. ఇది రుక్మిణికి శ్రీకృష్ణు నెడఁ గల
యసురాగ మెంత గాఢమైనదో ప్యక్తము చేయుచున్నది.

బ్రాహ్మణుడు శ్రీకృష్ణునికి రుక్మిణి చెప్పిన సందేశము నెఱిగించిన పిమ్మటఁ దన
మాటలు కూడఁ గొన్ని చెప్పెను. అవి రుక్మిణి వర్ణన పూర్వకము లైనవి. ఇవి సందర్భోచితము
లై రుక్మిణి రూప సౌష్ఠ్యమును రమ్యముగా విశదీకరించుచున్నవి.

పల్లవ వైభవాస్పదములు పదములు 1710

ఆ యెలనాఁగ నీకుఁ దగు 1711

4. తాను గృష్ణుని కడకుఁ బంపిన బ్రాహ్మణుడు తిరిగి రాకపోవుటకు శంకించి రుక్మిణి
విచారించు సందర్భమునఁ గల - లగ్నంబెల్లి వివాహముం గదిసె (1723), మనుఁ డా భూసురుఁ
డేగెనో (1724)-అను పద్యములు రెండు మాత్రమే మూలానుసారు లై యున్నవి. మిగిలిన యీ
క్రింది పద్యము లన్నియు పోతన కల్పించి వ్రాసినవే.

పోడను బ్రాహ్మణుండు 1726

చెప్పదు తల్లికిం దలఁపుఁ బిక్కు 1727

తుడుపదు కన్నులన్ వెడలు తోయకణంబులు 1728

మృగనాభి యలదదు మృగరాజమధ్యమ 1729 మణియును 1730

మలఁగున్ మెల్లని గాలికిన్ 1731

ఈ పద్యములు కృష్ణాగమనమును గూర్చి శంకించు రుక్మిణి విరహ వేదనాతిశయమును
జక్కగా వర్ణించుచున్నవి.

5. వచ్చి తన యెదుట నిలిచిన బ్రాహ్మణుని జూచి రుక్మిణి సంతృప్తాంతరంగయై
యన్యమైన ప్రియమేదియుఁ జేయనేరక యాతనికి నమస్కరించెనని మూలమున నున్నది
(1-53-30).

పోతన యా భావమునే పెంచి “జంజాతేక్షణుఁ డోడి తెచ్చితివి...సద్బంధు చింతామణి”
(1735) అను కృతజ్ఞతా సూచకమైన చక్కని పద్యమును రచించెను.

6. రుక్మిణి పార్వతికి మ్రొక్కి- తిరిగి వచ్చు సందర్భమున పోతన యొక వచనము వ్రాసెను (1744). ఇందు మొదట నాతఁడు వాదిన యుపమానము లన్నియు (ఇట్లు మేఘ మధ్యంబు వెలుచనె వింసించు క్రొక్కారు మెఱుంగు తెఱుంగున...మద మరాళంబు భంగి) పోతన కల్పించి వ్రాసినవే.

7. కృష్ణుండు రుక్మిణిని రథముపై నెక్కించుకొని పోవునంత జూసంధాదులు యను పేరుల నెదిరించి వాణపర్వముఁ గురియించిరి. ఇంతభద్రప్రసములైన యనుపేరులును వారిపై గనక వాణపరంపరలు పరఁగించిరి. అప్పుడు జూసంధాధి రాజపర్రము పొందిన యుక్తిని పోతన యొక వచనమున (1754) విపులముగా వర్ణించెను. ఈ వర్ణన చుమూలకమైనట్టిదే.

8. జూసంధాదులు కృష్ణునితోఁ బోరలేక రమతమ యిరవుం కరిగిన పిమ్మట రుక్మి సేనాసమేతుడై కృష్ణు నెదిరించెను. అప్పు డాతఁడు “కుత్ర యాసి స్వసారం మే ముషిత్వా ధ్వాంత పద్ధవిః” (54-25) అని కృష్ణుని నిందించెను. పోతన యిచ్చుట “మా సరివాఁడవా మా పాపఁ గొనిపోవ నేపాటి గంవాఁడ వేదివంక” మిత్యాదిగాఁ గల పల్లంగార్థము విస్తృతమైన సీస పద్యమును రచించెను (1762).

(బూ) 1. కృష్ణుండు కుచేలునిఁ జూచి, లేచి, కౌగిలించుకొని తీసుకొని వచ్చెనని—

తం విలో క్యాచ్యుతో దూరాత్ ప్రియాపర్యంక మాస్థితః

సహ సోత్థాయ చాభ్యేత్య దోర్భ్యాం పర్యగ్రహీ న్ముదా.

10-80-16

అను శ్లోకము వివరించుచున్నది. పోతన యీ శ్లోకమునకు—

కని డాయం జను నంతఁ గృష్ణుండు

10-8-976

అను పద్యమును వ్రాసెను. ఇందుఁ గుచేలుని వర్ణించు విశేషణము లన్నియుఁ బోతన కల్పించినవే.

2. కృష్ణుండు కుచేలునితో నల్లాప మొనరించుచు గురుప్రళంస చేయు సందర్భమునఁ దాము గురుపత్ని నియుక్తులై యిందనార్థ మడవి కరుగు నప్పుడు పెద్ద వర్షము కురియుట, చీకటి పడుట, సాందీపని తమ్ము వెడకుచు నడవి కరుచెంచుట మున్నగు విషయములు ప్రసక్తికిఁ దెచ్చెను. ఆ సందర్భమున మూలమందు—

ప్రవిష్టానాం మహారణ్య మపరై సుమహ ద్ద్విజ

వాతవర్ష మభూ త్ప్రేతం నిష్ఠరాః స్తనయిత్సవః

80-36

సూర్యశ్చాస్త్రంగత స్తాప త్రమసా చాప్యరా దిశః

నిమ్నం కూలం జలమయం స ప్రజ్ఞాయత కించన

80-37

వయం భృశం తత్ర మహానిలాంబుభి

ర్నిహన్మమానా ముమా రంబుసంప్లవే

దిశో విదంతోఽథ పరస్పరం పనే

గృహీతహస్తాః పరిబ్రుభి మామరాః

80-38

అని వర్షము, సూర్యాస్తమయము, కృష్ణ కుచేలురు పొందిన క్లేశము సంగ్రహముగా వర్ణింపఁబడినది. పోతన—

ఘమఘమరాప సంకుల ఘోర జీమూత పటలసంఘన్నాగ్రభాగమగుచు 10-ఉ-995

అను సీసమున వర్షమును, నిజముగా వర్షము కురియుచున్నదా యనునట్లు చాల సహజముగా వర్ణించెను. “సూర్యశ్చాస్తంగత స్తాః” త్రను శ్లోకమును,

బయలుగొందియు బెనుమిట్టు పల్లములును 10-ఉ-996

అను పద్యముగా ననువదించి,

బినబిన నెప్పుడు నుడుగక 10-ఉ-997

అను పద్యముతో వారు పడిన చలి వాధను వివరించెను.

తరువాత “ఉదితే రవౌ” అను మూల భాగమును,

తెలతెలవాతిన వసముల దిగ్విరాసము నిండెన్ 10-ఉ-998

అను పద్యముగాఁ బెంచి యనువదించెను.

ఈ విధముగాఁ బోతన సందర్భానుగుణముగాఁ బెంచి వ్రాసిన ఘట్టములును, మూలమున నతి సంగ్రహముగా నున్న వానిని విస్తృతముగా వర్ణించిన ఘట్టములును తెక్కు గలవు. భాగవతాంశము సందలి శ్లేషాలంకారముతోఁ గూడిన దీర్ఘమైన వైమికావల్లి పద్యము (1-39) పోతన స్వకపోం కల్పించె. ఈ పద్యము పోతన పద్యం పాటవమును చానికత్త విశేషమును తెలుపును వానిని చవనములను దంపించు చున్నది. సవనస్కంధ మందలి గంగావతరణ పద్యం చవనము కూడ నిట్టిదే.

శ్రీధర వ్యాఖ్య ననుసరించి పెంచిన భాగములు :

భాగవతమునకు నుమారు ముప్పది నలువది వ్యాఖ్యలున్నవట. వానిలో భాగవత భావార్థ దీపిక యను పేరుగల శ్రీధరాచార్యుని అద్వైత వ్యాఖ్యయు, భాగవత చంద్రికయను పేరుగల శ్రీ మద్వేంకట కృష్ణాచార్యుని విశిష్టాద్వైత వ్యాఖ్యయు, విజయభక్షియమను పేరుగల శ్రీ మద్విజయభక్తాచార్యుని ద్వైత వ్యాఖ్యయుఁ బ్రసిద్ధములైనవి. వీనిలో మరల శ్రీధరుని వ్యాఖ్యకే యధిక ప్రచార మున్నది. పోతన యీ వ్యాఖ్యనే యనుసరించి యద్వైత పరముగనే భాగవతము ననువదించెను. అతఁడు మూలముతోపాటు శ్రీధరాచార్యుని వ్యాఖ్యను గూడ నిశితముగాఁ బరిశీలించి మూలభాగము గూడముగా నున్న చోట్ల నా వ్యాఖ్యాన వాక్యములను గూడఁ జక్కగా ననువ దించెను. తత్త్వవిషయ వివరణముల సందర్భమున వ్యాఖ్యానసరణము హెచ్చుగాఁ గనిపించును. ఈ కారణముచేఁ బోతన భాగవతమును శ్రద్ధతోఁ బఠించినచో మూల వ్యాఖ్యానములు రెండింటిని బఠించిన ట్లగును.

1. అర్జునుఁడు తన్ను వెంటనంటి వచ్చుచున్నాడని యెఱింగి ప్రాణపరీపువై యశ్వత్థామ శక్తి యున్నంతవఱకుఁ బరుగెత్తె నను సందర్భమున సంస్కృతములో “రుద్ర

భయాద్యథాకః” (1-7-18) అని యున్నది. ఈ బ్రహ్మ మృగోభూత్వా సుతాం యట్లు ముద్య తస్సన్ రుద్రస్య భయా ద్యథా పలాయతేస్మ-అని శ్రీధరుని వ్యాఖ్య.

... శిశుహంత గావున నిజ ప్రాణేచ్ఛఁ బాడెన్ వడిన్

మున్నా బ్రహ్మ మృగాకృతిం దనయకున్ మోహించి క్రీడింప నా

సన్నుండొ హరుఁ జూచి పాటుపగిదిన్ సర్వేంద్రియ భ్రాంతితోన్.

1-144

అని పోతన యనువాదము.

2. అశ్వత్థామను హింసింపవలదని ద్రౌపది కృష్ణార్జునులతో నుడువ నా మాటలు విని ధర్మజ్ఞాదులు సంతోషించిరి. భీముఁడు మాత్రము కోపము నడచుకొనలేక యశ్వత్థామను జంపుటకై విజృంభించెను. ద్రౌపది యడ్డపడెను. ఆ సందర్భమున మూలమందు :

నిశమ్య భీమగదితం ద్రౌపద్యా శ్చ చతుర్భుజః

ఆరోక్య వదసం సఖ్యై రిద మాహ హస నిష్వ.

1-7-52

అను శ్లోక మున్నది. ఇందలి చతుర్భుజః అను పదమును శ్రీధరాచార్యుఁడు—భీమే తం హంతుం ప్రవృత్తే, ద్రౌపద్యాం చానివృంత్యాం సహసా త నిష్పారజే ప్రవృత్తాయాం, ఉపయో స్సన్నివారణా యావివృత్త చతుర్భుజః—అని వ్యాఖ్యానించెను.

పోతన వ్యాఖ్య ననుసరించి “అశ్వత్థామకు ద్రౌపది యడ్డంబు వచ్చె. భీముని సంరం భంబు చూచి హరి చతుర్భుజుండయి రెండు చేతుల భీముని వారించి కడమ రెంటును ద్రుపద పుత్రికను దలంగించి నగుచు” అని వ్రాసెను.

3. సంతాన వాంఛతో వచ్చిన దితిని జూచి కశ్యపుఁ డప్పడు. సంధ్యాకాల మగుటచే నొక ముహూర్తమాగుమని చెప్పి హరుని గుణగణములను వర్ణించుచు “వయం ప్రతైర్య చ్చరణా పవిద్ధా మాణాన్మహేజాం బత భుక్తభోగామ్” (3-14-26) అని తెల్పినట్లు మూలమునఁ గలదు. అపవిద్ధాం ఆను పదమునకు నిర్మాల్న చ దూరత స్త్యక్తాం—అని శ్రీధరుని వ్యాఖ్య. పోతన దీనిని “ఏమును సత్పురుషులైన విజ్ఞానపంతులును, భుక్తభోగం బై దూరతోన్మస్తంబైన పుష్పచూరిక యునుం బోలె నమ్మహమ్మని చరణారవింద పంచనాభిలాషిణి యైన యవివ్యాదేవి ననుసరించి చర్చింతు” మని యనువదించెను.

4. మూలమున సప్తావరణములు పంచభూతములు మున్నగునవి సంధ్యాసూత్రముచే సూచితము లై యుండఁ బోతన వానిని వ్యాఖ్యాన సాహాయ్యమునఁ జేర్చితో. గూడ వివరించు చుండును.

అండకోశే శరీరేఽస్మిన్ సప్తావరణ సంయుతే.

2-1-25

వృత్తివ్యావరణం తతః అప్తేజో వాయ్వాకాశాహంకార మహత్తత్త్వాదీని సప్త - అని శ్రీధర వ్యాఖ్య. ఛరణే సలిం లేజస్సమీరణ గగనాహంకార మహత్తత్త్వంబు లనియెడు సప్తా వరణంబుల చేత నావృతం బగు—అని పోతన.

2-16

5. పరిభ్రమం స్తత్ర న విందతే ఒద్ధాన్

మాయామయే వాసనయా శయానః.

2-2-2

స్వప్నాన్ పశ్యన్నివ పరిభ్రమన్నిద్ధాన్ న విందతి.

తత్తల్లోకం ప్రాప్తోఒపి నిరవద్యం సుఖం న లభత ఇత్యర్థః.

అని వ్యాఖ్య. నిద్రించు వాడు కలలు గనుతెలుగున బరిభ్రమించుచు నిరవద్యసుఖ
లాభంబు జెందడు అని యనువాదము.

2-20

6. తస్మా ద్బ్రువో రంతర మన్న యేత నిరుద్ధసప్తాస్వయనో ఒనపేక్షః 2-2-21

అస్వయనము లనఁగాఁ బ్రాణమార్గములు. ఇవి యేడు. నిరుద్ధాణి ఇంద్రియాణి శ్రోత్రే
నేత్రే నాసికే ముఖం చేతి వీచం సప్త అస్వయనాని యేన సః అని శ్రీధరుఁ డా యేడింటిని
వివరించెను.

పోతన “దృక్కర్ణ నాసాస్యములు మూసి” అని అనువదించెను.

2-29

7. యది ప్రయాస్య స్పృప పారమేష్ఠ్యం వైహాయసానా ముతయ ద్విహారమ్

అష్టాధిపత్యం గుణసన్నిపాతే సప్తైవ గచ్ఛే న్మన సేంద్రియైశ్చ. 2-2-22

ఈ శ్లోకము నందలి వైహాయసానాం అను పదమునకు భేదరాజాం సిద్ధానామ్ అనియు,
అష్టాధిపత్యాని అను దానికి అణిమాద్యష్టైశ్వర్యాణి అనియు, గుణసన్నిపాతే అను దానికి గుణ సము
దాయ రూపే బ్రహ్మాండే సర్వత్రేత్యర్థః అనియు శ్రీధరుఁడు వ్యాఖ్యానము చేసెను.

పోతన “మఱియు దేహత్యాగ కాలంబున నింద్రియంబులతోడి సంగమంబు విడువని
వాడు వానితోడన గుణసముదాయ రూపం బగు బ్రహ్మాండంబునందు భేదర సిద్ధ విహార యోగ్యం
బును నణిమాది సకలైశ్వర్య సమేతంబు నైన పరమేష్ఠిపదంబుఁ జేరు” (2-30) అని అనువ
దించెను.

8. కుంతి శ్రీకృష్ణుని స్తోత్రము చేయు సందర్భమున—

జన్మ కర్మ చ విశ్వాత్మ స్సజ స్యాకర్తు రాత్మనః

తిర్యక్ష్నరర్షి యాదస్సు త దత్యంతవిడంబనమ్.

1-8-31

అను శ్లోకము కలదు. తిర్యక్ష్నరర్షి యాదస్సు అను సమాసమును శ్రీధరుఁడు తిర్యక్తు
పరాహాది రూపేణ, ఋషిషు వామనాది రూపేణ, యాదస్సు మత్స్యాది రూపేణ-అని వివరించెను.
సోతన యతని ననుసరించి “తిర్యగాది జీవుల యందు పరాహాది రూపంబులను (మనుష్యులందు
రామాది రూపంబులను) ఋషులయందు వామనాది రూపంబులను జలచరంబులందు మత్స్యాది
రూపంబులను నవతరించుట లోక విడంబనార్థంబు” అని అనువదించెను.

9. నమః పరస్మై పురుషాయ భూయసే సదుద్భవస్థాననిరోధలీలయా

గృహీత శక్తిత్రితయాయ దేహినా మంతర్పవా యానుపలభ్యవన్మనే. 2-4-12

పరస్మై సరోస్త్రతమాయ - తత్రహేతుః భూయసే అపరిమిత మహిమ్నే - అని శ్రీధర
వ్యాఖ్య.

అనుపలభ్యవర్తనే - అపరిక్షేయమార్గాయ - బ్రహ్మరుద్రాద్యగమ్యై వైభవాయేత్యర్థః -
అని భాగవత చంద్రిక.

పరుడై యీశ్వరుడై మహామహిమఁడై ప్రాదుర్భవ స్థాన సం

హరణ క్రిడనుడై త్రిశక్తియుతుడై యంతర్గత జ్యోతియై

వరమేష్టి ప్రముఖామరాధిపులకం బ్రాహింప రాకుండు దు

స్తర మార్గంబునఁ దేజరిల్లు హరికిం దత్తావస్థినై మ్రొక్కెదన్.

2-58

దీనిని బట్టి పోతన యచ్చటచ్చట భాగవత చంద్రిక యను విశిష్టాద్వైత వ్యాఖ్యను గూడ ననుసరించి నట్లు తెలియుచున్నది. ఇట్లే-

“బ్రహ్మవర్చస కామస్తు యజేత బ్రహ్మణస్పతిం”

2-3-2

అనుచో బ్రహ్మణస్పతిం అను దానికి శ్రీధరుఁడు వేదవతిం బ్రహ్మణం అని అర్థము వ్రాసెను. భాగ. చం. బృహస్పతినిని సూచించెను. పోతన భా. చం. నే యనుసరించెను.

10. స ఏష ఆత్మాత్మవతా మధీశ్వరః శ్రయీమయో ధర్మమయ స్తపోమయః

గతవ్యక్తితై రజశంకరాదిభి ర్విరక్త్యై లింగో భగవాన్ ప్రసీదతు.

2-4-19

ఇందు శ్రయీమయః - ధర్మమయః ఇత్యాదులు భగవంతునికి విశేషణములుగా నున్నవి. శ్రీధరుఁ డిచ్చట శ్రయీమయత్వాది విశేషణైః తత్త్వార్థేణోపాసన్యత్వం వివక్షితమ్మని వ్యాఖ్యారో సూచించెను. దానిననుసరించి పోతన-

తపముల్ సేసిననో మనోనియతినో దాన వ్రతప్రీతినో

2-64

అను పద్యము రచించెను.

11. భూతై ర్మహద్భిః య ఇమాః పురోవిభుః నిర్మాయ శేతే యదమూషు పూరుషః

భుక్త్యై గుణాన్ షోడశషోడశాత్మక స్సౌలంకృషీష్ట భగవాన్ వచానీమే.

2-4-28

షోడశగుణాన్ అనుదానికి ఏకాదశేంద్రియ పంచతన్మాత్రరూపాన్ షోడశ గుణాన్ ప్రకాశయతి అని శ్రీధరుని వ్యాఖ్య.

షోడశాత్మకః మన ఆవిభి రేకాదశేంద్రియైః రూపాదిభిః పంచభిశ్చ మితిత్వా షోడశభి రారబ్ధం యచ్చరీరం తదధిష్ఠాతానన్ షోడశకళాః భుక్త్యై అని భా. చం.

పంచభూతములను బదునొకం డింద్రియములఁ బ్రకాశించించి భూరి మహిమ-షోడశా త్మకుఁడన నొబ్బి

2-65

అనునది పై దానికి పోతన కావించిన అనువాదము.

12. ద్రవ్యం కర్మ చ కాల శ్చ స్వభావో జీవ ఏవ చ

వాసుదేవా త్పురో బ్రహ్మ స్త్వత్పన్నో ఒర్థోస్థి తత్త్వరః.

2-5-14

శ్రీధరుఁ డిందలి ద్రవ్యాది పంచములను ద్రవ్యం మహాభూతాని ఉపాదాన రూపాని - కర్మ జన్మ నిమిత్తం-కాలః తత్త్వోభిః - స్వభావః తత్త్వనిజామ హేతుః - జీవో భోక్తా

అని వివరించెను. పోతన యీ వివరమును యథాతథముగా దన యనువాదమునఁ జొప్పించెను. “దేహంబునకు ప్రవృత్తలైన మహాభూతంబులును జన్మ నిమిత్తంబులైన కర్మంబులును, గర్మ జోభం బైన కాలంబును, గాలపరిణామ హేతువైన స్వభావంబును, తోక్తయైన వాసుదేవుండ కా నెఱుంగుము (2-84).

13. దశమస్కంధ పూర్వభాగమున కాయుని పత్నులు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించు సందర్భమున

సమోఽనంతాయః సూక్ష్మాయ కూటస్థాయ విపశ్చితే
నానావాదాసురోధాయ వాచ్యవాచకశత్రయే
నమః ప్రమాణమూలాయ కవయే శాస్త్రయోగయే
ప్రవృత్తాయ నివృత్తాయ నిగమాయ సమోసమః.

10-16-43-44

అను శ్లోకము లున్నవి.

అనంతాయ, అహంతారాపరిచ్ఛేదాత్. అతః సూక్ష్మాయ, అవ్యభిచారిణీ. అత ఏవ కూటస్థాయ ఉపాధికృత వికారాభావాత్. అత ఏవ విపశ్చితే సర్వజ్ఞాయ, నానావాదాసురోధాయ అస్తి నాస్తి సర్వజ్ఞః కింవిజ్ఞః బద్ధః ముక్తః ఏకః అనేకః ఇత్యాదీన్ నానావాదాన్ అనురుణధిచూరుయా అనుపవృత్తే యస్తస్మై. కింవ. వాచ్యవాచక శత్రయే అభిధానాభిధేయశక్తి నానాత్వేన ప్రతీయమానా యేత్యర్థః.

ప్రమాణ మూలాయ చతురాదీనాం చతురాది రూపాయ అత ఏవ కవయే స్వయంతన్నిరపేక్ష జ్ఞానాయ కుతః శాస్త్రయోగయే వేదాత్మక నిశ్చాసాయ - అనునది పై శ్లోకములకు ప్రధరుండు కావించిన వ్యాఖ్య.

పోతన పీఠిక

... ..

నెచి నుంతుండవై దర్శనీయరుచివిగాక సూక్ష్ముడవై నిర్వికారమహిమఁ
దనర రూటన్దురకన నమ స్తంబు నెఱుంగు నీకు మ్రొక్కెద మాలింపు నిర్మలాత్మ.

10-679

ప. మఱియుఁ గలండు లేఁడు సర్వంబు నెఱుంగు నించుకయెఱుంగు బద్ధండు విముక్తుం డొకం డనెఱుండు నను నివి మొదలుగాఁ గల వాదంబులు మాయ వలన నవరోధింపుదు. గాన నానావాదాసురోధకుండవయ్యును అభిధానాభిధేయ శక్తిభేదంబుల వలన బహుప్రభావ ప్రతీతుండవయ్యును చతురాది రూపంబుల వలన బ్రమాణ రూపకుండవయ్యును, నిరపేక్ష జ్ఞానంబు కలిమిం గది వయ్యును వేదమయనిశ్చాసత్వంబువలన శాస్త్రయోగి వయ్యును - ఇత్యాదిగా వ్యాఖ్యాన సాహాయ్యమునఁ జెంచి యనువదించెను.

10-680

మూలమున సూచ్యమాత్రములుగా నున్న యెండు రెండు పదములను గ్రహించి వానికి విపులమైన వ్యాఖ్యానము లేకున్నను పోతన స్వయముగా వివరించిన భాగములు కొన్ని గలవు. అట్టి వాని కై వాఁబదాహరణము లొసంగఁబడును.

1. కస్తూరి తల్లిదండ్రుల వారసునిగా ముచ్చటపడిన నందరి నామ యంత్రాంతరే పర్యవేక్షణ పరిచి: వైరవ్యాధి: స్వకర్మకాన్ పరిరాహన్ ఆహ్వానము. 2. స్వకర్మకాన్ పరిరాహన్ అను దానిని స్వకర్మకాభ్యాసమున కైలాస్ అని ప్ర

హ్లా.

స్వహాసంభవాన్ పరిరాహన్ నాకీర్తిచనా: అని విశిష్టాద్వైత హ్లా.

ఈ వేదనలను పోతన యిట్లు వివరించెను.

మొత్తమును గదల మంటల, కెత్తము రత్తంట దేహ మింటితలుగా
నొత్తము రసిపద్రకంతు, హత్తమును కృతాంత భటులు హరి విరహితులన్.
హరి జింతింపక మత్తండ్రి విషయ వింతాయత్తండ్రి చిక్కి.

అను పద్యమునఁ జెప్పిన భావమునే 2-2వ వచనము మొదట “మఱియు హరి గంధరసాస్వాదనం బెఱుంగని వారలు నిజరత్న బంధులందు నందవర మందిర హ్లా పరమీప జాజ్వల్యమాన వైతరణితరంగిణీ చహన చారుణ శ్వాసాశం నందహ్యమాన దేహులం శిథి శిభావగాహంబుల నొందుదుండును” అని పునరుక్తము కావించెను. నిజమున కీ భాగములను పంపిన యదనరము లేదు.

2. కుంతీకృత స్తోత్రము నందలి

విషా స్మృత్యగ్నే: పురుషాచ చర్మనా చనర్మభాయా వనవాన కృత్పరః
మృతే మృతేఽనేకమహారథాస్త్రతో ద్రౌణ్యశ్రుత క్వాస్మ హరేఽ

భరత్మహా: 1-

అను శ్లోకమునందలి భావమును గ్రహించి పోతన,

చనయలలోననే చర్మమానంబున ఆచగ్రహంబున యందు జావకుండ
నరుదాజా వెల్లింబు మోరవిల్లింబున చూరకపుత్తులను మడియకుండ
భావరాత్తులను సుమధున గీర బోలుకుండ ద్రౌపది మానంబు పంగకుండ
గాంగేయ కుంభజ కర్ణాట మురుచే నా విత్త లనిలోన నంగకుండ
విరటపుల్లిర కమపురో వెంబునూలు
ద్రోణకుండరు కరవహ్నిఁ ద్రుంగకుండ
మఱియు కక్షింబిది పెక్కుమార్గములను
నిన్ను నేమని వక్షింబు నెరకాక్ష.

అని మొక్కొక్క పదమునే వివరింపుచు సీసమును రచించెను. సంస్కృత పురుషాచ చర్మనాత్ (హరించాటుల చర్మమునుండి) వనవానకృత్పరః (చనవాన క్షేత్రము అను రెండు పదములను పోతన వినిచివైచెను. ఈ రెండు నావదలే యైనను హంతులు సాహాయ్యము లేకుండ పడుచు కాని కుంభజకర్ణాట పని చూతలను భావించెను. గాంగే

3. భీష్మ కృత కృష్ణస్తవమునఁ గల

స్వనిగమ మపహాయ మత్రప్రిణ్ణా మృత మధికర్తు మచప్లుతో రథస్థః
ధృతరథచరణో ఒభ్యయాచ్చలద్గు ర్హరిరప హంతు మిభం గతోత్తరీయః
శితవిశిఖవతో విశీర్ణదంశః క్షతజపరిప్లుత ఆతతాయినో మే
ప్రసభ మభినసార మద్వదార్థః స భవతు మేభగవాన్ గతి ర్ముకుందః 1-9-37
1-9-38

అను శ్లోకములను రెండింటిని పోతన “కుప్పించి యెగసినఁ గుండలంబుల కాంతి గగన భాగంబెల్లఁ గప్పికొనఁగ” (1-222) ఇత్యాదిగాఁగల సీసపద్యముగా ననుపదించెను. మూలము నందలి కొన్ని పదము లిందు విడువఁబడినవి. సూచ్య మాత్రములుగా నున్నవి కొన్ని వివరింపఁ బడినవి. “స్వనిగమ మపహాయ-మత్రప్రిణ్ణా మృతమధికర్తు-శితవిశిఖవతో విశీర్ణ దంశః క్షతజ పరిప్లుత ఆతతాయినోమే” అను మూలమందలి వాక్యములలో-శ్రీకృష్ణుని ప్రతిజ్ఞాత్రిక్రమణమును భీష్ముని యతిలోక శౌర్యమును వ్యక్తము లగుచున్నవి. ఇవి శ్రీకృష్ణుని కించుక లాఘవమును జేకూర్చునట్టి వగుటచేఁ గాబోలు పోతన వానిని విడిచివైచెను. “చండ్లుః” అను పదమునకు- ఉదరస్థ సర్వభువన భారేణ ప్రతిపదం బహుశ శృలంతి గోః పృథివీ యస్మాత్తే నైవ సంరంభేణ” అని వ్యాఖ్యానము. పోతన దీని ననుసరించి “ఉటికిన నోర్వక యుతరంబులో నున్న బగముల వ్రేఁగున జగతి గదల” అని మూలాధ్యము నున్నట్లు మిగుసట్లుగా పర్చించెను. అట్లే గతోత్తరీయః అను సమాసమును “చక్రంబుఁ జేపట్టి చనుదెంచు రయమునఁ బై నున్న పచ్చని పటము జూట” అని వివరించెను. (1-122)

3. తరహః కిం న జీవంతి భస్మాః కిం న శ్వసం త్యుత

న ఖాదంతి న మేహంతి కిం గ్రామ్యాః పశవో పరే. 2-8-18

శ్వవిడ్వరాహోష్ఠ్రిఖరై స్సంస్తుతః పురుషః పశుః

న యత్కర్ణకథోపేతం జాతు నామ గదాభృతః. 2-8-19

ఈ శ్లోకములు శుకుఁడు పరీక్షితునకు భక్తియోగమే ముఖ్యమని చెప్పు ఘట్టములోనివి. పోతన యిందలి వాక్యములను జక్కగాఁ బెంచి యీ క్రింది సీసము రచించెను.

అలరు జౌంపములతో నధ్రంకషంబు లై బ్రదుకవే చనములఁ బాదపములు

ఖాదన మేహనాకాంక్షలఁ బశువులు జీవింపవే గ్రామ సీమలందు

నియతిమై నుచ్చాస నిశ్శ్వాసపవనముల్ ప్రాపింపవే చరమ భక్తికలును

గ్రామసూకర శునకశ్రేణు లింటింటఁ దిరుగవే దుర్యోగదీనవృత్తి

నుష్ట ఖరములు మోపవే యరుభరములఁ

బుండరీకాక్షు నెఱుఁగని పురుష పశువు

లడవులందు నివాసములందుఁ బ్రాణ

విషయభర యుక్తితో నుంట విఫల మధిప. 2-49

ఇందలి శ్లోకమునకు శ్రీధరుఁడు - శ్వాదిభి స్సంస్తుతః పురుషో నిరూపితః యస్య కర్ణ కథం కదాచి దపి న గతం నః అవజ్ఞాన్పదత్వాత్, శ్వభిః కశ్మల విషయాసక్తత్వాత్,

విద్యరాహైః గ్రామసూకరైః కంటకవ ద్ధుఃఖవిషయత్వాత్, ఉద్యైః భారవాహిత్యాత్, కాముకత్వాత్ పదామ్నంతీ సుపి ప్రియాం త్యక్తు మనమర్థ త్యాప్న ఖరైః తుల్య ఇత్కర్తః - అని వ్యాఖ్యానము వ్రాసెను. పోతన మొదటి శ్లోకమునందలి వాక్యములవలెనే వీనిని గూడ మార్చి అట్టి పురుష పశువులకు ఖరోష్ట్రాదులతోఁ గల సామ్యమును వ్యంగ్యముగా సూచించెను.

5. భూయో నమ స్సద్వృజినచ్చిదే సతా మిసంభవా యాఖిలసత్త్వమూర్తయే

పుంసాం పునః పారమహంస్య ఆశ్రమే వ్యవస్థితానా మనుమృగ్యదాశుషే. 2-4-13

నమో సమస్తే స్త్వృషభాయ సాత్వతాం విదూరకాష్ఠాయ ముహుః కుయోగినాం

నిరస్తసామ్యూతిశయేన రాధసా స్వధామని బ్రహ్మణి రంస్యతే నమః 2-4-14

వీనిని పోతన యథాతథముగా ననువదించెను.

“మతియు సజ్జనదులిత సంహారకుండును, దుర్జననివారకుండును, సర్పరూపకుండును (అఖిల సత్త్వమూర్తయే అనుదానికి నిఖిలప్రాణి సంఘాత శరీరకాయ అని భా. చం. వ్యాఖ్య) పరమహంసాశ్రమ ప్రవర్తమాన మునిజన హృదయకమల కర్ణికా మధ్య ప్రదీపకుండును సాత్వత శ్రేష్ఠుండును—

2-59

పారమహంసాశ్రమ స్థితులైన పురుషుల కాత్మతత్త్వము నొసంగువాఁడని మూలమున నుండ పోతన యట్టివాని హృదయ కమలకర్ణికా ప్రదీపకుఁడని వివరించెను. పిమ్మట - నిఖిల కల్యాణ గుణగర్భితుండును, బ్రహ్మభక్తి యుక్తసులభుండును, భక్తిహీనజన దుర్బభుండును - అను నమూకములైన విశేషణములను జేర్చెను.

6. ప్రేక్షాం క్షిపంతం హరితోపలాద్రే సన్ధ్యాభ్రసివే రురురుక్మమూర్షః

రత్నోదధా రోషధిసౌమనస్య వనస్రజో వేణుభుజాంఘ్రి పాంఘ్రైః 3-8-24

ఇంచ విష్ణువు మరకత లిలామయ పర్వతమువలె నున్నట్లు వర్ణింపఁబడి యున్నాడు. ఇం దుపమానములే కాని ఉపమేయములు పేర్కొనఁబడి యుండలేదు. శ్రీధరుఁడు వానిని వ్యాఖ్యాన మున సూచించెను.

సంధ్యాభ్రః నీపి పరిధానం యస్య తస్య శోభాం చితాంబరేణ క్షిపంతం. ఉరురుక్మ మూర్షః అనేక స్వర్ణ శిఖరస్య తస్య శోభాం స్వకిరీతైః క్షిపంతం, రత్నానిచ ఉదధారామేఘాశ్చ; ఓషధయః బౌషధరూపాః, సౌమనస్యాని పుష్పసమాహాశ్చతాన్యైః పుష్పగర్వనమూలా యస్యతస్య శోభాం స్థియరత్నము త్వాదామ తులసీపుష్పదామ వనమాలాదిభిః క్షిపంతం, వేణుభుజాయస్య, అంఘ్రిపా ఏవ అంఘ్రయాయస్య తస్య శోభాం భుజైరం ప్రీతిశ్చ క్షిపంతం—

ఈ వ్యాఖ్యానము సాహాయ్యమున పోతన విష్ణువునకు మరకత పర్వతముతోఁ గల పోలిక నుపమానోపమేయముల రెండింటిని సూచించుచుఁ జక్కగా నిట్లు వివరించెను.

మరపిత కౌశేయ పరిధానకాంతి సంధ్యాంబుద రుచి నివయంబుగాఁగ

కమనీయ నవహేమ కలిత కిరీటంబు రమణఁగాంచిన శిఖరంబుగాఁగ

లలితగతి నొప్పు మరకతాచాల విడంబి

తాత్మదేహంబు గలుగు మహాత్ము హరిని.

పోతన సంగ్రహించిన భాగములు :

భాగవతానువాద సందర్భమున పోతన మూలమును బెంచి వ్రాసిన ఘట్టములే యెక్కువ యైనను మూలమునందలి వాక్యములనో సన్నివేశములనో సంగ్రహించిన లేక విడిచిన పట్టు కూడఁ గొన్ని లేకపోలేదు. అట్టివాని సంఖ్య చాల తక్కువ.

1. అద్భుతము పుత్రఘాతియగు నశ్వత్థామను బాశబద్ధుని గావించి ద్రౌపది కడకుఁ గొనివచ్చెను. అప్పుడు ద్రౌపది యాతనికి మ్రొక్కి,

ఉవాచ చానహం త్యస్య బంధనానయనం సతీ

ముచ్యతాం ముచ్యతా మేష బ్రాహ్మణో నితరాం గురుః

1-7-43

అని యతని బంధించికొనిపెచ్చుట సహింపఁజాలక బ్రాహ్మణుఁడు పూజ్యుఁ డగుటచే నతని విడువవలె నని యర్జునునితోఁ జెప్పినట్లు మూలమున నున్నది. పోతన దీనిని తొలగించుటయే గాక యామె యర్జునునితోఁ జెప్పిన వాక్యములను గురుపుత్రునితోఁ జెప్పినట్లు వ్రాసియుండెను. ఇచ్చటి ప్రత్యక్ష వాక్య సంధానము మిక్కిలి సహజమై ద్రౌపది శీలమునకు మెఱుఁగులు దిద్దు చున్నది.

2. వామనావతార ఘట్టమున రాక్షసులు తమ రాజధాని నాక్రమింప దేవతలు బృహస్పతి యుపదేశము ననుసరించి యెంచేని దాఁగియుండ నేగిరి. అప్పు డదితి తన కుమారు లకుఁ గల్గిన దైత్యమును దలంచి దుఃఖించుచుండఁ గశ్యపుఁ డామెను జూడ నేగి కుశల సంప్రశ్నము కావించెను. మూలమున గశ్యపుఁ డడిగిన

“అ ప్యభద్రం నవిప్రాణాం భద్రే లోకేఽధునా గవామ్”

మున్నగు ప్రశ్నలన్నింటికి నదితి యీ క్రింది విధమున సమాధాన మొసంగినట్లు కలదు.

భద్రం ద్విజగవాం బ్రహ్మన్ ధర్మ స్యా స్య జనస్య చ

త్రివర్గస్య పరం క్షేత్రం గృహమేధిన్ గృహో ఇమే

అగ్నయోఽతిథయో భృత్యా భిక్షవో యే చ లింగసః

సర్వం భగవతో బ్రహ్మ స్మ నుధ్యానా న్మ రిష్యతి

కో ను మే భగవన్ కామో న సంపద్యేత మానసః

యస్యా భవాన్ ప్రజాధ్యక్ష ఏవం ధర్మాన్ ప్రభాషతే

8-16-11-13

పోతన యీ సమాధానములన్నియు విడిచివైచి యామె వెంటనే

ప్రేమ యొకింతలేక దితిబిడ్డలు, బిడ్డలబిడ్డలున్ మహా

భీమ బలాఢ్యులై తనదు బిడ్డల నందఱుఁ దోలి సాహసా

క్రామితవైరులయ్యు సమరావతి నేలుచునున్నవారు నీ

కేమని విన్నవించు హృదయేశ్వర! మేలు దలంచి చూడవే!

8-469

అని తన మనోవేదన వెల్లడించినట్లు వ్రాసియుండెను. ఇట్లు కశ్యపుఁ డడిగిన సామాన్య ప్రశ్నల కించుకయు సమాధానము జెప్పక యదితి వెనువెంటనే తన గోడు చెప్పుకొన మొదలిడుట

యామె మనోవేదనాతిశయమును వెల్లడిచేయును సహజముగా నున్నది. సాధారణ పరిస్థితులలో నైనచో నామె యాతని ప్రశ్నల కన్నిటికి సమాధానము చెప్పియుండెడిదే.

3. కశ్యపుఁ డదితితో భగవత్సేవ కావించి బహు సౌభాగ్యముల నందు మని చెప్ప నామె యా సేవావిధానము మంత్రాచారములు తెలుపుమని యడిగెను. అప్పుడు కశ్యపుఁడు

ఏతన్నే భగవాన్ పృష్టః ప్రజాకామస్య పద్మజః
యదాహ తే ప్రపత్త్వామి వ్రతం కేశవతోషణమ్.

8-16-24

అని సుమారు నలువది శ్లోకములలో పయోభక్షణ వ్రతాచరణ విధానమును మంత్రాదులను వివరించినట్లు మూలమున నున్నది. పోతన “ప్రజాపతి సతికిఁ బయోభక్షణంబను వ్రతంబుపదేశించి తత్కాలంబును దన్వంత్రంబును దద్విధానంబును దదుపవాస దాన భోజన ప్రకారంబులును నెఱింగించిన” అని యా భాగమునంతను బూర్తిగా సంగ్రహించెను. వ్రత విధాన మంత్రోపవాస భోజనాదుల వర్ణనము నీరసముగా నుండుటయే పోతన దాని నట్లు సంగ్రహించుటకుఁ గారణమై యుండును.

4. అదితి పయోభక్షణ వ్రత మాచరించి ప్రత్యక్షమైన విష్ణువును స్తుతించి తన కుమారుల బాధ తొలఁగింపవలె నని వేడుకొనెను. ఆ మాటలు విని విష్ణు వామె నోదార్చి తానామె కొడుకుగాఁ బుట్టెను నని చెప్పెను. ఈ సందర్భము మూలమందు 17 వ యధ్యాయమున 8 శ్లోకములలో (11-18) విపులముగా వర్ణింపఁబడినది. పోతన దానిని మిక్కిలి సంగ్రహించి రెండు పద్యములలో వ్రాసెను. (నీ కౌండ్రును; బలిమిన్ వైత్యులఁ జంపరాదు 8-488-489).

5. భీష్మకృతస్తవమున మూలమందు రాజసూయ వృత్తాంతము తరువాత క్షినిధిర మచరోపితుఁ కురూపాం శ్చసన ఇ వాస్వజ దక్ష వంశవహ్నిమ్
త మిమ మహ మనువ్రతాత్రిహోంప్రిం హృద్ పరిరభ్య జహామి

మర్త్యనీడమ్ 1-9-42

పోతన యీ శ్లోకము ననువదించక విడిచిపెట్టెను. ఇం దక్షవంశ వహ్నిని సృజించిన వాఁడు విష్ణువే యను నభిప్రాయము కలదు. అది తనకు రుచింపని కారణమున పోతన విడిచి యుండును.

6. రుక్మిణీ కల్యాణ ఘట్టమున కృష్ణుఁడు రుక్మిణిని రథముపై నిడికొని పోవుచుండగా రాజులందఱు తమ తమ నగరములకుఁ జనిన పిమ్మట రుక్మి కృష్ణుని వెనుతవలి పోవుచు నందఱు వినుచుండగా

అహత్వా సమరే కృష్ణ మప్రమోచ్య చ రుక్మిణీమ్
కుండినం న ప్రవేత్సామి సత్య మేత ద్రృపీమి హః.

10-54-20

అని ప్రతిజ్ఞ పట్టినట్లు మూలమున నున్నది. రుక్మి యట్లు చేయఁజాలకపోవుటయే కాక యవమానము కూడఁ బొందవలసి వచ్చెను. అందుచే పోతన యీ వ్రతినను విడిచివైచి,

బల్లిను నన్ను భీష్మజనపాల కుమారుని చిన్నజేసి నా
చెల్లెలి రుక్మిణి గొనుచు జిక్కుని నిక్కపు బంటువోలె నీ
గొల్లెడు వోయెడిన్ రథముఁ గూడఁగఁ దోలము తేజితోల్లన
దృష్టపరంపరన్ మదముఁ బాపెదఁ జూపెద నా ప్రరావమున్.

10-17-60

అని మాత్రము రచించెను. సోదర వరాభవ భిన్నమైన రుక్మిణిని బలరాముఁ
డోచార్చిన పిమ్మట ప్రాణాపశేషుఁ డైన రుక్మి హతబల ప్రభుఁడును వితథాత్మ మనోరథుఁడునై
కుండినము ప్రదేశింపక యచ్చటనే యుండిపోయెనని,

అహర్వా దుర్మతిం కృష్ణ ముద్రహ్మాహ్లా యపీయసీమ్
కుండినం న ప్రవేశ్యామీ త్సుత్యా త త్రావస ద్రుహ
యత్ర భోజకటం నామ నివాసా యాభవ త్పురమ్

10-54-53

అను శ్లోకము చెప్పుచున్నది. ఇచ్చట నివి సమంజసముగనే యుండుటచే పోతన
వితఁడు “హరిని గెల్చి కాని కుండిన పురంబు సొరసని ప్రరిజ్జవేసి తత్పుర సమీపంబున నుండె”
నని యనుచుండినను. ఇటుకావ “అద్రహ్మాహ్లా యపీయసీమ్” అను దానిని, అచ్చట భోజకట
మను పురమేర్పడె నను విషయమును, పోతన విడిచి వైచెను.

పోతన యాచిత్య దృష్టితో జేసిన మార్పు చెర్పులు :

దాచిర్ర చృష్టితోఁ బోతన మూలమునకు మార్పు చెర్పులు కరిగించిన భాగములను
గొన్ని గంపు.

1. జకుఁడు పరీక్షితునకు భక్తిమార్గమే ముఖమని తెల్పు సందర్భమున మూలముండ
జీవన్ శవో భాగవతాంఘ్రిరేణుం న జాతు మర్మోఽఖలభేత యస్తు
ప్రివిష్టుపద్మామణిఁజ న్తులస్యాః శ్వసన్ శవో య స్తు స చేవగంధమ్ 2-2-23

అని తెలిపెను. ఇందు భాగవతాంఘ్రి రేణువులను స్పృశింపఁ జాలనివాఁడు జీవచ్చద
మనియు, విష్టుపదంగ్ముమైన తులసి గంధము నావ్రూపింపనివాఁ డాహ్నువుచ్చు చున్న శవమనియుఁ
జెప్పఁబడినది. ఇచ్చట రెంచుచోట్లను జీవచ్చద మను నర్థము వచ్చు మాటలే యుండుటచే పోత
నీని నించుక మార్పు

కనులాక్షు పూజకుఁ గాది మా స్తంబులు కనుమ మా స్తంబులు సర్వవచన
హరిపద తులసి దళామోదరతిలేని
ముక్కు పంబినుక్కు మునిచరిత్ర

2-50

అని కనుముగా నుపదించెను.

2. కిచావహూకాండ్రపుణింద పుల్కసా ఆభీరకంకా యవనాః కషాదయః

సోఽన్వేష పాపా యదుపాశ్రయాశ్రయా శుద్ధ్యంతి తస్మై

ప్రభవిష్ణవే నమః. 2-4-16

ఇం దాంధ్రులు కూడ పాపులలో జేర్చబడియున్నారు. పోతన పీఠని

యవనదూధ పుళింద మాణకకంకాభీర చండాం సం

భవులుం చక్కిన పాపచర్మములు

2-63

అని యీ పాపుల పట్టికనుండి యాంధ్రులను వేలగించెను.

3. దుక్రాచార్యుడు వామనునికి మూడడుగుల నేల యీ వందని చెప్పుచు

త్రిభిః క్రమై రిమాన్ లోకాన్ విశ్వకాయః క్రమిష్యతి

సర్వసర్వం విష్ణవే దత్వా మూఢ చ ర్తిష్యతే కథమ్

3-21-23

అని పలికినట్లు మూలమున నున్నది. ఇందలి మూఢ అను సంబోధన మనుచితముగా నున్నది. పోతన యీ యనౌచిత్యమును వేలగించి,

ఒక్కపదంబున భాషియు, నొక్కటఁ బ్రేమిదంబుఁ బ్రొక్కి యున్నతమూర్తినే
ఏమిటలు గగనముఁ దానై వెక్కినవైయున్న వెండు వెకలెడు సెవుమా. 8-578

అని యనుచుచెప్పెను.

4. బలిచక్రవర్తి స్వర్గముపై నందెత్తఁ బోవుచు భృగువత్తమైన రథము నధిరోపించెను. అప్పు కతఁడు (పిష్టస్థం ఇన హృదాత్ 3-15-9) భవనమునందుఁ బ్రజ్వాలితుడైన (కుండస్థుఁ డై) అగ్నిపత్రఁ బ్రకాశించెనని మూలము చెప్పుచున్నది. రథమెక్కినవాఁడు కుండస్థుఁడైన యగ్నిపత్ర నుండెనని చెప్పుట యుచితముకాదు. అందుచేఁ బోతన మూలము నించుక మార్చి “రాజద్రుథాహుఁడై వెలిగెన్ దానపద్రు డైల శిఖరోద్దేర్చి చ్చవాగ్ని ప్రథన్” అని వ్రాసెను. ఈ యుపమానము మూలమునందలి దానికంటె నుచితతరమై బలిచక్రవర్తి ప్రహవతీద్రుత్వమును రెస్సగా సూచించుచున్నది.

ఇట్లే యౌచిత్యవృష్టితో పోతన కావించిన మార్పు చేర్పు లింతను వెల్పుగలవు.

పోతన మూలమునందలి శ్లోకముల ననువదించుచుఁ బద్యము ముగియరుండనే యందలి భావము పూ ర్తియైనచో మిగిలిన పద్యభాగము నెంతో చక్కముగాఁ దాను బూరించుచుండును. ఇట్టి పూరణములం దాతని భావనాశక్తియు, యౌచిత్యవృష్టియు చక్కగా గోచరించుచుండును.

1. కరుఁడు పరిషిత్తునకు భక్తిమాళ్ళ ప్రాయుఖ్యమును చెప్పుచుఁ జిహ్న

రదర్శనారం భూవచం బలేవం యధ్యహృమాత్కైర్లరణామధేయైః

న విక్రియే కాపనుభే ఏకారో నేలే ఇలం గాత్రచక్షుభి హర్షః.

2-3-24

అని చెప్పి యుండెను. పోతన పీఠ ననువదించుటకు సేసినపద్యము గ్రహించెను. అందలి మొదటి రెండు పాదములలో మూలభావము ముగిసిగది. మిగిలిన పద్యభాగము నతఁ డా భావమునే కొనసాగించుచుఁ బక్కగాఁ బూరించెను.

నారాయణుని విప్ర నామాక్షరముల పైఁ గరంగని మనుములు కతిగలెల

ముగియై కథలను ముగిదాన్త రోమాంక విచిత్రై యుండని మేగు మొద్య

చక్రికి మొక్కుని జడుని యౌదలనున్న కనక కిరీటంబు గట్టెమోపు
మాధవార్పితముగా మనని మానవు సిరి వనదుర్గ చంద్రికా వైభవంబు
తైటభారి భజన గలిగియుండనివాడు గాలితోన నుండి కదలు శవము
కమలనాభు పదముఁ గనని వాని బ్రదుకు పసిడికాయలోని ప్రాణిబ్రదుకు. 2-51

2. నారదుడు బ్రహ్మను బ్రవచనప్రకార మడిగిన విషయములు జెప్పుటకు ముందు భక్త మహర్షి గుర్వాది వందన మాచరించుచు :

భూలై ర్మహద్భిః య ఇమాః పురోవిభు ర్నిర్మాయ శేతే య దమూషు పూరుషః
భుంక్తేగుణాన్ పోదశపోదశాత్మక స్సోలంకృషీష్ట భగవాన్ పచాంసి మే. 2-4-23

అని పరమేశ్వరుడు తన వాక్కుల నలంకరించుఁ గాక యని ప్రార్థించి యుండెను.
“సోలంకృషీష్ట భగవాన్ పచాంసి మే” అను దానిని పోతన :

అట్టి భగవంతుఁ డవ్యయుం డచ్యుతుండు మానసోపిత వాక్కుష్ప మాలికలను
మంజునదరన మకరంద సుహిడు లుట్టు శిష్టహృద్భావలీలలఁ జేయుఁగాత. 2-68

అని యనుపదించెను.

3. గోపికా గీతలలో నున్న :

విషజలాశయా ద్ద్వారకరాక్షసా ద్వర్షమాకరా వైర్విద్యురానలాః
వృషదుయాత్మతా ద్విశ్వతోభయా వృషభ లే వయం రక్షితా ముహూః. 10-31-3
అను శ్లోకమును పోతన :

విషజలంబువలన విషధరదానవు
వలన తాల వానవలన పహ్ని
వలన నున్నవానివలనను రక్షించి
కుసుమశరుని కారిఁ గూల్చుదగునె.

10-1037

అని తెనిగించెను. వై శ్లోకమునందలి భావ మీ పద్యమునందలి మొదటి మూడు పాదములలోనే ఫల్గవై నది. చివరిపాదమును పోతన సొంతముగాఁ జెప్పినాడు. పెద్దపెద్ద యావదలవలన రక్షించి చివరికి “నందినఁ గండు” పూదాణములచే చప్పునట్లు చేయుచున్నావా ? యని భావము. ఈ పెంపు భావగంభీరమై కడు రమ్యముగా నున్నది.

పోతన యథామూలముగా ననుపదించిన భాగములు :

వైని సూచింపఁబడిన యుదాహరణములను బురస్కరించుకొని పోతన సర్వత్ర మూల భావమును బెంచుటో, మార్పుటో, సంగ్రహించుటో చేయుచుండునని భావించరాదు. అతఁడు పెక్కు శ్లోకములను యథామూలముగా రచించి తన యనువాద కౌశలమును బ్రకటించెను. ఇందు కుదాహరణములు భాగవతమున నెచ్చటఁ జూచినను గానిపించును. కౌన్కి యుదాహరణములు మాత్ర మిచ్చటఁ బ్రదర్శింపఁబడును.

1. జన్మైశ్వర్య శ్రుతశ్రీభి రేభమానదుడః పుమాన్
న చాద్వత్కథితాతుం బైర్వా మనించనగోచరమ్.

1-3-27

జనము నైశ్వర్యంబును, ధనమును విద్యయును గల మదచ్చును లకిం
చనగోచరుడగు నిన్నున్, వినుతింపగలేరు నిశించి విబుధస్తుత్వా. 1-189

2. భావతరణా యన్యే భువో నాప ఇ వోదధౌ
సీదంత్యా భూరిభారేణ జాతో హ్యత్మభువాద్ధితః 1-8-35
జలరాశితో మునింగెడు, కలముక్రియన్ భూరిభారకర్షిత యగు నీ
యలఁ గావ నజుడు గోవింద, గలిగితి చని కొంద అండ్లు గణనాతీతా. 1-194

3. శ్రీయఃపతి ర్భజ్యపతిః ప్రజాపతి ర్ధియాంపతి ర్లోకపతి ర్ధరాపతిః
పతి ర్గతిశ్చాంభకవృష్టిసాత్పరాం ప్రసీదరాం మే భగవాన్ సతాం గతిః. 2-4-20
శ్రీపతియు యజ్ఞపరియుఁ బ్రజాపతియున్ బుద్ధిపతియు జగదధిపతియున్
భూపతియు యాదవశ్రేణీపతియున్ గతియునైన నిపుణు భజింతున్. 2-65

4. యథా భ్రామ్య త్యయో బ్రహ్మన్ స్వయ మాకర్ష సన్నిధౌ
తథా మే భిద్యతే చేత శ్చక్రపాణే ర్భద్రవృషయా. 7-5-14
ఇను ముదస్కాంత సన్నిధిసేట్లు భ్రాంతమగు హృషీకేశుసన్నిధి నావిధమునఁ
గరఁగుచున్నది దైవయోగమునఁ జేసి బ్రాహ్మణోత్తమ చిత్తంబు భ్రాంత
మగుచు. 7-149

5. శరమదాశయే సాధుజాత సత్సరసిజోదర శ్రీముఖా దృశా
సురతనాథ లే ఒజ్జ్వలాదాసికా చరద నిఘ్నులో నేహ కిం వధః. 10-31-2
శారదకమలోదరరుచి చోరకమగు చూపువలన సుందర మిమ్ముం
గోరి వెలయిని దాసుల ధీరత నొప్పించు టిది వధించుట గాదే. 10-1036

6. ఏదాచ ద్రాహ్మణా యోక్త్యా చిరరామ మహామతిః
తం సునిర్భర్త్య కుపితః స దీనో రాజసేవకః
కులాంగారస్య దుర్బుధ్దే శ్చతుర్థో ఒస్సౌధితో దమః
వైరేయచందనవనే జాతో ఒయం కంఠకక్రమః
తనయుడు గాఁడు శాత్రువుడు దానపథర్తకు పీడు చైత్యచం
దనమనముందుఁ గంటక యుత ష్టిజాతము భంగిఁ బుట్టినాడు. 7-153

పోతన మూలమునందలి యుపమానమును జక్కగా ననువదించెను. మై నున్న మొదటి
శ్లోకమును పోతన “అనిన వెని రోషించి రాజసేవకుండైన పురోహితుండు ప్రహ్లాదుం జూచి
తిరస్కరించి యిట్లనియె” (7-151) అని తెనిగించెను. ఇచ్చట రాజసేవకః అను పదము సాధి
ప్రాయమైనది. ప్రహ్లాదోత్తములైన వాక్యములు పురోహితునికిఁ గోపము కలిగించుట కందలి యసా
మంజన్యము కంటె చాతని రాజసేవకత్వమే కారణము. అందుచే పోతన యా పదమును యథా
తథముగ నుపయోగించుట యాతని మూలాఖ్యప్రాయమర్మజ్ఞతను సూచించుచున్నది.

మూలమునందలి చక్కని యుపమానములు పెక్కింటిని పోతన రమ్యముగా ననువదించి
తన యనువాద కౌశలమును బ్రదర్శించెను.

మూల భిన్న రచనాభాగములు :

పొరపాటుననో ఉద్దేశపూర్వకముగనో పోతన మూలమునకు భిన్నముగా రచన సాగించిన భాగములు కూడఁ గొన్ని కానవచ్చుచున్నవి. ఇట్టివి కలదోట్ల నధోదీపికలలో మూల భాగములు కూడ నొసంగఁబడినవి.

1. స ఏవ భూయో నిజవీర్యచోదితాం స్వజీవమాయాం ప్రకృతిం సిస్కృతిమ్
అనామరూపాత్మని రూపనామనీ విధిత్సమానోఽనుసార శాస్త్రకృత్. 1-10-22

సః అనామరూపే ఆత్మని రూపనామనీ విధాతు మిచ్ఛుః నిజవీర్యచోదితాం స్వాంశ భూతానాం జీవానాం మాయాం మోహినీ అతఏవ స్రష్టు మిచ్ఛంతీం ప్రకృతి మనుసార అధిష్ఠితవాన్-అని శ్రీధరవాఙ్మయం.

పోతన “నిజాంశ భూతంబులైన జీవులకు మోహినియైన సృష్టిసేయ నిశ్చయించి” అని సజీవమాయాం అను దానిని సృష్టికి విశేషణము కావించెను.

“ప్రకృతి మనుసార” యని మూలమునం దుండ “మాయానుసరణంబు సేయు నను వారును” అని అనుసరించుటకు మాయను గర్మ కావించెను.

1. గోపై ర్మథే ప్రతిహతే వ్రజవిప్లవాయ
దేవేభివర్షతి పశూన్ కృపయా రిరక్షుః
ధర్మోచ్చిలీంధ్ర మివ సప్తదినాని సప్త
వర్షో మహీధ్ర మనమైకకరే సలీలమ్. 2-7-32

కృష్ణుఁడు పశులను రక్షించుటకై పర్వతము నేకకరమున లీలనా శిలీంధ్రమువలె (వర్షాసూతృన్నం శిలీంధ్రకుసుమ మివ అని వ్యాఖ్య) ధరించునని యీ శ్లోకమునందలి యర్థము. కుక్క-గొడుగు కడు తేలికైనది. మహాపర్వతమును గూడ కుక్క-గొడుగును వలె నవలీలగా నెత్తె నని కవిభావము. పోతన “శైలరాజ మచల చ్ఛత్రంబుగాఁ దాల్చి” (2-187) అని శిలీంధ్రపద మునే తొలగించివై చెను.

3. య ఏతేన పుమాన్నిత్యం స్తువం స్తోత్రేణ మాం భజేత్
త స్యాన్వహం ప్రసీదేయం సర్వకామవరేశ్వరః. 3-9-40

సర్వకామవరేశ్వరః అనగా, సర్వకామవరప్రదః అని వ్యాఖ్య.

పోతన యీ పదమును “అనాప్త సకల కాముఁడ నగుచున్” (3-927) అని యనువచూ. 3-850

4. నస ర్జాగ్రేఽంధతామిస్ర మధ తామిస్ర మాదికృత్
మహామోహంచ మోహం చ తమ శ్చాజ్ఞానవృత్తయః. 3-12-2

బ్రహ్మ సృష్ట్యాది సంధతామిస్రము, తామిస్రము, మహామోహము, మోహము, తపస్సు అను అవిద్యావృత్తులను సృష్టించెనని దీని యర్థము.

తమో ఓవివేకో మోహ స్స్యో దంతఃకరణ విభ్రమః
 మహామోహస్తు విజ్ఞేయో గ్రామ్యభోగసుఖైషణా
 మరణం హ్యంధతామిస్రం తామిస్రః క్రోధ ఉచ్యతే
 అవిద్యాపంచపర్యైషా ప్రాదుర్భూతా మహాత్మనః.

అని పాతంజలయోగ శాస్త్రమునఁ గూడ నవిద్యాపంచకము వివరింపఁబడి యున్నది. పోతన యనువాదమున వ్యాఖ్య యందును దీనియందును గల యర్థవివరణము ననుసరించెను. కాని వరుస మార్చెను.

పరమేష్ఠి యీ సృష్ట్యాది నహమ్మను దేహాభిమానబుద్ధి గల మోహంబును, అంగనా సంగమ స్రవ్యందనాది భోగేచ్ఛలు గల మహామోహంబును, దత్తప్రతిఘాత జాతంబైన క్రోధంబు నందుఁ గలుగు తామిస్రంబును, దన్నాశంబునం దహమేవ మృతోఽస్మి యను నంధ తామిస్రంబును, చిత్త విభ్రమంబు నను నవిద్యా పంచక మిశ్రంబుగా-అనునది పోతన అనువాదము (3-307). శ్రీధరుఁడు మూలము నందలి వరుసను దారుమాటు చేసి వ్యాఖ్యానించెను. పోతన మోహముతో మొదలిడి చిత్తవిభ్రమముతో ముగించెను. చిత్తవిభ్రమ మను దాని నతఁడు తమస్సు నకు బదులు వాడెను. తమః అనగా స్వరూపప్రకాశ మని శ్రీధర వ్యాఖ్యయు అవివేక మని పాతం జలమును జెప్పుచున్నది.

మోహస్స్యోదంతఃకరణ విభ్రమః అని పాతంజలము. పోతన శ్రీధర వ్యాఖ్య ననుస రించి మోహమన అహమ్మను దేహాభిమాన బుద్ధియని వివరించి తమస్సునఁగాఁ జిత్తవిభ్రమ మని తెనిగించెను. ఇది పై రెండింటికి విరుద్ధము.

5. కాలో ఓయం పరమాత్మాది ద్విపదార్థాంత ఈరితః
 నై వేళితుః ప్రభు ర్భుమ్న ఈశ్వరో ధామ మానినామ్.

3-11-38

మందిరార్థాది కర్మాభి మానశీలు రైన వారికి నాశ్రయం బగుటఁజేసి
 యరయ హరి దగ్గుణ వ్యతికరుఁడుగాన కాల మమ్మేటి కెన్నఁడుఁ గర్తకాదు.

3-362

అనునది పై శ్లోకమునకు పోతన కావించిన యనువాదము. ఇందు హరి దగ్గుణ వ్యతి కరుఁడు గాన అను కారణము పోతనకల్పితము. ఈశితుః, భూమ్నః అను వానిని అమ్మేటికి అనియు, ప్రభుః అను దానిని కర్త అనియు, ఈశ్వరః అను దానిని ఆశ్రయంబగుటఁ జేసి యనియు పోతన అనువదించెను.

6.

వయం ప్రతై ద్యచ్చరణాపవిధా
 మాశాస్మహే ఓజాం బత భు క్తభోగామ్

3-14-26

చరణాపవిధాం—చరణేన నిర్మల్యవద్ధారత స్తక్త్యాం

అజాం—మాయాం - తన్మయా విభూతిం - అని శ్రీధరవ్యాఖ్య. చరణాపవిధాం అను దానిని పోతన చరణారవింద జనితయైన అనియు, అజారా అను దానిని అవిద్య ననియు ననువదించెను.

అమ్మహాత్ముని చరణారవింద జనితయైన అవిద్య ననుసరించి వర్తింతుము. 3-465

7. ఏవ ఆత్మపథోఽవ్యక్తో నష్టః కాలేన భూయసా
తం ప్రవర్తయితుం దేహ మిమం విద్ధి మయా ధృతమ్. 3-24-37

నేను పూర్వ ముపదేశించిన సూక్ష్మమైన ఆత్మమార్గము బహుకాల విలంబముచే నష్టమైనది. దానిని తిరిగి ప్రవర్తింపఁ జేయుటకే నే నీ దేహము ధరించితి నని యెఱుంగుము అని దీని భావము. పోతన దీనిని

నేను సన్మునివేషంబు ధరియించు దెల్ల నా కొఱకుఁ గాదు
మిను మహాత్ముకులైన మునులకుఁ బరమాత్మ గురు సద్వివేకంబు నరచిహ్నువు
తత్త్వబోధంబు కొఱకును దాల్చఁబడిన యంచిత వ్యక్తమార్గమైనట్టి దేహ
మని తలంపుము మత్పద ధ్యానభక్తి ధీవనారాయణ మహిమంబు తేజరిల్ల. 3-850

అని యనువదించెను. ఇం దతఁడు మూలమును బాగుగా వివరించి వ్రాసెను. కాని ఆత్మపథః అను దానికి విశేషణమైన అవ్యక్తః (సూక్ష్మః) అను దానిని విడిచి “అంచితవ్యక్తమార్గమైనట్టి దేహమని తలంపు” మని దేహమున కంచితవ్యక్త మార్గమైనట్టి - అను విశేషమును గల్పించెను.

8. హృదయాన్మన ఉత్థితమ్
మనస శ్చంద్రమా జాతో బుద్ధి ర్బుద్ధే ర్గిరాం పతిః
అహంకార స్త్వతో రుద్ర శ్చిత్తం చైత్య స్తోఽహవత్. 3-28-63

మిను హృదయము వలనను మనమును, మనమునఁ దుహినకరుఁడు బుద్ధియుఁజిత్తంబున బ్రహ్మయు షేత్రజ్ఞుఁడును గలిగిరి, యవ్వెరాజుఁడున్ బూరుషతన్. 3-893

మొదటి రెండు పాదముల పఱకు ననువాదము సరిగా నున్నది. తరువాతి రెండు పాదములలో నది భిన్నమార్గము పట్టినది. బుద్ధే గిరాం పతిః అను దానికిఁ జిత్తంబున బ్రహ్మయు అనునది అనువాదము. బుద్ధి చిత్తములు సమానములు కావు గదా. అహంకారము నుండి రుద్రుఁడు. చిత్తమును, చిత్తమునుండి షేత్రజ్ఞుఁడును గలిగి రను దానిని విడిచి పోతన చిత్తముననే బ్రహ్మయు షేత్రజ్ఞుఁడును గలిగి రని యనువదించెను.

9. ఏవం హరౌ భగవతి ప్రతిలబ్ధభావో భక్త్యాద్రవధృదయ ఉత్పులకః ప్రమోదార్
ఔత్కంఠ్య బాష్పకలయా ముహు రర్థమాన స్త చ్చాపి చిత్తబడిశం
శనకై ర్వియుంక్తే. 3-28-34

దుర్గహస్య భగవతోగ్రహణే బడిశం మత్స్యబంధనమివ ఉపాయభూతం చిత్తం ధ్యేయాద్వియుంక్తే తద్ధారణే శిథిలప్రయత్నో భవ తీ త్యర్థః - అని వ్యాఖ్య.

పోతన దీనిని “భగవత్స్వరూపమై భవగుణ గ్రాహక మగుచు మత్స్నంబంధ మనుకి రించి” (3-933) అని యనువదించెను. ఇందు బడిశము బ్రసక్తియే కనవచ్చుట లేదు. మత్స్నంబంధ మను చోట మత్స్నబంధమని యతఁడు వ్రాసియుండె నేమో యని సందేహము. దానిని బట్టి పాదము నంతను చిఱుమార్పుతో సవరింపవచ్చును.

తరువాతి శ్లోకము ననువాదము కూడ మూలానుసారిగా లేదు.

10. రూపభేదవిద స్రుత్ర తత శ్చోభయతో దతః

తేషాం బహుపదా శ్శేష్టా శ్చతుష్పాదా స్రతో ద్విపాత్

3-29-31

...చెలయు శబ్దవిదులకంటెను మఱిరూపవేదులైన

వాయసాదులు శ్రేష్ఠముల్ వానికంటె వరుస బహుపాదు లుత్తముల్ వారికంటె

దలఁపఁ జతుష్పదు లధికులు, బలకొని మఱివారికంటె బాదద్వయముం

గల మనుషు లలఘుతము లిమ్ములవారలయందు వర్ణములు నా ల్గరయన్.

3-957, 958

రూపభేదవిదులైన కాకాదులకంటె నిరుపార్వ్యములందు దంతములుగల యశ్వాదులును, అపదములకంటె బహుపదములును, వానికంటె చతుష్పదములును, వాని కంటె ద్విపాత్తులును శ్రేష్ఠతనొందుదు రని శ్లోక తాత్పర్యము.

రూపభేదవిదః కాకాదయః ఉభయతో దకరాయేషాంతే ఆశ్వాదయః అపదేభ్యస్తేభ్యో బహుపదః. తేభ్యశ్చతుష్పాద ఇత్యర్థః-తతోద్విపాన్మనుష్యః అని వ్యాఖ్య.

పోతన “ఉభయతోదంతః” అను దానిని విడిచివై చెను. మూలశ్లోకమునఁ గూడ నన్వయము పరిశీలింపఁదగియున్నది.

11. చలత్యక్తోఽపి నిరాశ్రమోదకే.

3-30-22

నిర్గతః ఆశ్రమో విశ్రామస్థాన ముదకం చ యస్మిన్, అసి వ్యాఖ్య.

ఇది తప్తవాలుకే, పథి అను దానికి విశేషణము.

పోతన ఆశ్రయ శూన్యమగు నీళ్ళ మునుగుచు లేచుచు (3-977) అని యనువదించెను.

12. ప్రహ్లాదునికి విరోధిశాస్త్రములు గఱపితి రసి హిరణ్యకశిపుఁడు పురోహితుని నిందింప నాతఁడు

న మత్ప్రణీతం న పరప్రణీతం

సుతో పద త్యేష సురేంద్రశత్రో

నైసర్గి కీయం మతి రస్య రాజన్

నియచ్చ మన్ముం కదదాస్మమానః.

7-5-28

అని పలికెను. ఇంద్రశత్రో ఇత్యనేన సహిబ్రాహ్మణేషు తవకోప ఉచిత ఇతి భావః (శ్రీధరవ్యాఖ్య) హేఇంద్రశత్రో ఇంద్రశత్రోస్తవ బ్రాహ్మణేష్వాగ్రహః అనుచితః-అవిషయత్యా

వీతిభావః అని భాగ. చంద్రిక. వీనినిబట్టి యిందలి ఇంద్రజితో- అను సంబోధన మెంత సాధి ప్రాయమో తెలియుచున్నది. పోతన వీని నుపేక్షించి

రవ్వలులేవు మా పంస దానపనాథ 7-176

నీ పుత్రుని నిటువలె జేయగ భ్రతులమే చైత్యజంధి చంద్రమవించే. 7-177

అని దానపనాథ ! చైత్యజంధి చంద్రమ ! అను సామాన్య సంబోధనలను వాడి యుండెను.

13. స ఉత్తమశ్లోక పదారవింశయో
ర్నిషేవ యాకించన సంగంబయో
తస్యన్పరాం నిర్వృతి మాతృనోయుహు
ద్రుస్సంగదీనస్య మనశ్శమం చ్యుధాత్ 7-4-43

అప్పటప్పటికి దుర్జనసంసర్గ నిమిత్తమునఁ దనచిత్తం బన్యాయత్తంబు
గానీర నిజాయత్తంబు సేయుదు. 7-125

మన్సంగేన దీనస్య అన్యస్యాపి మనః శమం శాంతం చ్యుధాత్ అను భావము అనువాద ములోఁ గానరాదు.

పంచమ స్కంధము - గంగన :

పంచమ స్కంధము నాంధ్రీరరించిన వాఁడు బొప్పనామాత్య పుత్రుఁడైన గంగన ఈ స్కంధమునకు షష్టైకాదశ ద్వాదశ స్కంధములకు పరి నితరానువాదము లెవ్వియుఁ గానరావు. గంగన పంచమస్కంధమును రెండాశ్వాసములుగా విభజించెను. ఇట్టి యాశ్వాస విభజన మొక్క పంచమ స్కంధమున మాత్రమే కలదు. ఈ స్కంధము మొదట గంగన దేవరా కవిస్తుతి పూర్వకమైన యవతారిక వ్రాసియుండలేదు.

గంగన చూడ శ్రీధరవ్యాఖ్య ననుసరించుచునే తన యనువాదము సాగించెను. ఇతఁడు పెక్కుచోట్ల మూలమును స్పృహితముగా ననుసరించుటయే రాక యందలి పదములనే యథా రథముగా వాడియుండెను. ఇతఁడు మూలభావములను పోతనవలె భక్తిభావభరితుఁ డై పెంపొందించిన భాగము లంతగాఁ గానిపింపవు. సంగ్రహించిన భాగము లచ్చటచ్చటఁ గలవు. అట్లే మూలార్థమును న్యూనపరిచిన భాగములును, బాధితమునకై స్వతంత్రించి చూర్చిన భాగములును గూడఁ గానిపించును.

సన్నిహితముగా ననుసరించిన భాగములు :

మహారాంభలు విప్రజ్ఞే హ్యుత్తమ శ్లోక పాదయోః
చాయానిర్భృత చిత్తానాం స కుటుంబే స్వప్రహామతిః. 5-1-3

సంశయోఽయం మహాన్ బ్రహ్మన్ దారాగార సురాదిషు
సక్తస్య యస్మిన్ధి కథూ తస్మైష్టేవ మతి రచ్చరా. 5-1-4

ఉత్తమశ్లోకుండైన పుండరీకాక్షుని పాదచ్ఛాయం జేసి నిర్భుత చిత్తులైన మహాత్ములు కుటుంబంబు నందు నిస్పృహత చేయుదురు. (కాన ప్రయత్నతునకు సంసారంబునందుఁ దగులంబు కలుగు చెట్టు ?)

దారాగర సుతాదులందుఁ దగులంబు గలవానికి నెట్లు సిద్ధి గలుగు ? శ్రీహరియందుఁ దస్థితమతి యెట్లు కలుగు ? ఈ సంశయంబు తేటపఱుము.

5-1-4

2. సాచ త దాశ్రమోపపన్న మతిరమణీయం వివిధ నిబిడ విటపి విజృంభిష్టనికట పురట లతారూఢ స్థలవిహంగమ మిథునోచ్చార్యమాణ శ్రుతిభిః ప్రతిబోధ్యమాన సలిలకుక్కుట కారందవ బక కలహంసాదిభి ర్విచిత్ర ముపకూజితామల జలాశయ కమలాకారా ముపబలభ్రామ.

5-2-4.

ఆ యవ్యరోంగన చగుడెంచి రమణీయ వివిధ నిబిడ విటపి విటప సమాశ్లిష్ట సమీప సువర్ణ లతారూఢ స్థలవిహంగమ మిథునోచ్చార్యమాణ షడ్భాషస్వరంబులచే బోధ్యమాన సలిల కుక్కుట కారందవ బక కలహంసాది విచిత్ర కూజిత సంకులంబు లైన నిర్మలౌచక కమలా కరంబులు గల తదాశ్రమోపపన్నంబున విహరింపుచు.

5-1-26

ఈ యనువాద మిందుక మార్పుతో మూలమునకుఁ బ్రతిబింబముగా నున్నది.

నికటపురటలతాః=సన్నికృష్ట స్వర్ణవల్లభిః; ప్రోచ్చ మానాభిః శ్రుతిభిః=ఉచ్చార్య మాణైః షడ్భాషిణిస్సర్వైః; ఆను స్వరములు శ్రీధరవాక్యాభ్యాంబులున్నవి. వానినే గంగన మార్చేమియు లేకుండ ననుసరించెను.

విడిచి పెట్టిన భాగములు :

జ్ఞానం విశుద్ధం పరమార్థ మేక మనంతరం త్వబహిర్భూహృతత్వం

ప్రకృత్యక్రియాంతం భగవచ్చర్మ సంజ్ఞం యద్వాసుదేవం కవయోచదంతి. 5-12-11

వాహ్యభృంతరంబులఁ గలిగి స్వప్రకాశంబై భగవచ్చర్మ వాచ్యంబు విశుద్ధంబుఁ జర మాత్మంబు జ్ఞానరూపంబు నైన బ్రహ్మం బొకటియే సత్కంబు. జగ త్రసత్యంబగు.

5-1-161

జగ త్రసత్యంబగునది గంగన వివరణమునకై వ్రాసిన వాక్యము. “యద్వాసుదేవం కవయోచదంతి” అనువాని నతడు విడిచివై చెను.

ఇతి తేషాం వ్యక్తభాగాం రజ స్తమః ప్రకృతీగాం ధన మద రజ ఉత్పిక్తమనసాం భగవత్కళాయ క్తం వీరఖలం కదర్థీ కృత్యోత్పదేన స్వైరంవిహరతాం హింసా విహరాజాం కర్మాతిదారుణం...

5-10-16

“పాపాత్ములను దౌష్టప్రయులును రాజసరాసునకర్మ సంధానులగుచు విప్రవరు నట్లు హింసించు వ్యషలవతిని భృత్యవర్గంబుతోఁ దలచి వృత్తిఁ గూర్చి”

5-1-134

పై మూలమునందలి కొన్ని భాగములను గంగన విడిచివై చెను.

పించిన భాగములు :

కాత్వం చిక్కినచి కిం మునివర్య తైలే మాయాపికాపి భగవత్పర

దేవతాయాః 5-2-8

సతి నీ వెవ్వతే పీ పర్యతమున కేమైనఁ గోరి పచ్చిన వనదే

వతవో శారదవో రతిపతివంపిన మాయవో తవస్సారమావో : 5-1-27

పై పద్యమున భిన్నాక్షరములు గల భాగమంతయుఁ గంగన పెంచి వ్రాసినదే.

నవా ఏతద్విష్ణు చ త్రమహాద్భుతం యదసంభ్రమః శిరశ్చేద ఆపతితోఽపి...

భాగవత పరమహంసానామ్. 5-9-20

ఈ భాగమును గంగన విడిచివైచి

అచ్చట విప్రసూనుడు.....

5-1-137

మఱియు నా విప్రవరుండు చండికాగృహంబు వెలువడి క్రమ్యుఁం జని కావలి

యుండునెడ. 5-1-138

అనువాని నధికముగా వ్రాసెను. ఈ పెంపు పూర్వాపరకథలను గలుపుచు రమ్యముగా నున్నది.

మూలభిన్న సందర్భములు :

అగతతృషా భయాత్పహసై చోచ్చక్రామ

5-8-2

అపగతతృష యగుచు నది సుల్లంఘించునెడ

5-1-101

అగతతృషా యను దానికి సగతాత్మబ్ యస్యాః అని వ్యాఖ్య. దీని కపగత తృష యగుచు నన్నది కేవల విరుద్ధము.

పంచమస్కంధ ద్వితీయాధ్యాయమున ఆగ్నిధ్రుండు పూర్వచిత్తిన గాంచి

కాత్వం చిక్కినచి కిం మునివర్య తైలే

మాయాపికాపి భగవత్పర దేవతాయాః

విజ్యే బిభర్షి ధనుషీ సుహృదాత్మనోఽర్థే

కిం వా మృగాన్ మృగయసే విపినే ప్రమత్తాన్.

5-2-8

ఇత్యాదిగాఁ బెక్కు ప్రశ్నలడిగెను. ఈ శ్లోకము లన్నింట మునివర్య, సుహృత్, బ్రహ్మన్, సుభగ మున్నగు పుంలింగ సూచకములగు సంబోధనము లున్నవి.

మువివర్యే త్యాది పుంస్త్రైవ సంబోధనాని జాడ్యానుకారార్థ మ్మని శ్రీధరుని వ్యాఖ్య.

గంగన యిచ్చట పుంస్త్రైవసూచక సంబోధనములను విడిచి సతి, అంగన, ఇంతి మున్నగు సంబోధనములనే వాడెను. మూల రచనయే రమ్యతరముగా నున్నది. మఱియు సంస్కృత మునఁ గల

విజ్యేబిభర్షి ధనుషీ సుహృదాత్మనోఽర్థే

కింవామృగాన్ మృగయసే విపినే ప్రమత్తాన్

ఉత్తరార్థమునకు ప్రధరుడు “హేనుహృత్ సఖే విజ్ఞే నిర్గుణే భనుషీ విభర్షి. కిమాత్మ నోఽర్థే? తవై తాభ్యాం కిం కార్క మస్తి. కింవా ప్రమత్తాన్ అజితేంద్రియాన్ మృగతుల్యాన్ అస్మదాదీన్ మృగయసే. తాన్వశికర్తుం భనుషీ భారయ సీ త్యర్థక. అని వాఙ్మాయము చేసెను. దీనిని గంగన

అంగజుఁ డెక్కుడించిన శరాసనమున్ ధరయించి యంత నా
యంగజు వేట మానవమ్ముగావనిఁ జూచుచు నున్నవానవో
రంగగు నీడు చెయ్యిల తెఱం గెఱుంగంగ నిజంబుఁ బల్కుచు
యంగన నిన్నుఁ గన్గొనిన యంత ననంగుఁడు సంపదించెనున్.

5-1-28

అని యనువదించెను. మూలమున వ్యంగ్యముగా నున్న యర్థ మనువాదమున వాచ్య మైనది. పద్యమునందలి యమాలకమైన యుత్తరార్థము వానిని చుఱంత వాచ్య మొనర్చినది.

పండ్రెండవ యధ్యాయమున రహూగణుఁడు మునిండుని

కస్మాద్భవంతం మమసంశయార్థం
ప్రక్షామి పశ్చా దధునా నుదోఘమ్
అధ్యాత్మ యోగ గ్రథితం త్వయోక్త
మాభ్యాహి కౌమాహం చేతసో మే.
యదాహ యోగేశ్వర దృశ్యమానం
క్రియాఫలం సద్వ్యవహార మాలమ్
న హ్యంజసాతత్త్వ విమర్శనాయ
భవా నముష్మిన్ భ్రమతే మనో మే.

5-12-3

5-12-4

అని యడిగెను. ఇందలి రెండవ శ్లోకము కూడ రహూగణుఁ డడిగినట్టిదే. తరువాత మునిండుఁ దాతనికి తత్త్వము చెప్పెను. గంగన యిందలి మొదటి శ్లోకమున

విప్రవర్క నేను వేడ్కతో నా సంశ
యంబు లెల్ల నిన్ను నడిగితెలియఁ
దలఁచియున్నవాఁడఁ దప్పక యెఱిఁగింపు
ముచితవృత్తిఁ దత్త్వయోగమెల్ల.

5-1-158

అని యనువదించెను. “నా సంశయములను వరువాత నడుగుదును. ఇప్పుడు నీచేఁ జెప్పఁబడిన యధ్యాత్మ యోగమును గుఱువాలాయత్త విత్తుడనైన నా కెఱిఁగింపు” మనునది మూల శ్లోకమునందలి యర్థము. అనువాద మించుక విరుద్ధముగా నున్నది. పిమ్మట గల-అని యడిగిన యా రాజున కావిప్రం డి క్షునిమె.

5-1-159

కానవచ్చిన ఫలములు కర్మమూల
ము లగటను జేసి సంసారములను జిత్త
మెప్పుడు పర్తించుచుండఁగా నెఱుంగ లేవు
తత్త్వయోగంబు మిగుల నిత్యం బటంచు.

5-1-160

అను పదనమును, పద్యమును మూలానుసారములుగ లేవు. ఈ పద్యము నందలి భావమును గూడ రహస్యగఱుఁ డే ము న్నాముని చెప్పినదాని ననువదించి తెల్పుచున్నట్లు మూలమంచున్నది. బ్రాహ్మణ ఉవాచ- అనునది యందుఁ దరువాత నున్నది.

ప్రపంచరాజ భృత్యులు భరతునిఁ గాళిబలికిఁ గొంపోవు సందర్భమునఁ గాళి వృషలాధిపునిఁ దద్భుత్యవర్గముతోఁ గూడ సంహరించి క్రీడించె నని చెప్పిన పిమ్మట సంస్కృత భాగవతము “ఏవ మేవ ఖలు మహదభిచారాతిక్రమః (అభిచార రూపాతిక్రమః-అపరాధః) కార్హేయీ నాత్మనిఘతి” (5-10-19) అని చెప్పుచున్నది. గంగన దీనిని విడిచి

ధరలోన నెవ్వరేనియు ధరణీసురపరుల కెగ్గు దగఁ దలఁచిన వా

రరయఁగ చెడుదురు నిక్కము, హరి ధరణీసురవరేణ్యులందుంటచేన్. 5-1-135

మూల మభిచారరూపాతిక్రమ ఫలమును నొక్కి చెప్ప ననువాదము బ్రాహ్మణుల కెగ్గుఁ దలఁచిన వారికిఁ గల్గు ఫలితములును వివరించి చెప్పుచున్నది.

బాచిత్యమును బోషించిన భాగములు.

కావాత్మవృత్తి రదనాద్ధవిరంగ వాతి

విష్టోః కరా న్యనిమిషో నృకరా చ కర్ణా

ఉద్విగ్న మీనయుగళం ద్విజపంక్తి శోచి

రాసన్న భృంగనికరం సరప న్ముఖంతే.

5-2-14

కావాతవ లోకే ఆత్మనః దేహన్యవృత్తిః ఆహారః. అంగ మేనఖే అననాచ్చర్వణాత్. హవిరితి తత్సంబంధి గంధః వాతి ఆగచ్ఛతి తాంబూలాభిప్రాయమ్.

యతః త్వం శ్రీవిష్టోః కలాసి,

తవచకర్ణౌ శ్రీ విష్టోరనిమిషోన్మకరా. ఆనిమిషో నిద్రారహితత్వేన, అలుప్త దృష్టిత్వేన, రత్న నేత్రత్వేన నిమిషశూన్య ఉత్థలసంతా మకరా తదాకారే కుండలే యయోస్తే. కించ తవముఖం సరపత్ శరత్సర ఇవ అత్రాదంతత్వ మార్హమ్. ఉద్విగ్నం చంచలం మీనయుగళ మివ నేత్రద్వయం యస్మిన్. ద్విజాః దంతాఃతేషాం పంక్త్యా శోచి శోభా యస్మిన్. సరసితు ద్విజాః హంసాః. ఆసన్నోభృంగ నికర ఏవ కేశస్తోమః పరిమళలుబ్ధ భృంగస్తోమోవాయస్మిన్. అని శ్రీధరుని వ్యాఖ్య.

ఇందలి “కావాత్మ వృత్తి రదనాద్ధవిరంగవాతి” అను దానిని గంగన విడిచివైచెను.. “విష్టోః కలాసి” అను దానిని 37 వ పద్యమునఁ జెప్పెను. మిగిలిన దానిని

పటుతాటంకరథాంగ యుగ్మమునకుం బల్కాట భీతిల్లుదున్

నటనం బందెడు గంచుమీనములతో నాసన్న నీలాల కౌ

త్కట భృంగాపళితో ద్విజాపళి లసత్కాంతిన్ విడంబించు మా

జటాసారముఁ బోలి నెమ్మొగము దా రంజిల్లు నత్కున్నతిన్.

5-1-38

తాటంక రథాంగయుగ్మమునకు భయపడి (నేత్రములనెడి) గండుమీనములు సటసం బందుచు నున్న వను కల్పన యమూలకమై రమ్యముగా నున్నది.

మొత్తము మీద గంగన మూలమును సన్నిహితముగా ననుసరించుచు ననువాదము సాగించెను. రసపోషణమున నితరానువాదకుల వలెనే యితఁడును పోతన కీడు కాఁజాలడు.

షష్ఠ స్కంధము - సింగయ :

షష్ఠ స్కంధము ననువదించినవాఁడు కనువయామాత్య పుత్రుడైన సింగయ. ఇతఁడీ స్కంధము నారంభమున పోతనవలెనే దేవతాకవి స్తుతియు, స్వప్నవృత్తాంతమును, నిజవంశ వర్ణనమును, షష్ఠ్యంతములను రచించినాఁడు. “బమ్మెర పోతరాజు గవిపట్టపురాజు దలంచి మ్రొక్కెదన్” అను పద్యభాగము వంస నితనికి పోతనపైఁ గల భక్తి గౌరవములు వెల్లడియగు చున్నవి. స్వప్న వృత్తాంతమున నితఁడు దివ్యవాణి (ఆగస్త్యుఁడ) తనకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి “నా చాటునఁ జాటుకార పదసాధు కవిత్యము చెప్పుమింపుగదా” అని యానతిచ్చినట్లు వ్రాసి యున్నాఁడు. పోతనయెడ నితనికి గల భక్తి యితని రచనలో గూడఁ గానిపించును. అతఁడు రచించిన భాగవత భాగమును బలుమార్లు చదివి యా రచనా విధానమును జీర్ణించుకొని యీతఁడట్లే వ్రాయుటకు యత్నించి కొంతపజకుఁ గృతర్చుత్కుఁ డయ్యెను. పోతనవలె నితఁడును శ్రీధర వ్యాఖ్యనే యనుసరించి యనువాదము సాగించెను. షష్ఠ స్కంధము నితఁడు కాక మఱి మువ్వరె కూడ నాంధ్రీకరించి యున్నాఁడు. వారి యనువాదములలో హరిభట్టు రచన యొక్కదే యిప్పుడు పూర్తిగా లభ్యమగుచున్నది.

యథామూలముగా ననువదించిన భాగములు :

అధునేహ మహాభాగ యదైవ నరకాన్తురః

నానోగ్రయాతనా స్నేయా తస్మై వ్యాఖ్యాతు మర్హసి.

1-6

కడిది వేదనలకుఁ గారణం బై యుండు

గుఱుతులేని నరక కూషరాశి

పాలుగార నరుడు బ్రతికెడు మార్గంబు

పరమపుణ్య! తెలియఁ బలుకవయ్య.

6-41

వాళ్ళతః పథ్యమేవాన్మం వ్యాధయోఽభవన్తి హి

విషం నియమకృద్రాజన్ శనైః క్షేమాయ కల్పతే.

1-12

హితముగల కుడుపు మఱి ను, గ్నితరులఁ బొదమంగ నీని విధమున సతి న

ద్రవ్యతుఁ డైనవాఁడు నిర్మల, మరిచే నమరాశినిల్ల మట్టము సేయున్.

6-49

తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శమేనచ దమేనచ

త్యాగేన సత్య శాచాభ్యాం యమేన నియమేనచ

దేహవాగ్మద్విజం ఛేదా భర్మజ్ఞా శ్రద్ధయాన్వితాః

క్షమం తృష్ణం మహాదపి కేమిగుల్ప మి వాసరః.

1-13,14

తపమున బ్రహ్మచర్యమున దానములన్ శమ సద్దమంబులన్
జపముల సత్య శౌచముల సన్నియమాది యమంబులన్ గృహ
నిపుణులు భర్తృవర్తనులు నిక్కము హృత్తను వాక్యజంపుఁ బా
పపుగుడిఁ ద్రుంతు రగ్ని శతపర్వ వసంబుల నేర్చుకై వడిన్.

6-50

పెంచిన భాగములు :

తస్మాత్పురై వాశ్విహ పాపనిష్కృతౌ
యతేత మృత్యో రవిపద్య తాత్మనా
దోషస్య దృష్ట్యా గురులాఘవం యథా
భిష క్పికితేత రుజాం నిదానవత్.

1-8

కాపునఁ గాలకింకర వికారము కానకమున్న మృత్యు దు
ర్భాసన చిత్తమున్ వెడఁగుపాటును జెందకమున్న మేనిలో
జీవము వెల్లుమండి తన చెల్వము తప్పక మున్న మున్నుగాఁ
బావచిత్తుఁ డై యఘముఁ బాయు తెలుఁ గొనరింపఁగాఁ దగున్
కాలంబెడగని పాపము మూలముఁ జెలువంగవలయు మునురోగములన్.
దేలిక దోషము నెఱుఁగుచు వాలాయము దాని సదఁచు వైద్యునిభంగిన్.

1-44

6-45

కొన్ని చోట్ల నొకే శ్లోకమునకు రెండు విధములైన యనువాదములు కనిపించును.

కేచిత్కేవలయా భక్త్యా వాసుదేవ పరాయణాః

అమం ధుస్వన్ని కా ర్దేస్త్విన్ సీహార మివ భాస్కరః.

1-15

కొందఱు పుణ్యవర్తనులు -

6-52

హరిభక్తిచేతఁ గొందఱు పరిపూర్తురు మొదలు ముట్టఁ జాపంబుల ని
ఘ్నతర కరముల సూర్యుం డరుదుగఁ బెనుమంచు పించ మణఁచిన భంగిన్. 6-53
సద్భిచీనోహ్యాయం లోకే పంథాః శ్చేమోఽకుతో భయః
సుశీలా సాధవో యత్ర నారాయణ పరాయణాః.

1-17

ఈ శ్లోకము మొదట నొక సీసపద్యమున విపులముగను దరువాత నొక తేటగీతిలో
ప్రహముగను ననువదించఁబడినది.

హరికి సర్థముఁ బ్రాణ మర్పితంబుగనుండు వానికై వల్య మెవ్వనికిలేదు. 6-55

అరయ నెన్నఁడుఁ జేటులేనట్టి ముక్తివర్తమీ లోకమందు నెవ్వనికిఁగలదు.

సాధులును బుణ్యశీలురు సజ్జనులును హరిపరాయణ తత్పరు లగుటగాక. 6-56

సింగన యొక్కొక్కచోట్ల శ్లోకమునందలి యొక్కొక్క విశేషము నొక్కొక్క పద్య
గాఁ బెంపుచేసి యనువదించుచుండును.

సర్వేచ నూత్నపయసః సర్వే చారుచతుర్భుజాః

భస్మవిషంగాసి గదా శంఖ చక్రాంబుజశ్రియః.

3-51

దిశో వితిమిరా లోకాః కుర్వంత స్స్వేన రోచిషా
కిమర్థం ధర్మరాజన్య కింకరా న్నో నిషేదథ. 1-36

ధనువులు నిషంగచయములు కనదంబుజ శంఖచక్ర ఖడ్గ గదా సా
ధనములు ధరియించిన మీ తనువులు లోకముల కద్భుతం బొనరించెన్. 3-78

శాంతంబు లైన మీ తనుకాంతులు జగములను దిశలగలిగిన బహుళ
వ్యాంతములఁ బాఱఁదోలుచు సంతస మొనరించె నిపుడు సర్వంకషమై. 3-79

ఇట్టిఖిల లోకానందకర క్రమాకారులు నఖిల విభ్రాజమాన తేజో చుర్చిరీక్ష్యమాఃఖలును
నిఖిల ధర్మపాలురు నగు మీరు ధర్మపరిపాలుర మమ్ము సడ్డపెట్టం గతంబేమి. 3-80

శ్రీధర వ్యాఖ్య ననుసరించి పెంపుచేసిన భాగములు.

యథేహ దేవప్రవరా స్రైవిధ్య ముపలభ్యతే
భూతేషు గుణవైచిత్ర్యా తథాన్య త్రాసుమీయతే. 1-46

హే దేవప్రవరాః ఇహజన్మని శాంత మోర మూఢత్వేన సుఖదుఃఖ మిశ్రత్వేనవా ధార్మి
కత్వాదినా వా త్రైవిధ్యం భూతేషు యథోపలభ్యతే తథాన్యత్ర జన్మాంతరేఽప్యనుమీయతే త్రైవిధ్యా
న్యథానుపపత్త్వా కల్వ్యతే. శ్రీధర వ్యాఖ్య.

మతియు వినుండు, జన్మంబు శాంత మోర మూఢగుణంబుల చేతనైనను, సుఖదుఃఖ
సంబంబులచేత నైనను, ధార్మికాది గుణంబులచేత నైనను సకల భూతంబులు త్రై విధ్యంబు నే
ప్రకారంబునఁ బొందు నా ప్రకారంబున జన్మాంతరంబునఁ బొందుచుండు. 3-87

పంచభిః కురుతే స్వార్థాన్ పంచవేదాథ పంచభిః
ఏకస్తు షోడశేన త్రిన్ స్యయం సప్రదశోఽశ్నుతే. 1-50

పంచభిః కర్మేంద్రియైః స్వార్థానుపాదానాదీన్ పంచశబ్దాదీన్ వేద. పంచభిః జ్ఞానేం
ద్రియైః షోడశేన మనసాసహ సప్రదశః షోడశోపాధ్యంతర్గతోఽపి స్యయంత్యైక ఏవ. సర్వేం
ద్రియ విషయ ప్రతి సంధానాత్. త్రిన్ జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ మనోవిషయాన్ ప్రాప్నోతి-
శ్రీధర వ్యాఖ్య.

మతియుఁ గర్మేంద్రియముల చేతఁ గర్మంబులు చేయుచుండి జ్ఞానేంద్రియంబులచేతఁ
పమోవిషయంబులైన శబ్ద స్పర్శ రూపరసగంధంబుల నెఱుంగుచుండి పదియాఱవది యైన మనం
బుతోఁ గూడి పదియేడవవాఁ డగుచుండి షోడశోపాధ్యంతర్గతం దై యొక్కరుం దైన జీవుండు
సర్వేంద్రియ విషయ ప్రతిసంధానంబు కౌఱవ జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ మనోవిషయంబులఁ
బొందుచుండి...

6-87

కొన్ని చోట్ల సతఁ డఘ్నాలకము లైన వర్ణనలు కావించుచుండును.

ఏకవాసౌ వనః యాతః పితృసందేశ కృద్విజః

ఆచార్య తత ఆహ్వాతః ఫలపుష్ప సమిత్తుశాన్.

1-58

ఈ శ్లోకము సునువడించుటకు ముందు సింగస యజ్ఞామిశుని యౌవనమును వసంతమును (89-94) పద్యములలో విశదముగా వర్ణించెను. ఈ వర్ణన మమూలక మయ్యును ముందజ్ఞామిశుఁడు చేయఁబోవు. కార్యమును దృష్టియం దుంచుకొని చూచినచో మిక్కిలి యుచితముగా నున్నది. అట్లే

మత్తయా విశ్వథ స్త్రివ్యా వ్యపేతం నిరపత్రపం

క్రీడంత'మనుగాయంతం హసంత మన యాంతిక్తః

1-60

ఈ సందర్భమున సింగస (98-101) పద్యములలో రతిక్రీడను వర్ణించెను.

అజ్ఞామిశుఁడు తాను జూచిన కాంత యెడ బద్ధచిత్తుడై మన్మథోద్దీపన మొందిన సందర్భమున మూలమందు, తామేవమనసాధ్యాయన్ స్వధర్మాద్విరరామహా (1-63) అని కలదు. ఆ భావమును సింగస

ఆ లీలాపతి గండపాళికలపై హాసప్రసాదంబుపై

నాలోలాలక పంక్తిపై నొసలిపై నాకర్ణ దృగ్భూతిపై

హేలాపాది కుచ ద్వయోరు కటిపై నిచ్చల్ పిసాళింపగా

జాలిం బొందుచు నాత్మఁ గుందుచు మనోజాలానలోపేతుడై.

6-103

అని పెంచి వ్రాసెను. పిమ్మట

బలస్తత శోచపనిన్యే న్యాయతో ఒన్యాయతో ధనం

బధా రాస్యోః కుటుంబిన్యోః కుటుంబం మందఢీరయమ్.

1-66

అను శ్లోకమును

సముచిత శ్రుతిచర్చ చర్చింప నొల్లక సతికుచద్వయ చర్చచర్చచేయు

6-107

అను సీసపద్యముగా విపులీకరించి తెనిగించెను. మూలమునందలి “న్యాయతోఒన్యాయతోధనం” అను పదముం నతఁడు విడిచివైచెను. మూల శ్లోకము సంగ్రహముగనే యున్నను ఆ దుష్టప్రాహ్లాదుని పర్వసముచు జక్కగా వర్ణించుచున్నది.

కొన్నిచోట్ల సింగస యనువాదము మూలభావములను సరిగా వ్యక్తము చేయకుండుటయే కాక క్లిష్టాస్వయమై యున్నది.

...ఇతి దైహ్యస్య సాక్షిణః

ఏతై రధర్మో విజ్ఞాతః స్థానం దండస్మ యుజ్యతే

సర్వే కర్మానురోధేన దండ మర్హంతి కారిణః

1-43

దేహధారికి సాక్షులై తెలుపుచుండు

దండనస్థాన విధము సద్ధర్మగతియుఁ

దగుల మీ రీ క్రమాను రోధనము చేసి

యఖిల కర్మలు దండార్హులరయ నెపుడు.

6-84

మొత్తము మీఁద సింగస పోతననే యాదర్శముగా గ్రహించి యనువాదము సాగించెను. ఇతనికి మూలమును విస్తరించుట యందుఁ బ్రీతి మెండు.

ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములు - నారయ :

ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములు రచించినవాడు వెలిగందల నారయ. ఇతడు గద్వలో పోతనామాత్య ప్రియశిష్యుడ నని చెప్పుకొని యున్నాడు. పూర్వాలలో హరిభట్టును ఆధునికులలో శ్రీ సంపన్నుడుంబ సింగరాచార్యులుగారును, మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారును గూడ నీ రెండు స్కంధములను దెనిగించియుండిరి. సంజీవరాయ కవియు, కౌవూరి పట్టాభిరామయ్యగారును ఒక్క యేకాదశ స్కంధమును మాత్ర మనుపవించిరి. ఇంతమంది యీ రెండు స్కంధములను అనువదింపఁ బూనుటకు నారయ రచన మూలానుసారముగాఁ గాక యతిసంగ్రహముగా నుండుటయు, అదియును శిథిలమై పోవుటయు ముఖ్యకారణములు. హరిభట్టు రచన ధారాబద్ధి తోభిత్తమై మనోహరముగా నుండుటచేఁ గొందఱు భాగవతమును వ్రాసికొనునప్పుడు నారయ రచనకు బదులుగా హరిభట్టు రచనను వ్రాసికొనుచుండిరి. అందుచేతనే కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులు హరిభట్టు రచనతోఁ గూడియుండుట సంభవించినది. నారయ రచనలోఁ బెక్కుచోట్ల హరిభట్టు రచనయో వాని ననుసరించిన రచనయో కనపడుచున్నది.

వెలిగందల నారయ్య పోతన శిష్యుడ నని చెప్పుకొన్నను అతనివలెఁ గాక మూలమును జాల సంగ్రహించియు గొన్ని చోట్లఁ గొన్ని యధ్యాయములు విడిచి వైచియు రచన సాగించెను. అందు మూలభిన్నములైన పట్టులును పెక్కు కానపడును. అయ్యును పెక్కు తాళపత్ర ప్రతులలో పోతన రచన తరువాత నీతని రచనయే చేర్చబడి యుండుట కితఁ డతని శిష్యుడఁగుటయే కారణమై యుండును.

1. ఏకాదశ స్కంధమందలి కష్టాధ్యాయము-శివుడు, బ్రహ్మ, ఇంద్రాది దేవతలు మొదలగు వారు కృష్ణుని దర్శించుటకై ద్వాదశ కరుగుటో - నారంభించుచున్నది. వారు న్వర్గోద్భావ జాతములైన పూలమాలలతోఁ గృష్ణుని బూజించి చిత్ర పదార్థములైన వాక్కులతో నతని స్తుతించిరి. ఈ స్తుతి యిచ్చుట (7-27) 20 శ్లోకములలో నున్నది. నారయ యీ స్తుతి సంతను విడిచి,

కవి పరమేశ్వరి యాదవ పరశోభిత హరిశాతు పనదహనేత్రున్
జనకామిత ఫలదాయకు విసవతించిరి వివిజు లవుడు దేవోక్తములన్.

11-84

ఆని యొక్క పద్యము వ్రాసెను. బ్రహ్మస్తుతిలోని

యదుపంశేఽపరిచ్ఛస్య, భవతః పురుషోత్తమ

శరచ్చతం దృఢీయాయ పంచవెంశాధికం ప్రభో.

8-25

అను శ్లోకమును మాత్ర మతఁడు

అభిలలోకేశ సర్వేశ యభవ! నీవు నుదయమందుట భూభార ముడుపు కొఱకుఁ
బంచవెంశోత్తర శతాబ్ద పరిమితంబు నయ్యె విచ్చేయు వైకుంఠ

హర్మ్యమునకు 11-85

ఆని రెనిగించెను.

2. శివబ్రహ్మాదిదేవత లింగిన పిమ్మట ద్వాపరకాయందు దుర్నిమిత్తములు పొడగట్టెను. ఈ విషయము మూలమున

అథ తస్యాం మహోత్పాతాన్ ద్వాపరకాయాం సముత్థితాన్

విలోక్య భగవానాహ యదు పృథ్వాన్ సమాగతాన్.

6-34

ఏతేవై సుమహోత్పారా హ్యుత్థిం తీహ సర్వతః

శాపస్య నః కుల స్యాసి ద్రాహ్మణేభ్యో దురత్యయః.

6-35

అని చెప్పబడినది. ఆ యుత్పాతములేవో యందుఁ చెలువబడియుండలేదు. నారయ వాని నిట్లు వివరించెను.

కాకఘాతంబులు కనక సౌధములలోఁ బగలు వాపోయెడి బహువిధముల

సశ్వచాలములందు ససల ముద్బవమయ్యె సన్నంబు మొలచె మహాద్భుతముగ

భుకసారికలు రాత్రి సౌగసె విస్వరముల జంతువు వేటొక్కజంతువుఁ గనె

నొగిఁ బొరగ్రహముల సుల్కము లుదయించె బెరసెఁ గావిరి రవిబింబమపుడు. 11-37

3. ఉత్పాతములను జూచిన పిమ్మటఁ గృష్ణుడు యదువృద్ధులతోఁ జెప్పిన మాటలు మూలమున 5 శ్లోకములలో (5-35-39) సున్నవి. అతఁడు వారెచ్చటి కేగి యేమేమి చేయవలెనో వివరించెను. నారయ యీ విషయము సంతను సంగ్రహించి యిట్లు చెప్పెను.

కాన నుత్పాతములు చాలఁ గానఁబడియె

నరయ నిందుండ వలవదు యదువులార

తడయ కిపుడ ప్రభాస తీర్థమున కరుగుఁ

డనుచు శ్రీకృష్ణుఁ డెంతయు నానతిచ్చె.

11-87

4. యాదవులు ద్వాపరకను విడిచి ప్రభాసతీర్థమునకు బెడలుటకు నిశ్చయించిన పిమ్మట నుద్ధవుడు వివిక్తమునఁ గృష్ణుని దర్శించి యాతని పాదములకు సమస్కరించి ప్రాంజలియై 8 శ్లోకములతో (6-43-49) స్తుతించెను.

దీనిని నారయ “దీనజన కల్పభూజ ! సుధీనాయక మాకు నీవె చిక్కని పొగడెన్ ... దేవా నీవు యదుక్షయంబు గావించి చనిన నే యే విధంబున నిర్వహింతుము. నీ సహచరులమై జరిపిన మజ్జన భోజన శయనాననాది కృత్యంబులు మఱవ వచ్చునే” యని యతిసంగ్రహముగా ననువదించెను.

5. 7, 8, 9 అధ్యాయములందలి అపధూత యదు సంవాదమును, తదంతర్గతము లైన కపోత పింగళాదుల యతిహాసములను నారయ చాల సంగ్రహించి రచించెను.

6. 10 మొదలు 29 వ అధ్యాయము వఱకు నుద్ధవుఁ డడుగఁగా గృష్ణుఁ డతనికిఁ బెక్కాధ్యాత్మిక విషయముల నెఱింగించెను. వీనిలోఁ గొన్ని యధ్యాయములను నారయ విడిచి వైచెను. కొన్నిటి సూరక స్పృశించి విడిచెను. కొన్నిటి నతిసంగ్రహముగా సూచించెను.

7. 30, 31 అధ్యాయములలో యాదవ ప్రళయమును కృష్ణ బలరాముల వైకుంఠ గమనమును వర్ణింపఁబడినవి. నారయ వీనిని గూడఁ జాల సంక్షేపించెను. కృష్ణ నిర్యాణానంతర ముద్దునుడు మృతుల కూర్చు దైహికము తొనరించుటయు, వజ్రానిఁ బట్టాభిషిక్తు నొనరించుటయు సంస్కృత భాగవతమున నున్నను నారయ వానిని దెనిగించి యుండలేదు.

8. ద్వాదశ స్కంధమునుగూడ నారయ చాల సంక్షేపముగనే యనువదించెను. అందు భాగవత సారాంశమును జెప్పు 12 వ అధ్యాయము నొక దానిని మాత్రము పూర్తిగా విడిచివైచెను. మిగిలిన వానిని స్పృశించి వదలెను.

9. ఈ రెండు స్కంధములలో నొండు రెండు చోట్ల నాతఁడు మూలమునకు భిన్నముగాఁ గూడ రచన సాగించెను.

విప్రశాపానంతరము యదుకుమారులు భీతులై సాంబుని యదుదరమును విప్పి యందయో మయమైన ముసలమును గాంచి రని మూలమునఁ గలదు.

తే తచ్చుత్థాతి సంత్రస్తా విముచ్చ సహసోదరం

సాంబన్య దదృశ స్తస్మిన్ ముసలం ఖ ల్వయస్త్వయమ్.

1-16

ఇందలి ఉదరం సహసా విముచ్చ ఆను పదములను నారయ 'సాంబకుక్షి నిక్షిప్తజేఁ గ్రంథి విమోచనంబు సేయు సమయంబున' అని వివరించి తెనిగించెను.

తం చోపనీయ సదసి పరిష్కాన ముఖ్యైః

రాజ్ఞి ఆవేదయాం చక్రకు స్సర్వయాదవ సన్నిధౌ

1-16

త్రుతా వ్యామోఘం విప్రశాపం దృష్ట్వా చ ముసలం నృప

విస్మితా భయ సంత్రస్తా బహువు ర్ద్వారకాకనః

1-19

తం చూర్ణయిత్వా ముసలం యదురాజ స్స అహుకః

సముద్రసరితే హ్రస్వ క్లోహం చా స్మాచశేషేతమ్.

1-20

కశ్యప్తతోన్మైః గ్రసీ క్లోహం చూర్ణాని తర తై స్తతః

ఊహ్యమానాని వేదాయాం బాహ్ని న్యాసన్ కి రైరకాః

1-21

మతోన్మై గృహీతో మత్స్యకృష్ణై ర్దాలైరన్యైః సృహర్షవే

తస్యోదరగతం లోహం స శక్త్యై లుబ్ధకోఽకరోత్.

1-32

భగవాన్ జ్ఞాతసర్వార్థ ఈశ్వరోఽపి త దన్యథా

కర్త్రం నైచ్చ ద్విప్రశాపం కాలయా ప్యర్చ్యమోదత.

1-23

పై శ్లోకములలో యదుకుమారు లా ముసలమును గొనుటయి రాజునకు (ఉగ్రసేనునకు)

ఆ వృత్తాంతము నెఱింగించిననియు, అమోఘమైన విప్రశాపమును ఆ ముసలమును గాంచి ద్వారకావాసులు మిక్కిలి భీతి చెందిననియు, ఉగ్రసేనుఁ డా ముసలమును జూర్ణముచేయించి సముద్రోదరమునఁ బడవేసెననియు, మిగిలిన లోహమును గూడ నతఁ డట్లే కావించెననియుఁ జెప్పఁబడినది. రాజ్ఞి అను పదమునకు వ్యాఖ్యలో ఉగ్రసేనాయ నకు శ్రీకృష్ణాయ అని స్పష్టముగాఁ

జెప్పబడినది. నారాయణుని దీనిని దెలిగించుచు యదుకుమారులు ముసలమును గొనిపోయి దేవకీనందను సన్నిధానమునఁ జెట్టి యెఱింగించిరనియు, నతఁ డాత్మకల్పిత మాయా రూపంబని యెఱింగియు నెఱుంగని తెఱంగున వారలం జూచి యతినింద కావించినందుకు వారిని మందలించి “సముద్ర తీరంబున నొక మహాపర్వతం బున్నది. అందుండు నత్యుచ్చాయ విశాల భీషణంబగు పాషాణంబున మీ భుజబలంబుచేత నీ ముసలంబు దివిచి దీని చూర్ణంబు సింధు కబంధంబులఁ గలిపి రండు పొం” డని జగద్విభుం డైన కృష్ణుం డానతిచ్చెననియు, వారు నట్లు చేసి తల్మీలితం బైన లోహఖండంబును సాగరంబునఁ బడవై చిరనియు, దాని నొక్క రుషంబు మ్రుంగె ననియు రచించెను. ఉగ్రసేనుఁడు ముసలమును జూర్ణము చేయించి సముద్రములఁ బడవేసె నను సంఘమున వ్యాఖ్యలో “ఉగ్రసేనః సోఽపి శ్రీకృష్ణ మప్యప్యైవ ప్రాసృత్” అని చెప్పబడినది. నారాయణుని నుగ్రసేనుని మాటయే యెత్తలేదు. ఉగ్రసేనుఁడే ముసలమును జూర్ణము చేయించి సముద్రజలములఁ బడవేసెనని మూలమున నుండ నారాయణ శ్రీకృష్ణుఁడు సముద్రతీర మందలి పర్వతము పైఁగల పాషాణమున దానిని జూర్ణము చేసి సముద్రజలములఁ బడవేయుఁ డని యధుకుమారులతోఁ జెప్పినట్లు రచించెను.

నారాయణ పోతన శిష్యుఁ డైనను అద్వైతమునకుఁ గాక విశిష్టాద్వైతమునకే ప్రాధాన్య మిచ్చుచుఁ దన యనువాదమును సాగించె ననుటకుఁ జెక్కు చృష్టాంతము లున్నవి. 11-107

వస్తు సంవిధానము :

పురాణమునకుఁ బంచలక్షణ మనునది నిర్వచనమే కాక పర్యాయపదము కూడ నై యున్నది. సర్గము, ప్రతిసర్గము, మన్వంతరములు, వంశము, వంశానుచరితము అనునవైదుషు నా పంచలక్షణములు. సాధారణముగాఁ బురాణము లన్నింట నీ లక్షణపంచకము కానిపించుటచేఁ బూర్వులు దాని నా విధముగా నిర్వచించియుండిరి. భాగవత మా పురాణలక్షణ నిర్వచనమునకు లక్ష్యమైన మంచి యుదాహరణము. అందు ద్వితీయ స్కంధమునఁ బ్రబంధోద్భవ ప్రకారమును, నవమ స్కంధమున వంశ వంశానుచరితములును వర్ణింపఁబడియున్నవి. ఇతర స్కంధములందే యే మన్వంతరము లందు భగవంతుఁ డే యే యవతారముల నెత్తి యేయే కార్యము లాచరించెనో విపులముగాఁ జెప్పబడినది. మొత్తము మీఁద భాగవత మంతయు భగవంతుని యేకవింశ త్యవతారముల వర్ణనముతోఁ గూడినట్టిదే. ఆ యవతారములకు సంబంధించిన కథ లన్నియు సమాన విస్తృతికములుగా లేక యందు భగవంతుఁ డొనరించిన కార్యకలాపములను బట్టి కొన్ని యతివిస్తృతికములుగాను గొన్ని యనతివిస్తృతికములుగాను నున్నవి. రామకృష్ణావతారము లందలి చరిత్రయు లీలలును మిగిలిన యవతారముల వృత్తాంతముల కంటె నిండు విపులతరముగా వర్ణితములై యున్నవి. ఈ యవతార కథలందుఁ బ్రసక్తానుప్రసక్తముగాఁ గొన్ని యుపాఖ్యాన ములును జెప్పబడియున్నవి. దశమ స్కంధోత్తర భాగము నందలి వస్తువు ఉత్తర హరివంశ కథా వస్తువుతోఁ గొంచె మించుమించుగా నేకీభవింపుచున్నది. మనకు సాధారణముగాఁ బరిచితములై యుండు దశావతారములలోని క్రమము సృష్టిపరిణామమున కనుగుణముగా నున్నదని శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుదురు. ఏకవింశత్యవతారము లందలి వరుస దాని కిండుక భిన్నముగా నున్నది. భాగవతము నందలి కథన మీ వరుసనే యనుసరింపుచున్నది.

కావ్యారంభమునం దాఁర్వాదముకాని నమస్కారముకాని వస్తునిర్దేశముకాని చేయ పంయునని లాక్షణికులు చెప్పుదురు. సంస్కృత మహాకవులు పలువురీ నియమమును బాటించియే యుండిరి. తెలుగు కావ్యముల మొదట సాధారణముగా నాఁర్వాదమో నమస్కారమో కానఁబడుచుండును. కొన్నిటిలో వస్తునిర్దేశముగూడ గోచరించుట కలదు. కాని దానిని నిరూపించుటకుఁ గొంత కష్టపడవలయును. పోతరా జట్లగాక యాంధ్ర భాగవతము నందలి యారంభ పద్యమున నమస్కారముతోపాటు వస్తునిర్దేశము గూడ నెంతో నిపుణముగా సంతరించియున్నాఁడు.

శ్రీకైవల్యపదంబుఁ జేరుటకునై చింతించెదన్ లోకర
తైకారంభకు భక్తపాలన కళాసంరంభకున్ దానవో
ద్రేక స్తంభకుఁ గేళిలోల విలసద్దృగ్జాల సంఘాత నా
నాకంజాత భవాండకుంభకు మహానందాంగనా డింభకున్.

ఈ పద్యమున మహానందాంగనా డింభకుఁడు చింతించఁబడుచున్నాఁడు.

భాగవతము నందలి స్కంధములలోని కెల్లఁ గథా విషయముననే కాక రసవిషయమునఁ గూడ దశమ స్కంధము మహోదాత్తమైనది. మహానందాంగనా డింభకుఁ డైన శ్రీకృష్ణుని లీలా చరిత్రమే యందలి వస్తువు. ఈ కృష్ణుఁడు విష్ణుదేవుని యవతారమగుట యటుండ నొక విధముగాఁ బోతన కావ్యమునకుఁ గృతిభర్త. భగవంతుఁడు తమ తమ కృతుల భర్తలకు శ్రీయో దాయకుఁడగుఁ గాక యని యితరకవు లారంభ పద్యములం దాఁర్వాదము చెప్పుదురు. పోతన తన కృతివతియే భగవంతుఁ డగుటచే నాతని స్మరణముతోనే కావ్యము నారంభించినాఁడు. నందాంగ నా డింభకుఁడను మాట భాగవతమునకుఁ బ్రాణమని చెప్పఁదగిన దశమ స్కంధము నందలి వృత్తాంతమును లెస్సగా సూచించుచున్నది. ఇంక నీ పద్యమునఁ గృష్ణుని వర్ణించుటకై పోతన వాడిన విశేషముల యర్థమును బరిశీలించినచో నవి భాగవతము నందలి వస్తువు నంతటిని సంగ్రహముగా నెట్లు సూచించుచున్నవో తెలియవచ్చును. భగవంతుఁ డవతారమూర్తులు తాల్పుటకుఁ బ్రధానకారణము లోకరక్షణ పరాయణత్వము. అది లేనిచో నాతఁ డే వటవత్రముననో శేష తల్పముననో పవ్వళించి యాత్మారాముఁడై హాయిగాఁ గాలక్షేపము చేయవచ్చును. ఈ యవ తారములలో నాతఁడు చేసినపని యేమనఁగా భక్తులను రక్షించుట, చారికి బాధ కలిగించు దుష్టులను రాక్షసులను సంహరించుట. భాగవతము నందలి కథలన్నియు భగవంతుఁడు భక్తపాలన, దుష్ట దానవ సంహరణ కార్యము కొనసాగించిన ఘట్టములే. భక్తపాలన కళాసంరంభకుఁడు, దానవోద్రేక స్తంభకుఁడు నను విశేషణములు భాగవత కథ యందలి యర్థాధిక భాగమును గర్పమునం దిముడుచుకొన్నవి. భగవంతుఁడు “కేళిలోల విలసద్దృగ్జాల సంఘాత నానా కంజాతభవాండ కుంభకుఁడు”. ఛాందోగ్యమునఁ జెప్పఁబడిన సృష్టిహేతువు నీ వాక్యము సమర్థించుచున్నది. భగవంతుఁడు లీలావలోకన మాత్రముననే బ్రహ్మాండము లన్నియు సృజించిన వాఁడు. ఇది పురాణ లక్షణములలో నొకటైన సర్గమున కుపలక్షకము. ఈ విధముగాఁ బోతన యారంభ నమస్కార పద్యము నందలి మూఁడు నాలుగు విశేషణములతోనే సృష్టికర్త మణ్ణికాయలో భవిష్యత్తు హవ్యక్షము కాఁదగిన విత్తులనువలె భాగవత కథాంశ సర్వస్వమునకు బీజములను నిక్షేపించినాఁడు.

ఇతరకవులు కావ్యరచనా పరాయణు లగుట కర్థకామములఁ బొందవలె ననెడి వాంఛ కారణము. వారిలోఁ బలువురు వానిని వ్రాసి రాజులకును మహారాజులకును నంకితముచేసి పూర్వ కాములగుటయు నిజమే. అనఁగా వారు పొందినది క్షణభంగురమును దుర్గతిప్రాపకము నగు నైహికభోగ సౌఖ్యానుభూతి. మఱి పోతన కాంక్షించిన దది గాదు. పునర్జన్మము లేకుండ జననము సఫలము చేసికొనుటయు (జననంబున్ సఫలంబుచేసెదఁ బునర్జన్మంబు లేకుండగన్) భవబంధ విమోచనము నొందుటయును (నేఁ బలికిన భవహరమగునట). ఆ యభిలాషమునే శ్రీ కైవల్య పదంబుఁ జేరుటకునై చింతించెద నని యాతఁడు తొలుఁదొల్లనే ప్రకటము చేసినాఁడు. భాగవత పఠన ప్రయోజనము కూడ శ్రీకైవల్యపదంబు నొందుటయే. తొలి వాక్యముననే యాతఁడు తన యభిలాషను బాఠకులు వాంఛింపఁదగిన ఫలశ్రుతిని గూడఁ జక్కగా సూచించినాఁడు.

భాగవతము సందలి ప్రధానకథ లన్నింటిలో భగవంతుని భక్తరక్షణ పరాయణత్వము ప్రకటిత మగుచున్నది. భక్తులకు దుష్టులవలనఁ గలుగు నాపదల నారసి చయాపయోధియైన యాతఁడు వారి నాపత్నముద్రమునుండి యుద్ధరించి దుష్టుల నుచితరీతి దండించుచుండును. భగవంతునిపై భక్తులు నించు భక్తివిశేషమున కది యీ లోకమునఁ గలుగు ప్రత్యక్షఫలము. అంత కంటె నుదాత్తమైనదియు నుత్తమభక్తజనైకసాధ్య మగునదియు నగు మోక్షరూపమైన పరోక్ష ఫలము తరువాత లభ్యమగును. భాగవతము పఠించువారికి వెనువెంటనే బుద్ధిగోచరమగు సుత్తమోపదేశ మిది. ఈ యుపదేశమును మెచ్చినవారు కొంచెమో గొప్పయో చిత్తము భక్తిమార్గమున హత్తింప యత్నింపకమానరు. కర్మజ్ఞాన భక్తిమార్గములు మూఁడును మోక్ష సామ్రాజ్యమును జేర్చునట్టివే యైనను వానిలో దేనినైన నెవ్వరైన నవలీలగా ననుసరింపఁ జాలుదు రని తలంపరాదు. అధికార తారతమ్యమును బట్టి మానవు లా మూఁడు త్రోవలలో నొక దానిని నిర్ణయించుకొనవలయును. ఆ మూఁడింటిలోఁ గర్మజ్ఞాన మార్గములకంటె భక్తిమార్గము తక్కువ క్లేశకరమైనది. పాండిత్య ప్రాకృతత్వములతో సంబంధము లేకుండ నెవ్వరైన నా మార్గము ననుసరించి యనా యాసముగా మోక్షము చూఱగొనవచ్చును. భాగవత మా భక్తిమార్గము యొక్క లక్ష్య లక్షణములను విపులముగా వర్ణించు నుత్తమమైన గ్రంథము. ఏకాదశ స్కంధమునను, ఏప్రతీయ స్కంధారంభమునను శుకయోగి పరీక్షితునకు భక్తిప్రాధాన్యము వివరించు సందర్భమునను భక్తిమార్గము యొక్క ప్రాశస్త్యము చెప్పఁబడినది. ప్రహ్లాదాంబరిషాదుల చరిత్రములు భక్తిమార్గము మహత్త్వమునకు దృష్టాంతము లైనట్టివి. ఇట్లని భాగవతమున నితర మార్గముల ప్రసక్తియే లేదని తలంపరాదు. జ్ఞాన కర్మయోగముల వివరణముకూడ సం చచ్చటచ్చట చిత్తాత్రముగా గోచరించుచునే యుండును.

సృష్టిలోని సమస్త జీవరాసులలో మానవుని స్థాన మున్నతమైనది. ఆ యొన్నత్యమునకు హేతు వితర జీవులకు లేని జ్ఞానమును దజ్జనితమైన యుక్తాయుక్త విచక్షణమును నాతని కుండుటయే. పుట్టి పెరిగిఁ బెద్దాబుద్ధు లార్జించిన పిమ్మట సంసారముయొక్క హీనత్వమును భోగదుల క్షణభంగురత్వమును గుర్తించి మోక్షలాభమునకుఁదగిన యత్నము లాచరించుటయే యితర జీవ దుర్లభమైన యాతని జ్ఞానపత్తకుఁ బరమ ప్రయోజనము. అట్టి యత్నము నొనరింపకుండుచో నాతనికిని, జ్ఞానరహితములై యాహార భయ నిద్రాదుల విషయమున నాతనితో సామ్యము వహించు

తిర్యగ్జంతువులకును భేదమే యుండదు. అందుచే జ్ఞానవంతుడైన ప్రతి మానవుడును, ముముక్షువై యుండుటకును, ముముక్షువైన ప్రతిమానవుడును సంసారబంధ విమోచనమునకును గాంక్షించుచుండును. సంసారము బహుళక్షేత్ర భరితమైనట్టిది. జ్ఞానవంతులైన పెద్ద లందుచేతనే దాని నగాధమైన చీకటి నూతితోడను నక్రగ్రాహపాతీన భీకరమైన మహాసముద్రముతోడను బోల్పుచుండురు. మాయామయమైన యీ జగమున జనించినవారు బంధనశీలమైన సంసారమునఁ జిక్కుకొనుటలో నాశ్చర్యము లేదు. అట్లు చిక్కుకొనియు శిష్టులైన యుత్తములు తమ హీనస్థితిని గుర్తించి యా సంసార బంధములనుండి తమ్ముద్ధరింపుమని పరమేశ్వరునిఁ బరిపర విధములఁ బ్రార్థించుచుండురు. దయామయుడైన పరమేశ్వరుడు భక్తుల మొఱాల్పించి బంధములు నడలించి వారికి ముక్తిమార్గముఁ జూపును. సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలించినచో నుత్తముల విషయమున నిహజీవితము, వారికిని వారిని బద్ధుల నొనరింపఁ జూచు సంసార బంధములకును జరుగు సంఘటనమే యని తోపఁకపోదు. ఇట్టి సంఘటనమే యన్యూపదేశముగా గజేంద్రమోక్షణ కథలో వర్ణింపఁబడినది. అందలి మడుగు సంసారమునకును నక్రమ సంసారస్థ బంధజాలమునకును బ్రతినిధులు. గజేంద్రుడు ప్రమాద వశమున సంసారమునఁ జిక్కియు జ్ఞానవంతుడగుటచే భగవంతుని ప్రార్థించి యుద్ధరింపఁబడిన యుత్తమ జీవుడు. ఈ విషయమునే పోతన యా ఘట్టము నందలి “ఊహకలంగి జీవనపు బోల మునం బడి”యను సుపమానముచేఁ జక్కఁగాఁ సూచించెను. ఇదియొక విధమైన మనోజ్ఞ కథా రూపకము (Allegorical story). దీనిని జదివిన వారు సూచ్యమైయున్న యిందలి సంఘట్ట నమును గ్రహించి బంధవిమోచనమునకు భగవంతుని వంక దృష్టి సారింపక మానరు.

ప్రహ్లాదుడు, ధ్రువుడు, అంబరీషుడు మున్నగువారు మహాభక్తులు. ఎన్ని కష్టములు కలిగినను వారు భక్తిమార్గము నుజ్జగింపక పరమేశ్వర పాదారవిందములనే యాశ్రయించి తరించిరి. కష్ట పరంపరలు కలిగిన కొలంది వారి భక్తి పరిణతమును బరిగ్రాహమునై యగ్నితప్తమైన బంగారమువలె వెలింగెను. చివరకుఁ బరమేశ్వరుడు వారియంద నిల్చి వారిని బాధించినవారిని వేధించి, నిర్మలమైన భక్తి మార్గముయొక్క ప్రాశస్త్యముతోపాటు తన భక్తరక్షణ పరాయణత్వమును గూడఁ బ్రదర్శించెను. లోకమునఁ గూడ నొక్కొక్కప్పుడు భాగవతులకే పరమకష్టములు గలుగుచుండును. అవి వారి భక్తిని బరిక్షించి మణిత పరిణతముగా నొనరింపుట కేర్పడినట్టివే. అందుచేఁ తాత్కాలికపాతితములైన క్లేశములచే భక్తులు నిరాశాపాతులు కాఁ గూడదు. అట్లుకాక స్థిర విశ్వాసముతో నిల్చినచో వారికి మోక్షము కరతలామలక మగును. ఈ కథలు సందిగ్ధ మాన సులగు భక్తులకు సందేహము తొలగించి భక్తి యందలి నిష్ఠ సలిశయింపఁ జేయును. ఈ విధముగా భాగవతమునందలి పెక్కు కథలు మానవజీవితముతో సన్నిహిత సంబంధము కలవై వారి కుత్సాహ విశ్వాసములను జనింపఁజేయుటకుఁ దోడ్పడుచుండును. అందుచేతనే యిందలి కథల కితర పురాణము లందలి కథలకంటె మానవ హృదయావర్జన శక్తి యెక్కువగా గోచరించుచున్నది.

భాగవత కథలు పెక్కుటిలోక వృత్తాంతములతోఁ గూడినట్టివి. అవి మర్యామర్త్య పాత్ర పరిమేళనముతోఁ గూడి యొక్కక్కప్పుడు సహజత్వమునకు దవ్వగా నుండును. అవి పరితల హృదయము లందలి భక్తిభావమునువలె దార్శికభావమును దృష్టినొందింపఁ జాలవు. నరసింహ

మూర్తి భక్తపాలక పరతంత్రుడై స్తంభమున నావిర్భవించె నని చదువునప్పుడు భక్తులు పుంకి తాంగులై తన్నయత్వమున నొడలు మఱవ నితరు లిట్టి దెప్పుడైన జరుగునా మని శంకాపంకిల మానసులై పెదవి విఱచుచుందురు. ఇట్టే హికచ్చష్టి కనంబద్ధములుగాఁ దోచు విషయములు ప్రతి కథలోఁ గనిపించుచుండును. భగవద్విలాస మయములైన కథలం దిట్టివి గోచరించుటలో నచ్చెరువు లేదు. అసలు మూలగ్రంథకర్త భావము భగవంతుని భక్తరక్షణ పరాయణత్వమును, భక్తిమార్గము యొక్క ప్రాశస్త్యమును నిరూపించుటయే కాని లోకసహజములైన సన్నివేశములతో సుందరములైన కథల నిర్మించుట కాదుగదా !

భాగవత కథలలోఁ గళకంఠఁ బ్రచార మెక్కువ. భక్తితత్త్వమును లోకమున చెల్లడించి ప్రజలను ముముక్షువులుగా నొనరింప యత్నించుట గ్రంథకర్త ప్రధానోద్దేశము. అందుచే భక్తి విషయమో భగవద్విషయమో చచ్చినప్పుడు కవి వారికిఁ గళాదృష్టితో కథలో నీవలనినంత కంటె నధికముగాఁ బ్రాధాన్య మొనంగుచుండును. అందుచే వానిముం దన్యవస్తువు లప్రధానములై మఱుగుపడిపోవుట సంభవించును. సంస్కృత భాగవతమునకంటెను బోతన భాగవతమున నీ పరిస్థితి మఱింత యధికముగా గోచరించును. దాని కారణము భక్తి పారదశ్యమునఁ బ్రకటించు నావేశము కారణము. పైని పేర్కొనఁబడిన రెండు విషయముల నుపేక్షించి చూచినచో భాగవతము నందలి కథలు సర్వజనోత్సాహ జనకములై చదివినకొలదిఁ జదువవలెనను సుతక్రంత కలిగించు చుండును. గజేంద్రమోక్షణ రుక్మిణీకల్యాణ ప్రహ్లాద వామన చరిత్రామరాంధ్ర లోకమున నా బాలవృద్ధజనహృదయనిష్ఠితములై యుండుట కందలి యాధ్యాత్మికొన్నత్యముతోపాటు కళా నిర్మాణ కౌశలము కూడఁ గొంతవఱకుఁ గారణమై యున్నది.

పోతన భాగవత రచన :

శ్రీ మహాభాగవతము పురాణము. మహాభారతము ఇతిహాసము. రామాయణము కావ్యము. ఇవి ఛందోబద్ధమయిన సారస్వతమును పెద్దలు విభాగించిన సంప్రదాయము. కొందరు భాగవతము నకు బదులు దేవీభాగవతమును అష్టాదశ పురాణములో ఒకటిగ రెక్కింతురు. ఇది వివాదా స్పదమైన విషయము. అయినను మహాభాగవతమునకు వచ్చిన వ్యాప్తి మఱొక పురాణమునకు రాలేదు. భాగవత చస్తువును గుఱించి మహారవి ప్రోతన విశ్వానథాచార్య మెట్టిదో మాతము.

‘పరమార్థ భూతము, అధిక సుఖదము. సమస్త మయును కాకయుండునది.’

‘వేదకల్ప చృక్షమునుండి రాలినది. శుకమహాముని ముఖ సుధాధారలతో పాకమైనది.’

‘ఈ భాగవత ఫల రసాస్వాదన పదవిని’ రసికభావ విమల పొందవచ్చును.

‘ఇంకను ఇది శ్రీమంతము. మునిశ్లేష్ఠకృతము. విమల చిత్తములతో వినుఁగోరువారి చిత్తములకు ఈశుండు చిక్కును.’

‘ఇతర శాస్త్రముల పఠన ఈశుండు చిక్కునా?’ చిక్కఁడని భావము.

‘సత్యమ్ పరమ్ ధీమహి’ అను గాయత్రీ ప్రారంభమున గాయత్రీ నామ బ్రహ్మరూపము ఎందు చెప్పఁబడునో అదియ భాగవతంబు.’

‘సన్నయ తిక్కనాది కవులు-మున్ను భాగవతమును తెనిగించి యుండలేదు. దీనిని తెనిగించి నా జననంబును సఫలంబు చేసెదను. నా పురాకృత భూభిక్యము ఎట్టిదో కదా!’

‘కొండఱికి తెనుగు గుణము, కొండఱికి సంస్కృతము గుణము. కొండఱికి రెండును అభివృద్ధులు. నే నందఱిని మెప్పింతును’ అని ప్రతిజ్ఞ.

భాగవతములో అలౌకికమయిన పరమార్థ విషయము వస్తువు. లోకవిషయ విలసితమై రస ప్రధానముగా పరిణతమగు ఇతివృత్తముకాదు. ఐనను కావ్యపురాణములకు సామాన్యధర్మము బొత్తిగా లేకపోలేదు. అది ఉపదేశము. ఆయినను, భాగవతపురాణము మనుచరిత్రవంటి కావ్యమనుట బొసంగదు.

కాని, భాగవతము చదువునప్పుడు పండితులు, పామరులు, స్త్రీలు, పురుషులు వీనుల విండుగా విందురు. పులికించి పొంగిపోదురు. అంతరములు కడలించు ఇష్టార్థమేదో లేకపోయినచో అనుభవాదు లుత్పన్నములు కావు. కాగా భాగవతము పురాణమైనను కావ్యాదుల వలన కలుగు రసానుభూతిని ప్రసాదించుచున్నది.

కావ్యాదులలో నాయికా నాయకులు అవలంబనము. వారి యనురాగ వృత్తము అందు అభివర్ణిత మగును భాగవతములో కూడ నాయికా నాయకులున్నారు. వారు ప్రకృతిపురుషులు. అవతార రూపముగా ఉపలబ్ధమైన మహాత్మవ సన్నివేశమే ఇందు వర్ణింపబడినది. సాధారణముగా కావ్యములలో మానవ వృత్తమే ప్రతిబింబించును. భాగవతములో ఈశ్వరవార్తాభ్యము మానవ మండలములోనికి దిగివచ్చినది. ఆ విచిత్ర దర్శనము వలన వెల్లెగొన్న యానందము పుక్కిలింత అయినది.

ప్రకృతి నాయక, సృష్ట్యాదీనుండియు వియోగములో తపించుచున్నది. యుగయుగాంత రాలు గడచిపోయినవి. ఆ విరహోత్కంఠ పట్టరానిదిగా భాగించినది. ఆ పురుషుడు లోకములో సన్నిహితుఁ డైనాడు. అది మంచి సమయము కాదా! ప్రకృతి పురుషులు - అత్మ పరమాత్మలు కలిసికొన్నారు. అనంత మయిన విరహము అంతరించినది. ప్రాణిసాధారణమైన కామము దివ్య మయిన ప్రేమయోగముగా విపాకము చెందినది.

“సంభోగా నలిచిచ్చ మానవిభవః యద్విప్రలంభోరసం” అదే లీల - భాగవత వస్తువు.

“యా వ్యాపారవతీ రసానే రసయితం కాచిత్ కవీనాం నవా

దృష్టి ర్వా పరినిష్ఠితార్థ విషయోన్మేషాచ వై పశ్యతి

తే ద్దేవి అవ్యవలంబి విశ్వ మనిశం నిర్వర్ణయంతో వయం

క్రాంతా, నైవ చ లబ్ధి మభిశయన ! త్వద్భక్తిబుద్ధిం సుఖమ్”

ఈ శ్లోకభావమును అధ్యాసించి, ఆస్థలితమైన లక్ష్మణుడితో సారస్వత సవనము సలిపిన సత్యపు లెందఱో కానరాదు.

ఈ శ్లోకము పోతన కవిదేమో అనిపించును. అట్లు కాదుగదా! అప్పటికి ఆనందవర్ధ నుడు పుట్టి అయిదువందల యేండ్లు గడిచినవి. ఆయినను భాగవతానువాద ముహూర్తము మనసులో మెదలుగట్టుచును.

పోతన భాగవతము రచించిన పరిస్థితులు :

ఆనాడు నిండుపున్నము. పోతన్న శిష్టగృహస్థు. ప్రాతరాహ్నికములు నిర్వర్తించెను. నిఖిల భుజన ప్రధాన దేవదానందనము చేసెను. ఉమా రమా శారదలను సుమంత్ర పుష్పములతో పూజించెను. పూర్వ కవికుల పతులను విసుతించెను. వర్తమాన కవులకు ప్రിയములు పలికెను. ఆ తన్మయావస్థలో మఱచిపోక భావికవులను బహుకరించెను. ఒక ఎశేషము, కుకవులు కనబడలేదు - పద్యపాషాణములు వినరికొట్టుటకు. సకల కవికులమును అభిజనముగా భావించి ప్రవర్తించిన కవులున్నారా ? పోతన పూర్ణసాత్త్వికుడు. సర్వసముద్రైక సత్కవి. ఋషి. కుకవిసింద ఒక వికారవాచానుము. కోమల మయిన కావ్యాయతనము వాకిట కుపిత కుర్కుర పుర్వసములాగున విసవచ్చును. భాగవతద్వారము ముందు ఇత చెప్పనక్కఱలేదు. దానిని పరిహరించిన మహాకవికి చందము.

చంద్రోదయ మగుచున్నది. గోదావరికి పోయి స్నాతుడైనాడు. తీరమునందు శ్వేత నైకతము మీద పద్మాననుడైనాడు. ధ్యానసిర్మగ్నుడయినాడు. కన్నులు అర్ధనిమిలితములుగా ఉన్నవి. అప్పుడు మెఱుపువలె ప్రక్క పద్మాలయ మెఱయుచున్నది. మేఘమువలె శ్యామలమైన మూర్తి కట్టెదుట కనబడినది. నవ్వులచే అమృతము చల్లుచున్నాడు చంద్రుడు. తీగయెక్కిన తమాల సాలతరువులాగున విల్లుభుజాన వ్రేలాడుచున్నది. ఇది మహాకవి దర్శనము. రానేమో చెప్పదలచుకొన్నాడు. ఇంతలో దర్శనమిచ్చిన శ్రీరామచంద్రుడే పలుకుల పశ్యము అందించి “శ్రీ మహాభాగవతము తెనిగించుము; నీ భవబంధములు తెగిపోవును” అని భాషించి అదృశ్యమయినాడు. ఆ దేవతాదేశము పోతనార్యుని మేధామనీషా మండలముల నావహించినది. భాగవత తన్మయుడై పోయినాడు. పలికించు చోదకుడు భగవంతుడు. పలుకునది భాగవతము. అవిచల విశ్వాసముతో రచన ప్రారంభమై అమృతధారలాగున సాగినది.

అప్పటి దేశకాల పరిస్థితులు :

అప్పటి దేశకాల పరిస్థితు లెట్టివి ? సంక్రమించిన సారస్వత నిక్షేప మెట్టిది? ఈ విషయములు సంగ్రహముగా సమీక్షించుట శాఖాచక్రమణము కాబోదు. దక్షిణాపథ చరిత్రలో ఏడవ శతాబ్దము అఖండ మహోదయము వంటిది. ఆకాడు సంస్కృతమే అధ్యయనాధ్యాపన ప్రయుక్తమైన విద్య. బేద వేదాంగ దర్శనాదుల సమీక్ష యిచట అంతగా ప్రసక్తము కాదు. పూర్వ మీమాంసా ప్రభావమే అధికముగా వ్యాప్తిలో నుండె నని భావింపవచ్చును. పూర్వ మీమాంస యనగా కర్మకాండ. మహర్షి జైమిని సూత్రములు దీని కాధారభూతములు. ఆ సూత్రాలను శబరస్వామి వ్యాఖ్యానించెను. అంతటితో నిలిదిపోయినది ఆ వ్యాసంగము. 8 వ శతాబ్దిలో యూరిలభట్టు, ప్రాభాకర మిత్రుడు, పూర్వ మీమాంసా దర్శనము నెత్తికొని శబరస్వామి వ్యాఖ్యకు విచరణములు వ్రాసి, వాని స్వరూప మహత్త్వములను ప్రదర్శించిరి. యజ్ఞయాగాది రూపమైన కర్మానుష్ఠానమే ప్రధానముగా నుండె ననుటకు హేతువులు కలవు.

ప్రాయే జ్ఞే వ హి మీమాంసా, లోకే లోకాయతీ కృతా
తామా స్థిక పథే కర్తు మయం యత్నః కృతో మయా

నా స్త్రీరపచారముగా వినియోగ మవుచున్న మీమాంసను ఆ స్త్రీక నిష్ఠితముగా రాను యద్వైచిత్తినని కుమారిలభట్టు పలికిన పలుకులు ఇవి. ఉత్తరదేశమునందు బౌద్ధము వ్యాపించినను నాడు వక్షిణాపభమున దాని ప్రాబల్య మంతగా తాకలేదు. కాని శైవము ప్రచారములో నుండెను. కుమారిలభట్టు వార్తాకారంభమున శివధ్యానమునే చేసెను. రానురా మార్గము విస్తరింప సాగెను. భక్తిహత శైవ వైష్ణవము లను రెండు పాయ లయినది. తమతమ మతములను బోధింప గ్రామగ్రామాలకు తిరుగుచుండిరి. ఈ భక్తుల బోధలు ప్రజల ప్రవర్తమానము లాయెను. దేశభాషలు పొడివికొని పుష్పింపసాగెను. సూత్రములును ములును వెనుకబడెను.

ఆచార్య శంకరులు 788 సంవత్సరములో జన్మించిరి. 820 లో సిద్ధిపొందెరి. ఆ కాలని మహాత్తర జీవితము. బ్రతికియున్నది ముప్పవేరెండేళ్లు. ఎనిమిదవ యేట స్వీకారము. ఆసేతు హేమాలయ పర్యంతమును కాలినడకనే సంచారము. అపమార్గ పోరాటము. ఇదికాక బ్రహ్మసూత్రములకు, ఉపనిషత్తులకు, భగవద్గీతకు భాష్యములు రాలుగు మతములను నిర్వించెను. 'సర్వం భర్తృహం బ్రహ్మ' అను ఉదాత్త సత్య ప్రకటించెను. ఇదే అద్వైతము. దృష్టమగు జగత్తు నిత్యముగాదు. అది మిథ్య. న బ్రహ్మ నిష్ఠితము. ఈ మిథ్యాదాదమును నిరీశ్వరవాదముగా ప్రమింపరాదు. ఆచార్య వృష్టిలో నిరుపాధికమే పరమ ప్రమాణము; కాని సృష్టి స్థితి లయములకు హేతు వాకటి వానినే ఆయన ఈశ్వర వాదముగా అంగీకరించెను. అవతారాదులతో భాసి ఈశ్వరుడు. ఈ కార్య మంతయు మూడువందల సంవత్సరాలలో జరుగఁదగినవి. రెండేండ్లలో శంకరులు నిర్వహించెరి. ఇట్టి మహాపురుషుడు మఱొకఁడు కానరాఁడు.

భారతీయ ధర్మ విజ్ఞానములో నిరీశ్వరవాదము లేకపోలేదు. సాంఖ్యము నిరీశ్వరవాదమున సాన్నిహితి నిరీశ్వరమే. ఇది చిరంతనములే. కాని వానిని పరిశీలించి శైవమృములు వ్రాచి, అద్వైత సుబద్ధములను నిశ్చయించి, నిస్సంశయముగా సిద్ధాంతి లి ప శతాబ్దిని గాని జరుగలేదు.

“శంకరులు తమ అద్వైత ప్రచారములో శ్రీశైవమువద్ద కుమారిలభట్టును వాదభిక్ష నిర్వించెరి. కాని భట్టు ఆయనతో వాదమునకు సమ్మతింపక మండనమిశ్రుని మండనమిశ్రుని భార్య కుమారిలభట్టు చెల్లెలు. ఆమె సరస్వతిదేవి అవతారము. శంకర మిత్రులకు వాదము జరిగెను. కాస్తార్థ నిర్ణేదిగా మండనమిశ్రుని భార్యను ఎన్నుకొనిరి. శంకరులు గెలిచెరి. తరువాత పూర్వమీమాంసా న్యాయము నిలువలేదు. అద్వైతమే సిద్ధాంతి గెల్గినది. శంకరులు మండనమిశ్రునికు సన్మానమిచ్చి, సురేశ్వరాచార్య నామధేయముతో మతమున కభిషేకిగా నియమించెను. ఆయన భార్యను మంత్రముగ్ధుడచేసి శృంగేరిలో నేవతగా సుప్రతిష్ఠించు నామించెను.” ఈ ఐదిహ్యమును ప్రసిద్ధ చరిత్ర కారులు శ్రీ నిలిక గ్రంథస్థము కావించినారు. జనవిజయమును గ్రంథములో మఱొక ప్రస్తావన కలదు. మమ తర ప్రవచన ప్రజ్ఞా పాండిత్యముతో శైవాచార్యులను నిర్ధూమధామము కావించె నఁట. ఆయన శైవ వివాదముల కుమారిలభట్టును బహుశః దూషించెరి.

సుహావాదీ మహాన్ ఘోరః శ్రుతీనాం చాభిమానవాన్
జినానా మంతక స్సాక్షాత్, గురుద్వేష్టా ఓతిపాపవాన్

ఆ దూషణకృతి యందే

ఆంధ్రోత్కలానాం సంయోగే పవిత్రే జయమంగళే

గ్రామేఽన్యైకే మహానద్యా భట్టాచార్యః కుమారిలః

ఆంధ్రజాతీః తి త్తిరికః.....

ఆని లిఖించిరి. కాగా అటు శ్రీశైలపు ప్రసక్తి వలనను, ఇటు జైనుల వ్రాతల వలనను కుమారిలభట్టు ఆంధ్రుడనుట స్పష్టము. తేలిస విషయ మేమన, జైనులతో ఘోర వివాదకక్ష, చోద్ధలతో బండపోరాటము దినదినగండములుగా జరుగుచుండెను. అందుచేత సమాజము నిత్య సంఘర్షణతో సహజమై అస్థిమిత సంకులము కాక తప్పలేదు.

జైనుల వైదికమతఖండనమును, తోడో కర్మధర్మబద్ధముగాని శైవ జంగముల భక్తి యోగ ప్రచారమును శంకరసిర్యాణము తరువాత తీవ్రమాయెను. సనాతన ధర్మమూలములు నశ్యసాగెను. సమాజములో మతద్వేష మంకురించి, కుటుంబగర్భము చిల్లిపడెను.

ఉత్తర హిందూస్థానమునందు మహమ్మదీయ రాజ్యము గట్టిపడెను. మెల్ల మెల్లగా దక్షిణాపథము మీదికి తురకలదాడి ప్రారంభ మాయెను. పరాజయ పరాభములకు వారు జంక లేదు. మొండి పట్టుదల విడువలేదు. తుదకు 1323 లో తెలంగాణము నాక్రమించిరి. కాకతీయ పతాక తల వ్రాల్చెను. తురక జెండా ఓరుగల్లు కోటమీది కెక్కిెను.

రాజకీయ పరిస్థితులు :

కాకతీయసామ్రాజ్య పతనముతో రాజకీయ ఛార్మికసంక్షోభములకు గురియైనది ఒక్క తెలుగుదేశమే కాదు. దాదాపు దక్షిణాపథమున కంతటికిని ఆ దుర్దశ తప్పలేదు. ఏ పూర్వ పుణ్యముననో కొన్ని దశాబ్దములకు తెలుగునేలపై మరల స్వాతంత్ర్య వాయువులు వీచినవి. కాని తెలుగునేల యంతయును ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము క్రిందికి రాలేదు. త్రిలింగ సామ్రాజ్యలక్ష్మి ఛార్మిక సంక్షోభము నుండి బయటపడినను రాజకీయముగా నాలుగు ముక్కలై పోయెను. విజయ నగరాధీశ్వరులు కొంత, కొండవీటి రెడ్లు కొంత, రాచకొండ వెలమలు కొంత, కటకపు గజపతులు మఱికొంత తెలుగు నేలను పంచుకొనిరి. ఈ నాలుగు రాజ్యములు కొంతకాల మహామహామికతో పెనగెను లాడినవి. అప్పుడే బహ్మనీరాజ్యము వీలైన భాగమెల్ల చేజిక్కించుకొని బలిసినది. ఈ యైదు రాజ్యములలో విజయనగర, బహ్మనీ, కళింగములు బలవత్తరములు. తెలుగు నేల అధిక భాగము నాక్రమించుకొని తెలుగు సంస్కృతికిని సాహిత్యమునకును దోహదము చేసిన సిసలైన తెలుగు రాజులు కొండవీటి రెడ్లును, రాచకొండ వెలమలును. వీరు పరస్పర యుద్ధములతో బల చత్తరుల నాశయించుటతో నన్నగిల్లి చిట్ట చివరకు నామరూపములు లేకుండ ఆరిపోయిరి. దాదాపు కాలమున పుట్టినదే ఆంధ్ర భాగవత కల్పితరువు. క్రీ.శ. 1474 నాటికి రాచకొండ దేవరకొండ రాజ్యములు బహ్మనీరాజుల వశమైపోయినవి. తెలంగాణము తురకల దండయాత్రలతో, గ్రామ

వహనముతో, పీనుగుల పెంటగా, మహాశృశానముగా మాణిపోయినది. పూర్వపు రాజకీయగ్లానియు ఛర్మగ్లానియు మరల సంభవించినవి. ఆ మహాదహనముందో దేశక్షోభముందో భాగవతకల్పతరువు కొమ్మలు కొన్ని రాలిపోయినవనియు, కొన్ని వాడిపోయిన వనియు చారిత్రకుల యభిప్రాయము. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారును, శ్రీ అనుముల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారును అట్లే ఊహించిరి. మోతనకవి సమకాలీనముగా బహ్మనీరాజ్యమున అహమ్మదుషా అలావుద్దీన్ షాలును, విజయనగర రాజ్యమున ప్రౌఢదేవరాయ మల్లికార్జునరాయలును, కళింగదేశమున కపిలేశ్వర గజపతియును, రాచ కొండలో కుమారాన్నమోత ముమ్మడి సింగమ నాయకులును, దేవరకొండలో లింగమనేడును పరిపాలించిరి. వెలమరాజ్య పతనముతో తెలంగాణము కొంతకాలము బహ్మనీలవశమున, కొంత కాలము ఖుతుబ్షాహీల వశమున, మఱికొంత కాలము ఆసఫ్జాహీలవశమున శతాబ్దముల తరబడి మానిములుగుపడిన మాణిక్యమైనది.

హరిహర బుక్కనాయకు లను అన్నవమ్మలు కాకలీయ స్కంధాపారము విచ్చిన్నము కాగా తుంగభద్రాతీరమందున్న కంపిలికి వెళ్ళిపోయిరి. తరువాత కంపిలి కూడ మహమ్మదీయుల వశమాయెను. నాయక సోదరు లిరువురును పట్టుబడిరి. తుర్రులు వారిని ఢిల్లీకి చెజగొనిపోయి. అక్కడ బలవంతముగా ఇస్లాము మతముతో కలిపిరి. కంపిలిలో విప్లవము రేగెను. మహమ్మదీయులు దాని నణవలేకపోయిరి. హరిహర బుక్క సోదరులను చెజవిడిపించి ఆ విద్రోహము నాపుటకై కంపిలికి పంపిరి. అక్కడ విద్యాళంకరులు వారికి పునః హిందూమతమిచ్చి, విద్యానగర సామ్రాజ్య స్థాపకులుగా సిద్ధము చేసిరి.

1393 లో మాధవ సాయను లను సోదరులు విద్యాళంకరుల శుశ్రూషకై ఓరుగల్లు విడిచిపోయిరి. వా రసాధారణ ప్రజ్ఞాధురంధరులు. విద్యాళంకరు లా సోదరులకు కావలసిన విద్యాశిక్ష లిచ్చిరి. మాధవుడు విద్యారణ్యుని వసు పెరుతో శృంగేరి పీఠము నధిరోహించెను. సాయనుడు వేదములకు భాష్యము వ్రాసెను. అటు రాజకీయముగా హరిహర బుక్కరాయలును, ఇటు ధర్మ సంస్థాపనోద్ద్యమమునకు మాధవ సాయనులును సిద్ధమయిరి. తురకలతో మోహరించు ఓరుగల్లును విజయనగర సామ్రాజ్యమునకు పునాదులు పడెను. యుగయుగాంతరములనుండి చిలుక చదువులుగానున్న వేదము లర్థవంతములుగా ప్రకాశించెను. నాస్తికవాదుల నెదుర్కొనుటకు కావలసిన విజ్ఞానబలము సమకూరెను.

మతసారస్యతములు :

ఆశాసరాళంతో, పూర్వా ప్రతిష్ఠాహములతో, వాదోపవాదములతో దేశమును సమాజమును కూడ అవ్యవస్థితమైన క్లిష్టదశలో పడెను. ఇంతలో కొందఱు వైష్ణవభక్తులు సహ్యాద్రి ప్రాంతమునుండి వచ్చిరి. వీరంజను మహానుభావ పంథకు చెందిన క్రొత్తవైష్ణవులు, వైదికధర్మ ద్వేషులు. సంస్కృతము చదువుకొన్న వారినే చెలివేసి వేధించిన ఊన్మాదులు. జైనులు, బౌద్ధులు, జింగములు, హరివాసులు నేం యీనినట్లు దేశమంతటను వ్యాపించిరి.

ఇక సారస్వత శ్రేత్రములో శైవరవులు వేదములను వైదికాచారములను తిట్టిపోయుచుండిరి. ఓరుగల్లు శ్రీనాథరామధానునిగా వాచాయతనాలనతో మునిగి రేలుచుండెను. ఏ

ప్రక్క చూచినను చురావేశము, చురఖిసానము, చూషణ, దౌష్ట్యము, దుర్మాంతముగా చెలరేగి, చిందులు త్రొక్కెను.

ఈ దుష్కృతములో పుట్టిపెరిగినవారు శ్రీనాథ పోతనార్యులు. శ్రీనాథుడు శృంగార కవిగా రాజాస్థాన సందర్శన మారంభించిన ఉద్దండ కవి. డిండిమథట్టు కంచుధక్కను పగుల గొట్టించెను. రెడ్డిరాజుల ఆస్థానకవిగా మహాభోగము లనుభవించెను. అఖండ ధారాపాతమువంటి కవితతో సారస్వత క్షేత్రమును ముంచియెత్తెను. తుదకు సంకెళ్ళు పడి, నడివీధిలో దీర్ఘనిద్ర పోయెను.

పోతనామాత్యుడు పుణ్యశాలి. శైవుల యింటనే పుట్టెను. కాని వీరభద్ర పళ్ళెము లెత్తి “హరోహర” యని ఊరేగుచున్న నాటి మతోద్వేగమునకు ఓపలేక పోయెను. వైష్ణవము స్వీకరించెను, మహాభాగవతమును తెనిగించి, మాతృభాషను చుడుచుచునుజేసి, వైకుంఠములో హరి సంకీర్తన మాచరించుటకు తరలిపోయెను.

రచనా బంధము :

పోతనామాత్యుడు తాను సహజపాండిత్యుడనని చెప్పికొన్నాడు. సహజపాండిత్య మనగా చదువుసాధనలులేక గాలి మూటగట్టిన శ్రుతవాచులనమని మనము భావించుచున్నాము. అది పొరపాటు. కర్ణునకు కుండలములవలె, కుశలపులకు జ్వంభకాస్త్రాగ్రమువలె జన్మతో సంసిద్ధ మయిన పాండిత్యముని సమ్మత న్నాయము. అనగా అది పూర్వ సుకృత సువాసన, జన్మాంతర బహుశాధ్యయన ఫలము. మన కాలములో రామకృష్ణ పరమహంసలో, రమణమహర్షిలో ఇట్టి విశేషము ప్రదర్శిత మయినది; సమ్మరాని ఆకాశపుష్ప మేమియు కాదు. పువ్వునకు పరిమళము పుట్టుకతోనే అందివచ్చును. పైనుండి పూయ నక్కఱలేదు. అఖండమైన పాండిత్యమునకు ఆయన రచనా విన్యాసమే సాక్ష్యము. కథారంభములోనే నైమిశారణ్యపర్వన ముప్పదిమూడు వాక్యాలలో ఎస్తరింపఁబడినది. “చుచువైరి మందిరంబునుంబోలె మాధవ మస్మథ మహితంబై” అని ఎత్తుకొన్నాడు. ధారాశయమున స్వాదుపవ ధారాసారము. లేనెలుతేరు పలుకుల భణితి. బాబుని రచనాబంధములోనే యిట్టి పాండిత్య ప్రకర్ష కనఁబడును. సయత్న లక్ష్మిని వాలకోద్భాసిసిన్ము’ని ఆరంభమై నిశ్శేషముగా నిర్వహణమగుటయే ఆ రచన. ఇట్టి రచనను బిగి సళ్ళిపోకుండ నడపుట సులభసాధ్యము కాదు. ఇట్టి పారావారము పుక్కిటిలో నుండవలెను. శిష్టోపములు వినరుటకు సాదృశ్య సాధర్యములు పిలిచిన పలుకునవిగా నుండవలెను. అనగా బహుగ్రంథ సందర్భులైదువ్యయము, అనేక వ్యాఖ్యా విజ్ఞాన వికాసము ఉపస్థితములుగా సద్యఃస్ఫురితములు కావలెను. పీఠిక తోడు ప్రయోగ ప్రాచీణ్యము కూడ అవసరము. గంగావతరణ ఘట్టములో రిరి ముక్తపద గ్రస్తములు గుత్తికొన్నవి. అంతరాంతరములలో ఉపమాలంకారములు, శ్లిష్టపదబంధము, శ్లేషాను ప్రాణితరీతి - ఇవి అన్నియు - గంగాదేవి వేణీబద్ధములయిన పాయల లాగున - అల్లుకొని అందాలు పెడజల్లుచున్నవి. కాగా, ఈ మహాకవి పాండిత్యమును శంకించుట ప్రగల్భమో, అవి ధేయయో కాకమానదు. ఆయనకు పాండిత్యము పుట్టుకతోనే వచ్చినది. తాను తపస్సాధనతో సాధించినది కవిత్వా కౌశలము. ఏమన ఆ మహానుభావునికి భగవద్సంకీర్తనమే ఇచ్చావరణ్యము. పాండిత్యముతో కీర్తనరచన సాధ్యము కాదు. ఆత్మమంత్రపుష్పము సమర్పించుటకు రమ్యాక్షర

రచనా నైపుణి కావలయును. అది కవితకు పశ్యము. దీక్షా ప్రస్తావనలో ఈ విషయము చూపించును.

కవిత, కవిత్వము, కావ్యము, సాహిత్యము, ఈ శబ్దాల నన్నింటిని మనము పర్యాయ పదాలుగా వాడుచున్నాము. కాని వీనిలో కొంత అంతరము పాటించవచ్చును. కావ్యమనగా శబ్దములతో కవి సృజించిన రమ్య నిర్మాణము. దానిలో ఆస్వాదనీయముగా రుచించు ఇష్టార్థ ప్రతీతి కవిత. అది ప్రీతిస్ఫురితముగా నుండును. “ప్రీత్యాత్మాచ రసః.” ఇష్టార్థరూపమయిన రసము నిలుచు నెలవులును, అనుభవించు తీరును ఒక్కటిగా ఉండవు. చెఱకుముక్కలను, కొబ్బరి తునుకలను చర్మణ చేసినకాని రుచి తగులదు. మామిడిపండ్లను కదళిఫలములను తోలు తీసివేసి గ్రసించవచ్చును. కాని పూలలోపలి తేనె అట్లు స్థూలముగా అందదు. భావము శ్రమరాయ మాణముగా పుష్పగర్భము ప్రవేశించవలెను. మధుకణచయము చేయవలె. అప్పుడు రసానందము అనుభూతికి వచ్చును. అది సహృదయ వేద్యము.

పురాణేతిహాసములు ఛాయాసాలముల వంటివి. కావ్యములు లలితలతల వంటివి. కొమ్మలు రెమ్మలు రెంటికి నున్నవి. అయినను రసోదయస్థానము పుష్పమే. కొమ్మలు రెమ్మలు కావు. భాగవతము కల్పతరువు వంటి దని మహాకవి సాఖిప్రాయముగా పలికినాడు. కాగా, ఇందు రసాదికము ఫలప్రధానముగా సేవింపఁ దగిన దని భావము. పైగా, ఇది కల్పతరువను విషయము విస్మరింపరాదు. ఇచ్చా నైజమునుబట్టి ఫలప్రసాదము కూడ రూపొందును. మనసు మేడిపండు మేలిమికొన మణ్ణాడుమండగా మందారము మామిడిపండ్ల వాయన మీయదు.

శబ్దములతో రూపొందిన మహానిర్మాణము వాఙ్మయము. దీనిని (1) వేదశాస్త్రములు, (2) పురాణేతిహాసములు, (3) కావ్యనాటకములు అని వర్గీకరించినారు వేత్తలు. మొదటి వర్గములో శబ్దమహిమ, రెండవ దానిలో అర్థబలము, మూడవ దానిలో రసస్ఫూర్తి ప్రధానములుగా గుర్తించిరి. వేదశాస్త్రములు ప్రభువువలె శాసించును. పురాణములు మిత్రునివలె శ్రేమ సహకారములు. కావ్యరూపకములు కాంతా సమ్మితముగా సుపదేశించి అభిరుచించును. తెనుఁగులో పురాణములు కూడ కావ్యఫణితిలోనే వన్నె లేచినవి.

కావ్యములు రసాత్మకములు. రసాస్వాదనము పలన ఆనందము ప్రాప్తించును. రసానందము బ్రహ్మానంద సహోదర మన్నారు లాక్షణికులు. ఈ భేదము నిట్లు భావింపఁ దగును. కావ్యములలో కథ తొకికము. పాత్రాదులు మర్త్యులు. చేతనాచేతనమయ మయిన వ్యాపార మంతకును ఆసరణము ఈ లోకమే. అనుభూతి కూడ జ్ఞాంతర విషయము కాదు. కాగా, కావ్యానందము బ్రహ్మానందము కాఁబోవని శంకించుట కవతాశమున్నది. దాని పరిశీలించిన పూర్వాచార్యులే-

“అత ఏవ అయం బ్రహ్మానంద ఏవ. ఇయాంస్తు విశేషః. బ్రహ్మానందః యోగగమ్యః అయంతు విభావాద్యనుసంధానగమ్య ఇతి.” అని తేల్చుకొన్నారు. అదిగాక, భాగవతములో పాత్రలు మర్త్యులు కారు. వ్యాపారమును బహికము కాదు. కాగా భాగవత సేవనము పలన సిద్ధించునది బ్రహ్మానందమే. కావ్యరసాస్వాదనము సహృదయ లక్షణం. అట్లే భాగవత రసానుభవమునకు భక్తులు అధికారులు.

కావ్యము - రచిత

కావ్యలక్షణములు బహుముఖములుగా వెలసినవి. అన్నియు సంస్కృత కావ్యములు లక్ష్యములుగా సాగినవే. తమిళ కన్నడములకు వలె మనకు దేశీయ మయిన కావ్యానుశాసనము లేదు.

శ్రీమద్రామాయణము అదికావ్యము. మహర్షి శోకమే తొలుచొల్ల చందోబద్ధమైన శ్లోకముగా నవతరించినది. ఆ శ్లోకముతో బ్రహ్మాండ మంతయు తన్మయ మయినది. చేతనాచేర్చన సమస్తమయిన జగత్తు ముసుగు తీసి కనబడ్డది. శోకమయ మైన ఆ విశ్వరూపమును చూచి, కవి

“అహో ! రాగవతీ సంధ్యా
జహాతి స్వయం మంబరమ్”

అనెను. అంతేకాదు. శోక ప్రతిరూపమయిన ఆ చందస్సు శ్రోతల హృదయములను తాకి రసీభవించి, ఆస్వాద్యమయినది. అనంద మనుభూత మయినది. శోకము శ్లోక రూపముగా ఆనంద పర్యవసాయి యగుటయే రసోపనిషత్తు. అదే రామాయణము. అందులో కావ్యలక్షణము లిట్టివి అను నిరూపణలేదు. కాఁగా, రామాయణము లక్ష్యముగా కావ్యలక్షణా లేర్పడ్డవి. కాళిదాసు రచనలు రాణించి, సహృదయ సమాజము నాకర్షించిన తరువాతనే కావ్యమీమాంస ప్రారంభమై దర్శన ప్రతిపత్తి నందుకొన్నది. ఈ మహాకవి నాల్గవ శతాబ్దికి తరువాతి వాఁడు కాఁడని పరిశోధకుల తీర్పు.

ధృతముని నాట్యశాస్త్రములో మొట్టమొదట రసప్రస్తావన కనబడును. ఆ శాస్త్రము ప్రధానముగా నాట్యాభినయములకు సంబంధించినది. రామాయణము తరువాత రమణీయమయిన రచన కాళిదాసుని. ఆ మహాకవి కావ్యరూపకములను రెంటిని దక్షతతో నిర్వహించెను. ‘వాగర్థ ప్రతిపత్తిని’ పార్వతీ పరమేశ్వర బాంధవ స్థాయిలో లక్షించి ప్రస్తుతించెను. నాటకమును కాంత మైన చాటువ క్రతువని సంభావించెను. కాళిదాసు మహాకవి పలుకులలోని ఉపమామహత్త్వము చలన కావ్యరసమును తజ్జన్మానిందమును అలౌకికము లను స్ఫురణ భాసించెను. కాఁగా,

ఈ క్రింది పంక్తులను సమీకరింతము.

“నిషాద విద్ధాండజ దర్శనోత్థః
శ్లోకత్వ మాపద్యత యస్య శోకః.”

‘కురురామ కథాం దివ్యాం, శోకబద్ధాం ‘మనోరమాం’ రామాయణము.

‘విభావానుభావ వ్యభిచారి సంయోగాత్ రసనిష్పత్తిః’. నాట్యశాస్త్రము.

“కావ్యస్యాత్మా సవీవార్థః

తథా చాదికవేః పురా

క్రౌంచద్వంద్వ వియోగోత్థః

శోకః శ్లోకత్వ మాగతః.” ధ్వన్యాలోకము.

క్రౌంచ మిథున దుర్వినియోగము మహర్షికి దర్శనమయినది. ఆయన శోకమయుఁ డై నాఁడు. ఆ శోకవ్యగ్రుర శ్లోకముగా నవతరించినది. శ్లోకము నాలించిన శ్రోతలలో విభావాను

భావ సంచార్యాదులు ఉద్బుధము లయినవి. రతిస్థానములో వానికి స్థాయిచిక్కినది. రసీభవించినవి. ఆ రసాస్వాదనతో నానంద ముపలభి మయినది. “స ఏవార్థః కావ్యాత్మా.”

భరతముని తర్వాత కావ్యలక్షణములను చర్చించినవారు దండి భానుమూలు (650-770). ఒకరు గుణములును ఒక రలంకారములును కావ్యమునకు ప్రధానము లనిరి. తర్క న్యాయములు నిరంకుశములుగా శాస్త్రలోకమును పాలించుచున్న కాలమిది. గుణములు దోషపరిహారములని ఒక విచరణ. ఉత్కర్ష హేతువులని మఱొక నిరూపణ. రెండును నిలువలేదు. ఒక పురుషునికి ఔదార్యగుణము పుష్కలముగా ఉన్నది; అయితే నిర్ధని. గుణము దారిద్ర్యదోషమును పరిహరించునా? ఔదార్యము సుతక్రష్ణించునా? అట్లే అలంకారములును. శవమున కలంకారాలు పెట్టిన ప్రాణము చచ్చునా? కులకు సాలంకార అయినను కులాంగన కాజాలునా?

ఆనందవర్ధనుడు (840-870) ధ్వనివాదమును విశిష్టముగా ప్రతిపాదించి, కావ్యచర్చను చర్చనస్థాయికి తెచ్చెను. నాట్యశాస్త్రములోని నిర్దేశమును సూక్ష్మ సుందరముగా సందర్శించెను. వాని విలసన విశేషములను, తోతుపాదులను, ప్రాయం అనుభూతిని లక్ష్యమందుచుకొని ప్రతాపింపజేసెను. ఆ లక్షణమే కావ్య బృందావనములో పాచుకొని, పూచి, ఫలించి, ఆనంద పుష్టిన మయినది. రసము అభివ్యంజితమే కాని భోగ్యము కాదని తేలినది. ధ్వనికూడ స్తోదరామణీయకములను సమర్పించినప్పుడే కావ్యములో సుసంగతము కాజాలును.

‘కూర్పువాకిట తోకయెత్తెను

కుక్క సుందర కుసక కాబడు’

ఈ గీతపాదములలో నెంపంక ధ్వనించుచున్నదనుట హాసగదా! ఎందుకన, ధ్వనివిశేషము మహాకవుల రచనలలోనే కాదు, సామాన్యజనుల సరససల్లాపములలో కూడ నిక్షేపముగా పొదివి పొత్తుకొని యున్నది. ‘చెదగొన్న పెయ్యకు చేక తెలుస్తుందా’ అంటారు. ఇందు వయసు వచ్చిన పడుచుపిల్ల ఉత్కంఠ ధ్వనించుచున్నది. ఇక్కడ పలుకుల వని వినరుచున్న ధ్వనితో నోరూరుచున్నది. ఇదే కావ్యములో చమత్కారము. అదే ఆనంద సందాయకము.

మొట్టమొదట మునిభరతునికి వేదారణ్యములో నాట్యమానస కాసారములో అష్టదశ పద్మములాగున చర్చన మిచ్చినది రసమంచలము. తరువాత వేత్తలు నవరసాలను రచించిరి. నవగ్రహములు, నవరాత్రులు, నవరత్నాలు, నవనిధులు, ఇట్లే నవకము బహు సంపన్నముగా మన విజ్ఞానములో విలసిల్లినవి. కాని అసలు రస మొక్కచే. అద్వైతము. “రసోవై సః, రసగౌ పహ్లావాయం ఆధ్వానందీ భవతి; ఏతద్వై సత్వ స్వరూపం. తత్ సత్వమే వేరితం రసః.” (రసః సారః, చిదానంద ప్రకాశః-చిపిర). ఈ అమ్మాయ సూక్తముల నన్నిటిని సమీక్షించి పండితరాయలు “వస్తుతస్తు, వక్ష్యమాణ ప్రతిస్వారస్యేన రత్నాద్యవచ్చిన్నా, భగ్నాపరణా, చిదైవ రసః” అని నిర్ధారణ చేసినారు.

కాబట్టి మహాకవి కావ్యాను వివశించినది ఆర్థవాదము కాదు. జగత్తునకు పార్వతి పరమేశ్వరులు మాతాపితలు. కావ్యమునకు వాగర్థములు జననీజనకులు. ఎంతో నిగూఢత యున్నది. నిజమే. హాసులలో హాలు కండ్లను కలలుచున్నవా? “తేకానాం స్థితి మాపహం

త్యవివాతాం శ్రీ పుంస యోగోద్భవామ్” అని నన్నయ భట్టారకుడు. “శ్రీ గౌరీపల్లవపుట, యోగాశ్రయ మంజరీ సముజ్జ్వల మూర్తి” అని తిక్కనసోమయాజి. అంతటను, యోగ శబ్దమే ప్రయుక్తము. ఈ స్థానములలో సంయోగమని వివక్షింపవచ్చునా? చూపుల కందిన సౌందర్యము మనసులో మనన స్వరూపమును పొందవలెను. ఆ మనసులో మగ్నోన్మగ్నమయిన భావములు ప్రతిమలయి చూపులకు చిక్కవలెను. ఈ విచిత్ర వ్యాపారమును కావ్యము నిర్వహించినది.

కావ్యసృష్టిలో శిల్పమును కళయును కలిసియుండు నని తిక్కన సోమయాజి పలికెను. శిల్పము వాక్య రచనకు సంబంధించినది. కళ ప్రాణవలననమును పోషించునట్టిది. స్వాదు సరళములైన మృదుపదములను ఏర్పి తీర్చి వాక్యముగా దిద్దవచ్చును. పద్యపాదముల గతి గమకములు మెలపవచ్చును. శ్రవణలాలన మిచ్చు పదమైత్రిని కూడ పొందింపవచ్చును, కాని చూపులో పలుకులో ప్రసరించు చేతనచేష్టాదికమును సంతరించలేము. అది ప్రాణప్రసక్తము. పీనితోనే ఆకర్షణ ప్రీణనములు సంభవములు. అదే కళాప్రతిష్ఠాపనము. పదలాలిత్యము వలన శ్రవణ తర్పణము జరుగును. అంతరంగమును హాయి ఆవరించును. కాని తౌందరగా తేలి పోవును. పదబంధము శిథిలము కాకుండ, అర్థము చిందరవందర కాకుండ నయించి నిల్పు సూత్ర మొకటి యున్నది. అదే భావము. చేతన స్థానములను చల్లగా నన్నగా సోకి, సున్నితముగా తరళీకరించి, తరంగించు కుశల శక్తి దాని సొమ్ము. దధిభాండములో కవ్యము తిరుగును. అది భానకు తాకకూడదు. ఎంతో సుతారమైన పని. దానితోనే గడ్డకట్టిన పెరుగు కుదిలి, పలుచబడి, సురుగులయి, నవ్వి నట్లు పొంగులువాటును. అఱచేతులలో చఱచినచో వెన్నపచ్చును గదా! కావ్యానుశీలనములో గూడ ఇట్టి కార్యమే పొడగట్టును - పొదుగుపంటిది పదబంధము, పాంపంటిది ఇష్టార్థము. కవ్యముపంటిది భావన

కావ్యచర్చలో చక్రోక్తి జీవిత మని ఒక సిద్ధాంతమున్నది. చక్రోక్తి అనగా పంకర పలుకుబడి. చూమాలు ధోరణి తప్పించి జరుపునట్టి భాషితము. పలువురు లాక్షణికులు చక్రోక్తితో కలిపి పర్యాయోక్తి, విశేషోక్తి, వ్యాజోక్తి, గూఢోక్తి, ఏవృతోక్తి, లోకోక్తి, ఛేకోక్తి, స్వభావోక్తి ఇత్యాది ఉక్తి వైచిత్ర్యములను అలంకారములుగా పాటించిరి. ధ్వన్యంతర్భాగములుగా కొందఱ అన్వయించిరి. చక్రోక్తి సహజముగా నప్పు పుట్టించునదిగా ఉండును. ప్రణయకలహ కోపతాపాదులలోని ఉద్వేగమును పృథువుగా అపకర్షించును. అంతేకాని దానియందు కావ్యమునకు జీవితముగా నిలువఁగలిగినంత రమణీయతా సంపత్తి యున్నదనలేము. చక్రోక్తి ప్రధానముగా తొన్ని మంచి పద్యాలు చక్కగా లిఖింపవచ్చును. కాని సాంగమయిన కావ్యనిర్మాణమును ఏ మహా కవియును సాధింపలేడు. ఉక్తి చాతుర్యము మిక్కుటమైన వైరస్యము కలిగించును. కాని కేవలము శబ్దవిక్రమముగా దీనిని లాఘవింపకూడదు. శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణితో విరసోక్తు లాడిన ఘట్టము చూడనగును.

ఔచిత్యము ప్రధానమున్న లాక్షణికుఁ డొక చున్నాడు. ఔచిత్యమునకు భంగము కలిగినచో రసానుభవమునకు విఘ్నము కలుగును. అంతేకాని కావ్యము దుష్టము కాదు. గుణాలంకారములను నష్టములు కావు. పైగా, ఇది పరోక్షముగా నిషేధ లక్షణము కావచ్చును. అందువలన

బౌద్ధత్య చర్చను మానవ చరితకు పరిమితము చేయుటయే సమంజసము. దివ్య శృంగారాదులలో దీని ప్రసక్తి రాకూడదు. కాగా కుమారసంభవముతోని దివ్య శృంగారము నందు బౌద్ధత్య భంగము విచారించుట అస్థానకృతము. 11 వ శ్లోబ్ధి లక్షణముతో ఏడెనిమిది వందల యేండ్ల నాటి కావ్య రచనను కొలుచుట విమర్శ మర్వాదకూడ కాదు.

ఇక శయ్యాపాకములు. వీని లక్షణము గతానుగతికముగా పరింపబడినది. రెంటికిని గల భేదము నిరూపించుటకు సౌరభపరిమళములను ఉదాహరించిరి. సౌరభ మనగా పుష్పాదుల సువాసన. పరిమళ మనగా అగరు కస్తూరి మిశితమైన శ్రీచందన కలశముతోని సుగంధము. భేదము అనుభవైక వేద్యము. కాని తీయని రెండు తెనుగు పద్యాలలోని శయ్యాపాకములను వేర్పఱిండుట కష్టము. పాకములు కదళీ ద్రాక్షా నారికేళములకు నియతమై నిలిచిపోయినవి మన లక్షణ గ్రంథాలలో. తోలు తీసివేసి అరటిపండును తినువచ్చును. ద్రాక్షను చప్పరించవలెను. కొబ్బరి ముక్కలను నమలి నప్పడు కాని చవిరాదు. ఈ మూడును నిసర్గఫలజన్యములే కాని వీనిలో పచన వ్యాపార మేమియు లేదు. పాకము లనుట సార్థకముకాదు. పైగా ఇవి మన భాషా రుచిని ప్రకటింపలేవు. ఏమన తెనుగు లేనెవలె స్నిగ్ధమయిన భాష. పండిన మామిడి పండ్లవంటివి మాటలు. అందుచేతనే పేరులేని ఏ రసజ్ఞుడో లేనెలో మాగిన తియ్యమామిడి పండన్నాడు. పోతనార్యుని పద్యరచన ఈ పాకములో రుచులు తీగెలు సాగుచు ఉండును. అనుభవించవలసినదే కాని దాని చవిచూపించుటకు చప్పని మాటలు చాలవు.

చదువువారికిని చినువారికిని, అభిప్రీతమైన అర్థము నందించు శబ్దబంధమే కావ్యము. అయితే, అందఱికిని ఇష్టమయిన పదార్థ మేమిటి? కన్నులు క్షోరునది సౌందర్యము. కర్ణములకు ఇష్టము కలస్వరము. రసన కీప్సితము చూధుర్యము. హృదయమునకు కామిత మాప్యాయనము. వీని నన్నిటిని తీర్చి తనియించు ప్రభావము శబ్దమున కున్నది.

శబ్దార్థముల పుట్టుపూర్వోత్తరములను వాని ప్రయోజనమును మన పూర్వులు విచారించి నంత అగాధముగా అన్వేషాతివేత్త లెవ్వరును విచారించిన జాడ కానరాదు. శాబ్దముల మీమాంస ఎంత లోతుకు దోయినచో అంత విశాలముగా విస్తరించి స్ఫోట పరమావధిగా పూర్ణమయినది. తుదకు ఈశ్వరు డున్నాడనుటకు కూడ శబ్ద ప్రమాణమే ఆధారమన్నారు వారు. కాగా ప్రాచీన వేత్తలు శబ్దప్రక్రియా విజ్ఞానమును వినియోగించుకొని శాబ్దక సిద్ధాంతము నంగీకరింపలేదు. కాని శబ్దమే సర్వజగదితోసమమును అక్షయముగా ధారణచేసి నిలిపినది. భూతవర్తమాన భవిష్యత్తులను కలుపుచున్నది. కాలమున కతీతమై విహరించినది. విహరించుచున్నది. విహరింపగలదు.

ఈ శబ్దమున కిది అర్థము అను విషయము ఈశ్వరసంకేతమని ఆద్యవైయాకరణులు అనుచాననము. ‘శక్తం పదమ్’ అన్నారు నైయాయికులు. సుప్తిజాదేశ విశిష్టమయినదే శబ్దము. దాని ఆర్థము అభిధ లక్షణ లను రెండు ఆవరణములలో అనువృత్త మగుచుండును. ఆ శబ్దమే కావ్యములో సంప్రయుక్త మయినప్పుడు ఈ రెండు ఆవరణములను అతిక్రమించును. “అభిధా లక్షణా వ్యాపార గమ్యయోః...అర్థయోః...ఉపరి రసాదిరూపః శబ్దధర్మః కావ్యేనముపలభ్యతే స తు చ్చైంగార్థ ఏవ” అని లాక్షణికులు మూడవ పూర్తి సంగీకరించిరి. ఆ శబ్దమును వ్యంజక

శబ్దమనియు, దాని అర్థమును వ్యంగ్యార్థమనియు సంకేతించినారు. ఇక, కావ్యమును, కావ్యము లోని శబ్దమును విచారించి, 'ఇక్షుఖండ స్థానీయం హి కావ్యం కల్పనీయం, తత్రరస నిష్పంద స్థానీయం వ్యంగ్యమ్. ఋజీష ప్రాయం వ్యంగ్యమ్' అన్నాడు వ్యాఖ్యాతలు.

అయితే, ఈ శాస్త్రాధికరణ మంతయు సంస్కృత శబ్ద విషయము. శ్రుతిని రూపొందించిన భాష అది. దాని ఉత్పత్తి దైవికము. మహేశ్వరుండు తాండవ ప్రియుడు. ఒక ముహూర్త మందు నృతావసానమున తన డక్కను పదునాలుగు పర్యాయములు వాయించెను. ఆ నాదములో నుండి అణాది సంజ్ఞార్థములై పదునాలుగు సూత్రములు అభివ్యక్తము లాయెను. వానిని పాణినిముని అష్టాధ్యాయిగా గ్రహించెను. కాత్యాయనుడు వార్తికములను, పతంజలి మహాభాష్యమును విరచించి వ్యాకరణమును సమగ్ర శాస్త్రముగా ప్రతిష్ఠించిరి. వారందఱును మునులు. వ్యాకరించినది గీర్వాణము. దేశభాషలు కావు.

ప్రపంచము ఖండఖండములుగా విభక్తమయినది. మానవులు జాతులుగా వేరయినారు. ఒక్కొక్కజాతికి ఒక్కొక్క భాష అనుభ్రుతముగా, అవిచ్ఛిన్నముగా అంటి వచ్చుచున్నది. మానవు లందఱును ఒకే జీవరాశిలోనివారే. ఆకార ప్రకారములలో భేదము లేదు. ఆహార విహారాది నిసర్గకర్మలు సమానములే. అయినను ఇన్ని భాష లెట్లు మొలకెత్తి, తీగలు వాటి, కొనలు సాగి, అల్లకొని, పుష్పించినవో, తరువులుగా పెరిగినవో, కొమ్మలు రెమ్మలు సాచి, ఫలించినవో, ఈ కథ మరొద్దమై ఆశ్చర్యము కలిగించుచున్నది.

పోతన కవిత్వము :

తెనుగు మన దేశభాష; జాతివాణి. ఇప్పుడు నాలుగుకోట్ల జనులకు మాతృభాష. పోత నామాత్యుని కాలములో నలువది లక్షల ప్రజలకైనను తల్లిపలుకుగా దైవారి యుండును. జోలకు, బాలికి, నవ్వింపునకు, కవ్వింపునకు, తిట్టుకు, దీపనకు ఒదిగిబిప్పి, నిత్యనైమిత్తికములలో అను వర్తించినది. కథలో గాథలో పాటలో పదములో కానట బీసటగా నున్న బాస 11 వ శతాబ్దినాటికి నాగరక వీధుల కెక్కినది. కావ్యరచనలో అక్షరరమ్యత చూపి శోభించినది. రాజసభలలో విద్వాంసుల సమక్షమున వేషభాషల విన్యాసవార్తాభ్యములు ప్రదర్శించినది. పోతన మహాకవి భణితిలో, "పతివ్రత యన ఇట్టట్టు చనక, మానిని యన లోతు చూపక, గరిత యన నడిచప్పుడు లేక, ముగుద యన బయలుపడక, ప్రమద యన క్రయ్యబాణి, దైవంబన మనోరథంబు" లిచ్చినది. ప్రతి పంక్తిలోను ఒక్కొక్క శృంగార ప్రతిమ సజ్జేష్టితముగా లేచి నిలబడుచున్నది.

భాగవతములో భక్తిప్రకరణము ప్రదర్శిత మగుచున్నది. మానుషప్రాయ మయిన భగవద్దేవతాకలాపము దీని కితివృత్తము. శాశ్వత సుందరమై, నిత్యమంగళ మయిన ప్రేమ రతి స్థాయి. ప్రేమ శృంగారములు రెండును సధర్మములు. శృంగారించిన దానిని ప్రేమింతుము. ప్రేమించిన దానిని శృంగారింతుము. ఇది లోకానుభవము. రామాధిష్ఠితమైన రతి కర్మయోగ నిష్ఠము. అకామవిపాకమయిన రతి జ్ఞాననిష్ఠము. అవ్యభిచారిణియైన ఆత్మరతి భక్తియోగ నిష్ఠము. సంయోగ వియోగములు సాలోక్య సాయుజ్యములుగా విపాకమగు యోగసిద్ధిని మనము భాగవత ములో దర్శించి అనుభవించుము. బ్రహ్మసూత్రములు భాగవత కంఠమున మంగళసూత్రము లయినవీ.

పోతన మహాకవి రచనలో ఆటు లెప్పువైచువ్వమును, ఇటు కళాకౌశలమును ఉభయ రస్మయ పరిపాకము నందినవి. ఆయన శీలాది గుణగర్విష్టతచేత నిర్మయడు. సహజ పాండిత్యముచే సాంగసంపన్నుడు. భాగవత ప్రతనిస్థితే జీవన్ముక్తుడు. శ్రీరామ ప్రసాద కవితా ప్రభావముచే మహాకవీశ్వరుడు. తన్మయుడై భాగవతమును తెనిగించి చిన్మయమైన ఆనందమునుపొంది పంచి పెట్టిన పుణ్యరచయిత. ఆయన రచనలో దోషాలు వెదకి దోషులమైనాము. ఆరాధనకు మాటుగా అపరాధము జరిగినది. ఆయన వాక్కును అష్టప్రయోగముగా పరిగ్రహించి పరమ ప్రమాణముగా శిరసావహింపవలసినది.

తెనుగు దేవభాష కాదు. మహేశ్వరుని ధక్కానాద జాతము కాదు. మన దేశభాష. ప్రవాహ సదృశ. కూబోదరము కాదు. పదానికి జనకంఠములు, అర్థానికి లోకసిద్ధి శరణ్యములు. అవి ఆధారముగా వ్యాకరణ నిర్మాణము జరుగును. వ్యాకరణము చల్లై వేసి, నిమంటువులు కంఠ పాళము చేసిన పండితులు కవులగుమరా ? అయినారా ? సంఘలు సళ్ళులేకుండ బిగించి, అర సున్నలు పొరపాటులేకుండ పెట్టి కట్టిన పద్యాలు సహృదయ హృద్యములయిననా ? పోతనార్యుని పాండిత్యమును శంకించువారు ఆయన రచనా విన్యాసములో వెవచల్లెర యజ్ఞంత నన్నంతరూపము లను పరిశీలించ వచ్చును. కవి సృష్టింపగల ప్రతిభా పటిష్ఠుడు. స్వతంత్రుడు. బ్రహ్మసృష్టి కంటె కవిసృష్టి రమణీయముగా భాసించును. అక్షర రమ్మముగా నిలువ జాలును. “అపారే కావ్య సంసారే కవిరేవ ప్రజాపతిః, యథాస్మై రోచతే విశ్వం తథేవం పరివర్తత” అన్నారు లక్షణ పేర్తలు. అంతేకాదు పోతన మహాభక్తుడు. లౌకిక వ్యసనము లంటని నిశ్చలచిత్తుడు. శ్రీహరి నామస్మరణలో తన్మయుడైపోవు భుద్ధ స్థైర్యుడు. ఆ నిర్వికల్పావస్థలో సర్వము విస్మృతమయి పోవును. యతుల యజనము, ప్రాసల ప్రదక్షిణము మాత్రము నిలుచునా !

ఈ మహాకవి పద్యాలలో చారిత్రకములు వెవకుట అహంకార మగు నేమో ! ఎందుకన, మహాభాగవతములోని పద్యాలు తెలుగువారి కంతాంను ఎంత మురిపించినవో హృదయాలను అంత ముఱపించినవి. కవితకు చన్నెరాయి ఇదేకదా ? పద్యము చదివి ముగించినను అందలి నాద మాటులకు కెరటాలు తరంగించినట్లు అలసాంసముగా విగ్రహింపనే యుండును. అయినను మచ్చుకు ముచ్చటకొలుపు ఈ రెండు పద్యాలు :

పెనిమిటి బిడ్డనిగుణములు

వినుతింపగ ప్రేమ భావ విహ్వలమతియై

చనుమొసల పాలు గురియగ

కనుగొనలను జలములొకగా బెగ్గిలియెన్.

హెచ్చుచు పులకించి పరచకురాంగుచున్ బాలెంత మొగముతో యశోదాదేవి భాసించు చున్నది.

చేతుల తాళము పట్టుక

చేతోమోదంబుతోడ సిగముడి పీచన్

పాతరలాడుచు మెంటును

గీతము నారదుడు హెచ్చె కృష్ణా యనుచున్.

ఒడలు తెలియకుండ ఆడుచు పాడుచున్న బ్రహ్మ మానసపుత్రుడు మన ముందు సాక్షాత్కరించు చున్నాడు. వాయించుచున్న తాళాలు, పాడుచున్న పాట, ఇప్పుడు కూడ వినబడుచున్నయున్నవి.

భక్త్యా త్వనన్య యశశ్శక్య
అహమేవం విధోఽర్జున !
జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన
ప్రవేష్టుంచ పరంతప !

అందుచేత భాగవతము సాహిత్యభణితో పీఠిప్రతియమానముగా విలసిల్లినది. ప్రకృతి పురుషుల లీలా నిర్వర్తనము వైష్ణవ కవులకు మిక్కిలి అభీప్సితము. జయదేవునకు శ్రీకృష్ణుని ప్రకామగతి భేలనములే దర్శనము. రాధలేని కృష్ణుడు ఆయనకు కానరాడు. లీలాశుకునకు కృష్ణ కేశోరమే ఉపాస్యము. శ్రీత్రయ్యకు మువ్వగోపాలుడు సాక్షాత్కారదేవత. ఏకం సత్ విప్రాః బహుధా వదంతి ! ఇంకొక విశేషము. భాగవతము శ్రీకృష్ణలీలతో అతిశయించినది. కాని రాధ స్మృతి అందెక్కడను తగులదు. చైతన్య వైష్ణవములో ఆమె ముఖ్యదేవత. పోతనకు ముందే ఆ మతము దక్షిణాపథమున ప్రచారమయినది గదా ! ఆచార్య శంకరుల ద్వాదశమంజరి పూచిన కల్పతరువే భాగవతము. దీనికి కూడ ద్వాదశ స్కంధము లుప్పవి.

శ్రీవైష్ణవమునకు భాగవతము ప్రధానమైన ప్రమాణ గ్రంథము. చైతన్యస్వామి అవతరించిన తరువాత రాధాకృష్ణాద్వైతముగా వైష్ణవమై పర్దిల్లి ఆధికాధికముగా వ్యాపించినది. జయదేవ గోస్వామి లత్యంత హృదయంగమమైన సాహిత్యమును సృష్టించి ఈ మతవ్యాప్తికి సహకారులైనారు. సంకీర్తనరూపముగా భారతభూమిలో ఆబాలగోపాలమును వైష్ణవ సంప్రదాయము అమృతవల్లివలె అల్లుకొని, కొమ్మలెత్తి, పూచినది. కాగా రాధాసంస్మరణమే లేని భాగవతము శ్రీకృష్ణ లీలకు సంపూర్ణ దర్శనము కాదేమో అను శంకకు అవకాశము కలదు. ఈ శంకావృష్టితోనే మధుసూదన సరస్వతి శక్తిసంగమంలోనిదని తన వ్యాఖ్యలో

‘కధాచిదాద్భూత లలితా పుం రూపా కృష్ణవిగ్రహ
లోకసంమోహనార్థాయ స్వరూపం బిభ్రతీ పరమ్’

అను శ్లోకము సుద్ధరించెను. ఈ మధుసూదన సరస్వతి 16 వ శతాబ్దిలో సున్న మహాపండితుడు. ద్వైతవాద ప్రతిష్ఠిత్తమయిన అద్వైతమును అప్రతిహతముగా మరల నిలుపఁజెట్టిన ప్రసిద్ధ వ్యాఖ్యాత.

జైన బౌద్ధమత సంఘాతము చలన కుదుక్కు సశ్శిన వైదిక మత సదాచార పునరుద్ధరణకై మహాభారతము తెనిగింపబడె నను ఊహ కలదు. కాని, అనంతరము ఉద్దేకించిన శైవమతావేశమును గమనించినచో దానికి మహాభారతము కొంత కారణమా అనిపించును. అయితే, శైవము వైదికద్వైషముతో వేడిగాడ్చులు వినరినది. జనసామాన్యములో ఆవేశము ఎంత త్వరగా రేగునో అంత తొందరగా దిగిపోవును. స్థిమితమైన స్థితిలో కేవల ద్వైషాగ్రహములు ఎవరికిని రుచింపవు.

కాగా ద్వైషాదేవ భారాపాతము తరువాత శరత్కాల చంద్రోత్సవమువలె భక్తిగీతము ప్రజల నాకర్షించి ప్రీతిపాత్రమయినది.

భాగవతముపట్ల ఆంధ్రులకు ఏ కారణముచేతనో ధర్మభావనతో నసనమానముగా సర్వ భాంధవమును ఆఱుకొన్నది. రుక్మిణీకల్పాజములు ఉల్లాసముగా ఊహారను జరుగుచుండును. 'భామా కలాపము' వీధినాటక మయినది. రుక్మిణీదేవి తెనుగుసీమకు పెద్దకొడలు. అట్లే సత్యభామ చిన్న ఇడు బిడ్డ. అందువలననే ఆమె పేరు దేశములో చనవునకు చక్కదనమునకు సుతిమెత్తని సుద్ధిగా నుమాణించినది. సత్యభామ యున్నచో చీకటింట దీపమకట్టలేదంటు ! ఆమె మీది మమకారము తీరక ముక్కుతిమ్మన్న కమ్మనికాచ్యమే కవించినాడు. పోతన మహాకవికి కూడ ఆమె యెడ పూర్ణాభిమానము. సత్యభామ సౌందర్యమును స్వాభిమానమును జోడించిన సోమనాథుని పద్య మొకటి యున్నది. దానిని అందల మెక్కించినారు మనవారు. కాని అందులో తెనుగువారింట పెరిగిన సత్యభామ సకలకళాపూర్ణముగా రూపణము కాలేదు. పోతన్న వేతొక పద్యము వ్రాసి, ఆమె వీరశృంగార ప్రతిమను ప్రసాదించి పోయినాడు. ఆ రెండు పద్యములు పోల్చి చూడదగినవి.

ఆరిజూచున్ హరిజూచు సూచకములై యందంద మందార కే
సరమాలా మకరంద బిందు సలింసన్మందంబు లందంబులై
తొరగన్, పయ్యెద కొంగొకింత తొరగన్, తోడై శరాసారమున్
దరహాసామృత పూరమున్ కురియుచున్ దన్వంగి హేలారతిన్ (నా. సో.)

పరుజూచున్ పరుజూచు నొంప నలరింపన్, రోషరాగోదయా
విరత భూకుటి మందహాసముతో, వీరంబు శృంగారమున్
జరగన్, కన్నుల కెంపు సొంపు పరగన్, చండాస్త్రసందోహమున్
సరసాలోక సమాహమున్ నెజవుచున్ చంద్రాస్క హేలారతిన్ (బ. పో.)

సోమనాథుని పద్యములో 'మందార కేసర మాలా మకరంద బిందువులు' ఆయన చెప్పినట్లందముగానే యున్నవి. కాని శృంగార విధ్రమమందలి మృదుస్వేదమే కాని వీర సంభ్రమములో ఉత్పత్తిల్లు ముచ్చెడుటలు స్ఫురించుట లేదు. వైట తొరగంట కూడ అతే మొగ్గుచున్నది. పద్య మంతయు వెదకిన శరాసారముకు ఒక్క ముక్క తప్ప వీరమును స్ఫుటికరించు విశేషణము మతొకటి లేదు.

ఇక పోతన మహాకవి పచ్చప్రతిమను పరిణింపుడు, పరుడైన నరకుని నొంప చూచుచున్నది. రోషరక్తాతియముతో కలిసిపోయిన కనుబొమ్మలతో కన్నుల నిప్పులు కురియ చండాస్త్ర సందోహమును వినరుచున్నది.

చరుడైన శ్రీకృష్ణుని నలరింప చూచుచున్నది. ఆసురాగాతిశయముతో మందహాసము ప్రసారించుచు, కన్నులసొంపు కౌఠిల్లగా సరసాలోకము ప్రసాదించుచున్నది. వ్యాభ్యాసమకట్టలేదు.

తెనిగింపు వరుస ఎట్లున్నదో చూతము.

కాత్యాయని ! మహామాయే
మహాయోగి న్య ధీశ్వరి !
నందగోప సుతం దేవి !
పతిం మే కురు తే నమః.

ఓకాత్యాయని ! భగవతి !
నీకున్ మ్రొక్కెదము నేము నేఁ డనుకంపన్
మా కిందఁకును వై శమ
శ్రీకృష్ణుడు మగఁడు గాగఁ జేయుము తల్లి !

పోతన మహాకవి అనువాద సంవిధానము ఇంతకు ముందే వివరింపఁబడినది. ఆయన మూలమును సంనిహితముగా ననుసరించును. భక్త్యావేశము కలిగినపట్ల సొంత భావములను క్రమమొనరించును. ఆంధ్ర భాగవతమునకు అనన్యసాధ్యమైన యొక విశిష్టత చేకూర్చినది ఈ ఘక్కి. ఆ మహాకవి వాణికి జయము.

పోతన అనుకరించిన పూర్వకపులు :

పోతన భాగవతారంభమున వాల్మీకి వ్యాసులను, బాణ కాళిదాస మయూర భారవి మాఘులను, గవిశ్రయమువారిని సంస్మరించి యున్నాఁడు. వారి రచనల నాతఁడు పలుమార్లు చదివి యానందించుచుండును. అందుచే నతని భాగవతమున నెడనెడ వారి రచనల ప్రభావము గోచరించుచుండును. దశమస్కంధ పూర్వభాగమున గోపికలు శ్రీకృష్ణు నన్వేషించు సందర్భమున “పున్నాగ కానవే పున్నాగవందితు” నను సీసపద్యమున్నది. ఇది నన్నయ నలోపాభ్యాసము నందలి “సహకార మత్ప్రియ సహకారుఁ, బున్నాగ పున్నాగుఁ దిలక భూభువన తిలకు” నను పద్యమును బోలియున్నది. అట్లే యాదిపర్వ షష్ఠాశ్వాసమున ద్రోణుఁ డర్జున బంధితుఁడై కొని రాఁబడిన ద్రుపదునిఁ జూచి పలికిన “వీరెవ్వరయ్య! ద్రుపదమహారాజులె” యను పద్యము యొక్క ఛాయలు దశమ స్కంధమున యశోద నవనీతచోరుఁడైన శ్రీకృష్ణునిఁ గూర్చి యన్న “వీరెవ్వరు శ్రీకృష్ణులు గారా ? యెన్నఁడును వెన్న గానరఁట కదా” యను పద్యమునందు గోచరించుచున్నవి.

తిక్కన ఉద్యోగవర్ణము నందలి మూడవ యాశ్వాసమున శ్రీకృష్ణుడు ఛతరాష్ట్రుని మందిరమున కరుగుచుండఁగా నిరుగెలంకుల రమ్యహర్మ్యతలంబులఁ బుష్పాక్షత ప్రకరంబులు చల్లుచు నిలఁబడిన యంగనాజనులు, “ప్రణాంబుతోఁ గూడ రక్కసి చన్నుల పాలుఁ ద్రావిన ప్రౌఢబాలుఁ డితఁడె” (ఉ. 3, 175.) ఇత్యాదిగాఁ దమలోఁ దలంచి రని వ్రాసెను. పోతన దశమ స్కంధమున “వీడచే రక్కసి విగతజీవగఁ జన్నుఁబాలు ద్రావిన మేటి బాలకుం” డను సీసమునఁ బై పద్యము ననుకరించినట్లు కానఁబడును.

ఎఱ్ఱన నృసింహ పురాణము నందలి కథ ప్రహ్లాద చరిత్రమే. భాగవతమునఁ గూడఁ బ్రహ్లాద చరిత్ర ముండుటచే దానిని రచించు సప్పుడు పోతన నృసింహ పురాణము ననుసరించిన

చోట్లు పెక్కు గోచరించును. పోతన భక్తిభావ బంధురఁడు కావున నృసింహ పురాణమందలి పద్యముకుళములు పెక్కు భాగవతమున వికచప్రసూనములుగా విప్పారి పరితల హృదయముల కానందము సంధించుచున్నవి. “ఊబర బీజముల్ భసితయోగ్గ మృతంబులు షండకన్యకాన్వేషణముల్ పయోధి గత వృష్టితతుల్” మున్నగు నృసింహ పురాణమునందలి పద్యములను “అంధేందూదయముల్ మహాబధిర శంఖారావముల్” మున్నగు పద్యములతోఁ బోల్చి చూచిన నీ విషయము లేటతెల్లము కాఁజాలును. పద్యముల యెత్తుగడలతోఁ గూడ రెండింటఁ జెక్కు సంవాదములు గోచరించును.

పోతన భాగవతము నందలి “మందార మకరంద మాధుర్యమును గ్రోలు మధుపంబు వోపునే మదనముంకు” నను పద్యము సర్వాంధ్రజన సుపరిచితమైనది. సరిగా నిట్టి భావమే శైవకవి సార్వభౌముడైన పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణ తృతీయాశ్వాసమునఁ గానవచ్చుచున్నది.

క్షీరాబ్ధి లోపలఁ గ్రీడించు హంస
గోరునే పడియల నిరు ద్రాచంగఁ
జూతఫలంబులఁ జుంబించు చిలుక
బ్రాతి బూరుగుమాని పండ్లు గన్గొనునె
రాకామలజ్యోత్స్నఁ ద్రావు చకోర
మాకాంక్ష సేయునే చీకటిఁ ద్రావ
విరిదమ్మి వాసన విహరించు తేటి
పరిగొని సుడియునే ప్రబ్బలి విరుల.”

ఇట్టి భావముతోఁ గూడినదే యొక సీసపద్యము సోమనాథుని చతుర్వేదసారమునఁ గూడ నున్నది. “రాకామలజ్యోత్స్నఁ ద్రావ నిచ్చలు గొన్న.” 153

దీనినిబట్టి పోతన శైవకవుల రచనలనుగూడ నాదరమునఁ జదివినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

భాస్కరరామాయణము నందును నాచనసోముని యుత్తర హరివంశమునందును అంత్యానుప్రాసములతోఁ గూడిన పద్యములు పెక్కు కనిపించును. సోముని యుత్తర హరి వంశము నందలి నరకాసుర సంహారము, ఉషాపరిణయము మున్నగు కథలు భాగవతమందుఁ గూడ నున్నవి. మఱియు నాంధ్రవాఙ్మయమునఁ దొలుఁ దొల్ల సంత్యానుప్రాసములు, శబ్దాలంకారములు మున్నగు వాని యందాసక్తి చూపి, నిరర్గళమైన ధారతోఁ గవిత్వము చెప్పి, తరువాతి కవుల యాదర గౌరవములకుఁ బాత్రుడైన మహాకవి నాచన సోమనాథుడు. పోతన కవిత్వమున నాతని కవిత్వముతోడి పోలికలు పెక్కు కనిపించును. అట్టి యంత్యానుప్రాసాదుల విషయమునఁ బోతన భాస్కరునిఁ గూడ నాదర్యముగా గ్రహించి యుండవచ్చును. “అరిఁ జూచున్ హరిఁ జూచు” “తంత్రి ఏనోదంబు తడవు నైడనివ్రేళ్ళు” “చతురవో విరాస గుణ సాగర” మున్నగు సుత్తర హరివంశము నందలి పద్యములను బోలిన పద్యములనే పోతన భాగవతమున నరకాసుర సంహార ఘట్టమునందు వ్రాయుట చూడ నతఁడు సోమన నెంత సన్నిహితముగా నున్నదనిచెనో తెలియ వచ్చును. కథా విషయమునఁ గూడ పోతన

నరకాసుర సంహారము నందలి సత్యభామా యుద్ధ సందర్భము నుత్తర హరివంశము నుండియే గ్రహించియుండునని యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది.

పోతన తనకుఁ బూర్వముం దుండిన పలువురు మహాకవుల ననుసరించినట్లే పోతన తరువాతి కవులలోఁ బలువు రాతని భాగవతమును బఠించి యత్యంత గౌరవముతో నాతని కవిత్వా మార్గము ననుసరింప యత్నించిరి. అట్టి వారిలో అనంతామాత్యుఁడు, కొఱవి గోపరాజు, వెన్నెల కంటి సూరన మున్నగువారు ముఖ్యులు. ఆధునికులలోఁ బలువు రొక్క పోతన భాగవతమును మాత్రము తుణ్ణముగాఁ బఠించి ధారాళమైన కవిత్వము చెప్పిన వారున్నారు.

పోతన వర్ణనములు :

పోతన భాగవతమునఁ బద్యములందును గద్యములందును గూడఁ బెక్కు వర్ణనలు కావించియున్నాఁడు. అతని వర్ణనలు విశదములును సమగ్రములునై చర్చమును బఠితల మనో నేత్రముల ముందు సాక్షాత్కరింపఁ జేయుచుండును. గజేంద్రుని పుకరమునుండి రక్షించుటకై విష్ణుఁ డరిగిన ఘట్టమును, అప్పు డాతని వెనుక “మొగులు పిఠిఁది మెఱుంగుఁ దీవయుఁబోలెఁ” జనుచుండిన లక్ష్మీదేవి స్వరూపమును, వామనావతార ఘట్టమును “ఇంతింతై వటుఁ డింతయై మతీయుఁ దానింతై” విశ్వరూపముఁ దాల్చి విజృంభించిన సందర్భమును, రుక్మిణి యౌవన తచ్చేష్టావర్ణనమును, శ్రీకృష్ణుని దుడుకుఁ జేతల వివరణమును, బఠికించిన నాతని వర్ణన పాటవము వర్ణితమగును. దశమ స్కంధమున గో గోపకులయు గొల్లభామలయు, గుణచర్యాదులను వర్ణించుట పట్ల నాతఁడు గొల్లపల్లెల జీవితము నెంతో సహజ రమ్యముగా వర్ణించి యుండెను. గోపికా వస్త్రాప హరణమునకు ముందు వర్ష శరద్దేమంతర్భువం వర్ణన మున్నది. అట్లే కంసుని సంహరించుటకై కృష్ణుఁడు మధురానగరమునకు బలరామసహితుడై యరిగిన సందర్భమున సూర్యాస్తమయ చంద్రోదయ సూర్యోదయ వర్ణనము లున్నవి. ఈ ప్రకృతి వర్ణనము లాలంకారికములును, గవి సమయానుగుణములును, సహజములునై మిక్కిలి ప్రౌఢములుగా నున్నవి. పోతన వామనావతార ఘట్టమునకు ముందు స్వర్గవర్ణనమును, సవమ స్కంధమున గంగావతరణ వర్ణనమును, దశమ స్కంధమున రాసక్రీడాభివర్ణనమును దీర్ఘ పదనములలోఁ గావించెను. ఈ పదనము లాతని ప్రపంచ పరిశీలనమును, భావనా పాటవమును, బాండిత్య ప్రకర్షను బ్రకటింపచున్నవి. ఇవి కొన్నిచోట్ల శ్లేష విరోధాభాసాలంకారములతోఁ గూడి బాణుని కాదంబరీ పదనములను దలపించుచున్నవి.

పాత్ర పోషణము :

పోతన భాగవతమున వివిధ పాత్రలను విస్పష్ట రేఖలతోఁ దీర్చిదిద్ది తన పాత్ర పోషణ తోఁపమును బ్రదర్శించెను. పుత్రప్రేమాతియగు సశ్వత్థామ నర్దునుఁ డవమానించు ఘట్టమున ద్రౌపది మాతృహృదయము నాతఁడెంతో నిపుణముగా చర్చించెను. ప్రహ్లాదుఁడు, అంబరీషుఁడు, ద్రువుఁడు మున్నగు మహాభక్తుల గుణస్వరూపముల నాతఁడు చిత్రించిన తెఱంగు గత్యంత శ్లాఘా పాత్రముగా నున్నది. భీష్మకృత శ్రీకృష్ణ స్తోత్రము పఠించునపుడా మహనీయుని భక్తియుఁ దత్త్వవేత్తృతయుఁ జేయివిధముల వర్ణితమగుచుండును. దశమస్కంధమున పోతన గోపికల భక్తిమయ శృంగారము సతిరమ్యముగ వర్ణించి యుండెను. హిరణ్యకశిపుఁడు, కంసుఁడు మున్నగు వారి దౌర్జన్యమును,

దుర్వాసుడు, శిశుపాలుడు మున్నగువారి దురహంకారమును ఆయా ఘట్టములం దాతడు చక్కగా నిరూపించెను. కుచేలుని సాధుత్వమును, నిర్లిప్తతయు, దేవకీవసుదేవులయు నందయశోదలయు వాత్సల్యమును, బలివక్రపర్తి వీరవదాన్యతలను, కుక్రుని స్వామిపాత చింతనమును, సత్రాజిత్త ధనలోభమును, రుక్మి మూర్ఖతను, జాంబవంతుని భక్తిని ఆతడు పఠితల హృదయములందు హత్తుకొనునట్లు ప్రదర్శించెను. ప్రతి ఘట్టమునందు నాతడు కృష్ణుని భక్తరక్షణ పరాయణతను, అతిలోక సుహృదుభావతను, మష్టశిక్షణ దక్షతను సుస్పష్టముగాఁ దీర్చి దిద్దెను. భాగవతమును శ్రద్ధతోఁ బఠించువారి హృదయముల నుండి యాయా పాత్రల గుణస్వరూపము లెప్పుడును తొంగిపోక యందు సుస్థిరముగా నిల్చియుండుటయే పోతన వాని జీతించుటయందుఁ జూపిన యపార నైపుణ్యమునకుఁ దార్కాణము.

పోతన - రసపోషణము :

భాగవతము భక్తిరస నిధానము. ఇందే ఘట్టమును బఠించినను ఆ రసము నాస్వాదించి పఠిత లానంద తన్మయులగుట కవకాశమున్నది. ఇందలి ప్రధాన రసము భక్తియేయైనను పోతన ఆయా కథా సందర్భములం దితర రసములను గూడఁ జక్కగాఁ బోషించి తన రస పోషణ పాటవమును ప్రకటించి యున్నాడు. భాగవతమున దశమ స్కంధమునకుఁ బ్రత్యేక స్థానమున్నది. శ్రీకృష్ణ గోపికావృత్తాంతమును వర్ణించు పట్ల పోతన శృంగారమును భక్తితో మిశ్రితము గావించి వాఙ్మయమునం దితరత్ర యెచ్చటను గోచరింపని యొక యపూర్వ రస వాతావరణమును గల్పించినాడు. స్థూల దృష్టికి గోపికలు శ్రీకృష్ణుని యెడఁ బ్రవర్తించిన భావము లొకకమైన శృంగారమువలెనే గోచరించును. కాని సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలించినప్పు డది లౌకికమును దైహికమునైన తుచ్ఛకామము కాక మోక్షరతితోఁ గూడిన యుజ్జ్వలశృంగారముగా గోచరించును. ఈ విషయమును 'భాగవతము-భక్తి'యను శీర్షికయందుఁ జూడఁదగును.

పోతన సహజముగా సాత్త్వికుఁ డైనను రసపోషణ పట్ల నావేశపరుడు. అతఁ డే రసము నైనను బొంగి పొరలునట్లు వర్ణించును. రుక్మిణీకల్యాణ ఘట్టమున హర్షమైన యను రాగముతో గూడిన శృంగార రసము వర్ణింపఁబడినది. నరకాసుర సంహార ఘట్టమున సత్యభామ యధము చేయు సందర్భమందుఁ బోతన వీరశృంగారముల సమ్మేళనము నతిలోక రమణీయముగా వర్ణించెను. ప్రథమ స్కంధమున నర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని నిర్మాణమును ధర్మజుని కెఱింగించువట్లఁ గరుణమును, శ్రీకృష్ణుడు కంసాదులను సంహరించువట్ల వీరరౌద్రములును, నృసింహమూర్త్యా విర్భావ ఘట్టమున రౌద్రాచ్ఛతములును, కృష్ణుడు రుక్మిని బరాభవించు ఘట్టమున హాస్యభీభత్సములును, కుంతి భీష్ములును, దదీతరులును శ్రీకృష్ణుని స్తుతించు పట్ల శాంతమును జక్కగాఁ బోషింపఁ బడినవి. ఈ విధముగాఁ బోతన భాగవతమున నాయా ఘట్టములం దాయా రసముల సహజ కౌశలముతోఁ బోషించి పఠితలకు బ్రహ్మానంద సహృదరమైన రసానందమును బ్రసాదించి యున్నాడు.

పోతన - వ్యంగ్య రచన :

భాగవతమునఁ గొన్ని ఘట్టములందు దురహంకారులును గర్వితచిత్తులు నైన కృష్ణ విరోధులు కౌండలయు శ్రీకృష్ణుని నించించు పట్టములు వచ్చుచుండును. అట్టి వానిని గూడ భక్త

శిఖామణియైన పోతనయే రచింపవలసి యుండుటచే నాతఁ డట్టి పట్టుల నద్భుతమైన వ్యంగ్య విధానము నవలంబించి తన హృదయమునకెట్టి నొప్పియుఁ గలుగకుండ నూటట కలిగించుకొనెను. అట్టి ఘట్టము లందలి పద్యములను బఠించుచో నందు స్తుతియు నిందయు రెండును సమానాంతరముగాఁ బ్రవహించుచున్నట్లు గోచరించును. అందు నిందాపక్షము దుర్బలమైన పాత్రలది; స్తుతిపక్షము కవియు భక్తుఁడు నైన పోతనది. ఈ పద్యములను రచించుటలోఁ బోతన చూపిన నేర్పనన్య సామాన్యమై పఠితల కానంద పారవశ్యము గలిగించుచుండును.

“ఎన్నఁడుం బరు వేఁడఁ బోఁడట” 8-595

“మా సరివాఁడవా మా పాపఁ గొనిపోవ” 10-1762

“లోకుల నడవడిలోని వారము గాము” 10-ఉ-292

మున్నగు పద్యము లట్టివి. ఈ పద్యములను జూచియే కాసుల పురుషోత్తముఁ డాంధ్ర నాయక శతకమునంతను వ్యాజస్తూతి పూర్వకముగా రచించి పేరుగాంచెను.

అక్రూరుఁడు కంసుని ప్రేరణచేఁ గృష్ణబలరాముల మధురకు రథముపైఁ గొనిపోవుచు, హర్గ మధ్యమున యమునానదిలో స్నానము చేసి, యందు శేషపర్వంక శాయియైన విష్ణునిఁ గాంచి స్తోత్రము గావించెను. కొంతసేపటి కా రూపము తిరోహితము కాఁగా సక్రూరుఁడు రథము కడ కరుదెంచెను. అప్పుడు కృష్ణఁ డాతని గాంచి,

జలములు చేరువ నున్నవి తలపోయఁగ నీవు పోయి తడవయ్యె నదీ
జలమున నభమున ధరణిం గలుగని చోద్యములు నీకుఁ గానంబడెనే ? 10-1295

అని యడిగెను. అక్రూరుఁడు దానికి తాను జూచిన విషయ మేమియుఁ జెప్పక

నీలోన లేని చోద్యము లే లోకమునందుఁ జెప్ప రీశ్వర నీట
నేలెన్నింగిని నున్న వె నీలోఁ జోద్యంబు లెల్ల నెగడు మహాత్మా ! 10-1296

అని చెప్పి యూరకుండెను. ఈ సన్నివేశము వ్యంగ్య వైఖరితోఁ గూడి యత్యంత రమణీయముగా నున్నది.

పోతన భావములు :

సంస్కృతమున వ్యాసుఁడు వెల్లడించిన భావములనే పోతన వన్నె చిన్నెలు పెట్టి దెలుఁగున వ్యక్తము చేసినను గొన్నిచోట్ల సొంత భావములనుగూడఁ బ్రకటింపక పోలేడు. పోతన యనువాద విధాన మను భాగమున నతఁడు వహించిన స్వాతంత్ర్యము స్పష్టము చేయఁబడినది. ఆయా ఘట్టములయం దాతఁడు ప్రకటించిన భావములు ప్రౌఢములు నుదాత్తములు నౌచిత్య శోభితములు నై యతని యపూర్వ ప్రతిభా శక్తిని వెల్లడి చేయుచున్నవి.

“అల వైకుంఠపురంబులో నగరిలో నామూలసాధంబు దావల”

“ఆదిన్ శ్రీ సతి కొప్పుపై దనువుపై సంసో త్తరీయంబుపై”

“రవిబింబం బుపమింపఁ బాత్రమగు చత్రంబై శిరోరత్నమై”

“ఏలా బ్రహ్మపదంబు వేదములకున్ వీక్షింపఁగారాని”

“నిను హింసించిన పూతనాదులకు మున్ నీ మేటి సంకేతమిచ్చిన”

మున్నగు పద్యము లాతని భావప్రౌఢికిఁ దార్కాణములు. ఇట్టి భావనిర్భరములైన పద్యములు భాగవతమునఁ బ్రతి ఘట్టమునందును గోచరించును. గోపికాగీతలు, భ్రమరగీతలు మున్నగు ఘట్టములందలి పద్యములన్నియు సర్వగంభీరములై చదివిన కొలందిఁ జవురారిండుచుండును.

భాగవతము - పోతన ఆత్మీయత :

భాగవతమునఁ బురాణమున కుండవలసిన పంచలక్షణములు గోచరించును. భగవంతుని యేకవిశిష్టవత్సరముల చరిత్ర మందుఁ జెప్పఁబడినది. ప్రసక్తానుప్రసక్తముగా నందు భగవంతుని భక్తితోఁ గొల్చి యాతని కరుణాకటాక్షములకుఁ బాత్రులైన భక్తుల చరిత్రలు కూడఁ దెల్పఁబడినవి. భాగవతము యొక్క యీ స్వభావమును జూడ నది కేవల పరాశ్రయ కవిత్వమే యుపించును. కాని పోతన కూడ మహాభక్తుఁ డగుటచే నందు వర్ణింపఁబడిన భక్తులతోఁ దన కభేదాభ్యవసాయము కల్పించుకొని తద్వారా తన భావములను గూడ వ్యక్తము చేయుచుండును. ఈ విధముగా నం దాతని యాత్మీయత పెక్కుచోట్లఁ బ్రత్యక్షమగుచుండును. ప్రహ్లాదాది చరిత్రలు పరిశీలించిన నీ విషయము తెల్లము కాఁజాలును. దశమ స్కంధమున భక్తి పరాకాష్ఠ పొందిఁ గోపికల వృత్తాంతము ప్రధానముగా వర్ణితమై యుండుటచే నందుఁ బ్రతి ఘట్టమునందును ఆ గోపిగోపీజనముల రూపమునఁ బోతనయ మనకు సాక్షాత్కరించుచుండును. ఇంత యాత్మీయతతోఁ గూడియున్న కతముననే దశమ స్కంధము గీతికాప్రాయమై (Lyrical) పతితలకుఁ బరమానందము సందానించుచుండును.

పోతన భాష :

భాగవతారంభమునఁ బోతన-

కొందఱికిఁ దెనుఁగు గుణ మగుఁ గొందఱికిని సంస్కృతంబు గుణ మగు రెండున్
గొందఱికి గుణము లగు నే నందఱి మెప్పింతుఁ గృతుల నయ్యె యెడలన్. 1-18

అని ప్రవచించి యుండెను. భాగవత రచనను బరిశీలించి చూచిన నాతఁ డీ ప్రవచన యథాక్షరముగాఁ జెల్లించె నని తెలియవచ్చును. అతని రచనలో “అంధేందూదయముల్ మహాబధిర శంఖారావముల్” వంటి సంస్కృత బహుళములైన పద్యములును, “నల్లనివాడు పద్మనయనంబులవాడు” వంటి సంస్కృతాంధ్ర సమసంఘటనము గల పద్యములును, “క్రొక్కారు మెఱుంగు మేనులుఁ గ్రిక్కిరిసిన చన్నుఁ గవలు” వంటి యచ్చ తెలుగు పదములతోఁ గూడిన పద్యములును గూడఁ గానవచ్చును. మొత్తము మీద నతని కవిత్వములో సంస్కృత పదముల సంఖ్యయే పెచ్చు.

సన్నయ తన కవిత్వమున నున్నవని చెప్పిన మూఁడు గుణములలో నక్షర రమ్యత యొకటి. ఆ యక్షర రమ్యతకు పోతన కవిత్వము పెట్టినది పేరు. అర్థమైనను గాకపోయినను అతని కవిత చెవులఁ బడినంతనే యెట్టి వానికైన నార్ద్రత కలిగించి యానందము చూపి యిచ్చును. సంస్కృత పద బహుళమయ్య నందు ప్రసాదగుణము సర్వతోముఖమై గోచరించును. దానికి సహజమైన మాధుర్యమును ధారాశ్రద్ధయుఁ దోడగుటచే నది మణిత చన్నెకెక్కి పండితు లనక పామరులనక యెల్లవారికి హృదయావర్జక యై యుపెనలారును.

పోతన కలంకార ప్రీతి మెండు. అతఁ డుపమోత్పేక్షా దృష్టాంతరములనే కాక అనుప్రాసాది శబ్దాలంకారములను గూడ విరివిగా వాడుచుండును. అతని వర్ణన పద్యములలో

సంస్కృతప్రాసము లేని దెక్కడనో కాని యుండదు. ఆతని పదనములు వృత్త్యనుప్రాసములలోఁ గూడి ధ్వని సౌష్ఠవమున కాటవట్టులై చదివిన కొలంది చదువవలె నను సుత్సాహమును గలిగించుచుండును. “అడిగెద నని వడివడిఁ జను” నిత్యాది పద్యములకు వృత్త్యనుప్రాస మపూర్వ సౌందర్యము నాపాదించుచున్నది. పోతన పద్యములను జదువునప్పు డందలి ఛందస్సు లయను, అను ప్రాసాదులు మృదంగ ధ్వని సౌందర్యమును, మధురములు నర్థవంతములు నైన పదములు సాహిత్యమును గల్పింప నవి శ్రవణానందకరమైన పాటకచ్చేరిని వినుచున్న ట్టిట్టి దట్టిదని చెప్పరాని యానందమును గలిగించుచుండును. పోతన మూలమునందలి రమ్యములైన యుపమానము లెచ్చటను విడువక వానికి యథోచితముగా వన్నెకలిగించి తెనిగించి యుండెను. “పాదద్వంద్వము నేలమోపి” “ఊహకలంగి జీవనపు టోలమునంబడి” రాజీవాక్షునిచే నొక రాజీవము కరణి శైలరాజము మెఱసెన్” మున్నగు పద్యము లందలి యుపమానములు సహజములును నౌచిత్యభోభితములునై యందలి యర్థవిశేషమున కెంతో యుత్కర్షణ కలిగించుచున్నవి. ఉపమానంకారముల వలెనే రూప కోత్త్రేక్షాతి కయోక్త్యాదులగు నితరాలంకారములను గూడ సతఁ డెంతో యందముగాఁ గూర్చి యర్థభావముల కెనలేని యింపు సంపాదించుచుండును. “జ్ఞావల్లీ ధ్వని గర్జనంబుగ సురలోనారంగ యూథంబుగా” నిత్యాది పద్యము లిందుకుఁ దార్కాణములు.

పోతన కవిత్వమున నచ్చటచ్చట క్షార్వకకేర సంధులు, ద్రుతద్విత్య సంధులు, పిష్టి కుపర్జకము ముందు నగాగమరాహిత్యము, వికచకమల నేత్రి మున్నగు రూపములు, కొన్ని మిశ్ర సమాసములు, వైరి సమాసములు కానవచ్చును. రేప అకారముల కీతఁడు మైత్రి పాటించెనని కొందఱు లాక్షణికు లాక్షేపించిరి. స్వల్పసంఖ్యాకము లైన యిట్టి స్వతంత్ర ప్రయోగముల వలన సతని కవిత్వమున కెట్టి లాభమును జేకూరలేదు. పోతన వంటి మహాకవి వాడిన ప్రయోగ విశేషములను గ్రహించి వానిని సాధించు సూత్రములను వ్రాయుకుండుట యా వ్యాకరణ కర్తల దోషమే యని చెప్పదగినది. యత్నిప్రాసల విషయమున నాతఁడు కావించిన కొన్ని విశేష ప్రయోగములు స్థలాంతరమున నొసంగఁబడినవి. పోతన సత్త్వసంపన్నుఁ డైన మహాభక్తుడు; సహజపండితుఁడనని చెప్పకొన్నను నపారవ్యుత్పత్తి ప్రకటించిన పండితుఁడు; ప్రతిభాసంపన్నుఁ డైన మహాకవి. ఆతని కవిత్వమున నేవో నెరసు లున్నవని పరాజ్యుభత వహించుట రసనిధానమునకు దవ్వగాఁ జని కజ్జన్యమైన యానందమును గోల్పోవుటయే.

భాగవతము - భక్తి :

పూర్వులు మానవులకు మోక్ష ప్రాప్తి సాధనములుగా జ్ఞాన కర్మ భక్తి మార్గములను నిర్దేశించిరి. ఇందు జ్ఞాన మార్గము పరిణతచిత్తులైన మహాయోగులకుఁ దప్ప సామాన్యులకు సాధ్యము గాదు. కర్మమార్గము కూడ జ్ఞానమార్గమువలెఁ గొందఱికి మాత్రమే సాధ్యమైనట్టిది. లింగ వర్ణా వ్రజ మయోభేదముల ననుసరించి మానవులు నిర్వహింప వలసిన కర్మకలాప మెంతయో శ్రుతి స్మృతి పురాణాదులందు విహితమై యున్నది. దానిసంతను యథావిధిగా నాచరించుట దుష్కరమనియే చెప్పవచ్చును. కాఁగా పండితులనక పామరు లనక, స్త్రీలనక పురుషు లనక, పృథ్వు లనక బాలురనక యెల్లరికి నందుబాటులో నుండి యగునరణ యోగ్యమైనది భక్తిమార్గ మొక్కటే. భాగవతము జ్ఞాన కర్మ మార్గముల నిరసింపక పోయినను భక్తిమార్గమున కెక్కువ ప్రాధాన్య మొనంగుచున్నది.

ఇందు వర్ణింపబడిన భక్తుల చరిత్రము లన్నింటి భక్తి ప్రాధాన్యము చక్కగా వెల్లడింపబడి యున్నది.

భాగవతారంభమునందు నారదుడు వ్యాసునితో నతని మనసునందలి పగవును గారణము చెప్పును.

అంచితమైన ధర్మచయ మంతయుఁ జెప్పితి వందుతోన నిం
చించుక గాని విష్ణు కథ లేర్పడఁ జెప్పవు ధర్మముల్ ప్రపం
చించిన మెచ్చునే గుణవిశేషము లెన్నినఁగాక నీకు నీ
కొంచెము వచ్చు దెల్ల హరిఁ గోరి నుతింపమి నార్యపూజితా.

అని విష్ణుకథా గుణకథన ప్రభావము నెఱింగించెను. అట్లే తన పూర్వజన్మ పృత్యంబు మంతయుఁ దెల్పిన పిమ్మట నతఁడు.

యమనియమాది యోగముల నాత్మ నియంత్రిత మయ్యుఁ గామ రో
షములఁ బ్రబోదితంబ యగు శాంతి వహింపఁడు విష్ణు సేవచేఁ
గ్రమమున శాంతి గైకొనిన కైవడి

అని విష్ణుసేవా మహిమను వివరించెను. పై రెండు సందర్భములును గూడ భక్తిమహిమను జక్కగాఁ దేటతెల్ల మొనరించుచున్నవి. ద్వితీయ స్కంధమున శుకుఁడు పరీక్షిత్తునకు ముక్తిమార్గము నెఱింగించుచు “సంసార ప్రవిష్టుం దైన వానికిఁ దపోయోగాదు లైన మోక్ష మార్గంబులు జెక్కుగలవు. అందు భక్తిమార్గంబు కంటె సులభంబు లే” యనియు, “మున్ను బ్రహ్మ వేదములను ముమ్మాట ధర్మసంజ్ఞితతో బరామర్శించి మోక్షము తక్కిన మార్గముల వెంటలేదని నిర్వికార దైన జనార్దను భక్తితోఁ జింతచేసె” ననియు స్పష్టముగాఁ జేపియింపెను. అట్లే తృతీయ స్కంధమున కపిలుఁడు దేవహూతికి భక్తియోగ భేదములు తెలిపి యాత్మంతిక భక్తియోగ విధానమును వివరించి “మనుజుం డొగి ముత్రప్రతిమార్చనా విడంబనమున మూఁడు దై యుచిత భక్తిని నన్ను భజింపఁడేని నమ్మనుజుఁడు భస్మకుండమున మానక వేల్చిన యట్టి వాడగున్” అని బోధించి యుండెను. ఈ విధముగా భాగవతమున నాయా సందర్భములందు భక్తియోగ ప్రాధాన్యము వాచ్యముగనే బహువిధముల విస్తరింపఁబడి యున్నది.

భక్తుల చరిత్రలు చెప్పునప్పుడు భాగవత మేదో ప్రసక్తి కల్పించి వారిచే భక్తిమహిమను భావములు వివరింపఁ జేయుచుండును. ప్రహ్లాద చరిత్రమున పారణ్యకశిల్పంబు కుమారుని పోషలపైఁ గూర్చుండఁ జెట్టుకొని నీ వేమేమి చదివెతివో చెప్పు మని యడుగఁ నతఁడు చదువులలో మర్మమెల్లఁ జదివెతి నని చెప్పుచు భక్తి ప్రభావము నుగ్గడించెను. అతఁడు “తను హృద్భావ సఖ్యమున్” అను పద్యమున నవవిధ భక్తుల నెఱింగించి యా తొమ్మిది భక్తిమార్గముల “సర్వ త్మున్ హరిన్ సమ్మి సజ్జనుఁ దై యుండుట భద్రమయ్యఁ దలంతు” నని చెప్పుటయే కాక “హరిభక్తి చర్చితల రిక్తచర్మ సంసారములు” అందేందూదయాదులవంటి వని స్పష్టముగాఁ జెప్పి వై చెను. “కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు” “కంజాక్షునకుఁ గాని కాయంబు కాయమే” “సంసారజీమాత సంఘంబు విచ్చునే” మున్నగు పద్యములలో భక్తిమహిమతిశయము తెన్ను

నిరూపింపబడినది. “విష్ణుభక్తి లేని విబుధుండు విబుధుఁడే పాదయుగముతోడి పశువు గాక” యనునది ప్రహ్లాదుని యుద్దేశమే కాక భాగవత పరమార్థము కూడ నై యున్నది.

‘పరాసురత్తిరీశ్వరే’ ‘సాత్త్విన్మీన్ పరమప్రేమరూపా’ అనునవి పూర్వులు భక్తికొనంగిన నిర్వచనములు. వీనిని బట్టి భక్తులకు భగవంతునెడఁ గల ప్రేమానురాగాది భావముల యతిశయమే భక్తియని తేలుచున్నది. ఇది భగవద్భాగవతులకుఁ గల సన్నిహిత సంబంధమునకు మాటల రూపము. భగవద్విషయక మగు నీ భక్తి భావమాత్రమే యని కొందఱును, సవరసములలో సంతర్భవించి యున్నదని కొందఱును, అట్లుగాక దానికిఁ బ్రత్యేకముగా రసత్వమే కలదని కొందఱును జెప్పుచున్నారు. మధుసూదన సరస్వతి భక్తిరసాయన మను గ్రంథమున దీని స్వరూప స్వభావ తత్త్వములను జక్కగా వివరించెను.

ద్రుతస్య భగవద్ధర్మధారావాహికతాం గతా
సర్వేశ మనసో వృత్తి ర్భక్తి ర్భక్తి త్యభిధీయతే

అని యాతఁడు భక్తి కొనంగిన నిర్వచనము. చిత్తద్రవ్యము స్వభావముచే లక్ష్మసలఁ గఠినమైన దనియు, నిష్పసెగచే లక్ష్మసలఁ దాపకములకు కామక్రోధాది విషయములతోడి యోగముచే నది ద్రవ్యము నొందు ననియు, నాతఁ డింకొక శ్లోకమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. భగవంతుని గుణరూపాచి వర్ణనములను వినుటచేఁ గామక్రోధాదు లుద్దీపితములై భక్తుల చిత్తములకు ద్రవత్వము నాపాదించును. అట్లు ద్రుతమై ధారావాహికగా (అవిచ్ఛిన్నముగా) సర్వేశ్వరుని యందు పర్చించు మనస్సుయొక్క వృత్తియే భక్తి యని యాతని యభిప్రాయము. ద్రవత్వము నొందిన చిత్తమునఁ బ్రవేశించినఁ వస్త్రాకారము స్థిరముగా నుండిపోవును గాన స్థాయిభావ మను పేరఁ బరఁగుచున్నది. ఇది విభావానుభావ వ్యభిచారి భావములచేఁ బరిపోషము నొంది బ్రహ్మ సందాత్మకమైన రసమై సహృదయులకుఁ బారవశ్యము కలిగించుచున్నది.

భక్తిరసమునకు భగవంతుఁ డాలంబన విభావము. తులసీచందనాదు లుద్దీపన విభావములు. నేత్రభూవిశ్లేషాదు లనుభావములు. నిర్వేదాదులు పృథిచారి భావములు. ఈ విభావానుభావ సంచారి భావములు ద్రుతచిత్తమునఁ బ్రవేశించి స్థాయిత్వము నొందిన భగవదాకారతారూపమైన మానసవృత్తిని బోధించి పరమానంద సాక్షాత్కారాత్మకమైన భక్తిరసమును బ్రతీయమాన మొనరించును.

భగవంతునిపైఁ గల భక్తి వివిధ భావములలో వ్యక్తము చేయఁబడుచుండును. అందు శాంత దాస్య సఖ్య వాత్సల్య మాధుర్య భావములు ముఖ్యములైనవి. ఇం దేభావముతోఁ గూడిన భక్తి యైనను నిస్తాఁకతమై నట్టిదే. శాంతభక్తి, తపోనిధులును వీతరాగులునై యుండు నారదాది ముసీంద్రులందుఁ గోచరించును. కుజ్ఞా హనుమదాదులు దాస్యభక్తిచేతను, సుగ్రీవాద్భుత కుచేలాదులు సఖ్యభక్తిచేతను, దేవక్తి వసుదేవ యశోదా నందాదులు వాత్సల్యభక్తి చేతను, గోపికాదులు మాధుర్య భక్తిచేతను చరించియుండిరి. శరణాగతి రూపమైన భక్తికి నిధానములై ప్రహ్లాద ద్రుప గజేంద్రాదు లుత్తమగతి ప్రాపించిరి. ఇదిగాక శత్రు భావముతో భగవంతునితోడి సంబంధము కల్పించుకొని తన్నిహతులై సద్గతి నొందిన వారును గలరు.

కామోత్కంఠత గోపికల్ భయమునం గంసుండు వైరక్రియా
సామగ్రిన్ శిఖపాల ముఖ్య నృపతుల్ సంబంధులై వృష్టులుం
బ్రేమన్ మీరలు భక్తినేము నిదె చక్రిం గంటి మెత్తిన ను
ద్దామద్యాన గర్భ్యుడైన హరిఁ జెందన్ వచ్చు ధాత్రీశ్వరా !

మున్నగు పద్యము లిందుకుఁ దార్కాణములు. భాగవతమున నీ వివిధ
గూడిన భక్తియు లెస్సగా వివరింపఁబడినది. ఇందలి భక్తుల కథ లన్నియుఁ బైని న
భావములలో నేదోయొక దానిని విస్పష్టము చేయుచునే యుండును.

భాగవతమున దశమ స్కంధ మొక యెత్తు, మిగిలిన స్కంధము లన్నియు
దీనికిట్టి ప్రత్యేక విశిష్టతను గలిగించిన దందుఁ బ్రపంచితమైన మధుర భక్తి. గోపికలిం
డైన కృష్ణుని నాత్మేశ్వరునిగా భావించి యనిర్వాచ్యమైన నిర్మలభక్తిని బ్రకటించిరి.

విషజలంబు వలన విషధర దానవు
వలన తాలవాన వలన వహ్ని
వలన నున్న వాని వలనను రక్షించి
కుసుమశరుని బారిఁ గూల్చు దగునె ?

మున్నగు పద్యములందుఁ గాననగు కుసుమశర ప్రస్తావము వలనను, ఇందలి
మిశ్రితమై యుండుటే కాక శ్రీ పురుష సంబద్ధమైయుండుట చేతను, సామాన్యుల కి
కామముగానే గోచరింప వచ్చును. భక్తుఁడు పురుషుడై మఘర భక్తి ప్రదర్శించు
స్వరూప మెక్కువ నిర్మలముగా భాసించును. చైతన్యాదుల నిరతికయమైన భక్తి య
భావముతోఁ గూడిన భక్తి శరీర సంయోగ మాత్రతత్పరమగు తుచ్చ కామమునకు న
కాదు. అది మోక్ష కామమునకు సంబంధించినది. భరతముని నాట్య శాస్త్రమున-

ధర్మకామోర్ధకామశ్చ మోక్షకామస్తతైవచ
శ్రీపుంసయోస్తు సంయోగో యః కామస్సతు సంస్కృతః

అని నాలుగు పురుషార్థములకును సంబంధించిన కామమును వర్ణించెను. మహా
అశ్వమేధ పర్వములో కామము తన్నుఁ గూర్చి చెప్పుకొనిన యీ క్రింది శ్లోకమును
నీ విషయము మఱింత స్పష్టముగా గోచరించును.

యో మాం ప్రయతతే హస్తుంమోక్ష మాస్థాయ పండితః
తస్య మోక్షరతిస్థస్య స్మృత్యామివ హసామివ.

మోక్షము సుద్దేశించి నన్ను (కామమును) జంపుటకు యత్నించు పండి
మోక్షమున రతి కలదు కావున నట్టి వానిని జూచి నేను నవ్వుచు నాట్యమాడుచు
శ్లోకము సందలి యర్థము. ఈ మోక్షరతియే భరతుఁడు చెప్పిన మోక్షకామము.
ఛించిన శృంగారమునకును తొకికమైన శృంగారమునకును స్వర్గ మర్హములకున్న

మున్నది, బ్రహ్మభావనతోఁ దుల్యమని చెప్పఁదగిన యీ మోక్ష సంబంధి శృంగారమే భక్తి శృంగారము లేక మధురభక్తి యని చెప్పఁబడుచున్నది. దశమ స్కంధమునందు వర్ణితమైన గోపికా కృష్ణుల శృంగార మట్టి దివ్య శృంగారమే కాని శ్రీపుంస సంయోగమునకు సంబంధించిన తాకిక శృంగారము కాదు.

మధుసూదన సరస్వతి భక్తి రసాయనమున భాగవత ప్రథమ స్కంధములో నారదునిచే వర్ణింపఁబడిన యుపాయముల ననుసరించి భక్తి యొక్క పదునొకండు భూమికలను వివరించెను.*

ప్రథమం మహతాం సేవా తద్దయాపాత్రతా తతః
శ్రద్ధాథ తేషాం ధర్మేషు తతో హరిగుణ శ్రుతిః
తతో రత్యంకురోత్పత్తిః స్వరూపాధిగతి స్రతః
ప్రేమవృద్ధిః పరానందే త స్యాథస్ఫురణం తతః
భగవద్ధర్మ నిష్ఠాతః స్వస్థిం సద్గుణశాలితా
ప్రేష్టోఽథ పరాకాష్ఠే త్యుదితా భక్తి భూమికా.

ఈ పదునొకండికిని శాస్త్రీయోపాయములని పేరు. *ఇవి క్రమముగా నొకటి తరువాత నొకటి యిలవడవలయును. ఇందు తుట్టతుదిది భగవత్ప్రేమ పరాకాష్ఠ. ఈ స్థితిలో భక్తుఁడు భగవద్విరహము స్వల్పకాల మేని సహింపఁ జాలఁడు. భగవద్ధర్మన మొకసారి లభించిన పిమ్మటఁ దద్విరహ మనుభవించుట దుస్సహ మౌ ననుటలో నాశ్చర్యము లేదు. అప్పుడు కలుగు వియోగము ద్వారా భక్త్యాత్మకమగు ప్రేమ పరాకాష్ఠ నొంది ప్రకాశించును. భక్తి నిధానములైన గోపికలు శాస్త్రీయములైన యీ యేకాదశోపాయములగు క్రమముగాఁ బొంది ప్రేమ పరాకాష్ఠతోఁ గూడిన యుత్తమస్థితి ప్రాపించిరి. అందుచేతనే వారు భగవంతుఁ డైన కృష్ణుని విరహము నొక్క త్రుటి కాలమైన సహింపలేక పోయిరి. కృష్ణదర్శనము లేనిచో నొక్క నిమిషమైన వారికి యుగ ప్రాయమై కనఁబడుచుండెను.

నీ వడవిన్ బగల్ తిరుగ నీ కుటిలాలక లాలితాన్య మి
చ్చావిధిఁ జూడకున్న నిమిషంబులు మాకు యుగంబు లై చనుం
గావున రాత్రులైన నినుఁ గన్నుల నిండుగఁ జూడకుండ ల
క్ష్మీపర టెప్ప లడ్డముగఁ జేసె నిదేల విధాత క్రూరుడై.

మున్నగు పద్యము లీ విషయమును సూచించును. కృష్ణుఁడు కానరా నప్పుడు వనము నందలి వృక్షలతాదులను జేరుపేరు పెట్టి పిలిచి మీ రెచ్చటవైన మా మనోనాథుని జూచినారా యని వారు గద్గద భిన్నకంఠములతో నడుగుట వారి విరహోత్కంఠకు నిదర్శనము.

* ఉపాయాః ప్రథమ స్కందే నారదే నోపవర్ణితాః
సంక్షేపాత్తా నహం వక్ష్యే భూమిభేద విభాగతః.

భక్తిరసా.

ఈ చరణంబులే యిందునిభానన
సనకాది మునియోగ సరణి నొప్పు
సీ పాదతలములే యెలనాగ శ్రుతి పదూ
సీమంత వీధులఁ జెన్న మిగులు
సీ పదాంజులై యిధకులొత్తమయాన
పాలేటి రాచూలి పట్టుఁగొమ్మ
లీ సుందరాంధ్రులై యిందీపరేక్షణ
ము కికాంతా మనో మోహనములు

యీ యడగుల రజమె యింతి బ్రహ్మేశాన
దివిజవరులు మో దిశల చాల్తు
రనుమఁ గొందఁ జరిల లబ్ధావుఁ డేగిన
క్రమముఁ గనియు నతనిఁ గానరైరి.

కృష్ణుని పాదముల సౌందర్యమును వారు రాత్రివరదృష్టితోనే కాని యైహిక దృష్టితో, జూడలే దని యందలి విశేషణములు చెప్పక చెప్పుచున్నవి. వరసర్పర విరుద్ధము లైన భక్తి శృంగారములను మేళవించి యుచితముగాఁ బరిపోషించుట ప్రతిభైక సాధ్యమైన పని. దశమ స్కంధమున పోతరా జా కార్కము ననితర సామాన్యముగా నిర్వహించి వివిధస్కంధ ముక్తాశోభితమైన భాగవత హారమున దానిని దరకస్ఫూర్తి విడంబింపఁ జేసినాడు.

వ్యాధాభ్యాస పశీకృతేన మనసా తన్నిర్గుణం నిష్క్రియం
జ్యోతిః కించన యోగినో యదీ పరం పశ్యంతి పశ్యంతు తే
అస్మాకం తు త దేవలోచన మమక్మారాయ భూయ శ్చిరం
కాలిందీప్యలనేషు యత్కించుపి తస్మై సమహోదావతి.

మధుసూదన సరస్వతి - గూఢార్థదీపిక.

అచ్చప్రతులు - అపపాఠములు

భాగవతమును పరిష్కరించు సందర్భమున (క. చ. ట. త. ప. గ. జ. డ. ద. బ.) తాళపత్ర ప్రతులతోపాటు - ఈ క్రింది అచ్చ ప్రతులును సమీక్షితము లైనవి.

- (1) శ్రీ పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రిగారి ప్రతి (1855).
- (2) శ్రీ పాలపర్తి నాగేశ్వరశాస్త్రిగారి టీకాసహిత ప్రతి (1887).
- (3) శ్రీ మృగీస్థలం అయ్యమాచార్యులవారి సంగ్రహటిప్పణి గల వనపర్తి ప్రతి (1889)
- (4) తంజనగరం తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారిచే పరిష్కృతమైన వేమూరి వారి ప్రతి (1947 ముద్రణము).
- (5) శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారిచే పరిశోధితమైన రాయలు అండు కో వారి ప్రతి (1954).
- (6) శ్రీ కల్లూరి వేంకట సుబ్బాస్వామి దీక్షితులుగారి పరిష్కృతితోను, వారి అఘటకతోను ప్రకటితమైన వేంకట్రామ అండు కో వారి ప్రతి (1961).
- (7) శ్రీ రాయదుర్గము నరసయ్యశాస్త్రిగారిచే పరిష్కృతమైన వావిళ్ళ వారి ప్రతి. (1961)
- (8) శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారి సవరణలతోను, వారి అఘటకతోను వెలువడిన రవీంద్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్ వారి ప్రతి (1962).

ఈ ప్రతులలో, అందందు అపపాఠములు కొన్ని యగపడినవి. అవి యీ ప్రతిలో సవరింపబడినవి. ఆ యపపాఠము లెట్టివో, వానిని సవరించిన తీ రెట్టిదో, జిజ్ఞాసువులకు తెలియుటకై, కొన్ని యిందు చూపబడుచున్నవి.

1. 'రక్షాకారంభకు'

“లోకర, శ్రైకారంభకు భక్తపాలనకాళా సంరంభకున్” (1-1)

హ. వ్రాత ప్రతులు. రాయలు.

“రక్షాకారంభకు” - తం. వా. కల్లూరి. బులుసు.

ఈ 'రక్షాక' పాఠము తంజనగరంవారి సృష్టి. వారు తమ పీఠికలో ఇట్లు వ్రాసినారు:

“ఆరంభముననే హంసపాదము! మొట్ట మొదటి పద్యముననే యతి తప్పినది. ఈ తప్ప గ్రంథమున మఱెచ్చుటనే నుండునని వ్రాయసము గురునాథుని పయినో లేక కంపాస్థితురు రామస్వామి మీదనో మోపవచ్చును. ఇట్లును గాదే! శోధకులకు దోషము వచ్చునని మహాకవికి యతి తెలియ దండమా! మొన్నటి తాతగారి కాగ్రహము వచ్చినను, సంతకంబై మునుపటి పోతనగారి నిగ్రహము దగదు. కాన 'రక్షాకారంభకు భక్తపాలనకాళా సంరంభకున్' అని దిద్దకుండరాదు.” (పు. 5)

‘తాతగా’ రనగా హయగ్రీవశాస్త్రిగారు. వారి ప్రతిలోని పాఠము తప్పని తంజనగరం వారు దిద్ది ముద్రించినారు. ఆ పాఠమే పిమ్మట ముద్రణముల కెక్కినది.

విషయ మిట్లుండగా, కల్లూరివారు తమ పీఠికలో ఈ క్రింది విధముగా వ్రాసినారు:

“రక్షైకారంభకు - అని పెక్కుపాఠములు కన్పించుచున్నవి. ఇందు యతి తప్పినది. కాని చిరకాలమునుండి ప్రహతమైన పాఠ మగుటచే దీనిని గొంచు దిద్దుట కొప్పుకొనరు. ‘లోక రక్షాకారంభకున్’ అని నేను దిద్దినాను.”

‘రక్షైకారంభకు’ అను పాఠమున యతి తప్పలేదు. అందున్నది అఖండయతి. పోతన పలుమాఱు వాడియున్నాడు. అఖండయతి తంజనగరం వారికి సమ్మతము కాదు. అందువలన ఇట్లే ఇంకను చాల తావులలో పాఠములను మార్చియున్నారు. (యతులను గూర్చిన వివర్యుల వివరములు తెలుపబడును.)

పరిష్కర్త, లేఖకుని ప్రమాదములను సవరించవచ్చును గాని, కవి బుద్ధి పూర్వకముగా జేసిన ప్రయోగములను - అతని మతమునకు విరుద్ధముగా దిద్దివేయరాదు. అది సుస్కృత పంప్రదాయముకాదు. గ్రంథములను మార్పుట, ఆయా కవులకు - భాషకును అవకాశము చేయుట యగును. గ్రంథమున సుండవలసినది గ్రంథకర్త భాషగాని, పరిష్కర్త భాష కాదు.

2. ‘కేతన’

(i) “లలితమూర్తి బహుకళా నిధి కేతన

... ..

తనకు లక్కమాంబ ధర్మగేహిని గాఁగ
మనియే”

1-22

(ii) “బమ్మెర కేతయ లక్కసానికిన్”

1-24

ఇవి వా. ప్రతిలోను, దాని ననుసరించిన బులుసువారి ప్రతిలోను ఉన్న పాఠము. ఇందు పొరపాటున్నది.

లక్కసాని భర్త (=పోతన తండ్రి) ‘కేసన’ గాని, ‘కేతన’ కాదు. ‘కేసన-కేసయ’ అనియే తక్కిన ప్రతులలో నున్న పాఠము.

వావిళ్ళవారి 1922 ముద్రణములో ‘కేసన’-‘కేసయ’ అని పాఠము సరిగానే యున్నది. అది 1961 ముద్రణములో మాటి పోయినది. బులుసువారు గమనింపలేదు.

3. ‘విరటజా గర్భంబు’

“సూక్ష్మకళుం డచ్చుటఁ దయ్యెడన్ విరటజా గర్భంబు”

1-183

అని వ్రాత ప్రతులలోను, చా. ప్రతిలోను పాఠము.

“విరటచూల్ గర్భంబు” అని - తం. వా. రాయలు. బులుసు.

“అచ్చుటఁ ద ద్వైరాటతనయా గర్భంబు” అని - కల్లూరి.

‘విరటజా గర్భంబు’ అను సమాసము దుష్టమని ఈ మార్పులు చేయబడినవి, కాని, అదే కవిపాఠము. అట్లే సమాసములు ఇంకను కలవు.

‘మద్భుజాబలిమి’ (8-391); ‘ఒక్కనేత్రుడు’ (8-605); ‘వగాయత్తులు’ (10. పూ. 989); ‘దానవరామాలు’ (10. ఉ. 374) ఇత్యాదులు.

ఇవన్నియు మార్చబడినవి. మార్పుట సరికాదు. ఆ విధముగా సమాసములు కూర్చుట శివకవుల సంప్రదాయము. ఆ-సంప్రదాయము భాగవతకవుల రచనలలో తఱచు కనబడుచున్నది. కావున వ్రాతప్రతులపాఠమే కవి పాఠము.

4. ‘వినుము’

“వినుము శుకుఁడు వచ్చి విజ్ఞానపద్ధతి
నతని కెట్లు సూపె నతఁడు పిదపఁ
దన శరీర మే విధంబున వర్ణించె
విప్రముఖ్య ! నాకు విస్తరింపు.”

1-274

అచ్చు ప్రతులలోను, వ్రాతప్రతులలోను పాఠ మిట్లే యున్నది. ‘వినుము’ అను క్రియ పద్యమున సంగతపడుట లేదు. సరియైన పాఠ మేదో యింకను విచారింపవలసియున్నది.

5. ‘మునులారా !’

“హరిపరాక్రమ మోపిన యంత గాక న
ర్వము వివరింప నెవ్వఁడు ప్రవర్తకుఁడౌ మునులార !”

1-449

తం. వా. రాయలు. బులుసు. కల్లూరి.

“ఎవ్వఁడు ప్రవర్తకుఁ డర్వములార !” (హ)

ఈ పాఠమే మూలానుసారి—

“అహం హి పృష్టోఽర్వమణో భవద్భిః”

18-23

‘హే అర్వమణః సూల్యాః త్రయీమూర్తయః’ (వ్యా.)

6. ‘అంగీకరించిన’

“గౌత్ర వ్రాసి మాయ నంగీకరించిన భంగి
వసనంబు గట్టక వచ్చువాఁడు”

1-513

అచ్చు - వ్రాత ప్రతు లన్నిటిలోను, ‘గౌత్ర’ క్రింద శ. ర. లోను, సూ. ని. లోను గూడ పాఠ మిట్లే యున్నది.

కాని, ‘మాయ నంగీకరించని భంగి’ యని యుండుట సందర్భోచితము. శుకుఁడు మాయ నంగీకరింపనట్లే, వసనము నంగీకరింపలే దని యర్థము. ఆ మహర్షి - బుద్ధికి మాయా వరణము, దేహమునకు వస్త్రావరణము లేనివాఁ డన్నమాట.

‘గౌత్రవ్రాయుట’ - యనఁగా, కుండలీకరించుట=సున్నచుట్టుట

‘గౌత్రవ్రాసి=నిషేధించి’ అని యర్థము.

7. 'అవస్థానము'

“ఉపాధి పరంపరాస్థానంబునం బ్రకృతిం బాసి యానందమయుండై.....వాసుదేవ బ్రహ్మాంబునందుఁ గలయు” 2-32

అచ్చుప్రతు లన్నిటిలోను ఇదే పాఠము. తాళ. ప్రతి - 'త' లో, - 'పరంపరావసానంబున' అని పా.- అదే మూలానుసారి.

“తే నాత్మ నాత్మాన ముపైతి శాంత మానంద మానంద మయోఽవసానే.” 2-31

‘స్వయమపి ఆనందమయ బ్రహ్మప్రాప్త్యా ఆనందమయ స్సన్...అవసానే ఏవం పూర్వోక్త పృథివి ప్రభృతి కారణ ద్రవ్యరూప శరీర సంక్రమణావసానే సల్వాత్మకే బ్రహ్మజీవాసుదేవే శాంతిం యాతి.’ (వ్యా.)

‘అవస్థాన’ పాఠము ప్రకృతార్థమునకు కేవలము విరుద్ధము.

8. 'మాయావిదుఁడు'

“మాయావిదుండైన యీశ్వరుండు దన మాయంజేసి” 2-86

వా. బులుసు. రాయలు.

“మాయా విభుండైన” (హ. తం. కల్లూరి.)

ఈశ్వరుఁడు ‘మాయావిభుఁడే కాని, ‘మాయావిదుఁడు’ కాఁడు.

“కాలం కర్మస్వభావం చ మాయేశో మాయయా స్వయా” 5-21

‘మాయేశః మాయాయాః...ప్రకృతేః ఈశః నియామకః’ (వ్యా)

9. 'దివ్యజ్ఞాన'

“తమః ప్రధానంబై దివ్యజ్ఞాన క్రియాత్మకంబగు నహంకారంబు గలిగె” 2-86
హ. తం. వా. బులుసు. రాయలు. కల్లూరి.

“దివ్యజ్ఞాన” అని బ్రా. ప్ర. పా. - ఇవి సరియైనవి.

“తమః ప్రధాన స్వభావ ద్దివ్యజ్ఞాన క్రియాత్మకః” 5-23
అని మూలము.

10. 'రుచింబ్రజాపతి'

“ప్రకటరుచిం బ్రజాపతికిని సాయంభు
వుని కూర్చు రాకూర్తి యను లకాంగి కర్థి జన్మించి” 217
తం. వా. బులుసు. రాయలు.

“ప్రకటరుచిప్రజాపతికిని” అని. హ. కల్లూరి. పా. ఈ పాఠమే సరియైనది.

“జాతో రుచే రజనయ త్సుయమాన్ సుయజ్ఞః.” 2-7-2

11. 'హయసూనుండు'

“హయసూనుండుగు దానవుండు నిజమాయన్ గోపరాజిన్ గుహా

శ్రయయౌ న ట్లానరించి.”

2-182

హ. తం. వా. కల్లూరి-బులుసు. రాయలు.

“మయసూనుండుగు దానవుండు నిజమాయన్.”

అని తాళ. ప్రతి-‘త’ పాఠము. ఇందు యతి తప్పి యున్నది. అందువలన పరిష్కర్తలు ‘హయసూనుం’ డని మార్చిన ట్లున్నది. ఆ దానవుండు ‘మయసూనుడే’ గాని ‘హయసూనుడు’ కాడు.

“నందం చ మోక్ష్యతి భయా ద్వరుణస్య పాశా

ద్గోపాన్ బిలేషు పిహితాన్ మయసూనునా చ”.

7-31

“మయసూనునా మయపుత్రేణ, మాయావినా” (వ్యా)

యతిభంశము ప్రామాదిక మనుకొనుట యుచితముగాని, మూలమునకు విరుద్ధముగా - ‘మయ’ సూనుని ‘హయ’ సూనుని జేయుట యుచితము గాదు.

12. ‘భేదాచార’

“అనిలోలాత్ములు సూన్యతేతరులు భేదాచార సంశీలు రు

ద్ధత పాషండ మతౌపధర్మ్యులు.”

2-196

తం. వా. కల్లూరి. బులుసు.

“వేదాచార సంశీలురు” - అని ‘హ’ పా. - మూలానుసారి.

“దేవద్విషాం నిగమవర్తని నిష్ఠితానాం

పూర్వి ర్మయేన రచితాభి రదృశ్యతూర్భిః.”

7-37

‘నిగమవర్తని వేదమార్గే సత్కర్మానుష్ఠానాదౌ నిష్ఠితానాం నితరాం స్థితానాం’ (వ్యా)

13. ‘సదసత్పురుషు’

“శాశ్వతు సదత్పురుషు, నీశ్వరు”

2-207

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“సదస తత్పురు అని. ‘ఐ’ వ్రా. ప్ర. పా.

“శుద్ధం సమం సదసతఃపర మాత్మతత్త్వమ్.”

7-47

అని మూలము. - ‘సదసతః పరం చేతనాచేతన విలక్షణం’ అని వ్యాఖ్యాత చెప్పిన అర్థము. ఈ యర్థము పై రెండు పాఠములవలనను ఏర్పడుట లేదు.

కనుక ‘సమం’ అను మూలపదమును కైకొని, పాఠమును ‘శాశ్వతు, సమ, సదసత్పురు, నీశ్వరు’ అని సవరించుట యుచితము. అర్థము సరిపడును. అంతకంటెను, ‘శాశ్వతుని సదసతః పరు’ అన్నచో, పోతన రచన కెక్కువ అనుగుణముగా నుండునేమో ?

14. 'రమానాయకుండై'

భూతేశ్వరుండైన సర్వేశ్వరుండు తృప్తిస్థితిలయ కారణం బైన తన మాయను విడిచి
రమానాయకుండు యేయే ప్రదేశంబుం శయనంబుసేసె." 2-222

తం. వా. కల్లూరి. బులుసు. రాయలు.

"మాయా నియామకుండై" అని 'హ' పా.—

"స చాపి యత్ర పురుషో విశ్వస్థిత్వద్భవా వ్యయః
ముక్త్యాత్మమాయాం మాయేశ శ్శేతే సర్వగుణాశ్రయః"
'మాయేశః ప్రకృత్యధీశః' (వ్యా.)

8-10

కాబట్టి 'హ' పాఠమే సరియైనది.

15. 'పాదదర్శనావధి'

"దేవదేవుండ నగు సన్మదీయపాద
దర్శనావధి పో విపద్దశల కనఘ!"

2-242

ఇవి తం. పా.—

"అన్మదీయపాద, దర్శనం బవధి విపత్తిదశల కనఘ!"

అని—హ. వా. బులుసు. కల్లూరి. రాయలు ప్రతుల పా.—సమంజసము.

"బ్రహ్మన్ శ్రేయః పరిశ్రామః పుంసాం మద్దర్శనావధిః"

9-21

"పుంసాం శ్రేయసాం ఫలానాం పరిశ్రామః సాధనప్రయాసః మద్దర్శన
మేవావధి ర్యన్య తథా అతోఽధికం శ్రమఫలం నా స్తీత్యర్థః" (వ్యా.)

16. 'వనముకు'

"అకుచీలమతి బదరీవన

ముకు ననుఁ బొమ్మనుచు మొజఁగి పోయి నేనున్"

3-141

అని వ్రాత ప్రతులలోను, 'హ' ప్రతిలోను పాఠము.

'వనముకు' అనుట బాలవ్యాకరణ సమ్మతము కాదని, తంజనగరం వారు.—'వన, మున
కును బొమ్మనుచు' అని సవరించినారు. ఈ సవరణలో ప్రాసము తప్పినది.

'బదరీవని, కిరీక సీ వచుగుమని మొజఁగి యేగిన నేనున్' అని తక్కినపరిష్కారం సవరణ.

'వనముకు' తప్పు కాదు. (చూ. ప్రౌఢ. శబ్ద. ౧౬) సవరణ అనవసరము.

17. 'వానికి'

"భువనహలకుండైన పదమానసఖుఁడంత

రాత్ము సీశ్వరు నంశమైన వాని

శయంబు ననుకూల మగుచు నిజస్థాన

మునఁ బ్రవేశించె న మృతమునిండు

బరగ జీవుండు శబ్దము నుచ్చరించుఁ బృ

థ గృహములను”

8-214

హ. తం. వా. కల్లారి. బులుసు.

“ఈశ్వరు నంశమైన - వాణి కనయంబు” అని ‘రాయలు’ పా.—

ఈ పాఠమే సాధువు.—

“తస్మాగ్ని రాస్యం నిర్భిన్నం లోకపాలోఽవిశ త్పదం

వాచా స్వాంశేన వక్తవ్యం య యాసౌ ప్రతిపద్యతే.”

6-12

వాణికి—వాక్కునకు, అని యర్థము. ‘వానికి’ అను పాఠము తప్పు.

18. ‘యోగమహిమలు - యోగములు’

“యోగ విస్తారమహిమలు యోగములును”

3-254

హ. తం. వా. బులుసు. కల్లారి. రాయలు.

“యోగవిస్తార మహిమలు యోగములును” అని వ్రాత ప్రతుం పాఠము, సాధువు.

“యజ్ఞస్మద వితానాని యోగస్మద పథః ప్రభో!” అని మూలము.

7-30

19. ‘దేవతా న్ననురూప’

“దేవతా, వనదత్తు న్ననురూప కృత్యములు”

3-267

ఇది తం. పాఠము. ఈ పాఠమున, ‘దేవతావన దత్తుని యొక్క అనురూప కృత్యములు’ అను సర్థ మేర్పడదు. కావున సరికాదు.

“దేవతా, వనరక్షాచణురూప కృత్యములు” అని తక్కిన ప్రతు లన్నింటను పాఠము. సరియైనది.

‘దేవతా=దేవతల యొక్క, అవన=ప్రీతిగమునందును, రక్షా=రక్షణము నందును, చణు=సమర్థుఁ డైన వానియొక్క; రూప కృత్యములు’ అని యర్థము.

20. ‘స్తబ్ధరోమలోకంబు’

“నా, సారంద్ర నిర్గత స్తబ్ధరోమ

లోకంబు మనము విరోకింప సంగుఠ

మాత్రమై యీ క్షణ మాత్రలోన

...గండకై లోపమంబు, సయ్యె”

3-407

హ. తం. వా. కల్లారి. రాయలు.

ఈ పాఠమును గుఱించి రాయలు ప్రతిలో ‘పుట్నోటు’ ఇట్లున్నది—

“ఇదే పూ. ము. పాఠము. కాని అర్థము లేనిది. ‘పాకంబు’ అని అనందవారి ముద్రణము. ‘పరాహతోకః’ అని మూలము. కాన ‘తోకంబు’ అను పాఠము సరిగాఁ దోచెడిది. తోక, పాక శబ్దములు రెండును శిశు వసు సర్పము నెచ్చును.”

“పాకంబు” బులుసు వారి పాఠము. ఈ ప్రతిలో, మూలము ననుసరించి అను పాఠము చేర్చబడినది.

21. ‘క్రుధగ్ని’

“భవదాత్మజు లాద్యుల కెగ్గుసేయ భూ
సురుల క్రుధగ్ని పాల్పడక శోభనమౌ హరిచేత పంచతన్”

ఇది ‘వా’ పా.—‘క్రుధగ్ని’ అని రాయలు, వ్రా. ప్ర. పాఠము. ‘క్రు
తక్కిన ప్రతుల పా.—

క్రుధగ్ని, క్రుధాగ్ని సాధువులే కాని, ‘క్రుధగ్ని’ సాధువు కాదు.

22. ‘పునీత’

ఈ క్రిందివి, హ. తం. ప్రతులలోని పాఠములు.—

- I. “కోరి పునీతులఁ జేయు వారలన్”
- II. “సద్యః పునీతాత్ములై”
- III. “ఎన్నం బునీతాకృతిన్”
- IV. “తీర్థములఁ నొప్పఁ బునీతము సేయఁ బూని”

తంజనగరం వారు ‘పునీత’ పాఠము నట్లే యుంచి, పీఠిక (పు. 37)లో క్ర ప్రత్యయాంతము — ‘పునీతము’ సాధువు కా’దని వ్రాసినారు. తక్కిన పరి పాఠముల నన్నిటిని ఈ క్రింది విధముగా మార్చివేసినారు.

- I. “కోరి పవిత్రులఁ జేయువారలన్”
- II. “సద్యః పవిత్రాత్ములై”
- III. “ఎన్నం బవిత్రాకృతిన్”
- IV. “తీర్థములఁ బోలఁ బవిత్రము సేయఁబూని”

ఇవి వా. రాయలు. కల్లూరి. బులుసు. ప్రతుల పాఠములు.

పునీత - శబ్దము మూలములో నున్నది.—

“తంత్ర్యాం ద్విజాను పథపుణ్య రజః పునీతః

శ్రీచరన్ లక్ష్మ కిమగా భగభాజన స్త్యమ్.

‘కిం పునీతః పవిత్రీకురుతః’ (వ్యా.)

“తథా పునీతా తసుభిః పదై స్తప”

‘పునీతా పవిత్రీ కృతా’ (వ్యా.)

పునీత శబ్దము తప్పనరాదు. కావున కవి పాఠములను మార్పుట సరి

23. 'హరినారాయణ'

“హరినారాయణ పాదపద్మములు సమ్యగ్భక్తిఁ బూజింపు”

3-827

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“మఱి నారాయణ పాదపద్మములు...” అని ‘హ.’ పాఠము. ఇదే సరియైనది. మై పాఠమున అర్థము కుదురదు.

24. 'నాడి'

“పాదాం, బురుహంబుల వలన గతియు,

నరుదుగ నారెంటి వలన హరియును గలిగెన్”

3-891

అని, అన్ని ముద్రణములలోను పాఠము. వ్రాత ప్రతులలో కొన్నిటి “నాడియుఁ గలిగెన్” అని యున్నది.

బులుసువారు ‘నాడి’ పాఠమునే తీసికొని, అదే సాధుపాఠమనియు, యతిభంగమగు నన్న తలంపుతో పరిష్కర్త లా పాఠమును ‘హరియును గలిగెన్’ అని మార్చియుండు రనియు పీఠికలో వ్రాసినారు. (పు. XX)

‘నాడి’ పాఠమున యతి భంగము కాదు. అఖండ యతి కావచ్చును. కాని, అస లా పాఠము మూల విరుద్ధము.

“పాదాచనిరభిద్యేతాం గతిస్తాభ్యాం తతోహరిః”

26-60

‘పాదా పాదేంద్రియాధిష్ఠానం. గతాభ్యాం పాదేంద్రియం.

తదధిదేవతా హరి రుపేంద్రః’ (వ్యా.)

కాబట్టి ‘హరి’ పాఠమే - ఓప్పు.

25. 'విచ్చిన్నసంచయుండు'

“నిజపరిజ్ఞాన విచ్చిర్న నిఖిల సంచ, యుండు”

3-909

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“విచ్చిర్న నిఖిల సంచయుండు” అని ‘చ.’ ప్రతి పాఠము.

ఇదే సరియైనది. జ్ఞానముచేత విచ్చిర్నమగునవి సంచయములుగాని ‘సంచయములు’ కావు (సంచయ = సమూహము.)

“ప్రాప్నోతిహి తతో ధీర స్సద్భక్తాచ్చిర్న సంచయమ్”

27-29

26. 'సాత్త్వికాది భేదములు'

భక్తి - “తామస రాజస సాత్త్వికాది భేదంబులఁ ద్రి విధంబై యుండు”

3-943

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు.

“తామస రాజస సాత్త్విక భేదంబులం ద్రి విధంబై యుండు” అని బులుసువారి పాఠము. ఇదే సరియైనది.

భక్తి తామసము, రాజసము, సాత్త్వికము - అని మూడు విధములే. కావున 'ఆది' శబ్దమున కర్థము లేదు.

27. 'శమమును దమమును'

"శమమును దమమును, మొదలుగాఁ గల గుణములు నశించు"

3-997

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"శమదమ భగములు, మొదలుగాఁ గల..." అని 'హ.' పా. - ఇదే మూలానుసారము.

"శమోదమో భగశ్చైతి యత్సంగా ద్యాతి సంక్షయమ్"

31-34

'భగ ఉన్నతిః' (వ్యా.)

28. 'చారుమృత్కనక'

"ఉమా తరుణిమణి గాంచెఁ జారు మృ

త్కనక కుశాజినాయన నికాయవినిర్మిత పాత్రసిమమున్

... .. యాగ ధామమున్."

4-82

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"దారు మృత్కనక..." అని చ. జ. డ. వ్రాతప్రతుల పాఠము. సరియైనది.

"మృద్ధా ర్వయః కాంచన దర్ప చర్మభి

ర్నిస్పృష్ట భాండం యజనం సమావిశత్."

4-6

29. 'కార్యంబుగాదు'

"కుజునుంగువారు మహాత్ముల నిండించుట కార్యంబు గాదు."

4-87

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"నిండించుటాశ్చర్యంబు గాదు" అని చ. ట. త. డ. వ్రా. ప్ర. పా.

"నాశ్చర్య మేత ద్భద్రదనత్పు సర్వదా మహా ద్వినిందా"

4-13

30. 'పదహతపాదధూళి'

"సరభసవృత్తి న ట్టరుగు నైన్యపదాహత పాదధూళి ధూ

సరిత కుజేర దిక్తటము"

4-113

హం. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'పదహత పాదధూళి' అనుట సరికాదు.

'పదహతి ధూతధూళిధూ, సరిత' అని క. చ. బ. ప్రతుల పాఠము. సరియైనది.

31. 'తఱుగని నీడ'

"పఱువును గల్గి యే పట్టునఁ తఱుగని నీడ శోభిల్లు నిర్ణీతమగుచు"

4-137

హం. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఇది పటవృక్షచర్ణసము. "పర్వక్కుతాచల చ్చాయః" (6-32) అని మూలము. అచో చ్చాయ మనగా చలించని నీడ గలది. - అని యర్థము. చెట్టనీడలు సూర్య గమనము ననుస

రించి చలించుచుండుట సహజము. ఆ చెట్టునీడ అట్లు చలంపక, నిర్జీతమై నిశ్చలముగా నుండును. ఇది ఆ వృక్షమున కున్న మహిమ. చెట్టునీడ ఉదయమున పడమటికి, సాయమున తూర్పునకు ప్రసరించుచుండును. ఆ విధముగా తిరుగుట యుండును గాని, బావిలోని నీటివలె నీడకు తఱుగుట, పెరుగుట యుండదు. కాబట్టి పాఠము - 'ఏపట్టునఁ దిరుగని నీడ శోభిల్లు' అని యుండుట యుచితము.

32. 'భవ్యబాహువు'

“సవ్యజానువుమీఁద భవ్యబాహువు సాచి”.

4-140

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

‘భవ్యబాహువు’ - ప్రకరణోచితము కాదు. “సవ్యబాహువు సాచి” అని క.చ.బ. ప్రతుల పా. సరియైనది.

“శృ త్వోరౌ దక్షిణే సవ్యం పాదపద్మం చ జానుని”.

6-38

“సవ్యం పాదపద్మం దక్షిణే ఊరౌ కృత్వా విస్మస్య సవ్యే జానుని చ సవ్యం బాహుం కృత్వా” (వ్యా.)

33. 'ప్రయాజులు'

“పంకజలోచన నీవులేని య, ధ్వరము ప్రయాజులం గలిగి తద్దయు నొప్పక యున్న దయ్య.”

4-189

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు, బులుసు.

“ప్రయాజులు = యజ్ఞాంగములలోనిది యొకటి” అని కల్లూరి వారి టీక.

“ప్రయాజులు = యాజకులు” అని రాయలు టీక.

పై పాఠము, ఈ టీకలు సరియైనవి కావు.

“ప్రయాజలం గలిగి” అని ‘హ’ పాఠము. సరియైనది.

అసలు శబ్దము ‘ప్రయాజము’ - దర్శపూర్ణ మాసాదులకు అంగమైన యోగభేదము (సూ. సి.)

“ప్రయాజః. A principal sacrificial ceremony” (ఆప్టే)

“త్వా మృతేదీశ నాంగై ర్భుభ శోభతే”

73-6

‘త్వాం విసా నః కేవలం ప్రయాజాదిభి రంగైః మఖో న శోభతే’ (వ్యా.)

పోతన ప్రయాజమును చరిత్రామలలో చేర్చి ‘ప్రయాజులు’ అని వాడినాడు.

34. 'స్వభావము'

“ప్రకట స్వభావమున న

య్యకలంకుడు తృప్తి బొంది యనె దక్షునితోన్.

4-206

ఇది వా. బులుసు. ప్రతుల పా.

“స్వభాగమున” అని - హ. తం. కల్లూరి రాయలు.

ఈ పాఠమే సరియైనది.

“భగవాన్ స్వేన భాగేన సర్వాత్మా సర్వభాగభుక్

దక్షం బభాష ఆభాష్య ప్రీయమాణ ఇవానఘ”

7-49

35. ‘ఆనతిచ్చిన - విను’

“మా మువ్వరయందు నెవ్వండు వేటుసేయకుండు వాడు కృతార్థుం డని యానతిచ్చిన దక్షుండు”

“విను విష్ణుదేవతాకం

బసఁగాఁ ద్రికపాలకలిత మగు నా యాగం

బునఁ దగ న విష్ణుని పద

వసజంబులు పూజసేసి”

4-208

అచ్చుప్రతు లన్నిటను పాఠ మిట్లే యున్నది.

‘ఆనతిచ్చిన - విను - పూజచేసి’ అనుటలో అర్థము లేదు. ‘విని’ అని సవరించినఁ గాని అర్థము కుదురదు.

ట. జ. డ. ర. ప్రతులలో, “విని విష్ణుదేవతాకం, బసఁగా” అనియే పాఠము.

36. ‘చంద్రధర’

“విను మఖిల భువన పరిపా

లసమునకై చంద్రధర కళా కలితుండై

వసజునకు స్వాయంభువ

మను పవు డుదయించె”

4-216

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“చక్రధర కళా కలితుండై” అని క.చ.బ. ప్రతుల పాఠము. ఇదే సరియైనది. మనువు ‘హరి కళాకలితుఁడు’గాని, ‘హర’ కళాకలితుఁడు కాఁడు.

“స్వాయంభువస్మాపి మనోర్థ రే రంశాంశజన్మనః”.

3-7

‘హరే రంశో బ్రహ్మ తస్య అంశాత్ దేహార్థా జన్మ యస్య’ (వ్యా.)

37. ‘దేహ శరీరధారణ’

“అతఁడు నునన్మదృష్టిని జరాచరదేహ శరీరధారణా

స్థితిగల యాశునందుఁ దన జీవితమున్ ఘటించి”

4-278

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

‘దేహశరీర’ అనుట తప్పు. దేహ మన్నను శరీర మన్నను అర్థమొకటే. - ‘దేహ శరీరధారణాస్థితి’ అనుట ఓప్పు.

“చరాచర సౌఖ్యం సత్త్వధామ్నః”.

8-83

అని మూలము. ‘అఖిలసత్త్వధామ్నః సర్వప్రాణి శరీరస్య’ అని వ్యాఖ్య.

38. ‘సోహమ్మమ’

“రూఢి సోహ మ్మమేతి ప్రరూఢ మగుచు

ఘనత కెక్కు నవిద్యయన్ గ్రంథి నీవు

ద్రెంచి వైచితి”

4-360

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

‘రూఢి సోహ మ్మమ యని ప్రరూఢ మగుచు’-(హ.)

ఈ ‘సోహమ్’ పాఠము సాధువుకాదు. ‘అహమ్’-‘మమ’ అనుట అవిద్యగాని ‘సోహమ్’ అనుట అవిద్య కాదు; అది విద్యయే. - “శనకై రవిర్యా, గ్రంథిం విభేత్స్యపి. మమాహమితి ప్రరూఢమ్” (11-30) అని మూలము.

కాబట్టి, పాఠము “రూఢిని నహమ్మమేతి ప్రరూఢ మగుచు” అని యుండవచ్చును.

39. ‘దినాంత ప్రభాతవేళ’

I. “దినాంత ప్రభాతవేళ

నలఘుమతిఁ బూర్ణిమావాస్యలందు మణియు”

4-383

తం. వా. రాయలు. బులుసు.

‘దినాంత ప్రభాతవేళలు’ - ద్వంద్వము. కాబట్టి ‘వేళన్’ అనుట సరికాదు.

II. “దినాంత ప్రభాతవేళ

లఘుమతి దర్శపూర్ణిమలందు” (కల్లూరి)

ఇందు ‘వేళలు’ ప్రథమలో నున్నది. అర్థము సరిపడదు.

III. “దినాంత ప్రభాతవేళ

లను సినివాలిపూర్ణిమ లందు” (హ.)

ఈ పాఠము సరియైనది. (ఇందు అఖండయతి.)

“ప్రయతః కీర్తయే త్రాత స్సమవాయే ష్విజన్మనామ్

సాయం చ పుణ్యశ్లోకస్య ధ్రువస్య చరితం మహత్

పౌర్ణమాస్మాం సినివాల్మాం”

12-48

40. ‘మూఢుపగిది’

“జడునికై పడిఁ జీపచందమునను మూఢు

పగిది సున్నత్తునిభంగిఁ జెవిటి

పడువునను గానబడుచు”

4-389

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

‘మూడుపగిది’ అనుట మూలవిరుద్ధము.

‘జడాంధబధిరోన్మత్తమూకాకృతి రతస్మతిః, లక్షితః’

13-10

‘మూగపగిది’ (చ.); ‘మూకు పగిది’ (జ.)

ఈ రెండు పాఠములలో నేదో యొకటి గ్రహించుట యుచితము.

41. ‘నిజరాజ్యమరసి’

“అరయ సునీధయు శోకా

తురయై తన సుతుడు తనువు దొరగిసఁ దదనం

తరమునను యోగశక్తిం

బరువడి నిజరాజ్యమరసి పరిపాలించెన్”

4-430

ఇది ‘తం’ పాఠము.

“నిజ తనయు తనువుఁ బరిపాలించెన్” అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము. ఇదేసరియైనది.

“పుత్రకళేబరం, సునీధా పాలయామాస

విద్యాయోగేన శోచతీ.”

14-35

42. ‘హస్తమునందె’ - ‘రమారమణీయ’

“అరయఁగ వైన్ముని దక్షిణ హస్తమునందె రమారమణీయ మనో

హర లలితాయుధ చిహ్నము లంఘుల యందు సమగ్ర హలాంకుశ భా

స్వర రేఖలు వి,

స్ఫురగతి నొప్పఁ బితామహ ముఖులు చూచి”

4-439

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు, బులుసు.

‘హస్తమునందె’ - ‘రమారమణీయ’ అనునవి అపపాఠములు.

“దక్షిణ హస్తమునందు - రమారమణీ సుమనో, హరు లలితాయుధ చిహ్నము పాదము లందు సమగ్ర...” అని ‘హ’ పాఠము. సాధువు.

దక్షిణ హస్తమునందు - రమారమణీ మనోహరుని యాయుధమైన చక్రముయొక్క చిహ్నము, పాదములందు హలాంకుశాది రేఖలు నుండుట చూచి- అని యర్థము.

“వైస్యస్య దక్షిణే హస్తే దృష్ట్యా చిహ్నం గదాభృతః”

15-9

‘చిహ్నం రేఖార్మకం చక్రం’ (వ్యా.)

43. ‘ధర్మార్థపరుడవై’

“సకల చరాచర సర్గంబు నిర్మించి

ధర్మార్థ పరుడవై తనరుదీశ”

అప్పు ప్రతు లన్నిటిలోను ఇదే పాఠము.

4-485

ఇది భూదేవి పృథువుతో నన్నమాట. పృథువు ధర్మపరుడే కాని అర్థపరుడు కాడు. -
 “ధర్మపరుండవై తనరు దీశ” అని వ్రాత ప్రతుల పాఠము. గ్రాహ్యము.

“కథంసు మాం ధర్మపరో జిహంససి” ACC 350 17-31

44. ‘ప్రపన్నము’

1. “యజ్ఞాధి పతియైన యఖిలేశ్వరుడు గొన్ని

మతములఁ గలఁడు ధీమంతులార

యదైన మీరలు సందుకు విప్రతి

ప్రతి గల్గుటను బ్రపన్న మరయఁ

గాదంటిరేని”

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“ప్రపన్నము = వాసుదేవుని శరణొందుట” అని కల్లూరి వారి టీక.

“ప్రపన్నము = సంగతము” అని బులుసు వారి టీక.

ఈ ‘ప్రపన్న’ పాఠము సాధువు కాదు. టీకలును సరిగాలేవు.

పాఠము, ‘విప్రతిపత్తి గల్గుట నుపపన్న మరయఁ గాదంటిరేని’ అని యుండినఁ గాని అర్థము సరిపడదు.

2. “ఇట్టి ప్రపంచరచిత, కర్మవైచిత్ర్యమమ్మేటి గలుగకున్న, సమర సతి తదుక్తులు బ్రపన్నములు గావు” 4-573

తం. వా. రాయలు. బులుసు.

“ప్రపన్నములు = సరిపడునవి, సంగతములగునవి” అని రాయలు. టీక.

“అమరనది తదీయోక్తులును బ్రపన్నములు గావు” అని ‘హ.’ పా. — “అమర నది తదీయోక్తులు నుపపన్నములుగావు” అని - క. చ. త. జ. డ. ప్రతుల పాఠము.

“అమరు నను తదుక్తు లుపపన్నములు కావు” అని కల్లూరి వారి, పా. — “ఉపపన్న ములు = ఉపపత్తి సహములు, సరిపడునవి” అని వారి టీక.

ఈ పాఠమే, ఈ టీకయే సరియైనవి. పద్యమున రెండు తావులలోను ఉండవలసినది ‘ఉపపన్న’ శబ్దమేకాని, ‘ప్రపన్న’ శబ్దము కాదు.

ఆ క్రింది వచనములోనే. — “అదియునుం గాక యీ జగదైవిచిత్ర్యంబు గర్తయైన యీశ్వరుండు లేకున్నం గర్మవశంబునం జేసి యుపపన్నం బగు నంటిరేని” అని ‘ఉపపన్న’ శబ్ద ముపయోగింపబడి యున్నది.

“అన్తి యజ్ఞ పతిర్నామ కేశాంచి దర్శన త్తమాః” 21-26

అని మూలము. — ‘పరమేశ్వరః కేశాంచి న్మతే తావద స్తి తథాపి విప్రతిపత్తే ర్న త త్సిద్ధి రి త్యాశంక్య జగదైవిచిత్రాన్యథానుపపత్తిం ప్రమాణయతి’ అని వ్యాఖ్య.

45. 'ప్రపన్న వరదుడు'

“తాబ్రసన్న, వరదుడై యిచ్చు నభిమతాపఖల నతడు”

4-576

హ. తం. వా. కల్లారి. రాయలు. బులుసు.

“ప్రపన్న వరదుడై” అని ట. త. ద. ప్రతుల పాఠము.

ఇదే సరియైనది. ‘ప్రపన్నులైన వారికి వరము లిచ్చువాడ’ అని యర్థము.

46. 'యుక్తాననము'

“కోరి మడమలచే గుద పీడనము సేసి

పూని యుక్తాననాసీనుఁ డగుచు”

4-655

హ. తం. వా. కల్లారి. రాయలు. బులుసు.

ఈ ‘యుక్తానన’ పాఠము యుక్తముకాదు. మూలమున చెప్పబడినది ‘ముక్తాననము.’

“సంపీడ్చి పాయుం పార్థిభ్యా వాయు ముత్సారయన్ శనైః

నాభ్యాం కోషే వ్యవస్థాప్య హృదురః కంఠశీర్షణి”

23-14

‘పాయుం గుదం సంపీడ్యేతి ముక్తాననం సూచితమ్’ (వ్యా.)

47. 'భగవద్వరుడు'

“అనఘుడు భగవద్వరుండు నగుఁ బృథుఁ డనఘా!”

4-668

తం. వా. కల్లారి. రాయలు. బులుసు.

“భగవత్తముండు” అని హ. పాఠము. ఇదే మూలానుసారి.

“పృథు స్స భగవత్తమః”

23-30

48. 'ప్రాగ్గిళ'

“ప్రాగ్గిళ, కరిగెను సమయమున నెమర నంబుధి కంటెం బిబవగు నొకనరసి” 4-690

హ. తం. కల్లారి.

“పడమటి, కరిగెను సమయమున” అని వా. రాయలు. బులుసు. క. ప్రాతప్రతి పాఠము.

ప్రచేతనులు సరసిన చూచినది పడమటనే గాని తూర్పునగాదు.

“దిశం ప్రతీచీం ప్రయయు స్తవస్యా దృతచేతనః

సముద్ర ముపవిస్తీర్ణ మవశ్కన్ సుమహత్సరః”

24-20

49. 'దురంతాయ' - 'దురన్యాయ'

“స్వయంజ్యోతిషే దురంతాయ.....నమోస్తు”

4-702

తం. కల్లారి.

“దురన్యాయ” అని వా. హ. — “దురంతాయ” అని హ. రాయలు. బులుసు,

పాఠము. ఇదే మూలము ననుసరించినది.

“దురంతా యాంతకాయచ”

24-35

50. 'అతఁడును'

"అనవుడు సతనికి సతఁడును
ససఘా ! యీ యధ్వరంబులందును గృపమా
లిన నీచే విశసంపం
జని కూలిన పనులు వేల సంఖ్యలు"

4-740

హం. తం. కల్లారి. బులుసు.

"అతనికి సతఁ డను" అని రాయలు. పా. - సరియైనది.

'అతఁడును' అను పాఠమున సర్థము కుదురదు.

51. 'విజ్ఞాతుఁ డను సఖుఁడు'

"పు, రంజనుం డను నొక రాజు గలఁడు"
అతనికి విజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిలి వి
జ్ఞాత చేష్టితుఁ డగు సఖుఁడు గలఁడు"

4-742

ఇది హ. రాయలు. పాఠము.

"విజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిన యవిజ్ఞాత చేష్టితుఁడగు సఖుఁడు గలఁడు" - అని తం. వా.
కల్లారి. బులుసు. ప్రతుల పాఠము.

'విజ్ఞాతుఁడను పేరుగల విజ్ఞాతచేష్టితుఁ డగు సఖుఁడు,' -

'విజ్ఞాతుఁ డను పేరుగల అవిజ్ఞాతచేష్టితుఁ డగు సఖుఁడు' అను పాఠములు రెండును
సరియైనవి కావు.

'అతని కవిజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిలి వి
జ్ఞాత చేష్టితుఁ డగు సఖుఁడు గలఁడు'

అని యుండినఁ గాని సరియైన అర్థము కాదు.—

పద్యమున నన్యూపదేశముగాఁ జెప్పఁబడిన పురము-శరీరము. రాజు-జీవుఁడు అతఁడే
పురంజనుఁడు. అతని సఖుఁడు-పరమాత్మ, పరమాత్మ నామరూప రహితుఁడు గావున, అవిజ్ఞా
తుండు (విజ్ఞాతుఁడు కాఁడు)'.
సృష్టి వ్యాపారరూప చేష్టితమువలన నెఱుంగఁబడుచున్నాఁడు; కనుక 'విజ్ఞాత చేష్టితుఁడు
(అవిజ్ఞాతచేష్టితుఁడు కాఁడు).

ఈ విషయము, 853 వచనమున వివరింపఁబడి యున్నది-

"తస్యోవిజ్ఞాతనా మానీ త్సఖా విజ్ఞాతచేష్టితః"

25-10

అని మూలము.

52. 'ఏనెందు-గాఁగ'

"ఇందీవరేక్షణ ! యేనెందు భవదీయ
తిలక విరహితము మలినయుతము

... ..

అత్యమర్ష యుతంబు నయిన ముఖము

... ..

గాగ నిట్లుంట కిపుడేమి కతము!”

4-79₇

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“ఏనెందు - గాగ” అను ఈ పాతమున అర్థము కుదురదు.

“ఏనెందు-గాన” అని యుండనగును. ‘నేనెప్పుడును చూడలే’దని యర్థము.

‘వక్త్రం న తే వితిలకం మలిసం విహర్షం, సంరంభ భీమ
మవిమ్మృష్ట మపేతరాగమ్. పశ్చే”

26-25

53. ‘శిథిలవయపుడు’

“నిజపురి వెడలం, దివురుచు నతడు శిథిలవ,
యపుడును గంధర్వ గణ విహత శౌర్మిండున్”

4-822

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు.

‘శిథిలవయపుడు’ స్వతంత్రప్రయోగము. ‘శిథిలావయవః’
అని మూలము.

“శిథిలావయవో యర్హి గంధర్వైర్వృత పౌరుషః”

28-15

“శిథిలావయపుడు” అని క.చ.జ. ప్రతుల పాతము. ఈ పాతమున ఛందస్సు సరిపడదు.

54. ‘బిట్టిభంబులు’

“అందయలు డిండిమంబుల

చందమున బాదపంకజంబుల యందు

న్నందంద మ్రోయుచును నా

డెందంబున దగిలి సందడించెడి దరుణీ!”

5-31

తం. వా. బులుసు. రాయలు.

‘తం’ ప్రతిరో ఈ క్రింది పాతాంతరములు చూపబడినవి.

I. “అందయల వెలయు రత్నము

లందంబుగ లలితదదములన్ సుభగములై

యందంద మ్రోయుచును నా

డెందంబున దగిలి సందడించు సున్నన్.”

‘హ’ ప్రతిరో ఈ పాతమే యున్నది. (ఇందు రెండవపాదమున అఖండయతి.)

II. “అందయలు బిట్టిభంబుల—

కల్లూరి వారు ఈ పాతమునే తీసికొని, తమ పీఠిక (పు. ౧౩)లో—

“అందయలు బిట్టిభంబుల, చందంబున...” అని నా పాతము. మూలములో “చరణ
పంకజ తిర్తిరీణామ్” అని నా పాతమున కనుకూలముగా శ్లోక మున్నది” అని వ్రాసినారు.

“వాచం పరం చరణపంకజ తిత్తిరీణాం

బ్రహ్మ స్మరూపముఖరీం శృణువామ తుభ్యమ్.”

2-11

“తుభ్యం తవ చరణ పంకజయో ర్నూపురయోః తిత్తిరీణాం అంతర్గత రత్నానాం పరం కేవలం వాచం శృణుమః. కథం భూతాం అరూపాం అదృష్ట వక్తృకాం ముఖరీం అతి ప్రకటితాంచ.” (వ్యా.)

ఈ వ్యాఖ్యానుబుట్టి చూడగా ‘హ’ ప్రతిలోని పాఠమే సరియైన దని తోచినది. అందలి ‘సందడించుచు నున్నన్’ అను భాగము మాత్రము---‘సందడించెడిఁ దరుణీ!’ అని సవరింపఁ బడినది.

55. ‘ఎనుబది యిద్దఱు’

“తక్కిన యెనుబది యిద్దఱు కుమారులు పిత్రాదేశ కరులు నతివిసీతులు మహాశ్రోత్రియులు గర్భనిష్ఠులు నయిన బ్రాహ్మణోత్తములైరి”

5-64

హ. తం. కల్లూరి. బులుసు. రాయలు.

“యపీయాంస ఏకాశీతి ర్హాయంతే యే పితరాదేశ కరాః”

4-12

అని మూలము. కాబట్టి ‘ఎనుబది యొక్కండ్రు కుమారులు’ అని యుండసగును. ఈ విషయమే ఏకాదశ స్కంధమున నిట్లు చెప్పబడియున్నది:

“వారలలో నెనుబదియొక్కండ్రు కుమారులు నిత్యకర్మానుష్ఠాన పరతంత్రులై విప్రత్వం బంగీకరించిరి.”

11-35

56. ‘నిద్రస్పృక్’

“భద్రసేన నిద్రస్పృ గ్విదర్భ కీకటులు”

5-64

అని తం.కల్లూరి.పా-తక్కినప్రతులతో, “భద్రసేనేంద్రస్పృగ్విదర్భ కీకటులు” అని పా.

“భద్రసేన ఇంద్రస్పృ గ్విదర్భః కీకట ఇతి”

4-10

అని మూలము. కాబట్టి “నిద్రస్పృక్” తప్పు.

57. ‘విద్వాంసుఁడవై’

“కడువేడ్క నివు విద్వాం

సుఁడవై యుండియును మిగులఁ జోద్య మవిద్వాం

సుఁడుఁ బోలెను బలికెద వి

ప్పడు మే లనవచ్చు”

5-152

హ. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“నీ పవిద్వాంసుఁడవై యుండియును... విద్వాంసుఁడుఁ బోలెను బలి కెద విప్పడు” — తం.

ఈ పాఠమే మూలానుగుణము, సందర్భోచితమును.

“అకోవిదః కోవిదవాద వాదాన్ వద స్మిథో నాతివిదాం పరిష్కః

న సూరయో హి వ్యవహార మేవం. తత్త్వావమర్శేన సహమనంతి.”

11-1

“అకోవిదః అవిద్వాః సపి త్వం కోవిదానాం వాదాః ఉద్గ్రహణికాః

ఉద్గ్రహణాః తుల్యాన్ వదసి.” (వ్యా.)

58. ‘చేడియలేడు’

“ఇందీరగాక సాటి యే, చేడియ లేదు చూరికులశేఖరు కన్వయ ముమ్మ

డమ్మకున్” 6-27

వ్రాత ప్రతులలోను, హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులును. ప్రతులలోను పాఠ మిట్టే యున్నది, ‘చేడియలేడు’ అనునది అపపాఠము. వ్రాతలలో జరిగిన పొరపాటు. అది యట్లే అచ్చు ప్రతులలో చేరి నిలిచిపోయినది.

‘ఇందీరగాక సాటి యేచేడియ లేరుచూరి కులశేఖరు’ అని కవి పాఠము. ఏరుచూరి కుల శేఖరుడైన కనుచయ భార్య ముమ్మడమ్మకు సాటి ఇందీరగాక, ఏ చేడియలు? అని యన్వయము. ఆమెకు ఇందీరయే సాటిగాని, పెజచేడియలు సాటి కారని భావము.

59. ‘త్రికరణ మెఱుగక’

“కట్టా! త్రికరణ మెఱుగక

పుట్టిన దురితముల నవుడ పొలియింపని యా

కట్టిడి”

6-48

హ. తం. వా. కల్లూరి. బులును. రాయలు.

త్రికరణములకు తెలియకుండ ఎట్టి కార్యమును పుట్టదు. కనుక ఈ పాఠము సరికాదు.

“త్రికరణములచే బుట్టిన” అని వ్రా. ప్ర. పాఠము. సరియైనది.

“నచే దివ్రా వాపచితం యథాంహసః కృతస్య కుర్యా న్మన ఉక్తి పాణిభిః” 1-7

‘మన ఉక్తి పాణిభిః మనోవాక్కాయైః కృత స్యాంహసః తాపస్య తై

రేద ఇవ్రావాపచితం ప్రాయశ్చిత్తం యథా యథావత్ యో న కుర్యాత్’ వ్యా.

60. ‘మేని మలినంబు వోకుండ’

“ఇట్టి నరుడు పుణ్య మేరితిఁ జేసిన

నది ఫలింప నేర దని తలంతు

నలిలమందు మేని మలినంబు వోకుండ

గజము క్రుంకువెట్టు గతియుఁ బోతె.”

6-45

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులును.

“మలినంబు వోకుండ” అని ‘హ’ పాఠము.

ఏనుగు ఒంటి ముఠికి పోవునట్లు చాలసేపు స్నానము చేయును; కాని, సీటినుండి బయటికి వచ్చిన వెంటనే దుమ్ము చల్లుకొనును. కనుక దాని స్నానము వ్యర్థము. అట్లే మూఁడు పాపము పోవుటకు పుణ్యము చేయును; కాని, వెనువెంటనే మరల పాపము చేయును. కనుక వాని పుణ్యమును వ్యర్థమే. - అని పద్యమున నున్న భావము.

గజము, స్నానమును - మూలిన్యము పోవునట్లే చేయును గాని, పోకుండునట్లు చేయదు. కాబట్టి 'హ' పాఠమే సరియైనది.

“కృచిన్నివర్తతే భద్రా త్కృచి దాచరతే పునః
ప్రాయశ్చిత్త మథోపార్థం మన్యే కుంజర శౌచవత్”

1-10

61. 'దివిజులో భువిజులో'

“దివిజులో భువిజులో దేవతాప్రవరులో”

6-77

హ. తం. వా. కల్లారి. రాయలు. బులుసు.

“దివ్యోపదివ్యులో దేవతాప్రవరులో” అని - వ్రా. ప్ర. పా. - ఈ పాఠమే మూలము నకు సరివడినది.

“కిం దేవా ఉపదేవా వా యూయం కిం సిద్ధసత్తమాః”

1-33

62. 'మిషము'

“పద్మనేత్రుఁడు వనస్పతుల నోషధిముఖ్య

జాతంబు మిషము నూర్జంబుఁ గోరి, కల్పించె”

6-197

ఇది 'తం' పాఠము. అసాధువు.

'జాతంబు నిషము' అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము. - సాధువు.

“ఇషము=ఇష్టము; ఊర్జము=బలము” అని కల్లారివారి టీక.

“ఊర్జము=బలము” అని బులుసువారి టీక.

ఈ టీకలు మూలార్థము ననుసరించినవి కావు.

“వనస్పతీ నోషధీశ్చ ససర్వోర్త మిషం విభుః”

4-8

'ఊర్జం భక్ష్యం. ఇష మన్నం' అని వ్యాఖ్య

63. 'అప్రజాసర్గ'

“అప్రజాసర్గ బృంహితం బైన జగము

దక్షుఁ డిక్షించి మదిలోనఁ దాప మొంది”

6-209

హ. తం. వా. కల్లారి. రాయలు. బులుసు.

బృంహితము=నింపఁబడినది” అని కల్లారివారి టీక.

ప్రజాసర్గము బృంహితంబై యున్నచో, దక్షుఁడు తాప మొందవలసిన పనియుండదు, కనుక పాఠ మనందర్భము.

“త మబ్బంహిత మాలోక్త ప్రజాసర్గం ప్రజాపతిః”

4-20

‘అబ్బంహితం అసంవృద్ధం’ (వ్యా.)

మూలము ననుసరించి, పాఠము - ‘అప్రజాసర్గబ్బంహితం బైన జగము’ అని యుండుట యుచితము.

64. ‘గర్తంబు’ - ‘గర్మంబు’ : ‘భర్తయు’ - ‘గర్తయు’

“అబ్బైన నొక్క మహాత్ముడు పురుషుండు

బహురూపములు గల భామ యొకతె

పుంశ్చలి గర్తంబుఁ బురజింప నుభయప్ర

వాహంబుగల సవి వణలఁ గదల”

6-225

వా. కల్లూరి. బులుసు.

“పుంశ్చలి గర్మంబు” (తం.)

“పుంశ్చలి భర్తయు” (రాయలు. చ.)

“పుంశ్చలి గర్తయు” (హ.)

ఈ పాఠములలో, ఏయొక్కదానితోను పద్యము సరిగా అన్వయించుటలేదు.

65. ‘కాష్ఠబిలము’

“తనంతన తిరుగుఁ గాష్ఠబిలము దేటపడఁగ”

అని అచ్చుప్రతుల పాఠము.

“రాష్ట్రబిలము” అని చ. వ్రాతప్రతి పాఠము.

ఈ పాఠములును సరియైనవికావు.

64, 65 పాఠములు రెండును, 224వ పద్యమునకు సంబంధించినవే. పద్యమునకు మూలమిది.

“తత్రైకపురుషం రాష్ట్రం బిలం చాచ్యష్టనిర్గమం,

బహురూపాం స్త్రీయం వాపి పుమాంసం పుంశ్చలీపతిమ్.

సదీ ముభయతో వాహం పంచపంచాచ్ఛృతం గృహమ్,

క్వచి ద్ధంసం చిత్రకథం శౌరపష్కం స్వయంభ్రమిమ్,

కథం స్వపితు రాదేశ మవిద్వాంసో విపశ్చితః.

అనురూప మవిజ్ఞాయ హృహో సర్గం కరిష్యథః”

5-9

ఒక్క పురుషుడే గల రాష్ట్రము. ఇరువదియైదు అరలు గలదియు, మంగలి కత్తుల తోను- చక్రాయుధములతోను నిర్మింపఁబడినదియు, ఎప్పుడును గిరిగిరి తిరుగుచుండునదియు నైన- ఒక యద్భుత గృహము. అందొక పుంశ్చలి; దాని భర్త. ఉభయ ప్రవాహములుగల నది; చిత్ర కథలుగల హంస. బయటికి పోవుటకు దారిలేని బిలము. వీని తత్త్వము తెలియని మీరు ప్రజా సర్గమెట్లు చేయఁగలరు ? అని యర్థము.

ఈ యర్థమునుబట్టి పద్యము సరిపడుచుండుననియున్నది.

66. 'దౌర్గజ్య సంపన్న శ్రీ'

“వన్నెల్ పెట్టుక వింతబాగుల తఱిన్ వర్తించు దౌర్గజ్య సంపన్న శ్రీయును బోలె”

6-231

రం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“శ్రీయునుబోలె” అని ‘హ’ పాఠము. సరియైనది.

“నానారూపాత్మనో బుద్ధి స్వైర్విరిణీప గుణాన్వితా”

5-14

67. 'తెచ్చియిచ్చె'

“(విశ్వరూపుడు)- దుష్కర్ముడై యా యజ్ఞ, భాగంబు రాక్షసప్రవరులకును,..... దువిజవరుల మొఱగి తెచ్చియిచ్చె; నది యెఱింగి యింద్రుఁ డతిభీతచిత్తుఁ డై, తనకుఁగాని యతని తలలు ద్రుంచె”

6-312

అన్ని ప్రతులలోను పాఠ మిట్లే యున్నది. ‘తెచ్చియిచ్చె’ అని యుండినఁగాని అర్థము సంపదదు. ‘ఇచ్చె’ ననియే మూలము.

“న ఏవ హి దదా భాగం పరోక్ష మసురాన్ ప్రతి”

9-3:

68. 'రాగిచే గనుమించు'

“మును కాకరాగిచే గను మించు మించుల

గఱకు మీసలు కచ్చాగములు మెఱయ”

6-318

అన్ని ప్రతులలోను ఇదే పాఠము.

కల్లూరివారు, - ‘కానరాగియొక్క సారముచే, రాగివన్నె యని యర్థము’ అన్నారు.

‘కానరాగి’ యన నేమో రెలియలేదు.

వారు. ‘రాగిచే + గనుమించు’ అని భావించి నట్లున్నది. ఆ పాఠమే సరియైనది కాదు.

“తప్తతామ్ర శిఖాశ్మశ్రవమ్” అని మూలము.

9-14

‘తప్తతామ్రవత్ శిఖా శ్మశ్రుణ్ణి చ యస్య తం’ అని వ్యాఖ్య.

కాబట్టి పాఠము, ‘కాకరాగి చేగను మించు’ అని యుండుట యుచితము. ‘కాగిన రాగియొక్క. చేగను=చేపను, మించు=అతిశయించు (కాచిన రాగివలె నెఱునై న) అని యర్థమగును.

69. 'తంత్రమయము' - 'తరణి'

“మెఱయ యంత్రమయంబైన మృగము భంగి

దారునిర్మితమైనట్టితరణి పోల్చె”

6-415

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“తంత్రమయంబైన మృగము భంగి” అని కల్లూరివారి పాఠము.

“యథా దారుమయీ నారీ యథా మంత్రమయో మృగః”

12-10

అని మూలము. కాబట్టి పై పాఠములు మూలానుగుణములు కావు.

‘యంత్రమయంబైన మృగము భంగి’ - ‘దారునిర్మితమైనట్టి తరుణి పోల్కి’ అని యుండుట మూలమున కనుగుణము.

‘మంత్రమయంబైన మృగముభంగి’ అని యన్నను మూలభావము చెడదు గాని, ‘దారు నిర్మితమైన తరుణి పోల్కి’ అనుటమాత్రము సరిపడదు.

70. ‘ఈ లోకమరసి’

“ఒక్క దివ్యతేజ ముబ్బి వెడలి
లోకమెల్లఁ జూడ లోకులునూడ నీ
లోక మరసి విష్ణులోను సొచ్చె”

3-481

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“లోకమెల్లనిండి లోకంబు నూడ నా, లోక మరిగి” (డ)
“లోకమెల్లజూడ లోకంబుచూడని, లోక మరిగి” (క)

ఈ పాఠమే మూలమునకు దగ్గఱగా నున్నది.

“పశ్యతాం సర్వలోకానా మలోకం సమపద్యత”

12-35

‘అలోకం లోకాతీతం భగవంతమ్’ (వ్యా.)

71. ‘మహిమానుభవుల విభవుల’

“భగుండు సిద్ధిక యను భార్యకు మహిమాను
భవుల విభవులఁ దాఁ బడసె ముపుర”

3-504

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“మహిమాను ప్రభవ విభవ” (ట)

“సిద్ధి ర్భగస్య భా ర్యాంగ మహిమానం విభుం ప్రభుమ్”

18-2

‘భగుండు సిద్ధికయందు - మహిమానుని, విభుని, ప్రభుని పడసెను’ అని యర్థము.

కాబట్టి, పాఠము-‘మహిమానుఁ, బ్రభువును విభుని, దాఁ బడసె’ అని యుండవచ్చును.

‘ట’ ప్రతి ఈ పాఠమునే సూచించుచున్నది. ఇందు క్రమము తప్పినను పేరులు సరిపడుచున్నవి.

పూర్వపాఠమున-విభుండు ‘భవుండు’ గాను ప్రభుండు ‘విభవుండు’ గాను మాణియుండు టయే కాక, బహువచనమున నున్నవి. కనుక అది కేవల మపపాఠము.

72. ‘భీతిగొలువంగ’

“ఏ తలఁ పెఱుంగక నిలిచిన

భూతంబులఁ జూచి ధాత పురుషుల మనముల్

భీతిగొలువంగ యువతి

ప్రాతంబు స్మరించెఁ బతులు వారల కరుదే !

3-512

తం. వా. బులుసు.

“భూతంబులఁ జూచి యాత్మపురుషుల ఘనముల్” అని హ. కల్లూరి. రాయలు. పాఠము.

“విలో క్రైకాంతభూతాని భూతా న్మాదౌ ప్రజాపతిః

త్రియం చక్రే స్వదేహార్థం యయా పుంసాం మతి ర్హృతా”

18-80

‘ఏకాంత భూతాని నిస్సంగాని మైథునేన సృష్టివృద్ధ్యర్థం స్వదేహార్థ మేవ త్రియం చక్రే’ (వ్యా.)

యువతులు పురుషుల మనసునకు ప్రితిని గొలుపుదురుగాని భీతిని గొలుపరు. కావున ‘భీతి’ పాఠము సరికాదు.

‘ఆత్మపురుషుల మనముల్’ అను పాఠమున ‘సృజించె’ నను క్రియకు కర్తృపదములేదు. కనుక ఆ పాఠమును సరికాదు.

‘ధాత పురుషులమనముల్, ప్రితిగొలుపంగ యువతీ

ప్రాతము సృజియించె’ - అని యుండుట సమంజసము.

73. ‘ఓరేడ్వకు’ - ‘ఏడ్గురఁ దునుకలుగా’

1. “వారేడ్గు రగుమఁ గుయ్యిడ

నోరేడ్వకుఁ డనుమఁ ద్రుంచె”

6-522

హ. తం. రాయలు.

ఈ పాఠమున ‘ఓ + ఏడ్వకుఁడు = ఓరేడ్వకుఁడు’ అని సంబోధనపదముతో సంధి చేయఁబడినది. ఈ సంధి బాలవ్యాకరణ సమ్మతముకాదు. అందువలననే కాబోలు వా. కల్లూరి. బులుసు. ప్రతులలో, - “ఓరి యఱవ కనుమఁ ద్రుంచె” అని పాఠము మార్చఁబడినది.

కాని, అట్లు మార్చనక్కఱలేదు, “పాతకులారని” (ఆము. 7.13) “ఎఱుగరె జైనులారెన్నఁడు మీరు” (బసవ. పుట. 184) ఇత్యాదిగా ప్రయోగము లున్నవి. “పాతకులారని” అన్న చోట వేదంబారు “సంబోధనాంతరమునకు సంధి దుష్టము” అన్నారుగాని, పాఠమును మార్చలేదు. కవి పాఠమును మార్చుట సరికాదు. కనుక ‘ఓరేడ్వకుఁ’ డను పాఠ మట్లే యుండవలెను.

II. “త్రుంచె నొక్కొక్కని నా

జూరుం డేడ్గురఁ దునుకలు, గా”

6-522

హ. వా. కల్లూరి. రాయలు.

“జూరుం డేడిసి దునుక, గా” అని-ట. తం. ప్రతుల పాఠము.

“చకర్ర సప్తధా గర్భం వజ్రేణ కనకప్రభమ్

రుదంతం సప్తదైతైకం మారోదీ రితి తాన్ పునః”

18-62

‘మారోదీ త్యుపలాలయ నిష్ట తాన్ పునః సప్తధా చిచ్ఛేద’ (వ్యా.)

ముందు గర్భమును ఏడు తునుకలుగాఁ ద్రుంచి, మరల నొక్కొక్క తునుకను-ఏడిసి తునుకలుగాఁ ద్రుంచినాఁ డని యర్థము.

కాబట్టి, ‘ఏడిసి తునుకగా’ అను పాఠమే గ్రాహ్యము. కాని, ఏడిసి తునుకలుగా - అని యుండుట యుచితము.

74. 'వెన్నునికి'

“హరి సుద్దేశించి క్రోధాదులైన మేలింబిశోపం నొక్కబియ్యెన వెన్నునికి లేని నిమిత్తం
బున నతండు వ్యర్థం డయ్యె”

7-19

హ. తం. వా. కల్లారి. రాయలు, బులును.

“వెన్నుడు=విష్ణువు” అని రాయలు. బులును.- చీక

విషయము వేసునికి సంబంధించినది గాని, వెన్నునికి సంబంధించినది కాదు. కనుక
‘వెన్నునికి’ అను పాఠము తప్పు. ‘వేసునికి’ అని యుండవలెను.

“తతమోఽపిన వేసుస్సో త్పంచానాం పురుషం ప్రతి”

1-34

75. 'తై కేళి', 'తై కళి', 'తై కసి'

“తై కేళియను రాక్షసికి రావణ మంభకర్ణు లయి సంభవించిన”

7-24

అని హ. తం.— ‘తై కళి’ అని కల్లారి.—

‘తై కసి’ అని వా. రాయలు. బులును.- అదే మూలానుసారి.

“తతస్తౌ రాక్షసౌ జాతౌ కైకస్యాం విశ్రవస్సుతౌ”

1-46

76. 'భవదీయాదరలీల'

“భవదీయాదరలీలం లోకముల సుత్పాదించి రక్షింప”

7-312

హ. తం. వా. కల్లారి. రాయలు. బులును.

“భవదీయాదరలీలం లోకముల...” అని ‘త.’ ప్రతిపాఠము. సరియైనది.

“యేనేదమాపి పురుషాత్మగతం ససర్జ”

8-45

‘యేన తపసా ఆత్మని లీన మేదం విశర్జం ససర్జ సృష్టవాన్ భవానితి శేషః’ (వ్యా.)

‘అదరలీల’ పాఠ మర్థరహితము.

77. 'అపరాధములును'

“అజ్ఞాండు సేసిన యపరాధములను జే

పట్టఁ దీశ్వరుడు; కృపాకుఁ డగుటఁ

జేపట్టు నొకచోట”

7-352

హ. తం. వా. రాయలు. బులును.

“చేసిన యారాధనములను” - చ. జ. ద.

“చేసిన యారాధనముల” - కల్లారి. సరియైన పాఠము.

పద్మములోని విషయము ఆరాధనకు సంబంధించినది గాని, అపరాధములకు సంబంధించినది కాదు.

“మానం జనా దవిదుషః కరుణో దృఢీకై”

9-11

‘మానం పూజాం’ (వ్యా.)

78. 'నిజవిముక్త కాములు'

“దేవా! మునీంద్రులు నిజవిముక్త కాములై విజనస్థలంబులం దపంబు లాచరింతురు”

7-366

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

‘నిజ విముక్తకాము’ లనఁగా అర్థమేమో యేర్పడుటలేదు.

“ప్రాయేణ దేవ మునయ స్త్వవిముక్త కామా

మౌనం చరంతి విజనే పరమార్థ నిష్ఠాః”

9-44

అని తెలుగు లిపి ప్రతి పాఠము.

“మునయ స్త్వ విముక్తి కామాః” అని నాగర లిపి పాఠము.

ఈ పాఠమును బట్టి, అనువాదము ‘నిజవిముక్తి కాములై’ అని యుండునేమో !

79. ‘అంటి నడవ’

“దళితపావుఁ దగుమఁ దనలోకమున కేగె

నవుడు శౌరి కేల నంటి నడవ”

8-121

ఇది తం. కల్లూరి. ప్రతుల పాఠము.

“కేల నంటి నడవ” - రా. రాయలు. బులుసు.

“కేల నంట నడవ” - హ.

పాఠము - ‘అంటి నడవ’ అని యుండనగును. ఇది యొక ప్రాచ పలుకుబడి. అంటి గానే అని యర్థము. ఈ పలుకుబడిని పోతన మఱి రెండు మూఁడు తావులలోను వాడియున్నాఁడు.

I. “కలిత నారాయణాస్త్రంబుఁ గామ్మకమునఁ

బూసఁ దడవ”

4-348

II. “తన హోమధేనువుఁ దడయక రప్పించి

యిష్టాస్పములు కురియింపఁ దడవ”

9-437

(పూర్వపు అచ్చు ప్రతులలోను, ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నున్న తాళపత్ర ప్రతి (D. 91) లోను ఈ పాఠమే యున్నది. కాని, పిమ్మట ముద్రణములలో - కురియింప - ‘నతఁడు’ అనియు, కురియింపఁ ‘దడవు’ అనియు మార్పుల నందినది.)

III. “సుదతి మున్నగన్న సుతుఁ గీర్తిమంతునిఁ

బుట్టఁదడవ కంసభూవరునకు”

10. పూ. 46

ఈ ‘తడవ’ పలుకుబడిని పాల్కురికి సోమన, తిక్కన మొదలగు ప్రాచీనులును వాడి యున్నారు.

(1) “గ్రహున్ మూఁడవ కన్నడఁ దడవ” (బసవ. పు. 45)

(2) “నాలుక గోయం దడవ చచ్చుటయు” (భా. కర్ణ. 2-214)

(3) “వినుఁ డేను బోవఁ దడవ” (హరి. ఉ. 5-129)

‘తడవె’ అను రూపమును కనబడుచున్నది.

“ఇంటికి నేను జోదడవె” (కేయూర. 4-90)

“దినాంతం, బగుదడచె వెడలె గూబలు” (సిం. ద్వా. 10-44)

80. ‘సోమకమలహితులు’

“ధరణి పాదములు, చిత్తము సోము, డగ్గి ము

ఖంబు, గన్నులు సోమకమలహితులు”

8-154

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఈ పాఠమున, చిత్తముగాఁ జెప్పఁబడిన సోముఁడు, మరల కన్నుగాఁ జెప్పఁబడినాఁడు, కనుక పాఠము సరికాదు.

“అగ్ని ముఖంబును, గన్నులు కమలహితులు” అని ‘హ’ పాఠము. ఇందు కమల హితునకు బహువచనము చేర్పఁబడినది. మూలమున ఏకవచనమే యున్నది.

“సోమో మనో యస్య”

5-34

“య చ్చక్షు రాసీ త్రరణిః”

5-36

ఇది జగద్రూపియైన విరాట్పురుషుని వర్ణనము. జగత్తునకు సూర్యుఁడు కన్ను (‘జగచ్ఛక్తుః’ అను.) కనుక ‘కన్నులు కమలహితుఁడు’ అను సవరణతో ‘హ’ పాఠమును గ్రహించుటే యుచితము. ‘ధరణి పాదములు’ అనుట యెట్టిచో, ‘కమలహితుఁడు కన్నులు’ అనుటయు నట్టిదే.

81. ‘సురనికర’

“కౌలువుకూటంబున సురనికర పరివృతుండై...కౌలువున్న విరోచననందనుంగని” 3-182

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఈ పాఠము తప్పు. బలి పరివృతుండైనది సురనికరముచేతఁ గాదు; అసుర నికరముచేత.

“వైరోచని మాసీనం గుప్తం చాసురయూథపైః”

8-29

అని మూలము. కాబట్టి, పాఠము - ‘అసురనికర పరివృతుండై’ అని యుండవలెను.

82. ‘భూతద్రోహభయము’

“కామపురాధ్వర కాలగరాది భూ

తద్రోహ భయము చోద్యంబుగాదు”

3-226

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

‘ద్రోహభయము’ అనుట సరికాదు. ఈశ్వరునకు కామపురాదుల భయమున్నట్లు చెప్పట యుచితమును గాదు.

“భూతద్రోహిజయము” అని క. జ. డ. ద. ప్రతుల పాఠము.

ఇదే సరియైనది. ‘దేవా ! నీవు, కామపురాది భూతద్రోహులను జయించుట - చోద్యము కాదు’ అని యర్థము.

“కామాధ్వర త్రిపురకాలగరాద్యనేక

భూతద్రుహః శపయతః స్తుతయే న త త్రే”

7-32

‘కామశ్చ త్రిపురాదయశ్చ యే, తే అనేకే భూతద్రుహ స్తాన్ క్షపయత స్సంహరతస్తే తత్కర్మ స్తుతయే న భవతి. అత్యల్ప మేత దిత్యర్థః’ (వ్యా.)

83. ‘భిన్నతరులు’

“అమరా రాతుల బాణజాలముల పాలై పోయితే చెల్లరే
యమరాధీశ్వర యంచ భిన్నతరులై యంభోధిలోఁ జంచల
త్వమునం గ్రుంకు వణిగ్జనంబుల క్రియన్ దై త్యాధిప వ్యూహము
ధ్యమునం జిక్కిరి వేల్పు లందఱు విపద్ధానంబులం జేయుచున్.” 8-368

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

‘భిన్నతరులై’ అని ‘హ’ పా. — రెండును అపపాఠములే.

‘భిన్నతరులై’ అని పాఠము. ‘భిన్నమైన - తరి (=ఓడ) గలవారై’ అని యర్థము. ‘భిన్న’ వ్రాతలో ‘భిన్న’ గా మాఱినది. అది యట్లే ముద్రితమైనది. పరిష్కృతల దృష్టిలో పడలేదు.

“అనాయకా శ్చత్రుబలైర్విమర్శితా, వణిక్పథా భిన్ననవా యథార్థవే” 11-25
‘వణిజః భిన్నా నౌర్యేషాంతే. అశ్రద్దీర్ఘభావ ఆర్షః భిన్ననావ ఇత్యర్థః’ (వ్యా.)

84. ‘విషణ్ణుడైన’

“హతశేషులైన దైత్య దానవులు విషణ్ణుడైన బలిం దోడ్కొని పశ్చిమ శిఖరి శిఖరంబుఁ జేరి” 8-383

ఇది తం. కల్లూరి. పా. “విపన్నుం డైన బలిం దోడ్కొని” అని హ. వా. రాయలు. బులుసు. ప్రతుల పాఠము. మూలానుసారి.

“బలిం విపన్నమాదాయ హ్యస్తం గిరి ముపాగమన్” 11-46

కల్లూరి వారి ప్రతిలో - ‘పశ్చిమ శిఖరంబుఁ జేరి’ అవి యున్నది. ‘శిఖరి’ ముద్రణములో జాతిపోయి యుండును.

85. ‘లోకకాల విచక్షణుడు’

“లోక కాల విచక్షణుం డగుటం జేసి దుఃఖపడక యుండె” 8-383

హ. తం. కల్లూరి.

“లోకమునకు, కాలమునకుఁ గల సంబంధమును గూర్చిన వివేకము గలవాఁడు” అని కల్లూరివారి టీక.

“లోకతత్త్వ విచక్షణుం డగుటంజేసి దుఃఖింపక యుండె” అని

హ. రాయలు. బులుసు.

ఇది మూలము సనుసరించిన పాఠము. -

“పరాజితోఽపి నాభిద్యో త్లోకతత్త్వ విచక్షణః” 11-48

86. 'ఆద్యంతములకు'

“అఖిల భావములకు నాత్మయు హేతువు
నైన యీశ్వరుడ వాద్యంతములకు
మధ్యంబు బహియును మతి లోపలయు లేక
పూర్ణమై నైన బ్రహ్మంబు నిజ”
హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

8-385

‘ఆద్యంతములకు, అనుట సరికాదు. ‘ఆద్యంతములు’ అని యుండిన గాని అర్థము సరిపడదు.

“ఆద్యంతో చాన్య య స్మధ్య మిద మన్య దహం బహిః
యస్మాన్యన్య నైతాని తత్సత్యం బ్రహ్మచిద్భవాన్”
‘యన్యవ అన్యయన్య ఏతాని ఆద్యంతమధ్యాని న సంతి’ (వ్యా)

12-5

87. సంకల్ప ప్రభావంబులు

“కైకౌన్తర్వము లండు కాముకులు సంకల్ప ప్రభావంబులన్”
హ. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

3-391

“సంకల్ప ప్రభూతాత్మముల్” (తం.)

“సంకల్ప ప్రభూతార్థముల్” (చ. ట. త. జ. డ. ద.)

“కామినాం బహుమంతవ్యం సంకల్ప ప్రభవోదయమ్”

12-16

‘సంకల్ప ప్రభవః కామః త స్మోదయో యస్మాత్’ (వ్యా.)
మూలార్థమును సరిగా చక్కతము చేయు పాఠము లభింపలేదు.

88. 'సముద్యద్భారమై'

“పారావారముఁ ద్రచ్చుచో గిరి సముద్యద్భారమై కచ్చపా
కారుండైన రమేశు వర్తనము”

9-408

హ. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఈ పాఠమున యతి చెడినది. అర్థమును సరిపడుటలేదు.

“గిరిసముద్భారార్థమై” అని “రం” పా. —

ఇందు యతి కుడిచినది గాని, అర్థము కుదురుట లేదు.

‘గిరిసముద్భారార్థమై’ అన్నచో యతి, అర్థము - రెండును కుదురును - ‘ఉద్భాహ’
మనగా పై కెత్తుట.

“ఇతితేఽభిహిత స్తాత విక్రమ శ్చార్జ్యధన్వనః
సింధో ర్విర్మథనే యేన ధృతః పృష్ఠే మహాచలః”

12-45

89. 'మఱిలేక'

“మఱిలే కర్థం దాసులన్ సుజనులన్ మన్నింపుదే పైదలి” 8-463

ఇది కల్లూరి వారి పాఠము. వారు, “‘మఱిలేక’ = తరువాత తరువాత యనుట లేక (తరువాత తరువాత యనకుండ)” అని అర్థము కూడ వ్రాసినారు. కాని, ఈ పాఠము, అర్థము రెండును సరియైనవి కావు.

‘మఱిలేక’ అను పాఠము తప్పనియు, ‘మఱిలేక’ అని యుండవలె ననియు తంజనగరం వారు తమ పీఠికలో తెల్పియున్నారు. తక్కిన ప్రతు లన్నింటను ‘మఱిలేక’ అనియే పాఠము. మఱిలేక = అరమరలేక. (చూ. సూ. ని. ‘మఱి’.)

90. 'సాంగత్యముం బొంది'

“జగదీశన్ హరి సేవసేయు మహాదూస సాంగత్యముం బొంది నీ కగు నిష్టార్థము రెల్ల నిచ్చు” 8-477

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“సంతుష్టమున్ బొంది” అని ‘ద’ ప్రతి పా. —

‘సాంగత్యము బొంది’ అను పాఠ మనుచితము. ‘సంతుష్టమున్ బొంది’ అను పాఠమును ‘సంతుష్టినిం బొంది’ - అని సవరించి తీసికొనుట యుచితము.

“వ్రతం కేశవతోషణమ్” (16-24) “భగవాన్ పరతుష్టస్తే పర మాప విధాస్యతి” (16-60) అని మూలము.

91. 'గజిబిజి బడు'

“గుజగుజలు పోవువారును గజిబిజి బడువారు” 8-534

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

‘గజిబిజిపడు’ శబ్ద పల్లవ క్రియ. కావున ‘గజిబిజి బడు’ అనుట సాధువుకాదు.

సూర్యరాయనిఘంటువులో ‘గజిబిజి పడువారు’ అను పాఠముతోనే ఉదాహరింపఁ బడి యున్నది.

92. 'సోలితివి'

“సోలితివి పిశాచ రాక్షసుల రక్షింపన్” 8-562

అచ్చు ప్రతు లన్నిటిలోను ఇదే పాఠము, కాని, ‘రక్షించుటకు సోలితివి’ అనుట యుచితము కాదు.

“చాలితి వీ రాక్షసులను సంరక్షింపన్” అని ‘జ’ ప్రతిలో పాఠమున్నది. గ్రహింపఁదగినది.

93. 'ఇంద్రము సేయన్'

“ఎన్నఁడు నినుఁ బెట్టు మనుచు నీంద్రముసేయన్” 8-565

హ. తం. వా. రాయలు. బులుసు.

‘ఈంద్రము=బాధించుట’ అని బులుసువారి టీక. ‘ఈంద్రము’ విశేష్యము. ‘ఈంద్రము సేయు’ క్రియ. కాబట్టి ‘ఈంద్రము సేయన్=బాధించు’ అని చెప్పుట యుచితము.

“ఇంద్రము సేయన్” అని కల్లూరి వారి పాఠము. —

“ఇంద్రము=సంకటపెట్టను. (ఇంద్రము-అను రూపమున్నది)” అని వారి టీకా విచరణములు.

‘ఇంద్రము’ అను పదము లేదు. ఉన్నను అది విశేష్యముగాని క్రియ గాదు. కనుక ‘ఇంద్రము=సంకట పెట్టను’ అని చెప్పుట యొప్పుదు.

‘ఇంద్రము’ అను పదమున్నది గాని, దానికిని ‘ఇంద్రము’నకును సంబంధము లేదు. ‘ఇంద్ర’ మనగా ‘ఇటుకు’. ఆ యర్థము పద్యమున సరిపడదు. — ‘ఈంద్రము సేయన్’ అను నదే సరియైన పాఠము (చూ. శ. ర.)

94. ‘కుచోపాస్తము’

“రమాకాంతా కుచోపాస్తమున్

విమల శ్రీకుచ శాత చూచుక రచీ విన్మస్తమున్ హస్తమున్”

8-609

హ. తం. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“రమా... .పాస్తమున్=లక్ష్మీదేవి యొక్క స్తనములందుండునది” అని కల్లూరి వారి టీక.

‘కుచోపాస్తము’ - ‘కుచచూచుక రచీ విన్మస్తము’

అనుటలో కుచ-శబ్దము పునరుక్త మగుచున్నది. కావున పాఠము సాధువు కాదు.

“కచోపాస్తమున్” అని ప్రా. ప్ర. ‘క’ పాఠము. సముచితము.

95. ‘దుర్యోధులము’

“అధిక దుర్యోధులము కున్వితాత్మకులము”

8-670

హ. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“దుర్యోధులము” అని, చ. - బ. తం. ప్రతుల పాఠము. సాధువు.

“కస్మా ద్వయం కుస్మతయః ఖలయోనయస్తే

దాక్షిణ్యదృష్టి పదపీఠ భవతః ప్రజ్ఞాః”

23-7

96. ‘కారవెట్టి’

“వలలు దారు నింక వచ్చి కాలరివేట

కాటు నేటు గలచి కారవెట్టి

మిడిసిపోవనీక మెడల బట్టుకొనియెదరు”

8-694

తం. వా. కల్లూరి. బులుసు.

“కారవెట్టి=నిర్బంధముతో పెట్టి (కార=చెఱ)” - కల్లూరి.

“కారవెట్టి=బంధించి” - బులుసు.

పద్యములో నున్నది 'కారవెట్టి' గాని (కారన్ + పెట్టి) = 'కారవెట్టి' కాదు. కనుక టీకలు సరిపడవు.

"తాబువెట్టి" అని హ. రాయలు. ప్రతుల పాఠము.

'కారవెట్టి' - 'తాబువెట్టి' అను పాఠములు సాధువులు కావు. 'గారవెట్టి' అని యుండవలెను.

'గార వెట్టి' క్రియ, (శబ్దపల్లవము), 'చేపలకు మందుచల్లు' అని యర్థము. 'గార' యనగా, గారపప్పుతో తయారుచేయబడు మత్తుమందు (పొడి), జ్వారలు ఆ పొడిని నీటిలోఁ జల్లుదురు. చేప లాపొడిని తిని, స్పృహ తప్పి, నీటిపైదేలి పడియుండును. జ్వారలు పట్టుకొని బుట్టలో వేసికొందురు.

బ్రౌను ఇట్లు తెలిపియున్నాఁడు :

"గారపొడి (వై జయంతి. 2-140) A drugged paste used by fishermen to intoxicate fish."

సూ. ని. లో 'గార' క్రింద, ఈ పద్యము 'గారవెట్టి' అను పాఠముతో చూపబడి యున్నది.

97. 'పెడచేత'

"హవియందుకొని కూతు రగుఁ గాక యని వష

ట్యారంబు సెప్పుచుఁ గదిసివేల్చు

హోతపెడచేత నిల యను నువిదపుడై"

9-10

ఇది తం. కల్లూరి. పా. - 'పెడచేత' అని వా. రాయలు. బులుసు. పాలపర్తి. పా. -

"హోతపెడచేతన్ = హోతయొక్క చేతి వెనుకటిభాగమందు - ఇల పుట్టెను" అని పాలపర్తి వారి టీక.

ఈ పాఠము, టీక ప్రామాదికములు, 'పెడచేత' అను పాఠమే సరియైనది. చేత = చేష్ట.

హోతయొక్క - పెడచేతన్ = విపరీత చేష్టచేత - అనఁగా, అతఁడు వషట్యారమును 'కొడు కగుఁ గాక' అని చెప్పక 'కూతు రగుఁ గాక' అని చెప్పి వేల్పుటచేత - ఇల యను నువిద పుట్టెను' అని యర్థము.

'హోతు స్తద్యభిచారేణ క న్యేశా నామ సాభవత్.'

1-16

'పెడచేత' అనునది అచ్చు తప్పు. ఈ తప్పు, కవిరాజుమనోరంజనములో - ఈకథలోనే జరిగియున్నది.

"క. ...సంకల్ప వైపరీత్య మొదవినన్, హోతపెడచేతఁ బుట్టెను,

నాతి యిలా కన్య యనఁగ నవమోషినియై"

2-51

98. 'తాత'

"అనపుడు మా తాత వసిష్ఠుండు హోత్వ వ్యభిచారం బెఱింగి మనువున కిట్లనియె" 9-13

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“అనవుడు వసిష్ఠుండు” - చా. పాలపర్తి. పా.

పై వాక్యమున వత్త శుకుండు. శుకునకు వసిష్ఠుండు ముత్తాత గాని ‘తాత’ కాడు.

“తన్నిశమ్మ వచ స్తస్య భగవాన్ ప్రపితామహః

హోతు ర్యౌతిక్రమం జ్ఞాత్వా బభాషే రవిసందనమ్”

1-19

‘ప్రపితామహో వసిష్ఠః’ అని వ్యాఖ్య.

కాబట్టి పాతము ‘మా ముత్తాత వసిష్ఠుండు’ అని యుండుట సమంజసము.

99. ‘వరు గని’

“కూతు నల్లుని దోడుకొనిపోవు వేడుక

వచ్చి పుత్రికకుఁ బార్వంబునందు

సూర్యతేజంబున సొంపారు వరు గని

వీడెవ్వఁడో దీని విభుండు గాడు

చెల్లరే యని పుత్రి సేసిన ప్రియములు

మ్రొక్కులు నొల్లక మోము వాంచి”

9-62

హ. తం. వా. కల్లూరి. పాలపర్తి. - “వరున్ = పురుషుని” అని పాలపర్తి వారి టీక.

“సొంపారు నరుగని” అని రాయలు. బులుసు. పా.

ఇది సుకన్యక కథ. ఆమె భర్త (వ్యవసుండు) ముసలివాడు. అశ్వీనుం యనుగ్రహమున యౌవనమును పొందినాడు. ఆ సంగతి సుకన్యక తండ్రి (శర్మాతి) కి తెలియదు. అతఁ డొక నాడు కూతును చూడఁబోయి, ఆమె ప్రక్కనున్న సుందరాకారునిఁ జూచి, ఆమె శీలమును శంకించి పై విధముగా నడుకొన్నాడు. కనుక ‘వరు గని’ యనుట సరికాదు. ‘నరుగని’ అనుటయే సరి.

“దదర్శ దుహితుః పార్శ్వే పురుషం సూర్యవర్చసమ్”

8-18

100. ‘అబ్ధిం జొచ్చు’

“భువిఁ దూఱన్ భువిఁ దూఱు నబ్ధిం జొర నబ్ధిం జొచ్చు”

9-106

అని కొన్ని వ్రాతప్రతులలో పాఠము -

తంజనగరం వారు, - “ఇది యతి తప్పు. ‘అబ్ధిల్ సొచ్చు’ సరి యుండవలయును (పీఠిక పు. 10) అని, ‘అబ్ధిల్ సొచ్చు’ పాఠమునే గ్రంథమున చేర్చినారు.

వారి సవరణవలన యతి తప్పు తొలగినది; అర్థము చెడిపోయినది. ఇది అంబరీషుని వెంట నందిన విష్ణు చక్రము కథ. -

అంబరీషుడు ఒక సముద్రములో చొరగా, చక్రము అనేక సముద్రములలో చొచ్చినట్లు చెప్పుటలో దాచిత్య మేమున్నది? లేకపోయినను, తం. పాఠమునే తక్కిన ప్రతు లన్నియు త్రొక్కినవి. ‘అబ్ధిల్ సొచ్చు’ అను పాఠము కొన్ని వ్రాతప్రతులలోను, హ. ప్రతిలోనుగూడ ఉన్నది.

ఒక్క-కల్లూరివారు మాత్రము, ‘అబ్ధింజొచ్చు’ అని ముద్రించినారు. నిజానికి ఇదే పోత పాఠము. ఆయన యతి చెడుటవలనను నమ్మించును గాని, అర్థము చెడుటకు నమ్మతీయం.

101. 'ఇలవగరాజుల'

“ఖగరాజు రుచులు గల యిల
పగరాజుల నడచి యేలె బాహుశక్తిన్
సగరాజుధీరు భూరున్
సగరున్ హతవిమతనగరుఁ జను వినుతింపన్”

9-208

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“యిలఁ బగరాజుల” నని పాలపర్తివారి పాఠము.

“ఖగరాజురుచులు—సూర్యవంధ్రుల ప్రకాశములు, కల యిలన్—కలిగిన భూమిని. - సూర్యవంధ్రుల కాంతి యెందఁక వ్యాపించియుండునో అంతవజుకును గల భూమండలము నెల్లను ఏలెను.” అని పాలపర్తివారి జీకాతాత్పర్యములు.

కల్లూరివారును ఈ యర్థమునే చెప్పినారు. కాని, ‘యిలవగరాజుల’ నను పాఠమును ‘యిలఁ బగరాజుల’ నని సవరింపలేదు.

“ఖగరాజురుచులుగల యిల, పగరాజులు” అని, ‘హ’ పా.

ఈ పాఠమున, ఖగరాజురుచులు - పగరాజుల కన్వయింపఁ బడినది. సారస్వమేమున్నది? ‘ఖగరాజులు—సూర్యవంధ్రులు’ అనుటయును అంత సరసముగా లేదు.

“ఖగరాజురుచుల నిలఁగల, పగరాజుల నడచియేలె” అనుట మేలేమో! ‘ఇలఁగల పగ రాజులను, ఖగరాజురుచులన్—గరుత్మంతుని (లేక దేవేంద్రుని) ధీవులతో (—తత్సదృశ పరాక్రమముతో). ఆడచి, ఏలెన్—రాజ్యమును హరించెను’ అని యర్థము చెప్పవచ్చును.

పరాక్రమమునకు గరుత్మంతుని పోలికగా చెప్పుట కలదు. “ద్వి. వేగవిక్రమ కళా విస్ఫూర్తులందు, నా గరుడునికంటె నధికుడ వీవు” (ఁగంగ. రా. కిష్కిం. 1231)

102. ‘అయోధ్యలోనఁ గలవారల’

“చరున సయోధ్యలోనఁ గలవారల నాడెడు పిన్నవాండ్ర నా సరయువులోన వైచి”

9-210

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

సరయువులో వేసినది - ఆడుకొను పిల్లకాయలనే కాని; అయోధ్యలో నున్నవారి నందఱిని కాదు.—

“సరయ్యాం క్రిడతో బాలాన్ ప్రాస్య దుద్వేజయన్ జనమ్”

8-17

అని మూలము. కాబట్టి పై పాఠము సరికాదు.

“అయోధ్యలోనఁ గల వాడల వాడల పిన్నవాండ్ర” (పాలపర్తి).

“అయోధ్యలోనఁ గల వాడల నాడెడు పిన్నవాండ్ర” - అని క. ట. ప్రతుల పాఠము. ఇదియే మేల్తరము.

103. 'సుద్ధరాలు'

"సీత ముద్ధరాలు చిత్తవాక్కర్మంబు లందు"

9-354

హ. తం. రాయలు. బులుసు.

"సీత సుద్ధరాలు" వా. కల్లూరి ("సుద్ధరాలు = శుద్ధరాలు" అని కల్లూరిరివారి టీక.)

"సీత శుద్ధరాలు" అని పాలపర్తి. డ. డ. ప్రతుల పాఠము.

'ముద్ధరా' లనగా-ముగ్ధ. ఎక్కువ తెలివితేటలు లేనిది. కనుక "చిత్తవాక్కర్మంబు సీత ముద్ధరాలు" అనుటలో అర్థోచితి లేదు. 'సుద్ధరా' లనగా 'శుద్ధరా' లని యర్థమగునేమో విచారింపవలసి యున్నది.

'శుద్ధరాలు' అను పాఠమున్నది గనుక, దానిని గ్రహించుటే మేలు.

104. 'రాజయోగి సిద్ధుండు'

"ఆ రాజయోగి సిద్ధుండై కలాప గ్రామంబున నున్నవాడు"

9-363

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'ఆ రాజయోగి' అనుట అవపాఠము. 'ఆ రాజా యోగసిద్ధుండై" అని యుండదగును.

"యోగిసా వాస్తే యోగసిద్ధః కలాపగ్రామ మాశ్రితః"

12-6

105. 'సత్యధృతి'

"శతానందునికి ధనుర్వేద విశారదుండైన సత్యధృతి పుట్టె నతం డొక్కనాడు వనంబున నూర్వశిం గనిన నతనికి రేతఃపాతంబై"

9-657

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు. పాలపర్తి

ఈ పాఠమున పొరపాటున్నది. వనమునకుఁ బోయి ఊర్వశిం గనినవాడు సత్యధృతి కాఁడు. అతని కుమారుడు శరద్వంతుడు. అతని పే రీ పాఠమున లుప్తమైనది.

"శతానందునికి...సత్యధృతి పుట్టె; నతనికి శరద్వంతుడు పుట్టె; నతండుొక్కనాడు వనంబున నూర్వశిం గనిన" అని వ్రాత ప్రతుల పాఠము.

"శరానంద స్తు గౌతమాత్

తస్య సత్యధృతిః పుత్రో ధనుర్వేద విశారదః

శరద్వాంస్త త్పుత్రో యస్మా దూర్వాశీవర్కనా త్కిం

శరస్తంబేఽవత ద్రేతః"

21-36

106. 'గంధర్వుల చేత'

"చిత్రాంగదుండు గంధర్వులచేత నిహతుం డయ్యె"

9-668

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

చిత్రాంగదుడు పలువురు గంధర్వులచేత నిహతుడు కాలేదు. ఒక్కనిచేతనే. ఆ గంధర్వుని పేరును చిత్రాంగదుడే.

"ఏచిత్ర పీఠోఽవరణో నామ్నా చిత్రాంగదో హతః"

22-20

(వ్యా.) 'నామ్నా తత్సమాన నామ్నా చిత్రాంగదేన గంధర్వేణ యుద్ధే చిత్రాంగదః హతః' కాబట్టి 'గంధర్వునిచేత' అని యుండుట యుచితము.

107. 'కులనాపకుండు'

"భోజకుల నాయకుం డైన పాపుండు కంసుండు" (10. పూ. 24) ఇది 'తం' పా.-

"భోజకుల పాంసనుం డైన కంసుండు" - వా. రాయలు. బులుసు.

"భోజకుల నాపకుండైన పాపుండు కంసుండు" - కల్లూరి.

"భోజకులనాపకుండైన పాపపు కంసుండు" - క.

"పాపౌ భోజానాం కులపాంసనః" అని మూలము.

1-35

మూలమును బట్టి 'కులపాంసనుండైన' అను పాఠము సరియే కాని 'కులనాపకుండైన' అనునదే కవిపాఠముగా గ్రహించుట సమంజసము. ఎందువల్ల ననగా 'కులనాపకుండు' డనుట లోకమున నెక్కువ వాడుకలో నున్నది. వాడుక పదముల నుపయోగించుట పోతన కిష్టము.

బ్రౌను, - "నాపకుడు. Destroyer, ruiner = నాశకుడు = నశింపజేసేవాడు. కుల నాపకుడు-The curse of his father's line" అని చెప్పి, ఈ క్రింది ప్రయోగమును సూచించినాడు.

"నను రఘువీరపత్నిఁ గులనాపక ! పట్టదలంచెదు" (రామాభ్యు. 5-184)

ఈ పాఠము, 1917 వావిళ్ళ ముద్రణములో - 'కులనాశక' అని దిద్దఁబడినది. 'కులనాపక' శబ్దము తప్పని పరిష్కర్తలు భావించియుందురు. అట్లు భావించువారిప్పటికిని కొందఁ టున్నారు. వారికొకట మఱిరెండు ప్రయోగము లిచ్చుచున్నాను.

"కులదీపకుడు పుట్టఁ గులము వర్ధిల్లుఁ

గులనాపకుడు పుట్టఁ గులమెల్ల ద్రుంగు"

వేటూరివారి ప్రతి. (బసవ. పు. ౨౦)

"ప్రల్లదులచేత వంశనాపకులచేత

...

కల్లదులచేత దర్పించుఁ గలియుగంబు" (శైమిని. 8-212)

శ. ర. కర్త, ఈ పద్యమును 'బండగుడు' అను పదముక్రింద నిచ్చియు 'నాపక' శబ్దమును చెప్ప మఱచినాడు. శ. ర. లో లేదు గనుక నూ. ని. చెప్పలేదు.

108. 'సామరూపంబులగు'

"అని మఱియు సామరూపంబులగు పలుకులు పలికిన" (10. పూ. 35)

వా. రాయలు. బులుసు.

"సామభేదంబులగు పలుకులు పలికిన" - హ. తం. కల్లూరి.

ఈ పాఠమే సరియైనది.

"ఏవం స సామభి ర్భేదైః" అని మూలము.

1-46

109. 'అనుమతింపఁబడు'

"నలినాక్ష!...గుణములయందును వెలుగ నీ వనుమతింపఁ బడుచువు"

(10. పూ. 97)

అన్ని ప్రతులలోను పాఠ మిట్లే యున్నది. సరికాదు.

మూలమున మాత్రము "గుణప్రకాశై రనుమీయతే భవాన్" అని ఉన్నది. 2-37

110. 'నొప్పించితి'

"తెంపరివై పొరింటొరిని దేవకి బిడ్డలఁ జిన్ని కుట్టలం

జంపితి వంత నైన సుపశాంతి వహిపక తామీద నొ

ప్పించితి నిస్సరో యిదియు బీరమె !" (10. పూ. 153)

ఇది తం. కల్లూరి. ప్రతుల పాఠము. ఇందు మూడవ పాదమున ప్రాసము తప్పినది.

"నొప్పించగ నిస్సరో" అని వా. రాయలు. బలును. పాఠము.

ఇది ప్రాసము కొరకు కల్పించఁబడినది; అర్థములేనిది.

"రాం మీదన, న్నొంపితి విస్సరో యిదియు బీరమె ?" అని 'హ' ప్రతి పాఠము

ఈ పాఠమున యతి తప్పియున్నదిగాని అర్థము సరిపడి యున్నది. 'నన్ = నన్ను, రాం మీదన్ = రాళ్ళ మీద వేసికొట్టి, న్నొంపితి = నొంచితి = నొంచితివి' అని యర్థము.

'నొంచు' అను క్రియ 'నొంపు' గా వాడఁబడినది. పోతన, యిట్లే 'దంచు'ను 'దంపు'గా వాడి యున్నాడు,

"సారథులం జంపియు న్నెంపులంబులం దంపియు"

6-370

ఇతర కవులలోను ఇట్టి ప్రయోగములున్నవి.—

"తమకుఁ జెక్కుల వారిఁ దుంకింపు పలుకెంపు

పలుకెంపు లొలయు న వొర్చుకు వాని"

వసు. 3-46

తుంకింపు = తుంకించు = ప్రకాశించు.

"పుట్టుం గెంపున నింపు మీలు రవి పెంపుం బెంపి"

వసు. 4-55

పెంపి = పెంచి = పోగొట్టి.

శ. ర. "పెంపు = నాశముచేయు" అని చెప్పి, అందుకు ప్రమాణముగా, భాగవత పద్యమును,— "తామీద నన్, బెంపితి విస్సరో యిదియు బీరమె" అను పాఠముతో నుదాహరించినది. కాని 'నాశము చేసితివి' అను పద్యము పద్యమున సరిపడదు. తంసుఁ డా బిడ్డను నాశము చేయలేదు. నేలకుఁ గొట్టినాడు. కావున "తామీద న్నొంపితి" అను పాఠమే సందర్భమునకు సరిపడినది. కాని యది సరిపడదు.

యరులు తప్పిన పద్యము లింకను కొన్ని కలవు. కావున నిదియు నట్టిదే యని గ్రహించుట భావ్యముగాని, యది సరిపడి యున్నదని అర్థము సరిపడని పాఠమును గ్రహించుట భావ్యము కాదు.

111. 'ఉరుకాయుండు'

“కోణంబుల శంఖ చక్ర గదాధరుండైన యురుకాయుండును మీ దుపేంద్రుండును...
కాతురు” 10. పూ. 235

వా. రాయలు. బులుసు.

“ఉరగ శయనుండు” అని హ. కల్లూరి.

“ఉరుకాయుండును” అని తం. పాఠము. ఇదే సరియైనది.

“ఉరుగాయః. N. Vishnu, the Asvins, Soma and Indra” (అష్టే)

“శ్రీ ర్యత్ర రూపి ఋరుగాయపాదయోః

కరోతి మానం బహుధా విభూతిభిః” (ద్వి. స్కం. 9-13)

‘ఉరుభి ర్మహర్భి క్రియత ఇ త్యురుగాయో భగవాన్’ (వ్యా)

112. 'ఎఱిగిన వారికిఁ దోఁతువు'

“ఎఱిగినవారికిఁ దోఁతువు

నెఱిఁ బ్రకృతిం జేరి జగము నిర్మింపఁగ నా

తెఱిగెను రక్షింపఁగ నీ

తెఱిగెనుఁ బ్రహరింప రుద్రుతెఱిగెను నీశా!”

10. పూ. 561

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“ఎఱుగని వారికిఁ దోఁపు” - హ.

ఈ రెండు పాఠములలోను లోప మున్నది. ‘ఎఱుగని వారికిఁ దోఁతువు’ అని యుండినఁ గాని అర్థము సరిపడదు.

“అజానతాం త్వత్పదపీ మనాత్మ న్యాత్మాత్మనాభాసి వితత్య మాయామ్,

సృష్టా వివాహం జగతోవిధాన ఇవ త్వ మేషోంత ఇవ త్రిణేత్రః” 14-19

‘త్వత్పదపీం తవ స్వరూపం అజానతాం అనాత్మని ప్రకృతో స్థితః, ఆత్మైవత్వం ఆత్మ నైవ స్వాతంత్ర్యేణ మాయాం వితత్య ఆభాసి, కథం జగతః సృష్టౌ అహ మివ బ్రహ్మేవ; విధానే పాలనే ఏష త్వ మివ; అంతే ప్రళయే త్రిణేత్ర ఇవ.’ (వ్యా.)

‘దేవా! నీవు, నిన్నెఱుగని వారికి బ్రహ్మవలెను, విష్ణువువలెను, రుద్రునివలెను తోఁతువు’ అని తాత్పర్యము.

113. 'ఎఱిగిన వారి యెఱుంగమి'

“ఎఱిగినవారి యెఱుంగమి

యెఱుగమె బహుభాష లేల యాశ్చర ! నీ పెం

పెఱుగ మనోవాక్కులకున్

గుఱిసేయం గొలదిగాదు”

10. పూ. 574

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“ఎఱిగినవార లెఱుంగుదు
 లెఱుగన్ బహుభాషలేల” — (హ.)

“ఎఱుగనివార మెఱింగియు
 నెఱుగని బహుభాష వేల” — (గ.- వ్రా. ప్ర.)

“జానంత ఏవ జానంతు కిం బహుక్త్యా న మే ప్రభో
 మనసో వపుషో వాచో వైభవం తవ గోచరమ్”

14-3

‘కేచిత్తు వయం జానీమ ఇతి స్థితా స్తా నపహసన్ని వాహ - జానంత ఇతి
 న తు మే మన ఆదీనాం-తవ వైభవం విషయ ఇతి.’ (వ్యా.)

‘ప్రభూ ! నీ పెంపును ఎఱిగినవా లెఱుంగుదురు గాక. ఎందుకు పెక్కుమాటలు ?
 నెఱుగను’ - అని శ్లోక భావము.

ఈ భావమును తెలుపునది ‘హ’ పాఠము.

114. ‘ఆత్మ - వల్లభుడు’

“అఖిల జంతువులకు నాత్మ వల్లభుఁడైన
 భంగి బిడ్డలు నిండ్లు బనిఁడి మొదలు
 వస్తువు లెవ్వియు వల్లభంబులు గావు
 సకలాత్మకుండైన జలజనేత్రుఁ
 డఖిలజంతువులకు నాత్మ గావున హేష
 వాసుల కెల్లను వల్లభరత్న
 మునను మిక్కిలి యొప్పె”

10. పూ. 5

హ. తం. వా. కల్పార. రాయలు. బలుసు. పాలవర్తి.

‘తం’ - ప్రతితో - “ఆత్మవల్లభమైనభంగి” అను పాఠాంతర మున్నట్లు తెలుపఁబడిన
 అదే సరియైన పాఠము.

అఖిల జంతువులకును ‘ఆత్మ’ ప్రియ మనియు, కృష్ణుడు - ఆత్మస్వరూపుడు గావు
 హేషవాసుల కెల్లను ప్రియమైనవాఁడైనాఁడనియు-పద్యముననున్న అర్థము.

“సర్వేషా మేవ జంతూనాం స్వప స్వాత్మైవ వల్లభః
 ఇతరేఽపత్మవిత్రాద్వా స్తద్వల్లభతయైవ హి”

14-

ఎల్ల ప్రాణులకును తమ ఆత్మయే ప్రియమైనది. ఆత్మప్రియత్వము చేతనే పుత్రవి
 మలు ప్రియము లగుట అని యర్థము.

తెనుఁగున ‘ఆత్మ - వల్లభము’ అను సంప్రదాయము గాని, ఆత్మ - వల్లభుడు అను
 సంప్రదాయము కాదు.

కాబట్టి ‘ఆత్మవల్లభమైన భంగి’ అను పాఠాంతరమే సరియైన పాఠము.

115. 'వేటాడించెన్'

“చేగ గల చెఱకు వింటను
బాగుగ నీలోత్పలంబు బాణంబుగ సం
యోగంబుచేసి మదనుడు
వేగిరమున విరహిజనుల వేటాడించెన్” 10 పూ. 765

హ. తం. వా. కల్లూరి.
“వేటాడె నొగిన్” - రాయలు. బులుసు.
ఈ పాఠమే సరియైనది. మదనుడు తానే వేటాడును గాని, ఇతరులచేత ఆడించడు.
1922 - వావిళ్ళ ప్రతిలో - “వేటాడె నొగిన్” అనియే యున్నది.

116. 'మానంబు'

“కొంటివి మా హృదయంబులు
కొంటివి మానంబు లజ్జఁ గొంటివి” 10 పూ. 820

వా. బులుసు.
“కొంటివి మానంబు” అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము. సరియైనది.
1922 - వావిళ్ళ ముద్రణములో - ‘మానంబు’ అనియే యున్నది.

117. 'రాజిలైదు చీరలు'

“రాజుల నెఱుంగవు బలిమిని
రాజిలైదు చీర లీవు” 10 పూ. 822

హ. వా. రాయలు. బులుసు.
“బలిమిని రాజిలైదు, చీరలీవు” - తం. కల్లూరి. డ.
ఈ పాఠమే సరియైనది.

118. 'దానవి చనుఁబాలు'

“కన్నులు దెఱవని కడుఁ జిన్న పాపఁడై
దానవి చనుఁబాలు ద్రాగి చంపె” 10. పూ. 928

అన్ని ప్రతులలోను ఇదే పాఠము. ఇందు ‘చంపె’ నను క్రియకు కర్మలేదు. ‘దానవిఁ జనుఁబాలు ద్రాగి చంపె’ అని యుండఁదగును. చనుఁబాలు త్రాగి, దానవిని చంపెను - అని యర్థమగును.

119. 'మూత్రంబులు స్రవింప'

“మక్కువం గ్రేపులం దలంచి తలారింపక తమకంబులం దమతమ యంత సంభార
పంబులు సేయుచు నూధంబులు స్రవింపఁ బరువులిడు ధేనువులును” 10 పూ. 1195

తం. వా. బులుసు.
“మూత్రంబులు స్రవింప” (హ. కల్లూరి)

పొలములనుండి యావు లిండ్లకు పరువెత్తు నపుడు మూత్రములు స్రవించుట కలదు. ఆ విషయము చెప్పుట స్వభావ వర్ణనము మాత్రమే యగును. 'క్రేపులం దలంచి, ఊధంబులు స్రవించఁ బరువులిడిన' పనుటలో, ధేనువులకు బిడ్డలమీదగల ప్రేమాతిశయము, క్షీరసమృద్ధియు ద్యోతకము లగును. కాఁబట్టి యీ పాఠమే గుణవంతము.

హరివంశములోని ఈ క్రింది పద్యము, ఈ సందర్భమున బరిచయదగినది.

“ప్రమదము లుల్లసిల్లఁ దనుపారఁగ నిద్రలువోయి పల్మఱున్
గమియ నెమర్చి మే పఱుగఁగాఁ జొరఁ బెండలువెట్టి లేచి ప
త్సములఁ దలంచి పంచితిలి చన్నులఁ జేఁ పొదపంగఁ బెంపుతోఁ
గొమరుగఁ జారుహంకృతుల గోవులు చెన్నువహించె మందలన్” పూ. 8-166

120. 'అభ్యంజ్యమానలై'

“అభ్యంజ్యమానలై జలకంబు లాడకయు” 10 పూ. 1246

హ. పృగీ. తం. కల్లూరి.

“అభ్యంజ్యమానలై = తల లంటుకొన్నవారై” (కల్లూరి.)

“అభ్యంజ్యమానలై” - వా. రాయలు. బులుసు.

ఈ పాఠమే సాధువు.-

“అభ్యంజ్యమానా అకృతోపమజ్ఞనాః” 41-26

121. 'శ్రుతదృష్ట'

“నీవు రజోగుణంబున నఖిలంబును సృజించి కారణరూపంబునఁ దదనుప్రవిష్టుండవై
కృతదృష్ట కార్యరూప ప్రపంచాకారంబున దీపించుచుండువు.” 10. పూ. 1499

హ. తం. కల్లూరి.

“శ్రుతదృష్ట” - వా. రాయలు, బులుసు.

ఈ పాఠము మూలానుగుణము.-

“శ్రుత ప్రత్యక్ష గోచరమ్” (18-19) నాగర లిపి. ప్రతి.

“శ్రుతి ప్రత్యక్ష గోచరమ్” అని తెలుగు లిపి పాఠము.

122. 'అనితాభ'

“వా, తాయన రంధ్ర నిర్మ దనితాభ మహాగరు ధూపధూమముల్ తోయదపంతులో
యనుచు” 10. పూ. 1596

ఇది - 'హ' పాఠము.

“రంధ్ర నిర్గత నితాభ” - తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఈ రెండును అపపాదములే. 'రంధ్రనిర్మ దనితాభ' అని యుండవలె. 'అనితాభ = నల్లని కాంతిగల, మహాగరుధూప ధూమముల్' అని యర్థము.

123. 'రుక్మధర రుక్మనేత్రులు'

“ఇట్లు రుక్మి రుక్మధర రుక్మబాహు రుక్మకేశ రుక్మనేత్రులను నేవురకుం జెలియలైన రుక్మిణీదేవి”

10. పూ. 1690

తం. కల్పారి.

“రుక్మరథ...రుక్మ నేత్రులను నేవురకున్”

వా. రాయలు. బులుసు. హ.

“రుక్మగ్రజో రుక్మరథో రుక్మబాహు రనంతః

రుక్మకేశో రుక్మమాలీ రుక్మణ్యేషాం స్వసా సతీ”

52-22

అని మూలము.

కాబట్టి, ‘రుక్మధర’ - తప్ప; ‘రుక్మరథ’ - ఓప్పు.

‘రుక్మనేత్ర’ పాఠము తప్ప: ‘రుక్మమాలి’ అని యుండుట యొప్పు.

పాఠము, - ‘రుక్మి రుక్మరథ.....రుక్మమాల రను నేవురకున్’ అని యుండనగునని ఫలితార్థము.

124. ‘నిద్రవోవు’

“సంతోషి గాఢేని శక్రుడైన నశించు

నిర్ధనుం డైనను నిద్రవోవు”

10. పూ. 1698

హ. తం. వా. కల్పారి. రాయలు. బులుసు.

“నింద్రుఁ బోలు”— మృగీస్థలం, వ్రాత ప్రతులు.

బులుసువారు ‘నిద్రవోవు’ అను పాఠమును గ్రంథమున నుంచి, అడుగున, - “ఇది సరిగా నున్నట్లు తోచదు. ‘నింద్రుఁ బోలు’ అని యుండుటయే యుచితము. పెక్కు ప్రతులలో నీ పాఠమే కానవచ్చుచున్నది” అని వ్రాసినారు.

“అసంతుష్టో సకృత్లోకా న్నాప్నో త్యపి సురేశ్వరః

అకించనోఽపి సంతుష్ట శ్శేతే సర్వాంగవిజ్వరః”

52-32

అని మూలము.

“శేతే సుఖమాస్త ఇత్యర్థః, తదేవాహ - సర్వే ష్వంగేషు వాక్పాణ్యాదిషు విజ్వరః తాపరహితః” అని వ్యాఖ్య.

‘విజ్వరః’ అను పదము ముఖ్యముగా గమనింపవలసినది. ఇందు కింకొక యదాహరణ-

“యస్యాం స్వధుర మధ్యస్య పుమాం శ్చరతి విజ్వరః”

‘విజ్వర నిశ్చింతః’ (వ్యా.)

‘అకించనుడైనను, సంతుష్టుడై యున్నచో - విజ్వరః సన్ శేతే=నిశ్చింతగా నిద్ర వోవును’ అని మూలమున దున్న యర్థము. ఈ యర్థము ‘నిద్రవోవు’ అను పాఠమున సిద్ధింపదు. ‘నిశ్చింతగా’ అను నర్థ ముండు లేదు, కనుక వ్యర్థము.

‘ఇంద్రుఁ బోలు’ ననుటలో మూలార్థస్ఫురణమున్నది. ఇది భావానువాదము. ఇంద్రునివలె సుఖముగా నుండునని భావము, నిర్ధనుండై నను ఇంద్రుఁబోలు’ అను పాఠమున అభిండయతి.

125. ‘సుతకుసు’

“కని జాంబవంతుఁడా మణిఁ

గొనిపోయి సమీపతైల గుహఁ జొచ్చి ముదం

బునఁ దన కూరిమి సుతకుసు

ఘనకేశి కందుకంబుగాఁ జేసె”

10. ఉ. 56

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు. మృగీస్థలం.

“సుతునకు” — అని వ్రాతప్రతుల పాఠము.

ఇది సరియైనది. జాంబవంతుఁ డా మణిని కందుకముగాఁ జేసినది అతని కుమారునికిఁ గాని, కూతునకు కాదు.

“సోఽపిచక్రే కుమారస్య మణిం క్రిదనకం బిలే”

56-16

126. ‘బాలిక కెదుర’

“హరి...గుహంతరాళంబు సొచ్చి చని యక్కడ నొక్క బాలిక కెదుర వ్రేలం గట్టిన
యమ్మణిశ్రేష్ఠంబుఁ గని”

10. ఉ. 61

అచ్చప్రతుల పాఠము. —

“బాలున కెదుర” అని వ్రాతప్రతులు - ట. గ. పాఠము.

127. ‘బాలకడకు’ - ‘వానిదాది’

“యదు, వల్లభుఁ డా బాల కడకు వచ్చిన గుండెల్

జల్లినగఁ జూచి కంపము

మొల్లంబుగ దాని దాది మొఱవెట్టె.”

10. ఉ. 62

అని అచ్చ ప్రతులు -

“యదువల్లభుఁ డా శిశువుకడకు వచ్చిన... వాని దాది మొఱవెట్టె” అని - క. చ. ట.
ప. గ. జ ప్రతులు.

128. ‘స్వనములకరణి’

“ఘనమోణి ఖరకోటి ఘట్టిత స్వనముల

కరణి నంభోనిధుల్ కలగి పొరలె”

10. ఉ. 996

హ. మృగీస్థలం.

“ఘట్టితోడకముల కరణి” - వా. రాయలు. బులుసు.

“ఘట్టిత సదముల కరణి” - తం. కల్లూరి.

ఈ పాఠమే సరియైనది. ‘సదముల కరణి = (చిన్న) మడుగులవలె’ - అని యర్థము.

“సదము = (నీటి) మడుపు” (శ. ర.)

129. 'ఉడుగుణమురాలె'

“పిడుగులగతి నుడుగుణము రాలె”

10. ఉ. 396

హ. మృగీస్థలం. - ఈ పాఠమున యతి తప్పినది.

“పిడుగులగతి నుడుబ్బంద మెడలె”

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఇతి యతిరక్షణార్థము కల్పితమైన పాఠము.—

పై పాఠములోని మాటలనే - ‘పిడుగులగతి రాలె నుడుగుణంబు’ అని మార్పుట సుఖమైన పరిష్కరణము.

130. 'ఆఁకగొనంగ'

“మురవిదారుడు తోడన తచ్చరాచకి

న్నాఁకగొనక ద్రుంచె”

10. ఉ. 482

ఇది హ. మృగీస్థలం. ప్రతుల పాఠము.

“ఆఁకగొనంగ ద్రుంచె” అని తక్కిన అచ్చప్రతు లన్నిటిలోను పాఠము.

“ఆఁక=నిరోధము-అడ్డు” అని బులుసువారి టీక.

‘మురారి, బాణుని శరాచక్రి-అడ్డుకొనఁగా ద్రుంచెను’-అనుటలో అర్థము లేదు.

ఆఁకగొనక = లెక్క సేయక, నిర్నిరోధముగా, ద్రుంచెను’-అని కవ్యుద్దిష్టార్థము. ‘కొనక’ అను నర్థమున ‘కొనక’ అని ప్రయోగింపఁ బడినది- (‘మడక’ వలె.) ప్రయోగ విశేష మను కొనుట యుచితము గాని, పద్యభావమునకు విరుద్ధముగా ‘కొనంగ’ అని మార్పుట యుచితము కాదు.

131. 'తెలుపై'

“హలమునఁ, దివిచిన కాళింది వ్రయ్య దెలుపై నేడున్, భువి సుతికెక్కెను రాముని, ప్రవిమలతరమైన బాహు బలసూచకమై.”

10. ఉ. 502

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు. కొన్ని వ్రాత ప్రతులు.

యమున నలుపు గాని తెలుపుకాదు—“అద్యాపి దృశ్యతే రాజన్ యమునా కృష్ణ పర్తనా” అని మూలము,

65-33:

కాబట్టి ‘తెలుపై’ అను పాఠము సరికాదు.

“కాళింది వ్రయ్య తెలుపై” అని ‘హ’పా.-ఈ పాఠమునను అర్థము సరిగా నేర్పడుటలేదు.

“కాళింది వ్రయ్య దెలియఁగ నేడున్” అని ‘మృగీ’ ప్రతిలోను, “కాళింది క్రయ్య...” అని గ. డ. ప్రతులలోను పాఠము.

వ్రయ్య = చీలిక, పాయ.-క్రయ్య = కాలువ.

ఈ రెండర్థములును సరిపడునవే. కావున ఏ పాఠమైనను తీసికొన వచ్చును.

132. 'విరళుం డగుచున్'

"చాపముఁ జలంబునఁ ద్రుంచి హయాలిఁ జంపి సూ, తుం దెగ

టార్చి యంత విరళుం డగుచున్ వెనఁ జొచ్చి పట్టినన్." 10. ఉ. 564

అని తం. కల్లూరి. పా.-విరళుఁడైనవాఁడు పోయి శత్రువును పట్టుకొనుట అసంభవము. కనుక ఈ పాఠము సరికాదు.

'విరళుం డగుటన్' అని హ. మృగీ. ప్రతులలోను, 'విరళుం డగుడున్' అని వా. రాయలు. బులుసు. ప్రతులలోను పాఠము.

'శత్రువు విరళుఁడు కాఁగా - పోయి పట్టుకొన్నాఁ' దని యర్థము. కాఁబట్టి యీ రెండు పాఠములలో, ఏదయినను గ్రహహమే.

133. 'మదిరలు'

"పటికంపుఁ గంబముల్ పనడంపుఁ బట్టెలు

మరకత రచితముల్ మదిర లమర"

10. ఉ. 598

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు. మృగీ.

'మదిరలు' - తప్ప 'మదురులు' అనుట ఓప్పు.

1922 - వావిళ్ళ ప్రతిలో 'మదురు లమర' అని సరిగానే యున్నది. సూ. ని. లో 'మదురు' క్రింద; 'మదురు లమర' అను పాఠముతోనే చూపఁబడి యున్నది. శబ్దము 'మదురు' గాని 'మదిర' కాదు.

"మదురు or Coping, the cope or crown of a wall. గోడపై కప్పు." (బ్రౌణ్యము.)

134. 'కడఁకనేతేర'

"జలజలోచను కడకు నుత్కలకతోడఁ

దనరు శిబికల నెక్కి నందనులుఁ దాముఁ

గడఁక నేతేరఁ బ్రతిహార జనులు వేత్ర

కలితులై"

10. ఉ. 671

తం. కల్లూరి. మృగీ.—ఈ పాఠమున, మూడవ పాదమున యతిభంగము.

"జవము నేతేరఁ బ్రతిహార జనులు" - హ.

ఈ పాఠమున యతి సరిపడియున్నది గాని, అర్థము సరిపడుట లేదు.

"కనఁగనేతేర" అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము. అన్ని విధముల సరిపడియున్నది.

135. 'పీడుకొలువ'

"నారదుని మాధవుఁడు న

క్రూరమున పీడుకొలువ నతఁడును హృదయాం

భోరుహమున"

10. ఉ. 675

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు. మృగీ.—

ఈ పాఠమున యతి తప్పియున్నది.

“స, త్కారంబున వీడుకొన నతండును” —హ.

ఇందు యతి కుదిరినది గాని, అర్థము చెడినది. ‘వీడుకొనుట’ యనగా సెలవు తీసికొని వెళ్ళిపోవుట. పద్యమున సరిపడదు.

“అ థాదిశ త్రప్రయాణాయ భగవాన్ దేవకీసుతః”

71-12

అని మూలము. ‘ప్రయాణాయ ఆదిశత్’ - అనగా - వీడ్కొల్పెను అనియే అర్థము.

అందువలన పాఠము, ‘స, త్కారంబున వీడ్కొలుప నతండును’ అని సవరింపఁబడినది.

136. ‘వారింప’

‘కాంచన రత్నభూషణ నికాయముఁ దాల్చి సముజ్జ్వల ప్రభోదంచితమూర్తి నొప్పి పజిహారులు ముందటఁ గ్రందు వాయ వారింప సహోదరుల్ నృపవరేణ్యులు పార్శ్వములన్ భజింప నేతెంచెను”

10. ఉ. 819

తం. వా. రాయలు. మృగీ.

ఈ పాఠమున, మూఁడవ పాదమున ప్రాసము తప్పినది.

“క్రందు వాయ వా, రించి” - బులుసు.

ఇందు ప్రాసము కుదిరినది; అర్థము తప్పినది.

“క్రందు వాయ వా, రించ” - హ. కల్లూరి.

ఇదే కవి పాఠము. సలక్షణము - ‘వారింప’ అనుట తప్పనుకొని, పరిష్కర్తలు ఏర్పి, ఒకరు ప్రాసము చెడిచినారు, ఇంకొకరు అర్థము చెడిచినారు.

‘వారింప’ తప్పకాదు; ఒప్పె. (చూ. ప్రౌఢ. క్రియా. ౧౬.)

137. ‘రవి ప్రకాండ’

“సారథిమాట కాత్మమో, దించి రవిప్రకాండరుచిదీపిత చాపముఁ దాల్చి”

10. ఉ. 874

హ. తం. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“ఆత్మ మోదించి యుదాత్తకాండరుచిదీపిత” - హ. మృగీ.

ఈ పాఠమే అర్థవంతము. - ‘రవిప్రకాండరుచి’ అర్థము లేనిది.

138. ‘ఓహో’ - ‘అహాకారములు’

“ఓహో యని భూతావలు

లాహాకారములు సేయ”

10. ఉ. 889

హ. మృగీస్థలం.

“హా యని భూతావలు, లాహాకారములు సేయ”

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు.

టహా ! ఆహా ! ఆశ్చర్యమును, ఆనందమును తెలుపు పదములు, ప్రకృత పద్యమున సరిపడవు. పద్యము భూతములకుఁ గలిగిన భయమును తెలుపునది.

భూతములు చేసినవి హాహాకారములుగాని 'ఆహాకారములు' కావు.

“హాహాకారో మహానాసీ ద్భూతానాం తత్ర పశ్యతామ్”

77-16

కాబట్టి పాఠము - ‘హాహాయని భూతావళి, హాహాకారములుసేయ’ అని యుండుట సముచితము.

139. ‘అభియాతిని శత్రుని’

“మురాంతకుండు.....గదఁ గేంద్రిప్పి యభియాతిని శత్రుని వ్రేసె నుద్ధతిన్”

10. ఉ. 892

తం. వా. రాయలు.

“అభియాతుని శత్రుని వ్రేసె” అని హ. మృగీ. కల్లూరి.

‘అభియాతి (అభియాతుడు)’ అన్నను ‘శత్రు’ దన్నను అర్థ మొకటే. కాబట్టి, ‘అభియాతిని - శత్రుని’ అనుటలో వునరుక్తి యున్నది. మూలమున అట్లులేదు.

“ఇత్యుక్త్వా భగవాన్ సార్వం గదయా భిమవేగయా

తతాడ జిత్రౌ సంప్రద్యః”

77-20

అని మూలము. “కృష్ణుడు గదతో సాల్వుని జిత్రదేశమున కొట్టెను” అని యర్థము.

దీనినిబట్టి కవిరచన “శత్రువుయొక్క జిత్రపు వ్రేసె” అను నర్థము నిచ్చునదిగా నుండ వలెను. కనుక కవి పాఠము - “అభియాతుని జిత్రపు వ్రేసె” అని యుండుననియు. అది వ్రాతలలో - ‘అభియాతుని శత్రునివ్రేసె’ అని మాటి యుండుననియు తోచుచున్నది.

అభియాతు - శత్రుమున్నది. ‘జిత్రపు’ అనగా పెడకొంకి (Collar bone.).

140. ‘మరుద్ధత’

“ఆనయము దైవ మిట్లు సచరాచరజాలము నొక్కవేళ గూ

ర్చును నొకవేళఁ బాపును మరుద్ధత తూలతృణంబులుం బలెన్” 10. ఉ. 1066

హ. మృగీ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బలును.

“మరుత్...బలెన్ = గాలిచేత ఎగురఁగొట్టఁబడిన చూడి పింజలవలె”

అని రాయలు టీక.

పై పాఠములో పొరపాటున్నది. టీక దానిని సనుసరించినదే కదా !

పాఠము - ‘మరుద్ధతి తూలతృణంబులం బలెన్’ అని యుండనగును. అప్పుడు—
మరుత్ + హతి = గాలిదెబ్బ, తూల తృణములనువలె, దైవము సచరాచర జాలమును ఒకవేళ గూర్చును; ఒకవేళఁ బాపును అని యర్థ మగును. మూలమున నున్న యర్థమిదే.—

“వాయు ర్భూ ఘనానేకం తృణతూల రజాంసి వా

సంయో జ్యాషిపలే భూయ స్తథా భూరాని భూతకృత్” ,

82-45

141. 'భక్తి'

“తరళాత్మలార ! మద్భక్తి చేతనులకుఁ
దనరుమోక్షానంద దాయకంబు
జపతపోవ్రతదాన సత్కర్మముల భక్తి
గలుగంగ నేరదు”

10. ఉ. 1067

హ. మృగీ. కల్లూరి.- (ఈ పాఠము సరికాదు)

“ముక్తి గలుగంగనేరదు” అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము. అదే సరియైనది.

“మయి భక్తిర్ని భూతానా మమృతత్వాయ కల్పితే”

82-46

142. 'ఉమాధినాథ చతురాస్యులు'

“నీపద భక్తకోటితో

నరయ నుమాధినాథచతురాస్యులుఁ బోల రటందు వెప్పడున్”

10. ఉ. 1181

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“రమాధినాథ చతురాస్యులు” - హ.

“రమాహినాథ చతురాస్యులు” - మృగీస్థలం.

ఈ పాఠమే సరియైనది.—

“యదాత్తైకాంతభక్తా న్మే నానంత శ్శ్రీ రజః ప్రియః”

86-33

143. 'సనందనుఁడు పృచ్ఛకుఁడు'

“ము న్ని యర్థంబు శ్వేతద్వీప నివాసులైన సనక సనందనాది దివ్యయోగీంద్రులు
ప్రశ్న సలిపిన వారలకు సనందనుఁడు చెప్పిన ప్రకారంబు నీ కెఱింగించెద” 10. ఉ. 1199

అన్ని ప్రతులలో ఇదే పాఠము. ఇందు, సనందనుఁడే ప్రశ్న సలిపి, సనందనుఁడే
సమాధానము చెప్పిన ట్లున్నది. అది పాఠములోని పొరపాటు.

ప్రశ్న చేసినవారు శ్వేతద్వీప నివాసులైన యోగీంద్రులు ; సమాధానము చెప్పినవాఁడు
సనందనుఁడు.

“ప్రవచనే ఏకం చక్రః సనందనం ప్రతివక్తారం చక్రః. అపరే సనకాదయ స్సర్వే
శుశ్రూషవో బభూవు రితిశేషః” (8-11) వ్యాఖ్య.

కాబట్టి, పాఠము - ‘శ్వేతద్వీప నివాసులైన దివ్యయోగీంద్రులు ప్రశ్నసలిపిన వారలకు
సనందనుఁడు చెప్పిన ప్రకారంబు నీ కెఱింగించెద’ అని యుండవలయును.

144. 'శుకుఁడను దైత్యుని'

“శుకుఁ డను దైత్యుని తనయుఁడు

వృకుఁ డనువాఁ డొకఁడు”

10. ఉ. 1233

ప్రతు లన్నిటను పాఠ మిదే.—

“వృకోనా మాసురః పుత్ర శ్శకునేః పథి నారదమ్. దృష్ట్యా”

అని మూలము.

88-14

కాబట్టి, వృకుడు శకునికొడుకు గాని, శుకునికొడుకు కాదు. కవి పాఠము - 'శకుని యను దైత్యు తనయుడు' అని యుండి యుండును. అది వ్రాత ప్రతులలో పై విధముగా మాటియుండును.

145. 'శరణ్యునిన్' - 'నేత్రునిన్'

“చని యచటం గనుంగొనిన సర్వశరణ్యునిఁ బుండరీక నే
త్రుని నిజధామవైభవ సమృద్ధికిఁ దన్మహనీయ మూర్తికిన్
మనమున మోద మంది”

10. ఉ. 1313

అన్ని ప్రతులలోను ఇట్లే యున్నది. 'శరణ్యునిఁ బుండరీక' అని యుండుట సరికాదు. శరణ్యుని, నేత్రుని - అను నవి ద్వితీయాంతములు కావు; వృద్ధ్యాంతములు. 'సర్వశరణ్యుని యొక్క, పుండరీక నేత్రుని యొక్క - ధామ సమృద్ధికి' అని యర్థము.

“ప్రశామ్యై వైష్ణవం ధామ పార్థః పరమవిస్మితః”

89-63

శరణ్యునిన్, నేత్రునిన్ - అను విభాగము పద్యార్థభంజకము.

కావున, పాఠము - 'శరణ్యుని పుండరీక నేత్రుని' అని యుండనగును.

రెండవ చరణమున - అప్రకటియము ప్రకారము - యతిభంగము.

(చూ. యతులను గుఱించిన విమర్శ.)

146. 'జాలకుందురట'

“హరినామాంకితమైన గీత మొకమా టాలించి మూఢాత్ములున్
విరతిం బొందఁగఁ జాలకుందు రట యా విశ్వాత్ము నీక్షించుచున్
బరిరంభించుచు నంటుచు న్నుగుచు సంభాషించుచు న్నుండు సుం
దరు లానందనిమగ్నతొట కిం జోద్యం బేమి భూవల్లభా!”

10. ఉ. 1321

తం. కల్లూరి.

'మూఢులును విరతిని పొందఁ జాలకుందు రట' - 'సుందరు లానంద నిమగ్న తొటకు చోద్యమేమి?' అను వాక్యములకు అర్థమున పొందిక లేదు. కనుక ఈ పాఠము సరికాదు.

“విరతిం బొందఁగఁ జాలియుందు రట”

అని - హ. మృగీ. వా. రాయలు. బులుసు. ప్రతుల పాఠము.

ఇదే సరియైనది. - 'హరినామాంకితమైన గీతమును ఒకమా టాలించినంత మాత్రముననే - మూఢులును - విరతిని పొందఁజాలియుందు రట. నిరంతరమును కృష్ణునితోనే కలసిమెలసి యుండు సుందరు లానంద నిమగ్నతొటకు చోద్యమేమి?' అని యర్థము. ఇది మూలము ననుసరించినది.

“శ్రుతమాత్రోఽపి యః పుంసాం ప్రస హ్యకర్ష తే మనః

ఉరుగాయోరుగీతోవా పశ్యంలీనాం చ కిం పునః”

90-26

“యా స్తం పశ్యచరన్ ప్రేక్షా పాదసంవాహనాదిభిః

జగద్గురుం భర్తృబుద్ధ్యా తాసాం కిం చర్హతే తపః”

90-27

147. 'కారణంబైన' - 'జ్యోతిస్స్వరూపంబు'

“లన దుదృవ స్థితి లయ కారణంబైన

దేహేంద్రియాదులఁ దిరముగాఁగఁ

జొనువు నెప్పుడు పరంజ్యోతి స్వరూపంబు”

11-57

ఇది తం. పాఠము. - “పరంజ్యోతి స్వరూపంబు” అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము.

ఉద్భవస్థితిలయములకు కారణము పరమాత్మగాని, దేహేంద్రియాదులు కావు. కావున “కారణంబైన దేహేంద్రియాదులన్” అను పాఠము సరికాదు.

“పరంజ్యోతి స్వరూపంబు - దేహేంద్రియాదులఁ జొనువు” అను పాఠమున ఎట్లు చూచినను అన్వయము కుదురుట లేదు.

‘ఇంద్రియాదులన్ = ఇంద్రియాదులను, చొనువును’ - అను పక్షమున, ఎక్కడ చొనువును ? అను ప్రశ్నకు సమాధానము కనఁబడదు.

‘ఇంద్రియాదులయందు - చొనువును’ అను పక్షమున, దేనిని చొనువును ? అను ప్రశ్నకు సమాధానము కనఁబడదు.

పాఠ మీక్రింది విధముగా నున్నచో అర్థము సరిపడును.-

“లన దుదృవ స్థితి లయ కారణం బయి

దేహేంద్రియాదులఁ దిరముగాఁగఁ

జొనువు నెప్పుడు పరంజ్యోతి, స్వరూపంబు”

పరంజ్యోతి (కర్త), లన...కారణంబై, దేహేంద్రియాదులందు, స్వరూపంబున్ = తన రూపమును, అనఁగా తన తేజమును, చొనువును-అని యర్థము. ఆ తేజమే పరతత్త్వమని భావము.

“దేహేంద్రియాసు హృదయాని చరంతి యేన

సంజీవితాని తవేహి పరం సరేంద్ర !”

3-39

‘విశ్వస్యస్థి త్యుద్భవప్రళయానాం హేతుః స్వయం చ అహేతుః

హేతురహేతుః స నారాయణ ఇతి. పరమేవ తత్త్వ మవేహి” (వ్యా.)

148. ‘అనలుండు చననిభంగి’

“జ్వాలల ననలుండుఁ జనని భంగి

నింద్రియంబులు నాత్మ నెనయవు”

11-57

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“జ్వాలల ననలునందుఁ జనని పగిది”-హ.

ఈ పాఠమే సరియైనది-

“నైత న్మనో విశతి వా గుత చక్షు రాత్మా

ప్రాణేంద్రియాణి చ యథానల మర్చిత స్సాస్వితః”

3-40

‘వా గుత వా గపి చక్షుశ్చ ఆత్మా బుద్ధిశ్చ ప్రాణశ్చ క్రియాశక్త్యా న ప్రాప్నోతి. అన్యని చేంద్రియాణి. యథా అనలం స్వాః స్వాంశభూతాః అర్చితః విస్ఫులింగాయః’ (వ్యా.)

149. లౌకికవర్జితంబులు

“కర్మాకర్మ వికర్మ ప్రతిపాదకంబులగు శ్రుతివాదంబులు లౌకికవర్జితంబు లట్టి యామ్నాయంబులు సర్వేశ్వర స్వరూపంబులు” 11-60

హ. తం. వా. కల్లారి. రాయలు. బులుసు.

“క ర్మాకర్మం వికర్మేతి వేదవాదో న లౌకికః” 8-47

“కర్మ విహితం. అకర్మ త ద్విప్రరీతం నిషిద్ధం. వికర్మ విగతం కర్మ విహితా కరణం. ఏతత్ త్రయం వేదవాదః - వేదైకగమ్యం. న లౌకికః” (వ్యా.)

‘కర్మాకర్మ వికర్మతత్త్వము వేదమునలన తెలిసికొనవలసినది. అది లౌకిక విషయము కాద’ని యర్థము.

కావున “శ్రుతివాదంబులు లౌకికవర్జితంబులు” అను పాఠము సరికాదు. ‘కర్మాకర్మ వికర్మ విషయము వేదవాదము గాని లౌకికంబుగాదు’ అని యుండుట యుచితము.

150. ‘మూలభిన్నానువాదము’

“మృదులపక్వాన్న భోజనములను మాని

జీవహింసకుఁ జనువానిఁ జెందు నఘము

హరి సుతింపక శ్రీలోలుఁ డైనవాఁడు

సరకవాసుండు నగుచుండు ననవరతము.” 11-74

తం. వా. కల్లారి. రాయలు. బులుసు.

“మృదుల పక్వాన్నములను దా మెనఁగఁగోరి” అని ‘హ’ పా.

‘మృదుల...ములనుమాని’ అను పాఠమున యతి సరిపడదన్న భావమున ‘మెనఁగఁగోరి’ అని మార్చినట్లున్నది. కాని మార్చ సక్రమములేదు. (చూ. యతులను గుణించిన విమర్శలో.)

యతిమాట యెట్లున్నను, అనువాదము మూలమునకు సరియైనదికాదు.

“యద్భ్రాజభక్షోవిహిత స్సురాయా

స్తథాపశోరాలభనం నహింసా

ఏవం వ్యవాయః ప్రజయా నరత్వైః

ఇమం విశుద్ధం నవిదు స్స్వ ధర్మమ్.” 5-13, 14

‘యద్భ్రాజ త్సురాయాః ప్రాణభక్షః అవప్రాణం స ఏవవిహితః నతుపానం. పశో రప్యాలభన మేవ విహితం నతు హింసా - అయమర్హః. దేవతోద్దేశేన య త్పశుహననం తదాల భనం వ్యవాయోఽపి ప్రజయా నిమిత్తదూతయా నతు రత్వైః.’ (వ్యా.)

యజ్ఞ సమయమున నై నను సుర నాహూరింప వలసివచ్చెడి కాని, త్రాగరాదు; దేవతా ప్రీత్యర్థము పశువు నాలభింపఁ దగునే కాని, ఇతరత్ర హింస చేయరాదు; శ్రీతోడి కూటమి సంతానార్థమే కాని, కేవల కామత్వప్రేమకొఱకు చేయరాదు - అని యర్థము.

అనువాదములోని యర్థము దీనికి భిన్నము.

151. 'సువర్ణఁడు'

“హరి...హంసుండు సువర్ణండు వైకుంఠండు...అను

దివ్య నామంబులం...గణుతింపంబడు”

11-77

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

“సువర్ణఁడు” అని. హ. పాఠము. సాధువు.

“హంస స్సుపర్ణో వై కుంతః” అని మూలము.

5-23

152. 'అజగరము' - 'జలధి గజములు'

అవధూత గురువులు ఇరువది నలుగురు. వారిని తెలుపునది యీ క్రింది వచనము.

“భూ గగ నానిల జల కృషీకుభవ సోమ సూర్య కపోత తిలిప్ప శలభ మధుమక్షి కాజగర ద్విరేప హరిణ పాతీన పింగళకా కురర డింభక కుమారికా శరకృత్సర్ప లూతా సుపేశకృ త్సముదయంబులు మొదలగువాని గుణంబు లెఱింగికొని యోగింద్రులు మెలగుచుందురు.” 11-97

ఇది తం. కల్లూరి. ప్రతుల పాఠము.

ఈ పాఠమున గురువుల సంఖ్య ఇరువది మూడే యగుచున్నది. ఆ యిరువది మూడే లోను, తిలిప్ప - అజగర శబ్దములు రెండున్నవి. రెంటికిని 'కొండ చిలువ' అనియే యర్థము. కావున ఆ రెంటిలో ఒకటి తొలగింపఁబడవలె. అప్పుడు సంఖ్య ఇరువది రెండే యగును. కాఁబట్టి పాఠము సరికాదు.

గురువులలో నుండవలసిన జలధి, గజము పై పాఠమున లోపించినవి. ఆ రెంటిని చేర్చి అజగరమును తొలగించినఁ గాని పాఠము చక్కఁబడదు. తక్కిన ప్రతులలో పాఠము సరిగానే యున్నది.

“ప్రథివీ వాయు రాకాశ ఆపోఽగ్ని శృంద్రమా రవిః

కపోతోఽజగర సింధుః పతంగో మధుకృ ద్గజః

మధుహా హరిణో మీనః పింగళా కురరోఽరభకః

కుమారీ శరకృ త్సర్ప ఊర్జనాభి స్సుపేశకృత్

ఏతే మే గురవో రాజం శృతుర్ద్వింశతి రాశ్రితాః”

7-35

153. 'తురంగ'

“యాదవులు దమలోఁ దాము.....యుద్ధంబునకుఁ జొచ్చి మునిశాప కారణంబున సుత్తుంగంబులైన తురంగ సమూహంబుల బడలు పడంగఁ జొడచుచు వ్రేయుచుం దాఁతునప్పుడు పశ్చాత్తురంగ సమానంబులైన యాయుధంబుల నొండొరులం దాఁకి భండనంబునం గడికండంబులై యొరలు కబంధంబులును”

11-118

తం. వా. రాయలు. బులుసు.

“తురంగ సమూహంబుల” - కల్లూరి.

“తురంగ సమూహంబుల...దాఁతునప్పు డవియును పశ్చాత్తురంగ సమానంబులై” - హ.

ఈ 'తురంగ' - 'తురిగ' పాఠములు రెండును బ్రామాదికములే. యాదవులు నశించినది 'తుంగ' పుల్లంతో పొడుచుకొని కాని, తురంగములతో పొడుచుకొని కాదు. అసలు 'తురంగములతో పొడుచుకొనుట' యుండదు. ఈ పాఠములలో 'తుంగ' మాటయే లేదు. అది లేక కథ యేమున్నది ?

మూలము చూచిననే కాని విషయ మవగతము కాదు గనుక ఉదహరించుచున్నాము.

“శరేషు హీయమానేషు, భజ్యమానేషు ధన్వసు,
శస్త్రేషు శ్రీయమాణేషు, ముష్టిభి ర్జహూ రేరకాః”

30-20

“తా వజ్ర కల్పా హ్యభవన్ పరిఘా ముష్టిభి ర్ధృతాః
జమ్బు ర్ద్విషంతః కృష్ణేన వార్యమాణాస్తు తం చ తే”

30-21

“అథ తా వపి సంక్రుద్ధా వుద్యమ్య కురునందన

ఏరకా ముష్టి పరిఘా చరంతా జమ్బుతు ర్దృధి”

30-22

“ఏరకా ముష్టిరూపౌ పరిఘా వుద్యమ్య” (వ్యా.)

ఏరక - యనగా తుంగ. యాదవులు కొట్టుకొన్నది తుంగపుల్లలతోనే. ఆ పుల్లలు మునిరావ ప్రభావమున వజ్ర సమానములై వారి రాజనమునకు మూలమైనవి. కాబట్టి 'తురంగ' పాఠము మూల విరుద్ధము.

'తుంగ సమాహంబుల బడలు పదంగం బొడుచుచు ప్రేయచుం దాకు నప్పు డవియును వజ్రాయుధ సమానంబులై తాకిన భంజనంబునం గడికండంబులై యొజగు కబంధంబులును ...' - ఇత్యాదిగా సుండుట యుచితము.

'తుంగ సమాహంబులన్ - తుంగపుల్లల మొత్తములతో' నని యర్థము. - 'తుంగ సమాహ' మనుట. 'తమ్ము ప్రోవు' అనుట వంటిది. (భా. అశ్వమేధ 31-31)

154. 'అపదలను'

“చోర హతాశన సర్ప సం

హతులను దప్పి నాకటను బంచత నొందెడు నట్టి జీవుఁ డా

పదలను గుంచి పూర్వ మగు పాపఫలంబు భుజించు”

12-27

వా. కల్లారి. బులును. రాయలు.

ఇది తకార ప్రాసపద్యము. 'అపదలను' అనుటచేత బ్రాసము తప్పినది. కనుక పాఠ మసాధ్యము.

“జీవుఁడా, వెతలను బూర్వకర్మభవవేదన లొందుచుఁ గుండు” అని హ. తం. పాఠము ఇది ప్రాసమును సరిపజుచుటకు కల్పించబడిన పాఠము. కవి పాఠము, — 'జీవు డా,

పతులను గుంచి' అని యుండును. అపదలను - అని యన్నను 'అపదలను' అనియే అర్థము.

'అపతి' — ఆపత్తికి వికృతి. అట్లే, సంపత్తికి 'సంపతి' వికృతి. ఆపతి, సంపతి

నిఘంటువులలో లేవు గాని, లోకమున ప్రసిద్ధముగా నున్నవి.

తిరుపతి యాత్రికులు - కొందఱొకప్పుడు - “అపతి మొక్కులవాడా! అడుగడుగు దండాలవాడా ! యేమిదండాలవాడా! యెంతకుమారా!” అని సంబోధించుచుందురు.

“హాయీ! వోయీ! ఆపతుల గాయీ” — అని స్త్రీలుపాడు జోలపాట. పల్లెటూళ్ళలో, ‘సంపతమ్మ’ - ‘సంపతిగాడు’ అను పేరులున్నవి.

‘సంపతి’కి కవిప్రయోగమును ఉన్నది.—

పలుకుటిల్లాలి నెమ్మొము బాడునయ్య
పొడము నెల పయ్య సంపతి పువ్వుబోడి
కాటప ట్టయ్య నే వెల్పుమేటిచేత
నలరు నెత్తమ్మి యా కాక వెలుగు చెలగు”

రామా. పీఠిక 17

ఇది 1895. కం. పీఠికలింగంగారి ప్రతి పాఠము—

ఈ పాఠము. 1917. వావిళ్ళ ముద్రణములలో,— ‘సంపత్తి పువ్వుబోడి’గా మఱి పోయినది. అది భాషాసంప్రదాయము తెలియని పరిష్కర్త చేసిన మార్పు.

‘సంపత్తి’ సంస్కృత శబ్దము. ‘పువ్వుబోడి’ తెనుగు. ఆ రెండిని జోడించి, ‘సంపత్తి పువ్వుబోడి’ (=సంపత్కాంత) అని రూపకముచేయుట కంటే ‘సంపతి పువ్వుబోడి’ అనుటయే యుచితము.

అస లది అచ్చతెనుగు పద్యము. అందులో ‘సంపత్తి’ అను తత్సమ పదముండఁ దగదు. పరిష్కర్త అదియును గమనింపలేదు. కనుక మార్పు తప్ప.

‘సంపతిల్ల’ అను క్రియయును గలదు, (‘సంపతి’ నుండి వుట్టినదే.)

“వీనుల కమృతంపు సోనలై వర్తిల్లు
శారికాముఖసూక్తి సంపతిల్లు.”

విజ. 1-187

ఇది ౪. ర. లో ‘సంపతిల్ల’ క్రింద ఉదాహృతమైయున్న పాఠము.

ఇందలి ‘సంపతిల్ల’ వేదంవారి- (1911) ముద్రణములో- ‘సందడిల్ల’గా మఱిపోయినది. అదియును, ‘సంపతి’ అపశబ్ద మన్న భావముతో - వారో - వారికి ముందటివారో-చేసిన మార్పు.

‘ఆపతులను’ అనునదే కవిపాఠమనియు, అది తప్పసుకొని ‘ఆపదలను’ అని యొకరును. ‘ఆవెతలను’ అని యొకరును పాఠమును మార్చినా రనియు సారాంశము.

155. ‘అరిందముండు’

“శివస్వామియు వానికి సరిందముండును...ఉదయించి”

12-8

అని హ. పాఠము.

“శివస్వామియు వానికి సరిందముండును”

అని తం. వా. కల్లూరి. బులుసు.

రెండు పాఠములలోను పొరపా టున్నది.

“చరమో యత్ర శివస్వాతి రరిందమః, తస్మాప్తి గోమతిః పుత్రః” అని మూలము. 1-26

‘అరిందమః’ అనునది శివస్వాతికి విశేషణము గాని, ప్రత్యేక నామముకాదు, శివస్వాతి యొక్క కుమారుఁ డని యర్థమును కాదు. ‘అరిందముండైన శివస్వాతి’ అని యర్థము.

కాబట్టి వై పాఠములు రెండును సరియైనవి కావు.

పూర్వపరిష్కర్తల దృష్టిలోపడక నిలిచియున్న యిట్టి యపపాఠము లింకను గలవు. ఈ ప్రతిలో ఆ యా కావులలో చూపఁబడి యున్నవి.

కొన్ని యతులు - వాని గతులు

మహాకవి పోతన అఖండయతిని, 'ఉ - వు' యతిని, 'ఋ - రు' యతిని విరివిగా వాడి యున్నాడు. ఈ ముత్యజలములను పూర్వగ్రంథములతో ఉన్నవేకాని పోతన క్రొత్తగా కల్పించినవి కావు. కాని, అప్పకవి అఖండయతిని ఒప్పలేదు; తక్కిన రెండిని చెప్పలేదు. అందు వలన తంజనగరంవారు ఆ యతులు చుట్టము లన్నారు. అవి, పోతన రచనలోని శిథిల భాగములను పూరించిన వెలిగండల నారయవి గాని పోతనది కా వన్నారు (పీఠిక. పు. 98). అదియొక తప్పు సిద్ధాంతము.

ఆ సిద్ధాంతముతోనే వారు కొట్టతొలి పద్యములలోని అఖండయతిని మార్చివేయుట. అట్లే గ్రంథములలోని యతులను గూడ కొన్నిటిని మార్చినారు. వారి ననుసరించి, పిమ్మట పరిష్కరలు మఱికొన్నిటిని మార్చినారు. వారి విరి చేయి సొకనివి కొలదిగా నిలిచియున్నవి. ఇవి-భాగవతము లోని యతులకు పట్టిన గతులు.

అప్పకవి వ్రాతనుబట్టి అంతకు పూర్వులైన మహాకవుల కృతులలోని యతులను ఏడ్వ టయే తప్పు. ఆ దిద్దుపాటులలోను పొరపాటు లున్నవి. అని విశేషము.

పోతన భాగములలోను, నారయ రచనలోను కొన్ని పద్యములలో యతులు తప్పి యున్నవి. కొన్ని సవరింపబడినవి; కొన్ని అట్లే యున్నవి. ఈ యంశము లన్నియు ఈ క్రింది పరామర్శలో తెల్లము కాగలవు.

అఖండయతి :

ఇంతకుముందటి పాతవిమర్శలో అఖండయతులు కొన్ని చూపబడినవి. ఇంకను కొన్ని:-

1. ఎట్టివారి కిం, "పాదవంగం గానవచ్చు గురువుల్" 3-256
ఇది వ్రాతప్రతులలోను, 'తం' ప్రతిలోను ఉన్నపాఠము.
ఎట్టివారి మేల్, "చదలక కానవచ్చు గురులన్" అని మార్పు. (వా.)
2. "నరుడు నీ మాయ నెట్లైన నగుచునుండు" 10 పూ. 558
ఇది 'హ.' పాఠము - 'అరుడు నీ మాయ' అని మార్పు. (తం. వా.)
3. క్రిం, "చటి బామున నేమి నోచితమ్మ ధరిత్రీ!" 10 పూ. 1017
(మార్పులేదు)
4. "నడచె గొప్పని రథము వెన్నంటి చెలగి" 10. ఉ. 392
'వెన్నంటి చెలగి' అని మార్పు. (తం. వా.)
'వెన్నంటి చలెనే 'వెన్నంటు' కూడ శబ్దవల్లన క్రియయే. (ఏకపదమే) కావున మార్పు అనవసరము.
5. చెలు, "బొలయంగం బాటించి యుద్ధవున కిట్లనియెన్" 10 ఉ. 661
(మార్పులేదు)
6. సహదే, "పుని బట్టముగట్టె చ న్న వోన్నతపదవిన్" 10 ఉ. 740
(మార్పులేదు)

7. సా, “బుద్ధుం బదియేను తూపుల నవోన్నత వక్షము గాఢనేసినన్” 10.ఉ. 853
ఇది హ. వా. పాఠము.
సా, ‘బుద్ధుం బదియేను వాణముల సున్నత వక్షము’ అని మార్పు. (తం.)
ఈ మార్పున, అప్పకవీయము ప్రకారము - యతిభంగము.
8. పెం, “పొనరం గావించి బంధు బుధ యుతుడై” 10.ఉ. 1037
ఇది ‘హ’ పా.—‘బంధు యుక్తముగా’ అని మార్పు (తం. వా.)
9. పుండరీకనే, “త్రుని నిజధామ వైభవ నడున్నత తన్మహనీయ మూర్తికిన్.” 10.ఉ. 1318
ఇది ‘హ’ పా.—‘వైభవ నమృద్ధికి’ అని మార్పు. (తం. వా.)
ఈ యతియు అప్పకవి ప్రకారము తప్పే.
అఖండయతి సుప్రసిద్ధము గావున, గ్రంథవిస్తర మెందు కని యుదాహరణము లెక్కు-
పగా నియ్యలేదు.

‘ఉ - పు’ యతి :

1. అభిమత, “మొప్పగఁ దగు సప్తతంతువులు గావించన్” 2-96
ఇది ‘తం’ పా.—‘ఒప్పగ నా సప్తతంతు వొగిఁ గావించన్’ అని మార్పు. (వా.)
2. కా, “పున నీ వేకన త్రుంపు సజ్జనహితోద్యోగాను రక్తుండవై” 8-665
ఇది వ్రాతప్రతుల పాఠము.
‘సజ్జనహిత త్రోద్యోగ రక్తుండవై’ అని మార్పు. (తం. వా.)
3. హాహరణ, “మొదలఁగ నెట్లనిరి మానవులుఁ ద్రిదళులు” 4-100
ఇది హ. తం. పా.—
‘హాహర్షిని, వొదలఁగ’ అని మార్పు. (వా.)
4. పొడ, “పునుఁ బంచసప్తతి యోజనముల” 4-137
ఇది వ్రాతప్రతిలోను, తం-ప్రతిలోను ఉన్న పాఠము.
పొడ, ‘వొగిఁ బంచసప్తతి యోజనముల’ అని మార్పు (వా)
5. కా, “పున జలదాగమోదితపయోనివహంబు” 4-499
వ్రాతప్రతి. తం. ప్రతి పాఠము.
ఒ, ‘య్యన...పయః ప్రకరంబు’ అని మార్పు. (వా.)
6. కా, “పున నిలఁ బుణ్యతీర్థముల నొప్ప” 4-929
వ్రాతప్రతి. తం. ప్రతి - పా.—
‘పుణ్యతీర్థములఁ బోల’ అని మార్పు. (వా.)
7. “ఉర్వరఁ గల రేణువులకన్న దట్టమై” 6-441
వ్రాత. హ. ప్రతుల పా.—
‘భూస్థలిఁగల రేణువులకన్న’ అని మార్పు (తం. వా.)

8. కా, “పునః దగి నద్దనుండు పవనోద్భవుఁ డేనును”

హ. తం. పాఠము.

కా, ‘పున విజయుండునుం బవనపుత్రుఁడు నేనును’ అని మార్పు. (వా.)

9. “సా, ల్వుం బదియేను బాణముం నున్నతపక్షము”

10. ఉ. 853

ఇది ‘తం’ పాఠము. ‘పదియేను తూపులనవోన్నత’ అని మార్పు. (వా.)

10. మ, “హోగ్రుండై పట్టితెచ్చె సాల్వుండు గవగి”

మార్పులేదు.

10. ఉ. 896

11. “ఒసరింప మీటి నవ్వుటయుఁ గ్రోధ”

10. ఉ. 1150

మార్పులేదు.

ఉకారము వాడుకలో ‘పు’ గా ఉచ్చరింపబడుటను బట్టి, ‘ఉ-పు’ లకు యతి కూర్పఁ బడినది. ఇదియును కవు లంగీకరించినదే.

“ఒక్కని దించి పోవుటకు భీతిల్లి” (నవనాథ. పుట. 92)

“దే, పునకు ననుంగువాడ నని యుత్సుకతన్ నుతియింతు” (వృషాధిప-98)

కా, “పునఁ జండాలుండవోదు సందయము లేమాహింప” (ధర్మఖండము 3-82)

(మా. శ్రీ సంపత్కుమారాచార్యులుగారి ‘తెలుగు భండోవికాసము.’ పు. 161)

‘ఋ - రు’ యతి :

“దు, ష్కృతులం ద్రోతురు కాలచక్ర మహితాస్తుండట్టి”

10. ఉ. 1330

ఇది తం. వా. లోను. వ్రాతప్రతులలోను ఉన్న పాఠము.

“మహితాసింబట్టి” అని హ. ప్రతిలో మార్పు.

మార్పు అనవసరము. మహాకవుల ప్రయోగములున్నవి.

“కూరార్థ చంద్రాస్త్ర కృత్తోరుజాహులై”

(భాస్క. యు. 1449)

“భృత్యుం డాతఁడు మూఁడు లోకములలో రూపింప నర్హేశ్వరా !” (స. శ.)

‘ఋ - ఉ’ యతి :

“మృదుల పద్మాన్న భోజనములను చూసి”

11-74

ఇందు ‘మృ - మ’ లకు యతి చెల్లింపబడినది. అట్లు చెల్లింపరాదని కాబోలు ‘హ’ ప్రతిలో - “మృదుల పద్మాన్నములను దామెనఁగఁగోరి” అని మార్పుచేయబడినది.

మార్పు సక్కజలేదు. ఋకార సహిత పర్ణమునకును, ఉత్వాత్వసహిత పర్ణములకును యతి చెల్లింపుట కండు.

“మృదుఁడా యపస్మాదమును బడఁదొక్కి”

పండి. వాద. పు. 683

“గృహధర్మ నిరతులు కొనిచచ్చి క్షత్తిపూ, ర్వకముగా”

భోజ. 3-27

(ఈ యతులను గూర్చిన వివరములకు శ్రీ నిడుదనోలు వేంకటరావుగారి ‘భాషా పరిశోధన’ చూచునది.)

‘ద్రు - దె’ మతి :

“ద్రుహిణ తనూభవుండు చనుదెండుట” 10. ఉ. 1266

“రు, ద్రుని యందలి సత్వగుణము దెలియుట కొఱకై” 10. ఉ. 1267

అప్పకవీయము ప్రకారము ‘ద్రు - దె’ లకు యతి చెల్లదు. అందువలన తంజనగరం వారు ‘ద్రుహిణ’ పాఠము నట్లే యుంచి, “రవి ‘దృహిణ’ శబ్దముగా భావించియుండు నన్నారు.

రెండవ పద్యపాఠమును “రు, ద్రునియందలి సత్వగుణ మెఱుంగుట కొఱకై” అని మార్చి యరిసి సరిపెట్టినారు.

కాని, వారు త్రొక్కిన త్రోవ సరియైనది కాదు. ‘పోతన ద్రుహిణ శబ్దమును ‘దృహిణ’ శబ్దముగా భ్రమించియుండు’ సనుకొనుటకలెను, ఆయన ‘ద్రు - దె’ లకు యతిచెల్లింపవచ్చునని భావించియుండు ననుకొనుట సమంజసము. ఒకటికి రెండుమార్లు - ఆ యతిని ప్రయోగించి యుండుటయే అందుకు తార్కాణము.

‘ద్రు - దె’ లకు కూర్చబడిన మైత్రి సూటియైనది కాదు. కొంచెము డొంక తిరుగుడుగా ఆతుకు పెట్టబడిన దూరపు సంబంధము. ఎట్లనగా:

పోతన ‘రు - ఋ’ లకు యతి చెల్లించియున్నాడు. - ‘ద్రుహిణతనూభవుండు తన దృష్టికి’ అన్నచో, ఆయన మతమున యతి సరిపడును, యతి విషయమున ‘దృ’ - ‘దె’ సజాతి యములు. కనుక ‘ద్రు’ తో ‘దృ’కు మైత్రి చెల్లినప్పుడు ‘దె’ కు మాత్ర మెందుకు చెల్లదు ?

ఈ దృష్టితో కూర్చబడినదే ‘ద్రు-దె’ లకు మైత్రి. ఇదియొక అపూర్వ యతిగా భావించుట యుచితము గాని, పోతన ద్రుహిణ శబ్దము విషయమున భ్రమపడినాఁ డనుట గాని, ఆయన బుద్ధిపూర్వకముగా ప్రయోగించిన యతిని మార్పుటగాని యుచితముకాదు. విజ్ఞు లింకను విచారించురు గాక.

ఇంతవఱకును చూపబడిన భాగవత యతు లన్నియు, ఆ కవుల మతము ననుసరించి సరియైనవే యనియు. పోతన రచనలోని యతులు, ఆయనవారు వాడినవే కాని ఇతర ప్రక్షిప్తములు కావనియు, పరిష్కరలు తమ యిష్టప్రకారము మార్చివేయుట పరిష్కరణ పద్ధతి కాదనియు సారాంశము.

భాగవతము - వ్యావహారికభాష

భాగవత కవులు వాడుక భాషను ధారాళముగా నుపయోగించుకొన్నారు. చందోబద్ధము కూడ జేసినారు. అది యా కవుల సంప్రదాయము. అది గమనింపక పరిష్కరలు పెక్కు తావులలో గ్రాంథికములొసేకి మార్చినారు. గ్రంథవిస్తర భీతిచేత ఒకటి రెండు పట్టులు మాత్రమే యెత్తి చూపబడుచున్నవి.

1. “పొడుపు కొండమీదఁ బొడిచించి మొదలుగా” 10. పూ. 800

అని వ్రాత ప్రతులలోను. హ. ప్రతిలోను పాఠము.

‘పొడుచుట మొదలుగా’ అని సవరణ. (తం. వా.)

2. “జాలముల నుండి ముత్యాల శాసనాలుక” 10. ఉ. 667
అని వ్రాత ప్రతులు; హ. ప్రతి (‘శాస’ - యతిస్థానమున నున్నది.)
“సీమలందుండి ముత్యాల సేసలౌలుక” అని మార్పు. (తం. వా.)
3. “చన్నుల జిలుగు కంచలల నదుమ” (నలుమ) 10. ఉ. 799
అన్ని ప్రతులలోను ఇట్లే యున్నది. ‘కంచల’లోని ‘చ’ యతి స్థానమున నున్నది.
‘కంచెల’ గ్రాంథిక రూపము. పరిష్కర్తలు గుర్తింపలేదేమో! దిద్దలేదు.
4. “శరణంబులు నీ పదాబ్జ శావానిరతుల్” 11-15
‘నీదు దివ్యచరణంబులిలన్’ అనియు, ‘నీ పదాబ్జసంస్మరణంబుల్’ అనియు మార్పులు.
(తం. వా.)

ఇట్టివి చాల కలవు. ఇక్కడ చెప్పవచ్చినది, - పొడిచింది; శాసలు; కంచల; శావా-
అనునవి సాధురూపము లని కాదు. అవి ఆ కవు లిష్టపడి వాడుకొన్న శబ్దము లనియు, వానిని
మార్చరాదనియును. అంత మాత్రమే.

యతిప్రశంసములు :

ఈ క్రింది పద్యపాదములలో యతులు తప్పి యున్నవి. పరిష్కర్తలు కొన్ని సవరించి
వారు; కాని ఆ సంస్కరణలవలనను ఆ లోపము తొలగలేదు.

1. మాల్యాంబరా - “భరణలేపనముల సమరియుండి” 10. పూ. 1716
2. బాహాబలా - “వార్యుండై శితసాయకాలి నవి మాయం చేసినన్” 10. ఉ. 560
3. “హృద్వీధి సతతంబు నిలుపవలయు” 11-44
‘నినుపవలయు’ అని సవరణ. (తం.) ఇందును యతి తప్పినది.
4. అం- “తర్వావంబునను బోధమంతయు” అని మార్పు. (తం. వా.)
ఈ మార్పులోను యతి తప్పియే యున్నది.

ఈ ఛందోదోషములన్నియు ప్రమాద మూలకములు. మహాకవులకును ప్రమాదము
లుండును. మఱియు వారొక్కొక్క చోట వ్యాకరణ నియమముల నుల్లంఘించుటయు నుండును.
వారి ప్రయోగము లెట్టివైనను, అవి యట్లుండవలసినదే కాని, యితరులు మార్చరాదు. ఛందో
భంగాది దోషములు సంస్కృత భాగవతమునను ఉన్నవి, కాని వానిని పరిష్కర్తలెవ్వరును
సవరింపలేదు. ఈ యాంధ్రభాగవతమున పూర్వ పరిష్కర్తలు పెక్కు మార్పులు చేసియున్నాడు.
అవి యీ పరిష్కరణమున కొంతవఱకు చక్కఁబఱుపఁబడినవి. గుణదోషములకు సహృదయులైన
విమర్శకులు ప్రమాణము.

“తం సంతః శ్రోతు మర్హంతి సదనదృష్టి క్తి హేతవః
హేమ్న స్సంలక్ష్యతే హ్యగ్నౌ విశుద్ధిః శ్యామి కాపి వా.”

తాళపత్ర ప్రతులు :

ఆంధ్రదేశమునందును ఆంధ్రదేశము బయటను భాగవతమునకు సంబంధించిన తాళపత్ర గ్రంథములు పందల సంఖ్యలో కలవు. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు నుండి 150, గౌతమీ గ్రంథాలయము రాజమండ్రి నుండి 14, ఆంధ్రేలిహాస పరిశోధక మండలినుండి 13, తంజావూరు సరస్వతీమహల్ లైబ్రరీనుండి 51, మధురనుండి 2, ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు హైదరాబాదు నుండి 7, లక్ష్మణరాయ పరిశోధకమండలి హైదరాబాదునుండి 10, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము నుండి 10, తాళపత్ర ప్రతుల సమాచారము వానికి సంబంధించిన వివరములు సేకరించితిమి. భాగవత పరిష్కరణమునకు వీనినుండి 26 ప్రతులు ఎన్నుకొంటిమి. ఈ ప్రతులు తెలంగాణము, రాయలసీమ, కౌస్తాజిల్లాలు - అనగా తెలుగుదేశ మందలి ప్రధానమైన మూడు మండలములకు సంబంధించినవి. పరిష్కరణమునకు ఎక్కుడుగా నుపకరించినవి ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు కాకినాడ, గౌతమీ గ్రంథాలయము రాజమండ్రి, ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు హైదరాబాదు వంటి సంస్థలవారి యమూల్య తాళపత్ర గ్రంథములు. తాళపత్ర గ్రంథములందలి పాఠములకు 'క, చ, ట, త, ప, గ, జ, డ, ద, బ, య, ర' అను సంకేతములను అధోజ్ఞాపిత లందిచ్చి యున్నాము. వీనితో య, ర సంకేతములు ప్రథమ స్కంధము ప్రారంభమునుండి 175 పద్యముల వఱకే వాడితిమి. పాఠభేదము లంతగా కానరాని యా రెండు తాళపత్ర గ్రంథములు తీసివైచి అటుపైని క, చ, ట, త, ప, గ, జ, డ, ద, బ యను సంకేతములే వాడితిమి. ఈ సంకేతము రేయే తాళపత్ర గ్రంథములకు ప్రాతినిధ్యము చూపించునో వాని వివరములు దిగువ పేర్కొనఁ బడినవి.

- క. 1. నెం. 4163 కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. శ్రీ రాములపై నున్న చర్కని ప్రతి. మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు అనంతపురం మండలమున సేకరించినది. రాయలసీమ ప్రతి. ఇది భాగవతము ప్రారంభము నుండి సప్తమ స్కంధము 132 వ పద్యంతము వఱకు సంప్రతింపబడినది.
2. నెం. 1203. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. ఇది జ్ఞాన విద్యుత్ప్రవాహిని ఆంధ్రభాషానిలయం ఖమ్మం నుండి కాకినాడ చేరుకొన్నది. తెలంగాణము ప్రతి. దీనిలో పుష్క స్కంధము కూడ పోతనామాత్య విరచిత మనియే కలదు. అష్టమ స్కంధము చివర రాక్షసనామ సంవత్సర చైత్ర శు॥ ౧౩ మందవాసరం (క్రి. శ. 31-3-1855) అని కలదు. దీనిని సప్తమ స్కంధము 133 వ పద్యమాదిగా అష్టమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించి యుంటిమి.
3. నెం. 4179. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. నెల్లూరి ప్రాంతము నుండి శ్రీ వాఙ్మితకొండు సుబ్బారావుగారు పంపించినది. రాయలసీమ ప్రతి. నవమ స్కంధము ప్రారంభము నుండి ద్వాదశ స్కంధాంతము వఱకీ ప్రతి సంప్రతింపబడినది.
- చ. 1. నెం. 1191. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. సంపూర్ణ ప్రతి. ఇందు ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములు కూడ పోతన పేరుతో కలవు. దశమ స్కంధము పూర్వభాగము చివర సౌమ్యనామ సంవత్సర ఆషాఢ శుద్ధ విదియ గురువారం (క్రి. శ. 35-6-1789) అని కలదు. "యాదాళం చలమన్న కొమారుడు చిన్న

సుబ్బయ్యకు ఘట్టులో వుండి పబ్బతి వెంకట నాగ్గప్ప" వ్రాసియిచ్చినట్లు కలదు. రాయలసీమ ప్రతి. దీనిని ప్రారంభము నుండి చివర వఱకు సంప్రతించి యుంటిమి.

- ట. 1. నెం. 18. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు హైద్రాబాదు వారిది. చనపర్తి సంస్థానాధీశ్వరు లిచ్చినది. తెలంగాణము ప్రతి. చనపర్తి రాజ్ఞి రాయకేసమ్మ దేశాయిగారి ముంగర నర్సన్న శా. శ. ౧౭౫౪ నందన మార్గశిర బహుళ విదియ భానువార. (క్రీ. శ. (9-12-1832) నాడు వ్రాసి యిచ్చినది. ఇది ప్రారంభము నుండి చతుస్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించఁ బడినది.
2. నెం. 15. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు హైద్రాబాదు వారిది. పై నున్న నెం. 18 ప్రతి సంబంధించినదే యీ ప్రతి. నవమ స్కంధాంతమున వ్రాయసకాడు ముంగర నర్సన్న శా. శ. ౧౭౫౫ విజయనామ సంవత్సర వైశాఖ బహుళ షష్ఠి భృగువారం (క్రీ. శ. 10-5-1833) నాటికి ముగించినట్లున్నది. దీనిని పంచమ స్కంధము ప్రారంభము నుండి నవమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించితిమి.
3. నెం. 1640. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. రంగనాథరావుగారు రాయలసీమ నుండి సంపాదించిన ప్రతి. చళమ స్కంధము ప్రారంభము నుండి ద్వాదశ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించఁ బడినది.
- త. 1. నెం. 34. రాజమహేంద్రవరము గౌతమీ గ్రంథాలయము వారిది. పెద్దాపుర సంస్థానాధీశ్వరు లిచ్చినది. పంచమ స్కంధము చివర రాజావత్సవాయి జగన్నాథరాజుగారి పుస్తకమని యున్నది. ప్రథమ స్కంధాంతమున ప్రమాదినామ సంవత్సర మాఘశుద్ధ విదియ ఆదివారం (క్రీ. శ. 2-2-1774) నాటికి గొట్టిముక్కుల జగన్నాథరాజుగారి ప్రతిని చూచి చిరువూరు గురువరాజు వ్రాసినట్లున్నది. ఇది గోదావర మండలము ప్రతి. ప్రారంభమునుండి పంచమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించఁబడినది.
2. నెం. 4140. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. తంజనగరం తేవప్పై మాళ్వయ్యగారు సంపాదించినది. దీని పంచమ స్కంధమున నాశ్వాస విభజనము లేదని షష్ఠ స్కంధము పోతనామాత్యుని పేరుతో నున్నది. షష్ఠ స్కంధము ప్రారంభము నుండి నవమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించఁ బడినది.
3. నెం. 2538. కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు వారిది. బద్దెవోలు గురవయ్యగారు లిచ్చినది. రంగనాథరావుగారు సంపాదించినది. వ్రాయసకాడు బద్దెవోలు గురవయ్య షష్ఠ స్కంధము సర్వధారినామ సంవత్సర ఆశ్వయుజ బహుళ దశమి (క్రీ. శ. 2-11-1828) నాటికిని, ద్వాదశస్కంధము శా. శ. ౧౭౫౧ విరోధి పుష్యశుద్ధ పంచమి (క్రీ. శ. 30-12-1829) నాటికిని ముగిసినట్లున్నది. దీనిని చళమ స్కంధము బ్రాహ్మణము నుండి ద్వాదశ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించి యుంటిమి.
- ప. నెం. 1638. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. రాయలసీమ ప్రతి. ద్వాదశ స్కంధాంత గద్యము పోతన పేరుతో నున్నది. చిట్టచివర 'స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకచర్మంబులు ౧౭౪౦ అగు నేటి బహుధాన్యనామ సంవత్సర మార్గశిర

బహుళ విరియ ఇందువాసరం (క్రీ.శ. 14-11-1818) వరకు కొఱపాటి భాస్కరయ్య వ్రాసిన భాగవతం ద్వాదశ స్కంధాలు' అని కలదు. ఇది దశమ స్కంధము ప్రారంభమునుండి ద్వాదశ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపబడినది.

గ నెంబరులేదు. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిది. వ్రాయసకాడు బండి గోపాలం. దశమ స్కంధము పూర్వభాగము చివర శుక్ల నామ సంవత్సర ఆశ్వీజశుద్ధ ద్వాదశి గురువార (క్రీ. శ. 12-10-1749) మనియు, ఉత్తరభాగము చివర శుక్ల నామ సంవత్సర పుష్య బహుళ తదియ ఆదివార (క్రీ. శ. 14-1-1750) మనియు కలదు. ఇది కోస్తా జిల్లాలకు సంబంధించిన ప్రతి. దశమ స్కంధము ప్రారంభము నుండి ద్వాదశ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపబడినది.

జ. 1. నెం. 1818, కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది; రంగనాథరావుగారు సంపాదించినది. గ్రంథారంభమున దీని యజమాని పోలెపల్లె రామన్న యని కలదు, కోస్తా జిల్లాలకు సంబంధించిన ప్రతి. దీనిని ప్రారంభమునుండి సప్తమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించితిమి.

2. ప. సంకేతమునకు ప్రాతినిధ్యము వహించు నెం. 1638 ప్రతి స్థానమున అష్టమ స్కంధము ప్రారంభము నుండి నవమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపబడినది.

3. నెం. 2728, కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. దూపాటి వెంకట రమణాచార్యులుగారు ఎనమదల నుండి సంపాదించి పంపినది. తెలంగాణము ప్రతి. దశమ స్కంధము పూర్వోత్తర భాగములకై సంప్రతింపబడినది.

4. 3456. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. దూపాటి వెంకటరమణాచార్యులుగారు తెలంగాణము (బమ్మెర ప్రాంతము) నుండి సేకరించి పంపించినది. ద్వాదశ స్కంధాంత గద్య పోతనామాత్యుని పేరుతో సున్నది. దీనిని ఏకాదశ ద్వాదశస్కంధములకై సంప్రతించితిమి.

డ. 1. నెం. 1538. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. చక్కని ప్రాచీన ప్రతి. కోస్తా జిల్లాలకు సంబంధించినది. ప్రారంభము నుండి నవమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపబడినది.

2. నెం. 1212. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది; జ్ఞాన విద్యుత్ప్రసాదాచార్యుని నిలయము ఖమ్మం నుండి సంపాదించినది. తెలంగాణము ప్రతి. దశమస్కంధము పూర్వ భాగమున ప్రారంభము నుండి 530 పద్యముల వఱకు సంప్రతింపబడినది.

3. నెం. 4200. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. తంజావూరు నుండి వచ్చినది. దక్షిణాదిప్రతి. దశమ స్కంధము పూర్వ భాగమున 531 నుండి 557 పద్యములవఱకు సంప్రతింపబడినది.

4. నెం. 9, హైద్రాబాదు లక్ష్మణరాయ పరిశోధన మండలి వారిది. తెలంగాణము ప్రతి. దశమ స్కంధము పూర్వ భాగమున 558 నుండి 1258 పద్యములఁజుకు సంప్రదింపఁబడినది.

5. నెం. 4200. పైని పేర్కొన్న తంజావూరు ప్రతియే. 1259 నుండి 1578 పద్యములఁజుకు సంప్రదింపఁబడినది.

6. నెం. 13. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు హైద్రాబాదు వారిది. చనపర్తి సంస్థానాధీశ్వరు లిచ్చినది. తెలంగాణము ప్రతి. దశమ స్కంధము పూర్వ భాగమున 1579 పద్యము నుండి దశమస్కంధము ఉత్తర భాగాంతము వఱకు సంప్రదింపఁబడినది.

1. నెం. 19. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు హైద్రాబాదు వారిది. చనపర్తి సంస్థానాధీశ్వరు లిచ్చినది. తెలంగాణము ప్రతి. ప్రారంభమునుండి తృతీయ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రదింపఁబడినది.

2. నెం. 40. రాజమహేంద్రవరము గౌతమీ గ్రంథాలయము వారిది. పెద్దాపురం వత్స వాయి రాజు లిచ్చినది. వత్సవాయి పత్తిపాటి వెంకటపతిరాజుగారికి రేమేశ్వ పాపయ్య, ప్రమాది సంవత్సర కార్తిక శుద్ధ పంచమీ శుక్రవారం (క్రి. శ. 8-11-1793) నాటికి వ్రాసియుచ్చినది. కోస్తా జిల్లాల ప్రతి. దీనిలో పంచమ స్కంధాంత గద్యము పోతనా మాత్యుని పేరుతో నున్నది. దీనిని పంచమ స్కంధము ప్రారంభమునుండి నవమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రదింపఁబడినది.

1. నెం. 4087. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. అనంతపురం మండలమునుండి మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు తెచ్చినది. రాయలసీమ ప్రతి. ప్రారంభము నుండి యష్టమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రదింపఁబడినది.

2. నెం. 3941. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. దూపాటి సోదరులు తెలంగాణమునుండి సేకరించి పంపించినది. ఇందులో షష్ఠ స్కంధముకూడ పోతనామాత్య విరచితమని కలదు. అష్టమ స్కంధము చివర రాక్షసనామ సంవత్సర మాఘ బహుళ పంచమీ స్థిరవారం (క్రి. శ. 27-2-1786) నాటికి రంగరాజు వెంకటసర్వ వ్రాసి నట్లున్నది. దీనిని నవమ స్కంధము కొఱకు మాత్రము సంప్రదింపఁబడినది.

పై కాళపత్ర గ్రంథములు కాక వివిధ ముద్రిత ప్రతులను కూడ పరిశీలించి వానిలో కేవలము మూడింటిలోని పాఠాంతరములను మాత్రమే హ. తం. వా. సంకేతములతో సభోజ్ఞాపికలం దిచ్చియున్నాము.

పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రిగారి ప్రతి. 1855.

తంజనగరం తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారి ప్రతి. 1905.

వావిళ్ళవారి ప్రతి. 1948.

భాగవతము - ఇతర భాషలు

భారతదేశమున నితరదేశీయ భాషలందలి భాగవతములఁ గూర్చిన సమాచారమును శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు తమ 'పోతన' కృతిలో విపులముగా నిచ్చియున్నారు. దాని సారాంశ మిది:

తమిళము :- పదునాఱవ శతాబ్దమున వరదరాజ అయ్యంగారు విశిష్టాద్వైత సంప్రదాయానుసారముగను, క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతమున అరియప్ప పులవర్ అను నాతఁడు సంగ్రహము గను, క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దిలో కలంగుడి నరేశశాస్త్రిగారును భాగవతమును తమిళమున కనువదించిరి.

కన్నడము :- క్రీ. శ. 1530 ప్రాంతమున విఠలనాథు డను కవి విశిష్టాద్వైత సంప్రదాయానుసారముగా భామినీ షట్పదులందు సంగ్రహముగా భాగవతమును రచించెను.

మలయాళము :- సుప్రసిద్ధ ప్రాచీన మళయాళ కవి విజితచ్చన్ భాగవతము పది స్కంధములు మాత్రము వ్రాసినట్లు కొందఱును, తద్విన్నముగా మఱి కొందఱును చెప్పుదురు. శేష భాగమును రచించినవారు పురయన్నూర్ 'నంబూద్రిపాదు, ప్రన్న సేరినంబి యను వారలు.

మహారాష్ట్రము :- మహాభక్తుఁడగు ఏకనాథుఁడు క్రీ. శ. 1580 ప్రాంతమున మహారాష్ట్రమున చాల క్లుప్తముగా రచించెను.

గుజరాతీ :- రత్నేశ్వరుఁడను కవి (1560-1720) చాల సంగ్రహముగను, భలఱుఁడును (1434-1514), ప్రేమానందుఁడును (1636-1734) దశమస్కంధమును, నకదురుఁడును (1500-1575) విష్ణుదాసుఁడును (1564-1632) కొన్ని యుపాఖ్యానములను భాషాంతరికరించిరి.

ఒరియా :- జగన్నాథదాసుఁ డను భక్తకవి సమగ్ర భాగవతమును ఓడ్రభాషలోని కను వదించెను. ఈతఁడు మన పోతనగారికి కొంచెము తరువాతివాఁడు.

బెంగాలీ :- పదునాఱవ శతాబ్దికి చెందిన మాలాధరదాసు అను కవిశ్వరుఁడు భాగవతానువాద మొనర్చెను.

అస్సామీ భాష :- శంకరదేవుఁ డను మహాకవి (క్రీ.శ. 15 వ శతాబ్ది) తొలుత సంపూర్ణ భాగవతమును పద్యకృతిగా రచించెను. ఈతఁడు కాక మఱి తొమ్మిండుగురు కవులు వేఱు వేఱు స్కంధములను రచించిరి.

హిందీ :- పల్లభ సంప్రదాయము ననుసరించి దశమ స్కంధమునకు శ్రీకృష్ణలీలకు ప్రాధాన్య మొసఁగి వ్రాసిన గేయకృతి, మహాకవి సూరదాసకృత సూరసాగరము. ఇది భాగవతమున కనువాదము కాదు. పదునెనిమిదవ శతాబ్దమున నామూలాగ్రముగ గద్యానువాదము జరియించినాఁడు సదాసుఖపాల్ అను రచయిత. కృష్ణలీల లాఢారముగా హిందీలో పెక్కు రచనములు కలవు.

సంపాదకత్వ నిర్వహణము

మాతృభాషా సారస్వతము మీది ప్రేమతో, మహాకవి పోరన కవిత్వముపట్ల గౌరవముతో ఈ బృహత్కార్యమును సంకల్పించి, సమస్త సాధన సామగ్రిని సమూహింపి అంధుల కందించిన ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి వారికి మా అభినందనములు.

కార్యనిర్వహణమునందు అభినవేశముతో సహకరించిన దివ్యత్వపరిశీలకులకు మా కృతజ్ఞత.

పరిశీలనమందు శ్రద్ధతో సంతరించిన బహువిషయ వివిధ పాఠాంతర విశేషములు సాకల్యముగా లిఖితములై ప్రత్యేక సంపుటములుగా సిద్ధము చేయబడి అకాడమీ ఛాండాగారమునఁ గలవు. భావిపరిశోధకుల కవి బహుధా ఉపకరించునని ఆశించుచున్నాము.

శ్రీ మహాభాగవతము వ్రాతప్రతులు 257 సంపాదించితిమి. వాని నన్నిటిని పరస్పరము పోల్చి పరికించి 26 ప్రతులు వేయబడితిమి. వానిని 16 గురు పరిశీలకులతో బ్రతిపంక్తిగా చదివి భిన్నభిన్న పాఠములను సేకరించితిమి. ఈ విధముగా ఎత్తి వ్రాసిన పాఠములను దిరిగి శ్రద్ధతో పరిశీలించిన పిమ్మట పాఠస్వీకారము జరిగినది. మేము పరిగ్రహించిన పాఠములను, పరిశీలకులచే సంగ్రహింపబడిన సర్వపాఠాంతరములను, తుది నిర్ణయమునకు ముందు సమీకృతముగా పునః పర్యాయమునకు పెట్టి నిశ్చయించితిమి.

శ్రీ తాపీ ధర్మారావుగారిని, శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారిని ఈ పర్యవేక్షణ కౌఠకులఁజేసితిమి. సంపాదకులును నిర్ణాయకులును కలిసి తిరిగి భాగవతము ప్రతిపద సమగ్రముగా పరిశీలించిరి. అందు నిర్ణీతములయిన పాఠములు ముద్రణ కెక్కినవి. పాఠాంతరములను, వాని వివరములను ఆయా పుటలక్రింద నీయబడినవి. ఈ కార్యము 16-4-1962 తేదీని ప్రారంభమై 23-6-1963 తేదీని పూర్తి అయినది.

స్వీకరించి, నిర్ణయించిన వ్రాతప్రతుల పాఠములను పరిష్కార దృష్టితో మార్పుటకు పూనుకొనలేదు. వర్తక్రమములోని స్థానిత్యములను మాత్రము సవరించితిమి. అయితే ఒక్క విషయ మిక్కడ చెప్పక తప్పదు. వ్రాతప్రతులలో అఱసున్నలు లేవు. వచనాదులలో కొన్ని చోట్ల నిండు గున్నలు కానబడును. ద్రుత సంబంధమయిన సరళాదేశము కానరాదు. రేఖభేద విషయము బహుళగ్రహణముగా ఉన్నది.

హయగ్రీవ శాస్త్రిగారు తమ ముద్రణములో తొలిసారిగా అఱసున్నలు కలిపిరి. కాని యథావిధిగా సర్వత్ర ఈ నియమము పాటించినట్లు లేదు. సరళాదేశములు కూడ అట్లే చూపబడినవి. కాగా, వ్రాతప్రతులలో ఉన్నట్లు అఱసున్నలు వదలివేయుట, హయగ్రీవ శాస్త్రిగారి ముద్రణము ననుసరించుట లేక యథావిధిగా అంతటను పాటించుట యను విషయమై సంపాదకులకు ఏకాభిప్రాయము కుదురలేదు. తరువాత నిర్ణాయకులతో కూడ ఈ విషయమై సమగ్ర మీమాంస జరిగినది. అధికాభిప్రాయము స్వీకృతమయినది.

ఇతర పరిష్కర్తలు పలుతావుల వ్రాతప్రతులలోని పాఠములను దిద్ది, మార్చిరి; మేమా పద్ధతి స్వీకరింపలేదు.

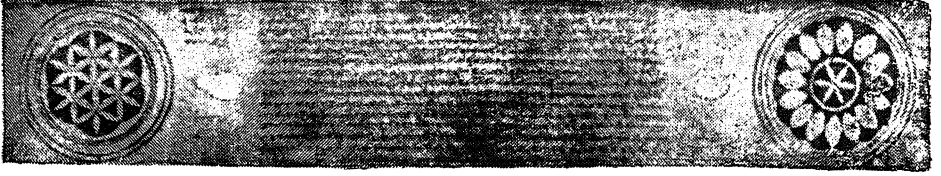
మహాకవి పోతన లిఖితము శిథిలమై పోగా పలువురు పూరించినట్లు పరంపరా సూక్తి ఉన్నది. ఈ విషయము లోతుగా పర్యాయించి నప్పడు మూలగ్రంథము పూర్తిగా నష్టమైనట్లు తోపదు. ఆయా భాగాలలో, సత్సగ్ధలలో ముత్యపు చిప్పలవలె, పాటుటాకులలో పారిజాతముల లాగున, మహాకవి అమృతవాణి చెవిలాకి చిత్తమును విగిరింపఁ జేయుచున్నది.

—సంపాదక వర్గము.

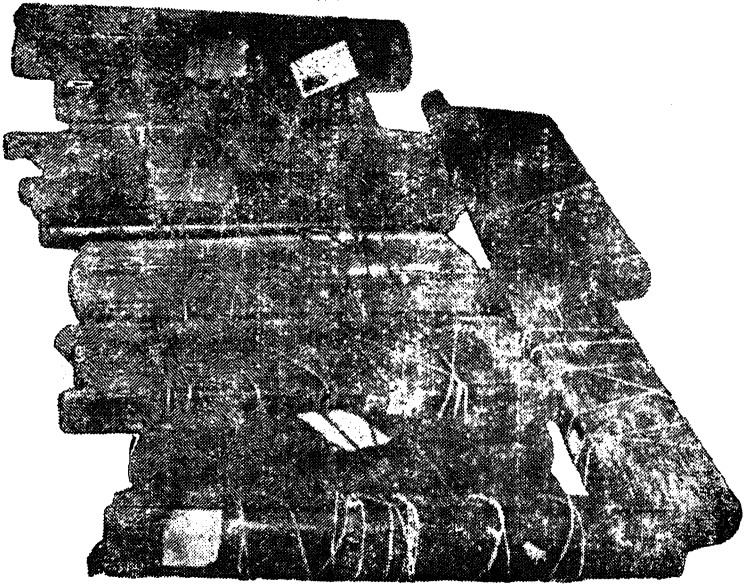
భాగవత ప్రతుల పరిశీలనలో పాల్గొనిన పండితులు

1. ఆచార్య రాయప్రోలు సుబ్బారావు
2. డా॥ వివాకర్థ వేంకటాచార్య M.A. (Hons); Ph.D
3. డా॥ బి. రామరాజు M.A., Ph.D.
4. శ్రీ విద్యారత్న నిడదవోలు వెంకటరావు M.A.
5. డా॥ టి. వి. నారాయణశాస్త్రి M.A., Ph.D.
6. శ్రీ యం. వెంకటేశ్వరరావు M.A., L.T.
7. డా॥ అరిపిరాల విశ్వం M.A., Ph.D.
8. డా॥ మాదిరాజు రంగారావు M.A., Ph.D.
9. శ్రీ హెచ్. శివకుమార్ M.A.
10. శ్రీ శిరోమణి వేదాల తిరువెంగళాచార్యులు
11. శ్రీ మేడిపర్ల ఆంజనేయమూర్తి
12. శ్రీ యన్. యన్. సుందరేశ్వరరావు
13. శ్రీ కె. వెంకటాచారి M.A.
14. శ్రీ శిరోమణి నూకల సత్యనారాయణశాస్త్రి
15. శ్రీ యాదగిరిరెడ్డి B.A.
16. శ్రీ విద్యాసాగర శర్మ M.A.
17. శ్రీ కె. నాగేశ్వరరావు M.A.
18. శ్రీ ఆర్. మాధవరావు M.A.
19. శ్రీ కె. వెంకటాద్రి M.A.
20. శ్రీ మల్లెల నారాయణ B.O.L.
21. శ్రీ భాషా ప్రవీణ ఆర్. రామానందశాస్త్రి
22. శ్రీ ఎన్. సర్వేశ్వరరావు M.A.
23. శ్రీ ఎ. రమాపతిరావు M.A.
24. శ్రీమతి అహల్య M.A.
25. శ్రీమతి ఉషాకుమారి M.A.
26. శ్రీమతి సావిత్రి B.A.

‘హ’ | పతి మొదటి పుట | పతిచింబమ్మ.

తా. ప. ప్రతి యందలి ఒక రేకు.

తాళపత్ర ప్రతుల ప్రతిబింబములు.

విషయ సూచిక

ప్రథమ స్కంధము

గ్రంథకర్త పంశ పర్ణనము	...	5
ఉష్ణంతములు	...	6
నైమిశారణ్య పర్ణనము	...	7
శాసనాది ఋషుల ప్రశ్న	...	3
సూతుండు నారాయణకథా ప్రశంస చేయుట	...	10
భగవంతుని యేకవింశత్యవతారములు	...	13
శ్రీమద్భాగవత రచనాది వృత్తాంతము	...	16
వ్యాసుండు వ్యాకుంచిత్రుండై చింతించుట	...	18
వ్యాసుని కడకు నారదుండు వచ్చుట	...	19
నారదుని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము	...	22
అర్జునుండు పుత్రఘాతి యగు నశ్వత్థామ నవమానించుట	...	28
శ్రీకృష్ణుడు తుర్రా గర్భస్థుం డగు పరీక్షితునిఁ దన చక్రంబుచే రక్షించుట	...	33
కుంతిదేవి శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట	...	34
ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణ సహతుండై శరతల్పగతుండగు భీష్మునికడ కేగుట	...	37
భీష్ముండు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట	...	40
శ్రీకృష్ణుండు ద్వారకానగరమున కరుగుట	...	42
ఉత్తరకు పరీక్షిత్తు జన్మించుట	...	49
గాంధారి ధృతరాష్ట్రులు దేహత్యాగము చేయుట	...	54
ధర్మరాజు దుర్నిమిత్తంబులం గని చింతించుట	...	58
అర్జునుండు ద్వారిక నుండి వచ్చి కృష్ణనిర్మాణమును దెలియఁ జెప్పుట	...	60
ధర్మరాజు పరీక్షిన్మహారాజునకుఁ బట్టముగట్టి మహాప్రస్థానంబున కరుగుట	...	65
పరీక్షిన్మహారాజు భూ ధర్మదేవతల సంవాదం బాలించుట	...	66
కలిపురుషుండు ధర్మదేవతను దన్నుట	...	70
పరీక్షిన్మహారాజు కలిని నిగ్రహించి ధర్మపరిపాలనంబు సేయుట	...	72
పరీక్షిన్మహారాజు శృంగి వలన శాపంబు నొందుట	...	75
పరీక్షిన్మహారాజు విప్రశాపంబు నెఱింగి ప్రాయోపవిష్టుం డగుట	...	79
శకుమహర్షి పరీక్షిన్మహారాజు నొద్ద కేతెంచుట	...	82

ద్వితీయ స్కంధము

శకుండు పరీక్షిత్తునకు ముక్తి మార్గంబుఁ దెల్పుట	...	86
శకుండు పరీక్షిత్తునకు భక్తిమార్గంబె ముఖ్యం బని తెలుపుట	...	94
నారదుండు బ్రహ్మను బ్రపంచ ప్రకారం బడుగుట	...	99

శ్రీమన్నారాయణుని లీలావతారంబుల యభివర్ణనము	...	108
పరీక్షితుడు నకునిఁ బ్రపంచోపదేశికం బడుగుట	...	122
బ్రహ్మ తపంబునకు మెచ్చి శ్రీమన్నారాయణుఁడు వరం బిచ్చుట	...	128

తృతీయ స్కంధము

విమరుఁడు శ్రీరథయాత్ర సేయుట	...	139
విమరుఁడు డుడ్డపుం గని కృష్ణాదుల పృతాంత బడుగుట	...	144
విదుర మైత్రేయ సంవాదము	...	163
స్వాయంభువ మనువు ప్రజావృద్ధి చేయుట	...	200
శ్రీ యజ్ఞవరాహాచార వర్ణనము	...	202
యజ్ఞ వరాహమూర్తిని బ్రహ్మములు స్తుతియించుట	...	204
మైత్రేయుఁడు విమరునకు హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల జగమునకుం గారణం బైన పృతాంతం జెప్పించుట	...	208
నందర నందనాదులు వైకుంఠమున తరుగుట	...	215
నందనాదులు నారాయణుని స్తుతియించుట	...	222
జయ విజయములు దితిగర్భంబున హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులుగాఁ బుట్టుట	...	229
హిరణ్యాక్షుండు యజ్ఞ వరాహం బగు హరి నెదిరించి యుద్ధము చేయుట	...	234
చతుర్ముఖం తొనర్చు యక్షాది దేవతాగణ సృష్టిఁ దెలుపుట	...	243
కర్దముఁడు భగవదనుజ్ఞ పతనీ దేవహూతినిఁ బెండ్లి యాడుట	...	248
కర్దమ ప్రణాపతి యోగప్రభావంబుచే విమానంబు గల్పించి భార్యతోఁగూడి విహరించుట	...	256
దేవహూతి గర్భంబున విష్ణుండు కపిలాచార్యుండుగా నుదయించుట	...	261
దేవహూతి పుత్రుల దైన కపిలాచార్యుని వలనం దత్తజ్ఞానంబు పడయుట	...	265
కపిలుండు దేవహూతికి భక్తియోగము తెలియఁ జేయుట	...	264
కపిలుండు దేవహూతికిఁ బిండోత్పత్తి క్రమము తెలుపుట	...	290
గర్భస్థుం డగు జీవుండు భగవంతుని స్తుతించుట	...	291

చతుర్థ స్కంధము

మైత్రేయుండు విమరునకు స్వాయంభువ మను పుత్రికల వంశవిస్తారంబుఁ దెలుపుట...	...	304
కర్దమ ప్రణాపతి సంతతి	...	305
దక్ష ప్రణాపతి సంతతి	...	309
ఈశ్వరునకు దక్ష ప్రణాపతిని విరోధము సంభవించుట	...	310
దక్షప్రణాపతి యజ్ఞము చేయునపుడు దాక్షాయణి యచ్చదికిఁ బోవుట	...	315
శివుఁడు వీరభద్రునిచే దక్షయజ్ఞంబు భంగంబు చేయించుట	...	323
దేవతలు వీరభద్రాదులచేఁ బరాజితు లయి బ్రహ్మలో విస్మయించుట	...	327
బ్రహ్మములు దక్షిణామూర్తిరూపుల డగు సేకర్షణుని స్తుతించుట	...	329

ఈశ్వరుండు బ్రహ్మచులచేఁ బ్రార్థితుండయి దక్షాదుల ననుగ్రహించుట	...	333
దక్షాధ్వరంబునకు వచ్చిన నారాయణుని దక్షాదులు స్తుతించుట	...	335
ధ్రువోపాఖ్యానము	...	343
ధ్రువుండు నారదోపదేశంబు వడసి తపంబు చేయుట	...	345
ధ్రువుండు భగవంతుని స్తుతించుట	...	352
ధ్రువుండు మరలఁ దన పురంబునకు వచ్చుట	...	357
అంగపుత్రుండగు వేనుని చరిత్రము	...	375
పృథుచక్రవర్తి గోరూపధారిణి యగు భూమిపలన నోషధులఁ బిడుకుట	...	388
పృథుచక్రవర్తి యశ్వమేధంబు సేయునెడ నింద్రుం డశ్వము నవహరించుట	...	394
యాగంబున నారాయణుండు ప్రసన్నుం డై పృథుచక్రవర్తి ననుగ్రహించుట	...	399
పృథుచక్రవర్తి సఖానదులకు సద్ధర్మము నుపదేశించి బ్రాహ్మణ ప్రశంసచేయుట	...	404
పృథుచక్రవర్తి యొద్దకు సనకాదు లరుగుదెంచుట	...	411
పృథుచక్రవర్తి జ్ఞాన వైరాగ్యవంతుఁ డగుచు ముక్తి నొందుట	...	417
రుద్రుండు ప్రచేతనులకు యోగాదేశ మను స్తోత్రము దెలియఁ జేయుట	...	425
రుద్రగీత	...	427
నారదుండు బ్రాచీనబర్హికి జ్ఞానమార్గమును దెలియఁ జేయుట	...	433
పురంజనోపాఖ్యానము	...	434

పంచమ స్కంధము

ప్రథమాశ్వాసము

మనుపుత్రుం డగు ప్రియవ్రతుని యుపాఖ్యానము	...	475
భగవంతుం డగు నారాయణుండు ఋషభావతార మెత్తుట	...	482
ఋషభుండు పుత్రులకు నీతి నుపదేశించుట	...	487
భరతోపాఖ్యానము	...	495
వృషల రాజ భృత్యులు కాశిబలికి భరతునిఁ గొంపోవుట	...	502

ద్వితీయాశ్వాసము

శుకయోగివరుం డుపదేశ చూపముగాఁ దెలుపు భూగోళ స్వరూపాది నిర్ణయము	...	518
ఖగోళ విషయము	...	532
శుకయోగి పరిక్షిత్తునకు నరకలోక వర్ణనము తెలుపుట	...	545

షష్ఠ స్కంధము

షష్ఠ్యంతములు	...	556
కథా ప్రారంభము	...	556
అజామిశోపాఖ్యానము	...	559

విష్ణుదూత యమదూతం సంవాదము	...	561
దక్షుడు కాపించిన హంసగుహ్యం బను స్తవరాజము	...	581
నారదుండు శబశాస్త్రిలకు నివృత్తిమార్గంబు నుపదేశించుట	...	588
దక్షుండు నారదుని శపియించి ప్రజాసర్గం బొనరించుట	...	569
దేవాసుర యుద్ధ ప్రారంభము	...	596
శ్రీమన్నారాయణ కవచ ప్రారంభము	...	599
పృథ్విరాసుర వృత్తాంతము	...	605
చిత్రకేతూపాఖ్యానము	...	630
చిత్రకేతుండః తప మాచరించి భగవత్ప్రసాదంబు నొందుట	...	635
విద్యాధరాధిపతి యగు చిత్రకేతుం డీశ్వర ధిక్కారంబున గౌరిచే శాపమొందుట	...	640
సవితృవంశాద్ ప్రవచన కథ	...	644

శ్రీ మహాభాగవతము

ప్రథమ స్కంధము

స్వపదంబుఁ జేరుటకునై చింతించెదన్ లోక¹ర
రంభకు భక్తపాలన కళాసంరంభకుఁ దానవో
స్తంభకుఁ ²గేళిలోలవిలసద్దృగ్జాల సంభూతనా
జాతభవాండకుంభకు మహానందాంగనాడింభకుఁ.

1

న భక్తి మ్రొక్కెద నవారిత తాండవ కేళికిఁ దయా
శూలికిఁ శిఖరిజాముఖపద్మ మయూఖమాలికిఁ
శాంకమాళికిఁ గపాలికి మన్మథ గర్వపర్వతో
కి నారదాది మునిముఖ్యమనస్సరసీరుహాళికిఁ.

2

నేవ ⁴నేనెద సమస్తచరాచర భూతసృష్టివి
భారతీహృదయసౌఖ్యవిధాతకు వేదరాశి ⁵ని
దేవతానికరనేతకుఁ గల్మషజేతకుఁ నత
కు ధాతకుఁ నిఖిలతాపసరోక ⁶కుభప్రదాతకుఁ.

3

నిఖిలప్రధానదేవతావందనంబు నేసి

4

మొప్ప మ్రొక్కిడుదు నద్రిసుతాహృదయాసురాగసం
దోషభేదికిఁ బ్రపన్నవినోదికి విఘ్నవల్లికా
కి మంజువాదికి నశేషజగజ్జననందవేదికిఁ
కథాదికిఁ సమదమూషకసాదికి సుప్రసాదికిఁ.

5

లంబు ⁹నెన్నుదురు సోఁకఁగ మ్రొక్కి సుతింతు నైకత
కిఁ జంచరీకచయసుందరవేణికి రక్షి ¹⁰తానత
కిఁ దోయజాతభవ చిత్తవశీకరణైక ¹¹వాణికిఁ
నక్షదామ శుక వారిజ పుస్తక రమ్యపాణికిఁ.

6

~~~~~  
ప్రథమ స్కంధము (తం.పా.) 2. కారణైక విలసద్దృగ్జాల (క) కేళిలాలసలసద్దృగ్జాల  
సద్దృగ్జాల (ద) కేళిలాలస కళాచృగ్జాల (చ) 3. వ్రాలిన (ర. హ.) 4. జేసెద  
5. నిర్మేతకు (బ.) 6. సుఖ (త.) 7. నిఖిలభువనప్రధాన (హ.తం.వా.) అఖిల  
వందనంబుఁజేసి (హ. తం. వా.) వందనంబులుసేసి (ద) ప్రార్థనంబుచేసి (బ)  
(చ. ట. త. ప. తం. వా.) 10. తామర (హ.తం.వా.) 11. వెణికిన్ (తంజావూరి

కా. పుట్టం<sup>1</sup> బుట్ట శరంబున<sup>2</sup> మొలవ సంఖోయానసాత్రంబు<sup>3</sup>న<sup>4</sup>  
 నెట్టం గట్టను గాళిఁ గొల్వఁడు<sup>5</sup> బురాణింప<sup>6</sup> దొరంకొంటి<sup>7</sup> మీఁ  
 దెట్టే వెంటఁ జరింతుఁ <sup>8</sup>దత్సరణి నాకీవమ్మ యో యమ్మ మేల్  
<sup>9</sup>పట్టు న్నానకుమమ్మ నమ్మితిఁ జుమీ బ్రాహ్మీ దయా-భోనిదీ.

7

ఉ. <sup>8</sup>అమ్మలంగన్నయమ్మ ముగురమ్మల మూలపుటమ్మ చాలపె  
 ద్దమ్మ సురారులమ్మ కడు పాటడిపుచ్చినయమ్మ <sup>9</sup>తన్ను లో  
 నమ్మిన వేల్పుటమ్మల మనమ్మల సుందెడియమ్మ దుగ్గ మా  
 యమ్మ కృపాబ్ధి <sup>10</sup>యీవుత మహాత్వ కవిత్వ పటుత్వ సంపదల్.

8

మ. హరికిన్ బట్టపు<sup>11</sup>దేవి <sup>12</sup>పున్నెములప్రో వర్థంబు <sup>13</sup>పెన్నిక్క చం  
 దురు తోఁబుట్టువు భారతీగిరిసుతల్ తోనాడు <sup>14</sup>పూఁబోణి తా  
 మరలం దుండెడి <sup>15</sup>ముద్దరాలు జగ<sup>16</sup>ముల్ మన్నించు నిల్లాల భా  
 సురత<sup>17</sup> లేములు వాపు తల్లి సిరియిచ్చు<sup>18</sup> <sup>19</sup>నిత్యకల్యాణముల్.

9

వ. అని <sup>18</sup>యిష్టదేవతలం <sup>19</sup>జింతించి <sup>20</sup>దినకర కుమార ప్రముఖులం దలంచి  
 ప్రథమ కవితా <sup>21</sup>విరచన విద్యావిలాసాతిరేకి వాల్మీకి సుతియించి హయగ్రీవ  
 దనుజకర పరిమిళిత నిగమనిపహవిభాగనిర్ణయనిపుణతాసముల్లాసుండగు  
 వ్యాసునకు మ్రొక్కి శ్రీమహా<sup>22</sup>భాగవతకథా సుధారసప్రయోగికి శుకయోగికి

1. బుట్టి (క. ద. బ.) 2. మొలవ (హ. ట. త.) 3. లోనెట్టన్ (హ) నన్మెట్టం గట్టను  
 (క. ట.) నన్ మెట్టం గట్టిన (గ) 4. బురాణింపంగ దూకొట్టి (త) 5. మీఁ దెట్టివెంట (హ) మీఁదెట్టు  
 న్నెంటు రచింతు (క) 6. తత్సరణి సీకీవమ్మ (గ) తద్రచన సీవీయమ్మ మాయమ్మ (త) 7. పట్టు  
 న్నాకగుడమ్మ (హ) పట్టున్నాకగుడుమ్మ (చా) 8. అమ్మలంగన్న (తం. వా.) 9. నిన్ను (జ. మా.)  
 10. యిచ్చుత (తం. వా.) 11. రాజి (ప. హ.) 12. పుణ్యముల (క. ర.) 13. పెన్నట్టు (చ) పు  
 పెన్నిక్క (హ) పుఁ పెన్నిక్క (తం. వా.) 14. పూబోడి (క. ద. బ.) 15. ముద్దరాలు (చ. గ)  
 16. మున్మేనించు (బ) 17. నిచ్చ (క. ట. బ.) 18. యిష్టదేవతా ముఖ్యులన్ (య) యిష్టదేవతముల (ర)  
 19. పూజించి (చ) స్తుతియించి (బ) 20. విషయక కుమారక (ద) 21. విలాసాతిరేకిని వాల్మీకిని (ర)  
 22. భాగవత సుధారచన (ప)

\*ఈ క్రింది రెండు పద్యములు అచ్చ ప్రతులలో నున్నవి; వ్రాతప్రతులలో లేవు. రెండవ పద్యము  
 భారతమున కానవచ్చుచున్నది. (అరణ్య. 4-216)

ఉ. శారద సీరదేందుమనసారపతీరమరాళమల్లికా  
 హరశుషార ధేనరజతాచల కాళవణికకుండమం  
 దార సుధాపయోది సితతామరసామరవాహినీభద్రా  
 కారత నొప్పు నిన్ను మదిఁ గానఁగ నెన్నఁడుగల్గ భారతీ.

ఉ. అంబ నవాంబుజోజ్జ్వల కరాంబుజ శారదచంద్రచంద్రికా  
 ధంబర చారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుటభూషణరత్నదీపికా  
 చుంబిత దిగ్విభాగ క్రుతిసూక్తి వివిక్త నిజప్రభావ భా  
 వాంబర పీఠివిశ్రవవిహారి ననుం గృపఁజూడు భారతీ.

నమస్కరించి మృదుమధుర<sup>1</sup> వచనరచన పల్లవితస్థాణునకున్ బాణునకుం  
బ్రణమిల్లి కతివయక్లోక సమ్మోదితసూరు మయూరు నభినందించి <sup>2</sup>మహాకావ్య  
కరణకళావిలాసుం గాళిదాసుం గౌనియాడి <sup>3</sup>కవికమలవిసరరవిం భారవిం బొగడి  
<sup>4</sup>విదళితాము మాము స్తుతియించి యాంధ్రకవితాగౌరవజనమనోహరి నన్నయ  
సూరిం గైవారంబునేసి హరిహర చరణారవిందవందనాభిలాషిఁ దిక్కన  
మనీషిన్ భూషించి \*భక్తి విశేషిత పరమేశ్వరుండగు ప్రబంధపరమేశ్వరుం  
బ్రణుతించి మఱియు వితర పూర్వకవి జనసంభావనంబు గావించి వర్తమాన  
కవులకుం బ్రియంబు వలికి భావికపుల బహుకరించి యుభయకావ్యకరణ  
దక్షుండనై .

10

ఉ. ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు వాహనంబులున్  
సొమ్ములుఁ గొన్ని పుచ్చుకొని సొక్కి శరీరముఁ <sup>5</sup>బాసి కాలుచే  
సమ్మెట <sup>6</sup>వాటులం బడక సమ్మతి <sup>7</sup>శ్రీహరి <sup>8</sup>కిచ్చి చెప్పె <sup>9</sup>నీ  
బమ్మెర పోతరా జొకఁడు భాగవతంబు <sup>10</sup>జగద్ధితంబుగన్.

11

తే. <sup>11</sup>చేతులారంగ శివునిఁ బూజింపఁడేని, నోరునొవ్వంగ హరికి ర్తి <sup>12</sup>నుడువఁడేని  
దయయు సత్యంబులోను <sup>13</sup>గాఁదలఁపఁడేనిఁ, గలుగనేటికిఁ దల్లులకడుపుచేటు. <sup>12</sup>

ప. అని <sup>14</sup>మదీయ పూర్వజన్మసహస్రసంచితతపఃఫలంబున శ్రీమన్నారాయణ కథా  
ప్రపంచ <sup>15</sup>విరచనాకుతూహలుండనై యొక్క రాకానిశాకాలంబున సోమోప  
రాగంబురాకఁ గని <sup>16</sup>సజ్జనానుమతంబున నభ్రంకషకుభ్ర సముత్తుంగ <sup>17</sup>భంగ  
యగు గంగకుం జని క్రుంకులిడి వెడలి మహనీయమంజుల <sup>18</sup>పులినతలమండప  
మధ్యంబున <sup>19</sup>మహేశ్వర ధ్యానంబు నేయుచుఁ గించిదున్నీలిత లోచనుండనై  
యున్నయెడ.

13

~~~~~  
1. వచనవర్ణసల్లలిత (ట) వచనరచనవర్ణపవర్ణ (త) 2. కావ్యకరణక కళావిలాసు (క)
కథావిలాసు (చ) 3. కవిత్వకులకమలవనరవి (చ) కవివదనకమలరవి (హ) కవికమలవనరవి(త.జ.)
కవికమలవనభారవిఁ (బ) కవికమలరవిఁ (తం. వా.) 4. విగతాము (చ) వినుచ జనల్లాము (చ)

* ఈ యధికపాఠము రంజాపూరు సరస్వతీమహల్ లైబ్రరీ నెం. 120 ప్రతిలోఁ గలదు.

• పై వచనము 'కరణ దక్షుండనై' యని యుత్తమ పురుషమున ముగియచున్నది. ఈ పద్య
మున "బమ్మెర పోతరాజొకఁడు" అని ప్రథమపురుషము కనఁబడుచున్నది. చూచిన వ్రాత ప్రతు
లన్నింటిలో నీపద్య మిచ్చటనే యుండుటచేత అట్లే యుంచఁబడినది.

5. వాసి (హ. తం. వా.) 6. వాటులం (క. గ. డ. ద. బ.) నాటులం (చ) వేటులం (హ)
వేటులం (వా) 7. తో (చ. ట. త. గ. జ.) 8. కిచ్చజెప్పి (త. జ.) కిచ్చెచెప్పి (గ. డ. బ.)
9. యా (చ. ట. గ. డ.) 10. జగత్ప్రసిద్ధిగన్ (త. ప. ద.) 11. చేతులరంగ (చ. ట. ర.)
12. నొడువ (చ. గ. ర.) 13. దా (హ) 14. మఱియు (హ. తం. వా.) అని జనంబెన్న మదీయ (ద)
15. కవితా (డ) 16. మజ్జనకానుమతంబున (చ) 17. భంగకు (క. ట. త. గ.) గ్రంకు (హ.)
18. మంటప మధ్యంబున (క) మంజుకపుణిశోభిత ప్రదేశంబున (హ) పులిన తలంబున (వా)
19. ఉమామహేశ్వర (ర).

సీ. మెఱుగు చెంగట సున్న మేఘంబు కై వడి నువిడ చెంగట¹నుండ నొప్పువాడు
చంద్రమండల సుధాసారంబు ²పోలిక ముఖమునఁ జిలువవ్వ మొలచువాడు
వల్లీ యుతతమాల వసుమతీజముభంగి బలు³విల్లు మూపునఁ బరగువాడు
నీలనగాగ్ర సన్నిహితభాసుని భంగి ఘనకిరీటము దలఁ గల్గువాడు

ఆ. పుంకరికయుగముఁబోలు కన్నులవాడు, వెడఁద యురమువాడు విపులభద్ర
మూర్తి⁴వాడురాజముఖ్యుఁడొక్కరుఁడనా, కన్నుఁగవకు⁵నెదురఁగానఁబడియె.

వ. ఏ నా రాజశేఖరుని దేతీమాచి భాషింప యత్నంబు నేయునెక సతండు ⁶దా
రామభద్రుండ ⁷మన్నామాంకితంబుగా ⁸శ్రీమహాభాగవతంబుఁ దెనుగు నేయుము
⁹నీకు భవబంధంబులు దెగునని యానతిచ్చి తిరోహితుండయ్యె. అంత¹⁰నే
సమున్మీలిత నయనుండనై వెఱుగు¹¹పడి చిత్తంబున. 15

క. పలికెడిది భాగవతముఁట, ¹²పలికించువిభుండు రామభద్రుండఁట ¹³నేఁ
బలికిన భవహరమగునఁట, పలికెద ¹⁴వేటొండుగాథఁ బలుకఁగ నేలా. 16

ఆ. భాగవతము ¹⁵దెలిసి పలుకుట చిత్రంబు, కూలికై నఁ దమ్మిచూలికై న
విబుధ ¹⁶జనులవలన విన్నంత కన్నంత, ¹⁷తెలియ వచ్చినంత తేటపఱుతు, 17

క. ¹⁸కొందఱికిఁ దెనుగు¹⁹గుణమగు, గొందఱికిని సంస్కృతంబుగుణమగు రెండున్
గొందఱికి గుణములగు నే, నందఱి²⁰మెప్పింతు, ²¹గృతుల నయ్యెయెడలన్. 18

మ. ఒనరన్ నన్నయ తిక్కనాదికవు లీ యుర్విం బురాణావళుల్
తెనుగుల్ నేయుచు మత్పూకృత శుభాదిక్యంబు దానెట్టిదో
²²తెనుగుం జేయరు మున్ను భాగవతమున్ దీనిన్ ²³దెనిగించి నా
జననంబున్ సఫలంబు చేసెదఁ బునర్జన్మంబు లేకుండఁగన్. 19

మ. లలితస్కంధము గృష్ణమూలము శుకాలాపాఖిరామంబు మం
జులతా ²⁴శోభితమున్ ²⁵సువర్ణ సుమనస్సుజ్ఞేయమున్ సుందరో
జ్జ్వల వృత్తంబు మహాఫలంబు విమల వ్యాసాలవాలంబునై
వెలయున్ భాగవతాఖ్య కల్పితరు పుర్విన్ సద్విజ్రేయమై. 20

1. సున్న (క.ట.ద.ర.) 2. పోలిక (ద) 3. విలు (హ) 4. యెన (హ) 5. నెదుట (క.గ.బ.ర.)
6. దాను రామచంద్రుండను (చ) నేను శ్రీరామచంద్రుండను (త) 7. రామనామాంకితంబుగా (క.చ.ట.త.
ప.గ.జ.ద.ద.) నాదు నామాంకితంబుగా (చ) 8. శ్రీమన్మహా (చ.గ.ర.) 9. నీభవ (క.గ.) 10. నేనున్మీలిత
(క.చ.) నేనున్మీలితుండనై (జ) సమున్మీలిత తోచనుండనై (ర) 11. పడిన (ద) పడిమడియచిత్తంబున (క)
12. పలికినెడిది విభుండు (బ. య.) పలికించెడివాడు (హ) 13. యే (చ) 14. వేరొక్కగాథ (త.ప.
గ.ర.) 15. తెలియఁబలుకుట (ర) 16. వరుం (జ) 17. తెలిసినంతవట్టు (జ) 18. కొందఱకు (జ)
19. ప్రియమగు (క) 20. మెచ్చింతు (గ) 21. గృతుల (ట) 22. తెనుగుల్ శాయరు (క) 23. తెను
గించి (య) 24. శోభనము (చ) 25. సువస్తు (ట) సువర్ణ (జ.) సుమంత్ర (ద).

వ. ఇట్లు ¹భాసిల్లెడు ²శ్రీమహాభాగవతపురాణ పారిజాతపాదప ³సమాశ్రయంబున
హరి కరుణావిశేషంబునఁ గృతార్థత్వంబు ⁴సిద్ధించెనని బుద్ధినెఱింగి లేచి ⁵మరలి
కొన్ని దినంబులను నేకశిలానగరం⁶బునకుం జనుడెంచి యందు గురువృద్ధబుధ
బంధు ⁷జనానుజ్ఞాతుండనై . 21

—: గ్రంథకర్తృ వంశవర్ణనము :—

- సీ. కొండిన్యగోత్ర సంకలితుఁ డాపస్తంబసూతుండు పుణ్యుండు ⁸సుభగుడైన
⁹భీమన మంత్రికిఁ బ్రియపుత్రుఁ డన్నయ కలకంఠి తద్భార్య గౌరమాంబ
కమలా పు వరమునఁ ¹⁰గనిన పోమనమంత్రి వల్లభ మల్లమ వారి తనయుఁ
డెల్ల న యతనికి నిల్లాలు ¹¹మాచమ వారి పుత్రుఁడు వంశ వర్ధనుండు
- ఆ. లలితమూర్తి బహుకళానిధి ¹²కేసన, దానమానసీధనుఁడు ఘనుఁడు
తనకు లక్ష్మమాంబ ధర్మగోపిని గాఁగ, మనియె శైవశాస్త్రమతము గనియె. 22
- క. నడవదు నిలయము వెలువడి, తడవదు పర¹³పురుష గుణము దనపతి¹⁴నొడువున్
¹⁵గడవదు వితరణ ¹⁶కరుణలు, విధువదు లక్ష్మాంబ విబుధ వినరమువొగడన్. 23
- ఉ. మానిను లీడుగారు బహుమాన ¹⁷నివారిత దీనమానస
గ్లానికి దానధర్మ మతిగౌరవ మంజులతాగభీరతా
స్థానికి ¹⁸ముద్దసానికి సదాశివపాదయుగార్చనానుకం
పానయ వాగ్భవానికిని బమ్మెర ¹⁹కేసయ లక్ష్మసానికిన్. 24
- క. ²⁰అమానిని కుదయించితి, మేమిరువుర మగ్రజాతుఁ డీశ్వరనేవా
కాముఁడు ²¹తిప్పయ; పోతయ నామవ్యక్తుండ సాధునయయుక్తుండన్. 25
- వ. అయిన నేను నా చిత్తంబునఁ బెన్నిదానంబునుం బోని ²²శ్రీరామచంద్రు
సన్నిదానంబుఁ గల్పించుకొని.

1. కాజ్జిలెడు (ర) 2. శ్రీమన్మహా (గ) 3. వనాశ్రయంబున (క. ట.) 4. సిద్ధించు (గ)
5. మఱియుం గొన్ని (క. ర.) 6. బునకేతెంచి (చ) 7. కవిజనాను... (ర) 8. శుభగుణుండు (ట)
9. భూమన మంత్రికి పుత్రుఁ డన్నయమంత్రి (ట.య.) భీమనమంత్రికి ప్రితి నన్నయ పుద్దై (త) భీమన
మంత్రికి ప్రియజు డన్నయ (ర) 10. గనియె (హ. తం. వా.) 11. మాచమ్మ (గ) మానమ (జ)
12. కేసన (హ) 13. పురుషగుణము (క. గ. జ. తం.) 14. నుడువున్ (తం. వా.) నొడువుల్ (ట. ప.
గ. ర.) 15. కడువదు (జ. బ. ర. హ.) 16. గుణముల్ (క. ట. త. జ.) 17. సమానితదీన మానసుజ్ఞానికి
(ట. గ.) సమానితదీనమాన సుజ్ఞానికి (య) 18. ముద్దసానికి (క) ముత్తసానికి (ట. ప. జ.) ముద్ద
సానికి (తం. వా.) 19. కేతయ 20. ఆమిథునమునకుఁ బుట్టితి (క. డ. ర. బ. ర. హ.) 21. తిప్పన
పోతన (తం. వా.) 22. శ్రీరామభద్రు (ఛ).

— : షష్ఠ్యంతములు : —

- ఉ. హారికి నందగోకుల విహారికిఁ జక్రసమీరదైత్య సం
హారికి భక్త దుఃఖపరిహారికి గోపనితందినీ మనో
హారికి ¹దుష్టసంప దపహారికి ఘోషకుటీ²పయోఘృతా
హారికి బాలకగ్రహమహాసురుదుర్వనితా స్రహారికిన్. 27
- ఉ. శీలికి నీతిశాలికి వశీకృతకూలికి బాణహస్తని
రూలికి ఘోరనీరదవిముక్తశిలాహత గోపగోపికా
పాలికి వర్ణధర్మ పరిపాలికి నర్జునభూజయుగ్మ సం
చాలికి మాలికిన్ విపుల చక్రనిరుద్ధ మరీచిమాలికిన్. 28
- ఉ. క్షంతకుఁ గాళియోరగ విశాల ³ఫణి⁴పరి⁵నర్తన క్రియా
రంతకు నుల్ల సన్మగధరాజ చతుర్విధఘోర వాహినీ
హంతకు నింద్రనందననియంతకు సర్వచరాచరావళీ
మంతకు నిర్జితేంద్రియసమంచిత భక్తజనానుగంతకున్. 29
- ఉ. న్యాయికి భూసురేంద్రమృతనందనదాయికి రుక్మిణీ మన
స్థాయికి భూతసమ్మద విధాయికి సాధుజనానురాగ సం
ధాయికిఁ బీతవస్త్రి పరిధాయికిఁ బద్మభవాండ భాండ ని
ర్రాయికి గోపికానివహమందిరయాయికి శేషశాయికిన్. 30
- వ. సమర్పితంబుగా ⁶నే నంద్రభాషను రచియింపంబునిన ⁷శ్రీమహాభాగవతంబు
నకుం ⁸త్రారంభం బెట్టిదనిన.

అధ్యాయము—౧

- సీ. విశ్వజన్మస్థితి విలయంబు రెవ్వనివలన నేర్పడు ననువర్తనమున
వ్యావర్త⁹నమునఁ గార్యములం దభిజ్ఞుడై తాన రాజగుచుఁ ¹⁰జిత్తమునఁ జేసి
వేదంబు లజనునకు ¹¹విదితముల్ గావించె నెవ్వఁడు బుధులు మోహింతు రెవ్వ
నికి నెండమావుల ¹²నీటఁ గాచాదుల నన్యోన్యబుద్ధి దా నడరునట్లు
- ల. ¹³త్రిగుణసృష్టి యెందు దీపించి సత్యము, భంగిఁ దోచు ¹⁴స్వప్రభానిరస్త
కుహకుఁ డెవ్వఁడతనిఁగోరి చింతించెద, ననఘ ¹⁵విశ్వమయుని ననుదినంబు. 32

1. రత్నపుంజనవహారికి (ర) 2. పయోఘృతా (ర) 3. ఫణావళి (జ. డ. ద. బ. య. ర. హ. తం. వా.)
ఫణామణి (గ) 4. వర్తన (గ); నర్తక (డ) 5. గణానురాగ (త) 6. నేనాంధ్రంబున (క. చ. హ. తం. వా.)
7. శ్రీమన్మహా (ట. ర.) 8. కథాక్రమంబెట్టిదనిన (బ) 9. నముల (క. జ. బ.) 10. చిత్తమునఁజూచి (త) చింత
నముచేసి (ట) 11. విదితంబుగా నిచ్చె (ప) 12. నీళ్ళుగా త్రమయుచు (జ) 13. త్రిగుణబుద్ధియందు దీపించు
(య) 14. నట్టి ప్రభునిరస్త (హ) 15. సత్యుఁబరుని (హ. వా.) నాద్యుఁ బరుని సత్య (క. డ. బ.)

- వ. ఇట్లు ¹“సత్యం పరం ధీమహి” యను గాయత్రీ ప్రారంభంబున గాయత్రీ నామ ²బ్రహ్మరూపంబై మత్స్యపురాణంబులోన గాయత్రీ నధికరించి ధర్మవిస్తరంబును వృత్రాసుర వధంబును నెందుఁ జెప్పంబడు నదియ భాగవతంబని పలుకుటం జేసి యీ పురాణంబు శ్రీ మహాభాగవతంబున నొప్పుచుండు. 33
- సీ. శ్రీమంతమై మునిశ్రేష్ఠకృతంబైన భాగవతంబు సద్భక్తితోడ
వినఁగోరువారల విమలచిత్తంబులఁ జెచ్చెర నీకుండు చిక్కుఁ ³గాక
యితర శాస్త్రంబుల నీకుండు చిక్కునె మంచివారలకు నిర్మత్సరులకుఁ
గపటనిర్ముక్తులై కాంక్ష ⁴నేయక యిందుఁ దగిలియుండుట మహా⁵తత్త్వోబుద్ధి
- తే. పరఁగ నాధ్యాత్మికాది తాపత్రయంబు, నడఁచి ⁷పరమార్థభూతమై యఖిల సుఖద
మైసమ స్తంబుగాకయు ⁸నయ్యునుండు, వస్తువెఱుంగంగఁ ⁹దగుభాగవతమునందు.
- అ. వేదకల్పవృక్షవిగళితమై శుక, ముఖసుధాద్రవమున మొనసియున్న
భాగవతపురాణ ¹⁰ఫలరసాస్వాదన, పదవిఁ గనుఁడు రసిక ¹¹భావవిదులు. 35

—: నైమిశారణ్య వర్ణనము :—

- క. పుణ్యంబై మునివల్లభ, గణ్యంబై కుసుమఫలనికాయోత్థిత సా
ద్గణ్యమయి నై మిశాఖ్యా, రణ్యంబు నుతింపఁదగు నరణ్యంబులలోన్. 36
- వ. మఱియును మధువైరి మందిరంబును బోలె మాధవీమన్మథ ¹²సహితంబై
బ్రహ్మగేహంబునుం బోలె శారదాన్వితంబై నీలగళసభానికేతనంబునుం బోలె
వహ్నివరుణ సమీరణచంద్రుద్రహైమవతీ కుబేర వృషభగాలవశాండిల్య
పాశుపత ¹³జటాపటలమండితంబై బలభేదిభవనంబునుం బోలె ¹⁴నైరావతామృత
రంభాగణి కాభిరామంబై మురాసురుని నిలయంబునుంబోలె సున్మత్తరాక్షసవంశ
సంకులంబై ధనదాగారంబునుం బోలె శంఖకుందముకుంద ¹⁵సుందరంబై
రఘురాము యుద్ధంబునుం బోలె నిరంతర ¹⁶శరానలశిఖాబహుళంబై పరశురాము
భండనంబునుం బోలె ¹⁷నర్జునోద్భేదంబై దానవసంగ్రామంబునుంబోలె నశిష్ట
జంభనికుంభశక్తియుక్తంబై కౌరవసంగరంబునుం బోలె ద్రోణార్జున కాంచన

1. సత్యం పరమితి యను గాయత్రీ (క. బ.) 2. బ్రహ్మస్వరూపంబై (హ. వా.)
3. గాని (చ) 4. సేయకయును (హ. వా.) 5. ధర్మబుద్ధి (క. ర.) 6. బుద్ధిఁ బరఁగ (హ. వా.)
7. పరమాత్మ (త. ద.) 8. నగుచుండు (చ. ప. య. ర. హ.) 9. నగు (త. య. ప.) 10. ఫలరసమచు
రంబు (చ. గ. బ.) 11. భాగవతులు (గ. జ.) 12. మహితంబై (క. ద. బ. హ. తం.) మన్మథ
హితంబై (హ) మాధవ మన్మథ మహితంబై (ర) 13. జటాపటల (గ. జ. ద. ద. బ. ర.)
14. నైరావతామలక (గ) నైరావతామల (ద) 15. మందిరంబై (చ. త. ప. జ. ద. ర. హ.)
16. ఖరానల (ద) 17. మహాపారిజాతంబై (వ్రాతప్రతుల పాఠము)

స్యందనకదంబసమేతంబై కర్ణకలహంబునుం బోలె మహాన్నతశల్య సహ
కారంబై సముద్రసేతుబంధనంబునుం బోలె సలసలపనసాదిప్రదీపితంబై భర్గు
భజనంబునుం బోలె ¹నానాశోకలేఖా కలితంబై ²మరు కోదండంబునుం బోలెఁ
బున్నాగశీలీముఖ భూషితంబై నరసింహరూపంబునుం బోలెఁ గేసర కరజ
కాంతంబై నాట్యరంగంబునుం బోలె నటనటీసుషిరాన్వితంబై శైలజా నిటలం
బునుం బోలెఁ జందనకర్పూర తిలకాలంకృతంబై వర్షాగమంబునుం బోలె
నింద్రబాణాసన మేఘకరక కమనీయంబై నిగమంబునుం బోలె గాయత్రీ
విరాజితంబై మహాకావ్యంబునుం బోలె ³సరస మృదులతాకలితంబై వినతానిల
యంబునుం బోలె సువర్ణరుచిరంబై యమరావతీ పురంబునుం బోలె సుమనో
లలితంబై ⁴తైటబోద్యోగంబునుం బోలె మధుమానితంబై పురుషోత్తమ సేవ
నంబునుంబోలె నమృత ఫలదంబై ⁵ధనంజయ సమీకంబునుంబోలె నత్రంకష
పరాగంబై వైకుంఠపురంబునుం బోలె ⁶హరిఖడ్గపుండరీకవిలసితంబై నంద
మోషంబునుం బోలెఁ గృష్ణసార సుందరంబై లంకానగరంబునుం బోలె రామ
మహిషీ వంచకసమేతంబై సుగ్రీవ నైన్యంబునుం బోలె గజ గవయశరభశోభి
తంబై ⁷నారాయణ స్థానంబునుం బోలె నీలకంఠ హంసకౌశిక భారద్వాజతిత్తిరి
భాసురంబై మహాభారతంబునుం బోలె నేకచక్ర బక కంక ధార్తరాష్ట్ర శకుని
నకులసంచార సమ్మిళితంబై సూర్యరథంబునుం బోలె సురుతర ప్రవాహంబై
జలదకాల సంధ్యాముహూర్తంబునుం బోలె బహువితతజాతి సౌమనస్యంబై
యొప్పు నై మిశంబను ⁸శ్రీవిష్ణుక్షేత్రంబునందు శౌనకాది మహామునులు స్వర్గ
లోక ⁹గీయమానుండగు హరిం జేరుకొఱకు సహస్రవర్షంబు లనుష్ఠానకాలం
బుగాఁగల సత్రసంజ్ఞికంబై న యాగంబు సేయుచుండి రందొక్కనాఁడు వారలు
రేపకడ నిత్యనై మిత్తికహామంబు లాచరించి సత్కృతుండై సుఖాసీనుండై
యున్న సూతునిం జూచి.

97

—: శౌనకాది ఋషుల వ్రక్తు :—

కం. ఆతాపసు లిట్లనిరి వి, సీతున్ ¹⁰విజ్ఞానఫణితనిఖిల పురాణ

వ్రాతున్ సుతహరిగుణ¹¹సం, ఘాతున్ సూతున్ నితాంతకరుణోపేతున్. 98

1. నానాశోకలేఖా పరిమితంబై (ట. జ.) నానాశాఖలేఖా కలితంబై (య) 2. మేరు (ట. త. బ. య. ర. హ.) 3. సరల (వా) 4. తైటబోద్యోగంబును (త) 5. మన సమీరంబునుంబోలె (ట) 6. ఖడ్గ పుండరీక (హ. తం. వా.) 7. నారాయణాస్థానంబు (గ. డ.) 8. వైష్ణవ క్షేత్రంబున (ద) 9. జేగీయ (గ. జ. ర.) 10. విజ్ఞానఫలిత (ట. గ. జ. డ. య) 11. సంఘాత నితాంతైకసూతు (ట)

- మ. సమతం దొల్లి పురాణపంక్తు లితిహాసశ్రేణులుం ధర్మశా
 త్రములున్ ¹నీవు పఠించి చెప్పితివి వేదవ్యాస ముఖ్యుల్, మునుల్,
²సుమతుల్ సూచిన వెన్ని యన్నియును దోచున్ నీమదిన్, దత్తప్రసా
 దమునం జేసి యెఱుంగ నేర్తువు సమస్తంబున్ బుధేంద్రోత్తమా! 39
- క. గురువులు ప్రియశిష్యులకుం, బరమరహస్యములు దెలియఁబలుకుదు రచల
 స్థిరకల్యాణం బెయ్యది, పురుషులకును నిశ్చయించి బోధింపు తగన్. 40
- క. మన్నాఁడవు చిరకాలము, గన్నాఁడవు పెక్కులై న గ్రంథార్థంబుల్
 విన్నాఁడవు వినఁదగినవి, యున్నాఁడవు పెద్దలొద్ద నుత్తమగోష్ఠిన్. 41
- చ. అలసులు ³మందబుద్ధియుతు లల్పతరాయువు లుగ్రరోగ సం
 కలితులు మంద⁴భాగ్యులు సుకర్మములెయ్యవి సేయఁజాలరీ
 కలియుగమందు మానవులు గావున నెయ్యది సర్వసౌఖ్యమై
 యలవడు నేమిటం ⁵బొడము నాత్మకు శాంతి మునీంద్ర చెప్పవే. 42
- సీ. ఎవ్వని యవతారమెల్ల ⁶భూతములకు సుఖమును వృద్ధియు పొరిదిఁజేయు
 నెవ్వని శుభనామ మేప్రోద్ధు సుడువంగ సంసారబంధంబు సమసిపోవు
 నెవ్వని చరితంబు హృదయంబుఁ జేర్చిన భయమొంది మృత్యువు పరువువెట్టు
 నెవ్వని పదనది నేపారుజలములు నేవింప నైర్మల్యసిద్ధి గలుగుఁ
- తే. దవసు లెవ్వనిపాదంబు దగిలి శాంతి, తెఱఁగు గాంచిరి వసుదేవదేవకులకు
 నెవ్వఁ డుదయించెఁ దత్కథలెల్ల వినఁగ,నిచ్చపుట్టెడు నెఱిఁగింపు మిద్ధచరిత. 43
- క. భూషణములు ⁷వాణికి నఘ, పేషణములు మృత్యుచిత్త భీషణములు ⁸హృ
 త్తోషణములు గల్యాణ వి, శేషణములు హరిగుణోపచితభాషణముల్. 44
- క. కలిదోష ⁹నివారకమై, యలఘు యశుల్ వొగడునట్టి హరికథనము వి
 ర్మలగతిఁ గో¹⁰రెడు పురుషుఁడు, వెలయఁగ నెవ్వఁడు దగిలి వినఁడు మహాత్మా!
- ఆ. అనఘ విను రసజ్ఞులై వినువారికి, ¹¹మాటమాట కధికమధురమైన
 యట్టి కృష్ణకథన మాతర్జనమునేయఁ, దలఁపుగలదు మాకుఁ దనివిలేదు. 46

1. చాలసుపన్యసింపుదురు (హ) 2. సుమతిం జేసిన (జ. ధ. ద. బ. హ.) 3. మందబుద్ధిబలులల్ప (ట. జ. తం. వా.) 4. భాగ్యులును గర్మము (క. ప. హ.) 5. బొరయ (త) బొడలు (జ) 6. లోకములకు (హ) 7. సెపులకు (హ) 8. హృత్తోషణములు (క. త.) 9. నివారణమై (హ. తం. వా.) 10. గోరుచు (హ) 11. మాటిమాటికధిక (క. చ. త. జ. బ. య. ర.)

- మ. పరగోవింద కథాసుధారస మహా¹వర్షోరుధారా పరం
పరలంగాక బుధేంద్రచంద్ర! యితరోపాయానురక్తిం బ్రవి
స్తర దుర్దంతదురంత దుస్సహజనుస్సంభావితానేక దు
స్తర గంభీరకఠోరకల్మష కనద్దావానలం బాటునే. 47
- సీ. హరినామకథన దావానల జ్వాలలఁ గాలవే²మోరాఘ కాననములు
వై కుంతదర్శన వాయుసంఘంబుచేఁ దొలఁగవే బహుదుఃఖ తోయదములు
కమలనాభధ్యాన కింకరవంబుచేఁ గూలవే సంతాప కుంజరములు
నారాయణ⁴స్మరణ ప్రభాకరదీప్తిఁ దీఱవే షడ్వర్గ తిమిరతతులు
- అ. నళినయన భక్తి⁵నావచేఁగక సం, సార జలధిదాఁటి చనఁగరాదు
వేయునేల మాకు విష్ణుప్రభావంబు, దెలుపవయ్య సూత! ధీసమేత! 48
- ప. మఱియు కపటమానవుండును గూఢుండునైన మాధవుండు రామసహితుండై
యతిమానుషంబులైన పరాక్రమంబులు నేనె నఁట! వాని వివరింపుము. కలి
యుగంబు రాఁగలదని వైష్ణవక్షేత్రంబున దీర్ఘ సత్రనిమిత్తంబున హరికథలు
విన నెడగలిగి నిలిచితిమి. దైవయోగంబున 49
- క. జలరాశి దాటఁగోరెడి, కలము జనుల్ గర్జధారుఁ గాంచిన భంగిన్
గలిదోష హరణవాంఛా, కలితులమగు మేము నిన్నుఁ గంటిమి⁶సూతా! 50
- క. చారుతరధర్మరాశికి, భారకుడగు కృష్ణుఁ డాత్మపదమునకేగన్
భారకుడు లేక యెవ్వనిఁ, ⁷జేరెను ధర్మంబు బలుపునెడి మునినాథా! 51

అధ్యాయము - ౨

—: సూతుండు నారాయణ కథాప్రకంస చేయుట :—

- ప. అని యిట్లు మహనీయ గుణగరిష్ఠులయిన శౌనకాదిమునిశ్రేష్ఠు లడిగిన రోమ
హర్షణ పుత్రుండై యుగ్రశ్రవసుండను పేరనొప్పి నిఖిలపురాణ వ్యాఖ్యాన
వై ఖరీ సమేతుండైన సూతుండు. 52
- మ. సముండై యెవ్వఁడు ముక్తకర్మచయుండై సన్న్యాసియై యొంటిఁబో
వ⁸మహాభీతి నొహోకుమార యసుచున్ వ్యాసుండు సీరంగ వృ
క్షములుం దన్మయతం బ్రతిధ్వనులు సక్కిం⁹జేసె మున్నట్టిభూ
తమయున్ ¹⁰మొక్కెద బాదరాయణి¹¹దబోధన్యాగ్రణిన్ ధీమణిన్. 53

1. వర్షోక్తి (వ్రాత ప్రతులన్నింటను) 2. మోహంధ (గ) 3. కంఠీరవములచే (క. చ. ట. ప. గ. ద. హ.) 4. శ్రవణ (క. ట. భ. ద. బ. య.) 5. నావలేకున్న (క. ర.); నావచేగాని (ట) 6. సుమతి (చ. జ. ద. ర.) సుమీ (ట. గ. బ.) 7. జేరెడు (క); జేరును (ద) 8. మహాప్రీతి (గ. జ. ద. ద. హ.) 9. జేసియున్నట్టి (ల. య.) 10. గొల్చెద (హ) 11. తపోధన్యాగ్రణిన్ (త. గ.)

- సీ. కార్యవర్గంబును గారణసంఘంబు నధికరించి చరించు నాత్మతత్త్వ
మధ్యాత్మ మనఃబడు నట్టి యధ్యాత్మముఁ ¹దెలివినేయఁగజాలు దీపమగుచు
సకలవేదములకు సారాంశమై యసాధారణమగు ప్రభావ
²రాజకంబై న పురాణ³మర్మంబును గాఢసంసారాంధకారపటలి
- తే. దాఁటఁగోరెడి వారికి దయదలిర్ప, నే తపోనిధి వివరించె నేర్పకంగ
నట్టి శుకనామధేయు మహాత్మగేయు, విమలవిజ్ఞాన రమణీయు వేడ్కఁగొలుతు.
- క. నారాయణునకు నరునకు, భారతికిని మ్రొక్కి వ్యాసు పదములకు నమ
స్కారముసేసి ⁴వచించు ను, దారగ్రంథంబు దళితతనుబంధంబున్. 55
- వ. అని యిట్లు దేవతాగురు నమస్కారంబుచేసి యిట్లనియె. మునీంద్రులారా !
నన్ను మీరలు నిఖిలలోకమంగళంబైన ప్రయోజనం బడిగితిరి. ఏమిటం
గృష్టసంప్రశ్నంబు నేయంబడు నెవ్విధంబున నాత్మ ప్రసన్నంబగు నిర్విఘ్నయు
నిర్వేతుకయునైన హరిభక్తి యే రూపంబునంగలుగు నది పురుషులకుఁ
⁵బరమధర్మంబగు. వాసుదేవునియందుఁ బ్రయోగింపంబడిన భక్తియోగంబు
వై రాగ్యవిజ్ఞానంబులం బుట్టించు. నారాయణకథలవలన నెయ్యేధర్మంబులు
దగుల వవి నిర్ధకంబులు. అపవర్గపర్యంతంబైన ధర్మంబున కర్థంబు ఫలంబు
గాదు. ధర్మంబునందవ్యభిచారియైన యర్థంబునకుఁ గామంబు ఫలంబుగాదు.
విషయభోగంబైన కామంబున కింద్రియప్రీతి ఫలంబుగాదు. ఎంతదహవు జీవించు
నంతియ కామంబునకు ఫలంబు. తత్త్వజిజ్ఞాసగలజీవునకుఁ గర్మములచేత నెయ్యది
సుప్రసిద్ధంబదియు నర్థంబుగాదు. తత్త్వ⁷జిజ్ఞాస యనునది ధర్మజిజ్ఞాస.
కొందఱు ధర్మంబై తత్త్వమని పలుకుదురు. తత్త్వవిదులు జ్ఞానమనుపేర
నద్వయమైనయది తత్త్వమని యెఱుంగుదురు. ఆ తత్త్వంబొపనిషదులచేతం
బ్రహ్మమనియు హైరణ్యగుర్పులచేతం బరమాత్మ యనియు సాత్వతులచేతం
భగవంతుండనియును బలుకంబడు. వేదాంతశ్రవణంబున గ్రహింపంబడి జ్ఞాన
వై రాగ్యములతోడం గూడిన భక్తిచేతఁ దత్పరులైన పెద్దలు త్రేత్రజ్ఞుండైన
యాత్మయందుఁ బరమాత్మం బొడగఁదురు. ధర్మంబునకు భక్తి ఫలంబు.
పురుషులు వర్ణాశ్రమ ధర్మభేదంబులంజేయు ధర్మంబునకు మాధవుండు సంతో
షించుటయే సిద్ధి. ఏకచిత్తంబున నిత్యంబును గోవిందు నాకర్ణింపను వర్ణింపను
దగు. చక్రాయుధధ్యానమను ఖడ్గంబున వివేకవంతు లహంకారనిబద్ధంబైన

1. తెలియఁజేయఁగ (హ. తం. వా.) 2. రాజితంబైన (చ. ర.) 3. రాజంబును (హ)
ధర్మంబును (ట. ద.) పురాణామృతంబును (చ. గ. జ. ద.) 4. రచించు (క. బ.) 5. పరమార్థంబనిన
(హ. తం.) 6. బాహరింపం దగిన యీ యధికధర్మంబునకు (చ. ట. ప. గ. హ.) 7. విజ్ఞానమనునది
(క. చ. ట. గ. ద. బ.)

తర్కంబు ద్రుంచివైతురు.* (భగవంతునియందు శ్రద్ధయు, నపవర్గదంబగు తత్కథాశ్రవణాదులం దత్యంతానక్తియు, పుణ్యతీర్థావగాహనమహాత్మేవాదులచే సిద్ధించు) కర్తనిర్మలన హేతువులైన కమలలోచను కథలం దెవ్వండు రతి నేయు, విననిచ్చగించు, వాని కితరంబు లెవ్వయు రుచి పుట్టింపనేరవు. పుణ్య శ్రవణకీర్తనండ్లైన కృష్ణుండు దన కథలు వినువారి హృదయంబులందు నిలిచి శుభంబు లాచరించు. అశుభంబులు నిరసించు. అశుభంబులు నష్టంబులయిన భాగవతశాస్త్ర సేవావిశేషంబున నిశ్చలభక్తి యుదయించు. భక్తిగలుగ రజస్త మోగుణ ప్రభూతంబులైన కామలోభాదులకు వశంబుగాక చిత్తంబు సత్త్వ గుణంబునఁ బ్రసన్నంబగు. ప్రసన్న మనస్కుండైన ముక్తనంగుండగు. ముక్తనంగుండైన నీశ్వర తత్త్వజ్ఞానంబు ¹దీపించు. ఈశ్వరుండు గానం బడినఁ ²జిజ్ఞాడగ్రథన రూపంబైన యహంకారంబు భిన్నంబగు. అహంకారంబు భిన్నంబైన నసంభావనాది రూపంబులగు సంశయంబులు విచ్ఛిన్నంబులగు. సంశయ విచ్ఛేదంబైన ననారబ్ధిఫలంబులైన కర్మంబులు నశించుం గావున. 56

క. గురుమతులు దవసు లంతః, కరణంబులు ³శుద్ధిసేయు ఘనతరభక్తిన్ హరియందు సమర్పింతురు, పరమానందమున భిన్నభవబంధనులై. 57

తరల. పరమపూరుషఁడొక్క⁴డాద్యుండు పాలనోద్భవ నాశముల్ సౌరిదిఁజేయు ముకుంద పద్మజకూలినంజులఁ బ్రాకృత స్ఫురిత సత్త్వరజస్తమంబులఁ బొందు నందు ⁵శుభస్థితుల్ హరి చరాచరకోటి కిచ్చు ననంత సత్త్వ నిరూఢుడై. 58

వ. మతీయు నొక విశేషంబు గలదు. కావ్యంబుకంటె ధూమంతు, ధూమంబుకంటెఁ ద్రయీమయంబైన వహ్నియెట్లు విశేషంబగు నట్లు తమోగుణంబుకంటె రజోగుణంబు, రజోగుణంబుకంటె బ్రహ్మప్రకాశకంబగు సత్త్వగుణంబు విశిష్టంబగు. తొల్లి మునులు సత్త్వమయుండని భగవంతు హరి నధోక్షజుం గొలిచిరి. కొందఱు సంసారమందలి మేలుకొఱకు నన్యుల సేవించుచుందురు. మోక్షార్థులైన వారలు ఘోరరూపులైన భూతపతుల విడిచి, దేవతాంతర నిందనేయక, శాంతులైన నారాయణ⁶కథలయందే ప్రవర్తించుదురు. కొందఱు రాజసతామనులై సిరియు నైశ్వర్యంబును బ్రజలనుం గోరి పితృభూతప్రజేశాదుల నారాధించు

*ఈ భాగము తాళపత్ర ప్రతులందు లేదు. సంస్కృత మూలమున నున్నది. ఇట్లు కుండలికరింపఁ బడు భాగము అన్నియు సిద్ధిచేయని గ్రహింపఁ దగినది.

1. సిద్ధించు (క. చ. ట. ప. ర. హ.) 2. జిజ్ఞాడ గ్రంథి (క. త. ప. ర.) 3. శుద్ధిసేయ (త. ప. హ. తం. వా.) 4. డాద్యుండు (హ. తం. వా.) 5. శుభంబులన్ (ర) 6. కథలనుభవించురు (క) కళలనుభవించురు (ట. య.)

దురు. మోక్షమిచ్చుటంజేసి నారాయణుండు నేవ్యుండు. వేద యాగ యోగ క్రియాజ్ఞానతపోగతి ధర్మంబులు వాసుదేవ పరంబులు. నిర్గుణుండైన పరమేశ్వరుండు గలుగుచు లేకుండుచు ¹గుణంబులతోడం గూడిన తన మాయచేత నింతయు సృజించి, గుణవంతుని చందంబున నిజ మాయావిలసితంబులైన గుణంబులలోఁ బ్రవేశించి, విజ్ఞాన విజృంభితుండై వెలుంగు. అగ్ని యొక్కరుండయ్యుఁ బెక్కుప్రమాకులందు దేజరిల్లుచుఁ బెక్కుండై తోచు తెఱంగున విశ్వాత్మకుండైన పురుషుం డొక్కఁడు, తనవలనం గలిగిన నిఖిల భూతంబులందు నంతర్యామి రూపంబున దీపించు. మనోభూత సూక్ష్మేంద్రియంబులతోడంగూడి, గుణమయంబులైన భావంబులం దనచేత నిర్మితంబులైన భూతంబులందుఁ దగులువడక తద్గుణంబు లనుభవంబుసేయుచు లోకకర్తయైన యతండు దేవతిర్యజ్మనుష్యాదిజాతులందు లీల నవతరించి లోకంబుల రక్షించు నని మఱియు సూతుఁ డిట్లనియె.

99

అభ్యాయము—౩

- సీ. మహదహంకార తన్మాత్ర సంయుక్తుండై చారుషోడశకళా సహితఁడగుచుఁ బంచమహాభూత భాసితుండై శుద్ధసత్త్వండై సర్వాతిశాయి యగుచుఁ జరణోరుభుజముఖ శ్రవణాక్షినాసా శిరములు నానా సహస్రములు వెలుంగ నంబరకేయూర హారకుండల కిరీటాదులు పెక్కువే లమరుచుండఁ
- తే. బురుషరూపంబు ధరియించి పరుండనంతుఁడభిలభువనై క²కర్తయైయలముగతిని ³మానితాపార జలరాశిమధ్యమునను, యోగనిద్రావిలాసియై యొప్పుచుండు. 60

—: భగవంతుని యేకవింశత్యవతారములు :—

- వ. అది సకలావతారంబులకు మొదలిగనియైన శ్రీమన్నారాయణ దేవుని విరాజ మానంబైన దివ్యరూపంబు. దానిం బరమయోగీంద్రులు దర్శించుదురు. అప్పరమేశ్వరు నాభీకమలంబువలన సృష్టికర్తలలోన శ్రేష్ఠుండైన బ్రహ్మ యుదయించె. అతని యవయవ స్థానంబులయందు లోకవిస్తారంబులు గల్పింపం బడియె. మొదల సద్దేవుండు కౌమారాఖ్యసర్గంబు నాశ్రయించి ⁴బ్రాహ్మణుండై దుశ్చరంబైన బ్రహ్మచర్యంబు చరియించె. రెండుహామాలు జగజ్జననంబు కౌఱుకు రసాతలగతయైన భూమినెత్తుచు, యజ్ఞేశుండై వరాహదేహంబుఁదాల్చె. మూడవతోయంబున నారదుండను దేవఋషియై కర్మనిర్మోచకంబైన వైష్ణవ

1. త్రిగుణంబుల (హ. తం. వా.) 2. సర్వన యత్నచుమర (చ. ఓ. వ.) 3. సర్వన (తం. వా.) 4. బ్రాహ్మణ్యుండై (తం. వా.) 5. మాటు (క. రి.)

తంత్రంబునెప్పై. నాలవవరి ధర్మభార్యాసర్గమునందు నరనారాయణాభిధానుండై
 దుష్కరంబైన తపంబునేనె. పంచమావతారంబునం గపిలుండను సిద్ధికుండై
 యాసురియను బ్రాహ్మణునకుఁ దత్త్వ¹సంఘ నిర్ణయంబుగల సాంఖ్యంబు
 నుపదేశించె. ఆఱవ శరీరంబున నననూయాదేవి యందు నత్రిమహామునికిఁ
 గుమారుండై యలర్కునికిఁ బ్రహ్లాదముఖ్యులకు నాత్మవిద్యఁ దెలిపె. ఏడవ
 విగ్రహంబున నాకూతియందు రుచికి జన్మించి యజ్ఞాంశనఁ బ్రకాశమానుండై
²యామాది దేవతలతోడంగూడి స్వాయంభువమన్వంతరంబు రక్షించె. అష్టమ
 మూర్తిని మేరుదేవియందు నాభికి జన్మించి యురుక్రముం డనం బ్రసిద్ధుండై
 విద్యజ్ఞనులకుఁ బరమహంస మార్గంబు ప్రకటించె. ఋషులచేతం గోరంబడి
 తొమ్మిదవ జన్మంబునఁ బృథుచక్రవర్తియై భూమినిదేనువుం జేసి సమస్త
 వస్తువులంబిదికె. చాక్షుషమన్వంతర సంప్లవంబున దశమంబైన మీనావతారంబు
 నొంది మహీరూపమగు నావనెక్కించి వైవస్వతమనువు నుద్ధరించె. సముద్ర
 మథనకాలంబునం బదునొకండవమాటు కమతాకృతిని మందరాచలంబు దన
 పృష్ఠకర్పరంబున నేర్పరియై నిలిపె. ధన్వంతరి యను పండ్రెండవ తనువున
 సురాసురమధ్యమాన క్షీరపాథోధి మధ్యభాగంబున నమృతకలశహస్తుండై
³వెడలె. పదుమూడవదియైన మోహినీ వేషంబున నసురుల మోహితులంజేసి
 సురల నమృతాహారంబులం గావించె. పదునాలుగవదియైన నరసింహరూపంబునం
 గనకకశిపుని సంహరించె. పదియేనవది యైన కపటవామనావతారంబున ⁴బలిని
 బదత్రయంబు యాచించి మూడు లోకముల నాక్రమించె. పదియాఱవది యైన
 భాగవరామాకృతినిఁ గుపితభావంబు దాల్చి బ్రాహ్మణ ద్రోహులైన రాజుల
 నిరుపదియొకమాటు వధియించి భూమిని ⁵క్షత్రియశూన్యంబు గావించె. పదియే
 డవదియైన వ్యాసగాత్రంబున ⁷నల్పమతులైన పురుషులం గరుణించి వేద
 పృక్షంబునకు శాఖలేర్పరించె. పదునెనిమిదవదైన రామాభిధానంబున దేవకార్యా
 ర్థంబు రాజత్వంబు నొంది, సముద్రనిగ్రహాది పరాక్రమంబు లాచరించె. ఏకోన
 వింశతి వింశతితమంబులైన రామకృష్ణావతారంబులచే యదువంశంబున సంభ
 వించి విశ్వంభరాభరంబు నివారిచె. కలియుగాద్యవసరంబున రాక్షస సమ్రాట
 నంబు కొఱకు ⁸కీకటదేశంబున జినసుతుండై యేకవింశతితమంబైన బుద్ధ
 నామధేయంబునం దేజరిల్లు. యుగసంధియందు వసుంధరాధీశులు చోరప్రా

1. గ్రామ (తం. వా.) సంఖ్యా (హ. ప. గ. జ. ద. బ. య. ర.) 2. యమాది (చ. ట.
 త. ప. గ. జ. ద. బ. ర. హ.) 'యామాద్యైః సురగజైః' అని ఘాలము. 3. వెడలి వైద్య
 శాస్త్రంబుగల్పించె (ద) ఆయుర్వేదంబుగల్పించె(ట) 4. బలిసెగె (క. ట. జ. ద. ద. య.) బలిసెగె(చి
 (గ) బలిసెగె(య) 5. రామభావంబున(క) 6. నిక్షత్రంబు గావించె (తం. వా.) 7. తత్త్వమతులైన
 (ట. త. ప. ర. య.) 8. మధ్యగయా ప్రదేశంబున (క. చ. ట. ద. బ. య. హ. వా.)

యులై సంచరింప విష్ణుయశుండను విప్రునికి కల్కియను పేర నుద్భవింపం
గలండని యిట్లనియె. 61

మ. సరసిం బాసిన ¹వేయకాలువల యోజన్ విష్ణునందైన శ్రీ
కర నానా ప్రకటావతారము లసంఖ్యాతంబు లుర్విశులున్
సురలున్ ²బ్రాహ్మణ సంయమీంద్రులు మహర్షుల్ విష్ణునంశాంశముల్
హరి కృష్ణుండు బలానుజన్ముఁ డెవలే దావిష్టుఁడో నేర్పడన్, 62

క. భగవంతుండగు విష్ణువు, జగముల కెవ్వేశ రాక్షసవ్యథ గలుగున్
దగ నవ్వేశల ⁴దయతో, యుగయుగమునఁ బుట్టి కాచు నుద్వల్లీలన్. 63

ఆ. అతిరహస్యమైన హరిజన్మకథనంబు, మనుజుఁ డెవ్వఁడేని మాపురేపుఁ
జాలభక్తితోడఁ జదివిన సంచార, దుఃఖరాశిఁ బాసి తొలఁగిపోవు. 64

వ. వినుండు. ⁵అరూపుండై చిదాత్మకుండై పరఁగు జీవునికిఁ బరమేశ్వరు మాయా
గుణంబులైన మహదాదిరూపంబులచేత ⁶నాత్మస్థానంబుగా స్థూలశరీరంబు
విరచితంబైన, గగనంబునందుఁ బవనాశ్రిత మేఘసమూహంబును, గాలియందు
బాధివధూశిధూసరత్వంబును నేరితి నట్లు ద్రష్టయగు నాత్మయందు దృశ్యత్వము
బుద్ధిమంతులుగానివారిచేత నారోపింపబడు. ఈ స్థూలరూపముకంటె నదృష్ట
గుణంబై యశ్రుతంబైన వస్తువగుటంజేసి వ్యక్తంబుగాక సూక్ష్మంబై కరచర
ణాదులులేక జీవునికి నొందొకరూపము విరచితమైయుండు. సూక్ష్మంబై జీవుని
వలన నుత్క్రాంతి గమనాగమనంబులం బునర్జన్మంబు దోచు. ⁷ఎపుడీ స్థూల
సూక్ష్మరూపంబులు రెండు విద్యంజేసి యాత్మకుఁ గల్పింపబడె ననియెడి
హేతువువలన స్వరూపసమ్యక్ జ్ఞానంబునఁ బ్రతిషేధింపబడు నపుడ జీవుండు
బ్రహ్మయగు. సమ్యక్ జ్ఞానంబు దర్శనంబు, విశారదుండైన యాశ్వరునిదై
క్రీడించు నవిద్యయనంబడుచున్న మాయ యెప్పుడు విద్యారూపంబునం బరిణత
యగు నప్పుడు జీవోపాధియైన స్థూలసూక్ష్మరూపంబు దహించి, కాష్ఠంబులేక
తేజరిల్లు వహ్నిచందంబునఁదాన యుపరతయగు. అపుడు జీవుండు బ్రహ్మ

1. బాయు (క.గ.ద.బ.య.) బాబు (హ. వా.) 2. బ్రాహ్మలు (క.చ.ట.త.). 3. నంశాంశజుల్
(హ.తం.వా.) 4. దడయక (హ.తం.వా) 5. ఏకరూపుండై యేకతనుండై యాత్మయనం బరఁగు (క)
6. ఆత్మాధార (హ) 7. అపుడీ స్థూలసూక్ష్మరూపంబులు రెండును స్వరూపసమ్యక్ జ్ఞానంబున నిషేధింపం
బడునని తెలియ నవిద్యంజేసి యాత్మకుఁ గల్పింపబడియె ననియెడి హేతువువలన నపుడు జీవుండు
బ్రహ్మదర్శనంబును జ్ఞానంబున కధికారియగునట్టి బ్రహ్మజ్ఞానమతివిశారదయై యాశ్వరునిదై క్రీడించునట్టి
మతి ప్రకాశంబున నవిద్యయనంబడుచున్న మాయ యుపరతయై తాను విద్యారూపంబునం బరిణతయగు
నప్పుడు జీవోపాధియైన స్థూలసూక్ష్మరూపంబు దహించి జీవుండు కాష్ఠంబులేక తేజరిల్లు వహ్నిచందంబునఁ
దాన యుపరతుండై బ్రహ్మస్వరూపంబునుంబొంది (హ).

స్వరూపుండై పరమానందంబున విరాజమానుం డగు. ఇట్లు తత్త్వజ్ఞులు నెప్పుడు
రని సూతుం డీట్లనియె. 65

చ. జననములేక కర్మములజ్ఞానలఁ బోక సమస్తచిత్త వ
ర్తనుఁడగు చక్రికిన్ గవు లుదారపదంబుల జన్మకర్మముల్
వినుతులు నేయుచుండుదురు వేదరహస్యములందు నెందుఁ జూ
చిన మఱిలేవు జీవునికిఁ జెప్పినకై వడి జన్మకర్మముల్. 66

మ. భువనశ్రేణి నమోఘలీలుఁడగుచున్ బుట్టించు రక్షించు నం
తవిధింజేయు మునుంగఁడందు బహుభూతవ్రాతమం దాత్మతం
త్ర విహారస్థితి¹డై *షడింద్రియ సమస్తప్రీతియున్ దవ్వలన్
దివిభంగిన్ గొనుఁ జిక్కఁ డింద్రియములన్ శ్రద్ధిప్పున్ నిబంధించుచున్. 67

చ. జగదధినాథుఁడైన హరి సంతతలీలలు నామరూపముల్
దగిలి మనోవచోగతులఁ దార్కికచాతురి యెంతగల్గినన్.
మిగిలి కుతర్కవాది దగ మేరలుచేసి యెఱుంగనేర్చునే
యగణిత సర్తనక్రమము నజ్ఞఁడెఱింగి నుతింపనోవునే. 68

ఉ. ఇంచుక మాయలేక మది నెప్పుడు వాయని భక్తితోడ వ
ర్తించుచు నెవ్వఁడేని హరి దివ్యపదాంబుజ గంధరాశి నే
విండు నతం డెఱుంగు నరవిందభవాదులకై న దుర్లభో
దంచితమైన యా హరి యుదార మహాద్భుత కర్మమార్గముల్. 69

మ. హరిపాదద్వయభక్తి మీవలన ని ట్లారూఢమై యుండునే
తిరుగంబాటదు చిత్తవృత్తి హరిపై దీపించి మీ లోపలన్
ధరణీదేవతలార! మీరలు మహాధన్యుల్ సమస్తజ్ఞులున్
హరిచింతన్ మిముఁజెంద వెన్నఁడును³ జన్మాంతరవ్యథాయోగముల్. 70

—: శ్రీమద్భాగవత రచనాది వృత్తాంతములు :—

సీ. పుణ్యకీర్తనుఁడైన భువనేశుచరితంబు బ్రహ్మతుల్యంబైన భాగవతము
సకలపురాణరాజము దొల్లి లోకభద్రముగఁ బుణ్యముగ మోదముగఁ బ్రీతి
భగవంతుఁడగు వ్యాసభట్టారకుఁ డొనర్చి శుకుఁ డనియెడు తన సుతునిచేతఁ
జదివించె⁴నితయు సకల వేదేతిహాసములోపలనెల్ల సారమైన

1. స్థితుఁ డొషడింద్రియ (క. గ. జ.) 2. ద్రెంచున్ (ట. డ.) 3. జన్మాంతరవృథా (క. ర.)
4. నెంతయు (గ); నంతయు (బ) షాద్యర్థికం జిప్రతి షర్గణేశ-అని మూలము. 1-3-36.

- ఆ. యీ పురాణమెల్ల నెలమి నా శుకయోగి, గంగనడుమ¹వచ్చి ఘనవిరక్తి
యొదవి మునులతోడ నుపవిష్టుడగు పరీ, క్షిన్నరేంద్రుఁ డడుగఁ జెప్పెవినఁడు.
- వ. కృష్ణుండు²ధర్మజ్ఞానాదులతోడం దనలోకంబునకుం జనినపిమ్మటం గలికాల
దోషాంధకారంబున నష్టదర్శనులైన జనులకు నిష్పడీ పురాణంబు గమలబంధుని
భంగి నున్నది. నాఁ డందు భూరితేజుండై కీర్తించుచున్న విప్రముషివలన
నేఁ బరిచిన క్రమంబున నా మదికి గోచరించినంతయు వినుపించెద ననిన
సూతునకు మునివరుండైన శౌనకుం డిట్లనియె.

72

అథాయము—

- శా. సూతా : యే యుగోవేశ నేమిటికి నెచ్చోటన్ మునిశ్రేష్ఠు నే
శ్రోతర్⁴గోరిరి యేమిహేతువునకై శోధించి లోకైకవి
భ్యాతి³ వ్యాసుఁడు మున్ను భాగవతముం గల్పించెఁ దత్పుత్రుఁ డే
ప్రీతిన్ రాజున కీ పురాణకథఁ జెప్పెన్ జెప్పవే యంతయున్.
- వ. బుధేంద్రా : వ్యాసపుత్రుండైన శుకుండను మహాయోగి సమదర్శనుం డేకాంత
మతోమాయాశయనంబువలనం దెలిసినవాఁడు గూఢుండు మూఢునిక్రియ
నుండు నిరస్తభేదుం డదియునుంగాక.

73

74

- తరల. శుకుఁడు గోచియులేక పైఁజనఁ జూచి తోయములందు ల
జ్జకుఁ జలింపక చీరలొల్లక చల్లులాడెడి దేవక
న్యకలు “హా శుక” యంచు వెన్కఁ జనంగ వ్యాసునిఁ జూచి యం
శుకములన్ ధరియించి సిగ్గున స్రుక్కి రందలు ధీనిధీ :

75

- వ. మఱియు నగ్నుండు దరుణుండునై చను తన కొడుకుం గని వస్త్రపరిధానం
బొనరింపక, వస్త్రధారియు వృద్ధుండునైన తనుం జూచి చేలంబులు ధరియించు
దేవరమణులం గని వ్యాసుండు గారణం బడిగిన వారలు⁶నీ కొడు కిది సతి
వీఁడు పురుషుండుని భేదదృష్టి లేకయుండు. మఱియు నతండు నిర్వికల్పుండు
గాన నీకు నతనికి⁷మహాంతరంబు గల దనిరి. అంత శుకుండు కురుజాంగల
దేశంబులసొచ్చి హస్తినాపురంబునఁ బౌరజనంబులచే నెట్లు జ్ఞాతుఁడయ్యె ?
మఱియునున్నత్తుని క్రియ మూఢుని తెఱంగున జడునిభంగి నుండు నమ్మహా
యోగికి రాజరియైన పరీక్షిన్నహారాజుతోడ సంవాదం బెట్లు సిద్ధించె ? బహుకాల

1. నిలిచి (క) 2. ధర్మజ్ఞానంబులతోడ (ద) 3. మందు (ట. గ. జ. డ.) 4. గోరినవేమి
(క. చ. ట. త. ప.) 5. మాయాశయంబు (ట. ద. చ.) మాయా సంశయంబు (త) మాయాశయనంబునం
దెలిసినవాఁడు (గ) 6. నీ పుత్రుఁడు శ్రీపురుషులనెడు (హ. తం. వా.) 7. మహదంతరంబు (హ)

కథనీయంబైన శ్రీభాగవత నిగమవ్యాఖ్యాన మేరీతి సాగె? అయ్యోగిము ఖ్యండు గృహస్థుల గృహంబున గోవునుబిదికిన యంతతడవుగాని ¹నిలువ డండ్రు. అతండు గోదోహన మాత్రకాలంబు నంచరించిన స్థలంబులు ²తీర్థంబు లగు. పెద్దకాల మేకప్రదేశంబున నెట్లుండె? భాగవతోత్తముండైన జనపాలు జన్మకర్మంబు లే ప్రకారంబులు? వివరింపుము. 76

సీ. పాంశవ వంశంబు బలము మానంబును వర్ధిల్ల ³గడిమి నెవ్వఁడు మనియెఁ బరివంధిరాజులు భర్మాదిధనముల నర్పింతు రెవ్వని యంఘ్రియుగముఁ గుంభజకర్ణాది ⁴కురుభటవ్యూహంబు సొచ్చి చెండాడె నే శూరుతండ్రి గాంగేయనైనికాక్రాంత గోవర్గంబు విడిపించి తెచ్చె నే వీరుతాత

అ. యట్టి గాడకీర్తి యగు పరీక్షిన్మహా, రాజు విడువఁదగని రాజ్యలక్ష్మిఁ బరిహరించి గంగఁబ్రాయోపవిష్టుండె, యనువులుండ నేల యడఁగియుండె? 77

ఉ. ఉత్తమకీర్తులైన మనుజోత్తము లాత్మహితంబు లెన్నఁడున్ జిత్తములందుఁ గోరరు హసించియు, ⁵లోకులకెల్ల నర్థసం పత్తియు భూతియున్ సుఖము భద్రముఁ గోరుదు రన్యరక్షణా త్యుత్తమమైనమేను విభుఁడూరక యేల విరక్తి ఁబాసెనో. 78

క. ⁶సారముల నెల్ల నెఱుంగుదు, పారగుండవు భాషలందు బహువిధ కథనో దారుండవు చూకు సర్వముఁ, బారము ముట్టంగఁ దెలియఁ బలుకు మహాత్మా? 79

—: వ్యాసుఁడు వ్యాకులచిత్తుండె వింతించుట :—

వ. అని యడిగిన శౌనకాది మునిశ్రేష్ఠులకు సూతుం డిట్లనియె. తృతీయంబైన ద్వాపరయుగంబు ⁷దిరుగు సమయంబున నుపరిచరవసువు ⁸వీర్యంబున జన్మించి వాసవి నాఁడగు సత్యవతియందుఁ బరాశరునికి హరికశంజేసి విజ్ఞానియైన ⁹వేద వ్యాసుండు జన్మించి, యొక్కనాఁడు బదరికాశ్రమంబున సరస్వతీనదీజలంబుల స్నానాదికర్మంబులం దీర్చి శుచియై, పరులు లేనిచోట నొంటిఁ గూర్చుండి, సూర్యోదయమువేళ నతీతానాగత వర్తమానజ్ఞుండై యా ఋషి ¹⁰వ్యక్తంబుగాని వేగంబుగల కాలంబునంజేసి యుగధర్మంబులకు భవి ¹¹సాంకర్యంబువొందు. యుగయుగంబుల ఖౌతికశరీరంబులకు ¹²శక్తి నన్నమగు. పురుషులు నిస్సత్త్వలు

1. నిలువంబడండు (తం.వా.) 2. తీర్థంబులగుండ్రు (తం.వా.) 3. గలిమి (హ) 4. కురుబల (క. ట. య.) 5. లోకములెల్ల (హ) లోకులనెల్ల (గ) 6. సారములెల్ల నెఱుంగుదు (క. గ. ర.) 7. తీరు (ర) 8. వీర్యంబువలన (చ.య.) 9. కృష్ణదైవపాయసుండు (ర) 10. వ్యక్తంబుగానివేదంబులు గల కలికాలముంజేసి (య) 11. సాంకర్యంబువొందు (క.చ.ట.గ.జ.ద.బ.య.ర) 12. శక్తిసంగమ మగు (క. త. గ. జ. ద.)

దైర్యశూన్యులు ¹మందప్రజ్ఞు లల్పాయువులు దుర్బలులు నయ్యెదరని తన దివ్య దృష్టింజూచి సర్వవర్ణాశ్రమంబులకు హితంబు నేయదలంచి, ²నలుగురు హోత లచేత ననుష్ఠింపందగి ప్రజలకు శుద్ధికరంబులైన వైదికకర్మంబులగు యజ్ఞంబు లెఱతెగకుండు కొఱకు, నేకంబైన వేదంబు ఋగ్వజుస్సామాధర్వణంబులను నాలుగు ³సామంబుల విభాగించి, యతిహాస పురాణంబు లన్నియుఁ బంచమ వేదంబని వల్కె నందు.

పైలుండు ఋగ్వేద పఠనంబు దొరకొనె సామంబు జైమిని చదువుచుండె యజువు వైశంపాయనాఖ్యుండు గైకొనె ⁴దుది నధర్వము సుమంతుఁడు పఠించె నశ్వలపురాణేతిహాసముల్ మాతండ్రి రోమహర్షణుఁడు నిరూఢిఁ దాల్చెఁ దమతమవేద మా తపసులు భాగించి శిష్యసంఘములకుఁ జెప్పి రంత శిష్యులెల్లరు నాత్మీయ శిష్యజనుల, కందు⁵బహుమార్గములుచెప్పి⁶యనుమతింపఁ బెక్కుశాఖలుగలిగి యీ పృథివిలోన, నిగమ మొప్పారె భూసుర నివహమందు. ఇట్లు మేధాహీనులైన పురుషులచేత నట్టి వేదంబులు ధరియింపబడుచున్నవి. మఱియు దీనవత్సలుండైన వ్యాసుండు శ్రీశూద్రులకు⁷ ద్వైవర్ణికాధములకు వేదంబులు విన ననర్హంబులు గావున, మూఢులకెల్ల మేలగునని భారతాఖ్యా నంబు చేసియు నమ్ముని, భూతహితమందుఁ దనహృదయము సంతసింపకున్న సరస్వతీతటంబున నొంటినుండి హేతువు విత్కరింపుచుఁదనలో నిట్లనియె. ⁸2 ప్రతధారిని వేద వహ్ని గురుశ్రేణి మన్నింతు విహితకర్మములఁ గొఱత పడకుండ నడపుదు భారతమిషమునఁ బలికితి వేదార్థ భావమెల్ల మునుకొని శ్రీశూద్ర ముఖరధర్మములందుఁ బెలిపితి నేఁజెల్ల దీనఁజేసి యాత్మ సంతసమంద దాత్మలో నీకుండు సంతసింపకయున్న జ్ఞానదోచె హరికి యోగివరుల కభిలషితంబైన, భాగవత విధంబుఁ బలుకనైతి మోసమయ్యెఁదెలివి మొనయదు మఱచితి, ననుచు వగచుచున్న యవసరమున. ⁸3

—: వ్యాసుని కడకు నారదుఁడు వచ్చుట :—

తనచేతి వల్లకీతంత్రీచయంబున సతతనారాయణ శబ్దమొప్ప నానన సంభూత హరిగీతరవసుధాధారల యోగీంద్రతతులు సొక్కఁ గపిల జటాభార కాంతిపుంజంబుల దిశలు ప్రభాతదీధితి వహింపఁ దనులగ్నుతులసికాదామ గంధంబులు గగనాంతరాళంబుఁ గప్పికొనఁగ

1. వేదపతులు దుఃఖార్జవమగుటలు (క. బ.) 2. హోత్రాదులగు ఋత్విక్రుతుష్టయముచేత(హ) మంబుం నాలుగువేదంబుం ధర్మార్థకామమోక్షంబులు నాలుగువిధారించి (ర) 4. మహినధర్మ సుమంతుఁడై(య) 5. బహుమార్గములఁద్రుంచి యనువచింప (హ. తం. వా). అనుపఠింప(త)

దైర్యశూన్యులు ¹మందప్రజ్ఞులల్పాయువులు దుర్బలులు నయ్యెదరని తన దివ్య దృష్టింజూచి సర్వవజ్రాశ్రమంబులకు హితంబు నేయదలంచి, ²నలుగురు హోతలచేత ననుష్ఠింపదగి ప్రజలకు శుద్ధికరంబులైన వైదికకర్మంబులగు యజ్ఞంబులెడతెగకుండు కొఱకు, నేకంబైన వేదంబు ఋగ్యజుస్సామాధర్వణంబులను నాలుగు ³నామంబుల విభాగించి, యితిహాస పురాణంబు లన్నియుఁ బంచమ వేదంబని వక్కె నందు.

- సీ. పైలుండు ఋగ్వేద పఠనంబు దొరకొనె సామంబు జైమిని చదువుచుండె
యజువు వైశంపాయనాఖ్యుండు గైకొనె ⁴దుది సధర్వము సుమంతుఁడు పఠించె
సఖిలపురాణేతిహాసముల్ మాతండ్రి రోమహర్షణుఁడు నిరూఢిఁ దాల్చెఁ
దమతమవేద మాతపసులు భాగించి శిష్యసంఘములకుఁ జెప్పి రంత
- గీ. శిష్యులెల్లరు నాత్మీయ శిష్యజనుల, కందు⁵బహుమార్గములుచెప్పి⁶యనుమతింపఁ
బెక్కుశాఖలుగలిగి యీ పృథివిలోన, నిగమ మొప్పారె భూసుర నివహమందు.
- వ. ఇట్లు మేధాసీనులైన పురుషులచేత నట్టి వేదంబులు ధరియింపబడుచున్నవి.
మఱియు దీనవత్సలుండైన వ్యాసుండు 'త్రీశూద్రులకు' ద్వైవర్ణికాధములకు
వేదంబులు విన ననర్హుంబులు గావున, మూఱులకెల్ల మేలగునని భారతాఖ్యా
నంబు చేసియు నమ్ముని, భూతహితమందుఁ దనహృదయము సంతసింపకున్న
సరస్వతీతటంబున నొంటినుండి హేతువు విత్కరింపుచుఁదనలో నిట్లనియె. 82
- సీ. వ్రతధారినై వేద వహ్ని గురుశ్రేణి మన్నింతు విహితకర్మములఁ గొఱత
పడకుండ నడపుదు భారతమిషమునఁ బలికితి వేదార్థ భావమెల్ల
మునుకొని త్రీశూద్ర ముఖరధర్మములందుఁ బెలిపితి నేఁజెల్ల దీనఁజేసి
యాత్మ సంతసమంద దాత్మలో నీకుండు సంతసింపకయున్న జాడదోఁచె
- ఆ. హరికి యోగివరుల కభిలషితంబైన, బాగవత విధంబుఁ బలుకనై తి
మోసమయ్యెఁదెలివి మొనయదు మఱచితి, ననుచు వగచుచున్న యవసరమున. 83

—: వ్యాసుని కడకు నారదుఁడు వచ్చుట :—

- సీ. తనచేతి వల్ల కీతంత్రీచయంబున సతతనారాయణ శబ్దమొప్ప
నానన సంభూత హరిగీతరవసుధాధారల యోగీంద్రతతులు సొక్కఁ
గపిల జటాభార కాంతిపుంజంబుల దిశలు ప్రభాతదీధితి వహింపఁ
దనులగ్నతులసికాదామ గంధంబులు గగనాంతరాశంబుఁ గప్పికొనఁగ

1. మందచతులు దుఃఖార్జవమగులు (క. బ.) 2. హోత్రాదులగు ఋత్విక్కుతుష్టయముచేత (హ)
3. నామంబుల నాలుగువేదంబుల భర్తార్థకామమోక్షంబులు నాలుగువిధించి (ర) 4. మహాసధర్మ
జము సుమంతుఁడై (య) 5. బహుమార్గములఁద్రుంచి యనువచింప (హ. త. వా). అనువచింప (త)

- అ. వచ్చె మింటనుండి వాసవీనందను, కడకు మాటలాడఁగఁగఁతోడ
భద్ర విమలకీర్తి పొరగుఁ తారాధ, నయవిశారదుండు నారదుండు. 84
- క. కనియె న్నారదుఁ డంతన్, వినయైక విలాసు నిగమ విభజన విద్యా
జనితోల్లాసున్ భవదుఃఖ నిరాసున్ గురుమనోవికాసున్ వ్యాసున్. 85
- వ. ఇట్లు నిజాశ్రమంబునకు వచ్చిన నారదునెఱింగి లేచి వ్యాసుండు విధివత్ క్రమం
బునం బూజించిన నతండు లేనగవు నెగడెడి మొగంబుతోడ విపంచికాతంత్ర
ప్రేల మీటుచు నిట్లనియె. 86

అధ్యాయము — ౫

- ఉ. ధాతవు భారతశ్రుతివిధాతవు వేదపదార్థజాత వి
జ్ఞాతవు గామముఖ్యరిపుషట్కవిజేతవు బ్రహ్మతత్త్వ ని
ర్ణేతవు యోగినేతవు వినేతవు నీవు చలించి చెల్లరే
కాతరు కై వడిన్ వగవఁ గారణమేమి పరాశరాత్మజా ? 87
- వ. అనినఁ బారాశర్యుం డిట్లనియె. 88
- క. పుట్టితి వజాతనువునఁ జే, పట్టితివి పురాణపురుషు భజనము పదముల్
మెట్టితివి దిక్కులం దుది. ముట్టితివి మహాప్రబోధమున మునినాథా ! 89
- వ. అదియునుంగక నీవు సూర్యునిభంగి మూఁడులోకములం జరింతువు. వాయువు
పగిది నఖిల జనులలోన మెలంగుదువు. సర్వజ్ఞుండ వగుటంజేసి. 90
- క. నీ కెఱుంగరాని ధర్మము, లోకములనులేదు బహువిరోధివి ²నీవున్
నాకొఱత యెట్టి దంతయు, నాకున్ వివరింపుమయ్య నారద ! కరుణన్. 91
- వ. అనిన నారదుం డిట్లనియె. 92
- ఉ. అంచితమైన ధర్మచయ మంతయుఁ జెప్పితి వందులోన ³నిం
చించుకగాని విష్ణుకథలేర్పిడఁ జెప్పవు ధర్మముల్ ప్రపం
చించిన మెచ్చునే గుణవిశేషము లెన్నినఁగాక నీకు నీ
కొంచెము వచ్చుచెల్ల హరిఁ గోరి నుతింపమి నార్యపూజితా ! 93
- మ. హరినామస్తుతి సేయు కావ్యము సువర్ణాంభోజ హంసావళి
సురుచిత్రాజితమైన మానస సరస్సుర్తిన్ వెలుంగొందు శ్రీ
హరినామస్తుతి లేని కావ్యము ⁴విచిత్రార్థాన్వితంబయ్యు శ్రీ
కరమైయుండ దయోగ్య ⁵దుర్మదనద త్కాకోల గర్తాకృతిన్. 94

1. కరుణతోడ (క) గౌరవమున (చ) గౌరవమున (య) 2. వివిధ క్రమంబుల (హ. తం. వా.)
3. నీవించుకగాని (ట.) 4. విచిత్రార్థాన్వయమైన (క.చ.ట.త.గ.ద.) 5. దుర్మలినవక్ (హ.తం.వా.)

మ. అవశబ్దంబులఁ గూడియున్ హరిచరిత్రాలాపముల్ సర్వపా
వ¹పరిత్యాగము నేయుఁగావున హరిన్ భావించుచుం బాడుచున్
జపముల్ నేయుచు వీనులన్ వినుచు నశ్రాంతంబు గీర్తింపుచున్
దపసుల్ సాధులు ధన్యులౌదురుగదా తత్త్వజ్ఞ ! చింతింపుమా. 95

వ. మునీంద్రా ! నిర్గతకర్మంబై న నిరుపాధికంబై న జ్ఞానంబు గలిగినను హరిభక్తి
లేకున్న శోభితంబుగాదు. ఫలంబుగోరక కర్మమీశ్వరునకు సమర్పణంబు నేయ
కున్న నది ప్రశస్తంబై యుండదు. భక్తిహీనంబులై న జ్ఞానవాచా కర్మకౌశ
లంబులు నిరర్థకంబులు. కావున మహానుభావుండవు, ²యథార్థధర్మనుండవు,
సకలదిగంత ధవళ కీర్తివి, సత్యరతుండవు, ధృతవ్రతుండవు నగు నీవు నిఖిల
బంధమోచనంబు కొఱకు వాసుదేవుని లీలావిశేషంబులు భక్తితోడ వర్ణింపుము.
హరివర్ణనంబు నేయక ప్రకారాంతరంబున నర్థాంతరంబులు వీక్షించి తద్వివక్ష
కృతరూప నామంబులంజేసి పృథగ్ధర్మనుండైన వాని మతి పెనుగాలి త్రిప్పు
నంబడి ³తప్పంజను నావచందంబున నెలవు చెరనేరదు. కామ్యకర్మంబులందు
రాగంబుగల ప్రాకృత జనులకు నియమించిన ధర్మంబులు నెప్పి ⁴శాసకుండవగు
⁵నీవు వగచుట తగదు. అది యెట్లనిన, వార లదియే ధర్మంబని కామ్యకర్మంబులు
నేయుచుఁ దత్త్వజ్ఞానంబు మఱతురు. అది గావున ⁶తత్త్వజ్ఞుండవై, వ్యథా
వియోగంబు నేయుమని మఱియు నిట్లనియె. 96

చ. ఎఱిఁగెడువాఁడు కర్మచయ మెల్లను మాని హరిస్వరూపమున్
నెఱయ ⁷నెఱింగి యవ్వలన నేరుపుచూపు గుణానురక్తుడై
తెఱకువలేక క్రుమ్మరుచు దేహ ధనా⁸ద్యభిలాషయు క్తుడై
యెఱుంగని వానికిం దెలియ నీశ్వరులీల లెఱుంగఁ జెప్పవే. 97

చ. తనకులధర్మమున్ విడిచి దానవవైరి పదారవిందముల్
⁹పనివడి నేవనేసి పరిపాకము వొందక యెవ్వఁడేనిఁ జ
చ్చిన మఱుమేననై న నది సిద్ధివహించుఁ దదియనేవఁ బా
సినఁ గులధర్మగౌరవము సిద్ధి వహించునె యెన్నిమేనులన్. 98

వ. అది గావున నెఱుకగలవాఁడు హరిసేవకు యత్నంబు నేయందగు. కాలక్రమం
బున సుఖదుఃఖంబులు ప్రాప్తంబులైనను హరిసేవ విడువందగదు. దానంజే

1. పరిత్యాజ్యము (త. ద.) 2. వేదార్థ (క. ట.) 3. తప్పంబడు (హ) 4. శాంతుండవయిన
(ట. ద. ర.) 5. నీ నడవడిచగదు (క.చ.గ.జ.ద.ద.బ.య.ర.హ.తం.వా.) 6. తత్త్వప్రదుండవై (ట)
(క.చ.ప.జ.బ.హ.తం.వా.) 7. నెఱుంగుదానుమది (హ. తం. వా.) 8. ద్యభిమానవిత్తుడై (ట)
అభిమానయు క్తుడై (ద. బ.) 9. పనుపడ (త); పనివడ (ర)

¹బ్రహ్మస్థావరపర్యంతంబు దిరుగుచున్న ²జనులకు నెయ్యది పొందరా దట్టిమేలు సిద్ధించు (కొఱకు) హరినేవ నేయవలయు. హరినేవకుం డగువాఁడు ³జననంబు నొందియు నన్యునిక్రియ సంసారంబునం జిక్కఁడు. క్రమమట హరిచరణస్మరణంబుఁ జేయుచు, భక్తిరస వశీకృతుండై విడువ నిచ్చగింపఁడు. మఱియును. 99

సీ. విష్ణుండు విశ్వంబు విష్ణునికంటెను వేఱేమియును లేదు విశ్వమునకు భవవృద్ధి లయములా పరమేశుచేనగు నీ వెఱుంగుచుగాదె నీ ముఖమున నెఱిగింపఁబడ్డది యేకదేశమున నీ భువనభద్రమునకై పుట్టినట్టి హరికళాజాతుండ వని విచారింపుము కావున హరి⁴పరాక్రమములెల్ల

ఆ. వినుతినేయు మీవు వినికెయుఁ జదువును, దాన మతులనయముఁ దపము ధృతియుఁ గలిమికెల్ల ఫలముగాదె పుణ్యశ్లోకుఁ గమలనాభుఁ టొగడఁ గలిగెనేని. 100

—: నారదుని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము : —

ప. మహాత్మా ! నేను పూర్వకల్పంబునం దొల్లిటి జన్మంబున వేదవాదుల యింటి దాసికిం బుట్టి, పిన్ననాఁడు వారలచేఁ బంపబడి యొక వానకాలంబునఁ జాతు ర్మాస్యంబున నేకస్థలవివాసంబు నేయ నిశ్చయించు యోగిజనులకుం బరిచర్య నేయుచు. 101

క. ⁷ఓటమితో నెల్లప్పుడు, పాటవమునఁ బనులునేసి జాలురతో నే యాటలకుఁ బోక నొక జం, జాటంబును లేక భక్తి ⁹సలుపుదు. ననఘా ! 102

క. మంగళ మనుచును వారల, యెంగిలి భక్షింతు వాన కెండకు నోడన్ మంగల నిలుతును నియతినీ, వెంగలిక్రియఁ జనుదు¹⁰నే వివేకముతోడన్. 103

ప. ఇట్లేను వర్షాకాల శరత్కాలంబులు నేవించితిని. వారును నాయందుం గృప నేసి రంత. 105

శా. వారల్ రృష్టపరిత్రముల్ చదువఁగా వర్ణింపఁగాఁ బాడఁగా నా రావంబు సుధారసప్రతిమమై యశ్రాంతమున్ వీనులం దోరంబై పరిపూర్ణ¹¹మైన మది సంతోషించి నే నంతటన్ బ్రారంభించితి విష్ణునేవ కితరప్రారంభ దూరుండనై . 105

~~~~~  
1. యార్జుంబున బ్రహ్మపర్యంతంబు క్రింద స్థావరపర్యంతంబు (హ. తం. వా.) 2. జీవులకు దుఃఖంబులట్ల సుఖంబులు ప్రాకృత కర్మాధీనంబులై సిద్ధించు (హ. వా.) 3. నిజధర్మంబునందియు సంసారంబునం జిక్కఁడు (క) నీచజన్మంబునొందియు... (చ) 4. కథాక్రమములెల్ల (డ) 5. కర్మంబున (గ); కాలంబున (ఙ) 6. పంపువడి (ఛ) చెప్పబడి (గ. డ. య.) పెంపబడి (ర) 7. వాటముతో (క. ట. గ. జ. య.) వోటమితో (ఛ. డ. ర.) 8. కడకేనాటలకు (త. గ.) 9. సలిపి (త. క.) 10. నురు వివేకము (ట. య.) గురువివేకము (త) 11. మైమదిని (గ. య.)



వ. ఇట్లు హరి నేవా<sup>1</sup>రతింజేసి ప్రపంచాతీతుండనై బ్రహ్మరూపకుండనైన నా  
యందు స్థూలసూక్ష్మంబైన యీ శరీరంబు నిజమాయాకల్పితం బని యమ్మ  
హోత్పులగు యోగిజనుల మూలంబున రజస్తమోగుణ పరిహారిణియైన భక్తి  
సంభవించె. అంతఁ జాతుర్మాస్యంబు నిండిన నయ్యోగిజనులు యాత్రసేయు  
వారలై యివ్వధంబున.

106

మ. అపచారంబులులేక నిత్యపరిచర్యా<sup>2</sup>భక్తి యుక్తుండనై  
చపలత్వంబును మాని నేఁ గొలువఁగా సంప్రీతులై వారు ని  
ష్కపటత్వంబున దీనవత్సలతతోఁ గారుణ్యసంయుక్తులై  
యుపదేశించిరి నాకు నీశ్వరరహస్యోదార విజ్ఞానము॥.

107

వ. ఏనును వారి యుపదేశంబున వాసుదేవుని మాయానుభావంబు దెలిసితి. ఈశ్వ  
రుని యందు సమర్పితంబైన కర్మంబు దాపత్రయంబు మాన్ప నొషధంబగు.  
ఏ ద్రవ్యంబువలన నేరోగంబు జనియించె నాద్రవ్య మా రోగంబును మానుప  
నేరదు. ద్రవ్యాంతరంబుచేత నైన కిచిత్స మానుపనోవు. ఇవ్వధంబునఁ గర్మం  
బులు సంసారహేతుకంబులయ్యు నీశ్వరార్పితంబులై <sup>4</sup>తాము తమ్ముఁ జెలుపు  
కొన నోపియుండు. ఈశ్వరునియందుఁ జేయఁబడు కర్మంబు విజ్ఞానహేతు  
కంబై యీశ్వర <sup>5</sup>సంతోషణంబును, భక్తియోగంబునుం బుట్టించు. ఈశ్వర  
శిక్షంజేసి, కర్మంబులు సేయువారలు గృష్ణగుణనామవర్ణన స్మరణంబులు సేయు  
దురు. ప్రణవపూర్వకంబులుగా వాసుదేవ ప్రద్యుమ్న సంకర్షణానిరుద్ధమూర్తి  
నామంబులు నాలుగు <sup>6</sup>భక్తిం బలికి సమస్కారంబునేసి, మంత్రమూర్తియు  
కూన్యుండు నైన యజ్ఞపురుషునిం బూజించు పురుషుండు సమ్యగ్దర్శనుం డగు.

క. ఏ నివ్వధమునఁ జేయఁగ, దానవకులవైరి నాకుఁ <sup>7</sup>దనయందలి వి  
జ్ఞానము నిచ్చెను మదను, ప్లానము నతఁడెఱుఁగు నీవు సలుపుము దీని॥. 109

క. మునికులములోన మిక్కిలి, వినుకులు గలవాఁడ పీపు విభుక్తిర్తులు నీ  
వనుదినముఁ బొగడ వినియెడి, జనములకును దుఃఖమెల్ల శాంతింబొందు॥. 110

1. మతింజేసి (హ) 2. యుక్తిభక్తుండనై (క. త.) 3. చికిత్సతంబు (హ) 4. తాముండుమ్ము  
(హ. క. బ.) 5. సంతోషణ (క. ర.) 6. ఆతిభక్తిన్ (క. బ. ర.) 7. తనయందలివిజ్ఞానము (హ)  
తన యందుల (తం) — “అదాన్మే జ్ఞానమైశ్వర్యం, స్వస్మిన్ భావంచ కేశవః” — అని మూలము.

అధ్యాయము — ౬

- వ. ఇట్లు నారదు జన్మకర్మంబులు విని క్రమమై వ్యాసుం డిట్లనియె. 111
- మ. విను మా భిక్షులు నీకు నిట్లు కరుణఁ విజ్ఞానముం జెప్పి పో  
యిన బాల్యంబున వృద్ధభావమున నీ కీరీతి సంచారముల్  
చనె నీ కిప్పుడు పూర్వకల్పమతి యే జాడం బ్రదీపించెఁ ద  
త్తనువుం బాసినచంద మెట్లు చెపుమా దాసీసుతత్వంబుతోఁ. 112
- వ. అని యిట్లు వ్యాసుం డడిగిన నారదుం డిట్లనియె. దాసీపుత్రుండ నైన యేను  
భిక్షులవలన <sup>1</sup>హరివిజ్ఞానంబు గలిగియున్నంత. 113
- సీ. <sup>2</sup>మమ్ము నేలినవారి మందిరంబునఁగల పనులెల్లఁ గ్రమమున భక్తిఁజేసి  
తన పరాధీనతఁ <sup>3</sup>దలఁపదు సౌలసితి నలసితి నాకొంటి ననుచు <sup>4</sup>వచ్చు  
మాపును రేపును మాతల్లి మోహంబు సొంపారముద్దాడు చుంచుదువ్వు  
దేహంబు <sup>5</sup>నివురు మోదించుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చు నర్మిలితో నిట్లు <sup>6</sup>నన్ను మనుప  
ఆ. నేను <sup>7</sup>విడిచిపోక యింట నుండితినయ్య. మోహిఁగాక యెఱుక మోసపోక  
మాటుచింతలేక మౌనినై యేనేండ్ల, వాఁడ నగుచుఁ గొన్ని వాసరములు. 114
- వ. అంత. 115
- క. సదనము వెలువడి తెరువునఁ, జెదరక మాతల్లి రాత్రిఁ జీకటివేళఁ  
మొదవుం బిడుకఁగ నొకఫణి, పదభాగముఁ గఱచెఁ ద్రొక్కఁబడి మునినాథా !
- క. నీలాయత భోగఫణా, వ్యాళానల విషమహోగ్ర వహ్నిజ్వాలా  
మాలావినిపాతితయై, వ్రాలెఁ ననుఁ గన్నతల్లి వసుమతిమీదఁ. 117
- ఉ. తల్లి ధరిత్రిపై నొఱగి తల్ల డోపాటునుజెంది చిత్తముఁ  
బల్లటిలంగఁ బ్రాణములు వాసినఁ జూచి కలంగ కేను నా  
యుల్లములోన మోహరుచి నొందక సంగమువాసె మేలు రా  
జిల్లెనటంచు విష్ణుపదచింత <sup>9</sup>యొనర్పఁగ బుద్ధిసేయుచుఁ. 118
- వ. ఉత్తరాభిముఖుండనై యేను వెడలి. జనపదంబులును పురంబులును బట్టణంబు  
లును గ్రామంబులును బల్లెలును మందలును మహోద్యానంబులును కిరాత పుళింద  
నివాసంబులును వనంబులును <sup>10</sup>చిత్రధాతు విచిత్రతంబులైన పర్వతంబులును

1. హరిజ్ఞానంబు (య) 2. మహితాత్మలగువారి మందిరంబుగల (య) 3. శలఁపక (చ.ర.)  
4. వచ్చి (చ) 5. నివురుచుఁదివిచి (త.గ.) 6. నరసి నడవ (ద) నడవ (య) 7. రాక (గ.జ.ద.)  
8. పాటునఁజేసి (జ) 9. యొనర్పఁగ బుద్ధిఁ జేర్చుచుఁ (పా) యొనర్చుచు బుద్ధిఁజేర్చుచుఁ (హ)  
10. విచిత్రపాదప చిత్రతంబులైన (క) చిత్రపథా విచిత్రతములైన (త).

నమదకరి కరవిదళిత<sup>1</sup> శాఖలుగల శాఖలును, <sup>2</sup>నివారిత పథికజన క్రమాతిరేకంబు  
లైన <sup>3</sup>తటాకంబులును, బహువిధ విహంగ నినద మనోహరంబులైన వికచారవింద  
మకరంద పాన పరవశ పరిభ్రమ ద్రుమర సుందరంబులైన సరోవరంబులును,  
దాటి చనుచు తీర్తిపాసాసమేతుండనై <sup>4</sup>నదీప్రదంబునఁ గ్రుంకులిడి శుచిన్నై  
నీరుద్రావి గత శ్రముండనై. 119

క. సాలావృక తపి భట్లక, కోలేభ లులాయ శల్య మూక శరభ శా  
ర్దుల శశ గవయ ఖగ్గ, వ్యాశాజగరాది భయద వనమధ్యమునఁ. 120

వ. దుస్తరంబైన <sup>5</sup>నల వేణు కీచక <sup>6</sup>గుల్మ లతా గహ్వరంబుల పొంత నొక రావి  
ప్రమాను <sup>7</sup>దగ్గఱఁ గూర్చుండి యే విన్నవందంబున నా హృదయగతుం జర  
మాత్మ స్వరూపు హరిం జింతించితి. 121

శా. ఆనందాశ్రులు గన్నుల న్వేకల రోమాంచంబుతోఁ దత్పద  
ధ్యానరూఢుడ నైన నా తలఁపులో న ద్దేవుఁడుం దోఁచె నే  
నానందాబ్ధి గతుండనై యెఱుఁగలే నైతి నను న్నీశ్వరుఁ  
నానా శోకహమైన <sup>8</sup>యత్తనువు గాన స్మేర<sup>9</sup>క ట్లంతటఁ. 122

వ. లేచి నిలుచుండి క్రమృత నద్దేవుని <sup>10</sup>దివ్యాకారంబుఁ జూడ నిచ్చించుచు హృద  
యంబున నిలుపుకొని యాతురుంబోలే చూచియుం గానక, నిర్మనుష్యంబైన  
వనంబునం జరియించుచున్న నను నుద్దేశించి వాగగోచరుండైన హరి గంభీర  
మధురంబులైన వచనంబుల శోకం బుపశమింపం జేయు చందంబున నిల్ల నియె.

ఉ. ఏల కుమార! శోషిలఁగ నీ జననంబున నన్నుఁ గానఁగాఁ  
జాలవు నీవు కామముఖ షట్కము నిర్దళితంబునేసి ని  
ర్మూలిత కర్ములైన మునిముఖ్యులు గాని <sup>11</sup>కుయోగి గానఁగాఁ  
జాలఁడు నీదు<sup>12</sup>కోర్కి కొనసాగుటకై నిజమూర్తిఁ జూపితి. 124

క. నావలన కోర్కి యారక, పోవదు విడిపించు దోషపుంజములను <sup>13</sup>మ  
త్సేవం బుట్టును వైశమ, భావింపఁగ నాదుభక్తి బాలక! వింటే. 125

క. <sup>14</sup>నాయందుఁ గలుగు నీ మది, వాయదు జన్మాంతరముల బాలక! నీ పీ  
కాయంబు విడిచి మీఁదట, మా యనుమతిఁ బుట్టఁగలవు మద్భక్తుడవై. 126

1. శాఖలైన తరుశాఖలును (క.య) 2. సదా వారిహారిత పరిజన (క) — పథికజన (చ)  
3. తటాకంబులు (త.గ.) 4. మధువులందు (క.బ.) 5. సాలవేణు (క); నీలవేణు (ర) 6. కుక  
(ఓ.బ.); కాళ (గ.య.) 7. దగ్గరి (చ) చెంత (గ) 8. తత్తనువు (గ) 9. నేరకేనంతటఁ (క)  
10. దివ్యావతారంబు (జ.ద.) 11. యయోగి (గ); 12. కోర్కె (బ). 13. సత్సేవ (జ) 14. నాయందుల  
మతిగలిగిన (త) నాయందు భక్తికలిగిన (చ).

మ. విను మీ సృష్టి లయంబు నొంది యుగముల్ వెయ్యెన కాలంబు యా  
మినియై పోయెడిఁ బోవఁగా <sup>1</sup>గలుగుఁజూ మీదం బునః సృష్టి యం  
దు నిరూడ సృష్టితోడఁ బుట్టెదవు నిర్దోషుండవై నా కృపఁ  
ఘనతం జెందెదు శుద్ధసాత్త్వికులలో గణ్యుండవై యర్చకా! 127

వ. అని యిట్లాకాశంబు మూర్తియు, ఋగ్వేదాదికంబు నిశ్వాసంబునుగా నొప్పి  
సర్వ నియామకంబైన మహాభూతంబు వలికి యూరకున్న, నేనును మస్తకంబు  
వంచి మ్రొక్కి, తత్కరుణకు సంతసించి, మదము దిగనాడి, మత్సరంబు  
విడిచి, కామంబు జయించి, క్రోధంబు వర్జించి, లోభమోహంబులు వెడలనడిచి,  
సిగ్గు విడిచి, యనంతనామంబులు పఠియింపుచుఁ బరమభద్రంబులైన <sup>2</sup>త చ్చరి  
త్రంబులఁ జింతింపుచు, నిరంతర సంతృప్తుండనై (సృష్టునిం బుద్ధి నిలిపి నిర్మ  
లాంతఃకరణంబుతోన విషయ విరక్తుండనై) కాలమున కెదురుచూచుచు భూమిం  
దిరుగుచునుండ సంతఁ గొంతకాలంబునకు మెఱుము మెఱసిన తెఱంగున,  
మృత్యువు దోచినం బంచభూతమయంబైన కర్మస్వరూపంబైన పూర్వదేహంబు  
విడిచి, హరికృపావశంబున శుద్ధసత్త్వమయంబైన భాగవత దేహంబు సొచ్చి  
తిని. అంతం దైలోక్యంబు <sup>3</sup>సంహరించి ప్రళయకాల పయోరాశి మధ్యంబున  
\*(శయనించు) నారాయణమూర్తియందు నిదురవోవ నిచ్చగించు బ్రహ్మ విశ్వా  
సంబువెంట నతని లోపలం బ్రవేశించితిని. అంత సహస్రయుగ పరిమితంబైన  
కాలంబు చనిన లేచి లోకంబులు సృజియింప నుద్యోగించు బ్రహ్మ ప్రాణంబుల  
వలన మరీచి ముఖ్యులగు మునులు, నేనును జనియించితిమి. అందు నఖండిత  
బ్రహ్మచర్యుండనై యేను మూఁడులోకంబుల బహిరంతరంబులందు మహా  
విష్ణుని యనుగ్రహంబున నద్దంబులేక యీశ్వర దత్తయై బ్రహ్మభివ్యంజనంబు  
లైన సప్తస్వరంబులు దనయంతన మ్రోయుచున్న <sup>4</sup>యా వీణాలావరతింజేసి  
నారాయణ కథాగానంబు నేయుచుఁ జరియింపుచుండుదు. 128

ఆ. తీర్థపాదుడైన దేవుండు విష్ణుండు, దనచరిత్ర మేను దవిలి పాడఁ  
జీరఁబడ్డవాని చెలువున నేతెంచి, ఘనుఁడు నా మనమునఁ గానవచ్చు. 129

క. విను మీ సంసారంబును, వననిధిలో <sup>5</sup>మునిగి కర్మవాంఛలచే వే  
దనఁ బొందెదూవానికి విష్ణుని, గుణవర్ణనము తెప్పనుమ్ము మునింద్రా! 130

1. కలుగుఁ జూమ్మిమీద నా సృష్టి (హ) 2. సచ్చరిత్రంబుల (క.గ.జ.య.) 3. మయంబును  
(హ) మయంబైన (క). 4. ఉపసంహరింక (గ.చ.య.) సంహరించి (ట).

\*వీ తాళప్రతియందును లేదు.

5. వీణ కేల నుండఁగా (ట) 6. విషయభోగ వాంఛలచే (క.జ.త.గ.య.)

- చ. యమ నియమాది యోగముల నాత్మ నియంత్రిత మయ్యుఁ గామ<sup>1</sup>రో  
షములఁ బ్రచోదితంబు యగు శాంతి వహింపడు విష్ణునేవచేఁ  
గ్రమమున శాంతిఁ గైకొనిన కైవడి నాడుశరీర జన్మక  
ర్మముల రహస్యమెల్ల మునిమంతన! చెప్పితి నీవు కోరినఁ. 131
- వ. అని యిట్లు భగవంతుండగు నారదుండు వ్యాసమునిండుని వీడ్కొని వీణ వాయిం  
పుచు <sup>2</sup>యదృచ్ఛా మార్గంబునం జనియె నని సూతుం డిట్లనియె. 132
- క. వాయించు వీణ నెప్పుడు, మ్రోయించు ముకుంద గీతములు జగములకుఁ  
జేయించుఁ జెవులపండువు, మాయించు నఘాళి నిట్టి కిమతి మఱి గలఁదే! 133

అధ్యాయము—౦

- వ. అని నారదుం గొనియాడిన సూతునిం జూచి నారదుమాటలు విన్నవెనుక భగ  
వంతుండైన బాదరాయణుం డేమి నేనెనని శౌనకుం డడిగిన సూతుం డిట్లనియె.  
4బ్రహ్మనదియైన సరస్వతి పశ్చిమతీరంబున ఋషులకు సత్రపర్మవర్ధనంబై  
బదరీ తరుషండమండితంబై (శమ్యాప్రాసంబని) ప్రసిద్ధంబగు నాశ్రమంబు  
గలదు. అందు జలంబులువారికి కూర్చుండి వ్యాసుండు తనమదిఁ దిరంబుచేసి  
కొని భక్తియుక్తంబైన చిత్తంబునం బరిపూర్ణుండైన యీశ్వరుం గాంచి యీశ్వ  
రాధీన మాయా <sup>5</sup>వృత్తంబైన జీవుని సంసారంబు గని జీవుండు మాయచేత  
మోహితుండై గుణవ్యతిరక్తుండయ్యు మాయాసంగతిం దాను ద్రిగుణాత్మకుం  
డని యభిమానించుచుం ద్రిగుణత్వాభిమానంబునం గర్తయు భోక్తయు నను  
ననర్థంబు నొందు ననియు నయ్యనర్థంబునకు నారాయణ భక్తియోగంబు గాని  
యుపశమనంబు వేతొకటి లేదనియును నిశ్చయించి. 134

- మ. అవనీచక్రములోన నే పురుషుఁ డే యామ్నాయము<sup>౩</sup> విన్న మా  
ధవుపై లోకశరణ్యుపై భవములం దప్పించఁగాఁ జాలు భ  
క్తివిశేషంబు జనించు నట్టి భువన క్షేమంకరంబైన భా  
గవతామ్నాయము బాదరాయణుండు దాఁ గల్పించె నేర్పొప్పఁగఁ. 135

- వ. ఇట్లు భాగవతంబు నిర్మించి మోక్షార్థియైన శుకునిచేఁ జదివించె నని చెప్పిన విని  
శౌనకుండు, నిర్వాణతత్పరుండును సర్వోపేక్షకుండునైన శుకయోగి యేమిటికి  
భాగవతం బభ్యసించె ననవుండు సూతుం డిట్లనియె. 136

~~~~~  
1. లోభములఁ బ్రచోదితంబగుచు (ట) 2. స్వేచ్ఛామార్గంబున (ట)
3. మతమరి (హ.క.బ.) 4. బ్రహ్మదైవత్యయైన (తం). 5. కృతంబైన (క.ట.త.) ఈశ్వరకృత
మయాధీనంబైన (చ.ద). ఈశ్వరాధీనంబై మాయాకృతంబైన (గ.ద.)

- క. భీరులు నిరపేక్షులు నా, త్కారములు నైన మునులు హరిభజనము ని
ష్కారణము చేయుచుందురు, నారాయణుఁ డట్టివాఁడు నవ్యచరిత్రా! 137
- క. హరిగుణవర్ణన రతుఁడై హరితత్పరుఁడైన బాదరాయణి కుభ త
త్పరతం బరించెఁ ద్రిజగ, ద్వరమంగళమైన భాగవత నిగమంబున్. 138
- క. నిగమములు *వేయుఁ జదివిన, సుగమంబులు గావు ముక్తి సుభగత్సంబుల్
సుగమంబు భాగవత మను, నిగమంబుఁ బరింప ముక్తి¹నివసనము బుధా! 139

—: అర్జునుఁడు పుత్రభూతియగు నశ్వత్థామను అవమానించుట :—

- వ. అని పలికి రాజర్షియైన బరీక్షిన్మహారాజు జన్మకర్మ ముక్తులును, పాండవుల
మహాప్రస్థానంబును, కృష్ణకథోదయంబును జెప్పెద. కౌరవదృష్టద్యుమ్నాదుల
యుద్ధంబున వీరులయినవారలు స్వర్గంబునకుం జనిన వెనుక, భీము గదాఘాతం
బున దుర్యోధనుండు దొడలువిడిగి కూలిన నశ్వత్థామ దుర్యోధనునకుం
బ్రియంబు సేయువాఁడై నిదురవోవు ద్రౌపదీపుత్రుల శిరంబులు ఖండించి
తెచ్చి సమర్పించె. అది ప్రకారకర్మం బని లోకులు నిందింతురు. 140
- ఉ. బాలురచావు కర్ణములఁ బన్నఁ గలంగి యలంగి యోరువం
జాలక బాష్పతోయకణజాలము చెక్కుల రాల నేడ్చి పాం
చాలతనూజ నేలఁబడి జాలిఁబడం గని యెత్తి మంజువా
చాలతఁ జూపుచుం జికురజాలము దువ్వచుఁ గ్రీడి యిట్లనెన్. 141
- మ. ధరణీశాత్మజ వీవు నీకు వగవన్ ధర్మంబె? తద్ద్రోణి ని
ష్కరుణుండై విదళించె బాలకుల, మద్గాఢీవ నిర్మూక్త భీ
కర బాణంబుల నేఁడు వాని శిరమున్ ఖండించి నేఁ దెత్తుఁ ద
చ్చిరమున్ ద్రొక్కి జలంబులాడు మిచటన్ శీతాంశుబింబాననా. 142
- వ. అని యొడంబుంచి తనకు మిత్రుండును సారథియు నైన హరి మేలనుచుండం
గవచంబు దొడిగి గాఢీవంబు ధరియించి కపిధ్వజుండై గురుసుతుని³వెంట
రథంబు దోలించిన. 143
- శా. తన్నుం జంపెదనంచు వచ్చు విజయుం దర్శించి తద్ద్రోణి యా
సన్నుండై శిరుహంత గావున నిజప్రాణేచ్ఛఁ బాతెన్ వడిన్
మున్నా బ్రహ్మ మృగాత్మతిం దనయకున్ మోహించి క్రీడింప నా
సన్నుండో హరుఁజూచి పాటు పగిదిన్ సర్వేంద్రియ భ్రాంతితోన్. 144

* వేయవలసిన 1. నిచ్చు జనులకున్ (హ). 2. ప్రస్థానికము (ద.ర.) 3. వెంటనంట (క);
మీద (త).

ప. ఇట్లోపినంత దూరంబును బరువిడి వెనుకఁజూచి, రథతురంగంబు లలయుట దెలిసి, నిలిచి ప్రాణరక్షణంబునకు నొండుసాయంబు లేదని నిశ్చయించి, జలంబుల వార్చి, ద్రోణనందనుండు సమాహితచిత్తుడై, ప్రయోగంబు కాని యుపసంహారంబు నేరకయుం బ్రాణ సంరక్షణార్థంబునకై పార్థునిమీఁద బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రంబు ప్రయోగించిన నది ప్రచంపతేజంబున దిగంతరాశంబులు నిండి ప్రాణ భయంకరంబై తోచిన హరికి నర్జునుం డిట్లనియె.

145

సీ. పద్మలోచన ! కృష్ణ ! భక్తాభయప్రద ! వినుము సంసారాన్ని వేఁగుచున్న జనుల సంసారంబు సంహరింపఁగ నీవుదక్క నన్యులులేరు తలచి చూడ సాక్షాత్కరించిన సర్వేశ్వరుండవు ¹ప్రకృతిపరుండవు పరమపురుష ! నీ ప్రబోధముచేత నీ మాయ సంతయు నణఁతువు నిశ్చేయ సాత్త్వయందు

అ. మాయయందు మునిఁగి మనువారలకుఁ గృపఁ, జేసి ధర్మముఖ్యచిహ్నమైన ²శుభము నేయుచుండు సుజనుల నవనిలోఁ, గావఁ బుట్టుచువు జగన్నివాస||46

క. ఇది యొక తేజము భూమియుఁ, జదలును దిక్కులును నిండి సర్వంకషమై యెదురై వచ్చుచు నున్నది, విదితముగా నెఱుంగఁ జెప్పవే దేవేశ !

147

ప. అనిన హరి యిట్లనియె.

148

శా. జిహ్వాత్వంబునఁ బాతీ ద్రోణజుఁడు దుశ్శీలుండు ³ప్రాణేచ్ఛువై బ్రహ్మాస్త్రం ⁴బదె యేయ వచ్చె నిదె తద్బాణాన్ని బీభత్స ! నీ బ్రహ్మాస్త్రంబునఁ గాని దీని మరలింపఁ రాదు సంహార మీ బ్రహ్మపత్య మెఱుంగఁ దేయుము వడిన్ బ్రహ్మాస్త్రముఁ దీనిపై .

148

ప. అనిన నర్జునుండు జలంబులు వార్చి హరికిం బ్రదక్షిణంబు వచ్చి ద్రోణనందనుండేసిన బ్రహ్మాస్త్రంబుమీఁదఁ దన బ్రహ్మాస్త్రంబు ప్రయోగించిన.

150

మ. అవని వ్యోమములందు నిండి తమలో నా రెండు బ్రహ్మాస్త్రముల్ రవి వహ్ని ద్యుతిఁ బోరుచుం ద్రిభువన త్రాసంబు గావింపఁగా వివశత్రాంతి యుగాంతమో యని ప్రజల్ వీక్షింప నావేశ మాధవు నాజ్ఞ విజయుండు నేనె విశిఖ ద్వంద్వోపసంహారముఁ.

151

ప. ఇట్లుత్పద్వయంబు నుపసంహరించి ధనంజయుండు ద్రోణనందనుం గూడ నరిగి తఱిమి పట్టుకొని రోషారుణిత లోచనుండై యాజ్ఞకుండు రజ్జువునం బశువుం గట్టినచందంబున బంధించి శిబిరంబుకడకుం గొని చని హింసించునని తిగిచినం జూచి హరి యిట్లనియె.

152

~~~~~
1. ప్రకృతిక సప్తలి పరుడ వాడ్యపురుషుండవగు నీవు బోధంబుచే మాయ (క) 2. సేయ దీవు (క.య.ర.తం.వా.) 3. ప్రాణేచ్ఛుడై (క) ప్రాణేచ్ఛువై (గ) 4. బదియేసె (ద).

ఉ. మాటు పడంగలేని యసమర్థుల సుపుల నత్తవిద్యలం
దేఱని పిన్నపాపల ¹వధించె నిశీధమునందుఁ గ్రూరుడై
పాటుఁదె వీఁడు పాతకుఁడు ప్రాణభయఁబున వెచ్చ నూర్చుచుం
బాఁతెడి వీనిఁ గావకు కృపామతి నర్జున ! పాపవర్జనా ! 153

చ. వెఱచినవాని దైన్యమున వేఁడులు నొందినవాని నిద్ర మై
మఱచిన వాని సౌఖ్యముగ మద్యము ద్రావినవాని భగ్గుడై
పఱచినవాని సాధు జడభావము వానిని గావుమంచు వా
చఱచినవానిఁ గామినుల జంఘట ధర్మముగాదు పల్లనా ! 154

శా. స్వప్రాణంబుల నెవ్వఁడేనిఁ గరుణానంగంబు చాలించి య
న్య ప్రాణంబులచేత రక్షణము సేయఁ వాఁ డధోలోక దుః
ఖప్రాప్తం దగు రాజదండమున సత్కల్యాణుఁడౌ నైన నీ
విప్రుం దండితుఁడేయు మేటికి మహావిభ్రాంతితోఁ నుండఁగఁ. 155

వ. అని యివ్వధంబునఁ గృష్ణుఁ డానతిచ్చిన బ్రాహ్మణుండు (గృతాపరాధుండయిన
వధ్యుండు గాఁడను ధర్మంబు దలంచి) చంపఁ+ద్రుపదరాజపుత్రికిం దన
చేసిన వ్రతిజ్ఞం దలంచి బద్ధుండైన ²గురునందనుం దోడ్కొని కృష్ణుండు
సారథ్యంబుసేయ శిబిరంబుకడకు వచ్చి. 156

క. సురరాజసుతుఁడు సూపెను, దురవధి సుతశోకయుతకు ద్రుపదుని సుతకుఁ
బరిచలితాంగశ్రేణిం, బరుష మహాపాశబద్ధ పాణిఁ ద్రోణిఁ. 157

వ. ఇట్లర్జునుండు దెచ్చి చూపిన బాలవధ జనిత లక్ష్ణా పరాజ్ఞాఖండైన గురుని
కొడుకుఁజూచి మ్రొక్కి (సుస్వభావయగు) ద్రోవది యిట్లనియె. 158

మ. పరఁగన్ మా మగవార లందఱును ముఁ బాణప్రయోగోపసం
హరణా ద్యాయుధవిద్య లన్నియును ద్రోణాచార్యునిచే నభ్యసిం
చిరి పుత్రాత్పతి సున్న ద్రోణుఁడవు నీ చిత్తంబులో లేకముఁ
గరుణానంగము లేక శిష్యసుతులఁ బండింపఁగాఁ బాడియే ! 159

క. భూసురుఁడవు బుద్ధి దయా, భాసురుఁడవు శుద్ధవీర భటసందోహ
గ్రేసరుఁడవు శివమారణ, మాసురకృత్యంబు ధర్మమగునే తండ్రీ ! 160

1. వధించి నివీర్ణపు క్రూరకర్మయై (క.బ.హ.) 2. పాటుఁడుగాఁడు (క) 3. సేయన్
వాఁడధోలోక దుఃఖ (హ) సేయంజూచువాఁ డంత్యలోక (తం)

+ ఈ వాక్యము మూలమున నీసంవర్తమునఁ గాక కృష్ణుఁ డర్జును నశ్వత్థామను విడువవలదు;
వంపుమని ప్రేరేప సందర్భమున నున్నది. అట్లంచుటయే యుక్తము.

- కా. ఉద్రేకంబున రారు శత్రుధరులై యుద్ధావని¹ లేరు కిం
చి ద్రోహంబును నీకుఁ జేయరు బలోత్సేకంబుతోఁ జీకటి²
భద్రాకారులఁ జిన్నపాపల రణ ప్రాథక్రియా హీనులన్
నిద్రాచక్తుల సంహరింప నకటా! నీ చేతు లెట్లాడెనో! 161
- ఉ. అక్కట! పుత్రశోకజని తాకులభావ విషణ్ణచి త్తనై
పొక్కుచు నున్నభంగి నినుఁ బోరఁ గిరీటి నిబద్ధుఁడేసి నేఁ
డిక్కన కీడ్చితెచ్చుట ²సహింపనిదై భవదీయమాత నేఁ
డెక్కన ³నిట్టిశోకమున నేక్రియ నేడ్చుచుఁ బొక్కుచున్నదో! 162
- వ. అని శృష్టార్థులం జుచి యిట్లునియె. 163
- ఉ. ద్రోణునితో శిఖి⁴బడక ద్రోణకుటుంబిని యున్న దింట న
జీణ తనూజశోక వివశీకృతనై విలపించు భంగి నీ
ద్రోణిఁ దెరల్చి తెచ్చుటకు దైన్యము నొందుచు నెంత పొక్కునో!
ప్రాణ వియుక్తుడైన, నతిపాపము బ్రాహ్మణహింస మానరే. 164
- క. భూపాలకులకు విప్రులఁ, ⁵కోపింపఁగఁ జేయఁదగదు కోపించినఁ ద
తోపానలంబు మొదలికి, భూపాలాటపులఁ గాలుచు భూకంపముగ⁶. 165
- వ. అని యిట్లు ధర్మ్యంబును సకరుణంబును నిర్వ్యశీకంబును సమంజసంబును
శ్లాఘ్యంబునుంగా ద్రౌపది పలుకు పలుకులకు ధర్మనందనుండు సంతసిల్లె.
నకుల సహదేవ సాత్యకి ధనంజయ శృష్టులు సమ్మతించిరి. సమ్మతంపక
భీముండిట్లునియె. 166
- చ. కొడుకులఁ బట్టి చంపెనని కోపము నొందదు చాలఘాతకు⁷
విడుపు మటంచుఁ జెప్పెడిని వెట్టిది ద్రౌపది వీడు విప్రుడే?
విడువఁగనేల? చంపుఁ డీటు వీనిని మీరలు చంపరేని నా
పిడికిటి పోటునన్ శిరము భిన్నము నేనెడఁ జూడుఁ డిందఱు⁸. 167
- వ. అని పలికిన నశ్వత్థామకు ద్రౌపది యుద్ధంబు వచ్చె. భీముని సంరంభంబు నూచి
హరి చతుర్బుజుండై రెండుచేతుల భీముని వారించి కడమ రెండుచేతుల ద్రుపద
పుత్రుకను దలంగం ద్రొబ్బి. నగుచు *భీమున కిట్లునియె. 168

1. భద్రాచారుల (క.చ.ట.జ.ద.య.) 2. సహింపఁగలేక తదీయ (ట) 3. నెట్టి
శోకమున (క) పుత్రశోకమున (ట) 4. బడదు (చ.త.జ.ట.) 5. కోపింపఁజంపఁ దగదు (గ.ర.)
6. శ్లాఘ్యంబునగు ద్రౌపదిపలుకులకు (హ); ద్రౌపది పలికిన కరుణ న్యాయ ధర్మసహితంబైన
పలుకులకు (య).

*మూలమున నద్దసునితో నన్నట్లున్నది.

ఉ. అవ్యుడు గాడు వీడు శిశుహంత దురాత్ముడు డాతలాయ హం
తవ్యుడు బ్రహ్మబంధుఁ డగు దప్పదు నిక్కము “బ్రాహ్మణో న హం
తవ్య” యటంచు వేదవిదితఁ బగుఁ గావున ధర్మదృష్టిఁ గ
ర్తవ్యము వీనిఁ గాచుట యథాస్థితిఁ జూడుము పాండవోత్తమా! 169

వ. అని సరసాలాపంబు లాడి పవననందను నొడంబుబుచి యర్జునుంజూచి ద్రౌపదికి
నాకు భీమసేనునకును సమ్మతంబుగ మున్ను నీ చేసిన ప్రతిజ్ఞయు సిద్ధించునట్లు
నా పంపు సేయుమని నారాయణుం డానతిచ్చిన నర్జునుండు¹ తదనుమతంబున. 170

శా. విశ్వస్తుత్యుడు శక్రనూనుడు మహావీరుండు మోరాసిచే
నశ్వత్థామ శిరోజముల్ దఱిఁగి చూడంత ర్మహారత్నముఁ
శశ్వత్కిర్తి వెలుంగఁ బుచ్చుకొని పాశవ్రాత బంధంబులఁ
విశ్వాసంబున నూడ్చి ద్రొబ్బి శిరిరోర్విభాగముం బాసిపోఁ. 171

క. నిబ్బరపు బాలహంతయు, గొబ్బునఁ దేజంబు మణియుఁ గోల్పడి నతుండై
ప్రబ్బిన చింతఁ విప్రుడు, సిబ్బితితో నొకలి గబ్బు నెడి వడిఁ జనియెఁ, 172

అ. ధనముగొనుటయొండెఁ దలఁగొలుగుటయొండె, నాలయంబు వెడలనడుచుటొండెఁ
గాని చంపఁదగిన కర్మంబు సేసినఁ, జంపఁదగదు విప్రజాతిఁ బతికి. 173

అధ్యాయము - ౮

వ. ఇ ట్లశ్వత్థామం బ్రాణావశిష్టంజేసి వెడలనడిచి పాండవులు పాంచాలీ సహితులై
పుత్రులకు శోకించి మృతులైన బంధువులకెల్ల దహనాదీ²కృత్యంబులు జేసి జల
ప్రదానంబు నేయుకొఱకు స్త్రీల ముందల నిడుకొని గోవిందుండునుం దారును
గంగకుం జని తిలోదరంబులు³ సేసి క్రమ్మట విలపించి⁴ హరిపాదపద్మజాత
పవిత్రంబులైన భాగీరథీజలంబుల స్నాతులై యున్నయెడం బుత్రశోకాతురు
లైన గాంధారి భృతరాష్ట్రులను, గుంతీ ద్రౌపదులను జూచి మాధవుండు
ముసింద్రులు దానునుం బంధుమరణ శోకాతురులైన వారల వగపు మానిచి
మన్నించె నివ్వధంబున. 174

శా. పాంచాలీ కజరీ వికర్షణ మహాపాప క్షతాయుష్కులం
జంచద్గర్వల ధార్తరాష్ట్రుల సనిం జంపించి గోవిందుఁ డి
ప్పించెఁ రాజ్యము ధర్మపుత్రునకుఁ గల్పించెన్ మహాభ్యాతిఁ జే
యించెఁ మూఁడు తురంగమేధములు దేవేంద్ర ప్రభావంబునఁ. 175

1. నారాయణానుమతంబున (క.ర.) 2. క్రయలు (ట.ద.) 3. వోసి (క) 4. హరిపాద
పద్మరాగపటలీ (క)

—: శ్రీకృష్ణుం డుత్తరా గర్భస్థుండగు పరీక్షితునిఁ దన చక్రంబుచే రక్షించుట :—

వ. అంత వాసుదేవుండు వ్యాసప్రముఖ భూసురపూజితుండై, యుద్ధవ సాత్యకులు గొలువ, ద్వారకాగమన ప్రయత్నంబునఁ బాండవుల వీడ్కొని, రథారోహణంబు నేయు సమయంబునఁ దత్తరపడుచు నుత్తర సనుదెంచి కల్యాణ¹గుణోత్తరుండైన హరి కిట్లనియె. 176

మ. ఇదె కాలానల తుల్యమైన విశిఖం బేతెంచె దేవేశ! నేఁ డుదరాంతర్గత ²గర్భదాహమునకై ³యుగ్రాకృతిన్ వచ్చుచు న్నది దుర్లోక్యము మానుపన్ శరణ మన్యం బేమియు⁴ లేదు నీ పదపద్మంబులె కాని యెం దెఱుంగ నీ ⁵బాణాగ్ని వారింపవే. 177

క. దుర్భర బాణానలమున, గర్భములో నున్న శిశువు ఘన సంతాపా విర్భావంబును బొందెడి, నిర్భర కృప⁶ గావుమయ్య! నిఖిలస్తుత్యా! 178

క. చెల్లెలి కోడల నీ మే, నల్లుడు శత్రువులచేత హతుడయ్యెను సం పుల్లారవిందలోచన!, భల్లగ్ని నణంచి శిశువు బ్రతికింపఁగదే. 179

అ. గర్భమందుఁ గమలగర్భాండ శతములు, నిమడుకొన నటించు నీశ్వరేశ ! నీకు నొక్క మానినీ గర్భరక్షణ, మెంత ⁷బరువు నిర్వహింతు గాక. 180

వ. అనిన నాశ్రితవత్సలుండైన పరమేశ్వరుండు సుభద్రకోడలి దీనాలాపంబు లివధరించి, యిది ద్రోణనందనుండు లోకమంతయు నపాండవం⁸ బయ్యెడు నని యేసిన దివ్యాత్తమని యెఱింగె. అంతఁ బాండవుల కభిముఖంబై, ద్రోణ నందను దివ్యాత్త నిర్గత నిశిత మార్గణంబు డగ్గఱిన బెగ్గడిలక, వారును ప్రత్యుత్తరంబు లందుకొని పెసంగు సమయంబున 181

మ. తన సేవారతిచింత గాని పరచింతా లేశము⁹ లేని న జ్ఞనులం బాండుతనూజుల¹⁰ మనుపు వాత్సల్యంబుతో ద్రోణనం దను బ్రహ్మాత్తము నడ్డపెట్టఁ బనిచెన్ దైత్యారి సర్వారి ¹¹సా దని నిర్వక్రము రక్షితాఖిల సుధాంధశ్చక్రముం జక్రము¹². 182

1. గుణాత్మకుండైన (హ. క. చ. త. వ.) 2. డింభ (చ. డ.) 3. యుగ్రంబునన్ (హ); యుగప్రభన్ (చ. జ. డ.); యుగ్రంబుగా (ట) 4. బాణంబు (క. త. జ. డ.) బాణానలం బాపవే (చ) 5. బుననొందెడి (చ. త.); బున గుండెడి (జ) 6. గావవయ్య (క. డ.) 7. తడవు (క. చ. ట.); భరము (త) 8. లాలించి (హ. తం. వా.) 9. బయ్యెడుమని (జ. డ. ద. బ. వా.) 10. సారస నిర్విక్రము (హ)

- మ. సకల ప్రాణి హృదంతరాళముల భాస్వజ్యోతియై యుండు ¹నూ
క్షృకళం డచ్యుతుఁ డయ్యెడ ²విరటజా గర్భంబుఁ దాఁ జక్రహ
స్తకుండై వైష్ణవమాయఁ గప్పి కురుసంతానాద్రియై యడ్డమై
ప్రకటస్ఫుర్తి నణంచె ద్రోణతనయ బ్రహ్మత్రము ³ లీలతో ⁴. 183
- వ. ఇట్లు ద్రోణతనయుం డేసిన ప్రతిక్రియా రహితంబైన, బ్రహ్మశిరం బనియెడి
దివ్యాత్మంబు వైష్ణవతేజంబున నిరర్థకం బయ్యె. నిజమాయా విలసనమున సకల
లోక సర్గస్థితి సంహారంబు లాచరించునట్టి హరికి, ధరణీసుర బాణ నివారణంబు
విచిత్రంబుగాదు. తత్సమయంబున సంతసించి, పాండవ పాంచాల ఘృత్రికా
సహితయై గొంతి, గమనోన్ముఖుండైన హరిం జేరవచ్చి యిట్లనియె. 184

—: పుంతిదేవి శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట :—

- క. పురుషు డాధ్యుఁడు ప్రకృతికిఁ, బరుఁ డవ్యయుఁ డఖిల భూత బహిరంత ¹ర్పా
సురుఁడు నశలోకనీయుఁడు, పరమేశ్వరుఁడైన నీకుఁ ²బ్రణతు లగు హరి! 185
- వ. మఱియు జవనిక మఱువున నాట్యంబు సలుపు సటుని చందంబున, మాయా
జవనికాంతరాళంబున నిలువంబడి, మహిమచేఁ బరమహంసలు, నివృత్తరాగ
ద్వేషులు, నిర్మలాత్ములు నైన మునులకు నదృశ్యమానుండవై, పరిచ్ఛిన్నుండవు
గాని నీవు మూఢదృక్కులు, గుటుంబవతులు నగు మాకు నెట్లు దర్శనీయుండ
వయ్యెదు? శ్రీకృష్ణ! వాసుదేవ! దేవకీనందన! నందగోపకుమార! ³గోవింద !
పంకజనాభ ! పద్మమాలికాలంకృత ! పద్మలోచన ! పద్మసంకాశ చరణ !
హృషీకేశ! భక్తియోగంబునం జేసి నమస్కరించెద నవధరింపుము. 186
- సీ. తనయుల తోడనే దహ్యామానంబగు, జతుగృహంబందును జావకుండఁ
గురురాజు వెట్టించు ఘోరవిషంబుల మారుతపుత్రుండు మడియకుండ
ధార్తరాష్ట్రుఁడు సముద్ధతిఁ జీర లొలువంగ ద్రోపదిమానంబు దలఁగకుండ
గాంగేయ కుంభజ కర్ణాది ఘనులచే నా బిడ్డ లనిలోన నలఁగకుండ
- తే. విరటుపుత్రిక కడుపులో వెలయు చూలు, ద్రోణనందన శరవహ్నిఁ ద్రుంగకుండ
మఱియు రక్షించితివి పెక్కుమార్గములను, నిన్ను నేమని వర్ణింతు నీరజాక్ష! 187

1. సూక్ష్మకరుండు (హ) 2. విరటుచూల్ (తం.వా.) 3. భాసురుఁడును లోకనియతుఁడు (హ)
భాసురుఁడును లోకనియంతయు (తం. వా.) 4. ప్రణమములు (క. ర.) 5. నందగోవింద, పరమ
కల్యాణ (క.ర.)

మత్తకోకిల. బల్లిదుండగు కంసుచేతను బాధ నొందుచున్న మీ
తల్లిఁ గాచిన భంగిఁ గాచితి ధార్తరాష్ట్రులచేత నేఁ
దల్లడంబునఁ జిక్కఁకుండఁగ దావకీన గుణవ్రజం
బెల్ల సంస్తుతి నేసి చెప్పఁగ నెంతదాన జగత్పతీ !

188

క. జననము నైశ్వర్యంబును, ధనమును విద్యయును గల మదచ్చన్ను లకిం
చన గోచరుడగు నిన్నున్, వినుతింపఁగ లేరు నిఖిల విబుధస్తుత్వా !

189

ప. మఱియు భక్తధనుండును, నివృత్త ధర్మార్థ కామ విషయుండును, అత్మా
రాముండును, రాగాది రహితుండును, కైవల్యదాన సమర్థుండును, కాలరూప
కుండును, నియామకుండును, నాద్యంత శూన్యుండును, విభుండును, సర్వసముం
డును, సకలభూత నిగ్రహానుగ్రహకరుండునై న నిన్నుఁ దలంచి నమస్కరించెద
నవధరింపుము. మనుష్యుల విడంబించు భవదీయ విలసనంబు నిర్ణయింప
నెవ్వఁడు సమర్థుండు? నీకు బ్రియాప్రియులు లేరు; జన్మ కర్మ శూన్యుండవై న
నీవు తిర్యగాది జీవులయందు వరాహాది రూపంబులను, మనుష్యులందు రామాది
రూపంబులను, ఋషులయందు వామనాది రూపంబులను, జలచరంబులయందు
మత్స్యాది రూపంబులను, నవతరించుట లోకవిశంభనార్థంబు గాని, జన్మ కర్మ
సహితుండువగుటం గాదు.

190

ఉ. కోపముతోడ నీవు దధికుంభము భిన్నము నేయుచున్నచో
గోపిక ద్రాటఁ గట్టిన ¹వికుంచిత సాంజన బాష్ప తోయదా
రా పరిపూర్ణ వక్త్రముఁ గరంబులఁ బ్రాముచు వెచ్చ నూర్చుచుం
బాపఁడవై ²నటించుట గృహపర ! నా మదిఁ జోద్యమయ్యెడిన్.

191

క. మలయమునఁ జందనము క్రియ, వెలయఁగ ధర్మజానికీర్తి ³వెలయించుటకై
యిలపై నభవుఁడు హరి యదు, కులమున నుదయించె నంద్రు గొందఱనంతా!

క. వసుదేవ దేవకులు దా, పసగతి గతభవమునందుఁ బ్రార్థించిన సం
తనమునఁ బుత్రత నొందితి, వసురుల మృతికంచుఁ గొందఱు మహాత్మా!

193

క. జలరాశి⁴లో మునింగెడి, కలముక్రియన్ భూరిభార కర్శిత యగు నీ
యిలఁ గావ నజుడు గోరినఁ గలిగితి వని కొందఱు గణనాతీతా!

194

తే. మఱచి యజ్ఞాన కామ కర్మములఁ దిరుగు, వేదనాతురులకుఁ దన్నివృత్తిఁజేయ
శ్రవణచింతన వందనార్చనములిచ్చు, కొఱకు నుదయించి తంద్రు నిన్

గొందఱభవ !

~~~~~  
1. నకుంచిత (హ.) 2. త్రసించుట (క. ద. బ.) 3. వెలుగించుటకై (క. బ.) 4. లోన
మెలంగెడు (హ.); నడుమ మునింగెడు (తం. వా.) 5. కలితయునగు (హ.)

మ. నినుఁ జింతింపుచుఁ బాడుచుం బొగడుచు న్ని దివ్య చారిత్రముల్
 వినుచుం జూతురుగాక లోకు లితరాన్వేషంబులం జూతురే?
 ఘన దుర్జన్మ పరంపరా హరణ దక్షంబై మహాయోగి వా
 గ్వినుతంబై న భవ తృదాబ్జ యుగమున్ విశ్వేశ ! విశ్వంభరా ! 196

వ. దేవా ! నిరాశ్రయులమై భవదీయ చరణారవిందముల నాశ్రయించి నీ వారలమైన
 మమ్ము విడిచి విచ్చేయనేల ? నీ సకరుణావలోకనంబుల నిత్యంబును జూడవేని
 యాదవ సహితులైన పాండవులు జీవునిం బాసిన యింద్రియంబుల చందంబునఁ
 గీర్తింపదలు లేక తుచ్ఛత్వంబు నొందుదురు. కల్యాణలక్షణ లక్షితంబులైన
 నీ యడుగులచేత నంకితంబైన ¹యీ ధరణీమండలంబు సేవు వాసిన శోభితంబు
 గాదు. నీ కృపా వీక్షణామృతంబున నిక్కడి జనపదంబులు గుఱుమ ఫల
 భరితంబులు, నోషధి తరు లతా గుల్మ నద నదీ నగ సాగర సమేతంబులునై
 యుండు. 197

ఉ. యాదవులందుఁ బాండుసుతులందు నభీశ్వర ! నాకు మోహవి
 చేద్రము నేయుమయ్య ! పునసింధువుఁ జేరెడి గంగభంగి నీ
 పాదసరోజ చింతనముపై ననిశంబు మదీయబుద్ధి న
 త్యాదరవృత్తితోఁ గదియు నట్లుగఁ జేయఁగదయ్య ! యీశ్వరా ! 198

శా. శ్రీకృష్ణా! యదుభూషణా! నరసఖా! శృంగార రత్నాకరా!
 లోకద్రోహి నరేంద్రవంశ దహనా! లోకేశ్వరా! దేవతా
 నీక బ్రాహ్మణ గోగణార్తి హరణా! నిర్వాణ సంధాయకా!
 నీకున్ మ్రొక్కెదఁ ²ద్రుంపవే భవలతల్ నిత్యానుకంపానిధీ! 199

వ. అని యిట్లు సకల సంభాషణంబుల నుతియించు గొంతి మాటలకు నియ్యకొని,
 గోవిందుండు మాయా నిరూఢ మందహాస విశేషంబున మోహంబు నొందించి,
 రథారూఢుండై కరినగరంబునకు వచ్చి, కుంతీ సుభద్రాదులన్ వీడ్కొని, తన
 పురంబునకు విచ్చేయ గమకించి, ధర్మరాజుచేఁ గించితార్థంబు నిలుపుమని
 ప్రార్థితుండై నిలిచె. అంత బంధువధ శోకాతురుండైన ధర్మజుఁడు నారాయణ
 వ్యాస ధోమ్యదులచేతఁ దెలుపఁబడియుఁ దెలియక మోహితుండై నిర్వివేకం
 బున నిట్లనియె. 200

~~~~~  
 1. మదీయ ధరణీ (క. ర. హ. తం. వా.) “నేయం శోభిష్యతే రాత్రి” (మూలము)
 2. ద్రెంపవే (ద. డ)

మ. తన దేహంబునకై యనేక మృగసంతానంబుఁ జంపించు దు
ర్జను భంగిన్ గురు బాలక ద్విజ తనూజ భ్రాతృసంఘంబు ని
ట్లనిఁ జంపించిన పాపకర్మునకు రాజ్యాకాంక్షికిన్ నాకు హా
యన లక్షవధిన్నై న మోర నరక వ్యాసంగము ల్కొనునో?

201

ప. మఱియుఁ బ్రజా పరిపాలన పరుండైన రాజు ధర్మయుద్ధంబున శత్రువుల
వధియించినఁ బాపంబు లేదని శాస్త్రవచనంబు గలదు, అయిన నది విజ్ఞానంబు
కొఱకు సమర్థంబు గాదు. చతురంగంబుల ననే కాక్షోహిణీ సంఖ్యాతంబులం
జంపించితి. హతబంధు లైన సతుల కేను జేసిన ద్రోహంబు దప్పించుకొన
నేర్పు లేదు. గృహస్థాశ్రమ ధర్మంబులైన తురంగమేధాది యాగంబులచేతం
బురుషుండు బ్రహ్మహత్యాది పాపంబులవలన విడివడి నిర్మలుండగునని నిగమం
బులు నిగమించు. పంకంబునఁ బంకిలస్థలంబునకును. మద్యంబున మద్య
భాగమునకును శుద్ధి సంభవింపని చందంబున, బుద్ధిపూర్వక జీవహింసనంబు
లైన యాగంబుల చేతం బురుషులకుఁ బాపహృశ్యంబు కాని పాపనిర్ముక్తి
గాదని శంకించెద.

అధ్యాయము - ౯

క. అని యిట్లు ధర్మసూనుఁడు, మొనసి నిరాహారభావమున దేవనదీ
తనయుఁడు గూలినచోటికిఁ, జనియెఁ బ్రజాద్రోహ పాపచలితాత్ముండై . 203

-: ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణసహితుండై శరతల్పగతుండగు భీష్మునికడ కేగుట :-

ప. ఆ య్యవసరంబునం దక్కిన పాండవులును, ఫల్గునసహితుండై న పద్మలోచనుం
డును, కాంచన సమంచితంబులైన రథంబులెక్కి ధర్మజుం గూడి చన, నతండు
గుహ్యక సహితుండై న కుబేరునిభంగి నొప్పె. ఇట్లు పాండవులు పరిజనులు
గొలువఁ బద్మనాభ సహితులై కురుక్షేత్రంబున కేగి, చివంబునుండి నేలం
గూలిన దేవత తెఱంగున¹ సంగ్రామ పతితుండై న గంగానందనునకు నమస్క
రించిరి. అంత బృహదశ్వ భరద్వాజ పరశురామ గౌతమ పర్వత నారద
బాదరాయణ కశ్యపాంగిరస కౌశిక ధౌమ్య సుదర్శన శుక వసిష్ఠా ద్యనేక రాజురి
దేవర్షి బ్రహ్మర్షులు శిష్యసమేతులై చనుదెంచినం జూచి సంతసించి దేశ కాల
విభాగవేదియైన భీష్ముండు వారలకుం బూజనంబులు నేయించి. 204

క. మాయాంగీకృత దేహం, డై యఖిలేశ్వరుఁడు మనుజుఁ డై నాడని ప్ర
జ్ఞాయత చిత్తంబున గాం, గేయుఁడు పూజనము నేనెఁ గృష్ణున్ జిష్ణున్. 205

1. సంగ్రామరంగ నిపతితుండైన (చ. జ. డ. ద. బ.)

వ. మఱియుం గంగానందనుండు వినయ ప్రేమ సుందరులైన పాండునందనులం
గూర్చుండ నియోగించి, మహానురాగ జనిత బాష్పసలిల సందోహ సమ్మిళిత
లోచనుండై యిట్లనియె. 206

ఆ. ధరణీసురులు హరియు ధర్మంబు దిక్కుగాఁ, బ్రతుకఁదలఁచి మీరు బహువిధముల
సన్నలార! వడితి రావత్పరంపర, లిట్టి చిత్రకర్మ మెందుఁగలదె! 207

ఉ. సంతన మింత లేదు మృగశాప వశంబునఁ బాండు భూవిభుం
డంతము వొంది యుండ మిము సర్పకులం గొనివచ్చి కాంక్షతో
1నింతటి వారిఁగాఁ బెనిచె నెన్నఁడు సౌఖ్యముపట్టు గాన దీ
కుంతి యనేక దుఃఖములఁ గుందుచు 2నున్నది ఛాగ్యమెట్టిదో! 208

ఉ. వాయు వశంబులై యెగసి వారిధరంబులు మింటఁ గూడుచుం
బాయుచు నుండు కై వడిఁ బ్రపంచము సర్వముఁ గాలతంత్రమై
పాయుచుఁ గూడుచుండు నొకభంగిఁ జరించదు కాల మన్నియుం
జేయుచునుండుఁ గాలము విచిత్రము దుస్తర మెట్టివారికిఁ. 209

ఉ. రాజుఁట ధర్మజుండు సురరాజ సుతుండఁట ధన్వి శాత్రవో
ద్వేజకమైన గాండివము విల్లఁట సారథి సర్వభద్ర సం
యోజకుడైన చక్రి యట యుగ్ర గదాధరుడైన భీముఁ డ
య్యాజికిఁ దోడు వచ్చునట యాపద 3గల్గుట యేమిచోద్యమో! 210

ఆ. ఈశ్వరుండు విష్ణుఁ డెవ్వేశ నెవ్వని, నేమిసేయుఁ బురుషుఁ డేమి యెఱుంగు?
నతని మాయలకు మహాత్ములు విద్వాంసు, 4లఱఁగి మెలఁగుచుండు రంధులగుచు,

వ. కావున దైవతంత్రం బైన పనికి వగవం బనిలేదు. రక్షకులు లేని ప్రజల
నుపేక్షింపక రక్షింపఁ బుండరీకాక్షుండు సాక్షాత్కరించిన నారాయణుండు
తేజోనిరూఢుండు గాక, యాదవులందు గూఢుండైన మాయచేత లోకంబులం
మోహాతిరేకంబు నొందించును. అతని రహస్యప్రకారంబులు భగవంతుండైన
5శివుం డెఱుంగు. మఱియు దేవర్షియగు నారదుండును, భగవంతుండగు కపిల
మునియు నెఱుంగుదురు. మీరు కృష్ణుండు దేవకీపుత్రుండని మాతులేయుండని
తలంచి దూత సచివ సారథి బంధు మిత్రప్రయోజనంబుల నియమించుదు రిన్నిటం
గొఱంతలేదు. రాగాది శూన్యుండు, నిరహంకారుం, డద్వయుండు, సమదర్శ

1. ఇంతలు (క. చ. ట. త. బ. హ.); ఇంతల (తం. వా.) 2. నుండును (హ) నుండెను (జ)
3. గల్గుట (ట) 4. అఱఁగి యుండుచుండురు (క. బ. హ.) 5. పరమేశ్వరుం డెఱుంగు
(య. హ. తం. వా.)

నుండు, సర్వాత్మకుండు నైన యీశ్వరునకు నతోన్నతభావ మతివై షమ్యంబు లెక్కడివి? లేవు. అయిన భక్తవత్సలుండు గావున, నేకాంత ¹భక్తులకు సులభుండై యుండు.

212

సీ. అతిభక్తి నెవ్వనియందుఁ జిత్తము జేర్చి యెవ్వనినామ మూహించి పొగడి కాయంబు విడుచుచుఁ గామ కర్మాది విరూపలనుండై యోగి ముక్తి నొందు నట్టి సర్వేశ్వరుం డఖిల దేవోత్తంసుఁ డెవ్వేశఁ బ్రాణంబు లేను విడుతు నందాఁక నిదె ²మందహాసుండై వికసిత వదనరవిందుండై వచ్చి నేడు

తే. నాల్గుభుజములుఁ గమలాభనయనయుగము, నొప్పఁగన్నులముందట నున్నవాఁడు మానవేశ్వర! నా భాగ్యమహిమఁజూడు, మేమి నేసితి నో! పుణ్యమితనిఁగూర్చి.

వ. అని యిట్లు భనంజయ సంప్రాపిత శరపంజరుండైన కురుకుంజరుని వచనంబులు వినయంబున నాకర్ణించి మును లందఱు వినుచునుండ ధర్మనందనుండు మందా కిసీనందనువలన (నరజాతి సాధారణంబులగు ధర్మంబులును, వర్ణాశ్రమ ధర్మంబులును) రాగ వై రాగ్యోపాధులతోఁ గూడిన ప్రవృత్తి నివృత్తి ధర్మంబు లును, దాన ధర్మంబులును, రాజధర్మంబులును, స్త్రీ ధర్మంబులును, శమ దమాదికంబులును, హరితోషణంబులగు ధర్మంబులును, ధర్మార్థ కామ మోక్షంబులును (నానా విధోపాఖ్యానేతిహాసంబులును) సంక్షేప విస్తార రూపం బుల నెఱింగె. అంత రథిక సహస్రంబులకు గమికాడైన భీష్ముండు స్వచ్ఛంద మరణులైన యోగీశ్వరులకు వాంఛితంబగు నుత్తరాయణంబు చనుదెంచిన నది దనకు మరణోచిత కాలంబని నిశ్చయించి.

214

శా. ఆలాపంబులు మాని చిత్తము మనీషాయత్తముం జేసి దృ
గ్జాలంబు హరిమోముపైఁ బిబిపి త త్కారుణ్యదృష్టి విని
రూపభీభూత శరవ్యథా నివయుండై మోదించి భీష్ముండు సం
శీలం బొప్ప నుతించెఁ గల్మష ³గజశ్రేణీ హరిన్ శ్రీహరిన్.

215

వ. ఇట్లు పరమేశ్వరుండైన హరియందు నిష్కాముండై భారణావతియైన బుద్ధిని సమర్పించి, పరమానందంబు నొంది, ప్రకృతివలన నైన సృష్టిపరంపరలఁ బరిహరించు తలంపున మందాకిసీనందనుం డిట్లునియె.

216

—: భీష్ముడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట :—

మ. త్రిజగన్మోహన నీలకాంతి తను వుద్దిపింపఁ బ్రాభాత నీ
రజబంధు వ్రభమైన చేలము పయిన్ రంజిల్ల నీలాలక
వ్రజ సంయుక్త ముఖారవింద మతినేవ్యంబై విజృంభింప మా
విజయుం జేరెడు వన్నెలాఁడు మది నావేళించు నెల్లప్పుడు॥. 217

మ. హయ రింఖాముఖ ధూళిధూసర పరిన్యస్తాలకోపేతమై
రయజాత శ్రమతోయ బిందుయుతమై రాజిల్లు నెమ్మొముతో
జయముం బార్థున కిచ్చువేడ్క నని నా శస్త్రాహతిం జాల నొ
చ్చియుఁ బోరించు మహానుభావు మదిలోఁ జింతింతు నశ్రాంతము॥. 218

మ. నరుమాట ల్విని నవ్వుతో నుభయసేనా మధ్యమక్షోణిలోఁ
బరు లీక్షింప రథంబు నిల్చి¹ పర భూపాలావళిం జూపుచుం
బర భూపాయువు రెల్లఁ జూపులన శుంభత్కేళి వంచించు నీ
పరమేశుండు వెలుంగుచుండెడు² మనః పద్మాసనాసీనుడై . 219

క. తనవారిఁ జంపఁ జాలక, వెనుకకుఁ బో నిచ్చగించు విజయుని శంక॥
ఘన యోగవిద్యఁ బాపిన, మునివండుని పాదభక్తి మొనయు॥ నాకు॥. 220

సీ. కుప్పించి యెగసినఁ గుండలంబుల కాంతి, గగనభాగం బెల్లఁ గప్పికొనఁగ
నుజికిన నోర్వక యుదరంబులో నున్న, జగముల వ్రేగున జగతి గదలఁ
జక్రంబుఁ జేపట్టి చనుదెంచు రయమునఁ, బైనున్న పచ్చని పటము జాట
నమ్మితి నాలావు నగుఁజాటు సేయక, మన్నింపు మని క్రీడి మఱలఁ దిగువఁ

తే. గరికి లంపించు సింహంబుకరణి మెఱసి, నేఁడు భీష్మునిఁ జంపుదు నిన్నుఁ గాతు
విడువు మర్జున! యనుచు మద్విశిఖవృష్టి, ిదెరలి చనుదెంచు దేవుండు దిక్కునాకు.

మ. తనకు॥ భృత్యుఁడు వీనిఁ గాచుట మహాధర్మంబు వొమ్మంచు న
ర్జునసారథ్యము పూని పగ్గములు చేఁ జోద్యంబుగాఁ బట్టుచు॥
మునికోల⁴ న్వడిఁ జూపి మోటకముల న్మోదించి⁵ తాటింపుచు॥
జనుల న్మోహము నొందఁజేయు పరమోత్సాహుం బ్రశంసించెద॥. 222

క. పలుకుల నగవుల నడపుల, ⁶నలుకల వవలోకనముల నాభీరవధూ
కులముల మనముల తాలిమి, కొలుకులు వదలించు ఘనునిఁ గొలిచెద మదిలో॥.

~~~~~
1. సమర ప్రారంభ పారీజిత్ (క. చ. త.) 2. సుహృత్ (హ) 3. దెరల కేతెంచ (ద)
4. వడిఁ బున్పి (హ. తం. వా.) 5. తాడించుచున్ (క. తం. వా.)

ఆ. మునులు నృపులు సూడ మును ధర్మజుని సఖా, మందిరమున యాగమండపమునఁ
జిత్రమహిమతోడఁ జెలువొందు జగదాది, దేవుఁ డమరు నాడు దృష్టియందు.

మ. ఒక సూర్యుండు సమస్తజీవులకుఁ దా నొక్కొక్కడై తోచు పో
లిక నే దేవుఁడు సర్వకాలము మహాలీలఁ నిజోత్పన్న జ
న్యకదంబంబుల హృత్సరోరుహములఁ నానావి ధానూన రూ
పకుడై యొప్పుచునుండు నట్టి హరి నేఁ బ్రార్థింతు శుద్ధుండనై. 225

వ. అని యిట్లు మనో వా గ్ధర్మనంబులం బరమాత్మయగు కృష్ణుని హృదయంబున
నిలిపికొని నిశ్వాసంబులు మాని నిరుపాధికంబైన వాసుదేవ బ్రహ్మంబునందుం
గలసిన భీష్మునిం జూచి సర్వజనులు దినావసానంబున విహంగంబు లూరక
యుండు తెఱంగున నుండిరి. దేవ మానవ వాదితంబులై దుందుభి నినదంబులు
మొరనె. సాధుజనకీర్తనంబులు మొఱనె. కుసుమవర్షంబులు గురినె. మృతుండైన
భీష్మునికి ధర్మజుండు పరలోక క్రియలు నేయించి *(ముహూర్త మాత్రంబు
దుఃఖితుం డయ్యె. అంత నవచ్చటి మునులుఁ గృష్ణునిఁ తమ హృదయంబుల నిలిపి
కొని సంతృప్తాంతరంగు లగుచుఁ దదీయ దివ్యనామంబులచే స్తుతియించి స్వాశ్ర
మంబులకుఁ జనిరి. పిదప నయ్యుద్ధిష్ఠిరుండు) కృష్ణునహితుండై గజపురంబునకుం
జని గాంధారీసహితుం డైన ధృతరాష్ట్ర నొడంబఱచి, వారి సమ్మతంబున
వాసుదేవానుమోదితుండై, పితృ వైతామహం బైన రాజ్యంబుగైకొని, ధర్మ
మార్గంబున బాలనంబు నేయుచుండె నని సూతుండు చెప్పిన విని శౌనకుం
డిట్లనియె. 226

అధ్యాయము - ౧౦

ఆ. ధనము లపహరించి తనతోడఁ జెనకెడు, నాతతాయి జనుల నని వధించి
బంధుమరణ దుఃఖభరమున ధర్మజుఁ, డెట్లు రాజ్యలక్ష్మి నిచ్చగించె. 227

వ. అనిన సూతుం డిట్లనియె. 228

క. కురుసంతతికిఁ బరీక్షి, న్నరవరు సంకురము సేసి నారాయణుఁ డీ
ధరణీ రాజ్యమునకు ¹నీ, శ్వరుఁగా ధర్మజుని నిలిపి సంతోషించెఁ. 229

వ. *(ఇట్లు జగంబు పరమేశ్వరాధీనంబుగాని స్వతంత్రంబుగా దనునది మొదలగు
భీష్ముని వచనంబుల) హరి సంభాషణంబుల ధర్మనందనుండు ప్రవర్ధమాన
విజ్ఞానుండును, ²నివర్తిత శంకాకళంకుండును నై నారాయణాశ్రయుండైన

1. నీశ్వరు ధర్మజుఁగాఁగ (క-య) * తాళపత్ర ప్రతులలో లేదు. మూలములో నున్నది.
2. నివర్తిత చింతాశంకా (చ); నివర్తిత చిత్తశంకా (డ. ద. బ.)

యింద్రుండును బోలెఁ జతుస్సాగర వేలాలంకృతం బగు వసుంధరామండలంబు
సహోదర సహాయుండై యేలుచుండె. 230

- సీ. సంపూర్ణవృష్టిఁ బర్జన్యుండు గురియించు నిల యెల్లఁ గోర్కుల సీనుచుండు
గోవులు వర్షించు మోషభూములఁ బాలు ఫలవంతములు లతా పాదపములు
పండు సస్యములు దప్పక ఋతువులనెల్ల ధర్మమెల్లెడలను దనరి యుండు
దైవ భూతాత్మ తంత్రములగు రోగాది భయములు నెందవు ప్రజల కెందుఁ
ఆ. గురుకులోత్తముండు కుంతీతనూజుండు, దాన మాన ఘనుఁడు ధర్మజుండు
సత్యవాక్యధనుఁడు సకల మహీరాజ్య, విభవ భాజి యైన వేశయందు. 231

—: శ్రీకృష్ణుఁడు ద్వారకానగరమున కరుగుట :—

- వ. అంతఁ గృష్ణుండు చుట్టాలకు శోకంబు లేకుండం జేయుకొఱకును, సుభద్రకుం
బ్రియము¹ సేయుకొఱకును, గజపురంబునం గొన్ని నెలలుండి, ద్వారకానగ
రంబునకుం బ్రయాణంబు సేయంచలించి, ధర్మనందనునకుం గృతాభివందనుం
డగుచు సతనిచేనాలింగితుండై యామంత్రణంబు వదసి, కొందఱు దనకుం
నమస్కరించినం గొఁగిలించుకొని, కొందఱు దనుం గొఁగిలింప నానరదించుచు
రథారోహణంబు సేయు నవసరంబున, సుభద్రయు ద్రౌపదియుఁ గుంతియు
నుత్తరయు గాంధారియు ధృతరాష్ట్రుండును విదురుండును యుధిష్ఠిరుండును
యుయుత్సుండును గృపాచార్యుండును నకులసహదేవులును వృకోదరుండును
ధౌమ్యుండును(సత్సంగంబువలన ముక్త దుస్సంగుండగు బుధుండు సకృత్కాల
సంకీర్త్యమానంబై రుచికరంబగు నెవ్వని యశంబు నాకర్ణించి విడువనోపఁ
డట్టి) హరితోడి వియోగంబు సహింపక, దర్శన స్పర్శనాలాప శయనాసన
భోజనంబులవలన నిమిషమాత్రంబును హరికి నెడలేనివారలై న పాండవులం
గూడికొని, హరి మరలవలెనని కోరుచు హరి చనిన మార్గంబు చూచుచు, హరి
విన్యస్తచిత్తులై లోచనంబుల బాష్పంబు లొలుక నంతనంత నిలువంబడిరి.
అయ్యవసరంబున 232

- సీ. కనకసౌధములపైఁ గౌరవకాంతలు గుసుమవర్షంబులు గోరి కురియ
మౌక్తికదామ సమంచిత ధవళాత పత్రంబు విజయుండు పట్టుచుండ
నుద్ధవ సాత్యకు లుత్సాహవంతులై రత్నభూషిత చామరములు వీవ
గగనాంతరాళంబు గప్పి కాహళభేరి పణవశంఖాది శబ్దములు మొరయ

- ఆ. సకల విప్రజనులు సగుణనిర్గుణరూప, భద్రభాషణములు పలుకుచుండ
భువన మోహనుండు పుండరీకాక్షుండు, పుణ్యరాశి హస్తీపురము వెడలె. 233

వ. తత్సమయంబునం బొరసుందరులు ప్రాసాద శిఖరభాగంబుల నిలిచి, గోపాల
సుందరుని సందర్శించి, మార్గంబుల రెండుదెసలఁ గరారవిందంబులు సాచి
యొండొరులకుం జూపుచుం దమలోనం, దొల్లిటం బ్రళయంబున గుణంబులం
గూడక జీవులు లీనరూపంబులై యుండం బ్రపంచంబు ప్రవర్తింపని సమయం
బునఁ బ్రపంచాత్మకుండు నద్వితీయుండు నగుచు మేలై దీపించు పురాణపురుషుం
డీతం డనువారును, జీవులకు బ్రహ్మాత్వంబు గలుగ లయంబు సిద్ధించుట యె
ట్లనువారును, జీవోపాధిభూతంబులై న సత్త్వాది శక్తులలయము జీవలయమను
వారును, గ్రమ్మఱ న ప్పరమేశ్వరుండు నిజ వీర్యప్రేరితయై నిజాంశభూతంబు
లై న జీవులకు ¹మోహినియైన సృష్టి నేయ నిశ్చయించి, నామరూపంబులు లేని
జీవులందు నామరూపంబులు గల్పించు కొఱకు వేదంబుల నిర్మించి మాయాను
సరణంబు నేయు ననువారును, నిర్మల భక్తిసముత్కంఠా విశేషంబుల నకుంతి
తులై జితేంద్రియులగు విద్వాంసు లిమ్మహానుభావు నిజరూపంబు దర్శింతురను
వారును, యోగమార్గంబులం గాని దర్శింపరా దనువారునై మఱియు. 234

మ. రమణీ! దూరమువోయెఁ గృష్ణరథమున్ రాదింక వీక్షింప నీ
కమలాక్షం బొడగానలేని దినముల్ గల్పంబులై తోచు గే
హములం దుండఁగనేల పోయి పరిచర్యల్ నేయుచున్ నెమ్మి నుం
దము రమ్మా! యనె నొక్క చంద్రముఖి గందర్పాకుగఁజ్రాంతయై. 235

మ. తరుణీ! యాదవరాజు గాఁడితఁడు వేదవృత్తుడై యొక్కఁడే
వరుసఁ లోకభవ స్థితి ప్రళయముల్ ²వర్తింపఁగాఁజేయు దు
స్తర లీలారతుడై న యీశుఁ డీతనిన్ దర్శించితిం బుణ్యభా
సుర నేనంచు నటించె నొక్కతె మహా కుద్ధాంతరంగంబునఁ. 236

క. తామసగుణులగు రాజులు, భూమిం బ్రభవించి ప్రజలఁ బొలియింపఁగ న
త్వామలతనుడై యీతఁడు, భూమిని! వారల వదించుఁ బ్రతికల్పమునఁ. 237

సీ. ఈ యుత్తమశ్లోకుఁ డెలమి జన్మించిన యాదవ కులమెల్ల ననఘ మయ్యె
నీ పుణ్యవర్తనుఁ డేవ్రొద్దు నుండిన మథురాపురము దొడ్డ మహిమ గనియె
నీ పూరుషశ్రేష్ఠు నీక్షించి భక్తితో ద్వారకావాసులు ధన్యులైరి
యీ మహాబలశాలి యెఱిగి ³శాసింపఁగ నిష్కంఠకం బయ్యె నిఖిలభువన

1. మోహిని యగుచు (హ. వా.)

న ఏవ భూయో నిజవీర్య బోధితాం, స్వజీవ మాయాం ప్రకృతిం సిస్సృజతీం

అనామ రూపాత్మని రూపనానునీ, విధివత్సమానోఽనుససార శాస్త్రకృత్. (10-22)

2. వర్తిల్లఁగా (చ. ద.) 3. శిక్షింపంగ (హ. తం. వా.)

తే. మీ జగన్మోహనాకృతి నిచ్చగించి, పంచశర భల్లజాల విభజ్యమాన
 1వివశ మానసమై వల్లవీసమూహ, మితని యధరామృతము గ్రోలు నెల్ల ప్రొద్దు.

ఉ. ఈ కమలాక్షు నీ నుభగు నీ కరుణాంబుధిఁ బ్రాణనాథుఁగాఁ
 జేకొని వేడ్కఁ గాపురము నేయుచునుండెడి రుక్మిణీముఖ
 నేక పతివ్రతల్ నియతి నిర్మలమానసలై జగన్నుతా
 స్తోక విశేష తీర్థములఁ దొల్లిటిబాముల నేమి నోచిరో! 239

వ. అని యిట్లు నానావిధంబులై న పురనుందరీ వచనంబు లాకర్ణించి కటాక్షించి
 నగుచు నగరంబు వెడలె. ధర్మజుండును హరికి రక్షకంబులై కొలిచి నడువం
 జతురంగంబులు బంపినఁ ద తేనానమేతులై తన తోడి వియోగంబునకు
 నోర్వక దూరంబు వెనుతగిలిన కౌరవుల మరలించి, కురు జాంగల పాంచాల
 కూరసేన యామున భూములం గడిచి, బ్రహ్మవర్త కురుక్షేత్ర మతస్య సారస్వత
 మరుధన్వ సౌపీ రాభీర విషయంబు లతిక్రమించి, తత్త ద్దేశనివాసు లిచ్చిన
 కానుకలు గొనుచు నానర్త మండలంబు సౌచ్చి పద్మబంధుండు పశ్చిమసింధు
 నిమగ్నుడై న సమయంబునఁ బరిశ్రాంతవాహుండై చని చని. 240

అథాయము—౧౦

మ. జలజాతాక్షుడు శౌరి డగ్గతె మహాసౌధాగ్ర శృంగారకః
 గలహంసావృత హేమపద్మ పరిఘా కాసారకన్ దోరణా
 వళి సంఛాదిత తారకః దరు లతా వర్గానువేలోదయ
 త్ఫల పుష్పాంకుర కోరకః మణిమయ ప్రాకారకః ద్వారకః. 241

వ. ఇట్లు తన ప్రియపురంబు డగ్గటి. 242

మత్తకోకిల. అన్యసన్నుత సాహసుండు మురారి యొ తెై యదూత్తముల్
 ధన్యులై వినఁ బాంచజన్యము దారితాళిల జంతు చై
 తన్యముఁ భువనై కమాన్యము దారుణస్వన భీత రా
 జన్యముఁ బరిమూర్ఛితాళిలశత్రు దానవనై న్యముఁ. 243.

శా. శంఖారావము వీనుల నివని జనుల్ స్వర్ణాంబర ద్రవ్యముల్
 2శంఖాతీతము గొంచు వచ్చిరి దిద్దుజ్జె దర్పితోత్కంఠన
 ప్రేంఖ దృక్తులు వంశ కాహళ మహాభేరి గజాశ్వావళి
 రింఖారావము బుల్లసిల్ల దనుజారిం జూత నానక్తులై. 244.

1. విమల మానసమగు (హ); విమల మానసమై (వా); విమల మానసులగు (క.చ.ట.ద.బ.)
 2. సంఖాతీతము (హ); శంఖాదృక్తులు (త); సంఖాదృక్తులు (క.చ.); సంఖాతంబుల (ట.)

క. బంధులు పౌరులు దెచ్చిన, గంధేభ హయాదులై న కానుకలు దయా
సింధుఁడు గై కొనె నంబుజ, ¹బంధుఁడు గొను దత్త దీపపంక్తుల భంగిన్. 245

వ. ఇ ట్లాత్మారాముండు పూర్ణ కాముండు నై న యప్పరమేశ్వరునికి నుపాయనంబు
లిచ్చుచు నాగరులు వికసిత ముఖులై, గద్గద భాషణంబులతోడ డయ్యకుండ
నడపు ² నయ్యకు నెయ్యంపుఁ జూపుల నడ్డంబులేని బిడ్డలచందంబున మ్రొక్కి-
యిట్లనిరి. 246

కా. నీ పాదాబ్జము బ్రహ్మపూజ్యము గదా ! నీ సేవ సంసార సం
తాపధ్వంసిని యొగదా ! సకల భద్రశ్రేణులం బ్రీతితో
నాపాదింతు గదా ! ³ ప్రపన్నులకుఁ గాలాఢీశ ! కాలంబు ని
ర్వాపారంబు గదయ్య ! ⁴చాలరుగదా ! వర్జింప బ్రహ్మాదులు॥. 247

క. డిన్నారము సౌఖ్యంబున, విన్నారము నీ ప్రతాప విక్రమ కథల॥
మన్నారము ధనికులమై, కన్నారము తావ కాంఘ్రికమలములు హరీ ! 248

క. ఆరాటము మది నెఱుంగము, పోరాటము లిండ్ల కడలఁ బుట్టపు పురిలోఁ
జోరాటన మెగయదు నీ, దూరాటన మోర్వలేము తోయజనేత్రా ! 249

ఉ. తండ్రులకెల్లఁ దండ్రీయగు ధాతకుఁ దండ్రీవి దేవ ! నీవు మా
తండ్రీవి తల్లి విం బతివి దై వమవు॥ సఖివి॥ ⁵గురుండ వే
తండ్రులు నీక్రియం బ్రజల ధన్యులఁజేసిరి? వేల్పులై న నో
తండ్రీ ! భవ స్మృఖంబుజము ధన్యతఁ గానరు మా విధంబున॥. 250

క. చెచ్చెరఁ గరినగరికి నీ, విచ్చేసిన నిమిషమైన వెయ్యేం డ్లగు నీ
వెచ్చోటికి విచ్చేయక, మచ్చికతో నుండుమయ్య ! మా నగరమున॥. 251

ఆ. అంధకారవైరి యపరాధి కవ్వలఁ, జనిన సంధమైన జగముభంగి
నిన్నుఁ గానకున్న నీరజలోచన ! యంధతమనోమతుల మగుదుమయ్య ! 252

వ. అని యిట్లు ప్రజ లాడెడి భక్తియుక్త మధుర మంజులాలాపంబులు గర్జకలా
పంబులుగా నవధరించి, సకరుణావలోకనంబులు వర్షించుచుం హర్షించుచుం
దనరాక విని మహానురాగంబున సంరంభ వేగంబుల మజ్జన భోజన శయనాది
కృత్యంబు లొల్లక, యుగ్రనే నాక్రూర వసుదేవ బలభద్ర ప్రద్యుమ్న ⁷సాంబ

- 1. బంధున కిడినట్టి దీప (జ) 2. నల్లనయ్యకు (త) 3. ప్రపన్నులకు (చ. ట. త. జ.)

4. చాలరు నినున్ (హ. తం. వా.) 5. గురుండవున్ (డ) 6. యతుల (జ. ట.) 7. సాంబసాత్యకి
ప్రముఖ (చ. జ. డ. ద. బ.)

చారుధేష్ఠ గద ప్రముఖయదుకుంజరులు గుంజర తురగ రథారూఢులై దిక్కుంజరసన్నిభం బైన యొక్క కుంజరంబు ముందట నిడుకొని సూత మాగధ నటనర్తక గాయక వందిసందోహంబుల మంగళభాషణంబులును, భూసురాశీర్వాద వేదమోషణంబులును, వీణా వేణు భేరి పటహ శంఖ కాహళ ధ్వనంబులును, రథారూఢ విభూషణ భూషిత వారయువతీ గానంబులును ససమానంబులై చెలంగ నెదురుకొని, యథోచిత ప్రణామ సమస్కార పరిరంభ కరస్పర్శన సంభాషణ మందహాస సందర్శనాది విధానంబుల బహుమానంబులు సేసి, వారలుం దానును భుజిగేంద్ర పాలితంబైన భోగవతీనగరంబు¹ చందంబున స్వనమానబల²యదు భోజ దాశార్వా కుకు రాంధక వృష్టి వీర పాలితంబును, సకలకాలసంపద్య మానాంకుర పల్లవకోరక కుట్టల కుసుమ ఫలమంజరి పుంజభార వినమిత లతా పాదపరాజ విరాజితోద్యాన మహావనోపవనారామ భాసితంబును, వనాంతరాళ రసాల సాల శాఖాంకుర ఖాదన జ్ఞిణ్ణ కషాయకంఠ కలకంఠ మిథున కోలాహల ఫలరసాస్వాద పరిపూర్ణ శారికా కీరకుల కలకల కల్లారపుష్ప మకరందపాన పరవళ భృంగభృంగీ కదంబ రుంకార సరోవర కనకకమల మృదుల కాండఖండ స్వీకార మత్తవరాటాయత్త కలహంసనివహ క్రేంకారసహితంబును, మహోన్నత సౌధజాలరంధ్ర నిర్గత కర్పూరధూప ధూమపటల సందర్శన సంజాత జలధర భ్రాంతి విభ్రాంత సముద్ధూత పింఛ నర్తన ప్రవర్తమాన మత్తమయూర కేకారవ మహితంబును, నానారూప తోరణధ్వజ వైజయంతికానికాయ నిరుద్ధ తారకా గ్రహ ప్రకాశంబును, ముక్తాఫల విరచిత రంగవల్లికాలంకృత మందిరద్వార గేహళీ వేదికా ప్రదేశంబును, ఘనసార గంధసార కస్తూరికా సంవాసిత వణిగ్గేహ గేహళీనికర కనకగళంతికా వికీర్యమాణ సలిలధారా సంసిక్త వివణిమార్గంబును ప్రతినివాస బహిరంగణ సమర్పిత రసాలదండ ఫల కుసుమ గంధాక్షత ధూప దీప రత్నాంబరాది వివిభోపహారంబును, ప్రవాళ నీల మరకత వజ్ర వైడూర్య నిర్మిత గోపురాట్టలకంబును, విభవవర్జిత మహేంద్రనగరాలకంబును నైన పురవరంబు ప్రవేశించి రాజమార్గంబున వచ్చు సమయంబున 253

మత్తకోకిల. కన్నులారంగ నిత్యమున్ హరిఁ గాంచుచున్ మనువార కిల

య్యున్నవీస కుతూహలోత్సవయుక్తి నాగరకాంత ల

త్యున్నతోన్నత హర్యరేఖలనుండి చూచిరి నిక్కి చే

సన్నలం దమలోనఁ దద్విభు సౌకుమార్యము సూపుచున్.

254

1. చందంబున భూషితహార యువతీ సౌపరపాలితంబైన (త) 2. మధు (హ) 3. రై యున్న వారు (ద.)

సీ. కలుముల నీనెడి కలకంఠి యెలనాఁగ వర్తించు నెవ్వని వక్షమందు
జనదృక్పథకోరక సంఘంబునకు సుధా పానీయపాత్ర మే భవ్యముఖము
సకల దిక్పాలక సమితికి నెవ్వని బాహుదంకంబులు పట్టుఁగొమ్మ
లాశ్రితశ్రేణి కే యధిపతి పాద రాజీవయుగ్మంబులు చేరుగడలు

ఆ. భువనమోహనుండు పురుషభూషణుఁ డెవ్వఁ, డట్టి శృష్టుఁ డరిగె హరత్యుశిఖర
రాజమాన లగుచు రాజమార్గంబున, రాజముఖులు గుసుమరాజిఁ గురియ. 255

మ. జలజాతాక్షుఁడు సూశ నొప్పె ధవళ చృత్రంబుతోఁ జామరం
బులతోఁ బుష్పపిశంగ చేలములతో భూషామణి స్పీతుఁడై
నలిసిబాంధవుతో శశిద్వయముతో నక్షత్రసంఘంబుతో
బలభిచ్చావముతోఁ దట్టిల్ల తికతో భాసిల్లు మేఘాకృతిఁ. 256

వ. ఇట్లు తల్లిదండ్రుల నివాసంబు సొచ్చి దేవకీ ప్రముఖులైన తల్లుల కేడ్వరకు
మ్రొక్కిన. 257

క. బిడ్డఁడు మ్రొక్కినఁ దల్లులు, జడ్డన నంకముల నునిచి చన్నులతుదిఁ బా
లొడ్డగిలఁ బ్రేమభరమున, ¹జడ్డవడం దడిపి రక్షిజలముల ననఘా : 258

వ. తదనంతరం బిష్టోత్తరశతాధిక పోడశసహస్ర సౌవర్ణసౌధ కాంతంబైన శుద్ధాం
తంబు సొచ్చి హరి తనమనంబున. 259

మ. ఒక ²భామాభవనంబు మున్ను సొర వేతోక్కర్తు లోఁ గుందునో!
సుకరాలాపము లాడదో! సొలయునో! సుప్రీతి నీక్షింపదో!
వికలత్వంబున నుండునో! యనుచు నవ్వేళఁ వదూగేహముల్
ప్రకటాశ్చర్య విభూతిఁ జొచ్చె బహురూప వ్యక్తుఁడై భార్గవా! 260

వ. ఆ సమయంబున. 261

క. శిశువులఁ జంకలనిడి తను, కృశతలు విరహాగ్నిఁ దెలుప గృహగేహశులఁ
రశనలు జాఱఁగ సిగ్గుల, శశిముఖు లెదురేగి రవుడు జలజాక్షనకుఁ. 262

మ. పతి నా యింటికి మున్ను వచ్చె నిదె నా ప్రాణేశుఁ డన్మద్గృహ
గతుఁడయ్యెఁ మును సేరెఁ బో దొలుత మ త్కాంతుండు నాశాల కే
నితరాలభ్య ²కుభంబు గంటి నని తా రింటింట నర్పించి ర
య్యతివల్ నూఱుఁ బదాఱువేలు నెనమం డ్రవ్వేళ నాత్మేశ్వరుఁ. 263

వ. వారలం జూచి హరి యిట్లనియె. 264

1. జడ్డవడుచు (చ) 2. దేపి (చ) 3. సుఖంబు (జ. ద. హ. తం. వా.)

మ. కొడుకుల్ భక్తివిధేయు లొదురుగదా? కోడండ్రు మీ వాక్యముల్
 1 కడవం బాఱక యుందురా? విబుధ సత్కారంబు గావించురా;
 తొడవుల్ వస్త్రములం బదార్థ రస సందోహంబులుం జాలునా!
 కడమల్ గావు గదా? భవన్నిలయముల్ గల్యాణ యుక్తంబులే? 265

సీ. తిలక మేటికి లేదు? తిలకిసీతిలకమ: 2 పువ్వులు దులుమువా? పువ్వుఁబోణి!
 కస్తూరి కియలఁదవా? కస్తూరికాగంధి! తొడవులు తొడవవా? తొడవు తొడవ!
 కలహంసఁ 5 బెంపుదే? కలహంస గామిని! కీరంబుఁ 6 జదివితె? కీరవాణి!
 లతలఁ 7 బోషింతువా? లతికా కిలలితదేహ! సరసి 9 నోలాడుదె? సరసిజాక్షి?

అ. మృగికి మేఁతలిడుదె? మృగకాబలోచన! గురుల నాదరింతె? గురువివేక!
 బంధుజనులఁ బ్రోతె? బంధుచింతామణి! యనుచు సతుల నడిగె నచ్యుతుండు.

వ. అని యడిగిన వారలు హరిం బాసిన దినంబులందు శరీర సంస్కార కేళీవిహార
 హాస¹⁰ మందిరగమన మహోత్సవ దర్శనంబు లొల్లని యిల్లాండ్రు గావున 267

మ. సిరి 11 వాంచల్యము తోడి దయ్యఁ దనకుం 12 జిత్రేశ్వరుం డంచు నే
 పురుషశ్రేష్ఠు వరించె నట్టి పరముఁ బుద్ధిఁ విలోకంబులఁ
 గరయుగ్మంబులఁ గొఁగిలించిరి సతుల్ గల్యాణ బాష్పంబు లా
 భరణ శ్రేణులుగాఁ బ్రతిక్షణ నవప్రాప్తాసురాగంబులఁ. 268

మత్తకోకిల. పంచబాణుని నీటుచేసిన భద్గునిం దనవిల్లు వ
 ర్జించి మూర్ఖులఁ జేయఁజాలు విశేష హాస విలోకనో
 దంచితాకృతు లయ్యుఁ గాంతలు దంభచేష్టల మాధవుఁ
 నంచలింపఁగఁ జేయ నేమియుఁ జాలరైరి బుధోత్తమా! 269

వ. ఇ విద్విధంబున సంగ విరహితుండైన కంసారి సంసారికై వడి విహరింప నజ్ఞాన
 విలోకులైన లోకులు లోకసామాన్య మనుష్యుండని తలంతురు. ఆత్మాశ్రయ
 యైన బుద్ధి యాత్మయందున్న యానందాదులతోడం గూడని తెఱంగున నీశ్వ
 రుండు ప్రకృతితోడం గూడియు నా ప్రకృతిగుణంబులైన సుఖదుఃఖంబులఁ
 జెందక యుండు. పరస్పర సంఘర్షణంబులచే వేణువుల వలన వహ్నిఁబుట్టించి
 వనంబుల దహించు మహావాయువు చందంబున, భూమికి భారహేతువులై
 (యనేకాశై హిణులతోడం బ్రవృద్ధతేజు లగు) రాజుల కన్యోన్య వైరంబులు

1. కడవంబాయక (ట. డ. బ.); కడవంజాలక (వా), 2. దురుముదా (క.ర.) 3. యలదుదా (క. ర.) 5. తొడవుదా (క.ర.) 5. కలహంసమున్నదే (హ) 6. చదువునే (హ.) 7. బోషింపుదా (ద.బ.) 8. లలితా రుచిరదేహ (హ) 9. యింకదుగదా (క.బ.) 10. వనమందిర (క) 11. వాత్సల్యము (క. చ. ట. త. ద. బ.) 12. జీవేశ్వరుండంచు (ద. బ. హ. తం. వా.)

గల్పించి, నిరాయుధుండై సంహారంబునేసి, శాంతుండై పిదపం గాంతామధ్యంబునఁ బ్రాకృత మనుష్యుండునుం బోలె, సంచరింపుచుండె నా సమయంబున, 270

క. ¹మతు లీశ్వరుని మహత్త్వము, మిత మెఱుంగని భంగి నప్రమేయుఁడగు హరి స్థితి నెఱుంగక కాముకుఁడని, రతములు సలుపుదురు తిగిచి రమణులు²నుమతీ!

క. ఎల్ల పుడును మా యిండ్లను, వల్ల భుండు వసించు ³నేమ వల్ల భలము శ్రీ వల్ల భున కనుచు గోపీ, వల్ల భుచే సతులు మమతవలఁ బడి రనఘా ! 272

వ. అని చెప్పిన విని సూతునకు శౌనకుం డిట్లనియె. 273

అధ్యాయము—౧౨

—: ఉత్తరకు పరీక్షిత్తు జన్మించుట :—

సీ. గురునందనుండు సక్రోధుఁడై యేసిన బ్రహ్మశిరోనామ బాణ వహ్నిఁ గంపించు సుత్తర గర్భంబు గ్రమ్మఱఁ బద్మలోచనుచేతఁ బ్రతికె నండ్రు గర్భస్థుఁడగు బాలుఁ గంసారి యేరీతి బ్రతికించె? మృత్యువు భయము వాపి జనియించి యతఁ డెన్ని సంవత్సరము లుండె? నెబ్బంగి వర్తించె నేమి నేనె?

ఆ. ⁴వినుము శుకుఁడు వచ్చి విజ్ఞాన పద్ధతి, నతని కెట్లు సూపె నతఁడు పిదపఁ దన శరీర మే విధంబున వర్జించె?, విప్రముఖ్యః నాకు విస్తరింపు. 274

వ. అనిన సూతుం డిట్లనియె. ధర్మనందనుండు చతుస్సముద్ర ముద్రితాఖిల జంబూ ద్వీపరాజ్యంబు నార్జించియు, మిన్నుముట్టిన కీర్తి ⁵నుపార్జించియు, సంగనా తురంగ మాతంగ సుభట ⁶కాంచనాది దివ్యసంపదలు సంపాదించియు, వీర సోదర విప్ర విద్యజ్ఞున వినోదంబులం బ్రమోదించియు, వై భవంబు లలవ రించియుఁ, గ్రతువు లాచరించియు, (దుష్ట శిక్షణ, శిష్టరక్షణంబు లొనరించియు) ముకుందచరణారవింద నేవారతుండై, సమస్త సంగంబులందు నఖిలాషంబు వర్జించి, యరిషడ్వర్గంబు ⁷జయించి రాజ్యంబు నేయుచు, 275

తే. చందనాదుల నాఁకట స్రగ్గువాఁడు, దనివి నొందని కై వడి ధర్మసుతుఁడు సంపదలు పెక్కు గలిగియుఁ జక్రిపాద, నేవనంబులఁ బరిపూర్తి నెందకుండె. 276

1. సుతులు (క) సతులు; (ట. త. ద.) యతులు (వా) 2. పీఠిక (హ) 3. నేము (క. బ.) 4. వినుము (హ. తం. వా.); వినుఁడు (ట. త.); వినుము (వినుఁడు) అను క్రియ అనన్వితముగా నున్నది. 5. సంగ్రహించియు (హ) 6. కాంచన వానాదివ్య (క. చ. బ.) కాంచన స్యందనాది (ట) 7. నిర్జించి (క. చ. ట.)

వ. అంతం గొన్ని దినంబులకు నభిమన్యు కాంతాగర్భంబునందున్న డింభకుండు
1దశమాన పరిచ్ఛేద్యుండై. గర్భాంతరాళంబున దురంతంబైన యశ్వత్థామ
బాణానలంబున దందహ్యమానుండై తల్లడిల్లుచు. 277

ఉ. కుయ్యిడ శక్తిలే ²దుదర గోళములోపల నున్న వాడ ది
క్కెయ్యది? ³దా ననాథ నని యెప్పుడుఁ దల్లి గణింప విందు నేఁ
డి య్యిపువహ్ని వాయుటకు నెయ్యది మార్గము? నన్నుఁ గావ నే
యయ్య గలండు? గర్భ జనితాపద నెవ్వఁ డెఱుంగు దై వమా! 278

క. చిచ్చుటకోల వశంబునఁ, జచ్చి బహిర్గతుఁడఁ గాని సమయమునను దా
నుచ్చలిత గర్భవేదనఁ, జచ్చును మాతల్లి ⁴ఘోర సంతాపమునఁ. 279

క. చెచ్చెర బాణ జ్వాలలు, వచ్చిన విష్ణుండు గావవచ్చు ననుచుఁ దా
ముచ్చటలు నెప్పు సతులకు, నిచ్చలు మాయవ్వ నేడు నిజమయ్యెడినో! 280

శా. రాఁడా చూడఁ సమస్త భూతములలో రాజిల్లువాఁ డిచ్చటఁ
లేఁడా? పాఱుని ⁵చిచ్చుటమ్ము దొలఁగఁ లీలాగతిఁ ద్రోచి నా
కీఁడా? నేఁ డభయప్రదాన మతఁ డూహింపఁ నతత్రాత ముఁ
గాఁడా? యెందఱిఁ గావఁ డీ యెడల మత్కర్మంబు దా నెట్టిదో! 281

వ. అని ⁶గతాగత ప్రాణుండై శిశువు చింతించు సమయంబున. 282

సీ. మేఘంబు మీఁది క్రొమ్మెఱుగు కై వడి మేనిపై నున్న పచ్చని పటమువాఁడు
గండ భాగంబులఁ ⁷గాంచన మణిమయ మకరకుండల కాంతి మలయువాఁడు
శరవహ్ని నఱఁగించు సంరంభమునఁ జేసి కన్నుల నునుఁగెంపు గలుగువాఁడు
బాలార్క మండల ప్రతిమాన రత్న హాటక విరాజిత కిరీటంబువాఁడు

తే. గంకణాంగద వనమాలికా విరాజ, మానుఁ డనమానుఁ డంగుష్ఠమాత్రదేహుఁ
డొక్కగదఁ జేతఁదాల్చి నేత్రోత్సవముగ, విష్ణుఁ డావిర్భవించె న వ్వేళయందు.

వ. ఇట్లు భక్తపరాధినుండైన పరమేశ్వరుం డావిర్భవించి, మంచు ⁸విరియించు
మార్తాండు చందంబున శిశువునకు దశదిశలం దన చేతి యఖండిత మహోల్కా
జాల సన్నిభంబైన గదాదండంబు మండలాకారంబుగ జిఱజిఱం ద్రిప్పి,
విప్రుని చిచ్చుటమ్ము వేడిమి పోడిమిఁ జెఱిచి, డింభకుని పరితాప విజృంభ
ణంబు నివారించి, గర్భంబు కందకుండ రక్షించి యర్భకునికి నానందంబు
గల్పించిన 284

1. పదియగునెం (క.ద.) 2. లేదొడల (హ) 3. నాకటంచునని (ద) 4. గర్భ (హ.తం.వా.)
5. చిచ్చుటమ్ము (జ.ద.బ.) 6. కంతగత (త) 7. గప్పిన (ద) 8. సమయించు (క.చ.త.జ.ద.ద.బ.)

- మ. గదఁ జేఁ బట్టి పరిభ్రమించుచు గదాఘాతంబున¹ దుర్బయ
ప్రదమై వచ్చు శరాగ్నిఁ దుత్తుమురుగా భంజించి రక్షించు నీ
సదయుం డెవ్వఁడొకో! యటంచు మదిలోఁ జరిప్పుచు² శాబకుం
తెదురై చూడ నదృశ్యుడయ్యె హరి సర్వేశుండు విప్రోత్తమా! 285
- వ. అంత ననుకూల శుభ గ్రహోదయంబును, ³సర్వ గుణోత్తర ఫల సూచకంబు
నైన మంచి లగ్నంబునం బాండవ వంశోద్ధారకుండైన కుమారుండు జన్మించిన
ధర్మనందనుండు ధౌమ్యాది భూసురవర్గంబు రప్పించి, పుణ్యాహంబు సదివించి,
జాతకర్మంబులు నేయించి, కుమారు జన్మమహోత్సవ కాలంబున భూసురులకు
విభవాభిరామంబులైన గో భూ హిరణ్య హయానేక గ్రామంబులును ⁴సింహాదు
రుచి సంపన్నంబులైన యన్నంబులు విడిసె, వారలు ధర్మపుత్రున కిట్లనిరి. 286
- చ. ప్రకటిత దై వయోగమున⁵ ⁶చారవసంతతి యంతరింపఁగా
వికలత నొందనీక ప్రభవిష్టుఁడు తృష్ణుఁ డనుగ్రహించి శా
బకు బ్రతికించెఁ గావున నృపాలక ⁷బాలకుఁ డింక శాత్రవాం
తకుఁ డగు ⁸విష్ణురాతుఁ డన ధాత్రిఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కుఁ బూజ్యుడై. 287
- వ. అనిన భూదేవోత్తములకు సరదేవోత్తముం డిట్లనియె. 288
- శా. ఓ పుణ్యాత్మకులార! నా పలుకు మీ రూహింపుఁడా మ్రొక్కెద⁹
మా పెద్దల్ ¹⁰చిరకీర్తులై సదయులై ¹¹మన్నార్చు రాజులై
యీ పిన్నాతఁడు వారిఁ బోలెడిఁ గదా! యెల్ల వృషు¹² మాధవ
శ్రీపాదాంబుజ భక్తియుక్తుఁ డగుచు¹³ జీవించునే? చూడరే! 289
- వ. అనిన విని నరేంద్రా! భవదీయ పౌత్రుండు మనుపుత్రుండైన యిక్ష్వకు
చందంబునం బ్రజల రక్షించు. (శ్రీరామచంద్రుని భంగి బ్రహ్మణ్యుండు సత్య
ప్రతిజ్ఞుండు నగు) డేగ వెంటనంటిన బిట్టు భీతంబై వెనుకకు వచ్చిన కపోతంబు
గాచిన శిబిచక్రవర్తిభంగి (శరణ్యుండును, వితరణ భినియు నగు). దుష్కౌంత
సూనుండైన భరతు పగిది సోమాన్వయ జ్ఞాతివర్గంబులకు (యజ్వలకు) ననర్గళ
కీర్తి విస్తరించుచు, ధనంజయ కార్తవీర్యుల కరణి ¹⁴ధనుర్ధరాగ్రేసరుండగు. కీలి
పోలిక ¹⁵దుర్ధర్షుండగు. సముద్రుని తెఱంగున దుస్తరుండగు. మృగేంద్రుని
తై వడి విక్రమశాలియగు. వసుమతిం బోలె నక్షయ జెంతి యుక్తుండగు. భాసుని
లాగు ప్రతాపవంతుం డగు. వాసుదేవు వడుపున సర్వభూత హితుండగు. తల్లి
దండ్రులమాడ్కి సహిష్ణుడగు. మఱియును 290

1. దుర్బయప్రదమై (క.బ.); క్రూర శుక్రప్రదమై (హ. తం. వా.) 2. మహోత్తర (క.బ.తం)
3. సాదరరుచి (త. ద.) 4. పాండవ (త.ద.) 5. శాబకుఁడింక (హ) 6. విష్ణుదాసుఁడన (క.చ.ట.
త.ద.బ.); 'విష్ణురాత ఇతి' అని మూలము (12-17), 7. శ్రుతకీర్తులై (హ.తం.వా.) 8. మన్నార్చగా
రాజులై (క.బ.) 9. ధనుర్ధరుండగు (ట. త. జ. ద. ద. బ.) 10. దుర్ధముండగు (క.బ.)

సీ, సమదర్శనంబున జలజాతభవుఁ డనఁ బరమ ప్రసన్నత భర్గుఁ డనఁగ
నెల్లగుణంబుల నిందిరావిభుఁ డన నధిక ధర్మమున యయాతి యనఁగ
దైర్యసంపద బలి దైత్యవల్లభుఁ డన నచ్యుతభక్తిఁ బ్రహ్లాదుఁ డనఁగ
రాజితోదారత రంతిదేవుం డన ¹నాశిత మహిమ ²హేమాద్రి యనఁగ

తే. యశము నాజించుఁ, బెద్దల నాచరించు, నశ్వమేధంబు లొసరించు, నాత్మసుతుల
ఘనులఁబుట్టించు, దండించు ఖలులఁబట్టి, మానవనుఁడునిమనుమండు మానవేంద్ర!

భుజంగ ప్రయాతము. హరించు గలిప్రేరి తాఘంబు తెల్లఁ
భరించు ధరఁ రామభద్రుండు పోలేఁ
జరించు సదా వేదశాస్త్రాను వృత్తిఁ
వరించు విశేషించి వైకుంఠ భక్తిఁ.

292

వ. ఇట్లు పెక్కేండ్లు జీవించి, భూసుర కుమారక ప్రేరితంబైన తక్షక సర్ప విషాన
లంబునం దనకు మరణంబని యెఱింగి, సంగవర్జితుండై, ముకుంద పాదారవింద
భజనంబు నేయుచు శుకయోగీంద్రుని వలన నాత్మవిజ్ఞాన సంపన్నుండై, గంగా
తటంబున శరీరంబువిడిచి, నిర్గత భయశోకంబైన లోకంబు ప్రవేశించును. అని
జాతకఫలంబు నెప్పి లబ్ధికాములై భూసురులు చనిరి. అంత

293

క. తనతల్లి కడుపు లోపల, మును సూచిన విభుఁడు విశ్వమున నెల్లఁ గలం
డనుచుఁ బరీక్షింపఁగ జను, లనఘుఁ బరీక్షిన్నరేంద్రుఁడంద్రు నరేంద్రా!

294

అ. కళలచేత రాజు గ్రమమునఁ బరిపూర్ణుఁ, డైన భంగిఁ దాత లనుదినంబుఁ
బోషణంబు నేయఁ బూర్ణుఁడయ్యెను ధర్మ, పటల పాలకుండు వాలకుండు. 295

వ. మఱియు ధర్మజుండు బంధుసంహార దోషంబు వాయుకొఱకు నశ్వమేధ
యాగంబు నేయందలంచి, ప్రజలవలనం గరదండంబుల నుపార్జితంబైన విత్తంబు
చాలక చిత్తంబునం జింతించునె, నచ్యుతప్రేరితులై భీమార్జునాదులు, దొల్లి
మరుత్తుండను రాజు మఖంబుచేసి పరిత్యజించి నిక్షేపించిన సువర్ణ పాత్రాదికం
బైన విత్త ముత్తర దిగ్భాగంబు వలన బలవంతులై తెచ్చిన, నా రాజసత్తముం
డును సమాయత్త యజ్ఞోపకరణుండై, సకల బంధుసమేతంబుగఁ గృష్ణుని
నాహ్వానంబు చేసి, పురుషోత్తము నుద్దేశించి మూడు జన్మంబులు గావించె.
(తదనంతరంబ కృష్ణుండు బంధు ప్రియంబు కొఱకుఁ గరినగరంబునం
గొన్ని నెల లుండి, ధర్మపుత్రాదులచే నామంత్రణంబు వడసి, యాదవ
సమేతుండై ధనంజయుండు తోడరా నిజనగరంబునకుఁ నిజయె.)

అధ్యాయము - ౧౩

అంతకు మున్ను విదురుండు తీర్థయాత్రకుఁ జని, మైత్రేయు ముందటఁ గర్మ యోగ వ్రతాది విషయంబులైన ప్రశ్నలు గొన్ని చేసి, యతనివలన నాత్మ విజ్ఞానంబు దెలిసి కృతార్థుండై హస్తీపురంబునకు వచ్చిన. 296

క. బంధుఁడు వచ్చె నటంచును, గాంధారివిభుఁడు మొదలుగా నందఱు సం బంధములు నెఱపి ప్రీతి¹న, మంభరగతిఁ జేసి రవుడు మన్నన లనఘా! 297

వ. అంత ధర్మనందనుండు విదురునికి మజ్జన భోజనాది సత్కారంబులు నేయించి సుఖాసీనుండై తనవార లందఱు విన నిట్లనియె. 298

సీ. ఏ వర్తనంబున నింత కాలము మీరు సంచరించితిరయ్య? జగతిలోన నే తీర్థములు గంటి రెక్కడ నుంటిరి? భావింప మీవంటి భాగవతులు దీర్ఘసంఘంబుల²ధిక్కరింతురుగదా! మీయందు విష్ణుండు మెఱయుకతన మీరె తీర్థంబులు మీకంటె మిక్కిలి తీర్థంబు లున్నవే? తెలిసిచూడ

తే. వేరె తీర్థంబు లవనిపై వెదకనేల, మిమ్ముఁ బొడగని భాషించు మేలె చాలు వార్తలేమండ్రు?లోకులు వసుధలోన, మీకు సర్వంబు నెఱిగెడి మేరగలదు. 299

మత్తకోకిల. తండ్రి సచ్చిన మీఁద మా పెదతండ్రి బిడ్డలు దొల్లి పె క్కండ్రు సర్పవిషాగ్ని బాధల గాసిపెట్టఁగ మమ్ము ని ల్లాండ్ర నంతముఁ బొందకుండుఁగ లాలనంబున మీరు మా తండ్రిభంగి సముద్ధరింతురు తద్విధంబు దలంతురే? 300

క. పక్షులు కితమ తెక్కలలోఁ, బక్షంబులురాని పిల్ల పదువుల మమతఁ రక్షించినక్రియ మీరలు, పక్షీకరణంబు నేయ బ్రతికితిమి గదే! 301

క. మన్నారా? ద్వారకలో, నున్నారా? యదువు లంబుజోదరు కరుణఁ గన్నారా? లోకులచే, విన్నారా? మీరు వారి విధ మెట్టిదియో. 302

చ. అన విని ధర్మరాజునకు నా విదురుండు సమస్త లోకవర్తనముఁ గ్రమంబుతోడ విశదంబుగఁ జెప్పి, యదుక్షయంబు నెప్పిన నతఁ డుగ్రశోకమున బెగ్గిలుచుండెడి నంచు నేమియుఁ విను మని చెప్పఁ నయ్యె యదువీరుల నాశము భార్గవోత్తమా! 303

~~~~~
1. నమంభరతఁ (క. చ. ఉ. త. జ.) నమందగతిఁ (ద) 2. దివిరి వర్తింతురు (ద) తీర్థ సంఘములకు తీర్థమిత్తురు (చ) 3. తమతమ తెక్కల (క. చ. ఉ. త. జ.)

- ఆ. మేలు చెప్పెనేని మేలండ్రు లోకులు, ¹చేటు చెప్పెనేని చెట్టయండ్రు
అంతమీఁద కూడ్రుఁడైన కకంబున, శిష్టమరణ మతఁడు నెప్పఁడయ్యె. 304
- వ. అది యెట్లనిన మాండవ్యమహాముని శాపంబునం దొల్లి యముండు కూడ్రయోని
యందు విదురుండై జన్మించియున్న నూఱుసంవత్సరంబు లర్యముండు యథా
క్రమంబునం బాపకర్ముల దండించె. ఇట యుధిష్ఠిరుండు రాజ్యంబుఁ గైకొని
లోకపాల సంకాశులైన తమ్ములుం దానును కులదీపకుండైన మనుమని ముద్దు
నేయుచుఁ బెద్దకాలంబు మహావైభవంబున సుఖియై యుండె. 305
- క. బాలాజన శాలా ధన, లీలా వనముఖ్య విభవ లీన మనీషా
లాలసులగు మానవులను, గాలము వంచించు దురవగాహము సుమతీ ! 306
- వ. అది నిమిత్తంబునం గాలగతియెఱింగి విదురుండు ధృతరాష్ట్రుని కిట్లనియె. 307

—: గాంధాకీ ధృతరాష్ట్రులు దేహత్యాగము చేయుట :—

- మ. కనకాగర కశత్ర మిత్ర సుత సంఘాతంబుల¹ ముందటం
గని ²ప్రాణేచ్ఛల నుండు జంతువుల నేకాలంబు దుర్లంఘ్యమై
యనివార్యస్థితిఁ జంపు నట్టి నిరుపాయం బైన కాలంబు వ
చ్చె నుపాంతంబున మాఱు దీనికి మది³ జింతింపు ధాత్రీశ్వరా ! 308
- శ. పుట్టండుండవు, పెద్దవాడవు, మహాభోగంబులా లేవు, నీ
పట్టెల్లంజెడిపోయె, దుస్సహ జరాభారంబు పైఁ గప్పె, నీ
చుట్టా రెల్లను బోయి రాలు మగఁడు⁴ శోకంబున⁵ మగ్నులై
కట్టా ! దాయలపంచ నుండఁ దగవే, కౌరవ్యవంశాగ్రణీ ! 309
- క. పెట్టితిరి చిచ్చు గృహమునఁ, బట్టితిరి తదీయభార్యఁ, బాడడవులకుం
గొట్టితిరి, వారు మనువఁగ, ⁶నెట్టెన భరింపవలెనె ? యీ ప్రాణముల⁷. 310
- క. బిడ్డలకు బుద్ధినెప్పని, గ్రుడ్డికిఁ బిండంబు వండికొని పొం డిదె పైఁ
బడ్డఁ డని భీముం డొఱ, గొడ్డెము లాడంగఁ గూడుఁ గుడిచెద వధిపా ! 311
- క. కనియెదవో బిడ్డల నిఁక, మనియెదవో తొంటికంటె మనుమలమాటల్
వినియెదవో యిచ్చెద ర, మృనియెదవో దానములకు నవసేసురుల⁸. 312
- క. దేహము నిత్యము గాదని, మోహముఁ దెగఁ గోసి సిద్ధమునివర్తనుడై
గేహము వెలువడు నరుఁడు, త్యాహముతోఁ జెందు ముక్తిసంపద ననఘా !

1. చెట్టయండ్రు కీడు చెప్పవాని (క.జ.ట.హ.తం.వా.) 2. ప్రాణేచ్ఛఁ జరించు జంతువుల (జ)
3. నెట్టెను (జ) నెట్టెన (ట.వా.)

వ. అని విదురుండు ధృతరాష్ట్రీనకు విరక్తిమార్గం బువదేశించిన నతండు, ప్రజ్ఞాచక్షుండై సంసారంబు దిగనాడి, మోహపాశంబులవలన నూడి, విజ్ఞానమార్గంబునంగూడి, దుర్గమంబగు హిమవన్నగంబునకు నిర్గమించిన, 314

శ. అంధుండైన పతిఁ వరించి, పతిభావానక్తి నేత్రద్వయా బంధాచ్ఛాదనముఁ ధరించి, నియమ ప్రఖ్యాతయై యున్న తద్గంధార షీతినాథు కూతురును యోగప్రీతి చిత్తంబుతో సంధిల్లం బతివెంట నేగె నుదయ త్యాగీస్వగుణారూఢయై. 315

చ. వెనుకకు రాక చొచ్చు రణవీరునికై వడి రాజదండనంబునకు భయంబులేక వడిఁ బోయెడు ధీరునిభంగి నప్పు డావనిత దురంతమైన హిమవంతముపొంత వనాంతభూమికిం బెనిమిటితోడ నించుకయు భీతివహింపక యేగెఁ బ్రీతితోఁ. 316

వ. ఇట్లు విదురసహితులై గాంధారిధృతరాష్ట్రీలు వనంబునకుం జనిన, మఱునాఁడు ధర్మనందనుండు ప్రభాతంబున సంధ్యావందనంబు చేసి, నిత్యహోమంబులు గావించి, బ్రాహ్మణోత్తములకు ¹గో హిరణ్య తిల వస్త్రాది దానంబు లిచ్చి, నమస్కరించి, గురువందనంబు కొఱకుఁ బూర్వప్రకారంబునం దండ్రి మందిరంబునకుం జని, యందు విదురసహితులైన తల్లిదండ్రులం గానక మంజు పీఠంబునం గూర్చున్న సంజయున కిట్లనియె. 317

సీ. మా తల్లిదండ్రులు మందిరంబున లేరు సంజయ! వా రెండుఁ ²జనిరొ నేఁడు ముందఁ గానఁడు ముసలి మా పెదతండ్రి, పుత్రశోకంబునఁ బొగులుఁ దల్లి సౌజన్యనిధి ప్రాణనఖుఁడు మా పినతండ్రి, మందబుద్ధులమైన మమ్ము విడిచి యెండుఁబోయిరో? మువ్వరెఱిగింపుకంగలోఁ దన యపరాధంబుఁదడవికొనుచు

అ. భార్యతోడఁ దండ్రి ⁴పరితాపమునఁ బడుఁ, గపట మింత లేదు, కరుణ ⁵గలదు పాండు భూవిభుండు పరలోకగతుఁడైన, మమ్ముఁ బిన్నవాండ్ర మనిచె నతఁడు.

వ. అనిన సంజయుండు (దయాస్నేహంబుల నతికర్పితుండగుచు తన ప్రభువు పోయిన తెఱంగెఱుంగక కొంతదడ పూరకుండి) త ద్వియోగదుఃఖంబునఁ గన్నీరు కరతలంబునఁ దుడిచికొనుచు, బుద్ధిబలంబునం జిత్తంబు దైర్యాయత్తంబు నేసి (తన భర్తృపాదంబుల మనంబున నెన్నుచు) ధర్మజున కిట్లనియె. 319

1. గో భూ హిరణ్య (త) 2. సనిరి (డ) 3. మాతృతో (హ) 4. పరితాపమునుబొందు (హ) 5. గలదు (తం. వా.)

తే. అఖిలవార్తలు మున్ను నన్నడుగుచుండు, నడుగఁ దీ రేయి మీతండ్రి యవనినాథ! మందిరములోన విదురుతో మంతనంబు, నిన్ను యాడుచునుండెను నేఁడు లేఁడు.

వ. విదుర గాంధారి ధృతరాష్ట్రులు నన్ను వంచింబి యెందుఁ బోయిరో? (వారల నిశ్చయంబు తెట్టివో?) యెఱుంగనని సంజయుండు దుఃఖించు సమయంబునఁ దుంబురుసహితుండై నారదుండు వచ్చిన లేచి, సమస్కరించి, తమ్ములుం దానును నారదుం బూజించి కౌంతేయాగ్రజుం డిట్లనియె. 321

ఉ. అక్కట ! తల్లిదండ్రులు గృహంబున లేరు. మహాత్మ! వారు నేఁ డెక్కడ బోయిరో యెఱుంగ, నెప్పుడు బిడ్డలపేరు గ్రుచ్చి తాఁ బొక్కుచునుండుఁ దల్లి; యెటు వోయె నొకో ! విపదంబురాశికిఁ విక్రము గర్హధారుఁడవు నీవు జగజ్జన పారదర్శనా! 322

వ. అనిన విని సర్వజ్ఞుండైన నారదుండు ధర్మజున కిట్లనియె. (ఈశ్వరవశంబు విశ్వంబు. ఈశ్వరుండె భూతంబుల నొకటితో నొకటిఁ జేర్చు, నెడఁబాపు. సూచీభిన్న నాసికలందు రజ్జుప్రోతంబు లగుచుఁ గంతరజ్జువులఁ గట్టంబడిన బలీ వర్ధంబులబోలెఁ గర్తవ్యాకర్తవ్య విధాయక వేదలక్షణయగు వాక్తంత్రియందు వర్ణాశ్రమలక్షణంబులు గల నామంబులచే బద్ధులైన) లోకపాల సహితంబులై లోకంబు లీశ్వరాదేశంబు వహించు. క్రీడాసాధనంబులగు (నక్షకందుకాదుల) తెట్లు సంయోగ వియోగంబు లట్లు క్రీడించు నీశ్వరునికిం గ్రీడాసాధనంబులైన జంతువులకు సంయోగవియోగంబులు గలుగుచుండు, సమస్తజనంబును జీవ రూపంబున ధ్రువంబును, దేహరూపంబున నధ్రువంబునై యుండు. మఱియు నొక్కవక్షంబున ధ్రువంబు సధ్రువంబుం గాకయుండు. శుద్ధబ్రహ్మరూపంబున ననిర్వచనీయంబుగ రెండునై యుండు. అజగంబుచేత మ్రింగంబడిన పురుషుఁ డన్యుల రక్షింపలేని తెఱుంగునఁ బంచభూతమయంబై కాలకర్మ గుణాధీనంబైన దేహంబు పరుల రక్షింప సమర్థంబుగాదు. కరంబులుగల జంతువులకుఁ గరంబులు లేని చతుష్పదాదు లాహారంబులగు. చరణంబులు గల ప్రాణులకు జరణంబులులేని తృణాదులు భక్షణీయంబులగు. అధికజన్మంబులుగల (వ్యాఘ్రాదులకు) నల్ప జన్మంబుగల మృగాదులు భోజ్యంబులగు. సకల దేహిదేహంబులందు జీవుండు గలుగుటంజేసి జీవునికి జీవుండ జీవికయగు. అహస్త సహస్రాది రూపంబైన విశ్వమంతయు నీశ్వరుండుగాఁ దెలియుము. అతనికి వేఱు లేదు. నిజమాయా విశేషంబున మాయావియై జాతి భేద రహితుండైన యీశ్వరుండు బహుప్రకారంబుల భోగిభోగ్య రూపంబుల సంతరంగ బహిరంగంబుల దీపించు. (కాన

యనాథులు దీనులు నగు నాడు తల్లిదండ్రులు ననుం బాసి యే మయ్యెదరో?
యెట్లు వర్తించుదురో? యని వగవం బనిలేదు. అజ్ఞానమూలం బగు న్నేహం
బున నైన మనోవ్యాకులత్వంబు పరిహరింపు మని మఱియు నిట్లనియె). 323

ఆ. అట్టి కాలరూపుఁ డఖిలాత్ము డగు విష్ణుఁ, డనురనాశమునకు నవతరించి
దేవకృత్యమెల్లఁ దీర్చి చిక్కినపని, కెదురు సూచుచుండు ¹నిప్పు డధిప! 324

మత్తకోకిల. ఎంతకాలము గృష్ణుఁ డీశ్వరుఁ డిద్ధరిత్రుఁ జరించు, మీ
రంతకాలము నుండుఁ డందఱు, నవ్వలం బనిలేదు, వి
భ్రాంతి మానుము, కాలముం గడవంగ నెవ్వరు నోప, రీ
చింతయేల? నరేంద్రనత్తమ! చెప్పెదన్ విను మంతయున్. 325

వ. ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారి విదుర సహితుండై హిమవత్పర్వత దక్షిణభాగంబున
నొక్క మునివనంబునకుం జని, తొల్లి సప్తముపులకు సంతోషంబు నేయు
కొఱకు, నాకాశగంగ యేడు ప్రవాహంబులై పాతిన పుణ్యతీర్థంబునం గృత
స్నానండ్లై యథావిధి హోమ మొనరించి, జలభక్షణంబు గావించి, సకల
కర్మంబులు విసర్జించి, విష్ణుంబులఁ జెందక, నిరాహారండ్లై, యుపశాంతాత్ముఁ
డగుచు, పుత్రార్థదారైషణంబులు వర్జించి, విన్యస్తాననుండై, ప్రాణంబులు
నియమించి, మనస్సహితంబులై న చక్షురాదీంద్రియంబుల నాఁటిని విషయం
బులం బ్రవర్తింపనీక నివర్తించి, హరిభావనారూపం బగు ధారణా యోగంబుచే
రజ స్పర్శతమో రూపంబులగు మలంబుల మూఁటిని హరించి, మనంబు నహంకా
రాస్పదంబైన స్థూలదేహంబువలనం బాపి, బుద్ధియందు నేకీకరణంబుచేసి, యట్టి
విజ్ఞానాత్మను దృశ్యాంశంబువలన వియోగించి, క్షేత్రజ్ఞుని యందుఁ బొందించి,
ద్రష్టృంశంబు వలన క్షేత్రజ్ఞునిం బాపి, మహాకాశంబుతోడ ఘటాకాశముం
గలుపు కై వడి నాధారభూతంబైన బ్రహ్మమందుఁ గలిపి, లోపలి గుణక్షోభం
బును, వెలుపలి యింద్రియవిక్షేపంబును లేక నిర్మూలిత మాయాగుణ వాసనుం
డగుచు, నిరుద్ధంబులగు మనశ్చక్షురాదీంద్రియంబులు గలిగి, యథిలాహారంబు
లను వర్జించి, కొఱకు చందంబున, 326

మ. ఉటజాంతస్థల వేదికన్ నియతుండై యున్నాఁడు నేఁ డాదిగా
నిటపై నేనవనాఁడు మేన్ విడువఁగా ²నిజ్యాగ్ని యోగాగ్ని త
త్పటు దేహంబు దహింపఁ జూచి, నియమ ప్రఖ్యాత గాంధారి యి
ట్టటు వో నొల్లక, ప్రాణవల్లభునితో నగ్నిం బడుం భూవరా! 327

- క. అంతట వారల మరణము, వింతయగుచుఁ జూడఁబడిన విదురుఁడు చింతా
సంతాప మొదవఁ బ్రీత, ¹స్వాంతుండై తీర్థములకుఁ జనియెడు నధిపా! 328
- వ. అని విదురాదుల వృత్తాంతం బంతయు ధర్మనందనున కెఱింగించి తుంబురు
సహితుండై నారదుండు ²స్వర్గంబునకు నిర్గమించిన వెనుక, ధర్మజుండు
భీమునిం జూచి యిట్లనియె. 329

అధ్యాయము—౧౪

—: ధర్మరాజు దుర్నిమిత్తంబులం గని చింతించుట :—

- సీ. ఒక కాలమునఁ బండు నోషధీచయము వే తొకకాలమునఁ బిండకుండు నంద్రు
క్రోధంబు లోభంబుఁ గ్రూరత బొంకును దీపింప నరులు వర్తింతు రండు
వ్యవహారములు మహావ్యాజయుక్తము లంద్రు సఖ్యంబు వంచనా సహితమంద్రు
మగలతో నిల్లంద్రు మచ్చరించెద రంద్రు సుతులు దంద్రుల³దెగఁజూతురంద్రు
- సీ. గురుల శిష్యులు దూషించి కూడ రంద్రు, శాస్త్రమార్గము లెవ్వియు జరుగ వంద్రు
న్యాయపద్ధతి బుద్ధులై న నడవ రంద్రు, కాలగతి⁴ వింతయై వచ్చెఁ గంటె నేడు.
- మ. హరిఁ జూడఁ నరుఁ డేఁగినాడు నెల లేడయ్యెంగదా! రారు కా
లరు లెవ్వారును. యాదవుల్ సమద లోలస్వాంతు⁵ తేవేళ సు
స్థిరులై యుండుదురా? మురారి సుఖియై నేమంబుతో నుండునా?
⁷యెరవై యున్నది చిత్త మీశ్వరకృతం బెట్లోకదే? మారుతీ! 331
- క. మానసము గలఁగుచున్నది మానవు బహు దుర్నిమిత్త మర్యాదలు, స
న్మానవ దేహక్రీడలు, మాన విచారింపఁనోపు మాధవుఁ ⁹డనుజా! 332
- క. మనవులు చెప్పక ముందట, మన దార ప్రాణ రాజ్య మాన శ్రీలఁ
మనుపుడు నని ¹⁰యా దేవుఁడు, మనమునఁదలపోసి మనిచె మనలం గరుణఁ. 333
- క. నారదుఁ డాడిన కై వడిఁ గ్రూరపుఁ గాలంబు వచ్చెఁ గుంభిని మీఁదఁ
ఘోరములగు సుత్పాతము. లారభటిం జూడఁబడియె ననిలజ! ¹¹కంచే. 334

1. దశిస్వాంతుండై (ద); హర్షశోకయుత స్తస్మాద్గంతా తీర్థనిషేవకః (13-62) 2. వియ్యంబు
సంబున స్వర్గంబునకు (ట) 3. నెండియుండునంద్రు (చ. ద.) 4. దిగ (క. ద.) 5. యింతయై
(క. ట.) 6. లీవేళ (త) 7. యెరయైయున్నది (హ); యరవై యుండదు (చ. ట. త. జ. ద.)
8. టోలు (చ. ద.) 9. డకటా (హ. తం. వా.) 10. మాధవుఁడిట (తం. వా.) 11. వింతే
(క. చ. జ. ద. ద. బ.)

- సీ. ¹ఓడక నాముందు నొక సారమేయంబు మొలుగుచు నున్నది మోర యెత్తి
యాదిత్యుఁ డుదయింప నభిముఖియై నక్క వాపోయె మంటలు ²వాతఁ గలుగ
³మిక్కిలు చున్నవి ⁴మెఱసి గవాదులు గర్దభాదులు దీర్చి క్రందుకొనియె
సుత్తమాశ్వములకు నుదయించెఁ గన్నీరు మత్తగజంబుల మదము లుడిగెఁ
- ఆ. గాలుదూతభంగి గవినెఁ గపోతము ⁵మండ దగ్గి హోమ మందిరములఁ
జుట్టుఁ బొగలు దిశల సొరిది నాచ్ఛాదించెఁ, దరణి మానెఁజూడు ధరణి గదరె.
- క. వాతములు ⁷విసరె రేణు, వ్రాతము లాకసముఁ గప్పె వడి ⁸సుడిగొని ని
ర్వాతములు వడియె ఘననం. ఘాతంబులు రక్త వర్ష కలితము లయ్యెఁ. 336
- క. గ్రహములు పోరాడెడి నా, గ్రహములు వినఁబడియె భూతకలకలముల, దు
స్సహములగుచు శిఖికీలా, వహములక్రియఁ దోచె గగన వసుధాంతరముల్.
- క. దూడలు గుడువవు చన్నులు, దూడలకును గోవు లీవు దుగ్ధము, ⁹తొడలం
బీడలు మానవు, ¹⁰పశువులఁ, గూతవు వృషభములు దఱిపికుఱుల నెక్కుఁ. 338
- క. కదలెడు వేల్పుల రూపులు, వదలెడుఁ గన్నీరు వానివలనం జెమటల్
వొదలెడిఁ బ్రతిమలు వెలిఁ జని, మెదలెడి నొక్కొక్క గుడినిమేదిని యందుఁ. 339
- క. కాకంబులు వాపోయెడి, ఘాకంబులు నగరఁ బగలు గుండ్రలు గొలిపెఁ
లోకంబులు విభ్రష్ట. శ్రీకంబుల గతి నశించి శిథిలము లయ్యెఁ. 340
- మ. యవ పద్మాంకుశ చాప చక్ర యుష రేఖాలంకృతం బైన మా
ధవు పాదద్వయ ¹¹మింక ముద్దెడు పవిత్రత్వంబు నేఁ డాదిగా
నవనీకాంతకు లేదువో! ¹²పలుమలు న్నందంద వామాక్షీ బా
హువు లాకంపము నొందుచుండు, నిల కే యుగ్రస్థితు ల్వచ్చునో! 341
- వ. మఱియు మహోత్పాతంబులు పెక్కులు పుట్టుచున్నయవి. మురాంతకుని
వృత్తాంతంబు వినరాదు. అని కుంతీసుతాగ్రజుండు భీమునితో విచారించు సమ
యంబున,

1. ఓడదు (హ); ఓడక ముందట (క.ట.ద.ల.) 2. వాంతిఁజేసి (క.చ.జ.ద.చ.) 3. మిక్కిలి
యన్నది (హ) 4. గృహదులు (హ.తం.వా.); శస్త్రాః కుర్వంతి మాం సవ్యం చక్షిణం పశవోఽపరే
(14-14); గవాదయో మాం సవ్యం వామం కుర్వంతి (వ్యాఖ్య) 5. మండవగ్నలైల్ల (క.ట.జ.బ.)
6. జూడ (క.ట.జ.బ.) 7. వినరి (హ.తం.వా.) 8. సురగొని (క) 9. లబధి (క.చ.ట.ద.)
10. పశులకు (క.బ.) 11. మెద్దెడు (హ.తం.వా.) 12. మఱి మేదియాంగంబు (హ.తం.వా.)

—: అర్జునుండు ద్వారకనుండి వచ్చి కృష్ణ నిర్యాణమును దెలియఁ జెప్పుట :—

క. భేదమున నింద్రసూనుడు, యాదవపురినుండి వచ్చి, యగ్రజుఁ గని, త
త్పాదముల నయన సలిలో, త్పాదకుడై పడియె దీనుభంగి నరేంద్రా ! 343

క. పల్లటిలిన యల్లముతోఁ దల్లచపడుచున్న పిన్న తమ్మునిఁ గని వె
ల్వెల్ల నగు మొగముతో జను, లెల్లను విన ధర్మపుత్రుఁ డిట్లని పలికె॥. 344

సీ. మాతామహుడైన మన కూరుఁ డున్నాఁడె; మంగళమే మన మాతులునకు;
మోదమే నలుగురు ముగురు మేనత్తల; కానందమే వారి యాత్మజులకు;
నక్రూర కృతవర్మ లాయస్సమేతులే; ¹జీవితుఁడే యుగ్రసేన విభుఁడు
గల్యాణ యక్తులే గద సారణాదులు మాధవు తమ్ములు మానధనులు;

తే. నందమే? మన సత్త్వక నందనునకు, భద్రమే? శంబరాసుర భంజనునకుఁ
గుళలమే? బాణదనుజేంద్రు కూతువతికి, హర్షమే? పార్థ! ముసలికి హలికి బలికి.

వ. మతియును నంధుఁ మధు యదు భోజ దాశార్థ వృష్టి సాత్వతు లనియెడి
వంశంబుల వీరులును, హరి కుమారులైన సాంబ సుషేణ ప్రముఖులును, నారా
యణానుచరులైన యుద్ధవాదులును, కృష్ణసహచరులైన సునంద²నందాదులును
సుఖానందులే? యని యందఱ నడిగి, ధర్మజుండు గ్రమ్మఱ నిల్లనియె. 346

సీ. వైకుంఠవాసుల వధువున నెవ్వని బలమున నానంద భరితులగుచు
వెఱవక యాదవవీరులు వర్తింతు, రమరులు గొలువుండు నట్టి కొలువు
చవికె నాకర్షించి చరణసేవకులైన బంధు మిత్రాదుల ³పదయుగమున
నెవ్వఁడు ద్రొక్కించె, నింద్రపీఠము మీద, వజ్రంబు జళిపించి వ్రాలువాని

తే. ప్రాణవల్లభ ⁴తెంగేలఁ బాదుచేసి, యమృతజలములఁ బోషింప నలరు పారి
జాత మెవ్వఁడు కొనివచ్చి సత్యభామ, కిచ్చె, నట్టి మహాత్మున కివుడు శుభమె?

కా. అన్నా! ఫల్గున! భక్తవత్సలుఁడు బ్రహ్మణ్యుండు గోవిందుఁ డా
పన్నాసీక శరణ్యుఁ డీశుఁడు జగద్భద్రానుసంధాయి శ్రీ
మన్నవ్యాంబుజ పత్రనేత్రుఁడు సుధర్మామధ్య పీఠంబునం
దున్నాఁడా! బలభద్రుఁగూడి, సుఖియై, యుత్సాహియై, ద్వారకక॥. 348

క. ఆ రామ కేశపులకును, సారామలభక్తి నివు సలుపుదువు గదా ?
గారాములు సేయుదురా? పోరాముల బంధు లెల్లప్రార్థు జితారీ ! 349

1. జీవించిన (క.జ.); 2. నందాదులు నని (హ); 3. పాదయుగము (హ.వా.); పదయుగముల (తం); 4. తెంగేలు పాదుచేసి (చ.ట.త.జ.)

శా. ము న్నుగ్రాటవిలో వరాహమునకై ముక్కంటితోఁ బోరుచో
సన్నాహంబునఁ గాలకేయుల పడిం జక్కాడుచోఁ బ్రాభవ
స్కన్నుండై చనుకొరవేంద్రు పనికై గంధర్వులం ద్రోలుచోఁ
గన్నీ రెన్నఁడుఁ దేవు తండ్రి! చెపుమా! కల్యాణమే? చక్రికి॥ 350

వ. అదియునుం గాక, 351

క. ఓడితివో శత్రువులకు, నాడితివో సాధు దూష జాలాపంబుల్
గూడితివో పరసతులను, వీడితివో మానధనము వీరుల నడుమ॥ 352

క. తప్పితివో? యిచ్చెద నని, చెప్పితివో? కపటసాక్షి; చేసిన మేలుం
1దెప్పితివో? శరణార్థుల, రొప్పితివో? ద్విజులఁ బసుల రోగుల సతుల॥ 353

క. అడిచితివో? భూసురులను, గుడిచితివో? బాల వృద్ధ గురువులు వెలిగా
విడిచితివో? యాశ్రితులను, ముడిచితివో? పరుల విత్తములు లోభమున॥ 354

అథ్వాయము — ౧౫

వ. అని పలికినం గన్నీరు కరతలమునం దుడిచికొనుచు, గద్గదస్వరంబున మహా
నిధిఁ గోలుపోయిన పేదచందంబున నిట్టూర్పుల విగుడింపుచు, నర్జునుం
డన్న కిట్ల నియె. 355

క. మన సారథి, మన సచివుఁడు, మన వియ్యము, మన సఖుండు, మన బాంధవుఁడు॥
మన విభుఁడు, గురువు, దేవర మనలను దిగనాడి చనియె, మనుజాధీశా! 356

క. కంటకపు స్పృపులు సూడఁగ, మింటం గంపించు యంత్రమీనముఁ గోల॥
గెంటించి మనము వాలుం, గంటిం జేకొంటి మతవి కరుణన కాదే? 357

క. దండి ననేకులతో నా, ఖండలుఁ డెదురై న గెలిచి భండవ వసముం
జండార్చికి నర్పించిన, గాండీవము నిచ్చెఁ జక్రి గలుగుటఁ 2గాదే? 358

క. దిక్కుల రాజుల నెల్లను, మక్కించి ధనంబు గొనుట, మయకృతసభ ము
న్నెక్కుట, జన్నము సేయుట, నిక్కము హరి మనకు దండ నిలిచినఁగాదే? 359

మ. ఇభజిద్విర్య! 3మహాఖిషి క్తమగు నీ యిల్లాలి ధమ్మిల్లము॥
సభలో శాత్రవు 4లీడ్చిన॥ ముడువ కా చంద్రాస్య దుఃఖింపఁగా
సభయం విచ్చి ప్రతిజ్ఞచేసి భవదీయారాతికాంతా శిరో
జ భరశ్రీలు హరింపఁదే? విధవలై సౌభాగ్యముల్ వీడఁగ॥ 360

1. దప్పితివో (హ. అం. వా.) 2. నధిపా (హ. తం. వా.) 3. మహాఖిషి క్త (హ. క. జ. బ.)
4. ఈడ్చి తెచ్చినపుడా (హ) ఈడ్చి విచ్చినపుడా (వా)

శా. వైరుల్ గట్టిన పుట్టముల్ విడువఁగా వారింప నా వల్లభుల్
రావీవేశ, నుపేక్షనేయఁ దగవే? రావే? నివారింపవే?

లేరే? త్రాతలు కృష్ణ! యంచు సభలో లీనాంగియై కుయ్యదఁ
గారుణ్యంబున భూరి వత్సరలితంగా జేయఁడే? ద్రౌపదిఁ.

361

సీ. దుర్వాసుఁ దొకనాఁడు దుర్యోధనుఁడు వంప పదివేల శిష్యులు భక్తిఁ గొలువఁ
జనుదెంచి మనము పాంచాలియుఁ గుడిచిన వెనుక నాహారంబు వేడుకొనినఁ
బెట్టెద ననవుడుఁ బెట్టుకున్న శపింతు ననుచుఁ దోయావగాహమున కేగఁ
గడవల నన్నశాకములు దీటుట చూచి పాంచాల పుత్రిక పర్ణశాల

తే. లోన¹ వెఱచిన, విచ్చేసి లోవిలోని, శిష్ట శాకాన్న లవము ప్రాశించి, తపసి
కోప ముడిగించి, పరిపూర్ణ కుక్షిజేసె, నిట్టి త్రైలోక్య సంతర్పియెందుఁగలుఁడు?

సీ. పందికై పోరాడ పాలాక్షఁ డెవ్వని బలమున నా కిచ్చెఁ బాశుపతము!
నెవ్వని లావున నీ మేన దేవేంద్రు పీఠార్థమున నుండు పెంపుఁ గంటిఁ!
గాలకేయ నివాత కవచాది దైత్యులఁ జంపితి నెవ్వని సంస్కరించి!
గోగ్రహణమునాఁడు కురుకులాంభోనిధిఁ గడచితి! నెవ్వని కరుణఁ జేసి

అ. కర్ణ సింధురాజ కౌరవేంద్రాదుల, తలల పాగలెల్లఁ దడవి తెచ్చి
యే మహాత్ము బలిమి నిచ్చితి! విరటుని, పుత్రి యడుగ బొమ్మపొత్తికలకు. 363

మ. గురు భీష్మాదులు గూడి పన్నిన కురుక్షేత్ర చక్రంబులో
గురుశక్తి² రథయంతయై, నొగలపైఁ గూర్చుండి, యా మేటి నా
శరముల్ వాఱకమున్న వారల కిబలోత్సాహాయు రుద్యోగ త
త్పరతల్ చూడ్కుల సంహరించె నమితోత్సాహంబు నాకిచ్చుచుఁ. 364

మ. అనురేంద్రుం దొనరించు కృత్యములు ప్రహ్లాదుం బ్రవేశించి గె
ల్వ సమర్థంబులు గాని కై వడిఁ గృపాశ్వత్థామ గాంగేయ నూ
ర్యసుత ద్రోణ ధనుర్విముక్త బహు దివ్యాస్త్ర ప్రపంచంబు నా
దెసకుఁ రాక తొలంగు మాధవు దయా దృష్టి³ నరేంద్రోత్తమా! 365

చ. వసుమతి, దివ్యవాణిముల ప్రక్కలువాసి, కొలంకునేసి, నా
రసముల మాటుగాఁ బఱపి, రథ్యముల⁴ రిపులెల్లఁ జూడ, సా
హసమున *నీలఁ బెట్టితి రణావని సైంధవుఁ జంపునాఁడు నా
కసురవిరోధి భద్రగతి⁴ నండయి వచ్చినఁగాదె? భూవరా! 366

1. దలచిన (పా. లం. పా.) 2. దరిగి తెచ్చి (ప) 3. బలోత్సాహాతిరేకంబు సత్వరతన్ (ప);
*నీరు పెట్టితి (?) 4. సద్గమ (క. చ. ట. త. జ.)

సీ. చెలికాడ ! రమ్మని చీరు న న్నొకవేళ మన్నించు నొకవేళ మఱచి ! యనుచు
బంధుభావంబునఁ బాటించు నొకవేళ దాతయై యొకవేళ దనము లిచ్చు
మంత్రియై యొకవేళ మంత్ర మాదేశించు బోధయై యొకవేళ బుద్ధి నెప్పు
సారథ్య మొనరించుఁ జనవిచ్చు నొకవేళఁ గ్రీడించు నొకవేళ గేలి నేయు

తే. నొక్క శయ్యాసనంబున నుండుఁ, గన్న, తండ్రికై వడిఁ చేసినతప్పుఁ గాఁచు,
హస్తములువట్టి పొత్తున నారగించు, మనుజువల్లభ ? మాదపు మఱవరాదు. 367

క. విజయ! దనంజయ! హనుమద్ధ్వజ! ఫల్గున! పాండురాజతనయ! నర! మహేం
ద్రజ! మిత్రాష్టన! యంచును, ¹భుజములు తలకడవ రాకపోకలఁ జీరు. 368

క. వారిజగంధులు దమలో, వారింపఁగరాని ప్రేమ వాదము నేయ
వారిజనేత్రుఁడు ననుఁ దగ, వారిండ్లకుఁ బనుపు నలుక వారింప నృపా ! 369

క. నిచ్చలు లోపలి కాంతలు, మచ్చికఁ దనతోడ నాడు మాటలు నాకు
ముచ్చటలు నెప్పు మెల్లన, విచ్చలవిడిఁ దొడలమీద విచ్చేసి నృపా ! 370

చ. అటమటమయ్యె నా భజన మంతయు భూవర ! నేఁడు చూడుమా
యిటువలె గారవించు జగదీశుఁడు గృష్టుఁడు లేని పిమ్మట
బటుతర దేహలోభమునఁ బ్రాణము లున్నవి వెంటఁ బోక, నేఁ
గటకట ! పూర్వజన్మమునఁ గర్మము లెట్టివి చేసినాడనో ! 371

శా. కాంతారంబున నొంటిఁ దోడుకొని రాఁగాఁ జూచి, గోవింద శు
ద్ధాంతస్త్రీలఁ బదాఱువేల మద రాగాయత్తులై తాకి, నా
చెంత బోయలు మూఁగిపట్టికొన, సీమంతినీసంఘము
భ్రాంతి భామిని భంగి నుంటి విడిపింప లేక, ధాత్రీశ్వరా ! 372

శా. ఆ తే రా రధికుండు నా హయము లా యస్త్రాసనం బా శర
వ్రాతం బన్యులఁ దొల్లిఁ జంపును, దుది వ్యర్థంబు లై పోయె మ
చ్చేతోధీశుఁడు చక్రి లేమి, భసితక్షిప్తాజ్య మాయావి మా
యాతంత్రోషర భూమి బీజముల మర్యాద నిమేంబున. 373

మ. యదువీరుల్ మునినాథు శాపమునఁ గాలాధినులై, యందఱు
మదిరాపాన వివర్ధమాన మద సమ్మర్దోగ్ర రోషాంధులై,
కదనంబుల్ దమలోన ముష్టిహతులం గావించి ⁴సీతైరి, న
ష్టదశం జిక్కిరి నల్గు రేవు రచట సర్వసహవల్లభా ! 374

1. భుజములఁ దలకడవ (హ. తం. వా.) 2. జంపుడుఁ దుది (హ) 3. పోయెదఁ జేతో
దీశుఁడు (హ) 4. లేరైరి (హ.య.)

క. భూతములవలన నెప్పుడు, భూతములకు జన్మ మరణ పోషణములు ని
ర్ణీతములు నేయుచుండును, భూతమయుం డీశ్వరుండు ¹భూపవరేణ్యా ! 375

క. బలములుగల మీనంబులు, బలవిరహిత మీనములను భక్షించుక్రియఁ
బలవంతులైన యదువులు, బలరహితులఁ జంపి రహితభావముల నృపా! 376

మ. బలహీనాంగులకుఁ బలాధికులకుం బ్రహ్మర్షి భావోద్యమం
బులు గల్పించి, వినాశము న్నెఱపి, యీ భూభారముం బాపి, ని
శ్చలబుద్ధిఁ గృతకార్యుడై చనియె నా సర్వేశ్వరుం డచ్యుతం
డలఘుం డేమని చెప్పుదుఁ! భగవదీ యాయత్త ముర్విశ్వరా ! 377

వ. మఱియు దేశ కాలార్థ యుక్తంబులు, సంతాపకరణ సంతాపశమనంబులు నైన
హరివచనంబులం దలంచి, చిత్తంబు పరాయత్తంబై యున్నది. అని యన్నకుం
డెప్పి నిరుత్తరుండై, గోవింద చరణారవింద చింతామలబుద్ధియై, శోకంబు
వర్జించి, సదా ధ్యాన భక్తివిశేషంబులం గామక్రోధాదుల జయించి, తొల్లి
తన కుభయసేనామధ్యంబున నసంతుం డానతిచ్చిన గీతలు దలంచి, కాలకర్మ
బోగాభినివేశంబులచేత నావృత్తంబైన విజ్ఞానంబు గ్రమ్మఱ నధిగమించి, శోక
హేతు వహంకార మమకారాత్మకంబైన ద్వైతభ్రమం బనియును, ద్వైత
భ్రమంబులకుఁ గారణంబు దేహంబనియును, దేహంబునకు బీజంబు లింగం
బనియును, లింగంబునకు మూలంబు గుణంబు లనియును, గుణములకు నిదానము
ప్రకృతియనియును, బ్రహ్మహ మనియెడు జ్ఞానంబున లీనయై ప్రకృతి లేకుండు
ననియు (ప్రకృతి యడంగుటయ నైర్గుణం బనియును, నైర్గుణ్యంబువలనఁ
గార్యలింగ నాశంబనియును, గార్యలింగ నాశంబున నసంభవం బగుననియును)
ప్రకృతిం బాసి క్రమ్మఱ స్థూలశరీర ప్రాప్తుండు గాక పురుషుండు సమ్యగ్భృ
గంబున నుండుననియును. నిశ్చయించి, యట్లునుండు విరక్తుండై యూరకుండె.
ధర్మజుండు ²భగవదీయ మార్గంబు దెలిసి, యాదవుల నాశంబు విని, నారదు
వచనంబు దలంచి, నిశ్చలచిత్తుండై స్వర్గగమనంబునకు యత్నంబు నేయుచుండె.
ఆ సమయంబున,

378

క. యదువుల నాశము మాదవు, పదవియు విని కుంతి విమలభక్తిఁ భగవ
త్పదచింతా తత్పరయై, ముదమున సంసార మార్గమునకుం బాసెఁ. 379

వ. ఇట్లు కంటకంబునంగంటకొన్మూలనంబు నేసికంటకంబులురెంటినిం బరిహరించు
విన్నాణి తెఱంగున, యాదవరూప శరీరంబునంజేసి యీశ్వరుండు లోకకంటక

శరీరంబులు సుహరించి నిజశరీరంబు విడిచె. సంహారమునకు నిజశరీర పర శరీరములు రెండు నీశ్వరునకు సమంబులు. నిజరూపంబున నుండుచు, రూపాంతరంబుల ధరించి క్రమమృత సంతర్ధానంబు నొందు నటునికై వడి లీలాపరాయణుడైన నారాయణుండు మీన కూర్మాది రూపంబులు ధరియించుం బరిహరించు నని చెప్పి మణియు నిట్లనియె.

380

క. ఏ దినమున వైకుంఠుడు, మేదినిపైఁ దాల్చినట్టి మేను విడిచినాఁ
డా దినమున నశుభ ప్రతి, పాదకమగు కలియుగంబు ప్రాప్తంబయ్యెన్. 381

— : ఛర్మరాజు పరీక్షిన్మహారాజునకు పట్టముగట్టి మహాప్రస్థానంబున కరుగుట : —

సీ. కలివర్తనంబునఁ గ్రౌర్య హింసాసత్య దంభ కౌటిల్యా ద్యధర్మచయము
పురముల గృహముల భూములఁ దనలోనఁ గలుగుట దలపోసి కలిపురమున
మనుమని రాజుపై మనుమని దీవించి సింధుతోయ కణాభిషిక్తుఁ జేసి
యనిరుద్ధ నందనుండైన వజ్రునిఁ దెచ్చి మధురఁ బట్టముగట్టి మమతఁ బాసి

ఆ. కరులఁ దురగములను గంకణాదికముల, మంత్రిజనుల బుధుల మానవతుల
నఖిలమైన ధనము నభిమన్యుసుతునకు, నప్పగించి బుద్ధి నాశ్రయించి. 382

వ. విరక్తుండైన ధర్మనందనుండు ప్రాణాపత్య మనియెడి యిష్టి గావించి, యగ్నుల
నాత్మారోపణంబు నేసి, నిరహంకారుండును నిర్దశితాశేష బంధనుండు నై,
సకలేంద్రియంబుల మానసంబున నణంచి, ప్రాణాధీన వృత్తియగు మానసం
బును బ్రాణమందుఁ, బ్రాణము నపానమునందు, సుత్సర్గ సహితంబైన
యపానము మృత్యువందును, మృత్యువును బంచభూతములకు నైక్యంబైన
దేహంబునందును, దేహము గుణత్రయము నందును, గుణత్రయంబు నవిద్య
యందును, సర్వారోపహేతువగు నవిద్యను జీవుని యందును, జీవుండైన తన్ను
నవ్యయంబైన బ్రహ్మమందును లయింపం జేసి, బహి రంతరంగ వ్యాపారం
బులు విడిచి, నారచీరలు ధరియించి, మౌనియు నిరాహారుండును ముక్తకేశుం
డును నై యున్మత్తపిశాచ బధిర జడుల చందంబున నిరపేక్షకత్వంబున. 383

క. చిత్తంబున బ్రహ్మము నా, వృత్తము గావించుకొనుచు విజ్ఞాన ధన
యత్తులు దొల్లి వెలింగెడి, యుత్తర దిశ కేగే నిర్మ లోద్యోగమునన్. 384

- సీ. అంత నాతని తమ్ము లనిల పుత్రాదులు గలిరాకచేఁ బాపకర్ము లగుచుఁ
జరియించు ప్రజల సంచారము లీక్షించి యఖిల ధర్మంబుల నాచరించి
వైకుంఠ చరణాబ్జ వర్తిత హృదయమై తద్భక్తి నిర్మలత్వమును జెంది
విషయ యుక్తులకుఁ బ్రవేశింపఁగా రాక నిర్భూత కల్మష నిపుణ ¹మతులు
- తే. బహుళ విజ్ఞానదావాగ్ని భసిత కర్ము. లై న యేకాంతులకు ²లక్ష్మ్యమై వెలుంగు
ముఖ్య నారాయణ స్థానమునకుఁ జనిరి, విగతరజ మైన యాత్మల విప్రవర్య!
- ప. అంత విదురుండు ప్రభానతీర్థంబున హరియందుఁ జిత్తంబు నేర్పి, శరీరంబు
విడిచి, పితృవర్గంబుతోడ దండధరుం డగుటంజేసి నిజాధికార స్థానంబునకుం
జనియె. ద్రుపదరాజ పుత్రియు పతులవలన ననపేక్షితయై వాసుదేవునందుఁ
జిత్తంబు నేర్పి తత్పదంబు నేరె. ఇట్లు, 386
- క. పాండవ కృష్ణుల యానము, పాండురమతి నెవ్వఁడైన బలికిన విన్న³
ఖండిత భవుఁడై హరిదా, నుండై కై వల్యపదము సొచ్చు నరేంద్రా! 387

అధ్యాయము—౧౬

- ప. అంత నటం బరీక్షి త్కుమారుండు జాతకర్మవిదులైన భూసురోత్తమ శిశువశం
బున మహాభాగవతుండై, ధరణీపాలనంబు నేయుచు, సుత్తరుని పుత్రిక నిరావతి
యను మత్తకాశిని బెండ్లియాడి, జనమేజయ ప్రముఖులైన నలువురు
కొడుకుల నుత్పాదించి, గంగాతటంబునఁ గృపాచార్యుండు గురువైయుండ,
యాగభాగంబులకు వచ్చిన దేవతల నీక్షింపుచు, భూరి దక్షిణంబులుగా
మూఁడశ్వమేధంబు లాచరించి, దిగ్విజయకాలంబున గోమిథునంబుఁ దన్ను
చున్న కూద్రుండును, రాజవిహ్న ముద్రితుండు నగు కలిం బట్టి నిగ్రహించె.
అని చెప్పిన శౌనకుండు పౌరాణికున కిట్లనియె. 388

—: పరీక్షిన్మహారాజు భూ ధర్మ దేవతల సంచారం బాలించుట :—

- క. భూవరరూపుఁడు కూద్రుండు, గోవుం దా నేల తన్నె? గోరి పరీక్షి
ద్యూపరుండు దిశల గెలుచుచు, నేవిధిఁ గలి నిగ్రహించె? నెఱిగింపఁగదే. 389
- మ. అరవిందాక్ష పదారవింద మకరందాసక్తులై యున్న స
త్పురుషశ్రేష్ఠుల వృత్తముల్ వినక దుర్బుద్ధి⁴ విలంపించి దు
ర్నర వార్తాకథన ప్రపంచములు గర్జప్రాప్తముల్ నేసి వా
సరముల్ వ్యర్థత⁴ ద్రోబ్బుచుండఁ జన దీ సంసార మోహంబునన్. 390

1. చుగుచు (హ) 2. లక్ష్మ్యమై (ట) 3. విదంబించి (చ. ట.) 4. ద్రోచు (తం. వా.)

- సీ. మనువు నిత్యముగాదు మరణంబు నిజమని యెఱిగి మోక్షస్థితి నిశ్చయించు
 1నల్పాయువులము మా కన్య దుర్జన చరిత్రము లోలి గర్జ రంధ్రములఁ బెట్టి
 బంగారు వంటి యీ బ్రతికెడు కాలంబు వోనాకఁగా నేలఁ పుణ్యచరితః!
 మాధవ పదపద్మ మకరందపానంబు నేయింపవే! యేము నేయునట్టి
- ఆ. సత్త్రియాగమునకు సన్మునీంద్రులు సీర, వాఁడె దండధరుఁడు వచ్చెఁ జూడు
 చంపఁ దొకనినైన జన్న మయ్యెడు దాఁక, వినుచునుండుఁ దగిలి విష్ణుకథలు.
- క. మందునకు మందబుద్ధికి, మందాయువునకు నిరర్థ 2మార్గునకును గో
 వింద చరణారివింద మ, రందముఁ గొనఁ దెఱపితేదు 3రాత్రిం బవలు॥. 392
- వ. అని శౌనకుండు పలికిన సూతుం డిట్లనియె. పరీక్షిన్నరేంద్రుండు నిజవాహినీ
 సందోహ సంరక్షితంబగు(కురుజాంగల)దేశంబునం (గలి ప్రవేశంబు నాకర్ణించి
 యుద్ధకుతూహలత) సంగీకరించి, యొక్క-నాఁడు సముల్లాసంబున బాణాసనంబు
 గైకొని నీల నీరదనిభ తురంగ నివహ యోజితంబును, ఫలిత మనోరథంబు నైన
 రథంబు నారోహణంబుచేసి. మృగేంద్ర ధ్వజంబు వెలుంగ, రథ కరి తురంగ
 సుభట సంఘటిత చక్రంబు నిర్వక్రంబునం గొలువ, దిగ్విజయార్థంబు వెడలి
 పూర్వ దక్షిణ పశ్చిమోత్తర సముద్ర లగ్నంబులైన యిలావృత, రమ్యక,
 హిరణ్మయ, హరివర్ష, కింపురుష, భద్రాశ్వ. కేతుమాల, భారత వర్షంబులు,
 సుత్తరకురుదేశంబులును జయించి (పుష్కల ధనప్రదాన పూర్వకలగు సపర్యల
 నభ్యర్చితుండై) తత్తద్దేశ మంగళపాతక సంఘాత జేగీయమాన పూర్వరాజ
 వృత్తాంతంబు లాకర్ణింపుచు, పాతకపరిత పద్యంబులందుఁ బాండవులకు భక్త
 వత్సలుండైన పుండరీకాక్షుం దాచరించిన సారథ్య సఖ్య సభాపతిత్వ సాచివ్య
 రచన వీరాసన దూతభావాది కర్మంబులు, నశ్వత్థామాత్రతేజంబు వలనఁ దను
 రక్షించుటయు, యాదవ పాండవుల స్నేహానుబంధంబును, వారలకుం గలిగిన
 భగవద్భక్తివిశేషంబును విని, యాశ్చర్యంబు నొందుచు, (వంది బృందంబులకు
 మహాధనంబులు, హోరాంబరాభరణ సందోహంబులు నొసంగుచు) బద్మానాభ
 పాదపద్మభజన పరతంత్ర పవిత్ర మానసుండై యుండె. అయ్యెడ వృషభ
 రూపంబున నేకపాదంబున సంచరించు ధర్మదేవుండు, దన సమీపంబున లేగ
 లేని లేగటి 4కుట్టి చందంబున, హతప్రభయై నేత్రంబుల సలిలంబులు గురి
 యుచు, గోరూపయై యున్న ధాత్రి కిట్లనియె.

393

1. నల్పాయులగు మాకు నట్టి (హ) 2. మార్గముల (హ.తం.వా.) 3. రాత్రిందివముల్ (తం.వా.)

4. కుట్టి (హ. క. బ.)

- మ. నయనాంభః కణజాల మేల విడువఁ? నా తల్లి! నీ మేను సా
మయయై యున్నది మోము వాడినది నీ మన్నించు చుట్టలకుఁ
భయదుఃఖంబులు నేఁడు వొందవుగదా? బంధించి కూడ్రుల్ పద
త్రయహీనఁ ననుఁ బట్టవత్తు రనియో? తాపంబు నీ కేటికిఁ. 394
- సీ. మఖములులేమి నమర్త్యుల కిటమీఁద మఖభాగములు లేక మాను ననియో?
రమణులు రమణుల రక్షింప రనియో? తత్పుత్రులఁ దండ్రులు ప్రోవరనియో?
భారతి గుజనులఁ బ్రాపించు ననియో? 1నద్విప్రుల నృపులు సేవింప రనియో?
కులిశహస్తుఁడు వాన గురియింపకుండఁగ బ్రజలు దుఃఖంబునఁబడుదు రనియో?
- అ. హీనవంశజాతు లేలేద రనియో? రా, జ్యములు పాడిగలిగి జరగ వనియో?
మనుజు లన్నపాన మైథున శయనాన, నాది కర్మసక్తు లగుదు రనియో? 395
- మ. జననీ! నీ భరమెల్ల డింపుటకునై చక్రాయుధుం డిన్ని హా
యనముల్ గేళి నరాకృతిఁ మెలఁగి నిత్యానందముం జేసి పో
యిన నే నింక ననాథనై తిఁ గుజనుం డెవ్వఁడు శాపించునో?
పెనుదుఃఖంబులు నేమి 2పొందు ననియో? భీతిల్లి చింతించుటల్. 396
- క. దెప్పరమగు కాలముచే, నెప్పుడు 3దేవతలకెల్ల నష్టంబగు నీ
యొప్పిదముఁ గృష్ణుఁ డరిగినఁ, దప్పెఁగదా! తల్లి! నీవు తల్ల డపడఁగఁ. 397
- వ. అనిన భూదేవి యిట్లనియె. 398
- క. ఈ లోకంబునఁ బూర్వము, నాలుగుపాదముల నీవు నడతువు నేఁ డా
శ్రీలలనేకుఁడు లేమిని, గాలముచే నీకు నొంటికా లయ్యెఁగదే! 399
- వ. మఱియు సత్య శౌచ దయా జ్ఞాంతి త్యాగ సంతోషార్జవంబులును, శమ దమ
తపంబులును, సామ్యంబును, పరాపరాధసహనంబును, లాభంబుగలయెడ నుదా
సీనుండై యుండుటయును, శాస్త్రవిచారంబును, విజ్ఞానవిరక్తులును, ఐశ్వర్య
శౌర్య ప్రభా దక్షత్వంబులును, స్మృతియును, స్వాతంత్ర్యమును, కౌశల కాంతి
ధైర్య మార్దవ ప్రతిభాతిశయ ప్రశ్రయ శీలంబులును, జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ
మనోబలంబులును, సౌభాగ్య గాంభీర్యంబులును, స్థైర్య శ్రద్ధా కీర్తిమాన గర్వా
భావంబులు ననియెడి ముప్పదితొమ్మిది గుణంబులు నవియునుంగాక బ్రహ్మ
జ్యోతా శరణ్యతాది మహాగుణ సమూహంబును, కృష్ణదేవుని యందు వర్తించుఁ
గావున, 400

1. నద్విప్రులు నృపుల సేవితరనియో (తం.పా.) 2. పొందఁ గంటి ననియో (హం.తం.పా.)
3. దేవతలకైన (ద. తం.)

క. గణనాతీతములగు స, ద్గుణములు గల చక్రి సనిన ఘోరకలి ప్రే
రణమునఁ ¹పాపసమూహ, వ్రణయుతులగు జనులఁ జూచి వగచెడఁ దండ్రి. 401

క. దేవతలకు ఋషులకుఁ బితృ, దేవతలకు నాకు నీకు ధీయుతులకు నా
నా వర్ణాశ్రమములకును, గోవులకును బాధ యనుచుఁ గుందెద ననఘా! 402

సీ. బ్రహ్మాదు రెవ్వని భద్రకటాక్ష వీక్షణము వాంఛింతురు సత్తపములఁ
²గమలాలయము మాని కమల యెవ్వని పాదకమలంబు నేవించుఁ గౌతుకమున
భవ్యచిత్తంబునఁ బరమయోగీంద్రులు నిలుపుదు రెవ్వని నియతితోడ
వేదంబు రెవ్వని విమలచారిత్రముల్ వినుతింపఁగా లేక వెగడు వడియె

ఆ. నట్టి వాసుదేవు నబ్జ వజ్రాంకుశ, చక్ర మీన శంఖ చాప కేతు
చిహ్నితంబులై న శ్రీవరణము లింక, సోఁకవనుచు వగవు సోఁకెనయ్య! 403

క. హరిపాదంబులు ³సోఁకెడి, సిరికతమున నిఖిలభువన నేవ్యత్వముతో
స్థిరనైతి నిన్నిదినములు, హరి నా గర్వంబు మాన్చి యరిగె మహాత్మా! 404

క. లీలాకారము దాల్చెను, శ్రీలలనేకుండు ఖలుల శిక్షించి భవో
న్మూలనము నేయుకొఱకును, నాలుగుపాదముల ⁴నిన్ను నడిపించుటకు. 405

ఉ. ఆ మధురోక్తు లా సయము లా దరహాసము లా దయారసం
బా మురిపెంబు లా తగవు లా గమనక్రియ లా మనోహర
ప్రేమకరావలోకనము బ్రీతిఁ గనుంగొనలేమి మాధవు
⁵గామిను లేల ? నిర్దళితకర్ములు యోగులు వాయనేర్తు రే ? 406

క. మెల్ల న నాపై యాదవ, వల్లభుఁ డడుగిడఁగ మోహవశనై ⁶నే రం
జిల్లఁగ రోమాంచముక్రియ, మెల్ల ములై మొలచు సస్యములు మార్గముల. 407

వ. అని యిట్లు పూర్వవాహినియైన సరస్వతీతీరంబున ధర్మదేవుండును భూమియు
వృషభ ధేను రూపంబుల భాషింప రాజముషియైన పరీక్షి ద్భూవరుండు డగ్గటియె.
ఆ సమయంబున, 408.

~~~~~
1. పాపము సేయుచు (హ. క. బ.) 2. కమలవనము (క.చ.ట.త.) 3. సోఁకెన (క. తం.)
4. నన్ను (హ.తం.క.చ.ట.) 5. నేమననేల యోగు లతి నిర్మల కర్ములు వాయనేర్తురే (డ. ద.)
6. మైరంజిల్లఁగ (బ.)

అధ్యాయము - ౧౭

—: కలిపురుషుండు ధర్మదేవతను దన్నుట :—

- శా. కైలాసాచల సన్నిభంబగు మహాగంధీర గోరాజము
గాలక్రోధుడు దండహస్తుడు నృపాకారుండు గ్రూరుండు జం
ఘాలుం డొక్కడు కూద్రుఁ డాసురగతిం గారుణ్య నిర్ముక్తుడై
నేలం గూలఁగదన్నెఁ బంచితిలఁగా నిర్హతపాదాహతిఁ.
- 409
- శా. ఆలోలాంగక, నశ్రుతోయకణ జాలాక్షి, మహాంభారవఁ
బాలారూఢ తృణావశీకబళ రోభవ్యాప్త జిహ్వగ్ర, నాం
దోళస్వాంత, సజీవవత్స, నుదయ ద్దుఃఖాన్వితఁ, ఘర్మ కీ
లాలాపూర్ణశరీర, నా మొదవు నుల్లంఘించి తన్నెఁ వడిఁ.
- 410
- వ. ఇట్లా ధేనువృషభంబుల రెంటినిం గంటకుండై తన్నుచున్న రాజలక్షణ ముద్రి
తుండై న కూద్రునిం జూచి, నువర్ణపరికర స్యందనారాధుం డగు నభిమన్యునంద
నుండు గోదండంబు సగుణంబునేసి మేఘగంధీర వచనంబుల నిట్లనియె. 411
- శా. నిన్నుం గొమ్ములఁ జిమ్మెనో ? కదిసెనో ? ¹నిర్ఘీతివై గోవులం
దన్నం గారణమేమి ? మ ద్భుజ సనాథ క్షీణి నే వేళలం
దు నేర్పరంబులుసేయరా దెఱుఁగవా ? ధూర్తత్వముఁ భూమిభృ
త్సన్నాహంబు నొసర్చె దెవ్వఁడవు ? నిఁ శాసించెదఁ దుర్మతి !
- 412
- క. గాండీవియుఁ జక్రియు భూ, మండలి నెడఁబాసి చనిన మదమత్తుడవై
దండింపఁ దగనివారల, దండించెదు నీవ తగుదు దండనమునకుఁ.
- 413
- వ. అని వృషభంబు నుద్దేశించి యిట్లనియె.
- 414
- మ. కురుధాత్రీశ్వర బాహు వప్రయుగళి గుప్త క్షమామండలిఁ
బరికింపఁ భవదీయ నేత్రజని తాంభః శ్రేణి దక్కఁ జనుల్
దొరుఁగం ²జూడ రధర్మసంజనిత జంతుశ్రేణి బాష్పంబులఁ
గురుశక్తిఁ విదళింతుఁ జూడు మితనిఁ గోమూర్తి దేవోత్తమా!
- 415
- కం. జాలిఁ బడనేల ? నా శర, జాలంబులపాలు నేసి చంపెద వీనిఁ
భూలోకంబున నిను నే, నాలుగుపాదముల నిపుడ నడిపింతుఁ జుమీ!
- 416

- ఉ. వాచవియైన గడ్డి దిని వాహినులందు జలంబుఁ ద్రావఁగా
నీచరణంబు లెవ్వఁ డిటు నిర్దళితంబుగఁజేసె, వాఁడు దా
భేదరుఁడైన వాని మణికిలిత భూషణయుక్త బాహులఁ
వేచని త్రుంచివైతు వినువీధికి నేఁగిన నేల డాఁగినఁ.
- 417
- వ. అని మఱియు గో రూపయైన భూదేవితో నిట్లనియె.
- 418
- చ. అగణిత వైభవండుగు మురాంతకుఁ దెక్కఁడఁ బోయె ? నంచు నె
వ్వగల ¹నశించి నేత్రముల వారికణంబులు దేకుమమ్మ ! లో
బెగడకుమమ్మ ! మ ద్విశిఖిబృందముఁ వృషలులఁ వధింతు నా
మగఁటిమిఁ జూడు నీ వెఱపు మానఁగదమ్మ ! శుభప్రదాయినీ !
- 419
- క. సాధువులగు జంతువులకు, బాధలు గావించు ఖలుల భంజింపని రా
జాధము నాయు స్వర్గ, శ్రీ ధనములు వీటివోవు సిద్ధము తల్లీ !
- 420
- క. దుష్టజన నిగ్రహంబును, శిష్టజనానుగ్రహంబుఁ జేయఁగ నృపులఁ
స్రష్ట విధించెఁ బురాణ, ద్రష్టలు నెప్పుదురు ²పరమధర్మము సాధ్వీ !
- 421
- వ. అనిన ధర్మనందనపౌత్రునకు వృషభమూర్తి నున్న ధర్మదేవుం డిట్లనియె.
- 422
- ఉ. క్రూరులఁ జంపి సాధువులకుఁ విజయం ³బొనరించునట్టి యా
పౌరవంశజాతుఁడవు భాగ్యసమేతుఁడ వాడు తొల్లి మీ
వా రిటువంటివా రవుట వారిజనేత్రుఁడు మెచ్చి ⁴దౌత్య సం
చారము నేనెఁ గాదె ! నృపసత్తమ ! భక్తి ⁵లతానుబద్ధుడె.
- 423
- వ. సరేంద్రా ! మేము ప్రాణులకు దుఃఖహేతువులము గాము. మావలన దుఃఖంబు
నొందెడు పురుషుండులేడు. వాదివాక్యభేదంబుల యోగీశ్వరులు మోహితులై,
భేదంబు నాచ్ఛాదించి, తమకు నాత్మ సుఖదుఃఖంబుల నిచ్చు ప్రభువని చెప్పుదురు.
దైవజ్ఞులు గ్రహదేవతాదులకుఁ ప్రభుత్వంబు సంపాదించురు. మీమాంసకులు
గర్మంబునకుం బ్రాభవంబు ప్రకటింతురు. లోకాయత్తికులు స్వభావంబునకుఁ
బ్రభుత్వంబు సంపాదించురు. ఇం దెవ్వరికిని సుఖదుఃఖప్రదానంబు నేయ
విభుత్వంబు లేదు. పరులవలన దుఃఖంబువచ్చిన నధర్మంబు పరులు చేసిరని
విచారింపవలదు. తర్కింపను నిర్దేశింపను రాని పరమేశ్వరునివలన సర్వము
నగుచుండు. అనిన ధర్మదేవునికి ధర్మనందనపౌత్రుఁ డిట్లనియె.
- 424

1. గృశించి (తం. వా.) 2. పురుష (హ) 3. బొనరింతునంటివా (చ) 4. దూత సంచారము
(క. చ. ర.) 5. లతా నిబద్ధుడై (బ. తం.)

ఆ. ధర్మమూర్తి వయ్య! ధర్మజ్ఞ! వృషరూప! , పరమధర్మ వీవు పలుకు తోవ
 1పాపకర్మినేయు పాపంబు సూచింపఁ, చాపకర్ముఁ డేగు పథము వచ్చు. 425

వ. మఱియు దేవమాయవలన భూతంబుల వాఙ్మనఃబులకు వధ్య ఘాతుక లక్షణ
 వృత్తి సులభంబునం దెలియరాదు. నీవు ధర్మదేవతవు. కృతయుగమునం దప
 శ్శౌచ దయా సత్యంబులు నాలుగును నీకుం పాదంబు లని చెప్పుదురు.
 (త్రేతాయుగంబునఁ బూర్వోక్త పాదచతుష్కంబునఁ గ్రమంబునం దప శ్శౌచ
 దయా సత్యంబులం దురీయపాదంబు క్షీణంబయ్యె. ద్వాపరంబునం పాదద్వ
 యంబు నశించె. కలియుగంబునందు ని వ్యధువునన యిప్పుడు నీకుఁ)
 పాదత్రయంబు భగ్నంబయ్యె. అవశిష్టంబగు భవదీయ చతుర్థపాదంబు నధర్మంబు
 గల్యంతమున నిగ్రహింప గమనించు చున్నది. విను మదియునుం గాక. 426

మ. భరముం బాపి రమావిభుండు గరుణం బాచంబులం ద్రొక్కఁగా
 స్థిరమై వేడుక నింతకాలము సుఖశ్రీ నొంది 2భూదేవి త
 చ్చరణస్పర్శము లేమి కూద్రకులజుల్ శాసించు రంచు నిరం
 తర శోకంబున నీరు గన్నుల నిడె 3 ధర్మజ్ఞ ! వీక్షించితే ? 427

—: పరీక్షిన్మహారాజు కలిని నిగ్రహించి ధర్మపరిపాలనంబు సేయుట :—

వ. అని యిట్లు ధర్మ భూదేవతల బుజ్జగించి మహారథుడైన విజయపౌత్రుండు
 గ్రొక్కాఱు మెఱుంగు చక్కఁదనంబు ధిక్కరించి, దిక్కులకు వెక్కునంటైన
 యడిదంబు బెడిదంబు ఝళిపించి, పాపహేతువైన కలి రూపుమాప నుద్యో
 గించిన, వాడు రాజరూపం బుడిగి, వాడిన మొగంబుతోడ భయవిహ్వలుండై
 హస్తంబు సాచి తత్పాదమూల విన్యస్తమస్తకుండై ప్రణామంబు సేసి, 428

క. కంపించె దేహమెల్లం, 2జంపకు మో రాజతిలక ! శరణాగతు ర
 క్షింపు మని తనకు మ్రొక్కినఁ, జంపక కలిఁ జూచి నగుచు జనపతి పలికె 3. 429

క. అర్జునకీర్తి సమేతు, డర్జునపౌత్రుండు భయరసావృతజనులఁ
 4నిర్జితులఁ జంప నొల్లఁడు, దుర్జనభావంబు విడిచి తొలఁగు దురాత్మా ! 430

వ. నీవు పాపబంధుడవు. మదీయ బాహుపాలితంబైన మహీమండలంబున నిలువ
 వలదు. రాజదేహంబునందు వర్తించు నిన్ను నసత్య లోభ చౌర్య దౌర్జన్య

1. పాపకర్ముఁ జేయు (హ); పాపకర్ముచేయు (తం.వా.) “య ధర్మ కృతస్థానం సూచన
 స్యాపి త దృవేత్” (17-22) 2. యీ భూమి (హ) 3. జంపకువే (త) 4. నిర్జించి (క. చ. ట.)

దురాచార మాయా కలహ కపట కలు షాలక్ష్మ్యేదు లాశ్రయించు. (సత్య ధర్మంబులకు) నివాసంబగు బ్రహ్మవర్తదేశంబున యజ్ఞవిస్తారనిపుణు లై నవారు యజ్ఞేశ్వరుండైన హరిం గూర్చి యాగంబు నేయుచున్నవారు. యఱించు వారలకు సుఖప్రదానంబు నేయుచు, సకల భూతాంతర్యామియై భగవంతుండైన హరి జంగమస్థాపరంబులకు సంతరంగ బహిరంగంబుల సంచరించు వాయువువందంబున, నాత్మరూపంబు మనోరథంబు నిచ్చుఁ గావున నిం దుండ వలవ దనుచు దండహస్తుండైన జమునికై వడి మండలాగ్రంబు సాచిన రాజు నకుం గలి యిట్లనియె.

431

క. జగతీశ్వర! నీ యడిదము, ధగధగిత ప్రథలతోడఁ దటచుగ మెఱయఁ బెగడెం జిత్తము గుండెలు, వగిలెడి నిఁక నెందుఁ జొత్తు భావింపఁగదే! 432

వ. నరేంద్రా! నిను (నారోపిత శరశరాసునిఁగ) సర్వప్రదేశంబులందును విఠో కింపుచు నున్నవాడ నే నెక్కడనుండుదు నాన తిమ్మనిన రాజన్యశేఖరుండు ప్రాణివధ శ్రీ ద్యూత పానంబు లనియెడు నాలుగు స్థానంబుల నిచ్చి, మఱియు నడిగిన సువర్ణ మూలంబగు ససత్య మద కామ హింసా వైరంబు లనియెడు పంచప్రదేశంబుల నొసంగి, యితర స్థలంబుల స్పృశియింపకుండ నియమించె. ఇట్లు కలి నిగ్రహంబుచేసి, హీనంబులైన తపశ్శౌచ దయ లనియెడు మూడు పాదంబులు వృషభమూర్తియైన ధర్మదేవుని కిచ్చి, విశ్వంభరకు నిర్భరంబైన సంతోషంబు సంపాదించి,

433

క. గజనామధేయ పురమున, గజరిపుషీతమున ఘనుఁడు గలిమర్దనుఁడుఁ గజవైరి పరాక్రముడై, గజబిజి లేకుండఁ దాలెఁ గౌరవలక్షి. 434

అధ్యాయము—౧౮

వ. ఇట్లు కృష్ణుని యనుగ్రహంబున నశ్వత్థామ బాణపావకంబువలన బ్రతికి, పరీక్షి న్నరేంద్రుండు బ్రాహ్మణశాప ప్రాప్త తక్షకభయంబువలనఁ బ్రాణంబులు వోపునని యెఱింగి, సర్వసంగంబులు వర్జించి, శుకునకు శిష్యుండై, విజ్ఞానంబు గలిగి గంగాతరంగిణీ తీరంబునం గశేబరము విడిచె వినుడు.

435

క. హరివార్త లెఱుఁగువారికి, హరిపదములు దలఁచువారి కనవరతంబుఁ హరికథలు వినిడివారికి, మరణాగత మోహసంభ్రమము లే దనఘా! 436

క. శుభచరితుఁడు హరి యరిగినఁ, బ్రభవించి ధరితినెల్లఁ బ్రబ్ధియుఁ గలి దా నభిమన్యునుతుని వేళను, బ్రభవింపక యణగియుండె భార్గవముఖ్యా! 437

- వ. ఇ వివిధంబునఁ జతుస్సముద్ర ముద్రితాఖిల మహీమండల సామ్రాజ్యంబు
పూజ్యంబుగాఁ జేయుచు నభిమన్యువుత్రుండు. 438
- ఉ. చేసినఁగాని పాపములు నెందవు చేయఁదలంచి నంతటఁ
జేసెద నన్నమాత్రమునఁ జెందుఁగదా! కలివేళ పుణ్యముల్
మోసము లేదటంచు నృపముఖ్యుఁడు గాచెఁ గలిఁ మరంద ము
ల్లాసముతోడఁ గ్రోలి విరులం దెగఁజూడని తేటి కైవడిఁ. 439
- వ. మఱియుం బ్రమత్తులై యచీరులగు వారలయందు వృకంబుచందంబున నొదిగి
1 లాచుకొనయుండి చేష్టించుఁ గాని. చీరులై నవారికిం గలివలని భయంబులే దని
కలి సంతంబు వొందింపఁడయ్యె. అనిన విని ఋషులు సూతున కిట్లనిరి. 440
- సీ. పౌరాణికోత్తమ! బ్రదుకుము పెక్కేండ్లు తామరసాక్షిని ధవళయశము
మరణశీలురమైన మా కెఱింగించితి కల్పితంబగు క్రతుకర్మమందుఁ
బొగలచేఁ బొగిలి యబుద్ధచిత్తులమైన మము హరిపదపద్మ మధురసంబుఁ
ద్రావించితివి నీవు ధన్యుల మైతిమి 2 స్వర్గమేనియు నపవర్గమేని
- తే. భాగవతోసంగలవభాగ్య ఫలముకీడె?, ప్రకృతిగుణహీనుఁడగు చక్రిభద్రగుణము
లీళ కమలాననాదులు నెఱుంగలేరు, 4 వినియు వినఁజాలననియెడి వెట్టిగలఁడె ?
- క. శ్రీపంబులు ఖండిత సం, తాపంబులు గల్మషాంధతమన మహోద్య
ద్దీపంబులు 5 పాషండ దు, రాపంబులు విష్ణువందనాలాపంబుల్. 442
- క. పావనములు దురితలతా, లావనములు నిత్యమంగళ ప్రాభవ సం
జీవనములు లక్ష్మీసం, భావనములు వాసుదేవ పదసేవనముల్. 443
- అ. పరమభాగవతుఁడు పాండవపౌత్రుండు, శుకుని భాషణముల శుద్ధబుద్ధి
యై విరాజమానుఁడై ముక్తియగు విష్ణు, పాదమూల మెట్లు పడనె? ననఘ! 444
- వ. మహాత్మా! విశిష్ట యోగనిష్ఠాకలితంబు, విష్ణుచరిత లలితంబు, పరమపుణ్యంబు,
సకలకల్యాణగుణ గణ్యంబు, భాగవతజనా పేక్షితంబు నైన పారీక్షితంబగు
భాగవతాఖ్యానంబు వినిపింపు మనిన సూతుం డిట్లనియె. 445
- క. మిముబోటి పెద్దవారలు, కమలాక్షిని చరిత మడుగఁగా జెప్పెడి భా
గ్యము గలిగె నేడు మా జ, నృము సఫలంబయ్యె వృద్ధమాన్యుల మగుటఁ.
- క. కులహీనుఁడు నారాయణ, విలస త్కృతనములు దగిలి వినిపించినఁ ద
త్కులహీనతఁ బాసి మహో, జ్వల కులజత్వమును బొందు సన్మునులారా! 446

1. కాచుకొని (చ.) 2. జన్మాంతరములేని స్వర్గమైన (క.చ.ట.ద.బ.) 3. సంఘ (హ) విష్ణు
భక్తుల సంగంబు వెలకురాదు (క.తం.) 4. వినికి వినఁజాలమనియెడి (హ.తం.వా.క.చ.ట.త.గ.జ.చ.
బ.) 5. జితదురితా (క.బ.)

- సీ. ఎవ్వని గుణజాల మెన్న జిహ్వలులేక నశినగర్భాదు లనంతుఁ డండ్రు
కోరెడు విబుధేంద్రకోటి నొల్లక లక్ష్మి ¹ప్రార్థించె నెవ్వని పాదరజము
బ్రహ్మ యెవ్వని పాదపద్మంబు గడిగిన జలము ధన్యత నిచ్చె జనుల కెల్ల
భగవంతుఁ డనియెడి భద్రశబ్దమునకు నెవ్వఁ డర్థాకృతి నేపుమిగులు
- ఆ. నే మహాత్ము నాశ్రయించి శరీరాది, సంగకోటిన్ల సంతరించి
ప్రాభవమున ²మునులు పారమహంస్యంబు, నొంది తిరిగి రాకయుండు రెలమి,
- చ. క్రమమున మింటికై యెగయుఁ గాక విహంగము మింటిదైన పా
రము గననేర్చునే? హరిపరాక్రమ మోపినయంత గాఁగ న
ర్వము వివరింప నెవ్వఁడు ప్రవర్తకుఁ ³డర్యములార! నాడు చి
త్తమునకు నెంత గానఁబడెఁ దప్పక చెప్పెద మీకు సంతయుఁ.
- 449
- : పరీక్షిన్మహారాజు శృంగివలన శాపంబు నొందుట —
- క. వేదంధ పురాధీశుఁడు, కోదంధము చేతఁబట్టికొని గహనములో
వేదండాదుల నొకనాఁడే దండలఁ బోవనీక యెగచెఁ బలిమిఁ.
- 450
- క. ఒగ్గములు ద్రవ్వి పడుమని, యొగ్గెడు పెనుదెరల వలల నుగ్ర⁴మృగముల్
దగ్గఱినఁ జంపువేడుక, వెగ్గలమై చిత్తమందు వేటాడింపఁ.
- 451
- క. కోలముల గవయ వృక శా, ర్దులములఁ దర్థక్ష ఖగ్గ ⁵రోహిష హరి శుం
దాలముల శరభ చమర, వ్యాలముల వధించె విభుఁడు వడి నోలములఁ.
- 452
- క. ⁶మృగయులు మెచ్చ నరేంద్రుఁడు, మృగరాజపరాక్రమమున మెఱసి హరించెఁ
మృగధరమండలమునఁ గల, మృగ మొక్కటిఁ దక్క నన్యమృగముల నెల్లఁ.
- వ. ఇట్లు వాటంబైన వేట తమకంబున మృగంబుల వెంటం దగిలి బుభుక్ష
పిపాసలఁ బరిశ్రాంతుండై ధరణీకాంతుండు చల్లని నీటికొలంకులు గానక కలం
గెడు చిత్తంబుతోఁ జనిచని యొక్క తపోవనంబు గని యందు.
- 454
- సీ. మెలఁగుటఁ జాలించి మీలితనేత్రుడై శాంతుడై కూర్చుండి జతతలేక
ప్రాణ మనో బుద్ధి పంచేంద్రియంబుల, బహిరంగవీధులఁ బాఱినీక
జాగరణాదిక స్థానశ్రయము దాటి పరమమై యుండెడి పదము దెలిసి
బ్రహ్మభూతత్వ ⁷సంప్రాప్త్యవిక్రియఁ డయి యతీర్థ జటలు ద న్నావరింప.

1. వర్తించె నెవ్వని వక్షమందు (ట) 2. చునులు (చ.ట.జ.ద.ద.) 3. డయ్యెమహాత్ములార (ట.);
దార్శకులార నాడు (డ); దౌమనులార నాడు (చం. వా.) “అహం హి పృథ్వీఽర్చ్యమణో భవద్భ్యః”
(మా. 18.23). 4. నురలు మృగములన్, దగ్గఱిచుపెడు వేడుక (చం.వా.) 5. రోహిత (హ.తం.వా.)
6. మృగములనెల్ల (జ) 7. సంప్రాప్త విశ్రాంతుడై (హ); సంప్రాప్తి విక్రియఁడయి. (వా) ‘బ్రహ్మభూత
మవిక్రియమ్’ (18-26).

- తే. నలము రురుచర్మధారియై యలరుచున్న, తపసిఁ బొడగని శోషిత తాలుఁడగుచు నెండి తడిలేని కుత్తుక నెలుఁగు డింద, మందభాషల డగ్గటి మనుజువిభుఁడు. 455
- క. తోయములు దెమ్ము మా కీ, తోయము వేఱాడువేళఁ దొల్లి పొడమ దీ తోయముక్రియ జలదాహము, తోయమువారలును లేరు దుస్సహ మనఘా!
- వ. అని భూవరుండు శమీకమహాముని సమాధినిష్ఠుండును హరిచింతాపరుండునై యుండుట విచారింపక. 457
- ఉ. కన్నులుమూసి బ్రాహ్మణుఁడు గర్వముతోడుత నున్నవాఁడు చే నన్నలనై న రమ్మనఁడు సారజలంబులు దెచ్చి పోయఁ దే మన్ననలై నఁ జేయఁడు సమగ్రఫలంబులు వెట్టిఁ డింత సం పన్నత నొందెనే? తన తపశ్చరణాప్రతిమ ప్రభావముల్. 458
- అ. వారిఁ గోరుచున్నవారికి శీతల, వారి నిడుట యెట్టివారికై న వారితంబు గాని వలసినధర్మంబు, వారి యిడఁడు దాహవారి గాఁడు. 459
- చ. అని మనుజేశ్వరుండు మృగయావసరాయత తోయదాహ సం జనిత దురంతరోషమున సంయమి దన్నుఁ దిరస్కరించి పూ జనములు సేయఁ డంచు మృతసర్పము నొక్కటి వింటికోపునఁ బనివడి తెచ్చి వై చె నటు బ్రహ్మముసింద్రుని యంసవేదిక. 460
- వ. ఇట్లు వృథా రోషదర్పంబున మునిమూఁపున గతాసువైన సర్పంబు నిడి. నరేశ్వరుండు దన పురంబునకుం జనియె. అంత సమీపవర్తులైన మునికుమారులు సూచి శమీకనందనుండైన శృంగికడకుం జని. 461
- క. నర గంధగజ స్యందన, తురగంబుల సేలు రాజు తోయాతురుడై పరగ స్నీ జనకునిమెక, నురగముఁ దగిలించి పోయె నోడక తండ్రీ! 462
- వ. అని పలికిన సమాన వయో రూప మునికుమార లీలాసంగియైన శృంగి శృంగం బులతోడి మూర్తి ధరియించినటు విజృంభించి రోషసంరంభంబున నదరిపడి (బల్యన్నంబుల భుజించి పుష్టంబులగు¹ నరిష్టంబులం బోలె బలిసియు, ద్వారం బులం గాచికొనియుండు సారమేయంబులపగిది దానభూతులగు క్షత్రియాభాసు లెట్లు బ్రాహ్మణోత్తములచే స్వరక్షకులుగ నిరూపితులైరి? అట్టివార లెట్లు తద్గృహంబుల భాండసహితంబగు నన్నంబు భుజింప నర్హులగుదురు? తత్కృతం బులైన ద్రోహంబు లెట్లు నిజస్వామిం జెందు నని మఱియు) నిట్లనియె. 463

1. పరపుష్టంబులం బోలి (హ. తం. వా.)

- ఉ. ఆడఁడు దన్ను దూషణము, లాశ్రమవాసులఁగాని వైరులం
గూడఁడు, కందమూలములు కూడుగఁ దించు సమాధి ¹చిత్తుడై
వీడఁడు లోనిచూడ్కులను, విష్ణునిఁ దక్కఁ బరప్రపంచముం
జూడఁడు మధురుండు ఫణిఁ జుట్టఁగనేటికి ? రాచవానికిఁ. 464
- ఉ. పోము పిరణ్యదానములు పుచ్చుకొనంగ, ధనంబు లేమియుం
దేము, సవంచనంబులుగ దీవెన లిచ్చుచు వేసరింపఁగా
రాము, వనంబులఁ గృహవిరాములమై నివసింపఁ జెల్ల రే !
పామును వై వఁగాఁడగునె? బ్రహ్మముసీంద్రు భుజార్గళంబునఁ. 465
- క. పుకమిఁగల జనులు వొగడఁగఁ, గుడుతురు గట్టుదురుకాక కువలయపతులై
యశవుల ¹నిదుమలఁ బడియెడి, బడుగుల మెడ నిడఁగఁదగునె? పన్నగశవముఁ. 466
- క. భగవంతుఁడు గోవిందుఁడు, జగతిం బెడఁబాసి చనిన శాసింపంగాఁ
²దగు వరులు లేమి దుర్జను, తెగసి మహాసాధుజనుల నేచెడ రకటా! 467
- క. బాలకులార ! ధరిశ్రీ, పాలకు శపియింతు ననుచు ³బలువిడిని విలో
లాలకుఁడగు మునికుంజర, బాలకుఁ డరిగెం ద్రిలోకపాలకు లదరఁ. 468
- వ. ఇట్లు రోషించి కౌశికీనదికిం జని జలోపస్పర్శనంబు నేసి. 469
- ఉ. ఓడక వింటికోపున మృతోరగముం గొనివచ్చి మాటు మా
టాడకయున్న మజ్జనకు నంసతలంబునఁ బెట్టి దుర్మద
క్రీడఁ జరించు రాజు హరకేశవు లడ్డిననై నఁ జచ్చుఁడో
యేడవనాఁడు తక్షకఫణింద్ర విషానల హేతిసంహతిఁ. 470
- వ. అని శమీకమహామునికుమారుండై న శృంగి పరీక్షిన్న రేంద్రుని శపియించి, నిజా
శ్రమంబునకుఁ జనుదెంచి, కంఠలగ్న కాకోదర కశేబరుండై న తండ్రిం జూచి.
- క. ఇయ్యెడ నీ కంఠమునకు, ని య్యురగశవంబు దెచ్చి యిటు చేర్చిన యా
యయ్య నిక నేమి నేయుదు? నెయ్యంబులు లేవు సుమ్ము సృపులకుఁ దండ్రీ! 472
- శా. ప్రారంభంబున వేఱవచ్చి ధరణీపాలుండు మా తండ్రిపై
నేరం బేమియు లేదు సర్పశవము స్నేఁ డుగ్రుడై వైచినాఁ
దీరితిఁ, ఫణి క్రమ్మఱఁ బ్రతుకునో ! హింసించునో ! కోఱలఁ
రారే ! తాపసులార ! దీనిఁ దివరే ! రక్షింపరే ! మ్రొక్కెదఁ. 473

వ. అని సర్పంబుఁ దిగుచు నేర్పులేక యెలుంగైత్తి విలపించుచున్న కుమారకు
 రోదన ధ్వని విని, యాంగిరసుఁడైన శమీకుండు సమాధిఁ జాలించి, మెల్ల న
 గన్నులు దెఱచి, మూపున వ్రేలుచున్న మృతోరగంబు వీక్షించి తీసి పాతవైచి
 కుమారకుం జూచి. 474

క. ఏకీడు నాచరింపము, లోకులకుఁ మనము సర్వలోక సములముఁ
 శోకింపనేల? పుత్రక! కాకోదర మేల వచ్చె? గంఠంబునకున్. 475

వ. అని యడిగిన తండ్రికిఁ గొడుకు రాజువచ్చి సర్పంబు వైచుటయుం దాను శపిం
 చుటయును వినిపించినఁ దండ్రి కొడుకు వలన సంతసింపక యిట్లనియె. 476

క. బెట్టిదమగు శాపమునకు, దట్టపు ద్రోహంబు గాదు ధరణీకాంతుం
 గట్టా ! యేల శపించితి?, పట్టి ! తక్షక విషాగ్ని పా లగు మనుచుఁ. 477

అ. తల్లికడుపులోన దగ్ధుఁడై క్రమ్మఱు, గమలనాభు కరుణఁ గలిగినాడు
 బలిమి గలిగి ప్రజలఁ జాలింపుచున్నాఁడు, దిట్ట¹వడుగ! రాజుఁ దిట్టఁ దగునె ?

ఉ. కాపరిలేని గొట్టియలకై వడిఁ గంటక చోరకోటిచే
 నేపతీయున్న దీ భువన మీశుఁడు కృష్ణుఁడు లేమి నిట్టిచో
 భూ పరిపాలనంబు సమబుద్ధి నితం దొనరింపఁ జెల్లరే !
 యీ పరిపాటి ద్రోహమున కిట్లు శపింపఁగనేల ? బాలకా ! 479

సీ. పాపంబు నీ చేతఁ బ్రాపించె మన కింక రాజు నశించిన రాజ్యమందు
 బలవంతుఁ డగువాఁడు బలహీను పశు దార హయ సువర్ణాదుల నపహరించు
 జార చోరాదులు సంచరింతురు ప్రజ కన్యోన్య కలహంబు లతిశయిల్లు
 వైదికంబై యున్న వర్ణాశ్ర మాచార ధర్మ మించుక లేక తప్పిపోవు

అ. సంతమీఁద లోకు లర్థ కామంబులఁ, దగిలి సంచరింప ధరణి నెల్ల
 వర్ణ సంతరములు వచ్చును మర్కట, సారమేయ కులము మేరఁ బుత్ర! 480

ఉ. భారతవంశజుం బరమభాగవతుఁ హయమేధయాజి నా
 చారపరుఁ మహానయ విశారదు రాజకులై కభూషణుఁ
 నీరము గోరి నేఁడు మన నేలకువచ్చిన ²భక్తి నర్థి న
 త్కారము నేసి పంపఁ జనుఁ గాక! శపింపఁగ నీకు ధర్మమే ? 481

క. భూపతికి నిరపరాధమా, శాపము దా నిచ్చె బుద్ధిచాపలమున మా
 పాపఁడు వీఁ దొనరించిన, పాపము దొలఁగించు కృష్ణ! పరమేశ! హరీ! 482

1. పడుచ (జ. ద. వా.); పడుచు (తం); 2. యర్థభక్తి (తం. వా.)

- క. పొడిచినఁ దిట్టినఁ గొట్టినఁ, బడుచుందురు గాని వరమ భాగవతులు దా
రొడఁబడరు మాటు నేయఁగఁ. గొడుకా! విభుఁ డెగ్గనేయఁ గోరఁడు నీకుఁ.
- క. ¹చెలఁగరు కలఁగరు సాధులు, మిళితములై పరులవలన మేలుం గీడుఁ
నెలకొనిననైన నాత్మకు, నొలయవు సుఖ దుఃఖ చయము ²లుగ్రము లగుచుఁ.
- వ. అని యిట్లు శమీక మహామునిండ్రుండు కొడుకు నేసిన పాపంబునకు సంతా
పంబు నొందుచుండె.

484

అధ్యాయము - ౧౯

- వ. అంత *(శమీక ప్రేషితుం డగు శిష్యుని వలన) నా మునికుమారకు శాపంబు విని
యా యభిమన్యు పుత్రుండు (కామ క్రోధాది విషయాసక్తుఁడగు) తనకు (తక్షక
విషాగ్ని) విరక్తిబీజం బగు ననుచుఁ గరినగరంబునకుం జని యేకాంతంబున, 485

—: పరీక్షి న్మహారాజు విప్రశాపంబు నెఱింగి ప్రాయోపవిష్టుం డగుట :—

- ఉ. ఏటికి వేఱఁ బోయితి? మునిండ్రుండు గాఢసమాధి నుండఁగా
నేటికిఁ దద్భుజాగ్రమున నేసితి సర్వశవంబుఁ దెచ్చి? ³నే
దేటికిఁ బాప సాహసము వీక్రియఁ జేసితి? దైవయోగముఁ
దాఱఁగ రాదు వేగిరమ ⁴తథ్యము గీడు జనించు ఘోరమై.

486

- ఉ. పాము విషాగ్ని కీలలను బ్రాణము లేఁగిన నేఁగుఁ గాక యీ
భూమియు రాజ్యముఁ సతులు భోగముఁ బోయినఁ బోవుఁ గాక సౌ
దామినిఁ బోలు జీవనముఁ దథ్యముగాఁ దలపోసి యింక నే
నేమని మాటు దిట్టదు? మునిండ్రకుమారకు దుర్నివారకుఁ.

487

- ఆ. రాజు ననుచుఁ బోయి రాజ్యగర్వంబున, వనము కొఱకు వారి వనము సొచ్చి
దందళూక శవముఁ దండ్రీపై వైచినఁ, బొలియఁ దిట్ట కేల పోవు? సుతుండు.

- క. గోవులకుఁ బ్రాహ్మణులకు, దేవతలకు నెల్లప్రోద్దుఁ దెంపునఁ గీడుం
గావించు పాప మానస, మే విధమునఁ బుట్టకుంక నే వారింతున్.

489

- వ. అని వితర్కించె.

490

1. అలగరు (క.చ.ట.త.ప.జ.బ.) 2. యుగ్మము లగుచు (తం.వా.) *ఈ వాక్యము వ్రాత ప్రతులలోలేదు; మూలముననులేదు. 3. నేనేటికి (తం. వా.) 4. తాపమునేడు (త).

క. దామోదర పదభక్తిం, గామాదుల గెల్చినాడు గావునఁ గరుణఁ
భూమిఁగఁ దలుగఁ దయ్యెను, సామర్థ్యము గలిగి ¹దోషసంగిఁ శృంగిఁ . 491

వ. అంత మునికుమారుండు శపించిన వృత్తాంత మంతయు నిట్లు వితర్కించి, తక్షక
వ్యాళ విషానల జ్వాలా జాలంబునం దనకు సప్తమ దినంబున మరణం బని
యెఱింగి, భూలోక స్వర్గలోక భోగంబులు హేయంబు లని తలంచి, రాజ్యంబు
విసర్జించి, నిరశన దీక్షాకరణంబు సంకల్పించికొని, 492

మ. తులసీ సంయుత దైత్యజి త్పదరజ స్తోమంబు కంటెఁ మహో
జ్వలమై దిక్పతిసంఘ సంయుత జన తౌభాగ్య ²సంధాయయై
కలిదోషావళి నెల్లఁ శిబాపు దివిష ధంగా ప్రవాహంబు లో
పలికిం బోయి మరిష్యమాణుఁ జగుచుం బ్రాయోపవేశంబునఁ . 493

క. చిత్తము గోవింద పదా, యత్తముఁ గావించి మౌనియై తనలో నే
తత్తము లేక భూవర, సత్తముఁడు వసించె ⁴ముక్త సంగత్వమునఁ . 494

వ. ఇట్లు పాండవ పౌత్రుండు ముకుంద చరణారవింద పదనానంద కందాయమాన
మానసుండై విష్ణుపదీ తీరంబునం బ్రాయోపవేశంబున నుండుట విని (సకలలోక
పావన మూర్తులు మహానుభావులు నగుచుఁ దీర్థంబునకుం దీర్థత్వంబు లొసంగ
సమర్థులైన యత్రి, విశ్వామిత్ర, భృగు, వసిష్ఠ, పరాశర, (వ్యాస) భరద్వాజ,
పరశురామ, దేవల, గౌతమ, మైత్రేయ, కణ్వ, కలశసంభవ, నారద, పర్వతాదు
లైన బ్రహ్మర్షి, దేవర్షి, రాజర్షి పుంగవులు, కొండముపైలైన యరుణాదులు,
మఱియు నానాగోత్ర సంజాతులైన ఋషులును * (శిష్య ప్రశిష్యసమేతులై)
యేతెంచిన వారలకు దండ ప్రణామంబులు నేసి కూర్చుండ నియోగించి. 495

క. క్రమ్యుత సమ్మనివరులకు, సమ్మనుజేంద్రుండు మ్రొక్కి హర్షాశ్రుతతుల్
గ్రమ్యుగ ముకుళితకుండై, సమ్మతముగఁ జెప్పె నాత్మ సంచారంబుఁ . 496

ఉ. ఓపికలేక చచ్చిన మహోరగముం గొనివచ్చి కోపినై
తాపసు మూపుపై నిడిన దారుణచిత్తుఁడ మత్తుఁడఁ మహా
పాపుఁడ మీరు పాపతృణ పాపకు లుత్తము లయ్యలార ! నా
పాపము వాయు మార్గముఁ గృపాపరులార ! విధించి చెప్పరే ! 497

1. రోష (చ) 2. సంపాదియై (త.చ.త.జ.) 3. బాపెడి వియధంగా (జ. ద.) 4. ముక్తి
(త.ట.ద.) *చ. లం. వా. (తాకపట్ర ప్రతులలో లేదు; మూలమునను లేదు.)

- ఉ. భూసురపాద రేణువులు పుణ్యులఁ జేయు నరేంద్రులఁ ధరి
 త్రీసురులార! మీ చరణరేణు కణంబులు మేనుసోక నా
 చేసిన పాప మంతయు నశించెఁ గృతార్థుఁడనైతి నెద్ది నేఁ
 జేసిన ముక్తి పద్ధతికిఁ జెచ్చెర బోవఁగవచ్చుఁ జెప్పరే. 498
- క. భీకరతర సంసార, వ్యాకులతఁ విసిగి దేహవర్జనగతి నా
 లోకించు నాకుఁ దక్షక, కాకోదర విషము ముక్తికారణ మయ్యెఁ.
- క. ఏపారు నహంకార, వ్యాపారమునందు మునిగి వర్తింపంగ
 నాపాటికి హరి భూసుర, శాప వ్యాజమున ముక్తసంగునిఁ జేసెఁ. 500
- మ. ఉరగాదీశ విషానలంబునకు మే నొప్పింతు శంకింప నీ
 శ్వర సంకల్పము నేడు మానదు భవిష్య జన్మ జన్మంబులఁ
 హరి చింతా రతియుఁ హరిప్రణతి భాషాకర్ణనాసక్తియుఁ
 హరి పాదాంబుజ నేవయుఁ గలుగ మీ రర్థిఁ బ్రసాదింపరే. 501
- క. చూడుఁడు నా కల్యాణము, పాడుఁడు గోవిందు మీది పాటలు దయతో
 నాడుఁడు హరిభక్తుల కథ, లే డహములలోన ముక్తి కేఁగఁగ నిచటఁ. 502
- క. అమ్మా! నినుఁ జూచిన నరుఁ, బొమ్మా యని ముక్తికడకుఁ బుట్టు వట కృపఁ
 లెమ్మా నీ రూపముతో, రమ్మా నా కెదుర గంగ! రమ్యతరంగ! 503
- వ. అని తనకు మీఁద నయ్యెడి జన్మాంతరంబులందైన సర్వజంతు సౌజన్యంబు సంధి
 ల్లుంగాక యని. గంగా తరంగిణీ దక్షిణ కూలంబునఁ బూర్వాగ్ర దర్శనసం
 బున నుత్తరాభిముఖుండై యుపవేశించి, జనమేజయు రప్పించి రాజ్యభారంబు
 సమర్పించి, యత్నంబు సంసారబంధంబునకుఁ దప్పించి, చిత్తంబు హరికి
 నొప్పించి, పరమభాగవతుండైన పాండవ పౌత్రుండు ప్రాయోపవిష్టుండై
 యున్న సమయంబున. 504
- క. ఒత్తిలి పొగడుచు సురలు వి, యత్తలమున నుండి మెచ్చి యలరుల వానల్
 మొత్తములై కురిసిరి నృప, సత్తముపై భూరి భేరి శబ్దంబులతోఁ. 505
- వ. ఆ సమయంబున సభాసీనులైన ఋషు లిట్లనిరి. 506
- మ. షితిసాధోత్తమ! నీ చరిత్రము మహాచిత్రంబు మీ తాత లు
 గ్ర తపోధన్యులు విష్ణుపార్శ్వ పదవిఁ గామించి రాజన్య శో
 భిత కోటిర మణిప్రభాన్విత మహాపీఠంబు వర్జించి రు
 న్నతులై నీవు మహోన్నతుండవుగదా! నారాయణధ్యాయవై. 507

1. నెద్దియఁ (హ) 2. భవిష్యజన్మ కర్మంబులఁ (బ).

మ. వసుధాధీశ్వర! నీవు మర్త్యతనువున్ వర్జించి నిశ్శోకమై
వ్యసన చే్చెదకమై రజోరహితమై వర్తించు లోకంబు న
ర్వసమత్వంబునఁ జేరు సంతకు భవద్వాక్యంబులఁ వించు నే
దెసకుం బోవక చూచుచుండెదము నీ దివ్యప్రధానంబులఁ.

508

వ. అని యిట్లు పక్షపాత శూన్యంబులును మహనీయ మాధుర్య గాంభీర్య సౌజన్య
ధుత్యంబులును నైన భాషణంబు లాడుచు మూఁడులోకంబులకు నవ్వలి దైన
సత్యలోకంబునందు మూర్తిమంతంబులై నెగడుచున్న నిగమంబుల చందంబునఁ
దేజరిల్లుచున్న ఋషులం జూచి భూవరుండు నారాయణ కథాశ్రవణ కుతూ
హలుండై నమస్కరించి యిట్లనియె.

509

క. ఏడుదినంబుల ముక్తిం, గూఁకగ నేరీతి వచ్చు గురు సంసార
క్రీడన మేక్రియ నెడతెగుఁ, జూడుఁడు మా తండ్రులార! శ్రుతివచనములఁ.

510

శా. ¹ప్రాప్తానందులు బ్రహ్మబోధన కళాపారీణు లాత్మప్రభా
²బుప్తాజ్ఞానులు మీర లార్యులు దయాశుశ్వాభిరాముల్ మనో
గుప్తంబుల్ సకలార్థజాలములు మీకుం గానవచ్చుం గదా!
సప్తాహంబుల ముక్తి కేఁగెడు గతిఁ జరించి భాషింపరే.

511

వ. అని యుత్తరానందనుం డాడిన వచనంబులకు మును లందఱుఁ ప్రత్యుత్తరంబు
విమర్శించు నెడ దై వయోగంబున.

512

—: శుకమహర్షి పరీక్షిన్యహరాజు నొద్ద కేతెంచుట :—

సీ. ప్రతినిమేషము పరబ్రహ్మంబు వీక్షించి మదిఁ జొక్కి వెలువల మఱుచువాఁడు
కమలంబు మీఁది భృంగములకై వడి మోముపైన నెఱపిన కేశపటలివాఁడు
³గిఱివ్రాసి మాయ ⁴నంగీకరించనిభంగి వసనంబు గట్టక వచ్చువాఁడు
సంగి గాఁడని వెంటఁ జాటు భూతములు నా బాలర హాసశబ్దములవాఁడు

తే. మహిత పద జాను జంఘోరు మధ్య హస్త, బాహు వక్షో గళానన ఫాల కర్ణ
నాసికా గంధమస్తక నయనయుగళుఁ డైన యవధూతమూర్తి వాఁడరుగుదెంచె.

ఉ. ఈరని లోకులం గినిసి యెగ్గులు వల్గునివాఁడు గోరికల్
గోరనివాఁడు గూటువలఁ గూఁకనివాఁడు వృథాప్రపంచముఁ
జేరనివాఁడు దైవగతిఁ జేరిన లాభము సూచి తుష్టఁడై
నేరనివాని చందమున నేర్పులు సూపెడువాఁడు వెండియుఁ.

514

1. ప్రాప్తుల్ పెద్దలు (చ. ట.) 2. బుప్తాజ్ఞాన మహాంధకారులు. 3. గిర (క.చ.ట.త.)
4. నంగీకరించిన భంగి (తం. వా.)

ఆ. ఆ మృహాత్ము ¹షోడశాబ్ద వయో రూప, గమన గుణ విలాస కౌశలములు ముక్తికాంత నూచి మోహిత యగు నన, నితర కాంతలెల్ల నేమి చెప్ప ! 515

ఆ. వెట్టితనము మాని విజ్ఞానమూర్తియై, బ్రహ్మభావమునను²బర్యటింప వెట్టియనుచు ³శుకుని వెంట నేతెంతురు, వెలెడు లర్పకులును వెట్టు లగుచు. 516

వ. ఇట్లు వ్యాసనందనుం డైన శుకుం డరుగుదెంచిన నందలి మునీంద్రు లా మహాను భావుని ప్రభావంబు తెలుగు గలుగుదురు గావున నిజానంబులు విడిచి ప్రత్యుత్థానంబు నేసిరి. పాండవపౌత్రుండు నా యోగిజన శిభామణికి నతిథిసత్కారంబు గావించి దండప్రణామంబు నేసి పూజించె. మఱియు గ్రహ నక్షత్రతారకా మధ్యంబునం దేజరిల్లు రాకాసుధాకరుండునుం బోలె బ్రహ్మ, దేవర్షి, రాజర్షి మధ్యంబునం గూర్చుండి విరాజమానుండైన శుకయోగీంద్రుం గనుంగొని. 517

ఉ. పాలము నేలమోపి భయభక్తులతోడ నమస్కరించి భూ పాలకులోత్తముండు కరపద్మముల⁴ ముకుళించి నేడు నా పాలిటి భాగ్య మెట్టిదియో! పావనమూర్తివి పుణ్యకీర్తి వీ వేళకు నీవువచ్చితి వివేక విభూషణ ! దివ్యభాషణా ! 518

మ. అవధూతోత్తమ ! మంటి నేడు నిను డాయం గంటి నీవంటి వి ప్రవరు⁵ బేర్కొను నంతట⁶ భసితమౌ పాపంబు నా బోటికిన్ భవదాలోకన భాషణార్చన పద ప్రక్షాళన స్పర్శనా ది విధానంబుల ముక్తి చేపడుట చింతింపంగ నాశ్చర్యమే ? 519

క. హరిచేతను దనుజేంద్రులు, ధర మ్రగ్గెడుభంగి నీ పదస్పర్శముచే గురు పాతకసంఘంబులు, ⁴పొరిమాలుగదయ్య యోగిభూషణ ! వింటే. 520

మ. ఎలమి⁷ మేనమఱుందియై సచివుడై యే మేటి మా తాతలన్ బలిమి⁸ గాచి సముద్రముద్రిత ధరం బట్టంబు గట్టించె న య్యలఘుం డీశుడు చక్రి రక్షకుడు నా కన్యల్ విపద్రక్షకుల్ గలరే ? వేడెద భక్తి నా గుణనిధిం గారుణ్య వారాన్నిధి⁹. 521

సీ. అవ్యక్త మార్గఁడ వైన నీ దర్శన మాఱడిఁ బోనేర దభిమతార్థ సిద్ధి గావించుట సిద్ధంబు నేడెల్లి దేహంబు వర్జించు దేహధారి కేమి చింతించిన నేమి జపించిన నేమి గావించిన నేమి వినిన నేమి సేవించిన నెన్నఁడు సంసార పద్ధతిఁ బాసిన పదవి గలుగు

1. మందహాస (క.ట.ద.) 2. పరిణమింప (ద) 3. శుకుని (హ) 4. పొరిమాలు (హ).

తే. నుండుమనరాదు గురుఁడవు యోగివిభుఁడ, వరయ మొదవును బిదికిన యంత
తడవుగాని మొక దెస నుండవు కరుణతోఁడ, జెప్పవే తండ్రి ముక్తికిఁజేరుతెరువు.

వ. అని పరీక్షిన్నరేంద్రుండు బాదరాయణి నడిగె నని చెప్పి. 523

క. రాజీవపత్ర లోచన ! రాజేంద్ర కిరీటఘటిత రత్నమరీచి
భ్రాజిత పాదాంభోరుహ ! భూజనమందర ! నిత్య పుణ్యవిచారా ! 524

మాలిని. అనుపమ గుణహారా ! హన్యమానారిపీరా !
జన వినుత విహారా ! జానకీ చిత్త చోరా !
దనుజ ఘనసమీరా ! దానవ శ్రీ విదారా !
ఘన కలుషకరోరా ! కంధి గర్వాపహారా ! 525

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితా విచిత్ర, కేసనమంత్రీ పుత్ర, సహజ
పాండిత్య, పోతనామాత్య ప్రణీతంబైన, శ్రీమహాభాగవతం బను మహాపురా
ణంబునందు, నైమికారణ్య వర్ణనంబును, శౌనకాదుల ప్రశ్నంబును, సూతుండు
నారాయణావతార సూచనంబు నేయుటయు, వ్యాసచింతయు, నారదాగమ
నంబును, నారదుని పూర్వకల్ప వృత్తాంతంబును, పుత్రశోకాతురయైన ద్రుపద
రాజనందన కర్ణునుం డశ్వత్థామను దెచ్చి యొప్పగించి విడిపించుటయు, భీష్మ
నిర్యాణంబును, ధర్మనందను రాజ్యాభిషేకంబును, గోవిందుని ద్వారకాగమ
నంబును, విరాటకన్యకా గర్భ పీడ్యమానుండైన యర్జును నశ్వత్థామ బాణా
నలంబువలనం బాపి విష్ణుండు రక్షించుటయు, పరీక్షిజన్మంబును, గాంధారి
భృతరాష్ట్ర విదుర నిర్గమంబును, నారదుండు ధర్మజునికిఁ గాలసూచనంబు నేయు
టయు, కృష్ణావతార విసర్జనంబు విని పాండవులు మహావధంబునం జనుటయు,
దిగ్విజయంబు నేయుచు నభిమన్యు పుత్రుండు కూద్రరాజు లక్షణుండగు కలి
గర్వంబు సర్వంబు మాపి గో వృషాకారంబుల నున్న ధరణీ ధర్మదేవతల నుద్ధ
రించుటయు, శృంగిళాపభీతుండై యుత్తరానందనుండు గంగాతీరంబునం
బ్రామోపవేశంబున నుండి శుకదర్శనంబు నేసి మోక్షోపాయం బడుగుటయు,
నను కథలుగల ప్రథమ స్కంధము సంపూర్ణము. 526

శ్రీ మహా భా గ వ త ము

ద్వితీయ స్కంధము

క. శ్రీమద్భక్త చకోరక, సోమ ! వివేకాభిరామ ! సురవినుత గుణ
సోమ ! నిరలంకృతాసుర, రామా సీమంతసీమ ! రాఘవామా !

అధ్యాయము - ౧

వ. మహనీయ గుణగరిష్ఠులగు నమ్మునిశ్రేష్ఠులకు నిఖిల పురాణవ్యాఖ్యాన వైఖరీ
సమేతుండైన సూతుం డిట్ల నియె. అట్లు పరీక్షింపరేంద్రునకు కుకయోగింద్రుం
డిట్లనియె.

—: కుకుండు పరీక్షితునకు ముక్తి మార్గంబుఁ దెల్పుట :—

సీ. క్షితిపతి ! నీ ప్రశ్న సిద్ధంబు మంచిది యాత్మవేత్తలు మెత్తు రఖిలకుభద
మాకర్ణ నీయంబు లయతసంఖ్యలు గల వండు ముఖ్యం బిది ¹యఖిలవరము
గృహములలోపల గృహమేధులగు నరు లాత్మతత్త్వము లేకమైన నెఱుంగ
రంగనారతుల నిద్రాసక్తిఁ జను రాత్రి, పోవుఁ గుటుంబార్థబుద్ధి నహము

ఆ. పశు కళత్ర పుత్ర బాంధవ దేహాది, సంఘమెల్లఁ దమకు సత్యమనుచు
గాఁపురములు నేసి కడవటఁ జత్తురు, కనియుఁ గాన రంత్యకాలసరణి. 3

క. కావున సర్వాత్మకుండు మ, హావిభవుండు విష్ణుఁ డీశుఁ డాకర్ణింపఁ
నేవింపను వర్ణింపను, భావింపను భావ్యుఁ డభవభాజికి నధిపా ! 4

ఆ. జనులకెల్ల కుభము సాంఖ్యయోగము దాని, వలన ధర్మనిష్ఠవలన నైన
నంత్యకాలమందు హరిచింతనేయుట, పుట్టువునకు ఫలము భూ వరేంద్ర ! 5

తే. అరసి నిర్గుణబ్రహ్మంబు నాశ్రయించి, విధి నిషేధము లొల్లని విమలమతులు
నేయుచుందురు హరిగుణ చింతనములు, మానసంబుల కిన్వెప్పుడు మానవేంద్ర !

1. యధికతరము (తం.వా.) 2. నివృత్తులై వెలయు మునులు (డ); నివృత్త సద్విమల మతులు
(హ); నివృత్తి...(తం.వా.) 3. దలపుచు (క); దలచుచు (హ); నేప్రొద్దు (తం. వా.).

సీ. ద్వైపాయనుండు మా తండ్రి ద్వాపరవేళ బ్రహ్మసమ్మితమైన భాగవతము
పఠనంబు సేయించె బ్రహ్మచత్వరుడనై యుత్తమశ్లోక లీలోత్సవమున
నాశృష్ట చిత్తుండనై పఠించితి నీవు హరిపాద భక్తుండ వగుటజేసి
యెఱిగింతు వినవయ్య ! యీ భాగవతమున విష్ణుసేవాబుద్ధి విస్తరిల్లు

ఆ. మోక్షకామునకును మోక్షంబు సిద్ధించు, భవభయంబు రెల్లఁ బాసిపోవు
యోగి సంఘమునకు నుత్తమ వ్రతములు, వాసుదేవ నామవర్ణనములు. 7

తరల. హరి నెఱుంగక యింటిలో బహుహాయనంబులు మత్తుడై
పొరలుచుండెడి వెఱ్ఱి ముక్తికిఁ బోవనేర్చునె ? వాడు సం
సరణముం బెడబాయఁ దెన్నఁడు సత్య మా హరినామ సం
స్మరణ మొక్క ముహూర్తమాత్రము సాలు ముక్తిదమౌ నృపా ! 8

సీ. కారవేశ్వర ! తొల్లి ఖట్వాంగుడను విభుం డిం నేడుదీవుల నేలుచుండి
శక్రాది దివిజులు సంగ్రామభూముల నుగ్రదానవులకు నోడి వచ్చి
తమకుఁ దో వడిగిన ధరనుండి దివికేగి దాసవవిభుల నందఱు వధింప
వరమిత్తు మనుచు దేవతలు సంఘాషింప జీవితకాలంబు చెప్పఁ దిదియ

ఆ. వరము నాకు నొండు వర మొల్ల ననవుడు, నాయు వొకముహూర్త మంతతడవు
గల దటంచుఁ బలుక గగనయానమున న, మ్మానవేశ్వరుండు మహికి వచ్చి, 9

క. గిరులం బోలెడి కరులను హరులం దన ప్రాణదయితలై మనియెడి సుం
దరులను హిత నరులను బుధ, వరులను వర్జించి గాఢ వైరాగ్యమునఁ. 10

క. గోవిందనామ కీర్తనఁ, గావించి భయంబు దక్కి ఖట్వాంగ ధరి
త్రీవిభుడు సూరిగొనియెను, గైవల్యము దొల్లి రెండు గడియల లోనఁ. 11

వ. వినుము నీకు నేడు దివసంబులకుం గాని జీవితాంతంబు గాదు. తావత్కాలం
బునకుం పారలౌకిక సాధనభూతంబగు పరమ కల్యాణంబు సంపాదించవచ్చు.
అంత్యకాలంబు జగ్గజీన బెగ్గడిలర దేహి దేహ పుత్ర కళత్రాది సందోహ జాలంబు
వలని మోహసాలంబు నిష్కామ కరవాలంబున నిర్మూలంబునేసి, గేహంబువెడలి
పుణ్యతీర్థ జలావగాహం బొనర్చి, యేకాంత శుచిప్రదేశంబున విధివ త్రప్రకారం
బునం గుళాజిన చేలంబుల తోడం గల్పితాననుండై, మానసంబున *(నిఖిల జగ

1. మహోత్సవమున (వ్రాత ప్రతులన్నింటి) *తాళపత్రములందు లేదు. స్వతః పవిత్రత్వేనతి
నిఖిల జగత్పవిత్రీకరణ సమర్థమ్ (శ్రీధరియ వ్యాఖ్యానము).

తృప్తికరణ సమర్థంబగు) అకారాది త్రివర్ణ కలితంబై బ్రహ్మబీజంబైన ప్రణవంబు సంస్మరింపుచు, వాయువుల జయించి, విషయంబుల వెంట నంటి గెంటి పాతెడి యింద్రియంబుల బుద్ధిసారధియై మనో నామకంబులైన పగ్గంబుల బిగ్గం బట్టి మ్రొగ్గడిగిచి, దట్టంబులైన కర్మఘట్టంబుల నిట్టట్టు మెట్టెడు మనంబును శేముషీబలంబున నిరోధించి, భగవదాకారంబుతోడ బంధించి, నిర్విషయంబైన మనంబున భగవత్పాదాద్యవయవంబులు క్రమంబున ధ్యానంబు నేయుచు, రజస్తమో గుణంబులచేత నాక్షిప్తంబు విమూఢంబు నగు చిత్తంబునఁ దద్గుణంబులవలన నయ్యెడి మలంబులం ధారణావశంబునఁ బో నడిచి, నిర్మల చిత్తంబునం బరమంబైన విష్ణుపదంబునకుం జను. ధారణానియమంబు గలుగ సుఖాత్మకంబగు విషయంబు నవలోకించు యోగికి భక్తిలక్షణంబైన యోగంబు వేగంబై సిద్ధించు. అనిన యోగీంద్రునకు నరేంద్రుం డీ ట్లనియె. 12

క. ధారణ యే క్రియ నిలుచును? ధారణ కే రూప? మెద్ది ధారణ యనఁగా ?
ధారణ పురుష మనోమల, మే రీతి హరించు ? నాకు నెఱిగింపఁ గదే. 13

వ. అనిన విని రాజునకు నవధూతవిభుం డీట్లనియె. 14

ఆ. పవనములు జయించి పరిహృత సంగుడై, యింద్రియముల గర్వమెల్ల మాపి హరి విశాలరూపమందుఁ జిత్తము నేర్చి, నిలుపవలయు బుద్ధినెఱిపి బుధుడు. 15

వ. వినుము. భగవంతుండైన హరి విరా డ్విగ్రహంబునందు భూత భవిష్య ద్వర్త మానంబైన విశ్వంబు విలోక్యమానం బగు. ధరణీ సలిల తేజ స్సమీరణ గగనా హంకార మహత్తత్వంబు లనియెడి సప్తావరణంబులచేత నావృతంబగు మహాండ కోశం బైన శరీరంబునందు ధారణాశ్రయంబైన వై రాజపురుషుండు దేజరిల్లు.

¹అ మృహాత్మనికిఁ బాదమూలంబు పాతాళంబు, పార్శ్వ భాగ పాదాగ్ర భాగంబులు రసాతలంబు, గుల్ఫంబు మహాతలంబు, జంఘలు తలాతలంబు, జానుద్వయంబు నుతలంబు, ఊరువులు వితలాతలంబులు, జఘనంబు మహీతలంబు, నాభీ వివరంబు నభస్తలంబు, వక్షంబు గ్రహ తారకా ముఖర జ్యోతిస్సమూహ సమేతంబగు నక్షత్రలోకంబు, గ్రీవము మహర్లోకంబు, ముఖంబు జనలోకంబు, లలాటంబు తపోలోకంబు, శీర్షంబులు సత్యలోకంబు, బాహుదండంబు లింద్రాదులు, కర్ణంబులు దిశలు, శ్రవణేంద్రియంబు శబ్దంబు, నాసాపుటంబు లగ్నిసీదేవతలు, ఘ్రాణేంద్రియంబు గంధంబు, వదనంబు వహ్ని, నేత్రంబు లంతరిక్షంబు, చక్షు రింద్రియము సూర్యుండు, ²రేయింబగళ్ళు తెప్పలు, భూయుగ్మ విజృంభణంబు

1. నమృహావిష్ణువునకు (క. చ. త.); 2. రేవగళ్ళు (తం. వా.)

బ్రహ్మవదంబు, తాలువులు జలంబు, జిహ్వేంద్రియంబు రసంబు, భాషణంబులు సకలవేదంబులు, దంష్ట్రలు దండధరుండు, దంతంబులు పుత్రాది స్నేహకళలు, నగవులు జనోన్మాద కారణియగు మాయ, కటాక్షంబులు దురంత సంసర్గంబులు, పెదవులు ప్రీడాలోభంబులు, స్తనంబులు ధర్మంబు, వెన్నుధర్మమార్గంబు, మేథ్రంబు ప్రజాపతి, వృణంబులు మిత్ర వరుణులు, జతరంబు సముద్రంబులు, శల్యసంఘంబులు గిరులు, నాడీ నివహంబులు నదులు, తనూరుహంబులు తరువులు, నిశ్వాసంబులు వాయువులు. *కాలంబు గమనంబు, కర్మంబులు నానావిధ జంతునన్నివహ సంవృత సంసరణంబులు, శిరోజంబులు మేఘంబులు, కట్టు పుట్టంబులు సంద్యలు, హృదయంబు ప్రధానంబు, సర్వవికారంబులకు నాశ్రయ భూతంబైన మనము చంద్రుండు, చిత్తంబు మహత్తత్త్వంబు, అహంకారంబు రుద్రుండు, అశ్వాశ్వత ర్యుష్ట్ర గజంబులు నఖంబులు, కటిప్రదేశంబు పశు మృగాదులు, విచిత్రంబులైన ¹యాలాపనై పుణంబులు పక్షులు, బుద్ధి మనువు, నివాసంబు పురుషుండు, షడ్జాదులయిన స్వరవిశేషంబులు గంధర్వ విద్యాధర సిద్ధ చారణావ్వర స్సమూహంబులు, స్మృతి ప్రహ్లాద ప్రముఖులు, వీర్యంబు దైత్య దానవాసీకంబైన యుండు. మఱియు నమృహావిభునకు ముఖంబు బ్రాహ్మణులు, భుజంబులు క్షత్రియులు, ఊరులు వైశ్యులు, చరణంబులు శూద్రులు, నామంబులు నానావిధంబులైన పసు రుద్రాది దేవతాభిధానంబులు, ద్రవ్యంబులు హవిర్భాగంబులు, కర్మంబులు యజ్ఞప్రయోగంబులు. ఇట్టి సర్వమయుండైన పరమేశ్వరుని విగ్రహంబున ముముక్షుండైన వాడు మనస్సంధానంబు సేయ వలయునని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె.

16

క. హరిమయము విశ్వమంతయు, హరి విశ్వమయుండు సంశయము పనిలే దా హరిమయము గాని ద్రవ్యము, పరమాణువు లేదు వంశపావన ! వింతే. 17

సీ. కలలోన జీవుండు కౌతూహలంబునఁ బెక్కు దేహంబులఁ బేరు వడసి యింద్రియంబుల వెంట నెల్లవృత్తంబులు నీక్షించి మఱి తన్ను నెఱుఁగు కరణి నఖిలాంతరాత్మకుఁ డగు పరమేశ్వరుఁ డఖిల జంతుల హృదయములనుండి బుద్ధివృత్తులనెల్ల బోద్ధయై వీక్షించు బంధబద్ధుండు కాఁడు ప్రాభవమున,

తే. సత్యుఁ డానందబహుళ విజ్ఞానమూర్తి, యతని సేవింప నగుఁ గాక యన్యసేవఁ గలుగ నేరవు కైవల్య గౌరవములు, పాయ దెన్నుడు సంసార బంధ మధిప !

* ప్రాయంబు నిరవధికం బయిన కాలంబు (తం. వా.) అనంతవీర్యస్య వయఃకాలః తస్య గమనమ్ (వ్యాఖ్యా) 1. శిల్పనై పుణంబులు (హ)

అధ్యాయము—౨

మ. బహువర్షంబులు బ్రహ్మ దొల్లి జగ ముత్పాదింప విన్నాణి గా
క హరిప్రార్థన ధారణా వశమునం గాదే, యమూఢోల్లస
స్మహసీ యోజ్జ్వల బుద్ధియై భువన నిర్మాణ ప్రభావంబునఁ
విహరించె న్నరనాథ! జంతునివహావిర్భావ నిర్ణేతయై.

19

వ. విను మూఢుండు శబ్దమయ వేదమార్గంబైన కర్మఫల బోధన ప్రకారంబున
వ్యర్థంబులైన స్వర్గాది నానాలోక సుఖంబుల నిచ్చయించు. మాయామయ
మార్గంబున వాసనామూలంబున (సుఖంబని తలంచి) నిద్రించువాఁడు కలలు
గను తెఱంగునం బరిభ్రమించు. నిరవద్య సుఖలాభంబును జెందఁడు. తన్నిమి త్తం
బున విద్వాంసుండు (నామ మాత్ర సారంబులగు) భోగ్యంబులలోన నెంతట
దేహ నిర్వహణంబు సిద్ధించు నంతియ కై కొనుచు నప్రమత్తుండై సంసారంబు
సుఖమని నిశ్చయింపక యొండు మార్గంబున సిద్ధి గలదని చూచి ²పరిశ్రమంబు
నొందకుండు.

20

సీ. కమనీయ భూమి భాగములు లేకున్నవే? పడియుండుటకు దూది పలుపు లేల?
సహజంబులగు కరాంజలులు లేకున్నవే? భోజన భాజన పుంజ మేల?
³వల్కులాశాజినావళులు లేకున్నవే? కట్ట దుకూల ⁴సంఘాత మేల?
గొనకొని పసియింప గుహలు లేకున్నవే? ప్రాసాద సౌధాది పటల మేల?

తే. ఫల రసాదులు గురియవే? పాదపములు, స్వాదుజలముల నుండవే? సకలనదులుఁ
బొసఁగ భిక్షయుఁ బెట్టరే? పుణ్యసతులు, ధనమదాంధుల కొలువేల? తాపసులకు.

క. రక్షకులు లేనివారల, రక్షించెద ననుచుఁ జక్రి రాజై యుండుఁ
రక్షింపు మనుచు నొక నరు, నక్షముఁ బ్రార్థింపనేల; యాత్మజ్ఞునకుఁ.

22

వ. అని యిట్లు స్వతస్సిద్ధుండు, ⁵ఆత్మయు, విత్కుండును, సత్కుండును, భగ
వంతుండునైన వాసుదేవుని భజించి తదీయ నేవానుభవానందంబున, సంసార
హేతువగు నవిద్యచే బుద్ధిమంతుండు విడువంబడుం గావున.

23

1. నిరూఢిఁ లనత్ (హ); యమోఘోల్లసత్ (తం. వా.) 2. పరిభ్రమణంబు సేయుచుండు
(తం. వా.) 3. వల్కులాశిన కుశావళులు (హ. తం. వా.) 4. సంఘంబులేల (హ. తం. వా.)
5. ఆత్మప్రియుండు సత్కుండును (హ).

మ. హరిఁ జింతింపక మత్తుడై విషయ చింతాయత్తుడై చిక్కి వా
సరముల్ ద్రొబ్బెడు వాడు కింకర గదాసంతాడితోరమ్ముడై
ధరణిశోత్తమ! దండభృన్నివసన ద్వారోపకంలోగ్ర వై
తరణీ వహ్నిశిఖా పరంపరలచే దగ్గుండు గాకుండునే?

24

క. మొత్తుదురు గదల మంటల, కెత్తుదు రద్దంబు దేహ మింతింతలుగా
నొత్తుదు రసిపత్రికలను, హత్తుదురు కృతాంతభటులు హరి విరహితులఁ. 25

వ. మఱియు హరి చరణకమల గంధ రసాస్వాదనం బెఱుంగని వారలు నిజ కర్మ
బంధంబున దండధర ద్వార దేహశీ సమీప జాజ్వల్యమాన వైతరణీ తరంగిణీ
దహన దారుణజ్వాలా జాల దందహ్యమాన దేహాలం గూడి శిఖి శిఖావహ
గాహంబుల నొందుచుండుదురు. మఱియు విజ్ఞానసంపన్నులై మను ప్రసన్ను
లెంతయు మాయాపన్నులు గాక విన్నాణంబునం దమ తమ హృదయాంత
రాశంబులం బ్రాదేశమాత్ర దివ్యదేహుండును, దిగిభరాజ శుండాండ సంకాశ
దీర్ఘ చతుర్బాహుండును, భోగై శ్వర్య ప్రదుండును, కంజాత శంఖచక్ర గదా
ధరుండును, కందర్ప కోటి సమాన సుందరుండును, రాకా విరాజమాన రాజ
మండల సన్నిభ వదనుండును, సౌభాగ్య సదనుండును, ప్రభాతకాల భాసమాన
భాస్కరబింబ ప్రతివిరాజిత పద్మరాగ రత్నరాజి విరాజమాన కిరీట కుండలుం
డును, శ్రీవత్స లక్షణ లక్షిత వక్షోమండలుండును, రమణీయ కౌస్తుభరత్న
ఖచిత కంఠికాలంకృత కంధరుండును, నిరంతర పరిమళ మిళిత వసమాలికా బంధు
రుండును, నానావిధ గంభీర హార కేయూర కటక కంకణ మేఖ లాంగుళీయక
విభూషణవ్రాత సముజ్జ్వలుండును, నిటలతట విలంబమాన విమల స్నిగ్ధ నీల
కుంచిత కుంతలుండును, తరుణ చంద్ర చంద్రికా ధవళ మందహాసుండును, పరి
పూర్ణ కరుణావలోకన భూభంగ సూచిత సుభగ సంతతానుగ్రహ లీలా విలా
సుండును, మహాయోగిరాజ విలసిత హృదయ కమల కర్ణికామధ్య సంస్థాపిత
చరణ కిసలయుండును, (సంతతానంద మయుండును), సహస్రకోటి సూర్య
సంఘాత సన్నిభుండును, మహావిభుండు నైన పరమేశ్వరుని మనోధారణా
వశంబున నిలిపికొని, తదీయ గుల్ఫ చరణ జాను జంఘాద్యవయవంబులు
క్రమంబున నొకటి నొకటినిఁ బ్రతిక్షణంబును ద్యానంబునీయుచు సంతకాలంబు
నకుఁ బరిపూర్ణ నిశ్చల భక్తియోగంబు సిద్ధించు సంతకాలంబునం దదీయ
చింతాతత్పరులై యుండుదురు. అని మఱియు నిట్లనియె.

- సీ. ఆసన్న మరణార్థి యైన యతీశుండు కాలదేశములను గాచికొనఁడు
తనువు విసర్జించు తలఁపు జనించిన భద్రాసనస్థుడై ప్రాణపవను
మనసుచేత జయించి మానసవేగంబు బుద్ధిచే భంగించి బుద్ధిఁ దెచ్చి
క్షేత్రజ్ఞుతోఁ గూర్చి క్షేత్రజ్ఞ నాత్మలోపలఁ జేర్చి యాత్మను బ్రహ్మమందుఁ
- తే. గలిపి యొక్కటి గావించి గారవమున, శాంతితోఁడ నిరూఢుడై సకలకార్య
నివహ మెల్లను దిగనాడి నిత్యసుఖము, వలయునని చూచు నటుమీఁద వసుమతీశ.
- వ. వినుమ పురమాత్మయైన బ్రహ్మమునకుఁ దక్క కాల¹దేవ సత్త్వ రజ స్తమో
గుణాహంకార మహా తత్త్వ ప్రధానంబులకు సామర్థ్యంబు లేదు. కావునఁ
బరమాత్మ వ్యతిరిక్తంబు లేదు. దేహోదులం దాత్మత్వంబు విసర్జించి, యన్య
సౌహృదంబు మాని, పూజ్యంబై నహరిపదంబును (బ్రతిక్షణంబును) హృదయంబున
నాలింగనంబు నేసి, వైష్ణవంబై న పరమ పదంబు (సర్వోత్తమం బని) నత్పురుషులు
దెలియుదురు. ఇ వివిధంబున విజ్ఞానదృగీర్వర్య జ్వలనంబున నిర్లగ్న విషయవాస
నుండై క్రమంబున నిరపేక్షత్వంబున.
- సీ. అంఘ్రిమూలమున మూలాధార చక్రంబుఁ బీడించి ప్రాణంబు బిగియఁ బట్టి
నాభీతలముఁ జేర్చి నయముతో మెల్ల న హృత్స్పరోజము మీఁది కెగయఁబట్టి
యటమీఁద నురమందు చాత్రించి క్రమమఁ దాలు మూలమునకుఁ దఱిమి నిలిపి
మమతతో భూయుగ చుద్యంబుఁ జేర్చి దృక్కర్ణ నాసాన్య మార్గములు మూసి
- తే. యిచ్చలేని యోగి యొక్క ముహూర్తార్థ, మింద్రియానుషంగ మింతలేక
ప్రాణములను వంచి బ్రహ్మరంధ్రము చించి, బ్రహ్మమందుఁ గలయుఁ బౌరవేంద్ర!
- వ. మతియు దేహత్వాగకాలంబున నింద్రియంబులతోడి సంగంబులు విడువనివాఁడు
వానితోడన (గుణసముదాయ రూపంబగు) బ్రహ్మాండంబునందు భేదర సిద్ధ
విహార యోగ్యంబు నణిమాది సకలై శ్వర్య సమేతంబునై న పరమేష్ఠిపదంబుఁ
జేసు. చిద్యాతపో యోగసమాధి భజనంబు నేయుచుఁ బవనాంతర్గత లింగశరీరు
లైన యోగీశ్వరులకు బ్రహ్మాండ బహి రంతరాళంబులు గతియని చెప్పుదురు.
వీరికిని గర్మంబుల నట్టి గతిఁ దొంద శక్తంబునాదు. యోగి యగువాఁడు
బ్రహ్మలోకంబునకు నాకాశపథంబునం బోవుచు సుషుమ్నానాడివెంట నగ్ని
యను దేవతం² జేరి జ్యోత్స్నిర్మయంబైన తేజంబున నిర్మలంబై యెందునుం

1. దేశ (హ.తం.క.బ.) 2. జేసి (హ) అగ్ని నధిదేవతం జేసి (తం.వా.) 'వై శ్వానరం యాతి
(-24) వై శ్వానరం అగ్నిభిమానినీం దేవతాం యాతి (వ్యాఖ్య).

దగులు వడక తారామండలంబు మీఁద సూర్యాది ద్రువాంత పదంబులఁ గ్రమ
క్రమంబున నతిక్రమించి, హరి సంబంధంబైన శింశుమార చక్రంబుఁ జేరి
(యొంటరి యగుచు) పరమాణు భూతంబైన లింగశరీరంబుతోడ బ్రహ్మవిదులకు
నెలవైన మహర్నోకంబుఁ జొచ్చి మహాకల్ప కాలంబు క్రీడించుచుఁ గల్పాంతం
బున ననంత ముఖానల జ్వాలా జాల దందహ్యమానంబగు లోకత్రయంబు
నీక్షించుచు, ద నిమిత్త సంజాత దాహతాపంబు నహింపంజాలక,

- సీ. ఇల మీఁద మనువు లీ రేడ్వరుఁ జనువేళ దివసమై యెచ్చోటఁ దిరుగుచుండు
మహనీయ సిద్ధ విమానసంఘము లెందు దినకరప్రభములై తేజరిల్లు
శోక జరా మృత్యు శోషణ భయ దుఃఖ నివహంబు లెందు జనింపకుండు
విష్ణుపద ధ్యాన విజ్ఞాన రహితుల శోకంబు లెందుండి చూడవచ్చు
- ఆ. పరమ సిద్ధయోగి భాషణామృత మెందు, శ్రవణవర్షి మగుచు జరుగు చుండు
నట్టి బ్రహ్మలోకమందు వసించును, రాజవర్య! మఱల రాఁడు వాఁడు. ౩1
- వ. మఱియు నొక్క విశేషంబు గలదు. పుణ్యాతిరేకంబున బ్రహ్మలోకగతు లైన
వారు కల్పాంతరంబునం బుణ్యతారతమ్యంబుల నధికార విశేషంబు నొందువార
లగుదురు. బ్రహ్మాది దేవతాభజనంబునం జనువారు (బ్రహ్మ జీవితకాలంబుదనుక)
బ్రహ్మలోకంబున వసియించి (ముక్తు లగుదురు). నారాయణ చరణకమల భక్తి
పరాయణత్వంబునఁ జనినవారు నిజేచ్ఛా వశంబున నిరర్గళగమనులై బ్రహ్మాం
డంబు భేదించి మహోన్నత వైష్ణవపదారూఢులై తేజరిల్లుదురు. ఈశ్వరాధిష్ఠితం
బైన ప్రకృతియంశంబున మహత్తత్త్వమగు. మహత్తత్త్వాంశంబున నహంకారం
బగు. అహంకారాంశంబున శబ్దతన్మాత్రం బగు. శబ్దతన్మాత్రాంశంబున గగన మగు.
గగనాంశంబున స్పర్శతన్మాత్రం బగు. స్పర్శ తన్మాత్రాంశంబున సమీరణం
బగు. సమీరణాంశంబున రూపతన్మాత్రం బగు. రూపతన్మాత్రాంశంబు వలనఁ దేజం
బగు. తేజోంశంబున రసతన్మాత్రం బగు. రసతన్మాత్రాంశంబు వలన జలం బగు.
జలాంశంబున గంధతన్మాత్రం బగు. గంధతన్మాత్రాంశంబునఁ బృథివి యగు.
వాని మేళనమునం జతుర్దశ భువనాత్మకంబైన విరాడ్రూపం బగు. ఆ రూపము
నకుఁ గోటియోజన విశాలంబైన యండకటాహంబు ప్రథమావరణంబైన పృథ్వి
యగు. దీనిఁ బంచాశతోక్తి విశాలం బని కొందఱు పలుకుదురు. ఆ య్యావర
ణంబు మీఁద సలిల తేజ సమీర గగనాహంకార మహత్తత్త్వంబు లనియెడి
యావరణంబులు క్రమంబున నొందొంటికి దశగుణోత్తరాధికంబులై యుండు.
అట్టి యేడింటి మీఁదఁ బ్రకృత్యావరణంబు మహావ్యాపకం బగు బ్రహ్మాండంబు

భేదించి, వైష్ణవ పదారోహణంబు నేయువాడు నిర్భయుడై, మెల్లన (లింగ దేహంబున) బృథివ్యాత్మకత్వంబు నొంది, యట్టి పృథివ్యాత్మకత్వంబున ప్రాణంబునం గంధంబును, జలాత్మకత్వంబున రసనేంద్రియంబున గసంబును, తేజో రూపకత్వంబున దర్శనంబున రూపంబును, సమీరణాత్మకత్వంబున దేహంబున స్పర్శనంబును, గగనాత్మకత్వంబున శ్రవణంబున శబ్దంబును నతిక్రమించి భూత సూక్ష్మేంద్రియ లయస్థానంబైన యహంకారావరణ సంప్రాప్తుడై, యందు మనోమయంబును దేవమయంబును నైన సాత్త్వికాహంకార గమనంబున మహత్తత్త్వంబు సొచ్చి గుణత్రయంబును లయించిన ప్రధానంబు నొంది, ప్రధానాత్మకత్వంబున దేహంబు సుసాధి¹ పరంపరావసానంబునం బ్రశృతిం వాపి యానందమయుడై యానందంబునం బరమాత్మ రూపంబైన వాసుదేవ బ్రహ్మ ముందుఁ గలియు నని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె.

92

ఆ. పరమ భాగవతులు పాటించు పథ మిది, యా పథమున యోగి యరిగె నేని మగుడి రాడు వాడు మఱి సుఖయము లేదు, కల్పశతమురైన కౌరవేంద్ర!

వ. వినుము. నీవడిగిన సద్యోముక్తియుఁ గ్రమముక్తియు ననియెడు నీ రెండుమార్గంబులు వేరుగీతంబులందు వివరింపబడియె. నీని దొల్లి భగవంతుడైన వాసుదేవుండు బ్రహ్మచేత నారాధితుడై చెప్పె, సంసార ప్రవిప్లుడైన వానికిఁ దపోయోగాదులైన మోక్షమార్గంబులు పెక్కు గలవు. అందు భక్తిమార్గంబు శంభు సులభంబు లేదు.

—: శుకుండు పరీక్షితునకు భక్తిమార్గంబె ముఖ్యంబని తెలుపుట :—

మ. విను మంభోజభవుండు మున్ను మదిలో వేదంబు ముమ్మాటు ²మ

ర్కనయజ్ఞత్వము దోష సంతయుఁ బరామర్శించి మోక్షంబు ద

క్కిన కిమార్గంబులవెంట లేదనుచు భక్తిం జింతనేనె³ జనా

ర్దను నాత్మాశ్రుతి నిర్వికారుఁ డగుచు⁴ దన్మార్గ నిర్ణేతయై.

95

నీ. అభిలఘాతములందు నాత్మరూపంబున నీనందు హరి యుండు నెల్ల ప్రొద్దు

⁴బుద్ధాది లక్షణంబులఁ గానఁబడును మహానేవనీయుఁ డహర్నిశంబు

వందనీయుండు భక్తవాత్సల్య సంతత నియతుడై సతతంబు నియతబుద్ధి

నాత్మరూపకుఁ డగు హరి కథామృతములు గర్జపుటంబులఁ గాంక్షదీరఁ

తే. గ్రోలుచుండెడి ధన్యులు గుటిల బహుళవిషయ మలినీకృతాంగముల్ వేగ విడిచి

విష్ణుదేవుని చరణారవిందయుగము, కడకుఁ జనుదురు సిద్ధంబు కౌరవేంద్ర. 96

1. పరంపరావస్థానంబున (హ.తం.వా.) 2. నెమ్మనమందుం దలపోసి యంతయు (హ.తం.వా.)

3. మార్గంబున లేదనుచు (హ) 4. బుద్ధివిశేషణంబుల (క.చ.ట.జ.) 5. మహత్వేవనీయుండు (తం.వా.)

అధ్యాయము - ౩

క. మానుషజన్మము నొందిన, మానవులకు లభ్యమానమరణులకు మహా
జ్ఞానులకుఁ జేయవలయు, విధానము నిగదింపఁబడియె ధరణీనాథా! 37

వ. వినుము. బ్రహ్మవర్చస కాముడైన వానికి *వేదవిభుండగు చతుర్ముఖుండును,
నింద్రునిసౌఖ్య కామునికి నింద్రుండును, ప్రజాకామునకు దక్షుని ప్రజాపతులును,
భోజనకామునకు నదితయు, స్వర్గకామునికి నాదిత్యులును, రాజ్యకామునికి
విశ్వదేవతలును, దేశ ప్రజా సాధనకామునికి సాధులును, శ్రీకామునికి
దుర్గయు, తేజస్కామునకు నగ్నియు, ధనకామునకు వసువులును, వీర్యకామునకు
వీర్యప్రదులగు రుద్రులును, నాయుష్కామునకు నశ్వినీదేవతలును, పుష్టికాము
నకు భూమియు, ప్రతిష్ఠాకామునికి లోకమాతలైన గగన భూదేవతలును,
సౌందర్యకామునకు గంధర్వులును, కామినీకామున కప్పరసయగు నూర్వశియు,
సర్వాధిపత్య కామునకు బ్రహ్మయు, కీర్తి కామునకు యజ్ఞోపాధికుండగు విష్ణు
వును, విత్తసంపద కామునకుఁ బ్రచేతసుండును, విద్యాకామునకు సుమావల్ల
భుండును, దాంపత్యప్రీతి కామునకు సుమాదేవియు, ధర్మార్థ కామునకు సుత్తమ
శ్లోకుండగు విష్ణువును, సంతానకామునకుఁ బితృదేవతలును, రక్షకామునకు
యతీలును, బలకామునకు మరుద్గణంబులును, రాజత్వకామునకు మనురూప
దేవతలును, శత్రుమరణ కామునకుఁ గోణపాలకుడైన రాక్షసుండును, భోగ
కామునకుఁ జంద్రుండును భజనీయు లగుదురు. మఱియు, 38

క. కామింపకయును సర్వము, గామించియునైన ముక్తిఁ గామించి తగ్గ
లో మించి పరమపురుషుని, నేమించి భజించుఁ దత్త్వనిపుణుం డధిపా! 39

మ. అమరేంద్రాదులఁ గొల్చుభంగి జనుఁడా యజ్ఞాక్షి నేవింపఁగా
విమలజ్ఞాన విరక్తి ముక్తు లొదవున్ వేయేల భూనాథ! త
త్కమలాధీశ కథా సుధారస నదీ కల్లోల్ మాళా పరి
భ్రమ మెవ్వారికి నైనఁ గర్ణయుగళి పర్వంబు గాకుండునే ? 40

వ. అని రాజునకు శుకుండు నెప్పె ననిన విని శౌనకుండు సూతున కిట్లనియె. 41

*బ్రహ్మజన్మతిం (మూలము); బ్రహ్మజన్మతిం, బృహస్పతిం (శ్రీధరవ్యాఖ్యా); బ్రహ్మజన్మతిం
వేదపతిం బ్రహ్మజం (మఱియొక వ్యాఖ్యా). 1. మాలావలీ (హ).

క. వర తాత్పర్యముతో నిటు, భరతాన్వయ విభుఁడు శుకుని పలుకులు విని స
త్వరతా యుతుఁడై శ్రేయ, స్మరతామతి నేమి యడిగె? గణుతింపఁగదే! 42

క. ఒప్పెడి హరికథ తెయ్యవి చెప్పెడినో యనుచు మాకుఁ జిత్తోత్కంఠర్
గుప్పలు గొనుచున్నవి రుచు, బుప్పతిల న్ని మనోహరోక్తులు వినఁగన్. 43

వ. అనిని విని సూతుం డిట్ల నియె. 44

క. తూలెడి కూఁకటితోడను, బాలురతో నాడుచుండి బాల్యమున మహీ
పాలుఁడు హరిచరణార్చన, ¹హేలల తోడుతను నుండె నెంతయు నియతిన్. 45

వ. అట్టి పరమ భాగవతుండైన పాండవేయునకు వాసుదేవ పరాయణుం డైన
శుకుం డిట్లనియె. 46

సీ. వాసుదేవ శ్లోక వార్త లాలింపుచుఁ గాల మే పుణ్యుండు గడుపుచుండు
నతని యాయువు దక్క²నన్యుల యాయువు నుదయాస్తమయముల నుగ్రకరుఁడు
వంచించి కొనిపోవువాఁ డది యెఱుంగక జీవించుఁ బెక్కిండ్లు సిద్ధ మనుచు,
నంగనా పుత్ర గేహారామ విత్తాది సంసార హేతుక సంగసుఖముఁ

తే. దగిలి వర్తింపఁ గాలము తఱి యెఱింగి, దండధర కింకరులు వచ్చి తాడనములు
నేసి కొనిపోవఁ బుణ్యంబు నేయ నై తిఁ, బాపరతి నై తి నని బిట్టఁ బలవరించు.

వ. అది గావున, 48

సీ. అలరు జొంపములతో నభ్రంకషంబులై బ్రతుకవే? వనములఁ బాదపములు
భాదన మేహనాకాంక్షలఁ బశువులు జీవింపవే? గ్రామ సీమలందు
నియతిమై నుచ్చాస నిశ్వాస పవనముల్ ప్రాపింపవే? చర్మభస్మికలును
గ్రామసూకర శునక శ్రేణు లింటింటఁ దిరుగవే ! దుర్యోగ_దీనవృత్తి

తే. నుష్టభరములు మోయవే యరుభరములు. పుండరీకాక్ష నెఱుంగని పురుషపశువు
లడవులందు నివాసములందుఁ బ్రాణ,విషయ భర వృత్తితో నుంట విఫల మధిప!

సీ. విష్ణు కీర్తనములు వినని కర్ణంబులు కొండల బిలములు కువలయేక !
చక్రీ పద్యంబులు చదువని జిహ్వాలు కప్పల జిహ్వాలు కౌరవేంద్ర !
శ్రీమనోనాథు వీక్షింపని కన్నులు కేకి పింఛాళ్లు కీర్తిదయిత !
కమలాక్ష పూజకుఁ గాని హస్తంబులు శవము హస్తంబులు సత్యవచన !

~~~~~
1. హేలాలనుఁ డగ్గచునుండె (హ. తం. వా.) హేలాలస నియతినుండె (జ); 2. నన్యనరా
యపుఁ (క. బ. త.)

- ఆ. హరి పద తులసీదళామోదరతి లేని, ముక్కు పందిముక్కు మునిచరిత్ర !
గరుడగమను భజనగతి లేని పదములు, పాదపముల పాదపటల మనఘ : 50
- సీ. నారాయణుని దివ్య నామాక్షరములపైఁ గరఁగని మనములు గరిన శిలలు
మురవైరి కథలకు ముదితాశ్రు రోమాంచ మిళితమై యుండని మేను మొద్దు
చక్రికి మ్రొక్కుని జడుని యౌదల నున్న కనక కిరీటంటు గట్టె మోపు
మాధవార్పితముగా మనని మానవు సిరి వన దుర్గ చంద్రికా వై భవంబు
- ఆ. కైటభారి భజన గలిగి యుండని వాఁడు, గాలిలోననుండి కదలు శవము
కమలనాభు పదము గనని వాని బ్రతుకు, ¹పసిఁడికాయలోని ప్రాణిబ్రతుకు. 51

అథ్థాయము — ౪

- వ. అని యిట్లు పలికిన వైయాసి వచనంబుల నొత్తరేయుండు గందళిత హృద
యుండై నిర్మలమతి విశేషంబున, 52
- ఆ. సుతుల హితుల విడిచి చుట్టల విడిచి యి, ల్లాలి విడిచి ²పకు గృహాళి విడిచి
రాజు హృదయ మిడియె రాజీవనయనుపై, ధనము విడిచి జడ్డుఁదనము విడిచి.
- వ. ఇట్లు మృత్యుభయము నిరసించి, ధర్మార్థకామంబులు సన్యసించి, పురుషోత్తము
నందుఁ జిత్తంబు విన్యసించి, హరిలీలా లక్షణంబు లుపన్యసించు మను తలంపున
నరేంద్రుఁ డిట్లనియె. 54
- క. సర్వాత్మ వాసుదేవుని, సర్వజ్ఞుఁడవై న నీవు సంస్తుతిసేయఁ
సర్వభ్రాంతులు వదలె మ, హోర్విసురవర్య : మానసోత్సవ మగుచుఁ. 55
- సీ. ఈచుండు హరి విష్ణుఁ డీ విశ్వమంతయుఁ బుట్టించు రక్షించుఁ బొలియఁజూచు
బహు శక్తియుతుఁ డగు భగవంతుఁ డవ్యయుఁ డాది నే శక్తుల నాశ్రయించి
బ్రహ్మ శక్రాది రూపముల వినోదించెఁ గ్రమముననో యేకకాలముననొ
ప్రకృతిగుణంబులఁ బట్టి గ్రహించుట యేకత్వమున నుండు నీశ్వరుండు
- ఆ. భిన్న మూర్తి యగుచుఁ బెక్కు విధంబుల, నేల యుండు నతని ³ కేమి వచ్చె
నుండకున్నఁ దాపసోత్తమ : తెలుపవే !, వేడ్కతోడ నాకు వేదవేద్య ! 56
- వ. అనిన సుత్తరానందను వచనంబులకు నిరుత్తరుండు గాక సదుత్తర ప్రదాన
కుతూహలుండై లోకోత్తర గుణోత్తరుండైన తాపసోత్తముండు దన మనంబున.

1. పసిఁడికాయలోని (హ) 2. బహుబలాళి (హ. తం. వా.) 3. కేమిచిక్కె (క. చ. ట.)

మ. పరుడై యీశ్వరుడై మహామహిముడై ప్రాదుర్భవ స్థాన సం
హరణ క్రీడనుడై త్రిశక్తి యుతుడై యంతర్గత జ్యోతియై
పరమేష్ఠి ప్రముఖమరాధిపులకు¹ బ్రాహ్మింప రాకుండు దు
స్తర మార్గంబునఁ దేజరిల్లు హరికిం దత్వార్థిన్ మొక్కెద². 58

వ. మఱియు సజ్జన దురిత సంహరణుండును, దుర్జన నివారకుండును, నఖిల సత్త్వ
రూపకుండును, సరమహంసాశ్రమ ప్రవర్తమాన మునిజన హృదయ కమల
కర్ణికా మధ్యదీపకుండును, సాత్త్వత శ్రేష్ఠుండును, పరమ భక్తియుక్త నుల
భుండును, భక్తిహీన జన దుర్లభుండును, నిరతిశయ నిరుపమ నిరవధిక ప్రకా
రుండును, నిజస్వరూప బ్రహ్మ విహారుండును నైన య పురమేశ్వరునకు
నమస్కరించెద. 59

ఉ. ఏ విభు వందనార్చనము లే విభు చింతయు నామకీర్తనం
బే విభు లీల లద్భుతము లెవ్వని సంశ్రవణంబు నేయ దో
షావలిఁ బాసి లోకము శుభాయతవృత్తిఁ జెలంగు నంద్రు నే
నా విభు నాశ్రయించెద నఘోష² వివర్తను భద్రకీర్తను³. 60

ఉ. ఏ పరమేశు పాదయుగ మెప్పుడుఁ గోరి భజించి నేర్పరుల్
లోపలి బుద్ధిలో నుభయలోకము లందుల శిష్యుఁ బాసి యే
తాపము లేక బ్రహ్మగతిఁ దారు గతశ్రములై చరింతు రే
నా పరమేశు మొక్కెద నఘోష³ వివర్తను భద్రకీర్తను⁴. 61

చ. తపములు సేసియైన మఱి దానము లెన్నియుఁ జేసియైన నే
జపములు సేసియైన ఫలసంచయ మెవ్వనిఁ జేర్చకున్న హే
యపదములై దురంత విప దంచిత రీతిగ నొప్పుచుండు న
య్యవరిమితు⁵ భజించెద నఘోష⁴ వివర్తను భద్రకీర్తను⁶. 62

మ. యవన వ్యాధ పుళింద హూణ శక కంకాభీర చండాల సం
భవులుం దక్కిన పాపవర్తనులు నే భద్రాత్ము నేవించి భా
గవత శ్రేష్ఠుల డాసి శుద్ధతనుల⁷ గల్యాణులై యుండు రా
యవికారుం బ్రభవిష్టు నాదుమదిలో నశ్రాంతము⁸ మొక్కెద⁹, 63

1. భావింపరాకుండు (చ. ట.) 2, 3, 4. నివృత్తుడు భద్రకీర్తిడు⁵ (హ). 5. కష్ట (తం. వా.)
“కిరాత హూణాండ్ర పుళింద పుల్కనా, ఆభీర కంకా యవనాః కష్టదయః” (మూ. 4-18)

మ. తపముల్ నేసిననో మనోనియతినో దాన¹వ్రతప్రీతినో
జపమంత్రంబులనో శ్రుతిస్మృతులనో సద్భక్తి²నో యెట్లు ల
బ్ధిపడుండో నని బ్రహ్మ రుద్ర ముఖరుల్ భావించు రెవ్వని న
య్యవవగ్గాధిపుఁ డాత్మమూర్తి సులభుం డొఁ గాక నా కెప్పుడు³. 64

క. శ్రీపతియు యజ్ఞపతియుఁ బ్ర, జాపతియు⁴ బుద్ధిపతియు జగదధిపతియు⁵
భూపతియు యాదవ శ్రే, జీపతియుం గతియు నైన నిపుణు భజించు⁶. 65

మ. ²అణువో కాక కడు స్మహా³విభవుఁడో యచ్చిన్నుఁడో ఛిన్నుఁడో
⁴గుణియో నిర్గుణియో యటంచు విబుధుల్ గుంతీభవ తత్త్వ మా
ర్గణులై యే విభు పాదపద్మ భజనోత్కర్షంబుల⁵ దత్త్వవీ
క్షణముం జేసెద రట్టి విష్ణుఁ బరము⁶ సర్వాత్మ్య నేవించెద⁷. 66

మ. జగ-దుత్పాదనబుద్ధి బ్రహ్మకు మది⁸ సంధింప నూహించి యే
భగవంతుండు సరస్వతిం బనుప నా పద్మాస్య దా నవ్విభు⁹
మగనింగా వరియించి తద్భువన సామ్రాజ్యస్థితి¹⁰ సృష్టిపా
రగుఁ జేసె¹¹ మును బ్రహ్మ నట్టి ⁵మను నారంభించు నేవింపఁగ¹². 67

సీ. పూర్ణుఁ డయ్యును మహాభూత పంచక యోగమున మేనులను బురములు సృజించి
పురములలోనుండి పురుష భావంబున దీపించు ⁶నెవ్వఁడు ధీరవృత్తిఁ
బంచభూతములను బదునొకం డింద్రియములఁ బ్రకాశింపించి భూరిమహిమ
పోడకాత్మకుఁ డన శోభిల్లి జీవత్వనృత్య వినోదంబు నెఱపుచుండు

తే. నట్టి భగవంతుఁ డవ్యయుఁ డచ్యుతుండు, మానసోదిత వా కుష్మ మాలికలను
మంజు నవరన మకరంద మహిమ లుట్ట, శిష్ట హృద్భావ లీలలఁ జేయుఁగాత. 68

ఉ. మానధనుల్ మహాత్ములు సమాధినిరూఢులు య న్ముఖాంబుజ
⁷ధ్యాన మరంద పానమున ⁸నాత్మభయంబులఁ బాపి ముక్తులై
లూనత నొంద రట్టి మునిలోకశిఖామణికి⁹ విశంకటా
జ్ఞాన తమో నభోమణికి *సాధుజనాగ్రణి కేను మ్రొక్కెద¹⁰. 69

వ. అని యిట్లు హరి గురు వందనంబు నేసి శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె. 70

1 వ్రతావృత్తి¹నో (చ. ఉ. త.) 2. అణుఁడో (హ) 3. మహిముఁడో (చ) 4. గుణుఁడో
నిర్గుణుఁడో (క. ఉ. జ. డ.) 5. గుణి (హ. తం. వా.) 6. నెపుడు నదీనవృత్తి (హ). 7. జ్ఞాన (హ)
8. జన్మభయంబుల (హ) * భగవతే వేదవ్యాసాయ వేదసే (మూలము).

మ. అవిరోధంబున నీవు న న్నడుగు నీ యర్థంబు ముక్ బ్రహ్మ మా
ధవుచేత¹ విని నారదుం డడిగిన² దభ్యంబుగాఁ జెప్పె మా
నవ లోకేశ్వర ! నారదుండు వెనుక³ నాకుం ప్రసాదించె సం
శ్రవణీయంబు మహాద్భుతంబు విను మా సందేహ⁴ విచ్ఛేదము⁵.

71

అధ్యాయము—౫

—: నారదుండు బ్రహ్మను ప్రపంచ ప్రకారం బడుగుట :—

వ. నారదుండు బ్రహ్మ కిట్ల నియె.

72

మ. చతురాస్యంధవు వేల్పుపెద్దవు జగ త్సర్గానుసంధాయి వీ
శ్రుతినంఘాతము నీ ముఖంబుజముల⁶ శోభిల్లు శబ్దార్థ సం
యుతమై సర్వము నీ కరామలకమై యుండుం గదా ! భారతీ
సతి యిల్లా లట నీకు నో జనక ! నా సందేహము⁷ బాపవే !

73

శా. ²ప్రారంభాది వివేక మెవ్వఁ ³దొసఁగు⁴ ? బ్రారంభ సంపత్తికా
ధారం బెయ్యది ? యేమి హేతువు ? ⁴యదర్థం బే స్వరూపంబు సం
సారానుక్రమ మూర్జనాభి పగిది⁵ సాగింతు వెల్ల ప్పుడు⁶
⁶భారం బెన్నెడు లేదు నీమనువు ⁷దుష్ప్రాప్తంబు వాణీశ్వరా !

74

శా. నాకుం జూడఁగ నీవు రాజ వసుచున్నాడ⁸ యథార్థసిద్ధి⁹
నీ కంచెం ఘనుఁ డొక్క రాజు గలఁడో నీ వింతకు¹⁰ రాజవో
నీ కే లాభము రాఁ దలంచి జగముల్ నిర్మించె దీ చేతనా
నీకం బెందు జనించు నుండు నణఁగు¹¹ నిక్కంబు భాషింపుమా.

75

మ. సదస త్సంగతి నామ రూప గుణ దృశ్యంబైన విశ్వంబు నీ
హృ దధీనంబు గదా ! ఘనుల్ సములు నీ కెవ్వారును¹² లేరు నీ
పద మృత్యున్నత మిట్టి నీవు తపముల్ బ్రావీణ్య యుక్తుండవై
మది నే యీశ్వరుఁ గోరి చేసితివి త న్మార్గంబు సూచింపవే.

76

1. విచ్ఛేదివై (హ.తం.వా.) 2. ప్రారంభించు (తం.ప్రా.ప్ర. కొన్నింటు). 3. దొసఁగె⁴ (హ)
4. యథార్థం. (క.ద.) 5. సాగించె దొక్కప్పుడు⁶ (హ) 6. భారంబెన్నెడు (వా) 7. దుష్ప్రాప్తంబు
(త) దుష్ప్రారంబు (ద).

శా. అంభోజాసన ! నీకు నీకుడు గలం డంచేనిఁ ద తృక్షమం
దంభోజాతభవాండ మే విభుని లీలాపాంగ సంభ్రాంతిచే
సంభూతంబగు వర్తమానమగు సంఘన్నంబగు^౧ ద ద్విభు^౨
సంభావింపఁగ వచ్చునే తలఁప నే చందంబు వాఁ డాకృతి^౩. 77

క. తోయజ సంభవ ! నా కీ, తోయము వివరింపు చాలఁ దోచిన నే నా
తోయము వారికి నన్యుల, తోయములం జెందకుండ ద్రువ మెఱింగింతు^౪. 78

వ. దేవా ! భూత భవిష్య ద్వర్త మానంబులగు వ్యవహారంబులకు నీవ విభండవు.
నీ వెఱుంగని యర్థం బించుకయు లేదు. విశ్వప్రకారంబు వినిపింపు మనిన విని
వికసితముఖుండై విరించి యిట్ల నియె. 79

క. రారా ? బుధులు విర క్తులు, గారా ? యారీతి నడుగఁగా నేరరు వి
స్మేరావహము భవ స్మృత, మౌరా ! ¹నాపై డి ! మర్మ మడిగితి వత్సా ! 80

శా. నానా స్థావర జంగమ ప్రకరముల్ నాయంత నిర్మింప వి
న్నాణం బేమియు లేక తొట్రుపడఁగా నాకు^౧ సమస్తాను సం
దానారంభ వివక్షణత్వము మహోదారంబుగా నిచ్చె ము
న్నే నా యీశ్వరు నాజ్ఞఁ గాక జగము ల్నిర్మింప శక్తుండనే, 81

మ. అనఘా ! విశ్వమునెల్ల దీప్తముగఁ జేయ^౨ నే సమర్థుండనే ?
యిన చంద్రానల తారకాగ్రహ గణం బే రీతి నా రీతి నె
వ్వని దీప్తిం బ్రతిదీప్త మయ్యె భువనవ్రాతంబు, దద్దీప్తిచే
ననుదీప్తం బగు నట్టి యీశ్వరున కే నశ్రాంతము^౩ మ్రొక్కెద^౪. 82

మ. వినుమా యీశ్వరు దృష్టిమార్గమున నావేశింప శంకించి సి
గ్గున సంకోచము నొందు మాయవలనం గుంతీభవ త్రస్జిచే
నను లోకేశ్వరుఁ డంచు ²మ్రొక్కు మతిహీన వ్రాతముం జూచి నే
ననిశంబు న్నుగి ధిక్కురింతు హరిమాయా కృత్యమంచు^౩ సుతా ! 83

వ. మఱియు దేహంబునకు ద్రవ్యంబులైన మహాభూతంబులును, జన్మనిమిత్తంబు
లైన కర్మంబులును, కర్మక్షోభకంబైన కాలంబును, కాల పరిణామ హేతువైన
స్వభావంబును, భోక్తయైన జీవుండును, వాసుదేవుండుగా నెఱుంగుము.

1. నాతోడి (హ); నా విభుని (వా); నా దయన (జ) 2. మ్రొక్కులిడు (క.ట.త.జ.డ.ద.బ.)

వాసుదేవ వ్యత్తిరి క్తంబులేదు. సిద్ధంబు. (నారాయణ నియమ్యంబులు లోకంబులు).
దేవతలు నారాయణ శరీర సంభూతులు. వేద యాగ తపో యోగ గతి విజ్ఞా
నంబులు నారాయణపరంబులు. (జ్ఞానసాధ్యం బగు ఫలంబు నారాయణాధీనంబు).
కూటస్థుండు, సర్వాత్మకుండు, సర్వద్రష్టయు నైన యీశ్వరుని కటాక్ష విశేషం
బున సృజియింపబడి, ప్రేరితుండనై, సృజ్యంబైన ప్రపంచంబు సృజింపు
చుండుదు. నిర్గుణుం డైన యీశ్వరుని వలన రజ స్సత్త్వమో గుణంబులు
ప్రభూతంబులై యుత్పత్తి స్థితి లయంబులకుఁ బాలుపడి, కార్య కారణ కర్తృత్వ
భావంబులందు ద్రవ్యంబులైన మహాభూతంబులు, జ్ఞానమూర్తులైన దేవతలు,
క్రియారూపంబులైన యింద్రియంబులు, నాశ్రయంబులుగా నిత్యముక్తుం
డయ్యును, మాయాసమన్వితుండైన జీవుని బంధించు. జీవులకు నావరణంబులై
యుపాధిభూతంబులైన మూఁడు లింగంబులంజేసి పరులకు ¹లక్షితంబుగాక తనకు
లక్షితంబైన తత్త్వంబుగల యీశ్వరుం డి వివిధంబునం గ్రీడించుచుండు. 84

క. ఆ యీశుఁ డనంతుఁడు హరి, నాయకుఁ డీ భువనములకు నాకున్ నీకున్
మాయకుఁ బ్రాణివ్రాతము, ²కేయెడలన్ లేదు నీశ్వ రేతరము సుతా! 85

వ. వినుము మాయా³విభుం డైన యీశ్వరుండు దన మాయంజేసి దైవయోగం
బునం బ్రాప్తంబులైన కాల ⁴జీవాదృష్ట స్వభావంబులు వివిధంబులు నేయ
నిశ్చయించి గైకొనియె. ఈశ్వరాధిష్ఠితంబైన మహత్తత్త్వంబు వలన (నగు
కాలంబున గుణవ్యతికరంబును, స్వభావంబునఁ బరిణామంబును, జీవాదృష్ట
భూతంబైన కర్మంబున జన్మంబును నయ్యె. రజ స్సత్త్వంబులచే నుపబృంహి
తమై వికారంబు నొందిన మహత్తత్త్వంబు వలనం) దమఃప్రధానంబై ⁵ద్రవ్య
జ్ఞానక్రియాత్మకం బగు సహంకారంబు గలిగె. అదియు రూపాంతరంబు నొందుచు
ద్రవ్య శక్తియైన తామసంబుఁ క్రియాశక్తియైన రాజసంబు, జ్ఞాన శక్తియైన
స్వాతికంబును నన మూఁడు విధంబు లయ్యె. అందు భూతాదియైన తామసా
హంకారంబు వలన నభంబు గలిగె. నభంబునకు సూక్ష్మరూపంబు, ద్రష్టృ
దృశ్యంబులకు బోధకం బైన శబ్దంబు గుణం బగు. నభంబు వలన వాయువు
గలిగె. వాయువునకుఁ బరాస్వయంబున శబ్దంబు స్పర్శంబు నను రెండు గుణంబులు
గలిగి యుండును. అది దేహంబునం దుండుటం జేసి ప్రాణరూపంబై యింద్రియ
మన శ్మరీరపాటవంబు లైన యోజ స్పహా⁶బలంబులకు హేతువై వర్తించు.

1. పరిక్షిప్తంబుగాక (క.బ) 2. కేయెడలన్ లేద (తం); కేయెడలన్ లేద (వా); కేయెడలన్
జూడ (క.బ) 3. విదుండైన (వా) 4. జీవాదృష్ట (చ. త. బ.) 5. దివ్యజ్ఞాన (తం. వా. హ.)

వాయువు వలన రూప స్పర్శ శబ్దంబు లనియెడి గుణంబులు మూఁటి తోడఁ దేజంబు గలిగె. తేజంబు వలన రసరూప స్పర్శ శబ్దంబు లనియెడు నాలుగు గుణంబులతోడ జలంబు గలిగె. జలంబు వలన గంధ రస రూప స్పర్శ శబ్దంబు లనియెడి గుణంబు లయిదింటితోడం బృథివి కలిగె. వైకారికంబైన సాత్త్వికా హంకారంబు వలనఁ జంద్ర దైవతం బైన మనంబు గలిగె. మఱియు దిక్కులు, వాయువు, అర్కుండు, ప్రచేతస్సు, అశ్వినులు, వహ్ని. ఇంద్రుండు, ఉపేంద్రుండు, మిత్రుండుఁ ప్రజాపతియు ననియెడి దశదేవతలు గలిగిరి. తైజసంబైన రాజసా హంకారంబు వలన దిగైవతం బైన శ్రవణేంద్రియంబు, వాయుదైవతం బైన త్వగింద్రియంబు, సూర్యదైవతం బైన నయనేంద్రియంబు, ప్రచేతోదైవతం బైన రసనేంద్రియంబు, అశ్వినీదైవతం బైన ఘ్రాణేంద్రియంబు, వహ్నిదైవతం బైన వాగింద్రియంబు, ఇంద్రదైవతం బైన హస్తేంద్రియంబు, ఉపేంద్రుదైవతం బైన పాదేంద్రియంబు, మిత్రదైవతం బైన గుదేంద్రియము, ప్రజాపతిదైవతం బైన గుహ్యేంద్రియంబు ననియెడి దశేంద్రియంబులును, బోధజన కాంతఃకరణైక భాగం బైన బుద్ధియుఁ, గ్రియాజన కాంతః కరణం బైన ప్రాణంబును గలిగె. ఇట్టి శ్రోత్రాదులగు దశేంద్రియంబులతోఁ గూడిన ఘాతేంద్రియ మనోగుణంబులు వేర్వేరుగ (బ్రహ్మాండ శరీర నిర్మాణంబునం దసమర్థంబులగు నపుడు భగవచ్చక్తి ప్రేరితంబు లగుచు నేకీభవించి సమష్టి వ్యష్ట్యాత్మకత్వంబు నంగీకరించి) చేతనా చేతనంబులం గల్పించె. అట్టి యండంబు వర్షాయుత సహస్రాంతంబు దనుక జలంబునం దుండె. (కాల కర్మ స్వభావంబులం దగులువడక సమస్త మును జీవయుక్తముగఁ జేయు నీశ్వరుం డచేతనంబును సచేతనంబుగ నొనర్చె.) అంతఁ గాలకర్మ స్వభావ ప్రేరకుండైన పరమేశ్వరుండు జీవరూపంబున మహా వరణ జలమధ్య స్థితం బైన బ్రహ్మాండంబులోను చొచ్చి సవిస్తరంబు గావించి

* (యట్టి యండంబు భేదించి నిర్గమించె. ఎట్లంటేని,) 86.

క. భువనాత్మకుఁ డా యీశుండు, భువనాకృతితోడ నుండు బ్రహ్మాండంబున్ వివరముతోఁ బదునాలుగు, వివరంబులుగా నొనర్చె విశదంబులుగన్. 87

మ. బహు పా దోరు భుజాన నేక్షణ శిరః పాల శ్రవో యుక్తుడై విహరించున్ బహుదేహి దేహగతుడై విద్వాంసు లూహించి తద్బహురూ పావయవంబులన్ భువన సంపత్తిన్ విచారితు రా మహానీ యాద్భుతమూర్తి యోగిజన హృన్మాన్యుండు మేధానిధి ! 88

వ. వినుము చతుర్దశ లోకంబులందు మీఁది యేడు లోకంబులు, శ్రీ మహావిష్ణువు నకుం గటిప్రదేశంబున నుండి యూర్ధ్వదేహ మనియును, గ్రింది యేడు లోకంబులు జఘనంబున నుండి యధోదేహ మనియునుం బలుకుదురు. ప్రపంచ శరీరకుం డగు భగవంతుని ముఖంబు వలన బ్రహ్మకులంబు, బాహువుల వలన క్షత్రియకులంబు, ఊరువుల వలన వైశ్యకులంబు, పాదంబు వలన కూద్ర కులంబు జనియించె నని చెప్పుదురు. భూలోకంబు గటి ప్రదేశంబు, భువర్లోకంబు నాభి, సువర్లోకంబు హృదయంబు, మహర్లోకంబు వక్షంబు, జనలోకంబు గ్రీవంబు, తపోలోకంబు ¹స్తనద్వయంబు, సనాతనంబును బ్రహ్మ నివాసంబును నైన సత్యలోకంబు శిరంబు, కటిప్రదేశం బతలంబు, తొడలు వితలంబు, జానువులు సుతలంబు, జంఘలు దలాతలంబు, గుల్ఫంబులు మహాతలంబు, పాదాగ్రంబులు రసాతలంబు, పాదతలంబు పాతాళంబు నని (లోకమయంగా) భావించురు. కొందఱు మఱియుం బాదతలంబు వలన భూలోకంబును, నాభివలన భువర్లోకం బును, శిరంబు వలన స్వర్లోకంబును గలిగె నని లోకకల్పనంబు నెన్నుదురు.

అధ్యాయము - ౬

పురుషోత్తముని ముఖంబు వలన సర్వజంతు వాచాజాలంబును దదధిస్థాత యగు వహ్నియు నుదయించె. చర్మ రక్త మాంస మేద శ్మల్య మజ్జా శుక్లంబులు సప్త ధాతువు లందురు. పక్షంతరంబున రోమ త్వ జ్ఞాం సాస్థి స్నాయు మజ్జా ప్రాణంబులను సప్త ధాతువు లని యందురు. అందు రోమంబు లుష్ణిక్చందం బనియు, త్వక్కు ధాత్రీ చందం బనియు, మాంసంబు త్రిష్టుప్చందం బనియు, స్నాయు వసుష్టుప్చందం బనియు, అస్థి జగతీచందంబనియు, మజ్జ పంక్తిచందం బనియు, ప్రాణంబులు బృహతీ చందం బనియు నాదేశించురు. హవ్య కవ్యామ్మ తాన్నంబులకు మధురాది షడ్రసంబులకు రసనేంద్రియంబునకు రసాధీశ్వరుం డైన వరుణునికిని హరి రసవేంద్రియంబు జన్మస్థానంబు. సర్వప్రాణాదులకు వాయువునకు విష్ణు నాసికా వివరంబు నివాసంబు. సమీప దూర వ్యాపిగంధంబు లకు నోషధులకు నశ్వినీ దేవతలకు భగవంతుని ఘ్రాణేంద్రియంబు నివాసంబు. దేవలోక సత్యలోకంబులకుఁ దేజంబునకు సూర్యునికి సకల చక్షువులకు లోక లోచను చక్షురింద్రియంబు స్థానంబు. దిశలకు నాకాశంబునకు శ్రుతి భూతం బులైన యంశంబులకు శబ్దంబులకు సర్వేశ్వరుని కర్ణేంద్రియంబు జన్మస్థానంబు.

వస్తుసారంబులకు వర్ణనీయ సౌభాగ్యంబులకుం బరమపురుషుని గాత్రంబు భాజనంబు. స్పర్శంబునకు వాయువునకు సకల స్నిగ్ధంబులకు దివ్యదేహుని దేహేంద్రియంబు గేహంబు. యూప ప్రముఖ యజ్ఞోపకరణ సాధనంబులగు తరు గుల్మ లతాదులకుఁ బురుషోత్తముని రోమంబులు మూలంబులు. శిలా లోహంబులు సర్వమయుని నఖంబులు. మేఘజాలంబులు హృషీకేళుని కేశంబులు. మెఱుంగులు విశ్వేశ్వరుని శక్త్యులు. భూర్భువ స్సువ ర్లోక రక్షకులై న లోక పాలకుల పరాక్రమంబులకు, భూరాది లోకంబుల క్షేమంబునకు, శరణంబునకు, నారాయణుని విక్రమంబులు నికేతనంబులు. సర్వకామంబులకు సుత్తమంబులై న వరంబులకుఁ దీర్థపాదుని పాదారవిందంబు లాస్పదంబులు. జలంబులకు, శుక్లంబునకు, వర్జన్యనకు, ప్రజాపతి సర్గంబునకు, సర్వేశ్వరుని మేఢంబు సంభవ నిలయంబు. సంతానంబునకుఁ, గామాది పురుషార్థంబులకుఁ జిత్త సౌఖ్యరూపంబు లగు నానందంబులకు, శరీరసౌఖ్యంబునకు నచ్యుతుని యుపస్థేంద్రియంబు స్థానంబు. యమునికి, మిత్రునికి, మలవిసర్గంబునకు భగవంతుని పావ్యింద్రియంబు భవనంబు. హింసకు నిర్పతికి మృత్యువునకు నిరయంబునకు నిఖిలరూపకుని గుదంబు నివాసంబు. పరాభవంబునకు సధర్మంబునకు నవిద్యకు ననతుని పృష్ఠ భాగంబు సదనంబు. సద నదీ నివహంబునకు నీశ్వరుని నాడీ సందోహంబు జన్మ మందిరంబు. పర్వతంబులకు నదోక్షజుని శల్యంబులు జనక స్థలంబులు. ప్రధానంబునకు నన్నరసంబులకు సముద్రంబులకు భూతలయంబునకు బ్రహ్మాంశగర్భుని యుదరంబు నివేశంబు. మనోవ్యాపార రూపంబగు లింగ శరీరంబునకు మహా మహిముని హృదయంబు ¹సర్గభూమి యగు. మఱియు.

89

అ. నీలకంధరునకు నీకు నాకు సనత్కు, మార ముఖ్య సుత సమాజమునకు ధర్మ సత్త్వ బుద్ధి తత్త్వములకు నీశ్వ, రాత్మ వినుము పరమమైన నెలవు. 90

సీ. సర సురాసుర పితృ నాగ కుంజర మృగ గంధర్వ యక్ష రాక్షస మహీజ సిద్ధ విద్యాధర జీమూత చారణ గ్రహ తార కౌష్ఠరోగణ విహంగ భూత తటి ద్వసు పుంజంబులును నీవు ముక్కుంటియును మహామునులు నేను సలిల నభస్థల చరములు మొదలై న వివిధ జీవులతోడి విశ్వమెల్ల

అ. విష్ణుమయము పుత్ర! వేయేల బ్రహ్మాండ, మతని జేనలోన నణగి యుండు బుద్ధి నెఱుంగరాదు భూత భవ ద్భవ్య, లోకమెల్ల విష్ణులోన నుండు. *

91

1. సర్గభూమి (క. త. ద. బ.) *ఈ 91 వ పద్యము తరువాత (తం) ప్రతిలో ఒక కండా పద్యమును ఒక పదనమును అధికముగా నున్నవి. ఇవి తాళపత్ర ప్రతులందు లేవు.

క. మండలములోన భాస్కరుఁ, డుండుచు¹ జగములకు దీప్తి నొసఁగెడి క్రియ బ్రహ్మాండములోపల నచ్యుతుఁ, డుండుచు బహిరంతరముల నొగి వెలిగించు॥ 92

*ఉ. అట్టి యనంతశక్తి జగదాత్ముని నాభి సరోజమందు నేఁబుట్టి యజింపఁగా మనసు పుట్టిన యజ్ఞ పదార్థ జాతముల్ నెట్టిన గానరామికిని నిర్మలమైన తదీయ రూపము॥ గట్టిగ బుద్ధిలో నిలిపి కంటి నుపాయము నామనంబున॥ 93

సీ. పశు యజ్ఞవాట యూప స్తంభ పాత్రా మృద్దుట శరావ వసంత కాలములును స్నేహాషధీ బహు శోహ చాతుర్హోత్ర మత నామధేయ సన్మంత్రములును సంకల్ప బుగ్యజు సామ నియుక్త వషట్కార మంత్రాను చరణములును² దక్షిణ దేవతా ద్యనుగత తంత్ర వ్రతోద్దేశ ధరణీసురోత్త మాదు

తే. లర్పణంబులు బోధాయనాది కర్మ సరణి మొదలగు యజ్ఞోపకరణ సమితి యంతయును నమ్మహాత్ముని యవయవములు, గాఁగఁగల్పించి విధివత్ప్రకారమునను.

క. యజ్ఞాంగి యజ్ఞఫలదుఁడు, యజ్ఞేశుఁడు³ యజ్ఞభోక్త యగు భగవంతు॥ యజ్ఞపురుషుఁగా మానస, యజ్ఞముఁ గావించితిం ద దర్పణబుద్ధి॥ 95

క. అప్పుడు⁴ బ్రాహ్మణు లెల్లం, దప్పక ననుఁ జూచి సముచిత క్రియు లగువో న పురమేళన కభిమత, మొప్పఁగఁ దగు సప్తతంతువును గావింప॥ 96

చ. మనువులు దేవదానవులు మానవనాథులు మర్త్యకోటి దారనయము వారివారికిఁ బ్రియంబగు దేవతల॥ భజింపుచు॥ ఘనతరనిష్ఠ యజ్ఞములు గైకొని చేసిరి తత్ఫలంబు లయ్యనుపమ మూర్తి యజ్ఞమయుడైన రమావరునందుఁ జెందఁగ॥ 97

క. సువ్యక్త⁵ తంత్రరూపకుఁ, డవ్యక్తుఁ డనంతుఁ డభవుఁ డచ్యుతుఁ దీకుం డవ్యయుఁడగు హరి సురగణ, నేవ్యుఁడు గ్రతుఫలదుఁడగుటఁ జేసిరి మఖముల్.

క. అగుణుం డగు పరమేశుఁడు, జగములు గల్పించుకొఱకుఁ జతురత మాయా సగుణుండగుఁ గావున హరి, భగవంతుం డనఁగఁ బరఁగె భవ్యచరిత్రా ! 99

~~~~~  
1. నాపరణవటలి (త. జ. డ. బ.) *ఇచ్చటినుండి వెలిగందల నారయ కవిత్వమని ముద్రిత ప్రతులలోఁ గలదు. క.త.బ. తాళపత్ర ప్రతులం దిట్లే కలదు. కాని చ.ట.త.జ.డ.ద. ప్రతులందిది లేదు. 2. దక్షిణ దేవతా ధ్యాన తదనుగత ధ్యాన తత్తన్మతి ధరణీసురలు. అని కొన్ని వ్రాతప్రతులు. 3. యజ్ఞకర్త (హ. తం. వా.) 4. అప్పుడు బ్రహ్మలు దమలో.....లగుచు న్నపురమేళన (తం) 5. మంత్ర (క.చ.ట.త.)

క. విశ్వాత్ముడు విశ్వేశుడు, విశ్వమయుం దఖిలనేత విష్ణుం డజుఁ డీ
విశ్వములోఁ దా నుండును, విశ్వము దనలోనఁ జాల వెలుఁగుచు నుండఁ. 100

చ. అతని నియుక్తిఁ జెంది సచరానర భూతసమేత సృష్టి నే
వితతముగా సృజింతుఁ బ్రభవిష్టుడు ¹విష్టుడు ప్రోచుఁ బార్వతీ
పతి లయ మొందఁజేయు హరి పంకరుహోదరుఁ డాదిమూర్తి య
చ్యుతుఁడు త్రిశక్తియుక్తుఁ ²డగుచుండు ని టింతకుఁ దాన మూలమై. 101

క. విను వత్స! నీవు న న్నడి, గిన ప్రశ్నకు నుత్తరంబు గేవల పరమం
బును బ్రహ్మం బీ యఖిలం, ఐన కగు నాధారహేతు భూతము సుమీః 102

క. హరి భగవంతుఁ డనంతుఁడు, గరుజాంబుధి సృష్టికార్య కారణ హేతు
స్ఫురణుం డ విభుకంచెం, బరుఁ డన్యుఁడు లేఁడు తండ్రి! పరికింపంగఁ. 103

సీ. ఇది యంతయును నిక్క మే బొంక నుత్కంఠ మతిఁ దద్గుణ ధ్యాన మహిమఁజేసి
పరికింప నే నేమి పలికిన నది యెల్ల సత్యంబి యగు బుధస్తుత్య! వినుము
ధీయుక్త! ³మామ కేంద్రియములు మఱియుఁ ⁴బొరయ వసత్య విస్ఫురణమెందు
నదిగాక మత్తను వామ్నాయ తుల్యంబు నమరేంద్ర వందనీయంబు నయ్యెఁ

తే. దవిలి ⁵య ద్వేషదేవుని భవమహాబ్ధి, తారణంబును మంగళ కారణంబు
నఖిల సంపత్తరంబునై యలరు పాద, వనజమునకేనొనరెప్పద వందనములు. 104

ఉ. ఆ నలినాక్షి నందనుఁడ నయ్యు యోగ వి
ద్యావిపుణుండ నయ్యును బదంపదీ మ జ్ఞనన ప్రకారమే
యేను నెఱుంగ న విభుని యిద్ధ మహత్త్వ మెఱుంగ నేర్తునే!
కానఁబడు ⁶రమేశ పరికల్పిత విశ్వము గొంతకొంతయుఁ. 105

మ. విను వే యేటికిఁ దాపసప్రవర! య విశ్వాత్ముఁ డీశుండు దాఁ
దన మాయా మహిమాంతముం దెలియఁగాఁ దథ్యంబు దాఁ జాలఁ డ
న్నను నేనైనను మీరలైన సురలైన ⁷వామదేవుండునై
నను నిక్కం బెఱుంగంగ జాలుదుమె! విజ్ఞాన క్రియాయుక్తులఁ. 106

వ. ఆ మృహాత్ముండైన పుండరీకాక్షుండు సర్వజ్ఞుం డంచేని, 107

1. జిష్టుడు (క) 2. డగుచున్నతఁ డింతకు (ట) 3. డగుచుండునునింతకు (తం.వా.) 3. మద్భవేంద్రియములు (చ) 4. బొరయవసత్యక స్ఫురణమందు (చ.వ.హ.) 5. యే దేవ దేవుని (హ.క.బ.)

క. గగనము దన కడపలఁ దాఁ, దగ నెఱుఁగని కరణి విభుఁడు దా నెఱుఁగఁడనఁ
గగన ప్రసవము లేదన, నగునే ¹సర్వజ్ఞతకును హాని దలంపఁ. 108

చ. తలకొని య మృహాత్మకుఁడు దాల్చిన య య్యవతార కర్మముల్
వెలయఁగ నస్మదాదులము వేయు విధంబుల నన్నుతింతు మ
య్యలఘు ననంతునిం జిదచిదాత్మకు నాద్యు నసీతు నీశ్వరుఁ
దెలియఁగ నేర్తుమే ! తవిలి దివ్యచరిత్రున కేను మ్రొక్కెదఁ. 109

మ. పరమాత్ముం డజుఁ డీ జగంబు ప్రతికల్పంబుదుఁ ²కల్పించుఁ దాఁ
బరిరక్షించును ద్రుంచు నట్టి యనఘుఁ బ్రహ్మాత్ము నిత్యుఁ జగ
ద్భరితుఁ గేవలు నద్వితీయుని విశుద్ధజ్ఞాను సర్వాత్ము నీ
శ్వరు నాద్యంతవిహీను నిర్గుణుని శశ్వన్నూర్తిఁజింతించెదఁ. 110

చ. సరసగతిఁ మునీంద్రులు ప్రసన్నశరీర హృషీక మానస
స్ఫురణ గలప్పు డ విభుని భూరికళా కలిత స్వరూపముం
దరమిడి చూతు రెప్పుడు కుతర్క తమోహతి చేత నజ్ఞతఁ
బొరసిన యప్పు డ విభుని మూర్తిఁగనుంగొనలేదు నారదా! 111

వ. అని వెండియు నిట్లను. అనఘా! ఇ మృహానీయ తేజోనిధి మొదలి యవతా
రంబు సహస్ర శీర్షాది యుక్తం బయి ప్రకృతి ప్రవర్తకం బగు నాది పురుషు
రూపంబగు. అందుఁ గాల స్వభావంబులను శక్తు లుదయించె. అందుఁ గార్య
కారణ రూపం బైన ప్రకృతి జనించె. బ్రకృతివలన మహత్తత్త్వంబును దాని
వలన సహంకార త్రయంబును బుట్టె. అందు రాజసాహంకారంబువలన నింద్రి
యంబులును, సాత్త్వికాహంకారంబువలన నింద్రియ గుణప్రధానంబు లైన
యధిదేవతలును, తామసాహంకారంబువలన భూతకారణంబులైన శబ్ద స్పర్శ
రూపరస గంధ తన్మాత్రంబులును బొడమె. పంచతన్మాత్రంబులవలన గగనానిల
వహ్ని సలిల ధరాదికమైన భూతపంచకంబు గలిగె. అందు జ్ఞానేంద్రియంబులైన
త్వ కృత్త శ్రోత్ర జిహ్వ ప్రాణంబులును, కర్మేంద్రియంబులైన వా క్పాణి
పాద పాయూపస్థలును, మనంబును జనియించె. అన్నింటి సంఘాతంబున విశ్వ
రూపుడైన విరాట్పురుషుండు పుట్టె. ఆతనివలన స్వయంప్రకాశుం డైన
స్వరాట్టు సంభవించె. అందుఁ జరాచర రూపంబుల స్థావర జంగమాత్మకం బైన

1. సర్వజ్ఞమనకు (క.తం.); సర్వజ్ఞ మనకు (ద) 2. కల్పించుచుం బరిరక్షింపుచుఁద్రుంపు
చున్న యనఘుఁ (హ) 3. బొరసిన గానలేదు పరిపూర్ణుడని స్ఫుటమయ నారదా (క.ఓ.)

జగత్తు గలిగె. అందు సత్త్వరజ స్తమో (గుణాత్మకులమైన విష్ణుండును హిరణ్య గర్భుండ నైన యేనును రుద్రుండును గలిగితిమి.) అందు సృష్టి జనన కారణుం డైన చతుర్ముఖుండు పుట్టి, వానివలన దక్షిదులగు ప్రజాపతులు దొమ్మండ్రు గలిగిరి. అందు భవత్ప్రముఖులైన సనక సనందసాది యోగీంద్రులును, నాక లోక నివాసు లయిన వాసవాదులును, భగలోక పాలకు లగు గరుడాదులును, నృలోకపాలకు లగు మను మాంధాతృ ప్రభృతులును, రసాతలలోకపాలకు లగు ననంత వాసుకి ప్రభృతులును, గంధర్వ సిద్ధ విద్యాధర చారణ సాధ్య రక్షో యక్షోరగ నాగలోక పాలురును, మఱియు ఋషులును, పితృదేవతలును, దైత్య దానవ భూత ప్రేత పిశాచ కూక్మాంశ పశు మృగాదులు నుద్భవించిరి. ఇట్టి జగత్ప్రభుమోద్భవంబు మహత్తత్త్వ సృష్టి యనంబడు. ద్వితీయం బండ సంస్థితం బనం దగు. తృతీయంబు సర్వభూతస్థం బన నొప్పు. అందైశ్వర్య తేజో బల సంపన్నులైన పురుషులు సర్వాత్ముండైన నారాయణుని యంశసంభవులుగా నెఱుంగుము. ఆ పృండరీకాక్షిని లీలావతారంబు లనంతంబులు. తత్కర్మంబులు లెక్కపెట్ట నెవ్వరికి నలవి గాదు. ఐనను నాకుం దోచినంత నీ కెఱింగించెద. వినుము.

112

—: శ్రీమన్నారాయణుని లీలావతారంబుల యభివర్ణనము :—

ఉ. అన్య కథానులాపము లహర్నిశమున్ వినునట్టి సత్క్రియా
శూన్యములైన కర్ణముల సూరిజన స్తుత సర్వలోక స
న్మాన్యములై తనర్చు హరి మంగళ దివ్యకథామృతంబు సౌ
జన్యతఁ గ్రోలుమయ్య! బుధసత్తమ! యే వివరించి చెప్పెదన్.

113

వ. అని పలికి నారదుం జూచి మఱియు నిట్లనియె.

114

అధ్యాయము — ౭

మ. కనకాక్షుండు భుజా విజృంభణమునన్ జ్వేలక్రముం జాఁపఁ జు
ట్టిన మాడ్కిన్ గొనిపోవ యజ్ఞమయ దంష్ట్రీ స్వాకృతిం దాల్చియ
ద్దనుజాధీశ్వరుఁ దాకి యబ్ధినడుమన్ దంష్ట్రాహతిం ద్రుంప ధా
త్రిని గూలెన్ గులికాహతిం బడు మహాద్రిం బోలి యత్కుగ్రతన్.

115

వ. మఱియును యజ్ఞావతారంబు విను మని యిట్లనియె.

116

1. దంష్ట్రీహపమున్ (క. చ. ఉ. చ. జ. డ. డ.)

సీ. ¹ప్రకటించి ప్రజాపతికిని స్వామంభువుని కూడు రాకూతి యను లతాంగి
కర్ణి జన్మించి సుయజ్ఞుండు నా నొప్పు నతడు దక్షిణ యను నతివయందు
సుయమ నామామర స్తోమంబుఁ బుట్టించి యింద్రుడై వెలసి యుపేంద్రలీల
నఖిల లోకంబుల యార్తి హరించిన నతని మాతామహుఁడైన మనువు

తే. దన మనంబునఁ ద చ్చరిత్రమున కలరి, పరమ పుణ్యుండు హరి యని పలికెఁగాన
నంచిత జ్ఞాన నిధియై సుయజ్ఞుఁ డెలమి దాపసోత్తమ! హరి యవతార మయ్యె.

ప. అని చెప్పి కపిలుని యవతారంబు వినుమని యిట్లనియె. 118

చ. ధృతమతి దేవహూతికిని దివ్యవిభుం డగు కర్ణమ ప్రజా
పతికిఁ బ్రమోదమొప్పు నవభామలతోఁ గపిలుండు పుట్టి యే
గతి ²హరిఁ బొందు నట్టి సుభగంబగు ³సాంఖ్యము తల్లికిచ్చి దు
ష్కృతములు వాపి చూపె మునినేవితమై తనరారు మోక్షము॥. 119

ప. మఱియు దత్తాత్రేయావతారంబు వినుము. 120

సీ. తాపసోత్తముఁ డత్ర దనయుని గోరి రమేళు వేడిన హరి యేను నీకు
ననఘ! దత్తుఁడ వై తి నని పల్కు కతమున నతడు దత్తాత్రేయుడై జనించె
న మృహాత్ముని చరణాబ్జ పరాగ సందోహంబుచేఁ బూతదేహు లగుచు
హైహయ యదువంశు లైహి కాముష్మిక ఫలరూప మగు యోగబలము వడసి

తే. సంచిత జ్ఞాన ⁴ఫల సుఖై శ్వర్యశక్తి, శౌర్యములు పొంది తమకీర్తిచదల వెలుగ
నిందు నందును వానికి నెక్కి రట్టి, దివ్యతర మూర్తి విష్ణు నుతింపఁ దరమె! 121

ప. వెండియు సనకా ద్యవతారంబు వినుము. 122

సీ. అనఘాత్మ ! నేను గల్పాదిని విశ్వంబు సృజియింపఁ దలచి యంచిత తపంబు
సర్థిఁ జేయుచు *సన' యని పల్కుటయు నది గారణంబున సనాఖ్యలను గల స
నందన సనక సనత్కుమార సనత్కుజాతులు నల్వరు సంభవించి
మానసపుత్రులై మహి నుతికెక్కిరి పోయిన కల్పాంతమున ⁵నశించి

తే. యట్టి యాత్మీయ తత్త్వంబు పుట్టఁజేసి, ⁶సాంప్రదాయక భంగిని జగతిన్లెల్ల
గలుగఁజేసిరి య విష్ణుకళలఁ దనరి, నలుపు రయ్యును నొక్కఁడె నయచరిత్ర!

~~~~~  
1. ప్రకటించి ప్రజాపతికి (తం. పా.) 2. హరి పొందునట్టి (తం.పా.) 3. సాంఖ్య ముపన్య.
సించి (హ) 4. ఫలసుఖై శ్వర్యలక్ష్మి (హ); సుఖలై శ్వర్య శక్తి (త.జ.) *సనాత్స్వతపనః (మూలము)
5. పసించు (హ) 6. సాంప్రదాయక (క. చ. ట.)

వ. మఱియు నరనారాయణావతారంబు వినుము. 124

క. గణుతింపఁగ నరనారా, యణులన ధర్మునకు నుదయ మందిరి దాడె
యజి యైన మూర్తివలనం, బ్రణుత గుణోత్తములు పరమ పావన మూర్తుల్.

క. అనఘులు బదరీ వనమున, వినుత తపోవృత్తి నుంక విబుధాధిపుఁడు
మనమున నిజపద హానికి, ఘనముగఁ జింతించి దివిజ కాంతామణులకా. 126

క. రావించి తపోవిఘ్నము, గావింపుం డనుచుఁ బలుకఁ గడువేడుకతో
భావభవానీకిను లనఁ, గా వనితలు సనిరి బదరికా వనమునకుఁ. 127

వ. అందు. 128

మ. నరనారాయణు లున్న చోటికి మరు న్నారీ సమూహంబు భా
స్వరలీలం జని రూప విభ్రమ కళా చాతుర్య మేపారఁగాఁ
బరిహాసోక్తుల నాట పాటలఁ జరింపం జూచి నిశ్చింతతఁ
భరిత ధ్యాన తపః ప్రభావ నిరతిం జాటించి నిష్కాములై. 129

క. క్రోధము దపముల కెల్లను, బాధకమగు పెఱిఁగి దివిజభామలపై న
మ్రోధానిధు లొక యింతయుఁ, క్రోధము దేరైరి సత్త్వగుణాయుతు లగుటకా. 130

క. నారాయణుఁ డప్పుడు దన, యూరువు వెనఁ జీత నందు నుదయించెను బెం
పారంగ నూర్వశీ ముఖ, నారీ జనకోటి దివిజనారులు మెచ్చకా. 131

క. ఊరువులందు జనించిన, కారణమున నూర్వశి యన మనతకు నెక్కె
వారల రూప విలాస వి, హారములకు నోడి రంత నమరీ జనముల్. 132

వ. అంతం దాము నరనారాయణుల తపోవిఘ్నంబు గావింపం బూని నేయు విలా
సంబులు (మానసిక సంకల్ప మాత్రంబున సృష్టిస్థితి సంహారంబు లొనర్పం
జాలు)న మృహృత్తుల దెసం బనికొక కృతఘ్నునకుం జేయు నుపకృతులుం
బోలె నిష్ఫలంబులై న సిగ్గునం గుందుచు నూర్వశిం దమకు ముఖ్యురాలిగాఁ
గైకొని తమ వచ్చిన జాడనే మఱి రంత. 133

క. కాముని దహించెఁ గ్రోధ మ, హామహిమను రుద్రుఁ కట్టి యతికోపము నా
ధీమతులు గెలిచి రనినం, గామము గెల్పుటలు చెప్పఁగా నేమిటికికా. 134

1. భావజు శరముల కెనయనగా (హ.) 2. మేధార్మకు (హ.పం.వా.) 3. యుక్తులై (హ.);
సంగతులై (తం. వా.) 4. గెల్పుటకు (హ.)

వ. అట్టి నరనారాయణావతారంబు జగత్పావనంబై విలసిల్లె. మెడియు ధ్రువావతారంబు వివరించెద వినుము.

135

సీ. మానిత చరితుఁ డుత్తానపాదుం డను భూవరేణ్యునకు సత్పుత్రుఁ డనఁగ నుదయించి మహిమఁ బెంపొంది బాల్యంబున జనకుని కడ నుండి సవతితల్లి తను నాడు వాక్యాశ్రు తతిఁ గుంది మహిత తపంబు గావించి కాయంబుతోడఁ జని మింట ధ్రువపద స్థాయియై యట మీఁద నర్థి వర్తించు భృగ్వాది మునులు

తే. చతురగతిఁ గ్రింద వర్తించు సప్తములు, పెంపు దీపింపఁ దన్ను నుతింపుచుండ ధ్రువుఁడునానొప్పి యవ్వొప్పుతుల్యుడగుచు, నున్నపుణ్యాత్ముడిప్పుడునున్నవాడు.

వ. వృథుని యవతారంబు వినుము.

137

ఉ. వేనుఁడు విప్రభాషణ ¹పవి ప్రహర చ్యుత భాగ్య పౌరుషం డై నిరయంబునం బడిన నాత్మతనూభవుఁడై వృథుండు నా బూని జనించి త జ్జనకుఁ బున్నరకంబును ²బాపె; మేదినిఁ ధేనువుఁ జేసి వస్తువితతిం బితికెఁ హరి సత్కళాంశుఁడై.

138

వ. అని మఱియు వృషభావతారంబు నెఱిఁగింతు వినుము. ఆగ్నిధ్రుం డను వానికి సుదేవివలన నాభి యను వాఁ డుదయించె. అతనికి మేరుదేవియందు హరి వృషభావతారంబు నొంది, జడస్వభావం బైన యోగంబు దాల్చి ప్రళాంతాతః కరణుండును విముక్త సంగుండును నై, పరమ హంసాభిగమ్యంబైన పదం బిది యని మహర్షులు పలుకుచుండ జరించె. మఱియు హయగ్రీ వావతారంబు నెప్పెద వినుము.

139

చ. అనఘచరిత్ర ! మ న్మఖమునందు జనించె హయాన నాఖ్యతఁ వినుత సువర్ణ వర్ణుఁడును వేదమయుం డభి లాంతరాత్మకం డనుపమ యజ్ఞపూరుషుఁడు నై భగవంతుఁడు ద త్సమస్త పావనమగు నాసికా శ్వసన వర్గములం దుదయించె వేదముల్.

140

వ. మఱియు మత్స్యావతారంబు వినుము.

141

- సీ. ఘనుఁడు వై వస్వత మనువుకు దృష్టమై యరుదెంచినట్టి యుగాంత సమయ మందు ¹ విచిత్ర మత్యావతారము దాల్చి యఖిలావసీ మయం బగుచుఁ జాల సర్వజీవులకు నాశయభూతుఁ డగుచు నే కార్జవం బైన తోయముల నడుమ మన్మథశ్లథ వేద మార్గంబులను జిక్కు వడకుండ శాఖ లేర్పడఁగఁ జేసి
- తే. దివ్య లద్ధింప నా కర్థిఁ దెచ్చియిచ్చి, ²మనువు నెక్కించి పెన్నావ వనధి నడుమ మునుఁగ కుండఁగ నరసిన యనిమిషాద, తార మేరికి నుతియింపఁ దరమె? వత్స!
- వ. మఱియుఁ గూర్మావతారంబు వినుము. 143
- మ. ఆమృతోత్పాదన యత్నులై విబుధ దైత్యానీకముల్ మందరా గము గవ్వంబుగఁ జేసి యబ్ధి దఱువంగఁ గవ్వపుం గొండ వా ర్ధి మునుంగఁ హరి గూర్మ రూపమున నద్రిం దాలెప్పఁ ద త్పర్వత భ్రమణ వ్యాజిత వీఁపు తీట శమియింపం జేయఁగా నారదా ! 144
- వ. వెండియు నృసింహావతారంబు వినుము. 145
- మ. సురలోకంబుఁ గలంచి దేవసమితిఁ స్రుక్కించి యుద్య ధ్గదా ధరుడై వచ్చు నిశాచరుం గని కన ద్దంష్ట్రాకరాశాస్య వి స్ఫురిత భూకుటితో నృసింహగతి రక్షరాజ వక్షంబు భీ కర భాస్వ న్నఖరాజిఁ ద్రుంచెఁ ద్రిజగ త్కల్యాణ సంధాయయై. 146
- వ. ఆదిమూలావతారంబు నెప్పెద వినుము. 147
- మ. కరినాథుండు జలగ్రహ గ్రహణ దుఃఖాక్రాంతుడై ⁴వేయి వ త్సరముల్ ⁴గుయ్యిడుచుంక వేల్పులకు విశ్వవ్యాప్తి లేకుండుటఁ హరి నీవే శరణంబు నా కనిన కు య్యాలించి వేవేగ⁶వా శ్చరముం ద్రుంచి కరీంద్రుఁ గాచె మహితోత్సాహంబునం దాపసా ! 148
- వ. మఱియును వామనావతారంబు వినుము. 149
- సీ. యజ్ఞేశ్వరుం డగు హరి విష్ణుఁ డదితి సంతానంబునకు నెల్లఁ దమ్ముఁ డయ్యుఁ బెంపారు గుణములఁ బెద్దయై వామన మూర్తితో బలిచక్రవర్తిఁ జేరి త ద్భూమి మూఁడు పాదముల నడిగి పద శ్రయంబునను జగత్త్రియంబు వంచింది కొనియెను వాసవునకు రాజ్య మందింప నీశ్వరుఁ డయ్యు మొఱుగి

1. ఔన్నత్య (క. జ.) 2. మనువు యెక్కిన పెన్నావ (చ.ట.చ.) 3. శ్రీనృసింహగతి (జ.డ.)

4. వేయి (హ) 5. గూయచునుండ (హ) 6. కంచరమున్ (చ. జ.)

తే. యర్థి రూపంబు గైకొని యడుగవలనె, ధర్మికులసొమ్ము వినయోచితమునఁ గాని
 1 వెడఁగుఁదనమున నూరక విగ్రహించి, చలన మందింపరాదు నిశ్చయము పుత్ర!

చ. బలి నిజమౌళి న వ్యటుని పాదసరోరుహ భవ్యతీర్థ ము
 త్కృతిక ధరించి తన్నును జగత్ప్రియముఁ హరి కిచ్చి కీర్తులఁ
 నిలిపె వసుంధరాస్థలిని నిర్జరలోక విభుత్వ హానికిఁ
 దలఁకక శుక్ర మాటలకుఁ దారక భూరి వదాన్య శీలుఁడై. 151

వ. మఱియు న ప్పరమేశ్వరుండు నారదా ! హంసావతారంబునొంది యతిశయ
 భక్తి యోగంబున సంతృప్తాంతరంగుం డగుచు నీకు నాత్మతత్త్వ ప్రదీపకం బగు
 భాగవత మహాపురాణం బువదేశించె. మన్వవతారంబు నొంది స్వకీయ తేజఃప్రభా
 వంబున నప్రతిపాతంబై న చక్రంబు ధరియించి దుష్టవర్తనులైన రాజుల దండిం
 పుచు, శిష్టపరిపాలనంబు నేయుచు, నాత్మీయ కీర్తిచంద్రికలు సత్యలోకంబున
 వెలింగించె. మఱియు ధన్వంతరి యన నవతరించి తన నామస్మరణంబున భూజ
 నంబులకు సకల రోగ నివారణము నేయుచు నాయుర్యేదంబు గల్పించె.
 వెండియు పరశురామావతారంబు వినుము. 152

మ. 2 ధరణీకంటకు లై న హైహయ నరేంద్ర వ్రాతముఁ భూరి వి
 స్ఫురి తోదార కుతార ధారఁ గలనఁ ముయ్యేడుమాఱుల్ పొరిం
 బొరి మర్దించి సమస్త భూతలము విప్రుల్ 3 వేడఁగా నిచ్చి 4 తాఁ.
 జిరకీర్తిఁ జమదగ్నిరాముఁ డన మించెఁ దాపనేంద్రోత్తమా ! 158

వ. మఱియు శ్రీరామావతారంబు నెప్పెద వినుము. 154

సీ. తోయజహిత వంశ దుగ్ధ పారావార రాకా విహార కైరవహితుండు
 గమనీయ కోసల జ్యేష్ఠ త్సుతాగర్భ కుక్తి సంపుట లన నౌక్తికంబు
 నిజపాద సేవక వ్రజ దుఃఖ నిబిడాంధకార విస్ఫురిత పంకరుహ సఖుఁడు
 దశరథేశ్వర కృతాధ్వర వాటికా ప్రాంగ 5 జాకర దేవతానోకహంబు

తే. చటుల దానవ గహన వై శ్వానరుండు, రావణాబోప శైల పురందరుండు
 నగుచు లోకోపకారార్థ మవతరించె, రాముఁడై చక్రి లోకాభిరాముఁ డగుచు.

1. వెణుగుతనమున (హ); వెడుగుదనమున (ద.ద.) 2. ధరణీన్ కంటకులైన (క.చ.ట.య.)
 3. వేడినన్ నిచ్చి (క.ట.త.) 4. భాసుర కీర్తిన్....మించున్ (క) 5. జాకర. (చ.ట.త.బ.)

క. చిత్రముగ భరత లక్ష్మణ, శత్రుఘ్నుల కర్థి నగ్రజన్ముండగుచుఁ
దాత్రిఁ రాముఁడు వెలసెఁ బ, విత్తుఁడు దుర్భవలతా లవిత్తుండగుచుఁ. 156

వ. అంత. 157

సీ. కిసలయ ఖండేందు బిస కుంద పద్మాబ్జ పద ఫాల భుజరద పాణి నేత్రఁ
గాహళ కరభ చక్ర వియ త్పులిన శంఖ జంఘెరు కుచ మధ్య జమన కంఠ
ముకుర చందన బింబ కుక గజ శ్రీకార గండ గంధోష్ఠ వా గ్గమన కర్ణఁ
జంప కేందు స్వర్ణ శంపా ధను ర్మీల నాసికాస్యాంగ దృక్ క్రూ శిరోజ

తే. నలి సుధావర్త కుంతల హాసనాభి, కలిత జనకావనీపాల కన్యకా ల
లామఁ బరిణయమయ్యె లలాటనేత్ర, కార్ముక ధ్వంస ముంకువ గాఁగ నతఁడు.

వ. అంత. 159

క. రాముఁ మేచక జలద, శ్యాముఁ సుగుణాభిరాము సద్వైభవ సు
త్రాముఁ దుష్ట నిశాట వి, రాముం బొమ్మనియెఁ బంక్తిరథుఁ డడవులకుఁ. 160

వ. ఇట్లు పంచిన, 161

చ. అరుదుగ లక్ష్మణుండు జనకాత్మజయుం దనతోడ నేగుదే
నరిగి రఘూత్తముండు ముద మారఁగఁ జొచ్చెఁ దరక్షి సింహ సూ
కర కరి వుండరీక కపి ఖడ్గ కురంగ వృకాహి ²భల్ల క
సర ముఖ ³వన్యసత్వచయ చండతరాటవి దండకాటవిఁ. 162

క. ఆ వనమున వసియించి నృ, పావన నయశాలి యిచ్చె నభయములు జగ
త్పావన మునిసంతతికిఁ గృ, పావన నిధియైన రామభద్రుం డెలమిఁ. 163

క. ఖరకర కుల జలనిధి హిమ, కరుఁడగు రఘురామ విభుఁడు గఱకఱితోడఁ
ఖరుని వధించెను ఘన భీ,కర శరముల నిఖిల జనులు గర మరు దనఁగాఁ. 174

క. హరిసుతుఁ బరిచరుఁగాఁ గొని, హరిసుతుఁ దునుమాడి పనిచె హరిపురమునకుఁ
హరి⁴విభునకు హరిమధ్యను, హరిరాజ్యపదంబు నిచ్చె హరివిక్రముడై. 165

వ. అంత సీతానిమి త్తంబునం ⁵ద్రిలోకకంటకుఁడగు దశకంఠుం దునుమాడుటకునై
కపినేనా సమేతుండై చని దుర్గమంబైన సముద్రంబు తెరువు సూపకున్ననలిగి

1. బరిణితుఁడయ్యె (హ) 2. భల్లు (హ) 3. సత్వవన్యచయ (హ) 4. వరునకు (క)
5. మల్లోక కంటకుండగు (క.చ.ట.త.ద.బ.)

మ. వికట భూకుటి ఫాలభాగుఁ డగుచు¹ వీరుండు గ్రోధారుణాం
బకుఁడై చూచినయంత మాత్రమున న ప్పాఘోది సంతప్త తో
యకణ గ్రాహ తిమింగిల ప్లవ ధులీ వ్యాశ ప్రవాళోర్మి¹కా
బక కారండవ చక్రముఖ్య జలసత్వ శ్రేణితో నికిన². 167

వ. ఆ య్యవసరంబున సముద్రుండు గరుణాసముద్రుం డగు శ్రీరామభద్రుని శర
ణంబు సొచ్చినం గరుణించి యెప్పటియట్ల నిలిపి, నలునిచే నేతువు బంధింపించి,
త న్మార్గంబునం జని, 168

మ. పురముల్ మూఁడును నొక్కబాణమున నిర్మూలంబు గావించు శం
కరు చందంబున నేర్చె రాఘవుఁడు లంకాపట్టణం బిద్ధ గో
పుర శాలాంగణ హర్యూ రాజభవన ప్రోద్య త్రుతోశీ కవా
ట రథాశ్వ ద్విప శత్రుమందిర నిశాట శ్రేణితో వ్రేల్చిడిన్. 169

క. రావణు నఖిలజగ ద్వి. ద్రావణుఁ బరిమార్చి నిలిపె రక్షోవిభుఁ గా
రావణు ననుజన్ముని నై, రావణ సితకీర్తి 'మెఱసి రాఘవుఁ డెలమి³. 170

సీ. ధర్మసంరక్షకత్వ ప్రభావుం డయ్యు ధర్మవిధ్వంసకత్వమునఁ బొదలి
ఖర దండ నాభిముఖ్యము పొంద కుండియు ఖరదండ నాభిముఖ్యమున మెఱసి
పుణ్యజనావన స్ఫూర్తిఁ బెంపొందియుఁ బుణ్యజనాంతక స్ఫురణఁ దనరి
సంత తాశ్రిత విభీషణుఁడు గాకుండియు సంతతాశ్రిత విభీషణత నొప్పి

తే. మించి తనకీర్తి చేత వానించె దిశలు, తరమె ? నుతియింప రాము నెవ్వరికినై నఁ
జారుతరమూర్తి నవనీశ చక్రవర్తిఁ, బ్రకట గుణసాంధ్రు దశరథ రామచంద్రు.

వ. అట్టి రామావతారంబు జగత్పావనంబు నస్మ త్రసాదకారణంబునై నుతికెక్కె.
ఇంక కృష్ణావతారంబు వివరించెద వినుము. 172

సీ. తాపసోత్తమ ! విను దైత్యాంశములఁ బుట్టి నరనాథు లతుల నేనానమేతు
లగుచు ధర్మైతరులై ధాత్రిఁ బెక్కు బాధల నలంచుటఁ జేసి ! ధరణి వగలఁ
బొందుచు వాపోవ భూభార ముడుపుటకై హరి పరుఁడు నారాయణుండు
చెచ్చెరఁ 2దన సితాసిత కేశయుగమున బలరామ కృష్ణ రూపములఁ దనరి

తే. యదుకులంబున లీలమై నుదయ మయ్యె, భవ్యయశుఁడగు వసుదేవు భార్యలై న
రోహిణియు దేవకియునను రూపవతుల, యందు నున్మత్త దై త్యసంహారియగుచు.

~~~~~  
1. భృద్భక్త కారండ రథాంగ (క) 2. తనమేని ధవళాసితపు కేశయుగమున (క.ట.త.
డ.ద.బ.); తనమేని ఘనకృష్ణ ధవళకేశ (చ)

వ. ఇట్లు పుండరీకాక్షం డగు నారాయణుండు సమస్త భూభార నివారణంబు సేయం దన మేని కేశద్వయంబు చాలునని యాత్మప్రభావంబు దెలుపు కొఱకు నిజకళా సంభవులైన రామకృష్ణుల దేహవర్ణంబులు శ్వేత కృష్ణంబు లని నిర్దేశించు కొఱకు సితాసిత కేశద్వయ వ్యాజంబున రామ కృష్ణాఖ్యల నవతరించె. అందు భగవంతుండును సాక్షి ద్విష్టండును నైన కృష్ణుండు జనమార్గవర్తి యయ్యు నతిమానుష కర్మంబు లాచరించుటం జేసి కేవల పరమేశ్వరుం డయ్యె. అ మృహాత్మం దాచరించు కార్యంబులు లెక్కవెట్ట నెవ్వనికి నలవిగాదు. అయినను నాకు గోచరించి నంతయు నెఱింగించెద వినుము. 174

క. నూతన గరళ స్తని యగు, పూతనఁ బురిటింటిలోనఁ బొత్తుల శిశువై
చేతనముల హరియించి ప, రేతనగరమునకు ననిచెఁ గృష్ణుండు పెలుచఁ. 175

క. వికటముగ నిజపదాహతిఁ, బ్రకటముగా మూఁడునెలల బాలకుడై యా
శకట నిశాటుని నంతక, నికటస్థునిఁ జేసె భక్త నికరావనుడై. 176

క. ముద్దుల కొమరుని వ్రేతల, రద్దులకై తల్లి తోల రజ్జునఁ గట్టఁ
బద్దులకు మిన్ను ముట్టిన, ¹మద్దుల వడిఁ గూర్చె జనసమాజము వొగడఁ. 177

మ. ²మదిఁ గృష్ణుండు యశోద బిడ్డఁ డని నమ్మంజాల యోగీంద్ర ! త
ద్వదనాంభోజములోఁ జరాచర సమస్త ప్రాణిజా తాటవీ
నద నద్యద్రి పయోధి యుక్తమగు నానాలోక జాలంబు భా
స్వ దనూనక్రియఁ జూపెఁ దల్లికి మహాశ్చర్యంబు వాటిల్లఁగన్. 178

చ. వర యమునానదీ ³ప్రహద నివాసకుడై నిజవక్త్ర నిర్గత
స్ఫురిత విషాంబుపానమున భూజనులఁ మృతిఁ బొందఁజేయు భీ
కర గరళ ద్విజిహ్వాఁ డగు కాళియ పన్నగు ⁴నా ప్రహదంబుఁ జె
చ్చెర వెడలించి కాచె యదుసింహుండు గోపక గోగణంబులఁ. 179

మ. ⁵తనయా ! గోపకు లొక్కరాతిరిని నిద్రంజెందఁ గార్చిచ్చు వ
చ్చినఁ గృష్ణా ! మము నగ్ని పీడితుల రక్షింపం దగు గావవే !
యనినం గన్నులు మీరు మోడ్చుఁ డిదె దావాగ్నిఁ వెన న్నార్తు నే
నన వారట్ల యొనర్ప మ్రింగె శిఖిఁ బద్యాక్షండు లీలాగతిఁ. 180

1. మద్దుల వడ గూర్చె (హ) 2. మదిలో గృష్ణు డెశోద (చ.ట. త. జ. ద. బ.) 3. జల (క. ద. బ); నద (చ.ట. త.) 4. దన్నదంబు (త. జ.) 5. తనయా యొక్క నిశండు గోపకులు (చ. ట. త. ద. చ. బ.)

క. మందుని గతి యమునాంబువు, లందు నిసిం గ్రుంకి బద్ధుడై చిక్కిన యా
నందుని వరుణుని ¹బంధన, మందు నివృత్తునిఁగఁ జేసె హరి సదయుండై. 181

మ. మయసూనుండు నిజానువర్తుల మహామాయఁ మహీభృద్గుహా
శ్రయులంగా నొనరించి ²తత్పథము నీరంద్రంబు గావించినఁ
రయ మొప్పఁ గుటిలాసురాధమునిఁ బోరఁ ద్రుంచి గోపావళిఁ
దయతోఁ గాచిన కృష్ణు సన్మహిమ మేత న్మాత్రమే? తాపసా! 182

క. దివిజేంద్ర ప్రీతిగ వ, ల్ల వజసు లేఁఁటేఁటఁ జేయు లాలిత సవనో
త్సవముఁ హరి ³మాన్విన గో, పవరులు గావింపకున్న బలరిపుఁ డలుకఁ. 183

తే. మంద గొందలమంద నమందవృష్టి, గ్రందుకొనుఁడంచు నింద్రుండు మంద కంపె
జంక పవన సముద్ధాత చటులవిలయ, సమయ సంవర్తకాఖిల జలధరములు. 184

శా. సప్తస్కంధ శిఖాకలాప రుచిమ తౌదామిసీ వల్లి కా
దీప్తోదగ్ర ⁴ముహు ర్ముహు స్సనిత ధాత్రీభాగ నీరంద్రమై
సప్తాశ్వస్ఫుర దిందుమండల నభ స్సంఛాది తాశాంతర
⁵వ్యాప్తాంభోద నిరర్గళ స్ఫుట శిలా వాఃపూర ధారాశమై. 185

వ. కురియు వానజల్లు పెల్లున రిమ్మలుగొని ⁶సౌమ్మలువోయి గోప గోకులం
బాకులంబు నొంది కృష్ణ! కృష్ణ! రక్షింపు; రక్షింపు మని యార్తిం బొంది
కుయ్యడ న య్యఖండ కరుణారస సముద్రుండు భక్తజన సురద్రుముండు నగు
పుండరీకాక్షుండు. 186

శా. సప్తాబ్దంబుల బాలుడై నిజ భుజాస్తంభంబునఁ లీలతో
సప్తాహంబులు కైల ⁷రాజ మచల చృత్రంబుగాఁ దాల్చి సం
గుప్త ప్రాణులఁ జేసె మాధవుండు గో గోపాలక వ్రాతముఁ
సప్తాంభోధి పరీత భూధరున కాశ్చర్యంబె! చింతింపఁగఁ. 187

1. వేమ్యతి (జ) 2. హయసూనుండగు దానవుండు నిజమాయఁ గోపరాజిఁ గుహ, శ్రయ
యానట్లానరించి (హ.తం.వా.) (కాని మూలము; బిలేషు పిపితాన్ మయసూనునాచ.) 3. మాన్విన
(హ.తం.వా.) 4. మహాతమః పిపిత (చ.ట.ద.) 5. వ్యాప్తాంభోధర నిర్గమస్ఫుట (ట.త.జ.ద.);
నిర్గత (ద) 6. సౌమ్మలు వోయి సౌమ్మనీలు (హ) 7. రాజముల సచ్చత్రంబుగా (హ); ధర్మోచ్చి
లింద్రమివ సప్తదినాని (మూలము-7-32)

సీ. సాంద్ర శరచ్చంద్ర చంద్రికా ధవళిత విమల బృందావన వీధియందు
రాసకేళీ మహోల్లాసుడై యుత్ఫుల్ల జలజాక్షిఁ డొక నిశాసమయమునను
దనరారు మంద్ర మధ్యమ¹ తారముల నింపు దళకొత్త రాగ భేదములఁ దనరి
ధైవత ఋషభ గాంధార నిషాద పంచమ షడ్జ మధ్యమస్వరము లోలిఁ

తే. గళలు జాతులు మూర్ఛనల్ గలుగ వేణు, నాళ వివరాంగుళీ న్యాస లాలసమున
మహితగతిఁ బాడె నవ్యక్త మధురముగను, బంకజాక్షిండు దారువు లంకురింప.

మ. హరి² వంశోద్గత మంజుల స్వర నినా దాహూతలై గోపసుం
దరు లేతేర ధనాధిపానుచర గంధర్వుండు గొంపోవఁ³ ద
త్తరుణుల్ గుయ్యిడ శంఖచూడుని భుజాదర్పంబు మాయించి తా
బరిరక్షించిన యట్టి కృష్ణుని నుతింపఁ శక్యమే యేరికిఁ. 189

చ. నరక ముర ప్రలంబ యవన ద్విప ముష్టిక మల్ల కంస శం
బర శిశుపాల పంచజన పౌండ్రక⁴ పల్వల దంతవక్త్ర వా
నర ఖర సాల్వ వత్స బక నాగ⁵ విదూరథ రుక్మి కేళి ద
ర్దర వృష ధేనుక ప్రముఖ దుష్ట నిశాటులఁ ద్రుంచె వ్రేల్చిడిఁ. 190

వ. మతీయును, 191

మ. బల భీమార్జున ముఖ్య చాపధర రూప వ్యాజితం గ్రూరులఁ
ఖలులఁ దుష్ట ధరాతలేశ్వరుల సంగ్రామైక పారీణ దో
ర్బల కేళిం దునుమాడి సర్వధరణీ భారంబు మాయించి సా
ధుల రక్షించిన యట్టి కృష్ణుని ననంతం గొల్తు నెల్లప్పుడుఁ. 192

వ. అట్టి లోకోత్కృష్టం డైన కృష్ణుని యవతార మాహాత్మ్యం బెఱింగించితి. ఇంక
వ్యాసావతారంబు వినుము. 193

ఉ. ప్రత్యుగమందు సంకుచిత భావులు నల్పతరాయోవుల్ సుదో
ర్గత్యగులై న మర్దుల కగమ్యములై స్వకృతంబు నిత్యముల్
సత్యము నై న వేద తరుళాఖల దా విభజించి నట్టి యా
సాత్యవతేయ మూర్తియయి జాతము నొందె హరి ప్రసన్నుడై. 194

వ. మతీయు బుద్ధావతారంబు వినుము. 195

1. తానముల (క); తారకల (హ) 2. వేణుద్గత (హ) 3. దత్తరపై (త) 4. పిప్పల (హ)
5. విదూరక (హ) 6. తానసద్గతికులు (హ)

మ. ¹అతిలోలాత్ము ల²నూనృతోక్తులును ³వేదాచార సంశీలు రు
ద్ధత పాషండ ⁴మతోపధర్మ్యులు జగత్సంహారు లై నట్టి యా
⁵దితి సంజాతు లధర్మవాసనల వర్తింపం దదాచార సం
హతి మాయించి హరించె దానవులఁ బద్మాక్షుండు బుద్ధాకృతిఁ. 196

వ. మఱియుం గల్క్యవతారంబు వినుము. 197

మ. వనజాక్ష స్తవ ⁶శూన్యులుఁ వషడితి స్వాహాస్వధా వాక్య శో
భన ⁷రాహిత్యులు మాన్య తేతరులునుం బాషండులు నైన వి
ప్రనికాయంబును శూద్ర ⁸భూవిభులునుఁ బాటిల్లి నఁ గల్క్మియై
జననం బంది యధర్మము న్నడచి సంస్థాపించు ధర్మం బిలఁ. 198

వ. అని మఱియుఁ బితామహుండు నారదున కిట్లనియె. మునీంద్రా ! పుండరీకాక్షం
డంగీకరించు లీలావతార కథావృత్తాంతంబు నే నీకు నెఱింగించు నింతకు మున్న
హరి వరాహోద్యవతారంబు లంగీకరించి తత్ప్రయోజనంబులు దీర్చె. మన్వంతరా
వతారంబులు నంగీకరించినవియు, నంగీకరింపం గలయవియునై యున్నవి.
వర్తమానంబున ధన్వంతరి పరశురామావతారంబులు చాల్చి యున్నవాఁడు.
భావికాలంబున శ్రీరామా ద్యవతారంబుల నంగీకరింపం గలవాఁడు. అ మృహో
త్ముండు సృష్ట్యాది కార్య భేదంబుల కొఱకు మాయా గుణావతారంబు నొందు.
బహుళ క్తి ధారణుండై న భగవంతుండు సర్గంబునం దపంబును, ఏనును, ఋషి
గణంబులును, నవప్రజావతులును నై యవతరించి విశ్వోత్పాదనంబు గావించు.
ధర్మంబును, విష్ణుండును, యజ్ఞంబులును, మనువులును, ఇంద్రాది దేవగణంబును
ధాత్రీవతులునై యవతరించి జగంబుల రక్షింపుచుండు. అధర్మంబును రుద్రుం
డును, మహోరగంబులును, రాక్షసాసీకంబులు నై విలయంబు నొందించు.
ఇ తైఱుంగునం బరమేశ్వరుండును, సర్వాత్మకుండు నై న హరి విశ్వోత్పత్తి
స్థితిలయ హేతుభూతుండై విలసిల్లు. ధరణీరేణువులైన గణుతింప నలవియగుం
గాని యమృహోత్ముని లీలావతారాద్భుత కర్మంబులు లెక్కపెట్టె నెవ్వనికి నశక్యం
బై యుండు. నీకు సంక్షేపరూపంబున నుపన్యసించితి. సవిస్తరంబుగా నెఱిం
గింప నాకుం దరంబుగాదు. అన్యులం జెప్పనేల? వినుము. 199

1. అతిలోలాత్ముల (క. చ. జ.) 2. నూనృతేతరులు (చ. ట. వ.) 3. వేదాచార (తం. వా.)
4. మతోపధర్మ్యులు (ధ. చ.) 5. దితిసంతానము (క. చ. ట. జ.) 6. శూన్యులై మఱి వషడ్ (హ)
7. హినుల్ గరినానృతోక్తిపరులై (హ) 8. భూపులు గలిఁ భాసిల్లినఁ (హ)

చ. అమరఁ ద్రివిక్రమస్ఫురణ నందిన య మృహితాత్మ పాద వే
గమున హతంబులైన త్రిజగంబుల కావల ¹ నొప్పు సత్యలో
కము చలియించినం గరుణఁ గైకొని కాచి ²ధరించు ³పాదప
ద్యము తుదినున్న యప్రతిహతంబగు శక్తి గణింప శక్యమే!

200

మ. హరి మాయాబల మే నెఱుంగ నట శక్యంబే! సనందాది స
త్పురుష వ్రాతము కైన బుద్ధి నితరంబు మాని నేవాధిక
స్ఫురణం ద చ్చరితానురాగ గుణ విస్ఫూర్తి సహస్రాస్య సుం
దరతఁ కొల్పగు శేషుఁడు న్నెఱుంగఁ దన్నఁ జెప్పలే రొందొరుల్.

201

చ. ఇతరము మాని తన్ను మది నెంతయు నమ్మి భజించువారి నా
శ్రిత జన నేవితాంఘ్రి సరసీరుహఁ డైన సరోజనాభుఁ డం
చిత దయతోడ నిష్కపట చిత్తమునం గరుణించు నట్టి వా
రతుల దురంతమై తనరు న విష్ణు మాం దరింతు రెప్పుడు.

202

వ. మఱియును సంసారమగున్నలై దివసంబులు ద్రొబ్బి యంతంబున కునక స్వగాల
భక్ష్యంబు లైన కాయంబులందు మమత్వంబు నేయక భగవదర్పణంబు నేసిన
పుణ్యాత్ములు గొందఱు గలరు, ఎఱింగింతు వినుము. ఏను నీ బ్రహ్మాత్వంబునం
జెందు రాజసంబు విడిచి య మృహాత్మ పాదారవిందంబుల భక్తినిష్ఠుండనై,
శరణాగతత్వంబున భజించు నప్పుడు దెలియుదు. రాజసగుణుండనై తెలియఁజాల.
శాస్త్రంబులు ప్రపంచంపక కేవల భక్తి జ్ఞానయోగంబున నేవింతు. మఱియు
(సనకాదులగు) మీరును, భగవంతుండైన రుద్రుండును, దైత్యపతియైన ప్రహ్లా
దుండును, స్వాయంభువ మనువును, అతని పత్నియగు శతరూపయు, దత్తు
త్రులగు (పియవ్రతోత్తానపాదులను)వారలును, దత్పుత్రికలు, ప్రాచీనబర్హియు,
ఋభువును, వేనజనకుండగు నంగుండును, ద్రువుండును గతవం జాలుదురు.
వెండియు.

203

సీ. గాధి గయాదు లిఁజ్ఞెకు దిలీప మాం ధాతలు భీష్మ యయాతి సగర
రఘు ముచుకుం దైశ రంతిదే వోద్ధవ సారస్వ తోదంక భూరిషేణ
శ్రుతదేవ మారుతి శతధన్వ పిప్పల బలి విభీషణ శిబి పార్థ విదురు
లంబరీష పరాశ ⁴రాలర్క దేవల సౌభరి మిథిలేశ్వ రాభిమన్యు

~~~~~  
1. వెల్లు (తం. వా.) 2. ధరించె (తం) 3. పాదపద్యమునను నట్టి (తం) 4. 'రాలర్క
మిథిలేశ్వరాను సౌభరి దేవ రాభిమన్యు' (వా); రాలర్కసౌభరి, దేవల మిథిలేశ్వరేంద్ర దత్తు (హ)

తే. లాష్టిషేణాదు రై న మహాత్ము రెలమిఁ, దవిలి య ద్దేవు భక్తిఁ జిత్తముల నిలిపి
త త్పరాయణ భక్తి దుర్దాంతమైన, విష్ణుమాయఁ దరింతురు విమలమతులు. 204

మ. అనఘా పీరల నెన్న నేమిటికిఁ ? దిర్య గ్గుంతు సంతాన ప
క్షి ²నిశాటాటవి కాఘజీవ నివహా స్త్రీ శూద్ర హూణాదులై
నను నారాయణ భక్తియోగ మహితానందాత్ములై రేని వా
రనయంబు³ దరియింతు రవ్విభుని మాయావైభ వాంభోనిధి⁴. 205

వ. కావున. 206

క. శశ్వ త్రప్తశాంతు ¹నభయుని, విశ్వాత్ముఁ బ్రబోధమాత్రు విభు సంకుద్ధు²
శాశ్వతు⁴నము సదసత్పురు, నీశ్వరుఁ జిత్తమున నిలుపు మెపుడు మునీంద్రా¹²⁰⁷

వ. అదైన న పుష్కాత్ముల ననవద్యశీలర నవిద్య లజ్ఞావనత వదనయై పొందం
జాలక వై ముఖ్యంబునం ద్రవ్యద్రవ్యులఁ దలంగిపోవు మఱియు, 208

చ. హరిఁ బరమాత్ము నచ్యుతు ననంతునిఁ జిత్తములోఁ దలంచి ను
స్థిరత విశోక సౌఖ్యములఁ జెందిన ధీనిధు లన్య కృత్యముల్
మఱచియుఁ జేయ నొల్లరు తలంచిన నట్టిదయౌ నురేంద్రుఁడుం
బరువడి నుయ్యి ³ద్రవ్యచు నిపాన ఖనిత్రము మానుకై వడి⁴. 209

ఉ. సర్వఫల ప్రదాతయును సర్వశరణ్యుఁడు సర్వశక్తుఁడు¹
సర్వజగ త్రప్సిద్ధుఁడును సర్వగతుం డగు చక్రపాణి యీ
సర్వశరీరులు² విగమసంగతిఁ జెంది విశీర్యమాణులై
పర్వినదో నభంబుగతి బ్రహ్మము దాఁ జెడకుండు నెప్పుడు³. 210

ఁ. కారణకార్య హేతువగు కంజదళాక్షుని కంటె నన్యు లె
వ్వారును లేరు తండ్రి ! భగవంతు ననంతుని విశ్వభావనో
దారుని సద్గుణావళు లుదాత్తమతి¹ గొనియాడకుండిన²
జేరవు చిత్తముల్ ప్రకృతిఁ జెందని నిర్గుణమైన బ్రహ్మము³. 211

1. లాష్టి (హ. తం. వా.) 2. నిశాటాదిక సర్వజీవ నివహా (చ), నిశాటాటవికౌఘ (త)

3. సభవుని (హ) 4. సదసత్పురుషు (హ. తం. వా.) 5. ద్రవ్యనె పిపాసితుడై సలిలాభిలాషితన్
(క. చ. ట. త. తం. వా.)

మ. నిగమార్థ ప్రతిపాదక ప్రకటమై నిర్వాణ సంధాయిగా
భగవంతుండు రచింప భాగవత కల్పజ్యోజ్యమై శాస్త్రరా
జి గరిష్ఠంబగు నీ పురాణకథ సంక్షేపంబుగాఁ జెప్పితిఁ
జగతి స్నిపు రచించు దీని నతివిస్తారంబుగాఁ బుత్రకా ! 212

చ. పురుషభవంబు వొందుట యపూర్వము జన్మములందు నందు భూ
సురకులమందుఁ బుట్టు టతిచోద్యమ యిట్లగుటఁ మనుష్యు ల
స్థిరమగు కార్యదుర్దశల చేత నశింపక విష్ణుసేవనా
వరతఁ దనర్చి నిత్యమగు భవ్యపదంబును వొందు తొప్పదే ! 213

మ. ఉపవాస వ్రత ¹శౌచ శీల మఖ సంధ్యోపాస నాగ్నిక్రియా
జప దానాధ్యయ నాది కర్మముల మోక్షప్రాప్తి సేకూర ద
చ్చపు భక్తిఁ హరిఁ బుండరీకనయనుఁ సర్వాతిశాయిఁ రమా
ధిపుఁ భావమ్ముఁ బరేకు నచ్యుతుని నర్థిం గొల్వలేకుండినఁ. 214

క. వనజాక్ష ²మహిమ నిత్యము, వినుతింపుచు నొరులు వొడగ వినుచు నృదితో
ననుమోదింపుచు నుండెడి, జనములు ద న్మోహవశతఁ జనరు ³ముసింద్రా! 215

క. అని వాణీకుఁడు నారద, మునివరుసకుఁ జెప్పినట్టి ముఖ్యకథా సూ
చన ⁴మతి భక్తిఁ బరీక్షి, జ్ఞనపాలునితోడ యోగిచంద్రుఁడు నెప్పెఁ. 216

అధ్యాయము — ౮

—: పరీక్షితుఁడు శుకునిఁ బ్రపంచోద్భవాదికం బడుగుట :—

సీ. విను శుకయోగికి మనుజేశుఁ డిట్లను మునినాథ ! దేవదర్శనము గలుగఁ
నారదమునికిఁ బంకేరుహభవుఁ డెఱింగించిన తెఱఁగు సత్కృప దలిర్ప
గణుతింప సత్త్వాది గుణశూన్యుఁ డగు హరి కమలాక్షి లోకమంగళము లైన
కథలు నా తెలింగింపఁ గైకొని నిస్సంగ మైన నా హృదయాజ్ఞమందుఁ గృష్ణు

తే. భవ్యచరితుని నాద్యంత భావశూన్యుఁ, జిన్మయాకారు ననఘు లక్ష్మీనమేత్తు
నిలిపి యస్థిర విభవంబు నిలిల హేయ భాజనం బైన యీ కళేబరము విడుతు. 217

వ. అదియునుంగాక యెవ్వండు శ్రద్ధా భక్తియు క్తుండై కృష్ణ గుణకీర్తనంబులు వినుచుం బలుకుచుండునట్టివాని హృదయవద్మంబునందుఁగర్జరంధ్రమార్గంబునఁ బ్రవేశించి, కృష్ణుండు విశ్రమించి, సలిలగతం బైన కలుషంబును శరత్తాలంబు నివారించు చందంబున నాత్మగతంబయిన మాలిన్యంబు నపకర్షించుఁ గావున.

మ. భరితోదగ్ర నిదాఘతపుఁ డగు న ప్పాంథుం ¹డరణ్యాది సం చరణ క్లేశ సముదృఢం బగు పిపాసం జెంది యాత్మీయ మం దిరముం జేరి గతశ్రమం డగుచు నెందేనిం జనం బోని భం గి రమాధీశు పదారవింద యుగ సంగీభూతుఁడై మానునే! 219

వ. అదియునుం గాక సకల భూతసంసర్గ శూన్యంబైన యాత్మకు భూతసంగమం బే ప్రకారంబునం గలిగె? అది నిర్ణిమిత్తంబునం జేసియో, కర్మంబునం జేసియో యా క్రమంబు నా కెఱిగింపుము. 220

సీ. ఎవ్వని నాభియం దెల్ల లోకాంగ సంస్థాన కారణ పంకజంబు వొడమె నం దుదయించి సర్వావయవ స్ఫూర్తిఁ దనరారునట్టి పితామహుండు గణఁగి యెవ్వని యనుగ్రహమున నిఖిల భూతముల సృజించె నుత్కంఠతోడ నట్టి విధాత యే యనువున సర్వేశు రూపంబు గనుఁగొనె రుచిర భంగి

తే. నా పరంజ్యోతియైన పద్మాక్షునకును. ²నశినజునకుఁ బ్రతీక విన్యాస భావ గతులవలనను భేదంబు గలదె చెప్పుమ?; యతి దయాసాంద్ర! యోగికులాభిచంద్ర!

వ. మఱియును భూతేశ్వరుం డైన సర్వేశ్వరుం దుత్పత్తిస్థితి లయ కారణం బైన తన మాయను విడిచి ³మాయా నియామకుండై యేయే ప్రదేశంబుల శయనంబు నేసె (నదియునుం గాక పురుషోవయవంబులచేఁ బూర్వకాలంబున లోకపాల సమేతంబులైన లోకంబులు గల్పితంబులయ్యె ననియు లోకంబులు పురుషోవ యవంబు లనియుఁ జెప్పం బడియె). అదియునుంగాక మహాకల్పంబులును సవాంతర కల్పంబులును * (భూత భవిష్య ద్వర్తమాన కాలంబులును) నూల దేహాభిమానులై జనియించిన దేవ పితృ మనుష్యాదులకుం గలుగు నాయః ప్రమాణంబును, (బృహత్సూక్తి) కాలానువర్తనంబును నే యే కర్మంబులం జేసి జీవు లే యే లోకంబుల నొందుదురు ? మఱియు నే యే కర్మంబులం జేసి ⁴దేవాది శరీరంబులం బ్రాపింతురు ? అట్టి కర్మమార్గ ప్రకారంబున.

1. అరణ్యాసు సం, చరణక్లేశ పిపాసపీడిత బుద్ధుడఁజెంది (క.ట.జ.చ.) 2. నశినజునకును ప్రతీకవిన్యాసభావ (బ) 3. రమానాయకుండై (తం. వా.) 4. దేహాదికర్మ శరీరంబులం (హ)

¹(సత్త్వాది గుణంబుల) పరిణామంబులగు దేవాది రూపంబులఁగోరు జీవులకు నేయే కర్మ సముదాయం బెట్టు సేయందగు? ఎవ్వనికి నర్పింపం దగు? అవి యెవ్వనిచేత గ్రహింపబడు? భూ పాతాళ కకు బోవ్యమ గ్రహా నక్షత్ర పర్వతంబులును, సరి త్సముద్ర ద్వీపంబులును, నే ప్రకారంబున సంభవించె? ఆ యా స్థానంబులం గల వారి సంభవంబు ²లేలాటివి? బాహ్యభ్యంతరంబులం గలుగు బ్రహ్మాండ ప్రమాణం బెంత? మహాత్ముల చరిత్రంబులెట్టివి? వర్ణాశ్రమ వినిశ్చయంబులును, ననుగతంబులై యాశ్చర్యావహంబులగు హరి యవతార చరిత్రంబులును, యుగంబులును, యుగ ప్రమాణంబులును, యుగధర్మంబులును, ప్రతియుగమందును మనుష్యుల కే యే ధర్మంబు లాచరణీయంబు (లగు నట్టి) సాధారణ ధర్మంబులును, విశేష ధర్మంబులును, జాతివిశేష ధర్మంబులును, రాజర్షి ధర్మంబులును, ఆవత్కాల జీవన సాధన భూతంబు లగు ధర్మంబులును, మహాదాది తత్త్వంబుల సంఖ్యయును, సంఖ్యా లక్షణంబును, ఆ తత్త్వంబులకు హేతుభూత లక్షణంబులును, భగవత్సమారాధన విధంబును, అష్టాంగ యోగ క్రమంబును, యోగీశ్వరుల యణిమా ద్వైశ్వర్య ప్రకారంబును, వారల యర్చిరాది గతులును, లింగ శరీర విలయంబును, ఋగ్యజు స్సామాధర్వ వేదంబులును, ఉపవేదంబు లయిన యాయుర్వేదాదులును, ధర్మశాస్త్రంబులును, నితిహాస పురాణంబుల సంభవంబును, సర్వభూతంబుల యవాంతర ప్రళయంబును, స్థితి మహాప్రళయంబులును, నిష్టాపూర్తంబు లను యాగాది వైదిక కర్మజాలంబును, వాపీకూప తటాక దేవాలయాది నిర్మాణంబు లన్నదానం బారామప్రతిష్ఠ మొదలగు స్మార్తకర్మంబులును, కామ్యంబులైన యగ్నిహోత్రంబుల యనుష్ఠాన ప్రకారంబును, జీవసృష్టియును, ధర్మార్థకామంబులనియెడు త్రివర్గాచరణ ప్రకారంబును, మలినోపాధికపాషండ సంభవంబును, జీవాత్మ బంధ మోక్ష ప్రకారంబును, స్వరూపావస్థాన విధంబును, సర్వ స్వతంత్రుండైన యీశ్వరుం డాత్మమాయం జేసి సర్వ కర్మసాక్షి యై క్రీడించుటయును, మఱియు మాయ నెడఁబాసి యుదాసీనగతి విభుండై క్రీడించు తెఱంగు మొదలగు సమస్తము క్రమంబున నాపన్నుండ నైన నాకు నెఱింగింపుము. బ్రాహ్మణ శాపంబున జేసి, శోక వ్యాకులిత చిత్తుండవై యనశన ప్రతుండ వై న నీవు వినుట యెట్లని సందేహింప వలదవు. త్వదీయ ముఖార వింద వినిస్సృతనారాయణ కథామృతపాన కుతూహలి నైన నాకు నింద్రియంబులు వశంబులైయుండు. అది గావున నే నడిగిన ప్రశ్నంబులకు నుత్తరంబులు

1. గుణవంతులై పరిణామాపేక్షలగు వారికి నెవ్వరియందు నేకర్మంబు లాచరింప దగు నెవ్వని చేత గ్రహింపబడు (క. చ. ఉ. త.) 2. లేలాగు కలుగు (తం. వా.)

సవిస్తరంబులుగా నానతిచ్చి కృతార్థునిఁ జేయఁ బరమేష్ఠితుల్యుండ వగు నీవ పూర్వ సంప్రదాయానురోధంబున నర్హుండు వగుదు వని విష్ణురాతుండైన పరీక్షి న్నరేంద్రుండు బ్రహ్మరాతుండైన శుకయోగి నడిగిన నతండు బ్రహ్మ నారద సంవాదంబును, నేక సంప్రదాయానుగతంబును, గతానుగతిక ప్రకారంబునునై తొల్లి సర్వేశ్వరుండు బ్రహ్మకల్పంబున బ్రహ్మ కువదేశించిన భాగవత పురాణంబు వేదతుల్యంబు నీ కెఱింగింతు విను మని చెప్పె నని సూతుండు శౌనకాది మునులకుం జెప్పినట్లు శుక యోగింద్రుండు పరీక్షి న్నరేంద్రున కిట్లనియె. 222

అధ్యాయము—౯

- సీ. భూపాలకోత్తమ! భూత హితుండు సుజ్ఞాన స్వరూపకుం డైన యట్టి ప్రాణికి దేహసంబంధ మెట్లగు నన్న మహి నొప్పు నీశ్వర మాయలేక కలుగదు, నిద్రవోఁ గలలోనఁ దోచిన దేహబంధంబుల¹ తెఱంగు వలెను హరి యోగమాయా మహత్త్వంబునం బాంచభౌతిక దేహ సంబంధుఁ డగుచు
- తే. నట్టి మాయాగుణంబుల నాత్మ యోలి, బాల్య కొమార యౌవన భావములను నర సుపర్వాది మూర్తులఁ బొరసి యేను, నాయ దిది యను సంసార మాయఁదగిలి.
- వ. వర్తింపు చిట్లున్న జీవునికి భగవ ద్భక్తియోగంబున ముక్తి సంభవించుట యెట్లన్న నెప్పుడేని జీవుండు ప్రకృతి పురుషాతీత మయిన బ్రహ్మస్వరూపంబు నందు మహిత ధ్యాననిష్ఠుం డగు నప్పుడు విగత మోహుండై యహంకార మమకారాత్మకంబైన సంసరణంబు దొఱంగి ముక్తుండై యుండు. మఱియు జీవేశ్వరులకు దేహసంబంధంబులు గానంబడుచుండు. అట్టి దేహధారియైన భగవంతునందు భక్తింజేసి జీవుని ముక్తి యే తెఱంగునం గలుగు నని యడి గితివి. జీవుం డవిద్యా మహిమంజేసి కర్మానుగతం బైన మిథ్యారూప దేహ సంబంధుండు. భగవంతుండు నిజ యోగమాయా మహిమంజేసి² స్వేచ్ఛా పరి కల్పిత చిద్భున లీలా విగ్రహుండు. కావున భగవంతుండైన యీశ్వరుండు స్వ భజనంబు ముక్తిసాధన జ్ఞానార్థంబు కల్పితం బని చతుర్ముఖునకుఁ దదీయ నిష్కలత తవచ్ఛర్యాది³ నేవితుండై నిజజ్ఞానానందఘనమైన స్వరూపంబు సూపుచు నానతిచ్చె. అది గావున జీవునికి భగవద్భక్తి మోక్ష ప్రదాయకం బగు. ఇందుల కొక యతిహాసంబు గల దెఱింగింతు. ఆకర్ణింపుము. దాన భవదీయ సంశయ నివృత్తి యయ్యెడు నని శుకయోగింద్రుండు రాజేంద్రున కిట్ల నియె. 224

1. తెరగుదోష (త) 2. స్వేచ్ఛాప్రాప్తలీలా (బ. త.) 3. విశేషంబైన (హ)

: — బ్రహ్మ తపంబునకు మెచ్చి శ్రీమన్నారాయణుడు వరం విచ్చుట :—

- సీ. హరి పాదభక్తి రహస్యోపదేష్టయు నఖిల దేవతలకు ¹నధివిభుండు
 నైన విధాత గల్వాదియందును నిజాశ్రయ పద్మమున కధిష్ఠాన మరయ
 నర్థించి జలముల నస్వేషణము నేసి నళిసంబు మొదలు గానంగలేక
 విసివి ²క్రమ్యును ద ద్విసరుహాసీనుడై సృష్టి నిర్మాణేచ్ఛఁ జిత్తమందుఁ
- తే. జాల నూహించి ³తత్పరిజ్ఞాన మహిమ, సరణి మనమునఁ దోచక జడను పడుచు
 లోకజాలంబు పుట్టింప లేక మోహి, తాత్పుడై చింతనొందు న య్యవసరమున.
- వ. జలమధ్యంబున నుండి యక్షర సమామ్నాయంబున స్పర్శంబులందు షోడశాక్ష
 రంబు మఱియు నేకవింశాక్షరంబు నైన నీ యక్షర ద్వయంబు వలన నగుచు,
 మహాముని జన ధనంబైన తప యను శబ్దంబు రెండు మాటు లుచ్చరింపఁబడి
 వినఁబడిన, సట్టి శబ్దంబు వలికిన పురుషుని వీక్షింపఁ గోరి నలుదిక్కులకుఁ జని
 వెదకి యెందునుఁ గానక మరలి నిజస్థానం బైన పద్మంబునం దాసీనుడై
 యొక్కించుక చింతించి యట్టి శబ్దంబు దన్నుఁ దపంబు నేయుమని నియమిం
 చుటగాఁ దలఁచి, ప్రాణాయామ పరాయణుడై, జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రి
 యంబుల జయించి యేకాగ్రచిత్తుడై, సకలలోక సంతాప హేతువైన తపంబు
 వేయి దివ్యవత్సరంబులు గావింప, నీశ్వరుండు ప్రసన్నుడై పొడచూపిన,
 నా కమలసంభవుండు దత్తణంబు రాజన, తామస మిశ్ర సత్త్వగుణాతీతంబును,
 కుద్ధ సత్త్వగుణావాసంబును, అకాల విక్రమంబును, సర్వలోకోన్నతంబును,
 సకల సురగణ స్తుత్యంబును, లోభ మోహ భయవిరహితంబును, అపునరా
 వృత్తి మార్గంబును, అనంత తేజో విరాజితంబును నైన వైకుంఠపురంబుఁ
 బొనగని యందు.
- 226
- సీ. సూర్య చంద్రానల స్ఫురణలఁ జొరనిక నిజ దీధితి స్ఫూర్తి నివ్వటిల్ల
 దివ్య మణిప్రభా దీపిత సౌధ విమాన గోపుర హర్యు మండపములు
 ప్రసవ గుచ్ఛ స్వచ్ఛ భరిత కామిత ఫలసంతాన ⁴పాదప సముదయములు
⁵కాంచన దండ సంగత మారు తోడ్పాత తరళ విచిత్ర కేతన చయములు
- తే. వికచ కైరవ దర దరవింద గత మ, రందరస పాన ⁶మోది తేందిందిర ప్ర
 భూత మంజుల ని నద ప్రబుద్ధ రాజ, హంస శోభిత చర కమలాకరములు. 227

1. నాధివిభుడు (చ. జ.) 2. క్రమ్యుఁ షూర్జవినరుహాసీనుడై (చ) 3. ఉత్త్రవిజ్ఞాన (హ)

4. సంతాన (జ) 5. కాంచన దండార (చ) 6. మంచదెండెర.

సీ. పలనొప్పుగా “నదైవం కేశవా త్వరం” బని పల్కు రాజ కీరావళియును
 1 మహిమ “సర్వం విష్ణుమయము జగత్త”ని చదివెడు శారికా నముదయంబు
 నేపారఁగా “జితం తే పుండరీకాక్ష!” యని లీలఁ బాడు పికావళియును
 లలి మీఱఁగా 2 “మంగళం మధుసూదన” యని పల్కు కేకు లనారతంబు

తే. తవిలి శ్రౌషడ్వష ట్స్వధేత్యాది శబ్దకలితముగ మ్రోయు మధుప నికాయములును
 గలిగి యఖిలై క దివ్యమంగళ విలాస, మహిమఁ జెన్నొందు వై కుంతమందిరంబు.

వ. మఱియుం బయోధరావళి విభాసిత నభంబుం బోలె వెలుంగుచున్న య ద్దివ్య
 ధామంబునందు. 229

సీ. సలలి తేందీవర శ్యామాయమాణోజ్జ్వలాంగులు నవ్య పీతాంబరులును
 4 ధవ శారవింద సుందర పత్రనేత్రులు సుకుమార తనులు భాసుర వినూత్న
 రత్న విభూషణ గై 9 వేయ కంకణహార కేయూర మంజీర ధరులు
 నిత్య యౌవనులు వినిర్మల చరితులు 5 రోచిష్టులును హరిరూప ధరులు

తే. నగు సునందుండు నందుండు నర్హుండు, ప్రబలుండును మొదలగు నిజపార్శ్వ
 చరులు
 మఱియు వై డూర్యవిద్రుమామలమృణాళ తుల్యగాత్రులుఁడను భక్తితోభజింప.

సీ. జెలి తాఖిల కల్మషప్ర జామరసదీప్తనక కోమల పదాబ్జములవాని
 నఖిల సంప త్కార తాపాంగ లక్ష్మీ విలాసిత వక్షస్థలంబు వానిఁ
 బద్మమిత్రామిత్ర 6 భాసిత కరుణా తరంగిత చారు నేత్రములవాని
 7 భువన నిర్మాణ నైపుణ భవ్య నిజ జన్మ కారణ నాభి పంకజము వాని

తే. సహితాహిత శయన వాహములవాని, నేవి తామర తాపన శ్రేణివాని
 నఖిల లోకంబులకు గురుం డైన వానిఁ 8 గాంచె బరమేష్ఠి కన్నుల కఱపు దీఱ.

క. కమనీయ రూప రేఖా, రమణీయతఁ జాల నొప్పు రమణీమణి య
 కమలాలయ దన మృదు కర, కమలంబుల విభుని పాద కమలము లొత్త 9. 232

1. మహిమ సర్వం విష్ణు మయమీ జగత్తని (తం); మహిమ జగద్విష్ణు మయమఖిలమ్మని (వా)
 2. మంగళం భగవాన్ (?) వి, ఘోయనిపల్కు మయూరములును (చ. డ.); మంగళం భగవాన్ విష్ణు,
 వోయనిపల్కు మయూరములును (ప్రం) 3. తవిలి వషడితి స్వాహాస్వధానుశబ్ద (చ. డ. ద.) 4. చరదర
 వింద సుందర (చ. ట. డ. ద. బ.) 5. రోచిష్టు లంచితా రూఢయశులు (చ. ట.) 6. భాసురలోచను
 నశినసుందర వదనంబు వాని (హ); భాసిత పుష్పవ, న్నయనాభి నవపదనంబు వాని (త. జ.)
 7. సృష్టికారణ విరించి ప్రభూతిస్థాన కమనీయనాభి పంకజమువాని (చ) 8. గాంచె నెనిమిది కన్నుల
 కరపుదీఱ (చ)

వ. వెండియు.

233

శా. శ్రీ కాంతాతిలకంబు రత్న రుచి రాజి ప్రేంభిత స్వర్ణ దో
లాకేశి¹ విలసిల్లి త త్కచ భరాలం² కార స్ర గ్గంధ లో
భాకీర్ణ ప్రచర న్మధువ్రత మనో జ్ఞాలోల నాదంబు ల
స్తోకానుస్వర లీల నొప్పగ నిజేకు³ వేడ్కతోఁ బాడగ⁴.

234

వ. అట్టి నిత్యవిభూతయందు.

235

మ. సతత జ్ఞాన రమా యశో బల మహైశ్వర్యాది యుక్తం జగ
త్పతి యజ్ఞేకు ననంతు నమ్యతు దళ త్పంకేరుహాక్షం శ్రియః
పతి నాద్యంత వికార దూరుఁ గరుణా పాథోనిధి⁵ సాత్త్వతాం
పతి వర్ధిష్ఠ సహిష్ఠ విష్ఠ గుణ విభ్రాజిష్ఠ రోచిష్ఠుని⁶.

236

మ. దరహా సామృత పూరితాస్య నిజభక్త త్రాణ పారాయణు
న్నరుణాంభోరుహ పత్ర లోచనుని⁷ 4 బీతావాసుఁ దైలోక్యసుం
దరు మంజీర కిరీట కుండల ముఖోద్య ద్భూష యోగీశ్వరే
శ్వరు లక్ష్మీయుత వజ్జిఁ జిన్మయు దయాసాంద్రు⁸ చతుర్బాహుని⁹.

237

వ. మఱియు (ననర్థ రత్నమయ సింహాసనాసీనుండు సునంద నంద కుముదాది
నేవితుండు) ప్రకృతి పురుష మహా దహంకారంబులను చతుశ్శక్తులును, కర్మేం
ద్రియ జ్ఞానేంద్రియ మనో మహాభూతంబులను షోడశశక్తులును, పంచస్మాత్ర
లును, పరివేష్టింపఁ గోట్టర్క ప్రభావిభాసితండును, స్వేత రాలభ్య స్వాభావిక
సమ నైశ్వ రాతిశయుండును, (స్వ స్వరూపంబునం గ్రీడించు సర్వేశ్వరుండు
నై న) పరమపురుషుం బుండరీకాక్ష నారాయణుం జూచి సాంద్రానంద కందళిత
హృదయారవిందుండు, రోమాంచ కంచుకిత శరీరుండు, నానంద బాష్పధారా
సిక్త కపోలుండు నగుచు.

238

క. 5వర పరమహంస గమ్య, స్ఫురణం దనరారు పరమ పురుషుని పద పం
కరుహములకు నజుఁడు చతు, శ్శిరములు సోఁకంగ నతులు నేసిన హరియు¹⁰.

239

~~~~~
1. విలసింప (హ) 2. కృత్కామోఽ (హ. వా.) 3. యజున్, దరుణాంభోరుహ (హ)
4. బీతాద్వాదనున్ తోక (హ) 5. పరము ననంతు నగమ్మ (ట)

చ. ప్రియుడగు బొడ్డుతమ్మి తొలి ¹బిడ్డని, వేలుపు పెద్ద, భూత సం
చయముల, బుట్టజేయు నిజ శాసనపాత్రు, నుపస్థితుఁ, మదిఁ
దయ దశకొత్తఁ బల్కెఁ బ్రమద ²స్మిత చారు ముఖారవిందుడై
నయమునఁ బాణిపంకజమునఁ హరి యాతని దేహ మంటుచుఁ. 240

అ. కపటీమునుల కెంత కాలంబునకు నై న, సంతసింప నేను జలజగర్భ !
చిర తప స్సమాధిఁ జెంది విసర్గేచ్ఛ, మెలఁగు నిన్నుఁ బరిణమింతుఁ గాని. 241

తే. భద్ర మగుఁ గాక నీకు నో పద్యగర్భ ! వరము నిపుడిత్తు నెఱిగింపు వాంఛితంబు
దేవదేవుడ నగు నస్మదీయ పాద, ⁴దర్శనం బవధి విపత్తిదళల కనఘ ! 242

చ. సరసిజగర్భ ! నీయెడఁ బ్రసన్నత నొంది మదీయ లోక మే
నిరవుగఁ జూపు తెల్లను సహేతుక భూరి దయాకటాక్ష వి
స్ఫురణను గాని నీదగు తపో విభవంబునఁ గాదు నీ తప
శ్చరణము నాదు వాక్యముల సంగతిఁ గాదె ! పయోరుహాసనా ! 243

క. తప మనఁగ ⁵నాదుహృదయము, ⁷దప మను తరువునకు ఫల వితానము నే నా
తపముననే జననస్థి, త్యుపసంహరణము లొనర్చుచుండుదుఁ దనయా ! 244

క. కావున మ ద్భక్తికిఁ దప, మే విధమున మూలధనమొ యిది నీ మది రా
జీవభవ ! యెఱిగి తప మిటు, కావించుట విగత మోహకర్ముడ వింకఁ. 245

క. అని యానతిచ్చి కమలజ, యెనయఁగ భవదీయ మాన సేషిత మే మై
నను నిత్తు వేఁడు మనినను, వనరుహసంభవుఁడు వికచవదనుం డగుచుఁ. 246

చ. హరి వచనంబు లాత్మకుఁ బ్రിയం బొనరింపఁ బయోజగచ్ఛుఁ డో
పరమ⁷పదేశ ! యోగిజన భావన ! యీ నిఖి లోర్వియందు నీ
⁸పరయనియట్టి యర్థ మొక టైనను గల్గనె ? యైన నా మదిఁ
బెరసిన కోర్కె దేవ ! వినుపింతు దయామతి చిత్తగింపవే. 247

1. బిడ్డడు.....సంచయములఁ జేయు కర్త నిజశాసన పాత్రుఁడు ధాత మ్రొక్కినన్ (హ.
తం. వా.) 2. స్థిర (త) 3. మతుల (జ) 4. దర్శనావధిపో విపద్ధళలకనఘ (ట. జ. తం.) ;
దర్శన మడంచు నీవిపద్ధళల ననఘ. 5. మత్స్వరూపము (తం. వా. క. బ.) 'తపోమే హృదయం
సాక్షాత్' అని మూలము (9-23) 6. తపమన మద్రూప మనఘ ధర్మము తపమా (హ) 7. రమేశ
(చ. తం.) 8. వెరుగని.....మొక చేనియ (క. చ. ట.)

వ. దేవా! సర్వ భూతాంతర్యామివై భగవంతుండవై న నీకు నమస్కరించి మదీయ వాంఛితంబు విన్నవించెద నవధరింపుము. అవ్యక్తరూపంబులై వెలుంగు భవదీయ స్థూల సూక్ష్మ రూపంబులును, నానా శక్తుఃపబ్బంహితంబు లైన బ్రహ్మాది రూపంబులును, నీయంత నీవే ధరియించి జగ దుత్పత్తి స్థితి లయంబులం దంతు కీటంబునుం బోలెం గావింపుచు నమోఘ సంకల్పుండవై లీలావిభూతిం గ్రీడించు మహిమంబు దెలియునట్టి పరిజ్ఞానంబుఁ గృపనేయుము. భవదీయ శాసనంబున జగన్నిర్మాణంబు గావించు సపుత్ర బ్రహ్మభిమానంబునం జేసి యవశ్యంబును మహా దహంకారంబులు నా మదిం బొడముం గావునం ద త్పరిహార్యంబు వేఁడెద. నన్నుం గృపాదృష్టి విలోకించి దయనేయు మని విన్నవించిన నాలించి పుండరీకాక్షుం డతని కిట్లనియె.

248

క. వారిజభవ! ¹శాస్త్రార్థ వి, చారజ్ఞానమును, భక్తి, సమధిక సాక్షి
తాగ్రము లను నీ మూడు ను, దారత నీ మనము నుండు ధరియింప నగు. 249

సీ. పరికింప మత్స్వరూప స్వభావములును ²మహి తావతార కర్మములుఁ ³దెలియు
తత్త్వవిజ్ఞానంబు దలకొని మ త్రప్రసాదమునఁ గల్గెడి నీకుఁ గమలగర్భ! ⁴
సృష్టి పూర్వమునఁ జర్చింప నే నొకరుండఁ గలిగియుండుదు వీతకర్మి నగుచు
సమధిక స్థూల సూక్ష్మ స్వరూపములుఁ దత్కారణ ప్రకృతియుఁ దగ మ దంశ

అ. మందు లీనమైన నద్వితీయుండనై, యుండు నాకు నన్య మొకటి లేదు
సృష్టికాలమందు ⁴సృష్టినాశంబున, జగము మత్స్వరూప మగును వత్స! 250

క. అరయఁగఁ గల్పి ప్రళయం, తరము ననాద్యంత విరహిత క్రియతోడఁ
బరిపూర్ణ నిత్య మహిమం, బరమాత్ముడనై సరోజభవ! యే నుండు. 251

వ. అదియునుం గాక నీవు న న్నడిగిన యీ జగన్నిర్మాణ మాయా ప్రకారం బెఱింగింతు. లేని యర్థంబు శుక్తి రజత ⁵భ్రాంతియుం బోలె నేమిటి మహిమం దోచి క్రమ్మఱుం దోచక మాను నిదియె నా మాయా ⁶విశేషం బని యెఱుంగుము. ఇదియునుం గాక లేని యర్థంబు దృశ్యం బగుటకుం, గల యర్థంబు దర్శనగోచరంబు గాకుండుటకును, ద్విచంద్రాదికంబును, తమః ⁷ప్రభాసంబును దృష్టాంతంబులుగాఁ దెలియుము. ఏ ప్రకారంబున మహాభూతంబులు భౌతికంబు

1. శాస్త్రార్థ (చ. ఓ. జ. బ.) 2. మహిమావతార (హ. తం. వా.) 3. దెలియ (తం. వా.)

4. సృజ్యమానంబగు (తం. వా.); దృష్టమానంబగు (చ. త. డ. ద.) 5. భ్రాంతిని యేమిటి మహిమం దోచి (హ.) 6. విడంబనంబని (తం.) 7. ప్రభావంబును (క. బ.)

లై న ఘటపటాదులందుం బ్రవేశించి యుండు నా ప్రకారంబున నేను నీ భూత
భౌతికంబులై న సర్వకార్యంబులందు, సత్త్వాది రూపంబులం బ్రవేశించియుండుదు.
భౌతికంబులు భూతంబులయందుఁ గారణావస్థం బొందు చందంబున భూత భౌతి
కంబులు గారణావస్థం బొందిన నాయందు నభివ్యక్తంబులై యుండవు. సర్వ
దేశంబులయందు సర్వకాలంబులయందు నేది బోధితంబై యుండు, నట్టిదే
పరబ్రహ్మ స్వరూపంబు. తత్త్వం బెఱుంగ నిచ్చయించిన మిముఁ బోటి వార
లీ చెప్పినది మదీయ¹ తత్త్వాత్మకంబైన యర్థంబని యెఱుంగుదురు. ఈ యర్థం
బుత్కృష్టం బైనది. ఏకాగ్రచిత్తుండవై యాకర్షించి భవదీయ చిత్తంబున
ధరియించిన నీకు సర్గాది కర్మంబులందు మోహంబు చెందకుండెడి. అని భగవం
తుండైన పరమేశ్వరుండు చతుర్ముఖున కాజ్ఞాపించి నిజలోకంబుతో నంతర్ధా
నంబు నొందె. అని చెప్పి శుకుండు వెండియు నిట్లనియె.

252

సీ. అవనీశ బ్రహ్మ యి ట్లంతర్హితుండైనఁ బుండరీకాక్షుని బుద్ధి నిలిపి
యానందమును బొంది యంజలి గావించి తత్పరిగ్రహమునఁ దనదు బుద్ధి
గైకొని పూర్వప్రకారంబునను సమస్తప్రపంచం బెల్లఁ దగ నృజించి
మఱియొకనాఁడు ధర్మప్రవర్తకుఁ డౌచు నఖిల ప్రజాపతి యైన కమల

తే. గర్భుఁ డాత్మహితార్థమై కాక సకల, భువనహిత బుద్ధి నున్నత స్ఫురణ మెఱసి
మానితంబైన యమ నియమముల రెంటి, నాచరించెను సమ్మోదితాత్మఁడగుచు.

వ. అ య్యవసరంబున,

254

క. ఆ నశినాసనందను, లై న సనందాది మునుల కగ్రేసరుఁడు
మానుగఁ² బ్రయతముఁడును నగు, నా నారదుఁ డేగుదెంచె నబ్జు కడకు. 255

క. చనుదెంచి తండ్రికిం బ్రయ, మొనరఁగ శుశ్రూషణంబు³ లొనరించి యతఁడు
దనదెసఁ బ్రసన్నుఁ డగుటయు, గని భగవ న్మాయఁ దెలియఁగా నుత్సుకుండై.

సీ. అవనీశ! నీవు న న్నుడిగినపగిది నతఁడు దండ్రి నడుగఁ బితామహుండు
భగవంతుఁ డాశ్రిత పారిజాతము హరి గృహతోడఁ దన కెఱిగించినట్టి
లోకమంగళ చతుః¹శ్లోక రూపంబును దళ లక్షణంబులఁ దనరు భాగ
వతము నారదున కున్నతిఁ జెప్పె నాతఁడు చారు సరస్వతీ తీరమునను

1. సర్వాత్మికంబైన (ప్ర.త.జ.ద.బ.) 2. గ్రయతసుజుఁడు నగు (హ) 3. లోకజేసినచో (హ)

తే. హరిపద ధ్యాన పారీణుఁ డాత్మవేది, ప్రకట తేజస్వి యగు బాదరాయణునకుఁ గోరి యెఱిఁగించె నమ్మహోదారుఁడెలమి, నాకు నెఱిఁగించె నెఱిఁగింతు నీకు నేను.

వ. అదియుంగాక యిప్పుడు విరాట్పురుషునివలన నీ జగంబు లే విధంబున జని యించె, ననియెడి మొదలైన కొన్ని ప్రశ్నలు నన్నడిగితివి. ఏను నన్నింటికి నుత్తరం బగునట్లుగా నమ్మహాభాగవతం బువన్యసించెద. ఆకర్ణింపుము. 258

అధ్యాయము - ౧౦

వ. అ మ్మహాపురాణంబు చతుశ్లోక రూపంబున దశ లక్షణంబుల సంకుచిత మార్గం బుల నొప్పు. అందు దస లక్షణంబు లెయ్యవి? యనిన సర్గంబును, విసర్గం బును, స్థానంబును, పోషణంబును, ఊతులును, మన్వంతరంబులును, ఈశాను చరితంబును, నిరోధంబును, ముక్తియు, నాశ్రయంబు ననం బది తెఱంగులయ్యె. 1 దశమవిశద్యర్థంబు తక్కిన తొమ్మిది లక్షణంబులు నెప్పంబడె అవి యెట్టి వనిన,

తే. మహా దహంకార పంచ తన్మాత్ర గగన, పవన శిఖి తోయ భూ భూతపంచ కేంద్రి య ప్రపంచంబు భగవంతునందు 2 నగుట, సర్గమందురు దీనిని జనవరేణ్య! 260

క. సరసిజగర్బుండు విరా, ట్పురుషునివలనం జనించి భూరితర చరా చర భూతసృష్టిఁ జేయుట, పరువడిని విసర్గ మండ్రు భరతకులేశా! 261

క. లోకద్రోహి నరేంద్రా, నీకముఁ బరిమార్చి జగము 3 నెఱి నిల్పిన యా వై కుంఠ 4 నాథు విజయం, పాకల్పస్థాన మయ్యె నవసీనాథా! 262

క. హరి సర్వేశుఁ డనంత్రుఁడు, నిరుపమ శుభమూర్తి చేయు నిజభక్త జనో ధ్ధరణము పోషణ మవనీ, వర! యీత లనంగ గర్మవాసన లరయన్. 263

తే. జలజనాభ దయాకటాక్ష ప్రసాద, లబ్ధి నిఖిలై క లోకపాలన విభూతి మహిమఁబొందిన వారి ధర్మములు వి స్తరమునఁ బలుకుట మన్వంతరములుభూప!

క. వనజోదరు నవతార క, భనము దదీ యానూవర్తి తతి చారిత్రం బును వి స్తరించి పలుకం, జను నవి యీశాను కథలు సౌజన్యనిధి! 265

1. చక్రమాక్రయ విభక్త్యర్థంబు (తం. వా.) 2. గనుట (హ. తం. వా.) 3. నిలిపిన హరియా (క. బ.) 4. నాథకృత విజయాకల్పము స్థానమయ్యె (హ) 5. పాలక (హ. తం. హ.) 6. వృత్తిఁ దర్చిత్రంబును (హ. తం. వా.)

సీ. వసుమతీనాథ! సర్వస్వామియైన గో, విందుండు చిదచి దానందమూర్తి
 1 సలిలత స్వోపాధి శక్తిసమేతుడై తనరారు నాత్మీయ ధామమందు
 ఫణిరాజ మృదుల తల్పంబుపై సుఖలీల యోగనిద్రారతి మన్న వేళ
 నఖిల జీవులు నిజ వ్యాపార కూన్ములై యున్నత తేజంబు బురలుకొనగ

తే. కిరగు నయ్యవస్థా విశేషంబు లెల్ల, విదిత మగునట్లు వలుకుట యది నిరోధ
 మన నిది యవాంతరప్రళయం బనంగఁ, బరఁగునిక ముక్తి గతి విను పార్థివేంద్ర.

సీ. జీవుండు భగవ త్కృపా వశంబునఁ జేసి దేహ ధర్మంబులై ధృతి ననేక
 జన్మానుచరిత దృశ్యము లైన య జ్జరా మరణంబు లాత్మధర్మంబు లైన
 ఘన పుణ్యపావ నికాయ నిర్మోచన స్థితి నొప్పి పూర్వసంచితము లైన
 యపహత పాపవత్త్వా 4 దృష్టతద్గుణ వంతుడై తగ భగవ చ్చరీర

తే. భూతుడై పారతంత్ర్యాత్మ బుద్ధి నొప్పి, దివ్యమా ల్యానులేపన భవ్యగంధ
 కలిత మంగళ దివ్యవిగ్రహవిశిష్టఁ, నగుచు హరిరూపమొందుతే యనఘఃముక్తి.

వ. మఱియు నుత్పత్తి స్థితి లయంబు లెందు నగుచుఁ బ్రకాశింపఁబడు నది
 యాశ్రయం బనంబడు. అదియ పరమాత్మ. బ్రహ్మకల్ప వాచ్యంబు నదియ.
 ప్రత్యక్షనుభవంబున విదితంబు నేయుకొఱకు నాత్మ యాధ్యాత్మికాది విభాగంబు
 నెప్పంబడియె. అది యెట్లునిన నాత్మ యాధ్యాత్మికాధిదైవి కాధిభౌతికంబులఁ
 ద్రివిధం బయ్యె. అందు నాధ్యాత్మికంబు చక్షురాది గోళ కాంతర్వర్తియై
 యెఱుంగుబడు. చక్షురాది కరణాభిమానియై ద్రష్టయైన జీవుండె యాధిదై
 వికుండనం దగు. చక్షురాద్యధిష్ఠా నాభిమాన దేవతయు, సూర్యాది తేజోవిగ్ర
 హుండు నగుచు నెవ్వని యందు నీ యుభయ విభాగంబును గలుగు నతండె
 యాధిభౌతికుండు, విరాడ్విగ్రహుండు నగుం గావున, ద్రష్టయు దృక్కు
 దృశ్యంబు ననందగు మూఁటి యందు నొకటి లేకున్న నొకటి గానరాదు. ఈ
 త్రితయంబు నెవ్వఁ డెఱుంగు నతండు సర్వలోకాశ్రయండు యుండు. అతండె
 పరమాత్మయు. అమ్మహాత్ముండు లీలార్థంబై జగత్సర్వంబు నేయు తలంపున
 బ్రహ్మాండంబు నిర్మేదించి తనకు సుఖస్థానంబు నపేక్షించి మొదల శుద్ధంబులగు
 జలంబుల సృజించె. స్వతః పరిశుద్ధుండు గావున స్వ సృష్టం బగు నేకార్ణ
 వాకారం బై న జలరాశి యందు శయనంబు నేయుటం జేసి,

1. కమనీయ తరదీప్తి కమలా సమేతుడై (త. జ. ద. ద. బ.) 2. బురలుఁ గొనగ (హ)
 3. జంగమస్థావరాది చేష్టాదులెల్ల (హ) 4. దృష్ట (హ. తం. వా.)

శ్లోకము. ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః

తా య ద స్యాయనం పూర్వం తేన నారాయణ స్సృష్టతః.

అను ప్రమాణము చొప్పున నారాయణ శబ్దవాచ్యుండు గావున నతని ప్రభావంబు వర్ణింప దుర్లభంబు. ఉపాదానభూతంబైన ద్రవ్యంబును, ద్రివిధంబైన కర్మంబును, గణా కాష్ఠా ద్యుపాధి భిన్నంబైన కాలంబును, జ్ఞానాధికంబగు¹ జీవస్వభావంబును, భోక్తయగు జీవుండును, నెవ్వని యనుగ్రహంబునంజేసి వర్తింపుచుండు, నెవ్వని యుపేక్షంజేసి వర్తింపకుండు, నట్టి ప్రభావంబుగల సర్వేశ్వరుండు దా నేకమయ్యు ననేకంబు గాఁదలంచి యోగతల్పంబునం బ్రబుద్ధుండై యుండు. అట మీఁద స్వ సంకల్పంబునం జేసి తన హిరణ్మయం బైన విగ్రహంబు సద్ధిదైవంబు నధ్యాత్మకంబు సద్భిభూతంబు నను సంజ్ఞాయు తంబైన త్రివిధంబుగా సృజించె.

268

సీ. ²అట్టి విరా డ్విగ్రహంత రాకాశంబు వలన నోజ స్సహోబలము లయ్యెఁ
³ప్రాణంబు సూక్ష్మరూప క్రియాశక్తిచే జనియించి ముఖ్యాను వనఁగఁ బరఁగె
వెలువడి చను జీవి వెనుకొని ప్రాణముల్ చనుచుండు నిజనాథు ననుసరించు
భటుల చందంబునఁ బాటిల్లు జ్ఞత్తును భూరి తృప్తయు మఱి ముఖము వలనఁ

తే. దాలుజిహ్వాదికంబు బుద్ధవము నొందె, నందు నుదయించె జిహ్వయునందు రసము
లెల్ల నుదయించి జిహ్వచే నెఱుఁగఁబడును, మొనసివలుకన పేక్షించుముఖమువలన.

వ. (మఱియు) వాగింద్రియంబు పుట్టె. దానికి దేవత యగ్ని. (ఆ రెంటివలన భాషణంబు వొకమె. ఆ యగ్నికి మహాజల వ్యాప్తంబగు జగంబున నిర్బోధంబు గలుగుటంజేసి యా జలంబై ప్రతిబంధకం బయ్యె) దోదూయమాసంబైన మహా వాయువువలన ప్రాణంబు పుట్టెం గావున వాయుదేవతాకం బైన ప్రాణేంద్రి యంబు గంధగ్రహణ సమర్థం బయ్యె. (నిరాలోకం బగు నాత్మ నాత్మ యందుఁ జూడంగోరి) తేజంబువలన నాదిత్యదేవతాకంబైన రూపగ్రాహకం బైన యక్షి యుగళంబు పుట్టె. ఋషిగణంబుచేత బోధితుం డగుచు భగవంతుండు దిగ్దేవతా కంబును శబ్దగ్రాహకంబును నైన శ్రోత్రేంద్రియంబు పుట్టించె. సర్జనంబు నేయు పురుషుని వలన మృదుత్వ కాఠిన్యంబులు, లఘుత్వ గురుత్వంబులు, నుష్ణత్వ

1. ప్రవృత్తకాలాది స్వభావంబును (క. చ. త. చ. బ.) 2. అట్టి విరా డ్విగ్రహంబు గగన
తేజః ప్రాణములు సర్వజంతువులకు (క. ఓ. తం.) 3. నైనట్టి జీవుని ననుసరింపుచు నుండుఁ బంబి
జీవుండు శరీరంబు వలన (త. క. తం.)

శీతలత్వంబులును జేసెడు త్వగింద్రి యాధిష్ఠానంబగు చర్మంబు పుట్టె. దాని వలన రోమంబు లుదయించె. వానికి మహీరుహంబు లధిదేవత లయ్యె. అందు నధిగత స్పర్శ గుణుండును అంతర్మహిఃప్రదేశంబుల నావృతుండును నగు వాయువు వలన (బలవంతంబులు నింద్రదేవతాకంబులు నాదాన సమర్థంబులు నానా కర్మ కరణ దక్షంబులు నగు హస్తంబు లుదయించె.) స్వేచ్ఛా విషయగతి సమర్థుం డగు నీశ్వరునివలన విష్ణుదేవతాకంబు లగు పాదంబు లుదయించె. ప్రజా నందామృతార్థి యగు భగవంతుని వలనఁ బ్రజాపతి దేవతాకంబై శ్రీ సంభో గాది కామ్యసుఖంబులు కార్యంబులుగాఁ గల క్షోపస్థంబు లుదయించె. మిత్రుం డధిదై వతంబుగాఁ గలిగి భుక్తాన్నా ద్యసారాశ త్యాగోపయోగం బగు పాయు వనెడి గుదం బుద్భవించె. దాని కృత్యం బుభయ మల మోచనంబు. దేహంబున నుండి దేహంతరంబు జేరంగోరి పూర్వకాయంబు విడుచుటకు సాధనంబగు నాభి ద్వారంబు సంభవించె. అట్టి నాభియే ప్రాణాపాన బంధస్థానం బనంబు. త ద్బంధ విశ్లేషంబై మృత్యు వగు. అదియు యూర్ధ్వాభో దేహ భేదకం బనియుం జెప్పంబడు. అన్నపానాది ధారణార్థంబుగ నాంత్ర కుక్షి నాదీనివయంబులు గల్పింపఁబడియె. వానికి నదులు సముద్రంబులు నధిదేవతలయ్యె. (వాని వలనఁ) దుష్టి పుష్టులను నుదరభరిణ రస పరిణామంబులును గలిగియుండు. ఆత్మీయ మాయా చింతనం బొనర్చు సపుడు కామ సంకల్పాది స్థానంబగు హృదయంబు గలిగె. దానివలన మనంబును, చంద్రుండును, కాముండును, సంకల్పంబును నుదయించె. అంతమీఁద జగత్సర్వనంబు నేయు విరా డ్విగ్రహంబు వలన సప్త ధాతువులును, పృథివ్యప్రేక్షోమయంబు లైన సప్తప్రాణంబులును, వ్యోమాంబు వాయువులచే నుత్పన్నంబు లయి గుణాత్మకంబు లైన యింద్రియంబులును, నహంకార ప్రభవంబు లైన గుణంబులును, సర్వవికార స్వరూపంబగు మన స్సును, విజ్ఞానరూపిణి యగు బుద్ధియుఁ బుట్టు. వివిధంబగు నిది యంతయు సర్వేశ్వరుని స్థూల విగ్రహంబు. మఱియును,

270

క. వరుస బృథివ్యా ద్యష్టా, వరణావృతమై సమగ్ర వై భవములఁ బం
కరుహభవాండాతీత, స్ఫురణం జెలువొందు నతివిభూతి దలిర్పఁ.

271

క. పొలువగు సకల విలక్షణ, ములు ¹గలి గాద్యంత శూన్యమును నిత్యమునై
లలి సూక్ష్మమై మనో వా, క్కులకుం దలపోయఁగా నగోచర మగుచుఁ.

272

1. గలయాద్యంత (హ. తం. వా.)

- సీ. అలఘు తేజోమయం బై న రూపం బిది క్షితిసాధ నాచేతఁ జెప్పఁబడియె
మానిత స్థల నూక్ష్మి స్వరూపంబుల¹ వలన నొప్పెడు భగవత్స్వరూప
మ మృహాత్మకుని మాయా బలంబునఁజేసి దివ్యమునీంద్రులు దెలియలేరు
వసుదేవ వాచ్యమై వాచకంబై నామరూపముల్ గ్రియలును రూఢిఁ దాల్చి
- ఆ. యుండునట్టి యీశ్వరుండు నారాయణుం, డఖిలధృతి జగ నిన్వియంతయైన
చిన్మయాత్మకుండు సృజించు నీ ప్రజా, పతుల ఋషులను బితృతతుల నపుడు.

వ. మఱియును,

274

- సీ. సుర నిష్ఠ సాధ్య కిన్నరవర చారణ గరుడ గంధర్వ రాక్షస పిశాచ
భూత దేతాళ కింపురుష కూక్మాండ గుహ్యక డాకినీ యక్ష యాతుధాన
విద్యాధ రాప్పరో విషధర గ్రహ మాతృగణ వృక హరి పృష్టి భగ మృగాళి
భల్లూక రోహిత పశు వృక్ష యోనుల, వివిధ కర్మంబులు వెలయఁ బుట్టి
- తే. జల సభో భూతలంబుల సంపరించు, జంతుచయముల సత్త్వ రజస్తమోగు
ణములఁ దిర్య క్షురాసుర సర ధరాది, భావముల భిన్ను లగుదురు పౌరవేంద్ర!
- మ. ఇరవొందఁ ద్రుహితాత్మకుం డయి రమాధీశుండు విశ్వంబు ను
స్థిరతం జేసి హరిస్వరూపుఁ డయి రక్షించుఁ నమస్త ప్రజో
త్కర సంహారము నేయు నప్పుడు హరాంతర్యామియై యంతయుఁ
హరియించుఁ బవనుండు మేఘముల మాయంజేయు చందంబునఁ.
- క. ఈ పగిదిని విశ్వము నం, స్థాపించును మనుచు నణఁచు ధర్మాత్మకుఁడై
దీపిత తిర్య క్షుర సుర, రూపంబులు దానె తాల్చి రూఢి దలిర్పఁ.

276

277

- సీ. హరియందు నాకాశ మాకాశమున వాయు వనిలంబు వలన హతాశనుండు
హవ్యవాహనుండు సంబువు లుచకంబు వలన వసుంధర గలిగె ధాత్రి
వలన బహు ప్రజావళి యుద్భవం బయ్యె నింతకు మూలమై యెనఁగునట్టి
నారాయణుండు చిదానంద స్వరూపకుం డవ్యయుఁ, డజరుఁ డసంతుఁ డాధ్యుఁ
- తే. డాది మధ్యాంత ఈశ్వరం డనాదినిధనుఁ, డతనివలనను సంభూత మైన యట్టి
సృష్టి హేతుప్రకార మికించి తెలియఁ, జాల రెంతటి మునులైన జనవరేణ్య!
- వ. అదియునుం గాక,

279

1. వలన నొప్పెడు (వ. తం.) 2. తాల్చి హరిహరుం డజుడెఱుఁ (డ. వ.)

మ. ధరణీశోత్తమ! భూతస్పష్టి నిటు సంస్థాపించి రక్షించు నా
హరి కర్తృత్వము నొల్లఁ దాత్మగత మాయారోపితంజేసి తా
నిరవద్యుండు నిరంజనుండు పరుఁడు॥ నిష్కించనుం దాధ్యుఁడు॥
నిరపేతుండును నిష్కళంకుఁ డగుచు॥ నిత్యత్వము॥ బొందెడి॥. 280

వ. బ్రహ్మసంబంధి యగు నీ కల్పప్రకారం బవాంతర కల్పంబుతోడి సంకుచిత
ప్రకారంబున నెఱింగించితి. ఇట్టి బ్రహ్మకల్పంబున నొప్పు ప్రాకృత వైకృత
కల్పప్రకారంబులును, తత్పరిమాణంబులును కాల కల్ప లక్షణంబులును, నవాంతర
కల్ప మన్వంతరాది భేద విభాగ స్వరూపంబును, నతివిస్తారంబుగ ముందు
నెఱింగింతు వినుము. అదియును బద్మకల్పం బనందగు. అని భగవంతుం డయిన
శుకుండు పరీక్షిత్తునకుఁ జెప్పె. అని సూతుండు మహర్షులకు నెఱింగించిన, 281

క. విని శౌనకుండు సూతుం గనుఁగొని యిట్లనియె సూత! కరుణోపేతా!
జనునత గుణసంఘాతా! ఘన పుణ్యసమేత! విగతకలుషద్రాతా! 282

వ. పరమ భాగవ తోత్తముండైన విదురుండు బంధు మిత్ర జాలంబుల విడిచి,
సకల భువన పావనంబులును కీర్తనీయంబులును నైన తీర్థంబులు నగణ్యంబు
లైన పుణ్యక్షేత్రంబులును దర్శించి, క్రమ్మఱ వచ్చి, కౌషారవియగు మైత్రేయుం
గని, యతని వలన నధ్యాత్మబోధంబు వశనె నని వినంబడు. అది యంతయు
నెఱింగింపు మనిన నతం డిట్లనియె. 283

క. విను మిపుడు మీరు నన్నడి, గిన తెఱఁగున శుకు మునీంద్రగేయుఁ బరీక్షి
జ్ఞసవతి యడిగిన నతఁడా, తని కెఱింగించిన విధంబుఁ దగ నెఱింగింతు॥. 284

వ. సావధానులై వినుండు, 285

ఉ. రామ! గుణాభిరామ! దినరాజ కులాంబుధి సోమ! తోయద
శ్యామ! దశానన ప్రబల నైన న్య విరామ! సురారి గోత్ర సు
త్రామ! సుబాహు బాహుబల దర్ప తమః పటు తీవ్ర ధామ! ని
ష్కామ! కుభృల్లలామ! గరకంఠ సతీ నుత నామ! రాఘవా!

క. అమరేంద్రసుత విదారణ ! కమలాప్త తనూజ రాజ్యకారణ ! భవ సం
తమన దినేశ్వర ! రాజో, త్తమ! దైవత సార్వభౌమ! దశరథరామా ! 287

మాలిని. నిరుపమ గుణజలా ! నిర్మలానంద లోలా !
దురిత ఘన సమీరా ! దుష్ట దైత్య ప్రహారా !
శరధి మద విశోషా ! చారు స ద్భక్త పోషా !
నరసిజ దశనేత్రా ! సజ్జన స్తోత్ర పాత్రా !. 288

గద్య. ఇది పరమేశ్వర కరుణా కలిత కవిత్వా విచిత్ర, కేసన మంత్రి పుత్ర, సహజ పాండిత్య, పోతానామాత్య ప్రణీతంబైన శ్రీ మహాభాగవతం బను పురాణంబునం బరీక్షితుతోడ శుకయోగి భాషించుటయు, భాగవత పురాణ వైభవంబును, ఖట్వాంగు మోక్షప్రకారంబును, ధారణా యోగ విషయంబైన మహావిష్ణుని శ్రీపాదా ద్యవయవంబుల సర్వలోకంబు లున్న తెలుంగును, సత్పురుష వృత్తియు, మోక్ష వ్యతిరిక్త సర్వకామ్య ఫలప్రద దేవతా భజన ప్రకారంబును, మోక్ష ప్రదుండు శ్రీహరి యనుటయు, హరి భజన విరహితులైన జనులకును హేయతాపాదనంబును, రాజప్రశ్నంబును, శుకయోగి శ్రీహరి స్తోత్రంబు నేయుటయు, వాసుదేవ ప్రసాదంబునం జతుర్ముఖుండు బ్రహ్మధిపత్యంబు వడయుటయు, శ్రీహరివలన బ్రహ్మ రుద్రాది లోక ప్రపంచంబు పుట్టుటయు, శ్రీమన్నారాయణ దివ్య లీలావతార పరంపరా వైభవ వృత్తాంత సూచనంబును, భాగవత వైభవంబును, పరీక్షితు శుకయోగి నడిగిన ప్రపంచాది ప్రశ్నలును, అందు శ్రీహరి ప్రధానకర్తయని తద్వృత్తాంతంబు నెప్పుటయు, భగవద్భక్తి వైభవంబును, బ్రహ్మ తపశ్చరణంబు నకుం బ్రసన్నుండైన హరి వైకుంఠ నగరంబుతోడఁ బ్రసన్నుండైన, స్తోత్రంబు నేసి త త్రప్రసాదంబునం ద న్మహిమ వినుటయు, వాసుదేవుం డానతిచ్చిన ప్రకారంబున బ్రహ్మ నారదునికి భాగవత పురాణ ప్రధాన దశ లక్షణంబు లుపన్యసించుటయు, నారాయణ వైభవంబును, జీవాది తత్త్వసృష్టియు, శ్రీహరి నిత్య విభూత్యాది వర్ణనంబును, గల్పప్రకారాది సూచనంబును, శౌనకుండు విదుర మైత్రేయ సంవాదంబు నెప్పుమని సూతు నడుగుటయు, నను కథలు గల ద్వితీయ స్కంధము సంపూర్ణము.

శ్రీ మహాభాగవతము

తృతీయ స్కంధము

క. శ్రీ మహిత వినుత దివిజ స్తోమ! యశస్వీమ! రాజస్తోమ! సుమేరు
స్తేమ, వినిర్జిత భార్గవరామ! దశానన విరామ! రఘుకులరామా! 1

అధ్యాయము - ౧

వ. మహనీయగుణగరిష్ఠు లగు న మ్మునిశ్రేష్ఠులకు నిఖిల పురాణ వ్యాఖ్యాన వైఖరి
సమేతుడైన సూతుం డిట్లనియె. అట్లు ప్రాయోపవిష్టుండైన పరీక్షిన్న
రేంద్రునకు శుక యోగీంద్రుం డిట్లనియె. 2

—: విదురుండు తీర్థయాత్ర సేయుట :—

ఉ. పాండునృపాల నందనులు బాహుబలంబున ధార్తరాష్ట్రులఁ
భండనభూమిలో గెలిచి పాండుర శారద చంద్ర చంద్రికా
ఖండయశః ప్రసూన కలికావళి గౌరవ రాజ్యలక్ష్మీ నొం
దొండ యలంకరింపుచు జయోన్నతి రాజ్యము సేయుచుండఁగఁ. 3

క. మనుజేంద్ర విదురుఁ డంతకు, మును వనమున కేఁగి యచట మునిజన గేయుఁ
వినుత తపో ధారేయుఁ, ఘను ననుపమ గుణవిధేయుఁ గనె మైత్రేయుఁ. 4

క. కనుఁగొని తత్పాదంబులు, దన ఫాలము సోక మ్రొక్కి తగ నిట్లనియెఁ
మునివర్య! నకల జగత్పా, వనచరితుఁడు గృష్ణుఁ డఖిల వంద్యుం డెలమిఁ. 5

క. మండిత తేజోనిధి యై, పాండవహితమతిని దూతభావంబున వే
దండపురి కేగి కురుకుల, మండనుఁ డగు ధార్త రాష్ట్ర మందరమునకుఁ. 6

తే. చనఁగ నొల్లక మద్భృహంబునకు భక్త, వత్సలుం డగు కృష్ణుండు వచ్చు లేమి
కతము? నాకది యెఱిఁగింపు కరుణతోడ, ననుచు విదురుండు మైత్రేయునడిగె ననిన.

1. కలికాతతి (చ ట. త.) 2. అనుపమగుణ జనవిధేయు నమైత్రేయున్ (జ. డ. అం.)

క. విని వెఱంగుంది పరీక్షి, న్మనుజవరేణ్యుండు విమలమతి ని స్తంద్రుఁ
మునికుల జలనిధి చంద్రుఁ, సునిశిత హరిభక్తిసాంద్రు కుకయోగీంద్రున్. 8

క. కని యిట్లనె మైత్రేయుని, ననఘం డగు విదురుఁ డే రహస్యము లడిగెన్
ముని యేమి చెప్పె నే పగి, దిని దీర్ఘము లాడె నెచటఁ దిరుగుచు నుండెన్. 9

తే. ¹ఇన్ని దెలియంగ నానతి యిచ్చి నన్ను, నర్థి రక్షింపవే విమలాంతరంగ!
ఘనదయాపాంగ! హరిపాదకమలభృంగ!, మహితగుణసంగ! పాపతమఃపతంగ!

చ. అనవుడు బాదరాయణి ²ధరాధిపుతో ననుఁ బూరువంశవ
ర్తన! విను కష్టుడైన ధృతరాష్ట్ర నృపాలుడు పెంపుతో సుయో
ధన ముఖి ³పుత్రులం గడు ముదంబునఁ బెంపుచుఁ బాండురాజు ద
ప్పిన పిదపన్ దదాశ్రమజులు పెల్కుఁజి త న్నని చేర వచ్చినన్. 11

వ. ఇట్లు ⁴వచ్చిన పాండవుల యెడ నసూయా నిమగ్నులై సుయోధనాదులు, 12

క. పెట్టిరి విషాన్న ⁵మంటం, గట్టిరి ఘనపాశములను ⁶గంగానదిలో
నెట్టిరి, రాజ్యము వెడలం, గొట్టిరి ధర్మంబు విడిచి కుటిలాత్మకులై. 13

క. క్రూరాత్ము లగుచు లాజ్ఞ, గారంబున వారు నిద్రఁ గైకొని యుండన్
దారుణ శిఖి దరికొలిపిరి, మారణ కర్మముల ⁷కప్రమత్తులు నగుచున్. 14

తే. సూరిజనగేయ మగు రాజసూయ యజ్ఞ, విలస దవభృథి⁸స్సాన పవిత్ర మైన
ద్రావదీ చారు వేణీభరంబు వట్టి, కొలువు ⁹లోపల నీడ్చిరి కుత్సితమున. 15

క. కావున వారల కవకృతిఁ, గావింపని దొక దినంబు గలుగదు తమ జ
న్మావధి నిజనందనులను, వావిరి న య్యంధ నృపతి వలదనఁ డయ్యెన్. 16

తే. మాయజూదంబువన్ని దుర్తార్గవృత్తిఁ, బుడమిఁగొనియడవులకుఁబో నడువనచటఁ
దిరిగి వారలు సమయంబు దీర్చి యేగు, దెంచి తమ యంశ మడిగినఁ బంచి
10యడక. 17

వ. ఉన్న యెడ, 18

~~~~~  
1. ఇన్నియును దెలియంగ నానతిచ్చి (తం.) 2. ధరాధిపు కిట్లను (తం) 3. పుత్రులన్నతి  
ముదంబున (క) 4. చేరవచ్చిన (ఓ. ద. తం.) 5. మంటంగట్టియ (హ) మింటంగట్టిరి (ఓ. తం.)  
6. గంగానదియఁ దొట్టిరి (క.చ.ద.బ.తం.) 7. అప్రమత్తులగుచున్ (హ) అప్రమత్తత వెలయన్  
(తం. వా.) 8. సేక (హ.తం.వా.) 9. లోపలికిడ్చిరి (తం.వా.) 10. యిక (తం.వా.)

చ. సకల నియంత యైన హరి సర్వశరణ్యుడు మాధవుండు నే  
వకనవకల్పకంబు భగవంతుఁ డనంతుఁ డనంతశక్తి నం  
దకధరుఁ డబ్జలోచనుఁడు ధర్మతనూభవుచే నియుక్తుడై  
యకుటిల భక్తి యోగమహితాత్మకుడై ధృతిరాష్ట్ర పాలికిఁ. 19

క. చని యచట భీష్మ గురు త, త్తనయ కృపాచార్య నిఖిల ధాతీపతులు  
విని యనుమోదింపఁగ ని, ట్లనియెఁ ధృతరాష్ట్రతోడ నవనీనాథా! 20

క. కౌరవ పాండవు లిరువురు, నారయ <sup>1</sup>నీ కొక్క <sup>2</sup>సమమ యవనీవర! నీ  
వేరీతి నై నఁ బాండుకు, మారుల పా లొసఁగి తేని మను సుభయంబుఁ. 21

క. అని ధర్మబోధమునఁ బలి, కిస మాటలు చెవుల నిడమి గృష్ణుఁడు విదురుఁ  
ఘననీతిమంతుఁ బిలువం, బనిచినఁ జనుదెంచెఁ గురుసభాస్థలమునకుఁ. 22

వ. చనుదెంచి యచటి జనంబులచేర <sup>3</sup>నువస్థితం బైన కార్యంబు <sup>4</sup>దెలుపఁబడిన  
వాడై ధృతరాష్ట్ర సుద్దేశించి యి ట్లనియె. 23

మ. ధరణీనాయక! పాండు భూవిభుఁడు నీ తమ్ముండు, వ తృప్తులఁ  
బరిరక్షించిన ధర్మముం దగవునుం బాటిల్లు, వంశంబు ను  
స్థిర సౌభ్యోన్నతిఁ జెందు, శత్రుజయముఁ జేకూరు, గోపాల శే  
ఖరు చి త్తంబును వచ్చు, నట్లగుట యో గౌరవ్యవంశాగ్రణీ! 24

ఆ. వారి తండ్రి పాలు వారికి నొసఁగి నీ, పాలు సుతుల కెల్ల బంచియిచ్చి  
చలము విడిచి ధర్మ మలవడ నీ బుద్ధిఁ, జొనుపవయ్య కులము మనుపవయ్య! 25

చ. వినుము స్వపాల ! నా పలుకు <sup>5</sup>వేయును నేల సమీరసూతి నీ  
తనయుల పేరు విన్నఁ బదతాడితదుష్టభుజంగమంబు చా  
డ్పునఁ గనలొందు నింతయును మున్నునుఁ జెప్పితిఁ గాదె వానిచే  
తన భవదీయపుత్రులకుఁ దప్పదు మృత్యు వ దెన్ని భంగులఁ. 26

వ. అదియునుం గాక, 27

క. నీ పుత్రుల శౌర్యంబును, చాపాచా ర్యాపగాత్మజాత కృపభుజా  
టోపంబును గర్జుదురా, <sup>6</sup>లాపంబును నిజముగాఁ దలంతె మనమునఁ. 28

~~~~~  
1. నాకొక్క (క) 2. రూప (చ.చ.వా.) 3. ఉపశ్రుతంబైన (క) 4. తెలిసినవాడై (తం.వా.)
5. వేయననేల (హ.) 6. లాపంబులు (తం. వా.)

వ. అ ట్రేని వినుము,

29

ఉ. ఏ పరమేశుచే జగము లీ సచరాచరకోటితో సము
ద్దీపిత మయ్యె నే విభుని దివ్యకళాంశజు లబ్జగర్భ గౌ
రీపతి ముఖ్య దేవముని బృందము లెవ్వఁ డనంతుఁ డచ్యుతుం
డా పురుషోత్తముండు గరుణాంబుధి గృష్ణుఁడు వో నరేశ్వరా!

30

ఉ. అట్టి జగన్నివాసుఁడు మురాసురభేది పరాపరుండు చే
పట్టి సఖుండు వియ్యమును బాంధవుఁడు¹ గురుఁడున్ విభుండు నై
యిట్టల మైన ప్రేమమున నెప్పుడు² దోడ్చుచుండు వారలన్
జాట్లన వ్రేల నెవ్వరికిఁ జూపగ³ వచ్చును పార్థివోత్తమా!

31

ఉ. కావునఁ బాండునందనులఁ ⁴గాతీయపెట్టక రాజ్యభాగమున్
వావిరి నిచ్చి రాజ్యమును వంశముఁ బుత్తుల బంధువర్గమున్
గావుము కాక లోభియగు ⁵కష్ట సుయోధను మాట వింటివే
భూవర! నీయుపేక్ష నగుఁ బో కులనాశము బంధునాశమున్.

32

తే. ఒకనికై యిట్లు కుల మెల్ల ⁶నుక్కణంప, నెత్తుకొనఁ జూచె దిది నీతియేనృపాల!
వినుము నామాట నీ సుయోధనుని విడిచి, కులము రాజ్యంబుఁ దేజంబు నిలుపవయ్య.

క. అని యిట్లు దఱిమి చెప్పిన, విని దుర్యోధనుఁడు రోషవివశుం ⁷డయి తా
నినతనయ శకుని దుశ్శా, సనుల నిరీక్షించి తామసంబునఁ బలికెన్.

34

క. దాసీపుత్తుని మీర లు, దాసీనుం జేయ కిటకుఁ ⁸దగునె పిలువఁగా
నాసీనుండై ప్రేలెడు, గాసిలి చెడిపోవ వెడలఁగి నడువ రనా.

35

వ. అని యిట్లు దుర్యోధనుం డాడిన దురాలాపంబులు దనకు మనస్తాపంబు నేయం
గార్యంబు విచారించి ధైర్యం బవలంబించి యొండు పలుకన్⁹ ల్లక శరశరాస
నంబులు విడిచి క్రోధంబు నడచి వనంబునకుం జని యందు,

36

సీ. విష్ణు స్వయంవ్యక్తవిమల భూములను బవిత్రంబు లగు హరిక్షేత్రములను
నెలకొని దేవతానిర్మిత హరిదివ్య భూముల గంగాది పుణ్యనదుల
సిద్ధ పురాణ ప్రసిద్ధ పుణ్యాశ్రమ స్థలముల నుపవన స్థలము లందు
గంధమాదన ముఖ జ్యోభృత్తటంబుల మంజుల గిరికుంజ పుంజములను

1. సెట్టలమైన (హ) 2. జొప్పడుచుండు (హ) 3. వచ్చునె పార్థివోత్తమా (తం.పా.) 4. గాసిలి
(క) 5. కష్ట (చ) 6. నుక్కణంప (క.త.తం.పా.) 7. దగుచున్నన తనయ (తం) 8. దగరావింప
(జ) 9. నడువరనన్ (హ), నడువఁ జీకన్ (పా).

తే. వికచక్రైరవ పద్మహల్లక మరంద, ¹పానపరవళ మధుకర గానబుద్ధ
రాజహంస విలోల విరాజమాన, మగుచుఁ జెలువొందు పంకేరుహాకరముల. 37

క. ²నరవర ఋష్యాశ్రమవన, సరి దుపవన నద పుళింద జనపద గిరి గ
హ్వర గోష్ఠ యజ్ఞశాలా, పురదేవాయతన పుణ్య భూముల యందు॥. 38

క. కూరలు గాయలు నీళ్లా, హారముగాఁ గొనుచు నియమ మలవడఁగ నసం
స్కారశరీరుం డగుచు ను. దారత నవధూతవేషధరుడై వరున॥. 39

క. ³హర్షము గదురఁగ భారత, ⁴వర్షమునం గలుగు పుణ్య వరతీర్థము లు
తక్కు⁵ర్షం జూచుచు విగతా, మర్షుండై సంచరించె మనుజువరేణ్యా! 40

వ. ఇట్లు సంచరించుచుం బ్రభానతీర్థమునకు వచ్చు నప్పుడు, 41

చ. అరుగుచు దైత్యభేదన దయా పరిలబ్ధి సమస్తమేదిసి
భరణధురంధరుం డగుచుఁ బాండునుతాగ్రజుఁ డొప్పుచుండ ⁶న
త్తతి విదురుండు తత్సరి దుదంచితసాల రసాల మాధవీ
కురువక మాలతీ వకుళ కుంజ లనత్తట మందు నున్నెడ॥. 42

చ. నరవర వేణు జానలవినష్ట మహాబవి మాడ్కిఁ బాండు భూ
వర ధృతరాష్ట్ర సూను ⁷లనివార్య నిరూఢ విరోధ మై త్తి యొం
డొరుల జయింపఁగోరి కదనోర్విఁ గురుక్షితిపాలముఖ్యులం
దలు మృతు లౌటయు॥ విని ఘనంబుగ శోకనిమగ్నుచిత్తుడై. 43

ఉ. ఆ యెడఁ ⁹గాలు దన్నక రయంబున నేగి సరస్వతీనదీ
తోయములందుఁ గ్రుంకి మునితుల్యుడు వే చనియెం దనూనపా
త్తోయరుహాస్త భార్గవ పృథుత్రిత ¹⁰సోమసుదాసగోగ్ని భూ
వాయు యమాభిధానయుత వాహినులం దనురక్తిఁ గ్రుంకుచు॥. 44

~~~~~
1. పానపరమత్ర (జ. వ. తం.) 2. మతీయును ఋష్యాశ్రమ (క. చ. ట. తం. వా.)
3. హరుషము; 4. వరుషము. 5. ఉత్కరుషము గానంబడియె (ట. త. జ. వ.) 6. భూవరవిదురుండు
తన్నికట వర్ణతమాల (హ. వా.) 7. లనివారణఁ జాల విరోధమై త్తి (క. చ. తం.) 8. క్షితిపాదులెట్లైన
వ్యరున వినచ్చుపాట విని వావిరిశోక (హ) 9. కాలు నూడక (జ) కాలునిల్లక (డ) 10. సోమకుమార
గోసుధా (చ. ట. త. జ. వ.); సోమ సుదాస శక్తిభృత్ (తం. వా.)

ఉ. వెండియుఁ బుణ్యభూములఁ బవిత్రసరిత్తులఁ జూచుచున్ రమా
మండనుఁ డుండు దివ్యరుచిమన్మణి చారుకవాట గేహళీ
మండిత సౌధగోపుర విమానము లున్నత భక్తిఁ జూచుచున్
నిండిన వేడ్కఁ గృష్ణ పద నీరజ చింతనుఁ డై శ్రమంబునన్. 45

—: విదురుం డుద్ధవుం గని కృష్ణాదుల వృత్తాంతం బడుగుట :—

చ. చని చని తొంటి మత్స్య కురు జాంగల భూము లతిక్రమించి చ
య్యన యమునానదిం ¹గదిసి యచ్చట భాగవతున్ సరోజిలో
చన ²దృఢభక్తు సద్గుణవిశారదు శాంతుని దేవమంత్రి శి
ష్యుని మహితప్రసిద్ధుఁ బరిశోషిత దోషుఁ బ్రబుద్ధు నుద్ధవున్. 46

క. కని యనురాగ వికాసము, దన మనమునఁ దొంగలింపఁ దగ గాఢాలిం
గన మాచరించి నెయ్యం, బునఁ గుశలప్రశ్న నేసి ముదమునఁ బలికెన్. 47

క. ³హరిభక్తులు పుణ్యాత్ములు, దురితవిదూరులు విరోధి⁴దుర్దమబలులున్
గురుకులతిలకులు గుంతీ, వరసూనులు గుశలులే యవారిత భక్తిన్. 48

చ. హరి దన నాభివంకరుహమందు జనించిన యట్టి భారతీ
శ్వరుఁ డతిశక్తి వేడ యదువంశమునన్ బలకృష్ణమూర్తు లై
పరఁగ జనించె భూభరము వాసిన ⁵శూరులు రేవతీందరా
వరు లట శూరసేనుని నివాసమునన్ సుఖమున్న వారలే? 49

చ. కురుకులు లాదరింపఁగ సఖుండును నాపుడు నై తనర్పి సో
దర తరుణీజనంబులను దత్పతులం గడు గారవంబునన్
గరుణ దలిర్ప నాత్మజులకంటెఁ బ్రియొన్నతిఁ బ్రోచువాడు సు
స్థిరమతి నున్నవాడె వసుదేవుడు వృష్ణికుల ప్రదీపకా! 50

శా. కందర్పాంశమునం దనూజుఁ బడయం గామించి భూదేవతా
బృందంబున్ భజియించి తత్కరుణ ⁶దీపింపన్ ప్రభావంబు పెం
పొందన్ రుక్మిణి గన్న నందనుడు ప్రద్యుమ్నుండు భాస్వ చ్చమూ
సందోహంబులు దన్నుఁ గొల్వ మహితోత్సాహంబునన్ మించునే. 51

1. గదచి (హ) 2. నిజభక్తు (తం) 3. హరిభక్తుల పుణ్యాత్ముల దురిత విదూరుల విరోధి
దుర్దమ బలులం గురుకుల తిలకుల కుంతీవరసూనుల సేను మరసి వారిని భక్తిన్. వ. ఇట్లనియె (తం)
వారని భక్తిన్ (చ) 4. దుర్దమహరులన్ (బ) 5. భవ్యులు (తం.వా.) 6. దామించ ప్రభావర్ణ (తం).

క. సరసిజలోచన కరుణా, పరిలబ్ధ సమస్త ధరణిపాలన మహిమం
బరమప్రీతి సుఖించునె, చిర విభవోదారుఁ డుగ్రనేనుఁడు జగతిఁ. 52

చ. లలిత పతివ్రతామణి విలాసవతీతిలకంబు పార్వతీ
లలన గుమారుఁ ¹గన్నటు సులక్షణ జాంబవతీ లలామ ని
ర్మల గతిఁ గన్న పట్టి సుకుమారతనుండు విరోధిభంజనో
త్కలిక సుఖించునే గుణకదంబుఁడు సాంబుఁడు వృష్టిపుంగవా! 53

క. హరిపద నేవకుఁ డరి భీ, కరుఁ డట్లును వలన మిగులఁ గార్ముక విద్యల్
²దిరముగఁ గఱచిన సాత్యకి, వరసుఖ విభవముల నున్న వాఁడె ధరితిఁ. 54

మ. జలజాతాంకుశ చక్ర చాప కులిశ చ్చిత్రాది రేఖాంకితో
జ్వల గోవింద పదాబ్జ లక్ష్మిత విరాజన్మార్గ ధూళిచ్చటా
కలితాంగుండు విదూతకల్మషుఁడు నిష్కామైక ధన్యుండు స
త్కులజాతుం డన నొప్పు నట్టి ఘనుఁ డక్రూరుండు ³భద్రాత్ముఁడే. 55

క. శ్రుతులును గ్రతు జాతములు⁴, మతిఁ దాల్చిన యట్టి వేదమాత గతిఁ శ్రీ
పతిఁ దన గర్భంబున ర, క్షితుఁ జేసిన గరిత దేవకీసతి సుఖమే. 56

చ. మణియును, మహాత్మా! మహితోపాసకు లగు వారల కోర్కులు విండింపం
జాలిన భగవంతుండును, శబ్దిశాస్త్రంబునకుం గారణం బని తన్ను నఖిల దేవతా
జనంబు లగ్గింపం గల మేటి యగుటం జేసి మనోమయుండును, సకల జీవ
చతుర్విధాంతఃకరణంబు లైన యే చిత్తాహంకారబుద్ధి మనంబులకుఁ గ్రమంబున
వాసుదేవ సంకర్షణ ప్రద్యుమ్నా నిరుద్ధు లధిదైవతంబు లగుదు రట్టి చతుర్విధ
తత్త్వంబులలోన ⁵దుర్యం బయిన తత్త్వంబును, నైన యనిరుద్ధకుమారుండు
సంతోషచిత్తుం డగునే యని, 57

మ. ⁶ఇత రారాధన బుద్ధి మాని కమలాధీశం బయోజాస నా
ర్చితుఁ ⁷గృష్ణుఁ నిజనాథుఁగా సతతము⁸ నేవించు పుణ్యుల్ జగ
న్నుతు లధ్యాత్మవిదుల్ మహాభుజులు మాన్యుల్ ధర్మమార్గుల్ సము
న్నతి సత్యాత్మజ చారుధేష్ఠ గడు లానందాత్మలే యుద్ధవా! 58

1. గన్నగతి లక్షణ (హ) 2. గఱచిన బలియుండు సాత్యకి (ట. త.) 3. జీవించునే (క. తం)

4. సమ్మతి (తం. వా.) 5. తుర్యంబైన తత్త్వంబు మనస్సు. తన్మనోమయుండు నైన (క. చ. తం.)

6. ఇతరారాధన మాని కృష్ణ (క.చ.తం.వా.) 7. భక్తిన్ (తం. వా.)

తే. క్రోధమాత్పర్యధనుఁడునుయోధనుండు, వొలుచు నెవ్వనిసభఁజూచి కలుషమొదవి
మనములోన నసూయా నిమగ్నుఁడయ్యె, ¹నట్టిధర్మజుఁ డున్నాఁడె యనఘచరిత !

తే. ఘన గదాభ్యాస చిత్రసంగతుల మెఱసి, కురుకుమారుల భూరి సంగరములోన
హతులఁగావించి వెలసిన యట్టి జెట్టి, వాయుతనయుండు గుశలియై వఱలునయ్య!

చ. హరి కరుణాతరంగిత కటాక్ష నిరీక్షణ లబ్ధి శౌర్య వి
స్ఫురణఁ దనర్చి తన్ను నని బోయ ²గతిం గిరికుం డెదిర్చినఁ
బరవస మొప్పుగా గెలిచి పాశుపతాస్త్రము గొన్న శత్రు భీ
కరుఁడు ధనంజయుండు సుభగస్థితి మోదము నొందుచుండునే. 61

మ. తెఱఁగొప్పఁ జననీ వియోగమునఁ గుంతి స్తన్యపానంబు సో
దర సంరక్షయుఁ గల్గి దేవవిభు వక్త్రస్థామృతంబుం ఖగే
శ్వరుఁ డర్థిం గయికొన్న మాడ్కిఁ గురువంశ శ్రేణి నిర్జించి త
ద్ధరణీరాజ్యము గొన్న మాద్రికుండుకుల్ ధన్యాత్ములే? యుద్ధవా! 62

తే. పాండు భూమీశ్వరుండు సంప్రాప్తమరణుఁడైన శిశువులఁ బ్రోచుటకై నిజేళుఁ
గూడి చనకున్న యట్టి యా కుంతిభోజ, తనయ జీవించునే నేడు? మనుచరిత్ర!

వ. అని వెండియు, 64

మ. ³అనుసంభూతుఁడు పాండు భూవిభుఁడు నిర్యాణంబునుం బొంద నా
తని పుత్రుల్ దనుఁ జేరవచ్చినను ⁴మధ్యస్థంబు వోడట్టి యె
గ్గొనరించెఁ ⁵ధృతరాష్ట్ర భూమివిభుఁ డట్లాహింపఁగా నెగ్గు నే
సిన వాడే యగుఁ గాక మేలు గలదే చింతింపఁగా నుద్ధవా. 65

క. ⁶అనుజుఁ డని యనక తగ నిజ, తనయులు నను వెడల నడువ దా నూరకయుం
డిన ధృతరాష్ట్రుఁడు నరకం, బునఁ బడు నా దైన దుఃఖమున ననఘాత్మా! 66

వ. అదియునుం గాక పరమశాంతుండ వైన నీ మనంబున దుఃఖంబు గర్తవ్యంబు
గాదంచేని, 67

క. నరలోక విడంబనమున, హరి పరమపరుండు మానవాకృతితో ని
ద్ధరఁ బుట్టి యాత్మమాయా, స్ఫురణఁ మోహింపఁ జేయు భూజనకోటిఁ. 68

1. అట్టి ధర్ముండు కుశలిమే (జ) 2. గతన్నభవుం డెదిర్చినఁ (తం) 3. అనుజాతుండగు
(హ.వా.) 4. మధ్యస్థంబు (తం. వా.) 5. చుదిఁ బాండు భూవిభునకు స్వాహింపఁగా (చ.ట.జ.ద.)
6. అనుజుండ ననక తన నిజ (త. జ. ద.); అనుజుఁడు వీడనకయ నిజ (తం. వా.)

ఉ. కావున న మృహాత్ముని వికార విదూరుని సర్వమోహ మా
యావల మానసుండ నగు నప్పుడు సంస్మృతి దుఃఖి నొడు న
ద్వేషుని సత్కృపా మహిమఁ ¹దేలిన వేళ సుఖింతు నేన కా
దా విధి ²శంకర ప్రభృతు ల విశ్వు మాయఁ దరింప నేర్తురే. 69

వ. అయిన నమృహాత్ముని కరుణాతరంగి తాపాంగ పరిలబ్ధ విజ్ఞాన దీపాంకుర
నిరస్త సమస్త దోషాంధకారుండ నగుటచే మదీయచి త్తంబు హరి³పదాయ త్తంబై
తన్మార్గంబు సతతంబు నిరీక్షింపుచు నుండు. మఱియును. 70

సీ. అట్టి సరోజాక్షఁ డాత్మీయ పదభక్తు లడవుల నిడుమలు గుడుచుచుండ
దౌత్యంబు నేయఁ గొందఱు విరోధులు పట్టి బద్ధునిఁ జేయ సన్నద్ధు లైన
బలహీను మాడ్చి ⁴మార్చడఁగ లేఁ డనమర్థఁ డని తలంచెద వేని యచ్యుతుండు
పరుల జయింప నోపక కాదు ⁵విద్యాభిజన ధనమత్తులై జగతిఁ బెక్కు

తే. బాధలఁ ⁶గలంచు దుష్ట భూపతుల నెల్ల, నై న్య యుక్తులుగా నని సంహరించు
కొఱకు సభలోన నప్పుడా కురుకుమారు, లాడు దుర్భాషణములకు నలుగఁడయ్యె.

మ. జననం బందుట లేని యీశ్వరుఁడు దా జన్మించు తెల్ల ⁷విరో
ధి నిరాసార్థము వీతకర్ముఁ డగు న ద్వేషుండు గర్మ ప్రవ
ర్తనుఁ డౌ తెల్ల జరాచర ప్రకట భూతశ్రేణుల ⁸గర్మ వ
ర్తనులం జేయఁ దలంచి కాక కలవే దైత్యారికిం గర్మముల్. 72

క. హరి నరుల కెల్లఁ బూజ్యుఁడు, హరిలీలా మనుజుఁడును గుణాతీతుఁడు నై
పరఁగిన భవ కర్మంబులఁ, బొరయం డఁట హరికిఁ గర్మములు లీల లగున్. 73

క. మదిఁ దన శాసన మిడి ⁷నిజ, పదములు నేవించు లోకపాలాదుల పెం
పొదవింప యదుకులంబున, నుదయించెను భువిని బలనహోదరుఁ డగుచున్. 74

తే. చలన మందక భూరి సంసరణ తరణ, మైన సత్కీర్తి దిక్కుల ⁸నితీశయిల్లి
మఱల సమమతియై యున్నవాఁడె కృష్ణుఁడనుచు నుద్ధవుని విదురుఁడడుగుట
యును. 75

1. దేరిన (హ) 2. రుద్రముఖులకు నవ్విభు మాయ ధరింప వచ్చునే (క.చ.జ.త.ద.ద.బ.)
పరాయత్తంబై (హ. తం. వా.) 4. మార్చదలేడ యనమర్థఁ డని (త. తం. వా.) 5. మిథ్యాభిజాత్య
తనంబుల (హ) 6. నలంచు (క.బ.) 7. తన (క.చ.ట.త.జ.ద.ద.బ.) 8. నితీశయిల్ల వరలసన్మతి
(క. బ.)

అధ్యాయము—౨

వ. అ య్యుద్ధవుండు ?

క. యదుకులనిధి యగు కృష్ణుని, పద జలజ వియోగ తాప భరమున మాటల్
ప్రిదులక హృదయం బెరియఁగఁ, బెదవులు¹దడుపుచును వగలఁబెంపటియుండెన్.

క. ఆని చెప్పి బాదరాయణి మనుజేంద్రుని వలను చూచి మఱి యి ట్లనియెన్
విను మొకనాఁ డీ యుద్ధవుఁ, డనయము నై దేండ్ల బాలుఁడై యున్న తఱిన్. 77

వ. మున్ను కృష్ణునిం గూడియాడు బాలకులలో నొక్క బాలునిఁ గృష్ణునిఁగా
భావించి పరిచర్య నేయుచుండ గుణవతీమతల్లి యగు తల్లి చనుదెంచి
యాఁకొంటి విది యేల రా వన్న యని పిలిచిన జననీ వాక్యంబులు గైకొనక
యఖండ తేజోనిధి యైన పుండరీకాక్ష పాదారవింద సేవాసురక్తిం జేసి యున్న
యుద్ధవుండు నేడు కృష్ణవియోగ తాపంబున హరివార్త విదురునకుఁ జెప్పఁ
జాలక²యుండుట యేమి విచిత్రం బని వెండియు నిట్లనియె. అంత నుద్ధవుండు
సరోజాక్ష పాదారవింద మకరంద సుధా జలనిధి నిమగ్న మానసుండై సము
తక్రంతం జింతించి యొక్క ముహూర్త మాత్రంబునకు బాష్పజల పూరిత
లోచనుండై గద్గదకంఠం డగుచు. 79

క. ఘనముగ నెమ్మనమున³ మించిన కృష్ణ వియోగ జనితశిఖి దరికొనఁగాఁ
గనుఁగవఁ బెడచే నొత్తుచుఁ, బెనుపొందిన దురిత శిఖరి భిదురున్ విదురున్. 80

వ. కనుంగొని యి ట్లనియె. 81

క. యముఁ డను ఘన కాలభుజం, గమ పుంగవుఁ⁴డొడిసి పట్టఁగా యదు వంశో
త్తము చారిత్రము దత్తుఁశ, లము లే మని చెప్పుదును గలంగెడి మనమున్. 82

సీ. మునిజన ముఖపద్మములు ముకుళింపఁగ ఖలజన లోచనోత్పలము లలరఁ
జార చోరుల కోర్కి సఫలత నొందంగ దానవ దర్పాంధ తమన మడర
వర యోగి జన చక్రవాకంబు⁵లడలంగఁ గలుషజనానురాగంబు పర్వ
భూరి⁶దోషానల స్ఫూర్తి వాటిల్లంగ నుదిత ధర్మక్రియ లుడిగి యణఁగ

1. పదవుచును (హ) 2. యొప్పటియుండుట (తం. వా.) 3. ముంచిన (క.చ.త.జ.ద.బ.)

4. ఎదిరి పట్టగా (క.డ.); ఎదిగి... (చ.త.చ.); ఎగచి... (ఓ.తం.వా.) ఒదిగి... (హ) 5. అదరంగ
(త) 6. దోషాగమ (హ. తం. వా.)

తే. ¹మానుషాకార రుచికోటి ²మందపటిచి, యనఘ యే మన నేర్పుఁ గృష్ణాభిధాన
లోక బాంధవుఁ డుత్తమశ్లోకమూర్తి, మించు తేజంబుతో నస్తమించె నయ్య.

ప. మఱియును.

84

క. హలకులిశ జలజరేఖా, లలిత శ్రీకృష్ణ పాదలక్ష్మిత యై ని
రమ్రగతి నొప్పెడి ధరణీ, లలనామణి నేఁ డభాగ్య లక్షణ యయ్యెన్.

85

క. యాదవుల వలన రాజ్య, శ్రీ దొలఁగెను ధర్మగతి నశించెను భువి మ
ర్యాదలు దప్పె నధ ర్మో. త్పాదనమున దైత్యభేది దప్పిన పిదపన్.

86

ప. మఱియు లలిత నికషణ విరాజమాన మణిగణ కిరణ సుషమా విశేష విడంబిత
విమల సలింబు లందుఁ బ్రతిఫలిత సంపూర్ణ చంద్రమండల రుచి నిరీక్షించి
జలచర బుద్ధింజేసి త జ్జల విలోలమీనంబు లనూన స్నేహంబునం దలంచు
చందంబునఁ గృష్ణానుచరులైన యదువృష్టి కుమారు ల మృహనీయ మూర్తిం
దమకు నగ్రేసరుం డని కాని లీలామానుషవిగ్రహుం డైన పరమాత్ముం డనికాని
యెఱుంగక హరి మాయాజనితం బగు నసద్భావంబునం జేసి భోజన శయ
నాన నానుగమనంబులం ³జేరి సహోద రాది భావంబులం గూడి చరియింతురు.
అ ద్దేవుని మాయాపయోనిధి నిమగ్నులు గాకుండ నబ్జభవాదుల కైనం దీరదు.
సర్వగుణ గరిష్ఠులు సత్పురుష శ్రేష్ఠులునగు పరమ భాగవతులకుం దక్కం
దక్కిన వారలకుం జెప్పనేల. అదియునుం గాక యభిజన విద్యా ధన బల గర్వ
మదాంధీభూత చేతస్కులైన శిశుపా లాది భూపాలకు ల మృహాత్మునిం
బరతత్త్వం బని యెఱుంగక నిందించు దుర్వాషలు దలంచి మనస్తాపంబు నొందు
చుండుదును. అని వెండియు,

87

మ. ⁴అవితృప్తేక్షణ ధీ సమాహిత తపోవ్యాసంగు లై నట్టి భా
గవత ⁵శ్రేష్ఠుల కాత్మమూర్తి నిఖిలైక ⁶జ్యోతిమైఁ జూపి ⁷లో
క విలోకంబులు ⁸నిర్వహించి కమలాకాంతుండు శాంతుండు మా
నవ రూపం బగు దేహమున్ వదలి యంతర్ధానుఁ డయ్యెం జుమీ.

88

1. మానిశాకార (ద) 2. మరుగు పరచి (ట) 3. జేసి (క. జ. బ.) 4. అవితృప్తవ్రత
(క. చ. ట. త. బ. తం.) 5. శ్రేణుల (క. చ. ట. జ. డ. ద. బ.) 6. జ్యోతిమై (క.త.డ.ద.బ.)
7. లోకవిలోకంబులు (హ. తం. వా.) 8. నిర్వహించి (క. చ. ద.)

- సీ. ¹మర్త్యవికాసై క మానమై తనకును విస్మయ జనమై వెలయు నట్టి
యాతీయ యోగ మాయాశక్తిఁ జేపట్టి చూపుచు నత్యంత సుభగుఁ డగుచు
భూషణంబులకును భూషణంబై ²వివేకముల కెల్లను బరాకాష్ఠ యగుచు
నకల కళ్యాణ సంస్థానమై తేజరిల్లెడు నట్టి దివ్యమూర్తి
- తే. తాన తనమూర్తి నిజశక్తిఁ దగ ధరింప. యమతనూభవు రాజసూయాధ్వరంబు
నందు నెవ్వని శుభమూర్తి ³నఖిల జనులు, నిండు వేడుకఁ జూచి ⁴వర్ణించి రెలమి.
- క. ప్రకటముగఁ గమలభవ స్పృ, ప్లికిఁ గారణ మి మృహాత్మఁడే యనుచును ను
త్సుకులై తన్నూర్తిని ద,ప్పక చూచిరి కాదె త త్సభా జను లెల్లఁ. 90
- వ. మఱియు శాంతోగ్ర రూపధరుండైన సర్వేశ్వరుండు శాంతరూపుండు గావునఁ
బరకృతావరాధ నిషీగ్యమాన మానసుం డయ్యు ననుకంపాయత్త చిత్తుండై
వర్తించు. పరాపరుండును, ప్రకృతికార్యం బయిన మహత్తత్వ రూపుండును,
జనన విరహితుం డయ్యును దారువుల వలన ననలంబు దోచు చందంబున
జననంబు నొందుచుండు. అట్టి సరోజనాభుని హాస రాస లీలానురాగ విలోకన
ప్రతిబింబమాన లైన గోపకామినులు దన్నూర్తి దర్శనానుషక్త మనీషలం
గలిగి వర్తించిరి. అదియునుం గాక, 91
- చ. దివిజుల కౌర్కిడిర్ప వసుదేవుని యింట జనించి కంస దా
నవుడు ⁵వధించునఁ భయమునం జని నందుని యింట నుంటకు
యవన జరాసుతాదులకు నాజి నెదుర్పడ లేక సజ్జన
స్తవ మథురా పురిఁ విడిచి దాఁగుటకు మదిఁ జింత నొందుదుఁ. 92
- వ. అదియునుం గాక, 93
- సీ. కడఁగి పెక్కిడుమలఁ గుడుచుచుఁ జిత్తమూర్ గలఁగఁగ బంధనాగారములను
వనరిన దేవకీ వసుదేవులను డాయఁ జనుదెంచి భక్తివందన మొనర్చి
తలిదండ్రులార : యే గలుగంగ మీరలు గంనుచే నలజడిఁ గ్రాగుచుండఁ
⁷గణఁగి శత్రునిఁ జంపఁగా లేక చూచుచు నున్న నా తప్పఁ బ్రసన్ను లగుచుఁ
- తే. గావు డని యానతిచ్చిన దేవదేవు, నద్భుతావహ మధురవాక్యములు దలఁచి
తలఁచినాచి త్తమునఁ జాలఁగలఁగుచుండు, బృథులపాతకభూమిభృద్విదురవిదుర!

1. మానవైక వికాస (హ. వా.) 2. వివేకములకుఁ బరమోపకరణమగుచు (ద) 3. నర్మతోద
(హ) 4. వర్ణింపుచుండు (హ) 5. హరించు (చ. బ.) 6. నొందుచు (హ) 7. కడిది (చ. బ. తం.)
కడఁగి (చ. ట వా.) 8. బెద్ద గలఁగుచుండు (చ. బ. తం. వా.)

క. విమలమతిఁ దలఁచ నెవ్వని, బొమముడి మాత్రమున నిఖిల భూదేవీ భా
రము వాయు నట్టి హరిషద, కమల మరందంబు గ్రోలు ఘనుఁ డెవ్వఁడో? 95

క. మంద ప్రజ్ఞుఁడనై గో, విందుని మురదై త్యహరుని విష్ణునిఁ బరమా
నందుని నంద తనూజుని, మందరధరుఁ జిత్తమందు మఱితునె యెందు? 96

చ. అదియునుఁ గాక మీరు నృపు లందఱు చూడఁగ ధర్మసూతి పెం
పొదవిన రాజసూయ సవనోత్సవ మందును జన్మ మాదిగాఁ
బదపడి ¹యె గ్గొనర్చి శిశుపాలుఁడు యోగిజనంబు లిట్టి ద
ట్టి దని యెఱుంగ నోపని కడింది పదంబును బొందెనే కదా. 97

చ. కురున్యవ పాండు నందను లకుంఠితకేశిఁ జమూ సమేతులై
యరిది రణోర్వి నెవ్వని ముఖాంబురుహామృత మాతృలోచనో
త్కరములఁ గ్రోలి పార్థ విశిఖ ప్రకరక్షత పూతగాత్రులై
గురుతర మోక్ష ధామమునకుం జని సౌఖ్యము నొందిరో కదా! 98

సీ. అట్టి సరోజాక్షఁ డాద్యంత శూన్యుండు సుభగుండు దైర్ఘ్యోక్య సుందరుండు
గమనీయ సాగర కన్యకా కుచ కుంకుమాంకిత విపుల బాహాంతరుండు
సకల దిక్పాల భాస్వత్కిరీట న్యస్త పద్మరాగరుణ పాదపీఠఁ
దజఁ డనంతుఁడు సమానాధిక విరహితుఁ డిద్ధ మూర్తిత్రయాభీశ్వరుండు

తే. నై న హరి యుగ్రసేనుని యఖిలరాజ్య, రుచిర సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టి
భృత్యభావంబునొంది సంప్రీతి నతని, పసుపునేయుట కెపుడు నా మనము గుండు.

వ. అని వెండియు నిట్లనియె, అనఘా! * (పరాత్పరుండు యోగీశ్వరేశ్వరుండు నగు
కృష్ణుండు) భగవద్భక్తుండు పరమ భాగవతోత్తముఁడు నై న యుగ్రసేనుని
సేవించుట యాశ్చర్యంబు గాదు. తన్ను హరియింపం దలంచి కుచంబుల విషంబు
ధరించి స్తన్యపానంబు సేయించిన దుష్టచేతన యైన పూతసకుం, జన్నిచ్చి
పెంచిన యశోదాదేవికి నై న నందరాని నిజపదంబు గారుణ్యచిత్తుండై
యొసంగె ననిన నిజపద ధ్యానపరాయణు లగు వారల ననుసరించి సేవించుట
చెప్ప నేల? అనిన నుద్ధవునికి విదురుం డిట్లనియె. భక్తవత్సలుండును గారుణ్య
జలనిధియునై భాగవత జనుల ననుగ్రహించు పుండరీకాక్షుండు నిజదాన
లోకంబున కొనంగు పరమపదంబు లుగ్రకర్ములైన రాక్షసుల కెట్లొసంగె
న తైఱుం గెఱిగింపు మనిన విదురునకు నుద్ధవుం డిట్లనియె. 100

1. యెగ్గనర్చు (తం. వా.) * కొన్ని ప్రాతప్రతులలో లేదు.

- మ. దనుజాసీక మనేక వారములు దోర్దర్పంబు సంధిల్లఁగా
 వినతాసూను భుజావరోహఁ డగు న విష్ణుఁ నునాభాస్త్రిఁ దా
 రనితో మార్కొని పోకు పోకు హరి దైత్యారాతి యంచుం ద దా
 ననముం జూచుచుఁ గూలి మోక్షపదముఁ బ్రాపింతు రత్యున్నతిఁ. 101
- క. ధీరజనోత్తమ! నవ సిత, సారస నేత్రుఁ డగు కృష్ణ జననంబును ద
 చ్చారిత్రము నెఱిగింతు ను, దారత నీ విపుడు వినుము త ద్విధ మెల్లఁ. 102
- చ. ధరణిభరంబు వాపుటకుఁ దామరసానను ప్రార్థనఁ రమా
 వరుఁ డల కంస బంధననివాసమునఁ వసుదేవ దేవకీ
 వరులకు సుదృఢింప బలవంతుఁడు గంసుఁడు హింస నేయు
 న్వైఘ్నేస సర్ధరాత్రి సుతునిం గొని య వ్వసుదేవుఁ డిమ్ములఁ. 103
- క. నందుని మందకుఁ జని త, తున్పందరి తల్పమునఁ బరులు సూడక యుండఁ
 నందనుని నునిచి యానక, దుందుభి మఱలంగ నేగెఁ దొల్లిటి పురికిఁ. 104
- క. హరి యేకాదశ సంవ, త్వరములు సందవ్రజమునఁ దను హరి యని మె
 వ్వరు నెఱుంగ కుండ నా హల, ధరుతోఁ గూడాడుచుండెఁ దద్దయుఁ బ్రీతిఁ. 105
- క. గోపాల వరుల కై నను, నాపోవఁగఁ దన సమంచితాకార మొగిఁ
 జూపని శ్రీపతి వేడుక, గోపాలురఁ గూడి కాచె గోవత్సములఁ. 106
- వ. అ య్యవసరంబునం గృష్ణుండు లీలా వినోదంబులు తోడి గోపాల బాలురకుం
 జూపం దలంచి, 107
- చ. వర యమునా సదీ సలిల వర్ధిత సౌరభ యుక్త పుష్ప మే
 దుర మకరంద పాద పరితోషిత భృంగ సురంగ మాధవీ
 కురవక కుండ చందన నికుంజము లందు మయూర శారికా
 పరభృత రాజకీర మృదు భాషల భంగిఁ జెలంగి పల్కుచుఁ. 108
- ఉ. శ్రీ రమణీ మనోవిభుఁడు సింహ కిశోరముఁ బోలి లీలఁ గౌ
 మార దళఁ రమా విమల మందిరముం బురుడించు గో తతిఁ
 వారక మేపుచుం దరళ వంశ రవ స్ఫుట మాధురీ సుధా
 సారముచేత గోవజన సంఘములఁ ముదమందఁ జేయుచుఁ. 109

1. గ్రీడించుచుండె (తం.వా.) 2. పరితృప్తి మధువ్రత రంగ (హ); మధువ్రతయూథ (తం.వా.);
 పరితృప్త భృంగ సుసంగ (త)

వ. మఱియు,

110

మ. చిర కేశీరతి బాలకుల్ దృణముల¹ సింహాది రూపంబుల²
గర మొప్ప³ విరచించి వాని మరల⁴ ఖండించు చందంబున⁵
గరుణాతీతులు కామరూపు లగు న క్కంస ప్రయుక్త క్షపా
చరులం గృష్ణుడు సంగర్ స్థలముల⁶ ¹జక్కాడె లీలాగతి⁷.

111

చ. వర యమునా నదీ జల నివాస మహోరగ విస్తృతాస్య వి
స్ఫురిత విషానల ప్రథల సోకునఁ గ్రాగిన గోప గో ధనో
త్కరముల నెల్ల గాచి భుజగప్రవరు న్వెడలంగఁ దోలి త
త్పరి దమలాంబు పానమున సంతస మందఁగఁ జేసె గో తతి⁸.

112

మ. దివిజాధీశు గుఱించి వానకొఱకై దీపింప సం దాది వ
ల్లవు లేఁజేట ననూన సంపదల నుల్లాసంబునం జేయు ను
త్పవముం గృష్ణుడు మాన్చి గోప గణముల్ సంప్రీతి నొంద⁹ శచీ
ధవు గర్వం ²బణఁప³ ధనవ్యయముగాఁ దాఁ జేసె గో యాగము⁴.

113

చ. హరిహాయుఁ డంత రోష వివశావిల మానసుడై సరోరుహో
దరు మహిమం బెఱుంగక మదం బడరంగ వలాహ కాది భీ
కర ఘనపంక్తిఁ బంపిన నఖండ శిలామయ భూరి వర్షముల్
గురినె ననూన గర్జనల గోకుల మాకుల మంది ³కుందఁగ⁵.

114

ఉ. ఆ తఱి మంద గొందలము నందఁగ వల్లవు లెల్లఁ ⁴గృష్ణ యీ
చేతను లెల్ల నిట్టి జడిఁ జిందఱ వందఱలై ⁵మనంబుల⁶
⁶గాతరులైరి నీవు గృపఁ గావు మహాత్మా! యనాథనాథ! ని
ర్భూత కళంక! భక్తపరితోషణ భూషణ! పాపశోషణా!

115

మ. అని యి బృంగి వివన్నులై పలుకఁ గుయ్యాళించి కృష్ణుండు న
జ్జన వర్ధిష్ణుడు గోప గో నివహ రజ్జె దక్షిణై దేవతా
జను లగ్గింపఁ గరాంబుజాతమున సచ్చత్రంబుగాఁ దాలెచ్చి బో
రన గోవర్ధన కైలము⁷ దట చర ద్రమ్యామరీ జాలము⁸.

116

1. జెండాడె (హ. కొన్ని వ్రాత ప్రతులు) 2. బడపంగ నవ్యయముగా (తం. వా.)
3. ప్రుందగ³ (చ. ద. ద. తం. వా.); క్రందగన్ (క. జ. ట. బ.) 4. గృష్ణ కృష్ణేతి విభీత
వాక్యముల (క. బ. తం.) 5. కలంగుచున్ (ప. బ.) 6. గాతరులై మముం గరుణఁ గావుము కావు
మనాథనాథ (ద. బ. తం.)

వ. వెండియు,

117

సీ. శర దాగమారంభ సంపూర్ణ పూర్ణిమా సాంద్ర చంద్రాతపో జ్వలిత మగుచు
వెలయు బృందాటవీ వీధి యం దొకనాడు రాసకేళి మహోల్లాసుఁ డగుచు
రుచిర సౌభాగ్య తారుణ్య మనోరమ స్ఫూర్తిఁ జెన్నొందిన మూర్తి దనర
సలలిత ముఖచంద్ర ¹చంద్రికా తతి గోప నయనోత్పలముల కానంద మొసంగ

తే. భవ్య చాతుర్య భంగిఁ ద్రిభంగి యగుచు, నజ్జనాభుండు సమ్మోద మతిశయిల్ల
లీలఁ బూరించు వర మురళీ నినాద, మర్ధి వీతేర విని మోహితాత్మలగుచు. 118

చ. సతులు మఱిందులు¹ సుతులు బావలు నత్తలు మామలు² సము
న్నతి వలదన్న మానక మనంబులఁ గృష్ణ పదాబ్జ నేవనా
న్వితరతి గోప కామినులు వే చనుదేర దయాపయోధి శో
భితగతి రాసకేళి సలిపెం దరుణీ నవ పుష్పచాపుడై.

119

అధ్యాయము — ౩

ఉ. రాముఁడు దాను గూడి మథురా పురికిం జని యందు నై భవో
ద్దామ నృపాసనంబున ²మదంబున నున్న దురాత్ముఁ గంసు దు
ష్టామరశత్రుఁ డ్రుంచి ముదమారఁగఁ దల్లిని దండ్రి నంచిత
శ్రీమహితాత్ముడై తనరఁ జేసె సరోరుహనాభుఁ డున్నతిన.

120

మ. నలు వొప్పంగ పడంగయుక్త ³మహితామ్నాయంబు చొషష్టి వి
ద్యులు సాందీపనిచే నెఱింగెఁ జెలువొంద న్విన్న మాత్రంబు లో
పలనే లోకగురుండు దాన తనకున్ భావింప నన్యుల్ గురు
ల్లలరే లోక విడంబనార్థ మగు లీలల్ గావె యమ్మేటికిన్.

121

ఉ. ⁴మించి ప్రభాస తీర్థమున మృత్యువశంబును బొంది పోయి యా
పంచజనోదరస్థుఁ డగు బాలుని దేశికనందనుం బ్రభో
దంచిత లీలఁ దెచ్చి గురుదక్షిణగా నతిభక్తి యుక్తి న
ర్పించె గురుండు చిత్తమునఁ బెంపెసలార మురారి వెండియున్.

122

1. చంద్రిక గోపికా (చం.); చంద్రికల్ గోపికా (పా). 2. సుదారణ నున్న (హ); మదంబున నున్న (ట.పా.) 3. మహితామ్నాయాది నైర్మల్య విద్యలు (చ. ట. త. జ. ద. బ.) మహితామ్నాయైక నైర్మల్య విద్యలు (ద) 4. మంచి ప్రభాస తీర్థముల మధ్యములన్ మృతి బొంది (క. బ.) తీర్థ జలమధ్యములన్ మృతి బొంది (చ. ట. జ. ద. ద.)

సీ. ఘనుఁడు విదర్భేకుఁ డన నొప్పు భీష్మకు వర సుతామణి నవ వారిజాక్షిఁ
బద్మా సమాన రూపశ్రీ విభాసితఁ గమనీయ భూషణఁ గంబుకంఠిఁ
జతుర స్వయంవరోత్సవ సమాగత చైద్య సాల్వ మాగధ ముఖ జనవరేణ్య
1నికర సమావృతఁ బ్రకట సచ్చారిత్ర రుక్మిణి ససమాన 2రుక్మకాంతి

తే. నమర గుప్తామృతము విహగాధి విభుఁడు, గొనిన కై వడి మనుజేంద్ర కోటిఁ దోలి
కమలనాభుండు నిజభుజాగర్వమలరఁ, దెచ్చి వరియించె నతని నుతింపవశమే!

చ. 3పరువడి పట్టి సప్త వృషభంబుల ముక్కులు 4గుట్టఁ దద్బల
స్ఫురణ సహింపఁ జాలక నృపుల్ దలపడ్డ జయించి నగ్నజి
ద్ధరణిపు నందనఁ వికచ తామరసాక్షిఁ బ్రమోదియై స్వయం
వరమునఁ బెండ్లి యాడె గుణవంతుఁ డనంతుఁ డనంత శక్తితోఁ. 124

మ. ప్రతివీర క్షయకారి 5నా నెగడి సత్రాజి త్తనూజా హృదీ
ప్పితముం దీర్చు దలంచి నాకమునకుఁ బెంపారఁగా నేగి 6వ
ర్ణిత శౌర్యోన్నతిఁ బారిజాత మిలకుఁ లీలాగతిం దెచ్చె ను
ద్ధతి దేవేంద్రు జయించి కృష్ణుఁ డన నేతన్మాత్రుడే చూడఁగఁ. 125

సీ. మానితాఖిల జగన్మయ దేహమునఁ బొల్చు ధరణి దేవికిఁ బ్రియతనయుఁ డైన
నరక దానవుని సునాభాఖ్యఁ జెన్నొందు ఘన చక్రధారా విఖండితోత్త
మాంగునిఁ జేయ న య్యవనీ లలామంబు వేడినఁ ద త్పైత్ర విపుల రాజ్య
పదమున నిల్చి లోపలి 7మందిరంబులఁ జిరముగ నరకుండు చెఱులఁ బెట్టి

తే. నట్టి కన్యలు నూటఁ బదాఱు వేలు, నార్త బంధువుఁ డైన పద్మాక్షఁ జూచి
హర్ష బాష్పాంబు ధారా ప్రవర్ష మొదవఁ, బంచశర బాణ నిర్భిన్న భావలగుచు.

చ. లలిత తదీయ సుందర విలాస విమోహిత లైన వారి నిం
పొలసిన కోర్కెఁ దీర్చుటకు నొక్క ముహూర్తమునఁ వరించి క
న్యల లలితావరోధ భవనంబుల నందఱ కన్ని రూపులై
కలసి సుఖస్థితిం దనిపెఁ గాంతల భక్తి నితాంత చిత్తలఁ. 127

1. నికట సమావృష్ట (చ) 2. రుచిర (హ) 3. పరువడి భూరి (క. బ. తం.) 4. గుట్టి (క. త. డ. బ.) 5. మున్నువారి (హ); నాఁబరఁగి (తం. వా.) 6. వర్ణిత (హ) 7. మందిరములకుఁ, జననందు నరకుండు చెరలఁ బెట్టి (క. చ. ట. జ.)

- క. చతురతతో నం దొక్కొక. ¹యతివకుఁ బదురేసి సుతుల నాత్మసముల ను
న్నత భుజశక్తులఁ గాంచెను, వితతంబై కీర్తి దిశల వినుతికి నెక్కా. 128
- సీ. మధురాపురము చతు ర్విధ బలౌఘములతో నావరించిన కాలయవన సౌల్య
మగధ భూపాలాది మనుజేంద్ర లోకంబు నైనయ క్తముగాఁగ సంహరించి
తన బాహు శక్తిఁ జిత్తముల నర్థించిన భీమ పార్థులకు నుద్దామ విజయ
మొసఁగి తద్వైరుల సుక్కణంగఁగఁ ద్రుంచి బాణ, శంఖర, ముర, పల్వలాది
తే. దనుజ నాయక నేనా వితానములను, హలధరాది సమేతుఁడై హతులఁ జేసె
దంతవక్త్రాది దైత్యులు దన్ను నెదుర, భండనములొనఁద్రుంచె దోర్బలము మెఱసి.
- వ. వెండియుం గృష్ణుండు గౌరవ పాడవ భండనమునకుం దోడ్పడి రాజన్యు
లన్యోన్య మాతృ ర్యోత్సాహ సమేతులై నైనిక పాదఘట్టనంబుల ధరాచక్రంబు
గంపింప ననన్య సామాన్యంబులై న శంఖ భేరి ప్రముఖ తూర్య ఘోషంబులు
నింగి మ్రింగ దురంగమ రింఖా సముద్ధూత ధూళి పటల పరిచ్ఛన్న భాను మండ
లంబుగాఁ జనుదెంచి కురుక్షేత్రంబున మోహరించిన నుభయ పక్షబలంబులం
దునుమాడి, నిఖిల రాజ్యవైభవ మదోన్మత్తుం డైన సుయోధనుండు కర్ణ
శకుని దుశ్శాస నాదుల దుర్మంత్రంబున నిరంతరంబు గుంతీనందనుల కెగ్గుచేసిన
దోషంబునం జేసి సంగరంబున భీము గదాఘాతంబునం దొడలు విఱిగి పుడమిం
బడి గతాయుశ్రీ విభవుండై యుండం జూచి పరితుష్ట చిత్తుండై, యపరిమిత
బాహుబలౌత్సాహులై న భీష్మ ద్రోణ భీమార్జునులచేత నిఖిల ధరాపతుల
నష్టాద శాక్షహిణీ బలంబుల తోడం దునిమించి, మఱియు స్వసమాన బలు
లయిన యదు వీరుల జయింప నెంత వారల కైనం దీర (కాన) మధుపాన మద
విఘూర్ణిత తామ్ర విలోచనులై వర్తించు యాదవుల కన్యోన్య వైరంబు
గల్పించి పోరించి యితరేతర కరాఘాతంబుల హతులై (వారు) దనుఁ గలసినం
గాని భూ భారం బుడుగ దని చిత్తంబునం దలంచి, యంత ధర్మనందనుచే
నిస్సపత్యం బగు రాజ్యంబు పూజ్యంబుగాఁ జేయింపు చుండి, మర్త్యులకుం గర్త
వ్యంబులైన ధర్మపథంబులు సూపుచు, బంధు మిత్రుల నెల్లం బరితోషంబు
నొందింపుచు, దత్పరోక్షంబున వారివంశం బుద్ధరింపం దలంచి యభిమన్యు
వలన సుత్తరయందు గర్భంబు నిలిపి, గురుతనయ ప్రయుక్త మహిత బ్రహ్మాత్ర
పాతంబునఁ ద ధర్మ దళనంబు గాకుండ సర్పకుని రక్షించి, నిజ పదారవింద
నేవారతుం డైన ధర్మజుచేఁ గీర్తి ప్రతాపంబులు నివ్వట్టిల్లం దురంగమేధం
బులు మూఁడు నేయించి, వెండియు,

~~~~~
1. యతివకును పదేసి (హ)

సీ. వలనొప్ప లౌకిక వైదిక మార్గముల్ నడుపుచు ద్వారకానగర మందు
 1నవిదితాత్మీయ మాయా ప్రభావమున ని స్సంగుడై యుండి సంసారి పగిదిఁ
 జెంది కామంబుల²చేత విమోహితుం డై సుఖింపుచు ముదితాత్ముఁ డగుచు
 నంచిత స్నిగ్ధ స్మితావలోకముల నుధా పరిపూర్ణ సల్లాపములను

తే. శ్రీ నికేతన మైన శరీరమునను, పాండునందన యదుకుల ప్రకరములను
 లీలఁ గారుణ్య మొలయఁ బాలింపు చుండె, నార్త రక్షణ పరుఁడు నారాయణుండు,

సీ. సంపూర్ణ పూర్ణిమా చంద్ర చంద్రిక నొప్పు రమణీయ శారద రాత్రు లందు
 సలలిత కాంచన స్తంభ సౌ ధోపరి చంద్రకాం తోపల స్థలము లందు
 మహిత కరేణుకా మధ్య దిగ్గజముల గతిని సౌదామినీ లతల నడిమి
 నీల మేఘంబుల లీల ³ముక్తా మధ్య లాలిత శక్ర నీలముల భాతి

తే. సతత యౌవన నుందరీయుత విహారుఁ, డగుచు సతు లెంద అందఱ కన్ని రూప
 ములను గ్రీడించెఁ బె క్కబ్బములు నెలంగి, నందనందనుఁ డభినవానంద లీల.

ప. అంత నొక్క నాడు, 133

చ. మునివరు లేగుదేర ⁴యదు భోజ వరేణ్యులు గూడి ముట్టఁ బ
 ల్కినఁ గన లొంది వారు దమకించి శపించినఁ గొన్ని మాసముల్
 చను నెడ దై వ యోగముగ జాతరఁ బో సమకట్టి వేడుకల్
 మనములఁ దొంగలింప గరిమఁ నిజ యానము లెక్కి యాదపుల్. 134

ఉ. కోరి ప్రభాస తీర్థమునకుం జని త న్నదిఁ గ్రుంకి నిర్మ లో
 దారత నందు దేవ ముని తర్పణముల్ పితృ తర్పణంబులు
 వారని భక్తిఁ జేసి నవ వత్సలతోఁ బొలుపారు గోవుల
 భూరి సదక్షిణాకముగ భూసుర కోటికి నిచ్చి వెండియు. 135

క. అజిన పట రత్న కంబళ, రజత మహారజత తిల ధరా వర కన్యా
 గజ తురగ రథములును స, ద్విజ కోటికి నిచ్చి పెంపు దీపింపంగ. 136

ప. ఇట్లు సఫలంబు లైన భూ దానంబు మొదలుగాఁ గల దానంబు లనూనంబుగా
 భగవదర్పణ బుద్ధిం జేసి యనంతరంబు. 137

1. ఆవిరళాధ్యాత్మ (ట) 2. చే మోహితాత్ముడు నై (హ) 3. ముక్తాఫల, లలిత మధ్యస్థ
 నీలముల భాతి (హ. వా.) ముక్తానుయ, క్తస్నిగ్ధ నీలరత్నముల భాతి (తం) 4. యదు ముఖ్యులు
 మూఁతలు గూడి ముట్టి పల్కిన (హ)

అధ్యాయము - ౪

తే. ఎనఁగు మోదంబు నందిల్ల నిష్ట మైన, రసిక మృదులాన్న మర్థిఁ బారణలు నేసి
మంజులాసవ రసపానమత్తులగుచు, ¹గణఁగి యన్యోన్య హాస్యవాక్యములఁ
గలఁగి.

వ. తమలోన మదిరాపాన మద విఘ్నార్జిత తామ్ర లోచనులై మత్సరంబుల
నొందోరులఁ బొడిచి సమస్త యాదవులు వేణుజాతానలంబునఁ దద్వంశ పరం
పరలు దహనంబు నొందు చందంబునం బొలిసిరి, అంతయునుం గనుంగొని
కృష్ణుం డప్పుడు,

139

క. చతురతతో నిజమాయా, గతిఁ జూచి ²లసద్విలోల కల్లోల సమం
చిత విమల కమల సార, స్వత జలముల విహిత విధులు సలిపిన వాడై . 140

క. ఒక వృక్షమూల తలమున, నకలంక, గుణాభిరాముఁ డాసీనుండై
³యకుటిలమతి ⁴బదరీ వన,ముకు ననుఁ బొమ్మనుచు మొఱఁగి పోయిన నేను.

క. క్రమమున నిజ కుల సంహా, రము నేయఁ గణంగు తెఱిగి రమణీయ శ్రీ
రమణు చరణాబ్జ యుగ విర, హమునకు మది నోర్వ లేక యనుగమనుఁడ నై .

క. హరి నరయుచుఁ జనిచని యొక, తరుమూల తలంబు నందుఁ దన దేహరుచుల్
⁵గిటికొన నున్న మహాత్ముని, బరునిఁ బ్రపన్నార్తి హరుని భక్తవిధేయు.

వ. మఱియును,

144

సీ. అస్మ త్ప్రియస్వామి నచ్యుతుఁ బరు సత్త్వగుణ గరిష్ఠుని రజోగుణ విహీను
సురుచిర ద్వారకాపుర సమాశ్రయ ననాశ్రయ సీల సీరద శ్యామవర్ణ
దళదరవింద సుందర పత్రనేత్రు లక్ష్మీయుతుఁ బీత కౌశేయ వాసు
విలసిత వామాంక విన్యస్త దక్షిణ చరణారవిందు శశ్వ త్ప్రకాశు

తే. ఘన చతుర్బాహు సుందరాకారు ధీరుఁ జెన్నుగల లేత రావి పై వెన్నుమోపి
యున్న వీరాసనాసీనుఁ గన్న, తండ్రి నానంద పరిపూర్ణ దనుజ హరుని.

మత్తకోకిల. కంటిఁ గంటి భవాబ్ధి దాటఁగఁ గంటి నాశ్రిత రక్షకు

గంటి యోగిజనంబు డెందముఁ గంటిఁ జుట్టముఁ గంటి ము

క్కంటికిం గనరాని యెక్కటిఁ గంటిఁ దామరకంటిఁ జే

కొంటి ముక్తి నిధానముం దలకొంటి సౌఖ్యము లందఁగ.

146

1. గఁఁగి (తం.వా.); గణఁగి (హ.); అఁగి (ట.జ.) 2. సటద్విలోల (క.ట.ట.వ.) 3. అకుటిలగతి (క.జ.డ.) 4. బదరీవని, కింక నీ వరుగుమని మొఱఁగి యేగిన (హ) బదరీవన, మునకు బొమ్మనుచు మొఱఁగిపోయిన (తం) ఈ పాదమున ప్రాస భంగ దోషమున్నది. 5. పరఁగఁగ నున్న (హ.తం.వా.)

వ. అయ్యవసరంబునం బరమ భాగవతో త్తముండు, మునిజన స త్తముండు, ద్వైపాయన సఖుండు, పరమ తపోధనుండు, సమకూన్యుండు, నఖిలజన మాన్యుండు, బుధజన విధేయుండు నగు మైత్రేయుండు దీర్ఘాచరణంబు నేయుచుం జని చని,

మ. కనియెం దాపస పుంగవుం డఖిల లోకఖ్యాత వర్ధిష్ఠ శో
భన భాన్వత్పరిపూర్ణ యౌవన కళా భ్రాజిష్ఠ యోగీంద్ర హృ
ద్వన జాతైక చరిష్ఠఁ గౌస్తుభ ముభోద్య ద్భూషణాలంకరి
ష్ఠ నిలింపాహిత జిష్ఠ విష్ఠఁ బ్రభవిష్ఠం గృష్ఠ రోచిష్ఠని॥.

148

క. తదనంతరంబ హరిఁ దన, ¹హృదయాబ్జము నందు ముకుళితేక్షణముల స
మ్మదమునఁ జూచుచు నానత, వదనుండై యుండె ముదము వటలఁగ ననఘా !

వ. అంత డగ్గఱ నేతెంచి యున్న మైత్రేయుండు వినుచుండ దరహాస చంద్రికా
సుందర వదనారవిందుండును, నానంద సుధానిష్యంధ కంఠశిత హృదయుండును,
భక్తానురక్త దయాసక్త విలోకనుండును నగు పుండరీకాక్షుండు నన్ను నిరీక్షించి
యిట్లని యాన తిచ్చె. పూర్వ భవంబున వసుబ్రహ్మలు నేయు సత్త్రియాగంబున
వసువై భవదీయ హృదయంబున నితర పదార్థంబులు గోరక మదీయ పాదార
వింద నేవఁ గావించితివి. కావునఁ ద న్నిమిత్తంబున నేను నీ హృదయంబున
వసించి సమస్తంబునుం గనుగొందు. ఆత్మరాముండ నైన నన్ను నెవ్వ రేని
సద సద్వివేకులై యెటుంగం జాలరు; వారలకు నేను నగోచరుడనై యుండు.
మత్పరిగ్రహంబు గల నీకు నీ జన్మంబె కాని పునర్భవంబు నొందకుండుటకు
భవదీయ పూర్వజన్మ సుకృత విశేషంబు కతన నీ యాశ్రమంబున మ త్పదార
వింద సందర్శనంబు గలిగె. అదియునుం గాక పద్మకల్పంబునందు మ న్నాభి
పద్మ మధ్య నిషణ్ణుండైన పద్మసంభవునకు * (జన్మ మర జాది సంస్కృతి నివర్త
కంబు నవిరతానశ్వర సౌఖ్య ప్రవర్తకంబు నగు) మ న్మహత్త్వంబు దెలియం
జేసి నట్టి దివ్యజ్ఞానంబు నీకు నెఱింగింతు నని య మ్మహనీయ తేజోనిధి
యానతిచ్చిన సుధాసమాన సరసాలాపంబులు గర్జ కలాపంబు లై మనస్తాపం
బులం బాపిన రోమాంచ కంచుకిత శరీరుండను, నానందభాష్పధారా సిక్త కపో
లుండను, పరితోష సాగరాంత ర్నిమగ్ను మానసుండను నై యంజలి పుటంబు
నిటల తటంబున ఘటించి యి ట్లంటి.

150

1. హృదయాంభోదహము ముకుళితేక్షణముల (క. చ. తం.) * తాళపత్ర ప్రతులలో లేదు.
మూలమునను లేదు.

క. పురుషోత్తమ ! నీ పద సర, సిరుహా ¹ధ్యానామృతాభిషేక స్ఫురణా
గర మొప్పిన నా చిత్త మి, తర వస్తువు లందు వాంఛ దగులునె యెందుకా.

చ. జననము లేని నీవు భవసంగతి నొందుట కేమి కారణం
బనియును గల సంహరుడవై జగముల్ ²విలయించు నీవు పా
యని రిపుభీతికై సరిదుదంచిత దుర్గము నాశ్రయించు తె
ట్లనియును దేవ నామనము నందుఁ దలంతు సరోజలోచనా ! 152

వ. అదియునుం గాక, 153

క. శ్రీ రమణేశ్వర ! నీ వా, త్మారాముడ వయ్యు లీలఁ దరుణి కోటిం
గోరి రమించితి వనియును, వారక యేఁ దలంతు భక్తవత్సల ! కృష్ణా ! 154

క. సరతత్త్వజ్ఞులు ³గరుణా, కర ! నీలోకావనై క ఘనతఁ దలఁచఁగా
నరసి ననుఁ ⁴గాచు తెం తది, కరమరుదే దలఁచి చూడఁ గమలాధీశా ! 155

వ. దేవా ? వీ వఖండిత విజ్ఞాన రూపాంతః కరణుండ వయ్యును ముగ్ధ భావంబునం
బ్రమత్తుని చందంబున విమోహి కై వడిం బ్రవర్తింపుచు నెందేనియు నొదిగి
యుండుట దలంచి నా డెందంబు గుండుచుండు. అరవిందలోచన ! సురవందిత!
ముకుంద ! ఇందిరాసుందరీ రమణ ! సరస్వతీరమణునకుం గరుణించిన విజ్ఞానంబు
ధరియించు శక్తి నాకుం గల దేనిఁ గృపసేయుము. భవదీయ శాసనంబు ధరి
యించి భూరి సంసార పారావారోత్తరణంబు సేయుదు నని విన్నవించి బహు
భంగులం బ్రస్తుతించిన భగవంతుడును, ⁵ప్రపన్న పారిజాతంబును నై న కృష్ణుండు
పరతత్త్వ నిర్ణయంబు నెఱింగించిన, 156

క. సరసిజలోచన కరుణా, పరిలబ్ధ జ్ఞాన కలిత భావుఁడ నగుటకా
బరతత్త్వవేదినై త, చ్చరణ సరోజముల కెఱఁగి సమ్మతి తోడకా. 157

క. హరిపద జలరుహ విరహా, తుర ఘన దుర్దాంత దుఃఖ తోయధిఁ గడవకా
వెర వేది తిరుగ వలనెను, సరసిజభవ కల్ప విలయ సమయము ⁶దాఁకకా. 158

వ. ఇట్లు దిరుగుచు, 159

1. ధ్యానామృతాభిషేక (హ) 2. వెలయించు నీవు (నా) 3. కరుణా, కరనిను సంసారి
వనుచు కణక దలంపన్ (తం. వా. చ.) 4. గాచుచెల్లను, గర్వచదు అలించిచూడ (తం. వా.)
5. ప్రపన్న పారిజాతుండును (హ) 6. తుదగాన్ (చ. డ. ద.)

మ. నర నారాయణ తాపసాశ్రమ పదౌన్నత్యంబునం బొల్పు భా
సుర మందార రసాల సాల వకుళా శో కాష్ట పున్నాగ కే
సర జంబీర కదంబ నింబ కుట జాశ్వత్థ స్ఫుర న్మల్లికా
కరవీర ఊతి జాభిరామ బదరీ కాంతార నేవారతి॥

160

క. చనుచున్న వాడ నని ప, ల్కిన పలుకుల కులికి కళవళించు విదురుం
డనుపమ శోకార్ణవమున, మునిగియు నిజ యోగ సత్వమునఁ దరియించె॥

వ. ఇట్లు విదురుండు శోకపావకునిం దన వివేక జలంబుల నార్పి యుద్ధవున కిట్లనియె.

మ. అనఘా ? యుద్ధవ! నీకుఁ గృష్ణుఁ డనురేంద్రరాతి మన్నించి ¹చె
ప్పిన యధ్యాత్మ రహస్య తత్త్వ విమలాభిజ్ఞాన సారంబు బో
రన నన్నుం గరుణించి చెప్పినఁ గృతార్థత్వంబునుం బొందెదఁ
విను పుణ్యాత్ములు శిష్యసంఘముల నుర్విం బ్రోవరే వెండియు॥

163

క. భగవద్భక్తులు సుజనులు, దగ వెఱిగి పరోపకార తాత్పర్య వివే
క గరిష్ఠు లై చరింతురు, జగతిం ²బెంపొంది వృష్టి సత్తమ యెందు॥

164

క. అనవుడు నుద్ధవుఁ డ వివ్విడు, రున కిట్లను ననఘ మునివరుఁడు సాక్షి ద్వి
ష్ట నిభుం డగు మైత్రేయుఁడు, దన మనమున మనుజగతి వదలఁ దలఁచి తగఁ॥

క. హరి మురభేదిఁ బరావరుఁ, గరుణాకరుఁ దలఁచు నట్టి ఘనుఁ డ మ్ముని కుం
జరు కడ కేగిన నాతఁడు, గర మర్ధిం దెలుపు సాత్త్విక జ్ఞానంబు॥

166

వ. అని యుద్ధవుండు విదురుం గూడి చని చని,

167

ఉ. ముందటఁ గాంచె నంత బుధముఖ్యుఁడు హల్లక పుల్ల పద్మ ని
ష్యంద మరంద పాన విలస న్మద భృంగఁ, జలత్తరంగ, మా
కంద లవంగ లుంగ లతికాచయ సంగ, సురాంగ నాశ్రితా
నందిత పుణ్య సంగ, యమున॥, భవ భంగ, శుభాంగ నర్మిలి॥

168

క. కని డాయ నేగి మోదం, బునఁ దత్సరి దమల పులిస భూములఁ దగ నా
దినశేషము నివసించెను, వనజోదర పాదపద్మ వశమానసుడై.

169

క. మఱునాఁడు రేపకడ భా, సుర పుణ్యుఁడు ఘనుఁడు మధు నిషూదన చరణ
స్మరణ క్రీడా కలితుఁడు, దరియించెన్ ³గలుష గహనదమున॥ యమున॥

170

1. చెప్పిన యట్లా పరతిత్వమార్గ (క) 2. బొగడొంది (తిం.వా.) 3. కలుష దహన దమన (హ)
కలుష గహన దహన (వా.) శబ్దాలంకారము ననుసరించి 'దమునన్' అనునదే కవి పాఠము. "దమున
శబ్దము సాంఘము గాన 'దముననన్' అని యుండనగు; అయినను వ్రాత ప్రతులందు దమునన్
అనియే కానిపించు చున్నది" (తం. పువ్ నోటు)

వ. ఇట్లుద్ధవుండు యమునానది నుత్తరించి బదరికాశ్రమంబునకుం జనియె. అనిన విని రాజేంద్రుండు యోగింద్రున కిట్ల నియె, 171

క. శౌరియు నతిరథ వరులు మ, హారథ సమరభులు యదు బలాధిపు లెల్లఁ పోరి మృతిఁ బొంద నుద్ధవుఁ, డే రీతిఁ బ్రతికె నాకు ¹నెఱిగింపు తగఁ. 172

సీ. నావుడు రాజేంద్రునకు శుకయోగింద్రుఁ ²డిట్లను మును పరమేష్ఠిచేత సంప్రార్థితుండై న జలరుహనాథుండు వసుమతిపై యదువంశ మందు నుదయించి తనుఁ దాన మదిలోనఁ జింతించి తెలివొంది యాత్మీయ కుల వినాశ మొనరించి తాను బంచోపనిషన్మయ మగు దివ్య దేహంబు నందుఁ జెందఁ

తే. దలంచి విజ్ఞాన తత్త్వంబు ధరణిమీఁద, దాల్చి జనకోటి కెఱిగింపఁ దగిన ధీరుఁ డుద్ధవుఁడు దక్ష నితరు లే నోప రితఁడు, నిర్జితేంద్రియుఁ దాత్మసన్నిభుఁడటంచు.

క. ఊతిపై నిలిపిన కతమున, నతనికి మృతి దొరక దయ్యె నవసీశ ! రమా పతి యభిమానము గల్గిన, యతిపుణ్యుఁడు చనియె బదరికాశ్రమమునకుఁ. 174

వ. అంత, 175

క. ఉద్ధవుఁ డరిగినఁ బిదప న, మిద్ధ పరిజ్ఞాను సుజనహితు మైత్రేయుఁ వృద్ధజన సేవ్యుఁ దాపన వృద్ధశ్రవుఁ జూడఁగోరి విదురుఁడు గణకఁ. 176

వ. యమునా నది దాటి కతివయ ప్రయాణంబులఁ బుణ్యనదులు హరిక్షేత్రంబులు దర్శింపుచు నతి త్వరిత గమనంబున. 177

క. చనిచని ముందటఁ గనుఁగొనె, ఘనపాత తమః పతంగఁ గరుణాపాంగఁ గనదుత్తుంగ తరంగఁ, జనవరసుత బహుళపుణ్య సంగఁ గంగఁ. 178

క. అందు నరవింద సౌరభ, నందిత పవమాన ధూత నట దూర్మి తరి స్పందిత కందళశీకర, సందోహ లసత్ప్రవాహ జల మజ్జనుడై. 179

సీ. ఘనసార రుచి వాలుకా సముదంచిత సైకత వేదికా స్థలము నందు యమ నియమాది యోగాంగ క్రియా నిష్ఠఁ బూని పద్మాసనాసీనుఁ డగుచు హరిపాద సరసీరుహ న్యస్త చిత్తుడై వాహ్యేంద్రియ వ్యాప్తి వాఱఁ దోలి నకల విద్యజ్ఞున స్తవసీయ సముచితాచార వ్రతోపవాసములఁ గ్రున్ని

తే. యున్న పుణ్యాత్ము విగతవయోవికారు, వినుతసంచారు భువనపావనవిహారు యోగిజనగేయు సత్తతి భాగధేయు, నాశ్రితవిధేయు మైత్రేయు సవుడు గాంచె.

1. ఎఱిగింపు శుక (క. బ.) 2. డిట్లను మున్ను లోకేశచేత (తం. వా.)

అథాయము - ౫

—: విదుర మైత్రేయ సంవాదము :—

ప. ఇట్లు గనుంగొని యమ్మునీంద్రుని పాదంబులకుం బ్రణమిల్లి ముకుళిత హస్తుండై
యిట్లనియె. మునీంద్రా! లోకంబున సకలజనంబులు మనంబులు ఘనంబు లగు
సౌఖ్యంబు లందం దలంచి తత్ఫల ప్రాప్తి హేతువు లైన కర్మంబు లాచరించి
దైవోపహతులై త త్కర్మంబులచేత నిష్ఫలారంభు లగుదురు. కర్మంబులు
బంధకరంబులు, దుఃఖహేతువులుంగాని సౌఖ్యదాయకంబులై ¹పాపనిష్క్రూతిఁ
జేయ నోపవు. అది యట్లుండె. భూరి దుఃఖానుసారం బైన సంసార చక్రంబునం
బరిభ్రమింపుచుం గామ విమోహితులై పూర్వ కర్మానుగతంబులైన శరీరంబులు
దాల్చుచుఁ జచ్చుచు మరలం బుట్టుచు నెంతకాలంబునకుం ²బాపనిష్క్రూతిఁ
గానక మాతృ యౌవన వన కుతారులై జనియించి వర్తించు మూఢాత్ములం
బశుప్రాయుల రక్షించుకొఱకుఁ గాదె నారాయణ పరాయణు లైన మీ వంటి
పుణ్యాత్ములు లోకంబునం జరియించుట. అదియునుం గాక,

181

మ. అవివేకానుగత స్వకార్య జలఃపూరా కీర్ణమై మిత్ర బం
ధు వధూ పుత్ర జల గ్రహోగ్రయుతమై ⁴దుర్దాంత మై నట్టి దు
ర్భవ పాథోధిఁ దరించు వారె హరి సంబంధ క్రియా లోల భా
గవతానుగ్రహ నావ లేని యధముల్ ⁵కల్యాణ సంధాయకా!

182

క. మునినాథచంద్ర! ననుఁ గై, కొని కాచు తలంపు బుద్ధిఁ ⁶గూడిన యేనిఁ
వినుము మ దీప్సిత మది నా, చనవునఁ గావింపు మయ్య సజ్జన తిలకా!

183

ప. అని వెండియు విదురుండు మైత్రేయుం జూచి మునీంద్రా! ⁷త్రిగుణాత్మక
మాయా నియంత యగు భగవంతుండు స్వతంత్రుం డగుచు నవతరించి యె
య్యే యవతారంబు లందు నె య్యే కర్మంబు లాచరించె? ^{*}(నిష్క్రియుండగు
నీకుండు) ⁸మొదలఁ బ్రపంచంబు నే విధంబునం గల్పించె? ఏపగిదిం దీనిం
బాలించె? ^{*}(మఱియు నీ విశ్వంబు) నాత్మీయ హృదయాకాశ గతముం జేసి
నివృత్తవృత్తి యగుచు యోగమాయ యందు నెట్లు వసీయించె? బ్రహ్మాండంబు
నందు నే లీల వర్తించె? అందు బ్రహ్మాది రూపంబులం బొంది బహు వ్రతారంబుల

1. పాపనిష్క్రూతి (హ) 2. పాప నిర్మూక్తి (హ) 3. వేలాకీర్ణమై (హ.తం.వా.) 4. దుర్దాంత
సంసార (హ) 5. కాదుఖ్య (హ.తం.వా.) 6. గొనకొనినఁ దగన్ (హ) 7. త్రిపురుషాదీశ్వరుండైన
(ద.ద.) 8. సృష్టిపూర్వంబున.

నెట్లు గ్రీడించె? భూసుర గో సురాదులఁ ¹బరిరక్షించుటకై మత్స్యద్యవతారం
బలు ధరియించి యె య్యే ప్రయోజనంబులం దీర్చె? పయోరుహగర్భాండ
కటా హోతగ్గతంబులై * (లోకపాల సహితంబు లైన) లోకంబుల లోకాలోక
వర్యంతంబుల బహిష్కాగంబుల నెయ్యే తత్త్వభేదంబుల నే తెఱంగునం బుట్టించె?
అందుఁ బ్రతీతం బగు జీవకోటి యెవ్వనిం గొల్చి బ్రతుకు? జనులకుం గర్మ
నామ రూప భేదంబు లెట్లు నిర్దేశించె? ఇంతయు సవిస్తరంబుగా వివరింపుము.
ఉత్తమశ్లోక మౌళిమండనుండు యోగీశ్వరేశ్వరుండు నైన పుండరీకాక్షని
చరిత్ర శ్రవణంబునం గాని జన్మ మరణాది సకల దుఃఖాకరంబులు, దుష్కర్మ
ప్రాప్తంబులు నగు భవ బంధంబులు దెగ వని వెండియు నిట్లనియె. 184

తరల. సతతము సరసిరుహోదర సత్కథామృత పూరము
శ్రుతి పుటాంజలి చేత నిమ్మల జుట్టియుం దనివోదు భా
రత కథామిష మూని విష్ణుఁ బరాశర ప్రియ సూతి స
స్మతి నుతించిన చోట సన్మునినాథ! నా మది నుబ్బుదున్. 185

క. ఇతర కథా ²కర్ణనముల, నతిహేయత ³నొందెఁ జిత్త మనఘాత్మా! రమా
పతి చరితామృత రతి సం, స్మతి వేదన లెల్లఁ బాయఁ జేయు మునీంద్రా! 186

తే. భూరి విజ్ఞాన విదులగు నారదాది, నిర్మలాత్ముల కైన వర్ణింపరాని
హరికథామృతపానంబునందు విసివి, యొల్ల సను వాడె పో వెట్టిగొల్లఁడనఘ!

వ. అదియునుం గాక, 188

సీ. అరవిందనాభుని యపరావతారమై జనన మొందిన పరాశరసుతుండు
⁴మహినొప్పు వర్ణాశ్రమాచార ధర్మముల్ రవణింప లోక విడంబనములు
నగు గ్రామ్య కథలు పెక్కుర్థిఁ గల్పించుచు హరికథా వర్ణన మందులోన
నించుకించుక గాని యేర్పడఁ జెప్పమి నంచిత విజ్ఞాన మాత్మ నిలువ

తే. కున్నఁ జింతించి మఱి నారదోపదిష్టుఁ, తగుచు హరివర్ణనామృత మాత్మగ్రోలి
విమల సుజ్ఞాననిధి యన వినుతికెక్కి, ధన్యుడయ్యెను లోకై క మాన్యుడగుచు.

వ. కావున, 190

క. సరసిరుహోదరు మంగళ, చరితామృత మాత్మఁ గ్రోలు జనుఁ డితర కథా
గరళము గ్రోలునె? హరి సం, స్మరణము జీవులకు నఖిల సౌఖ్యద మనఘా! 191

~~~~~  
1. క్షేమంబుకొఱకై (హ) 2. వర్ణనముల (హ) 3. నొందు (జ. ద.) 4. చతుర వర్ణా  
శ్రమాచార (క. తం. వా.)

- క. శ్రీ వనితాధిప నామక, థా విముఖుల కిహము పరము దవ్వై పిదపం  
బోవుదురు నరకమునకుఁ, వావిరి నే వారిఁ జూచి వగతు మునీంద్రా! 192
- క. ఏ నరుఁ డే నొక నిమిషం, బైన వృథావాద గతిని హరిపదకమల  
ధ్యానానందుఁడు గాఁడే, నా నరునకు నాయు వల్పు మగు మునినాథా! 193
- చ. మృదుగతి పువ్వుఁ దేనియ రమింపుచుఁ బానము నేయఁ బాటు ష  
ట్పదమును బోలి యార్తజన పాంధవు విశ్వభవ స్థితి వ్యయా  
స్పద మహితావతారుఁ డగు పంకరుహోదరు నిత్యమంగళ  
ప్రద గుణకీర్తనామృతముఁ బాయక గ్రోరెదఁ జెప్పవే దయఁ. 194
- క. అని విదురుఁడు మైత్రేయుం, డను మునినాయకుని నడిగెనని వేదవ్యా  
సుని తనయుం డభిమన్యుని, తనయునికిం జెప్పి మఱియుఁ దగ ని ట్లనియెఁ. 195
- వ. ఇట్లు విదురుండు మైత్రేయు నడిగిన నతం డతనిం గని యతి మృదు మధుర  
వచన రచనుండై యిట్లనియె. అనఘా! తృష్ణకథా శ్రవణ తత్పరుండవై నీవు  
న న్నడిగితివి గావున భద్రం బయ్యె. నీవు భగవద్భక్తుండవు గావున హరికథా  
సక్తుండ వగుట చిత్రంబుగాదు. అదియునుంగాక మాండవ్యుని శాపంబున సాత్య  
వతేయు వలన \*(బ్రాతృక్షేత్రంబున) కూద్రయోనిం బుట్టి నట్టి ప్రజా సంయ  
మనుండ వగు యముండవు, పరమజ్ఞాన సంపన్నుండవు. నారాయణునకుం  
బ్రయితముండవు. కావునఁ గృష్ణుఁడు నిర్మాణ కాలంబునం దన సన్నిధికిం జనిన  
నన్ను దాయం జీరి విజ్ఞానం బెల్ల నుపదేశించి నీకు నెఱింగింపు మని యాన  
తిచ్చుటం జేసి యవశ్యంబు నీకు నెఱింగింతు. దత్తావధానుండవై వినుము. 196
- క. <sup>1</sup>వనజాక్ష యోగమాయా, జనితం బగు విశ్వ జనన సంస్థాన వినా  
శనముల తెఱఁ గెఱింగింపుచు, ననఘా! విష్ణుని మహత్త్వ మభివర్ణింతుఁ. 197
- సీ. సకల జీవుల కెల్లఁ బ్రకట దేహము నార్యనాథుండు పరుఁడు నానావిధైక  
మత్యుపలక్షణ మహితుండు నగు భగవంతుండు సృష్టిపూర్వంబు నందు  
నాత్మీయ మాయా లయంబు నొందిన విశ్వ గర్భుడై తాన యెక్కటి వెలుంగు  
పరమాత్ముఁ డభవుం డుపద్రష్ట యయ్యు <sup>2</sup>వ స్త్వంతర పరికూన్యుఁ డగుటఁజేసి
- తే. ద్రష్ట గాకుండు మాయా ప్రధానశక్తి, నతుల చిచ్ఛక్తి గలవాఁడు నగుచుఁ దన్ను  
లేని వానిఁగఁ జిత్తంబులోనఁ దలచి, ద్రష్టయగుఁ దన భువన నిర్మాణ వంఛ.

- తే. బుద్ధిఁ దోచిన న మృహాపురుష వరుఁడు, గార్య కారణ రూపమై ఘనత కెక్కి  
భూరి మాయాభిధాన విస్ఫురిత శక్తి, వినుతి కెక్కిన యట్టి యవిద్య యందు. 199
- క. పురుషాకృతి నాత్మాంశ. స్ఫురణన్ గల శక్తి నిలిపి పురుషోత్తముఁ డీ  
శ్వరుఁ డభవుం డజుఁడు నిజో, దర సంస్థిత విశ్వ మపుడు దగఁ బుట్టించె. 200
- సీ. ధృతిఁబూని కాలచోదితము నవ్యక్తంబు ప్రకృతియు నను పేశ్శుఁ బరఁగు మాయ  
వలన మహత్తత్త్వ మెలమిఁ బుట్టించె మాయాంశకాలాది గుణాత్మకంబు  
నైన మహత్తత్త్వ మచ్యుత దృగ్గోచర మగుచు విశ్వనిర్మాణ వాంఛ  
నందుటఁ జేసి రూపాంతరంబును బొంది నట్టి మహత్తత్త్వమందు నోలిఁ
- తే. గార్య కారణ కర్తృత్వమైన, మహిత భూతేంద్రియక మనోమయ మనంగఁ  
దగు సహంకారతత్త్వ ముత్పన్నమయ్యె, గోరి సత్త్వరజ స్తమోగుణకమగుచు.
- వ. వెండియు రూపాంతరంబులం బొందుచున్న సాత్త్వికాహంకారంబు వలన మనం  
బును వై కారిక కార్యభూతంబులైన దేవతాగణంబులును సంభవించె. ఇంద్రియా  
ధిష్ఠితలైన వానివలన శబ్దంబు పూర్వంబునఁ బ్రకాశం బగుటంజేసి, జ్ఞానేంద్రి  
యంబులైన త్వక్చక్షుః శ్రోత్ర జిహ్వః ఘ్రాణంబులును, కర్మేంద్రియంబులైన  
వాక్పాణి పాద పాయాపస్థములును, తైజసాహంకారంబున నుత్పన్నంబయ్యె.  
తామసాహంకారంబు వలన శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధంబు లుదయించె. అందు  
శబ్దంబు నిజగుణంబైన శబ్దంబువలన నాకాశంబుఁ బుట్టించె. గగనంబు కాల  
మాయాంశ యోగంబునం బుండరీకాక్ష నిరీక్షణంబున స్పర్శ తన్మాత్రంబు వలన  
వాయువుం గలిగించె. పవనుండు సభోబలంబున రూపతన్మాత్రంబు వలన లోక  
లోచనం బైన తేజంబు నుత్పాదించె. తేజంబు కాలమాయాంశ యోగంబున  
నుత్తమ శ్లోకుని విలోకనంబునఁ బవమాన యుక్తం బగుచు రసతన్మాత్రంబు  
వలన నంబువులఁ గలిగించె. సలిలంబు కాలమాయాంశ యోగంబునం బరమేశ్వ  
రానుగ్రహంబుఁ గలిగి తేజోయుక్తంబైన గంధ గుణంబు వలనఁ బృథివిఁ  
గలిగించె. అందు గగనంబునకు శబ్దంబును, వాయువునకు శబ్ద స్పర్శంబులును,  
దేజంబునకు శబ్దస్పర్శ రూపంబులును, సలిలంబునకు శబ్దస్పర్శరూపరసంబులును  
పృథివికి శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధంబులును గుణంబులై యుండు. కాల  
మాయాంశ లింగంబులం గలిగి మహదా ద్యభిమానంబుల నొందిన దేవతలు విష్ణు  
కళాకలితు లగుదురు. అట్టి మహదాది తత్త్వంబు లైక్యంబు చాలమిం బ్రపంచం

1. కర్తృత్వకల్పమైన (చ) 2. అంబు భూతేంద్రియ మనోమయ మనంగ (డ)



బులు గల్పింప సమర్థంబులు గాక కృతాంజలులై యోగీశ్వ రేశ్వరుండైన నారాయణు నిట్లని స్తుతియించె.

202

దండకము. శ్రీనాథ నాథా! జగన్నాథ! నమ్రైకరజ్జ విపక్ష! క్షమా భృతృహస్రాక్ష!  
 నీరేజ పత్రేక్షణా! దేవదేవా! భవద్దాన<sup>1</sup>వర్గానుతాపంబులం బాపంగా నోపు  
 దివ్యాతపత్రంబు నాఁ బొల్పు యుష్మత్పదాంభోజ మూలంబు పుణ్యాల  
 వాలంబుగాఁ బొంది యోగీంద్రు లుద్దామ సంసార తాపంబులం  
<sup>2</sup>బాయంగా మీఁటి వర్తింతు రోతండ్రి యీశా! సమస్తాఘ నిర్ణాశ! యీ  
 విశ్వమం దెల్ల జీవుల్ భవోదగ్ర దుర్వార తాపత్రయాభీల దావాన్ని చేఁ  
 గ్రాఁగి దుఃఖాబ్ధిలోఁ దోఁగి యే కర్మము<sup>3</sup> ధర్మముం బొందఁగాలేక  
 సంసారచక్రంబు నందున్ బరిభ్రామ్యమాణాత్ములై యుందు ర మ్ముఠ  
 చేతస్కులం జెప్పంగా నేల? ఓ దేవ! విజ్ఞాన దీపాంకురంబైన మీ పాద  
 పంకేరుహ చ్ఛాయఁ<sup>4</sup> బ్రాపింతు మజ్జాక్ష సన్మోని సంఘంబు లై కాంతిక  
 స్వాంతతం బేర్చి దుర్దాంత పాపాఘ నిర్ణాశకాంబు ప్రవా హోద్ర  
 గంగా నివాసంబు నా నొప్పు మీ పాద యుగ్మంబు, యుష్మ న్ముఖాంభోజ  
 నీ దోగ్ధతం బైన వేదాండజ శ్రేణిచేతం గవేషించి సంప్రాప్తులై  
 యుందు రో నాథ! వైరాగ్య శక్తిస్ఫుట జ్ఞాన బోధాత్ములై నట్టి ధీరో  
 త్తముల్ నిత్య నైర్మల్య భవ్యాంతరంగంబులం దే పరంజ్యోతి పాదాబ్జ  
 పీఠంబు గీలించి కైవల్య సంప్రాప్తులై రట్టి నిర్వాణమూర్తిం బ్రశంసించు  
 మింద్రాది వంద్యా!ముకుందా!సమస్తంబు గల్పింపఁబాలింపఁదూలింపఁగా  
 బెక్కు దివ్యావతారంబులం బొందు నీ పాద పంకేరుహ ధ్యాన పారీణ  
 సుస్వాంతులై యొప్పు భక్తాళికి నోక్షదం బైన మీ పాద కంజాతముల్  
 గొల్తు మీశా! రమాధీశ! పుత్రాంగనా మిత్ర సంబంధ బంధంబులం జెంది  
<sup>4</sup>నిత్యంబు దుష్టక్రియా లోలులై దేహ గేహంబులం దోలి వర్తించు  
 దుర్మానవ శ్రేణులం దంతరాత్ముండవై యుండియుం దూరమై తోచు  
 మీ పాద పద్మంబు లర్చింతు మో దేవ! బాహ్యేంద్రియ వ్యాప్తినుద్వృత్తు  
 లై నట్టి మూఢాత్ము లధ్యాత్మ తత్త్వ ప్రభావాధ్యులై మీ పదాబ్జాత  
 విన్యాస లక్ష్మీ కళావాసముం గన్న య య్యుత్తమ శ్లోకులం గానఁగా  
 జాల ర వృణ్యు లాదుష్టులం జూడఁగా నొల్లరంభోధి రాట్కున్యకా కాంత!

~~~~~  
 1. వర్గానతాపంబులన్ (క.ద.బ.) 2. బోవగా (క.బ.) 3. బ్రాపింతు రజ్జాక్ష (క.చ.టద.బ.);
 బ్రాపింతు మజ్జాక్ష (హ) 4. సోహం మమేతి క్రియాలాపులై (క. బ.)

వేదాంత శుద్ధాంత సిద్ధాంత మై యొప్పు మీ సత్కథాపార చంచత్సుధా
సార పూరంబులం గ్రోలి సౌఖ్యోన్నతికి సోలి ధీయుక్తులై వ్రాలి
తాపంబులం దోలి మోదంబులం దేలి సంపన్నులై మన్న¹నిత్య ప్రపన్నుల్
మహోత్కంఠతం బేర్చి వై కుంతదామంబు నల్పక్రియా లోలురై కాంతు
రద్ధివ్య వానైక సంప్రాప్తికిం గోరుచున్నార మో దేవ! వై రాగ్య విజ్ఞాన
బోధాత్మ యోగక్రియారూఢి సంతర్పహిర్యాప్తిఁ జాలించి శుద్ధాంత
రంగంబు గావించి హృత్పద్మవాసుండవై ²చిన్మయాకారమై యున్న నీ
యున్నతానంత తేజో విలాసోల్ల సన్మూర్తిఁ జిత్తంబులం జేర్చి యానంద
లోలాత్కృతం బొల్చు యోగీశ్వర శ్రేణికిం దావకీనానుకంపాను లబ్ధ
స్ఫుట జ్ఞానముం గల్గుటం జేసి ³యాయాసముం జెందదో దేవతాచక్ర
వర్తి ! సదానందమూర్తి! జగద్గీర్తికిర్తి! లసద్భూతవర్తి! భవద్దాసురై
నట్టి మమ్ముం జగత్కల్పనాసక్త చిత్తుండ వై నీవు త్రైగుణ్య విస్ఫూర్తిఁ
బుట్టించినం బుట్టుచే కాక నీ భవ్య లీలానుమేయంబుగా సృష్టి నిర్మా
ణముం చేయ నే ⁴మెంత వా రొదు మీ శక్తి యుక్తిన్ భవత్పూజఁ
గావించు మట్లుండె నీ ⁵సత్కథాజాతులై నట్టి మమ్మెన్నఁగా నేల
సద్యాత్మతత్త్వంబవన్నం బరంజ్యోతి వన్నం బ్రపంచంబవన్న స్పృధిష్ఠాత
వన్న ⁶సదాసాక్షి వన్నన్ గుణాతీత! నీవే కదా పద్మపత్రాక్ష! సత్త్వాది
త్రైగుణ్య మూలంబు నా నొప్పు మాయా గుణంబందు నుద్యోగహస్త
త్త్వమై నట్టి నీ వీర్యముం బెట్టుటంజేసి నీ వింతకుం గారణం బొదు
వాయాయి కాలంబులన్ నీకు సౌఖ్యంబు లే మెట్లు గావించు మే రీతి
సన్నంబు భక్షింతు మెబ్బంగి వర్తింతు మే నిల్కడ న్నుందు మే జీవ
లోకంబై యాధారమై యుండి భోగంబులం బొందు⁷చున్నున్న యిక్కార్య
సంధానులై నట్టి మాకుం జగత్కల్పనాసక్తికిం దేవ నీ శక్తి దోడ్పాటు
గావించి విజ్ఞానముం జూపి గారుణ్య సంధాయివై మమ్ము రక్షింపు లక్ష్మీ
మనః పల్వలక్రోడ! యోగింద్ర చేత స్వరో హంస! దేవాది దేవా!
నమస్తే ! నమస్తే ! నమస్తే ! నమః.

203

~~~~~
1. నిత్యప్రసన్నుల్ (క.చ.త.జ.ద.బ.) 2. చిన్మయాకారత స్తున్న (తం) 3. యాయా
న లేదయో దేవతా (తం); యాయాసముం జెందదో (హ) 4. మెంత వారమ్ము చుచ్చుక్తి
బ. హ.) 5. జాతులమై న (క. బ. హ.) 6. మహాతత్త్వ (తం. వా.) 7. చున్నున్న మేరీతి
ంబు నిష్కార్య సంధాను లై నట్టి (తం.) 8. శక్తికిన్ (హ. తం. వా.)

అధ్యాయము - ౩

సీ. అనినఁ బ్రసన్నుడై హరి మహదాదుల కన్యోన్య మిత్రత్వ మంద కున్న
కతమున నిఖిల జగత్కల్పనా శక్తి వోడమ కుండుట దన బుద్ధి నెఱిగి
కై కొని కాలవేగమున నుద్రేకంబు నొందిన ¹ప్రకృతితోఁ ²బొంది నిజ బ
లము నిల్పి తా నురుక్రముఁ డన సప్త వింశతి తత్త్వముల యందు సమత నొక్క
తే. పరి ప్రవేశించి యాతత్త్వ భవ్యగుణము, నందుఁ జ్యేష్ఠాను రూపంబు లలరఁజెంది
*యొకటి నొక్కటి గలయకయుండి విశ్వరచన మెఱుంగని యా తత్త్వనిచ
యమునకు. 204

వ. ఇట్లు విశ్వ నిర్మాణ నిపుణత్వంబు నెఱుంగఁ జూపుచు నన్నింటికి నన్యోన్యతం
గల్పించి, తన యనుగ్రహంబునం బ్రేరితం బై కానంబడి క్రియాసామర్థ్యంబునఁ
జెన్నొందిన తత్త్వ వితానంబు దేవ ప్రేరితం బై స్వకీయంబులగు నంశంబుల
చేతం బుట్టించిన విరాడ్విగ్రహం బై (తత్త్వ వితతి) దమ యందుఁ జెందిన
పుండరీకాక్షుని కళాంశంబున నొకటి కొకటికి నైక్యంబు వాటిల్లి పరిణతంబై
రూపాంతరంబును జెందె. ఏ తత్త్వంబున నేనియుఁ జరాచరలోక పుంజంబులు
నిండియుండు నా హిరణ్మయం బైన విరాడ్విగ్రహంబు నొందిన పురుషుండు
సర్వజీవ సమేతుడై యుండె నంత. 205

క. జలములలోపల ³నిమ్ముల, ⁴జలరుహ జాతాండ మందు సాహస్రాబ్జం
బులు నిలిచెఁ గార్యరూపా, ⁵కలితం బగు న విస్మరాబ్జుగర్భము వరుసన్. 207

తే. దై వకర్మాత్మశక్తి వితానములను, దగిలి తనచేతఁ ⁶దను దాన దై వశక్తి
యగుచు వెలుఁగొందుచుం బ్రకారాంతరమునఁ, దనువు వితతంబుగాని చై తన్య
మొంది. 208

తే. రూపసంసక్తిఁ జేసి నిరూఢకర్మ, ⁷శక్తియును వృత్తిభేద సంసక్తి దశ వి
ధములు గలిగిన ప్రాణరూపమును నాత్మ, శక్తికిఁ బో క్తృత్వముగచున్న శక్తిగలిగి.

క. త్రివిధం బగుచును నాధ్యాత్మ్య విభేదంబులను బాపి ⁹మఱి యధిభూతా
త్మవిరా డ్రూపం బగునిది, వివిధ ప్రాణులకు నాత్మ ¹⁰విధమై మఱియున్. 209

1. ప్రకృతితో (చ. ట. డ. బ.) 2. నోలిబొంద, నిజయోగ బలమున నిలిపియు సప్రవింశతి
తత్త్వములయందు సమత నొక్క (ట); “త్రయో వింశతి తత్త్వానాం గణం యగవ దావిశత్” అని
మూలము (రి-2) *ఒకటి నొకటిని (చం. వా.) 3. నిమ్మల (క. ట. డ.) 4. జలరుహ జాతాండ
పుటము సాహస్రాబ్జంబులు (త. జ. డ. చ. బ.) 5. కలితంబై య విస్మరాజ (చ. ట. త. జ. డ.)
6. దా నేకదై వశక్తి (హ) 7. శక్తి యగుచుఁ గ్రియాను రాసక్తి (తం) 8. బోధవృ (హ. వా.)
9. మరియును బొలుపొందు విరాడ్రూపంబగు (క.చ.ట.త.గ.జ.ద.బ.) 10. విభురూపంబై (క.చ.ట.బ.)

- క. జీవంబై పరమాత్మకుఁ, దావలమై యాదిమావతారం బగు న
దేవుని గర్భంబున భూతావలి తోడం బ్రపంచ మర్థిం దోచెన్. 210
- వ. ఇట్లు దోచిన విరాట్పురుషుం డాధ్యాత్మికాధిదైవి కాధిభౌతికంబు లను
భేదంబులచేఁ బూర్వోక్త క్రమంబున వెలుఁగొందు ననుచు విదురునకు
మైత్రేయుం డెఱింగించె. అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె, 211
- చ. హరి పరమాత్ముఁ డీకుఁ డజుఁ ¹డాధ్యుఁ డనంతుఁ డనంతమూర్తి సా
గరతనయా హృదీకుఁడు వికార విదూరుఁడు నిత్యమంగళా
కరుఁడు గృపాపయోనిధి యకల్మష చిత్తుఁడు సర్వశక్తి దా
మరన విలోచనుండు బుధమాన్య చరిత్ర పవిత్రుఁ డిమ్ములన్. 212
- వ. ఇ తైఱుంగున నీకుం డగు నధోక్షజుండు ²మహా దాది తత్త్వంబుల మనంబుల
ఘనంబు లగు తలంపులు దా నెఱింగి, యట్టి తత్త్వంబుల వివిధవృత్తిలాభము
నకై స్వకీయ చిచ్ఛక్తిచే నిట్లు లొసర్తునని చింతించి, నిజకళా కలితం బగు
విరాడ్వి గ్రహంబు నందు నగ్నిప్రముఖం బగు ³దేవతావళి కెల్ల నివాసం బగుచుఁ
గానంబడిన వైరాజపురుషుని ⁴యాస్యాద్యవయవంబుల వినిపింతు. దత్తావధా
నుండవై వినుము, 213
- సీ. సరనుత యా దివ్య పురుషోత్తముని పృథగ్భావంబు నొంది ముఖంబు వలన
భువన పాలకుఁ డైన పవమాన సఖుఁ డంత రాత్ముఁ డీశ్వరు నంశ మైన ⁵వాణి
కనయంబు ననుకూల మగుచు నిజస్థానమునఁ బ్రవేశించిన ముఖము నందుఁ
బరఁగు జీవుండు శబ్దము నుచ్చరించుఁ బృథగ్భావము లగు నేత్రముల వినుఁడు
- తే. చక్షురింద్రియ యుక్తుడై సరవిఁజెంద, రూప విజ్ఞాన మహిమ నిరూఢి నొందు
మఱియుఁ జర్మములను ఐవమానుఁడీశ్వ,రాంశమైతత్త్వగింద్రియమందుఁగూడి.
- వ. నిజ నివాసంబు నాశ్రయించిన జీవుండు స్పర్శేంద్రియ గతుండగు. పృథగ్భావం
బైన శ్రోత్రంబుల దిక్కు లచ్యుత కళాంశంబు లగు. శ్రవణేంద్రియ యుక్తంబులై
నిజస్థానంబుల బొందిన జీవుండు శబ్ద జ్ఞాన గతుం డగు. మఱియుఁ దాలుపు
నిర్విన్నంబైన లోకపాలుండగు వరుణుం డందుఁ బ్రవేశించి రసనేంద్రియంబుచేఁ
బ్రాకాశించినం బ్రాణి రసంబులం గ్రహించె. పరమేశ్వరుని నానికేంద్రియంబు
పృథగ్భావంబు నొంది యాశ్వినేయాధిష్ఠానంబై ఘ్రాణాంశంబు నొందిన జంతువు

1. డాధ్యుడు (ప్ర.జ.వ.చ.బ.) 2. మహదాది భూతంబుల (ప్ర.త.జ.బ.) 3. భూతావలి కెల్ల
(క.చ.బ.) 4. యవతారంబు (క) 5. వాని (హ. లం. బా.)

గంధగ్రహణ సమర్థంబయ్యె. వెండియు భిన్నం బైన చర్మంబున నోషధులు పరమ పురుషాంశంబు లైన కేశంబులం గూడి నిజ నివాసంబు నొందిన జీవుండు కండూయమానుం డగు. భిన్న భూతం బైన మేధ్రంబునం బ్రజాపతి రేతంబున నిజస్థానంబు నొందిన జీవుం డానందంబునుం బొందు. భిన్న భావం బైన గుదంబున మిత్రుఁ డచ్యుతాంశంబును బొంది పాయువుం గూడి నిజాధిష్ఠానంబు నొందిన జీవుండు విసర్గంబుఁ జెందు. వేఱు వేఱైన బాహువులం ద్రిదశాధిశ్వరుం డైన పురందరుండు క్రయ విక్రయాది శక్తియుక్తుఁ డగుచు నిజస్థానంబు నొందిన జీవుండు వానిచేత జీవితం బొందు. మఱియుఁ బాదంబులు నిర్భిన్నంబు లైన విష్ణుండు స్వావాసంబుఁ గైకొని గతి శక్తిం బొందిన జీవుండు గమనాగమ నార్హుం డయ్యె. వెండియు భిన్న భావం బైన హృదయంబు మనంబు తోడం గలిసి నిజాధిష్ఠానంబునం జుండ్రుండు ప్రవేశించిన జీవుండును శరీర సంకల్పాది రూపం బగు వికారంబునుం బొందు. భిన్న భావం బైన యహంకారంబున నహంకృతి యుక్తుం డై రుద్రుండు నిజస్థానంబుగా వసియించు. ఆ యహంకృతిచే శరీరి కర్తవ్యంబులు నడపు. బుద్ధి వాగీశ్వరావాసంబై హృదయంబు తోడం గలిసి నిజాధిష్ఠానంబున బోధాంశంబుచే వెలింగిన శరీరి బోధ్యవ్యతం బొందు. భిన్నం బైన చిత్తంబు బ్రహ్మవాసంబై చేతనాంశంబు నొందినఁ బ్రాణి విజ్ఞానంబునుం బొందు. ఆ విరాట్పురుషుని శీర్షంబున స్వర్గంబును, చరణంబుల వసుమతియును, నాభి యందు గగనంబునుం గలిగె. సత్త్వాది గుణ పరిణామంబుల నమరు లైరి. ఊర్జిత సత్త్వగుణంబున నద్దేవతలు ద్రిదివంబునుం బొందిరి. రజోగుణంబున మనుజులును గవాదులును ధరణిం బొందిరి. తామసంబున భూతాదులైన రుద్ర పార్షదులు ద్యావా పృథివ్యంతరం బగు వియత్తలంబునుం బొందిరి. ముఖంబు వలన నామ్నాయంబు లుత్పన్నంబు లయ్యె వెండియు.

215

క. ధరణీ దివిజులు శ్రుతులును, నరవర య మ్మేటి ముఖమునం బొడముట భూ
సురుఁ డఖిల వర్ణములకుఁ, గురుఁడు న్ముఖ్యుండు నయ్యె గుణరత్ననిధి! 216

క. ధర బ్రాహ్మణాదికము ద, స్కర బాధం బొందకుండఁ గైకొని కావన్
బురుషోత్తము బాహువులఁ, నరనాథకులంబు పుట్టె నయతత్త్వనిధి! 217

క. గణుతింపఁగఁ గృషి గో ర, క్షణ వాణిజ్యాది కర్మ కలితంబుగ నా
గుణనిధి యూరువు లందుం, బ్రణుతింపఁగ వైశ్యజాతి ప్రభవం బయ్యె. 218

తే. తివిరి నేవక ధర్ములై దేవదేవు, పదములను శూద్ర సంతతు లుదయ మైరి
వీర లందఱు దమ తమ విహితకర్మ, మలరఁ జేయుచు జనకుండు నాత్మగురుఁడు.

క. అగు సర్వేశు ¹పరావరు, జగదేశ ప్రభుని పాద జలజాతంబుల్
దగిలి భజింతురు సతతము, నిగమోక్తిన్ భక్తియోగ నిపుణాత్మకులై . 220

తే. మహిమ దీపింపఁ గాల కర్మ స్వభావ, శక్తి సయ్యుక్తుఁ డగు పరమేశ్వరుని భూరి
యోగమాయా విజృంభణోద్యోగ మెవ్వఁ, డెఱిగి సుతియింపఁగానోపు నిద్ధచరిత!

ఉ. ²అన్య కథానులాపము లహర్నిశమున్ బరియించి చాల మా
లిన్యము నాత్మశోభనవిలీనత నొందు మదీయ జిహ్వా సౌ
జన్యము ³నొందె నేడు హరిసద్గుణ దివ్య కథామృతంబు న
న్మాన్య చరిత్రమై నెగడు మద్గురు వాక్యపదంబుఁ జెందఁగన్. 222

మ. హరి నామాంకిత సత్కథామృత రసవ్యాలోలుఁ డై నట్టి స
త్పురుష శ్రేష్ఠుఁ డసత్కథా లవణవాః పూరంబు దాఁ గ్రోలునే?
వరమందార మరందపాన కుతుకస్వాంత ద్విరేఫంబు ⁴స
త్సరమై పోవునె ⁵చేతి వేములకుఁ దద్గంధాను మోదాత్మమై. 223

క. హరి మహిమము ద న్నాభీ, సరసిజ సంజాతుఁ డైన చతురాననుఁడున్
బరికించి యెఱుంగ డనిస ని, తర మనుజులఁ జెప్ప నేల తత్త్వజ్ఞునిదీ! 224

తే. శ్రుతులు దమలోన వివరించి చూచి వుండ, రీక లోచను నుత్తమశ్లోక చరితు
నమరగణవంద్యమాన పాదాబ్జ యుగళు, వెదకి కనుఁగొనలే వండ్రు విమలమతులు.

క. *హరియున్ దన మాయాగతిఁ, బరికించియుఁ గానఁ డయ్యెఁ బరిమితి లేమిన్
మఱి మాయావిని మోహిని, చరితముఁ గనుఁగొందు రెట్లు చతురాస్యాదుల్.

క. ఆ దివిజాఫీకుఁడు మహా, దాదులు దిక్పతులు పంకజాసనుఁడుం గొ
రీ దయితుఁడు గనఁ జాలని, శ్రీ దేవుని పదయుగంబు చింతింతు మదిన్. 227

1. పరాత్పరు (తం. వా.) 2. అన్యక కథాలాపము (క.చ.ట.త.) 3. తోడఁగ్రోలు (హ)
4. నక్కరచే (డ) 5. చేదు వేములకు (హ); తీగవేములకు (చ. బ.) *ఈ పద్యము వ్రాత ప్రతు
లందు లేదు.

అధ్యాయము—౭

క. అని మైత్రేయుం డ విద్దు, రున కెఱిగించిన తెఱంగు రుచిరముగా న
ర్జున పౌత్రునకుఁ బరాశర, ముని మనుమం డెఱుంగఁ జెప్పె ముదము దలిర్పఁ.

వ. వెండియు నిట్లనియె.

క. భూ మీశ్వర! మైత్రేయ మ, హా ముని విదురునకు నట్లు హరిశుభ గుణ లీ
లా మాహాత్మ్యముఁ జెప్పిన, నామైత్రేయునకు విదురుఁ డనియె మఱియుఁ.

క. ¹అగుణుం డగు నీశ్వరునకు, జగదవనోద్భవ వినాశ సత్కర్మములుం
దగు ²లీల లెట్లు లాతఁడు, సగుణుండై యుంట యెట్లు సౌజన్య నిధి! 231

సీ. ³అన, నర్చకుని గతి ననవుడు, మైత్రేయమునిఁ జూచి విదురుఁ డిట్లనియె మరల
బాలుఁడు గ్రీడావిరోల మానసమున దీపించు లీలానురూపుఁ డగుచుఁ
⁴గానిచోఁ గామానుగతుడై రమించును నర్చకుఁ డర్థి వస్త్ర్వంతరమున
నర్చ కాంతరమున నై నను బాలకేశీ సంగుఁ డగుచు నోలినఁ జరించు

తే. ⁵హరియు నెపుడు నివృత్తుఁడత్యంత తృప్తుఁడగుట వర్తించుటెట్లుగ్రీడాదులందు
మఱియుఁద్రిగుణాత్మకంబైనమాయఁగూడి, యభిలజగములుగల్పించెననుటయెట్లుఁ

సీ. అ మ్మాయచేత నీ యభిలంబు ⁶సృజియించి పాలించి పొలియించి పరమపురుషుఁ
డనఘాత్మ! దేశకాలావస్థ లందును నితరుల యందు నహీన మైన
జ్ఞాన స్వభావంబుఁ బూని యా ప్రకృతితో నె బ్బంగిఁ గలనె? దానేకమయ్య
గోరి సమస్త శరీరంబు లందును జీవరూపమున వసించి యున్న

తే. ⁷జీవునకు దుర్బగ క్లేశసిద్ధి యెట్టి, కర్మమున సంభవించెను? గడఁగి నాడు
చిత్త మజ్ఞాన దుర్గమస్థితిఁ గలంగి. ⁸యధిక భేదంబు నొందెడు ననఘ చరిత!

వ. అది గావున సూరిజనోత్తముండ వైన నీవు మదీయ మానసిక సంశయంబులు
దొలగింప నర్హుండ వని విదురుండు మైత్రేయ మహామునీండ్రు నడిగె. అని
బాదరాయణ తనూభవుం డభిమన్యు నందనున కిట్లనియె. 234

1. అగుణునకు నిర్వికారికి (హ) 2. లీలలైన నాతఁడు (తం. వా.) 3. అని యర్చకునిగతి ననఘుని మైత్రేయ (హ) అని యర్చకునిగతి యనుకొని (హ) 4. గైకొని (చ. ట. త. జ. బ.) 5. దనుజ భేదనుఁడెట్లు స్వతంత్రవృత్తి వెలయ వర్తించె నే రీతి విక్రమించె (క. బ.) 6. ద్రుంచిన శశ్వత్త కాకుఁ డీశ్వరుండు పరుండు (తం.) 7. జీవునికి దగు విభూతి ప్రసిద్ధియేమి (క.చ.ట.త.తం.) 8. అదృశంబునఁ బొందెడు (క.బ.తం.)

- క. సరసిరుహోదర మంగళ, చరితామృత పాన కుతుక సంగంబున ని
ర్భరుడగు విదురునకు మునీ, శ్వరుడగు మైత్రేయుఁ డనియె సజ్జనతిలకా! 235
- చ. వినుము ¹వితర్కవాదములు విష్ణుని పుల్లసరోజ పత్ర నే
త్రుని ఘనమాయ నెప్పుడు విరోధము నేయుఁ బరేళు నిత్యశో
భనయుతు బంధనాదిక విపద్దళలు ²గృహణత్వ మెప్పుడే
ననయముఁ బొంద లేవు విభుఁ డాద్యుఁ డనంతుఁడు నిత్యుఁ డౌటచే. 236
- వ. మఱియు. 237
- చ. పురుషుడు నిద్రవోఁ గలలఁ బొందు సమస్త సుఖంబు లాత్మ సం
హరణ శిరో విఖండనము లాదిగ జీవునికిం బ్రబోధమం
దరయఁగఁ దోచుచున్న గతి నాదిఁ బరేళుఁడు బంధనాదుల
బౌరయక తక్కు తెల్ల సుచు బుద్ధిని సంశయ మందె దేనియు. 238
- వ. అ విద్విధ మతనికిం గలుగనేర దది యెట్లంటేని. 239
- చ. లలిత విలోల నిర్మల జల ప్రతిబింబిత పూర్ణ చంద్ర మం
డలము దదంబు చాలన విడంబన హేతువు నొందియు ¹వియ
త్తలమునఁ గంప మొందని విధంబున సర్వ శరీర ధర్మముల్
గలిగి రమించు నీకునకుఁ గల్గఁగ నేరవు కర్మ బంధముల్. 240
- వ. కావున జీవునకు విద్యా మహిమం జేసి కర్మ బంధనాదికంబు సంప్రాప్తం బగుం
గాని సర్వ భూతాంతర్యామి యైన యీశ్వరునకుఁ బ్రాప్తంబు గానేర దని
వెండియు. 241
- చ. నరునకు నాత్మ దేహజ గుణంబులఁ బాపఁగ నోపుఁ బంక జో
దర చరణారవింద మహితస్ఫుట భక్తియ యింద్రియంబు లీ
శ్వర విషయంబు లై న మది సంచిత నిశ్చల తత్త్వమైనచో
సరసిజ నేత్ర కీర్తనమె చాలు విపద్దళలం జయింపఁగ. 242
- చ. హరి చరణారవింద యుగళార్చన సన్నతి భక్తి యోగముల్
నిరతము గల్గువారె భవ నీరజగర్భుల కందరాని భా
సుర పద మందుఁ జేరుదురు సూరి జనస్తవనీయ! యట్టి స
త్పురుషుల పూర్వజన్మ ఫలమున్ గణుతింపఁ దరంబె యేరికి. 243

1. కుతర్క (చ.ద.) 2. గృహణత్వభావము (క.బ.తం.) గృహణ స్వభావమున్ (ద.ద.)

వ. అని చెప్పిన విదురుండు మైత్రేయుం గనుంగొని ముకుళిత హస్తండును వినమిత మస్తకుండు నగుచుం దన మనంబున శ్రీహరిం దలంపుచు వినయ యుక్త వచన రచనుండై యిట్లనియె. మునీంద్రా! భవదీయ వాక్యంబులచేత నా మనంబున నారాయణుండు లోకైక నాథుం డెట్లయ్యె ననియు, శరీరధారి యైన జీవునికిఁ గర్మబంధంబు లే రీతి సంభవించె ననియునుం బొడమిన సంశ యంబు నేఁడు నివృత్తం బయ్యె. ఎట్లనిన లోకంబున కీశ్వరుండు హరి యనియు జీవుండు పరతంత్రుం డనియును దలంపుదు. నారాయణభక్తి ప్రభా వంబు ప్రాణిగోచరం బైన యవిద్యకు ¹నాశనకారణం బనం దనరుచుండు. నారాయణుండు దనకు నాధారంబు లేక సమ స్తంబునకుం దాన యాధారభూతుండై విశ్వంబు వొదిలి యందు దా నుండు తెఱుం గెట్లు? శరీరాభిమానంబును బొంది యెవ్వఁడు మూఢతముం డై సంసార ప్రవర్తకుం డగు. నెవ్వండు భక్తిమార్గం బునఁ బరమాత్ముం డైన వుండరీకాక్షనిఁ జెందు. వీర లిద్దఱును *(సంశయ క్షేపణంబులు లేమిం జేసి) సుఖానంద పరిపూర్ణులై యభివృద్ధి నొందు వారగుదురు. (ఎవ్వండు సుఖ దుఃఖాను సంధానంబుచే లోకానుగతుం డగుచుం బ్రమోద వేదనంబుల నొందు సతండు దుఃఖాశ్రయుం డగు.) నారాయణ భజనంబు సమ స్త దుఃఖ వివారణం బగు నని భవదీయ చరణ సేవానిమిత్తం బునం గంటి. ప్రపంచంబు ప్రతీతి మాత్రంబు గలిగి యున్నది. అయిన నందుకుఁ గారణంబు లేకుండుటం జేసి ²దెలియనివాఁడ నై వర్తింతు. అని వెండియు. 244

క. లలి నా మదిఁ దలంపుదు సుమ, తులు గొనియాడంగఁ దగిన తోయజనాథుం డలవడ నల్ప తపో ³నిర, తుల తలపోతలకు మిగుల దుర్లభుఁ డంచు. 245

సీ. ఇంద్రియంబుల తోడ నెలమి నొప్పెడి మహదాదుల నితరేతరానుషంగ ముగఁ జేసి వానియం దొగి విరా డ్దేహంబు పుట్టించి యందుఁ జేపట్టి తాను ⁴వసియించు నాతఁడు ⁵వరల సహస్ర సంఖ్యాతంబు లగు మస్తకాంఘ్రి బాహు కలిత సత్పురుషునిగా బ్రహ్మవాదులు పలుకుదు రా విరాట్రుభువునందు

తే. భువనజాలంబులలజడిఁబొరయకుండుఁ బ్రాణదశకంబు⁶నింద్రియార్థములునింద్రి యాధిదై వతములు గూడ ననఘ! త్రివిధ, మగుచు విప్రాదివర్ణము లయ్యెనందు.

క. ఇలఁ బుత్రపౌత్ర ⁷సంపద, గలిగిన వంశములతోడఁ గడుఁ జోద్యముగా లలిఁ బ్రజలే గతిఁ గలిగిరి? కలిగిన యా ప్రజలచే జగము తెట్లుండెన్? 247

1. నధిష్ఠానంబని చనరుచుండు (క.చ.డ.ద.తం.) 2. తెలిసిన వాడనై (ట.త.) 3. పుత్రుల పొంతకు చూడ (చ) 4. వసియించె సతఁ డుత్పన్నమున సహస్ర (చ) 5. చతుర (తం. పా.) 6. సేంద్రియార్థములు (హ) 7. సత్పుల (టం)

క. చతురత దీపించు ప్రజా, పతులకుఁ బతి యన్గ నెలయు పద్మావతి యే
గతిఁ బుట్టించెను స్రష్ట, ప్రతతులచే నవవిధ ప్రపంచము మఱియు॥ 248

తే. వాని భేదంబులును మను వంశములును. మనుకులాధీశ్వరులును దన్మనుకులాను
చరితములు నేవిభూతి నే జావ దీని, నింతయునుఁ బుట్టజేసె నా కెఱుంగఁబలుకు.

క. ¹ధరణికిఁ గ్రిందట, మీఁదట ²తరమిడి గల లోకములను ³దత్తత్ స్థితుల॥
వరుసలుఁ ⁴బరిమాణంబులుఁ, ⁵జిరకృప నెఱిఁగింపు నాకు సిద్ధవరిత్రా! 250

క. సుర తిర్యజ్జుర రాక్షస, గరు డోరగ సిద్ధ సాధ్య గంధర్వ నభ
శ్చర ముఖభవములు ముని కుం, జర! గర్భ స్వేదజాండంబుల తెఱంగున్! 251

క. త్రిగుణ ప్రధానకంబులు, నగు నవతారములు పూర్ణమై వెలసిన యా
⁶జగదుత్పత్తి స్థితిలయ, నిగమముల విధంబు వాని నిలుకడలు దగ॥ 252

క. చక్రాయుధ సౌందర్య ప, రాశ్రమ ముఖ గుణములును ధరామరముఖ ప
ర్ణక్రమములు నాశ్రమ ధ, ర్మక్రియలును శీలవృత్త మతభావములు॥ 253

తే. యోగ విస్తార మహిమలు, ⁷యోగములును, జ్ఞాన మార్గంబులును, బరిజ్ఞాన సాధ
నములునై యొప్పు సాంఖ్యయోగములు, విశవ, జలజనయన⁸స్మృతంబు లొ
కాశ్రమములును. 254

సీ. పాషండ ⁹మార్గంబు ప్రతిలోమకుల విభాగములు జీవుల గుణ కర్మములును
పలుకుల గతులను గలగెడి ధర్మ మోక్షముల యందలి పరస్పరవిరోధ
ములు లేని సాధనములు భూమిపాలక నీతివార్తలు దండనీతి జాడ
యునుఁ బృథగ్భావంబులును విధానములునుఁ బితృమేధములును దత్పితృ వినర్గ

తే. గతులు దాదాగ్రహంబులు గాలచక్ర, మున వసించిన నిలుకడలును దపంబు
దానములుఁ దత్ఫలంబులుఁ ¹⁰దనరుప్రబల, ధర్మములు ప్రజలొనరించు
కర్మములును. 255

చ. వదలక భూజనావళికి వచ్చు విపద్దశ ధర్మముల్ సరో
జదళ నిభాజుఁ డే గతిని సంతన మందెడు, నెట్టి వారిఁ బెం
పొదవఁగఁ గానవచ్చు, గురువుల్ ప్రియశిష్యులు గొల్వ వారు న
మృదమునఁ గోరు ధర్మములు మానుగ నె న్నెఱిఁగింతు రిమ్ముల॥ 256

1. సరవింగ్రించన్ మీఁదన్ (హ. వా.) 2. ధరణికి (హ. వా.) 3. దగునిలుకడలన్ (క)
4. బరిజ్ఞానంబులు (హ. వా.) 5. నెఱిఁగింపఁ గదయ్య నాకు నిద్ధవరిత్రా (తం. వా. త. జ.)
6. జగదుత్పాదన రక్షణ (క.తం.) 7. యోగములును (హ.తం.వా.) 8. కృతంబులొ (హ.తం.వా.)
9. ధర్మంబు (హ.తం.వా.) 10. తగు ప్రవాస (క.చ.త.); తగు ప్రధాన (జ.).

క. విలయాది భేదముల న, య్యలఘునిఁ బరమేశు నెవ్వ రంచిత భక్తిఁ
గొలుతు ¹రదెవ్వనితో ను, త్కలిక² సుఖియించు జీవతత్త్వము మఱియు³. 257

క. గోవిందుని రూపంబున, జీవబ్రహ్మలకు నై క్యసిద్ధియు నెట్లా
భావన సుపనిషదర్థం, బై వెలసెడి జ్ఞాన మెట్టి దార్య స్తుత్యా! 258

తే. ఉచిత మగు నట్టి శిష్య ప్రయోజనములు. ²సజ్జనులచేత విజ్ఞాన సాధనములు
నేమి పలుకంగఁబడువానినెల్ల మఱియుఁ, బొలుచువై రాగ్యమునఁ దగుపురుషభక్తి.

తే. ఇన్నియుం దెలియ నానతి యిచ్చి నన్ను, నర్థి రక్షింపు యజ్ఞ దానాది పుణ్య
ఫలము వేదంబు చదివిన ఫలము నార్త, జనులఁ గాచిన ఫలముతో సమము గావు.

క. అని విదురుఁడు మైత్రేయుని, వినయంబునఁ దెలియ నడుగు విధమెల్లను వ్యా
సుని సుతుఁ డభిమన్యుని నం, దనునకు నెఱిగించి మఱియుఁ దగ నిట్లనియె⁴.

అధ్యాయము—౯

చ. ఇలఁ గల మానవావళికి నెల్ల నుతింప భజింప యోగ్యమై
వెలసిన పూరుషంశము పవిత్రము నేయఁగఁ బుట్టి నద్గణా
కలిత యశః ప్రసూన లతీకాతతికిం బ్రతి వానరంబు పెం
పలరఁగఁ బ్రోదివెట్టుదు గదయ్య ముకుంద కథామృతంబున⁵. 262

తే. అల్పతర మైన సుఖముల నందుచున్న, జనులు దుఃఖంబు మాన్పంగఁ జాలు నట్టి
³పుండరీకాక్ష గుణ కథా⁴ప్రోతమైన, వితత నిగమార్థ మగు భాగవతము నీకు.

ప. ఎఱింగింతు విను మని యిట్లనియె, 264

సీ. అ మృహా భాగవతామ్నాయ మొకనాఁడు గైకొని పాతాళ లోక మందు
⁵నప్రతిహత బుద్ధియై వాసుదే వాఖ్యఁ బొలుచు సంకర్షణ మూర్తి దివ్య
పురుషుఁడు దనుఁదాను బుద్ధిలోఁ జూచుచు సలలిత ధ్యాన ముకుళిత నేత్రు,
డై సనందాభ్యుద యార్థంబు గను విచ్చి చూచిన వారు సంస్తుతు లొనర్పు

తే. సమర గంగావగాహనులై మహేంద్ర, కన్య లార్ద్ర జటాబంధ కలిత లగుచు
భర్తృవాంఛానుబుద్ధి నప్పరమపురుషుఁ, గదియనేతెంచి తత్పాదకమల యుగము.

1. రెవ్వనిలో (తం. వా.) 2. సరస చాట్రత విజ్ఞాన సాధనములు (చ) 3. పుండరీక విలోచన ప్రోక్తమైన (చ) “యదాహ సాక్షాత్కృతా నృషిభ్యః” అనియే మూలము (8-2) 4. ప్రోక్తమైన (హ) 5. నప్రతీక జ్ఞానియై (హ. తం. వా.)

క. నేవించి భక్తితో నా, నావిధ పూజోపహార నతి సుతులను నా
దేవుని హృదయము వడసిరి, యా వేళ సనందనాదు ల మృహితాత్ముఁ. 266

మ. మన సాహస్ర కిరీటరత్న విలసత్కాంత ప్రసిద్ధ ప్రభా
జని తోదగ్ర రుచి ప్రకాశిత ఫణా సాహస్రుఁ డా దేవతా
వన దీక్షచణు రూప కృత్యము లొగిఁ వాంఛఁ బ్రశంసించి వా
రనురాగ స్థితోక్తు లొప్ప నడుగఁ హర్షించి యా దేవుఁడుఁ. 267

తే. భూరి నిగమార్థ సార విచార మగుచు, దనరు నీ భాగవతము సాదరతఁ బలికె
నలినభవసూతియైన సనత్కుమార, కునకు నెఱిగించె సాంఖ్యాయనునకు నతఁడు.

క. 2వరంగ నతం డంతఁ బరా, శరునకు నుపదేశమిచ్చె సన్మతి నతఁడుఁ
సురగురున కొనఁగె నాతఁడు, గరమరుదుగ నాకుఁ జెప్పెఁ గైకొని యేనుఁ.

క. నీ కిప్పుడు వివరించెద, నాకర్ణింపుము సరోరుహక్షుం డగు ను
క్లొకుని చరితామృత పరి, షేకుండవై ముదము గదురఁ జెలఁగుము విదురా. 270

వ. ఇట్లు భగవత్ప్రేక్షంబును, ఋషి సంప్రదాయాగతంబును, పురుషోత్తమ
స్తోత్రంబును, పరమ పవిత్రంబును, భవలతా లవిత్రంబును నైన భాగవత
3కథా ప్రపంచంబు శ్రద్ధాశుండవు భక్తుండవు నగు నీకు నుపన్యసించెద. వినుము,

సీ. అనఘ! యేకోదకమై యున్న వేళ నంత ర్నిరుద్ధానల దారు వితతి
భాతిఁ జిచ్చక్తి సమేతుడై కపట నిద్రా లోలుఁ డగుచు నిమీలి తాక్షుఁ
డైన నారాయణుం డంబు మధ్యమున భాసుర సుధా ఫేన పాండుర శరీర
రుచులు సహస్ర శిరో రత్న రుచులతోఁ జెలిమి నేయఁగ నొప్పు శేష భోగ

తే. తల్పమునఁ బవ్వళించి యనల్ప తత్త్వ, దీప్తిఁ జెన్నొందఁగా నద్వితీయుఁడగుచు
4నభిరతుం డయ్యుఁగోర్తులయందుఁ బాసి, ప్రవిమలాకృతి నానందభరితుఁడగుచు.

తే. యోగమాయావిదూరుడై యుగసహస్ర, కాలపర్యంత మఖిలలోకములు మ్రింగి
పేర్చి మఱి కాల శక్త్యుపబృంహితమున, సమత సృష్టి క్రియా కలాపములఁదగిలి.

క. తన జితరము లోపల దాఁ, చిన లోక వికాయముల సృజించుటకును సా
ధన మగు సూక్ష్మార్థము మన, సుసఁ గని కాలానుగత రజోగుణ మంతఁ. 274

1. దేవతావన రక్షాచణు (హ.దా.); దేవతావన చక్షున్ననూప (తం) 2. ఎఱిగించిన నతఁడు
పరాశరునకు (క. తం.) 3. కథా సూత్రంబు (చ) 4. అభినుతుండయ్య (హ)

- సీ. పుట్టించెఁ, దద్గుణంబునఁ బరమేశ్వరు నాభిదేశము నందు నశిననాశ
ముదయించె మఱి య ప్పయోరుహ ముకుళంబు గర్మభోధితమైన కాలమందుఁ
దన తేజమునఁ బ్రవృద్ధం బైన జలముచే జలజాప్తు గతిఁ బ్రకాశంబు నొందఁ
జేసి లోకాశ్రయ స్థితి ¹సర్వగుణ విభాసిత గతినొప్పు రాజీవ మందు
- తే. నిజకళా కలితాంశంబు నిలిపె దాని, వలన నామ్నాయమయుఁడును వర గుణుండు
నాత్మయోనియు నై న తోయజభవుండు, సరవిజతురాననుండు నా జనన మొందె.
- తే. అతఁడు తత్పద్మ కర్ణిక యందు నిలిచి, వికచ లోచనుఁడై లోక వితతి దిశలు
నంబరంబును నిజ చతురాననములఁ, గలయఁ బరికించి చూచుచుఁ గమలభవుండు.
- చ. అలఘు యుగాంత కాల పవనాహత సంవల దూర్మిజాల నం
కలిత జల ప్రభాత మగు కంజముఁ, ద ద్వనజాత కర్ణికా
తలమున నున్న తన్ను, విశద క్రియఁ గల్గిన లోక తత్త్వముఁ
నలిఁ దెలియంగ నోపక మనంబునఁ జాల విచార మొందుచుఁ.
- వ. ఇట్లు వితర్కించె. 277
- ఉ. ఈ జల మందు నీ కమల మేగతి సుదృఢమయ్యె, నొంటి నే
నీ జలజాత పీఠమున నే గతి నుంటి. మదాఖ్య యెద్ది, నా
కీ జననంబు నొందుటకు నె య్యది హేతువు, బుద్ధిఁ జూడ నే
యోజ నెఱుంగ లే నని పయోరుహ గర్భుండు విస్మి తాత్ముఁడై.
- క. ఆ వనజ నాశ మూలం, బా వనములతో ²న నర్థి నరయుట కొఱకై
యా వనజాత ప్రభవుం, డా వనరుహ నాశ వివర మం దభిముఖుఁడై.
- మ. అతి గంభీర విశాల వారినిది తోయాంత ర్నిమగ్నాంగుఁడై
చతురాస్యం ³కురు దివ్య వత్సర సహస్రం బజ్జ మూలంబు స
స్మృతి నీక్షించియుఁ గానలేక భగవ న్మాయా మహత్త్వంబు వి
స్మృతిఁ గావింప విభీతుఁడై మఱలఁ జేరెం ద త్వరోజాతముఁ.
- తే. అట్లు గ్రమ్మటఁ జేరి య య్యజ్ఞ పీఠ, మందు నష్టాంగ యోగ క్రియాను రక్తిఁ
బవను బంధించి మహిత తప స్సమాధి, నుండి శత శర్షములు చనుచుండ నంత.
- అ. అట్టి యోగ జనిత మైన విజ్ఞానంబు, గలిగియుండి దానఁ గమలనయనుఁ
గానలేక హృదయ కమల కర్ణిక యందు, నున్న వానిఁ దన్నుఁ గన్న వాని.

1. గతి నొప్పు నా, శ్రీవరు నాభి రాజీవమందు (హ) 2. నరయ నర్థించి వెనన్ (క.చ.)

మ. కనియెన్నిశ్చల భక్తి యోగ మహిమఁ గంజాతగర్భుండు శో
భన చారిత్ర జగత్పవిత్ర విలస త్పద్మా కళత్రుఁ సుధా
శన ముఖ్య స్తుతి పాత్రు దాసవ చమూ జైత్రుఁ దళ త్పద్మ నే
త్రు నవీ నోజ్జ్వల నీల మేఘ నిభ గాత్రుఁ బక్షిరాట్పత్రునిఁ. 284

వ. మఱియు, 285

చ. అలము ప జాతపత్ర నిచ యాగ్ర సమంచిత నూత్న రత్న ని
ర్మల రుచిచే యుగాంత తిమిరంబు నడచి యకల్మషోల్లస
జ్జలములఁ జేసి యందు నవ సారస నాళ సితైక భోగముం
గలిగిన శేషతల్పమును గైకొని యున్న మహాత్ము నొక్కనిఁ. 286

సీ. వర పీత కౌశేయ పరిధాన కాంతి సం ధ్యాంబుద రుచి నిచయంబు గాఁగఁ
1 గమనీయ హేమ సంకలిత కిరీటంబు రమణ కాంచన శిఖరంబు గాఁగ
మానిత మౌక్తిక మాలికా రుచి సాను పతిత నిర్ద్వంద్వ పరంపరలు గాఁగఁ
జెలువొందు నవ తులసీ దామకములు లాలిత తట జౌషధీలతలు గాఁగఁ

తే. వర భుజంబులు నికటస్థ వంశములుగఁ, బదము లంగణ పాదప ప్రచయములుగ
లలిత గతి నొప్పు మరకతాచల విడంబి, తాత్మ దేహంబు గలుగు మహాత్ముహరిని.

వ. మఱియు నపరిచ్ఛిన్నంబును, నిరుపమానంబును, నిఖిల లోక సంగ్రహంబును,
నతివిస్తార వర్త్యలాయామంబును నై, వివిధ విచిత్ర దివ్య మణి విభూషణంబుల
నాత్మీయ నిర్మల ద్యుతి చేతం బ్రకాశంబు నొందం జేయు దివ్య దేహంబు దనర
వివిధంబులగు కామంబు లభిలషించి విఘట్టంబై న వేదోక్త మార్గంబున భజించు
పురుషశ్రేష్ఠులకుఁ గామధేను వనం దగిన పాదపద్మ యుగంబును; నళిక
ఫలక లలిత రుచి నిచయంబులకు నోటుపడి కృపాపాత్రుండై చంద్రుండు
బహు రూపంబులఁ బదసరోజంబుల నాశ్రయించె నన నొప్పు పద నఖంబులును;
గమలా భూ కాంతలకు నుపధాన రూపంబు లనం దగి నీల కదళికా స్తంభంబుల
డంబు విడంబించు నూరు యుగళంబును; గనక మణిమయ మేఖలా కలాపాభి
రామంబు గదంబ కింజల్క శోభిత పీతాంబరాలంకృతంబునై విలసిల్లు కటి మండ
లంబును; శృంగార వాహినీ జలావర్తంబు నాఁ బొలుపొందు నాభీ వివరంబును;
జఠరస్థ నిఖిల బ్రహ్మాండ ముహుర్ముహు రుద్భవ కృశీభూతం బనం దగు మధ్య
భాగంబును; మహిత ముక్తాఫల మాలికా విరచిత రంగవల్లీ విరాజితంబు, నవ

తులసీ దామ¹ కిసలయ తల్పంబుఁ, గుసుమ మాలికాలంకృతంబు, ఘనసార కస్తూరికా చందన విలిప్తంబుఁ, గొస్తుభ రత్న ప్రదీప్తంబు. శ్రీవత్స లక్షణ లక్షితంబు నై యిందిరకుఁ గేళీమందిరంబనం బొల్చు వక్షస్థలంబును; సుఖకేళీ సమారంభ పరిరంభ జాంభోధి రాట్కన్యకా కరాంభోజ కీలిత కనక మణి²కంకణ నికషంబులం బొలుపారు రేఖాత్రయ విరాజమాన కంబుకంధరంబును; సుమహి తానర్హ దివ్యమణి ప్రభా విభాసిత కేయూర కంకణముద్రి కాలంకృతంబు లై న బాహువులును; సకల లోకార్తి నివారక దరహాస చంద్రికా ధవళితంబు లై కర్ణ కుండల మండన మణి మరీచులు నర్తనంబులు సలుపందనరి నిద్దంబులగు చెక్కుటద్దంబులును; పరిపక్వ బింబఫల ప్రవాళ పల్లవాధర శోణాయితంబును, నఖిల భువన పరిపాలనంబునకు నేన చాలుదు నని వివాదించు నయన యుగళంబు నకు సీమా స్తంభంబును, చంపక ప్రసూన రుచి విభాసంబును నగు నాసాదండం బును; గమల కుముదంబులకుం బెంపు సంపాదింపుచుఁ గరుణామృత తరంగి తాంగంబులై కర్ణాంత విశ్రాంతంబులై చెలువొందు నేత్రంబులును; సలలిత శ్రీకారంబునకు నక్షరత్వంబు సార్థకం బయ్యె ననం దగు కర్ణంబులును; నిత్య చాపు చాపద్వయ రూపంబులం జూపట్టు భ్రూ యుగళంబును; నవర పజ్జెష్టమీ శశాంక శంకాస్పద పాల ఫలకంబును: నీల గిరీంద్ర శృంగ సంగత బాల మార్తాండ మండల విడంబిత పద్మరాగ మణి ఖచిత కాంచన కిరీటంబుచేఁ బొలుపారి సూర్యేందు పవ నానల ప్రకాశంబులకు నవకాశంబు చూపక త్రిలోక వ్యాపక సమర్థంబు లగు తేజో విశేషంబులును; సంగర రంగంబుల దాన వాసీకంబుల హరింపం జాలు సుదర్శనాది దివ్య సాధనంబులచే దురాసదంబగు దివ్య రూపంబునుం గలిగి మఱియు,

288

ఉ. హారకలాప పుష్ప నిచయంబులఁ జంచ దనర్హ రత్న కే
యూర కరాంగుళీయక మహోజ్జ్వల బాహు సహస్ర శాఖ కిలొ
ప్పారంగఁ జూడనొప్పి భువనాత్మక లీల నదృష్టమూల వి
స్ఫూరిత భోగ వేష్టిత విభాసిత చందన భూరుహాకృతిఁ.

289

మ. విలసత్కుండలి రాజ సఖ్యమున నుర్వీభృత తృమాఖ్యఁ సము
జ్జ్వలితోదార శిరో విభూషణ సహస్ర స్వర్ణ కూటంబులఁ
సలిలావాసతఁ జారు కౌస్తుభ విరాజ ద్రత్న గర్భంబులఁ
నలినాక్షుండు గనుంగొనంగఁ దగె మైనాకావనీభృద్గతిఁ.

290

1. కిసలయా కల్పంబు (హ) 2. కంకణంబులం బొలుపారు (హ) 3. ల, న్నారయఁ జూడ.

క. విత తార్థ¹జ్ఞాన జప, స్తుతి మకరంద ప్రహృష్ట స్రుతి జాత మధు
వ్రత గణ పరివృత శోభా, గత కీర్తి ప్రసవ మాలికలు గల వాని॥. 291

వ. కనుంగొని చతురాననుండు, 292

సీ. అనఘ సర్వేశ్వరు నాద్యంత శూన్యని ధన్యుని జగదేక మాన్య చరితుఁ
దన్నాభి²సరసికోద్భవ సరోజంబును నప్పుల ననిలుని నంబరమును
మానిత భువన నిర్మాణ దృష్టిని బొడగనెఁ గాని యితరముఁ గానలేక
యాత్మీయ కర్మ బీజాంకురంబును రజో గుణ యుక్తుఁ డగుచు నకుంతిత ప్ర
తే. జాభిస గ్గాభిముఖత నవ్యక్త మార్గుఁడై న హరియందుఁ దన హృదయంబుఁజేర్చి
య మృహాత్మునిఁ బరము ననంతు నభవు, నజు నమేయుని నిల్లని యభినుతించె.

అధ్యాయము — ౯

సీ. నలినాక్ష! మాయాగుణ వ్యతికరమునఁ జేసి కార్యం బైన సృష్టి రూప
మునఁ బ్రకాశించు నీ ఘన రూప విభవంబు రూపింప దేహధారులకు దుర్వి
భావ్యంబు దలపోయ భగవంతుఁడవు నైన పద్మాక్ష నీ స్వరూపంబు కంటె
నన్య మొక్కటి సత్యమై బోధకం బైన యది లేదు కాన నీ యతుల దివ్య

తే. మయిన రూపంబు నాకుఁ బ్రత్యక్ష మయ్యెఁ నదియుఁగాక వివేకోదయమునఁ జేసి
వరద నీ రూప మజ్ఞాన గురు తమో ని, వారకం బయ్యె నాకు శశ్వత్ప్రసాదము!

క. ఘన సత్పురుషానుగ్రహ, మునక్తై యమి తావతార మూలం బగుచుం
తనరెడి నీ రూపము శో, భనమగు భవదీయ నాభిపద్మము వలన॥. 295

క. జననం బందిన నాచే, ననయము మొదలనె గృహీత మయ్యె జగత్పా
వన! నీదు స్వరూపము, ఘన రుచిరంబైన స్వయం ప్రకాశక మగుట॥. 296

వ. మతియు జ్ఞానానంద³పరిపూర్ణ మాత్రంబును, ననావృత ప్రకాశంబును, భేద
రహితంబును, ప్రపంచజనకంబును, భూ తేంద్రియాత్మకంబును, నేకంబునునైన
రూపంబు నొందియు నెందునుం బొడగాన నట్టి నిన్ను నాశ్రయించెద. అదియు
నుం గాక జగన్మంగళ స్వరూప ధరుండ వై నీ యుపాసకుల మైన మా మంగళం
బుల కొఱకు నిరంతర ధ్యానంబుచేత నీ దివ్యరూపంబును గానం బడితివి. ఇట్టి
నీవు నిరయభాక్కులై నిరీశ్వర వాదంబును జేసి కుతర్కంబులు ప్రసంగించు
భాగ్యరహితులచేత నాదృతుండవు గావు. మతియునుం గొందఱు గృతార్థు

1. జ్ఞాని జక (హ) 2. సవసముచ్చు (డ) 3. స్వరూప (ట)

లైన మహాత్ములు భవదీయ శ్రీ చరణారవింద కోశగంధంబు వేదమారుతాసీతం
బగుటం జేసి తమ తమ కర్ణకుహరంబులచేతం¹ గ్రహించుదురు. వారల హృదయ
కమలంబు లందు భక్తి పారతంత్ర్యంబున గృహీత పాదారవిందంబులు గలిగి
ప్రకాశింతువు. అదియునుం గాక ప్రాణులకు² ద్రవ్యాగార సుహృన్నిమిత్తం
బైన భయంబును దన్నాశ నిమిత్తం బైన శోకంబును, ద్రవ్యాది స్పృహయును
దన్నిమిత్తం బైన పరిభవంబును (మఱియు నందుఁ దృష్ణయును, నది ప్రయా
నంబున లబ్ధింబైన నార్తియు) దదీయం బైన వృథాగ్రహంబును, నీ శ్రీపాదార
విందంబు లందు వైముఖ్యం బెంత కాలంబు గలుగు నంత కాలంబును బ్రాప్తంబు
లగుం గాని మానవాత్మ నాయకుండ వగు నిన్ను నాశ్రయించిన భయ నివృత్తి
హేతువగు మోక్షంబు గలుగు. మఱియుం గొందఱు సకల పాపనివర్తకం బైన
త్వదీయ నామస్మరణ కీర్తనంబు లందు విముఖులై కామ్యకర్మ ప్రావీణ్యంబునం
జేసి నష్టమతులై యింద్రియ పరతంతులై యమంగళంబులైన కార్యంబులు
నేయుచుందురు. దానం జేసి వాతాది త్రిధాతు మూలం బైన క్షత్తుడాదుల
చేతను, శీతోష్ణ వర్ష వాతాది దుఃఖంబుల చేతను, నతి దీర్ఘం బైన కామాగ్ని
చేతను. నవిచ్ఛిన్నం బగు క్రోధంబుచేతను దవ్యమాను లగుదురు. వారలం గనిన
నా చిత్తంబు గలంకం బొందు. జీవుండు భవదీయ మాయా పరిభ్రామ్యమా
ణుడై యాత్మ వేఱని యెప్పుడు దెలియు నంత కాలంబు నిరర్థకంబై దుస్తరం
బైన సంసార సాగరంబు దరియింపం జాలకుండు. సన్మునీంద్రులైనను భవదీయ
నామ స్మరణంబు మఱచి యితర విషయాసక్తులై రేని వారలు దివంబు లందు
వృథాప్రయత్నులై సంచరింపుచు, రాత్రి నిద్రాసక్తులై స్వప్నగోచరం బైన
బహు విధ సంపదలకు నానందింపుచు, శరీర పరిణామాది పీడలకు దుఃఖింపుచు,
ప్రతిహతంబు లైన యుద్యోగంబుల భూలోకంబున సంసారులై వర్తింతురు.
నిష్కామ ధర్ములై మిమ్ము భజించు సత్పురుషుల కర్ణమార్గంబులం బ్రవేశించి
భవదీయ భక్తి యోగ శోభితం బైన హృత్సరోజ కర్ణికా పీఠంబు వసించు
దువు. అదియునుం గాక.

297

మ. పర యోగీంద్రులు యోగమార్గముల భావం బందు నే నీ మనో
హర రూపంబు³ దలంచి⁴ యే గుణగణ ధ్యానంబు గావించు ర
ప్పురుష శ్రేష్ఠ పరిగ్రహంబునకు నై పొల్పారఁ దద్ధ్యాన గో
చరమూర్తిన్ ధరియింతు గాదె పరమోత్సాహాండవై మాధవా !

298.

1. నామ్రాణించుచుందురు (తం.వా) 2. ద్రవ్యశరీర (క. చ.) 3. ధరించి (చ) 4. తద్గుణ

తే. అరయ నిష్కామధర్ములై నట్టి భక్తు, లందు నీవు ప్రసన్నుండ వైన రీతి
హృదయముల బద్ధకాములై యెనయు దేవ, గణము లందుఁ బ్రసన్నత గలుగ వీవు.

చ. అరయ సమస్త ¹భూత హృదయంబుల యందు వసించి యేకమై
²వరఁగిన యంతరాత్మ సఖిభావ సుధర్ముడవు॥ బరా పరే
శ్వరుడవు నై తనర్చుచును సజ్జనదుర్లభ మైన యట్టి సు
స్థిరమగు సర్వభూత దయచేఁ బొడగానఁగ వత్తు వచ్యుతా ! 300

మ. శ్రతు దానోగ్ర తప స్సమాధి జప సత్కర్మాగ్ని హోత్రాఖిల
వ్రత చర్యాదుల నాదరింప వఖిల వ్యాపార పారాయణ
స్థితి నొప్పారెడి ³నీ సదాబ్జి యుగళీ నేవాభివృణా సమ
ర్పిత భక్తుం నగు వాని భంగి ననురాఠీ! దేవ చూడామణీ ! 301

తే. తవిలి శశ్వత్స్వరూప చైతన్య భూరి, మహిమచేత నపాస్త సమస్త భేద
మోహుడ వఖిల విజ్ఞానములకు నాశ్ర, యుండవగు నీకు మ్రొక్కెదనో రమేశ!

క. జనన స్థితి విలయంబుల, కనయంబును హేతుభూత మగు మాయా లీ
లను జెంది నటన ⁴నలిపెడు, ననఘాత్మక! నీ కొనర్తు నభివందనముల్ ! 303

సీ. అనఘాత్మ! మఱి భవ దవతార గుణకర్మ ఘన విడంబన హేతుకంబు లైన
రమణీయ మగు దాశరథి వసుదేవకుమారాది దివ్య నామంబు లోలి
వెలయంగ మనుజులు వివశాత్ములై యవసాన కాలంబున సంస్మరించి
జన్మ జన్మాంతర సంచిత దురితంబుఁ ⁵బాచి కై వల్య సంప్రాప్తు లగుదు

తే. రట్టి దివ్యావతారంబు ⁶లవధరించు, నజుడ వగు నీకు మ్రొక్కెద ననఘ చరిత!
⁷చిర శుభాకార నిత్య లక్ష్మీ విహార!, భక్తమందార! ⁸దుర్భవ భయ విదూర!

తరల. జనన వృద్ధి వినాశ హేతుక సంగతిం గల యేను నీ
పును హరుండుఁ ద్రిశాఖలై మనువుల్ ⁹మరీచి ముఖామరుల్
¹⁰ఒసర నం దువశాఖలై చెలువొంద నింతకు మూలమై
యనయము॥ భువన ద్రుమాకృతి వైన నీ కిదె మ్రొక్కెద॥. 305

1. జీవ (హ) 2. వరగు సుహృత్త్రిక్ యనుగుణభాసిత (చ. తం. వా.) 3. పావపద్మ (హ)

4. నలిపెతి, వనఘాత్మక (క.చ.) 5. బాపి (హ) 6. లవతరించు (హ.తం.వా.) 7. శ్రీ శుభాకార (జ)

8. దుర్భవ భవవిదూర (హ) 9. సురేంద్ర (చ.చ.) 10. చనర...భవవాత్మ దీనికి (హ.వా.)

మ. పురుషోధీశ! భవత్పదాబ్జ యుగళీ పూజాది కర్మక్రియా
 పరతం జెందని మూఢచిత్తునిఁ బ్రప్రాయుఁ మనుష్యాధమున్
 జరయు ¹న్నంతము నొందఁ జేయు నతి దక్షంబైన కాలంబు ద
 ద్గురు కాలాత్ముఁడ వైన నీకు మది సంతోషంబునన్ మ్రొక్కెదఁ. 306

సీ. సర్వేశ! కల్పాంత సంస్థిత మగు జలజాత మం దేను సంజనన మంది
 భవదీయ సుస్వరూపముఁ జూడ నర్థించి బహు వత్సరములు దపంబు నేసి
 క్రతు కర్మములు పెక్కు గావించియును నినుఁ బొడగనఁగా లేక బుద్ధి భీతిఁ
 బొందిన నాకు నిప్పుడును నిర్వృతుక కరుణచే నఖిల లోకైక వంద్య

తే. ²మాన సతత ప్రసన్న కోమల ముఖాబ్జ, కలితి భవదీయ దివ్యమంగళ విలాస
 మూర్తి దర్శింపఁ గలిగె భక్తార్తి హరణ, కరణ! తుభ్యం నమో ³విశ్వభరణ! దేవ!

సీ. అమర తిర్య జ్మను ష్యాది చేతన యోను లందు నాత్మేచ్ఛచేఁ జెంది నట్టి
 కమనీయ శుభమూర్తి గలవాఁడవై ధర్మ నేతు వనంగఁ బ్రఖ్యాతి నొంది
 విషయ సుఖంబుల విడిచి సంతత నిజా నందానుభవ సమున్నతిఁ దనర్తు
 వది గాన పురుషోత్త మాఖ్యఁ జెన్నొందుదు వట్టి ని న్నెప్పుడు నభినుతింతు

తే. నర్థి భవదీయ పాదంబు లాశ్రయింతు, మహిత భక్తిని నీకు సమస్కరింతు
⁴భక్తజనపోష పరితోష! పరమపురుష! ప్రవిమలకార! సంసారభయవిదూర!

సీ. తలకొని పంచభూత ప్రవర్తక మైన భూరి మాయాగుణ స్ఫురణఁ జిక్కు
 వడక లోకంబులు భవదీయ జఠరంబులో నిల్పి ఘన సమాలోల చటుల
 సర్వంకపోర్చి భీషణ వార్ధి నడుమను ఫణిరాజ భోగ తల్పంబు నందు
 యోగనిద్రాఠి నుండఁగ వొక కొంత కాలంబు చనఁగ మేల్కొనిన వేళ

తే. నలఘు భవదీయ నాభితోయజమువలన, గణఁగి ముల్లోకములును పకరణములుగఁ
 బుట్టఁ జేసితి వతుల విభూతి మెఱసి, పుండరీకాక్ష! సంతత భువనరక్ష! 309

క. నిగమస్తుత లక్ష్మీపతి, జగదంతర్యామి వగుచు సర్గము నెల్లన్
 దగు భవ దై శ్వర్యంబున, నగణిత సౌఖ్యానుభవము నందింతు గదే! 310

~~~~~  
 1. నాశము (హ. వా.) 2. మాన కోమల సతత నిర్మలముఖాబ్జ (జ) 3. యని యొరగె
 భక్తి (హ) యని మరలఁ బలుకు (తం. వా.) 4. భక్తజన పోషణ విభూష (ద) భక్తజనపోష భూషణ
 (చ.పి.జ.డ.బ.) 5. ఘనసముల్లోల పటల (క) 6. సోపకరణములుగ (హ.తం.వా.)

సీ. జలజాక్ష! యెట్టి విజ్ఞాన బలంబునఁ గల్పింతు వఖిల లోకంబు లోలి
నతజన ప్రియుఁడవు నా కట్టి విజ్ఞాన మర్థిమైఁ గృపసేయు మయ్య వరద!
సృష్టి నిర్మాణేచ్ఛఁ జెంది నా చిత్తంబు దత్కర్మ కౌశల¹త్వమును గలిగి
యును గర్మవైషమ్యమును బొందుకతమున దురితంబుఁ బొరయక తొలఁగునట్టి

తే. వెరవు నా కెట్లు గలుగు న వివిధము దలఁచి, కర్మవర్తను నను భవత్కరుణ మెఱసి
తగఁ గృతార్థునిఁ జేయవే నిగమవినుత! సత్కృపామూర్తి! యో దేవచక్రవర్తి!

చ. భవదుదర ప్రభూత మగు పద్మము నందు వసించి యున్న నే
నవిరళ తావకీన కలితాంశమునం దసరారు విశ్వమున్
దవిలి రచింపుచుఁ బహు విధంబులఁ బల్కెడి నేద జాలముల్
శివతరమై ఫలంపఁ గృప సేయుము భక్తఫల ప్రదాయకా! 312

చ. అని యనుకంప దోష వినయంబునఁ జాఁగిలి మొక్కి చారు లో
చన సరసీరుహం డగుచు సర్వజగ త్పరికల్పనా రతిం
దనరిన నన్నుఁ బ్రోచుటకు దా నిటు సన్నిధి యైన యీశ్వరుం
డనయము నాదు దుఃఖము దయామతిఁ బాపెడు నంచు నప్రమృడై. 313

క. వనరుహ సంజాతుఁడు నె, మృనమున హర్షించె ననుచు మైత్రేయ మహా
ముని ఘనుఁడగు విదురునకుఁ, వినయంబున నెఱుంగఁజెప్పి వెండియుఁ బలికె.

మ. వనజాత ప్రభవుండు కేవల తపోవ్యాసంగుడై పద్మలో
చను గోవిందు ననంత నాథ్యుఁ దన వాక్చక్తి స్తుతింపఁ సుధా
శన వంద్యుండు ప్రసన్నుడై నిఖిల విశ్వస్థాప నాలోకనం
బునఁ జూచె విలయ ప్రభూత బహు వాఃపూరంబులన్ ప్రేల్పిడి. 315

తే. అట్లు పొడగని యార్తుడై సట్టి పద్మ, భవుని వాంఛిత మాత్మఁ దీర్పంగ దలఁచి
యతని మోహ నివారకమైన యట్టి యమృతరసతుల్య మధురవాక్యముల ననియె.

చ. తలకొని నీ యొనర్చు పని దప్పి మదిం దలపోయు దుఃఖముం
దలఁగుము నాదు లీలకుఁ ప్రధాన గుణం బగు సృష్టి కల్పనం
బలవడఁ జేయు బుద్ధి హృదయంబునఁ జొన్ని తపస్సమాధి ని
ష్ఠల నుతి భక్తుల² ననుఁ బ్రసన్నునిఁ జేయుము చెందు కోరికల్. 317

1. త్వమునఁ దగిలి (క. చ. బ. త.) కౌశలిఁ దగిలియుండి (పా.) 2. నాథ్యు
(క. చ. త. బ.)

క. నీ వొనరించు తపో వి, ద్యా విభవ విలోకనీయ మగు నీ సృష్టిఁ
గావింపుము లోకంబుల, లో వెలిగెడి నన్నుఁ గందు లోకస్తుత్యా! 318

క. నా లోని జీవకోటులు, వాలాయము నీకుఁ గానవచ్చు నిపుడు నీ
వాలోకింపుము దారు వి, లోల హుతాశనుని కరణి లోకస్తుత్యా! 319

సీ. నలువొప్ప నఖిల జీవుల యందుఁ గల నన్నుఁ దెలిసి నేవింపుము నలినగర్భ!
భవదీయ దోషముల్ పాయును భూతేంద్రియాశయ విరహితమై విశుద్ధ
మైన జీవుని విమలాంతరాత్ముఁడ నైన నను నేకముగఁ జూచు నరుఁడు మోక్ష
పద మార్గవర్తియై భాసిల్లు బ్రహ్మాండ మందున వివిధ కర్మానురూప

తే. పద్ధతులఁ జేసి పెక్కు రూపముల నొందు, జీవ తతి రచియించు నీ చిత్తమిపుడు
మత్స్య దాంబుజయుగళంబు మరగియున్న, కతన రాజసగుణమునఁ గలుగ దఘము.

క. విను మదియుఁగాక ప్రాణుల, కనయము నెఱుఁగంగరాని ¹యనఘుఁడఁ దేజో
ధనుఁడఁ బరేశుఁడ నీచే, తను గానంబడితి నిదె పితామహ! కంటే? 321

వ. మఱియు భూతేంద్రియ గుణాత్ముం డనియు, జగన్మయుం డనియు, నన్ను నీ
చిత్తంబు నందుఁ దలంపుము. తామరసనాళ వివర పథంబు వెంటం జని.జలంబు
లోనం జూడంగోరు నట్టి మదీయ స్వరూపంబు, 322

క. నీకిప్పుడు గానంబడె, నాకులకును నురగపతి పినాకుల కై నఁ
²వాక్రువ్వం దలపోయను, రాకుండు మదీయ రూప ³రమ్యత్వంబుల్. 323

క. కావున మచ్చార్చిత క, థా విలసిత మైన సుమహిత స్తవము జగ
త్పావనము విగత సంశయ, థావుఁడవై బుద్ధి నిలుపు పంకజజన్మా! 324

క. సగుణుఁడనై లీలార్థము, జగములఁ గల్పింపఁ దలంచు చతురుని నన్నుఁ
నగుణునిగా నుతియించితి, ⁴తగ సంతస మయ్యె నాకుఁ దామరసభవా! 325

క. ఈ మంజు స్తవరాజము, నీ మనమునఁ జింతఁ దక్కి నిలుపుము భక్తిఁ
ధీ మహిత! నీ మనంబునఁ, గామించిన కోర్కు లెల్లఁ గలుగుం జుమ్మి. 326

క. అనుదినమును ద్రిజగ త్పా, వన మగు నీ మంగళ స్తవముఁ బఠియింపఁ
వినినను జనులకు నేఁ బొడ, గనఁబడుదు *నవాప్త సకల కాముఁడ నగుచుఁ.

~~~~~  
1. యనఘుడ తేజోధనుడ పరేశుఁడ (హ) 2. వాకొనఁగం (తం. వా.) 3. కమఱి
యంబుల్ (హ) 4. తగు (క. చ. జ.) *సర్వకామ పరేశ్వరః' అని మూలము (9-40)

తే. వన తటా కోపనయన వివాహ దేవ, భవన నిర్మాణ భూమ్యాది వివిధ దాన
జప తపో వ్రత యోగ యజ్ఞముల ఫలము, మామక స్తవ ఫలము సమంబుగాదు.

క. జీవావళిఁ గల్పింపుచు, జీవావళి లోనఁ దగ వసింపుచుఁ బ్రియ వ
స్తావళి లోపలఁ బ్రియ వ, స్తావళి నై యుండు నన్ను ననిశముఁ బ్రీతిక. 329

క. తలఁపుము మత్ప్రితికినై, కలిగించితి నిన్ను భువన కారణ నాలో
పల నణఁగి యేకమై ని, శృంగతి వసియించి యున్న జగముల నెల్లక. 330

తే. తగ నహంకార మూలతత్త్వంబు నొంది, నీవు పుట్టింపు మనుచు రాజీవభవుఁడు
వినఁగ నానతి యిచ్చి య విష్ణుఁడభవుఁ డంత నంతర్హితుండయ్యె ననఘఁచరిత!

అధ్యాయము - ౧౦

క. అని చెప్పిన మైత్రేయునిఁ, గనుఁగొని విదురుండు వలికెఁ గడు ముద మొప్పక
జననుత! నలినదళాక్షుఁడు, సనినం బద్మజుఁడు దేహ సంబంధమునక. 332

క. మానస సంబంధంబును, బూనిన యీ సర్గ మెట్లు పుట్టించె దయాం
భోనిధివై నాకింతయు, మానుగ నెఱిఁగింపుము మయ్య మహిత విచారా! 333

వ. అనవుడు న మ్మునివరేణ్యుండు విదురున కిట్లనియె. పుంహరీకాక్ష వరదాన
ప్రభావంబునం బంకజాసనుండు శత దివ్య వత్సరంబులు భగవత్పరంబుగాఁ
దపంబు గావించి తత్కాల వాయువుచేఁ గంపితం బగు నిజ నివాసంబైన
పద్మంబును జలంబును గనుంగొని యాత్మీయ తపశ్శక్తిచేత నభివృద్ధిం బొందిన
విద్యా బలంబున ²వాయువు బంధించి తోయంబుల తోడ నొక్క తోయంబు
సమస్తంబునుం గ్రోలి యంత గగన వ్యాపి యగు జలంబును గనుంగొని. 334

ఉ. వారిజసంభవుండు బుధవంద్యుఁడు చిత్తమునం దలంచె దై
త్యారిఁ బయోవిహారి, సముదంచిత హారి, నతాఖిలామృతా
హారి, రమాసతీ హృదయహారి, నుదారి, విదూర భూరి సం
సారి, భవప్రహారి, విలసన్నుత సూరి, నహూరి, న య్యెడక. 335

తే. అట్లు దలఁచి సరోజజుఁ డంబుజమును, గగన తలమునఁజూచి యా కమల కోశ
లీనమై యున్న లోక వితానములును, నొయ్యఁ బొడగని హరిచే నియుక్తుడైన.

1. గల్పించుచు (చ. జ. డ. తం. పా.) 2. వాయువుతోడఁ దోయంబు సమస్తంబునుం
గ్రోలు (హ).

తే. వానిఁగాఁదనుఁ దలఁచి యవ్వనరుహంబు, లోపలికిఁబోయి మున్నందులోన నున్న ముజ్జగంబులఁజూచి యిమ్ముల సృజించె, మఱి చతుర్దశ భువనముల్ మహిమఁజేసి.

క. మఱియు సుధాశన తిర్య, జ్వర వివిధ స్థావరాది నానా సృష్టి స్ఫురణ నజుం దొనరించెం, బరువడి నిష్కామ ధర్మ ఫల రూపమునఁ. 338

వ. ఇట్లు భువనంబులఁ బద్మజుండు గల్పించె నని మైత్రేయుండు విదురున కెఱింగించిన,

339

క. విదురుఁడు దురితావని భృ, ద్విదురుడు మునివరునిఁ జూచి ప్రియము మనమునఁ గదురగ నిట్లని పలికె న,తి దురంతం బైన విష్ణుదేవుని మహిమఁ. 340

తే. అమరె భువనంబు లతని కాలాఖ్యతయును, గణుతి నేయు తదీయ లక్షణము లర్థి నాకు నెఱిఁగింపుమయ్య వివేకవరిత! యనిన మైత్రేయుఁ డవిదురునకు ననియె.

సీ. ఆద్యంత కూన్యంబు సవ్యయంబును నగు తత్త్వ మింతకు నుపాదాన మగుట గుణవిషయములు గైకొని కాలమును మహా దాది భూతములుఁ దన్నాశ్రయింపఁ గాలానురూపంబుఁ గైకొని యీశుండు దన లీలకై దనుఁ దా సృజించెఁ గర మొప్పు నఖిల లోకములందుఁ దా నుండుఁ దనలోన నఖిలంబుఁదనరుచుండుఁ

తే. గాన విశ్వమృతకుఁ గార్యకారణములు, దాన య మృహాపురుషుని తనువు వలనఁ బాసి విశ్వంబు వెలియె ప్రభాస మొందె, మానితాచార ! యీ వర్తమానసృష్టి.

క. తెఱఁగొప్ప నఖిల విశ్వముఁ, బురుషోత్తము మాయవలనఁ బుట్టుం బెరుఁగు విరతిం బొందుచు నుండుం, గర మర్థి భూత భావి కాలము లందుఁ. 343

వ. అట్టి సర్గంబు నవవిధంబు. అందు ¹ప్రాకృత వైకృతంబులు గాలద్రవ్యగుణంబు లను త్రివిధంబు లగు భేదంబులచేఁ బ్రతి సంక్రమంబు లగుచు నుండ, అందు ²మహత్తత్త్వంబు ప్రథమ సర్గంబు. అది నారాయణ సకాశంబున గుణ వైషమ్యంబు నొందు. ద్రవ్యజ్ఞాన ³క్రియాత్మకం బైన యహంకార తత్త్వంబు ద్వితీయ సర్గంబు. శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధంబులను పంచ తన్మాత్ర ద్రవ్య శక్తి యుక్తంబైన పృథివ్యాది భూత సర్గంబు మూడవది యై యుండు. ⁴జ్ఞానేంద్రియంబులైన త్వక్చక్షుః శ్రోత్ర జిహ్వః ఘ్రాణంబులు, ⁵గర్మేంద్రియంబులైన వాక్పాణి పాద పాయూపస్థలు నను దశ విధేంద్రియ జననంబు చతుర్థ

1. ప్రాకృత వైకృత భేదంబులు ... త్రివిధంబులకుఁ బ్రతి సంక్రమంబగు (క. బ. తం.)

2. మహత్తత్త్వ గుణాశ్రయము (క. బ.) 3. క్రియాచయంబైన (క. చ. త. డ. ద. బ. తం.)

4. జ్ఞానయుక్తంబులైన (క) 5. కర్మకలాపంబులైన (క. చ. ట. ద.)

సర్గంబు. సాత్త్వికాహంకార జనితంబై న సుమనోగణ సర్గం బైదవ సర్గంబై యొప్పు. అది మనోమయంబై యుండు. జీవలోకంబునకు నబుద్ధి కృతంబులైన యావరణ విశేషంబులం జేయు తామన సర్గం బాటవదై యుండు. ఇయ్యాఱు నీశ్వరునకు లీలార్థంబులైన ప్రాకృత సర్గంబు లయ్యె. ఇక వై కృత సర్గంబు నేడవది మొదలుగా గలుగునవి వినిపింతు వినుము. ¹పుష్పోత్పత్తిరహితంబులై ఫలించెడు నశ్వత్తోదుంబర పనన స్యగ్రో ధాదు లయిన వనస్పతులును, పుష్పితంబులై ఫలపాకాంతంబులైన ప్రీహి యవ ముద్గా ద్యోషదులును, నారోహణా సపేక్షంబులైన మాలతీ మల్లికాది లతలును, ద్వక్సారంబులైన వేణ్వాదులును, ²కఠినీభూత మూలంబులుకా, శిఖావిస్తృతంబులు స్నగు లతా విశేష రూపంబులైన వీరుధంబులును, పుష్పవంతంబులై ఫల ప్రాప్తంబు లగు చూతాది ద్రుమంబులును, నవ్యక్త చైతన్యంబులు నూర్ధ్వ ప్రోతంబులు సంతస్పర్శంబులు తమః ప్రాయంబులు నై స్థావరంబు లగు నీ యాఱు ³నేడవ సర్గం బయ్యె. ఎనిమిదవ సర్గంబు తిర్యక్సర్గంబు. ఇది యిరువది యెనిమిది భేదంబులు గలిగి శ్వస్త నాది జ్ఞాన కూన్యంబులై, యాహారాది జ్ఞానమాత్ర నిష్ఠంబులై, ప్రాణంబు వలన నెఱుంగం దగిన వాని నెఱుంగుచు, హృదయంబున దీర్ఘానుసంధాన రహితంబులై వర్తించు ద్విశఫంబులు గల వృషభ మహిషాజ కృష్ణ సూకరోష్ఠ గవయ రురు మేష ముఖర నవకంబును, నేకశఫంబు గల ఖరాశ్వాశ్వతర గౌర శరభ చమర్యాది షట్కంబును, పంచనఖంబులు గల శునక సృగాల వృక వ్యాఘ్ర మార్జార శశ శల్యక సింహ కపి గజ కూర్మ గోధాముఖ భూ చర ద్వాదశకంబును, మకరాది జల చరంబులును, గంక గృధ్ర బక శ్వేన భాస భల్లూక బర్హి హంస సారస చక్రవాక కా కోలూకాది ఖేచరంబులు నయ్యె. (అర్వాక్రోసితంబై యేక విధంబగు) మానుష సర్గంబు రజో గుణ ప్రేరితంబై కర్మ కరణ దక్షంబై *దుఃఖంబందును సుఖంబు గోరు. ఇది తొమ్మిదవ సర్గం బనం దగు, ఈ త్రివిధ సర్గంబు వై కృతంబు లనం బడు. ఇంక దేవసర్గంబు వినుము. అదియు నెనిమిది తెఱంగులం గలిగి యుండు. అందు విబుధ పితృ సురాదులు మూడును, గంధర్వాప్సరస లొకటియు, యక్ష రక్షస్సు లేకంబును, భూత ప్రేత పిశాచంబు లొకటియు, సిద్ధ చారణ విద్యాధరు లేకంబును, గిన్నర కింపురుషు లొకటియునుంగా దేవ సర్గం బయ్యె. ఇట్టి బ్రహ్మ నిర్మితంబు

~~~~~
 1. అపుష్ప ఫలవంతంబులైన వనస్పతులను (క. ట. ర.) 2. లతలు ముదిరి కాఠిన్యంబు
 కౌండి యారోహణా యోగ్యంబులైన వీరుధంబులును (ద) 3. సప్తమ (క. చ. ట. ట. జ. డ. ద.)
 *దుఃఖేచ సుఖమానినః" (మూ 10-25)

తై న దశ విధ సర్గంబులు నెఱింగించితి. ఇంక మనువులం దంతరంబుల నెఱింగించెద. కల్పాదుల యందు నీ ప్రకారంబున స్వయంభూతుండును, సమోఘ సంకల్పుండును నగు పుండరీకాక్షుండు రజోగుణ యుక్తుండై స్రష్ట యగుచు స్వస్వరూపంబైన విశ్వంబు నాత్మీయ సామర్థ్యంబునం గల్పించె. అయ్యాశ్వరుని మాయా వ్యాపారంబులచే నీ సృష్టి యందు నద్యావర్తంబులం బడి భ్రమించు చున్న మహిరుహంబులం బోలె బూర్వాపరభావంబు లెఱుంగం బడకుండు. ఈ కల్పంబునం దుండు దేవాసురాదులు ప్రతి మన్వంతరంబు నందును నిట్ల నామరూపంబులచే నిర్దేశింపబడుదురు. మఱియు నిందోక విశేషంబు నెఱింగించెద, ఏమన్నను కౌమార సర్గం బనునది దేవ సర్గాంతర్భూతం బయ్యును బ్రాకృత వైకృ తోభయాత్మకంబైన దేవత్వ మనుష్యత్వ పూజ్యం బైన సనత్కుమారాది సర్గం బనంబడి. అమోఘ సంకల్పుండైన పుండరీకాక్షుండు దనుఁ దాన యిట్లు విశ్వ భేదంబు గల్పించె. అని మైత్రేయుండు విదురునకుఁ జెప్పి కాల లక్షణం బెఱింగించు వాఁ డై యిట్లనియె,

344

అథాయము - ౧౧

- సీ. భువిఁ దన కార్యాంశమునకు నంతము నన్య వస్తు యోగంబు నే వలన లేక ఘట పటాదిక జగత్కార్యంబునకు నిజ సమవాయ కారణత్వమునఁ బరఁగి జాల సూర్య మరీచి సంగత గగనస్థ మగు త్రసరేణు షడంశ మరయఁ బరమాణు వయ్యెఁ దత్పరమాణువం దర్క గతి యెంత తడవు దత్కాలమగును
- తే. సూక్ష్మ కాలంబు విను మది సూర్యమండ, లంబు ద్వాదశ రాశ్యాత్మకం బనంగఁ గలుగు జగమున నొకయేఁడు గడచి చనినఁగాల మెంతగు నది మహత్తాలమనఘ!
- ప. అందుఁ బరమాణుద్వయం బొక్క యణు వగు. అణు త్రితయం బొక్క త్రసరేణువగు. అవి మూఁడు కూడ నొక్క త్రుటి యగు. ఆ త్రుటిశతం బొక్క వేద యనం బరఁగు. అట్టి వేదలు మూఁడు గూడ నొక లవం బనం దగు. అవి మూఁడైన నొక్క నిమేషం బనం జను, నిమేష త్రయం బొక్క క్షణం బగు. తక్షణ పంచకం బొక్క కాష్ఠ యనం దగు. అవి పదియైన నొక్క లఘు పన నొప్పు. అట్టి లఘు పంచదశకం బొక్క నాడిక యనం బరఁగు, అట్టి నాడికాద్వయం బొక్క ముహూర్తం బయ్యె. అట్టి నాడిక ¹లా తైన నే డైన మనుష్యులకు నొక్క ప్రహరం బగు. ఆదియ యామం బనం జను. ²దివస పరిమాణ విజ్ఞేయం

1. తేడున్నరైన (చ) 2. దివసమాన లక్షణంబగు నాడికా కల్పనం బెరింగింతు (చ)

బగు *నాడికోన్నాన లక్షణం బెట్టింగింతు. షట్పల తామ్రంబునం బాత్రంబు రచి
యించి, చతుర్మాష సువర్ణంబునం జతురంగుళాయామ శలాకంబు గల్పించి,
దానం దత్వాత్రమూలంబున చిద్రంబు గల్పించి, తచ్చిద్రంబునం బ్రహ్మమాత్ర
తోయంబు పరిపూర్ణము నొందు నంత కాలం దొక్క నాడిక యగు. యామంబులు
నాలుగు సన నొక్క పగలగు. రాత్రియు నిప్పగిదిని జరుగు. అట్టి యహర్ని
శంబులు గూడ మర్త్యుల కొక దినం బగు. అవి పదియే నైన నొక్కపక్షంబగు.
శుక్ల కృష్ణ నామంబులం బరఁగిన పక్షంబులు రెండుఁ గూడ నొక్క మాసం
బగు. అది పితృదేవతలకు నొక్క దివసం బగు. దక్షిణోత్తర నామంబులం
బరఁగిన యట్టియయనంబులు రెండు గూడి ద్వాదశ మాసంబు లయిన యొక్క
సంవత్సరంబగు. † అట్టి సంవత్సర శతంబు నరులకుం బరమాయు వై యుండు.
కాలాత్ముండును నీశ్వరుండును నైన సూర్యుండు గ్రహ నక్షత్ర తారాచక్రస్థం
డై పరమాణ్వాది సంవత్సరాంతం బైన కాలంబునం జేసి ద్వాదశ రాశ్యాత్మకం
బైన జగంబున సౌర ఛార్వాస్పత్య సావన చాంద్ర నక్షత్ర మాస భేదంబులం
గానంబడుచున్న వాడై సంవత్సర పరీవత్స రేడావత్స రానువత్సర వత్సర
నామంబుల సృజ్యమైన బీజాంకురముల శక్తిం గాలరూపం బైన స్వశక్తిచేత
నభిముఖంబుగాఁ జేయుచుం, బురుషులకు నాయురాది వ్యయంబులం జేసి విషయా
సక్తి నివర్తింపం జేయుచుం, గోరికలు గలపారికి యజ్ఞ ముఖంబులం జేసి గుణ
మయంబు రైన స్వర్గాది ఫలంబుల విస్తరింపం జేయుచు, గగనంబునం బరువు
పెట్టు. వత్సర పంచక ప్రవర్తకుం డగు మార్తాండునకుం బూజ గావింపుము.
అని మైత్రేయుండు పలికిన విదురుం డిట్లనియె.

346

క, నర పితృ సుర పరమాయుః పరిమాణము రెఱుంగ నాకుఁ బలికితివి మునీ
శ్వర! యెఱింగింపు త్రిలోకో, పరిలోక విలోకనైక పరులగు వారిఁ. 347

ఉ. పూనిన యోగసిద్ధి దగఁ బొందిన నేత్ర యుగంబునఁ బహి
రానము గల్గియుండి భువనంబులఁ జూచుచు నుండు వారికిఁ
మానుగఁ గల్గు కాలగతి మా కెఱింగింపు మునీంద్ర! నావుడు
న్నా నయశాలి యవ్విదురు సాదరుడై తగఁ జూచి యిట్లనుఁ. 348

* ఉన్నానము = కొలపాత్ర. † ఆదిదేవతలకు నొక్కదివసంబు (తం. వా.)

సీ. జననుత కృతయుగ సంఖ్య నాలుగువేల దివ్య వర్షములు తదీయ సంధ్య
 లెనుబది నూతేండ్లును ¹నగుఁ ద్రేతయు నబ్ది త్రి సహస్రములును దదీయ సంధ్య
 లాఱు నూతేండులు నగు ద్వాపరము రెండు వేలు వత్సరములు వెలయు సంధ్య
 లోలి నన్ను తేండ్లు నొగిఁ గలియుగము సహస్రవర్షములు సంధ్యాంశ మరయ

తే. రెండునూతేండులును నిల్చియుండుఁజువ్వెయనఘ సంధ్యాంశమధ్యంబునందు
 ధర్మ

మతిశయించును సంధ్యాంశమందు ధర్మమల్పమై కానఁబడుచుండు ననుఘచరిత!

వ. మఱియు ధర్మదేవత కృతయుగంబున నాలుగు పాదంబులును, ద్రేతయందు
 మూడు పాదంబులును, ద్వాపరంబునం బాద ద్వయంబును. గలియుగంబున
 నేకపాదంబును గలిగి నంచరించు. అట్లగుటంజేసి, 350

క. పాద విభేదంబున మ, ర్యాదలును దఱుఁగు నధర్మ మాకొలఁదినె యు
 త్పాదిల్లి వృద్ధిఁ బొందు ధ, రాదివిజులు ²పాపబుద్ధి రతు లగుదు రిలన్. 351

సీ. భూ ర్భువ స్స్వర్లోకముల కంటెఁ బొడువునఁ గడు నొప్పు సత్యలోకంబునందు
 నుండు బ్రహ్మకుఁ జతుర్భుగ సహస్రము లేగ దివ మొక్కటియగు రాత్రియును నిట్ల
 చన ధాత నిద్రవో జగము లణంగు మేల్కని చూడ మఱల లోకములు పుట్టుఁ
 దద్దినంబునఁ జతుర్దశమను లగుదు రం దొక్కొక్క మనువున కొనర దివ్య

తే. యుగము లోలిని డెబ్బదియొక్కమాఱు,సనిన మనుకాల మయ్యెనమ్మనుకులంబు
 నురలు మునులును సప్తర్షులరయ భగవ,దంశమునఁబుట్టిపాలింతు రఖిలజగము.

క. హరి పితృ సువర్ష తిర్యజ్, నర రూపములన్ జనించి నయమున మన్వం
 తరముల నిజ సత్త్వంబునఁ, బరిపాలించును జగంబు పౌరుష మొప్పన్. 353

క. క్రమమునఁ ద్రైవిధిక స, ర్గము నెప్పంబడె సరోజగర్భుఁడు దివసాం
 తమునఁ దమః పిహిత పరా, క్రముడై శయనించు నిద్ర గైకొని యంతన్.

సీ. ఆ రాత్రి భువన త్రయము దమః పిహిత మై భాను చంద్రులతో విలీన మైన
 సర్వాత్ముఁ డగు హరిశక్తిరూపం బయి కణఁగి వెలుంగు సంకర్షణాగ్ని
 భువనత్రయంబును దవిలి దహింప న య్యనల కీలలఁ బొడమిన మహోష్ణ
 లలమినఁ గమలి మహర్లోక వాసులు జన లోకమునకును జనుదు రపుడు

తే. విలయ సమయ సముత్కటవిపుల చండ, వాత ధూ తోర్మిజాల దుర్వార వార్ధి
 భువనములు ముంచునమ్మాఁడు భువనములను,దత్పయోరాశిమీఁదఁ బద్మావిభుండు.

1. విను త్రేత వత్సర (తం. వా.) 2. పాదబుద్ధి (తం. వా.)

- ఉ. చారు పటీర హీర ఘనసార తుషార మరాళ చంద్రికా
పూర మృణాళహార పరిపూర్ణ సుధాకర కాళ మల్లికా
సార నిభాంగ కోభిత భుజంగమ తల్పము సందు యోగ ని
ద్రారతిఁ జెంది యుండు జతర స్థితి భూ ర్భువరాది లోకుఁడై. 356
- క. జనలోక నివాసకు ల, ర్ధిని వినుతింపంగ నతుల దివ్య ప్రభచేఁ
దనరుచు మీలిత నిజలో, చనుఁడై వసియించు నతఁడు సముచిత లీలన్. 357
- వ. ఇవ్విధంబున, 358
- సీ. కైకాని బహు విధ గత్సువ లక్షి, తమలై యహోరాత్ర తతులు జరుగ
శత వత్సరంబులు జనులకుఁ బరమాయు వైన రీతిని బంకజాసనునకుఁ
బరమాయు వగు శతాబ్దంబు లందుల సగ మరిగిన నదియుఁ బరార్థ మండ్రు
గానఁ బూర్వార్థంబు గడచుటఁ జేసి ద్వితీయ పరార్థంబు దీని పేరు
- తే. గడఁగి పూర్వ పరార్థాది కాలమందు, బ్రహ్మకల్పాఖ్య నెంతయుఁ బరఁగు నందు
బ్రహ్మ యుదయించుటం జేసి బ్రహ్మకల్ప, మనియు శబ్దాత్మక బ్రహ్మమనియు
నె గడు. 359
- క. విను మెన్నఁడు పంకజ నా, భుని నాభీ సరసియందు భువనాశ్రయ మై
తనరిన పద్మము వాసమును, ననఘా! యది పద్మకల్ప మన విలసిల్లున్. 360
- వ. పూర్వ పరార్థాదినిం గలిగిన¹ బ్రహ్మకల్పంబుఁ జెప్పితి. ఇంక ద్వితీయపరార్థంబు
మొదల నెన్నఁ దేని హరి సూకరాకారంబు చాల్చు నది పరాహకల్పం బనం
దగు. అట్టి పరాహకల్పం బిపుడు వర్తమానం బగుచున్నది. వెండియు, 361
- సీ. దీపింపఁ గాలస్వరూపుఁ డైనట్టి పద్మాక్షఁ డనంతుఁ డనాదిపురుషుఁ
డఖిలఁ విశ్వాత్మకుఁ డగు నీకునకుఁ బర మాత్మాది యుగ పరార్థాంత మగుచు
జరుగు నీ కాలంబు చర్చింప నొక్క నిమేషకాలం బయి మెలఁగుచుండుఁ
గాన నీశ్వరునకుఁ గర్తగాఁ జాల ది క్కాలంబు విసు మది గాక దేహ
- తే. మందిరార్థాది కర్మాభిమాన శీలు, రైన వారికి నాశ్రయం బగుటఁజేసి
యరయు హరి దగ్గుణ వ్యతికరుఁడు గాన, కాల మమ్మేటి కెన్నఁడుఁగర్తగాడు.
- వ. మఱియు షోడశ వికార యుక్తం బై పృథివ్యాది పంచభూత పరివృతంబై
దశావరణంబులు గలిగి పంచాళ తోక్కిటి విస్తీర్ణం బై బ్రహ్మాండ కోశంబు
దనరుచుండు. 363

చ. హరి పరమాణు రూపమున నందు వసించి విరాజమానుఁ డై
సరి వెలుఁగొందు నిమ్మల నసంఖ్యము లైన మహాండ కోశముల్
నెఱిఁ దన యందు డింద నవసీరజ నేత్రుఁ డనంతుఁ డాద్యుఁడ
క్షరుఁడు పరావరుం డఖిల కారణ కారణుఁ డప్రమేయుఁ డై . 364

క. నిరతిశ యోజ్జ్వల తేజః, స్ఫురణన్ దనరారు పరమ పురుషుని విష్ణుం
బురుషోత్తము వర్ణింపను, సరసిజభవ భవుల కై న శక్యమె చెప్పమా! 365

అధ్యాయము - ౧౨

క. అని మైత్రేయుఁడు విదురుం, గనుఁగొని వెండియును బలికెఁ గాలాహ్వయుఁడై
తనరిన హరి మహిమల నే,వినిపించితి సృష్టి మహిమ విను మెఱిఁగింతున్. 366

వ. పరమేష్ఠి యీ సృష్ట్యాది ¹నహ మ్మను దేహాభిమానబుద్ధి గల మోహంబును,
ఆంగనా సంగమ స్రవచ్ఛందనాది గ్రామ్య భోగేచ్ఛలు గల మహా మోహంబును,
దత్పతిఘాత జాతంబైన క్రోధంబునందుఁ గలుగు తామిస్రంబును, దన్నాశంబు
నందు అహ మేవ మృతోఽస్మి యను నంధ తామిస్రంబును, చిత్త విభ్రమంబు
నను నవిద్యా పంచక మిశ్రంబుగా సర్వ భూతావళిం బుట్టించి, యాత్మీయ
చిత్తంబునం బాపసృష్టి గల్పించుటకుఁ బశ్చాత్తాపంబు నొంది భగవద్ధ్యా
నామృత పూతమానసుండై యూర్ధ్వరేతస్కులు పరమ పవిత్రులు నైన సనక
సనందన సనత్కుమార సనత్సుజాతు లను మునుల నతి సత్త్వగుణ గరిష్ఠుల ధీర
జనోత్తముల నార్యుల హరిప్రపన్నులనుం గా దివ్యదృష్టిఁ గల్పించి వారలం
జూచి మీ మీ యంశంబులఁ బ్రజలం బుట్టించి ప్రపంచము వృద్ధిఁ బొందింపుం
చనిన వారలు దద్వచనంబు లపహసింపుచుఁ బద్మజునిం గని మోక్షధర్ములు
నారాయణపరాయణులు నై ప్రపంచ నిర్మాణంబునకుఁ బ్రతికూల వాక్యంబులు
వలికిన, నుదయించిన క్రోధంబు బుద్ధిచే నిగ్రహింపంబడినను నరవింద సంభవుని
భూ మధ్యంబు వలనం గ్రోధ స్వరూపంబున నీలలోహితుండు నిఖిలసురాగ్రజుం
డై యుదయించుచు (నాక్రందనం బొనరించె నంత)... 367

మ. జననం బందిన నీలలోహితుఁడు గంజాతాసనుం జూచి యి
ట్లను నో దేవ ! మదాఖ్య లెట్టివి ²మదీయావాసముల్ వీరక నా
కనయం బీ వెఱిఁగింపుమా యనుడు న య్యంభోజగర్భుండు లా
లనముం దోఁచఁ గుమార ! నీ జననవేళన్ రోదనం బిచ్చుటన్. 368

1. మూలమునందలి పదస ఆంధ్రమున వ్యత్యస్తముగానున్నది. ససర్వగ్రేఽధతామిస్ర
మథతామిస్ర మాదికృత్ - మహా మోహంచ మోహంచ తమ శ్చాక్షాన వృత్తయః (12-2) 2. మదీయా
వాస మెచ్చుట (క. చ. ట. ల. జ. డ. లం.)

తే. రుద్రనామంబు నీకు నిరూఢ మయ్యెఁ, జంద్ర సూర్యానలానిల సలిల గగన
సృథివి ప్రాణ తపో హృదింద్రియములనఁగఁగలుగు నేకాదశస్థానములు వసింప.

వ. అని వెండియు మన్యు,మను, మహాకాల,మహాత్,శివ,ఋతధ్వజ,ఉరురేతన్,భవ,
కాల, వామదేవ, ధృతవ్రతులను నేకాదశ నామంబులు గలిగి ధీ,వృత్తి,అశనా,
ఉమా, నియత్, సర్పిః, ఇలా, అంబికా, ఇలావతీ, సుధా, దీక్షి, నామపత్నీ
సమేతుండవై, పూర్వ నియుక్తంబు లైన నామంబులఁ దత్తన్నివాసంబుల వసి
యించి ప్రజలం గల్పింపు మని నిర్దేశించిన భగవంతుం డగు నీలలోహితుండు
విశ్వగురుండైన పితామహానిచేత నియుక్తుండై సత్త్వాకృతి స్వభావంబుల నాత్మ
సములైన ప్రజలం గల్పించె.

370

ఉ. రుద్రునిచేత నీ గతి నిరూఢమతిన్ సృజియింపఁబడ్డ యా
రుద్రగణంబు లోలి ¹నవరుద్ధత విశ్వము మింగె న మృహో
పద్రవ శాంతికై యజుఁడు భర్గులఁ జూచి కుమారులార ! మీ
రొద్ర విలోకనానల భరంబునఁ గ్రాఁగె నమస్త లోకముల్.

371

క. మీ సృష్టి చాలు నింకను, ధీ సత్తములార! వినుఁడు ధృతి మీరు దపో
వ్యాసంగ చిత్తులై చనుఁ, డా సన్మంగళము లగు దృఢంబుగ మీకు.

372

మ. భగవంతున్ బురుషోత్తముఁ హరిఁ గృపా పాథోధి లక్ష్మీశ్వరుఁ
సుగుణ భ్రాజితు నమృతుం బురుఁ బరంజ్యోతిన్ బ్రభుఁ సర్వభూ
త గుహావాసు నధోక్షజుఁ శ్రీతజన త్రాణైక పారీణ నా
జగదాత్ముఁ గనుచుండు రార్ములు దపశ్శక్తిఁ స్ఫుట జ్ఞానులై .

373

వ. అనిన విని,

374

ఉ. కైకొని యిట్లు పంకరుహ గర్భ నియంత్రితులైన రుద్రులు
ద్రేకము దక్కి కానలకు ధీ యుతులై తప మాచరింప న
స్తోక చరిత్రు లేగిరి చతుర్ముఖుఁ డంతఁ బ్రపంచ కల్పనా
లోకనుఁడై సృజించె జనలోక శరణ్యుల ధీవరేణ్యులఁ.

375

తే. వినుము భగవద్బలాన్విత వినుత గుణులు, భువన సంతాన హేతువిస్ఫురణకరులు
పద్మ సంభవ తుల్య ప్రభావ యుతులు, ²పదుగురు సుతులు పుట్టిరి భవ్యయశులు.

1. అవరుద్ధత (హ. తం. చ. బ.); అవరుద్రత (క. త.) 2. పదుగురొడుకులు (క. తం. వా.)

సీ. అరవిందసంభవు నంగుష్ఠమున దక్షిణ డూరువు వలనను నారదుండు
నాభిఁ బులహుఁడు గర్జములఁ బులస్తుండు ద్వక్తున భృగువు హస్తమునఁ గ్రతువు
నాస్యంబు వలన న య్యంగిరసుఁడు ప్రాణమున వసిష్ఠుఁడు మనమున మరీచి
కన్నుల నత్రియుఁ గాఁ బుత్ర దశకంబు గలిగిరి వెండియు నశినగర్భు

తే. దక్షిణ స్తనము వలన ధర్మ మొదవె, వెన్ను వలన నుదయ మయ్యె విశ్వభయద
మైన మృత్యు వధర్మంబునంద కలిగె, నాత్మఁగాముండు జననము నందె మఱియు.

సీ. ¹భూ యుగశంబునఁ గ్రోధంబు, నధరము నందు లోభంబు, నాస్యమున వాణి
యును మేధమందుఁ బయోధు లపానంబునందు నమోశ్రయఁ దైన నిబుతి
లాలిత చ్ఛాయ వలన దేవహూతి విభుండు గర్దముఁడును బుట్టి రంత
నబ్బజుం డాత్మదేహమున జనించిన భారతిఁ జూచి విభ్రాంతిఁ బొరసి

తే. పంచశర బాణ నిర్భిన్న భావుఁడగుచు, కూతురని పాపమునకు సంకోచపవక
కవయఁ గోరిన జనకునిఁ గని మరీచి, మొదలుగాఁగల యమ్ముని ముఖ్యు²లలిగి.

వ. ఇ ట్లనిరి. 379

ఉ. చాలుఁ బురే! సరోజభవ! సత్పథవృత్తిఁ దొఱంగి కూతు ని
ట్లాచరివై రమింప హృదయంబునఁ గోరుట కిధర్మరీతియే?
బేలరి వైతి నీ తగవు పెద్దతనంబును మంటి పాలుగా
శీలము వోవఁ దట్టి యిటు నేసిన వారలు మున్ను గల్గిరే? 380

ఉ. నీవు మహానుభావుఁడ వనింద్య చరిత్రుఁడ విట్టి చోట రా
జీవభవుండు దా విధి విషేధము లాత్మ నెఱుంగఁ డయ్యె నీ
భావభవ ప్రసూన శర బాధితుఁడై తన కూతుఁ బొందెఁ బో
వావి దలంపలే కనుచు వారక లోకులు పువ్వఁ దిట్టరే? 381

క. పాపము దలంపక నిమిషము, లోపలఁ జెడు సౌఖ్యములకు లోనై తివె యిం
తే పో దారుణిఁ “గామాం, ధోఽపి న పశ్యతి” యనంగఁ దొల్లియు వినమే. 382

మ. అని యి బ్బంగి మునీంద్రు లాడిన కఠోరాలాపముల్ వీనులఁ
విని లజ్జావనతాననుం డగుచు నా నీరేజగర్భుండు స
య్యన దేహంబు విసర్జనీయముగఁ జేయఁ దిక్కు లేతెంచి త
త్తనువుఁ గైకొనఁ బుట్టె దిక్కులితమై తామిస్ర ⁴నీహారముఁ. 383

1. భూమధ్య తలమున (క. తం.) 2. తెఱిగి (హ. తం. వా.) 3. ధర్మసంగతే (క. చ.
ట. త. జ. డ. ద.) 4. నీహారముల్ (హ. తం. వా.)

వ. అంత,

384

చ. ఉడుగక పంకజాతభవుఁ డొందొక దేహము దాల్చి ధైర్యమున్
విడువక ¹సృష్టిఁ బూర్వ సమవేతముగన్ సృజించు నేర్పు దాఁ
బొడమమి కాత్మలోనఁ దలపోయుచు నుండఁ జతుర్ముఖంబులన్
వెడలె ననూన రూపముల వేదము లంచిత ²ధర్మయుక్తతన్. 385

తే. మఱియు మఖములు మహిత కర్మములుఁ దంత్రములును నడవళ్ళు
నాశ్రమములుఁ దదీయ,
ముఖ చతుష్కము నందునఁ బొడమె ననిన, విని మునీంద్రునిఁ జూచి
య వివ్విదురుఁ డనియె. 386

క. తోయజసంభవుఁ డప్పడు, నే యే ముఖమండలమున నే యే సృష్టిన్
ధీయుతుఁడై సృజించెను, బాయక యి త్తెఱఁగు చెలియఁ బలుకుము నాకున్.

వ. అని యిట్లు విదురుం డడిగిన మైత్రేయుం డతనితో నిట్లనియె. ఋగ్యజు
స్సామాధర్వంబులను వేదంబులును, హోతృకర్మంబులైన యప్రగీతమంత్ర
స్తోత్రంబు లగు శస్త్రంబులును, అధ్వర్యు కర్మంబైన యిజ్యయు, సంప్రగీత
స్తోత్రం బగు స్తుతియు, ³గాత్య ప్రయోజ్యం బైన ఋక్సముదాయ రూపం
బగు స్తోమంబును, ప్రాయశ్చిత్తం బగు బ్రహ్మ కర్మంబును, ఆయుర్వేద ధను
ర్వేద గాంధర్వ వేదంబులను నుపవేదంబులును, విశ్వకర్మ శాస్త్రంబగు స్థాప
త్యంబును, ప్రాగాది ముఖంబుల ను త్పన్నంబు లయ్యె. పంచమ వేదం బగు
నితిహాస పూరాణంబులు సర్వ ముఖంబులం గలిగె. మఱియుం గర్మ తంత్రంబు
లైన షోడశ్యుక్త్యములును, జయనాగ్నిష్టోమంబులును, ఆప్తోర్యామాతి రాత్రం
బులును, వాజపేయ గో సవంబులును, ధర్మపాదంబు లైన విద్యా దాన తప
స్సత్యంబులును, బ్రహ్మచర్య, గృహస్థ, వానప్రస్థ, యత్యాశ్రమంబులును
గలిగె. వీనికి నొక్కొక్కటికిం జతుర్విధంబు లైన వృత్తులు గలిగియుండు.
అందు సావిత్రం బను బ్రహ్మచర్యంబును, ఉపనయనం బాదిగా దివసత్రయంబు
గాయత్రి జపించుట యను ప్రాజాపత్యంబును, వేదవ్రత చతుష్టయంబు వ్రతులు
సంవత్సర పర్యంతంబుగా నాచరించుట యను బ్రాహ్మంబును, వేదగ్రహణాం
తంబు నాచరింపఁదగు నైష్ఠికంబును అను బ్రహ్మచారి వృత్తి చతుష్టయంబును,
అనిషిద్ధకృష్యాది వృత్తియగు వార్తయు, యజనాది కర్మోపాయుక్తం బైన

1. సృష్టిఁబూర్వమున వే సృజించిన నైపుణంబుదా (హ); సృజించు నేర్పుదా (పా)
2. చర్మయుక్తిమై (క. బ. తం.) 3. సామగానంబును స్తోమంబగు స్తోత్రంబును (క. చ. త.)

యాచ్ఛాదిరూపం బగు సంచయంబును, పరుల యాచింపకుండు నయాచితం బను శాలీనంబును, క్షేత్ర పతిత కణిశకణ సంగ్రహణ రూపం బగు శిలోంచంబును అను గృహస్థ వృత్తులు నాలుగును; అత్పష్టపవ్యాహారు లగు వైఖానసులును, నూతన ఫలంబు లభ్యం బయినఁ బూర్వసంచిత పదార్థ త్యాగంబుగల వాలఖిల్యులును, ప్రాతః కాలంబున నే దిక్కు విలోకింతు ర ద్దిక్కునకుం జని యచ్చట లభించు పదార్థంబులన్ భుజించు నౌదుంబులును, తమంత ఫలించి తరుపతి తంబు లగు ఫలంబులం దినుచుండు ఫేనపులును అను చతుర్విధ వృత్తులుంగల వానప్రస్థులును; స్వాశ్రమ విహిత కర్మంబులం బ్రధానుం డగు కుటీవకుండును, గర్మం బుపసర్జనంబు చేసి జ్ఞాన ప్రధానుం డగు బహూదుండును, గేవల జ్ఞానాభ్యాస నిష్ఠుం డగు హంసుండును, ప్రాప్తం బైన పరబ్రహ్మ తత్త్వంబు గల నిష్క్రియుండును అను సన్న్యాసి చతుర్విధ వృత్తులును; మోక్షఫల ప్రదం బయి యాత్మానాత్మ వివేక విద్యారూపం బగు నాస్విక్షకియు, స్వర్గాదిఫల ప్రదంబయి కర్మ విద్యారూప మగు త్రయయు, జీవనఫల ప్రధానం బయి కృష్ణాది రూపం బగు వార్తయు, నర్థ సంపాదనైక ప్రయోజనం బగు దండనీతియు నను మోక్ష ధర్మ కామార్థంబులైన న్యాయ విద్యా చతుష్టయంబును; భూ ర్భువ స్సువ యను వ్యాహృతులును, పూర్వాది ముఖముల నుదయించె. మఱియు నతని హృదయాకాశంబు వలనం బ్రణవంబును, రోమంబుల వలన నుష్ణిక్చంద బును, ద్వగింద్రియంబు వలన గాయత్రీ చ్చందంబును, మాంసంబు వలనం ద్రిష్టుచ్ఛందంబును, స్నాయువుల వలన ననుష్టుచ్ఛందంబును, అస్థివలన జగతీ చ్చందంబును, మజ్జ వలన పంక్తి చ్చందంబును, ప్రాణుంబు వలన బృహతీ చ్చందంబును, కకారాది పంచపర్గాత్మకం బైన (స్పర్శలవలన) జీవుండును, ఆకారాది స్వరాత్మకంబైన దేహంబును, నూష్ణంబులను శ ష స హా ది వర్ణ చతుష్టయ రూపంబు లగు నింద్రియంబులును, సంతస్థలగు య ర ల వ లను వర్ణంబులును, షడ్జాది సప్త స్వరరూపంబు నాత్మబలంబునైన శబ్ద బ్రహ్మంబును చతుర్ముఖుని లీలా విశేషంబున నుత్పన్నం బయ్యె. వ్యక్తావ్యక్తంబు వైఖరీ ప్రణవాత్మకంబు నైన శబ్ద బ్రహ్మంబు వలనం బరమాత్మ యవ్యక్తాత్మకుం డగుటం జేసి పరిపూర్ణుండు, వ్యక్తాత్మకుం డగుటం జేసి యింద్రాది శక్తుప బృంహితుండునయి కానంబడు. పదంపడి యజుండు భూరివీర్యవంతులైన ఋషి గణంబుల సంతతి యవిస్తృతం బని దలంచి, పూర్వతను పరిగ్రహంబు చాలించి, యనిషిద్ధ కామాన క్తం బైన దేహంతర పరిగ్రహంబు చేసి, నిత్యంబు ప్రజాసృష్టి యందు వ్యాసక్తుండ నైనను బ్రజ లభివృద్ధి నొందక యుండుట కేమి కారణం

బగు నని యచ్చెరువు నొంది తద్వృద్ధి యగు విధము నాలోచింపుచు దైవం బిచ్చట విఘాతకంబు గాన తదానుకూల్యం బావశ్యకం బని దాని నెదురు చూచుచు యథోచిత కృత్యకరణ దక్షిణం దగుచు నుండ చతుర్ముఖుని దేహంబు ద్వివిధం బయిన నట్టి రూపద్వయ విభాగంబు స్వరాట్టగు స్వాయంభువ మనువు దన్మహిషి యగు శతరూప యను కన్యకయుఁగా మిథునంబై జనియించె. అమ్మిథునంబు వలనం బ్రియప్రతోత్తానపాదు లను పుత్రద్వయంబు, నాకూతి, దేవహూతి, ప్రసూతు లను కన్యకా త్రయంబునుం గలిగిరి. అందు నాకూతిని రుచిరునకు, దేవహూతిం గర్దమునకుఁ, బ్రసూతిఁ దక్షిణకు నిచ్చె. వీరలవలనఁ గలుగు ప్రజా సంతతుల చేత జగంబు పరిపూర్ణంబు లయ్యె. 388

అధ్యాయము — ౧౩

—: స్వాయంభువ ముంపు ప్రజావృద్ధి చేయుట :—

- క. అని మైత్రేయుఁడు నెప్పిన, విని మనమున హర్ష మొదవ విదురుఁడు ముని నా థునిఁ జూచి పలికెఁ గ్రమ్మఱ, వనజోదర పాదభక్తి వశమాననుడై. 389
- క. ఘనుఁడు స్వయంభువునకుఁ బ్రియ, తనయుఁడు స్వాయంభువుండు దైతేయ విభే దన సేవా చతురుండును, జనవినుతుం డాదిరాజ సత్తముఁ డౌటన్. 390
- క. అతని చరిత్రం బవ్యా, హత సుఖదము నిఖిల మంగళావహము సమం చితమును గావున బుధనే, విత! నాకెఱుంగంగఁ ¹బలుకు విశ్వస్తుత్యా! 391
- క. అదియునుఁ గాక ముకుందుని, పదకమల మరందపాన పరవశులై పెం పొదవిన వారి చరిత్రము, సదమలమతి వినిన భవము సఫలము గాదే? 392
- చ. అని విదురుండు వల్కిన దయాన్వితుడై మునినాథ చంద్రుఁ డిట్లను శ్రుతి శాస్త్ర పాఠ కలితాత్మకుఁ డైన నరుండు పద్మలో చన చరణారవింద యుగ సంగము గల్గిన సజ్జనుండు నొం దిన ఫలమొందు భాగవత దివ్యతథా ²శ్రవణుండు వ్రేల్చిడి. 393
- క. అని చెప్పి మునికులాగ్రణి, దనుజారి కథా సుధామృత స్వాంతుండై తనువునఁ బులకాంకురములు, మొనయఁగ నానంద బాష్పములు జడిగురియఁ. 394

1. బల్కవే (క. త. చ.); జెప్పవే మునితిలకా (చ. ట. త. చ.) 2. శ్రవాణాను రక్తికే (హ.)

సీ. వినిపింప దొడఁగె నా ఘనుఁడు స్వాయంభువుఁ డంగనా యుక్తుడై యబ్జగర్భు
నకు మ్రొక్కి వినయవినమితో త్తమాంగుడై హస్తముల్ మొగిచి యిట్లనియెఁ
ప్రీతి

¹జీవ సంహతికి రాజీవసంభవ ! నీవ జనన రక్షణ వినాశముల కరయ
హేతుభూతుఁడవు మాకెద్ది యాచరణీయ మైన కర్మము దాని నానతిమ్ము

తే. ఎట్టి కర్మంబు నేసిన నెనఁగు నీకు, నవహితం బైన సంతోష మాత్మజుండు
జనకునకు భక్తిఁ బరిచర్య నలిపి కీర్తి, నంది సుతి కెక్కి వర్తించు నందు నిందుఁ
†గాన నెఱిగింపు మట్టి సత్కర్మ మనఘ ! 395

క. అని పలికిన స్వాయంభువ, మను మృదు భాషలకు నలరి మనమునఁ గమలా
ననుఁ డనురాగము ముప్పిరిఁ, గొనఁ బ్రియతముఁ డైన సుతునకును నిట్లనియెఁ.

చ. మునుకొని తండ్రియాజ్ఞఁ దలమోచి నిజోచిత కృత్య మేమి పం
చినఁ దన ²శక్తి చేత నెడనేయక చేయుట పుండరీక లో
చన పదనేవ నేయుట ప్రజాపరిపాలన శాలి యౌటయుఁ
³జనకునకుఁ సుతుండు పరిచర్య లొనర్చుట సువ్వె పుత్రకా ! 397

వ. కావున, 398

మ. వివరింపఁ హరి యజ్ఞమూర్తిఁ బరముఁ విష్ణుఁ హృషీకేశుఁ గే
శవుఁ బద్మాక్షు గురించి జన్మములు శశ్వ ద్భక్తిఁ గావింపు మా
ధవుఁ డాత్మఁ బరితోషమొందు నతఁ డుద్యోత్ప్రీతిఁ గైకొన్న లో
క వితానంబులు తుష్టి నొందు ననఘా! కావింపుమా యజ్ఞముల్. 399

చ. అకుటిల భక్తిఁ గేశవ సమర్పణ బుద్ధిఁ గ్రతుక్రియల్ వొన
ర్పక విపరీతులై యుముకరాసులు దంచి ఫలంబు నందఁ గా
నక చెడు రీతి నూరక ధనవ్యయ మౌటయ కాని మోక్షదా
యక మగుచున్న తత్ఫలము నందరు విష్ణు పరాజ్ఞుఖ క్రియుల్. 400

ఉ. కావున యజ్ఞముల్ హరి వికార విదూరు గుఱించి నేయు నీ
భావము సూన్యత వ్రత శుభస్థితిఁ జెందెడు నీ కుమారులుఁ
నీవును నీ ధరాభరము నెమ్మి వహింపుము సజ్జనావళిఁ
బ్రోవుము ధర్మమార్గమునఁ బుత్రక ! దోష లతా లవిత్రకా ! 401

1. జీవరాశులకు (క. బ.); జీవరాసులకు (తం. వా.) † ఈ యైదవ పాదమునకు బదులు
తం. వా. లలో కావున నెఱిగింపు మట్టి సత్కర్మంబు అను వచనము కలదు. 2. శక్తి యుక్తి
(క. బ. తం. వా.) 3. జననుతుడై (హ) 4. త్ప్రీతుడై యున్న (తం)

- క. అనవుడు నతనికి నతఁ డి, ట్లనియె ¹భవదీయమైన యానతి యెట్ల
బొనరించెద నాకును నా, తనయులకు వసించి యుండఁ దగు నెల వెందుఁ.
- తే. అరయ లేదు, విధాత! యీ యఖిల జంతు, జాతముల కెల్ల నాధారభూత మైన
ధరణి యిప్పుడు ఘన జలాంత ర్నిమగ్నమైన కతమునఁ తోటులే²దంటిఁ దండ్రె.
- క. కావున భూ మ్యుద్ధరణము, గావించు నుపాయ మిప్పుడు గైకొని నాకుఁ
దేవా! నీ వెఱిఁగింపుము, నావుడు పద్మజుఁడు దన మనంబునఁ దలఁచెఁ. 404

—: శ్రీ యజ్ఞ వరాహావతార వర్ణనము :—

మ. జల మధ్యంబున లీనమైన ధరణి చక్రంబు నే నేర్పునఁ
నిలువఁ వచ్చును బూర్వమందు జగముల్ నిర్మించు నాఁ డాది న
ప్పులఁ బుట్టించిన మీఁద న వ్యసుమతిఁ బుట్టించితి న్నట్టి య
ప్పులలోఁ గ్రుంకి రసాతలాంతరమును బొందెఁ గదా పృథ్వియుఁ. 406

సీ. అఖిల జగత్కల్పనాబోపమునకుఁ బాల్పడిన నా చేత నెబ్బంగి నిప్పుడు
దగిలి విశ్వంధరోద్ధరణంబు గావింప నగు నని సర్వ భూతాంతరాత్ముఁ
బురుషోత్తముని నవ వుండరీకాక్షి లక్ష్మీపతిఁ దన మనస్థితునిఁ జేసి
తలపోయుచున్నఁ బద్మజు నాసికా వివరముల యజ్ఞ వరాహమూర్తి

తే. యర్థి నంగుష్ఠ మాత్ర దేహంబు తోక, జనన మంది వియత్తల స్థాయి యగుచు
క్షణము లోపల భూరి ⁴గజప్రమాణ,మయ్యె నచ్చటి జనముల కద్భుతముగ. 405

సీ. అంతఁ బ్రజాసర్గ మందు నియుక్తులై నట్టి మరీ చ్యాదులైన మునులు
మను కుమారకులు న మృసు సహితంబుగ యజ్ఞ వరాహంబు నర్థిఁ జూచి
యిట్టి యాశ్చర్య మె యైందేని గలదె నా సా రంధ్ర నిర్గత స్తబ్ధరోమ
తోకంబు మనము విలోకింప నంగుష్ఠ మాత్రమై యీ క్షణ మాత్రలోన

తే. మహిమ దీపింప దంతి ప్రమాణమున మ, హోన్నతంబైన గండ శిలోపమంబు
నయ్యె ననుచు వితర్కించి రజ్జితవుఁడు, హర్ష మిగురొత్త నిట్ల ని యపుడు దలఁచె.

క. నా మనమునఁ గల దుఃఖ వి, రాచుము గావించు కొఱకు రాజీవాక్షం
డి మేర యజ్ఞ పోత్రి శ్రీమూర్తి వహించె నిది విచిత్రము దలఁచఁ. 408

1. అమనాశ నీడు యానతి (క.బ.); అని యెన్నునాశ నీడు నానతి (తం) 2. లేదగుట (హ)
3. పుట్టించితి బుత్ర (హ. వా.) 4. జగత్ప్రమాణ మయ్యె (హ) 5. లోకంబు (హ. తం.వా.)

వ. అని వితర్కించు సమయంబున సూకరాకారుం డైన భగవంతుండు, 409

తే. ప్రళయ జీమూత సంఘాత భయద భూరి, గర్జ నాబోప భిన్న దిగ్గనగభీర
రావ మడరింప నపుడు రాజీవభవుఁడు, మునులు నానందమును బొంది

రనఘచరిత! 410

వ. అంత మాయా మయ వరాహ ఘర్షురారావంబు బ్రహ్మాండ కోటర పరిస్పోట
నంబు గావింప విని జన స్తప స్సత్యలోక నివాసులైన మునులు, ఋగ్యజు స్సామ
మంత్రంబుల వినుతించిరి. యజ్ఞ వరాహ రూప ధరుం డైన సర్వేశ్వరుండు
సత్పురుష పాలన దయాపరుండు గావున ది గ్గజేంద్ర లీలా విలోలుండై. 411

సీ. కఠిన సతా చ్చటోత్కట జాతవాత నిర్ధూత జీమూత సంఘాతముగను
క్షీర నిభ సునిశిత ఖుర పుటాహత చల తృణి రాజ దిగ్గజ ప్రచయముగను
చండ దంష్ట్రోత్థ వై శ్వానారూప్యః స్రవద్రజత హేమాద్రి విస్రంభముగను
ఘోర గంభీర ఘర్షుర భూరి నిస్వన పంకిలాఖిల వార్ధి సంకులముగఁ

తే. బొరలుఁ గెరలు నటించు నంబరము దెరల, రొప్పు నుప్పర మెగయును

గొప్పరించు

ముట్టె బిగియించు ముస ముస మూరుకొనుచు, నడరు సంరక్షిత క్షోణి

యజ్ఞమోణి. 412

వ. మఱియు సయ్యజ్ఞ వరాహంబు, 413

సీ. తివిరి చతుర్దశ భువనంబులను దొంతు లొరగఁ గొమ్ముల జిమ్ము నొక్క మాటు
1పుత్తడి కొండ మూపుర మను నొఱగంట నొరకురా రాపాడు నొక్క మాటు
ఖురముల సప్త 2సాగరముల రొంపిగా నుంకించి మట్టాడు నొక్క మాటు
నాభీల వాల వాతాహతిచే మిన్ను 3నొదవించు బయలుగా నొక్కమాటు

తే. 4కన్నుఁగొనలను విస్ఫులింగములు చెదర, నురు భయంకరగతిఁదోచునొక్కమాటు
పరమ యోగింద్ర జనసేవ్య భవ్యవిభవ, యోగ్యమై కానఁగా నగు నొక్కమాటు.

వ. ఇట్లు విహరింపుచుఁ బ్రాత ర్మధ్యందిన తృతీయ సవన రూపుండైన యజ్ఞ
వరాహమూర్తి యగు సర్వేశ్వరుండు మహా ప్రళయంబు నందు యోగ నిద్రా
వశుం డై యుండు నవసరంబున నుదకస్థం బైన భూమి రసాతల గతం బైన
దాని నుద్ధరించుటకు సముద్రోదరంబు దరియం జొచ్చు వేగంబు నై రింపం జాలక
సముద్రుం డూర్ము లను భుజంబు లెత్తి విశీర్ణహృదయుండై యార్తుని పగిది

1. పుత్తడి కొండ మూపురమును నొఱయంగ నుఱుకు రాపాడు నొక్కొక్కమాటు (హ)

2. సాగరముల రొంపిగా నుక్కించి (వా. హ.); సాగరమున సేతువు, లొనరొత్త (తం); సేతువు
లొనరొత్త (క. ట. జ.); సేతువు లొనరెత్త (త) 3. నొదవించు బయలుగా (క. చ. ట. బ. తం.)

4. కన్నుఁగోనల (తం. వా.)

యజ్ఞ వరాహ! నన్ను రక్షింపు రక్షింపు మని యాక్రోశింప నిశిత కరాళ ఊర
తీక్షణులు లైన ఖురాగ్రంబుల జలంబులు విచ్చిన్నంబులు గావించి యపారం
భైన రసాతలంబు ప్రవేశించి భూమిం బొడగను నవసరంబున. 415

క. శరనిధి లోన మహోగ్రా, మర కంటకుఁ డెదురఁ గాంచె మఖమయ గాత్రిక
ఖుర విదళిత కుల గోత్రిక, ధరణి కళత్రిక గవేష ధాత్రిక పోత్రిక. 416

వ. ఇట్లు పొడగని దై త్యుండు రోష భీషణాకారుడై, 417

మ. గద సారించి యసహ్య విక్రమ సమగ్ర స్ఫూర్తితో వ్రేయఁగా
నది దప్పించి వరాహమూర్తి నిజదంష్ట్రాగ్రహతిక ద్రుంచెఁ బెం
పొదవఁ గ్రోధ మదాతిరేక బల శౌర్యోదార విస్తార సం
పదఁ బంచాన్యము సామజేంద్రుఁ జల మొప్పం ద్రుంచు చందంబునఁ. 418

మ. దితిజాధీశుని నీ గతిం దునిమి యుద్వృత్తిక దదీయాంగ శో
ణిత పంకాంకిత గండ తుండుఁ డగుచు విష్ణుండు దా నొప్పె వి
స్తృత సంధ్యాంబుద ధాతు చిత్రిత సముద్దీప్త త్తమాభృద్గతిక
క్షితి దంష్ట్రాగ్రమునఁ ధరించి జలరాశిం బాసి యేతేరఁగఁ. 418

తే. బాల శీతాంశు రేఖా విభాసమాన, ధవళ దంష్ట్రాగ్రమున నున్న ధరణి యొప్పె
హరికి నిత్యానపాయని యైన లక్ష్మి, నెరయఁ బూసిన కస్తూరి నికరమనగ.

—: యజ్ఞ వరాహ మూర్తిని బ్రహ్మాదులు స్తుతియించుట :—

వ. అట్టి యజ్ఞపోత్రి మూర్తిం జూచి కమలాసన ప్రముఖు లిట్లని స్తుతియించిరి.

సీ. దేవ! జితం జితం తే పరమేశ్వర! జిత యజ్ఞ భావన శ్రుతి శరీర
యనుచుఁ గారణ సూకరాకారుఁ డగు నీకు నతిభక్తి మ్రొక్కెద మయ్య వరద
భవదీయ రోమ కూపము లందు లీనంబు లయ్యుండు నంబుధు లట్టి యధ్వ
రాత్మక మై తనరారు నీ రూపంబు గానంగ రాదు దుష్కర్మపరుల

తే. కట్టి నీకుఁ బ్రణామంబు లాచరింతు, మఖిల జగదేక కీర్తి! దయానువర్తి!
భవ్య చారిత్ర! పంకజ పత్రనేత్ర! చిర శుభాకార! యిందిరా చిత్తచోర! 422

వ. ఆని వెండియు నిట్లు స్తుతియించిరి, 423

1. కే వ్రేయచో (హ). వ్రేసినక (క. చ. ఉ. జ. బ.) 2. గండభాగుఁడగుచుక (హ.వా.)

3. నిగరమనగ (ద.ద.బ.) 4. దుష్కర్మతులకు (క.ద.ద.తం.)

సీ. త్వక్కున నఖిల వేదంబులు రోమంబు లందును బద్ధిస్సు లఙ్గులందు
నాజ్యంబు పాదంబు లందుఁ జాతుర్హోత్ర కలితంబు లగు యజ్ఞ కర్మములును
స్రుక్కు తుంకంబున స్రువము నాసికను ¹నిడాపాత్ర ముదర కోటరము నందు
²శ్రవణాస్య బిలములఁ జమసప్రాశితముల్ ³గళమున నిష్టి త్రికంబు జిహ్వఁ

తే. ⁴దగుఁ బ్రవర్గము నగ్ని హోత్రముల నీదు, చర్వణంబును, సభ్యావ సభ్యులు త్ర
మాంగ మనువులు చయనములగుఁగిటీశ, యనుచు నుతియించి రత్తతీయజ్ఞవిభుని.

వ. వెండియు ముహుర్ముహు ర్భగవ దావిర్భావంబు దీక్షణీ యేష్టియగు. నీదు
దంష్ట్రులు ప్రాయణీయం బను దీక్షానంత రేష్టియును, దయనీయం బను సమాప్తే
ష్టియు, యుష్మద్రేతంబు సోమంబును, త్వదీయావస్థానంబు ప్రాతస్సవనాదులును,
నీదు త్వజ్మాంసాది సప్తధాతువులు అగ్నిష్టో మౌక్థ్య షోడశీ వాజపేయాతి
రాత్రాపోర్యామంబు లను సుస్థా భేదంబులును, ద్వాదశాహాది రూపంబు లై
బహుయాగ సంఘాతరూపంబు లగు సర్వసత్రంబులు భవదీయ శరీర సంధులు
నగు. స సోమా సోమంబు లగు యజ్ఞ క్రతువులు నీవ. మఱియు యజన బంధ
నంబులచే నొప్పుచుండువు. అదియునుంగాక, 425

క. హవ రూపివి హవ నేతవు, హవ భోక్తవు నిఖిల హవ ఫలాధారుఁ డవుఁ
హవ రక్షకుండ వగు నీ, ⁵కవితథమగు నుతు లొనర్తు మయ్య ముకుందా!

తే. స త్వగుణమున నద్భక్తి సంభవించు, భక్తి యుతముగఁ జిత్తంబు భవ్యమగును
హృదయ పద్మంబునం దోలి నెఱుంగఁబడిన, యట్టి నీకు నమస్కారమయ్యవరద!

మ. అరవిందోదర తావకీన సిత దంష్ట్రా గ్రావలగ్న క్షమా
ధర నద్యబ్ధినదాటవీయుత సమస్తజ్ఞై తలం బొప్పె భా
సుర కాసార జలావతీర్ణ మదవచ్చుండాల రాడ్డంత శే
ఖర సంసక్త ⁶విసీల పంకజము రేఖం బొల్పు దీపింపఁగఁ. 428

1. ని, డయఁ బోత్రి యుదర కోటరము నందు 2. కర్ణరంద్రంబుల గ్రహపాత్ర (హ)
వమనలు (క. ట. డ. బ. చం.) 3. గళమునందు నుపసత్తులును జిహ్వ (క. చ. ద. బ. తం.)
4. తే. దగుఁబ్రవర్గ పాత్రయును దంతంబు లందుఁ, బ్రాయణీయోదయనులు శిరమున సవన
రూపమునఁ బంచప్రాణముల్ రూఢియగుచు, సభ్య మపసభ్యమును నగ్నిచయన మయ్యె.
వ. వెండియు ముఖంబు వలనఁ బ్రాత్రావర్ణ్యాహోత్ర హవిర్భక్షణంబులును, సభివృత్తి
దీక్షయు, రేతంబున సోమంబును, సవస్థానంబున సవనంబులును, ధాతువుల సప్తసంస్థలును, సంధుల
సర్వ యాగంబులు నై యొప్పుచుండు. (పెక్కు వ్రాఁతప్రతులం దిట్లున్నది. తం.)
5. కవితథమగ (హ) 6. సపత్ర (క); సపంక (వా.)

వ. మణియు,

429

మ. చతురామ్నాయ వపు రివ్వశేష ధర! చంచత్సూకరాకార! నీ

సిత దంష్ట్రాగ్ర విలగ్న మైన ధర రాణిల్ల గులాద్రీంద్ర¹రా
జిత స్పంగోపరి లగ్న మేఘము గతిం జాలం దగె² సజ్జనాం
చిత హృత్పుల్వల³కోల! భూరమణ! లక్ష్మీనాథ! దేవోత్తమా!

430

సీ. సమధిక స్థావర జంగమాశ్మత మైన వసుమతీ చక్ర మవక్ర లీల
నుద్ధరింపుము కరుణోపేత చిత్తుండ వగుచు నస్మన్మాత యయ్యె ధరణి
మాత యౌ పెట్లని మదిఁ దలంచెద వేనిఁ జర్చింప మాకు విశ్వమున కీవు
జనకుఁడ వగుట యుష్మత్పత్ని భూదేవి యగుట మాకును దల్లియయ్యె నిపుడు

తే. ధరకు సీతోడఁగూడ వందన మొనర్తు, మరణియందును యాజ్ఞికుఁడగ్ని నిలుపు
కరణి మీ తేజ మీ ధూకాంత యందు, నిలుప ధరణి పవిత్రయై నెగడుఁ గాన.

చ. తలఁచ రసాతలాంతర గత క్షితిఁ గ్రమ్మట నిల్పినట్టి నీ
కలితన మెన్న విస్మయము గాదు సమస్త జగత్తు లోలిమై,
నలుగఁగఁ జేయు టద్భుతము గాక మహోన్నతి నీ వొనర్చు పెం
వలరిన కార్యముల్ నడువ నన్యులకుం దరమే రమేశ్వరా!

432

చ. సకల జగన్నియామక వివక్షణ లీలఁ దనర్చు నట్టి నం
దక ధర! తావక స్ఫుర దుదారత మంత్ర సమష్టఁ డైన యా
జ్ఞికుఁ డరణి⁴ హుతాశనుని నిల్పిన కై వడి మన్నివాస మౌ
టకుఁ దలపోసి యీ క్షితి దృఢంబుగ నిల్పితివయ్య యీశ్వరా!

433

చ. సీలలిత వేదశాస్త్ర మయ సౌకరమూర్తిఁ దనర్చుచు⁵ రసా
తలమున నుండి వెల్వడు సుదారత మేను విదుర్పఁ దత్సభో
చ్చలిత శివాంబు బిందువుల⁶సాధు తపోజన సత్యలోక వా
సుల మగు మేము దోఁగి పరిశుద్ధి వహించితి మయ్య మాధవా!

434

ఉ. విశ్వభవ స్థితి ప్రళయ వేళల⁷యందు వికార సత్త్వము⁸
విశ్వము నీవ యీ నిఖిల విశ్వము లోలి సృజింతు విందిరా
ధీశ్వర! యీశ! కేశవ! త్రయీమయ! దివ్యశరీర! దేవ! నీ
శాశ్వత లీల లిట్టి వని నన్నుతి నేయఁగ మాకు శక్యమే?

435

1. రా. జిత గతిం జెల్వొందె విష్ణుజ్ఞానాచిత (చ. వా.) 2. లోల (హ. వా.)

3. సలలిత లీల వేదమయ సౌకరమూర్తి (క. ట. ద. బ.) 4. సాధుజనస్తవ (క. చ. ట. త. ద.)

5. యందవీకార తత్వతః (క. ట. త. డ. ద. బ.)

సీ. పంకజోదర నీ వపార కర్ముండవు భవదీయ కర్మాబ్ధి ¹పారమెయ్య
నెఱిగెద నని మది నిచ్చయించిన వాఁడు పరికింపఁగా మతిభ్రష్టు గాక
విజ్ఞాని యే చూడ విశ్వంబు నీ యోగ మాయా పయోనిధి మగ్నమౌట
దెలిసియుఁ దమ బుద్ధిఁ దెలియని మూఢుల నేమన నఖిల లోకేశ్వరేశ !

తే. దాన జనకోటి కతిసౌఖ్య దాయకములు, వితత కరుణా సుధా తరంగితములైన
నీ కటా క్షేత్రణములచే నెఱయ మమ్ముఁ, జూచి సుఖులను జేయవే సుభగ చరిత!

క. అని బ్రహ్మవాదు లగు న, న్ముని వర్యులు భక్తి యోగమున వినమితులై
మనమున మోదము ముప్పిరి, గొనఁ బొగడిరి ఖరవిదళిత గోత్రిఁ బోత్రిఁ.

ఉ. అంతట లీలవోరె జగదాత్ముఁడు యజ్ఞ వరాహమూర్తి య
త్యంత గభీర భీషణ మహార్ణవతోయ సమూహముఁ ఖురా
క్రాంతముఁ జేసి క్రమృత ధరాతల మంబుల మీఁద నిల్చి వి
క్రాంతి వహింపఁ జేసి గుణశాలి తిరోహితుఁ డయ్యె నయ్యెడఁ. 438

ఉ. మంగళ మైన యీ కథ నమంచిత భక్తిఁ బరింప విన్న వా
రిం గరుణార్ద్ర దృష్టిఁ గని శ్రీహరి చాలఁ బ్రసన్నుఁ డౌను స
త్సంగతుఁ డైన విష్ణుఁడు ప్రసన్నుఁడు దా నగు నేని వారికిఁ
మంగళముల్ లభించు ననుమానము లే దది గాక వెండియుఁ. 439

చ. హరి నిజ దాసకోటికి ²గుహాశయుఁ డై రమియించు, నట్టి స
త్పురుషుల కిష్టవస్తు పరిపూర్ణ మనోరథ సిద్ధిగల్గు, సు
స్థిరమగుచున్న ³మోక్ష ముఱచేతిది యై చెలువారు నన్న న
స్థిరతర తుచ్చ ⁴సౌఖ్యములు నేకురుటల్ మఱి చెప్ప నేటికిఁ. 440

ఉ. కాన సరోజలోచను ⁵జగత్ స్తవనీయ కథా సుధా రసం
బానిన యట్టి జిహ్వా ⁶యనదన్య కథా లవణోదకంబులఁ
బానము నేయఁ జూచునె సుపర్వ మహీజ మరంద పాన లా
భాను భవంబు నొందు మధుపంబునుఁ బోవునె వేఁప చెట్లకుఁ, 441

క. అని మైత్రేయ మునీంద్రుం, డనఘుడు విదురునకుఁ జెప్పి నట్టి తెఱంగ
ర్జున పౌత్రునకుఁ వ్యాసుని, తనయుఁడు వినిపించి మఱియుఁ దగ నిట్లనియెఁ.

1. పారమరయ (హ) పారిమేద (వా.ట.డ.) 2. కదాళయఁడై (హ) 3. ముక్తియును సిద్ధ
ముగా (హ) 4. వస్తువులు (క.బ.తం.) 5. జగద్గతమైన (క.ట.జ.) 6. యితరానుకథా (క.బ.తం.)

అధ్యాయము - ౧౪

క. అని చెప్పిన విని మైత్రే, యునిఁ గని విదురుండు వల్కు నుత్తమ మగు నా
దనుజ కులాంతకు చరితము, విని తనియదు నా మనంబు విమల చరిత్రా! 443

చ. సవన వరాహమూర్తి కథ సర్వము నీ దయ వింటి వెండియున్
వివరముగా విను బలుకవే గుణసాంద్ర మునీంద్ర ! చంద్ర ! మా
ధవ గుణ కీర్తనామృత వితానము కర్ణపుటాంజలిన్ వెనక్
జవిగొన కేల మాను జనసంతతిన్ భవతాప వేదనన్. 444

వ. కావున, 445

సీ. శ్రీహరి యజ్ఞవరాహ రూపముఁ దాల్చి మించి హిరణ్యాక్షుఁ డ్రుంచె ననుచు
నప్పుడు మునినాథ ! చెప్పితి నా తోడ న వ్వరాహంబు దంష్ట్రాగ్రమునను
ధరణి నెబ్బంగిని ధరియించె హరికి హిరణ్యాక్ష తోడ వైరమున కేమి
కారణ మనుర నే గతి సంహరించెఁ దా నింతయు నెఱింగింపు మిద్దచరిత !

తే. అనిన మైత్రేయ ముని విదురునకు ననియె, హరికథా కర్ణ నమునఁ బెంపారునీకు
జన్మ ఫల సిద్ధి యగుటకు సందియంబు, వలదు హరిమాయ విధికై న
వళమె తెలియ.

క. అనఘాత్మ ! నన్ను నీ వడి, గిన యీ కథ ధ్రువుఁడు విష్ణు కీర్తన పరతన్
దనరిన నారదు నడుగ న, తని కతఁ డెఱింగింప హరికథా శ్రవణమునన్.

తే. దంధధరుఁ బెల్చి డాకాలఁ దన్ని ధ్రువుఁడు, నిందు సందును వాసికి నెక్కె నట్టి
విష్ణు సంకీర్తనం బరవిందభవుడు, దివిజులకుఁ జెప్పె నది నీకుఁ దేట పలుకు.

వ. ఆకర్షింపుము. 449

మైత్రేయుఁడు విదురునకు హిరణ్యాక్ష హిరణ్య కళిపుల జననమునకుఁ
గారణం బైన వృత్తాంతం బెఱింగించుట

సీ. బలిసి దక్షప్రజాపతి తనూభవ దితి సంతాన వాంఛ చిత్తమునఁ బొడమ
నొకనాఁడు పుష్పసాయక శర నిర్భిన్న భావయై విరహతాపమున వచ్చి
పతి సమాగమ వాంఛ ప్రభవింప నిజనాథు సన్నిధి నిలిచి యస్థలిత నియతి
నగ్నిజిహ్వ్యాండును యజురధీశుండును నగు విష్ణుఁ దన చిత్తమందు నిలిపి

1. తెఱింగించె (క. బ.) 2. దాఁ జింతతోడ (హ.)

తే. తగఁ బయస్సున నగ్నిహోత్రంబు¹ చేసి, కమలహితుఁడ స్తశైల సంగతుఁడుగాఁగ
హోమ శాలాంగణమునఁ గూర్చున్న విభుఁ, గళ్యపునిఁ గాంచి ²వినయ
వాక్యముల ననియె. 450

చ. గజవిభుఁ డుద్ధతి న్ననఁటికంబముల నిద్దళించు లీలఁ జి
త్తజుఁడు ప్రసూనసాయక విశానముచేత మదియ చిత్తముఁ
గజిబిజిచేసి పె³ వగలఁ గాఠీయపెట్టఁగ నాథ! నీ పదాం
బుజముల గాన వచ్చితిఁ బ్రభుత్వ మెల్లర్పఁగ నన్నుఁ గావవే! 451

వ. అదియునుం గాక నాతోడి సవతులెల్లను భవ త్కృపా విశేషంబున గర్భా
ధానంబులు వడసి నిర్భరానందంబున నుండం జూచి శోక వ్యాకులిత చిత్తవై
యున్న నన్ను రక్షించుట పరమ ధర్మంబు. నీవు విద్వాంసుండవు. నీ యెఱుం
గని యర్థంబు గలదె? నీ వంటి ³సత్పురుషు లార్తులైనవారి కోర్కెలు వ్యర్థం
బులు గాకుండం దీర్చుట ⁴ధర్మం బని వెండియు నిట్లనియె. 452

క. పతినన్మానము వడసిన, సతులకు నభిమత ⁵ఫలార్థ సంసిద్ధియు నూ
ర్జితయశముఁ గలిగి లోక, స్తుతమై చెలువారుచుండుఁ జువ్వె! మహాత్మా! 453

క. తన ధర్మపత్ని వలనను, మునుకొని తాఁ బుత్ర రూపమున నుదయించు⁶
విను ⁶దీపముచే దీపిం, చిన దీపము రెండు ⁷గాదె? శిఖి ⁸యొక టయ్యు⁸. 454

క. కావున నీ యర్థమ 'యా, త్మావై పుత్ర' యని వేదతతులం దోలి⁹
వావిరిఁ బలుకఁగ విసవే! ధీవర! ననుఁ గావు మధికదీపం గరుణ⁹. 455

చ. వర కరుణామతి¹⁰ దుహితృ వత్సలతం దనరారు నట్టి మ
ద్గురుఁ డొకనాఁడు మమ్ముఁ దన కూతుల నందఱు బిల్చి మీ మనో
హరు నెఱిఁగింపుఁ డిత్తుఁ గమలాననలార! యటన్న నందులోఁ
బురుషవరేణ్య! మేము పదుమువ్వుర మర్మిలి ని¹¹ వరింపమే. 456

క. దితి యీ గతిఁ గామ విమో, హితమతి బహు వచనముల హృదీకునిఁ బలుక¹²
ధృతి గృహణఁ బతివ్రత నిజ, సతిఁగని కళ్యపుఁడు పలికె సల్లాపమున¹². 457

వ. నీవు నెప్పిన యట్ల పురుషులకు నంగనల వలన ధర్మార్థ కామంబులు సిద్ధించు.
కర్ణధారుండు నావచేతం బయోధిఁ గడుచు చందంబున గృహమేది సర్వాశ్రమ

1. దీర్చి (క. చ. ఉ. జ. ద.) 2. విమల (హ. తం. వా.) 3. మహానుభావులైన సత్పురుషులు
(క. తం. వా.) 4. పరమధర్మం బని (క. ఉ. తం.) 5. పదార్థ (హ. వా.) 6. దీపమందుముట్టించిన,
(క. చ. ఉ. త. తం. వా.) 7. గావె (తం. వా. క. చ. ఉ. త.) 8. యొకఁడయ్యు⁸ (తం.)

వాసుల నరసి రక్షింపుచు నిజాశ్రమంబున వ్యసనార్జవంబుఁ దరియించు. భార్య పురుషునందు నర్థంబు. భార్యయందు సకల గృహకార్య భారంబును జేర్చి పురుషుండు ¹నిశ్చింతండు సుఖియింపుచుండు. మఱియు నితరాశ్రమ దుర్జయంబులైన యింద్రియ శత్రువర్గంబుల భార్య సమేతుండైన గృహస్థుండు దుర్గాధిపతి యైన రాజు శత్రుసంఘంబుల జయించు చందంబున లీలామాత్రంబునం జయించు. ఇట్టి కళత్రంబునకుం బ్రత్యుపకారంబు నేయ సకల గుణాభిరాము లగు సత్పురుషులు నూ జేంద్రకును జన్మాంతరంబులకు నైన సమర్థులు గా రనిన మముఁ బోటి వారల నేయ నోపుదురే? అయిన నీ మనఁబునం గల దుఃఖంబు దక్కు మని యిట్లనియె,

458

తే. తరళలోచన! నీవు సంతాన వాంఛఁ జేసి వచ్చితి వాఁ గుణశీల వర్తనములు గల భార్య మనమున నమరు కోర్కిఁ, దవిలి తీర్చుట పతికిఁ గర్తవ్యమరయ.

మ. తరుణీ! యొక్క ముహూర్త ముండు మిది సంధ్యాకాల మి క్కాలమం దరయఁ భూతగణావృతుం డగుచుఁ గామారాతి లీలఁ వృషే శ్వరయానంబున సంచరించుట నభావ్యం బయ్యె నీ యుగ్రవే శ రమింపంగ నిషిద్ధకర్మ మగు నేలా? ధర్మముఁ వీడఁగఁ.

460

మ. అరవిందానన! వీడె నీ మఱది లీలాబోప రుద్ర క్షమాచర యురూనిల ధూత పాంసు పటల చ్చన్నుండు ధూమ్రైక దుర్భర విద్యోదిత కీర్ణ భీషణ జటా బద్ధుండు భస్మావలిస్త రుచిస్ఫార సువర్ణ ²కర్ణుఁ డగుచుఁ భాసిల్లు నత్యుగ్రుండై.

461

క. అనల సుధాకర రవి లో, చనములు వికసింపఁజేసి సమధికరోషంబునఁ జూచుచున్న వాఁ డదె, వనితా! బంధుత్వ మరయి³వలవదె సుమ్మీ! 462

క. అతనికిఁ దలపోయ హితా, హితులును సన్మాన్యులును ⁴విహీనులు నతిగర్హితులును లే రీకుండు సమ, మతియును నిశ్చితై క భూతమయుండై యుంటఁ.

క. కావున మద్రాత భవ, ద్వేవరుఁ డని తరుణీ! నీ మదిం జూడకు మా దేవాదిదేవుఁ ద్రిజగ, త్పావను నిశ్చితై కనేత భగవంతు హరుఁ.

464

1. సన్న్యస్త భవండు (క. ద.) 2. వర్ణుండును నై (త.తం.) 3. వలవదు సుమ్మీ (తం.వా.)

4. విహితులును (హ).

వ. ఏమును సత్పురుషులైన ¹విజ్ఞానవంతులును భుక్తభోగంబైన దూరతోన్యస్తమైన పుష్పమాలికయునుం బోలె న మృహాత్ముని చరణారవింద²జనిత యైన యవిద్య ననుసరించి వర్తింతుము. అదియునుం గాక, 465

సీ. ఎవ్వని కరుణ బ్రహ్మాండ్రాది దిక్పాలవరు లాత్మపద వైభవములఁ దనరి రెవ్వని యాజ్ఞ వహించి వర్తించును విశ్వసేత్ర యగు నవిద్య యెపుడు నెవ్వని మహిమంబు లిట్టి వట్టివి యని తర్కింపలేవు వేదంబులైన నెవ్వని సేవించు రెల్లవారును సమా నాధిక రహితుఁడై యలరు నెవ్వఁ

తే. డట్టి దేవునిఁ ద్రిపుర సంహారకరుని, నస్థిమాలాధరుండు భిక్షేశనుండు భూతిలిప్తాంగుఁ డుగ్ర పరేతభూమి, వాసుఁ డని యపహసించెడి వారు మఱియు.

క. ధర్మ కునకభోగ్యమును నిహ, పరదూరము నైన తను వు³పాదేయముగా నెఱి నమ్మి వస్తు మాల్వ్యా, భరణంబు లలంకరించు పామర జనులు॥. 467

క. ఘన నిర్భాగ్యులుగా మదిఁ, గను మని యీ రీతిఁ బ్రియకుఁ గళ్యపుఁ డెఱింగించిన దితి గ్రమ్ముటఁ బలికెను, మనసిజసాయక విభిన్న మానస యగుచు॥. 468

క. మునుకొని లజ్జావనత వ,దన యై ప్రాణేశు కొంగుఁ దాలిమి దూలం బెనఁగొనియె వారకామిని, యనువున వినిషిద్ధ కర్మమం దభిముఖి యై. 469

వ. ఇట్లు చేసిన భార్యానిర్బంధంబునకుం దొలంగనేరక యీశ్వరునకు సమస్కారంబు గావించి, యేకాంతంబున నిజకాంతా సంగమంబు దీర్చి, సంగమానంత రంబున వార్చి, స్నాతుం డై ప్రాణాయామంబు చేసి, విరజంబు సనాతనంబు నైన బ్రహ్మ గాయత్రి జపియించె నంత, 470

క. దితియును నిషిద్ధ కర్మ, స్థితికై మదిలోన సిగ్గు చిట్టాడఁగ నా సతవదన యగుచు నా పకు, పతివలని భయంబు ⁴దక్కి పరమప్రీతి॥. 471

1. విద్వాంసులును (క.తం.) 2. సేవికయగు నవిద్యాదేవి (ద) పందనాభిలాషిణియైన విద్యాదేవి (తం) “పయం వ్రతైర్భుచ్చరణాపవిద్ధా మాశాన్మహేజ్ఞాం బతకుక్తభోగామ్” (మూలము) 14-28.
3. పాథేయముగా (హ.వా. పెక్కు వ్రాతప్రతులు) 4. గల్గి (తం.వా.)

- † క. అర్చకులు లేని దగుటను, గర్భము నిజ నాభువలనఁ గమలానన కా
విర్భూత మైనఁ ¹గరము వి, నిర్భర పరితోష మాతృ నెలకొన నుండెఁ. 472
- వ. అంతఁ గళ్యపుండు దత్కాల సమచిత సంధ్యా వందనంబులు దీర్చి, 473
- క. ²ఆ చెలికి గర్భవిహ్నము, దోచినఁ బరితోష మాతృ దొడరఁగ నా మా
రీచుండు నిజ తలోదరిఁ, జూచి యకర్మమున కాత్మ స్రుక్కుచుఁ బలికెఁ. 474
- మ. సతి! నీ చేగతి నింద కోడక మనోజాతేక్ష కోదండ ని
గ్గత నారాచ పరంపరా హత విశీర్ణ స్వాంత వై పాపసం
గతి లజ్జా భయ ధర్మముల్ విడిచి దుష్కలంబు నందే రమిం
చితి బల్మిఁ వెలయాల్కితై వడిని దుశ్శీల క్రియా లోలతఁ. 475
- క. *సతి! విను భూతగణ ప్రే, రితు లై ³రుద్రానుచరులు పృథు శక్తిసమ
న్విత బుగ్రకర్ము లతిశౌర్యతములు భద్రానుభద్రులను నామములఁ. 476
- క. పరఁగిన దర్పద్ధతు లి,ద్దలు కొడుకులు నీకుఁ బుట్టి ధరణికి ప్రేఁగై
నిరతము బుధజన పీడా,పరులై వర్తింతు రాత్మబల గర్వమునఁ. 477
- తే. అట్టి దుష్కర్ములకును మహాత్ము లలిగి, విశ్వవిదుఁ డైన హరికిని విన్నవించ
నతఁడు గోపించి హరి కులిశాయుధమున, గిరులఁగూల్చిన గతి వారి ధరణిఁ
గూల్చు. 478

క. అని కళ్యపుఁ డెఱిఁగించిన, విని దితి భయ మంది చాల విహ్వలమతి యై
తన హృదయేను ముఖాబ్జము, గనుఁగొని యిట్లనియె విగతకౌతుక యగుచుఁ.

~~~~~
† తం.వా. ప్రతులందు మూలానుసారముగా నీ భాగమున్నది.

వ. కళ్యపుం గనుగొని యిట్లనియె. సమస్త భూతపతి యైన పరమేశ్వరుండు నా చేసిన యప
రాధంబు సహించి పున్దర్ప పరిపాలనంబు సేయుంఁగాక. రుద్రుండును, మహాత్ముండును స్వయంప్రకా
శుండును, నలంఘ్యుండును, సతామజున ఫలప్రాప్తుండును, నిష్కామజున మోక్ష ప్రదుండును, స్వస్థ
దండుండును, ధృత దండుండును, దుష్ట దక్షకుండును, జలమాత్ముండును, జగదంతర్వామియు,
నిర్గుణుండును, నిష్కాముండును, భక్తసులభుండును, భగవంతుండును నగు నప్సరమేశ్వరునకు
నమస్కరించెను. మణియు పద్మకైంకర్య సంపన్నుండును, జగదవ్యక్తయు, మహానుగ్రహ శిలుండును,
నిర్వయ పరిపాల్యవభూ దక్షకుండును, సతీదేవి పతియు నైన యా సర్వేశ్వరుండు నన్ను క్షించుం గాత
మని నన్నుతించి. మూలము: కనః ప్రసేవతాద్భావో భగవానుర్వసుగ్రహః వ్యాధ స్యాప్యనకుంప్యానాం
శ్రీహం దేవస్సతీపతిః (ఆ. ౧౩. ౬౬)

1. కర్మ వినిర్భర (హ. తం. వా.) 2. ఆ చెలివ గర్భవిహ్నము లేచినఁ బరితోష మాతృ
సేహారక (తం.) ఆ చెలికి (వా)

* ఈ పద్యము (హ) లో లేదు. మూలమున అభద్రావభద్రు లని యున్నది.

3. పుత్రానుచరులు (ప్రాత ప్రతులు)

చ. ధర సుజనాపరాధు లగు తామసచిత్తుల కెందు నాయువుఁ
సిరియు నశించి పోవు మృతి నేకులు శత్రులచేత నింత యో
నరయఁగ నిక్కువంబు భవ దాత్మజు లార్యుల కెగ్గు ¹నేయ భూ
సురుల క్రుధాగ్ని పాల్పడక శోభన మో హరి చేతి పంచతఁ. 480

చ. అనవుడుఁ గశ్యపుండు గమలానన కిట్లను వింతి ! నీవు చే
సిన విపరీత కర్మమునఁ జేకుటె నిట్టి యవస్థ దీనికిఁ
మనమునఁ దాప ²మొందకుము మాధవు పాద సరోజయుగ్మ చిం
తనమును జేసియుఁ నను ముదంబునఁ గొల్పుటఁ జేసియుం దగఁ. 481

తే. రమణి ! నీ సుతులందు హిరణ్యకశిపు, వలన నుదయించువారిలోపల ముకుంద
పద సరోజాత విన్యస్త భావుఁ డైన,దనయుఁ డుదయింపఁగలఁ డతిధార్మికుండు.

వ. మణియును, 483

క. ఘన పుణ్యుఁడు నన్వయ పా, వనుఁ డగు న ప్పణ్యతముని వర కీర్తిలతల్
వనజ భవాండోదర మె, ల్లను నిండఁగఁ బర్యు బుధలలాముం డగుటఁ. 484

తే. వామలోచన! వినుము దుర్వర్ణ హేమ, మగ్ని ³పుటమునఁ బరిశుద్ధ మై వెలుంగు
నట్లు దుష్టాత్మ⁴నంభవుఁ డయ్యు వంశ, పావనుం డగు హరిపాద భక్తుఁడౌట.

తే. అంచి తాష్టాంగ యోగ క్రియాకలాపు, లైన యోగీశ్వరులు న మృహానుభావు
⁵చతుర శీల స్వభావ విజ్ఞాన సరణిఁ,దాముఁ జరియింప నాత్మలఁదలఁతు రెపుడు.

ఉ. ఆ మహితాత్మకుండు సుగుణాంబుధి భాగవతోత్తముండు ల
స్త్రీ మహిళాధినాథుఁ డులసీదశదాముఁ బరేశు నాత్మ హృ
త్తామరసంబునఁడుఁ బ్రమదంబున నిల్చి తదన్య వస్తువుం
దా మదిలో హసించు హరి దాన్యవిహార వినిశ్చితాత్మఁ డై . 487

†వ. అట్టి నీ పౌత్రుండు, 488

1. ఎగ్గఁజేయ భూ, సురుల క్రుదగ్ని పాల్పడక శోభనమో హరిచేతి పంచతఁ (హ. వా.)
(ఇదియే మూలానుసారీ); కృదగ్ని (వా); సేసినన్, గరుణను వారు వారి మదిఁ గైకొని కావ నను
గ్రహింపరే (తం) 2. మొందుటను (క. చ. తం.) 3. ముఖమున (ట. త. ద. బ.) 4. సంగతుఁడయ్యు
(జ) 5. సతులశీల (హ. తం. వా.)

† ఈవచనము హ. లోను, కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులలోను 486 వ పద్యమునకు ముందున్నది.

- సీ. మహిత దేహోద్యభిమానంబు దిగనాడి ¹చిలుతతనమున నుశీలుఁ డగుచుఁ
బరసమృద్ధికి నాత్మఁ బరితోష మందుచుఁ బరదుఃఖమునకుఁ దాపమును బొందు
నీ విశ్వమంతయు నే విభుమయ మని యెవ్వని కరుణచే నెఱుంగ నయ్యె
నట్టి యీశ్వరునిఁ దా నాత్మసాక్షిగ మోద మడరంగఁ జూచు ననన్యదృష్టి
తే. నతినిదాఘోగ్ర సమయంబునందు నిఖిల, జంతుసంతాప మణఁగించు చంద్రుమాడ్కి-
నఖిల ²జగముల దుఃఖంబు లవనయించు, రూఢి మీఱ నజాతవిరోధి యగుచు.
వ. మఱియు హరిధ్యాన నిష్ఠా గరిష్ఠం డగు న మృహాభాగవతాగ్రగణ్యుండు.
క. విమలాంతరంగ బహిరం, గములను స్వేచ్ఛానురూప కలితుం డగు నా
కమలాధీశ్వరు కుండల, రమణీయ ముఖంబుఁ జూచుఁ బ్రమదం బెసఁగఁ. 490
తే. మఱియు నీ విశ్వ మా హరిమయముగాఁగ, మనములోపలఁ దలఁచు న
మృనునిభుండు

మను మహాత్ములలోన నీమనుమఁడధికుఁ, డనఁగ నుతికెక్కు-ననుచు

గశ్యపుఁడు వలుక.

- క. విని తన తనయులు మధుసూ,దనుచే హతు లగుదు రనుచుఁ దన మనుమఁడు స
జ్జననుత భాగవతుం డగు, ననుచు మదిం జాల దుఃఖహర్షము లొదవఁ. 492
వ. ఉండునంత నా దితియుఁ గశ్యపు పీఠ్య సంభృతం బైన గర్భంబు దుర్భర
తేజోభిరామంబును, నన్యతేజో విరామంబును, దినదిన ప్రవర్ధమానంబు నై
నివ్వటిల్ల నిజోదర స్థితలైన కుమారు లమరదమనులై వర్తింపగల రని
చింతింపుచు గర్భంబు శత వర్షంబులు ధరియించి యున్న యనంతరంబ. 493

అధ్యాయము—౧౫

- ఉ. ఆ దితిగర్భమందు రుచిరాత్పతితో నొకతేజ మన్య తే
జో చమ లీల వెల్వడి వసుంధరయుఁ గగనంబు నిండి సం
ఛాదిత పద్మబాంధవ నిశాకర దీప్తులు గల్గి ³సూచికా
భేద మహోగ్ర సంతమన భీషణ మైన భయాకులాత్ములై . 494
చ. అమరగణంబు లెల్లఁ గమలాసనుపాలికి నేగి తత్పదా
బ్జములకు మ్రొక్కి యంజలులు ఫాలములం గదియంగఁ జేర్చించి
త్తముల భయంబు సంభ్రమముఁ దార్కొన నిట్లని విన్నవించి రో
యమరకులాగ్రగణ్య! దురితార్జవ తారణ ! సృష్టి కారణా ! 495

1. చిరుతరాలంపకు శీలుఁడగుచు (తం. వా.) 'అలంపకు శీలధరః' అని మూలము (14. 49)

2. జనముల (క. చ. ప. త. వ.) 3. యన్నదుర్బేద (హ)

ఉ. నీవు చరాచర ప్రచయ నేతవు ధాతవు సర్వ లోకపా
లావళి మౌళిభూషణుడ వంచితమూర్తివి దేవదేవ! వా
ణీవర! యీ యజాండమున నీవు నెఱుంగని యర్థ మున్నదే?
భావమునం దలంపుము వివన్నుల మమ్ము భవత్రప్సన్నులఁ.

496

వ. దేవా : ¹కార్యరూపం బగు చేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచంబునకుఁ గారణుం
డవైన నీచేత సమస్త భువనంబులును సృజియింపఁబడె. నీవు సర్వభూతాత్మ
భావ విదుండవు. లోకనాథ శిఖామణి భూతుండవు. విజ్ఞాన వీర్యుండవు.
అవిద్యం జేసి యిట్టి స్రష్టృరూపంబు నొందితి. గృహీత రజో గుణుండవు.
నీయందుఁ బ్రపంచంబు లీనం బై యుండు. సుపక్వ యోగంబు నొంది నిష్కా
ములై ధ్యానంబున నిన్నరయుచు నిర్జిత శ్వాసేంద్రియాత్ములై భవత్రప్సా
దంబు వడసిన వారలకుం బరాభవంబు లెక్కడివి? ఎవ్వని వాగ్జాలంబుచేఁ బాశ
బద్ధంబు లైన పశువుల చందంబున నిఖిల జీవులు వర్తింతు రట్టి నీకు నమస్క
రించెదము. అహోరాత్ర విభాగాభావంబున లుప్తకర్మంబు లగు లోకంబులకు
సేమంబు గావింపుము. శరణాగతుల మయిన మమ్ము నతిశయ కరుణారస పరి
పూర్ణంబు లగు కటాక్షంబుల నీక్షించి రక్షింపుము. కశ్యపవీర్యంబు దితి గర్భం
బున నుండి సకల దిగ్విలయంబు నాక్రమించి దారువందు వహ్నిచందంబున
లీనం బై ప్రవృద్ధం బగుచున్న దని విన్నవించిన బృందారక సందోహంబులకు
నానందంబు గందళింప నరవిందనందనుం డిట్లనియె,

497

—: సనక సనందనాదులు వైకుంఠమున కరుగుట :—

క. గీర్వాణులార! యుష్మత్పూర్వజు లాత్మీయ సుతులు పుణ్యులు విచర
న్నిర్వాణులు సనకాదులు, సర్వంకష శేముషీ విచక్షణు లెందుఁ.

498

క. వారలు నిస్సృహు లగుచు న, వారణ భువనంబు లెల్ల వడిఁ గ్రుమ్మరుచుఁ
ధీరు లొకనాఁడు భక్తిఁ, శ్రీ రమణీశ్వర పదాబ్జ సేవానిరతిఁ.

499

చ. చనిచని కాంచి రంత బుధసత్తము లంచిత నిత్య దివ్య శో
భన విభవాభిరామముఁ, బ్రసన్నజన స్తవనీయ నామముఁ,
జననవిరామ, మార్యజన సన్నత భూమము, భక్తలోక పా
లన గుణధామముం, బురలలామముఁ, జారు వికుంఠ ధామముఁ.

500

1. కార్యకారణ రూపం బగు (క. చ. ట. త. జ. డ. ద. బ.)

- ఉ. ఆ మహనీయ పట్టణమునందు వసించెడువార లార్చు ని
ష్కామఫలంబై సత్పులముగాఁ దలపోసి ముముక్షు ధర్ము లై
శ్రీ మహిళాధిపాంప్రి సరసీరుహ పూజ లొనర్చుచు మహా
ద్దామ తదీయ రూపములు దాల్చి సుఖింపుచు నుండు రెప్పుడు. 501
- చ. విగత రజ స్తమో గుణుఁడు విశ్రుత చారు యశుండు శుద్ధ స
త్త్వగుణుఁ డజుం డనాది భగవంతుఁ డనంతుఁ డనంత శక్తియు
నిగమచయాంతవేద్యుఁడు వినిశ్చల నిర్మల ధర్మ మూర్తి యై
తగు హరి నేనఁ బెనఁగుఁ ద న్నగరోపవనమ్ము నిమ్ముల. 502
- వ. మణియుం గై వల్యంబు మూర్తిభవించిన తెఱంగునం బొలుపారుచు, నై శ్శ్రేయ
సనామంబున నభిరామం బై, సతతంబును సకలర్తు ధర్మంబులు గలిగి, యర్థి
జనంబుల మనంబుల ఘనంబులుగ నీరిక లెత్తిన కోరికలు సారితెలు గొన
నొసంగుచు, గామ దోహన హితంబులుం, బుష్ప ఫల భరితంబులు నై తనర్చు
సంతానవన సంతానంబులును, సమంచితవసంత సమయ సౌభాగ్యసంప దభి
శోభిత వాసంతికా కుసుమవిసర పరిమళ మిళిత గళిత మకరంద లలితామోద
ముదిత హృదయులై యఖండ తేజోనిధి యగు పుండరీకాక్ష చరిత్రంబు
లుగ్గడింప లేక ఖండితజ్ఞాను లైనను, నిరతిశయ విషయసుఖానుభవ కారణం
బగుట నిందిరా నుందరీ రమణు చరణసేవా విరమణకారి యగు నని తలంచి,
తద్గంధ ప్రాపక గంధవహానిం దిరస్కరించి, నారాయణ భజన పరాయణు లై
చరియించు నుందరీ యుక్తులైన వైమానికులును, వైమానిక మానసోత్పేకం
బుగం బారావత హంస సారస కుక పిక చాతక తిత్తిరి మయూర రథాంగ
ముఖ్య విహంగ కోలాహల విరామంబుగా నరవిందనయన కథాగానంబు
లనూనంబుగా మొరయు మదవదిందిరిసందోహకలిత పుష్పవల్లీమతల్లి
కలును, నకుంతితచరిత్రుం డైన వికుంతనిలయుని కంఠంబునం దేజరిల్లు
విలసిత తులసీదామంబుం గనుంగొని యీ తులసీమాల్యంబు హరిగళ
విలగ్నంబై యుండు సౌభాగ్యంబు వడయుట కేమి తపంబు గావించెనో! యని
బహూకరించు చంచంబున నొప్పు చందన మందార కుం దారవింద పున్నాగ
నాగ వకుళాశోక కురవ కోత్పల పారిజాతాది ప్రసూన మంజరులును, మంజరీ
పుంజ రంజిత నికుంజంబులయందు నుత్తుంగ పీన కుచభా రాకంపిత మధ్యం
బులు, కటి తట కనక మేఖలా కలాప నినదోపలాలిత నీల దుకూల శోభిత
1. మూర్తియు, న్నగు హరిపేర.....అన్నగరోప (ద. తం. వా.)

వృథు నితంబభరాలసయాన హసిత కలహంస మయూరా గమనంబులు, నసమ శరకుసుమశర విలసితంబు నవహసించు నయనకమలంబులునుం గలిగిన సుందరీ సందోహంబులం దగిలి, కందర్ప కేశీవిహారంబుల నానందంబునొందక ముకుంద చరణారవింద సేవాపరిలబ్ధి మరకత వైడూర్య హేమమయ విమానారూఢులై హరిదాసులు విహరించు పుణ్య ప్రదేశంబులును, నిందిరా సుందరి త్రైలోక్య సౌందర్య ఖనియైన మనోహరమూర్తి ధరియించి రమణీయ రణిత మణి నూపుర చరణారవింద యై, నిజ హృదయేశ్వరుం డైన సర్వేశ్వరుని మందిరంబు లోనం జాంచల్య దోష రాహిత్యంబున వర్తింపం గర కమల భ్రమణీకృత లీలాంబుజాత యై తన నీడ కాంచన స్ఫటికమయ కుడ్య ప్రదేశంబులం బ్రతిఫలింప శ్రీనికేత నుని నికేతనసమ్మార్జన కైంకర్యంబు పరమ ధర్మం బని తెలుపు చందంబునం జూపట్టుచు, నిజ వసంబునం దనరు సౌరభాభిరామంబులగు తులసీదళ దామంబుల నాత్మ నాయకుని చరణారవిందంబుల నర్చింపుచు, నొనటి మృగమదపు¹టసలున మసలుకొని తుంపెనలాడు కురులును, లలిత తిలప్రసూన రుచిరాభ నాసను దనరు మోముఁదామర విమల సలిలంబులం బ్రతిబింబింప నిజ మనోనాయకు చేతం జుంబితం బగుటంగాఁ దలంచి, లజ్జావనత వదన యై యుండం జేయు ప్రవాళలితకాకులంబు లైన కూలంబులు గల నడబావులును గలిగి, పుణ్యంబునకు శరణ్యంబు, ధర్మంబులకు నిర్మల స్థానంబు, సుకృత మూలంబునకు నాలవాలం బునై పొలుపొందుచుండు.

503

చ. హరివిముఖాత్ము లన్యవిషయాదృత చిత్తులుఁ బాపవర్తులుఁ
నిరయ నిపాత హేతువును నింద్య చరిత్రము నైన దుష్కథా
నిరతిఁ జరించు వారలును నేరరు పొందఁగ నిందిరా మనో
హర చరణారవింద భజనాత్మకు లుండెడు గొంది నారయఁ.

504

వ. వెండియు,

505

చ. హరిఁ బరమేశుఁ గేశవు ననంతు భజింపఁగ ధర్మతత్త్వ దీ
పరిణతి సాధనం బగు స్వభావముఁ దాల్చిన యట్టి మర్త్యు లా
సరసిజనేత్రు మాయను భృశంబుగ మోహితు లై తథఽప్రి పం
కరుహము లర్థిమైఁ గొలువఁ గానమిఁ బొందరు తత్పదంబునఁ.

506

1. టసమన (హ. కొన్ని వ్రాత ప్రతులు)

- చ. ¹మఱియు సరోరుహోదరుని మంగళ దివ్య కథానులాప ని
ర్భర పరితోష బాష్పకణ బిందుర చారు కపోల గద్గద
స్వర పులకీకృతాంగు లగువారును నిస్పృహచిత్తులు ²న్నహం
కరణవిదూరు ³బిందురు సుకర్ముల యుండెడు పుణ్య భూములఁ. 507
- వ. అందు, 508
- మ. పర వైకుంఠము సారసాకరము, దివ్య స్వర్ణ శాలాంక గో
పుర హర్యావృత మైన తద్భవన మంభోజంబు, తన్మంది రాం
తర విభ్రాణిత భోగి కర్ణిక, దదుద్య దోభగ పర్యంకమం
దిరవొందఁ వసియించు మాధవుఁడు దా నేపారు భృంగాకృతిఁ. 509
- వ. అంత, 510
- మ. హరిచేఁ బాలిత మైన కాంచన విమానారూఢ మైనట్టి న
త్పురుషాసీకముచేఁ దనర్చి విభవాపూర్ణ ప్రభావోన్నతిఁ
గర మొప్పురు తదీయ ధామము జగత్కళ్యాణ మూర్తుల్ మునీ
శ్వరు లర్థిఁ నిజ యోగభక్తిఁ బరితోష స్వాంతు లై చెచ్చెరఁ. 511
- వ. డాయం జని, 512
- చ. మరకత రత్నతోరణ సమంచిత కుడ్య కవాట గేహశీ
విరచిత కక్ష్యషట్క మరవింద దళాక్ష విలోకనోత్సవా
దరమతి నన్యముం గనక దాటి యనంతర కక్ష్యయందు ని
ద్దటను దదీయ పాలుర నుదార సమాన వయో విశేషులఁ. 513
- నీ. కాంచన నవరత్న కటకాంగుళీయక హారి కేయూర మంజీర ధరులఁ
గమనీయ సౌరభాగత మత్త మధుకర కలిత సద్వనమాలికా విరాజి
తోర స్థులల, గదాధారుల, ఘన చతుర్బాహుల, నున్నతోత్సాహ మతుల
నారూఢ రోషానలారుణితాక్షుల, భూలతా కౌటిల్య ఫాలతలు
- తే. వేత్రదండాభిరాముల వెలయు న మ్ము, కుంద కుద్ధాంత మందిరాళింద భూమి
నున్నయిద్దట సనకాది యోగివరులు, చూచుచును వృద్ధులయ్యు నాసుభగమతులు .
- క. ధీరతఁ బంచాబ్దిముల కు, మారకులై కానఁ బడుచు మనమున శంకఁ
గూరక చతురాత్మకు లని, వారిత గమనముల డాయ వచ్చిన నెమరఁ. 516
1. మఱియు నెనంగు శ్రీరమణ మంగళ (ద) 2. లత్యహంకరణ (హ. తం. వా.) 3. లున్నగు
సుకర్ములు నుండెడి పుణ్యవానముల్ (క. చ. ట. త. జ. డ. ద.)

క. శ్రీ లలనేశ్వర దర్శన, లాలసు లై యేగు బుధ లలాముల నతిదు
శీలతఁ దద్వచన ప్రతి, కూల మతిన్ బోవకుండఁ గుటిలాత్మకు లై . 515

క. వారించిన వారలు బృం, దారకు లీక్షించుచుండ దారుణ పటు రో
షారుణితాంబకు లై రొద, వారించుచు వారు నచటి వారును వినఁగన్. 517

వ. ఇట్ల నిరి, 518

చ. పరము ననంతు భ క్తపరిపాలు సుహృత్తము నిష్టు నీశ్వరే
శ్వరు భజియింపఁ గోరి యనివారణ కిని దరుదేర నిచ్చలున్
భరిత ముదాత్ము లై కొలువఁ బాయక తద్భజనాంతరాయ త
త్పరమతి మాకు నిప్పు చరివచ్చ దురాత్ముల నేడు గంటిరే ? 519

వ. అని మఱియు సనక సనందనాదులు జయవిజయులం జూచి యిట్ల నిరి. మీ మనం
బుల స్వామి హితార్థం బై నిష్కవట వర్తనుల మైన మా బోటులఁ గుహక
వృత్తిం గల యితర జనంబులు భవత్పదనంబు ప్రవేశింతురో యను శంకంజేసి
కొందఱుం బ్రవేశింపం జేయుటయు, గొందఱు వారించుటయును దౌవారిక
స్వభావం బని వారింపఁ దలంచితిరేని ప్రశాంత దివ్యమంగళ విగ్రహుండును, గత
విగ్రహుండును, భగవంతుండును, విశ్వగుర్భుండును నైన యీశ్వరుండు ప్రాప్యం
బును, ప్రాపకంబును, ప్రాప్తియు నను భేదశూన్యుండు గావున, మహాకాళంబు
నందు ఘట పటా ద్యాకాళంబులు వేఱులేక యేకం బై తోచు చందంబున
విద్వాంసు లగు వార మృహాత్ముని సకలాత్మ భేదరహితునింగా బొడగందురు.
అదియునుం గాక లోకమందు రాజులు సాపరాధు లైన కింకరజనంబుల నాజ్ఞా
పించు చందంబున నీశ్వరుండు దండించునో యను భయంబునం జేసి వారించితి
మని తలంచితి రేని భూసుర వేషధారులమైన మాకును, వైకుంఠ నాయకుం
డైన సర్వేశ్వరునకును భేదంబు లేకుండుటం జేసి శంక సేయం బనిలేదు. ఇట్ల
గుట యెఱింగి మందబద్ధులరై మమ్ము వారించిన యనుచితకర్ము లగు మీరలు
మదీయ శాపార్హు లగుదురు గాన భూ లోకంబునం గామ క్రోధ లోభంబు లను
శత్రువులు బాధింపం బుట్టుం డని పలికిన,

క. వారలు విని తమ మనముల, భూరి స్ఫుట చండ కాండ పూగంబులచే
వారింప రాని భూసుర, దారుణ వాక్యముల కులికి తల్లడ పడుచున్. 521

1. కుపితాత్మకులై (క. చ. ట. త. డ. బ.) 2. సుహృత్త నదీశ (డ) 3. నిష్టఱునేగి
(క. త. బ. తం.) 4. పూరంబులచే (క. ట. త. జ. డ. ద. బ.)

క. పరితాపంబును బొందుచు, సరసిజలోచనుని భటులు సనకాది మునీ
శ్వరుల పదాంబుజములకు, గర మర్దిక్ మొక్కి నిటల ఘటితాంజలులై . 522

ప. ఇ ట్లనిరి,

మ. వర యోగీశ్వరులార! మమ్ము మది నొవ్వ మీర లిట్లన్న ని
ఘృరవాక్యంబుల కింక ¹మీ మనముల శోకింపఁ గా ²రాదు స
త్పురుష శ్రేణిఁ బరాభవించిన వృథాభూతాత్ముల మమ్ము మా
దురితం బింతకుఁ దెచ్చె మీఁద శుభము దూఁకొందు మే మారయ. 524

ప. అది యెట్లంటి రేని. 525

ఉ. మీ కరుణావలోకన సమేతులఁ గా మముఁ జేయఁ జిత్తముల్
దూఁకొనెనేని మా చనవుఁ ద్రోయక యీఁ దగు లోభ మోహముల్
గై కొని పుట్టుచోట నవకంజదళాక్షిని నామ విస్మృతిఁ
బై కొనకుండఁ ³జేయుట శుభం బగు మీఁది మదీయ జన్మముల్. 526

ప. అను సమయంబున, 527

మ. హరి సర్వేశుఁ గనంతుఁ డా కలకలం బాలించి, పద్మాలయా
సరసాలాప వినోద సౌఖ్య రచనల్ సాలించి, శుద్ధాంత మం
దిర మాణిక్యపు ⁴గేహశుల్ నడచి, యేతెంచెం బ్రవన్నార్తి సం
హరుఁ డై నిత్య విభూతి శోభన కరుండై మానితాకారుడై. 528

ప. మఱియును, 529

చ. శరనిధికన్యకామణియు సంభ్రమ మొప్పఁగఁ దోడ రా మనో
హర నిజ లీల మై పరమహంస మునీంద్ర గవేష పాదపం
కరుహముల విసూత్న మణి కాంచన నూపుర మంజు ఘోషముల్
వరుసఁ జెలంగ నార్య జనవంద్యుడు యోగి జనైక నేత్యుఁ డై. 530

చ. కర మణి హేమ కంకణ వికాయ రుణంకృతు లుల్లసిల్ల న
చ్చర లిడు హంసపక్ష సితచామర గంధవహోచ్చల త్సుధా
కర రుచిరాతపత్ర సుభగ ప్రవిలంబిత హార వల్లరీ
సరసగళ త్తుషారకణ జాల విరాజిత మంగళాంగుఁ డై. 531

1. మా మనముల (హ. తం. వా.) 2. వల్ల (క. త. జ. ద. బ.) 3. దాననె (తం. వా.)

4. కహటముల్ (క. తం.)

వ. మఱియును,

532

సీ. నిఖిల మునీంద్ర వర్జిత¹ సస్మిత ప్రసన్నాననాంబుజముచే నలరు వాడు
²విస్తృత స్నేహార్ద్ర వీక్షణ నిజభక్తజన గుహాశయుఁ డనఁ దనరు వాడు
 మానిత శ్యామాయమాన వక్షమున నంచిత వైజయంతి రాజిల్లు వాడు
 నత జనావన కృపామృత తరంగితము లై భాసిల్లు లోచనాబ్జముల వాడు

తే. నఖిల యోగీంద్ర జన నేవ్వుఁ డైనవాడు, సాధు జనముల రక్షింపఁజాలువాడు
 భువనచూడా విభూషణభూరిమహిమ, మించి వైకుంఠపురము భూషించువాడు.

సీ. కటి విరాజిత పీత కాశేయ శాటితో వితత కాంచీగుణ ద్యుతి నటంప
 నాలంబి కంఠ హారావళి ప్రభలతోఁ గొస్తుభ రోచులు గ్రంధు కొనఁగ
 నిజ కాంతి జిత తటిద్రవ్య కర్ణకుండల రుచులు గండద్యుత్³ ప్రోదిసేయ
 మహనీయ నవ రత్నమయ కిరీటప్రభా విచయంబు దిక్కుల నిండఁ బర్వ

తే. వై నతేయాంస విన్యస్త వామహస్త, కలిత కేయూర వలయకంఠము లొప్ప
 నన్య కరతల క్రమణీ కృతానుమోద, సుందరాకార లీలారవింద మమర. 534

వ. మఱియు చరణారవింద మంజు కింజల్క పుంజ ప్రభా రంజిత తులసీ మరంద
 బంధుర గంధానుబంధ సుగంధి గంధవహాస్వాదకలిత సేవాతత్పరులై చను
 దెంచు యోగీంద్రులకు మానసానందకారియును, బహిఃకరణాంతఃకరణ
 పరితోష ప్రకీర్ణ రోమాంచ రుచిదాయకంబును, బ్రభాపూర్తి యుక్తంబు నగు
 మూర్తితోడ నిజ సౌందర్య వరకళా వినిర్జిత శ్రీరమణీ సౌందర్య భాస
 మానుం డగుచుఁ బాదచారి యై యఖిల విశ్వగురుం డైన సర్వేశ్వరుండు
 వేంచేసె నప్పుడు,

535

చ. స్థిర శుభ లీల స ట్లరుగుదెంచిన య విష్ణు విద్రుమారుణా
 ధర నవ పల్లవ స్ఫురదుదంచిత కుందరుచి స్మితైక సుం
 దర వదనారవిందము ముదంబునఁ దప్పక చూచియున్ మునీ
 శ్వరులు నిజాత్మలం దనివి సాలక వెండియుఁ జూచి రిమ్ములన్.

536

చ. సునిశిత భక్తిఁ దన్ముఖముఁ జూచిన చూడుకులు ద్రిప్పలేకయుం
 గనుఁగొని రెట్టకేలకు నకల్మష భక్త విధూత భేదముల్
 మునిజన చిత్త మోదములు ముక్తినివాస కవాట భేదముల్
 వినుత వినూత్న నూపురిత వేదము ల మృహనీయు పాదముల్.

537

1. దర స్మిత, లాననాంబుజముచే (ద) 2. విశ్రుత (తం.వా.) 3. క్రమణీ (క.చ.ట.త.జ.ద.బ.)

చ. కని నఖ పద్మరాగమణికాంతివిభాసిత పాద పద్మమల్
మనముల యందుఁ గీల్కొలిపి లబ్ధ మనోరథ యుక్తులై పునః
పున రభివందనంబులు విభూతి దలిర్ప నొనర్చి యోగమా
ర్గ నిరత చిత్తులు^౧ వెదకి కానఁగ లేని మహానుభావుని^౨. 538

క. మానసమున నిలిపిరి త, ధ్యానాస్పదుఁ డైన వానిఁ దత్త్వజ్ఞులకు^౧
గాన నగు వాని భక్త జ, నానందకరై కమూర్తి నలరిన వాని^౨. 539

వ. మఱియుఁ జక్షు రింద్రియ గ్రాహ్యం బగు దివ్య మంగళ విగ్రహంబు ధరియించి
యున్న పురుషోత్తము నుదాత్త తేజోనిధిం జూచి సనకాదు లిట్లని స్తుతియించిరి.

—: సనకాదులు నారాయణుని స్తుతియించుట :-

చ. వనజదళాక్ష! భక్తజన వత్సల! దేవ! భవత్పుతుండు మ
జ్జనకుఁడు నైన పంకరుహజాతుఁడు మాకు రహస్య మొప్పుఁ జె
ప్పిన భవదీయ మంగళ గభీర పరిగ్రహ విగ్రహంబు మే
మనయముఁ జూడఁ గంటిమి గృతార్థుల మై తగ మంటి మీశ్వరా! 541

సీ. దేవ! దుర్జనులకు భావింప హృదయ సంగతుఁడ వై యుండియుఁ గానఁబడవు
కడఁగి మీ దివ్య మంగళ విగ్రహంబునఁ జేసి సమంచి తాశ్రితుల నెల్లఁ
జేకొని సంప్రీత చిత్తులఁగాఁ జేయు దత్తిశయ కారుణ్యమతిఁ దనర్చి
కమలాక్ష! సర్వ లో¹కైక నాయక! ²భవ త్సందర్శ నాభిలాషానుతాప

తే. విదిత దృఢభక్తి యోగ ప్రవీణు లగుచు, నర్థిమై వీతరాగు లైనట్టి యోగి
జన మనఃపంకజాత నిషణ్ణమూర్తి, వని యెఱుంగుదు రయ్య నిన్నాత్మవిదులు.

క. యుక్తిం దలఁప భవ ద్వ్యతి, రిక్తము లైనట్టి యితర దృఢ కర్మంబుల్
యుక్తిదము లైన మీ పద, భక్తులు దత్కర్మములను బాటింప రిలె^౩. 543

ఉ. కావునఁ గీర్తనీయ గతకల్మష మంగళతీర్థకీర్తి సు
శ్రీవిభవ ప్రళస్త సుచరిత్రుఁడ వైన భవత్పదాబ్జ సే
వా విమలాంతరంగ బుధవర్గ మనర్గళ భంగి నన్యము^౧
భావమునం దలంచునె? కృపాగుణ భూషణ! పాప శోషణా! 544

1. లోకప్రజాధిప (అం. వా.) 2. భవ దనుదర్శనాభి... (తం); భవ, దనునరణాభి...

చ. పరమ తపో విధూత భవపాపుల మై చరియించు మాకు నేఁ
డరయ భవత్పదాశ్రితుల నల్గి శపించిన భూరి దుష్కృత
స్ఫురణ నసత్పథైక పరిభూతుల మై నిజ ధర్మహానిగా
నిరయము నొందఁగా ¹వలనె నేరము వెట్టక మమ్ముఁ గావవే? 545

చ. కర మనురక్తి షట్పదము కమ్రసుగంధ మరంద వాంఛచేఁ
²దరమిడి శాతకంటకవృత స్ఫుట ³నవ్యతర ప్రమాన మం
జరులను డాయు ⁴పోల్కిని భృశం బగు విఘ్నములం జయించి మీ
చరణసరోజముల్ గొలువ నమ్మతి వచ్చితిమయ్య! కేశవా! 546

చ. అలరు భవత్పదాంబుజ యుగార్పిత మై ⁵పొలుపొందు నట్టి యీ
తులసి పవిత్రమైన గతిఁ దోయజనాభ! భవత్కథా సుధా
కలితము లైన వాక్కుల నకల్మష యుక్తిని విన్నఁగర్జముల్
విలసితలీలమై భువిఁ బవిత్రము లై విలసిల్లు మాధవా! 547

చ. మహిత యశో విలాసగుణ మండన! సర్వ శరణ్య! యింద్రియ
స్పృహలకుఁ గానరాక యతసీకుసుమద్యుతి నొప్పుచున్న మీ
సహజ శరీర మిప్పుడు భృశంబుగఁ జూచి మదీయ ⁶దృక్కులిం
దహహ! కృతార్థతం బొరనె నచ్యుత! మ్రొక్కెద మాదరింపవే! 548

అధ్యాయము—౧౬

క. అని సనకాదులు త త్పద, వనజములకు మ్రొక్కి భక్తివశ మానసులై
విసుతించిన గోవిందుఁడు, మునివరుల జూచి పలికె ముది తాత్ముండై. 549

ప. ఈ యిరువురు జయ విజయాభిధానంబులు గల మదీయ ద్వారపాలకులు. వీరు
మిమ్ముం గైకొనక మదీయాజ్ఞాతిక్రమణులై చేసిన యపరాధంబునకుఁ దగిన
దండంబు గావించితిరి. అదియు నాకు నభిమతం బయ్యె. అదియునుం గాక
భృత్య వర్గంబు చేయు నపరాధంబు స్వామిదియ. కాన నీ తప్పనకు మాన
నీయుండ నైన నన్ను మన్నించి ప్రసన్ను లగుదురు గాక యని వెండియు
నిట్లనియె, 550

1. వలనె (త) 2. తరచుగ (హ.) 3. నవ్యవర (ద.) 4. పోలిక (క. చ. ట. ద. బ.)

5. పెనుపొందు (క. చ. బ.) 6. నేత్రముల్, అహహ (క. ట. బ.); మదక్షి యుగ్మకం,
బహహ (ద.)

చ. తనువునఁ బుట్టి నట్టి బెడిదం బగు కుష్ట మహా గదంబుచే
వనరి తదీయ చర్మము వివర్ణత నొందిన రీతి భృత్యు లొ
పునివని నేసిన^౧ విభులు బంధుర చారు యశఁబు పేరు పెం
పును జెడిపోయి దుర్యశము పొందుచు నుందురు ¹విష్టవంబుల^౨. 551

చ. అలవడ ²నాకు మీవలన నబ్బిన తీర్థ సుకీర్తనీయ స
ల్లలిత వినిర్మ లామృత విలాస యశో విభవాభిరామ మై
వెలయు వికుంఠనామ మపవిత్రమన శ్శ్వపచాదమాది లో
కుల చెవిసో^౩కఁ దత్క్షణమ కోరి ^౪పునీతులఁ జేయు వారల^౫. 552

తే. అట్టి నేను దలంప మీ యట్టి సాధు, జనుల కపకార మర్థిఁ జేసిన మదీయ
బాహు ⁴సమునైన ద్రుంతు నుత్సాహలీల, నన్న నితరుల మీమ్రోల నెన్ననేల?

క. ధరణీసురోత్తమనేవా, పరిలబ్ధం బైన యట్టి పాతక నాశం
కర నిఖిలభవన పూత, స్ఫురితాంఘ్రి సరోజ తోయములు గల నన్ను^౫. 554

క. అలఘుమతి విరక్తునిఁగాఁ, దలఁపక నిజ కుభ కటాక్ష దామక కలితా
ఖిల సంపద్విభవ శ్రీ, లలనా రత్నం బురస్థలంబును జెందె^౫. 555

చ. క్రతువులు నేయుచో శిఖిముఖంబున వ్రేలుచునట్టి తద్భ్రత
ప్లుత చరు భక్షణ^౧ ముదముఁ బొందదు నిస్సృహ ధర్మమార్గ సం
గతుఁ డగు భూసురోత్తమ ముఖంబున వేడగ్గ భుజించు న య్యవి
స్తృత కబళంబున^౨ మనము తృప్తి వహించిన రీతి నిచ్చలు^౩. 556

సీ. సతతంబు నప్రతిహత యోగమాయా విభూతిచేఁ బ్రఖ్యాతిఁ బొందు నేను
నే మహీసురుల సమిద్ధ నిర్మల పాదనశిన రజో వితానములు భక్తి
హాటక నవరత్న కోటీరమునఁ దాల్చు నట్టి నా చరణాంబుజాంబువులను
దవిలి ధరించి ^౪సద్యః పునీతాత్మ లై రర్థిఁ జంద్రావతంసాది దేవ

తే. చయములెవ్వఁడు బ్రాహ్మణజనులు దమకు, నవకృతుల్ నేసిరేని మాటలుగఁ
దతఁడు

విప్రులను నన్నుఁ గాఁగ భావించునతఁడు, ధర్మపద్ధతి నాప్రియతముఁడు వాఁడు.

1. లోకమందుల^౧ (క. చ. బ.) 2. మీకు నావలన (హ); నాకు మా వలన (నా)

3. పవిత్రుల (వా) 4. సములైన (తం. వా) 5. సద్యః పవిత్రాత్మలై (వా)

ఉ. గోవితతిఁ ధరాదివిజ కోటిని నన్నును దీనవర్గముఁ
వావిరి భేదబుద్ధిఁ గనువార లభోగతిఁ బొంద నందు నా
శీవిష రోష విస్ఫురణఁ జెంది కృతాంతభటుల్ మహోగ్ర గృ
ధ్రావళిఁ బోలి చంచువుల సంగము లుద్ధతి ¹నొంతు రెప్పుడుఁ. 558

చ. ధరణిసురోత్తముల్ బహువిధంబులఁ దమ్ముఁ బరాభవించినఁ
దరహానితాస్యు లై యతిముదంబున నిచ్చలు పూజ నేయుచుఁ
సరస వచో విలాసముల సన్నుతి నేయుచుఁ దండ్రి నాత్మజుల్
గర మనురక్తిఁ బిల్చుగతిఁ గైకొని పిల్చినవారు నా సముల్. 559

క. వినుఁ డయ్యనఘచరిత్రుల, కనయముఁ బ్రియతముఁడ నగుచు నమ్ముడు వోడుఁ
మును నన్ను భృగువు దన్నినఁ, గనలక పరితోష²యుక్తిఁ గైకొంటిఁ గదే!

సీ. పొలుచు ³నా చిత్తమందుల యభిప్రాయంబు దెలియంగలేక యుద్యుత్తు లగుచు
గణఁగి మీ యానతిఁ గడచినఁ ద ద్దోషఫలము వీరలకు సంప్రాప్త మయ్యె
మునులార! నా చిత్తమున నున్నరీతియు నిట్టిద భూమిపైఁ బుట్టి వీర
లచిరకాలమున నా యంతికంబునకును నరుదెంచునట్లుగా ననుమతింప

తే. వలయునని యమ్ముకుండుఁడు వలుకుటయును, విని మనంబున సనకాది
మునివరేణ్యు
ల మృహోత్సుని మృదుల భాషామృతంబుఁ, దవిలి క్రోలియు రోషసందఱులగుచు.

సీ. మునివరుల్ దమ చిత్తములఁ దృప్తి బొందక పంకజాతాక్షుఁడు పలికినట్టి
పరిమిత బహుళార్థ దురవగాహములును విస్ఫుర దమృతతల్య
మాధుర్య సుగుణ సమన్వితమ్ములు వినిర్గత శబ్దదోష నికాయములును
నైన వాక్యములకు నాత్మలఁ బరితోష మంది యిట్ల నిరి నెయ్యమున మనల

తే. నొడయఁ డిప్పుడు సందించియో! తలంప, నర్థి నిందించియో! మత్కృత్తైక దండ
మునకు సంకోచ మందియో! యనుచు సంశ, యాత్మ లగుచు వివేకించి యంతలోన.

క. నశివాక్షుఁడు తమ దెసఁ గృప, గలిగిన భావంబు దెలిసి కొతుక మొలయఁ
బులకీకృతాంగు లై యు, త్కలికఁ హర్షించి నిటలఘటితాంజలు లై. 563

క. భరిత విజ యోగమాయా, స్ఫురణం దనరారు నతివిభూతియు బలముఁ
బరమోత్కర్షము గల యీ, శ్వరునకు నిట్ల నిరి మునులు సద్విసయమునఁ.

1. నొంతురెప్పుడుఁ (జ. ద.); జింతురెప్పుడుఁ (తం. వా.) 2. వృత్తి (హ. వా.)

3. నా మానసాంభోజాబ భావంబు (హ)

తే. పొలుపు దీపింప నిత్యవిభూతి నాయ, కుడవు భగవంతుడవు ననముడవు నీవు
మత్స్యతం బిష్ట నీ కభిమత మటంటి, వీళ! భవదీయ చారిత్ర మెఱుంగఁ దరమె?

ఉ. దేవ గణాళి కెల్లఁ ¹బరదేవతలై తనరారునట్టి వి
ప్రావళి కాత్మనాయకుడ వై పెనుపొందిన నీకు నీ ధరా
దేవత లెల్ల నెన్న నధిదేవత లై రఁట యెట్టి చోద్యమో !
దేవ ! సమస్త పావన ! సుధీజనతావన ! విశ్వభావనా ! 566

చ. కమల దళాక్ష ! నీవలనఁ గల్గిన ధర్మము తావకావతా
రముల సురక్షితంబుగఁ దిరం బగు, నీశ్వర నిర్వికార త
త్త్వమునఁ దనర్చు ని స్సరయఁ దత్ఫలరూపము తత్రప్రధాన గో
ప్యము నని పలుక్కుచుండుచు కృపామయలోచన ! పాపమోచనా ! 567

చ. మహిఁ దలపోయ నెవ్వని సమగ్ర పరిగ్రహము ² లభింప ని
స్పృహ మతులై మునీశ్వరులు మృత్యు భయంబునఁ జాతు రట్టి స
న్మహిత వివేకశాలి ! గుణమండన ! నీ కిల నన్య సత్పరి
గ్రహ మది యెట్టి చోద్యము ? జగత్పరిపాలన ! నిత్యఖేలనా ! 568

సీ. సతతంబు నర్ధాధిజన శిరోలంకార పదరేణువులు గల పద్మ ³నేడు
జలజ కింజల్కి నిష్యంద మరంద లోభాగత భ్రమర⁴నాయకుని పగిది
ధన్యజనార్పితోదంచిత తులసికా దామంబునకు నిజధామ మగుచు
భాసిల్లు భవదీయ పాదారవిందముల్ విలసిత భక్తి ⁵నేవింపుచుండఁ

తే. గమలనయన కృపావలోకనము లొలయ, ⁶నర్థిఁ జూడవు భాగవతాసురక్తిఁ
జేసి భవదీయమహిమంబు చిత్ర మరయ, చిర శుభాకార! యిందిరాచి త్రచోర !

మ. చిర భాగ్యోదయ ! దేవ దేవ ! లలిత శ్రీవత్స లక్ష్మింగ ! యీ
వర విప్రాసుపదైక పుణ్యరజ మే వర్ణింప నీ మేని కా
భరణం బంటివి సర్వలోకులకు విప్రశ్రేణిమాహాత్మ్య మీ
వెఱుంగం జెప్పటకై ధరించితి గదా ! యెన్నన్ ⁷బునీతాకృతిఁ. 570

వ. అదియునుం గాక, 571

1. పదేవతలై (క); పదేవతయై (చ. త. జ. డ. ద. బ.) 2. పద్మమనెడు (పా.) 'పద్మ
యెపుడు' (?) 3. నాయక విధమున (తం) 4. సేవింపుచుండి కమల (పా) 5. నర్థిఁ బొడసూపు
(హ. పా.) 6. బవిత్రాకృతిఁ.

సీ. ధర్మమూర్తివి జగత్కర్తవు నగు నీవు ప్రోవంగఁ దగువారిఁ బ్రోవ వేని
నవిరళ వేదోక్తమగు ధర్మమార్గ మసన్మార్గ మగుఁ గాన సత్త్వగుణ వి
శిష్టుడ వగుచు నీ జీవరాసుల నేమ మరసి రక్షించు నీదైన శక్తి
చేతను ధర్మమూతుల దండించు నీకు నంచిత మైన నిగమధర్మ

తే. మార్గ నాశకరంబులు మదికి నింపు, గావు విప్రులయందు సత్కరుణ మెఱసి
ఘనతఁ బలికిన వినయవాక్యములునీకు, యుక్తమగుచుండు సతతంబు భక్తవరద!

వ. అట్టైనం బరులయెడ వినయంబులు వలికినం బ్రాభవహాని యగునని తలంచితీవేని,

తే. విశ్వమున కెల్లఁ గర్తవు విశ్వనిధివి, విశ్వసంరక్షకుండ వై వెలయు నీకుఁ
గడఁగి ప్రాభవహాని యెక్కడిది? దలఁప, వినయములు నీకు లీలలై
వెలయుఁ ¹గాన. 574

తే. మునుల మగు మమ్ము నతిమోదమునను నీవు, సత్కరించుట ²లెల్ల సజ్జన పరిగ్ర
హార్థమై యుండుఁగాదె! మహాత్మ! యొకటి, విన్నవించెద మీ జయవిజయులకును.

తే. అలిగి మేము శపించిన యంతకంటె, బెడిదమగు నాజ్ఞసేయ నభీష్ట మేనిఁ
జేయు మదిగాక సమధికశ్రీ దనర్పఁ, జేసి రక్షించెదేని రక్షింపు మీశ! 576

వ. అట్టైన మాకునుం బ్రിയం బగుం గావున ననపరాధులు నతినిర్మలాంతః
కరణులు నై నవీరలకు నన్యతంబులు వలికితి మేని మమ్మైనం జిత్తంబు కొలఁది
నాజ్ఞాపింపు మని కరకమలంబులు మొగిచి కృతాంజలులై యున్న మునులం
గరుణార్ద్రదృష్టిం గనుంగొని, 577

క. అనఘుఁడు భగవంతుం డి, ట్లనియెఁ మునులార! వీర లనయము భువికిఁ
జని యచట నసురయోనిన్. జనియించి మహోగ్ర లోభసంగతు లగుచుఁ.

క. దేవ జనావళి కుపహతిఁ, గావింపుచు నిఖిలభువన కంటకవృత్తిఁ
జీవింపుచు నాయెడ సం, భావిత వైరానుబంధభావులు నగుచుఁ. 579

క. ఆహవ ముఖమున నను నతి, సాహసమున నెదిరి పోరి చక్ర నిశితధా
రాహతిఁ దెగి వచ్చెద రు,త్సాహ మెలర్పంగ నాదు సన్నిధి కంతఁ. 580

వ. అదియునుం గాక, 581

క. నను వైరంబున నై నను, మనమునఁ దలఁచుటను నా సమక్షమున మదా
నన మీక్షింపుచు నీల్గుట, ననభూతృకు లై వనింతు ¹రస్మజ్జగతిఁ. 582

క. వినుఁ డిటమీఁద నిఁ కెన్నఁటి, కిని బుట్టువు లేదు వీరికిని మీరలు ప
ల్కిన యట్ల నాదు చిత్తము, నను దలఁతుం గాన మీ మనంబుల నింకఁ. 583

ఉ. దీనికిఁ జింత దక్కుఁడు సుధీజన²పుంగవులార నావుడు
న్నా నశినానాత్మజు లనంతుని భావముఁ దా మెఱింగి పెం
పూనిన వేడ్కఁ దేలి తెలివొందిన చిత్తముల న్నుతించి రం
భోనిధికాయ నా ర్తజన పోషణభూషణుఁ బాప శోషణుఁ. 584

వ. మఱియును, 585

ఉ. ఆ సనకాదు లంతఁ బులకాంకురముల్ ననలొత్త బాష్పధా
రా సుభగాక్షి లై మునిశరణ్యవరేణ్యు నగణ్యు దేవతా
గ్రేసరు దివ్యమంగళ శరీరముఁ జారు తదీయ ధామముఁ
భాసురలీలఁ జూచి నవపద్మదళాక్షునకుఁ విసములై . 586

క. తమ పలికిన భాషణములు, గమలోదరు ³వాక్య సరణిగాఁ దలఁపుచు నె
య్యమునఁ వైష్ణవలక్ష్మిఁ, బ్రమదంబునఁ బ్రస్తుతించి పరమేశ్వరుచేఁ. 587

క. ఆమంత్రితు లై తగ నిజ, ధామములకుఁ జనిరి వారు దడయక లక్ష్మి
ధాముఁడు జయ విజయుల నభి, రామంబుగఁ జూచి పలికె రయ మొప్పారఁ. 588

క. మీ రసురయోనియం దని, వారితు లై జనన మంద వలనెను నే దు
ర్వార బలాధ్యుఁడ నయ్యును, వారింపఁగ నోప విప్రవచనము తెందున్. 589

క. అదిగాన దనుజయోనిం, బదపడి జనియించి మ⁴ద్విపక్షుల రై మీ
మది నెపుడు నన్నె తలఁపుచు, వదలక నాచేతఁ జచ్చి వచ్చెద రిటకుఁ. 590

ఉ. పొండని యాసతిచ్చి హరి పుల్ల సరోరుహ పత్రనేత్రుఁ డా
ఖండల ముఖ్య దిగ్వర నికాయ కిరీట లస న్మణి ప్రభా
మండిత పాపవీరుఁడు రమా రమణీమణి తోడ నేగుదే
నిండినవేడ్క నేఁగె నిజ ⁵నిర్మల మందిర పుణ్యభూమికిఁ. 591

~~~~~  
1. రస్మత్పదవిన్ (శం.వా.); రస్మత్పదమున్ (క-బ) 2. పుంగవులన్నఁ బ్రీతులై, యానకి
(వా) 3. భాషణములుగా (వా) 4. విపక్షులు నై (హ) 5. నిర్మలపుణ్య నివాసభూమికి (హ.వా)

వ. †అంత,

592

క. నిజ తేజోహానిగ జయ, విజయులు ధరఁ గూలి రవుడు విహ్వలు రగుచుఁ
ద్రుజగముల సురవిమాన, వ్రజముల హాహారవంబు గ్రందుగఁ జెలఁగఁ. 593

క. ¹వారలు వో దితిగర్భాగారంబున నున్న వారు గడఁగి తడీయో
దార ఘనతేజ మిపు డని, వారణ మీ తేజమెల్ల వమ్ముగఁ జేసెఁ. 594

ఉ. ఇంతకు మూల మా హరి రమేశ్వరుఁ డర్థి నొనర్చు కార్యముల్
చింతలే? సర్వభూత భవ వృద్ధి వినాశన హేతుభూతుఁ డా
ద్యంత వికార శూన్యుఁడు దయానిధి మీ యెడ మేలు నేయు నీ
చింత దొఱంగి వే చనుఁడు చేకులు మీకు మనోరథార్థముల్. 595

అధ్యాయము - ౧౩

క. అని వనజాసనుఁ డాదీన, విని తద్వృత్తాంత మెఱిగి విబుధులు నాకం
బున కేఁగిరి దితి నిజనా,ధుని మాటలు దలఁచి యపరితోషము తోడఁ. 596

—: జయ విజయులు దితిగర్భంబున హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులుగఁ బుట్టుట :—

తే. ²ఇంతి తనసుతులు సురలఁగారెంతురనుచు, దలఁపుచుండఁగ నంత వత్సరశతంబు
ససఁగ నటమీఁదఁ గనియెఁ గళ్యపునిదేవి, యఖిల లోకై క కంటకులై న సుతుల.

వ. అ య్యవసరంబున, 598

తే. ధరణి గంపించెఁ గులపర్వతములు వణఁకె, జలధులు గలంగెఁ దారకావళులుదుల్లె
గగన మగలెను మ్రొగ్గె దిక్కరులు దిశల, మిడుఁగులు లెగనెఁ బిడుగులు
పుడమిఁ ³బడియె.

సీ. హోమానలంబుల ధూమంబు లడరెను బ్రతికూల వాయువుల్ బలసి వీచెఁ
దరువు లెల్లెడ విటతాటంబు లై కూలె గ్రహ తారకావళి కాంతి మాసె
బెరసి మొగుళ్ళు నెత్తురువాన గురిసెను మెఱుఁగులు దెసల మిర్మిట్లు గొలిపె
స్వర్భానుఁ డొగి నపర్వమున భానునిఁ బట్టెఁ గైకొని చిమ్మ చీకట్లు వర్షె

తే. మొనసి కుక్కలు మొఱిగెను మోరలెత్తి, పగలు నక్కలు వాపోయె ఖగము లార్త
రవము లిచ్చెను దేవతా ప్రతిమలొరగెఁ, గన్నులను నశ్రుకణములుగ్రందుకొనఁగ.

† ఈ వచనము జ.ద. లతో లేదు! 1.వారలె యా దితి (వా) 2. తన సుతులు సురల హరింతు
రనుచు నాత్మ (హ) 3. దొరగె (క-బ)

క. మొదవులు నెత్తురుఁ జీమునుఁ బిడికెను, గార్దభరవంబు భీషణ మయ్యెన్
మద ముడిగెఁ గరుల కటములఁ, బొదివెఁ దురంగముల వాలముల నిప్పులొగిన్.

క. గుహలు రొద లిచ్చెఁ బాప, గ్రహ మిత్రతఁ జెంది వక్రగతులను సౌమ్య
గ్రహములు వర్తించెను దు, స్పహ తేజో దితి తనూజ సంభవ వేళన్ 602

మ. భయద ప్రక్రియ నట్లు దోచిన మహాత్పాతంబు వీక్షించి సం
క్షయకాలం బని కాని సాధు హననోగ్ర క్రూర దేవాహితో
దయ సంక్షోభముగా నెఱుంగక సమస్త ప్రాణి¹జాతంబు లు
ద్భయ మందెన్ సనకాది యోగిజనముల్ దక్కన్ బుధేంద్రోత్తమా! 603

వ. అ ట్లావిర్భవించిన యనంతరంబ, 604

మ. కులశైలాభ శరీరముల్ దనర రక్షేనాథు లత్యుగ్ర దో
ర్బల మొప్పన్ బదఘట్టనన్ ధర చలింపన్ రత్న కేయూర కుం
డల కాంచీ కట కాంగుళీయక కిరీట స్వర్ణమంజీర ని
ర్మల కాంతుల్ ²దులకింప నాత్మరుచిచే మందీకృతార్కాంకులై . 605

వ. ఉన్న సమయంబునం గళ్యపుండు నిజ తనూభవులఁ జూడందలంచి దితి మంది
రంబునకుం జనుదెంచి సుతులం గనుంగొని వారలకు నామకరణంబులు నేయం
దలంచి, 606

చ. దితి జతరంబునందుఁ దన తేజము ము న్నిడినట్టి పుత్రు న
ద్భుత చరితున్ హిరణ్యకశిపుం డనుపేరఁ బ్రమాతివేళ నా
దితి మునుఁ గన్న పట్టి రవితేజునిఁ గాంచనలోచనుండు నా
హితమతిఁ జేరు వెట్టి చనియె ని్నిజ నిర్మల పుణ్యభూమికిన్. 607

వ. అ య్యవసరంబున నతుల తేజోవిరాజితుండైన హిరణ్యకశిపుండు హిరణ్య గర్భ
వరదాన గర్వంబునం దుర్వార పరిపంథి గర్వనిర్వాపణాఖర్వ భుజా విజృంభణం
బున నఖిల లోకపాలాదుల జయించి*(న్వవళం బొనర్చి)సంతుష్టాంత రంగుండై
*(యెందునుం దనకు మృత్యుభయంబు లేక నిర్భయుండై) సుఖంబున నుండె.
తత్సోదరుండైన హిరణ్యాక్షుండు ప్రతిదివసంబును జండ వేదండ కుండాదండ
మండిత భుజాదండంబున గదాదండంబు ధరియించి తను నెదిరి కదనంబు నేయం

1. జాతంబు నుద్భవ మందెన్ (తం) సంఘాతముల్ భయమందెన్ (వా) 2. దులగింప (క.చ.
ట. త. జ. డ. బ.); దుళగింప (ద) *ప్రాచీ ప్రతులలో లేవు.

జాలిన యరివీరునిం భూలోకంబునం గానక, దివంబునకుం దాడివెట్టి యందు
సమర విముఖులై న బర్హిర్ముఖులం గనుంకొని వనజాసన వరప్రదానంబుఁ
జింతించి హేతులు చెలంగ నహేతులు గలంగ మహిత వై జయంతికాదామం
బభిరామం బై వెలుంగం జరణంబుల మణి నూపురంబులు ¹మొరయ నిజ దేహ
ద్యుతి దిక్కులం బిక్కుటిలం జనుదెంచు వానిం గని భీతచిత్తులై దేవతా
గణంబులు గరుడునిం గని పఱచు నురగంబులం బోలె నిజనివాసంబు లర్క
కాంచన వివాసంబులుగ నొనర్చి యెక్కడికేనియుం జనిన,

608

ఉ. శౌర్యము వోవఁ దట్టి నిజ సాధనముల్ దిగనాడి విక్ర మౌ
దార్య పరాక్రమ క్రమము ²దవ్వగ భీతిలి పాటి రక్కటా !
³కౌర్యము దక్కి నాకు లని గైకొని యార్చి సుమేరు పర్వత
స్థైర్యుడు వార్ధిఁ జొచ్చె నతిదర్పిత భూరి భుజా విజృంభయై.

609

వ. ఇట్లు చొచ్చిన,

610

క. పరుణుని బలములు దనుజే, శ్వరు తేజముఁ దేటి చూడఁజాలక శౌర్య
స్ఫురణము చెడి యెం దేనియుఁ, బఱచెం దజ్జలధి మధ్యభాగమునందు॥

611

క. అమరారి విపుల నిశ్వా, సములం బ్రభవించినట్టి జలనిధి కల్లో
లములను విపుల గదాదం, డమునం ⁴బో నడచె నతి దృఢం బగు శక్తి॥

612

చ. మఱియును న మృహజలధి మధ్యమునన్ సురవైరి పెక్కు వ
త్సరములు గ్రీడ సల్పి రిపునై న్యవిదారణ శౌర్య భేలన
పరతఁ జరించి య వ్వరుణ పాలిత మైన లస ద్విభావరీ
పురమున కేగి యందుఁ బరిపూర్ణత నున్న పయోధినాథునిన్.

613

సీ. యాదోగణాధీశుఁ డగుచు బాతాళ భువన పరిపాలుఁ డై తనరుచున్న
పరుణునిఁ గనుఁగొని పరిహసితోక్తుల ని ట్లను విశ్వమం దెన్నఁగలుగు
సకల లోకైక పాలకులలో నతిబలాధికుఁ డని జగము నుతింపఁదగిన
శూరుండ విపుడు నీ పౌరుష మొప్పంగఁ గదనరంగమున న న్నెదిరి చూడు

తే. నీ భుజావిక్రమంబును ప్రాభవంబు, నణఁతు నని పల్కుటయు విని యబ్ధివిభుఁడు
పగఱజయమును, వృద్ధియు, బలము, నాత్మబలముఁదలబోసిదనుజుతో బవరమునకు.

1. మొరయ (ఓ.జ.ద.ద.బ.) 2. దవ్వగ (హ.తం పా.) 3. కౌర్యముఁ దప్పి (క.చ.ద.
ఓం.పా.) 4. బోనడిచె (త)

క. సమయము గాదని తన చిత్తమునం గల రోషవహ్నిఁ దాలిమి యను ¹తో
యముచేఁ దగ నార్చుచు నుప, శమితోక్తులఁ బలికె దనుజన త్తముతోడన్. 615

చ. మనమున శాంతిఁ బూని నియమంబున సంగర ముజ్జగించి ²యే
ననయము నున్న వాఁడ నిపు డాహవకేళిఁ జరింపరాదు నీ
ఘన భుజ విక్రమస్ఫురిత గాఢ విజృంభణమున్ జయింపఁ జా
లిన ప్రతివీరు తెవ్వరును లేరు ముకుందుఁడు దక్క ³నేక్కడన్. 616

చ. గొనకొని య మృహాత్ముఁడు వికుంతపురంబున నున్న వాఁడు దా
ననిమొనఁ బెక్కుమాటు లభియాతుల నోలి జయించి శక్తి పెం
పున నడినన్న పీరుఁ డని భూజనకోటి ⁴నుతించు నందు వే
చను మతఁ డిచ్చు నీకు నని సర్వము దీఱెడు సంతపీఁదటన్. 617

ఉ. నిందకు నోర్చి యాజిమొన నిల్వఁగ నోపక వీఁగి పాటు నీ
పందల ⁵వెంటఁ బడ్డ మగ పంతమె? సర్వ శరణ్యుఁ డైన గో
విందుఁడు దీర్చు నీ పని వివేకహీన ! చనంగ నోపుదే
నందుల కేగు మాతఁ డమరారులఁ బోర జయించు నిచ్చటన్. 618

ప. అదియునుం గాక, 619

క. పురుషాకృతిఁ బ్రతిభియుగమునఁ, బురుషోత్తముఁ డవతరించి భూరి భుజా వి
స్ఫురణన్ దుష్టనిశాటుల, హరియించుచునుండు మునిగణార్చితపదుఁ డై. 620

ఉ. కావున నా విభుం దొడరి కయ్యము దయ్య మెఱుంగఁజేసి ర
క్షోవర ! నీ భుజాబలము సొంపటి మేదినిఁ గూలి సారమే
యావళి కాశ్రయం బగుదు వచ్చటి కిప్పుడ యేగుదేని నీ
చేవయు లావు నేర్పడును ⁷జెప్పఁగ నేటికి మీఁది కార్యముల్. 621

~~~~~  
1. తోయములన్ (హ.తం.వా.) 2. యే మనయము నున్న వారము (తం) నే మనయము.....
(క.చ.ప.త.ద.బ.) 3. నెక్కడన్ (క.చ.త.జ.డ.ద.బ.) 4. నుతించునందు (చ.ప.త.జ.బ.)
5. వెంటబెట్టి (క.చ.ప.త.జ.ద.) వెంటనంట (శ్) 6. యుగయుగమున (ద) 7. జెప్పఁగనే
లటమీఁది (చ.డ.ద.బ.)

అధ్యాయము — ౧౮

చ. అని వరుణుండు వల్కిన దురాగ్రహ మెత్తి హిరణ్యలోచనుం
డనయము మానసంబున భయం బొక యంతయు లేక సంగరా
వని నెదిరింతు ¹నేఁ డమర వర్ధను దుష్ట విమర్దనుం జనా
ర్ధను ననుచు^౨ వికుంతనగర స్ఫుట సంచిత మార్గవర్తి యై. 622

క. చను నవసరమున నారద, ముని వరుఁ డెదు రేఁగుదెంచి ముదము దలిర్ప^౩
దనుజేంద్ర! యెందుఁ బోయెద,వని యడిగిన నారదునకు నతఁ డిట్లనియె^౪. 623

చ. సరసిరుహాక్షునిం దొడరి సంగర మే నొనరించి యిందిరా
వరుని ననంతుఁ డ్రుంచి సురవైరి కులంబున కెల్ల మోదవి
స్ఫురణ ఘటింపఁ జేయుటకుఁ బూని వికుంత పథానువర్తి నై
యరిగెద నన్న నమ్ముని కులాగ్రణి ²రక్తసితేని కిట్లను^౩. 624

చ. గురుభుజుఁ డ మృహాత్ముఁడు వికుంతపురంబున నేఁడు లేఁడు భూ
భరము ³వహింప నాదికిటిభావము దాల్చి రసాతలంబునం
దిరవుగ నున్న వాఁ డచటి కేఁగఁగ నోపుదువేని నేఁగు మం
దరయఁగఁ గల్గు నీకు నసురాంతకుతోడి రణం బవశ్యము^౪. 625

చ. అనవుడు దానవేంద్రుడు హతాశను కై వడి మండి పద్మలో
చను నెదిరించు వేడుకలు సందడిగొల్పు ననల్ప తేజుఁ డై
ఘనగదఁ గేలఁ బూని త్రిజగ ద్భయదాకృతిఁ దాల్చి వ్రేల్చిడి^౧
జనియె రసాతలంబునకుఁ జండభుజా బలదర్ప మేర్పడ^౨. 626

వ. చని జలమధ్యంబున, 627

క. దివిజారి యెదురఁ గాంచెను, నవిరళ దంష్ట్రాభిరాము నమరలలాము^౩
గువలయ భరణోద్దాము^౪, సవనమయ స్తబ్ధిరోము జలదశ్యాము^౫. 628

వ. అ య్యవసరంబున సూకరాకారుం డై న హరియు, 629

క. వనజ రుచి సన్నిభము లగు, తన లోచనయుగళ దీప్తిఁ దనరఁ ద దాలో
కనముల దనుజాధీశుని, తనుకాంతి హరింపఁజేసెఁ దత్ క్షణమాత్ర^౧. 630

1. నే నమరవర్ధనుతో ననుచున్ రజార్థి యై చనియె వికుంత పుణ్య సరసస్ఫుట (జ)

2. దానవనాథు కీట్లను^౩ (క. త. బ. తం.) దానవ నేత కీట్లను^౪ (వా) 3. వహింపగా పురుషభావము
దాల్చి (ట) వహింప యజ్ఞ కిటి భావము దాల్చి (డ) హరింపఁగా పురుష.....(క. చ. త. జ. ద. బ.)

వ. మఱియు న య్యాదివరాహం బవార్య శౌర్యమున మాటులేని విహారంబునఁ జరియించు నట్టి యెడ,
631

—: హిరణ్యాక్షుండు యజ్ఞవరాహం బగు హరి నెదిరించి యుద్ధము చేయుట :—

సీ. తుద మొదళ్ళకుఁ జిక్కి తునిసిపాఱఁగ మోరఁ గులకై లములఁ జిమ్ముఁ గొంతతడవు
బ్రహ్మాండభాంశంబు వగిలి చిల్లులువోవఁ గొమ్ములఁ దాటించుఁ గొంతతడవు
జలధు లేడును బంకనంకులంబై యింక ఖరముల మట్టాడుఁ గొంతతడవు
నుదురాజు సూర్యుండు నొక్క మూలకుఁబోవఁగుఱుచవాలముఁ ద్రిప్పఁగొంతతడవు

తే. గునియుఁ గుప్పించు లంఘించు గొప్పరించు, నెగయు ధరఁ ద్రవ్వుఁ బొఱియఁగా
నేపుమిగిలి
దానవేంద్రుని గుండెలు దల్లడిల్ల, బంది మెల్ల న రణపరిస్పంది యగుచు. 632

వ. మఱియును,
633

క. కనుఁగవ నిప్పులు రాలఁగ, సునిశిత ²దంష్ట్రాగ్రయుత వసుంధరుఁ డగుచున్
దన కెదు రేతేరఁగఁ గని, వనచర మే రీతి నిపుడు వనచర మయ్యె? 634

క. అని యాశ్చర్య భయంబులు, దన మనమునఁ దొంగలింప దనుజాధిపుఁ డి
ట్లనియె¹ భీకర సూకర, తను వొంది చరించు దనుజాధిరావహతో³. 635

క. ఘనసూకర! మూఢాత్మక! వనరుహసంఘాతద త్త వర దానమున⁴
గనిన రసాతలగత భువి, యనయంబును నా యధీనమై వ ర్తించు⁵. 636

క. గొనకొని నీ వీ ధరణి⁶, గొనిపోకుము ⁴విడుపు కాక కొనిపోయెదవే⁷
గొనియెద నీ ప్రాణముఁ గై, కొను నా వచనములు చలము గొన నేమిటికిన్.

క. మాయావి వగుచు నిప్పుడు, పాయక యీ పుడమి చోరభావముతో నీ
వీ యెడఁ గొనిపో⁸, జూతునె?, యాయత భుజబలముచేత నణఁపక యనుచు⁹.

సీ. ఆవిరళ యోగ మాయాబలంబునఁజేసి యల్ప పౌరుషమున నలరు నిన్ను
నర్థి సంస్థాపించి యస్మ త్సుహృద్భృత్య కులుల కెల్ల ను మోద మొలయఁ జేయఁ
జెలు వేది మద్గదా శీర్ణుడ వగు నిన్నుఁ గనుఁగొని దేవతాగణము లెల్ల
నిర్మాలు లై చాల నెఱి నశించెద రన్న విని యజ్ఞపోత్రియై వెలయుచున్న

1. జెక్కుఁ దునిసి (హ) జిక్కుఁ దునిసి (అం. వా. జ. ద. బ.) 2. దంష్ట్రాగ్రమున వసుంధర మొప్పనై (ట) 3. దరహుచునితోన్ (హ) 4. విడుము (హ. తం. వా.) 5. గొనిపోఁ జూతునె (తం. వా.) గొం పోయెడు నా శత్రువులకు, ధీయుత మిత్రుండపోవో దెంపు తలిర్చన్ (ట. జ. ద. బ.)

తే. ¹హరి సరోజజ సురముని వరుల కెల్ల, వచ్చు దురవస్థ కాత్మలో వంత నొంది
²నిశిత దంష్ట్రాగ్ర లసిత యై నెగడు ధరణి, దేవితో నొప్పె నాదేవదేవుడంత.

క. ³సురరిపు వాక్యాంకుశముల, గురు కుపితస్వాంతుఁ డయ్యుఁ గొమరారె వసుం
 ధరతోడ భీతి నొందిన, కరిణిం గల కరికులేంద్రు కరణిం బెలుచన్. 640

తే. నిశిత సిత దంతరోచులు నింగిఁ బర్వఁ, గంధి వెడలి భయంక రాకార లీల
 నరుగు భీషణ మఖవరాహోవతార, మొనరఁ దాల్చిన పద్మతోచనుని వెనుక. 641

క. కరి వెనుకఁ నక్రము, కరణిం జని దై త్యవిభుఁడు ⁴గది సిట్లనియెన్
 దురిత పయోనిధి తరికిన్, గిరికిన్ ఖురదశిత మేరుగిరికిన్ హరికిన్. 642

క. నిందకు రోయక లజ్జం, జెందక వంచనను రణము నేసి జయంబున్
 బొందెద నని మదిఁ దలఁచుచుఁ, బందగతిన్ బాట బంటువంతమె? నీకున్. 643

వ. అని యాక్షేపించిన పుండరీకాక్షుండు కోపోద్దీపిత మానసుం దై యంత, 644

క. తోయములమీఁద భూమి న, నాయాసత నిల్చి దాని కాధారముగాఁ
 దోయజనాభుఁడు దన బల, మాయత మతిఁ బెట్టె సురలు హర్షము నొందన్.

తే. కుసుమముల వృష్టి బోరనఁ గురిసె నంత, విభవ మొప్పార దేవ
 దుందుభులు మొరసెఁ
 గడఁక వీతెంచె గంధర్వ గానరవము, నందితము లయ్యె నప్పరో నర్తనములు.

వ. ఆ య్యవనరంబున న య్యజ్ఞవరాహమూర్తిధరుం డైన కమలలోచనుండు
 గనకకుండల కేయూర గ్రైవేయ కటంకాగుళీయక భూషణరోచులు నింగిఁ బర్వ
 సమరసన్నద్ధుం డై, 647

చ. ఘనగదఁ గేలఁ బూని మణికాంచన నవ్య విచిత్ర వర్మ మిం
 పొనరఁగఁ దాల్చి దానవనియుక్త దురుక్త నిశాతబాణముల్
 దన ఘనమర్మముల్ గలఁచ దానవహంత నితాంత శౌర్యుఁడై
 కనలుచు వచ్చు న ద్దనుజుఁ గన్గొని ⁵రోష విభీషణాకృతిన్. 648

1. హరి సరోభవ సురముని వరులకెల్ల (ట) హరి సరోజాతభవ ముఖావరుల కెల్ల (త.తం.వా.)

2. నిశిత దంష్ట్రాగ్ర కోంక వసిత ధరణి (క.బ.) తనదు దంష్ట్రాగ్ర లసితమై తనరు ధరణి(హ)

3. వరబలయుత జలచరగణ, పరిపీడాకుల విరోధభావముతో వం

దురి చాల భీతినొందిన, కరిణిం గల కరికులేంద్రు కరణిం బెలుచన్. (క.చ.ట.త.జ.ద.బ.)

4. గదిసి యిటులనున్ (తం. వా.); గదియుచు బలుకున్ (జ) 5. రోషవిజృంభణాకృతిన్ (క)

వ. ఒప్పియు సగుచు నిట్లనియె,

649

మ. వినరా! యోరి! యమంగళావరణ! యుద్వృత్తిన్ నను స్నీమది
న్ననయంబున్ వనగోచరం బగు మృగం బంచున్ దలం తొర! నే
నెనయ స్వస్యమృగంబ నొదు బలిమి స్నేతెంచు నీబోటి యీ
శునక శ్రేణి వధింతు నే డనిమొనన్ పొంకోర్చి వర్తించినన్. 650

క. బలిమి గలదేని నాతోఁ, గలనను నెదిరించి పోరఁ గడఁగుము నీ కో
ర్కులు నేఁడు దీర్తు నూరక, తలపోయ వికత్థనములు దగదు దురాత్మా! 651

చ. విను మదిగాత సంగర వివేక విశారదు లై న యట్టి స
జ్జనములు మృత్యుపాశములఁ జాల నిబద్ధులు నయ్యు నీ వలెన్
గొనకొని యాత్మసంస్తుతులకు న్ముదమంద రిదేల? యీ విక
త్థనములు బంటుపంతములె? దైత్యకులాధమ! యెన్ని చూడఁగన్. 652

మ. ధృతిఁ బాతాళమునందు నీ వనెడి సందీప్తోగ్ర విక్షేప మే
నతిదర్పంబునఁ గొందుఁ జూడు మిదె దేవరాతి! 1న న్నెన్నెదొ
గతలజ్జం డన దాఁగియుండి రణముం గావించు యుష్మద్గదా
వితత²ద్రావితుఁ డన్న న న్నెదురుమా! వే తీర్తు నీ కోరికల్. 653

ఉ. ఎన్నఁ బదాతియాధముల కెల్ల విభుండవు పోటుబంట వై
నన్ను రణోర్వి నేఁ డెదిరినన్ భవదీయ బలంబు నాయువున్
మిన్నక కొందుఁ జూడు మిదె మేరగ మేదిని వీతదైత్య మై
వన్నెకు నెక్కఁజేసెద నవార్య పరాక్రమ విక్రమంబునన్. 654

చ. నను నెదురంగఁ జాలిన ఘనంబగు శౌర్యము దైర్యమున్ బలం
బును గలదేని నిల్వ రణభూమిని నీ హితు లై న వారికిన్
గనుఁగవ బాష్ప పూరములు గ్రమ్మఁగ మాన్మఁగ నోపుదేని చ
య్యనఁ 3జనుదెమ్ము దానవకులాధమ! యూరక రజ్జు లేటికిన్. 655

క. నను నిట సంస్థాపించెద, నని పలికితి వంత వాడ వాడువు 4నీకున్
నెనరై న చుట్టములఁ బొడఁగని రా యిదె యమునిపురికిఁ గాఁపుర మరుగన్. 656

1. నన్నెన్నెదే (క. చ. ట. డ. ద. బ.) 2. ద్రావితు నన్నునేఁ డెదురుమా (హ. వా.)

3. జనుపొమ్ము (హ) జనఁ బొమ్ము (తం. వా) 4. లే నీ (చ. ద. బ.)

మ. అని యిబ్బంగి సరోరుహాక్షుడు హిరణ్యాక్షుఁ విడంబించి ప
ల్కిన హాసోక్తుల కుల్కి రోష మద సంగీభూత చేతస్కుఁడై
కనుగ్రేవఁ మిణుగుర్లు చాలఁ బొడమంగాఁ గిన్నమైఁ దోఁకఁద్రొ
క్కిన ¹కృష్ణోరగరాజు మాడ్కి మదిలోఁ గీడ్పాటు వాటిల్లఁగఁ. 657

క. చలితేంద్రియుఁ డై నిట్టూర్పులు నిగిడింపుచును బొమలు ముడివడ రోషా
కుల మానసుఁ డై గదఁగొని, జలజోదరు కెదురు నడచె సాహసమొప్పుఁ. 658

మ. గద సారించి మదాసురేంద్రుఁడు సమగ్రక్రోధుఁ డై మాధవుం
గుదియఁ వ్రేసిన వ్రేటు గైకొనక రక్షహంత శౌర్యోన్నతిఁ
గదఁ గేలఁ ధరియించి దానిఁ దునుక ల్లావించినం దైత్యుఁడు
నృదుఁ డై యొండు గదఁ రమావిభుని భీమప్రక్రియఁ వ్రేసినన్. 659

చ. అది దనుఁ దాఁకకుండ ²నసురారి గదారణ కోవిదక్రియా
స్పద కరలాఘవ క్రమము పైకొని చూపి విరోధి పేరురం
³బదయత వ్రేయ వాఁడు వివశాకులభావము నొంది యంతలో
మదిఁ దెలివొంది వ్రేనె రిపుమాన విమర్దను నా జనార్దనుఁ. 660

వ. ఇట్లు దలపడి యన్యోన్య జయకాంక్షల నితరేతర తుంగ తరంగ తాడితంబులగు
దక్షిణోత్తర సముద్రంబుల రౌద్రంబునఁ, బరస్పర శుండాదండ ఘట్టిత మదాంధ
గంధసింధుర యుగంబు చందంబున, రోష భీషణాబోపంబులం దలపడు
బెబ్బులుల గబ్బున, నతిదర్పాతిరేకంబున నెదిర్చి అంకెలువైచు మదవృష
భంబుల రభసంబున, నసహ్యా సింహపరాక్రమంబున, విక్రమించి పోరునెడ
హిరణ్యాక్షుండు సహ్యమండల భ్రమణంబునం బరివేష్టించినం బుండరీకాక్షుండు
దక్షిణమండల భ్రమణంబునం దిరిగి, విపక్ష వక్షం బశనిసంకాశం బగు గదా
దండంబునం బగిల్చిన, వాఁడు దెప్పిటి తెలివొంది దనుజ పరిపంథి ఫాలంబు
నొందిన, న మ్మేటిపీరులు శోణిత సిక్తాంగులై పుష్పితాశోకంబులం బురుణింపు
చుం బాయుచు దాయుచు వ్రేయుచు తోయుచు నొండొరుల రుధిరంబు
లాఘ్రుణింపుచుఁ దిరస్కార పరిహాసోక్తు లిచ్చుచుఁ బోరు సమయంబున న
మ్మహాబలుల సమరంబుఁ జూచు వేడ్కఁ బద్మసంభవుండు నిఖిల మునీంద్ర సిద్ధ
సాధ్య దేవగణంబులతోడం జనుదెంచి ధరిత్రీనిమిత్తం బసురతోడం బోరుయజ్ఞ
వరాహున కిట్ల నియె. 661

1. క్రుష్ణోరగరాజు (త. జ. ద.) 2. చనుజుని (జ. ద. ద. బ. తం.) 3. బదరంగ (హ. త. వా)

ఉ. అంచిత దివ్యమూర్తి! పరమాత్మక! యీ కలుషాత్ముఁడైన న
క్తంచరుఁడన్నదీయ వరగర్వమునఁ భువనంబు లెల్లఁగా
రించు మదించు నిట్టి విపరీతచరిత్రునిఁ ద్రుంప కిట్లుపే
క్షించుట గాదు వీని బలినేయు వసుంధరకుఁ శుభం బగుఁ.

662

క. బాలుఁడు గరమున నుగ్ర, వ్యాళము ధరియించి యాడు వడుపున రక్షః
పాలునిఁ ద్రుంపక యూరక, పాలార్చుట నీతియే? శుభప్రద! యింకఁ.

663

వ. అదియునుం గాక,

664

మ. అనఘా! యీ యభిజి న్ముహూర్తమున దేవారాతి మర్దింపవే!
ననయంబుఁ మఱి దైత్యవేళ యగు సంధ్యాకాల మేతెంచినఁ
ఘనమాయాబలశాలియైన దనుజుఁ ఖండింపఁగా రాదు కా
వున నీ వేళన త్రుంపు సజ్జన హితప్రోద్బోగ రక్తుండ వై.

665

అధ్యాయము - ౧౯

క. అని సరసిజగర్భుఁడు వ, ల్కిన వచనము లర్ధి విని నిలింపులు గుంపుల్
గొని చూడ సస్మితానన, వనజము చెలువొంద 'నసురవరు కభిముఖుఁడై.

666

తే. పుండరీకాక్షుఁడయ్యును భూరిరోష, నిరతి దీపింప నరుణాంబు నేత్రుఁడగుచు
ఘన గదాదండ మెత్తి రాక్షసుని హనువు, లుగ్రగతి మొత్తై వాడును నోసరించె.

క. పరువడి దితిసుతుఁడతిభీ, కర గదఁ జేబూని చిత్రగతులం బద్యో
దరు డాసి చేతిగద సా, గరమునఁ బడ నడిచె బాహు గర్వ మెలర్పఁ.

668

వ. అంత,

669

తే. హరి నిరాయుధుఁడైన సురారి, సమర, ధర్మమాత్మను దలఁచి యుద్ధంబు గక్కి
నిలిచి చూచుచునుండెను నింగి యమర వరుల హా!హా రవంబుల భరితమయ్యె.

క. సరసిజనేత్రుఁడు దనుజే, శ్వరు సంగరధర్మమునకు సమధిక శౌర్య
స్ఫురణకుఁ దన చిత్తంబునఁ, గరమాశ్చర్యంబు నొంది కడఁక దలిర్పఁ.

671

మ. కుతలోద్ధర్త మనంబునం దలఁచె రక్షోరాక్ష్యధార్థంబుగా
దితిసంతాన కులాటవీ మహిత సందీప్త ప్రభాశక్రముఁ
సతతోద్య జ్జయశబ్ద సమ్మఖర భాస్వ చక్రముఁ సంతతా
శ్రిత నిర్వక్రముఁ బాలిత ప్రకట ధాత్రీ చక్రముఁ జక్రముఁ.

672

వ. అదియునుం బ్రచండ మార్తాండ మండల ప్రభాపటల విద్యోతమానంబును, పటు నట జ్ఞ్వాలి కాపాస్త సమస్త ¹కుపితారాతి బలాఖర్వ దుర్వార బాహగ ర్వాంధకారంబును, నసహ్య కహ కహ నిన దాధరీకృత సాగర మోషంబును, సకల దేవతాగణ జేగీయమానంబును, ననంత తేజో విరాజితంబును నిజ ప్రభా పూరిత బ్రహ్మాండ కటాహంబును నై రయంబునం జనుదెంచి, దనుజారి దక్షిణ కర సరోజం బలంకరించిన, నా శుభాంగుండు రథాంగపాణియై దివంబున సమర గణంబులు జయజయ శబ్దంబులు వలుక నసురవిభున కెదురుగా నడచిన. 673

క. పొడగని దనుజుండు పెదవులఁ, దడుపుచుఁ బొలివోని బంటుతనమున బీరం బుడుగక భీషణ గదఁ గొని, యడిచె² మఖమయ వరాహు నమితోత్సాహా³.

క. త్రిదశారి దన్ను ప్రేసిన, గదఁ బదమునఁ బోవఁ దన్నెఁ గమలాక్షుండు సెం పొదవఁగ మనమున మోదము, గదురఁగ లేనవ్వు వదనకమలము⁴బొదువ⁵.

వ. ఇ విద్విధంబున గద వోడన్ని యసురవిభుతో నిట్లనియె. 676

చ. ఘనగదఁ గేలబూని భుజగర్వ మెలర్పఁగ నన్ను సంగరా వని నెదిరింతు రార ! యనివారణ దైత్య కులేశ్వరాధమా ! యనవుడు వాడు ³నుబ్బి గద నంబుజనాభుని ప్రేసె ప్రేసినం దనుజవిరోధి వట్టికొనెఁ దార్జ్యుఁ డహేంద్రునిఁ బట్టు కై వడి⁶. 677

క. దితిజుండు తన బల మప్రతి, హత తేజుం డగు సరోరుహాక్షుని శౌర్యో న్నతి మీఁదఁ బెట్టకుండుట, మతి నెఱిగియు బెనఁగె దురభిమానము పేర్చి⁷.

వ. అంత, 679

సీ. కాలానల జ్వల జ్ఞ్వాలా విలోల కరాళ మై పెనుపొందు కూలమంది సురవైరి యజ్ఞసూకర రూపధరుఁ డైన వనజనాభుని మీఁద వైవ నదియు సద్విజోత్తము మీఁదఁ జవలతఁ గావించు నభిచార ⁴కర్మంబు నట్లు బెండు పడి పరతేఁ గని పద్మోదరుండు దానిఁ జక్రధారాహతిఁ జండవిక్ర

తే. మమున నడుమన ఖండించె నమరభర్త, మహిత దంభోశిచే గరుత్మాంతు పక్ష మతిరయంబునఁ ద్రుంచిన గతిఁ జెలంగి, సురలు మోదించ నమరులు సొంపుడింప.

వ. అ య్యవనరంబున న య్యసుర దన కూలంబు చక్రంబుచేత నిహతం బగుటంగని.

1. కుటిలారాతి (ట.తం.) 2. ద్రోపన్ (హ); త్రోవన్ (ద); బొరవన్ (పా) 3. నవ్వి(ట.త.)
4. హామలు (చ.ట.త.జ.ద.ద.)

- క. దితిజుఁడు రోషోద్ధతుఁడై, యతినిష్ఠుర ముష్టిఁ బొడిచె హరి నా లోకో
న్నతుఁ డొప్పె గుసుమమాలా, హతి దిగ్గజరాజుఁ బోలి యతి దర్శితుఁడై. 682
- మ. హరిమీఁదఁ దితిసంభవుండు ఘన మాయాకోట్లు పుట్టించినఁ
ధరణీచక్రము భూరి పాంసుపటల ధ్వాంతంబునం గప్పె భీ
కర పాషాణ పురీష మూత్ర ఘన దుర్గంధాస్థి రక్తావళుల్
గురిసెఁ మేఘము లభ్రవీధిని మహా క్షోభక్రియా లోల మై. 683
- వ. మఱియును, 484
- చ. తవిలి విముక్త కేశపరిధానము లుగ్రకరాళ దంతతా
లువులును రక్తలోచనములుం గల భూత పిశాచ థాకినీ
నివహము లంతరిక్షమున నిల్చి నిజాయుధపాణు లై మహా
రవముగ యక్ష దైత్య చతురంగ బలంబులఁ గూడి తోఁచినఁ. 685
- వ. అంత,
- క. త్రినవన పాదుం డగు నా, బిసరుహనేత్రుండు లోక భీకరముగ నా
యసురాధిపు మాయావిని, రసనకరం బైన శస్త్రరాజముఁ బనిచెఁ. 687
- క. ఆ చక్రభాను దీప్తి ధ, రా చక్రమునందు నిండి రయమున న మ్మా
యాచక్రము నణఁగించెను. నీచక్రముఁ డైన యామిసీచరు నెదురఁ. 688
- వ. అంత నిక్కడ, 689
- క. దితి తనవిభు వాక్యంబుల, గతి తప్పద యనుచుఁ దలఁపఁగాఁ జిన్నుల శో
ణితధార లొలికె రక్షః, పతి యగు కనకాక్ష పతనభావము దోఁపన్. 690
- వ. అ య్యవసరంబున నసురవిభుండు తన చేసిన మాయాశతంబులు గృతఘ్నునకుం
గావించిన యుపకారంబులుం బోలె హరిమీఁదఁ బనిసేయక విఫలంబు లైనం
బొలివోని బంటుతనంబునం బుండరీకాక్షఁ జేరం జనుదెంచి వాహుయుగళంబు
సాచి ¹పూచి పొడిచి రక్షోవైరి ఖండంబుఁ బీడించిన నయ్యధోక్షజుండు తప్పించు
కొని తలంగినఁ జెలంగి దైత్యుండు నిష్ఠురం బగు ముష్టిం బొడిచిన నసురాంత
కుండు మిసిమింతుఁడు గాక రోషభీషణాకారంబున వాసవుండు వృత్రాసురుం
దెగఱార్చిన చందంబున వత్రివజ్రసన్నిభం బగు నఱచేతం గఱకు టసుర కట
తటంబు చటులగతి వ్రేసిన, నా హిరణ్యాక్షుండు దిర్దిరం దిరిగి యుదస్త లోచ
నుండై సోలి యెట్టకేలకు నెదుర నిలువంబడె నంత, 691

క. దిటచెడి లోబుడె దైత్యుడు, సటికిన్ దంష్ట్రావిభిన్న శత్రుమహార
స్తటికిఁ ఖర ఖర పుటికిఁ, ¹గటితట హత కమలజాండ ఘటికిఁ గిటికిఁ.

వ. ఇట్లు లోబడిన, 693

మ. దివి నింద్రాదులు సంతసింప హరి మొత్తెం గర్జ మూలంబునఁ
బవినంకాశ కఠోర హస్తమున శుంభశ్రీలమై ²దాన దా
నవలోకేషుడు రక్తనేత్రుఁ డగుచుఁ దైన్యంబు వాటిల్లఁగా
భువిమీదఁ ³వడిఁ గూలె మారుత హతోన్ములావనీజాకృతిఁ. 694

క. బుకబుక నెత్తురు గ్రక్కుచు, వెడరూపము దాల్చి గ్రుడ్లు వెలి కుఱుక నిలం
బడి పండ్లు గీటుకొనుచుఁ, విడిచెం బ్రాణములు దైత్యవీరుం డంతఁ. 695

తే. పడిన దనుజేశ్వరునిఁ జూచి పద్మసంభ. వాది దివిజులు వెఱఁగంది రాత్మలందు
నితఁడు వొందుట యెట్లాకొ! యీ యవస్థ, నని తలంచుచు మఱియు నిట్లు
నిరి ⁴వెనను. 696

మ. వర యోగీంద్రులు యోగమార్గముల నెవ్వనిఁ మనోవీధి ను
స్థిరతఁ లింగశరీర భంగమునకై చింతింతు రా పంకజో
దరు పాఞ్చాహతిఁ ద న్ముఖాంబురుహముఁ దర్కింపుచుఁ జచ్చె ⁵దు
ర్భరితోత్తంసుని దైత్యవల్లభుని సౌభాగ్యంబు దా నెట్టిదో! 697

వ. సమమతి వీరు దైత్యకులశాసను పారిషదుల్ మునీంద్ర శా
పమున నికృష్ట జన్మమునఁ బైకొని పుట్టియు నేడు విష్ణుచే
సమయుటఁజేసి మీద నగు జన్మమునఁ జలజాతు నిత్య వా
సమున వసించు రెన్నఁటికిఁ జావునుఁ బుట్టువు లేదు వీరికిఁ. 698

క. అని వెఱఁగు నొంది ⁶పావన, తను వొందినయట్టి వికచతామరసాక్షఁ
⁷ముని యోగజన త్రిదశా, వన దక్షఁ దనుజ కరటివర హర్యక్షఁ. 699

వ. కనుంగొని, 700

వ. వనజదళాక్ష! యీ జగతి వారల మర్మము నీ వెఱింగి యీ
సునఁ ⁸బగఁ బట్టు నీ దివిజసూదనుఁ జంపితి గాన నింక శో
భన మగు నంచు హస్తములు ఫాలములం గదియించి యందఱుఁ
వినమితు లై నుతించిరి వివేకవిళాలునిఁ బుణ్య శీలునిఁ. 701

1. కటకట (ద) 2. హరి యుద్రేకం బనేకంబుగా (చ) 3. వ్రేయ (క. చ.) 4. బడిసోర
(ప. హ.) 5. వరుస (తం. వా.) 6. నిర్భరితోదాత్తుడు (క. బ.) 7. త్రిసవన (క. చ. జ.)
8. అనిమిషముని యోగిజనా, వన (క.చ.తం.) 9. వగబెట్టు (జ)

వ. అంత,

702

చ. సవనవరాహమూర్తి సురశాత్రవుఁ డ్రుంచినమీఁద భారతీ
ధవ ముఖ దేవతామునికదంబము దన్ను నుతించునట్టి సం
స్తవమున కాత్మలోనఁ బ్రమదంబును బొంది సమగ్ర మంగళో
త్సవము చలిర్ప నందఱఁ బ్రసాద విలోకన మొప్పఁ జూచుచున్.

703

చ. అరిగె వికుంఠధామమున క మృహితోత్సవ సూచకంబుగా
మొరనె సుపర్వదుండుభు లమౌఘము లై ధరణీతలంబునన్
గురినెఁ బ్రసూనవృష్టి శిఖికుండము తెల్లఁడఁ దేజరిల్లె భా
స్కర శశి మండలంబులు నిజద్యుతితో వెలుఁగొందె నత్తఱిన్.

704

క. అని యీ పుణ్యచరిత్రము, వనరుహ సంభవుఁడు త్రిదివ వాసులకుం జె
ప్పిన యది మైత్రేయుఁడు విడు, రున కెఱిఁగించిన నిధంబు రూఢము గాఁగన్.

క. శుకయోగి పరీక్షితున, కకుటిలమతి నెఱుఁగఁ జెప్పె నని సూతుఁడు శౌ
నక ముఖ్యులై న మునివరు, లకుఁ దెలియఁగ జెప్పె మణియు లాలనమొప్పన్.

వ. ఇ వివిధంబున మైత్రేయుండు నెప్పిన విని విదురుండు సంతసిల్లె నని, 707

క. అనఘం బగు నీ చరితము, వినినఁ బఠించిన లభించు విశ్రుతకీర్తుల్
వనజోచరు పదభక్తియు, మునుకొని యిహ పర సుసౌఖ్యములు జనములకున్.

అధ్యాయము—౨౦

వ. అని చెప్పి వెండియు సూతుండు మహర్షుల కిట్లనియె. పరీక్షి న్నరేంద్రుఁడు
శుకయోగిండుం గనుంగొని మునీంద్రా! హిరణ్యాక్ష వధానంతరంబున వసుంధర
సమస్థితిం బొందిన విధంబును, స్వాయంభువ మనువు తిర్యగ్జాతి జంతు సృష్టి
నిమిత్తంబు లై న మార్గంబు లెన్ని సృజియించె? మహాభాగవతోత్తమం దై న
విదురుండు కృష్ణునకు నవకారంబు చలించిన పాపవర్తను లగు ధృతరాష్ట్ర
పుత్రులం బాసి జనకుం డగు కృష్ణ ద్వైపాయనునకు సముం డగుచుఁ దన మనో
వాక్యాయ కర్మంబులు గృష్ణునంద చేర్చి భాగవత జనోపాసకుం దై పుణ్య
తీర్థ నేవా నమాలభి యశో విగతకల్మషుం డగుచు మైత్రేయ మహాముని నేమి
ప్రశ్నల నడిగె? నవి యెల్లం దెలియ నాన తిమ్మనిన రాజేంద్రునకు శుక
యోగిండుం డిట్లనియె,

709

—: చతుర్ముఖం దొనర్చు యజ్ఞాది దేవతాగణ సృష్టిఁ దెలుపుట :—

సీ. విమలాత్మఁడైన యవ్విదురుండు మైత్రేయ మునివరుఁ జూచి యిట్లనియెఁ(బ్రీతిఁ జతురాత్మ! సకల ప్రజాపతి యై నట్టి జలజగర్బుఁడు ప్రజాసర్గమందు మును ప్రజాపతులను బుట్టించి వెండియుఁ జిత్తమం దేమి సృజింపఁ దలచె మును సృజించిన యట్టి ¹మును ల మృరీచ్ఛాదు లబ్జజు నాదేశ మాత్మ నిలిపి

తే. యర్థి నెట్లు సృజించిరి యఖిల జగము, మెఱసి మఱి వారు భార్యాసమేతులగుచు నేమి సృజియించి రదిగాక కామినులను, బాసి యేమి సృజించి రా భద్రయశులు.

క. అందఱుఁ దమలో నై క్యముఁ, జెందినచో నేమి దగ సృజించిరి? కరుణా కందళిత హృదయ! యిన్నియుఁ, బొందుగ²నెఱిగింపుమయ్య బుధనుత! నాకు॥.

సీ. అనిన మునీంద్రుఁ డిట్లనియె జీవాదృష్ట³పరుఁడు మాయాయుక్త పురుషవరుఁడు గాలాత్మకుఁడు నను కారణంబున నిర్వికారుఁ డై నట్టి జగన్నివాసుఁ ⁴డాది జాతక్షోభుఁ డయ్యె న మ్మేటి వలనను గుణత్రయంబును జనించె నా గుణత్రయమునం దయ్యె మహత్తత్త్వ మది రణో గుణ హేతు వైన దాని

తే. యం దహంకార మొగిఁ ద్రిగుణాకమునఁ బొడమె మఱి దానివలనఁ
బ్రభూతమయ్యెఁ బంచతన్మాత్ర లందు సంభవము నొందె, భూతపంచక మీ సృష్టిహేతు వగుచు. 712

వ. అవియును దమలోనఁ బ్రత్యేకంబుగ భువన నిర్మాణకర్తంబునకు సమర్థంబులు గాక యన్నింటి సంఘాతంబునఁ బాంచభౌతికం బైన హిరణ్మయాండంబు సృజియించె. అదియును జలాంతర్వర్తి యై వృద్ధిఁ బొందుచుండె నందు, 713

సీ. నారాయణాఖ్య నున్నతి నొప్పు బ్రహ్మంబు సాహస్ర దివ్యవర్షంబు లోలి వసియించి యుండె నా వాసుదేవుని నాభియందు సహస్ర సూర్యప్రదీప్తి దనరుచు సకల జీవనికాయయత మగు పంకజాతంబు సంభవము నొందెఁ ⁵బొగడొంద నందులో భగవ దధిష్ఠితుఁ డగు స్వరా ట్టగు చతురాననుండు

తే. జననమొందెను దత్పద్మసంభవుండు, ⁶నామ రూప గుణాది సంజ్ఞాసమేతుఁ డగుచు నిర్మాణ మొనరించె నఖిలజగము, వనజజుండు నిజచ్ఛాయవలన మఱియు.

1. ఘనులు (చ.ట.త.జ.ద.ద.) 2. నెరుగింపవయ్య (చ.ట.ద.బ.) 3. వరుడు (క.చ.ట.ద)

4. డా దితిజాక్షోభుడైన య మ్మేటి (చ) 5. పొగడొందు (క. చ. ట. త. బ.); పరఁగంగ నందులో (హ.తం.వా.) 6. నామధేయాభిరూప (క.చ.త.జ.ద.బ.); నామధేయాదిరూప (ట.ద.)

సీ. తామిద్రమును నందతామిద్రమును దమంబును మోహమును మహామోహనంబు
నను పంచమోహ రూపాత్మక మైన యవిద్యఁ బుట్టించి ¹యా వేద తనకు
నది తమోమయ దేహ మని ²మది రోసి తత్తనువు విసర్జించె ధాతృ ముక్త
³దేహంబు సతత ఊ త్త్వస్థల కావాసమును రాత్రిమయము నయ్యెను దలంప

తే. నందులో యక్ష రక్షస్సులన జనింప, వారి కప్పడు ఊ త్త్వషల్ వజలఁగొంద
తా చతుర్ముఖ భక్షింత మనిరి కొంద, ⁴అతని రక్షింపవలదని యాడి రంత. 715

వ. ఇట్లు పలుకుచు నతని భక్షించువార లై ధాతసన్నిధికిఁ జనిన నతండు భయ
విహ్వలం దై యేను మీ జనకుండ. మీరలు మత్పుత్రులరు. నన్ను హింసింప
కుండనుచు “మా మా జక్షత రక్షత” యను శబ్దంబులు వలుకం ద నిమిత్తంబున
వారలకుం గ్రమంబున యక్ష రక్షో నామంబులు ప్రకటంబు లయ్యె. వెండియుఁ
బ్రభా విభాసితం బైన యొక్క కాంబు ధరియించి సత్త్వగుణ గరిష్ఠులు
ప్రభావంతులు నగు దేవతల ముఖ్యు లగునట్లు సృజియించి తత్ప్రభామయ గాత్ర
విసర్జనంబు చేసె. అది యహోరూపం బై దేవతాళికి నాశ్రయం బయ్యె.
మఱియు జఘనంబువలన నతిలోలుపు లైన యసురులం బుట్టింప, వార లతి
కాముకు లగుటం జేసి య య్యజునిం జేరి మిథునకర్మ బపేక్షించిన, విరించి
నగుచు నిర్లజ్జు లైన యసురులు దన వెంట నంటి తగులం బఱచి, ప్రపన్నార్తి
హరుండు, భక్తజనానూప సందర్శనుండు నైన నారాయణుం జేరి, తత్పాదంబు
లకుం బ్రణమిల్లి యిట్లనియె.

716

క. రక్షింపుము, రక్షింపు ము, పేక్షింపక వినుత నిఖిల బృందారక! వి
శ్వ క్షేమంకర! విను మిటు, దక్షత నీ యాజ్ఞ నేను దల నిడి వరుసఁ. 717

తే. ఈ ప్రజాసృష్టి కల్పనం బేనొనర్చ, నందుఁ బాపాత్మ్యలైన యీ యసుర లిపుడు
నను రమింపఁగ డాయవచ్చినఁ గలంగి, యిటుక వచ్చితి ననుఁగావు మిద్ధచరిత!

వ. అదియునుం గాక లోకంబువారలకుం గ్లేశంబు లొనరింపం గ్లేశంబునం బొందిన
వారల క్లేశంబు లపనయింపను నీవ కాక (యితరులు గలరే) అని స్తుతియించినఁ
బద్మజు కార్పణ్యం బెఱుంగ నవధరించి వివిక్తాధ్యాత్మ దర్శనుం డగుచు, కమల
సంభవ! భవ ద్దోర తనుత్కాగంబు నేయు మని యానతిచ్చిన నతండు నట్ల
చేసె అదియును,

719

1. యవ్యేకం దనకు (హ.వా.) 2. ధాత (హ.వా.) 3. మూర్తియు ఊ త్త్వ ట్పముదృవం
బగు రాత్రిమయ మయ్యె నప్పడు మఱి చలంప (హ.) 4. అతని రక్షింపుఁడని తగనాడి రంత (హ.);
అతని రక్షింత మని తగనాడి రంత (తం. వా.)

సీ. నవ్యకాంచన రణ నృణినూపు రాచావ విలసిత పాదారవిందయుగళ
కాంచీకలాప సంకలిత దుకూలవస్త్ర స్పృశ పులిస నితంబబింబ
రాజి తానోన్య కర్కశ పీన కరికుంభ పృథు కుచభార కంపిత వలగ్న
మదిరా రసాస్వాద మదవిఘ్నూరిత చారు సిత నవవికచ రాజీవనయన

తే. యవర పజ్జెష్టమీ శశాంకాభ నిటల, మదవ దళికుల రుచిరోపమాన చికుర
లలిత చంపక కుసుమ విలాస నాన, హాస లీలావలోకన యజ్జపాణి. 720

క. అనందగి సంధ్యారూపం, బున లలనారత్న మపుడు పుట్టిన దానిఁ
గనుఁగొని దానవు లువగూ, హాస మొగిఁ గావించి పలికి రందఱుఁ దమలోఁ.

క. ఈ సౌకుమార్య మీ వయ, సీ సౌందర్య క్రమంబు నీ ధైర్యంబు
1స్మి సౌభాగ్య విశేషము, నే సతులకుఁ గలదు! చూడ నిది చిత్ర మగుఁ. 722

చ. అని వెఱఁగంది య ద్దనుజు లందఱు నిట్లని రీ తలోదరిం
గని మన మంతనుండియును గాముకవృత్తిఁ జరింపుచుండఁగా
మనయెడ దీని చిత్తమున మక్కువ లేమికి నేమి హేతువో ?
యని బహుభంగులం బలికి రా ప్రమదాకృతి యైన సంధ్యతోఁ. 723

క. ఓ కదళీస్తంభోరువ ! యే కుల ? మే జాడదాన ? వెవ్వరి సుత ? వి
స్తేకాంతంబున నిచ్చట, నే కారణమునఁ జరించె ? దెఱిఁగింపు తగఁ. 724

క. భవదీయ చారురూప, ద్రవిణ 2లన తృణ్యభూమిఁ దగు మోహమునఁ
దవిలిన దుర్బగు లగు మముఁ, గవయపు పుష్పాస్త్రబాధ ఘనమయ్యెఁ గదే! 725

ష. 3అని యంత, 726

సీ. గురు కుచభార సంకుచి తావలగ్నంబు దనరారు నాకాశతలము గాఁగ
లలిత పల్లవ పాణితలమునఁ జెన్నొందు చెండు 4వత తృతంగుండు గాఁగ
సలలిత నీల పేశల పృథు ధమ్మిల్లబంధంబు ఘన తమఃపటలి గాఁగఁ
బ్రవిమలతర కాంత భావ షెలోకన జాలంబు తారకాసమితి గాఁగఁ

తే. గడఁగి మైపూత సాంధ్య రాగంబు గాఁగ, నంగనాకృతి నొప్పు సంధ్యవధూటిఁ
గదిసి 5మనముల మోహంబు గడలుకొనఁగ, వసుర లందఱుఁ గూడి యిట్లనిరి
మఱియు. 727

1. నీ సుగుణగణ విశేషము (డ) 2. అసత్పృణ్యభూమి (హ. తం. వా.) 3. మఱియుఁ దదీయ సౌందర్యం బుగ్గడింప నలవి గాక చింతింపుచు (హ) 4. అసత్పతంగుండు గాఁగ (డ) 5. మనమగు(త)

- క. వెలయఁగఁ బద్మం బేక, స్థలముననే యొప్పుఁ గాని ¹త్వ త్పదపద్మం
దిల బహుగతుల ననేక, స్థలములఁ దనరారుఁ గాదె ! తరుణాబ్జముఖీ ! 728
- క. అని దనుజులు దమ మనముల, ననురాగము లుప్పతిల్ల నందఱు నా సం
ధ్యను బట్టికొనిరి వనజా, సనుఁ డప్పుడు హృదయమందు సంతస మందె॥. 729
- క. సరసిజభవుఁ డ య్యెడఁ ²దనుఁ, గర మాఘ్రాజింప నపుడు గంధర్వులు న
ప్పరసలు పుట్టిరి ధాతయుఁ, బరువడి నాత్మీయ తనువుఁ బాసిన నదియు॥. 730
- వ. చంద్రికారూపం బై నఁ దద్గాత్రంబు విశ్వావసు పురోగము లగు గంధర్వాప్సరో
గణంబులు గైకొనిరి. వెండియుం గమలగర్భుండు తంబ్రోన్మావ నిద్రారూపంబు
లయిన శరీరంబులఁ దాల్చి పిశాచ గుహ్యక సిద్ధ భూతగణంబులం బుట్టించిన,
వారలు దిగంబరులు ముక్తకేళులు నై నం జూచి, ధాత లోచనంబులు ముకుళించి
తద్గాత్రంబు వినర్జనంబు గావించిన నది వారలు గైకొనిరి. వెండియు నజంతు
దన్ను ³సన్నవంతునింగాఁ జింతించి యదృశ్యదేహుం డగుచుఁ బితృ సాధ్య
గణంబులం బుట్టించిన, వారలు దమ్ముం బుట్టించిన యదృశ్య శరీరంబునకుం
గర్వం బగు దేవభావంబు గైకొనినం, ద త్రారణంబునం బితృ సాధ్యగణంబుల
నుద్దేశించి శ్రాద్ధంబులు హవ్యకవ్యంబు లాచరింతురు. మఱియును, 731
- సీ. సజ్జనస్తుత ! విను చతురతఁ బంకజాసనుఁడు దిరోధానశక్తివలన
⁴నలి సిద్ధ విద్యాధరుల నోలిఁ బుట్టించి తవిలి వారికిఁ దిరోధాన నామ
ధేయ మైనట్టి యాదేహంబు నిచ్చెను వెండియు భారతీవిభుడు దనకుఁ
బ్రతిబింబ మగు శరీరమునఁ గిన్నరులఁ గింపురుషులఁ బుట్టింపఁ బూని వారు
- తే. ధాతృ ప్రతిబింబ దేహముల్ దాల్చి వరుస, నిద్ద టిద్దఱు గవగూడి యింపులొదవ
బ్రహ్మపరమైన గీతముల్ పాడుచుండి, రంత పంకజసంభవుఁ డాత్మలోన. 732
- క. తనసృష్టి వృద్ధిలేమికిఁ గనలుచు ⁵శయనించి చింతఁ గరచరణాదుల్
గొనకొని కదలింపఁక రా, లిన రోమము లుగ్ర కుండలవ్రజ మయ్యె॥. 733
- క. వనజజుఁడు దన్నుఁ గృతకృ, త్యునిగా భావించి యాత్మఁ దుష్టి వహింపఁ
మనమున నిఖిలజగ త్పా, వను లగు ⁶మనులం ద్రిలోకవరుల సృజించె॥. 734

1. త్వన్ముఖ (హ) 2. దనకర (క. బ.) 3. ననంతునిగా (క. చ. ఓ. జ. ద. వ. బ.)

4. నరసిద్ధ విబుధ కిన్నరులను బుట్టించి (హ. తం. వా.) 5. నిజ తనువు దలచి (ట. వ. జ. ద.)

6. బ్రహ్మజ్ఞ ముఖ్యవరుల (క. చ. ఓ. జ. ద. వ.)

సీ. పుట్టించి వారికిఁ బురుషరూపం బైన తనదేహ మిచ్చినఁ దగిలివారిఁ
గనుఁగొని మున్ను పుట్టినవారు గూడి యా వనజసంభవున కిట్లనిరి దేవ!
యఖిల జగత్సప్త వైన నీ చేతఁ గావింపంగఁబడిన యీ వితత సుకృత
మాశ్చర్యకరము యజ్ఞాది క్రియాకాండ మీ మనుసర్గమం దీత్యమయ్యెఁ

తే. దద్ధవిర్భాగములు మాకుఁదవిలి జిహ్వా, లందు నాస్వాదనములు నేయంగఁగలిగె
ననుచు మనముల హర్షంబు లతిశయిల్ల, వినుతి నేసిరి భారతీ విభుఁడు మఱియు.

వ. పర తపో విద్యా యోగ సమాధియు క్తుం డగుచు ఋషివేష ధరుండును హృషీ
కాత్ముండును నై ఋషిగణంబులం బుట్టించి సమాధి యోగైశ్వర్య తపో విద్యా
నిరక్తి యుక్తంబగు నాత్మీయ శరీరాంశంబు వారికిం గ్రమంబున నొక్కొక్క
నికి నిచ్చె. అని మైత్రేయుండు నెప్పిన విని విదురుండు పరమానందంబును
బొంది గోవింద చరణారవిందంబులు మనంబునం దలంచి పెండియు మైత్రే
యునిం జూచి యిట్లనియె,

736

అధ్యాయము — ౨౦

సీ. 2వరగుణ ! స్వాయంభువ మను వంశం బిలఁ బరమ సమృతము దప్పదు తలంపఁ
గొనకొని త ద్వంశమున మిథున క్రియఁ జేసి ప్రజాపద్ధిఁ జెప్పి తీవు
నదియునుఁ గాక స్వాయంభువ మనువుకుఁ బూని ప్రియవ్ర తోత్తానపాదు
లను నందనులు గల రంటివి వారు సప్తద్వీపవతి యైన ధాత్రినెల్ల

తే. ధర్మమార్గంబు లేమియుఁ దప్పకుండ. ననఘులై యెట్లు పాలించిరయ్య ! వారి
చరిత మెల్లను సత్కృపానిరతమతిని, నెఱుఁగ వినుపింపు నాకు మునీంద్రచంద్ర!

వ. అదియునుం గాక త న్మనువుత్రియు యోగలక్షణ సమేతయు నగు దేవహూతి
యను కన్యకా రత్నంబును స్వాయంభువుండు గర్దమునకు నే విధంబునం బెండ్లి
చేసె ? ఆ దేవహూతియందు మహాయోగి యైన కర్దముండు ప్రజల
నేలాగునం బుట్టించె? అదియునుం గాక కర్దముండు రుచి యను కన్యకను దక్ష
ప్రజాపతికి నిచ్చె నని చెప్పితివి. ఆ రుచియందు స మృహాత్ముం డీ సృష్టి
యేలాగునం బుట్టించె ? అవి యన్నియుం దెలియ నానతీయ వలయు నని
యడిగిన విదురునకు మైత్రేయుం డిట్లనియె,

738

1. ఆశ్చర్యకరమయ్యె నంటి యజ్ఞాది క్ర, యాకాండ మిదె నిశ్చయంబు నొంది (క.చ.ట.త.)
నిశ్చయంబు నొందె (జ.త.ద.బ.) 2. మునినాథ! స్వాయంభువ మనువను వంశంబు (చ. ట. జ.)

—: కర్దముఁడు భగవ దనుజ్ఞ వదసి దేవహూతినిఁ దెండ్లియాడుట :—

క. విను మనఘ ! కృతయుగంబున, మునినాథుండైన కర్దముఁడు ప్రజల సృజిం
పను వనజసంభవునిచే, త నియుక్తుఁడగుచు మది ముదము సంధిల్లన్. 739

తే. ధీరగుఁడు సరస్వతీ తీరమందుఁ, దవిలి పదివేలు దివ్య వత్సరము లోలిఁ
దపము నేయుచు నొకనాఁడు జపసమాధి, నుండియేకాగ్ర చిత్తుడై నిండువేళ్ళు.

క. వరదుఁ బ్రసన్ను మనోరథ, వరదాసనుశీలు నమరవంద్యు రమేఘన్
1దురితవిదూరు సుదర్శన, కరుఁ బూజించిన నతండు 2గరుణాకరుడై. 741

వ. అంతరిక్షంబునం బ్రత్యక్షం బైన, 742

సీ. తరణి సుధాకర కిరణ సమంచిత సరసీరుహోత్పల స్ర గ్వీలాసుఁ
గంకణ సూపుర గ్రైవేయ ముద్రికా హార కుండల కిరీ టాభిరాముఁ
గమనీయ సాగర కన్యకా కౌస్తుభ మణిభూషణోద్భాసమాన వజ్ర
సలలిత చరహాస చంద్రికా భవళిత చారువర్పణ విరాజ త్కపోలు

తే. శంఖ చక్ర గదా పద్మ 4చారుహస్తు, నళికులాలక రుచి భాస్వదళిక ఫలకుఁ
బీత కౌశేయ వాసుఁ గృపా తరంగి, త స్మితేక్షణుఁ బంకజోదరుని హరిని. 743

వ. మఱియు శబ్దబ్రహ్మ శరీరవంతుండు, సదాత్మకుండు, జ్ఞానైకవేద్యుండు,
వైనతేయాంస విన్యస్త చరణారవిందుండు నైన గోవిందుం గనుంగొని సంజాత
హర్ష లహరీ పరవళుండు, లబ్ధిమనోరథుండు నగుచు సాష్టాంగ దండప్రణామంబు
లాచరించి త దనంతరంబ, 744

క. ముకుళిత కరకమలుండై, యకుటిల సచ్ఛక్తిఁ బరవశాత్మకుఁ డగుచున్
వికచాంభోరుహ లోచను, సకు ని ట్లనియెం వ దాననముఁ గనుఁగొనుచున్.

సీ. అబ్జాక్ష ! సకలభూ తాంతరాత్ముడ వనఁ దనరుచుండెడి 5నీదు చర్మనంబు
దలకొని సుకృత సత్ఫల భరితంబు లైనట్టి యనేక జన్మానుసరణిఁ
బ్రకట యోగక్రియాభ్యాస నిరూడు లైనట్టి యోగీశ్వరు 6లాత్మఁ గోరి
యెంతురు యోగీశ్వరేంద్ర : యే భవత్పాదార్ 7 విందముల్ పరఁగ నిపుడు

1. దురిత విదూరినిఁ గరుణ, కరు (క. బ) 2. కరుణా వరుడై (క. బ.) 3. కిరణోదహం
చిత (హ) 4. శార్ఙ్గ హస్తు (ప) 5. భవద్దర్శనంబు (క. బ. తం.) 6. లాత్మ నిశ్చ, యెంతురు
(క. చ. ట. త. డ. బ.) లాత్మ నిశ్చయించు (ద) 7. సందర్శనంబు (క. చ. బ.)

తే. గంటి భవవార్ధి గడవంగఁ గంటి మంటిఁ, గడఁగి నా లోచనంబుల కలిమినేఁడు
దవిలి సఫలత నొందె మాధవ! ముకుంద!, చిర దయాకార! నిత్య లక్ష్మీవిహార!

ప. అదియునుం గాక దేవా! భవదీయ మాయా విమోహితులై హతమేధస్కులై
సంసార పారావారోత్తరకంబులై న భవదీయ పాదారవిందంబులు దుచ్చవృత్తి
కాములై సేవించి నిరయ గతులై న వారికిం దత్కామ యోగ్యంబులగు మనో
రథంబుల నిత్తువు. అట్టి సకాములై న వారి నిందించు నేనును, గృహమేధ ధేనువు,
1. నశేష మూలమును, ద్రివర్గ కారణమును, సమాన శీలయు నైన భార్యం బతిజ
యంబు సేయ నపేక్షించి, కల్పతరు మూల సదృశంబు లైన భవదీయ పాదార
విందంబులు సేవించితి. ఐన నొక్క విశేషంబు గలదు. విన్నవించెద నవధరింపుము.
బ్రహ్మాత్మకుండ వై న నీదు వచ స్తంతు నిబద్ధు లై లోకులు కామహతులై రఁట.
ఏనును వారల ననుసరించిన వాఁడ (నౌట) కాలాత్మకుండ వై న నీకు సభిమతం
బగు నట్లుగాఁ గర్మమయం బైన భవదాజ్ఞా చక్రంబు ననుసరించుటకుఁ గాని,
మదీయ కామంబు కొఱకుఁ గాదు. భవదీయ మాయావినిర్మితంబును, గాలాత్మక
భూరివేగ సమాయుక్తంబును, నక్షరంబును నైన బ్రహ్మంబునందు భ్రమణశీలం
బును, నధిమాస సమేత త్రయోదశ మాసారంబును, షష్ఠ్యుత్తర శత త్రయా
హోరాత్రమయ పర్వంబును, ఋతు షట్కసమాకలిత నేమియుం, జాతుర్మాస్య
త్రయ విరాజిత నాభియు, నపరిమిత క్షణలవాది పరికల్పిత పత్రశోభితంబును,
గాలాత్మక భూరివేగ సమాయుక్తంబును నైన కాలచక్రంబు నకల జీవ నికా
యాయు ర్గ్రసన తత్పరం బగుం గాని, కామాభిఘాత జనానుగత పశుప్రాయు
లగు లోకుల విడిచి భవపరితాప నివారణ కారణం బైన భవదీయ చరణాతపత్ర
చ్ఛాయా సమాశ్రయులై తావకీన గుణకథన సుధాస్వాదన రుచిర లహరీ నిరసిత
నకల దేహధర్మలై న భవ దృక్తజనాయర్హురణ సమర్థంబు గాకుండు నని, 747

మ. అనఘా! యొక్కఁడ వయ్య నాత్మకృత మాయాజాత సత్త్వాది శ

క్తి నికాయస్థితి నీ జగ జ్జనన వృద్ధి జ్ఞోభ హేతు ప్రభా
వ నిరూఢిం దగు దూర్ణనాభిగతి విశ్వస్తుత్య! సర్వేశ! నీ
ఘన లీలా మహిమార్ణవంబు గడవంగ వచ్చునే? యేరికి.

748

ప. దేవా! శబ్దాది విషయ సుఖకరం బగు రూపంబు విస్తరింపం జేయుటెల్ల 2. సస్య
దనుగ్రహార్థంబు గాని నీ కొఱకుం గాదు. ఆత్మీయ మాయా పరివర్తిత లోక
తంత్రంబు గలిగి మనోరథ సుధాప్రవర్షి వై న నీకు నమస్కరించెద. 749

1. నశేషమూలయుం ద్రివర్గ కారణయ(హ.తం.వా.) 2. అస్మదర్థంబుగాని(క.చ.పి.త.జ.ద.ద.)

- వ. అని యి బృంగి నుతించిన¹ విని సరోజాక్షండు మోదంబున²
 వినతానందన కంధరోపరి చర ద్విభ్రాజమానాంగుడు
 న్ననురాగ స్మిత చంద్రికా కలిత శోభాలోకుడు నై ముసీం
 ద్రునిఁ గారుణ్య మెలర్పఁ జూచి పలికె³ రోచిష్టుఁ డై వ్రేల్చిడి⁴.
- క. మునివర! యే కోరిక నీ, మనమునఁ గావించి నను సమంచిత¹ భక్తిన్
 నెనరునఁ బూజించితి నీ, కనయము నా కోర్కె సఫల మయ్యెడుఁ జుమ్మి
- వ. అని యానతిచ్చి, ప్రజాపతి పుత్రుండు సమ్రాట్టును నైన స్వాయంభువ వ
 బ్రహ్మవర్త దేశంబునందు సప్తార్ణవ మేఖలా మండిత మహీమండలంబు న
 లింపుచున్నవాడు. అ మృహాత్ముం డపరదివసంబున నిందులకు శతరూప
 భార్యా సమేతుం డై భర్తృకామ యగు కూతుం దోడ్కొని, భవదీయ
 ధికిం జనుదెంచి, నీకు ననురూప వయశ్శీల సంకల్ప గుణాకర యైన తన
 బరిణయంబు గావించు. భవదీయ మనోరథంబు సిద్ధించు. ననుం జిత్తుంబున
 రింపుచుండు న మృనుకన్యక నిను వరించి భవద్వీర్యంబు వలన నతి సౌ
 వతులై న కన్యలం దొమ్మండఁ గను. ఆ కన్యకా నవకంబునందు ముసీం
 పుత్రోత్పాదనంబులు సేయం గలరు. నీవు మదీయ శాసనంబును ధరిం
 మదర్పి తాశేష కర్ముండ వగుచు, నైకాంతిక స్వాంతంబున భూతాభయ
 దయాచరితజ్ఞానివై నాయందు జగంబులు గలవనియు, ²నీయందు నేఁగలన
 నెఱింగి సేవింపుము. చరమ కాలంబున ననుం బొందఁగలవు. భవదీయ వీర
 వలన నేను నీ భార్యాగర్భంబుఁ బ్రవేశించి, మత్కళాంశంబున సంభవించి,
 దత్త్వసంహిత నుపన్యసింతు. అని జనార్దనుండు గర్దమున కెఱింగించి, య
 గనుంగొనుచుండ సంతర్హితుం డై.
- చ. అతుల సరస్వతీ సరి దుదంచిత బాలరసాల సాల శో
 భిత తట తుంగ రంగ మగు బిందుసరంబు వినిర్గమించి యం
 చిత గరుడావరోహణము చేసెఁ దదీయ గరు తృభూత ఋ
 క్పితతి విలక్షణ క్రమ విరాజిత సామము వింపు మోది యై.
- చ. అరిగె వికుంత ధామమున కంత సకామనుఁ డైన కర్దముం
 డరయ విమోహి యై ³మనము నందును ముండట ⁴నచ్చు కోరికల్
 పిరిగొనుచుండఁ దత్క్షణమ బిందుసరంబున కేగి యిందిరా
 వరుఁ దలపోయుచుండె జనవంధ్యుడు భక్తి నితాంత చిత్తుఁ డై.

1. భక్తిన్నైనయగ (క.చ.ట.త.జ.ద.) 2. నందునేఁ గలననియు (ఐ) 3. మనమునం
 (తం.వా.) 4. వచ్చు (ట)

ప. అంత స్వాయంభువుండు గనక రథారూఢుం డగుచు నిజభార్యా సమేతుం డై
భర్తృవాంఛాపర యైన పుత్రికం దోడ్కొనుచు, నిజతనూజకుం దగిన వరునన్నే
షింపుచు, భువనంబులు గలయం గ్రుమ్మరి, యెందునుం గానక, వచ్చి, వచ్చి,

ఉ. ముందటఁ గాంచె నంత బుధముఖ్యుఁడు విష్ణుఁడు గర్దముఁ 1దయా
నంద మెలర్పఁ జూడ నయనంబుల రాలిన బాష్పముల్ ధరఁ
బిందువు లై వెనం దొరఁగి పేర్చి సరస్వతిఁ జుట్టి పాటుటఁ
బిందుసరోవరం బనెడి పేరఁ దనర్చిన పుణ్య తీర్థముఁ.

756

ఉ. అందుఁ దమాల సాల వకు శార్దూల నింబ కదంబ పాటలీ
చందన నారికేళ ఘనసార శిరీష లవంగ లుంగ మా
కంద 2కుచందన క్రముక కాంచన బిల్వ కపిత్థ మల్లికా
కుంద మధూక మంజుశనికుంజములం దనరారి వెండియుఁ.

757

క. పరిపక్వ ఫలభ రానత, తరుశాఖా నికర నివసిత స్ఫుట విహగో
త్కర బహు కోలాహల రవ,భరిత దిగంతములు గలిగి భవ్యం బగుచుఁ. 758

క. అతి నిశిత చంచుదళన, క్షిత నిర్గత పక్వఫల రసాస్వాదన మో
దిత రాజకుక వచోర్థ, శ్రుతి ఘోషము చెలఁగ శ్రవణ సుఖదం బగుచుఁ. 759

క. లలిత సహకార పల్లవ, కలి తాస్వాదన కషాయ కంఠ విరాజ
త్కలకంఠ పంచమస్వర, కలనాదము లుల్లసిల్లఁ గడు రమ్యము లై . 760

క. అతుల తమాల మహిత, 3ప్రత తీక్షణ జాత జలద పరిశం కాంగీ
కృత తాండవ ఖేలన విల, సిత పింఛ 4విభాసమాన శిఖి సేవ్యం బై . 761

క. కారండవ జలకుక్కుట, సారస బక చక్రవాక షట్పద హంసాం
భోరుహ కై వర నవక, త్వార విరాజిత సరోరుహాకరయుత మై. 762

క. కరి పుండరీక వృక కా, సర శశ భల్లూక హరిణ చమరీ హరి సూ
కర ఖడ్గ గవయ వలిముఖ, శరభ ప్రము ఖోగ్ర వన్య సత్వాశ్రయ మై. 763

ప. ఒప్పు నప్పరమ తాపసో త్తముని యాశ్రమంబు గనుంగొని మిత పరిజనంబుల
తోడం జొచ్చి యందు, 764

1. మహనంద మెలర్ప (హ) 2. సుచందన (హ) 3. ప్రతతిక్షణజాత (తం.వా.) 4. విభాసి
బాళిఖి (హ.తం.వా.)

సీ. అంచిత బ్రహ్మచర్యవ్రత యోగ్య మై విలసిల్లు ఘన తపోవృత్తిచేత
దేహంబు రుచిర సందీప్తమై చెలువొందఁ గడుఁ గృశీభూతాత్మకాయుఁ డయ్యు
నలినోద రాలాప నవ సుధాపూరంబు శ్రోత్రాంజలులఁ ద్రావి చొక్కి-యున్న
కతనఁ గృశీభూత కాయుండు గాక జ టావల్క లాజిన శ్రీ వెలుంగఁ

తే. గమల పత్ర విశాల నేత్రములు దనర, నశినసంస్కార సంచి తానర్హ నూత్న
రత్నమును బోలి యున్న కర్దమునిఁ జూచి, భక్తి మ్రొక్కెను మనువు
తత్పాదములకు. 765

వ. ఇట్లు వందనంబు గావించినఁ గర్దముండు దన గృహంబునకు విందై చనుదెంచిన
య మ్మనువు నాదరించి, యర్హ్యపాద్యాది విధులం బరితుష్టం గావించి, పూర్వోక్తం
బై న భగవ దాదేశంబు స్మరియించి స్వాయంభువున కి ట్ల నియె. 766

సీ. వరగుణాకర ! భగవద్భక్తి యుక్తుండ వైన త్వదీయ పర్యటన మెల్ల
శిష్టపరిగ్రహ దుష్టనిగ్రహముల కొఱకుఁ గదా ! పుణ్యపురుష ! మఱియు
వనజ హితాహిత వహ్ని సమీర వై వస్వత వార్ధిప వాసవాత్మ
కుఁడవు హరిస్వరూపుఁడ వైన నీకును మానితభక్తి నమస్కరింతు

తే. ననఘ! ¹నీ వెప్పుడేనియు నఖిలలోక, జైత్ర మగు హేమ మణిమయ స్యందనంబు
నెక్కి కోదండపాణి వై యిద్ధనైన్య పద విఘట్టనచే భూమిభాగ మగల. 767

మ. తరణిం బోలి ²చరింపకున్న ఘన నిద్రం బొంది యెందేని భూ
వర పద్మోదర కల్పితంబు లగు నీ షర్ణాశ్ర మోదార వి
స్తర పాథోనిధి ³నేతుభూత మహి తాచారక్రియల్ దప్పి సం
కర మై చోరభయంబున⁴ నిఖిల లోకంబుల్ నశించుం జుమీ ! 768

వ. అని పలికి భవ దాగమనంబునకు నిమిత్తం బెయ్యది? యనవుడు సమాహిత
⁴సకల నిత్యకర్మానుష్ఠానం దై న మునీంద్రునకు స్వాయంభువుం డిట్ల నియె, 769

~~~~~

1. నీ వెప్పుడే నేమి యఖిల (హ.తం.వా.) 2. చరింపలేక ఘన నిద్రం బొందియుండేని (హ)

3. హేతుభూత మహిమచార క్రియల్ (హ); హేతుభూత విహితాచార క్రియల్ (జ) 4. సకల
కర్మానుష్ఠానందైన (ద)

అధ్యాయము—౨౨

- క. సరసిజగర్భుడు తనచే, విరచిత మైనట్టి వేదవితతుల నెల్లఁ
ధర వెలయించుటకై బుధవర! మిమ్ముం దన ముఖంబువలన సృజించెఁ. 770
- క. దురితస్వరూప పాట, చ్చరపీడం బొందకుండ సకలజ్ఞోజీఁ
బరిపాలించుట కై మము, నరవిందభవుండు భుజములందు సృజించెఁ. 771
- క. ¹మఱి యట్టి జలజభవునకుఁ, ²గర మంతఃకరణ గాత్రకము లై వరుసఁ
బరఁగిన బ్రహ్మక్షత్రము, లరయ రమాధీశ్వరునకు నవనీయంబుల్. 772
- వ. కావున హరిస్వరూపుండ వై దుర్జన ³దుర్దర్శుండ వైన నినుం గనుట మదీయ
భాగ్యంబున సిద్ధించె. భవ త్పాదకంజ కింజల్క పుంజ రంజితం బై మదీయ
మస్తకంబును, దావక వచనసుధా పూరితంబు లై శ్రవణంబులును, మంగళా
కరత్వంబున సాఫల్యంబునుం బొందె. నేను గృతార్థుండనైతి. దుహితృ స్నేహజ
దుఃఖ ⁴పరిక్లి న్నాంతఃకరణుండ నై సకలదేశ పరిభ్రమణ భిన్నుండ నైన నా
విన్నపం బవధరింపు మని యిట్లనియె, 773
- మ. వరయోగీశ్వర! దేవహూతి యను నీ వామాక్షీ మ త్పుత్రీ దా
వరలావణ్య గుణాఢ్యులఁ వినియు నెవ్వారిఁ మదిం గోర దా
తుర యై నారదు పంపునఁ మిము ⁵వరింతు న్నంచు నేతెంచె నీ
తరుణీభిక్ష పరిగ్రహింపుము శుభోదాత్త క్రియాలోలతఁ. 774
- క. ⁶అమరిన గృహమేధిక క, ర్మములకు ననురూప గుణవిరాజిత శీల
క్రమమునఁ దనరిన తరుణిం, ప్రమదమున వరింపుమయ్య! భవ్యచరిత్రా! 775
- క. అనఘ! విరక్తుల కై నం, దనయంత లభించు సౌఖ్యతతి వర్జింపం
జన దఁట కాముకులకు న, భ్వి న మానుదురే? లభించు ప్రియ సౌఖ్యంబుల్. 776
- క. వినుము ఫలారంభుఁడు గృప, ణుని నడిగినఁ దన యశంబునుం ⁷దన మానం
బును జెడుఁ గావునఁ దగ నీ, వెనయ వివాహేచ్ఛఁ దగుట ⁸యెఱిగే గే నిటకుఁ.
- క. చనుదెంచితి నస్మ త్ప్రా, ర్థనఁ గైకొని మ త్తనూజఁ దగ వరియింపుం
డన ముని స్వాయంభువుని, గనుఁగొని మరలంగఁ బలికెఁ గడు ⁹మోదమునఁ.
- 1 నెఱినట్టి (జ) 2. కరుణాంతః కరణ (జ) 3. దుర్దర్శనుండవైన (హ.తం. వా.) 4. పరిచ్ఛి
న్నాంతః కరణుండనై (త. తం.); పరిక్లిష్టాంతః..... (వా) 5. వరింతున్నేగ నంచెంచె (హ)
6. అమరిన (తం. వా.) 7. దగ మానంబును (క); అభిమానంబును (జ) తగుమానంబును (తం. వా.)
8. యెఱిగి యిచటికి (తం.వా.) 9. ముదమొప్పన్ (క.చ.ట.తం.)

- సీ. అనఘ! నీచేత ననన్యదత్తముగఁ బ్రతిష్ఠితం బైన యీ తీగబోడి
కమనీయ రూపరేఖా విలాసంబుల మానిత లక్ష్మీసమాన యగుచు
నొకనాటి రాత్రియం దుడురాజ చంద్రికా ధవళిత నిజ సౌధతలమునందు
మహిత ¹రణ నృణి మంజీర శోభిత చరణ యై నిజసఖీ సహిత యగుచుఁ
- తే. గండుక క్రీడఁ జరియింప గగనమందు, వరవిమానస్థుఁ డగుచు విశ్వావసుండు
నాఁగఁదనరిన గంధర్వనాయకుండు, దరుణిఁ జూచి విమోహి యై ధరణిఁబడియె.
- తే. పుండరీకాక్ష నెఱుంగని పురుషవళపు, లీ తలోదరిఁ బొడగాన రేమినెప్ప!
నట్టి కోమలి భాగ్యోదయమునఁ దాన, వచ్చి కామింప నొల్లనివాఁడు గలఁడె?
- క. ఈ కన్యారత్నమునకు, నాకును ²గుణ రూప వర్తనంబుల యెడ నా
లోకింప సమమ కావునఁ, గైకొని వరియింతు విగత కల్మషవృత్తిఁ. 781
- క. విమలాత్మ! దీని కొక నమ, యము గల దెఱిఁగింతు విను గుణాకర యగు నీ
రమణికి నపత్యపర్యం, తము వర్తింపుదు గృహస్థ ధర్మక్రియలఁ. 782
- ఆ. అంతమీద విష్ణునాజ్ఞ యోదలఁ దాల్చి, శమదమాది యోగసరణిఁ బొంది
సన్న్యసింపువాఁడ జలజనేత్రుని వాక్య, కారణమునఁ జేసి ధీర చరిత! 783
- క. శ్రీవిభునివలన నీ లో, కావళి యుదయించుఁ బెరుంగు నణంగును విను రా
జీవభవ భవుల కతఁ డే, భూవర! నిర్మాణ హేతుభూతుం డరయఁ. 784
- వ. అదిగావున నమృహాత్ముని యజ్ఞోల్లంఘనంబు నేయరా దని కర్దముండు వలికిన
విని స్వాయంభువుండు నిజభార్యయైన శతరూప తలంపును, బుత్రి యైన దేవ
హూతి చిత్తంబును, నెఱింగిన వాడై మునిసమయంబున కియ్యకొని, ప్రహృష్ట
హృదయుం డగుచు, సమంచిత గుణ గణాధ్యుం డైన కర్దమునకు దేవహూతిని
విధ్యుక్త ప్రకారంబున వివాహంబు నేయించె. తదనంతరంబ శతరూపయును,
పారిబర్హ సంజ్ఞికంబు లైన వివాహోచిత దివ్యాంబ రాభరణంబులు దేవహూతి
కర్దముల కొనంగె. ఇ విధింబున నిజకులాచారసరణిం బరిణయంబు గావించి,
విగత చింతాభరుండై, స్వాయంభువుండు దుహితృవియోగవ్యాకులితస్వాంతుం
డై, కూతుం గొఁగిలించుకొని, చుబుకంబు పుణుకుచు, జెక్కిలి ముద్దుగొని,
శిరంబు మూర్కిని, ప్రేమాతిరేకంబున బాష్పధారా నిక్త మస్తకం జేసి తల్లి!
పోయివచ్చెద నని చెప్పి కర్దమునిచేత నామంత్రితుం డై నిజభార్యసమేతుం
డై రథంబెక్కి సవరివారుండై.

785

- చ. తరళ తరంగ వీచి సముదంచిత బిందుసర స్సరస్వతీ
 1సరి దరవింద తుందిల లన తరు తీరనివాస స న్మునీ
 శ్వరనిక రాశ్రమాకలిత సంపదలం గనుఁగొంచు వేడ్క ము
 ప్పిరిగొన నేగె నాత్మపుటభేదన విస్ఫుట మార్గవర్తి యై. 786
- వ. ఇట్లు చనిచని బ్రహ్మవర్తదేశంబు నందు, 787
- సీ. ఎందేని తొల్లి లక్ష్మీకుండు యజ్ఞ సూకరమూర్తిఁ గైకొని సరభసమున
 నొడలు జూడించినఁ బుడమిపై రాలిన రోమజాలంబుల రుచిర హరిత
 వర్ణమై పొలుపారు వర కుశ కాశ మయంబును యజ్ఞక్రియా కలాప
 యోగ్యంబు నై చాల నొప్పారి బర్హిస్సు సంభవించిన దాన సకలములుఁ
- తే. గ్రతువులొనరించి తద్విఘ్న కారులై న, యసురులను ద్రుంచిరట్ల స్వాయంభువుండు
 విష్ణుపరముగ మఖము గావించి రుచిర, మేధ చెలువందినట్టి యాత్మీయపురము,
- క. డాయం జనఁ బురజనములు, పాయనములు దెచ్చి యిచ్చి బహుగతుల నుతుల్
 నేయఁగ మంగళతూర్యము, లాయతగతి మ్రోయఁ జొచ్చె నంతఃపురము. 789
- వ. ఇట్లు ప్రవేశించి తాపత్రయోపశమనం బగు భగవద్భక్తి వృద్ధిం బొందింపుచుం
 బుత్ర మిత్ర కళత్ర సుహృద్బాంధవ యుతుం డై పరమానందంబున, 790
- మ. అతిభక్తిం బ్రతివాసరంబును హరి వ్యాసంగుఁ డై ఘాధవాం
 కిత గంధర్వ విపంచికా కలిత సంగీత ప్రబంధాను మో
 దితుఁ డై 2యిష్టవిభూతులందు సనురక్తిం బొంద కేప్రోద్దు న
 చ్యుత సేవైక పరాయణుం డగుచు నస్తోక ప్రభావోన్నతి. 761
- మ. హరిపాదాంబురుహ ద్వయార్పిత తుల స్యామోదముం గొంచుఁ ద
 చ్చరితంబుల్ దలవోయుచుం బొగడుచు 3జర్చింపుచు 4వించుఁ ద
 త్పరిచర్యా వ్యతిరిక్త సంసరణ సద్ధర్మార్థ కామంబుల 5
 బరిభూతంబులు సేసి మోక్షపద సంప్రాప్తి క్రియారంభుఁ డై. 792
- క. నిగమార్థ గోచరుం డనఁ, దగు హరిచరిత ప్రసంగ తత్పర చిత్తుం
 డగు నతనికి 3స్వాంతరగము, లగు యామములొగి నయాత యామములయ్యె. 4.

1. దరిదరవింద మందిర విశాన నివాస లన నృహమునీశ్వర(త) 2. యజ్ఞ(క.చ.ప.త.జ.ద.)

3. మన్యంతరమగు (క.బ.తం.)

సీ. వెండియు న మ్రేటి విష్ణు మంగళ కథాకర్ణ ధ్యానానుగాన నుతులు
నలుపుచు¹దా స్వప్న జాగ్రత్తుపుపులఁదలఁగించి యా పుణ్యతముఁడు దాను
జక్రిదానుఁడు గాన శారీర మానస దివ్యమానుష భౌతిక వ్యథలను
దగులక నన్మునీంద్ర²శ్రేణికిం దగఁ దనరు వర్ణాశ్రమ ధర్మగతులు

తే. దప్పకుండుంగ నడుపుచుఁ దగిలి సర్వభూత హితవృత్త నతులవిఖ్యాత లీల
నేక సప్తతి యుగము లస్తోక చరితుఁ, దగుచు వర్తించె నమ్మోద మతిశయిల్ల.

క. ఆని య మృదుచరితము విడు,రున క మ్రైత్రేయ మునివరుఁడు దయతోడన్
వినిపించి కర్దముని కథఁ, దనరఁగ నెఱిగింతు నని ముదంబునఁ బలికె॥ 795

అధ్యాయము—౨౭

—: కర్దమ ప్రజాపతి యోగప్రభావంబుచే విమానంబు గల్పించి

భార్యతోఁగూడి విహరించుట :—

వ. ఇట్లు స్వాయంభువుండు దేవహూతినిఁ గర్దమునికి వివాహంబు నేసి మరలి చనిన
ద దనంతరంబ దేవహూతియుఁ బతిభక్తి గలిగి భవునికి భవాని పరిచర్య నేయు
తెఱంగునఁ పతియ తనకు నేడుగడయుంగా నెఱింగి య మ్మునీంద్రుని చిత్త
వృత్తి కొలఁది దినదినంబునకు భక్తి తాత్పర్య క్షేపణంబులు రెట్టింపం బ్రియ
శుశ్రూషణంబులు గావింపుచు ననూన తేజోవిరాజిత యగుచుఁ గామ క్రోధ
దంభ లోభాది గుణ విరహిత యై శరీరబుద్ధి వహించి చతుర సౌహార్ద స్నేహం
బులు గలిగి పతియ దైవంబుగా భావించి మృదు మధుర వచన రచన యై
పతిభక్తి యేమిటక వర్తింప⁴దైవయోగంబు నైననుం దప్పింప నమర్థం
దైన కర్దముండు నిజసేవాయాస కృతీభూత దేహ యై యున్న దేవహూతిం
గరుడాతరంగి తాపాంగుం దై కనుంగొని మంజుభాషణంబుల నిట్లనియె. 796

ఉ. మానిత ధర్మమార్గ మహిమ స్ఫుట భూరి తప స్సమాధి వి

ద్యా నిభృతాత్మయోగ సముపార్జిత విష్ణు కటాక్ష లబ్ధి శో

భానఘ దివ్య భోగ బహుభద్ర వితానము లస్మదీయ నే

వా నిరతి³ లభించు ననివారణ నిత్తును దివ్య దృష్టియు॥

797

1. స్వస్వప్న (జ. ధ. ద. బ. హ. వా.) 2. శ్రేణితోఁగూడ (క. చ. ట. తం.) 3. స్నేహ
భయంబులు (జ. తం.) 4. దైవయోగంబునుం దప్పింప (హ)

తే. నెలఁత ! త ద్దివ్య దృష్టి నన్నియును నీకుఁ, గానవచ్చు విలోకింపు కమలవత్ర
నయను బొమముడి మాత్రన నాశమందు, నితరమగు తుచ్చభోగంబు లేమిచెప్ప!

సీ. అనుపమ రాజ్య దర్పాంధ చేతస్కులై పాపవర్తనులైన పార్థివులకు
ధృతిఁ బొందరాని యీ దివ్యభోగంబులు నీతి పాతివ్రత్య నిష్ఠజేసి
సంప్రాప్తములు నయ్యె సమత భోగింపుము కార్యంబు సిద్ధించుఁ గాక నీకు
ననుటయు నతివయు ననుపమ యోగమాయా విచక్షణశాలి యైన కర్ద

తే. మునిఁ గనుంగొని విగతాధియును నపాంగ, కలిత లజ్జాన తాస్యపంకజయు నగుచు
1వినయ ప్రణయములం జేసి విహ్వలంబు,లైన పలుకులఁ బతికి నిట్లనియెఁ బ్రీతి.

ప. అనఘా ! అమోఘ యోగమాయా విభుండవు, సమర్థుండవు నైన నీయందు
నీ యనుపమ దివ్యభోగంబులు గలుగుట నిక్కం బని యెఱుంగుదు. భవత్సంగతి
నిన్నియును నాకుం గలుగు. బనను దేవా ! నీ వానతిచ్చిన సంతాన పర్యంతం
బైన శరీర సంగమ సమయంబు చిత్తంబునం దలంచి భవ దంగ సంగమంబు
కృపచేసి మన్నింపుము. భవదీయ సంయోగ వాంఛా పరతం గృహీభూతం బైన
యీ దేహం బే విధంబున మజ్జన భోజన పాన సుఖంబులఁ బరితుష్టిం బొందు
నట్టి మన్మథీరథంబు దీర్ప 2రతితంత్రం బగు కామశాస్త్ర ప్రకారం బుపశిక్షించి,
యందులకు నుచితంబులైన వివిధాంబరాభరణ మాల్యానులేపన మందిరారామ
ప్రముఖ నిఖిల వస్తు విస్తారంబు గావించి నన్నుం గరుణింపు మనిన న మృహా
త్ముండు నిజ యోగమాయా బలంబునఁ దత్క్షణంబ,

800

సీ. దివ్య మణి స్తంభ దీప్తిఁ జెన్నొందుచు మరకత స్థలముల మహిమ దనర
పరవజ్ర కుడ్య కవాటశోభితములై విద్రుమ దేహాశీ వీధు లమరఁ
గొమరొప్ప నవశాతరుంభ కుంభములపై హరినీలశకల విస్ఫురణ మెఱయఁ
దగఁ బద్మరాగంపు మొగడలఁ జెన్నొందు వై డూర్య వలభులు వన్నెచూపఁ

తే. దరళతర ధూతకేతు పతాక లొలయ, మంజు శింజ త్సమంచిత మధుప కలిత
సురుచి రాలంబమాన ప్రసూనరాజి, మాలికల నొప్పు వివిధ గృహాశిఁ దనరి.

క. మఱియును దుకూల చీనాం, బర కౌశేయాది వివిధపట పరివృత మం
దిర సుభగాకారం బై , 4కరమొప్పు విచిత్ర పట్టికాలంకృత మై.

802

1. వినయ సౌహృదములఁ జేసి (పం. వా.) 2. రతిరహస్యప్రకాశకంబగు (హ.వా.) 3. శిఖర
(క. చ. ట. త. జ.) 4. అరదార (పం. వా.)

- మ. లలితోద్భావన వనాంత సంచరణ వీలాలోల హంసాళి కో
కిల పారావత చక్రవాక చుర 1 కే కీందింది రానీక ము
త్కలికం గృత్రిమ పక్షల 2 నిజ విహంగశ్రేణి యంచు 3 గుతూ
హలి యై పల్కుచు నాడుచుండుఁ బ్రతిశాఖారోహణ వ్యాప్తుల 4. 803
- వ. వెండియు, 804
- క. ఘన సౌధాంతర శయ్యా, సన కేళిగేహ కృతకజగతీధర శో
భన చంద్రకాంత 5 చారుభ, వన ఫలభరి తావనీజవంతము లగుచు 6. 805
- క. సకల ర్తు శోభితంబును, సకల భూవహము సకల సంపత్కరము 7
సకలోప భోగయోగ్యము, సకలేష్పిత కామదంబు సదలంకృతము 8. 806
- వ. అగుచు నొప్పు దివ్య విమానంబు గల్పించి తదీయసుషమా విశేష విచిత్రంబులు
నిర్మించిన తాన తెలియం జాలని యద్భుతకర్మం బై న విమానంబు దేవహూతికిం
జూపినం జూచి, యమ్ముద్దియ సంతసింపకుండుట యెఱింగి, సర్వభూతాంతరాశ
యాభిజ్ఞుండును, సంతృప్తాంతరంగుండును నై న కర్దముం డిట్ల నియె, 807
- తే. అతివ! భగవ త్కృతంబును నఖిలమంగ, శాకరంబును నగు నీ జలాశయమునఁ
దవిలి గ్రుంకిన జంతువితానములకుఁ, గామ్య ఫలసిద్ధి నేకుఱుఁ గాన నీవు. 808
- క. ఇ జ్జలముల నతిభక్తి ని, మజ్జన మొనరించి యీ విమానము వేడ్క 9
లజ్జావతి! యెక్కవె! యని, 10 బుజ్జవ మొనరంగఁ గర్దముండు పల్కుటయు 11.
- వ. విని యా కువలయాక్షి పతి నేవాయాస మలినాంబరయు, వేణీభూత శిరోజయు,
ధూళి 12 ధూసరి తాతికృశీభూ తాంగియు (శబల స్తనయు నై) భర్తృనియోగం
బున సరస్వతీ నలిలసంభూత జలవరాశ్రయం బగు బిందునరోవరంబు ప్రవేశించి
త జ్జలంబులఁ గ్రుంకులిడు సమయంబునఁ ద ద్వాఃపూర మధ్యంబున రుచిర 13 మంది
రావాసినులును, గిశోర వయః పరిపాక శోభితలును, నుత్పలగంధులును నగు
కన్యాసహస్రంబులు దేవహూతిం గనుంగొని యిట్ల నిరి, 810
- క. తరుణీ! 14 నీదు నియోగా, చరణల మిదె మేము నీకు సదమల భక్తి 15
బరిచర్య నేయనేర్తుము, కరుణాకలి తేక్షణములఁ గనుంగొను మమ్ము 16. 811
1. కేకీఘృహ మంచ త్సము, త్కలికం (తం.వా.) 2. గుతూహలు లై పల్కుచు (క.చ.ట.
డ.ద.బ.) 3. రచితభ, వన (డ) 4. బుజ్జవ మొగిందోప (డ.ద.బ.) 5. ధూళిధూసరిక కుచసమే
తాంగియు (క. చ. ట. చ. జ. ద. బ.) 6. మందిరావాసులును (క.చ.త.జ.ద.ద.బ.); సూక్ష్మాంశక
ధారులు (హ); సూక్ష్మాంశక ధారిణులు (తం.వా.) 7. సంచితకర్మా, చరణలమిదె (క. చ. ట. జ.
డ. ద. బ.) 8. సంచితకర్మా, చరణల మగు మేము (తం. వా.); సంచితధర్మా.....(త) "వయం కర్మ
కరీ స్తుభ్యం" అని మూంము (23-27)

సీ. అని పల్కి డాసి య య్యతివకు నభ్యంజ నోద్యర్తనములు పెం పొనరఁ జేసి
మలయజ కర్పూర మహితవాసిత హేమ కలశోదకంబుల జలకమార్చి
ధవళవస్త్రంబులఁ దడియొత్తి సర్వాంగ ధూపంబు లొసఁగి కస్తూరి నలఁది
మంజు శింజ నృణిమంజీర కింకిణీ కలరావ కలిత మేఖలలు ¹పూన్చి

తే. కనక తాటంక ముద్రికా కంకణాది, సముచితానర్హ ²రత్న భూషణము లొసఁగి
భవ్య మాల్యానులేప నాంజరము లిచ్చి, షడ్రసోపేత వివిధాన్న సమితిఁ దనిపి.

వ. మఱియుం గనకపాత్ర రచితంబు లైన కర్పూర నీరాజనంబుల నివాళించి, రుచి
రాసనంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టి దర్పణంబు చేతికిచ్చినం ద త్రృతిఫలిత నిజ
దేహంబు గనుంగొని, కర్ణముని మనంబునం దలఁచిన, నతండునుం గన్యకా
సహస్రంబును దత్క్షణంబునఁ దన సన్నిధి నుండుటం జూచి, నిజభర్తృ యోగ
మాయా ప్రభావంబున కద్భుతంబు నొందె. అంతఁ గర్ణముండు కృతస్నాన
యైన దేవహూతిం గనుంగొని, వివాహంబునకు ముందట నే చందంబునం
దనరుచుండె నాచందంబునం జెన్నొందుచుండుటకు నానందభరితుండై, భార్యా
సహితంబుగఁ ద త్కన్యకాసహస్రంబు గొలువ నిజవిమానారూఢుండై తారాగణ
పరివృత రోహిణీయుక్తుండగు సుధాకరుం బోలి యొప్పుచుఁ దదనంతరంబ, 813

చ. చిరశుభమూర్తి య మ్ముని యశేష దిగీశ విహార యోగ్యముఁ
సురుచిర మంద గంధవహ శోభితముఁ నికట ప్రధాతు ని
ర్ఘర సరిదంబు శీతల తుషారము నై తనూరు మేరుకం
దరమున కేగి దేవవనితా యుతుఁడైన కుబేరు చాడ్చునఁ.

814

మ. అనురోధ్యానవన ప్రదేశములు నవ్యారామభూముల్ దళ
త్కముదాంభోజ విభాసి మానససరః కూలంబులుఁ మంజు కుం
జములుఁ జైత్రరథంబు విస్ఫురిత విస్రంభంబునం జూచె నె
య్యమునఁ గర్ణమయోగి కామగ విమానారూఢుండై చెచ్చెరఁ.

815

వ. ఇ వివిధంబున సమస్త భూభాగంబును వాయువేగంబునం గలయం గ్రుమ్మరి,
నిఖిల వైమానికలోకంబు ³నతిశయించి *(లోకంబులం జరించె.) మోక్షదాయ
కుండు దీర్ఘపాదుండు నగు పుండరీకాక్షుని సన్నుతించి నేవించు పుణ్యాత్ములకుం
బొందరాని పదార్థంబులు గలవె? ఇట్లు కర్ణముండు దేవహూతికి నిఖిలధరా

1. రత్న, ఖచిత తాటంక (హ. వా.) 2. హేమ (హ. తం. వా.) 3. జయించి (క. బ)

చక్రం బంతయుం జూపి, మరల నిజనివాసంబునకుం జనుదెంచి, కామకేశీ వినోదాత్మ యై యున్న భార్య నుపలక్షించి, రతిప్రసంగ వ్యాసంగంబుం గైకొని, బహువిధంబులై న యిష్టోపభోగంబుల బహువత్సరంబు లొక్కముహూర్తంబుగా జరుపుచు, నన్యోన్య సరసావలోకనంబుల సమచి తాలింగన సంభాషణంబులం గాలనిరూపణంబు సేయనేరక, శతవత్సరంబులు గడపి తదనంతరంబ, 816

క. మునివరుఁ డొకనాఁ డిమ్ములఁ, దన నిజదేహంబు నవవిధంబులు గావించి నయంబునఁ ద ద్వీర్యముఁ, దన సతిగర్భమున నవవిధంబుల నిలిపె॥.817

క. అదికారణంబుగాఁ బెం. పొదవిన మునివలన ¹దేవహూతికిఁ గూతుం డ్రుదయించిరి తొమ్మం డ్ర, మ్ముదితయు మది సంతసించె మునివరుఁ డంత॥.

తే. సన్న్యసింపంగఁ గోరిన సతి యెఱింగి, యాత్మఁ బొడమిన సంతాప మగ్గలింపఁ జింత వాటిల్లఁ జెక్కిటఁ జెయ్యఁజేర్చి, పదములను నేల వ్రాయుచుఁ బలికెఁ బలికి.

సీ. అనఘ! సంతానపర్యంతంబు ననుఁ గూడి వ ర్తింతు ననుచుఁ బూర్వమునఁ బలికి కూతుల నిచ్చితి కొమరార నిప్పు డీ తరుణులు పతులను దమకుఁ దారయరసి వ ర్తింతురో? యని భీతినొందెదఁ గావున నీ పుత్రికలకుఁ దగిన వరుల సంపాదించి పరిణయంబులు సేసి త త్త్వ సంహిత నాకుఁ దవిలి తెలుపు

తే. సుతునిఁగృహసేసి ననుఁగావు సుజన వినుత! యర్థి సంసార దుఃఖంబు నవనయింప నర్హుడవు నీవ కామమోహమున నింత, కాల మూరకపోయె నేగతియు లేక.

చ. ²అవరతి పుట్టె నీ యిహసుఖానుభవంబులయందు మున్ను నేఁ జవలతఁ గామభోగ రతిసంగము గోరి మహాత్మా! నిన్ను న చ్చపుడలఁ పొప్పఁగాఁ దెలియఁజాలకయు॥ పరియించుట॥ భవ త్కృప ఫలియించె? ముక్తి నినుఁ గేవల భక్తి భజింపఁ గల్గదే? 821

వ. అదియునుం గాక, 822

చ. సమమతి నొప్పు సత్పురుష సఖ్యము సద్గతి కారణంబు నీ చమతి విరోధ దుష్పురుష సఖ్యము దుర్గతి హేతు వంచుఁ జి త్తమునఁ దలంచి యోగిజనతానుత! మిమ్ము భజింతుఁ బ్రాణి సం గమమునఁ బుణ్యపాపములు గైకొని పొందవె? యెట్టివారలన్. 823

1. దేవహూతియఁ గూతుల్, ముదమునఁగనెఁ దొమ్మండ్రు॥ (హ. తం. వా.) 2. అవరతి పుట్టె నైహిక సుఖోపగతాను భవంబులందు ముం (హ. తం. వా.)

అధ్యాయము - ౨౪

క. అని యిట్లు వేదనాభర,మున ¹ముసుకుచుఁ బలుకఁ గర్దముఁడు మనుషుత్రిఁ
గనుఁగొని సరసిజ నయను వ,చనములు మది సంస్మరించి సతి కిట్లనియెఁ. 824

క. మనుసుత! నీ మది దుఃఖం, బును బొందకు మచిర కాలమున భగవంతుం
డనఘుం డక్షరుఁడు జనార్దనుఁడు భవద్గర్భమందుఁ దగ వసియించుఁ. 825

క. వరనియమ వ్రతనిష్ఠా, చరణ నియు క్తాంతరంగ సమధిక వై సం
భరిత తపోధన దాన, స్ఫురిత శ్రద్ధానుభక్తి పూర్వము గాఁగఁ. 826

మ. ²మఱి నారాయణ పాదపద్మములు సమ్యగ్భక్తిఁ బూజింపు త
త్పురుష శ్రేష్ఠుఁడు మానసంబున భవ త్పూజానుసంప్రీతుఁ డై
కర మర్థిం దరుణీ శిరోమణి! భవద్గర్భస్థుఁ డై యుండి తా
గరుణం జేయు భవ నృతో జనిత శంకా గ్రంథి విచ్ఛేదముఁ. 827

—: దేవహూతి గర్భంబున విష్ణుండు గపిలాచార్యుండుగా నుదయించుట :—

చ. అనవుడు దేవహూతి హృదయంబున సంతస మంది య మ్మునీం
ద్రుని వచన క్రమంబునఁ బరుఁ భగవంతు ననంతఁ ³బద్మలో
చను హరి విష్ణు నర్చనము సల్పుచు నుండఁగ గొన్ని యబ్దముల్
చనునెడ దానవాంతకుఁడు సమ్మతిఁ గార్దమ మైన తేజముఁ. 828

క. ధరియించి య మ్మునీంద్రుని, తరుణీగర్భంబువలన దనుజారి శమీ
తరు కోటరమున వై శ్వా, నరుఁ డుదయించిన విధంబునఁ జనియించెఁ. 829

సీ. ఆ య్యవసరమున నాకాశమున దేవ తూర్యఘోషంబులు దుముల మయ్యె
నందిత దేవతా బృందంబు ⁴లందంద కురిసిరి మందార కుసుమ వృష్టి
గంధర్వ కిన్నర గానంబు వీతెంచె నప్పరోగణముల యాట లొప్పె
వావిరి దిక్కులఁ గావిరి విరిసెను దవిలి వార్ధుల కలంకువలు మానె

తే. సాధుజనముల మనములుసంతసిల్లె, హోమవహ్నాలు ప్రభలఁజెన్నొంది వెలిఁగె
గుసుమ ఫలభారముల నొప్పె, గుజము లెల్ల, సర్వసస్యాశిచేఁనొప్పె జగతియెల్ల.

1. మునుఁగుచు (హ) 2. హరినారాయణ (క. బ. తం. వా.) 3. పద్మలోచన చరణాంబు
జార్చనము (క.చ.త.జ.ద.ద బ.) 4. లంతంతఁ (హ)

- వ. ఇట్టి మహాత్మ్యవంబున దేవహూతికిం దత్త్వబోధంబు గావించుకొఱకుఁ దదీ
గర్భంబున నుదయించిన పరబ్రహ్మ స్వరూపుం డైన నాదాయణుని దర్శిం
కొఱకు మరచి ప్రముఖ మునిగణ సమేతుడై చతుర్ముఖుండు చనుదెం
య మృహాత్ముని దర్శించి, కర్దమ దేవహూతులం గనుంగొని యిట్లనియె, 8
- క. నుత చరితులార! మీరలు, తృతకృత్యులు విష్ణుపూజఁ గేవలభక్తిఁ
మతి నిష్కపటుల రై చేసితిరి త దర్చన ఫలంబు చేకుటే మీకుఁ. 8
- క. శ్రీతథయ హరణుండు మునిజన, నుతచరితుండు పరుండు మీ మనోరథ సిద్ధిఁ
వితతంబుగఁ గావించుటఁ, జతురత మీ జన్మ మింక సఫలతఁ బొందెఁ. 8
- క. వినుండు సకామసు లై హరి, ననుపమ భక్తిఁ 2భజించు నదె ముక్తికిఁ
లును మీ పుణ్యం బేమని, కొనియాడఁగ వచ్చు? నీతి కోవిదులారా! 8
- వ. అని వెండియుం గర్దముని గనుంగొని యిట్లను భవదీయ తనూభవలం బ్రక
శీల ప్రతాపార సంపన్ను లైన మునివరేణ్యులకుం బెండ్లి నేయుము. అట్లై
వారి వలనం బ్రజాసృష్టి బహువిధంబుల వృద్ధింబొందు. అని చెప్పి మఱియ
ని ట్లనియె. 83
- చ. అసఘ! భవత్పుతుండు సముదంచిత తేజుండు నైన యి మృహా
త్మునిఁ బరమేశు నీకు నజితు 3న్న వికారు నమేయు 4నచ్యుతు
న్ననముని నక్షరుఁ హరి ననంతుని నీచునిఁగా దలంతు నీ
ఘనుండు సమస్త చేతన నికాయ హృదీప్సిత దాయ 5గావునఁ. 83
- సీ. మానిత జ్ఞాన విజ్ఞాన యోగంబులు నను నుపాయంబులు నొనరఁ జేసి
యోలిమై కర్మజీవుల నుద్ధరించుట కొఱకు న మృహితాత్మకుండు సమగ్ర
హృదయరచి జటాజూటుండు నుత్పుల్ల పంకజ నేత్రుండు పద్మ వజ్ర
హల కులి ఛాంకుశ లలిత రేఖాంకిత చరణ తలుండును సత్త్వగుణుండు
- తే. నగుచు నిప్పుడు సరసిపహాక్షి! నీదు, గర్భమం దుదయించెను ఘనుండు నీకు
దత్త్వ బోధంబు గావించుఁ దావకిన, హృదయ మందుల సంశయమెల్లఁబాపు.
- వ. మఱియును,

1. సతతంబు నిష్కపటోజై, నీతి రంతయు బలమునొంది చేకుటే మీకుఁ (త) 2. భజించు
నాయాసము దా, యను (క. బ.) 3. నశినాథు (హ. వా.) 4. నచ్యుతున్ ఘను నవికారు నక్షరు, నహరి,
ననంతునిఁ గాదలంపు, సత్తనీయు (హ); దలంపుమీ (తం. వా.) 5. గావుతన్ (హ)

క. నుతి కెక్కి సిద్ధగణ నే, వితుఁడై ఘన సాంఖ్యయోగ విలసిత తత్త్వ
స్థితి నిరతుఁడగుచుఁ గపిలా, ఖ్యతఁ దనరి వరించు నీ జగత్త్రయ మెల్ల ॥.839

క. అని పలికి య మ్మరీచిం, గని యుద్వాహార్థ మునిచి కమలజు, డంతఁ
దన నందను లగు నారద, సనకాదులఁ గూడి యాత్మసదనము కరిగె ॥. 840

ప. అంత నా కర్దముండు కమలసంభవ చోదితుం డగుచు యథోచితంబుగా నాత్మీయ
దుహితల వివాహంబు నేయం దలంచి, మరీచికిం గళ యనుకన్యకను, అత్రికి నన
నూయను, అంగిరసునకు శ్రద్ధను, పులస్త్యునకు హవిర్భువును, పులహనకుం
గడిని, క్రతువునకుఁ గ్రియను, భృగువునకు ఖ్యాతిని, వసిష్ఠునకు నరుంధతిని,
అధర్వునకు శాంతినిం గా నిజకులాచారసరణిం బరిణయంబు గావించిన, వారును
గృత దారపరిగ్రహులును, గర్దమకృత సంభావనా సంభావితులును నగుచు నతని
చేత ననుజ్ఞాతు లై జాయాసహితు లగుచు నిజాశ్రమభూములకుం జనిరి. అనంత
రంబు కర్దముండు దేవోత్తముం డగు విష్ణుండు దనమందిరంబున నవతరించి
యుంటం దనచి త్తమున నెఱింగి వివిక్తస్థలంబునకుం జని యచ్చటఁ గపిలునికి
వందనం బాచరించి యిట్లనియె,

841

సీ. చతురాత్మా! విను మాతృకృతము లైనట్టి యమంగళభూత కర్మంబు లనెడి
దావాగ్ని శిఖలచే దందహ్యమానులై నట్టి జీవులు దుదముట్టలేక
పాయక సంసారబద్ధు లై యుందురు ¹బహుళకాల మ్మిట్లు పరఁగుచుండ
నకలదేవతలు ప్రసన్నత నొందఁగ బహుజన్మపరిచయ ప్రాప్తయోగ

తే. చిరసమాధి తపోనిష్ఠచే వివిక్త , దేశముల యోగిజనములు ధృతులు నే ము
హానుభావు విలోకింతు రట్టి దివ్య, పురుషరత్నంబు: నాయుంటఁ ²బుట్టి తీక! 842

ప. మఱియు సంసారచక్ర పరిభ్రామ్యమాణుల మగుచు గ్రామ్యులమైన మావర్తనం
బులు గణింపక, మదీయగృహంబునం బూర్వంబునం బ్రతిస్రుతంబులైన భవదీయ
వాక్యంబులు దప్పకుండ ననుగ్రహింప నుదయించి తని వెండియు నిట్లనియె.

క. తలపోయఁగ నప్రాకృత, బలయుక్త చతుర్భుజాది భవ దవతారం
బులు ³సీ కనురూపములై, పొలుపొందుం గాదె? పరమపురుష! మహాత్మా!

ప. ఆదియునుం గాక,

844

1. తద్భవపేతు భూతంబులైన (క. చ. ట. త. డ. బ. తం. వా.) “నష్టః కాలేన
భూయసా” (మూ. 24-37) 2. బుట్టితీవు (తం. వా.) 3. నీకు రూపములైన (చ. త. ప. జ. డ. ద. మా.)

- క. అనయము భవదీయాశ్రిత, జన సంరక్షణముకొఱకు సమ్మతితోఁ దా
ల్పిన మానవరూపంబులు, ననురూపము లగును గాదె? హరి! నీ కెపుడు॥
- క. సమహిత తత్త్వజ్ఞానా, ర్థము విద్యజ్ఞనగణంబు దలివి సమస్కా-
రము లోలిఁ జేయు ³పదపీ, తము గల నినుఁ బొగడవళమె? తవణింపంగ॥. 846
- సీ. సమధిక షడ్గుణైశ్వర్య కారణుడవు పరమేశ్వరుండవు ప్రకృతిపురుష!
మహాదహంకార తన్మాత్ర తత్వజ్ఞోభక హేతు కాలాత్మ విఖ్యాత ధృతివి
జగదాత్మకుడవు చిచ్చుక్తివి నాత్మీయ జరరనిక్షిప్త విశ్వప్రపంచ
మును గల సర్వజ్ఞమూర్తి స్వచ్ఛంద శక్తి యుక్తుండవు సర్వసాక్షి
- తే. వగుచుఁ గపిలాఖ్యఁ దనరారునట్టి నీకు, ననఘ! మ్రొక్కెదఁ బుత్రుండ వగుచు నీవు
నాకుఁ బుట్టినకతన ²బుణత్రయంబు, వలనఁ బాసితి నిఁక భక్తవరద! నేను.
- తే. మానిత వ్రత యోగ సమాధినియతి, జెంది భవదీయ పాదారవిందయుగము
డెందమునఁ జేర్చి శోకంబులందుఁ దొలఁగి, సంచరించెద నంచితస్థలములందు.
- క. అని యిట్లు విన్నవించిన, మునిపుంగవుఁ డైన కర్దముని వచనంబుల్
విని భగవంతుం డగు న, య్యనఘుఁడు కపిలుండు వలికె నర్మిలి దోఁప॥. 849
- సీ. నాచేతఁ బూర్వంబునం బ్రతిశ్రుత మైన పషనముల్ దప్పక వరఘునీంద్ర!
నీ యింటఁ బుట్టితి నిర్దేతుకస్థితి భూరిదయాగుణంబున నవాప్త
సకలకాముడ నేను సన్మునివేషంబు ధరియించు పెల్ల నాకొఱకుఁ గాదు
విను మహాత్మకు లైన మునులకుఁ బరమాత్మ గురు సద్వివేకంబు సరసిచూపు
- తే. తత్త్వబోధంబుకొఱకును దాల్పఁబడిన, యంచిత వ్యక్తమార్గ మైనట్టి దేహ
మని తలంపుము మ త్పదధ్యానశక్తి, ధీపరాయణమహిమంబు తేజరిల్ల. 850
- క. సమధికనిష్ఠం గృతయో, గమున॥ సన్న్యస్త సకలకర్ముడ వై మో
హముఁ బాసి భక్తిచే మో, క్షముకై భజియింపు నను వికారరహితుఁ డై. 851
- క. ననుఁ బరమేశుఁ బరంజ్యో, తిని సనఘు ననంతు దేవదేవు సకలభూ
తనికాయ గుహాశయు నా, ద్యుని నజా నాద్యంతకూన్య దురితవిదూరు॥. 852
- క. తిరముగ భవదీ యాంతః కరణ సరోజాత కర్ణికాతలమున ను
స్థిరుఁ జేసి యింద్రియంబుల, నిరసించి మనోంబకమున నెఱిఁ గను మనఘ! 853

1. పదయు, గృమ గల నినుఁ బొగడవళమె గణుతింపంగన్ (త) 2. గుణత్రయంబు (హ)

వ. అట్లేని,

854

క. తనరిన మోక్షము నొందెద, పని పలికినఁ గర్దముండు న మ్మునికుల చం
ద్రుని వలగొని వందనములు, ఘనముగ నతిభక్తిఁ జేసి కౌతుక మలరఁ. 855

క. మునిగణనేవిత మగు వన, మునకుం జని యందు మౌనమున నిస్సంగుం
డును వహ్ని రహితుఁ డనికే, తనుఁడును నాత్మైకశరణ తత్పరుఁ డగుచుఁ.

వ. పరబ్రహ్మంబుఁ జిత్తంబున నిల్పి, యహంకారంబు విడిచి, మమత్వంబు నిరసించి,
దయాగుణంబునం జేసి సకలభూతంబులందు సమత్వంబు భజించి, శాంతి
శేముషీ గరిష్ఠం డగుచు, నిస్తరంగం బగు వాధిచందంబున ధీరుండై నిఖిల
ప్రపంచంబును వాసుదేవమయంబుగాఁ దలంపుచు భక్తియోగంబున భాగవత
గతిం బొందె.

అధ్యాయము—౨౫

వ. అని చెప్పి వెండియు మైత్రేయుండు విదురుం గనుంగొని కర్దముండు వనంబు
నకుం జనిన యనంతరంబ మాతృవత్సలుం డైన కపిలుండు బిందుసరంబున
వసియించియుండ దేవహూతి తత్త్వమార్గాగ్రదర్శనం దైన సుతునిం గనుం
గొని బ్రహ్మ వచనంబులు దలంపుచు నిట్లనియె, 858

—: దేవహూతి పుత్రుం డైన కపిలాచార్యునివలనం దత్త్వజ్ఞానంబు వడయుట :—

క. అస దింద్రియ ఘర్షణమున, ¹వసమఱి నిర్విణ్ణ నగుచు వనరెడి నా కీ
యసదృశ మోహతమో విని, రసనం బనభూత్మా! యే వెరవున ఘటించుఁ.

క. పటు ఘన నీరంధ్ర తమః, పట్టల పరీవృత జగత్ప్రపంచమునకు నె
క్కటిలోచనమై మహితో, తృటరుచి వెలుంగుదువు భానుకై వడి ననఘా!

ఉ. భూరి మదీయ మోహతమముం బెడఁబాప సమర్థు లన్యు రె
వ్వారలు? నీవ కాక నిరవద్య! నిరంజన! నిర్వికార! సం
సారలతా లవిత్ర! బుధసత్తమ! సర్వశరణ్య! ²ధర్మవి
స్తారక! సర్వలోక శుభదాయక! నిత్యవిభూతి నాయకా! 861

చ. నిను శరణంబు పొచ్చెద ననింద్య తపోనిధి! నన్నుఁ గావవే!
యని తను దేవహూతి వినయంబున సన్నుతి చేసి వేడిన
న్ననువమ సత్కృపాకలితుఁ డై కపిలుం డనురాగ మొప్పు స
జ్జన నిచ యాపవర్గఫల సాధన మై తగు తల్లివాక్యముల్. 862

1. వసుమతి (హ. కం. వా.) 2. కర్మనిస్తారక (జ)

క. విని మందస్మిత లలితా, ననకమలుం డగుచు నెమ్మనమునఁ బ్రమోదం
బనయంబు గడలుకొన నిజ, జననికి నిట్లనియెఁ బరమశాంతుం డగుచు॥. 863

క. విను జీవుని చిత్తము దా, ఘన భవబంధావర్గ కారణ మది యే
చినఁ ద్రిగుణానక్తం బై, నను సంస్కృతిబంధకారణం బగు మఱియు॥. 864

తే. అదియు నారాయణానక్తమయ్యేనేని, మోక్షకారణమగు నని మునికులాబ్ధి
చంద్రుడన నొప్పుకపిలుఁడు జననితోడ, నర్థివినఁజెప్పి మఱియు నిట్లనియెఁబ్రీతి.

వ. మఱియును చిత్తం బహంకార మమకార ¹రూపాభిమాన జాతంబు లగు కామ
లోభాది కలుషవ్రాతంబులచేత నెప్పుడు విముక్తంబై పరిశుద్ధం బగు నప్పుడు
సుఖదుఃఖ వివర్జితంబు నేకరూపంబునై ప్రకృతికంటెఁ బరుండును, బరమ పురు
షుండును, నిర్భేద్యుండును, స్వయంజ్యోతియు, సూక్ష్మస్వరూపుండును, నితర
వస్త్యంత రాపరిచ్ఛిన్నుండును, ఉదాసీనుండును నై న పరమాత్మునిం, దదీయ
మహోహతాజస్కం బై న ప్రపంచంబును, జ్ఞాన వైరాగ్య భక్తి యుక్తంబగు
మనంబుచేఁ బొడగాంచి యోగిజనులు పరతత్త్వసిద్ధికోఱుకు నిఖిలాత్మకుండై న
నారాయణునందు సంయుజ్యమానం బై న భక్తిభావంబు వలన నుదయించిన
మార్గంబునకు నితరమార్గంబులు సరిగావండ్రు. విద్వాంసులు సంగం బింద్రియార్థా
ద్యుపద్యుషయంబుగ నొనరింపబడిన జీవునకు నశిథిలం బగు బంధంబునకుఁ
గారణం బగు ననియు, నదియే సద్విషయం బై న సంతాకరణ ²సంయమన
హేతుభూతం బగుచు సాధుజనులకు ననర్గళ మోక్షద్వారం బగుననియుఁ దెలి
యుదురు. *(సహనశీలురును) సమస్తశరీరధారులకు సుహృత్తులును, బరమ
శాంతులును, గారుణికులు నై మదర్థంబుగఁ బరిత్యక్తకర్మలు, విసృష్ట స్వజన
బంధుజనులునై, మత్పదాశ్రయులును, మద్గుణ ధ్యాన పారీణులును, మత్కథా
ప్రసంగ సఫలిత శ్రవణులును సగుచు నుండు పరమ భాగవతోత్తములఁ దాపత్ర
యంబు తపింపంజేయంజాలదు. అట్టి సర్వసంగ వివర్జిత లగు పరమభాగవత
జనుల సంగం బిషేక్షణీయంబు. *(అది సకలదోష నివారకం బగు. అట్టి సత్సం
గంబున సర్వప్రాణి హృత్కర్ణ రసాయనంబు లగు మదీయ కథా ప్రసంగంబులు
గలుగు.) మద్గుణాకర్ణసంబునం జేసి శీఘ్రంబుగఁ గ్రమంబునం గై వల్యమార్గ
దంబు లగు శ్రద్ధాభక్తులుదయించు. అదియునుం గాక యే పురుషుండై న
నేమి ? మద్విరచిత జగత్కల్పనాది విహారచింతచే నుదయించిన భక్తిం జేసి

యింద్రియ సుఖంబుల వలనను, దృష్టశ్రుతంబులైన యెహి కాముష్మికంబుల వలనను, విముక్తుండగుచుఁ జిత్తగ్రహణార్థంబు ముఱువులైన యోగమార్గంబులచే సంయుక్తుండగు నట్టి యోగి ప్రకృతిగుణ సేవనంబు చేతను, వైరాగ్యగుణ విజృంభితంబైన జ్ఞానంబుచేతను, మదర్పిత భక్తియోగంబు చేతను, బ్రత్యగాత్మకుండ నైన నను సంతోకరణ నియుక్తునిం గావించు. అని చెప్పిన విని దేవహూతి కపిలున కి ట్ల నియె.

866

క. ఏ భక్తి భవద్గుణ పర, మై భవపాప ప్రణాశ మై ముక్తి శ్రీ
లాభము రయమునఁ జేయునొ,యా భక్తివిధంబుఁ దెలియ నానతి యీవే! 867

వ. అదియునుం గాక భవదుదితంబైన యోగంబును, దదంగంబులును, దద్గత తత్త్వావబోధంబును సాకల్యంబుగ మందబుద్ధి నైన నాకు స్ఫుటం బగునట్లు దెలియ నానతిమ్మనినఁ గపిలుం డి ట్ల నియె.

868

సీ. జనయిత్రి! విను మఱి సకలపదార్థ పరిజ్ఞానతత్త్వ పాఠీణ మగుచు
నామ్నాయవిహిత కర్మాచారములు కల్గి తివుటమై వర్తించు దేవగణము
పూని నై సర్గికంబైన నిర్వైతుక మగు భగవత్సేవ మహితముక్తి
కంటె గరిష్ఠంబు గావున నదియు భుక్తాన్నంబు జీర్ణంబు నందఁజేయు

తే. దీప్త జఠరాగ్ని గతి లింగదేహ నాశ, కంబు గావించు నదియును గాక విష్ణు
భక్తి వై భవములు దేటపఱుతు వినుము, సద్గుణవ్రాత! యోగలక్షణసమేత! 869

చ. అమలినభక్తిఁ గొండఱు మహాత్ములు మ చ్చరణారవిందయు
గృము హృదయంబునన్ నిలిపి కౌతుకులై యితరేత రాసులా
పముల మదీయ దివ్యతను పౌరుషముల్ గొనియాడుచుండి మో
క్షము మదిఁ గోరనొల్ల రనిశంబు మదర్పిత సర్వకర్మలై.

870

సీ. పరికింపఁ గొండఱు భాగవతోత్తముల్ ఘనతక్కిన పురాతనములైన
చారు ప్రసన్న వక్త్రారుణలోచనములు గల్గి వరదాన కలితములుగఁ
దనరు మద్దివ్యావతార వై భవములు మది నొప్పు దమ యోగమహిమఁ జేసి
యనుభవింపుచుఁ దదీ యాలాపముల సన్నుతింపుచుఁ దివుటఁ ద ద్దివ్యవిలస

తే. దవయవోదార సుందర నవవిలాస, మందహాస మనోహర మధురవచన
రచనచే నపహృత మనఃప్రాణులగుచు, నెలమి సుందురు నిశ్చేయ సేచ్యలేక.

మ. కణక వారలు వెండి మోక్షనిరపేక్ష స్వాంతులై యుండియు
న్నజీమా ద్యష్ట విభూతి సేవితము నిత్యానంద సంధాయము
గణనాతీతము నప్రమేయము సమగ్రశ్రీకము సర్వల
క్షణ సంతయుక్త వికుంతలోక పదవి గైకొందు రత్యున్నతి. 872

వ. ఇట్లు లొంది, 873

క. తనరుదు రప్పణ్యాత్ములు, జనయిత్రీ ! మదీయ కాలచక్ర గ్రసనం
బును బొందక నిత్యం బగు, ననుపమ సుఖవృత్తి నుండు రది యెట్ల నిన. 874

మ. సమతః స్నేహముచే సుతత్త్వమును, విశ్వాసంబుచేత సఖి
త్వము, చాల హితవృత్తిచేతను సుహృత్త్వంబు, సుమంత్రోపదే
శముచేత నిజదేశకుం డనంగ నిచ్చల్ పూజ్యుడౌ నిష్ట దై
వము నై వారికిఁ గాలచక్ర భయముల్ వారింపుదుం గావున. 875

మ. విను మదిగాక యీ భువి దివిం బలుమాటుఁ జరించు నాత్మఁ దా
ధన పశు పుత్ర మిత్ర వనితాతతిపైఁ దగులంబు మాని న
న్ననఘుని విశ్వతోముఖు ననన్యగతి భజియించె నేని వా
నిని ఘనమృత్యురూప భవనీరధి నేఁ దరియింపఁ జేయుదు. 876

సీ. రూఢిఁ బ్రధానపూరుష నాయకుండను భగవంతుడను జగత్ప్రభుడ నైన
నాకంటె నన్యులఁ గైకొని తగిలిన యాత్మలు భవభయం బందు నెపుడుఁ
గావున నాయాజ్ఞ గడవంగ నోడుటఁజేసి వాయువు పీచు శిఖి వెలుంగు
నినుడు దపించుఁ దా నింద్రుండు వర్షించు భయమంది మృత్యువు పరువువెట్టుఁ

తే. గాన విజ్ఞాన వైరాగ్యకలిత మైన, భక్తియోగంబునంజేసి పరమపదము
కొఱకు న యోగివరులు మ చ్చరణభజను, లగుచుఁ జరియింపుదురు
నిర్భయాత్ము లగుచు. 877

క. గురుభక్తిం జిత్తము మ త్పర మై విలసిల్లు సంత పర్యంతము స
త్పురుషుల కిహలోకంబునఁ, జిరతర మోక్షోదయంబు సేకులుచుండు. 878

క. అని యిట్లు నమ్ముసీంద్రుడు, జనకుని హరిభక్తి యోగ సంగతి నెల్ల
వినిపించుచు వెండియు ని, ట్లనియె సమ్మోదచిత్తుఁ డగుచుఁ గణంక. 879

1. యుక్తంబునైన మోక్షపదవిన్ (చ. ద.) 2. సమతః స్నేహముచే (చ) సమతా స్నేహ
ముచే (జ) సముదై (హ. తం. వా.)

అధ్యాయము — ౨౬

వ. అవ్వా! యి విధ్వంబున భక్తియోగప్రకారంబు నెప్పితి. ఇకఁ దత్త్వలక్షణంబు వేఱువేఱు యెఱింగింతు. ఏ తత్త్వగుణంబుల నెఱింగి నరులు ప్రకృతిగుణంబుల వలన విముక్తులగుదురు, హృదయగ్రంథి విచ్ఛేదకంబు నాత్మదర్శనరూపంబు నగు, నా జ్ఞానం బాత్మనిశ్చేయసకారణంబు గావున దాని నెఱింగింతు. అందు నాత్మస్వరూపం బెట్టి దనిన ననాదియుఁ, బురుషుండును, సత్త్వాదిగుణకూన్యం డును, బ్రకృతి గుణ విలక్షణుండును, ప్రత్యక్ స్వరూపుండును, స్వయంప్రకా శుండును నెవ్వండు, ఎవ్వనితోడ సీవిశ్వంబు సమన్వితంబగు, నతండు గుణత్రయా త్మకంబు, నవ్యక్తంబు, భగవత్సంబంధియు నగు ప్రకృతియందు (యదృచ్ఛచే) లీలావళంబునం బ్రవేశించిన, నా ప్రకృతి గుణత్రయమయంబై, సరూపంబై న ప్రజాసర్గంబుఁ జేయం గనుంగొని, యప్పుడు మోహితుం డై, విజ్ఞానతిరోధా నంబునంజేసి గుణత్రయాత్మకం బైన ప్రకృత్యధ్యానంబున నన్యోన్యమేళనం బగుటయు. నంతం బ్రకృతిగుణంబుఁ దనయందు నారోపించికొని, క్రియమాణంబు లగు కార్యంబుల వలనం గర్తృత్వంబు¹ గలిగి, సంసారబద్ధుండై, పారతంత్ర్యంబు గలిగి యుండు, కర్తృత్వకూన్యండగు నీశ్వరుండు సాక్షియగుటం జేసి యాత్మ కుం గార్యకారణ కర్తృత్వంబులు ప్రకృత్యధీనంబు లనియు, సుఖదుఃఖ భోక్తృ త్వంబులు ప్రకృతివిలక్షణం దైన పురుషుని వనియు నెఱుంగుదురు. అని చెప్పిన విని దేవహూతి కపిలున కిట్లనియె. పురుషోత్తమా! ప్రకృతి పురుషులు సదస దాత్మక ప్రపంచంబునకుఁ గారణభూతులు గావున వాని లక్షణంబు సదసద్వివేక పూర్వకంబుగా నానతిమ్మనిన భగవంతుండైన కపిలుం డిట్లనియె. 880

క. క్రమమునఁ ద్రిగుణము నవ్యక్తము నిత్యము సదసదాత్మకము మఱియుఁ బ్రధా నము ననఁగా బ్రకృతివిశే, షము లదియు విశిష్ట మనిరి సద్విదు లెలమిన్. 881

వ. అందుం బ్రకృతి చతుర్వింశతి తత్త్వాత్మకం బై యుండు. ఆది యెట్లనినం బంచ మహాభూతంబులును, బంచ తన్మాత్రలును, జ్ఞానకర్మాత్మకంబులైన త్వక్చక్షు శ్శోత్ర జిహ్వ ప్రాణంబులును, వాక్పాణి పాద పా యాపస్థలు నను దశేంద్రి యంబులును, మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారంబు లను సంతఃకరణ చతుష్టయంబును చతుర్వింశతి తత్త్వాత్మకంబునునైన సగుణ బ్రహ్మ సంస్థానంబు నెప్పితి. ఇట మీఁదఁ²కాలం బను పంచవింశక తత్త్వంబు నెప్పెద. అది గొందఱు పురుష

1. తలఁచి? ప్రకృతేః కర్తృత్వం..... ఆత్మని మన్యతే (26-7) 2. కాలపురుషుండు

శబ్దవాచ్యుండైన యీశ్వరుని పౌరుషంబు కాలశబ్దంబునఁ జెప్పఁబడు నందురు. అందు నహంకారమోహితుండై (ప్రకృతి నొందు జీవుండు భయంబుఁజెందు,) ప్రకృతిగుణ సామ్యంబునఁజేసి వర్తించు (నిర్విశేషుండును) భగవంతుని చేష్టా విశేషంబు (దేనివలన నుత్పన్నం బగు నదియై) కాలం బని చెప్పఁబడు. (అదియు జీవరా శ్యంతర్గతం బగుటం జేసి) పురుషుం డనియు, వాని బహిర్భాగ వ్యాప్తింజేసి కాలం బనియు (జెప్పఁబడు.) ఆత్మమాయంజేసి తత్త్వాంతర్గతం దైన జీవునివలన తుభితం బై *(జగత్కారణం బగు) ప్రకృతియందుఁ బరమ పురుషుండు దన ¹వీర్యంబు వెట్టిన నా ప్రకృతి² పీఠాంతరముం బైన మహత్తత్త్వంబు పుట్టించె. అంత సకలప్రపంచ ³బీజభూతుండు *(లయవిక్షేప కూన్యుండు నగు) నీశ్వరుండు సూక్ష్మరూపంబున *(నాత్మగతం బైన) మహాదాది ప్రపంచంబులఁ కిజ్ఞాపుచు స్వ తేజోవిపత్తిం జేసి యాత్మ ప్రస్థావనంబు ⁴నేయునట్టి తమంబును గ్రసించె. అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె, 882

క. దివ్య మగు వాసుదేవా, ది వ్యూహచతుష్టయంబు త్రిజగములందుఁ
నేవ్యం బని చెప్పఁబడు, భవ్యగుణా! దాని నెఱుంగఁ బలికెద నీకుఁ. 883

సీ. సత్త్వప్రధాన మై స్వచ్ఛ మై శాంత మై యూర్మిషట్కంబున నోసరించి
సురచిర షాఢ్గుణ్య పరిపూర్ణ మై నిత్య మై భక్తజన నేవ్య మై తనర్పి
వలనొప్పుచుండు న వ్వాసుదేవవ్యూహ మంత మహత్తత్త్వమందు నోలి
రూఢిఁ గ్రియాశక్తి రూపంబు గల్గు నహంకార ముత్పన్న మయ్యె నదియుఁ

తే. సరవి వై కారికంబుఁ దై జనముఁ దాచు, నంబు నామూఁడుతెఱుగులఁ బరగునందుఁ
దనరు వై కారికము మనస్సునకు నిండ్రి, యములకును గగనముఖ భూతముల
కరయ. 884

వ. ఉర్పత్తిస్థానం బై యుండు. అదియు దేవతారూపంబున నుండు. తై జసాహం
కారంబు బుద్ధిప్రాణంబులం గలిగియుండు తామసాహంకారంబు త్రిగుణ
మేళనంబున నర్థమాత్రం బై యుండు. మఱియు. 885

సీ. అట్టి యహంకారము దుదయించి సాహస్ర ఫణామండ లాభిరాముఁ
డై తనరాదు ననంతుండు సంపర్షణుం డనఁడగు పురుషుండు ఘనుఁడు
మహిత భూతేంద్రియ మానసమయుఁడు నై కర్తృత్వ కార్యత్వ కారణత్వ
ప్రకట శాంతత్వ ఘోరత్వ మూఢత్వాది లక్షణలక్ష్మీ తోల్లాసి యగుచు

1. విచ్ఛక్తివైత్తిన (క.చ.ద.బ.) 2. కారణుడగు (క.చ.బ.) 3. వెలిగింపుచు (హ.తం.వా.)

4. చేయ నది తమస్సుయ్యె (క.చ.ట.ల.జ.బ.)

తే, సుండు నమ్మేటి రెండువవ్యూహ మనంగ, మనవికారంబుఁ బొందు వై కారికంబు
వలన వినుము మన స్తత్వ మెలమిఁ బుట్టె, మఱియు వై కారికంబును మాత :
వినుము. 886

వ. సామాన్యచింతయు విశేషచింతయు ననం దగు సంకల్ప వికల్పంబులంజేసి కామ
సంభవ మనంబడు. ఏది యనిరుద్ధాఖ్యం బైన వ్యూహం బదియ హృషీకంబులకు
నధీశ్వరం బై సకల యోగింద్ర సేవ్యం బగుచు శర దిందీవర శ్యామంబై యుండు
వెండియుం దై జనంబువలన బుద్ధితత్వంబు వుట్టె. దాని లక్షణంబులు ద్రవ్య
ప్రకాశం బైన జ్ఞానంబును, నింద్రియానుగ్రహంబును, సంశయంబును, మిథ్యా
జ్ఞానంబును, నిద్రయు, నిశ్చయంబును, స్మృతియు ననం దగియుండు. తై జ
సాహంకారంబువలన జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియంబులును గ్రియాజ్ఞాన సాధనంబు
లును గలిగియుండు. ప్రాణంబునకుం గ్రియాశక్తియు, బుద్ధికి జ్ఞానశక్తియు
నగుటంజేసి యింద్రియంబులకుఁ దై జసత్వంబు గలిగియుండు. భగవద్భక్తి
ప్రేరితం బైన తామసాహంకారంబువలన శబ్దతస్మాత్రంబు వుట్టె. దానివలన
నాకాశంబును, నాకాశంబువలన శ్రోత్రేంద్రియంబును బుట్టె. శ్రోత్రంబు శబ్ద
గ్రాహి యయ్యె. శబ్దం బర్థంబునకు నాశ్రయం బై శ్రోతకు జ్ఞానజనకం బయ్యె.
మఱియు సభ స్తస్మాత్రంబు సూక్ష్మకాశంబు. ఆ యాకాశంబు భూతంబులకు
బాహ్యభ్యంతరంబుల నవకాశం బిచ్చుటయు, నాత్మ ప్రాణేంద్రియాదులకు
నాశ్రయం బగుటయు నను లక్షణంబులు గలిగియుండు. (కాలగతిచే వికారంబు
నొందు) శబ్దతస్మాత్ర లక్షణంబగు నభంబువలన స్పర్శంబును, స్పర్శంబువలన
వాయువును, (వాయువుచే స్పర్శగ్రాహి యై) త్వగింద్రియంబును బుట్టె.
మృదుత్వంబుఁ (గతిసత్వంబు) శై త్యంబు నుష్ణత్వం బనునవి స్పర్శంబునకు
(స్పర్శత్వం బని) చెప్పంబడు. మఱియు వాయువునకుఁ జాలనంబును, మేళనం
బును, ద్రవ్యశబ్ద నేతృత్వంబును, సర్వేంద్రియాత్మంబు ననునవి లక్షణంబు లై
యుండు. దై వప్రేరితం బై స్పర్శతస్మాత్ర గుణకం బగు వాయువువలన రూపం
బును, దానివలనఁ దేజంబును బుట్టె. రూపంబు నేత్రేంద్రియ గ్రాహకం బయ్యె.
ద్రవ్యాకార సమత్వంబును, ద్రవ్యంబునకు నుపసర్జనం బగుటయు, ద్రవ్యపరిమాణ
ప్రతీతియు, నివి రూపవృత్తు లనంబడు. తై జసంబునకు ¹సాధారణంబు లగు
ధర్మంబులు ద్యోతనంబనఁ బ్రకాశంబు, పచనం బనఁ దండులాదుల పాకంబు,
పిపాసానిమిత్తం బైన సానంబు, ఊన్నిమిత్తకం బైన యదనంబు, హిమమర్దనం
బగు శోషణంబు నను నివి వృత్తులై యుండు. రూపతస్మాత్రంబువలన దై వ

1. అసాధారణంబులగు (హ.)

చోదితంబై వికారంబునొందు తేజస్సువలన రసతన్మాత్రంబు పుట్టె.రసతన్మాత్రంబు వలన జలంబు పుట్టె. జిహ్వాయను రసనేంద్రియంబు రసగ్రాహకంబయ్యె. ఆ రసం బేకం బై యుండియు భూతవికారంబునం జేసి కషాయ తిక్త కట్యాష్లు మధురాది భేదంబుల ననేకవిధంబయ్యె.వెండియు సాంసర్గిక ద్రివ్యవికారంబునంజేసి యార్ద్రం బగుటయు, ముద్దగట్టుటయుఁ, దృప్తి దాత్మత్వంబును, జీవనంబును, దద్వైక్ల బ్య నివర్తనంబును, మృదూకరణంబును, దాపనివారణంబును, గూఢగతం బై న జలంబు దివియ మఱియు నుద్గమించుటయు నను నివి జలవృత్తు లనబడు. రసతన్మాత్రంబువలన దైవచోదితం బై వికారంబునుం బొందిన జలంబువలన గంధతన్మాత్రంబు పుట్టె. దానివలనం బృథ్వియుఁ గలిగె. ఘ్రాణంబు గంధ గ్రాహకం బయ్యె. (అందు నేకంబగు గంధంబు వ్యంజనాదిగతం బయి) హింగాది నిమిత్తం బైన (మిశ్రగంధం బను) కరంభంబును, (గృంజనాది గతం బైన) పూతిగంధంబును, ఘనసాదా నిమిత్తం బైన సుగంధంబును, (శతపత్రాది గతం బగు) శాంతగంధంబును (లఘునాది గతం బైన) యుగ్ర గంధంబును, (పర్యుషిత చిత్రాన్నాది గతం బైన) యాష్లుగంధంబును ద్రవ్యా వయవ వైషమ్యంబునంజేసి యనేకవిధం బై యుండు. అదియునుం గాక ప్రతిమాది రూపంబులంజేసి సాకారతాపాదనంబగు భావనంబును, జలాది విలక్షణ త్రయాంతరనిరపేక్షం బైన స్థితియు, జలాద్యాధారత యను ధారణంబును, నాకాశా ద్యవచ్ఛేదకత్వంబును, సకలప్రాణి పుంస్త్యాభివ్యక్తీకరణంబు నను నివి పృథ్వీవృత్తు లనంబడు. అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. నభోగుణవిశేషంబు శ్రోత్రంబును, వాయుగుణవిశేషంబు స్పర్శంబును, తేజోగుణ విశేషంబు చక్షురింద్రియంబును, అంభోగుణవిశేషంబు రసనేంద్రియంబును, భూమిగుణ విశేషంబు ఘ్రాణేంద్రియంబును నగు. ఆకాశాదిగుణంబు లగు శబ్దాదులు కార్యంబు లగు వాయ్యాదులందుఁ గారణాన్వయంబునఁ జూపట్టనన్నిటికిం బృథ్వీసంబంధంబు గలుగుటంజేసి భూమియందు శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధంబులు గలుగు. (మహదాది పృథివ్యంతంబు లగు నీ యేడుతత్త్వంబులు పరస్పరామిశితంబులై భోగాయతనం బగు పురుషునిం గల్పింప) నసమర్థంబు లై యున్నం జూచి (కాలాదృష్ట సత్త్వాదులం గూడి) జగత్కారణుండును, దైగుణ్యవిశిష్టుండును, నశేషనియామకుండును, నిరంజనాకారుండును, నగు సర్వేశ్వరుం డందుఁ బ్రవేశింప నంత నన్యోన్యక్షుభితంబులై మిశితంబు లై మహదాదుల వలన నధిష్ఠాత్మ చేతనరహితం బగు నొక్క యండంబు పుట్టె, అందు. 887

- సీ. గురుశక్తితో విరాట్పురుషుండు ¹ప్రభవించె నట్టి విశేషాండ ²మర్థి బొదివి
³యంబుముఖావరణంబు లొక్కొక్కటికి దళగుణితంబు లై తగిలి యావ
 రణము లై యుండును గ్రమమున లోకంబులకు మేలుకట్ల పోలికఁ దనర్చి
 పంకజోదరుని రూపము విలసించును లోలత జలములోఁ దేలుచున్న
- తే. హేమమయమైన యండంబులో మహానుభావుఁ డభవుండు హరి దేవదేవుఁ డఖిల
 జేత నారాయణుఁడు ప్రవేశించి యపుడు, విష్ణుపద భేదనంబు గావించి యందు.
- సీ. కర మొప్పఁగా విరాట్పురుషుండు వెలుఁగొందు నా విరాట్పురుషుని యాననంబు
 వలనను వాణియు, వాణితో వహ్నియు, నానంబువలనఁ బ్రాణములఁ గూడి
 పూజేంద్రియం బయ్యె, పూణంబువలనను వాయువులును, బ్రాణవాయువులును,
 నందు నక్షులు, చక్షువందు సూర్యుండును, నం దభిధ్యానంబు నర్థిజేయఁ
- తే. గర్జములు జాత మయ్యె, దత్కర్జ సమితి వలన శ్రోత్రేంద్రియంబు,
 దిక్కులును గలిగె,
⁴ద్వక్తుచే శక్త్రు రోమ వితానకములు, నోషధీవ్రాతమును భవ మొందె మఱియు.
- తే. దానివలనను మేఢ్రంబు గానఁబడియె, బరఁగ రేతంబువలన నాపంబు పుట్టె
 గుదము వలన నపానంబు నుదయ మయ్యె, దానివలనను మృత్యువు దగ జనించె.
- క. కరములవలనను బలమును, నిరవుగ నా రెంటివలన నిండ్రుఁడు పాదాం
 బురుహంబులవలన గతియు, నరుదుగ నా రెంటివలన ⁵హరియునుఁ గలిగె.
- క. ఘన నాడీపుంజము వల, నను రక్తము దానివలన నదులును జతరం
 బున నాకలియును దప్పియు, ననయము నా రెంటివలన నబ్ధులు పుట్టె. 892
- క. విను హృదయము వలనను మన, మును మనమునఁ దుహినకరుఁడు బుద్ధియుఁ
 జిత్తం
 బున బ్రహ్మయు ⁶క్షేత్రజ్ఞు, డును గలిగిరి య వివరాజుఁడు బూరుషత. 893

1. సంభవ, మయ్యె నయ్యండంబు నర్థి బొదివి (క. చ. ట. త. జ. బ.) 2. మర్థి బొదివె (హ) 3. నంబాద్రి లావరణంబు నొక్కొక్కటి, దళగుణితంబులు తవిలియావ (హ) 4. త్వక్తు వలనను రోమవితానములు మహాఽఽధి వ్రాతమును భవమందె మఱియు (జ. డ. ద. బ.) 5. నాడియు నయ్యెన్ (చ); నాడియు గలిగెన్ (ట) 6. క్షేత్రజ్ఞుఁడు, బొనరఁ గలిగిరి విరాజు పురుషుని వలనన్ (డ); 'బుద్ధిర్నిరాం పతిః, అహంకార స్తతో రుద్రః, చిత్తం చైతన్యస్తతో భవత్' (అని మూలము) 26-83.

*

వ. (మఱియు విరాట్పురుషునం నుదయించిన వ్యష్టిరూపంబు లగు నాకాశాది భూతంబులును, శబ్దంబు మొదలగు భూత తన్మాత్రంబులును, వాగా దీంద్రియ జాతంబును, త దధిదేవతలును దమంతన సమష్టిరూపుం డగు క్షేత్రజ్ఞుం బ్రవృత్తి ప్రవర్తకుం జేయ నసమర్థంబు లయ్యె. ఎట్ల నిన దేవాధిష్టితంబు లగు నింద్రియం బులు తాము వెవ్వెఱ య య్యాశ్వరుం బ్రవృత్త్యన్ముఖం జేయ నోపక క్రమంబునం ద త్త దధిస్థానాదుల నొందె. అందు నగ్ని వాగింద్రియంబుతోడ ముఖంబు నొంది ప్రవర్తించిన విరాట్కార్యం బగు వ్యష్టిశరీరజాతం బనుత్పన్నం బయ్యె. అంత నానయు ఘ్రాణేంద్రియంబుతోడ వాయువుం గూడిన నట్టిద యయ్యె. ఆదిత్యుండు చక్షురింద్రియముతోడ నేత్రంబుల నొందిన వృథాభూతం బయ్యె. దిగ్దేవతాకం బగు కర్ణంబులు శ్రోత్రేంద్రియంబుతోఁ గూడిన విరాట్కార్య ప్రేరణాయోగ్యం బయ్యె. ఓషధులు రోమంబులం ద్వగింద్రియంబుఁ, జెంద విఫలం బయ్యె. అద్భుతం బగు మేథ్రంబు రేతంబు నొందినఁ ద త్కార్యకరణా దక్షం బయ్యె. పదంపడి గుదంబు మృత్యువుతోడ నపానేంద్రియంబుఁ జేరిన నది హైన్యంబు నొందె. విష్ణుదేవతాకంబు లగు చరణంబులు గతితోఁ గూడిన నసీశ్వరంబు లయ్యె. పాణింద్రియంబు లింద్రదైవంబు లగుచు బలంబు నొందిన శక్తిహీనంబు లయ్యె. మఱియు నాడులు సనదీకంబు లై లోహితంబు నొందిన నిరర్థకంబు లయ్యె. ఉదరంబు సింధువులతోడం జేసి క్షత్విపాసలం బొందిన వ్యర్థం బయ్యె. హృదయంబు మనంబుతోడం జుండు నొందిన నూరక యుండె. బుద్ధి బ్రహ్మాధిదై వం బయి హృదయంబు నొందిన నిష్ఫలం బయ్యె. చిత్తం బభిమానంబుతో రుద్రునిం జెందిన విరాట్కార్యజాతం బనుద్భూతం బయ్యె. అంతం జైత్త్యుఁ డగు క్షేత్రజ్ఞుండు హృదయాధిష్ఠానంబు నొంది చిత్తంబుతోడ బ్రవేశించిన విరాట్పురుషుండు సలిలకార్యభూత బ్రహ్మాండంబు నొంది ప్రవృత్త్యన్ముఖక్షముం డయ్యె. సుప్తం డగు పురుషునిం బ్రాణాదులు దమ బలంబుచే భగవ దప్రేరితంబు లగుచు నుత్థాప నాసమర్థంబు లగు చందంబున నగ్నాదులు స్వాధిష్ఠానభూతంబు లగు నింద్రియంబులతోడ దేవాదిశరీరంబుల నొందియు

* ఈ క్రింది పద్యము 'త' ప్రతితో అధికముగాఁ గలదు.

తే. మఱియుఁ జెప్పెద నిజ మీద మాత ! వినుము, దవలి చిత్రమునందు క్షేత్రజ్ఞుఁ డనెడి చారు నామంబునం దవతార మయ్యె, సరవి తోడుత న విరాట్పురుషు వంన.

నశక్తంబు లయ్యె నని) మఱియు న వివరాట్టురుషుని ననవరత భక్తింజేసి
 విరక్తులై యాత్మలయందు వివేకంబు గల మహాత్ములు చింతింపుదు రనియుఁ
 బ్రకృతిపురుష వివేకంబున మోక్షంబును, ప్రకృతినంబంధంబున సంసారంబును
 గలుగు ననియుఁ జెప్పి మఱియు నిట్లనియె,

894

అధ్యాయము - ౨౭

సీ. జననుతః సత్త్వ రజ స్తమోగుణ మయ మైన ప్రకృతికార్య మగు శరీర
 గతుఁడయ్యుఁ బురుషుండు గణఁగి ప్రాకృతములునగు సుఖ దుఃఖ మోహముల
 వలన

గర మనురక్తుండు గాఁడు వికారవిహీనుఁడుఁ ద్రిగుణరహితుఁడు నగుచు
 బలసి నిర్మల జల ప్రతిబింబితుం డైన దినకరుభంగి వర్తించు నట్టి

తే. యాత్మ ప్రకృతిగుణంబులయందుఁ దగులు, వడి యహంకారమూఁడుఁ లై
 తొడరి యేనుఁ
 గణఁగి నిఖిలంబునకు నెల్ల కర్తనని ప్రసంగవశతను బ్రకృతిదోషములఁబొంది.

క. సుర తిర్యజ్మనుజ స్థా, వరరూపము లగుచుఁ గర్మవాసనచేతఁ
 బరపైన మిశ్రయోనులఁ, దిరముగ జనియించి సంస్కృతిం గైకొని తా. 896

క. పూని చరింపుచు విషయ, ధ్యానంబునఁజేసి స్వాప్ని కార్థాగమ సం
 ధానము రీతి నసత్పథ, మానసుఁ దగుచుఁ భ్రమించు మతిలోలుం డై. 897

వ. అట్లు గావున, 898

తే. పూని మోక్షార్థి యగు వాఁడు దీని తీవ్ర, భక్తియోగంబుచేత విరక్తిఁ బొంది
 మనము వశముగఁ జేసి యమనియమాది, యోగమార్గ క్రియాభ్యాసయుక్తిఁజేసి.

సీ. శ్రద్ధాగరిష్ఠుఁ డైన సత్య మైనట్టి మ ద్భావంబు మ త్పాదనేవనంబు
 వర్ణిత మ త్కథాకర్ణనంబును సర్వ, భూతసమత్వ మజాతవైర
 మును బ్రహ్మచర్యంబు ఘనమౌన మాదిగాఁ గల నిజ ధర్మసంగతులఁజేసి
 సంతుష్టుఁడును మితాశనుఁడు నేకాంతియు మననశీలుఁడు వీతమత్పరుండు

తే. నగుచు మిత్రత్వమునఁ గృపఁ దగిలి యాత్మ, కలితవిజ్ఞానియై బంధకంబులైన
 ఘనశరీర పరిగ్రహోత్కంఠయందు, నాగ్రహముచేసి వర్తింపనగును మఱియు.

1. చింతింతురని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. ప్రకృతి పురుష వివేకంబున మోక్షంబు నెరుంగుము. ప్రకృతి స్వరూప సంబంధంబున నైన సంసార స్వరూపం బెరిగించెద నాకర్ణింపుము. (క. చ. ట. జ. డ. బ.)

వ. జీవేశ్వర తత్త్వజ్ఞానంబునంజేసి నివృత్తం బైన బుద్ధితదవస్థానంబునుం గలిగి, దూరీభూతేతరదర్శనుం దైన జీవాత్మజ్ఞానంబునంజేసి చక్షురింద్రియంబున సూర్యుని దర్శించు చందంబున నాత్మనాయకుం దైన శ్రీమన్నారాయణుని దర్శించి, ¹నిరుపాధికం బైన మిథ్యాభూతం బగు నహంకారంబున సద్రూపంబుచే బ్రకాశమానం బగుచు, బ్రధానకారణంబునకు నధిష్ఠానంబును, గార్యంబునకుఁ జక్షువునుం బోలి, ప్రకాశకంబును, సమస్త కార్యకరణానుస్యూతంబును, బరిపూర్ణంబును, సర్వవ్యాపకంబును నగు బ్రహ్మంబుఁ బొందునని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె.

901

సీ. విను మాతృవేత్తకు విష్ణుస్వరూపంబు నెఱుంగంగఁబడు నది యెట్లటన్న గగనస్థుఁ డగు దినకరు కిరణచ్ఛాయ జలముల గృహకుడ్య జాలకముల వలనఁ దోచిన ప్రలిఫలితంబుచేత నూహింపంగఁబడిన య య్యినునిపగిది నర్థి మనోబుద్ధ్యహంకార త్రితయ నాడీ ప్రకాశముచేత లీల నెఱుంగ

తే. వచ్చు నాత్మస్వరూపంబు వలఁతిఁగాఁగఁ, జిత్తమునఁ దోచు నంచిత శ్రీఁ దనర్చి య మృహామూర్తి సర్వభూతాంతరాత్ముఁ, డగుట నాత్మజ్ఞులకుఁ గాననగును మఱియు. 902

వ. జీవుండు సుషుప్త్యా ద్యవస్థలయందుఁ బరమాత్మానుషక్తుం దైన భూతాది తత్త్వంబులు లీనంబు లై ప్రకృతియందు వాసనామాత్రంబు గలిగి యకార్య కారణంబులు గాకున్న సుషుప్తిసమయంబునం దా నిస్తంద్రుం డగుచు నితరంబు చేతఁ గప్పంబడనివాడై పరమాత్మానుభవంబు నేయుచుండు. అని చెప్పిన విని దేవహూతి యిట్లనియె,

903

సీ. విమలాత్మ! యీ పృథివికిని గంధమునకు సలిలంబునకును రసంబునకును నన్యోన్య మగు నవిసాభావ సంబంధ మైన సంగతిఁ బ్రకృత్యాత్మలకును సతతంబు నన్యోన్యసంబధ మైయుండుఁ ²ప్రకృతి దానయ్యాత్మఁ బాయు పెట్టు? తలపోయ నొకమాటు తత్త్వబోధముచేత భవభయంబుల నెల్లఁ బాయు పెట్టు?

తే. చచ్చి క్రమ్యుఁడ బుట్టని జాడ యేది? యిన్నియుం దెలియ నానతి యిచ్చి నన్నుఁ గరుణ రక్షింపవే! ³దేవగుణ సునేవ్య! భక్తలోకానుగంతవ్య! పరమపురుష. 904

1. విముక్త లింగశరీరుండైన సదా ప్రకాశమాన జ్ఞానంబు గలిగిన సత్పురుష బాంధవుండైన శత్రుమిత్ర సమదర్శనుండైన యాత్మ సమానాధిక రహితుండును, బ్రహ్మాత్మాది శబ్దవాచ్యుండును, సమస్త పదార్థ స్వ్యాతుండును నగు సర్వేశ్వరుం బొందు నని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. (క. చ. ట. జ. ద. బ.) 2. ప్రకృతితో నీయాత్మ (ట. త.) 3. దేవగణ నిషేవ్య (ట. త. డ. తం.)

వ. అనిన భగవంతుం డిట్లనియె. ¹అనిమిత్తం బైన స్వధర్మంబునను, నిర్మలాంతః
కరణంబునను, సునిశితం బైన మ ద్భక్తియోగంబునను, సత్కథాశ్రవణసంపాది
తం బైన వైరాగ్యంబునను (దృష్ట ప్రకృతిపురుష యాథాత్మ్యం బగు జ్ఞానం
బున బలిష్ఠం బయి కామానభిష్టంగం బగు విరక్తివలనఁ దపోయుక్తం బైన
యోగంబునను) సుతీవ్రం బైన చిత్తైకాగ్రతనుం జేసి పురుషునిదగు ప్రకృతి
దందహ్యమానం బై తిరోధానంబును బొందు. అది యెట్లనిన (నరణీగతం
బైన వహ్నిచే) నరణి దహింపంబడు చందంబున, జ్ఞానంబునం దత్త్వదర్శ
నంబునం జేసి నిరంతరంబు దృష్టదోష యగు ప్రకృతి జీవునిచేత భుక్తభోగ యై
విడువంబడు నని చెప్పి, 905

క. విను ప్రకృతి నైజ మహిమం, బునఁ దనలో నున్నయట్టి పురుషునకు మహే
శునకు సకుభవిస్ఫురణం, బనయము గావింపఁజాల దది యె ట్లనినఁ. 906

చ. పురుషుడు నిద్రవోఁ గలలఁ బొందు ²ననర్థకముల్ ప్రబోధమం
దరయఁగ మిథ్య లై పురుషునందు ఘటింపని కైవడిఁ బరే
శ్వరునకు నాత్మనాథునకు సర్వశరీరికిఁ గర్మసాక్షికిఁ
బరువడిఁ బొంద వెన్నెటికి బ్రాకృతదోషము లంగనామణి! 907

వ. అని వెండియు నిట్లనియె, 908

సీ. అధ్యాత్మతత్పరుం డగువాఁడు పెక్కు జన్మంబులఁ బెక్కు కాలంబులందు
బ్రహ్మపద ప్రాప్తిపర్యంతమును బుట్టు సర్వార్థ వైరాగ్యశాలి యగుచుఁ
బూని నా భక్తులచే నుపదేశింపఁ బడిన విజ్ఞానసంపత్తిచేతఁ
బరఁగఁ బ్రబుద్ధుఁడై బహువారములు భూరి మత్ప్రసాద ప్రాప్తిమతిఁ దనర్చు
తే. విజపరిజ్ఞాన విచ్చిన్న నిఖిలసంశ, యుండు నిర్ముక్త లింగదేహుండు నగుచు
ననఘ! యోగింద్రహృద్గేయ మగు మదీయ, దివ్యధామంబు నొందు సందీప్తుఁ
డగుచు. 909

వ. మఱియు నణిమా ద్యష్టైశ్వర్యంబులు మోక్షంబున కంతరాయంబులు గావున
వానియందు విగతసంగుండును, మదీయ చరణసరోజస్థిత లలితాంతరంగుండును
నగువాఁడు మృత్యుదేవత నపహసించి ⁴మోక్షంబు నొందు. అని చెప్పి వెండియు
యోగలక్షణప్రకారంబు వినిపింతు విను మని భగవంతుం డైన కపిలుండు
నృపాత్మజ కి ట్లనియె, 910

1. అనిమిత్తం బైన (హ.తం.వా.) 2. ననర్థము లభిబోధమం.....(క. చ.) 3. సంప
యుండు (హ. తం. వా.) 4. మోక్షంబునం బొందునని (క. చ. తం.)

అధ్యాయము - ౨౮

క. ధీనిధు లే యోగవి, ధానంబునఁజేసి మనము తగ విమలం బై
మానిత మగు మ త్పదముం, బూనుదు రా యోగధర్మముల నెఱిగింతుఁ. 911

వ. అది యె ట్లనిన శక్తికొలఁది స్వధర్మాచరణంబును, శాస్త్రాచారంబుల వినిషిద్ధ
కర్మంబులు మానుటయును, దైవికం బై వచ్చిన యర్థంబువలన సంతోషించు
టయును, మహాభగవత పాదారవిం దార్చనంబును, గ్రామ్యధర్మ నివృత్తి
యును, మోక్షధర్మంబులయందు రతియును, మితం బై కుద్ధం బైన యాహార
నేవయును, విజనం బై నిర్పాదకం బైన స్థానంబున నుండుటయు, హింసా
రాహిత్యంబును, సత్యంబు, నస్తేయంబు, దన కెంత యర్థం బుపయోగించు .
నంత యర్థంబు స్వీకరించుటయు, బ్రహ్మచర్యంబును, దపశ్శౌచంబులును,
స్వాధ్యాయ పఠనంబును, బరమపురుషుం డైన సర్వేశ్వరుని యర్చనంబును,
మౌనంబును, అసంజయంబునఁజేసి స్థైర్యంబును, ప్రాణవాయు స్వపశీకరణంబును,
నింద్రియనిగ్రహరూపం బైన వ్రత్యాహారంబును, (మనంబుచే నింద్రియంబుల
విషయంబులవలన మఱిించి హృదయమందు నిలుపుటయును) దేహగతంబైన
మూలాధారాది స్థానంబులలో నొక్క స్థానంబునందు హృదయగతం బైన
మనస్సుతోడం గూడఁ బ్రాణధారణంబును, వైకుంఠం డైన సర్వేశ్వరుండు
ప్రవర్తించిన దివ్యలీలాచరిత్ర ధ్యానంబును, * (మాననై కాగ్రీకరణంబును) పర
మాత్మ యగు పద్మనాభుని సమానాకారత యను సమాధానంబును, నివియునుం
గాక తక్కిన వ్రతదానాదులంజేసి మనోదుష్టం బైన యసన్మార్గంబును బరిహరించి,
జితప్రాణుం డై మెల్ల న యోజించి, శుచియైన దేశంబునం బ్రతిష్ఠించి, విజితా
సనుం డై యభ్యస్త కుశాజిన చేలోత్తరాసనం బైన యాసనంబు నేసి, ఋజు
కాయుం డై ప్రాణమార్గంబును గుంభక రేచక పూరకంబులం గోశశోధనంబు
చేసి, కుంభకపూర్వకంబులచేతం బ్రతికూలంబు గావించి, చంచలంబైన చిత్తంబు
సుస్థిరంబు గావించి, ²తీవ్రం బైన యమంబునం బ్రతప్తంబై విగతసమస్తదోషం
బగు చామీకరంబుకరణి విరజంబు చేసి, జితమారుతుండగు యోగికిం గ్రమ్మఱం
బ్రాణాయామంబు లను పావకునిచేత వాత పైత్య శ్లేష్మంబు లను దోషంబుల
భస్మీకరణంబు చేసి, ధారణంబులచేతఁ గిల్చిషంబులను, బ్రత్యాహారంబుచేత
సంసర్గంబులను దహనంబు చేసి, ధ్యానంబుచేత రాగంబుల, సత్త్వాదిగుణంబు
లను నివారించి, స్వ నాసాగ్రావలోకనంబు చేయుచు.

912

1. ధర్మకర్మంబులు (తం. వా.) త్రైవిధిక కర్మంబులు (క. చ. ట.) 2. శ్రీమం బైన (క)

సీ. దర దరవింద సుందరపత్ర రుచిరాక్ష సలలిత శ్రీవత్సకలిత వక్ష
 నీలనీరద నీలనీలోత్పల శ్యాము నళికులాకుల మాలికాభిరాముఁ
 గొస్తుభ¹కలిత ముక్తా హారయుత కంతు యోగిమానస పంకజోపకంతు
 సతతప్రసన్న సస్మిత వదనాంభోజు దినకరకోటి సందీప్తజ్జ

తే. సలలి తానర్హ రత్నకుండల కిరీట, హార కంకణ కటక కేయూర ముద్రి
 కా తులాకోటి భూష, భక్తప్రపోషుఁ, గింకిణీయుత మేఖలాక్షీర్ణ జఘను. 913

వ. మఱియు, 914

సీ. కంజాత కింజల్క²పుంజ రంజిత వీత కౌశేయవాసు జగన్నివాసు
 శత్రుభీకర చక్ర శంఖ గదా పద్మ విహితచతుర్వాహు విగతమోహు
 నుత భక్తలోక మనోనేత్ర పరిష్టు లాలిత సద్గుణాలంకరిష్టు
 పరకుమారక వయఃపరిపాకు సుశ్లోకు సుందరాకారు యశోవిహారు

తే. సకలలోక నమస్కృత చరణకములు, భక్తలోక పరిగ్రహ ప్రకటశీలు
 దర్శనీయు మనోరథదాయిఁ గీర్త, నీయ తీర్థయశో మహనీయమూర్తి. 915

వ. వెండియు, 916

క. ³అనుపమగుణ సంపూర్ణుని, ననఘుని సుస్థితుని గతుని నాసీను శయా
 నుని భక్తహృద్గుహాశయ, నుని సర్వేశ్వరు ననంతు సుత్తమచరితుఁ. 917

మ. విమలం బై పరిశుద్ధ మై తగు మనోవిజ్ఞాన తత్త్వ ప్రభో
 ధమతి నిల్చి తదీయమూర్తివిభవ ధ్యానంబు గావించి చి
 త్తము సర్వాంగ విమర్శన క్రియలకుఁ దార్కొల్చి ప్రత్యంగముఁ
 సుమహాధ్యానము సేయఁగావలయుఁ బో శుద్ధాంతరంగంబునఁ. 918

వ. అది యెట్టి దనిన, 919

సీ. హల కులి శాంకుశ జలజ ధ్వజ చ్చత్ర లాలితలక్షణ లక్షితములు
 సలలిత నఖచంద్ర చంద్రికానిర్దూత భక్తమానస తమఃపటలములును
 సురుచిరాంగుష్ఠ నిష్ఠూత గంగాతీర్థ మండిత హరజటా మండలములు
 నంచిత ధ్యానపారాయణజన ⁴భూరి కలుషపర్వత దీప్తకులిశములును

తే. దాసలోక మనోరథ దాయకములు, చారుయోగి మనఃపద్మ షట్పదంబు
 లనఁగఁ దనరిన హరి చరణాబ్జములను, నిరుపమధ్యానమున మది నిలుపవలయు.

1. దురీరి (క. చ. తం. పా.) 2. పుంజవత్ రుచిపీత (చ. త. జ.) 3. అనుపమ సంపూర్ణుని (క. చ.) 4. భూజ (హ)

చ. కమలజ మాతయై సురనికాయ సమంచిత నేవ్యమాన యై
కమలదళాభ నేత్రములు గల్గి హృదీశ్వరభక్తి నొప్పు న
క్రమల నిజాంక పీఠమునఁ గైకొని యొత్తు పరేకు జానుయు
గృము హృదయారవిందమున మక్కువఁ జేర్చి భజింపఁగాఁ దగున్. 921

ఉ. చారు విహంగవల్లభ భుజంబులమీఁద విరాజమాన సు
శ్రీరుచి నుల్లసిల్లి యతసీకుసుమద్యుతిఁ జాల నొప్పు పం
కేరుహనాభు నూరువు లకిల్పిషభక్తి భజించి మానసాం
భోరుహమందు నిల్పఁదగుఁ బో మునికోటికి నంగనామణీ ! 922

క. పరిలంబిత మృదుపీఠాం, బర కాంచీగుణ నినాద భరితం బగు న
ప్పురుషోత్తముని నితంబముఁ, దరుణీ! భజియింపవలయుఁ దద్దయుఁబ్రీతిన్. 923

క. విను భువనాధారత్వం, బునఁ దగి విధిజనన హేతుభూతం బగు న
వ్వనజాతముచేఁ గడు మిం, చిన హరి నాభీసరస్సుఁ జింతింపఁదగున్. 924

తే. దివ్య మరకతరత్న సందీప్త లలిత. కుచములను మౌక్తికావళి రుచులఁ దనరి
యిందిరాదేవి సదన మై యెనక మెనఁగు, వక్షమాత్మలఁ దలపోయవలయుఁ
జుమ్ము.

మ. నిరతంబున్ భజియించు సజ్జనమనో నేత్రాభిరా మైక సు
స్థిర దివ్యవ్రభ గల్గు కౌస్తుభరుచి శ్లిష్టంబు నై యొప్పు నా
వరయోగీశ్వర వంద్యమానుఁ డగు సర్వస్వామి లక్ష్మీకు కం
ధర మాతృన్ గదియించి తద్గుణగణ ధ్యానంబు నేయం దగున్. 926

క. ఘన మందరగిరి పరివ, ర్తన నికషోజ్జ్వలిత కనకరత్నాంగదముల్
దనరార లోకపాలకు, లను గల్గిన బాహుశాఖలను దలఁపఁదగున్. 927

ప. మఱియు విమత జనాసహ్యంబులై న సహస్రారంబులం గలుగు సుదర్శనంబును,
సరసిజోదర కరసరోరుహంబందు రాజహంసరుచిరం బై న శంఖంబును, నరాతి
భట శోణితకర్దమ లిప్తాంగం బై భగవ త్ప్రీతికారిణి యగు కౌమోదకియును,
బంధుర సుగంధ గంధానుబంధ² మందగంధవహోహూయమాన పుష్పంధయ
ఝంకారనినద విరాజిత వైజయంతీ వనమాలికయును, జీవతత్త్వం బై న
కౌస్తుభమణియును, బ్రత్యేకంబ ధ్యానంబు నేయందగు. వెండియు భక్త
సంరక్షణార్థం బంగీకరించు దివ్యమంగళ విగ్రహంబున కనురూపం బై న నానం

బును, మకరకుండల రుచినిచయ మండిత ముకురోపమాన నిర్మల గండమండ
లంబును, సతత శ్రీనివాసంబు లైన లోచనపంకజంబులును (గలిగి) లాలిత
భూ లతా జుష్టంబును, మధుకరోపమాన చికుర విరాజితంబును నైన ముఖ
కమలంబును ధ్యానంబు గావింప వలయు, *

928

క. గురు ఘోర రూపకం బై, ¹జరిగెడు తాపత్ర సౌపశమనార్థము శ్రీ
హరిచేత నిస్సృష్టము లగు. కరుణాలోకములఁ దలఁపఁగా దగు బుద్ధిన్. 929

క. ఘనరుచి మందస్మిత, మున కనుగుణ మగు ప్రసాదమును జిత్తములో
నునిచియు ధ్యానము నేయం, జను యోగిజనాళి కెప్పుడు సౌజన్య నిధి! 930

తే. ²పూని సతశిరు లై నట్టి భూజనముల, శోక బాష్పాంబుజలధి సంశోషకంబు
సత్యుదారతమము హరిహాసమెప్పుడు, దలఁపఁగవలయు నాత్మలోఁదవిలి వినుము.

సీ. మునులకు మకరకేతనునకు మోహనం బైన స్వకీయ మాయావిలాస
మున రచితం బైన భూమండలంబును ³ముని మనఃకుహర సమ్మోదమానుఁ
డగు నీశ్వరుని ప్రమందహాసంబు నవపల్ల వాధరకాంతిచే నరుణ మైన
మొల్ల మొగ్గలకాంతి నుల్లసం బాడెడు దంతపంక్తియు మదిఁ దలఁపవలయు

తే. వెలయు నీ రీతి నన్నియు వేటువేట, సంచిత ధ్యాననిర్మల స్థానములుగ
మనములోఁ గనుమని చెప్పి మఱియుఁ బలికె దేవహళాతికిఁ గపిలుండు
దేటపడఁగ.

సీ. ఈ ప్రకారమున సర్వేశ్వరు నందును బ్రతిలబ్ధ భావసంపన్నుఁడగుచుఁ
జిరతర సద్భక్తిచేఁ బ్రవృద్ధం బైన యతిమోదమునఁ బులకితశరీరుఁ
డగుచు మహోత్కంఠ నానందబాష్పముల్ జడిగొనఁ బరితోషజలధిఁ గ్రుంకి
⁴భగవత్స్వరూప మై భవగుణ గ్రాహక మగుచు మత్సంబంధ మనుకరించి

* ఈ క్రింది వాక్యము తం.వా. ప్రతులలో నున్నది. తాళపత్ర ప్రతులలోఁగాని, మూలమునఁ
గాని లేదు. మఱియు శరణాగతుల కథయ ప్రచంబులగుచు నెగడు పాణినంకేరుహంబుల మనంబులఁ
దలంపవలయు. 1. పరఁగెడు తాపత్రయం బుపశమింపఁగ (తం. వా.)

2. అ. పూని వివశలైన భూజనంబుల చిత్త, శోక బాష్ప జలధి శోషణంబు
సత్యుదారతమము నగు హరి హాసంబు, తలఁప వలయు నాత్మఁ దవిలి మునులు(త.జ.డ.ద.) -

3. మునిమనః కుహర సంవర్ధమాను (హ); వరమనః కుహర-(చ.ట.) + 'ప్రహసితం' అని
మూలము (28-33) 'స్థూలహాస' మని వ్యాఖ్య. 4. ఇది మూలమునకు విరుద్ధముగా నున్నది. చిత్త
బడిశం శనకై ర్వియుంక్తే. (28-34) అని మూలము. దుర్భాసాభ్య భగవతో గ్రహణే బడిశం మత్స్య
బంధన మివ. ఉపాయభూతం చిత్తం ద్యేయా ద్వియుంక్తే. అద్ధారణే శిథిలప్రయత్నో భవ తీత్యర్థః.
అని వ్యాఖ్య.

తే. సుమహిత ¹ధ్యానమునఁ బరంజ్యోతియందు, మనముఁ జాల నియోజించి
మహిమఁ దనరు

మోక్షపద మాత్మలోన నపేక్షనేయు, ననఘవర్తనుడైన మహాత్ముడెపుడు.

వ. అది గావున ముక్తి నపేక్షించు మహాత్ముం డగువాని చిత్తంబు విముక్తంబైన
భగవ ద్వ్యతిరిక్తాశ్రయంబు గలిగి విషయాంతర శూన్యంబైన విరక్తింబొందుటం
జేసి *పురుషుండు శరీరభావంబుల ననన్యభావం బగు నిర్వాణ పదంబు సూక్ష్మం
బగు తేజంబు తనకంటె సధికం బగు తేజంబుతోడి సమానాకారం బగు చందం
బున నిచ్చయించు. వెండియు, 934

సీ. పురుషుండు చరమ మై భువి నన్య విషయ నివృత్త మై గత నివర్తించు చిత్త
వృత్త్యాదులును గల్గి వెలయంగ నాత్మీయ మగు మహిమ సునిష్ఠుడై లభించు
సుఖదుఃఖముల మనస్సునఁ దలంపక యహంకారధర్మంబులుగాఁ దలంచి
యనయంబు సాక్షాత్కృతాత్మతత్త్వము గల్గు నతఁడు జీవన్ముక్తుఁ డంద్రు ధీరు

తే. లతఁడు నేచందమున నుండుననిన వినుము, తనశరీరంబు నిలుచుటయును జరించు
టయును గూర్చుండుటయు నికేమియు నెఱుంగ, కర్థి వర్తించు విను తల్లి !
యతఁడు మతీయు. 935

వ. మదిరాపానంబునం జేసి మత్తుం డగువాడు దనకుం బరిధానం బగు నంబరంబు
మఱచి వర్తించు చందంబునఁ దనశరీరంబు²దై వాధీనంబున నశ్వరంబని తలంచి
యాత్మతత్త్వనిష్ఠం డై యుపేక్షించు. అదియునుం గాక సమాధియోగంబునం
జేసి సాక్షాత్కృతాత్మతత్త్వంబు గలవాడై స్వాప్నికశరీరంబు చందంబున
యావత్కర్మఫలానుభవ పర్యంతంబు పుత్ర దార సమేతం బగు ప్రపంచంబు నను
భవించి, యటమీదఁ బుత్రదారాది సంబంధంబువలనం బాసి వర్తించు. 936

సీ. సుత దార మిత్రానుజులకంటె మర్త్యుండు భిన్నుడై వర్తించుచున్న రీతి
విస్ఫులిం గోల్కుక విపుల ధూమములచే హవ్య వాహనుండు వేఱైన రీతి
వలనొప్ప దేహంబువలన నీ జీవాత్మ పరికింప భిన్న రూపమున నుండుఁ
దవిలి భూతేంద్రి యంతఃకరణంబుల భాసిల్లు చున్న యా ప్రకృతి రూప

తే. బ్రహ్మమున కాత్మ దాఁ బృథగ్భావ మగుచు, ద్రష్టయగు బ్రహ్మనంజ్ఞ
చేఁ దనరుచుండు

నఖిల భూత ప్రపంచంబులందుఁ దన్నుఁ, దవిలి తనయందు నఖిలభూతములఁగనుచు

1. ధ్యేయమగు (క) 2. దైవాధీనంబని (తం. వా.) 3. బృహద్భావమగుచు (హ)

* ముక్తాశ్రయం యర్థి నిర్విషయం విరక్తం నిర్వాణ మృచ్ఛతి మన సృహసా యథార్హిః

ఆత్మాన మత్ర పురుషే వ్యవధాన మేక మస్మిక్షతే ప్రతినివృత్త గుణప్రవాహః.

(28-35) అని మూలము.

వ. వెండియు,

938

సీ. వరుస ననన్యభావంబులఁజేసి భూతావళియందుఁ దదాత్మకత్వమునఁ జూచు నాత్మీయ ఘనతరోపాదానములయందుఁ దవిలి యిమ్ముల వెలుంగు¹నిద్ద దివ్యజ్యోతి యేక మయ్యును బహు భావంబులను దోచు ప్రకృతిగతుఁడు నగుచున్న యాత్మయుఁ బొగడొందు దేవ తిర్య జ్మనుష్య స్థావరాది వివిధ

తే. యోనులను భిన్నభావంబు నొందుటయును,²జాలఁగల్గు నిజగుణ వైషమ్యమునను భిన్నుడై వెల్గుఁ గావునఁ బేర్చి యదియ,³దేహసంబంధి యగుచు వర్తించుచుండు

క. భావింప నదనదాత్మక, మై వెలయుచు దుర్విభావ్య మగుచు స్వకీయంబై వర్తింపుచుఁ బ్రకృతిని, భావమునఁ దిరస్కరించు భవ్యస్ఫూర్తి. 940

అధ్యాయము - ౨౯

వ. ఈ యాత్మ నిజస్వరూపంబునం జేసి వర్తించు నని కపిలుం డెఱింగించిన విని దేవ హూతి వెండియు నిట్లనియె. మహాత్మా! మహాదాది భూతంబులకుం ప్రకృతి పురుషులకుం గల్గిన పరస్పర లక్షణంబులను, దదీయ స్వరూపంబు నెఱింగించితివి. ఇంక నీ ప్రకారంబున సాంఖ్యంబునందు నిరూపింపం బడునట్టి ప్రకారంబును, భక్తియోగ మాహాత్మ్యంబును, బురుషుండు⁴భక్తియోగంబునంజేసి సర్వలోక విరక్తుం డగునట్టి యోగంబును, ప్రాణిలోకంబునకు సంసారం బనేకవిధం బై యుండుం గావునం బరావరుండ వై కాలస్వరూపి వైన నీ స్వరూపంబును, నే నీవలని భయంబునం జేసి జనులు పుణ్యకర్మంబులు నేయుదు (రవ్విధంబును), మిథ్యాభూతం బైన దేహంబునందు నాత్మాభిమానంబు నేయుచు మూఢుం డై కర్మంబులందు నానక్తం బైన బుద్ధిం జేసి విభ్రాంతుం డగుచు సంసారస్వరూపం బగు మహాంధకారంబునందుఁ జిరకాల ప్రసుప్తుం డైన జనునిఁ బ్రబోధించు కొఱకు యోగభాస్కరుండవై యావిర్భవించిన పుణ్యాత్ముండవు గావున నాకు నన్నియుం దెలియ సవిస్తరంబుగా నానతిమ్మనిన దేవహూతికిఁ గపిలుం డిట్లనియె,

941

1. నిద్ది (హ. పా.) 2. చాలఁగల్గిన గుణక వైషమ్యమునను (త. జ.) 3. దేహసంబంధి (బ) 4. భగవద్భక్తి యోగంబున (క. బ. తం.)

—: కపిలుండు దేవహూతికి భక్తియోగము తెలియఁ జేయుట :—

క. నలినాయతాక్షీ! విను జన, ముల ఫలసంకల్ప భేదమునఁజేసి మదిం
గల భక్తియోగ మహిమం, బలవడఁగ ననేక విధము లనఁదగు నివియు॥ 942

వ. వివరించెద. తామస రాజస ¹సాత్త్విక భేదంబులం ద్రివిధం బై యుండు.
అందుఁ దామసభక్తి ప్రకారం బెట్టి దనిన, 943

తే. సతత హింసాతిదంభమాత్సర్య ²రూప, తమములను జేయుచును భేదదర్శియగుచు
బరఁగ నాయందుఁ గావించు భక్తిదలఁప, దామసం బనఁదగు వాఁడు తామసుండు.

క. ఘన విషయ ప్రావీణ్యము, లను సుమహేశ్వర్య యశములకుఁ ³బూజాద్య
ర్హుని నను నర్థి భజించుట, చను రాజసయోగ మనఁగ సౌజన్యనిధి! 945

చ. అనుపమ పాపకర్మ పరిహారముకై భజనీయుఁ డైన శో
భన చరితుం డీతం డనుచు భావమునం దలపోసి భక్తిచే
ననితర యోగ్యతఁ భగవదర్పణబుద్ధి నొనర్చి కర్మముల్
జనహితకారి యై నెగడ సాత్త్విక యోగ మనంగఁ జొప్పడు॥ 946

చ. మనుసుత! మద్గుణ శ్రవణమాత్ర లభించినయట్టి భక్తిచే
ననఘుఁడ సర్వశోభన గుణాశ్రయఁడఁ బరమేశ్వరుండ నై
తనరిన నన్నుఁ జెందిన యుదాత్త మనోగతు లవ్యయంబు లై
వననిధిగామి యైన సురవాహినిఁ బోలి ఫలించు నిమ్ముల॥ 947

క. హేయగుణ రహితుఁ డనఁగల, ⁴నాయందలి భక్తి లక్షణముఁ దెలిపితి నఁ
బాయక ⁵నిర్దేతుకముగఁ, జేయు మదీయ వ్రతైక చిరతర భక్తి॥ 948

వ. నిష్కాము లైన మదీయ భక్తులకు నట్టి భక్తియోగంబు సాలోక్య, సామీప్య,
సారూప్య, సాయుజ్యంబులకు సాధనంబు గావున మహాత్ములగువారు తమ
మనోరథ ఫలదాయకంబు లైనను మదీయ నేవా విరహితంబు లైన యితర
కర్మంబుల నాచరింప నొల్లరు. దీని నాత్యంతిక భక్తియోగం బని చెప్పుదురు.
సత్త్వ రజ స్తమోగుణ హీనుం డైన జనుండు ⁶మత్స్యమానాకారతం బొందు.
అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె, 949

1. సాత్త్వికాది (హ. తం. వా.) 2. రోష (హ. వా.) 3. పూజారూపుని (క. చ. బ.)

4. నాయందుల భక్తి లక్షణం బెఱిగించునీ (క. చ. ట. ర. జ.) 5. నిర్దేతుకమై, చేయు (క. చ. ట.
త. జ. తం.) 6. మత్స్యరూపంబునుం బొందునని (హ)

సీ. నిత్య నైమిత్తిక నిజధర్మమున గురు శ్రద్ధాగరిష్ఠతఁ జతుర పాంచ
రాత్రోక్త హరి సమారాధన క్రియలను ¹నిష్కామనంబున నెఱి మదీయ
విగ్రహదర్శన వినుతి పూజా వందన ²ధ్యాన సంశ్రవణములఁ గర్మ
సంగి గాకుండుట సజ్జనప్రక రాభిమానంబు నొందుట హీనులందుఁ

తే. జాల ననుకంప నేయుట సములయందు, మైత్రినెఱపుట యను నియమక్రియాది
యైన యోగంబుచేత నాధ్యాత్మికాధిభౌతికాదులఁ దెలియుట పలుకుటయును.

ప. మఱియును, 951

క. హరి మంగళ గుణకీర్తన, పరుడై తగ నార్జవమున భగవత్పురులఁ
గర మనురక్తి భజించుట, నిరహంకారమున నుంట నిశ్చలుఁ డగుటఁ. 952

క. ఇవి మొదలుగాఁగఁ గలుగు ³భగవదుద్దేశాభిధర్మ కలితుం డై వీ
నివలనఁ బరిశుద్ధ గతిం, దవలిన మదిఁ గలుగుఁ బుణ్యతముఁ దెయ్యెదలఁ. 953

తే. గురుత రానేక కల్యాణగుణ విశిష్టఁ, డనఁగ నొప్పిన ననుఁ బొందు నండఁగొనక
పవన వశమునఁ బువ్వుల పరిమళంబు, ప్రాణమున నావరించిన కరణి మెఱసి.

చ. అనిశము సర్వభూత హృదయాంబుజవర్తి యనం దనర్చు నీ
శు నను నవజ్ఞ నేసి మనుజుం డొగి మ త్రప్తిమార్చనా విడం
బనమున మూఱుఁ డై యుచిత భక్తిని సన్ను భజింపఁడేని య
మృదుజుఁడు భస్మకుండమున మానక వేల్చినయట్టివాఁ డగుఁ, 955

సీ. అబ్బాక్షి! నిఖిలభూ తాంతరాత్ముఁడ నై న నాయందు భూతగణంబునందు
నతిభేదదృష్టి మాయాపు లై సతతంబు పాయక వై రానుబంధ నిరతు
లగువారి మనములఁ దగులదు శాంతి యెన్నఁటికైన నేను నా కుటిలజనుల
మానక యెపుడు సామాన్యాధిక ద్రవ్య సమితిచే మత్పదార్పన మొనర్చు

తే. నర్థినాచిత్తమున ముదంబందకుందు, ననుచునెఱిఁగించి మఱియు నిట్లనియెఁ
గరుణఁ
గలిత సద్గుణ జటిలుఁ డ క్కపిలుఁ డెలమిఁ, దల్లితోడ గుణవతీమత్తల్లితోడ. 956

సీ. తరలాక్షి! విను మచేతన దేహములకంటెఁ జేతనదేహముల్ శ్రేష్ఠ మందుఁ
బ్రాణవంతంబు లై స్పర్శన జ్ఞానంబు గలుగు చైతన్య వృక్షములకంటె
ఘన రసజ్ఞాన సంకలిత చేతను లుత్తములు రసజ్ఞానంబు గలుగువాని
కంటె గంధజ్ఞాన కలిత ⁴భృంగంబులు గడు శ్రేష్ఠములు వానికంటె శబ్ద

1. నిష్కామనంబుల (క.జ.ద.ద.) 2. ధ్యానగుణ శ్రవణములఁ గర్మ (క. చ. జ. ద.)
3. భగవదుద్దేశ స్వధర్మ (హ.వా.) 4. బృందములు (హ.వా.)

తే. ¹వేదు లగుదురు శ్రేష్ఠులు వెలయు శబ్ద, ²విదులకంటెను మఱి రూపవేదులైన వాయసాదులు శ్రేష్ఠముల్ వానికంటె, వరుస బహుపాదు లుత్తముల్³వారికంటె.

క. తలఁపఁ జతుష్పదు లధికులు, బలకొని మఱి వారికంటెఁ బాదద్వయముం గల మనుజు లలఘుతము లి,మ్ముల వారలయందు వర్ణములు నాల్గరయన్. 958

వ. అందు,

959

సీ. తలఁప బ్రాహ్మణు లుత్తములు వారికంటెను వేదవేత్తలు, వేదవిదుల కంటె విలసిత వేదార్థ విదులు, వారలకంటె సమధిక శాస్త్రసంశయము మాన్పు మీమాంసకులు, మఱి మీమాంసకులకంటె నిజధర్మ విజ్ఞాన నిపుణు, లరయ వారికంటెను సంగవర్జిత చిత్తులు, దగ వారికంటె సద్ధర్మపరులు,

తే. ధార్మికులకంటె నుత్తమోత్తముఁడు వినుము, మత్సమర్పిత సకల⁴కర్మస్వభావ మహిమములుగల్గి యితర⁵కర్మములు విడిచి, సమత వర్తించు నప్పణ్యతముఁడు ఘనుఁడు. 960

వ. అట్టి వాని,

961

క. కని సకల భూతగణములు, మనమున నానందజలధి మగ్నము లగుచుఁ ఘన బహుమాన పురస్కర, మనయముఁ బాటిల్ల వినుతు లర్థిం జేయుఁ. 962

వ. అంత నీశ్వరుండు జీవస్వరూపానుప్రవిష్టుం డై యుండు. అట్టి భగవంతుం జూచి భక్తియోగంబున నైన, యోగంబున నైనం బురుషుండు పరమాత్ముం బొందు. ప్రకృతి పురుషాత్మకంబును ద ద్వ్యతిరిక్తంబును నైన దైవంబు నై కర్మ విచేష్టితం బగుచునుండు. అదియ భగవద్రూపంబు. ఇట్టి భగవద్రూపంబు రూపభేదాస్పదం బగుచు నద్భుత బ్రభావంబు గల కాలం బనియుఁ జెప్పంబడు. అట్టి కాలంబు మహదాది తత్త్వంబులకును, దత్తత్వాభిమాను లగు జీవులకును భయావహం బగుటంజేసి సకల భూతంబులకు నాశ్రయం బగుచు, సంతర్గతంబై భూతంబులచేత భూతంబుల గ్రసింపుచు, యజ్ఞఫలప్రదాత గావున వశీకృత

1. వేదులగు నహల్ శ్రేష్ఠులై వెలయు (తం) 2. వేదికంటెను సద్రూప వేదులైన (హ)

3. వానికంటె (తం. హ.)

తేభ్యో గంధవిదశ్రేష్ఠాః తతశ్శబ్దవిదోవరాః (29-30)

రూపభేద విదస్తత్ర తతశ్చోభయ తోదతః

తేషాం బహుపదా శ్రేష్ఠాః చతుష్పాదా తతో ద్విపాత్ (29-31)

4. ధర్మస్వభావ (హ. తం. హ.) 5. ధర్మములు (హ. తం. హ.)

భూతుం డై ప్రభుత్వంబు భజించి ¹విష్ణుండు ప్రకాశింపుచుండు. అతనికి మిత్రుండును, శత్రుండును, బంధుండును లేడు. అట్టి విష్ణుండు సకలజనంబులయం దావేశించి యప్రమత్తుండై ప్రమత్తులైన జనంబులకు సంహారకుండై యుండు. అతనివలని భయంబునంజేసి వాయువు వీచు. సూర్యుండు తపించు. ఇంద్రుండు వర్షించు. నక్షత్రగణంబు వెలుంగు. చంద్రుండు ప్రకాశించు. తత్తత్కాలంబుల వృక్షలతాదు లోషధులతోడం గూడి పుష్పఫలభరితంబు లగు. సరిత్తులు ప్రవహించు. సముద్రంబులు మేరలు దప్పక యుండు. అగ్ని ప్రజ్వలించు. భూమి గిరులతోఁ గూడ బరువునఁ గ్రుంగ వెఱచు. ఆకాశంబు సకల జనంబులకు సవకాశం బిచ్చు. మహత్తత్త్వంబు జగత్తునకు సంకుర స్వరూపంబు గావున సప్తావరణావృతం బగు లోకం బను స్వదేహంబు విస్తరింపం జేయు. గుణాభిమానులగు బ్రహ్మాదులు సర్వేశ్వరునిచేత జగత్సర్గంబునందు నియోగింప బడి ప్రతి దినంబు న య్యయి సర్గంబు చేయ సప్రమత్తులై యుండుదురు. పితృదులు పుత్రోత్పత్తిఁ జేయుదురు. కాలండు మృత్యుసహాయుం డై మారకుండై యుండు. చరాచరాత్మకంబగు సకల ప్రపంచంబు భగవదధీనం బయి యుండు. అని చెప్పి కపిలుండు వెండియు ని త్ల నియె.

అధ్యాయము — ౩౦

క. నెఱి నిట్టి నిఖిలలో కే. శ్వరుని పరాక్రమముఁ దెలియ సామర్థ్యం బె
వ్వరికిని గలుగదు మేఘము, గరువలి విక్రమముఁ దెలియఁగాలేని గతి॥. 974

క. మగువా ! విను సుఖహేతుక, మగు నర్థము దొరకమికి మహాదుఃఖమునం
దగులుదు రిది యంతయు నా, భగవంతుని ²యాజ్ఞఁజేసి ప్రాణులు మఱియు॥.

సీ. పూని ³యనిత్యంబు లైన గృహ క్షేత్ర పశు ధన సుత వధూ బాంధవాది
వివిధవస్తువులను ద్రువముగా మది నమ్మి వఱలు దుర్మతి యగువాఁడు జంతు
సంఘాత మగు దేహసంబంధమున నిల్చి యర్థి నెయ్యే యోనులందుఁ జొరఁగ
ననుగమించును వానియందు విరక్తుండు గాక యుండును నరకస్థుడైన

తే. దేహి యాత్మీయదేహంబుఁ దివిరి వదల, లేక తన కది పరమ సౌఖ్యాకరంబు
గాఁగ వర్తించు నదియునుఁగాక యతఁడు, దేవమాయా విమోహిత భావుఁడగుచు.

1. విష్ణుండు నాఁ (హ)

“సవిష్ణోభ్యాఽదియజ్ఞోఽ సౌ కాలః కలయతాం ప్రభుః” (29-40)

2. మాయఁజేసి (చ) 3. యనిత్యంబులైన (హ)

క. ¹ఘనముగఁ బుత్ర వధూ పతు, ధన గృహ రక్షణమునందుఁ దత్తత్త్రియల² మనమునఁ దలపోయుచు దిన, దినము³ దందహ్యమానదేహుం డగుచు⁴. 967

క. అతిమూఢహృదయుఁ డగుచు దు, రితకర్మారంభమునఁ జరింపుచుఁ దరుణీ కృత గోప్యభాషణములను, సుత కలసంభాషణములఁ జొక్కుచు మఱియు⁵.

క. విను మింద్రియ పరవశుఁ డై, మునుకొని త త్కూటధర్మములుగల దుఃఖం బనయము సుఖరూపంబుగ, మనమునఁ దలపోసి త దభిమానుం డగుచు⁶. 969

క. సతతముఁ దమతమ సంపా, దిత మగు సర్థములచేత ధృతిఁ బరులకుఁ గు త్పితమతి హింసలు సేయుచు, నతిమూఢమనస్కు లగుచు నాత్మజనముల⁷. 960

తే. పూని రక్షింపుచును వారి భుక్త శేష, మనుభవింపుచు సంత జీవనము ²పోక ³గడఁకతో నపుడు పార్థకాముఁ డగుచు, సత్త్వ మెడలి కుటుంబపోషణమునందు.

సీ. బలిమి చాలక మందభాగ్యుడై కుమతి యై పూని యప్పుడు క్రియాహీనుఁడగుచుఁ దవిలి వృథాప్రయత్నంబులు సేయుచు మూఢుడై కార్పణ్యమునఁ జరించు నట్టి యకింపనుఁ డగువానిఁ జూచి త ద్దారసుతాదు లాత్మలను వీడు గడు నశక్తుఁడు ప్రోవఁగాఁజాలఁ డితఁ డని నెగ్గింతు రర్థి కృషీవలుండు

తే. బడుగు ముసలెద్దు రోసినవగిది సంత, సతఁడు నే వెంటలను సుఖం బందలేక తాను పోషించు జనులు ద³ దనరఁ బ్రోవ, బ్రతుకు ముదిమియు మిక్కిలి బాధ వఱువ. 972

క. వెడరూపు దాల్చి బాంధవు, లకలఁగ నిర్యాణమునకు నభిముఖుఁ డై యిల్ వెడలఁగఁ జాలక శునకము, వడువునఁ గుడుచుచును మేను వడవడ వణఁక⁴.

సీ. అతిరోగ పీడితుం డై మంద మగు జతరాగ్నిచే మిగుల నల్పాశి యగుచు మెఱసి వాయువుచేత మీఁదికి నెగసిన కన్నులు, కఫమునఁ గప్పబడిన నాళంబులును, గంఠనాళంబునను ఘుర ఘుర మను శబ్దంబు దొరయ బంధు జనుల మధ్యంబున శయనించు, బహువిధములఁ దన్నుఁ బిలువంగఁ బలుకలేక

తే. చటులతర కాలపాశ పశంగతాత్ముఁ, డగుచు బిడ్డలఁ బెండ్లాము నరసి ప్రోచు చింత వికలము లైన హృషీకములును, గలిగి విజ్ఞానమునఁ బాసి కష్టుఁ డగుచు.

~~~~~
1. ఘనమగు తనయవధూవధ (క. చ. బ.) 2. దోప (హ) 3. కడఁగి మఱి మఱి యపార్థ కాముఁ డగుచు. (తం. పా.)

వ. అంత మరణావస్థం బొందు సమయంబున నతిభయంకరాకారులును, సరభ నేక్షణులును నగు యమదూత లిద్దఱు దన ముందట నిలిచినం జూచి, త్రస్త హృదయుం డై శక్తృన్మాత్రంబులు విడుచుచు, ¹యమపాశంబులచే గళంబున బద్ధుం డై శరీరంబువలన నిర్గమించి, యాతనాశరీరంబు నవలంబించి, బలాత్కారంబున దీర్ఘం బై దుర్గమం బగు మార్గంబును బొంది, ²రాజభటులచే సీయ మానుం డగుచు దండంబున కభిముఖుండై చను నవరాధిచందంబునఁ జనుచుండి,

చ. అనయము మూర్ఛనొందు శునకావళిచేతను భక్ష్యమాణుఁ డై
యనుపమ కాలకింకర భయంకర తర్జన గర్జనంబులఁ
మనము గలంగ దేహము సమస్తము కంపము నొందఁగాఁ బురా
తనభవ పాపకర్మ సముదాయముఁ చిత్తములోఁ దలంపుచుఁ. 976

సీ. అనుపమ ఊత్తృష్ట లంతర్యథలఁ జేయ యుంరూనిల జ్వల జ్వలన చండ
భాను ప్రదీప్తి తప్తం బైన వాలుకా మా ర్గానుగత తవ్యమాన గాత్రుఁ
డై వీఁపు కళలచే నడువంగ వికలాంగుఁ డగుచు మార్గమునందు నచట నచటఁ
జాల మూర్ఛిల్లి †యాశ్రయశూన్య మగు నీళ్ళ మునుఁగుచు లేచుచు మొనసి పాప

తే. రూప మైన తమముచే నిరూఢుఁ డగుచు, వెలయఁ దొంబదితొమ్మిదివేల యోజ
నముల దూరంబు గల యమనగరమునకుఁ, బూని యమభటుల్ గొంపోవఁ
బోవు నంత. 977

వ. ఇట్లు మహాపాపాత్ముం డైనవాఁడు ముహూర్తత్రయ కాలంబునను, సామాన్య దోషి యగువాఁడు ద్విముహూర్తంబులను నేఁగి యాతనం బొందు. అందు,

క. పట్టుదురు కొఱపులను వడిఁ, బెట్టుదు రసిపత్రికలను బెనుమంటలయం
దొట్టుదురు నొడలు నలియఁగ, మట్టుదు ర ప్పాపచిత్తు మత్తుం బెలుచుఁ. 979

ఉ. ముంతురు తప్త³తోయముల మొత్తుదు రుగ్ర గదాసిధారలఁ
ద్రెంతురు పొట్టప్రేవులు వధింతురు మీఁద నిభేంద్రపంక్తి తొ
ప్పింతురు మోరభంగిఁ గఱపింతురు పాములచేత బిట్టు ద్రొ
బ్బింతురు ⁴మీఁద గుండ్లు తినిపింతురు దేహముగోసి కండలఁ. 980

1. యమపాశబద్ధులై (క. చ. ట. త. బ.)

2. రాజ దండంబున కభిముఖులై చనుభటుని చందంబున చనుచుండ (క. తం.)

† “చల త్యకక్షోఽపి నిరాశ్రమోదకే” అని మూలము. (80-22.)

“నిర్గతః ఆశ్రమో విశ్రామస్థాన ముదకంచ” అని వ్యాఖ్య.

3. తెలముల (చ) 4. మీఁదనుండి (ట)

వ. మఱియుఁ గుటుంబపోషణంబునఁ గుఱింభరుం డగుచు నధర్మపరుండై భూత ద్రోహంబున నతిపాపుం డై నిరయంబునం బొంది, నిజధనంబు గోలుపడి మొఱ వెట్టు నాపన్నుని చందంబునఁ బరస్పరసంబంధంబునఁ గల్పింపబడిన¹ తమిస్తాంధ తామిస్ర రౌరవాదు లగు నరకంబులం బడి, తీవ్రంబు లైన బహుయాతనల ననుభవించి, క్షీణపాపుం డై పున ర్మరత్వంబునుం బొందు. అని చెప్పి వెండియు ని ట్లనియె.

981

అధ్యాయము—౨౦

— : కపిలుండు దేవహూతికిఁ బిండోత్పత్తిక్రమము తెలుపుట :—

- సీ. కైకొని మఱి పూర్వకర్మానుగుణమున శశ్వ త్రప్తకాశకుం డీశ్వరుండు
పుటకుండు గావునఁ గ్రమ్మఱ జీవుండు దేహసంబంధంబుఁ దివిరి తాల్చి
దొరఁకొని పురుష రేతో బిందుసంబంది యై వధూగర్భంబునందుఁ జొచ్చి
కైకొని యొకరాత్రిఁ గలిలంబు పంచరాత్రముల బుద్బుదమును దశమదివస
- తే. మందుఁగర్భంధువై యుండు నంతమీఁదఁ, బేళి యగు నంతమీఁదఁ బేర్చియుండ
కల్ప మగు నొక్కనెల మ స్తకమును మాన, యమశ మైనను గరచరణములుఁ
బొడము. 982

వ. మఱియు మానత్రయంబున నఖ రోమాస్థి చర్మంబులు లింగచ్ఛిద్రంబులును గలిగి, నాలవమాసంబున సప్తధాతువులు, పంచమమాసంబున క్షుత్తృష్ణలు గలిగి, షష్ఠమాసంబున మావిచేత బొదువంబడి, తల్లికుఱిని దక్షిణభాగంబునం దిరుగుచు, మాతృభుక్తాన్న పానంబులవలనఁ దృప్తింబొందుచు. ¹సమ స్తధాతువులును గలిగి జంతుసంకీర్ణం బగు వి ణ్మాత్ర గర్తంబందుఁ దిరుగుచుఁ, గ్రిమిభక్షిత శరీరుండై మూర్ఛలం బొందుచుఁ, దల్లిభక్షించిన కటుతిక్తోష్ణ లవణ క్షరామ్లా ద్యుల్పణంబు లైన రసంబులచేతఁ బరితప్తాంగుం డగుచు, జరాయువునఁ గప్పంబడి, బహిః ప్రదేశంబునందు నాంత్రంబులచేత బద్ధం డై, కుషీయందు శిరంబు మోపికొని, భుగ్నంబైన పృష్ఠ*గ్రీవోదరుండై, స్వాంగచలనంబునందు నసమర్థుం డగుచుఁ, బంజరంబులందు బద్ధశకుంతంబు చందంబున నుండి, దై వకృతంబైన జ్ఞానంబునం

1. చరమంబగు నంద తామిస్ర. (ట. డ. ద. బ.) 2. కర్కంధు వంతయౌ (తం. వా.)

కల్పంబునై (క. బ.) 3. సప్తధాతువులు (హ); ఏదమాన ధాతువులు (తం. వా.)

* భుగ్నపృష్ఠ గ్రీవుండై - అని యుండుట యుచితము.

భుగ్నపృష్ఠ శిరోధర - అని మూలము. (81-9)

బూర్వజన్మ దుష్కర్మశతంబులం దలంపుచు, దీప్తోచ్ఛ్వాసంబు నేయుచు, నే సుఖంబునుం బొందక వర్తించు. అంత నేడవమాసంమున లబ్ధిజ్ఞానుండై చేష్టలు గలిగి, విట్క్రిమి సోదరుండై యొకదిక్కున నుండక సంచరింపుచు, బ్రహ్మాతి మాదుతంబులచేత నతివేపితుం డగుచు, యాచమానుండును దేహాత్మదర్శియు, బునర్గర్భవాసంబునకు భీతుఁడు నగుచు బంధనభూతంబు లగు నస్త్రధాతువులచే బద్ధుం డై, కృతాంజలిపుటుండును దీనపదనుండు నై. జీవుండు చా నెవ్వనిచే నుదరంబున వసియింప నియమింపంబడె నట్టి సర్వేశ్వరు నిట్లని స్తుతియించు. 983

—: గర్భస్థం దగు జీవుండు భగవంతుని స్తుతించుట :—

- క. అనయమును భువనరక్షణ, మునకై న్వేచ్ఛాసురూపమునఁ బుట్టెడి విష్ణుని భయవిరహిత మగు పద, వనజయుగం బర్ధిఁ గొల్తు వారని భక్తి. 984
- వ. అదియునుం గాక పంచభూత విరహితుం డయ్యుం బంచభూత విరచితం బైన శరీరంబునందుఁ గప్పంబడి, యింద్రియ గుణార్థ చిదాభాస జ్ఞానుండ నై న నేను.
- సీ. ఎవ్వఁడు నిఖిలభూతేంద్రియమయ మగు మాయావలంబన మహిత కర్మ బద్ధుఁ డై వర్తించుపగిది దందహ్యమానం బగు జీవచిత్తంబునందు నవికార మై శుద్ధ మై యఖండ జ్ఞానమున నుండు వానికి ముఖ్యచరితు నకు నకుంతితశౌర్యునకుఁ బరంజ్యోతికి సర్వజ్ఞునకుఁ గృపాశాంతమతికిఁ
- తే. గడఁగియుఁ బ్రకృతిపురుషులకంటెఁ బరముఁడై నవానికి మ్రొక్కెద నస్మదీయ దుర్బరోదగ్ర భీకర గర్భనరక, వేదనలు మాన్చి శాంతిఁ గావించుకొనుట. 985
- సీ. నావుడు సుతునకు దేవహూ తిట్లను మహితాత్మ! యెవ్వని మాయచేత ఘనమోహు లై గుణకర్మనిమిత్త సాం సారికమార్గ సంచారములను ధృతిచెడి యెలసి యేదిక్కు నెఱుంగక హరిపద ధ్యానంబు నాత్మ మఱచి యుండు వారలకు నే యుక్తియు న మృహాపురుషు ననుగ్రహబుద్ధి లేక
- తే. తద్గుణధ్యాన తస్మార్థి దర్శనములు, గోచరించుట యెట్లు! నాకును బ్రబోధ కలితముగ నానతిమ్మన్నఁ గపిలుఁ డనియె, నంబతోడను సుగుణకదంబతోడ.
- వ. అట్టి యీశ్వరుండు కాలత్రయంబునందున జంగమస్థావరాంతర్యామి యగుటం జేసి జీవకర్మమార్గంబులం బ్రవర్తించువారు తాపత్రయ నివారణంబు కొనుట భజియింతు రని మఱియు నిట్లనియె,

- క. జనయిత్రీ! గర్భమందును, ఘన క్రిమి విజ్ఞాత్ర రక్త గర్తములోనఁ
మునుఁగుచు జరరాగ్నిని దిన, దినమును సంతవ్యమానదేహుం డగుచుఁ. 989
- ఆ. దీనవదనుఁ డగుచు దేహి యీ దేహంబు, వలన నిర్గమింపఁ దలఁచి చనిన
నెలల నెన్నికొనుచు నెలకొని గర్భంబు, వలన వెడలఁద్రోయువారు గలరె?
- వ. అని తలంపుచు దీనరక్షకుం డైన పుండరీకాక్షుండు దన్ను గర్భనరకంబువలన
విముక్తునిం జేయ న మృహాత్మునికిఁ బ్రత్యుపకారంబు నేయలేమికి నంజలి
మాత్రంబు నేయ దగు నట్టి జీవుండ నైన నేను శమదమాధి యుక్తం బైన
శరీరంబునందు విజ్ఞాన దీ పాంకురంబునం బురాణపురుషు నిరీక్షింతు. అని
మఱియు నిట్లనియె, 991
- సీ. ¹నెలకొని బహుదుఃఖములకు నాలయ మైన యీ గర్భనరకము నేను వెడలఁ
జాల బహిఃప్రదేశమునకు వచ్చిన ననుపమ దేవమాయా విమోహి
తాత్ముండ నైన ²ఘోర మగునట్టి సంసార చక్రమందును బరిభ్రమణశీలి
నై యుండవలయుఁ దా నదిగాక గర్భంబు నం దుండు శోకంబు నపనయించి
- తే. యాత్మ కనయంబు సారథి యైనయట్టి, రుచిర విజ్ఞానమునఁ దమోరూప మైన
భూరి సంసారసాగరోత్తారణంబు, చేసి యీ యాత్మ నరసి రక్షించుకొందు. 992
- వ. మఱియును, 993
- చ. ³భర మగుచున్న దుర్వ్యసన భాజన మై ఘన దుఃఖమూల మై
యరయఁగఁ బెక్కుతూట్లు గల దై క్రిమిసంభవ మైనయట్టి దు
స్తర బహుగర్భవాసముల సంగతి మాన్పుటకై భజించెదఁ
నరసిజనాభ భూరి భవసాగరతారక పాదపద్మముల్. 994
- క. అని కృతనిశ్చయుఁ డై యే, చిన విమలజ్ఞాని యగుచు జీవుఁడు గర్భం
బున వెడల నొల్లకుండఁ, జనియెడు నవమాసములును జననీ! యంతఁ. 995
- వ. దశమమాసంబున వాని నధోముఖుం గావించిన సుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసంబులు
లేక ఘన దుఃఖభాజనుండును, విగతజ్ఞానుండును, ⁴రక్తదిగ్ధాంగుండు నై
(విష్టాస్థక్రిమిం దోలి నేలం బడి యేడ్చుచు జ్ఞానహీనుం డై జడుంబోలె నుండి,
యంత నిజభావానభిజ్ఞు లగు) నితరులవలన వృద్ధిం బొందుచు నభిమతార్థంబులం
1. నెలకొని (క. చ. ట.); మునుకొని (జ) 2. ఘోరతమమగు (హ) 3. పరఁగుచున్న
(హ. తం. వా.) 4. రక్తవిజ్ఞాత్ర పంకిలుండును (క. చ. ట. త. డ.)

జెప్పనేరక యనేక కీటసంకులం బైన పర్యంకంబునందు శయానుం డై యవయ
వంబులు కంఠాయమానంబు లైన గోఁకనేరక యాన నోట్టాన గమనంబుల
నశక్తుం డై తన శరీరచర్యంబు మశక మత్కుణ మషికాదులు వొడువఁ గ్రము
లచే వ్యథంబడు క్రిమికుం బోలి, దోదూయమానుం డై రోదనంబునేయుచు,
విగతజ్ఞానుం డై యుండుచు, శై శవంబునం దత్త త్రిక్రియానుభవంబు గావించి,
పొగండవయస్సునఁ ద దనురూపంబు లగు నధ్యయనాది దుఃఖంబు లనుభవించి,
తదనంతరంబ యౌవనంబు ప్రాప్తం బైన నభిమతార్థ ఫలప్రాప్తికి సాహస
పూర్వంబు లగు వృథాగ్రహంబులు సేయుచు పంచమహాభూతార్థంబు లగు దేహం
బందుఁ బెక్కు మాటు లహంకార మమకారంబులు సేయుచుఁ దదర్థంబులైన
కర్మంబు లాచరింపుచు, సంసార బద్ధుం డగుచు, దుష్పురుష సంగమంబున
శిశ్నోదర పరాయణుం డై వర్తింపుచు, (నజ్ఞానంబునం జేసి వర్ధిష్యమాణ రోషుం
డగుచు, దత్పులంబు లగు దుఃఖంబు లనుభవించుచు, గాముకుండై నిజ నాశనం
బునకు హేతువు లగు కర్మంబులం బ్రవర్తింపుచుండు.) మఱియును, 996

సీ. జనయత్రి! సత్యంబు శౌచంబు దయయును ధృతియు మౌనంబు బుద్ధియును సిగ్గు
క్షమయును యశమును² శమదమ భగములు మొదలుగాఁ గల గుణంబులు నశించు
జనుల కసత్సంగమున నని యెఱిగించి వెండియు నిట్లను వినుము మూఢ
హృదయులు శాంతివిహీనులు దేహాత్మ బుద్ధులు సంగనా మోహపాశ

తే. బద్ధ కేళీమృగంబుల పగిదిఁ దగిలి, పరవశ స్వాంతముల శోచ్యభావు లైన
వారిసంగతి విడువంగవలయు నందు, సంగనాసంగమము దోషమండ్రు గాన. 997

ప. దీని కొక్క యితిహాసంబు గలదు. తొల్లి యొక్కనాఁడు ప్రజాపతి తన కూతు
రైన భారతి మృగీరూపధారిణి యై యుండం జూచి తదీయ రూపరేఖా
విలాసంబులకు నోటువడి వివశీకృతాంతరంగుండును. విగత శ్రవుండును నై
(కిమ్మగరూపంబు నొంది త దనుధావనంబు హేయం బని తలంపక ప్రవర్తించెం
గావున) సంగనాసంగమంబు వలవదు. అస్మదీయ నాభీకమల సంతాత చతు
ర్ముఖ నిర్మిత మరీచ్యా ద్యుద్భూత కళ్యపాది కల్పిత దేవ మనుష్యాదులందు
మాయాబలంబునం గామినీజనమధ్యంబున విఖండితమనస్కుండు గాకుండుటకుఁ
బుండరీకాక్షం డైన నారాయణ ఋషికిం దక్క నన్యులకు నెవ్వరికిని దీర దని
వెండియు నిట్లనియె. 998

1. స సత్పురుష (క. చ. ట. జ. ద. ద.) 2. శమమును దమమును (క. ట. ద. ద. బ. తం.
పా.); శమోదమో భగ శ్చేతి యత్సంగా ద్యాతి సంక్షయమ్. (31-34) భగదత్సన్నితిః (వ్యా)
3. చాఁపని చేసెంగావున (క. చ. ట. జ. ద. ద. బ.)

తే. రూఢి నా మాయ కామిసీరూపమునను, బురుషులకు నెల్ల మోహంబుఁ
బొందఁ జేయుఁ
గానఁ బురుషులు సతుల సంగంబు మాని, యోగవృత్తిఁ జరింపుచు నుండవలయు.

క. ధీరతతో మ త్వద సర, సీరుహ సేవాసురక్తిఁ జెందిన వారల్
నారీసంగము నిరయ, ద్వారముగా మనములందుఁ దలఁపుదు రెందు॥. 1000

క. హరిమాయా విరచిత మై, తరుణీరూపంబుఁ దాల్చి ధరఁ బర్విన చు
ధుర తృణపరివృత కూపము, కరణి నదియు మృత్యురూపకం బగు మఱియు॥.

చ. ధన పశు పుత్ర మిత్ర వనితా గృహ కారణభూత మైన యీ
తనువున నున్న జీవుఁడు పదంపడి యెట్టి శరీర మెత్తిన
న్ననుగత మైన కర్మఫల మందక పోవఁగరాదు మిన్ను వ్రాఁ
కిన భువి దూఱిన॥ దిశల¹ కేగిన నెచ్చటనైన దాఁగిన॥. 1002

వ. అట్టి పురుషరూపంబు నొందిన జీవుండు నిరంతర శ్రీసంగంబుచే విత్తాపత్య
గృహాది ప్రదం బగు శ్రీత్వంబు నొందు. ఈ క్రమంబున సంగనారూపుం డగు
జీవుండు మన్మాయచే బురుషరూపంబు నొంది, ధనాదిప్రదుం డగు భర్తను
నాత్మబంధకారణం బగు మృత్యువునుగ నెఱుంగవలయు. మఱియు జీవోపాధి
భూతం బగు లింగదేహంబుచే స్వావాస భూతలోకంబున నుండి, లోకాంతరంబు
నొందుచుం, శ్రావణ కర్మఫలంబు ననుభవింపుచు, మఱలఁ గర్మాదులం దాసక్తుం
డగుచు, మృగయుండు గాననంబున ననుకూల సుఖప్రదుం డైనను మృగంబునకు
మృత్యు పగుచందంబున జీవుండు భూతేంద్రియ మనోమయం బైన దేహంబు
గలిగి యుండు. అట్టి దేహనిరోధంబె మరణంబు. అవిర్భావంబె జన్మంబు. కాన
సకల శస్త్ర విషయ జ్ఞానంబు గలుపుటకు జీవునకు సాధనంబు చక్షురింద్రియంబు.
ద్రష్ట దర్శనీయ యోగ్యతా ప్రకారంబున జీవునకు జన్మమరణంబులు లేవు.
కావున భయకారృణ్యంబులు విడిచి, సంభ్రమంబు మాని, ²జీవ ప్రకారంబు జ్ఞానం
బునం దెలిసి, ధీరుండై ముక్తసంగుం డగుచు యోగ వైరాగ్యయుక్తం బైన
సమ్యక్ జ్ఞానంబున మాయా విరచితం బైన లోకంబున దేహాదులం దాసక్తి
మాని. వర్తింపవలయు. అని చెప్పి వెండియు నిట్లవియె,

1003

1. గీర్తాని యెచ్చటనెని (తం.) 2. జగత్ప్రకారంబు (క. చ. బ.)

అధ్యాయము - ౩౨

సీ. దృహమందు వర్తించు గృహమేధులగువారు మహిత ధర్మార్థకామములకొఱకు
సంప్రీతు లగుచుఁ దత్సాధనానుష్ఠాన నిరతులై వేదనిర్ణీత భూరి
భగవత్సుధర్మ తద్భక్తి పరాజ్ఞులు లై దేవగణముల ననుదినంబు
భజియింపుచును భక్తిఁ బైతృక కర్మముల్ నేయుచు నెప్పుడు శిష్టచరితు

తే. లగుచుఁ దగ దేవపితృ సువ్రతాఢ్యులైన, కామ్యచిత్తులు ధూమాదిగతులఁ జంద్ర
లోకములఁ జెంది పుణ్యంబు లోప మైన, మరలి వత్తురు భువికి జన్మంబు నొంద.

వ. అదియునుం గాక, 1005

తే. ప్రవిమ లానంత భోగి తల్పంబునందు, యోగనిద్రాకు వై హరి యున్నవేళ
నఖిల లోకంబులును విలయంబునొందు, నట్టి సర్వేశ్వరునిఁగూర్చి
యనఘమతులు.

మ. పరికింపఁ నిజ ¹వర్జధర్మ గరిమఁ బాటిల్లు పంకేరుహో
దర విన్యస్త సమస్త ధర్మముల శాంతస్వాతు లై సంగముం
బరివర్జించి ²విశుద్ధచిత్తు లగుచుఁ బంకేజ పత్రేక్ష జే
తర ధర్మైక నివృత్తు లై సతతముం దైత్యారిఁ జింతింపుచుఁ.

1007

సీ. మఱియు నహంకార మమకార శూన్యులై యర్థి వర్తింపుచు సర్చిరాది
మార్గ గతుండును మహనీయ చరితుండు విశ్వతోముఖుఁడును విమల యశుఁడు
జగదుద్భవ స్థాన సంహార కారణుం డవ్యయుఁ డజుఁడు పరాపరుండు
పురుషోత్తముఁడు నవపుండరీకాక్షుండు నైన సర్వేశ్వరు నందుఁ బొంది

తే. మానితాపునరావృత్తి మార్గ మైన, ప్రవిమ లానందతేజో విరాజమాన
దివ్యపదమున సుఖియించు ధీరమతులు, మరలిరా రెన్నఁటికిని జన్మముల నొంద.

వ. * (మఱియుఁ బరమేశ్వర దృష్టిచే హిరణ్యగర్భు నుపాసించువారు సత్యలోకంబున
ద్విపరార్థావసానం బగు ప్రళయంబుఁ దనుకఁ బరుం డగు చతురాననం బరమాత్మ
రూపంబున ధ్యానంబు నేయుచు నుండి) పృథివ్యప్రేక్షో వాయ్వాకాశ
మానసేంద్రియ (శబ్దాది) భూతాదులతోడం గూడ (లోకంబునుం) బ్రకృతి
యందు లీనంబునేయ సర్వేశ్వరుండు సకల సంహర్త యగు సమయంబున

1. భక్తి యుక్తి (హ. తం. వా.) 2. విలుప్త కర్ములగుచో (క. చ. ట. త. జ. ద. బ.)

* కొన్ని ప్రతులందులేదు.

గతాభిమానంబులు గలిగి, బ్రహ్మతోకవాసు లగు నాత్మలు బ్రహ్మతోడం గూడి
¹పరమానందరూపుండు (సర్వోత్కృష్టుండు) నగు పురాణపురుషుం బొందు
 దురు. కావున నీవు సర్వభూత హృదయవద్మ నివాసుండును, శ్రుతానుభావుం
 డును, (నిష్కళంకుండును, నిరంజనుండును, నిర్ద్వంద్వండును నగు పురుషుని
 భావంబుచే) శరణంబు నొందు మని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె, 1009

మ. సకల స్థావరజంగమ ప్రతతికిఁ జర్చింపఁ దా నాద్యుఁడై
 యకలంక శ్రుతి గర్భుఁడుం ²బరముఁడు నైననట్టి యీశుండు నే
 వక యోగింద్ర కుమార సిద్ధ ముని దేవశ్రేణి యోగప్రవ
 ర్తక మై తన్ను భజింపఁ జూపు సగుణబ్రహ్మంబు లీలాగతిఁ. 1010

సీ. అట్టి సర్వేశ్వరుం డాయీ కాలంబు లందును దద్గుణవ్యతికరమున
 జనియింపుచుండు నీచాక్షున ఋషిదేవ గణములు దమతమ కర్మనిర్మి
³తై శ్వర్య పారమేష్ఠ్యములందు పురుషత్వమును బొంది యధికారములు వహించి
 వర్తించి క్రమ్మట వత్తురు మఱి కొంద టారూఢ కర్మానుసార మైన

తే. మనములను జాలఁ గలిగి ధర్మములయందు, శ్రద్ధతోఁ గూడి యప్రతిషిద్ధ మైన
 నిత్య నైమిత్తికాచార ⁴నియతు లగుచు, దగిరజోగుణకలిత చిత్తములు గలిగి.

వ. సకాము లై యింద్రియజయంబు లేక పితృగణంబుల నెల్లప్పుడుఁ బూజింపుచు
 గృహంబులయందు వర్తించి *(హరిపరాజ్ఞులులగు) వారు దైవర్గిక పురుషు
 లని చెప్పంబడుదురు. 1012

చ. వినుత గుణోత్తరుండు నురు⁵విక్రముఁడైన హరిం భజించి త
 న్మనన లన త్కథామృతము మానుగఁ గ్రోలుట మాని దుష్కథల్
 విని ముద మందుచుందురు వివేకవిహీనత నూరఁబంది యా
 త్మను ⁶మధురాజ్య భక్ష్యములు మాని పురీషము కేఁగుచాక్షునఁ. 1013

చ. అలవడ ధూమమార్గగతు లై పితృలోకముఁ బొంది పుణ్యముం
 బొలసినవారు ⁷దొంటి తమపుత్రులకుం దగఁ దాముఁ బుట్టి వి
 హ్వలమతి గర్భగోళవతనాది పరేత⁸ధరా క్రియాంత మై
 వెలసిన కర్మ మిం దనుభవించురు గావున నీవు భామినీ! 1014

1. అమృతరూపుండు (క.చ.బ.) 2. బరుఁడు సర్వాద్యుండు నీశుండు (హ) 3. తములగు
 పారమేష్ఠ్యములందు పురుషుల (క.చ.ట.బ.ద.బ.) 4. నిపుణులగుచు (హ. తం. వా.)

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులందు లేదు.

5. విక్రముఁడున్నగునట్టి విష్ణుకీ, ర్తన రుచిరామృతంబు ప్రమదంబున (క. చ. బ.) 6. మధురాది
 (చ.ట.బ.ద.బ.ద) 7. ద్రోబ్బి (క.త.ద.జ.న.బ.) ద్రోవ (చ) 8. ధరాగతాంతమై (క.బ)

క. విను సర్వభావములఁ బర, ముని సనము ననంతు నీకుఁ బురుషోత్తముని
స్వనయఘ ఖజియింపుము ముద, మునఁ బునరావృత్తిలేని ముక్తి లభించుకా.

వ. అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. (భగవంతుం డగు వాసుదేవునియందుం)
* (బ్రయుక్తం బగు భక్తియోగంబు బ్రహ్మసాక్షాత్కార సాధనంబు లగు
వైరాగ్య జ్ఞానంబులం జేయు). అట్టి భగవద్భక్తియుక్తంబైన(చిత్తం బింద్రియ
వృత్తులచే సమంబు లగు) నర్థంబులందు వైషమ్యంబును, ప్రియా ప్రియంబు
లును లేక నిస్సంగంబు సమదర్శనంబు హేయోపాదేయ విరహితంబు నై
యారూఢం బైన యాత్మపదంబు నాత్మచేఁ జూచుచుండు. జ్ఞానరూపుండును,
పరబ్రహ్మంబును, పరమాత్ముండును, నీశ్వరుండును సగు పరమపురుషుం డేక
రూపంబు గలిగియుండియు (దృశ్యద్రష్టృ కరణంబులచేతఁ బృథగ్భావంబును
బొందుచుండు. ఇదియ యోగికి సమగ్రం బగు) యోగంబునంజేసి ప్రాప్యం
బగు ఫలంబు. కావున విషయవిముఖంబు లగు నింద్రియంబులచేత జ్ఞానరూపంబు
హేయగుణరహితంబు నగు బ్రహ్మంబు మనోవిభ్రాంతింజేసి (శబ్దాదిధర్మం బగు
నర్థరూపంబునం దోచు). అది యెట్లు లర్థాకారంబున దోచునని యడిగితివేని
యహంకారంబు గుణరూపంబునంజేసి త్రివిధంబును. భూతరూపంబునం బంచ
విధంబును, నింద్రియరూపంబున నేకాదశవిధంబు నై యుండు. (జీవరూపుండగు
విరాట్పురుషుండు) జీవవిగ్రహం బైన యండంబగు జగంబునం దోచుచుండు,
దీని శ్రద్ధాయుక్తం బైన భక్తిచేత యోగాభ్యాసంబునం జేసి సమాహిత మన
స్కుండై నిస్సంగంబున విరక్తుం డైనవాఁడు పొడగనుచుండు. అది యంతయు
బుధజన పూజనీయ చరిత్రవు గావున నీకుం జెప్పితి. సర్వయోగ సంప్రాప్యం
డును నిర్గుణుండును భగవంతుండని చెప్పిన జ్ఞానయోగంబును మదీయ భక్తి
యోగంబును నను రెండు నొక్కటియ. ఇంద్రియంబులు భిన్నరూపంబులు గావున
నేకరూపం బైన యర్థం బనేకవిధంబు లగున స్లేకం బగు బ్రహ్మం బనేకం
బుగఁ దోచు. మఱియు,

1016

సీ. అంబ! నారాయణుం డఖిలశాస్త్రములను సమధికానుష్ఠిత సవనతీర్థ
దర్శన జపతపోఽధ్యయన యోగక్రియా దాసకర్మంబులఁ ¹గానఁబడఁడ
యేచినమనము బాహ్యేంద్రియంబుల గెల్చి సకలకర్మ త్యాగసరణి నొప్పి
తలకొని యాత్మతత్త్వజ్ఞానమున మించి యుడుగక వైరాగ్యయుక్తిఁ దనరి

* కొన్ని తాళప్రతులలో లేదు.

1. గానఁబడక (హ); గానఁబడఁడు (క. చ. ద. బ.)

తే. మహితఫలసంగరహిత ధర్మమునఁదనరు, నట్టిపురుషుండు దలపోయ నఖిలహేయ
గుణములను బాసి కల్యాణగుణవిశిష్టుఁ, డైన హరి నొందుఁ బరమాత్ము
ననఘుఁ డగుచు. 1017

వ. అది గావున నీకుం జతుర్విధ భక్తియోగప్రకారంబు దేటవడ నెఱింగించితి.
అదియునుం గాక (కాలరూప యగు) మదీయగతి జంతువులయందు నుత్పత్తి
వినాశరూపంబుల నుండు. అవిద్యాకర్మ నిర్మితంబులైన జీవునిగతు లనేక ప్రకా
రంబు లై యుండు. అదియు జీవాత్మ వానియందుం బ్రవర్తించి (యాత్మగతి
యిట్టిదని) మెఱుంగక యుండు. అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె. (ఇట్టి యతి
రహస్యం బగు) సాంఖ్యయోగ ప్రకారంబు ఖలునకు నవినీతునకు జడునకు దురా
చారునకు డాంబికునకు నింద్రియలోలునకు పుత్ర దారాగారా ద్యత్యంతానక్త
చిత్తునకు భగవద్భక్తిహీనునకు విష్ణుదాసులయందు ద్వేషపడు వానికి నుపదేశింప
వలవడు. శ్రద్ధాసంపన్నుండు భక్తుండు వినీతుండు నసూయా రహితుండు సర్వ
భూతమిత్రుండు శుశ్రూషాభిరతుండు బాహ్యార్థజాత విరక్తుండు శాంతచిత్తుండు
నిర్మతస్సరుండు శుద్ధాత్ముండు మద్భక్తులయందు ప్రేమగలవాఁడు నన్యకాంతా
విముఖుండు నిష్కాముండు నగు నధికారికి నుపదేశింప నర్హం బగు. ఈ యుపా
ఖ్యానం బే పురుషుండేని పతివ్రత యగు నుత్తమాంగనయేని శ్రద్ధాభక్తులుగలిగి
మదర్పిత చిత్తంబున న్విసుఁ బరియించు నట్టి పుణ్యాత్ములు మదీయ దివ్యస్వరూ
పంబుఁ బ్రాపింతురు. అని చెప్పెనని మైత్రేయుండు విదురునకు వెండియు నిట్ల
నియె. ఈ ప్రకారంబునం గర్థమదయిత యైన దేవహూతి కపిలుని వచనంబులు
విని నిర్ముక్త మోహపటల యగుచు సాష్టాంగ దండప్రణామంబు లాచరించి
తత్త్వవిషయాంకిత సాంఖ్యజ్ఞాన ప్రవర్తకం బగు స్తోత్రంబు సేయ నుపక్రమించి
కపిలున కిట్లనియె.

1018

అధ్యాయము—౯౯

సీ. అనయంబు విసు మింద్రియార్థ ¹మనోమయంబును భూతచయమయంబును

2నమస్త

భూరి జగద్భీజ భూతంబును గుణప్రవాహ కారణమును వలనుమెఱయు
3నారాయణాభిఖ్య నాఁ గల భవదీయ దివ్యమంగళమూర్తిఁ దేజరిల్లు
చారు భవద్గర్భ సంజాతుఁ డగునట్టి కమలగర్భుండు 4సాక్షాత్కరింప

1. మనోమయంబును (వా) 2. నమస్త (క. చ. బ.) 3. నారాయణంబును ననఁగల (క. చ. ట. డ. బ.) 4. సాక్షాత్కరించె, నదియు నానావిధంబులై యలరు శక్తి (త. జ. డ. బ.)

తే. లేక మనములఁ గనియె ననేకశక్తి. వర్గములు గల్గి సుగుణప్రవాహరూప
మంది విశ్వంబు దాల్చి సహస్రశక్తి, కలితుఁడై సర్వకార్యముల్ గలుగఁజేయు.

వ. అంత, 1020

తే. ¹అతుల భూరి యుగాంతంబునందుఁ గవట, శిశువ వై యొంటిఁ గుడినిక్షిప్త నిఖిల
భువననివహుండ వై మహాంభోధినడుమఁ, జారు వటపత్రతల్పి సంస్థాయి వగుచు.

తే. లీల నాత్మీయ పాదాంగుళీ వినిర్గ, తామృతము గ్రోలినట్టి మహాత్మా! నీవు
గణఁగి నా పూర్వభాగ్యంబుకతన నిపుడు, పూని నా గర్భమున ²నేఁడు పుట్టితయ్య!

వ. అట్టి పరమాత్ముండ వై న నీవు, 1023

సీ. వరుస విగ్రహ పారవశ్యంబునను జేసి రఘురామ కృష్ణ వరాహ నార
సింహాది మూర్తు లంచితలీల ధరియించి దుష్టవిగ్రహమును శిష్టపాల
నమును గావింపుచు నయమున సద్దర్శ నిరతచిత్తులకు వర్ణింపఁదగిన
చతురాత్మతత్త్వ విజ్ఞానప్రదుండ వై వర్తింతు వనఘ ! భవ న్మహత్త్వ

తే. మజున కైనను వాక్రువ్వ నలవిగాదు, నిగమజాతంబు లైన వర్ణింపలేవ
యెఱిఁగి సంస్తుతి నేయ నే నెంతదాన? వినుత గుణశీల! మాటలు వేయునేల ?

వ. అదియునుం గాక, 1025

క. ధీమహిత! భవ న్మంగళ, శివామ స్మరణాను కీర్తనము గల హీనుల్
శ్రీమంతు లగుదు రగ్ని, ష్టోమాది కృ దాశికంఠె శుద్ధులు దలఁపఁ. 1026

వ. అదియునుం గాక. 1027

క. నీ నామస్తుతి శ్వపచుం, దైనను జిహ్వోగ్రమందు ననుసంధింపన్
వానికి సరి భూసురుఁడు, గానేరఁడు చిత్ర మది జగంబుల సరయఁ. 1028

ఉ. ఈ విధ మాత్మలం దెలిసి యెప్పుడు సజ్జనసంఘముల్ జగ
త్పావన మైన నీ గుణకథామృత మాత్మలఁ గ్రోలి సర్వతీ
ర్థావళిఁ గ్రుంకినట్టి ఫల మందుదు రంచు సమస్తవేదముల్
వావిరి బల్కుఁ గావునను వారలు ధన్యులు మాన్యు లుత్తముల్. 1029

1. ప్రళయకాలంబునం దంఘ్రిపాయి కపట (హ) 2. నెట్లు పుట్టితివయ్య (క. చ. బ. హ.)
3. నామస్మరణ ప్రకీర్తనము గలవారల్. (క. చ. ట. త. జ. ద. బ.)

వ. అది గావునఁ బరబ్రహ్మాంబు పరమపురుషుండవు ప్రత్యజ్ఞునో విభావ్యుండవు
నమస్త జన పాపనివారక స్వయంప్రకాశుండవు వేదగర్భుండవు శ్రీమహా
విష్ణుండవు నగు నీకు వందనంబు లాచరించెద. అని స్తుతియించినఁ బరమ
పురుషుండు మాతృవత్సలుండు నగు కపిలుండు కరుణా¹రస సాంద్ర హృదయ
కమలుం డై జనని కిట్లనియె, 1030

తే. తవిలి సుఖరూపమున మోక్షదాయకంబు, నైన యీ యోగమార్గమే నంబ! నీకు
నెఱుంగ వివరించి చెప్పితి నిది దృఢంబు గాఁగ భక్తి ననుష్ఠింపు కమలనయన!

క. జీవన్ముక్తి లభించుం, గావున నేమఱక తలఁపుఁ గైకొని దీనిఁ
వావిరి నొల్ల నివారికిఁ, దావల మగు మృత్యుభయము దవ్వగు సుఖముఁ. 1032

క. అని యిట్లు దేవహూతికి, మన మలరఁగఁ గపిలుఁ డాత్మమార్గము నెల్లఁ
వినిపించి చనియె నని విదు, రునకుఁ మైత్రేయమునివరుం డెఱిఁగించెఁ. 1033

వ. ఆట్లు కపిలుండేగిన పిదప దేవహూతియుం బుత్రుండు నెప్పిన యోగమార్గం
బున విజ్ఞానంబు గలిగియుండియుం బెనిమిటి యైన కర్దమునిం దనయుం డైన
కపిలునిం బాసి, నష్టవత్స యగు చందంబునఁ దల్లడిల్లుచుఁ, గపిలమహా
మునిం దలంపుచుం, గర్దమ²తపస్సామర్థ్యజనితం బైన యట్టి, 1034

ఉ. మానిత సౌరభప్రసవ మంజుల పక్వఫల ప్రవాళ భా
రాసత చూతపోత విటపాగ్ర నికేతన³ రాజకీర స
మ్మానితరాసులాప⁴ పరిమండిత కర్దమతాపసాశ్రమో
ద్యాన వనప్రదేశ కమలాకరతీర నికుంజపుంజముల్. 1035

వ. వెండియు, 1036

సీ. అంచిత స్ఫటికమయ⁵ స్తంభదీప్తిచేఁ గొమరారు మరకతకుడ్యములను
స జ్ఞాతివజ్రాల స జ్ఞాలక రుచుల భాసిల్లు నీల సోపానములను
దీపింపు చంద్రకాంతోపల వేదుల విద్రుమ గేహశీ విలసితముల
హాటకరత్న కవాటశోభితముల నలరిన సౌధకా లాంగణముల

తే. పర పయః ఘనపటల పాండుర కరీంద్ర, దంత నిర్మిత⁶ ఖట్వాతిధవళ పట్ట
7రచిత శయ్యాకులును జతురంతయాన, కనకపీఠాది వస్తుసంఘములు నెల్ల. 1037

1. చంద్రో (తం.వా.) 2. ఉత్త్ర సామర్థ్యంబులైన యట్టి (హ) 3. రాజకీర కేతి నికరాసులాప
(క.చ.బ.) రాజకీరస, మ్మానిసుఖానులాప (తం.వా.) 4. పరికీర్తిత (క.చ.బ.) 5. స్తంభకంబుల
(క.చ.త.బ.); స్తంభరోచుల(బ) 6. ఖట్వాంగ ధవలపటలి(క.చ.బ.) 7. రచిత ఖట్వాంబులను(క.చ.బ.)

వ. మఱియు వికచ కమల కుముద సౌగంధిక బంధుర సుగంధానుబంధి గంధవహ శోభితంబు, నరవిందనిష్యంధ కంఠశిత మరంద రస పాన మదవదిందిరి సందోహ యుంకార సంకులంబు నై చెలువారు బావులు గలిగి, †పురందర సుందరీ నందితం బైన కర్దమాశ్రమంబు పరిత్యజించి * (కుటిలంబులైన కుంత లంబులు జటిలంబులుగా ధరియించి) సరస్వతీ బిందునరోవరంబులం ద్రిషవణి స్నానంబు గావింపుచు నుగ్ర తపోభారంబునం గృశీభూత శరీర యై నిజకుమారుండును, బ్రసన్నవదనుండును, గపిల నామధేయుండును నగు నారాయణుని (సమస్త సవ్యస్త చింతలచే) ధ్యానంబు నేయుచుఁ బ్రవాహరూపం బైన భక్తి యోగంబున నధిక వైరాగ్యంబున యుక్తానుష్ఠానజాతంబు బ్రహ్మత్వాపాదకంబు నగు జ్ఞానంబును విశుద్ధ మనంబునుం గలిగి,

1038

సీ. అనయంబు నాత్మనాయకుండును విశ్వతో ముఖుఁడనంతుండు పరముండు నజుండు చతురుండు నిజపరిజ్ఞాన దీపాంకుర మహిమ నిరస్త సమస్తభూరి మాయాంధకారుఁ డమేయుఁ డీశ్వరుఁ డగు నా పరబ్రహ్మంబునం దవిరత బద్ధ తత్త్వజ్ఞాన పరతచే నిర్ముక్త జీవభావమున విశిష్ట యోగ

తే. భవ్యసంప్రాప్త నిర్మల బ్రహ్మభావ, ములను గలిగి సమాధిచే నెలమిఁ దనరు నపునరావృత్త చగు త్రిగుణప్రధాన, తత్త్వముల నొప్పి సంతతోదార నియతి.

తే. కలలఁ దోచిన వస్తుసంఘముల మేలు, కని కనుంగొనఁగా లేని మనుజు పోల్కి బొలఁతి దనయాత్మ మఱివి యిమ్ముల సధూమ, మైన పావకుగతినుండె నంతలోన.

క. గురుయోగ శక్తిచే నం, బరతలమున కెగసి సత్కృపామయుఁ డగు నా పరవాసుదేవు చరణాంబురుహయుగ న్యస్తచిత్తము గలది యగుచు. 1041

వ. ఇట్లు కపిలోక్త మార్గంబున దేవహూతి శ్రీహరియందుఁ గలనె. ఆ య్యంగనా రత్నంబు మోక్షంబునకుం జనిన క్షేత్రంబు సిద్ధిప్రదం బను పేరం బరఁగి ప్రసిద్ధి వహించె. అంత నక్కడఁ గపిలుండు దల్లి చేత ననుజ్ఞాతుం డై సిద్ధ చారణ గంధర్వాప్సరో ముని నివహ సంస్తూయమానుం డగుచు సముద్రునిచేత దత్తార్పణ పూజానికేతనంబులు వడసి, సాంఖ్యాచార్యాభిప్రుతం బగు యోగంబు నవలంబించి (లోకత్రయ) శాంతికౌఠకు సమాహితుం డై (స్వ పిత్రాశ్ర

+ దానదాసిజన సఖిజనంబులను ననేక విచిత్రాభరణ పరిమళ ద్రవ్యంబులను బరిత్యజించి

(చ. ఉ. త.)

* కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులలో లేదు.

1. గరుడధ్వజంబులు (క. చ. ఉ. బ.)

మంబు విడిచి) యుదగ్భాగంబునకుం జనియె. అని మైత్రేయ మహాముని విదురున కిట్లనియె. (తండ్రీ! యీ యుపాఖ్యానంబు నాకు గోచరించిన రీతి నీకుం జెప్పితి. ఇది కపిల దేవహూతి సంవాదం బత్యంత పావనంబు కపిల ప్రణీతంబు నైన యోగంబు, దీనిం బరమ భక్తియుక్తుం డైన యెవ్వఁడు పఠించు నెవ్వఁడు విను నట్టి పుణ్యాత్ముండు విగత పాపం డైన గరుడధ్వజుం డైన పుండరీకాక్షుని శ్రీచరణారవిందంబుల బొందు నని మైత్రేయుండు విదురున కెఱింగించె. అని భక్తయోగింద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రునకుం జెప్పె. అని సూతుండు శౌనకాది మహామునులకు నీ కథా వృత్తాంతంబు చెప్పిన విని ప్రహృష్ట హృదయుడై, మునికులోత్తమా! భవ ద్వాక్పారం బగు భగవత్కృతామృతంబు గ్రోలుచుండ మా మనంబులు తనివోవవు. ఇంకను తరువాతి వృత్తాంతంబులు మాకు విశదంబులుగ వినిపింప నీవ యర్హుండ వని యడుగుటయు).

1042

చ. జనకసుతా మనో విమలసారస కోమల చంచరీక! చందన శరదందు కుండ హర తార మరాళ పటీర చంద్రికా
వినుత యశోవిశాల! రఘువీర! దర త్స్పిత పద్మపత్రలోచన!
నిట లాంబిక ప్రకటచాప విఖండన! వంశమండనా!

1043

తరల. పరమపావన! విశ్వభావన! బాంధవప్రక రావనా!
శరధి శోషణ! సత్యభాషణ! సత్కృపామయ భూషణా!
దురిత తారణ! సృష్టికారణ! దుష్టలోక విదారణా!
ధరణిపాలన ధర్మశీలన! దైత్యమర్దన భేలనా!

1044

మాలిని. దివిజగణ శరణ్యా! దీపి తానంతపుణ్యా!
ప్రవిమల గుణజాలా! భక్త లోకానుపాలా!
భవతిమిర దినేశా! భానుకోటి ప్రకాశా!
కువలయ హితకారీ! ఘోర దైత్య ప్రహరీ!

1045

గద్య. ఇది శ్రీ పరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితావిచిత్ర కేసనమంత్రిపుత్ర సహజ పాండిత్య పోతనామాత్య ప్రణీతం బైన శ్రీ మహాభాగవతం బను మహాపురాణంబునందు విదురనీతియు, విదురుని తీర్థాగమనంబును, సుద్ధవ సందర్శనంబును, గౌరవ, యాదవ, కృష్ణాది నిర్యాణంబును, గంగాద్వారంబున విదురుండు మైత్రేయుని గనుటయు, విదుర మైత్రేయ సంవాదంబును, జగదుత్పత్తి లక్షణంబును, మహాదాదుల సంభవ ప్రకారంబును, మహాదాదులు నారాయణు నభినందించుటయు, విరాడ్వీగ్రహ ప్రకారంబును, శ్రీ మహా

భాగవత భక్తికారణం బగు పద్మసంభవు జన్మ ప్రకారంబునుఁ బ్రహ్మ తపంబును, బరమేష్ఠికిఁ బుండరీకాక్షుండు ప్రత్యక్షం బగుటయు, బ్రహ్మ కృతం బైన విష్ణు స్తోత్రంబును, గమలసంభవుని మానస సర్గంబును, బరమాణువుల పుట్టువును, భూర్భువ స్సువాది లోకవిస్తారంబును, గాల దివస మాస వత్సరాది నిర్ణయం బును, నాయుః పరిమాణంబును, జతుర్యుగ పరిమాణంబును, బద్మసంభవు సృష్టి భేదనంబును, సనకాదుల జన్మంబును, స్వాయంభువ మనువు జన్మంబును, శ్రీహరి వరాహావతారంబును, భూభరణంబును, సూకరాకారుం డైన హరిని విధాత స్తుతియించుటయు, దితి కశ్యప సంవాదంబును, గశ్యపుండు రుద్రునిం బ్రశంసిం చుటయుఁ, గశ్యపువలన దితి గర్భంబు ధరియించుటయుఁ, దత్ప్రభావంబునకు వెఱచి దేవతలు బ్రహ్మ సన్నిధికిం జని విన్నవించుటయు, సనకాదులు వైకుంఠంబునకు నరుగుటయు, అందు జయవిజయుల కలిగి శపించుటయు. శ్రీహరి దర్శనంబును, బ్రాహ్మణ ప్రశంసయు, సనకాదులు హరిని నుతించు టయు, హిరణ్యకశిపు హిరణ్యాక్షుల జన్మప్రకారంబును, హిరణ్యాక్షుని దిగ్వి జయంబును, సవనవరాహ హిరణ్యాక్షుల యుద్ధంబును, బ్రహ్మస్తవంబును, హిరణ్యాక్ష వధయు, నమరగణంబులు శ్రీహరి నభినందించుటయు, హరి వరా హావతార విసర్జనంబు నేయుటయు, దేవ తిర్య జ్జనుష్యాదుల సంభవంబును, గర్దమ మహాముని తపంబునకు సంతసించి శ్రీహరి ప్రత్యక్షం బగుటయుఁ, గర్ద ముండు స్వాయంభువమను పుత్రియైన దేవహూతిం బరిణయం బగుటయు, దేవహూతి పరిచర్యలకు సంతసించి, కర్దముండు నిజయోగ కల్పితం బగు విమా నంబునందు నిలిచి, సహస్ర దాసీ పరివృతయైన దేవహూతిం గూడి భారతాది వర్షంబులు గలయ గ్రుమ్మరుటయు, దేవహూతి కర్దముని వలనఁ గన్యకా నవ కంబును గపిలునిం గనుటయు, దత్కన్యకా వివాహంబులును, గర్దమ తపో యాత్రయుఁ, గపిల దేవహూతి సంవాదంబును, శబ్దాది పంచతన్మాత్రల జన్మ ప్రకారంబును, బ్రహ్మాండోత్పత్తియు, విరాట్పురుష కర్మేంద్రియ పరమాత్మ ప్రకారంబును, బ్రకృతిపురుష వివేకంబును, నారాయణుని సర్వాంగ స్తోత్రంబును, సాంఖ్యయోగంబును, భక్తియోగంబును, జీవునకైన గర్భసంభవ ప్రకారంబును, చంద్రసూర్య మార్గంబునఁ, చిత్రమార్గంబున, దేవహూతి నిర్మాణంబును, గపిలమహాముని తపంబునకుం జనుటయు నను కథలు గల తృతీయ స్కంధము సంపూర్ణము.

శ్రీమహాభాగవతము

చతుర్థస్కంధము

క. శ్రీవిలసిత ధరణీతన, యా వదన¹సరోజ వాసరాధిప! సితరా
జీవదళనయన! నిఖిలధ, రావరనుత! సుగుణధామ! రాఘవరామా! 1

అధ్యాయము - ౧

వ. మహాసేయ గుణగరిష్ఠ లగు న మ్ముని శ్రేష్ఠులకు నిఖిలపురాణ వ్యాఖ్యానవైఖరి
సమేతుం డయిన సూతుం డిట్లనియె. అట్లు ప్రాయోపవిష్టం డైన పరీక్షి
న్నరేంద్రునకు చుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె. 2

—: మైత్రేయుండు విదురునకు స్వాయంభువ మనువుత్రికల
వంశవిస్తారంబుఁ దెలుపుట :—

సీ. జననాథ ! విను విదురునకును మైత్రేయ మునినాథచంద్రుఁ డిట్లనియె మఱియు
స్వాయంభువున కర్థి శతరూపవలనను గూఁతులు మువ్వ రాకూతి దేవ
హూతి ప్రసూతులు నొసరఁ బ్రియవ్ర తోత్తానపాదులు నను తనయయుగము
2జనియించి రం దగ్రసంభవ యైన యాకూతిని సుమహిత భ్రాతృమతివిఁ

తే. దనకు సంతాన విస్తరార్థంబుగాఁగఁ
బుత్రికాధర్మ మూఁది యాపువ్వఁబోఁడిఁ
బ్రకటమూర్తి రుచి ప్రజాపతికి నిచ్చె
మనువు ముదమొంది శతరూప యనుమతింప. 3

వ. అట్లు వివాహం బైన రుచిప్రజాపతి బ్రహ్మవర్చస్వియుఁ బరిపూర్ణగుణుండును
గావునఁ జిత్తైకాగ్రతం జేసి యాకూతియందు (శ్రీవిష్ణుండు) యజ్ఞరూపధరుం
డగు పురుషుండుగను, జగదీశ్వరి యగు నాదిలక్ష్మి యమ్మహాత్మునకు నిత్యాన
పాయని గావునఁ దదంశంబున దక్షిణ యను కన్యకారత్నంబుగను, మిథునంబు

1. సరోజభాస్కరా వికసిత (జ); సరోజవాసరాధిప, నుత (హ) 2. జనియింపఁగా నందు (హ)

3. ధర్మమొంది (హ. వా.)

సంభవించె. అందు స్వాయంభువుండు సంతృప్తాంతరంగుం డగుచుఁ బుత్రిగా పుత్రుండును, వితతతేజోధనుండును, శ్రీ విష్ణుమూర్తి రూపుండును నగు యజ్ఞనిఁ దన గృహంబునకుఁ దెచ్చి యునిచె. రుచియుఁ గామగమన యైన దక్షిణ యను కన్యకాలలామంబును దనయొద్దన నిలిపె. అంత సకల మంత్రాధిదేవత యగు శ్రీయజ్ఞుండు దనుఁ బతిగఁ గోరెడు దక్షిణ యను కన్యకం బరిణయం బయ్యె. వా రాదిమిథునంబు గావున నది నిషిద్ధంబు గాకుండె. అని చెప్పి మైత్రేయుండు వెండియు నిట్లనియె.

4

క. ధీమహిత! యంత వారల, యామాఖ్యలు గలుగు దేవతావళి గడఁకఁ
వేమఱు ¹నభినందించుచు, నా మిథునము²వలనఁ బుట్టె ³నతిబలయుతమై. 5

వ. వారు తోషుండును, బ్రతోషుండును, సంతోషుండును, భద్రుండును, శాంతియు, నిదస్పతియు, నిధుండును, గవియు, విభుండును, వహ్నియు, సుదేవుండును, రోచనుండును ననం బన్నిద్దఱు సంభవించిరి. వారలు(స్వాయంభు వాంతరంబునం దుషితు లను దేవగణంబు లై వెలసిరి. మఱియు) మరీచి ప్రముఖు లైన ఋషీశ్వరులును, యజ్ఞుండును, దేవేంద్రుండును, మహాతేజో రూప సంపన్ను లైన ప్రియవ్రతోత్తానపాదులుం గలిగి, పుత్ర పౌత్ర నప్త ⁴వంశంబులచే వ్యాప్తం బై యా మన్వంతరంబు (పాలితం బగుచు) వర్తిల్లె. మనువు ద్వితీయ పుత్రి యైన దేవహూతిం గర్దమున కిచ్చి, త ద్వంశవిస్తారంబు గావించె నని మున్న యెఱింగించితి. వెండియు న మనువు మూఁడవచూ లయిన ప్రసూతి యను కన్యకను బ్రహ్మపుత్రుం డగు దక్షప్రజాపతికి నిచ్చె. ఆ దక్షనకుం బ్రసూతి వలన నుదయించిన ప్రజాపరంపరలచేత ముల్లోకంబులు విస్తృతంబు లయ్యె, మఱియుఁ గర్దమపుత్రికా సముదయంబు బ్రహ్మర్షి భార్య లగుటంజేసి వారివలనం గలిగిన సంతానపరంపరల వివరించెద.

6

—: కర్దమ ప్రజాపతి సంతతి :—

సీ. ఘనుఁ డౌ మరీచికిఁ గర్దమాత్మజ యగు కళ యను సంగనవలనఁ గళ్య
పుం డను కొడుకును, బూర్ణిమ యను నాఁడుబిడ్డయుఁ బుట్టిరి, పేర్చి వారి
వలనఁ బుట్టిన ప్రజావళి పరంపరలచే భువనంబులెల్ల నాపూర్ణ మగుచు
జరిగెను, బూర్ణిమ జన్మాంతరంబున హరిపద ప్రజ్ఞె శాంబువులను

1. నభినందించిరి (చ. ట. త. డ. ద.) 2. నందు (క. చ. ట. త. డ. ద.) 3. అమర గణం బుల్ (క. చ. ట. త. డ. ద.) 4. జనసంకీర్ణంబైన (క.ద.)

తే. గంగ యను పేరఁ బుట్టిన కన్య దేవ

కుల్య యను దాని నొక్కతెఁ గూఁతు నఖిల

విష్టప వ్యాపకుం డగు విరజుఁ డనెడి

తనయు నొక్కనిఁ గాంచె మోదంబుతోడ.

7

క. అనఘుం డత్రిమహాముని, యనసూయాదేవివలన హ ర్యజ పురసూ

దనుల కళాంశంబుల నం, దనులను ధమువ్వరను గాంచె దద్దయుఁ బ్రీతిఁ. 8

క. అనవుడు విదురుఁడు మైత్రే, యునిఁ గనుఁగొని పలికె మునిజనోత్తమ! జగతిఁ
జనన స్థితి లయకారణు, లన వెలసిన పద్మగర్భ హరి హరు లెలమిఁ. 9

క. ఏమి నిమిత్తం బత్రిమ, హాముని మందిరమునందు ననసూయకు ను
ద్దామగుణు లుదయ మై రన, నా మైత్రేయుండు పలికె న వివిదురునితోఁ. 10

సీ. సుచరిత్ర! విను విధిచోదితుండై యత్రి తప మాచరింపఁ గాంతాసమేతుఁ

డై ఋక్షనామ కులాద్రి తటంబున ఘమఘమారావ సంకుల విలోల

కల్లోలజాల సంకలిత నిర్వింధ్యానదీ జలపరిపృష్ట రాజిత ప్ర

సూనగుచ్చ స్వచ్ఛమాని తాళోక పలాశ కాంతారస్థలమున కెలమి

తే. నరిగి యచ్చట నిర్వ్వంధ్వఁ డగుచుఁ బ్రాణ

నియమనమున నేకాంఘ్రిచే నిలిచి గాలిఁ

దివుటఁ గ్రోలి కృశీభూతదేహుఁ డగుచుఁ

దపముఁ గావించె దివ్యవత్సర శతంబు.

11

వ. ఇ ట్లతిఘోరం బైన తపంబు నేయుచుం దన చిత్తంబున,

12

క. ఏ విభుఁడు జగదధీశ్వరుఁ, డా విభు శరణంబుఁ జొత్తు నతఁ డాత్మనమం

బై వెలసిన సంతతిని ద, యావరమతి నిచ్చుఁగాక యని తలఁచు నెడఁ. 13

చ. మునుకొని య త్తపోధనుని మూర్ధజ మైన తపఃకృతానుచే

తను ద్రిజగంబులుం ²గరఁగి తప్తము లైనను జూచి పంకజా

సన మురళాసన త్రిపురళాసను లచ్చటి కేగి రప్పరో

జన సుర సిద్ధ సాధ్య మునిసన్నుత భూరి యశోభిరాము లై .

14

వ. అట్లు ముసీండు నాశ్రమంబు డాయంజను నవసరంబున,

15

† అత్రేవత్సనసూయాశ్రీన్, సుషవే సుయశ స్సుతాన్, దత్తం దూర్వాసనసంసోమ మాత్మేశ

బ్రహ్మసంకవా (1-15). 1. నియమమున నేకపదమున నిలిచి (తం. వా.) 2. గలిగి (చ)

చ. అనఘతపోభిరాముఁ డగు నత్రిముసీంద్రుఁడు గాంచెఁ దప్తకాం
చన ఘనచంద్రికా రుచిర చారు శరీరులఁ హంస నాగనూ
దన వృషభేంద్ర వాహుల, నుదారకమండలు చక్ర శూల సా
ధనుల విరించి విష్ణు పురదాహుల, వా క్కమలాంబికేశుల౩.

16

వ. మణియును గృహవలోక మందహాస సుందర వదనారవిందంబులు గల మహాత్ముల
దర్శించి, యమం దానంద కందళిత హృదయారవిందుం డై సాష్టాంగ దండ
ప్రణామంబు లాచరించి, పుష్పాంజలి గావించి నిటలతట ఘటిత కరపుటుం డై
దుర్నిరీక్షం బైన తత్తేజోవిశేషంబుఁ దేఱిచూడం జాలక ముకుళిత నేత్రుం డై
1త తృదాయత్తచిత్తుం డగుచు సర్వలోక 2ప్రళస్యంబు లైన మృదు మధుర
గంభీర భాషణంబుల నిట్లని స్తుతియించె,

17

సీ. ప్రతికల్పమందు సర్వప్రపం చోద్భవ స్థితి వినాశంబులఁ జేయునట్టి
మహిత మాయాగుణమయ దేహములఁ బొల్పు నజ వాసుదేవ శివాభిధాన
ములు గల్గు మీ పాదజలజాతముల కేను నతిభక్తి వందనం జాచరింతు
నఖిల చేతన మానసాగమ్య మన నొప్పు మూర్తులు గల్గు మీ మువ్వరందుఁ

తే. బరఁగ నాచేతఁ బిలువంగఁబడిన ధీరుఁ
డెవ్వఁ డే నొక్కరునిఁ బిల్వ నిపుడు మీరు
మువ్వ రేతెంచుటకు నాదుబుద్ధి విస్మ
యంబు గదిరెఁ జెప్పరే ! యనఘులార !

18

వ. అదియునుం గాక సంతానార్థంబు నానావిధ పూజలు గావించి, నా చిత్తంబున
ధరియించిన మహాత్ముం డొక్కరుండ. అనిన న మువ్వరు విబుధశ్రేష్ఠులు
నతనిం గనుంగొని సుధామాధుర్య సమంబు లయిన వాక్యంబుల నిట్ల నిరి. 19

క. విను మేము ముగుర మయ్యను, ననువమమతిఁ దలఁప నేక మై యుందుము నీ
మనమందు నేమి కోరితి? వనయము నా కోర్కి సఫల మయ్యెడుఁ జుమ్మి! 20

క. మా మువ్వర యంశంబుల, ధీమతులగు సుతులు పుట్టి త్రిభువనములలో
నీ మంగళ గుణకీర్తి౩, శ్రీమహితము నేయఁగలరు సిద్ధము సుమ్మి ! 21

క. అని మునిచంద్రుఁడు దన మన, మనఁ గామించిన వరంబు బుధవరులు ముదం
బున నొసఁగి 3యతని సత్పూజనములఁ బరితృప్తు లగుచుఁ 4జనిరి యథేచ్ఛ౩.

1. తత్పరాయత్త (తం. వా. చ. డ.) 2. గరిష్ఠంబులైన (తం. వా.) 3. యతనిచే
పూజనముల (చ. ట. త. జ.) 4. జవరద్ధివికిన్ (క. చ. ట. జ. డ.); "ప్రతిజగ్గున్నురేశ్వరాః,
సభాజిత స్తయోస్సమ్యగ్గంపత్కీర్మిషతో న్నతః" అని మూలము (1-32)

ఉ. ఆ సుచరిత్రదంపతు బుదంచితలీలఁ గనుంగొనంగ న

జ్ఞానను నంశమందు నమృతాంకుఁడు, విష్ణుకళఁ సుయోగవి
ద్యా సుభగుండు దత్తుఁడు, పురాంతకు భూరికళాంశమందు దు
ర్వాసుఁడు నై జనించి రనవద్య పవిత్ర చరిత్ర లిమ్ములఁ.

23

క. అంగిరసుఁ డనెడు మునికిఁ గు, లాంగన యగు శ్రద్ధయందు నంచిత సౌంద
ర్యాంగులు గూఁతులు నలువురు, మంగళవతు బుదయ మైరి మాన్యచరిత్రా!

క. వారు సిసీవాలియును గు, హూరాకానుమతు లనఁగ నొప్పిరి మఱియుం
గోర సుతయుగము గలిగెను, స్వారోచిషమనువువేళ శస్త్రఖ్యాతిఁ.

25

వ. వారలు భగవంతుం డగు సుచక్రుండును, బ్రహ్మనిష్ఠుం డగు బృహస్పతియు
ననం బ్రసిద్ధి వహించిరి. పులస్త్యుండు హవిర్భుక్కును నిజభార్యయందు
నగస్త్యునిం బుట్టించె. ఆ యగస్త్యుండు జన్మాంతరంబున జరరాగ్నిరూపం బై
ప్రవర్తించె. వెండియు నా పులస్త్యుండు విశ్రవసునిం గలిగించె. ఆ విశ్రవసునకు
నిశబిల యను భార్యవలనం గుబేరుండును, గైకసి యను దానివలన రావణ
కుంభకర్ణ విభీషణులును బుట్టిరి. పులహనకు గతి యను భార్యయందుఁ గర్మ
క్రేష్ఠుండు, వరీయాంసుండు, సహిష్ఠుండు నను మువ్వురు కొడుకులు జనియించిరి.
మఱియుఁ గ్రతువునకుఁ గ్రియ యను భార్యయందు (బ్రహ్మతేజంబున జ్వలింపు
చున్న) షష్ఠిసహస్ర సంఖ్యలుగల వాలఖిల్యులను మహర్షులు గలిగిరి. వసిష్ఠుం
డూర్జయను భార్యయందుఁ జిత్రతేతుండును, సురోచియును, విరజుండును, మిత్రుం
డును, సుల్పణుండును, వసుభృద్ధ్యానుండును, ద్యుమంతుండును, నను సప్తబుషు
లను, భార్యాంతరంబున శక్తిప్రముఖ పుత్రులనుం బుట్టించె. † అధర్వుం డను
వానికిఁ *జిత్తి యనుభార్యయందు ధృతవ్రతుండును, అశ్వశిరస్కుండు నైన
దధ్యంచుండు పుట్టె. (మహాత్ముండగు) భృగువు ఖ్యాతి యను పత్నియందు
ధాతయు, విధాతయు నను పుత్రద్వయంబును, భగవత్పరాయణ యగు శ్రీ
యను కన్యకం బుట్టించె. ఆ ధాతృ విధాతృలు మేరు వను వాని కూతు లైన
యాయతి, నియతు లను భార్యలవలన మృకండ ప్రాణు లను కొడుకులం
బుట్టించిరి. అందు మృకండునకు మార్కండేయుండును, ప్రాణునకు వేదశిరుం
డను మునియుం బుట్టిరి. భార్గవునకు సుశన యను కన్యయందు కవి యను
వాఁడు పుట్టె. ఇట్లు కర్దమదుహిత లైన కన్యకానవకంబు వలనం గలిగిన

† స్వధర్ముడు (క); అధర్మముడు (చ) స్వధర్మముడు (ట) *జిత్తి (క); చిత్ర(త) శాంతి(ద)

సంతాన పరంపరలచేత సమస్త లోకంబులు పరిపూర్ణంబు లయ్యె. ఇట్టి సద్యః పాపహరంబును, శ్రేష్ఠతమంబు నైన కర్దమదాహిత్ర సంతానప్రకారంబు శ్రద్ధా గరిష్ఠచిత్తుండవగు నీకుంజెప్పితి. ఇంక దక్షప్రజాపతి వంశం బెఱింగింతు. వినుము.

—: దక్షప్రజాపతి సంతతి :—

- వ. వనజజునివలన భవమం, దిన యా దక్షప్రజాపతికి మను నిజనం
దన యగు ప్రసూతి¹సతీయం, దనఘా! పదియార్వ రుదయ మందిరి కన్యల్.
- వ. ఇ ట్లావిర్భవించిన కన్యకలందు శ్రద్ధయు, మైత్రియు, దయయు, శాంతియు, దుష్టియు, బుష్టియు, గ్రియయు, నున్నతియు, బుద్ధియు, మేధయు, దితిక్షయు, హ్రీయు, మూర్తియు నను నామంబులం గల పదుమువ్వరను ధర్మ రాజున కిచ్చె. ఒక్క కన్యక నగ్నిదేవునకు, నొక్కతె బిత్తుదేవతలకు, నొక్కతె జన్మమరణాది నివర్తకుం డగు నభవునకుం బెండ్లిసేసె. అంత నా ధర్ముని పత్నులయందు శ్రద్ధవలన శ్రుతంబును, మైత్రివలన ప్రసాదంబును, దయవలన నభయంబును, శాంతివలన సుఖంబును, తుష్టివలన ముదంబును, పుష్టివలన స్మయంబును, క్రియవలన యోగంబును, ఉన్నతివలన దర్పంబును, బుద్ధివలన నర్థంబును, మేధవలన స్మృతియు, దితిక్షవలన క్షేమంబును, హ్రీవలన ప్రశ్రయంబును, మూర్తివలన²సకల కల్యాణగుణోత్పత్తిస్థానభూతు లగు నరనారాయణులను ఋషు లిద్దఱును సంభవించిరి. వారల జన్మకాలంబున, 28
- సీ. గంధవాహుఁడు మందగతి ననుకూలుఁడై వీచె కిన్దొల్కులు విశద మయ్యె
నఖిలలోకంబులు నానందమును బొందె దుముల మై దేవదుండుభులు మ్రోసె
గర మొప్ప జలధుల³ గలఁకువ లుడిగెను మించినగతిఁ బ్రవహించె నదులు
గంధర్వ కిన్నర గానముల్ వీతెంచె నప్పరోజును⁴ లాస్యములు చెలఁగె
- తే. సురలు గురియించి రందంద విరులవాన
మునిజనంబులు సంతోషములఁ జెలంగి
వినతు లొనరించి రవ్వేళ విశ్వమెల్లఁ
బరమ మంగళ మై యొప్పె భవ్యచరిత!
- వ. ఆ సమయంబున బ్రహ్మాదిదేవత లమ్మహాత్ములకడకుం జనుదెంచి యిట్లని సుతీయించిరి.

1. వలనను, అనఘా ! జనించిరి పదార్థ రజ్జాతాత్మల్ (క. గ. ట. డ. బ.) 2. సర్వగుణోత్పత్తి (క. బ) 3. నయ్యెను దిశల్ విశదములుగ (హ) 4. కలఁక లడంగెను (హ. అం. వా.) 5. సృత్యంబు లొనరె (హ)

సీ. ¹గగనస్థలిం దోచు గంధర్వనగరాది రూపభేదము లట్ల రూఢి మెఱసి
యే యాత్మయందేని ²నేపారు మాయచే నీ విశ్వ మిటు రచియింపఁబడియె
నట్టి యాత్మప్రకాశార్థ మై మునిరూపముల ధర్మగృహమునఁ బుట్టినట్టి
పరమపురుష! నీకుఁ బ్రణమిల్లెదము నది గాక సృష్టి దుష్కర్మవృత్తి

తే. ³జరుగనీకుండుకొఱకు నై సత్త్వగుణము
చే నృజించిన మ మ్మిట్లు శ్రీనివాస
మైన సరసీరుహప్రభ నవహాసించు
⁴నీ కృపారోకనంబుల నెమ్మిఁ జూడు.

31

క. అని యిట్లు దేవగణములు, వినుతింపఁ గృపాకటాక్ష వీక్షణములచేఁ
గని వారు గంధమాదన, మున కేగిరి తండ్రిముదము ముప్పిరిగొనఁగఁ. 32

క. ధరణీభర ముడుపుట కా, నరనారాయణులు భువి జనన మనయము నొం
దిరి యెట్లున కృష్ణాఖ్యలఁ, గురు యదువంశముల సత్త్వగుణయుతు లగుచుఁ.

ప. మఱియు నగ్నిదేవునకు ¹దక్షపుత్రి యైన స్వాహాదేవి యను భార్యయందు హఠ
భోజను లగు పావకుండును, పవమానుండును, శుచియు నను మువ్వర్షు కొడుకులు
గలిగిరి. వారివలనం బంచచత్వారింశ త్సంఖ్యలం గల యగ్ను లుత్పన్నంబు
లయ్యె. ఇట్లు పితృ పితౄమహ యు క్తంబుగా నేకొనపంచాశ త్సంఖ్యలం గల
*(యగ్నుల కొఱకు బ్రహ్మవాదులచే) యజ్ఞ కర్మంబులం దగ్ని దేవతాకంబు
లయిన యిష్టులు దత్త న్నామంబులచేతఁ జేయంబడుచుండు. (ఆ యగ్ను లెవ్వ
రనిన నగ్నిష్వాత్తులు, బర్హిష్దులు, సౌమ్యులు, పితలు, ఆజ్యపులు, సాగ్నులు,
నిరగ్నులు నన నేడు తెఱంగు లయి యుందురు. దాక్షిణ్య యగు స్వధ యను
ధర్మవత్సయందు వారలవలన వయునయు, ధారిణియు నను నిద్దరు కన్యలుద
యించి, జ్ఞాన విజ్ఞాన పారగ లగుచు బ్రహ్మనిష్ఠ లయి పరఁగిరి.) వెండియు, 34

—: ఈశ్వరునకు దక్షప్రజాపతికిని విరోధము సంభవించుట :—

సీ. దక్షప్రజాపతి తనయోయు. భవుని భార్యయు ననఁదగు సతి యను లతాంగి
సతతంబు పతిభక్తి నల్పుచుండియుఁ దనూజాతలాభము నందఁజాల దయ్యె

1. గగనమందుల (క.బ.) 2. యేపార (హ) 3. జరుగకనె యుండు (హ) 4. మీ కృపారోక
నంబుల మించి గనుఁడు (హ) 5. మనుషాత్రి (చ. ద.) *కొన్ని ప్రతులయందు లేదు. 6. యభవుని
భార్య యనఁగా దగు (తం. హ.) యభవుని భార్య యన్నఁ గాఁదగు (హ)

భర్గునిదెసఁ జాలఁ బ్రతికూలుఁ డైనట్టి తమ తండ్రిమీఁది రోషమునఁజేసి
వలనేది తా ముగ్ధవలె నిజయోగమార్గంబున నాత్మదేహంబు విడిచె

తే. నని మునీంద్రుఁడు వినిపింప న మృహాత్ముఁ
డైన విదురుండు మనమున నద్భుతంబు
గదురఁ దత్కథ విస వేడ్క గడలుకొనఁగ
మునివరేణ్యునిఁ జూచి యిట్లనియె మఱియు.

95

అధ్యాయము — ౨

సీ. చతురాత్మ! దుహితృవత్సలుఁడైన దక్షుండు దనకూతు సతి ననాదరము నేసి
యనయంబు నఖిల చరాచర గురుఁడు నిర్వైరుండు శాంతవిగ్రహుఁడు ఘనుఁడు
జగముల కెల్లను జిర్చింప దేవుండు నంచితాత్మారాముఁ డలఘుమూర్తి
శీల¹వంతులలోన శ్రేష్ఠుండు నగు నట్టి భవునందు విద్వేషపడుట కేమి

తే. కారణము? సతి దానేమి కారణమున
విడువరానట్టి ప్రాణముల్ విడిచె? మఱియు
శ్వశుర జామాతృ విద్వేషసరణి నాకుఁ
దెలియ నానతి యిమ్ము సుధీవిధేయ!

96

క. అని యడిగిన న వివదురునిఁ, గనుఁగొని మైత్రేయుఁ డనియెఁ గౌతుకమొప్పన్
²విను మనఘ! తొల్లి బ్రహ్మలు, జననుతముగఁ జేయునట్టి సత్రముఁజూడ³.

చ. సరసిజగర్భ యోగిజన సర్వసుపర్వ మునీంద్ర హవ్యభు
క్వరమముషి ప్రజాపతులు భక్తి మెయిం జనుదెంచియుండ⁴ న
త్తరణినమానతేజుఁ డగు దక్షుండు వచ్చినఁ ⁵ద తృభాసదుల్
దరమిడి లేచి రప్పడు పితామహ భర్గులు దక్క నందఱు⁶.

98

క. చనుదెంచిన యా దక్షుండు, వనజజునకు మ్రొక్కి భక్తివతు లై⁷ సభ్యుల్
దన కిచ్చిన పూజలు గై, కొని యర్హాసనమునందుఁ గూర్చుండి తగ⁸.

99

తే. అన్నుఁ బొడగని⁹ సభ్యు లందఱును లేవ
నాననము డిగకున్న పురారివలనుఁ

1. శీలవంతులలోన (క.చ.ట.బ.) 2. అనమాత్మ! తొల్లి (క.చ.ట.బ.) 3. న, త్తరిఁ
దరుడార్క తేజుఁడగు (క. ట. త. బ.) 4. తత్పదస్మ్యూ, దరమున (హ. వా.) 5. సభికుల్
(క. జ. డ. బ.) 6. సభికులందఱును (ట. జ.)

గన్ను గొనలను విన్నులింగములు చెదరఁ
జూచి యిట్లను రోషవిస్ఫురణ మెఱయ.

40

తే. †(వినుఁడు ¹మీరలు రొదమాని విబుధ ముని హం
తాశనాది సురోత్తములార! మోహ
మత్స్వరోక్తులు గావు నామాట లనుచు
వారి కందఱి కా పురవై రిఁ జూపి.)

41

సీ. పరికింప నితఁడు ²దిక్పాల యశోహాని కరుఁ డీ క్రియాకూన్య పరునిచేతఁ
గరమొప్పు సజ్జనాచరితమార్గము దూషితం బయ్యె నెన్న గతత్రపుండు
మహిత సావిత్రిసమానను సాధ్వి నస్మ త్తనూజను మృగశాబనేత్ర
³ననల భూసుర బంధుజన సమక్షమున మర్కటలోచనుఁడు కరగ్రహణ మర్థిఁ

తే. జేసి తా⁴శిష్ట భావంబుఁ జెందు టాత్మఁ
దలఁచి ప్రత్యుద్గ మాభివందనము లెలమి
⁵నడవకుండిన మానసీ నన్నుఁ గన్న
నోరిమాటకుఁ దన కేమి ⁶గోరువోయె ?

42

సీ. అనయంబు లుప్త క్రియాకలాపుఁడు మానహీనుఁడు మర్యాద లేనివాఁడు
మత్తప్రచారఁ డున్న త్రప్రియుఁడు దిగంబరుఁడు భూత ప్రేత పరివృతుండు
దామస ప్రమథ భూతములకు నాథుండు భూతి⁷లిప్తుం డస్థిభూషణుండు
నష్టశౌచుండు నుస్మదనాథుఁడును దుష్ట ⁸హృదయుండు నుగ్ర పరేతభూ ని

తే. కేతనుఁడు వితత స్రస్థకేకుఁ డశుచి
⁹యైన యితనికి శివనాముఁ డను ప్రవాద
¹⁰మెటులుగలిగె? నశివుఁ డగు నితని నెఱిఁగి
యెఱిఁగి వేదంబు కూద్రున కిచ్చినటులు.

43

ప. ఇతనికి నస్మ త్తనయను ¹¹విధిప్రేరితుండ నై యిచ్చితి.

44

† ఈ పద్యము - క. చ. జ. డ. ద. బ. ప్రతులలో లేదు. 1. నా మాట (త) 2. దిక్పాలక
వరయశో, హనికరుఁడు క్రియాహీనుచేత (క. చ. త. జ. డ.) 3. సకల భూమి సురజన సమక్షమున
హ. వా.) 4. శిష్ట (హ. తం. వా.) 5. నడువకుండినమానె వినతుఁడుగాక (హ) 6. గోర (తం. వా.)
7. త్రిపుండ్రాస్థి (క. చ. ట. బ. డ.) 8. హృదయుఁ డుగ్రుఁడును (తం. వా.) 9. యైన తనకొక
(క. చ. బ.) 10. గలిగెఁగాని యశివుఁడని కాన కెఱిఁగి (క. ట. త. డ. బ. తం.) 11. విధివత్ప్ర
(కారంబుగా (ట. త. జ. డ. ద. బ. తం.)

క. అని యిట్లులు ప్రతికూల వ, చనములు దక్షిండు వలికి ¹శర్యు శపింతు
న్నని జలములు గొని సుస్థల, మున²నిలి చిట్లనియె రోషమున ననఘాత్మా! 45

క. ఇతఁ డింద్రోపేంద్ర పరీ, వృతుఁ డై మఖనమయమున హవిర్బాగము దే
వతలం గూడఁగ మహితని, యతిఁ బొందక యుండుఁగాక యని శపియించె.

వ. ఇట్లు దక్షిండు వల్లిన గర్హితవాక్యంబులు వినిందితంబులుగ నుండినను, ³అర్ధాంత
రంబున వా స్తవంబు లగుచు భగవంతుం డగు రుద్రునందు ననిందితంబులై స్తుతి
రూపంబున నొప్పె. తదనంతరంబ రుద్రునకు శాపం బిచ్చి, దక్షిండు సదస్య
ముఖ్యులచే నకృత్యం బని నిషేధింపబడి, ప్రవృద్ధం బయిన క్రోధంబుతోడ నిజ
నివాసంబునకుం జనియె. అంత గిరిశానుచరాగ్రేసరుం డగు నందికేశ్వరుండు,
దక్షిండు నిటలాక్షని శపియించిన శాపంబును, అతనిం బల్కిన యనర్హ వాక్యంబు
లును విని కోపారుణిత లోచనుం డై యిట్లను. ఈ దక్షిండు మర్త్యశరీరంబు
శ్రేష్ఠంబుగాఁ దలంచి, యప్రతిదోహి యైన భగవంతునందు భేదదర్శి యై
యపరాధంబు గావించె. ఇట్టి మూఢాత్ముండు దత్తవీముఖుం డగు. మఱియుం
గూటధర్మంబులైన నివాసంబుల గ్రామ్యసుఖకాంక్షలంజేసి సక్తుం డై యర్థ
వాదంబు లయిన వేదంబులచేత నష్టమనీషం గలిగి, కర్మతంత్రంబు విస్తృతంబు
సేయుచు, దేహాదికంబు లుపాదేయంబులుగాఁ దలంచుచు, బుద్ధిచేత నాత్మ
తత్త్వంబు మఱచి వర్తించి, పశుప్రాయుండు స్త్రీకాముకుండు నగు. ఇదియునుం
గాక దక్షిం డచిరకాలంబున మేషముఖుం డగు. అని మఱియు, 47

మ. అనయంబుఁ దనమానసంబున నవిద్యఁ ముఖ్యతత్త్వంబుగాఁ
గని గోరీకుఁ దిరస్కరించిన యసత్కర్మాత్ము నీ దక్షిని
న్ననువర్తించిన⁴వారు సంసరణ కర్మారంభు లై నిచ్చులుఁ
జననం బందుచుఁ జచ్చుచుఁ మరల నోజం బుట్టుచు న్నుండెడుఁ. 48

వ. అదియునుం గాక యీ హరద్యేషు లైన ద్విజు లర్థవాదబహుళంబు లైన
వేదవాక్యంబులవలన మధుగంధసమం బైన చిత్తక్షోభంబుచేత విమోహిత
మనస్కు లై కర్మాసక్తు లగుదురు. మఱియును భక్ష్యభక్ష్య విచారశూన్యులై,
దేహాది పోషణంబుకొఱకు ధరియింపబడు విద్యా తపో వ్రతంబుగల వార
లై, ధన దేహేంద్రియంబులయందు బ్రీతింబొంది యాచకులై, విహరింతు రని

1. శపియింతును శర్వుని నని జలములు గొని కర (హ.తం.వా.) 2. నిలిచి యిటులనె రోషమున
ననఘాత్మా ! (తం. వా.) 3. యథార్థంబున (హ) 4. వాడు.....కర్మారంభుఁడై.....బుట్టుచు
వర్తిలు (హ)

నందికేశ్వరుండు బ్రాహ్మణజనంబుల శపియించిన వచనంబులు విని భృగు మహాముని మఱల శపియంపం బూని ట్లనియె. 49

తే. వసుధ నెవ్వారు ధూర్జటివ్రతులు వారు
వారి కనుకూలు రగుడు రెవ్వారు వార
లట్టి సచ్చాత్మ పరిపంథు లైనవారు
నవని పాషండు లయ్యెద రని శపించె. 50

వ. అది యెట్లంటేని, 51

సీ. సకల వర్ణాశ్రమాచార హేతువు లోకములకు మంగళమార్గమును సనాత
నము పూర్వముషి సమృతము జనార్దనమూలమును నిత్యమును శుద్ధమును ¹బరంబు
²నార్యపథానుగం బగు వేదమును విప్రగణము నిందించిన కారణమున
నే శివదీక్షయం దేని మధ్యమపూజ్యుఁ డై భూతపతి దైవ మగుచునుండు

తే. నందు మీరలు భన్మ జటాస్థి ధార
ణములఁ దగి మాఢబుద్ధులు నష్టశౌచు
లై నశింతురు పాషండు లగుచు ననుచు
శాప మొనరించె నా ద్విజసత్తముండు. 53

వ. ఇ ట్లన్యోన్య శాపంబులం బొందియు, భగవ దనుగ్రహంబు గలవార లగుటం
జేసి నాశంబు నొంద రైరి. అట్టియెడ విమనస్కుం డగుచు ననుచరసమేతుం
డై భవుండు చనియె. అంత, 52

సీ. అనభూత్మ! యే యజ్ఞమందు సర్వశ్రేష్ఠుఁ డగు హరి సంపూజ్యుఁడై వెలుంగు
నట్టి యజ్ఞంబు సమ్యగ్విధానమున సహస్ర వత్సరములు నజుఁ దొనరెచ్చెఁ
గర మొప్పు నమర గంగా యమునానదీ యోగంబు గలుగు ప్రయాగయందు
నవభృథస్నానంబు లతిభక్తిఁ గావించి గత కల్మషాత్ము లై ఘనత కెక్కి

తే. 4తగ విజాశ్రమభూములఁ దలంచి వార
లందఱును వేడ్కతోఁ జని రనుచు విదురు
నకును మైత్రేయుఁ డను మునినాయకుండు
నెఱుంగ వినిపించి వెండియు నిట్లు లనియె. 54

1. శివంబు (హ) 2. ఆర్యపథంబును నగు (క. చ. ట. జ.) 3. సంగ, మంబునఁ (హ)

అధ్యాయము — ౩

—: దక్షప్రజాపతి యజ్ఞము చేయునపుడు దాక్షయణి యచ్చటికిఁ బోవుట : —

వ. అంత శ్వశురుం డగు దక్షునకు జామాత యైన భర్గునకు సన్యోన్యవిరోధంబు పెరుఁగుచుండ నతిచిరం బగు కాలం బరిగె. అంత దక్షుండు రుద్రహీనం బగు యాగంబు లేనిది యైనను శర్వుతోడి పూర్వవిరోధంబునను, బరమేష్టికృతంబైన సకల ప్రజాపతివిభుత్వ గర్వంబుననుజేసి * (బ్రహ్మనిష్ఠు లగు నీశ్వరాదుల ధిక్కరించి) యరుద్రంబుగా వాజపేయసవనంబు గావించి, తదనంతరంబ బృహస్పతిసవన నామకంబైన మఖంబు నేయ నుపక్రమించిన నచ్చటికిం గ్రమంబున,

చ. కర మనురక్తి న మృఖము గన్గొను వేడుక దొంగలింపఁగాఁ
బరమముని ప్రజాపతి సుపర్వ మహర్షివరుల్ సభార్యులై
పరువడి వచ్చి యందఱు శుభస్థితి దీవన లిచ్చి దక్షచేఁ
బొరిఁబొరి నచ్చటఁ విహితపూజల నొందిరి సమ్మదంబునఁ. 56

తే. దక్షతనయ సతీదేవి దవిలి యాత్మ
సదనమున నుండి జనకుని సవనమహిమ
గగనచరులు నుతింప నా కలకలంబు
విని ¹కుతూహల మొప్పు గగనముఁ జూడ. 57

వ. ఆ య్యవసరంబున త దుత్సవదర్శన కుతూహలులై సర్వదిక్కులవారును చను సమయంబున,

సీ. తనరారు సవరత్న తాటంకరోచులు చెక్కుటద్దములతోఁ జెలిమినేయ
మహానియ తపనియమయ పదకద్యుతు లంసభాగంబుల ²నావరింప
సంచిత చీనిచీనాంబర ప్రభలతో మేఖలాకాంతులు మేలమాడఁ
జంచల సారంగ ³విహరు విలోచనప్రభలు నల్దిక్కులఁ బ్రబ్బికోసఁగ

తే. మించువేడుక భర్తృసమేతముగను
మానితములైన విమానయాన
లగుచు నాకాశపథమున నరుగుచున్న
ఖచర గంధర్వ కిన్న రాంగనలఁ జూచి. 59

* తా. ప. ప్రతులయందు లేదు. 1. కుతూహలయై వినువీధిఁ జూడ (చ); కుతూహలిని యయి విస్వీధిఁ జూడ (తం); ..... విస్వీధిఁ జూడ (వా) 2. నాదరింప (క.ప.త.జ.ద.) 3. చంచల లోచన (చ. త. జ. ద.)

క. సతి దనపతి యగు నా పశు, పతిఁ జూచి సముత్సుకతను భాషించెఁ బ్రజా
పతి మీ మామ మఖము ను, వ్రతమతి నొనరింపుచున్న ¹వాడని వింటి॥ 60

క. కావున నా యజ్ఞమునకు, నీ విబుధగణంబు లర్థి నేగెద రదిగో!
దేవ! మన మిప్పు డవటికిఁ, బోవలె నను వేడ్క నాకుఁ బుట్టెడు నభవా! 61

క. ఆ యజ్ఞముఁ గనుఁగొనఁగా, నా యనుజలు భక్తిఁ బ్రాణనాథులతోడ॥
బాయక వత్తురు మనము॥, బోయిన నే వారి నచటఁ బొడగనఁ గల్గు॥. 62

క. జనకుని మఖమున కర్థిం, జన నీతోఁ బాసిబర్హ సంజ్ఞికములచేఁ
దనరిన భూషణములఁ గై, కొన వేడ్క జనించె నీశ! కుజనవినాశా! 63

క. నాతోడను స్నేహము గల, మాతనుఁ ద తోడ్పరిసమాజము ఋషిసం
ఘాత శృత మఖ సమచిత, కేతువుఁ గన వేడ్క గగనకేశ! జనించె॥. 64

వ. అదియునుం గాక దేవా! *(మహా)శ్చర్యకరం బై *(గుణత్రయాత్మకం బగు)
ప్రపంచంబు భవదీయ మాయా వినిర్మితం బగుటంజేసి నీకు నాశ్చర్యకరంబు
గాదు. అయినను భవదీయ తత్త్వం బెఱుంగఁజాలక కామిసీ స్వభావంబు గలిగి
కృపణురాల నై మదీయ జన్మభూమిఁ గనుంగొన ²నిచ్చయించితి. అని
వెండియు నిట్లనియె, 65

చ. ముదమునఁ ³ద నృఖోత్సవ విభూతిఁ గనుంగొన ⁴దివ్యకామినుల్
పదువులు గట్టి భూషణ విభాసిత లై నిజనాథయు క్త లై
మదకలహంస పాండుర సమచిత దివ్యవిమానయాన లై
యదె చనుచున్న వారు గను మభ్రపథంబున నీలకంధరా! 66

క. అనఘా! విను లోకంబున, జనకుని గేహమునఁ గలుగు సకలసుఖంబుల్
దనయలు జని సంప్రీతి॥, గనుఁగొన కేరీతి నిల్చు? గాయము లభవా! 67

క. అనయముఁ బిలువక యుండ॥, ⁵జన ననుచిత మంటివేని జనక గురు సుహృద్
జ్ఞననాయక గేహములకుఁ, జనుచుందురు పిలువకున్న సజ్జను ⁶లభవా! 68

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. దేవా! నాయందుఁ బ్రసన్నుండ వై మదీయ మనో
రథంబుఁ దీర్చ నర్హుండవు. సమధికజ్ఞానంబు గల నీచేత నేను భవదీయ దేహం
బునం దర్ధంబున ధరియింపం బడితి. అట్టి నన్ను ననుగ్రహింప వలయు. అని

1. వాడట వింటే (ద) * తా. ప. ప్రతులయందు లేదు. 2. నానచేసితి నని (చ. ట. త.)

3. తనృఖోత్సవ (క. ట. త. ప. హ. తం. వా.) 4. నన్యకామినుల్ (హ. తం. వా.) 5. జనుటను
చిత మంటివేని (చ. త. జ.); జనుటచితమే యంటివేని (బ) 6. అనఘా (చ. త. జ. ద. తం.)

ప్రాధ్దించిన మందస్మిత వదనారవిందుండగుచు ¹జగత్సప్తల సమక్షంబున
దక్షిండు ద న్నాడిన మర్మభేదంబులైన కూహక వాక్య సాయకంబులం
దలంచుచు నిట్లనియె.

69

సీ. కల్యాణి! నీమాట కడు నొప్పు బంధువుల్ పిలువకుండినను సంప్రీతిఁ జనుదు
²రంటివి యది లెస్స యైనను దేహాభిమాన మదమున నమర్షమునను
గడఁగి యారోపిత ఘన కోపదృష్టులు గారేని పోదగుఁ గాని వినుము
వినుత విద్యా తపో విత్త వయో రూప కులములు సుజనులకును గుణంబు

తే. లివియ కుజనులయెడ దోష హేతుకంబు

లై వివేకంబు చెఱుచు మహాత్ములైన
వారి మాహాత్మ్య మాత్మగర్వమునఁ జేసి
జడులు వొడగానఁజాలరు జలజనేత్ర!

70

క. విను మట్లు కుటిలు లగు దుర్జనుల గృహంబులకు బంధు సరణిని బోవఁ
జనదు విసీతుల కది కడు, ననుచిత మై యుండు నింతి! యది యెట్లనినఁ.

71

ఆ. కుటిలబుద్ధు లైన కుజనుల యిండ్లకు, నార్యు లేగ వా రనాదరమున
బొమలు ముడివడంగ భూరిరోషాక్షులై, చూతు రదియుఁగాక సుదతి! వినుము.

చ. సమద రిపువ్రయుక్త వటుసాయక జర్జరితాంగుఁ డయ్యు ధుః
ఖమును దొఱంగి నిద్రఁ గనుఁ గాని కృశింపఁడు మానవుండు నో
యుమ! విను మిష్టవాంఛవ దురుక్తులు మర్మము లంట నాటఁ జి
త్తమున నహర్నిశంబు పరితాపము నొంది కృశించుచున్నఁ.

73

క. ⁴విను ముత్కృష్టం డగు ద,క్షినికిఁ దనూభవలలోనఁ గూరిమి సుతవై
నను నా సంబంధంబున, జనకునిచేఁ బూజ వడయఁ జాలవు తరుణి!

74

వ. అది యెట్లు? అతనిచేత భవ త్సంబంధంబునం జేసి పూజఁ బడయమికి నతనికి
నీకు విరోధంబునకు హేతు వెట్టిది? అని యంటివేని.

75

మ. ⁵నిరహంకార నిరస్తదోష సుజ నానిం ద్యోల్లసత్కిరీఁ గొం
దఱు కామించి యశక్తులై మనములఁ దందహ్య మా నేంద్రియా

1. బ్రహ్మసమక్షంబున (చ); బ్రహ్మల.....(ట. త.) 2. రంటి విదియ లెస్స (తం. వా.)

3. నెప్పుడు (హ. తం. వా.) 4. విను లోకోత్కృష్టఁడు (తం. వా.) 5. నిరహంకార మహత్స
మృద్ధి (చ. త. ప. హ.) నిరహంకార నిరస్తపాప (తం. వా.) 6. కీర్తియఁ, ధరఁ గామించి (హ)

తురులై ¹యూరక మచ్చరింతురు మహాత్ముం డీశ్వరుం డైన యా
హరితో బద్ధవిరోధము² దొడరు దైత్యశ్రేణి చందంబున³.

76

వ. అదియునుం గాక నీ వతనికిం బ్రత్యుత్థా నాభివందనంబులు గావింపకుండుటం జేసి యతండు దిరస్కృతుండయ్యె, అంటివేని, లోకంబుల జను లన్యోన్యంబును బ్రత్యుత్థా నాభివందనంబులు గావింతురు. అదియ ప్రాజ్ఞు లయినవారు సర్వభూ తాంతర్యామి యైన పరమపరుషుండు నిత్యపరిపూర్ణుండు గావునఁ గాయిక వ్యాపారం బయుక్తం బని, త దుద్దేశంబుగా మనంబునందు నమస్తారాదికంబులు గావింతురు. కాని దేహాభిమానంబులు గలుగు పురుషులందుఁ గావింపరు. కాన నేనును వసుదేవశబ్దవాచ్యుండు షుద్ధసత్త్వమయుండు సంతకరణంబునందు నావరణ విరహితుండు నై ప్రకాశించు వాసుదేవునకు నా హృదయంబున నమస్కరింపుచుండుదు. ఇట్లనపరాధి యైన నన్నుఁ బూర్వంబున బ్రహ్మలు సేయు సత్రంబునందు దురుక్తులం జేసి పరాభవించి మ ద్దేషియైన దక్షిండు భవ జ్ఞునకుఁ డైన సతఁడును ద దనువర్తను లయిన వారలును జూడఁదగరు. కావున మ ద్వపనాతిక్రమంబుం జేసి యరిగితివేని యచట నీకుఁ బరాభవంబు సంప్రాప్తంబగు. లోకంబున బంధుజనంబులవలనఁ బూజపడయక తిరస్థారంబు నొందుట చచ్చుటయ కాదే? యని పలికి మఱియు భవుండు పౌమ్మని యనుజ్ఞ యిచ్చిన నచ్చట నవమానంబునం జేసి యచటం బగు ననియు, నిచ్చటఁ బౌమ్మనక నివారించిన మనోవేదన యగు ననియు మనంబునం దలపోయుచు నూరకుండె నంత,

అథ్థాయము — ౪

సీ. సతి సుహృద్దర్శ నేచ్ఛా ప్రతికూల దుఃఖస్వాంత యగుచు నంగములు వడఁక నందంద దొరఁగెడు సక్రపూరంబులు గండభాగంబులఁ గడలు కొనఁగ నున్నత స్తనమంద లోపరి హారముల్ వేడినిట్టాచ్చుల వెచ్చఁ గండ నతిశోక రోషాకు లాత్యంత దోదూయమాన మై హృదయంబు మలఁగుచుండ

తే. ²మఱియుఁ గుపితాత్మయై స్వసమానరహితు

నాత్మదేహంబు సగమిచ్చినట్టి భవుని

విడిచి మూఢాత్మ యగుచు న వెల్లెలఁది సనియె

జనకుఁ జూచెడి వేడుక సందడింప.

78

వ. ఇ ట్లతిశీఘ్ర గమనంబున,

79

సీ. మానిని చనుచుండ మణిమన్మదాది సహస్ర సంఖ్యాత రుద్రానుచరులు
యక్షులు నిర్భయులై వృషభేంద్రుని మున్నిడుకొనుచు న మ్ముదిత దాల్చు
కందుకాంబుజ శారికా తాళవృంత దర్పణ ధవళాతపత్ర ప్రసూన
మాలికా సౌవర్ణమణివిఘాషణ ఘనసార కస్తూరికా చందనాది

తే. వస్తువులు గొంచు నేగి శర్వాణిఁ గదిసి
శంఖ దుందుభి వేణు నిస్వనము లొప్ప
మానితం బైన వృషభేంద్రయానఁ జేసి
యజ్ఞభూమార్గమై యర్థి నరిగి యరిగి.

80

వ. ముందట,

చ. మనమున మోదమందుచు ¹నుమాతరుణీమణి గాంచె ²హరు మృ
త్కనక కుళాజి నాయన నికాయ వినిర్మిత పాత్రసేమము
న్ననుపమ వేదఘోష సుమహ తృపుబంధన కర్మభూమము
ముని విబుధాభిరామము సముజ్జ్వల హోమము యాగధామము.

82

వ. ఇట్లు గనుంగొని యజ్ఞశాలం బ్రవేశించిన,

83

క. చనుదెంచిన య మృగువను, జననియు సోదరులు దక్క సభఁ గల జను లె
ల్లను దక్షిణలని భయమున, ననయము నపు డాదరింప రైరి మహాత్మా !

84

క. మఱి తల్లియుఁ బినతల్లులు, పరిరంభణ మాచరింపఁ బరితోషాశ్రుల్
దొరఁగఁగ డగ్గుత్తికతో, సరసిజముఖి సేమ మరయ సతి దా నంతః.

85

క. జనకుం డవమానించుట, యును సోదరు లర్థిఁ దనకు నుచిత క్రియఁ జే
సిన పూజల సందక శో, భన మరసిన మాటుమాటఁ బలుకక యుండె.

86

వ. ఇట్లు తృప్తిచేత నాదరింపఁ బడని దై విభుం డైన యీశ్వరునందు నాహ్వాన
క్రియా కూన్యత్వ రూపం బైన తిరస్కారంబును, నరుద్రభాగం బైన యజ్ఞం
బునుం, గనుంగొని నిజ రోషాసలంబున లోకంబులు భస్మంబు సేయం బూనిన
తెలుగున నుద్రేకించి, రుద్రవిద్వేషియుఁ, గ్రతుకర్మాభ్యాస గర్విష్టుండును నగు
దక్షుని వధియింతు మనుచు లేచిన భూతగణంబుల నివారించి, రోషావ్యక్తభాష
ణంబుల నిట్లనియె. లోకంబున శరీరధారు లై జీవులకుఁ బ్రియాత్మకుం డైన

1. యజ్ఞ భూమార్గమున కర్థి (చ. ట. డ. బ.) 2. రమణీమణి (చ. త. డ.) 3. చారు

(హ. తం. వా)

యీశ్వరునకుఁ బ్రయాప్రియులు, నధికులును లేరు. అట్టి సకలకారణుండు నిర్మత్సరుండు నైన రుద్రునందు నీవు దక్క నెవ్వండు ప్రతికూలం బాచరించు? ఆదియునుం గాక మిముబోఁటివారలు పరులవలని గుణంబులందు దుర్గుణంబుల నయాపాదింతురు. మఱియుం గొందఱు మధ్యస్థు లయినవారలు పరుల గుణంబులందు దోషంబుల నాపాదింతురు. కొందఱు సాధువర్తనంబు గల వారలు పరుల దోషంబుల నైన గుణంబులుగా ననుగ్రహింతురు. మఱియుం గొందఱు త్రమోత్తములు పరులయందు దోషంబుల నాపాదింపక తుచ్ఛగుణంబులు గలిగినను సద్గుణంబులుగాఁ గై కొందురు. అట్టి మహాత్ములయందు నీవు పాపబుద్ధిం గల్పించితివి. అని వెండియు నిట్లను. మహాత్ము లగువారల పాద దూశిచే నిరస్త ప్రభావు లై జడస్వభావంబుగల దేహంబు నాత్మ యని పల్కు కుజను లగువారు మహాత్ముల నిందించు ¹టాశ్చర్యంబు గాదు. ఆదియు వారి *తనుచితం బగు. అని వెండియు నిట్లనియె,

87

సీ. అనయంబు శివ యను నక్షరద్వయ మర్థి వాక్కునఁ బలుక భావమునఁ దలంప సర్వజీవుల పాపసంఘముల్ చెడు నట్టి మహితాత్మునందు నమంగళుండ వగు నీవు విద్వేషి వగుట కాశ్చర్యంబు నందెద వినుము నీ వదియుఁ గాక చర్చింప నెవ్వని చరణపద్మంబుల నరసి బ్రహ్మానంద మను మరంద

తే. మతులభక్తినిఁ దమ హృదయంబు లనెడి
తుమ్మెదలచేతఁ గ్రోలి సంతప్తచిత్తు
లగుదు రత్యంత విజ్ఞాను లట్టి దేవు
నందు ద్రోహంబు నేసి తేమందు నిన్ను ?

క. ²మఱియును న మృహితాత్ముని, ³చరణ సరోజాతయుగము సకలజగంబుల్
⁴నెఱిఁ గాలువఁ గోరు కోర్కులు, దరమిడి వర్షించు నతనిఁ దగునే తెగడఁ? 89

చ. పరఁగఁ జితాస్థిభస్మ నృకపాల జటాధరుఁడు⁵ బరేత భూ
చరుఁడు పిశాచయుక్తుఁ డని శర్వు నమంగళుఁగాఁ దలంప రె
వ్వరు నొకఁ డీవు దక్క మఱి వాక్పతిముఖ్యులు న మృహాత్ము న
చ్చరణసరోజ రేణువులు సమ్మతిఁ దాల్తురు మస్తకంబుల⁶.

90

1. నిందించుట కార్యంబుగాదు (హ. తం. వా. క. జ. ద. బ.) 2. మఱిగడు (హ)
3. యతిముఠి జరణాబ్జయుగము నభిల జగంబుల్ (హ) 4. నెఱి గోరిన కోరికలం (హ)
* తదేవ శోభనమ్-మూలము(4-13) అతోనత్స మహన్నిదన మేవ ఉచిత మిత్యర్థ:-వ్యాఖ్య.

చ. నెలకొని ధర్మపాలన వినిర్మలు భర్గుఁ దిరస్కరించు న
క్కులుపుని జిహ్వాఁ గోయఁ దగుఁగా కటు నేయఁగ నోపఁడేనిఁ దాఁ
బొలియుట యొప్పు రెంటికిఁ బ్రభుత్వము చాలమిఁ గర్ణరంధ్రముల్
బలుపుగ మూసికొంచుఁ జనఁ బాడి యఁ టందురు ధర్మవర్తనుల్. 91

వ. అది గావున, 92

మ. జనుఁ డజ్ఞానమున^౧ భుజించిన జుగుప్సం బైన యన్నంబు స
య్యన వెళ్లించి పవిత్రుఁ డైనగతి దుష్టాత్ముండ వై యాశ్వరు^౨
ఘను నిందించిన నీ తనూభవ యనంగా నోర్వ నీ హేయ భా
జన మైనట్టి శరీరము^౩ విడిచి ¹భాస్వచ్ఛుద్ధి ²ప్రాపించెద^౩, 93

వ. అదియునుంగాక దేవతల కాకాశగమనంబును, మనుష్యులకు భూతలగమనంబును
స్వాభావికంబు లై నట్లు ప్రవృత్తి నివృత్తి లక్షణ కర్మంబులు రాగ వైరా
గ్యాధికారంబులుగా వేదంబులు విధించుటజేసి రాగయుక్తు లై కర్మతంత్రు
లైన సంసారులకు వైరాగ్యయుక్తు లై యాత్మారాము లైన యోగిజనులకు
విధి నిషేధ రూపంబు లయిన వైదిక కర్మంబులు గలుగుటయు, లేకుండుటయు
నై జంబు లగుటజేసి స్వధర్మనిష్ఠుం డగువాని నిందింపం జనదు. ఈ యుభయ
కర్మకూన్యుండు, బ్రహ్మభూతుండు నైన సదాశివునిఁ గ్రియాకూన్యుం డని
నిందించుట పాపం బగు. తండ్రి! సంకల్ప మాత్ర ప్రభవంబు లగుటంజేసి మహా
యోగిజననేవ్యంబు లైన యస్మదీయంబు లగు నణిమా ద్యష్టైశ్వర్యంబులు
నీకు సంభవించవు. భవదీయం బగు నై శ్వర్యంబులు ధూమమార్గ ప్రవృత్తులై
యాగాన్న భోక్తలైన వారిచేత యజ్ఞశాలయందె చాల నుతియింపంబడి యుండుఁ
గాన నీమనంబున నే నధికసంపన్నుఁడ ననియుఁ జితాభస్మాస్థిధారణుండైన
రుద్రుండు దరిద్రుం డనియును గర్వింపం జనదు, అని వెండియు నిట్లనియె.

ఉ. నీలగళాపరాధి యగు నీకుఁ దనూభవ నౌట చాలదా?
చాలుఁ గుమర్త్య! నీదు తనుజాత నన^౧ మది సిగ్గు పుట్టెడి
శిన్నేల, ధర^౨ మహాత్ములకు నెగ్గొనరించెడి వారి జన్మముల్
గాలుపనే; తలంప జనకా! కుటిలాత్మక! యెన్ని చూడఁగ^౩. 95

చ. వర వృషకేతనుండు భగవంతుఁడు నైన హరుండు నన్ను నా
దర పరిహాస వాక్యముల దక్షతనూభవ! యంచుఁ బిల్వ నేఁ

1. భాస్వచ్ఛుద్ధి వాటిల్లెద^౧ (హ.తం.); 2. శుద్ధిఁ బొటిల్లెద^౨ (హ) 3. జాల ధర^౩ మహాత్ము
లకుఁ, జయ్యన నెగ్గొనరించు జన్మముల్ (హ.)

బురబురఁ బొక్కుచు॥ ముదముఁ బొందక నర్మచరః స్మితంబుల॥

దొఱఁగుదు నీ తనూజ నను దుఃఖముకంటెను జచ్చు బొప్పగు॥ 96

వ. అని యిట్లు యజ్ఞసభామధ్యంబున విరోధి యైన దక్షు నుద్దేశించి పలికి, కామ క్రోధాది శత్రు విఘాతాని యగు సతీదేవి యుదజ్ఞాభి యై, జలంబుల నాచ మనంబు చేసి, ఈచి యై మౌనంబు ధరియించి, జితానన యై భూమియందాసీన యగుచు యోగమార్గంబునంజేసి శరీరత్యాగంబు నేయం దలంచి, 97

సీ. వరుసఁ బ్రాణాపాన వాయునిరోధంబు గావించి వాని నేకముగ నాభి తలమునఁ గూర్చి యంతట నుదాసము దాక నెగయించి బుద్ధితో హృదయపద్మ మున నిల్చి వాని మెల్ల న గంతమార్గమునను మఱి భ్రూమధ్యమున వసించఁ జేసి శివాంఘ్రి రాజీవచింతనముచే నాధునిఁ దక్క నన్యంబుఁ జూడ

తే. క మృహాత్ముని యంతపీఠంబునందు
నాదరంబున నుండు దేహంబు దక్ష
వలన రోషంబునను విడువంగఁ దలంచి
తాల్పెఁ దనువున ననిలాగ్ని ధారణములు. 98

వ. ఇట్లు ధరియించి గతకల్మషం బైన దేహంబు గల సతీదేవి నిజ యోగసమాధి జనితం బైన వహ్నిచేఁ ద త్క్షణంబ దగ్ధ యయ్యె నంత. 99

క. అది గనుగొని హాహా²రవ, మొదవఁగ నిట్లనిరి మానవులుఁ ద్రిదశులు నీ మదిరాక్షి యకట! దేహము, వదలెఁ గదా! దక్షతోడివైరము కతన॥ 100

వ. మఱియు నిట్లనిరి. 101

సీ. సకల చరాచర జనకుఁ డై నట్టి యీ దక్షుండు దన కూర్మితనయ మాన వతి పూజనీయ యీ సతి దనచే నవమానంబు నొంది సమక్షమందుఁ గాయంబుఁదొఱఁగంగఁ గనుఁగొనుచున్న వాఁ డిట్టి³దురాత్ముడెందేనిఁ గలఁడె? యనుచుఁ జిత్తంబుల నాశ్చర్యములఁ బొంది రదియును గాక యిట్లనిరి యిట్టి

తే. దుష్టచిత్తుండు బ్రహ్మబంధుండు నైన
యీతఁ డనయంబు దా నసఖ్యాతిఁబొందు
నింద పడి మీఁద దుర్గతిఁ జెందుఁగాక
యనుచు జనములు పలుకు న య్యవసరమున. 102

1. ప్రతికూలుండగు (హ. ఉం. హ.) 2. ధ్వని, హృదయ (హ) 3. కౌరావృత్తి మొదేని గలదె (తం)

క. దేహము విడిచిన సతిఁగని, వాహాబల మొప్పు రుద్ర పార్షదులును ద
ద్వోహిం ద్రుంచుటలై యు, త్వాహంబున లేచి రసి¹ గదాధరు లగుచుఁ. 103

క. ఆ రవ మపు డీశించి మ, హోరోషముతోడ భృగుమహాముని గ్రతుసం
హారక మారక మగు² నభి, చారక హోమం బొనర్చె సరభస మొప్పుఁ. 104

ప. ఇట్లు దక్షిణాన్నియందు వేల్చిన నందుఁ*(దపం బొనర్చి, సోమలోకంబుననుండు
సహస్రసంఖ్యలుగల) ఋభునామధేయు లైన దేవత లుదయించి, బ్రహ్మతేజంబు
సంజేసి దివ్యవిమాను లై యుల్ముకంబులు సాధనంబులుగా ధరియించి, రుద్ర
పార్షదులైన ప్రమథగుహ్యుల గణంబులఁ బాఠందోలిన, వారును పరాజితు లైరి.
తదనంతరంబ నారదువలన భవుండు *(దండ్రీచే నసత్కృతురా లగుటంజేసి)
భవాని పంచత్వంబు నొందుటయుం బ్రమథగణంబులు *(ఋభునామక దేవత
లచేఁ) ³బరాజితు లగుటయు విని, 105

—: శివుఁడు పీఠభద్రునిచే దక్షయజ్ఞంబు ధ్వంసంబు చేయించుట :—

కా. ఆద్యుం డుగ్రుఁడు నీలకంఠఁ డిభద్రై త్యారాతి దష్టోష్ఠఁ దై
మాద్యద్భూరిమృగేంద్ర ఘోషమున భీమప్రక్రియఁ నవ్వచుఁ
విద్యుద్వహిన్ శిఖా సముచ్చయరుచిఁ వెల్గొందు చంచజ్జటఁ
సద్యః క్రోధముతోడఁ బుచ్చి పయిచెఁ జ్ఞౌచక్ర మధ్యంబునఁ. 106

ప. ఇట్లు పెరికి వైచిన రుద్రుని జటయందు, 107

అధ్యాయము — ౫

సీ. అభ్రంలి హోదభ్ర విభ్ర మాభ్రభ్రమ కృన్నీల దీర్ఘశరీర మమరఁ
బ్రజ్వల జ్వలన దీప్త జ్వాలికా జాల జాజ్వల్యమాన కేశములు మెఱయఁ
జండ దిగ్విదండ శుండాభ దోర్లండ సాహస్రధృత హేతినంఘ మొప్పు
వీక్షణత్రయ లోకవీక్షణ ద్యుతి లోకవీక్షణరతి దుర్నిరీక్ష మగుచుఁ

క. గ్రకచకతిన కరాశదంష్ట్రులు వెలుంగ
ఘనకపాలాస్థి వనమాలికలును దనర

* కొన్ని కా. ప. ప్రతులలో లేదు.

1. గదాధారియై (చ. త. ద. ద. బ.) గదాపాణులు నై (హ. త. వా.) 2. నభిచారము
గావించె నంతి (క. చ. త. త. జ. బ.) 3. పలాయన మగుటయు (చ. ట.)

నఖిలలోక భయంకరుఁ డగుచు వీర
భద్రుఁ డుదయించె మాటలురుద్రుఁ డగుచు.

108

తే. వీరభద్రుండు ¹విహతవిద్యేషి భద్రుఁ
డగుచుఁ దన వేయిచేతులు మొగిచి వినయ
మెనఁగ నే నేమి నేయుదు ? నెఱుఁగ నాకు
నానతిమ్మన్న నతని క య్యభవుఁ డనియె.

109

చ. గురు భుజశౌర్య! భూరి రణకోవిద! మ ద్భటకోటి కెల్ల నీ
వరయ వరూధినీవరుఁడ వై చని యజ్ఞముగూడ దక్షిణి²
²బరువడి ద్రుంపు మీ వచట బ్రాహ్మణతేజ మ జేయ మంటి వే
నరిది మ దంశసంభవుఁడ వై తగు నీకు ³నసాధ్య మె య్యెడ³ ?

110

వ. అని కుపితచిత్తుం డై యాజ్ఞాపించిన నట్ల కాక యని,

111

చ. అనఘుఁడు రుద్రుఁ జేరి ముదమారఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి వీ
డ్కొని యనివార్య వేగమునఁ గుంభిని గ్రక్కదల⁴ యుశంయుశ
ధ్వని మణిసూపురంబులు పదంబుల మ్రోయఁగ భీషణప్రభల్
దనరఁ గృతాంతకాంతక శిత స్ఫుట శూలముఁ బూని చెచ్చెర⁵.

112

చ. సరభనవృత్తి నట్లరుగు నైన్య పదాహత ⁴ధూత ధూళి ధూ
నరిత కుబేరది క్రటము నభ్యులు దక్షిఁడుఁ జూచి యెట్టి భీ
కరతమ మం చనం దమము గాదు రజఃపటలం బటంచు ⁵ని
వ్వెఱవడి పల్కి రాత్మల వివేకవిహీనతఁ బొంది వెండియు⁶.

113

సీ. ఈ ధూళి పుట్టుట కెయ్యెది హేతువో? విలయనమీరమా? పౌలయ దిపుడు
ప్రాచీనబర్హి ధరాపతి మహితోగ్ర శాసనం దిపుడు రాజ్యంబునేయఁ
జోరసంఘములకో రారాదు మఱి గో గణాళి రాకకు సమయంబు గాదు
కావున నిప్పుడు గల్పావసానంబు గాఁబోలుఁగా కటు గాకయున్న

తే. ¹నిట్టి యౌత్పాతికరజ మెందేనిఁ గలదె ?
యనుచు మనమున భయమంది రచటి జనులు

1. నిహత (చ. జ. ద. ద. బ.) 2. బరిపరిసేసి (జ. తం.) 3. నసాధ్యమున్నదే (క. చ. త. జ. ద. ద. బ.) 4. పాదధూళి (హ. తం. వా.) 5. న, చ్చరియము నొందిరాత్మల విదక్షణతా రహితాత్ములై కడున్ (హ) 6. ఇట్టి యౌత్పాత జనక మెందేని గలదె (క. బ.)

సురలు దక్షిండు నంత ప్రసూతిముఖ్య
లై న భూసురకాంత లిట్ల నిరి మఱియు.

114

క. తన కూతులు సూడంగ నిజ, తనయను సతి ననపరాధఁ ¹దగవే దిట్లై
గొనరించిన యీ దక్షిని, ఘన పాపవిపాక మిదియుఁ గాఁదగు ననుచు॥ 115

ప. వెండియు నిట్ల నిరి. ²కుపితాత్ముం డైన దక్షిండు దన కూతుతో విరోధంబు
చాలక జగత్సంహారకారణుం డైన రుద్రునిం గ్రోధింపఁజేసె న మృహాత్ముం
డెంతటివాఁ డంటేని ప్రళయకాలంబున,

116

సీ. సుమహిత నిశిత త్రికూలాగ్ర కింకరప్రోత నిఖిల దిక్కరిరాజ నివహుఁ డగుచుఁ
జటులోగ్ర నిష్ఠుర స్తనిత గంభీరాట్టహాస నిర్భిన్నాఖిలాశుఁ డగుచు
భూరి కరాళ విస్ఫూర దంష్ట్రాహతి పతిత తారాగణ ప్రచయుఁ డగుచు
వివిధ హేతివ్రాత విపుల ప్రభాపుంజ మండిత చండ దోర్దండుఁ డగుచు

తే. వికటరోష భయంకర భుకుటి దుర్ని
రీక్ష్య దుస్సహ తేజోమహిమఁ దనర్చి
ఘన వికీర్ణ జటాబంధ కలితుఁ డగుచు
నఖిల సంహారకారణుం డై నటించు.

117

తే. అట్టి దేవునిఁ ద్రిపుర సంహారకరునిఁ
జంద్రశేఖరు సద్గుణసాంద్రు నభవు
మనము రోషింపఁజేసిన మంగళములఁ
బొందవచ్చునె ? పద్మగర్భునకు నైన.

118

ప. అని యి వివధంబున భయ విహ్వల లోచన లై పలుకుచున్న సమయంబున
మహాత్ముం డైన దక్షిణకు భయావహంబు లై సహస్రసంఖ్యాతంబు లైన
మహోత్పాతంబులు భూనభోంతరంబులఁ గానంబడుచుండె. ఆ సమయంబున
రుద్రాసుచరులు ⁴నానావిధాయుధంబులు ధరియించి, కపిల పీత వర్ణంబులు
గలిగి వామనాకారులు మకరోదరాననులు నై యజ్ఞశాలా ప్రదేశంబునం
బరువులు వెట్టుచుఁ గదియంజనుడెంచి దక్షిధ్వరవాటంబుల విటతాటంబు

1. దగవేదయిట్లై, గొనరించిన (కం.వా.) 2. కుటిలాత్ముండైన (క.చ.బ.) 3. కుంతిత
(క. చ. ట. త. జ. చ. బ.) “స్వ శూల సూచ్యృత దిగ్గజేంద్రః” (5-10) ‘స్వ శూలస్య సూచ్యాః
అగ్రే అచ్చితాః ప్రోతాః; దిగ్గజేంద్రా యేన, (వ్యా) 4. నానావిధ సాధనంబులు (క.చ.బ.)

నేయుచుం గొందఱు ప్రాగ్భవశంబును, గొందఱు పత్నిశాలయు, గొందఱు
 సదస్యశాలయు, నందుఁ గొందఱు తాగ్నిధ్రువశాలయు, గొందఱు యజమాన
 శాలయు, గొందఱు మహానసగృహంబును విధ్వంసంబులు గావించిరి. మఱియుఁ
 గొందఱు యజ్ఞపాత్రంబుల సన్నులం ¹జఱచిరి. వెండియుఁ గొందఱు
 హోమాగ్ను లార్చిరి. పదంపడి కొందఱు హోమకుండంబులయందు మూత్రం
 బులు విడిచిరి. కొందఱు త్తరవేదికా మేఖలు ద్రెంచిరి. కొందఱు మునుల
 బాధించిరి. కొందఱు ద త్పత్నుల వెఱపించిరి. మఱికొందఱు దేవతానిరోధంబు
 గావించిరి. అంత మణిమంతుండు భృగువును, వీరభద్రుండు దక్షుని, జండీశుండు
 పూషుని, భగుని సందీశ్వరుండును బట్టిరి. ఇ వివిధంబున సదస్య దేవ ఋత్వి
 జ్వికాయంబుల శిలల ఋత్వియు, జానువులఁ బొడిచియు, సఱచెతుల నడిచియు,
²గూర్పరంబులఁ బొడిచియు, వివిధబాధలం బఱచిన వారు కాందిశీకులై యెక్క
 డెక్క దేనియు, జనిరి. మరియును, 119

క. మును దక్షుఁ డభవుఁ బలుకఁగఁ, గనుగీతిన భగునిఁ బట్టి కన్నులు పెకలిం
 చెను సందీశ్వరుఁ డచ్చటి, జనములు హోహారవముల సందడి పెట్టె. 120

తే. కుపితుఁ డై నాఁడు భవుని దక్షుడు శపింపఁ
 బరిహసించిన పూషుని పండ్లు డుల్ల
 గొట్టె బలభద్రుఁ డా కళింగుని రదంబు
 లెలమి డులిచిన పగిదిఁ జండీశ్వరుండు. 121

క. తగవేది దక్షుఁ డా సభ, నగచావుఁ దిరస్కరించు³నాఁ డట శ్మశ్రుత్
 నగుచుం జూపుట నా భృగు, పగకై శ్మశ్రువులు వీరభద్రుండు వెఱికిె. 122

సీ. అతుల దర్శోద్ధతుం డై వీరభద్రుండు గైకొని దక్ష వక్షంబు ద్రొక్కి
 ఘన శితధారానిఁ గొని⁴మేను వొడిచియు మంత్రసమన్వితమహితశత్రు
 జాలావినిర్బిన్న చర్మంబుఁగల దక్షుఁ జంపఁగాలేక విస్మయము నొంది
 త ద్వధోపాయంబు దనచిత్తమునఁ జూచి కంఠ నిష్పీడనగతిఁ దలంచి

తే. మస్తకము ద్రుంచి సంచి తామర్షణమున
 దక్షిణానలమున వేల్చెఁ ద దనుచరులు
 పూర్వమును బొంద నచటి బ్రాహ్మణజనంబు
 లాత్మలను జాల దుఃఖంబు లందుచుండ. 123

1. వెఱచిరి (తం.వా.) 2. గుల్పంబులఁ (హ) 3. నాడు శ్మశ్రుత్ (హ) 4. మేన నవఁదియు (హ)

ప. ఇట్లు వీరభద్రుండు దక్షని యాగంబు విధ్వంసంబు గావించి, నిజనివాసం బైన కైలాసంబునకుం జనియె. అ య్యవసరంబున, 124

అధ్యాయము - ౬

—: దేవతలు వీరభద్రాదులచేఁ బరాజితు లయి బ్రహ్మతో విన్నవించుట :—

ప. హర భటకొటిచేత నిశితాసి గదా కరవాల శూల ము
ద్గర ముసలాది సాధన విదారిత జర్జరితాఖిలాంగు లై
నురలు భయాకులాత్ము లగుచు^౧ సరసీరుహజాతుఁ జేరి త
చ్చరణ సరోరుహంబులకు సమ్మతిఁ జాఁగిలి మ్రొక్కి నమ్రులై. 125

క. తము ధూర్జటి నైనికు లగు
ప్రమథులు దయమాలి పెలువ బాధించుట న
ర్వముఁజెప్పి రనుచు మైత్రే
య మునిండ్రుఁడు విదురుతోడ ననియె^౨ మఱియు^౩. 126

తే. ఇంతయును మున్న మనమున నెఱిగియున్న
కతన విశ్వాత్మకుండును గమలలోచ
నుండు నన నొప్పు నారాయణుండు నజుఁడు
చూడ రారైరి వినుము దక్షనిమఖంబు. 127

ప. అని చెప్పి సుర లిట్లు విన్నవించిన చతుర్ముఖుండు వారల కిట్లనియె, 127

క. మన తేజోనిధి పురుషం, డనయంబు గృతాపరాధుఁడైనను ¹దామ
ల్లన ప్రతికారము గావించి, చిన జనులకు లోకమందు నేమము గలదే? 129

ప. అని మఱియు నిట్లనియె, 130

క. క్రతు భాగార్హం డగు పశు,వతి నీశ్వరు నభవు శర్వు భర్గుని దూరీ
కృత యజ్ఞభాగుఁజేసిస, యతిదోషులు దుష్టవతులునగు మీ రింక^౨. 131

సీ. పూని యే దేవుని బొమముడిమాత్రన లోకపాలకులును లోకములును
నాశమొందురు రట్టి యీశుండు మన దురుక్తాశ్రునికాయ విధ్ధాంతరంగుఁ
డును బ్రియావరహితుండుగ నైనవాఁడమ్మహాత్మునిఁ ద్రిపుర సంహారకరుని
మఖ పునస్సంధానమతి నపేక్షించు మీరలు నేరి కుద్ధాంతరంగు లగుచు

1. దామల్లన (తం. వా.) దామెల్లన (హ.).

తే. భక్తి నిష్ఠలఁ ద త్పాదపద్మ యుగళ
ఘన పరిగ్రహపూర్వంబు గాఁగ నతని
శరణమొందుఁ డతండు ప్రసన్నుడైనఁ
దివిరి మీకోర్కి సిద్ధించు దివిజులార!

132

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. అద్దేవుని దాయంజన వెఱుతు మని తలంపకుండు. అతనిఁ జేర నుపాయం బెఱింగిపు మంటిరేని నేను, నింద్రుండు, మునులు, మీరలు, మఱియు దేహధారు లెవ్వరేని న మ్మహాత్ముని రూపంబు, నతని య పరాక్రమంబుల కొలఁదియు నెఱుంగఁజాలము. అతండు స్వతంత్రుండు గావునఁ ద దుపాయం బెఱింగింప నెవ్వఁడు సమర్థుం డగు? ఐన నిపుడు *(భక్తపూ ధీనుండు శరణాగత రక్షకుం డగు నీకునిఁ జేరఁబోవుద మని పలికి) పద్మసంభ వుండు దేవ పితృగణ ప్రజాపతులం గూడి కైలాసాభిముఖుం డై చని చని, 133

ఉ. భాసురలీలఁ గాంచిరి సుపర్వులు భక్తజనై క మానసో
ల్లాసముఁ గిన్నరీజన విలాసము నిత్యవిభూతి మంగళా
వాసము సిద్ధ గుహ్యక నివాసము ¹రాజతభూ వికాసి కై
లాసము కాంతినిర్జిత కులక్షితిభృ త్స²మహా ద్విభాసము॥.

134

సీ. ధాతువిచిత్ర తోదాత్త రత్న ప్రభా సంగ తోజ్జ్వల తుంగ శృంగములును
గిన్నర గంధర్వ కింపురు షాప్పరో జననికరాకీర్ణ సానువులును
మానిత నిఖిల వైమానిక మిథున స ద్విహారజైక శుభప్రదేశములును
గమనీయ నవమల్లికా సుమనో వల్లికామతల్లి లన త్కందరములు

తే. నమర సిద్ధాంగనా శోభితాశ్రమములు
విబుధజన యోగ్య సంపన్నివేశములును
గలిగి బహువిధ పుణ్యభోగముల నొప్పు
వినుత సుకృతములకు దండ వెండికొండ.

135

వ. అది మఱియును మందార పారిజాత సరళ తమాల సాల తాల తక్కిల కోవి దార శరీ షార్జున చూత కదంబ నీప నాగ పున్నాగ చంపక పాట. లాశోక వకుళ కుంద కురవక కన క్రామ శతపత్ర కింకు కైలా లవంగ మాలతీ మధూక

* కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులందు లేదు.

1. చాచవిరాజమాన (క. త. జ. బ. తం.) 2. మహా విభాసమున్ (త) 3. సిద్ధజన యోగ్య సంపద్వి శేషములును (ట)

మల్లికా పనస మాధవీ కుట జోదుంబ రాశ్వత్థ స్లక్ష వట హింగుళ * (భూర్జ పూగ రాజపూగ జంబూ భర్జా రామూతక ప్రియాశునాళికే రేంగుదవేణు) కీచక తరుశోభితంబును, గలకంఠ కాలకంఠ కలవింక రాజకీర మత్తమధుకర నానా విహంగకోలాహల నినద బధిరీభూత రోదోంతరాళంబును, సింహ తరజు శల్య గవయ శరభ శాఖామృగ వరాహ వ్యాఘ్ర కుర్కుర రురు మహిష వృక సారంగ ప్రముఖ వన్యసత్త్వ సమాశ్రయ విరాజితంబును, గదశీషండ మండిత కమల కల్పార కైరవకలిత పులినతల లలిత కమలాకర విహరమాణ కలహంస కారండవ సారస చక్రవాక బక జలకుక్కుటాది జలవిహంగకుల కూజిత సంకులంబును, సలిలకేశీ విహరమాణ సతీరమణీరమణీయ కుచమండల విలిప్తమృగమద మిళిత హరిచందన గంధసుగంధిత జలపూరిత గంగాతరంగిణీ సమావృతంబును నైన కైలాసపర్వతంబు వొడగని, యరవిందసంభవ పురందరాది దేవగణంబు లత్యద్భుతానందంబులం బొంది, ముందటఁ దార హీర హేమమయ విమానసంకులంబును పుణ్యజన మానిసిశోభితంబును నైన యలకాపురంబు గడచి, త త్పుర చాహ్య ప్రదేశంబునం దీర్ఘపాదుం డైన పుండరీకాక్ష పాదారవింద ¹రజఃపావనంబును, రతికేశీవ్యాసంగ పరిశ్రమ నివారక సలిలకేశీవిలో దేవకామిని పీనవక్షోజ విలిప్త కుంకుమపంక సంగత పిశంగవర్ణ వారిపూర విలసితంబును నగు నందలక నందాభిధానంబులం గల నదీద్వితయంబు దాటి, త త్పురోభాగంబున వనగజ సంఘృష్ట మలయజ పరిమిళిత పవనాస్వాదన ముహూర్ముహూ రున్ముదితమానస పుణ్యజన కామినీకదంబంబును, వైడూర్యస్రోపాన సమంచిత కనకోత్పల వాపీ విభాసితంబును, గింపురుష ²వ్యాప్తంబును నగు సౌగంధికవన సమీపంబునందు,

— బ్రహ్మాదులు దక్షిణామూర్తిరూపుం డగు నీశ్వరుని స్తుతింపుట :—

సీ. ఉజ్జ్వలం బై శతయోజనంబుల ³పొడవును పంచసప్తతి యోజనములఁ బటవును గల్గి యే పట్టునఁ ⁴దిరుగని నీడ శోభిల్ల నిర్ణీత మగుచుఁ బర్ణ శాఖా సమాకీర్ణ మై మాణిక్యములఁ బోలఁగల ఫలములఁ దనర్చి కమనీయ సిద్ధ యోగక్రియామయ మయి యనఘ ముముక్షు జనాశ్రయంబు

* కొన్ని లా.ప. ప్రతులలో లేదు.

1. పాలితంబును (క. చ. ట. ద. ద. బ.) 2. సంచారయోగ్యంబునగు (క. చ. త. జ. బ. తం. వా.) 3. పొడవొగి (వా) 4. దఱుగని నీడ (హ. తం. వా.) 'పర్యృక్కుతాచలచ్ఛాయః' (8-82)

తే. భూరి సంసారతాప నివారకంబు

నగుచుఁ దరురాజ మనఁగఁ బెం పగ్గలించి
భక్తజనులకు నిచ్చులుఁ బ్రమద మెనఁగ
వలయు సంపద లందు నావటము వటము.

137

వ. ఆ వృక్ష మూల తలంబున,

138

సీ. ఇద్ధ సనందాది నిద్ధసంసేవితు, శాంతవిగ్రహాని ¹వాత్సల్య గుణుని
గమనీయ లోక మంగళ దాయకుని శివు విశ్వబంధుని జగద్వినుత యశుని
గుహ్యక సాధ్య యక్ష రక్షనాథ కుచేరసేవితుని దుర్వారబలుని
²నుచిత విద్యా తపో యోగ యుక్తుని బాల చంద్రభూషణుని ముసీంద్రనుతునిఁ

తే. దాపసాభీష్టకరు భస్మదంశలింగ

ఘన జటాజినధరుని భక్తప్రసన్ను
వితత సంద్యాభ్రరుచి విడంబిత వినూత్ను
రక్తవర్ణు సనాతను బ్రహ్మమయుని.

139

సీ. అంచిత వామపాదాంభోరుహము దక్షిణోరుతలంబున నొయ్య నునిచి
సవ్యజానువు మీఁద ³సవ్యభాహువు సాచి వలపలి ముంజేత సలిలితాక్ష
మాలిక ధరియించి మహనీయ తర్కముద్రాయుక్తు డగుచుఁ జిత్తంబులోన
నవ్యయం బైన బ్రహ్మానందకలిత సమాధినిష్ఠుఁడు వీతమత్సరుండు

తే. యోగపట్టాభిరాముఁ డై యుచితవృత్తి

రోషసంగతిఁ బాసి కూర్చున్న జముని
యనువునను దర్భరచిత బృహస్పాసనమున
నున్న మునిముఖ్యు నంచిత యోగనిరతు.

140

క. అలఘుని నభవుని యోగీం, ద్రులు వినుచుండంగ నారడునితోఁ బ్రియ భా
షలు జరుపుచున్న రుద్రుని, సలిలిత పన్నగవిభూషు సజ్జనపోషుఁ.

141

క. కని లోకపాలురును ముని, జనులును సద్భక్తి నతని చరణంబులకుఁ
విసతు లయిరి యపు డట్లా, సనుఁ గని య య్యభవుఁ డధికసంభ్రమ మొప్పఁ.

~~~~~
1. వాత్సల్యమునను (హ) విద్యా తపో యోగపథ మాస్థితం తదధీశ్వరం చరంతం విశ్వ
సుహృదం వాత్సల్యా త్లోకమంగళమ్ (గీ-35) 2. ఉదిత (తం. వా.) 3. భవ్య (హ. తం. వా.)

క. అనఘ! మహాత్ముల పగు వా, మనుఁ డా¹ కృత్యపున కౌగి నడుస్కారము చే
సిసగతి నజునకు నభివలనన మొగిఁ గావించె హరుఁడు నర్జయుఁ బ్రీతి². 143

తే. అంత రుద్రానువర్తులై నట్టి సిద్ధ
గణ మహర్షి జనంబులు గిని పయోజ
గర్భునకు మ్రొక్కి రంత నా కమలభవుఁడు
శర్వుఁగని పల్కె మందహాసంబుతోడ. 144

తే. జగములకు నెల్ల యోని బీజంబులై న
శక్తిశివ కారణుండ వై జగతి నిర్వి
కార³బ్రహ్మాంబు వగు నిన్నుఁ గడఁగి విశ్వ
నాథుఁగా నెఱిఁగెద నా మనమున సభవ ! 145

తే. సమత నది గాక తావకాశంబులై న
శక్తిశివ రూపములఁ గ్రీవ నలుపు⁴ దూర్జ
నాభిగతి విశ్వజనన వినాశ వృద్ధి
హేతుభూతుండ వగుచుండు వీశ ! పుద్ర ! 146

సీ. అనఘ ! లోకంబులయందు వర్ణాశ్రమ నేతువు లనఁగఁ బ్రభృతి నొంది
బలసి మహాజన పరిగృహీతంబులై యఖిల ధర్మార్థ దాయకములై న
వేదంబులను⁵ మఱి వృద్ధి నొందించుట, కొఱకు నై నీవ దక్షిని నిమిత్త
మాత్రునిఁ జేసి య మృణము గావించితి వటుగాన శభమూర్తి వై న నీవు

తే. గడఁగి⁶ జనముల మంగళకర్ములై న
వారి ముక్తి నమంగళాచారులై న
వారి సరకంబు నొందింతు భూరిమహిమ
భక్తజనపోష ! రాజిత ఫణివిభూష ! 147

వ. అట్లగుటం ద త్కర్మంబు లొకానొకనికి వివర్యాసంబు నొందుటకుఁ గారణం
బెయ్యదియో ? భవదీయ రోషంబు హేతు వని దలంచితినేని త్వదీయ పాదార
వింద నిహితచిత్తులై సమస్త భూతలంబులయందు నినుం గనుంగొనుచు భూతం

1. కృత్యపునకు నొగి (హ. తం. వా.) 2. దేవమహాబుషి జనము లర్థిని ఐయోజ (క. ఐ. తం.)

3. తత్త్వంబగు (క. చ. ఓ. తం.) 4. నూర్ణ (హ) 5. పరి (చ. ఓ. చ. జ.) 6. జగముల (చ. తం.)

బుల నాత్మయందు వేటుగాఁ జూడక వర్తించు మహాత్ములయందు నజ్ఞు లైన వారియందుం బలె రోషంబు దఱచు పొరయ దఱు. నీకుఁ గ్రోధంబు గలదే? యని,

148

సీ. మఱి భేదబుద్ధిఁ గర్మప్రవర్తనముల మదయుతులై దుష్టహృదయు లగుచుఁ బరవిభవాసహ్య భవ మనోవ్యాధులఁ దగిలి మర్మాత్మభేదకము లైన బహు దురుక్తులచేతఁ బరులఁ బీడింపుచు నుండు మూఢులను దైవోపహతులఁ గాఁ దలపోసి య క్కపటచిత్తులకు నీవంటి సత్పురుషుఁ డేవలన నైన

తే. హింసఁ గావింపకుండు సమిద్ధ చరిత !

నీలలోహిత ! మహిత గుణాలవాల !

రోకపాలన ! కలిత గంగాకలాప !

హర ! జగన్నుతచారిత్ర ! యదియుఁ గాక.

149

సీ. ఆమర సమస్తదేశములందు నఖిల కాలములందుఁ దలవ¹దుర్లంఘ్య మహిముఁ దగు పద్మనాభు మాయామోహితాత్మకులై భేదదర్శను లైనవారి వలనను ద్రోహంబు గలిగిన నంతయు నది దైవకృత మని యన్యదుఃఖముల కోర్వలేక సత్పురుషుండు దయనేయుఁ గాని హింసింపఁడు గాన నీవు

తే. నచ్యుతుని మాయ మోహము నందకుంటఁ

జేసి సర్వజ్ఞుఁడవు మాయచేత మోహి

తాత్ము లై కర్మవర్తను లైన వారి

వలన ద్రోహంబు గలిగిన వలయుఁ బ్రోవ.

150

వ. ఆది గావున యజ్ఞ భాగార్హుండ వైన నీకు సవనభాగంబు సమర్పింపని కతన నీచేత విధ్వస్తం బై పరిసమాప్తి నొందని దక్షాధ్వరంబు మరల నుద్ధరించి దక్షుని పునర్దీప్తితుం జేయుము. భగుని నేత్రంబులును, భృగుముని శక్రశ్రువులును, పూషుని దంతంబులును గృవనేయుము. భగ్నాంగు లైన దేవ ఋత్వి జ్ఞికా యంబులకు నారోగ్యంబు గావింపుము. ఈ మఖావశిష్టంబు యజ్ఞపరిపూర్తి హేతుభూతం బైన భవదీయ భాగం బగుఁగాక.

151

అధ్యాయము - ౭

—: ఈశ్వరుండు బ్రహ్మాదులచేఁ బ్రార్థితుండు యి దక్షుల ననుగ్రహించుట :—

చ. అని చతురాననుండు వినయంబున వేడిన నిందుమౌళి న
య్యనఁ బరితుష్టి బొంది ¹దరహాసమునకా గృహ దొంగలింప ని
ట్లను హరిమాయచేత ననయంబును బామరు లైన వారు చే
సిన యపరాధ దోషములు చిత్తములో గణియింప నెన్నఁడుకా.

152

వ. ఆ ట్లయ్యును,

153

క. ²బలియర దండించుట ³దుర్బల జనరక్షణము ధర్మపద్ధతి యగుటకా
గలుషాత్ముల నపరాధము, కొలఁదిని దండింపుచుండుఁ గొనకొని యేనుకా.

154

వ. అని దగ్ధశీర్షం దైన దక్షుం డజముఖుం డగు. భగుండు బర్హిస్సంబంధ భాగం
బులు గలిగి మిత్రనామధేయ చక్షుస్సునం బొడగాంచు. పూషుండు పిష్ట భు
క్కుఁగుచు *(యజమానదంతంబులచే భక్షించు.) దేవతలు (యజ్ఞావశిష్టంబు నా
కొనంగుటం జేసి) సర్వావయవ పరిపూర్ణులై వర్తింతురు. ఖండితాంగు లైన
ఋత్విగాది జనంబు లశ్వినీదేవతల బాహువులచేతను, బూషుని హస్తంబుల చేతను
లబ్ధి బాహుహస్తు లై జీవింతురు. భృగువు బస్తశక్రశువులు గలిగి వర్తించునని
శివుం డానతిచ్చిన సమస్త భూతంబులు సంతృప్తాంతరంగంబు లై, తండ్రీ!
తెన్నయ్యె నని సాధువాదంబుల నభినందించిరి. అంత నా *(శంభుని యామం
త్రణంబు వడసి) కునాసీర ప్రముఖు లగు దేవతలు *(ఋషులతోడం గూడిరా)
నజుండును రుద్రునిం బురస్కరించుకొని దక్షధర్వర వాటంబునకుం జనె. అంత,

క. శర్వుని యోగక్రమమున, సర్వావయవములు గలిగి సన్ముని ఋత్వి
గ్గీర్వాణముఖ్యు లొప్పిరి, పూర్వతనుశ్రీల నార్యభూషణ! యంతకా.

156

క. విను దక్ష సవనబస్తము, ఋనిఁ జేసిన నిద్ర మేలుకొనిలేచిన పో
ల్కిన నిలిచె దక్షఁ డభవుఁడు. గనుగొనుచుండంగ నాత్మఁ గౌతుక మొప్పకా.

వ. ఇట్లు లేచి నిలిచి ముందటననున్న శివునిం గనుంగొనిన మాత్రన శరత్కాలంబున
నకల్మషం బైన సరస్సునుం బోలి పూర్వ రుద్రవిద్వేష జనితంబులయిన కల్మ

1. దర హాసము మోమున దొంగలింప (క. ట. జ.) 2. బలియర దండింపను డు, పృలున్లు
రక్షింప (చ. ట. త. జ. తం.)

* ఈ గుర్తుగల భాగములు కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులయందు లేవు.

పంబులం బాసి నిర్మలం దై యభవుని నుతియింపం దొడంగి, మృతిఁబొందిన
సతీతనయం దలంచీ, యసురాగోల్కంత బాష్పపూరిత లోచనుండు, గద్గద
కంతుండు నై పలుక జాలక యెట్టుకేలకు దుఃఖంబుల సంస్తంభించికొని
ప్రేమాతిరేక విహ్వలం డగుచు సర్వేశ్వరుం డగు హరున కిట్లనియె. 158

క. విను నీ కపరాధుడ నగు, నను దండించుటది దండనము గాదు మది
నను రక్షించుటగా మన, మునఁ దలఁతును దేవ! యభవ! పురహర! రుద్ర!

సీ. అనఘాత్మ! నీవును నబ్జనాభుండును, పరికింప బ్రాహ్మణాభాసులైన
వారల యెడల నెవ్వలను నుపేక్షింపరట దృఢ వ్రతచర్యలైన వారి
యెడ నీ కుపేక్ష యెక్కడిది? సర్గాదిని నాహ్వాన సంప్రదాయ ప్రవర్త
నము నెఱిగించుట కమర విద్యా తపో వ్రత పరాయణులైన బ్రాహ్మణులను

తే. వరుసఁ బుట్టించితివి గాన వారి నెపుడు
గేల దంచంబుఁ బూని గోపాలకుండు
బలసి గోవుల రక్షించు వగిది నీవు
నరసి రక్షింపుచుండు గదయ్య! రుద్ర!

160

సీ. తలపోయ నవిదిత తత్త్వ విజ్ఞానుండ నైన నాచేత సభాంతరమున
నతిదురుక్తాంబక క్షతుఁ డయ్య నస్మత్కృతాపరాధము హృదయంబునందుఁ
దలఁపక ¹త్ర్యక్ష! నిందాదోషమున నధోగతిఁ బొందుచున్న దుష్కర్ము నన్నుఁ
గరుణఁ గాంచిన ²నీకుఁ గడఁగి ప్రత్యుపకార మెఱిగి కావింప నే నెంతవాడ?

తే. నుతచరిత్ర! భవత్పరానుగ్రహాను
రూపకార్యంబుచేత నిరూఢ మైన
క్షుప్తి నీ చిత్తమందు వొందుదువు గాక
క్షుద్రసంహర! కరుణాసముద్ర! రుద్ర!

161

ప. అని యిట్లు రుద్రక్షమాపణంబు గావించి, పద్మసంభవునిచేత ననుజ్ఞాతుం దై
దక్షిం డుపాధ్యాయర్హిగ్గణ సమేతుం డగుచుఁ గ్రతుకర్మంబు నిర్వర్తించు
సమయంబున బ్రాహ్మణ జనంబులు యజ్ఞంబులు నిర్విఘ్నంబులై సాగుటకుఁ
బ్రమథాది వీరసంసర్గ కృతదోష నివృత్త్యర్థంబుగా విష్ణుదేవతాకంబును, త్రికపాల
పురోడాశ ద్రవ్యకంబునైన ³కర్మంబు గావింప ⁴నుపాత్త హవిష్యం డగు

1. నుజన (క) 2. నీదు, ఘనసర్వణంబుల, నెఱిగి సంస్తుతిసేయ నెంతవాడ (హ)

3. యాగంబు (క. చ. ఉ. లి.) 4. సభ్యర్హిగ్గణ ప్రతిష్ఠించగు (హ)

భృగువుతోడం గూడి నిర్మాలాంతః కరణుం డగుచు దక్షిండు ద్రవ్య త్యాగంబు
గావింపఁ బ్రసన్నుం దై సర్వేశ్వరుండు. 162

—: దక్షిణ్యరంబునకు వచ్చిన నారాయణుని దక్షిణులు స్తుతించుట :—

సీ. మానిత శ్యామాయమాన శరీర †దీధితులు నల్ దిక్కులఁ దీటుకొనఁగఁ
1 గాంచనమేఖలా కాంతులతోడఁ గౌశేయ చేలద్యుతుల్ చెలిమినేయ
లక్షీసమాయుక్త లలితవక్షంబున వైజయంతీప్రభల్ వన్నెజూప
హాటకరత్న కిరీటకోటి ప్రభల్ బాలార్కరుచులతో మేలమాడ

తే. లలిత 2నీలాభ్రరుచిఁ గుంతలములు దనరఁ
బ్రవిమలాత్మీయ దేహజప్రభ సరోజ
భవ భవామరముఖ్యుల ప్రభలు మాప
నఖిల లోకైక గురుఁడు నారాయణుండు. 163

చ. సలలిత శంఖ చక్ర 3జలజాత గదా శర చాప 4ఖడ్గ ని
ర్మలరుచులఁ సువర్ణరుచిమ న్మణికంకణ ముద్రికా ప్రభా
వశులను దేజురిల్లు భుజవర్గ మనర్గళకాంతి యుక్తమై
విలసిత కర్ణికార పృథివీరహము 5బురణింప బిట్టుగఁ. 164

క. సరసోదార సమంచిత, దరహాస విలోకనములఁ దగ లోకములఁ
బరితోషము నొందింపుచుఁ, బరమోత్సవ మొప్ప విశ్వబంధుం డగుచుఁ. 165

చ. మణియును రాజహంసరుచిమ ద్రృఢమణీకృత తాలవృంతా
మరములు వీవఁగా దివిజమానిను లచ్చ సుధామరీచి వి
స్ఫురిత సితాతపత్ర రుచిపుంజము దిక్కులఁ బిక్కిటిల్లఁగఁ
గరివరదుండు వచ్చె సుభగ స్తుతివర్ణ సువర్ణయానుడై. 166

చ. ఘనరుచి నట్లు వచ్చిన వికారవిదూరు ముకుందుఁ జూచి బో
రన సరవిందనందన పురందర చంద్రకళాధ రామృతా

† 'ధియా విశద్ధయా దధౌ, తదా ప్రాదురభూధరిః' అని, మూ. 7-18.

1. కాంచనంబర నూత్న కాంతి విలాసంబు, తొలుకారు మెరుపుతో చెలిమినేయ (ద).
2. నీలాశిరుచి (క. చ. ట. జ.) 3. జలజాసి (ద) 4. వర్మ (ద) 5. బురణించు (హ); బురుడింత బిట్టుగన్ (తం. వా.) 6. చామర లిరువంకలన్ దివిజ (త. డ. ద. బ. తం.)

శనములు లర్థి లేచి యతినంత్రమ మొప్పు నమో నమో దయా
వన నిధయే, యటంచు ననివారణ మొక్కిరి భక్తియుక్తులై. 167

వ. అట్లు కృతప్రణాములైన యనంతరంబు, 168

ఉ. ఆ సలినాయతాక్షిని యనంతపరాక్రమ దుర్నిరీక్ష్య తే
జోనిహత స్వదీప్తు లగుచును తినేయ నశక్తులై భయ
గ్లాని వహించి బాష్పములు గ్రమ్మగ గద్గదకంఠులై ¹తనుల్
మ్రాసుపనంగ న విభుని మన్నన గైకొని యెట్టకేలకు. 169

వ. నిటలతట ఘటిత కరపుటులై య మృహాత్ముని యపారమహిమం బెఱిగి
నుతియింప శక్తులు గాకయుండియుఁ ²గృతానుగ్రహనిగ్రహం డగుటంజేసి
రమతమ మతులకు గోచరించిన కొలంది నుతియింపం దొడంగిరి. అందు
*(గృహీతంబు లగు పూజా ద్యుపచారంబులు గలిగి బ్రహ్మాదులకు జనకుండును,
సునంద నందాది పరమ భాగవతజన నేవితుండును, యజ్ఞేశ్వరుండును నగు
భగవంతుని శరణుని(గాఁ దలంచి) దక్షిం దిట్లనియె. దేవా! నీవు స్వస్వరూపమం
దు*(న్న యప్పు డుపరతంబులుగాని) రాగా ద్యఖిల బుద్ధ్యవస్థలచే విము
క్తుండవును, నద్వితీయుండవును, భయరహితుండవునై, మాయం దిరస్థరించి,
మతియు నా మాయ ననుసరించుచు లీలామానుషరూపంబుల నంగీకరించి,
స్వరంత్రుండు వయ్యును మాయాపరతంత్రుండ వై రాగాదియుక్తుం బలె
రామకృష్ణా ద్యవతారంబులఁ గానంబడుచుండువు కావున నీ లోకంబులకు నీవ
యీశ్వరుండ వనియు, నితరులైన బ్రహ్మరుద్రాదులు భవ న్మాయావిభూతు
లగుటంజేసి లోకంబులకు నీశ్వరులు గారనియు భేదదృష్టి గల నన్ను రక్షిం
పుము. ఈ విశ్వకారణులైన ఫాలలోచనుండును, బ్రహ్మయు, దిక్పాలురును,
సకల చరాచర జంతువులును నీవ. భవద్వ్యతిరిక్తంబు జగంబున లేదని విన్న
వించినఁ ద దనంతరంబు ఋత్విగ్ధనంబు లిట్లనిరి. 170

సీ. వామదేవుని శాపవశమునఁజేసి కర్మానువర్తనుల మే మైనకతన
బలసి వేదప్రతిపాద్య ధర్మోపలక్ష్యం బైనయట్టి మఖంబునందు
దీపింప నింద్రాది దేవతాకలిత రూపవ్యాజమును బొంది పరఁగు నిన్ను
యజ్ఞస్వరూపుండ కివని కాని కేవల విష్ణుంచనుండవు నిర్మలాఁడవు

* కొన్ని తాళప్రతులందు లేదు. 1. వెనన్ (చ. ట. త. జ. బ.) 2. భక్తానుగ్రహ
(క. చ. ట. జ.) 3. ననియును కేవల, నిచుండువు నిత్య (హ)

తే. సరయ ననవద్యమూర్తివి యైన నీదు
లలిత తత్త్వ స్వరూపంబు దెలియఁజాల
మయ్య ! మాధవ ! గోవింద ! హరి ! ముకుంద !
చిన్మయాకార ! నిత్య లక్ష్మీవిహార ! 171

ప. సచస్యు లి ట్లనిరి. 172

సీ. శోక దావాగ్ని శిఖా¹కులితంబు పృథు క్లేశ ²ఘనదుర్గ దుర్గమంబు
చండధర క్రూరకుండలి శ్లిష్టంబు పాపకర్మ వ్యాఘ్ర పరివృతంబు
గురు సుఖదుఃఖ కాకోలపూరిత గర్తమగుచు ననాశ్రయ మైనయట్టి
సంసారమార్గ సంచారు లై మృగతృష్టికలఁ బోలు విషయసంఘము నహ మ్మ

తే. మేతి హేతుక దేహనికేతనములు
నను మహాభారవహు లై నయట్టి మూఢ
జనము లేనాఁట మీ పదాబ్జములు గానఁ
జాలు వారలు ? భక్తప్రసన్న ! దేవ ! 173

ప. రుద్రుం డి ట్లనియె. 174

ప. వరద ! నిరీహ యోగిజనవర్గ సుపూజిత ! నీ పదాబ్జముల్
నిరతము సంతరంగమున నిల్పి ³సమగ్ర భవత్ పరిగ్రహ
స్ఫురణఁ దనర్చు నన్ను సతి⁴మూఢులు సంతతము న్నమంగళా
⁵చరణుఁ డటంచుఁ బల్కు నది సమ్మతి నే గణియింప నచ్యుతా ! 175

ప. భృగుం డి ట్లనియె. 176

మ. అరవిందోదర ! తావకీన ఘనమాయా మోహితస్వాంతు లై
పరమం బైన భవన్మహామహిమముఁ బాటించి కానంగ నో
పరు బ్రహ్మాది ⁶శరీరు లజ్జలయి యో పద్మాక్ష ! భక్తార్తి సం
హరణాలోకన ! నన్నుఁ గావఁదగు నిత్యానందసంధాయి వై . 177

ప. బ్రహ్మ యిట్లనియె. 178

సీ. ⁷సమధిక జ్ఞానార్థ సత్త్వాది గుణముల కాశ్రయభూత మై నట్టి పురుషుఁ
డగ్రపదార్థ భేదగ్రాహకము లైన చక్షురింద్రియముల సరవిఁ జూడఁ

1. కలితంబు (చ. ట. జ. డ.) 2. భవ (చ. ట.) 3. భవత్సమనుగ్రహధిక (హ)
4. మూఢుల విద్యలు మున్నమంగళా (హ) 5. వరణుడటంచు బల్కిన భవన్మతి (హ) 6. శరీరధారు
జను నో పద్మాక్ష (తం) 7. జ్ఞానార్థకారణ సత్త్వాదిగుణముల కాశ్రయభూతిమై యలరుచున్న (హ)

గలఁడె? నీరూపంబు గడఁగి మాయామయంబగు ననన్వయితిరిక్త మగుచు మఱియు
నిరుపమాకారంబు నీకు విలక్షణ మై యుండు ననుచు నే నాత్మఁ దలఁతు

తే. నిర్వికార ! నిరంజన ! నిష్కళంక !

నిరతిశయ ! నిష్క్రియారంభ ! నిర్మలాత్మ !

విశ్వ సంబోధ్య ! నిరవద్య ! వేదవేద్య !

ప్రవిమలానంద ! సంసారభయ విదూర !

179

వ. ఇంద్రుం డి ట్ల నియె.

180

మ. దితిసంతాన వినాశసాధన సముద్ధీ ప్లాష్టబాహా సమ

న్విత మై యోగిమనోసురాగకర మై వెల్గొందు నీ దేహ మా

యత మైనట్టి ప్రపంచముం బలెను మిథ్యాభూతముం గామి శా

శ్వతముం గా మదిలోఁ దలంతు హరి ! దేవా ! దైవ చూడామణీ !

181

వ. ఋత్విక్వత్సు లి ట్ల నిరి.

182

చ. కడఁగి భవత్పదార్పనకుఁగా నిటు చక్షునిచే రచింపఁగాఁ

బడి శతీకంతరోషమున భస్మము నొంది పరేతభూమి యై

చెడి కడు శాంతమేధమునఁ జెన్నతీయున్న మఖంబుఁ జూడు మే

ర్పడ జలజాభనేత్రములఁ బావన మై విలసిల్లు నచ్యుతా !

183

వ. ఋషు లి ట్ల నిరి.

184

మ. అనఘా ! మాధవ ! నీవు మావలెనె కర్మారంభి వై యుండియు

విను త త్కర్మఫలంబుఁ బొంద వితరుల్ విశ్వంబున

యనయంబుఁ భజియించు నిందిరఁ గరం బర్ధి నినుం జేరఁ గై

కొన వేమందుము ? నీ చరిత్రమునకుఁ గోవింద ! పద్యోదరా !

185

వ. సిద్ధు లిట్ల నిరి.

186

చ. హరి ! భవదుఃఖ భీషణదవానల దగ్ధ తృషార మ న్మనో

ద్విరదము శోభితంబును బవిత్రము నైన భవ త్కథానుధా

సరి దవగాహనంబునను సంస్మృతి తాపముఁ బాసి క్రమ్మఱ

దిరుగడు బ్రహ్మముం గనిన ధీరునిభంగిఁ బయోరుహోదరా !

187

వ. యజమాని యగు ప్రసూతి యి ట్ల నియె.

188

చ. కరచరణాదికాంగములు గల్గియు మస్తములేని మొండెముక
బరువడి నొప్పకున్న గతిఁ బంకజబోచన! నీవు లేని య
ధ్వరము ¹ప్రయాజలం గలిగి తద్దయు నొప్పకయున్న దీయెడఁ
హరి! యిటు నీదురాక భవ మయ్యె రమాధిప! మమ్ముఁ గావవే! 189

వ. లోక పాలకు లిట్లనిరి. 190

సీ. దేవాదిదేవ! యీ దృశ్యరూపం బగు సుమహిత విశ్వంబుఁ జూచు ప్రత్య
గాత్మభూతుండ వై నట్టి నీవు నస త్రృకాశ రూపంబు లై కలుగు మామ
కేంద్రియంబులచేత నీశ్వర! నీమాయ వొందించి పంచభూతోపలక్షి
తం బగు దేహి విధంబునఁ గానంగఁ బడుదువు గాని యేర్పడిన పద్ధ

తే. సత్త్వగుణ యుక్తమైన భాస్వత్స్వరూప
ధరుడవై కానఁబడవు గా? పరమపురుష!
యవ్యయానంద! గోవింద! యట్లు గాక
యెనయ మా జీవనము లింక ²నేమికలవు? 191

వ. యోగేశ్వరు లిట్లనిరి. 192

సీ. విశ్వాత్మ! నీయందు వేఱుగా జీవులఁ గనఁ డెవ్వఁ డటు వానికంటెఁ బ్రియుఁడు
నీకు లేఁ డై నను నిఖిల విశ్నోద్భవ స్థితి విలయంబుల కతన దైవ
సంగతి నిర్భిన్న సత్త్వాది గుణవిశిష్టాత్మీయ మాయచే నజ భవాది
వివిధ భేదము లొందుదువు స్వస్వరూపంబు నం దుండుదువు వినిహత విమోహం

తే. డగుచు నుండువు తగ ని న్ననన్యభక్తి
భృత్యభావంబుఁ దాల్చి సంప్రీతిఁ గొల్పు
మమ్ము రక్షింపు మో కృపామయ! రమేశ!
పుండరీకాక్ష! సంతత భువనరక్ష! 193

వ. శబ్దిబ్రహ్మ యిట్లనియె. 194

చ. హరి! భవదీయ తత్త్వము సమంచితభక్తి నెఱుంగ నేను నా
సరసిజసంభవాదులును జాలరు సత్త్వ గుణాశ్రయుండవుఁ
బరుడవు నిర్గుణుండవును ³బ్రహ్మము నై తగు నీకు ⁴నిష్ఠు డిం
దఱము చతుర్విధార్థ ఫలదాయక! మ్రొక్కెద మాదరింపుమా! 195

1. ప్రయాజలం గలిగి (క.ట.తం.వా.); ప్రయోక్తలం గలిగి (త) 2. ఏమి శలవు (క.చ.ట.
త. ద.) 3. బ్రహ్మమును న్నగు నీవు (ద చ.ట.) 4. నందఱున్, గరము... పరికాంక్షల (హ)

వ. అగ్నిదేవుం డిట్లనియె.

196

మ. హవరక్షచరణుంజ బై నెగడుచు న్న యగ్నిహోత్రాది పం
చ విధంబు మతి మంత్రపంచక సుసృష్టం బై తగం బొల్పు నా
హవరూపం బగు నీకు మ్రొక్కెదను నీ యాజ్ఞ భువి హవ్యము
సవనవ్రాతముల వహింతు హరి! యుష్మత్తేజము బూనుచు.

297

వ. దేవత లిట్లనిరి.

198

మ. మును గల్పాంతమునందుఁ గుక్షి సథిలంబు దాచి యేకాకి వై
జనలోకోపరిలోక వాసులును యుష్మత్తత్త్వమార్గంబు చిం
తనముం జేయుఁ బయోధియందు సహిరాట్టల్పంబునం బవ్వళిం
చిన నీరూపము నేఁడు చూపితివి లక్ష్మీనాథ! దేవోత్తమా!

199

వ. గంధర్వు లిట్లనిరి.

200

మ. హర పంకేజభవామహదులు మరీచ్యాది ప్రజానాథు లో
యరవిందాక్ష! రమాహృదీక! భవదీయాంశాంశ సంభూతు రై
పరఁగం దావకలీల ¹యై నెగడు నీ బ్రహ్మాండ మున్నట్టి యీ
శ్వర! నీ కే మతిభక్తి మ్రొక్కెదము ²దేవా! దేవచూడామణి!

201

వ. *విద్యాధరు లిట్లనిరి.

202

సీ. నలినాక్ష! విను భవ స్మాయావళంబున దేహంబు దాల్చి తద్దేహమందు
నాత్మ ³సహ మృమే త్యభిమానమును బొంది పుత్ర జాయా గృహక్షేత్ర బంధ
ధన పశుముఖ వస్తుతతుల సంయోగ వియోగదుఃఖంబుల నొందుచుండు
ధృతివిహీనుఁడు ననద్విషయాతిలాసఁ డతిదుష్టమతియు నై నట్టివాఁడు

తే. దవిలి భవదీయగుణ సత్కథావిలోలుఁ
డయ్యెనేనియు ⁴నాత్మమోహంబు వలనఁ

~~~~~
1. లీలకై (హ) 2. దేవాకో రక్షింపుమా (హ)

* ఈ క్రింది పద్యము 'రిం' ప్రతిలో అధికముగా నున్నది.

మ. భవదంశాంశజు లి మరీచి ముఖరుల్ బ్రహ్మచరేంద్రాద్రిజా

ధవ ముఖుల్ దివిఃస్థణంబుఁ బరమాత్మా! నీకు విశ్వంబు ను

త్పవ లీలా కరకందుకోపమము నాథా! వేదశాఖాభా

స్తవనీయాంఘ్రికి నీ కౌనర్తము నమస్కారంబు లక్రాంతమున్.

3. ఆత్మయహమ్మను యను సభిమానియై (క. బ. ప. ద. బ. హ.) 4. నాత్మమోహంబు (హ)

వాని వర్తించు విజ్ఞాన పరతః దగిలి
చిర దయాకార! యిందిరా చిత్తచోర !

202

వ. బ్రాహ్మణజనంబు లిట్లనిరి. దేవా! యీ శ్రతువును, హవ్యంబును, సగ్నియు, మంత్రంబులును, సమి ద్దర్శ పాత్రంబులును, సదన్యులును, ఋత్విక్కులును, దంపతులును, దేవతలును, సగ్నిహోత్రంబును, స్వధయు, సోమంబును, నాజ్యంబును, పశువును నీవ. నీవు దొల్లి వేదమయ సూకరాకారంబు ధరియించి, చంద్రాచందంబున వారణేంద్రంబు సలినంబు ధరియించు చందంబున రసాతలగత యైన భూమి నెత్తితివి. అట్టి యోగిజన స్తుత్యుండవును, యజ్ఞ క్రతురూపుండువు నై న నీవు పరిభ్రష్ట కర్ముల మై యాకాంక్షించు మాకుఁ బ్రసన్నుండువగుము. భవదీయ నామకీర్తనంబుల సకల యజ్ఞ విఘ్నంబులు నాశంబునొందు. అట్టి నీకు సమస్కరింతుము.

204

క. అని తను సకల జనంబులు, విసుతించిన హరి భవుండు విఘ్నము గావించిన యా దక్షుని యజ్ఞము, ఘనముగఁ జెల్లించెఁ గౌఁత గాకుండంగఁ. 205

క. సకలాత్ముడు దా నగుటను, సకల హవిరోచ్ఛ్రాంత యయ్యు జలజాతుండుఁ
1 బ్రకట స్వభాగమున న, య్యకలంకుఁడు దృష్టిఁ బొంది యనె దక్షునితోఁ. 206

వ. అనఘా! * (ఏను, బ్రహ్మయు, శివుండు) నీ జగంబులకుఁ గారణ భూతులము. అందు నే నీశ్వరుండను, సుపద్రష్టును, స్వయంప్రకాశకుండను నై గుణమయం బైన యాత్మీయ మాయం బ్రవేశించి, జనన వృద్ధి విలయంబులకు హేతుభూతంబులగు తత్తత్త్రియోచితంబులైన బ్రహ్మ రుద్రాది నామధేయంబుల నొందుచుండుదు. అట్టి యద్వితీయ బ్రహ్మరూపకుండ నైన నాయందు నజ భవాదులను భూతగణంబులను మూఁడు డగువాఁడు వేఱుగాఁ జూచు. 2 మనుజుండు శరీరంబునకుఁ గరచరణాదులు వేఱుగాఁ దలంపని చందంబున మచ్చుకుండు నాయందు భూతజాలంబుల ఖిన్నంబుగాఁ దలంపడు. కావున మా మువ్వర నెవ్వండు వేఱు నేయకుండు వాఁడు గృతార్థుం డని యాసతిచ్చిన దక్షిండు,

క. విని విప్లుదేవతాకం, 4 బనఁగాఁ ద్రికపాల కలిత మగు నా యాగం
బునఁ దగ న వివృష్టుని పద, వనజంబులఁ 5 బూజచేసి వారని భక్తిన్. 508

1. ప్రకటస్వభావమున (క. ట. త. వ. బ. వా.) * కొన్ని తా. ప. ప్రతులలోలేదు.
2. మచ్చుకుండగు వాఁడు శరీరంబునకుఁ గరచరణాదులు వేఱుగా దలంపని చందంబున నాయందు భూతజాలంబు ఖిన్నంబుగా దలంపండు (క. చ. ట. బ. త. వ. వా.) 3. విను (హ. రం. వా.)
4. బనఘా (హ) 5. పూజజేసి (హ)

వ. మఱియును,

సీ. అంగ ప్రధానక యాగంబులను జేసి యమరుల రుద్రుని సర్దిఁ బూజ
నేసి ¹విశిష్టేష్ట శిష్టభాగమున నుదవసానకర్మంబు దవిలి తీర్చి
²తాను ఋత్విక్కులుఁ దగ సోమపులఁ గూడి యవభృథ స్నానంబు లాచరించి
కడఁక నవాప్త సకలఫలకాముఁ డై తనరు దక్షినిఁ జూచి ధర్మబుద్ధి

తే. గలిగి సుఖవృత్తి జీవించు గాక యనుచుఁ
బలికి దివిజులు మునులును బ్రాహ్మణులును
జనిరి నిజమందిరములకు జలజనయన
భవులు వేంచేసి రాత్మీయ భవనములకు.

210

వ. అంత దాక్షయణి యైన సతీదేవి పూర్వకశేబరంబు విడిచి, హిమవంతునకు
మేనకయందు జనియించి, విలయకాలంబునం బ్రసన్నుం బైన శక్తి సృష్టికాలం
బున నీశ్వరునిఁ బొందు చందంబునం బూర్వదయతుం డగు రుద్రుని వరియించె.
అని డక్షధ్వరధ్వంసకుం డగు రుద్రుని చరిత్రంబు బృహస్పతి శిష్యుఁ డైన
యుద్ధవునకు నెఱింగించె. అతండు నాకుం జెప్పె. నేను నీకుం జెప్పితి. అని
మైత్రేయుండు వెండియు విదురున కిట్లనియె.

211

క. ఈ యాఖ్యానముఁ జదివిన, ధీయుతులై వినినయట్టి కిధృతిమంతులకు
న్నాయః కీర్తులు గలుగును, జాయును దురితములు దొలఁగు, భవబంధంబుల్.

వ. అని వెండియు నిట్లనియె .

అధ్యాయము — ౮

క. విను సనకాదులు నారదుఁ
డును హంసుఁడు నరుణీయు ఋభుఁడు యతియుఁ గమలా
ససజులు నైష్ఠికు లనికే
తను లగుటన్ సాగ వయ్యెఁ ద ద్వంశంబుల్.

214

వ. మఱియు నధర్మునకు మృష యను భార్యయందు దంభుండును, మాయ యను
⁴నంగనయుఁ బుట్టిరి. అధర్మ సంతానం బగు వా రిరువురును మిథునం బైరి.
వారిని సంతానహీనుం డగు నిర్మతి గైకొనియె. వారలకు లోభుండును

1. విశిష్టేష్ట (జ.డ.బ.) 2. ఋత్విక్కులును దాను గృతసోమపానులై (క. చ. ఓ. త. బ.)

3. ధీరుల కైశ్వర్యాయః కీర్తులు (హ. వా.) 4. కామినియుం (క. చ. బ. తం.)

నికృతి యను సత్యమును గలిగి మిథునం బైరి. ఆ మిథునంబునకుఁ గ్రోధుండు, హింస యను నంగనయుం బుట్టి మిథునం బైరి. ఆ మిథునంబునకుఁ గలియు, దురుక్తి యను నతివయు జన్మించి దాంపత్యంబు గైకొనిరి. ఆ దంపతులకు భయ మృత్యువు లను మిథునంబు గలిగె. దాని వలన యాతనయు, నిరయం బునుం బుట్టిరి. వీరలు సంసారహేతు వగు నధర్మ తరుణాఖలై నెగడిరి. వీని శ్రేయస్కాముం డగు జనుం డీషణ్మాత్రంబు ననువర్తింపం జనదు. ఇ వివిధం బునం బ్రతినర్గంబును సంగ్రహంబున వినిపించితి. ఇ పృణ్యకథ నెవ్వడేని ముమ్మాటు వినిన నతండు నిష్పాపి యగు నని చెప్పి మఱియు, 215.

— : ధ్రు వో పా థ్యా న ము : —

క. విను మఖిల భువన పరిపా, లనమునకై ¹చక్రధరకళా కలితుండై
వనజజానకు స్వాయంభువ,మను వపు డుదయించెఁ గీర్తిమంతుం డగుచు॥.216

తే. రూఢి న మృదువుకు శతరూపవలన
భూనుతు లగు ప్రియవ్రతోత్తానపాదు
లనఁగ నిద్దఱు పుత్రు లై రందులోన
భవ్యచారిత్రుఁ డుత్తానపాదునకును. 217

క. వినుము సునీతియు సురుచియు
నను భార్యలు గలరు వారియందును ధ్రువుని॥
గనిన సునీతియు నప్రియ
యును సురుచియుఁ బ్రియయుఁ నగుచు నున్నట్టి యెడ॥. 218.

సీ. ఒకనాఁడు సుఖలీల నుత్తానపాదుండు ²నెఱిఁ బ్రియురా లై న సురుచి గన్న
కొడుకు నుత్తముఁ దన తొడలపై నిడికొని యుపలాలనము నేయుచున్నవేళ
సర్థిఁ ద దారోహణాపేక్షితుం డైన ధ్రువునిఁ గనుంగొని తివక యాద
రింపకుండుటకు గర్వించి యా సురుచియు సవతి బిడ్డం డైన ధ్రువునిఁ జూచి

తే. తండ్రితొడ నెక్కు వేడుక దగిలెనేని
పూని నాగర్భమున నాఁడు పుట్ట కన్య
గర్భమునఁ బుట్టఁ గోరినఁ గలదె నేఁడు
జనకు తొడ యెక్కు భాగ్యంబు సవతికొడుక ! 219

1. చంద్రధరకళా (హ. తం. వా.) 2. మఱి (హ)

క. అది గాన నీ వధోక్షజు, పదపద్మము లాశ్రయింపు పాయక హరి నా
యుదరమునఁ ¹బుట్టు విచ్చును, వదలక యత్తైన ముదము ²వడసెద వనఘా !

క. అని ³యీలాగు ననహ్యవ, చనములు పినతల్లి యపుడు జనకుఁడు వినఁగాఁ
దను నాడిన దుర్బాషా, ఘనశరములు మనసు నాటి గాత్రయ పెట్టె. 221

క. తను నట్లుపేక్ష నేసిన, జనకుని కడఁ బాసి దుఃఖజలనిధి రోసఁ
మునుగుచును దండతాడిత, ఘన భుజగముఁ బోలి రోషకలితుం డగుచు. 222

క. ఘనరోదనంబు నేయుచుఁ, గనుఁగ⁴వలను శోక బాష్పకణములు దొరఁగఁ
జననికడ కేగుటయు నిజ, తనయునిఁ గని యా సునీతి దద్దయుఁ బ్రేమ. 223

వ. తొడలపై నిడికొని, 224

క. కర మనుర క్తిని మోము ని, విరి త ద్వృత్తాంత మెల్ల వెలఁదులు నంతః
పుర⁵వాసలుఁ జెప్పిన విని, పఱపుగ నిట్టార్పు తెనఁగ బాష్పాకుల యై. 225

తే. సవతి యాడిన మాటల సారెఁ దలఁచి
కొనుచుఁ బేర్చిన దుఃఖాబ్ధిఁ గుండుచుండె
దావ పావక శిఖలచేఁ దగిలి కాంతి
వితతి గందిన మాధవీలతిక వోలె. 226

వ. అంత నా సునీతి బాలకునిఁ జూచి తండ్రి ! దుఃఖింపకు మని యిట్లనియె. 227

క. అనఘా ! యీ దుఃఖమునకుఁ, బనిలే దన్యులకు సౌలయ బలవంతం బై
తన పూర్వజన్మ దుష్కృత, ఘనకర్మము వెంటనంటఁగా నె వ్వలన. 228

వ. కావున, 229

క. పెనిమిటిచేతను బెండ్లా, మని కాదు నికృష్టదాసి యనియునుఁ బిలువం
గను జాలని దుర్భగురా, లనఁగల నాకుక్షి నుదయ మందిన కతన. 230

1. పుట్టనిచ్చును (హ. తం.); పుట్టఁజేయున్ (వా) 2. పఱలెడి సీకున్ (తం. చ. బ.)
3. అని యీరీతి (తం. వా.); అని యిదియు మొదలనహ్య (జ) 4. నురుశోక (క. బ.) 5. వాసులు
(క. బ. తం. వా.) “నిశమ్య త త్పూరముఖా నిన్వితాంతం” (8-18); ‘అంతఃపురజన ముఖా చ్ఛ్రుత్వా’
(వ్యా)

క. నిను నాడిన యా సురుచి వ,చనములు సత్యంబు లగును సర్వశరణ్యం
డనఁగల హరి చరణంబులు, గను జనకునియంక మెక్కఁగాఁ దలఁతేని॥.231

వ. కావున పినతల్లి యైన యా సురుచి యాదేశంబున నభోక్షణ నాశ్రయింపు మని
వెండియు నిట్లనియె. 232

సీ. పరికింప నీ విశ్వపరిపాలనమునకై యర్థి గుణవ్యక్తుఁ డైన యట్టి
నారాయణుని పాదసళిసముల్ నేవించి బ్రహ్మయు బ్రహ్మత్వ పదమునొందె
ఘనుఁడు మీతాత యా మనువు సర్వాంతర యామిత్యమగు నేక మైన దృష్టిఁ
జేసి యాగములు యజించి తా భౌమసుఖములను దివ్యసుఖముల మోక్ష

తే. సుఖములను బొందె నట్టి యచ్యుతునిఁ బరుని
వితత యోగీంద్రనికర ¹గవేశ్యమాణ
చరణ సరసిజ యుగళు శశ్వత్ప్రకాశు
భక్తవత్సలు విశ్వసంపాద్యు హరిని. 233

వ. మఱియును, 234

క. ²కరతల గృహీత లీలాం, బురుహ యగుచుఁ బద్మగర్భముఖ గీర్వాణుల్
పరికింపం గల లక్ష్మీ, తరుణీమణిచేత వెదకఁదగు పరమేశు॥. 235

—: ద్రువుండు నారదోపదేశంబు వడసి తపంబు చేయుట :—

వ. నిజ ధర్మ పరిశోభితం బైన యేకాగ్రచిత్తంబున నిలిపి నేవింపుము. అమృహా
త్మునికంటె నీ దుఃఖం బపనయించువాఁ డన్యం దొక్కరుండు గలఁడే? యని
పలికిన పరమార్థ హేతుకంబులైన తల్లి వాక్యంబులు విని, తన్నుఁ దాన నియ
మించికొని, పురంబువెళ్లు నవసరంబున నారదుండు తద్వృత్తాంతం బెఱింగి
యచ్చటికిం జనుదెంచి,యతని చికిర్షితంబుఁ దెలిసి, పాపనాశకరం బైన తన కర
తలంబున ద్రువునిశిరం బంటి, మానభంగంబునకు నహింపని త్తత్త్రియులప్రభావం
బద్భుతంబుగదా! బాలకుం డై యుండియుఁ బినతల్లి యాడిన దురుక్తులు
చిత్తంబునం బెట్టి చనుచున్నవాఁ డని మనంబున నాశ్చర్యంబు నొంది,

1. సంవేద్యమాన (హ); సంవేష్ట్యమాణ (తం) 2. కరమున గృహీతలీలాం, బురుహాయ
నరవింద గర్భ (హ); కరసరసీజగృహీతాం, బురుహాయ (తం. వా.) “యోమృగ్యతే హస్త గృహీత
పద్మయా, శ్రియేతరై రంగ విమృగ్యమాణయా” (8-24)

†(యో బాలక ! సకల సంపత్సమృద్ధం బగు మందిరంబు దెగడి యొంటి నెందు నేగెదవు? స్వజనకృతం బగు సవమానంబుచే నిను సంతప్తుంగాఁ దలం చెడ. అనిన ధ్రువుం డిట్లనియె. సపత్నీమాతృ వాగిషక్షతం బగు వ్రణంబు భగవద్ధ్యాన యోగ రసాయనంబున మాపుకొందు. అను) ధ్రువునికి నారదుం డిట్లనియె.

236

క. పిను పుత్రక! బాలుఁడ వై, యనయంబును గ్రీడలందు నాసక్తమనం బునఁ దిరిగెడు నిక్కాలం, బున నీ కవమాన మానములు లే వెందు॥. 237

తే. కాఁగ మనమునఁ ద ద్వివేకంబు నీకు
గలిగెనేనియు సంతోషకలితు లైన
పురుషు లాత్మీయ కర్మవిస్ఫురణఁజేసి
వితత సుఖదుఃఖము లనుభవించు రెపుడు.

238

వ. కావున వివేకంబు గల పురుషుఁడు దనకుం బ్రాప్తంబు లగు సుఖదుఃఖంబులు దైవ వశంబులుగాఁ దలంచి తావన్మాత్రంబునం బరితుష్టం డగు. నీవును దల్లి చెప్పిన యోగమార్గ ప్రకారంబున సర్వేశ్వ రానుగ్రహంబుఁ బొందెద నంటివేని,

సీ. అసఘాత్య! యోగిండు లనయంబు ధరఁ బెక్కు జన్మంబులందు నిస్సంగ మైన మతినిఁ బ్రయోగ సమాధి నిష్ఠలఁ జేసి యైనను దెలియలే రతనిమార్గ మది గాన యఁజుడు దురాధ్యుఁ డగు నీవు నుడుగుము నిష్ఫలోద్యోగ మిపుడు గాక నిశ్చేయసకాముఁడ వగుదేని తండ్రి! వర్తించు త త్కాలమందుఁ

తే. బూని సుఖదుఃఖముల రెంటిలోన నేది
దైవవశమునఁ జేకుఱుఁ దానఁజేసి
దెందమునఁ జాల సంతృప్తి ¹నొందుచుండ
విమల విజ్ఞాని యన భువి ²వెలయు దెపుడు.

240

~~~~~
† ఈ వచనమునకు బదులు 'ఓ' ప్రతిలో ఈ క్రంద పద్యములు గలవు.

గీ. సకల సౌభాగ్య సంపూర్ణ సదన సుఖము. నుడిగి యెందేగెదవు వత్స యొక్కరుఁడవ ఆనఘ ! యాత్మీయ జన జనితావమాన, సంగతునిగా దలంచితి నింగితమున.

క. వరయోగసిద్ధి తొరకై, పరమాత్మ ధ్యానమెట్లు వాటిల్లు నినున్
మరలంపనేర నురుచి, స్థిరవాక్ దండహ్యమాన చిత్తవ వగుటన్.

1. నొందుచుండ (హ) 2. వెలయు దెపుడు (హ)

వ. మఱియు గుణాధ్యుం డగువానిఁ జూచి సంతోషింపుచు, నాభానుం డగు వానిం జూచి కరుణింపుచు, సమానునియెడ మైత్రి నలుపుచు వర్తింపుచున్న వాఁడు తావ త్రయాదికంబులం దొరంగు. అని నారదుండు పలికిన విని ధ్రువుం డిట్లనియె. అనఘా! యీ శమంబు సుఖదుఃఖ హతాత్మ్య లగు పురుషులకు దుర్గమం బని కృపాయత్తుండ వైన నీచేత వినంబడె. అట్లైనం బర భయంకరం బగు జైత్ర ధర్మంబు నొందిన యవిసీతుండ నగు నేను సురుచి దురుత్తవాణ వినిర్పిన్న హృదయుండ నగుట మదీయ చిత్తంబున శాంతి నిలువదు. కావునం ద్రిభువనో త్కృష్టంబు, ననన్యాధిష్ఠితంబు నగు పదంబును బొంద నిశ్చయించిన నాకు సాధు మార్గంబు నెఱింగింపుము. నీవు భగవంతుం డగు నజుని యూరువువలన జని యించి వీణావాదన కుశలుండ వై జగద్ధితార్థంబు సూర్యునిఁబోలి వర్తింతు పనిన విని,

క. నారదుఁ డిట్లను ననఘ ! కు, మారక ! విను నిన్ను మోక్షమార్గంబునకుఁ బ్రేరేచిన వాఁ డిప్పుడు, ధీరజనోత్తముఁడు వాసుదేవుం డగుటఁ. 242

వ. నీవు న మృహాత్ముని ¹నజస్ర ధ్యానప్రవణ చిత్తుండ వై భజియింపుము. 243

క. పురుషుఁడు దవిలి చతుర్విధ, పురుషార్థశ్రేయ మాత్మఁ బొందెద ననినఁ ధరఁ ద త్రాప్తికి హేతువు, హరిపదయుగళంబు దక్క నన్యము గలదే? 244

వ. కావున, 245

క. పర యమునానది తటమున, † హరిసాన్నిధ్యంబు శుచియు నతిపుణ్యము నై పరఁగిన మధువనమునకును, సరసగుణా!చనుము మేలు సమకుటు నచటఁ. 246

క. ఆ యమునాతటిని శుభ, తోయములఁ గ్రుంకి నిష్ఠతో నచ్చట నా రాయణునకును నమస్కృతు, లాయతమతిఁ ²జేసి చేయు యమనియములఁ.

వ. మఱియుం బాలుండ వగుటంజేసి వేదాధ్యయనా ద్యుచిత కర్మా నర్హుండ వయ్యు నుచితంబు లగు కుశాజినంబులం జేసి స్వస్తిక ప్రముఖసనంబులం గల్పించుకొని, త్రివృత్తాకాయామంబులచేతం బ్రాణేంద్రియ మనోమలంబను చాంచల్యదోషంబు ప్రత్యాహరించి స్థిరం బైన చిత్తంబున, 248

1. పదధ్యాన (క. బ. తం.)

† 'హరి సాన్నిధ్యదమ' అని యుండుట లెస్స; "సాన్నిధ్య నిత్యదాహరే."

అని మూలము. (8-44)

2. జేయుమయ్య (హ)

సీ. ఆశ్రిత సత్రప్సా దాభిముఖుండును ¹స్నిగ్ధప్రసన్నాననేక్షణుండు
సుచిర నానుండు సుభ్రూయుగుండును సుకపోలతలుఁడును సుందరుండు
హరినీల సంశోభితాంగుండుఁ దరుణుండు నరుణావలోక నోష్ఠాధరుండు
గరుణానముద్రుండు పురుషార్థనిధియును ప్రణతాశ్రయుండు శోభనకరుండు

తే. లలిత శ్రీవత్సంక్షణ లక్ష్మితుండు
సర్వలోకరణ్ముండు సర్వసాక్షి
పురుషలక్షణ యుక్తుండు పుణ్యశాలి
యనీత మేఘనిభ శ్యాముఁ ²చంద్రయుండు.

249

వ. మణియును.

250

సీ. హార కిరీట కేయూర కంకణ ఘన భూషణుఁ డాశ్రిత పోషణుండు
లాలిత కాంచీకలాప శోభిత కటి మండలుం డంచిత కుండలుండు
మహనీయ కౌస్తుభమణి ఘృణి చాదుగై ³వేయకుం డానందదాయకుండు
సలలిత ఘన శంఖ చక్ర గదా పద్మ హస్తయు భువనప్రకస్తుఁ డజుఁడుఁ

తే. గమ్రసౌరభ వనమాలికాధరుండు
హతవిమోహుండు నవ్య పీతాంబరుండు
లలిత కాంచననూపు రాలంకృతుండు
నిరతికయ సద్గుణుండు దర్శనీయతముఁడు.

251

క. సరస మహా కిలోచన ము, త్కరుండును హృత్పద్మ కర్ణికానివసిత వి
స్ఫురదురు నఖమణి శోభిత, చరణసరోజాతుఁ డతులశాంతుఁడు ఘనుఁడు॥.

వ. అయిన పురుషోత్తముం బూడింపుచు హృదయగతుండును, సానురాగ విలోక
సుండును, వరదశ్రేష్ఠుండును నగు నారాయణు నేకాగ్రచిత్తంబున ధ్యానంబు
సేయుచుం బరమ నివృత్తిమార్గంబున ధ్యానంబుసేయఁబడ్డ పురుషోత్తముని దివ్య
మంగళ స్వరూపంబు చిత్తంబునం దగిలిన మరల మగుననేరదు. అదియునుం గాక
యే మంత్రంబేని సప్తవాసరంబులు వలియించిన ఖేచరులం గనుంగొను సామ
ర్థ్యంబు గలుగు నట్టి ప్రణవయుక్తం బగు ద్వాదశాక్షర కలితంబును, దేశకాల
విభాగవేది బుధానుష్ఠితంబును నైన వాసుదేవ మంత్రంబునం జేసి,

252

1. స్నిగ్ధప్రసన్నా.....(ట. బ. తం. వా.) 2. చంద్రుండు (జ) 3. నయన సము,

త్కరుండును (హ)

సీ. దూర్వాంకురంబుల దూర్వాంకురశ్యాము జలజంబులను జారుజలజనయనుఁ
దులసీదశంబులఁ దులసికాదాముని మాల్పంబులను వినిర్మలచరిత్రుఁ
బ్రతంబులను బక్షిపత్రునిఁ గడు వన్య మూలంబులను నాది మూలఘనుని
నంచిత భూర్లత్వగాది నిర్మిత వివిధాంబరంబులను ¹బీతాంబరధరు

తే. దనరుభక్తిని మృచ్చిలా దారు రచిత
రూపములయందుఁ గాని నిరూఢ మైన
సలిలములయందుఁ గాని సుస్థలములందుఁ
గాని పూజింపవలయు న క్కమలనాభు.

253

క. ధృతచిత్తుఁడు శాంతుఁడు ని, యతపరిభాషణుఁడు సుమహితాచారుఁడు వ
ర్జిత హరిమంగళగుణుఁడును, మితవన్యాశనుఁడు నగుచు మెలఁగుచు మతీయుఁ.
వ. ఉత్తమశ్లోకుం డగు పుండరీకాక్షుండు నిజమాయా స్వేచ్ఛావతార చరితంబుల
చేత నచింత్యంబుగా నెద్ది నేయు, సద్ది హృదయగతంబుగా ధ్యానంబునేయం
దగు. మతీయుం గార్యబుద్ధింజేసి చేయంబడు పూజావిశేషంబుల వాసుదేవ
మంత్రంబున సర్వేశ్వరునికి సమర్పింపవలయు. ఇట్లు మనో వాక్కాయ
కర్మంబులచేత మనోగతం బగునట్లుగా భక్తియుక్తంబు లైన పూజలచేతం
బూజింపంబడి. సర్వేశ్వరుండు మాయాభిఘాతులు గాక నేవించు పురుషులకు
ధర్మాది పురుషార్థంబుల నభిమతార్థంబుల నిచ్చు. విరక్తుం డగువాఁడు
నిరంతరభావం బైన భక్తియోగంబునంజేసి మోక్షంబు కొఱకు భజించు.
అని చెప్పిన విని ధ్రువుండు నారదునకుం బ్రదక్షిణ పూర్వకంబుగా నమస్క
రించి * (మహర్షిజన సేవ్యం బైన కలసిద్ధుల నొసంగుచు) భగవత్పాదసరో
జాలంకృతంబైన మధువనంబునకుం జనియె. అంత,

256

తే. పద్మభవనూనుఁ డుత్తానపాదుకదకు
నరిగి యా రాజుచే వివిధార్చనముల
నంది సంప్రీతుఁ డై యున్నతాసనమున
నెలమిఁ గూర్చుండి యాతనివలను చూచి.

257

వ. ఇ ట్లనియె.

258

క. భూనాయక! నీ విపుడా, మ్లానాస్యఁడ వగుచుఁ జాల మదిలోఁ జింతం
బూనుట కేమి కతం బన, నా నారదుతోడ నాతఁ డనియె॥ మరల॥

259

1. దీతాంబరధరుని (క. చ. బ. తం.) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

క. మునివర! వివేకశాలియు, ననఘుండు నై దేంద్రబాలుఁ డసృత్రియనం
దనుఁ డవయుఁడ నగు నాచే, తను బరిభవ మొంది చనియెఁ దల్లియుఁదాను॥

మ. చని యుగ్రాటవిఁ జొచ్చి యచ్చటఁ బథిత్రాంతుండు ఊత్పీడితుం
డును సంహ్లానముఖాంబుజుండు ననఘుండు॥ బాలుఁడు నైన మ
త్తనయు॥ ఘోర వృకాహిభల్ల ముఖ సత్వశ్రేణి భక్షించెనో
యని దుఃఖించెద నాదు చిత్తమున నార్యస్తుత్య! యిట్లాటకు॥ 261

తే. అట్టి యుత్తమబాలు నా యంకపీఠ
మందుఁ గూర్చుండనీక నిరాకరించి
యంగనాసక్త చిత్తుండ నైన యట్టి
నాదు దౌరాత్మ్య మిది మునినాథచంద్ర! 262

ఉ. నా విని నారదుండు నరనాథుని కిట్లను నీ కుమారుఁ డా
దేవకిరీట రత్నరుచి దీపిత పాదసరోజుఁ దైన రా
జీవదళాక్ష రక్షితుఁ డశేష ¹జగజ్జన కీర్తనీయ ²కీ
ర్తివిభవ ప్రళస్త సుచరిత్రుఁడు వానికి దుఃఖ మేటికి॥? 263

ఉ. కావున న మృహాత్ముఁడు సుకర్మముచేత సమస్తలోకపా
లావళి కందరాని సముదంచిత నిత్యవదంబున॥ ప్రభు
శ్రీ విలసిల్లఁ జెందుఁ దులసీదళదాము భజించి యా జగ
త్పావనుడైన నీ సుతుప్రభావ మెఱుంగవు నీవు భూవరా! 264

వ. అదియునుం గాక. 265

క. నీ కీర్తియు జగములయం, దాకల్పము నొందఁజేయు నంచిత గుణ ర
త్నాకరుఁ డిట కేతెంచును, శోకింపకు మతనిఁగూర్చి సుభగచరిత్రా! 266

క. అని నారదుండు వలికిన, విని మనమున విశ్వసించి విభుఁడును బ్రియనం
దనుఁ జింతింపుచు నాదర,మునఁ జూడం డయ్యె॥ రాజ్యమునుఁ బూజ్యముగ॥

వ. అంత నక్కడ ద్రువుండు, 268

క. చని ముందటఁ గమఁగొనెను ధుః పనఘుశూఘ్నమునిదేవయోగి వర్జిత గుణపా
వనమును దుర్భవ జ్ఞుడ ష, వనమును నిఖిలై కపుణ్యవరభవనంబు॥ 269

వ. అట్లు గని డాయంజని యమునానదిం గృతస్నానం దై నియతుండును, సమాహిత చిత్తుండునునై, సర్వేశ్వరుని ధ్యానంబు నేయుచుం ద్రిరాత్రంబుల కొక్కమాఱు కృత కపిత్థ బదరీఫల పారణుం డగుచు దేహస్థితి ననుసరించి యొక్కమానంబు హరిం బూజించి, యంతనుండి, యాతేసి దినంబుల కొకపరి కృత జీర్ణ తృణ పర్ణహారుం డగుచు, రెండువ మాసంబున విష్ణు సమారాధనంబు నేసి యంతనుండి నవరాత్రంబుల కొకమా ఱుదక భక్షణంబు నేయుచు, మూడవ మాసంబున మాధవు నర్పించి, యంతనుండి ద్వాదశదినంబుల కొకమాఱు వాయు భక్షణుం డగుచు, జితశ్వాసుండై నాలవమాసంబునం బుండరీకాక్షని భజియించి, యంతనుండి మనంబున నలయక నిరుచ్ఛాసుం దై యేకపదంబున నిలిచి పరమాత్మం జింతింపుచు నచేతనం బైన స్థాణువుం బలె నైదవ మాసంబునుం జరపె. అంత,

270

సీ. సకల భూతేంద్రియాశయ మగు హృదయంబునందు విషయములఁ జెందనీక
మహదాది తత్త్వ సమాజములకును నాధారభూతమును బ్రధానపూరు
షేశ్వరుఁడై నట్టి శాశ్వత బ్రహ్మంబుఁ ¹దన నిత హృదయపద్మమున నిలిపి
హరిరావమునకంటె నన్యంబు నెఱుంగక చిత్త మవ్యభునందుఁ జేర్చియున్న

తే. కతన ముల్లోకములు చాలఁ గంప మొందె
వెండియును బేర్చి యయ్యర్చకుండు ధరణి
నొక్కపాదంబు మోపి నిల్చున్న వేళఁ
బేర్చి యబ్బాలు నంగుష్ఠవేడఁ జేసి.

తే. వసుమతీ³తల మర్దము వంగఁ జొచ్చె
భూరిమద దుర్నివారణ వారణేంద్ర
మెడమఁ గుడి నొరగఁగ నడుగడుగునకును
⁴జలనమొందు సుదస్థిత కలమువోలె.

చ. అతఁడు ననన్యదృష్టినిఁ జరాచర ⁵దేహి శరీరధారణ
స్థితిగల యీశునందుఁ దన జీవితము ⁶ఘటియింపఁజేసి యే
కతఁ గనఁ దన్నిరోధమునఁ గైకొని కంపమునొందె నీశ్వరుం
డతఁడు చలింప నిజగము లన్నియుఁ ⁷జంచల మయ్యె భూవరా!

1. దనదైన (తం. వా.) 2. పాదంబుఁ జేర్చి (హ); పాదంబుచేర్చి (తం. వా.)
 3. తలమును వడవడ వడంక (4) 4. జలనమొందుచు నడగెడు కలమువోలె (క. చ. ఓ. త. త. ద.
 ద. బ. హ.); చలన మందు నుదస్థితకలమువోలి (జ); చలనమగు నుదధిస్థిత కలమువోలె (తం);
 5. దేహశరీర ధారణా (హ. తం. వా.) 6. చంచలమందె న తటిఁ (హ)

- క. ఆ లోకభయంకర మగు, నాలోక మహావిప ద్దళాలోకను లై
యా లోకపాలు రందఱు, నా లోకశరణ్యుఁ గాన నరిగిరి భీతిఁ. 274
- వ. అ ట్లరిగి నారాయణు నుద్దేశించి కృతప్రణామలై కరంబులు ముకుళించి
యి ట్లనిరి. 275
- చ. హరి! పరమాత్మ! కేశవ! చరాచర భూతశరీరధారి వై
పరఁగుదు వీవు నిట్టులుగఁ ¹బ్రాణనిరోధ మెఱుంగ మెందు ముఁ
దిరముగ దేవదేవ! జగదీశ్వర! సర్వశరణ్య! నీపదాం
బురహము లోలిమై శరణుఁ బొందెద మార్తి హరించి కావవే! 276
- చ. అని దేవతలు విన్నవించిన నీశ్వరుండు వారల కి ట్లనియె. ఉత్తాసపాదుం డను
వాని తనయుండు విశ్వరూపుం డైన నాయందుఁ దన చిత్తం బై క్యంబుఁ జేసి
తపంబు గావింపుచుండ దానంజేసి భవదీయ ప్రాణనిరోధం బయ్యె. అట్టిదురత్య
యంబైన తపంబు నివర్తింపఁ జేసెద. వెఱవక మీ మీ నివాసంబులకుం జనుం
డని యానతిచ్చిన నా దేవతలు నిర్భయాత్మ్యలై యీశ్వరునకుం బ్రణామంబు
లాచరించి త్రివిష్టపంబునకుం జనిరి. త దనంతరంబ, 277

అధ్యాయము - ౯

- సీ. హరి యీశ్వరుండు విహంగ కులేశ్వర యానుఁ డై నిజభృత్యుఁడైన ధ్రువునిఁ
గనుఁగొను వేడుక జనియింప నా మధువనమున కప్పుడు సని ధ్రువుండు
పరువడి యోగవిపాక తీవ్రం బైన బుద్ధిచే నిజమనోంబురుహ ముకుళ
మందుఁ దటి త్రృభాయతమూర్తి యటఁ దిరోధానంబునుం బొంది తత్క్షణంబ
తే. తన పురోభాగమునను నిల్చినను బూర్వ
సమధిక జ్ఞాననయన గోచర సమగ్ర
మూర్తిఁ గనుఁగొని సంక్రమమునను సమ్మ
దాక్రపులు రాలఁ బులకీకృతాంగుఁ డగుచు. 278

—: ధ్రువుండు భగవంతుని స్తుతించుట :—

- తే. నయనముల విభుమూర్తిఁ బానంబు సేయు
2వగిదిఁ దన ముఖమునను జొంబనము సేయు
లీలఁ దగ భుజములను నాలింగనంబు
సేయుగతి దండవ న్నమస్కృతు లొనర్చె. 279

1. నిరోధము లేందు మున్ను నే మెఱుంగ మనాథనాథ (తం); విరోధ మెఱుంగ మెందు ముం,
దిరవుగ దేవదేవ (వా); 2. పగిది గనుచును ముఖము (చ. ట. త.)

వ. ఇట్లు దండప్రణామంబు లాచరించి, కృతాంజలి యై స్తోత్రంబు నేయ నిశ్చయించియు * (స్తుతి క్రియా సమర్థుండు గాకయున్న) ధ్రువునకు సమస్తభూతంబులకు సంతర్వామి యైన యీశ్వరుండు ధ్రువుని తలం పెట్టింగి, వేదమయం బైన తన శంఖంబుచేత నబ్బాలుని కపోలతలం బంటిన, జీవేశ్వర నిర్ణయజ్ఞుండును, భక్తిభావ నిష్ఠుండును నగు ధ్రువుండు నిఖిలలోక విఖ్యాతకీర్తి గల యీశ్వరుని (భగవత్ప్రతిపాదితంబు లగుచు) వేదాత్మకంబు లైన తనవాక్కుల నిట్లని స్తుతియించె. దేవా! నిఖిల శక్తిధరుండవు, సంతః ప్రవిష్టండవు నైన నీవు లీనంబు లైన మదీయ వాక్యంబులం బ్రాణేంద్రియంబులం గర చరణ శ్రవణ త్వగాదులను జిచ్చక్తిచేఁ గృపంజేసి జీవింపంజేసిన భగవంతుండవును, సరమ పురుషుండవును నైన నీకు నమస్కరింతు. నీ వొక్కరుండ వయ్యును మహాదాద్యం బైన యీ యశేషవిశ్వంబు మాయాఖ్యం బైన యాత్మీయ శక్తిచేతం గల్పించి యందుం బ్రవేశించి, ¹యింద్రియంబులందు వసింపుచుఁ * (దత్త దేవతా రూపంబులచే) నానాప్రకారంబుల దారువులం దున్న వహ్నిచందంబునం బ్రకాశింతువు. అదియునుం గాక,

280

చ. వరమతి నార్తబాంధవ ! భవ ద్ధున బోధ సమేతుఁడై భవ చ్చరణము బొందినట్టి విధి సర్గము సుస్తజనుండు బోధమం దరయఁగఁ జూచురీతిఁ గను నట్టి ముముక్షుశరణ్య మైన నీ చరణములం గృతజ్ఞుఁ డగు సజ్జనుఁడెట్లు దలంప కుండెడుక?

281

సీ. మహితాత్మ! మఱి జన్మ మరణ ప్రణాశన హేతుభూతుండవు నిర్ద కల్ప తరువవు నగు నిన్నుఁ దగ నెవ్వరే నేమి పూని నీ మాయా విమోహి తాత్మ లగుచు ధర్మార్థ కామాదుల కొఱకుఁ దా మర్థింపుచుం ద్రిగుణాభ మైన దేహోప భోగ్య మై దీపించు సుఖముల నెనయంగ మది నిచ్చయింతు రట్టి

తే. విషయ సంబంధ జన్య మై వెలయు సుఖము వారికి నిరయమందును వఱలు దేవ!

భూరి సంసారతాప నివార గుణ క

భామృతాపూర్ణ! యీశ! ²మాధవ! ముకుంద!

282

మ. అరవిందోదర! తావకీన చరణ ధ్యానానురా గోల్లన చ్చరి తాకర్ణనజాత భూరి సుఖముల్ స్వానందక బ్రహ్మమం

~~~~~  
1. ఇంద్రియంబుల చేష్టింప జేయచు (ట) \* కొన్ని తా.ప. ప్రతులలో లేదు. 2. అవ్యయ (ట)

దరయః<sup>1</sup> లేవఁట చండభృద్ధ<sup>2</sup>\*త విమానా<sup>3</sup>క్రీడలై చూలు నా  
సురలోకస్థులఁ జెప్పనేల? సుజన స్తోమైక చింతామణి!

283

చ. హరి! భజనీయ మార్గనియ తాత్మకులై భవదీయ<sup>4</sup>మూర్తిపై  
వరలిన భక్తియుక్తులగు వారల సంగతి గల్గఁజేయు స  
త్పురుష సుసంగతిన్ వ్యసన దుర్భవసాగర మప్రయత్నతః<sup>5</sup>  
సరస భవత్కథామృతరసంబున మత్తుఁడ నై తరించెదఁ.

284

చ. నిరతముఁ దావకీన భజనీయ పదాబ్జ<sup>6</sup> సుగంధలబ్ధి యె  
వ్వరిమది వొందఁగా గలుగు వారలు దత్త్రియ మర్త్య దేహము  
న్నరయఁ దదీయ దార తనయాది సుహృద్గృహ బంధువర్గముఁ  
మఱతురు విశ్వతోముఖ! రమాహృదయేశ! ముకుంద! మాధవా!

285

సీ. పరమాత్మ! మర్త్య సుపర్య తిర్య జ్యౌగ దితిజ సరీస్వప ద్విజగజాది  
సంవ్యాప్తమును సదస ద్విశేషంబును గైకొని మహదాది కారణంబు  
నైన విరాడ్విగ్రహంబు నే నెఱుంగుదుఁ గాని తక్కిన<sup>7</sup> సుమంగళము నైన  
సంతత సుమహి తైశ్వర్య రూపంబును భూరి శబ్దాది వ్యాపారకూన్య

తే. మైన బ్రహ్మస్వరూప మే నాత్మ నెఱుంగఁ  
బ్రవిమలాకార! సంసార భయవిదూర!  
పరమ మునిగేయ! సంతత భాగధేయ!  
నశిననేత్ర! రమాలలనా కళత్ర!

286

సీ. సర్వేశ! కల్పాంత సమయంబునందు నీ యఖిల ప్రపంచంబు నాహరించి  
యనయంబు శేష సహాయుండ వై శేష పర్యంకతలమునఁ బవ్వళించి  
యోగనిద్రారతి నుండి నాభీసింధుజ స్వర్ణలోక కంజాతగర్భ  
మందుఁ జతుర్ముఖ నమరఁబుట్టింపుచు రుచి నొప్పు బ్రహ్మస్వరూపి నైన

తే. నీకు మ్రొక్కెద సత్యంతనియమ మొప్పు  
భవ్యచారిత్ర! పంకజపత్ర నేత్ర!  
చిరశుభాకార! నిత్యలక్ష్మీవిహార!  
యవ్యయానంద! గోవింద! హరి! ముకుంద!

287

\* చండభృద్ధుల (తం. వా.) కిన్నెలుంతకాసి లులితా ద్విమానాక్ (మూల) 4-9-10.

1. రూపమై (తం. వా.) 2. సుగంధలబ్ధి, తెవ్వరి మదిఁ బొందఁగాఁ గలుగు వారలు (తం. వా.); సుగంధలబ్ధి నెవ్వరి మది (హ) 3. కరము తదీయధార సుతకామ (హ) 4. సమంగళము నైన (తం)

జ. అట్లు యోగనిద్రాపరవశుండ వయ్యును జీవులకంటె నత్యంత విలక్షణుండ వై యుండుదువు. అది యెట్లనిన, బుద్ధ్యవస్థా భేదంబున నఖండితంబైన స్యశక్తిం జేసి చూచు లోకపాలన నిమిత్తంబు యజ్ఞాధిష్ఠాతవు గావున నీవు నిత్య ముత్తుండవు, పరిశుద్ధుండవు. \* (సర్వజ్ఞుండవు, నాత్మవు, కూటస్థుండవు, నాది పురుషుండవు,) భగవంతుండవు, గుణత్ర యాధీశ్వరుండవు నై వర్తింతువు. భాగ్యహీనుం డైన జీవునియందు నీ గుణంబులు గలవె. ఏ సర్వేశ్వరునం దేమేమి విరుద్ధగతు లై వివిధశక్తియుక్తంబులైన యవిద్యాదు లానుభూయ్యంబునం జేసి ప్రలీనం లగుచుండు నట్టి విశ్వకారణంబు నేకంబు ననంతంబు నాద్యంబు నానందమాత్రంబు నవికారంబు నగు బ్రహ్మంబునకు సమస్కరించెద. మఱియు దేవా ! నీవు సర్వవిధ ఫలం బని చింతించు నిష్కాము లైన వారికి రాజ్యాది కామితంబులలోనఁ బరమార్థం బైన ఫలంబు సర్వార్థరూపుండ వైన భవదీయ పాదపద్మంబుల నేవనంబ. ఇట్లు నిశ్చితంబ యైనను సకాము లైన దీనులను, గోవు వత్సంబును స్తన్యపానంబు నేయింపుచు వృకాది భయంబువలన రక్షించు చందంబునఁ గామప్రదుండ వై సంసార భయంబువలనం బాపుదువు. అని యిట్లు సత్యసంకల్పుండును, సుజ్ఞానియు నైన ద్రువునిచేత వినుతింపబడి భృత్యాను రక్తుం డైన భగవంతుండు సంతృప్తాంతరంగుం డై యిట్లనియె, 288

క. ధీరవ్రత! రాజన్య కు, మారక ! నీ హృదయమందు మసలిన కార్యం బారూఢిగా నెఱుంగుదు, నారయ నది వొందరాని దైనను నిత్యం. 289

వ. అది యెట్టి దనిన నెందేని మేదియందుఁ బరిభ్రామ్యమాణ గో చక్రంబునం దోలి గ్రహ నక్షత్ర తాగణ జ్యోతిశ్చక్రంబు నక్షత్ర రూపంబులైన ధర్మాగ్ని కశ్యప<sup>1</sup> శక్రలును, సప్తర్షులును, <sup>2</sup> దారాసమేతు లై ప్రదక్షిణంబు దిరుగు చుండుదు రట్టి దురాపంబును, నసన్యాధిష్ఠితంబును, లోకత్రయ ప్రళయ కాలంబునందు నశ్వరంబు గాక ప్రకాశమానంబును నైన ద్రువక్షితి యను పదంబు ముందట నిరుపదియాఱువే లేండ్లు సనఁ బ్రాపింతువు. త త్పదప్రాప్తి పర్యంతంబు భవదీయ జనకుండు వనవాసగతుం డైనం దద్రాజ్యంబు పూజ్యంబుగా ధర్మమార్గంబున జితేంద్రియుండ వై చేయుదువు. భవ దనుజుం డగు సుత్తముండు మృగయార్థంబు వనంబునకుం జని మృతుం డగు. తదన్వేషణార్థంబు ద దాహితచిత్త యై తన్మాతయు వనంబునకుం జని యందు దావ దహననిమగ్న యగు. వెండియు, 290

\* కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో కానరాదు. 1. శక్రలు (చ.ర.చ.బ.) 2. దారకాసమేతు లై (తం. బా.) “వ్రమంతో యత్సతారకాః” (9-21)

సీ. అనఘాత్మ ! మఱి సీపు యజ్ఞరూపుం డనఁదగు నన్ను సంపూర్ణ దక్షిణంబు  
లగు మఖంబులచేత నర్పించి సత్యంబు లగు నిహసౌఖ్యంబు లనుభవించి  
యంత్యకాలమున న న్నాత్మఁ దలంపుచు మఱి సర్వలోక నమస్కృతమును  
మహిఁ బునరావృత్తి రహితంబు నప్తరి మండలోన్నత మగు మామకీన

తే. పదముఁ దగఁ బొందఁగల వని పరమపురుషుఁ

డతని యభిలషితార్థంబు లర్థి నిచ్చి  
యతఁడు గనుఁగొనుచుండంగ నాత్మపురికి  
గరుడగమనుఁడు వేంచేసెఁ గౌతుకమున.

291

తే. అంత ధ్రువుఁడును బంకేరుహాక్ష పాద

కమల నేవోపసాదిత ఘనమనోర  
థములఁ దనరియుఁ దనదు చిత్తంబులోనఁ  
దుష్టిఁ బొందక చనియె విశిష్టచరిత్ర !

292

వ. అట్లు,

293

క. అని మైత్రేయుఁడు ధ్రువుఁ డ

ట్ల నయము హరిచేఁ గృతార్థుఁ డైనవిధం బె  
ట్లను వినుపించిన విదురుఁడు  
విని మునివరుఁ జూచి పలికె వినయం బెనఁగె॥.

294

క. మునినాయక ! విను కాముకఁ జన దుష్ప్రాప్తంబు విష్ణుచరణాంబురుహో

ర్చన <sup>1</sup>హితజన సంప్రాప్యము, ననఁగల పంకేరుహాక్ష నవ్యయపదము॥. 295

వ. పెక్కుజన్మంబులం గాని పొందరాని పదంబుఁ దా నొక్క జన్మంబుననే పొంది  
యుం దనమనంబునం దప్రాప్తమనోరథుండ నని పురుషార్థవేది యైన ధ్రువుం  
డెట్లు తలంచె ? అనిన మైత్రేయుం డి ట్లనియె,

296

తే. అనఘ ! పితల్లి దన్నుఁ బల్కిన దురుక్తి

బాణ విధాత్ముఁ డగుచుఁ ద ద్భాషణములు  
చిత్తమునఁ దల్చుచుండుటఁజేసి ముక్తిఁ  
గోరమికి నాత్మలో వగఁ గుండుచుండె.

297

వ. అంత నా ధ్రువుండు,

298

~~~~~  
1. మునిజన (తం. వా.) 2. గూరుచుండె (అ. వ. ౨౦.)

చ. అనఘ! జితేంద్రియుల్ సుమహితాత్ములు నైన సనందనాదు లిం
దనయ మనేకజన్మ సముపార్జిత యోగసమాధిజేసి యె
వ్వని చరణార్థవిందములు వారనిభక్తి నెఱుంగుచుండు రా
ఘనుఁ బరమేశు నీచు నవికారు నమేయు నజేయునాద్యుని॥.

299

వ. ఏను షణ్మానంబులు భజించి తత్పాదపద్మచ్ఛాయం బ్రాపించియు భేద
దర్శనుండ నైతి. అక్కటా! ఇట్టి భాగ్యహీనుండ నైన యేను భవనాశకుం
డైన యతనిం బొడంగనియు నశ్వరంబులైన కామ్యంబు లడిగితి. ఇట్టి
దౌరాత్మ్య మెందునుం గలదే? తమ పదంబులకంటె నున్నతపదంబు నొందుదునో?
యని సహింపం జాలని యీ దేవతలచేత మదీయమతి గలుపితం బయ్యెం గాక.
నాడు నారదుం దాడినమాట తథ్యం బయ్యె. అతని వాక్యంబు లంగీకరించక
యే నసత్తముండ నై స్వప్నావస్థలం బొందినవాడు దైవికం బైన మాయం
జెంది భిన్నదర్శనుం డగు చందంబున నే నద్వితీయుండ నైనను భ్రాత యను
శత్రువుచే బ్రాప్తం బైన దుఃఖంబు నొంది జగదాత్మకుండును, సుప్రసాదుం
డును, భవనాశకుండును నైన యీశ్వరు నారాధించి తత్రప్రసాదంబు వడసియు,
నాయుర్విహీనుం డైన రోగికిం బ్రయోగించు నౌషధముంబలె నిరర్థకంబులై
*(నశ్వరంబు లయిన) యీ కామితంబులు గోరితి. అని వెండియు. 300

మ. ధనహీనుండు నృపాలుఁ జేరి మిగుల॥ ధాటి॥ ఫలీకార మి
మ్మని యర్థించినరీతి ముక్తిఫలదుం డైనట్టి పంకేజిలో
చనుడే చాలఁ బ్రసన్నుడైన నతని॥ సాంసారికం బర్థిఁ గో
రిన నావంటి విమూఢమానసులు ధాత్రి॥ గల్గిరే? యెవ్వరు॥.

301

— ధ్రువుండు మరలఁ దనపురంబునకు వచ్చుట :—

సీ. అని యిట్లు చింతించె ననుచు న మ్రైత్రేయ ముని విదురునకు నిట్లనియెఁ దండ్రీ!
కమనీయ హరిపాదకమల రజోభిసంస్కృత శరీరులును యాదృచ్ఛికముగ
సంప్రాప్త మగుదాన సంతుష్టచిత్తులై వఱులుచునుండు మీవంటివారు
తగ భగవత్పాద దాస్యంబు దక్కంగ నితరపదార్థంబు లేడఁదలందు

తే. మఱియును గోరనొల్లరు మనుచరిత్ర!
తవిలి యిట్లు హరిప్రసాదంబు నొంది
మరలి వచ్చుచునున్న కుమారువార్తఁ
జారుచే విని యుత్తానవరణుఁ డపుడు.

302

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

వ. మనమున నిట్లని తలంచె.

క. చచ్చినవారలు గ్రమ్మట, వచ్చుటయే కాక యిట్టి వార్తలు గలవే:
నిచ్చలు నమంగకుండ నగు, ¹చిచ్చట మఱి నాకు పథము లేదు యెచు? 304

క. అని విశ్వసింప కుండియు, ²మనమందును నారదుడు గుమారుడు వేగం
బున రాగలఁడనుచును బలి, కిన పలుకులు దలంచి నమ్మి కృతకృత్యుండై. 305

క. తన సుతుని రాకఁ జెప్పిన, ఘనునకు ధనములును మౌక్తికపుహారములు.
మన మలర నిచ్చి తనయుని, గనుఁగొను సంతోష మాత్మఁ గడలుకొనంగ.

సీ. వలను ³మీఱిన నైందవంబులఁ బూన్చిన కనకరథంబు నుత్కంఠ నెక్కి-
త్రాహ్మణ కులవృద్ధ బంధుజనామాత్య పరివృతుఁ డగుచు విస్ఫురణ మెఱసి
బ్రహ్మనిర్ఘోష తూర్యస్వన శంఖ కాహళ వేణురవము లందంద చెలఁగ
శబిక లెక్కియు విభూషితరై సునీతి సురుచు లుత్తముండు నాటాడి నడువఁ

తే. గరిమ దీపింప నతిశీఘ్రగమన మొప్పు
నాత్మనగరంబు వెలువడి యరుగుచుండి
బలసి నగరోపవన సమీపంబునందు
వచ్చు ద్రువుఁ గని మేది నీశ్వరుఁడు నంత. 307

చ. అరదము డిగ్గి ప్రేమ దొలఁతాడ ససంభ్రముఁ డై రమామనో
హర చరణారవిందయుగళార్చన నిర్దళితాభిలాషు నీ
శ్వర కరుణావలోకన సుజాత సమగ్రమనోరథుఁ సుతుఁ
గర మనురక్తి డాసి పులకల్ ననలొత్తఁ బ్రమోదితాత్ముఁ డై. 308

తే. బిగియఁ గొంగిట జేర్చి నె మ్రొగము నివిరి
శిరము మూర్కొని చుబుకంబు చేతఁ బుణికి
యవ్యయానందబాష్ప ధారాభిషిక్తుఁ
జేసి యాశీర్వదింప నా చిరయకుండు. 309

క. జనకుని యాశీర్వచనము, లనయము గైకొని ప్రమోది యై తత్పదముల్
దన ఫాలతలము సోకఁగ, వినతులు గావించి భక్తివిహ్వలుఁ డగుచు. 310

తే. అంత నా సజ్జనాగ్రణి యైన ద్రువుఁడు
దల్లలకు భక్తి వినతులు దగ నొనర్చి

1. చిచ్చట (తం. పా.) 2. మనమున మును నాచుఁడు (చ) 3. మీరగ (హ)

సురుచికిని మ్రొక్క నర్భకుఁ జూచి యెత్తి
నగుమొగంబున నాలింగనంబుఁ జేసి.

311

సీ. కరమొప్పు నానందగద్గద స్వరమున జీవింపు మనుచు నాశీర్వదించె
భగవంతుఁ డెవ్వనిపై మ్రైత్రి వాటింపు సత్కృపానిరతిఁ బ్రసన్నుఁ డగుచు
నతనికిఁ దమయంత ననుకూల మైయుండు సర్వభూతంబులు సమతఁ జేర్చి
మహిఁ దలపోయ నిమ్మప్రదేశములకు ననయంబుఁ జేరు తోయములపగిదిఁ

తే. గాన ఘను న మృహాత్ముని గారవించె
సురుచి పూర్వంబుఁ దలఁపక సుజనచరిత!
విష్ణుభక్తులు ధరను బవిత్రు లగుట
వారి కలుగరు ధరణి నెవ్వారు మఱియు.

312

ప. కావున నుత్తముండును ధ్రువుండును ప్రేమవిహ్వలు లగుచు నన్యోన్యాలింగితు
లై పులకాంకురాలంకృత శరీరు లై యానంద బాష్పంబుల నొప్పిరి. అంత
సునీతియుఁ దన ప్రాణంబులకంటెఁ బ్రియుం డైన సుతు నుపగూహనంబు చేసి
తదవయవ స్పర్శనంబుచేత నానందంబు నొంది విగతశోక యయ్యె. అప్పుడు
సంతోషబాష్ప ధారాసిక్తంబు లై చనుబాలు గురిసె. అంత,

313

సీ. ఉన్నతసంతోష ముప్పతిల్లఁగఁ బౌరజనము లా ధ్రువుతల్లి నెనయఁ జూచి
తొడరిన భవదీయ దుఃఖనాశకుఁ డైన యీ నీ తనూజుఁ డెందేని పెద్ద
కాలంబు క్రిందటఁ గడఁగి నష్టం డైన వాఁ డిప్పు నీ భాగ్యవశముచేతఁ
బ్రతిలబ్ధుఁ డయ్యెను నితఁడు భూమండల మెల్లను రక్షించు నిర్దమహిమఁ

తే. గమలలోచనుఁ జింతించు ఘనులు లోక
దుర్జయం బైనయట్టి మృత్యువును గెల్తు
రట్టి ప్రణతార్తి హరుఁ డైన యజ్ఞనాథుఁ
డర్థి నీచేతఁ బూజితుఁడగుట నిజము.

314

ప. అని ప్రశంసించిరి. అట్లు పౌరజనంబులచేత ననుపలాభ్యమానం డగు ధ్రువుని
నుత్తానపాదుం డుత్తమ సమేతంబుగా గజారూఢునించేసి సంస్తూయమానుండును,
ప్రహృష్టాంతరంగుడును నగుచు పురాభిముఖుం డై చనుదెంచి.

315

+ “లాభ్యమానం జన్తై రేవం ద్రువం సత్రాతరం నృపః,

ఆరోఽప్య కరిణం హృష్టః స్తూయమానోఽవిశత్పరమ్” (మూ. 9-58)

సీ. స్వర్ణపరిచ్ఛద స్వచ్ఛ కుడ్యద్వార లాలితగోపు రాట్టాలకంబు
 ఫల పుష్ప మంజరీ కలిత రంభా స్తంభ పూగపోతాది విభూషితంబు
 ఘనసార కస్తూరికా గంధజల బంధురాసి క్త విపణిమార్గాంచితంబు
 మానిత నవరత్నమయ రంగవల్లీ విరాజిత ప్రతిగృహ ప్రాంగణంబు

తే. శుభనదీ జలకుంభ సంశోభితంబు
 తండుల స్వర్ణలజ్జాక్షత ప్రసూన
 ఫల బిల్వవ్రత కలిత విభ్రాజితంబు
 నగుచు సర్వతోలంకృత మైన పురము.

316

వ. ప్రవేశించి రాజమార్గంబునఁ జనుదెంచు నప్పడు,

317

మ. హరిమధ్యల్ పుర²కామిసీజనులు సౌధాగ్రంబులం దుండి ఛా
 స్వర సిద్ధార్థఫలాక్షత ప్రసవ దూర్వావ్రత దధ్యంబుపుల్
 కరవల్లీ మణిహేమకంకణ యుణత్కారంబు శోభిల్లఁ జ
 ల్లిరి యా భాగవతోత్తమోత్తమునిపై లీలానుమేయంబుగ³.

318

వ. జిల్లు వాత్సల్యంబునం జల్లుచు సత్యవాక్యంబుల దీవించుచు సువర్ణపాత్రరచిత
 మణిదీపనీరాజనంబున నివాళింపం * (చౌర జానపద మిత్రామాత్య బంధుజన
 పరివృతుం దై) చనుదెంచి,

319

సీ. కాంచనమయ మరకతకుడ్య కిమణిజాల సంచయ రాజత సౌధములను
 వర సుధా ఫేన పాండుర రుక్మ పరికర దాంతపరిచ్ఛద తల్పములను
 సురతరుశోభిత శుకపిక మిథునాళి గాన విభాసితోద్యానములను
 సుమహిత వైడూర్య సోపాన విమల శోభిత జలపూర్ణ వాపీచయముల

తే. వికచ కల్లార దర దరవింద కై ర
 వ ప్రదీపిత చక్ర చక్రవాక రాజ
 హంస సారస కారండవాది జలవి
 హంగ నినదాభిరామ పద్మాకరముల.

320

వ. మణియును,

321

1. భరవ్రాత (హ) 2. కామినుల్ నతులు (హ)

* తా. ప. ప్రతులతో లేదు.

3. మణిపరి, చృదవిరాజి స్వచ్ఛ సౌధములను (ద. తం. వా.)

తే. చారు బహువిధ వస్తు¹ విస్తరత నొప్పి
యంగనాయుక్త మగుచుఁ బెం పగ్గలించి
యర్థిఁ దనరాచు జనకు గృహంబుఁ జొచ్చె
నెలమిఁ ద్రిదివంబుఁ జొచ్చు దేవేంద్రువగిది.

322

అథ్వాయము - ౧౦

వ. ఇట్లు ప్రవేశించిన రాజర్షి యైన యుత్తానపాదుండు సుతుని యాశ్చర్యకంబైన ప్రభావంబు వినియుం జూచియు మనంబున విస్మయంబు నొంది ప్రజానురక్తుండును, బ్రజాసమ్మతుండును, నవయౌవన పరిపూర్ణుండును నైన ధ్రువుని రాజ్యాభిషిక్తుం జేసి, వృద్ధవయస్కుం డైన తన్ను దాని యెఱింగి యాత్మ గతిఁ బొంద నిచ్చయించి విరక్తుం డై వనంబునకుం జనియె. అంత నా ధ్రువుండు శుంకుమార ప్రజాపతి కూతురైన భ్రమి యను దాని వివాహంబై దానివలనఁ గల్ప వత్సరులను నిద్దఱు కొడుకులం బడసి వెండియు వాయు పుత్రి యైన యిల యను భార్యయందు సుత్యల నామకుం డయిన కొడుకు, నతిమనోహర యైన కన్యారత్నంబునుం గనియె. అంతఁ దద్భ్రాత యైన యుత్తముండు వివాహంబు లేకుండియు, మృగయార్థంబు వనంబున కరిగి హిమవంతంబున యక్షుని చేత హతుం డయ్యె. అతని తల్లియుఁ ద ద్దుఃఖంబున వనంబున కేఁగి యందు గహనదహనంబున మృతించొందె. ధ్రువుండు భ్రాతృ మరణంబు విని కోపామర్ష శోకవ్యాకులిత చిత్తుం డై జైత్రం బగు రథం బెక్కి యుత్తరాభిముఖుం డై చని హిమవద్దోణియందు భూతగణ సేవితంబును, గుహ్యక సంకులంబును నైన యలకాపురంబు వొడగని య మ్మహావాహుండు,

మ. ఘన శౌర్యోన్నతితోడ సర్వకకుబ్జాకాశంబులందుఁ బ్రతి
ధ్వను లోలిఁ నిగుడంగ శంఖము మహోద్యల్లీలఁ బూరింపఁ ద
న్నినదంబుఁ విని యక్షకాంతలు భయాన్వితాత్మ లై² రుగ్రసా
ధనులై యక్షభటుల్ పురిఁ వెడలి రుత్సాహంబు సంధిల్లఁగఁ.

324

వ. ఇట్లు వెడలి యా ధ్రువునిం దాఁకిన,

325

చ. కరము మహారథుండు భుజగర్వ పరాక్రమ శాలియుఁ ధను
ర్ధరుఁడును నైన యా ధ్రువుఁడు దన్ను నెదిర్చిన యక్షకోటిఁ జె

1. విస్తారములను (క. చ. బ.) 2. పోయి, చెప్పిన నయ్యక్షభటుల్.....

చెప్పరఁ బదుమూఁడువేల నొక చీరికిఁ గైకొన కొక్కపెట్ట భీ
కరముగ మూఁడు మూఁడు శితకాండము¹లం దగ గ్రువ్వనేసినఁ. 326

ఉ. వారు లలాటముల్ వగిలి వారక ²శోషిలి తేటి య మృహా
దారు పరాక్రమ ప్రకటదైర్యముఁ ద త్కరలాఘవంబు ప
ల్మాలు నుతింపుచు³ గుపితమానసు లై పదవాడిత ప్రదు
ష్టోరగకోటిఁ బోలి చటుల్గ భయంకర రోషమూర్తు లై . 327

ఉ. ఆ రథికోత్తముం దొడరి యందలు నొక్కటఁ జుట్టుముట్టి యా
టాటు శిలీముఖంబులఁ ద దంగముల³ బగిలించి వెండి వి
స్ఫార గదా శర ఙ్గరిక పట్టన తోమర శూల ఖడ్గముల్
సారథియుక్తుఁ డైన రథినత్తముపైఁ గురియించి రేపునఁ. 328

ప. అట్లు గురియించిన నతండు, 329

క. పెంపటియుండెను ధారా, సంపాత చ్చన్న మైన శైలము భంగి³
గుంపులు గొని యాకసమునఁ, గంపింపుచు నపుడు సిద్ధగణములు వరుసఁ. 330

క. హాహాకారము లెనఁగఁగ
నోహో! యీ రీతి ధ్రువ పయోరుహహితుఁ డు
త్సాహము చెడి యిటు దైత్యున
మూహార్ణవమందు నేడు మునిఁగెనె యకటా ! 331

ప. అని చింతించు సమయంబున, 332

క. తా మాతని గెలిచితి మని, యా మనుజాశనులు పలుక నట నీహార
స్తోమము సమయించు మహా, ద్దాముం డగు సూర్యుఁ బోలి తద్దయుఁ దోచె³.

ప. అట్లు దోచిన, 334

మ. అరిదుఃఖావహ మైన కార్ముకము శౌర్యస్ఫూర్తితోఁ దాల్చి భీ
కర బాణావళిఁ బింజపింజ గరవంగా నేని ఝంఝానిలుం
డురు మేఘావళిఁ బాటుదోలుగతి నత్యుగ్రాహిత క్రూర బం
ధుర శస్త్రావళి రూపుమాపె విలసద్దోరీల సంధిల్ల గఁ. 335

~~~~~
1. లంగములందు గెచ్చినఁ (త. జ. ద. బ.) 2. సోలియు తేలి (హ) 3. విలసద్దోర్దండ
మేపారగఁ (త)

చ. మణియును న మృహాత్మ్యఁ డనమాసబలుండు మహా¹గ్రవాణముల్

¹గణిగణిఁ దాఁకనేసి భుజగర్వ మెలర్ప విరోధివర్మముల్

²పణియలు నేసి యంగములు భంగము నొందఁగఁ జేసె ప్రేల్పిడి³

³గుఱికిని పర్వతంబులఁ బగుల్చు మహాశనికోటిరూపున⁴.

336

వ. అ య్యవసరంబున,

చ. అలఘుచరిత్రుఁ డ మ్మునికులాగ్రణిచే వికలాంగు లైన ⁵వా

రల సకిరీట కుండల విరాజిత మస్తకకోటిచే నము

జ్జ్వల మణికంకణాంగద లనద్భుజవర్గముచేత సంగర

స్థల మతిరమ్య మై తనరె సంచిత వీరమనోహరాకృతి⁶.

338

వ. అంత హతశేషులు,

339

క. చరబలుఁ డగు మను మనుమని, శరనంబి న్నాంగు లగుచు సమరవిముఖు లై

⁵హరిరాజముఁ గని పఱచెడు, కరిబృందముఁ బోలి చనిరి కళవళపడుచు⁶. 340

క. అప్పుడు రాక్షసమాయలు, గప్పిన ధ్రువుఁ డనురవరుల కార్యం బెఱుఁగ⁷

జొప్పుకక వారిఁ బొడగన, దెప్పర మగుటయును సారథిం గని యంత⁸. 341

క. తలపోయఁగ భువి మాయా,వుల కృత్యం బెఱుఁగ నెవ్వ రోపుదు రనుచు⁹

బలుకుచుఁ తత్పురిఁ జొరఁగా, దలవఁగ నది గానరాక తద్దయు మానెన్. 342

వ. అట్లు పురంబున కరుగుట మాని చిత్రరథుం డైన యా ధ్రువుండు నప్రయత్నం

డయును ¹⁰బరప్రతియోగ శంకితుం డై యుండె. అ య్యెడ మహాజలధి

మోషంబు ననుకరించు శబ్దంబు విసంబడె. అంత నకల దిక్తటంబుల వాయు

జనితం బైన రజఃపటలంబునుఁ దత్క్షణంబున నాకాశంబున విస్ఫుర త్తటి

త్రప్తభాకలిత గర్జారవయుక్త మేఘంబులును నమోఘంబు లగుచు భయంకరా

కారంబు లై తోచె. అంత,

343

మ. అనయంబు¹¹ ధ్రువుమీఁద దైత్యకృత మాయాజాల మ స్లేచి భో

రన మస్తిష్క పురీష మూత్రపల దుర్గంధాస్థి మేద శ్శరా

సన నిశ్రింశ శరాసి తోమర గదా చక్ర త్రికూలాది సా

ధన భూభృ ద్భుజగావళిం గురినె నుద్దండ క్రియాలోలత¹²,

344

1. గణక (హ) 2. పరిపరిజేసి (క. త. ద. బ.) 3. గిఱికిని పర్వతంబుల నొగిం దెగఁ
గొట్టెడు నింద్రు కై వడి⁴ (హ); “గిరి నళనయో యథా” అని మూలము (10-17) 4. వా,
రలఘు (త) 5. హరియక్షముగని (క. ద. ద. బ.) 6. పరోద్ధోగ (క. బ.); పరప్రయోగ (హ)

వ. మణియును మత్తగణ సింహ వ్యాఘ్ర సమూహంబులును, నూర్మిభయంకరం బై సర్వతః స్లవనం బైన సముద్రంబును గానంబడియె. వెండియుం గల్పం తంబు నందుం దోలె భీషణం బైన మహాహ్రదంబును దోచె. ఇవిధంబున నానా విధంబుల సనేకంబులు నవిరళ భయంకరంబులు నైన యసురమాయలు క్రూర ప్రవర్తను లగు యక్షులచేత సృజ్యమానంబులై యడరె. ఆ సమయంబున, 345

క. ¹అనయంబును స య్యక్షుల, ఘనమాయ నెఱింగి మునినికాయము వరుసఁ మను మనుమని మను మనుమని, మనమునఁ దలఁపుచును ద త్సమక్షంబునకుఁ.

వ. చనుదెంచి యిట్ల నిరి.

347

సీ. అనఘాత్మ! లోకు లెవ్వని దివ్యనామంబు సమత నాకర్ణించి సంస్మరించి దు స్తరంబైన మృత్యువునైన సుఖవృత్తిఁ దరియింతు రట్టి యీశ్వరుఁడు పరుఁడు భగవంతుఁడును శార్ఙ్గపాణియు సతసుజనార్తి హరుండును నైన విభుఁడు భవదీయ విమతులఁ బరిమార్చుఁగా కని పలికిన మునుల సంభాషణములు

తే. విని కృతాచమనుఁడు రమావిభుని పాద
కమలము దలంచి రిపుభయంకర మహోగ్ర
కలిత నారాయణాస్త్రంబు గార్ముకమునఁ
బూనఁ దడవఁ దదీయ సంధానమునను.

348

అధ్యాయము — ౧౧

తే. కదఁగి గుహ్యక మాయాంధకార మపుడు
వెరవు చెడి దవ్వు దవ్వుల విరిసిపోయె
విమల మైన వివేకోదయమునఁ జేసి
సమయు రాగాదికంబుల సరణి నంత.

349

మ. పరనారాయణ దై వతాస్త్ర ²భవ దుర్వారప్రభా హేమపుం
ఖ రుచిస్ఫూర మరాళరాజ సితపక్ష క్రూరధారా ³పత
చ్ఛరసాహస్రము లోలి భీషణ విపక్షక్రేణిపై వ్రాలె భీ
కరరావంబునఁ గానఁ జొచ్చు శిఖినఁఘాతంబు చందంబునఁ.

350

వ. అ ప్రేసిన,

351

1. అనయము మాయావ్యసురుల (హ) 2. జని (హ); నారాయణ బాణరాక్షసిక (రం)

3. రణత్ (చ. ద. తం.)

చ. ¹ఖర నిశితోగ్ర సాయకనికాయ నిరంతరవృష్టిచేఁ బొరిం
బొరి వికలాంగులై యడర పుణ్యజనుల్ పృథు హేతిపాటు లై
గరుడునిఁ జూచి భూరి భుజగప్రకరంబు దెసిరిచ్చి పేరిచ్చి చె
చ్చెర నడతెంచు చందమునఁ జిత్రరథుం బలు పూని తాఁకినకా. 352

ఉ. వారలఁ జండ తీవ్ర శరవర్గముచేత నికృత్త పాదజం
ఘోరు శిరోధరాంబుక శిఖోదరకర్ణులఁ జేసి యోగివం
కేరుహ మిత్రమండల ²సకృద్భిద ³నెట్టిపదంబుఁ జెందు నా
భూరిపదంబునం బెలుచఁ బొందఁగఁ ⁴బంపె భుజావిజృంభి యై. 353

వ. ఇ వివిధంబున నా చిత్రరథుం డగు ద్రువునిచేత నిహన్యమానులును నిరపరాధులును
నైన గుహ్యకులం జూచి యతని పితామహుం డైన స్వాయంభువుండు ఋషిగణ
పరివృతుం డై చనుదెంచి ద్రువునిం జూచి యిట్లనియె. వత్సా! నిరపరాధు
లైన పుణ్యజనుల నెట్టిరోషంజున వధియించితి వట్టి నిర్దోతు వైన రోషంబు
చాలు. భ్రాతృవత్సల! భ్రాతృవధాభిత్పృంథ వై కావించు నీ యత్నం
బుడుగుము. 354

క. అనఘా! మనుకులమున కిది, యనుచితకర్మంబు యొకనికై పెక్కం డ్రీ
ట్లనిమొనఁ ద్రుంగిరి యిది నీ, కనయంబును వలవ దుడుగుమయ్య! కుమారా!

వ. అదియునుం గాక దేహాభిమానంబునం బశుప్రాయు లై భూతహింస గావించుట
హృషీకేశానువర్తను లైన సాధులకుం దగదు. నీవు సర్వభూతంబుల నాత్మ
భావంబునఁ దలచి సర్వభూతావాసుఁడును, దురారాధ్యుండును నైన విష్ణుని
పదంబులు పూజించి త త్పరమపదంబును బొందితివి. అట్టి భగవంతుని హృద
యంబున ననుధ్యాతుండవు, భాగవతుల చిత్తంబులకును సమ్మతుండవు.
మఱియు సాధువర్తనుండ వన నొప్పు నీ వీ పాపకర్మం బెట్లునేయ సమకట్టి
తివి? ఏ పురుషుం డైన నేమి? మహాత్ములయందుఁ దితిక్షయు, సములయందు
మైత్రియు, హినులయందుఁ గృపయు, నితరము లగు సమస్తజంతువుల యందు
సమత్వంబును గలిగి వర్తించు వానియందు సర్వాత్మకుం డైన భగవంతుండు
ప్రసన్నుం డగును. అతండు ప్రసన్నుం డైన వాఁడు ప్రకృతిగుణంబులం బాసి
లింగశరీరంబు భంగంబుఁ గావించి బ్రహ్మానందంబునుం బొందు. అదియునుంగాక

కార్యకారణ సంఘాతరూపం బైన సర్గం బీశ్వరునందు నయస్కాంత సన్నిధా సంబు గలిగిన లోహంబు చందంబున వర్తించు. అందు సర్వేశ్వరుండు నిమిత్త మాత్రంబుగాఁ బరిభ్రమించు. అట్టి యీశ్వరుని మాయాగుణ వ్యతికరంబున సారజ్ఞంబు లైన పంచభూతంబులచేత యోషిత్పురుష వ్యవాయంబువలన యోషిత్పురుషాది రూపసంఘాతి యగు. ఇ వివిధంబున సర్గంబు, ద తస్మిన్స్థానంబు, దల్లయంబు నగుచు నుండు. ఇట్లు దుర్విభావ్యం బైన కాలశక్తింజేసి గుణ క్షేభంబున విభజ్యమానపీఠ్యండు, ననంతండు, ననాదియు నై జనంబులచేత జనంబులఁ బుట్టింపుచుండుటంజేసి గదా యాదికరుండు, మృత్యుహేతువున జనంబుల లయంబు నొందించుటం జేసి యంతకరుండు, ననాది యగుటం జేసి యవ్యయండు నైన భగవంతుండు జగత్కారణుం డగు. కావున నీ సృష్టి పాలన విలయంబులకుం గర్త గానివాఁడుంబలెం దానిం జేయుచుండు. ఇట్లు మృత్యురూపుండు, పరుండు, సమవర్తియు నైన యీశ్వరునికి స్వపక్ష పరపక్షం బులు లేవు. క్షమాభీనంబు లైన భూతసంఘంబులు రజంబులు మహావాయువు ననుసరించు చాడ్చున సస్వతంత్రంబు లగుచు నతని ననువర్తించు. ఈశ్వరుండు జంతుచరాయు రుపచరూపచయ కరణంబులం దస్పృష్టుం డగుచు జీవుండు గర్వబద్ధుం డగుటంజేసి వానికి నాయు రుపచరూపచయంబులం జేయుచుండు. మఱియు సర్వజగత్కర్మసాక్షి యగు సర్వేశ్వరుని,

356

క. కొందఱు స్వభావ మందురు, కొందఱు గర్మం బటండ్రు గొందఱు కాలం బందురు కొందఱు దైవం, బందురు కొందఱు అది కామ మండ్రు మహాత్మా! 357

వ. ఇట్లు లవ్యక్తరూపుండును, సప్రమేయుండును, నానా శక్త్యుదయ భూత హేతుండును నైన భగవంతుండు సేయు కార్యంబుల బ్రహ్మరుద్రాదు రెఱుంగ రన నతని తత్త్వంబు నెవ్వ రెఱుంగనోపుదురు? కావునం బుత్రా! యిట్లుత్పత్తి నాశంబులకు దైవంబ కారణం బై యుండుఁ గాన ని ద్దనదానుచరులు భవదీయ భ్రాతృహంత లగుదురే? భూతాత్మకుండు భూతేశుండు భూతభావనుండు సర్వేశ్వరుండు పరాపరుండు నగు నీకుండ మాయాయుక్తుం డై స్వశక్తిచే సృష్టి స్థితి లయంబులం జేయు. ఐన ననహంకారంబునంజేసి గుణకర్మంబులచే సస్పృక్తుం డగుచు వర్తించు. అదియునుం గాక యీ ప్రజాపతులు విశ్వస్స త్తామంబుల నియంత్రితు లై ముకుందాశ్లు వెట్టిన పశువులం బోలి యెవ్వని యాజ్ఞాభీనకృత్యు లై వర్తింతు రట్టి దుష్టజన మృత్యువు, సుజనామృత స్వరూపుండు, సర్వాత్మకుండు, జగత్పరాయణుండు నైన యీశ్వరుని సర్వ ప్రకారంబుల శరణంబుఁ బొందుము. అదియునుం గాక,

358

సీ. అనఘాత్మ ! నీవు పంచాష్టవయస్కుండ వై పినతల్లి నిన్నాడినట్టి
మాటల నిర్భిన్న మర్ముండ వగుచును జనయిత్రి దిగనాడి వనము కేగి
తప మాచరించి యచ్చపు భక్తి నీశ్వరుఁ బూజించి మహితవిభూతి మెఱసి
ప్రకట త్రిలోకోత్తరం బైన పదమునుఁ బొందితి వదిగాన ²పూని భేద

తే. రూప మైన ప్రపంచంబు రూఢి నే మ
హాత్మునందుఁ బ్రతీత మై యలరు నట్టి
యగుణుఁ డద్వితీయుండును నక్షరుండు
నైన యీశ్వరుఁ బరమాత్ము ననుదినంబు.

359

సీ. కైకొని శుద్ధంబు గతమత్సరాదికం బమలంబు నగు హృదయంబునందు
సౌలయ కన్యేషింపుచును బ్రత్యగాత్ముండు బరబ్రహ్మమయుండు
నానంద మాత్రుండు నవ్యయుండుపపన్న సకలశక్తియుతుండు సగుణుఁ డజుండు
నైన సర్వేశ్వరు నం దుత్తమం బైన సద్భక్తిఁ జేయుచు సమత నొప్పి

తే. ³రూఢిని 'సహ మ్మమ' యని ప్రరూఢ మగుచు
⁴ఘనత కెక్కు నవిద్యయన్ గ్రంథి నీవు
ద్రెంచి వైచెదు గావున ఫీవరేణ్య !
సర్వశుభహాని యైన రోషంబు వలదు.

360

క. †విను రోషహృదయు ⁵చేతను, ననయము లోకము నశించు ⁶నౌషధములచే
ఘన ⁷రోగములు నశించిన, యనువున నదిగాన రోష మణఁపు మహాత్మా! 361

తే. అనఘ ! విను నీ సహోదరహంత లనుచుఁ
బెనఁగి యీపుణ్యజనులఁ జంపితి కడంగి
పరఁగ నిదియె సదాశివ భ్రాత యైన
యర్థవిభునకు నపరాధ మయ్యెఁ గాన.

362

క. ⁸నతి నుతులచే నీ విపుఁ, డతనిఁ బ్రసన్నునిఁగఁ జేయు మని మనువు డయా
మతిఁ జెప్పి ద్రువునిచే సత్పుతుఁడై ⁹రయ మొప్పఁజనియె ఋషియుక్తుండై.

వ. అంత,

364

1. రమణ (హ) 2. భూరి (హ) 3. ఘనతకెక్కు నవిద్యయన్ గ్రంథి నీవు (ద. తం. వా.)
4. రూఢి సోహమ్మమేతి ప్రరూఢ మగుచు (తం. వా.); రూఢి సోహమ్మమ యని—(హ);
† సంయచ్చ రోషం భద్రంతే ప్రతీపం శ్రేయసాంపరమ్

శ్రుతేన భూయసా రాజ స్సగదేన యథామయమ్. (11-31)

5. గనుగొని (హ) 6. నతిభయయుత మై (హ) 7. రోగమౌషధంబుల (హ) 8. చృతి (హ)
9. నయ మొప్ప (హ)

అష్టాయము — ౧౨

తే. *యక్ష చారణ సిద్ధ విద్యాధరాది
జనగణ స్త్రాయమానుఁ డై ధనదుఁ డంతఁ
బుణ్యజన వైశస నివృత్తు భూరిరోష
రహితుఁ డై నట్టి ద్రువునిఁ జేరంగ వచ్చె.

365

సీ. చనుదెంచి వెనఁ గృతాంజలి యై ద్రువునిఁ జూచి తివుట నిట్లనియె క్షత్రియ
కుమార !
తగ భవదీయ పితామహదేశంబునను దుస్త్వజం బైన ఘనవిరోధ
ముడిగితి వట్లుగావునఁ దానఁజేసి నీయందుఁ బ్రసన్నుండ నై తి భూత
జనన లయంబుల కనయంబుఁ గాలంబె కర్తయై వర్తించుఁ గాన యుష్మ

తే. దనుజుఁ జంపినవార నీ యక్షవరులు
గారు తలపోయ నీ యక్షగణము నిట్లు
నెఱి వధించినవాఁడవు నీవు గావు
వినుతగుణశీల ! మాటలు వేయనెల ?

366

ప. అదియునుం గాక యే బుద్ధింజేసి కర్మసంబంధ దుఃఖాదికంబులు దేహోత్థాను
సంధానంబునం జేసి సంభవించు నట్టి యహం త్వమృతు నపార్థజ్ఞానంబు స్వప్న
మందుం బలెను పురుషసకుం దోఁచు. అది గావున సర్వభూతాత్మవిగ్రహం
డును, సథోక్షజుండును, భవచ్ఛేదకుండును, భజనీయ పాదారవిందుండును,
ననంతామేయ శక్తియుక్తుండును, గుణమయాత్మ మాయావిరహితుండును నైన
యాశ్వరుని నేవింపుము. నీకు భద్రంబయ్యెడు. భవదీయ మనోగతం బైన
వరంబు గోరుము. నీ వంబుజనాభ పాదారవింద నేవనంబుఁ దిరంబుగఁ జేయుదు
వని యెఱుంగుదు. అని రాజరాజుచేత నిట్లు మహామతియు, భాగవతోత్త
ముండు నైన ద్రువుండు ప్రేరేపింపబడి యే హరిస్మరణంబుచేత నప్రయత్నం
బున దురత్యయం బైన యజ్ఞానంబుం దరియింతు రట్టి హరిస్మరణం బచలితం
బగున త్లోసంగు మని యడిగిన నట్లకాక యని యంగీకరించి యంతఁ గుబేరుండు
సంప్రీతిచిత్తుం డై ద్రువునికి శ్రీహరిస్మరణం బట్ల యనుగ్రహించి యంతర్ధా

* ప. ట. ద. ద. ప్రతులలో ఈ క్రింది పద్యమున్నది.

'అంత ద్రువుడు వరకృపాయత్తచిత్తుడై, గుహ్యకులను యక్షకోటి జూచి

అభయ మిచ్చి కాసి యర్థేగ గనుగొన, దలచి యబుక మాని యలక జొచ్చె.'

1. ఉడిగితి వట్లుగాన యొనరంగ నివుడు నీ (తం. వా.)

సంబునొందె. అంత ధ్రువుండు యక్ష కిన్నర కింపురుషగణ సంస్తూయమాన
వై భవుం డగుచు నాత్మీయపురంబునకు మరలి చనుదెంచి, 367

సీ. గణుతింప భూరిదక్షిణలచేఁ గడు నొప్పు యజ్ఞముల్ నేయ న య్యజ్ఞవిభుఁడు
ద్రవ్యక్రియాదేవతా ఫల రూప స త్కర్మఫల ప్రదాతయును నైన
పురుషోత్తముని నర్థిఁ బూజించి మఱియు సర్వోపాధివర్జితుఁ డుత్తముండు
సర్వాత్మకుం డగు జలజాతనందుఁ దీవ్రంబుం బ్రవాహరూపంబు నైన

తే. భక్తి సలుపుచు ¹భూతప్రపంచమందు
నలరఁ దనయందు నున్న మహాత్ము హరినిఁ
జిదచిదానందమయుని ²లక్ష్మీకుఁ బరము
నీశ్వ రేశ్వరుఁ బొడగనె నిద్దవరిత! 368

వ. ఇట్లు సుశీలసంపన్నుండును, బ్రహ్మణ్యుండును, ధర్మసేతు రక్షకుండును, దీన
వత్సలుండును నై యవనిఁ జాలించు ధ్రువునిం బ్రజలు దండ్రీ యని తఱంప
నిరువది యాఱువే లేండ్లు భోగంబులచేతం బుణ్యక్షయంబును, నభోగంబు
లయిన యాగాదులచేత సకుభక్షయంబునుఁ జేయుచు బహుకాలంబు దనుకఁ
ద్రివర్గసాధనంబుగా రాజ్యంబుచేసి కొడుకునకుం బట్టంబు గట్టి యచలితేంద్రియుం
డై యవిద్యారచిత స్వప్నగంధర్వనగరోపమం బైన దేహాదికం బగు విశ్వంబు
భగవన్మాయా రచితం బని యాత్మం దలంపుచు వెండియు, 369

చ. మనునిభుఁ డంత భృత్యజన మంత్రి పురోహిత బంధు మిత్ర సం
దన పశు విత్త రత్న వనితా గృహ రమ్యవిహార శైలవా
రినిధి పరీత భూతల హరి ద్విపముఖ్య పదార్థజాలముల్
ఘనమతిచే ననిత్యములుగాఁ దలపోసి విరక్తచిత్తుఁ డై. 370

సీ. పురము వెల్వడి చని +పుణ్యభూ బదరికా ఘన విశాలానదీకలిత మంగ
ళాంబుపూరంబుల ననురక్తి మైఁ గ్రుంకి కమనీయ పరిశుద్ధ కరణుఁ డగుచుఁ
³బద్ధాననస్థుడై పవనుని బంధించి నెలకొని ముకుళితనేత్రుఁ డగుచు
⁴హరి రూపవై భవ ధ్యానంబు నేయుచు భగవంతు నచ్యుతుఁ బద్మనేత్రు

1. అఖిల (హ. తం. వా.) 2. లక్ష్మీవరుఁ (తం. వా.)

+ ప్రయయో విశాలమ్. (మూలము 12.18) విశాలామ్ = బదరికాశ్రమమ్ (వ్యా.)

3. పద్మాననస్థుడై (హ. తం. వా.) 4. నచలితమతి హరిధ్యానంబు సేయుచు (త)

తే. నందు సతతంబు నిశ్చల మైన యట్టి
భక్తిఁ బ్రవహింపఁ జేయుచుఁ బరమమోద
బాష్పధారాభిషిక్తుండు భవ్యయశుఁడు
పులకితాంగుండు నగుచు నిమ్ములఁ దనర్చి.

371

వ. మఱియు విగతక్లేశుండును, ముక్తలింగుండును నై ధ్రువుండు చన్నుఁ దా
మఱచియుండు సమయంబున దశదిక్కుల నుద్యద్రాకానిశానాయకుం బోలి
వెలింగింపుచు నాకాశంబుననుండి యొక్క విమానంబు చనుదేర నందు దేవ
శ్రేష్ఠులును, జతుర్భుజులును, రక్తాంబుజేక్షణులును, శ్యామవర్ణులును, గదాధరు
లును, సువాసస్సులును, గిరీట హారాంగద కుండలధరులును, గౌమార
వయస్కులును, నుత్తమశ్లోకకింకరులును నైన వారల నిద్దఱిం గని సంభ్ర
మంబున లేచి మధుసూదను నామంబులు సంస్మరింపుచు వారల భగవత్ప్రింక
రులుగాఁ దలంచి దండప్రణామంబు లాచరించిన కృష్ణ పాదారవింద విన్యస్త
చిత్తుండుఁ గృతాంజలియు వినమితకంధరుండు నైన ధ్రువునిం గనుంగొని
పుష్కరనాభ భక్తులైన సునందనందులు ప్రీతియుక్తులు మందస్మితులు నగుచు
నిట్లనిరి.

372

ఉ. ఓ నృప! నీకు భద్ర మగు నొప్పుగుచున్న మదీయవాక్యముల్
వీనులయందుఁ జొన్నుము వివేకముతో నయిదేండ్ల నాఁడు మే
ధానిధి వై యొనర్చిన యుదాత్త తపోవ్రతనిష్ఠచేతఁ దే
జోనయకాలి యైన మధుసూదనుఁ దృప్తి వహింపఁజేయవే?

373

ఆ. అట్టి శార్ఙ్గపాణి యఖిలజగత్కర్త
దేవదేవుఁ డతుల దివ్యమూర్తి
పార్షదులము మేము భగవత్పదంబున
కర్ణి నిన్నుఁ గొనుచు నరుగుటకును.

374

వ. వచ్చితిమి. ఏ పదంబునేని సూరిజనంబులు సర్వోత్తమం బని పొందుదురు. దేనిఁ
జంద్ర దివాకర గ్రహ నక్షత్ర తారాగణంబులు ప్రదక్షిణంబుగాఁ దిరుగుచుండు,
నేది నీ పితరులచేతను నన్యులచేతను ననధిష్ఠితంబును, జగద్వంద్యంబును, నభక్తజ
నాతిదుర్జయంబును నగు నట్టి విష్ణుపదంబుఁ బొందుదువు రమ్ము. ఇది విమాన
శ్రేష్ఠంబు. ఉత్తమశ్లోకజన మౌళిమణియైన శ్రీహరి పుత్తెంచె. దీని నెక్క నర్హుండ

1. మమ్ముఁ బనుప మేము మాధవు పవమున (హ. తం. వా.)

వనిన సురుక్రమప్రియుం డైన ధ్రువుండు త న్మధురవాక్యంబులు విని కృతాభి
షిక్తుం డై యచ్చటి మునులకుం బ్రణమిల్లి త దాశీర్వాదంబు గైకొని విమా
నంబునకుం బ్రదక్షిణార్చనంబులు గావించి పార్షదు లైన సునందనండులకు
వందనం బాచరించి *(భగవద్రూప విన్యస్త చక్షు రంతఃకరణాదికుం డగుచు
నా విమానాధిరోహణంబు గావించుటకు) హిరణ్మయరూపంబు ధరియించె.

క. సురదుండుభి పణ వానక, మురజాదులు మొరనె విరులముసురు గురినెఁ గి
న్నర గంధర్వుల పాటలు, భరితము లై చెలఁగె నపుడు భవ్యచరిత్రా ! 376

వ. *(అట్టి సమయంబున ధ్రువుండు దుర్గమం బగు త్రివిష్టపంబునకు నేగువాఁ
డగుచు దీనయగు జననిం దిగనాడి యెట్లు పోవుదు నని చింతించువానిం
బార్షదు లవలోకించి యగ్రభాగంబున విమానారూఢ యై యేగుచున్న జననిం
జూపిన సంతృప్తాంతరంగుం డగుచు).

377

క. †జనని సునీతిని ²మును గనుఁగొని యమలవిమాన మెక్కి- గొనకొని విబుధుల్
దనమీఁదఁ బుష్పవర్షము, లనయము గురియింప ధ్రువుండు హర్షముతోడఁ.

క. చని చని వెన గ్రహమండల, మునుఁ దైలోక్యంబు సప్తముని మండలముఁ
ఘనుఁడు త్తరించి యవ్వలఁదనరెడు హరిపదము నొందెఁ దద్దయుఁ బ్రీతిఁ. 378

వ. అది మఱియును నిజకాంతిచేతం ద్రిలోకంబులం బ్రకాశింపజేయుచు నిర్దయా
గమ్యంబును, శాంతులు, సమదర్శనులు, (శుద్ధులు,) సర్వభూతానురంజనులు,
సచ్యుతభక్త బాంధవులు నైన భద్రాచారులకు సుగమ్యంబును నై గంభీర
వేగంబు ననిమిషంబు నగు జ్యోతిశ్చక్రంబు సమాహితం బయి గోగణంబు మేది
యందుం బరె నెందుఁ బరిభ్రమించుచుండు నట్టి యచ్యుత పదంబునుం బొంది
విష్ణుపరాయణుం డైన ధ్రువుండు త్రిలోకచూడామణి యై యొప్పుచుండె.
అప్పుడు భగవంతుం డైన నారదుండు ధ్రువుని మహిమం గనుంగొని ప్రచేత
స్మత్రంబునందు వీణ వాయింపుచు.

380

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

† “ఇతి వ్యవసీతం లస్య వ్యవసీయ సురోత్తమా,

చర్మయామానతు కైవలం దేవయానేన గచ్ఛరమ్” — మూలము (12-32;

1. జనకునిమున్న సునీతిడుకొని (క) 2. మున్నిడుకొని (చ. బ.)

సీ. పతియె దై వంబుగా భావంబులోపలఁ దలంచు సునీతినందను ¹తపఃప్ర
భావము బలె ధర్మభవ్యనిష్ఠలఁ బొందఁ జాలరు బ్రహ్మార్షి జనము లనిన
క్షత్రియకులు నెన్నఁగానేల ? యెవ్వఁడు పంచసంవత్సర ప్రాయమునను
సురుచి దురుక్త్యగ్రశర భిన్నహృదయుఁ డై మద్వాక్య హితబోధ మతిఁ దనర్చి

తే. వనమునకు నేగి హరిభక్తివశత నొంది
యజితుఁ డగు హరిఁ దనవకుడై చరింపఁ
జేసి వెనఁ ద త్పదంబునుఁ జెందె నిట్టి
హరిపదంబును బొంద నెవ్వరికిఁ దరము ?

381

క. అని పాడె ననుచు విదురున కనఘుఁడు మైత్రేయుఁ డనియె నంచితభక్తి
వినుతోద్దామయశస్కుం, డనఁగల యా ధ్రువుని చరిత మార్యస్తుత్యా !

382

సీ. మహిత సత్పురుష సమృతమును ధన్యంబు సర్గప్రదంబు యశస్కరంబు
నాయుష్కరంబుఁ ²బుణ్య ప్రదాయకమును మంగళకర మఘమర్షణంబు
సౌమనస్యముఁ బ్రశంసాయోగ్యమును జాపహరమును ధ్రువపద ప్రాపకంబు
నై యొప్పు నీ యుపాఖ్యానంబుఁ దగ నీకు నెఱిఁగించితి దీని నెవ్వఁడేని

తే. తివుట శ్రద్ధాగరిష్ఠుఁ డై తీర్థపాద
చరణసరసీరుహ ద్వయాశ్రయుఁడు నగుచు
భవ్యచరిత కిదినాంత ప్రభాతవేళ
⁴లను సిసీవాలి పూర్ణిమలందు మఱియు.

383

తే. ద్వాదశినిఁ బద్మబంధవ వాసరమున
శ్రవణ నక్షత్రమున దినక్షయమునందుఁ
బరఁగ సంక్రమణ వ్యతీపాతలందు
సఖల భక్తిని విను నట్టి సజ్జనునకు.

384

వ. క్లేశనాశంబును, మహాప్రకాశంబును నైన భగవద్భక్తియు, శీలాదిగుణంబులును
గలుగు. మఱియుఁ దేజఃకామనకుఁ దేజంబును, నిష్ఠామునకుఁ దత్త్వజ్ఞానంబును
గలుగు. వినిపించువారికి దేవతానుగ్రహంబు గలుగు. ఇట్టి యుపాఖ్యానంబు
నీ కెఱిఁగించితి. అని మైత్రేయుండు విదురునకుఁ జెప్పిన క్రమంబున శుకయోగి

1. తపః ప్రభావము క్రియ (తం. వా.) 2. పుణ్యం బధికంబును (క. బ.) 3. సాయంప్రభాత
ములను (జి) 4. నలఘుమతి పౌర్ణిమాస్మలయందు మఱియు (చ.ట.త.జ.); నలఘుమతిఁ బూర్ణిమా.....
(తం. వా.)

పరీక్షితున తెఱింగించిన తెఱంగున సూతుండు శౌనకాదులకు వినుపించి
వెండియు నిట్లనియె. అట్లు చెప్పిన మైత్రేయునిఁ గని విదురుం డీ ట్లనియె. 385

అధ్యాయము—౧౨

సీ. అనఘాత్మ! నారదమునిపతి ధ్రువచరిత్రము ప్రచేతసుల సత్రంబునందు
నర్థిమైఁ గీర్తించె నంటి ప్రచేతసు లన నెవ్వ? రెవ్వనితనయు? తెట్టి
వంశజుల్? సత్ర మెవ్వలనుగాఁజేసి? ర¹ధ్వరమందు నిజకులధర్మశీలు
రగు ప్రచేతసులచే యజియింపఁబడునట్టి యజ్ఞపూరుషుఁ డగు నచ్యుతాంఘ్రి

తే. భక్తియుక్తుఁడు విదిత సద్భాగవతుఁడు
దివిరి హరిపాదసేవానిధి ప్రయుక్త
దేవదర్శనుఁ డగు నట్టి దివ్యయోగి

²నారదుఁడు పొగడె నట! శ్రీనాథు కథలు.

386

క. నా కిపు డెఱింగింపుము ను, శ్లోకుని చరితామృతంబు శ్రోత్రాంజలులం
బైకొని జుట్టియుఁ దనివిం, గైకొనకున్నది మనంబు కరుణోపేతా!

387

క. అని యడిగిన విదురునిఁ గనుఁ, గొని మైత్రేయుండు వలికెఁ గొనకొని

ధ్రువుఁడు

వనమునకుఁ జనిన నాతని. తనయుం డగు నుత్కలుండు గళితాఘ్నుడై. 388

సీ. చతురుఁ డాజన్మ ప్రళాంతుండు నిస్సంగుఁడును సమదర్శనుండును ఘనుండు
నై యాత్మయందు లోకావళి లోకంబులందు నాత్మయుఁ జూచు ననఘ మైన
యనుపమ యోగక్రియా పావకాదగ్ధ కర్మ మలాశయకలనఁ బేర్చి
జడని కైవడిఁ జీకుచందంబునను ³మూకు పగిది సునృత్తునిభంగిఁ జెవిటి

తే. వడువునను గానఁబడుచు సర్వజ్ఞుడై ప్ర
ళాంతకీలహుతాశనుకరణిఁ బొల్చి
సతతశాంతంబు నంచితజ్ఞానమయము
నైన బ్రహ్మస్వరూపంబు నాత్మఁ దలచి.

389

క. తనకంటె నితర మొక తెఱుఁ, గనికతమున సార్వభౌమక శ్రీఁ బొందఁ
మనమునఁ గోరకయుండుటఁ, గని కులవృద్ధులును మంత్రిగణములు నంతఁ.

1. యాగంబునను నిజాచారశీలు (హ) 2. నారదుం డెట్లు గొనియాడె శౌరికథలు (హ.తం.వా.)

3. మూడు (హ. తం. వా.)

వ. అతని సున్యత్తునింగాఁ దెలిసి తననుజుం దైన వత్సకునికిఁ బట్టంబు గట్టిరి
వత్సకునికి సర్వస్థి యను భార్యయందుఁ బుష్పార్జునుడు, చంద్రకేతు
నికుండు, మార్జునుడు, వసువు, జయుండు నన నార్యురు తనయులు గలిగిరి.
అందుఁ బుష్పార్జును డనువానికి బ్రభయు, దోషయు నన నిర్దణు భార్య
అందుఁ బ్రభ యను దానికిఁ బ్రాత ర్మధ్యందిన సాయంబులను సుతత్రయంబు
దోష యనుదానికిఁ బ్రదోష నిశీధ వృష్టు లనువారు ముగ్గురును బుష్పార్జును
అందు వృష్టుం డనువానికిఁ బుష్కరిణి యను పత్నియందు సర్వతేజుఁ
సుతుండు పుట్టె. వానికి నాకూతి యను మహిషివలనఁ జక్షుస్సంజ్ఞంబు
మనువు జనించె. వానికి నద్వల యను భార్యయందుఁ బురువు, కుత్సు
ద్రుతుండు, ద్యుమ్నుండు, సత్యవంతుండు, ఋతుండు, వ్రతుండు, అగ్ని
ముండు, అతిరాత్రుండు, ప్రద్యుమ్నుండు, శిబి, ఉల్మూకుండు నను పన్ని
తనయులు గలిగిరి. అందు నుల్మూకునికిఁ బుష్కరిణియనుదానివలన నంగు
సుమనసుండు, ఖ్యాతియుఁ, గ్రతువు, నంగిరసుండు, గయుండు నను నార
కొడుకులు పుట్టిరి. అందు నంగునికి సునీధ యను ధర్మపత్ని వలన వేనుం
పుత్రుం దుదయించిన,

మ. షీతినాథోత్తముఁ డాత్మనందనుని దుశ్శీలంబు వీక్షించి దుః
ఖితుఁ డై యొంటిగఁ దత్పరిఁ వెడలి యేగెఁ వేగ నెందేని త
ద్గతి నీక్షించి మునీశ్వరుల్ గుపితు లై దంభోశిసంకాశ వా
క్యతతిఁ జావ శపింప వాఁ డపుడు వీరకం గూలె న మేదినిఁ.

నీ. కైకొని యపుడు లోకం బరాజక మైనఁ బ్రజలు తస్కరపీడఁ బల్లటిల్ల
గనుఁగొని దుఃఖించి మునులు గతాసుఁ డై పడిన వేనుని వలపలి భుజంబు
నర్థి మఖింప నారాయణాంశంబున నాదిరా జన నొప్పునట్టి పృథుఁడు
జనియించె ననపుడు విని విదురుఁడు మునిఁ గనుఁగొని పలికె నోయనఘట

తే. సాధువు సుశీలనిధియును సజ్జనుండు
నలఘు బ్రహ్మణ్యుఁడును నైన యట్టి యంగ
ధరణివిభునకు దుష్టసంతాన మెట్లు
గలిగె ? న య్యంగపతి యేమి కారణమున.

వ. విమనస్కుం డగుచుఁ బురంబు విడిచె? ధర్మకోవిదు లైన మునులు దండ
ధరుండును రాజును నగు వేనునియందు నే పాపంబు నిరూపించి *(బ్ర

1. మహాత్ముం డనంగ (హ) * తా. ప. ప్రతిశో లేదు.

దండం బొనర్చిరి) అదియునుంగాక లోకంబుల రాజులు లోకపాల తేజో
ధరులుఁ * (బజాపాల నానక్తులును) గావునఁ గల్మషంబు గలిగినం బ్రజలచేత
ననవధ్యేయు లై యుందురు కావున నా వేనుని చేష్టితంబులు శ్రద్ధాగరిష్ఠుండు
భక్తుండు నైన నాకుం బరావర విదగ్రేసరుండ వైన నీ వెఱింగింప నర్హుండ
వనిన మైత్రేయుం డతని కి ట్లనియె.

395

: — అంగపుత్రుం డను వేనుని చరిత్రము : —

సీ. అనఘాత్మ! రాజర్షి యైనట్టి య య్యంగమేదిసీవిభుఁ డశ్వమేధమఖము
గావింప ఋత్విజ్ఞీకాయంబుచేత నాహూతమయ్యును సురవ్రాతమందు
నాత్మహవిర్భాగ మంద రాకుండిన నప్పుడు ఋత్విక్కు లద్భుతంబు
నందుచు యజమానుఁ డైన య య్యంగమహీవరుఁ జూచి రాజేంద్ర! యిట్లు

తే. త్రిదశు లిదె పిల్వఁబడియు సంప్రీతి నాత్మ
భాగములఁ బొంద రాఁరైరి భవ్యచరిత!
యేమిహేతువా? యిది మాకు నెఱుంగఁజెప్ప
కడఁగి హోమంబు దుష్టంబు గాదు మఱియు.

395

వ. శ్రద్ధాయుక్తు లై ధృతవ్రతులై యీ బ్రహ్మవాదులచేత యోజితంబు లైన
యీ ఛందస్సులు వీర్యవంతంబు లై యున్నయవి. ఇందు దేవతాపరాధం బణు
మాత్రం బైన నెఱుంగము. ఇట్టిచోటం గర్మసాక్షి లైన దేవతలు స్వకీయ
భాగంబు లంగీకరింప కుండుటకుఁ గతం బెయ్యదిమో? యనిన న య్యంగుఁడు
దుఃఖితస్వాంతుం డై త న్నిమిత్తంబు నదస్సుల నడుగం దలంచి *(వారల
యనుమతిం బడసి) మౌనంబు మాని యి ట్లనియె,

396

ఆ. అనఘచరితులార! యాహూతు లయ్యు ను
పర్వగణము లాత్మభాగములను
స్వీకరింప రేను జేసిన యపరాధ
మెట్టి? దనిన వార లిట్లు లనిరి.

397

క. నరనాథ! యిదియు నిప్పుడు, పొరసిన దుష్కృతము గాదు పూర్వభవమునఁ
బరఁగిన దురితం బిది ²యా, దరమున నెఱింగింతు మింత ధన్యచరిత్రా!

398

క. నీ వింతవాఁడ వయ్యును, భూవర! సంతానలాభమునుఁ బొందమి నా
దేవతలు యాగభాగము, వీ వేళ భుజింప రైరి యిందుకు నీవు.

399

1. అవశ్లానస్థలయి (హ) 2. సంప్రయక్తంబులైన న (హ) 3. నీ, తెలిగింతుము విన
గదయ్యె యిదచరిత్రా (క)

తే. పుత్రకామేష్టిఁ గావించి పుత్రుఁ బడయు
మట్లు చేసిన దేవత లాత్మభాగ
మర్థి నంగీకరింతు ర య్యజ్ఞపురుషు
హరి భజించిన సకలకార్యములుఁ గలుగు.

400

వ. అనిన నాతండు సంతానార్థంబు శిపివిష్టదేవతాకం బైన పురోడాశంబుచే
హోమంబు గావించినం దదీయ హోమకుండంబునందు హేమమాల్యాంబరం
దైన పురుషుండు హిరణ్మయ పాత్రంబున సిద్ధపాయసంబు గొనుచు నుదయించిన
నప్పుడు విప్రానుమతంబున రాజు త త్పాయసంబు సంజలిచే గ్రహించి
యాఘ్రూణించి సంతోషయుక్తుం డగుచు భార్య కొనంగె. అంత,

401

చ. కమలదళాక్షి పాయసము కౌతుకమొప్ప భుజించి ¹భర్తృ సం
గమమునఁ జేసి తత్క్షణమ గర్భము దాల్చి కుమారుఁ గాంచె న
కొమ్మరుఁడు నంత మాతృజనకుం డగు మృత్యువుఁ ²బోలి తా నధ
ర్మమునఁ జరింపుచుండె గుణమండన! వేనుఁ డనంగ నిచ్చలు॥.

402

చ. ఎనయఁగ బాల్యమందుఁ దన యీడు కుమారులఁ గ్రీడవోలె నె
మ్మనమున భీతిలేక కృపమాని పశుప్రకరంబు నొంచు పో
ల్కిన నరికట్టి చంపుచును గిల్చిష లుబ్ధకవృత్తిమై శరా
సన శరముల్ ధరించి మృగజాతి నసాధుగతి॥ వధింపుచు॥.

403

వ. ఇట్లు పాపవర్తనుండై చరియించు కొడుకుం జూచి యంగుండు వివిధ శాసనం
బుల దండించియు నతని దుశ్చేష్టితంబును మానుపం జాలక దుఃఖితాత్ముం డై
మనంబున.

404

క. అనయము నిట్టి కుపుత్రునిఁ, గని పరితాపమును బొందుకంటెను ధరలో
ననపత్కుం డగు బొప్పను, వనజాక్షి భజించునట్టివాఁ డగువాఁడు॥.

405

వ. అని వెండియు నిట్లనియె.

406

సీ. జనులకు దుష్పుత్రకునిచేత నపకీర్తియు నధర్మమును సర్వజనవిరోధ
మును మనోవ్యధయును కిమునుకొని ప్రాపించు నట్టి కుపుత్రమోహంబు విడువఁ
జాలక బహుమాన సంగతిఁ గను నెవ్వఁ డతని గేహంబు దుఃఖాలయంబు
నగు నని మఱియు నిట్లను మనుజుండు శోకస్థాన మగు పుత్రుకతనఁ జేసి

తే. యనుపమ క్లేశభాజనం బైన గృహము
విడుచుఁ గావున నిట్టి వివేకహీనుఁ
డగు కుపుత్రు సుపుత్రుఁగా నాత్మఁ దలఁతు
ననుచు నా రాజు బహుదుఃఖితాత్ముఁ డగుచు.

407

క. తగు ¹మహదైశ్వర్యోదయ, మగు గృహమును ²బ్రజల నిద్ర నందిన భార్య
దిగవిడిచి యెక్కడేనియు, జగతీశుఁడు చనె నిశీథ సమయమునందు॥

408

వ. అంతఁ ద ద్వృత్తాంతం బంతయు సుహృ ద్బాంధవ పురోహితామాత్య ప్రభృతు
లైన ప్రజ లెఱింగి ధుఃఖింపుచున్న తదనంతరంబ.

409

అధ్యాయము — ౧౪

సీ. సమధిక బ్రహ్మనిష్ఠాతి గరిష్ఠులౌ భృగ్వాది మానీంద్ర బృంద మపుడు
కిలోకావనై కావలోకనోత్సుక మాట జనులు స్వరక్షక జనవిభుండు
లేమిఁ బశుప్రాయు లై మెలంగుటఁ గని యంత వేనునిమాత యగు సునీధ
యనుమతి నఖిల ప్రజావళి కప్రియుం డైన న వ్వేనుఁ బట్టాభిషిక్తుఁ

తే. జేనె నంతట మహితోగ్రశాసనుఁ డగు
వేనుఁ బట్టంబు గట్టుట విని సమస్త
తస్కరులు సర్వభీతిచేఁ దలఁగు మూష
కముల కై వడిఁ గడఁగిరి గహనములకు.

410

వ. అంత నతండు.

411

చ. పరువడి నష్ట లోకపరిపాలక ముఖ్య విభూతియుక్తుఁ డై
పరఁగి నృపాసనంబున విభాసితుఁ డౌట స్వభావసిద్ధ మై
వఱులు మహావలేపమున వారక సంతత మాననీయ స
త్పురుషుల నెల్ల నెందుఁ బరిభ్రాతులఁ జేయుచు నుండె నిచ్చలు॥

412

1. సుమహేశ్వర్యోదయ (తం. వా.) 2. ప్రజల (డ) 3. కై కొని లోకరక్షకులగుట నిజలోక
జనరక్షకుండగు జనవిభుండు (క. జ. బ.)

† ఈ క్రిందివాక్యము తం. వా. ప్రతులలోను, మూలములోను నున్నది. వ్రాతప్రతులలోలేదు.

దుఃఖించుచు భూమియం దెల్ల యెడలఁ దదన్వేషణం జాచరించి గూఢుండైన పరమపురుషునిం
గా నలేని కుయోగి చందంబున నారాజుం బొడగానలేక విఫలోద్యోగులయి మగిడి పురంబునకు వచ్చిరి.
తదనంతరంబ.

చ. మజ్జియు నతండు భూ గగనమార్గములం దొకవేళ నొక్కఁడే
యరదము నెక్కి క్రుమ్మరు నిరంకుశవృత్తిఁ జరించు మత్తసిం
భురవిభుపోల్కి సత్పురుషదూషిత వర్తన నొప్పుచున్ నిరం
తర సుజనావహాధ కృతితత్పర మానసుఁ డై క్రమంబునన్. 413

క. దివ్యులు వెఱఁగందఁగఁ బ్ర, ధీవ్యోమము లగల భేరి ప్రేయించె “నయ
ష్టవ్య మదాతవ్య మహో, తవ్యం విప్రాయ” యను చుదాత్త ధ్వనులన్. 414

క. అని యిట్లులు భేరీరవ, మునఁ జేసి సమస్త ధర్మములు వారింపన్
మును లవిసీతుం డగు వే, నుని దుశ్చరితంబు జనమనోభయ మగుటన్. 415

తే. కని కృపాయత్తు లగుచు నిట్లనిరి యిట్టి
రాజచోరభయంబు లీ భూజనులను
బలిసి యిరువంకలను బాధ పఱుపఁజొచ్చె
దారువందుల వహ్ని చందమునఁ బెలుచు. 416

చ. అరయ సరాజకం బగు మహాభయముం ²దొలఁగించు పార మై
*కర మతద్దర్శు గర్హితుని జ్వేపతిఁ జేసినయట్టి దోషమున్
బరువడిఁ జెందె దుగ్ధరసపానమునం బరివృద్ధి నొందు న
³య్యురగభయంబు పోషకుని నొందినరీతి ననర్థహేతువై. 417

వ. అదియునుం గాక, 418

క. మునుకొని సునీథ గర్భం, బున జనియించియు స్వభావమున దుర్జనుఁ డై
యెనయఁ బ్రజాపాలనమున, కును బాల్పడి ప్రజల ⁴మనికిఁ గొనఁజొచ్చెఁగదే!

వ. అదిగాన యీ వేనుండు పూర్వంబున జ్ఞానసంపన్నుల మైన మనచేత రాజుగాఁ
జేయఁబడియె. ఇట్టివాని మన మందఱమును గూడి ప్రార్థింతము. లోకరక్ష
ణార్థంబు గావునఁ ద ద్దోషంబు మనల స్పృశింపదు. సమీచీనోక్తులం జేసి వీని
సనుసయింప వాని గ్రహింప కుండెనేనియు మున్న లోకధిక్కారాన్ని
సందగ్ధుం డగు వీని మన తేజోమహాన్నిచేత భస్మీభూతుం జేయుదము. అని
(యాలోచించి గూఢమమ్యు లగుచు)వేనునిం గదియం జని యతని కిట్లనిరి. 420

1. న యష్టవ్యం దాతవ్యం హోరవ్యం విప్రాయ యను నుదాత్త ధ్వనులన్. (హ)

2. దొలఁగింపఁ గోరి యిట్లెఱుంగక యీ యనర్థుని మహిపతిఁ జేసినయట్టి (తం. వా.)

* అరాజక భయదేష కృతో రాజాఽతదర్హణ” (1'-9).

3. ఉరగముఖీతి (తం. వా.) ఉరగము నై జపోషకుని నొందినరీతి (హ) 4. మన్నిగొనఁజొచ్చె

క. నరపాలక! నీ కాయువు, సిరియును బలమును యశంబు చేకులు వృద్ధిఁ
బొరయుదు నా కనుచు మనో, హర్షముగ నాశీర్వాదించి యతివినయమునఁ,
వ. ఇట్లనిరి. నరేంద్రా! యే మొక్కటి విన్నవించెదము. అవధరింపుము. పురుషులకు
వాఙ్మనః కాయ వృత్తులవలన నాచరించు ధర్మంబు సమస్తలోకంబుల విశోకం
బులం జేయు. అసంగులైన వారికి మోక్షంబు నిచ్చు. అట్టి ధర్మంబు ప్రజలకు
క్షేమకారణంబు గావున నీయందుఁ జెడకుండుం గాక యని పలికి. మఱియు
ధర్మంబు నాశంబునొందిన నైశ్వర్యంబుచే రాజు విడువబడు. అనిచెప్పి వెండియు
నిట్లనిరి. దుష్టచిత్తులగు నమాత్యులవలనను దస్కరులవలనను బ్రజలు నాశంబు
నొందకుండ రక్షించుచు * (యథాన్యాయంబుగ వారలచేఁ గరంబుగొనుచు
నుండు) మహిపతి యిహపరసౌఖ్యంబుల నందు. అదియునుం గాక యెవ్వని
రాష్ట్రంబుననేని పురంబుననేని యజ్ఞేశ్వరుండైన పురుషోత్తముండు నిజవద్దాక్ర
మోచితం బైన ధర్మంబు గలవారిచేత యజ్ఞింపబడు నట్టి నిజశాసనవర్తి
యగు రాజువలన సర్వభూతభావనుండు మహాభాగుండు భగవంతుండు నగు
సర్వేశ్వరుండు సంతృప్తుం డగు. అట్టి సకలజగదీశ్వరుండైన సర్వేశ్వరుండు
సంతోషించిన రాష్ట్రాధిపతికి సర్వసౌఖ్యంబులుఁ బ్రాపించు. లోకపాలకులగు
వారు సర్వేశ్వరునికొఱకు బలిప్రదానంబులు సేయుదురు. సమస్తలోక దేవతా
యజ్ఞాది సంగ్రహంబు, వేదమయుండు, ద్రవ్యమయుండు, దపోమయుండు
నగు నారాయణుని విచిత్రంబులైన యజ్ఞంబులచేత యజనంబు చేసిన సీకు
సభయం బగు. మోక్షంబును గలుగు. కావున నీ రాజ్యంబున మఖంబులు సేయు
మని యాజ్ఞాపింపుము. నీ దేశంబునం జేయబడిన యజ్ఞంబులచేత హరితశా
యుక్తంబు లగు దేవగణంబులు (స్విష్టంబులై) తుష్టంబు లగుచు భవదీయ
వాంఛితార్థంబు లిత్తురు 'గావున దేవతా తిరస్కారంబు నీకు యుక్తంబు గాదు.
(వేదచోదితంబు లగు ధర్మంబులం దాసక్తుండపు గమ్ము.) అనిన వేసుం
డిట్లనియె.

422

క. మునులార! మీర లిప్పుడు, నను నీగతిఁ బడుచుఁదనమునం బలికితి రై
నను, మీర లధర్మముఁ దగ, ననయము ధర్మం బటంచు ననియెద రై నఁ. 423

వ. అదియునుం గాక.

424

చ. ఎనయఁగ జారకామిని నిజేశుని మ్రుచ్చిలి జారపూరుషఁ
దనపతిఁగా దలంచుగతిఁ దద్దయు మూఢమనస్కులై తన

* తా. ప. ప్రతులలో తేదు. జాలిగా బక యాయం వో అవర్మే ధర్మమనినః (4. 14. 23)
అది యధర్మ మందుల నెనయఁగ ధర్మమనఁ గలదె యెచ్చటనై నఁ (తం. వా.)

ర్చిన సరపాలరూపము ధరించిన యీశ్వరు నన్నెఱుంగ క
న్యూని భజియింప మీ రిహవరోన్నత సౌఖ్యము లంద రెన్నడున్.

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. యజ్ఞపురుషుం డన నెవ్వఁ డెవ్వనియందు మీకు
స్నేహంబు లుదయించె. భర్తృస్నేహ విదూరంబు లై కుయోషిద్గణ
జారునందు చేయు భక్తిచందంబునఁ బలికెదరు. అదియునుం గాక.

క. హరి హర హిరణ్యగర్భ, స్వ రథీశ్వర వహ్ని శమన జలధిపతి మరు
న్నరవాహన శశి భూ రవి, సురముఖులు నృపశరీర సూచకు లగుటన్.

క. పరికించి నను భజింపుడు, ధరణీశుఁడు సర్వదేవ తామయుఁడగు మ
త్సర ముడుగుఁడు నాకంఠెను, బురుషుఁడు మఱియెవ్వఁ డగ్రహజ్ఞార్దుఁడు.

వ. అదిగాక మీరు నాయందు బలివిధానంబులు నేయుడు, అని పాపకర్ముల
అసత్రవర్తకుండును, సప్తమంగళుండును, విపరీతజ్ఞానుండును నగు వే
*(పండితమాని యగుచుం) బలికి మునులవచనంబులు నిరాకరించి
కుండిన మునులు భగ్నమనోరథు లై తమలో నిట్లనిరి. ఈ దారుణకర్ము
పాపుండు హతుండు గాక జీవించెనేని వీనిచేత నీజగంబులు భస్మంబులుగా
ఇది నిశ్చయంబు. (దుర్వృత్తుం డగు) వీడు మహారాజ సింహాసన
కర్హుండుఁగాడు, ఇతండు నే సర్వేశ్వరు ననుగ్రహంబున నిట్టి విభూతియ
డయ్యె సజ్జి యజ్ఞసతి యైన శ్రీవిష్ణుని నిందింపు చున్నవాఁడు గావున ని
దైన హరిదూషకుని హననంబు సేయవలయు. అని మును లుద్యోగించి, య
ప్రకాశితం బైన క్రోధంబునం జేసి హంకార మాత్రంబున నా యీశ్వర
హతుం డగు వేనునిం బొలియఁ జేసి రంత.

క. అరయ సునీథయు శోకా, తుర యై తనసుతుఁడు తనువుఁ దొఱగినఁ ద
తరమునను యోగశక్తిన్ బరువడి ¹నిజతనయు తనువుఁ బరిపాలించెన్.

వ. అంత నొక్కనాఁడు.

సీ. మునివరేణ్యులు భక్తి దనర సరస్వతీ సలిలంబులను గృతస్నాను లగుచు
మునుకొని త త్తీరమున సగ్నిహోత్రముల్ విలసిల్ల నియతిఁ గావించి య
దవిలి సత్పురుష కథా వినోదంబులు సలుపుచు నుండంగ సకలలోక
భయదంబు లగు మహోత్పాతముల్ దోచిన మసలి లోకంబు లమంగళ

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

1 నిజరాజ్య మరసి పరిపాలించెన్ (క. చ. జ. పం.)

తే. పొరయకుండెడుఁ గాకని బుద్ధిలోనఁ
దలఁపుచుండఁగఁ బెలుచ నుపగ్ర మగుచు
సర్వదిశలను బాంసువర్షంబు గురిసెఁ
దస్కరులు సర్వజనుల విత్తములు గొనిరి.

432

ప. ఇట్టి లోకోపద్రవం బెఱింగి జననాథుండువరతుండు డగుటంజేసి జనపదంబు
లరాజకంబు లై యన్యోన్యహింసల నొందుచుం దస్కరబాధితంబు లగుచు
నుండుట యెఱింగియుఁ దన్నివారణంబునకు సమర్థు లయ్యును జోరాది
బాధలం గనుంగొనుచు మునులు వారింపక యుండిరి. సమదర్శనుండును,
శాంతుండును, మననశీలుండును నగు వ్రాహ్మణుండు దీనుల నుపేక్షించిన,
నతనివంశంబు భిన్నభాండగతం బైన క్షీరంబు చందంబున ¹స్రవించుం గావున
నంగదేశాధీశ వంశోద్భవులు హరిపదాశ్రయు లగుటం జేసియు, నమోఘ
సత్త్వనిష్ఠు లగుటంజేసియు, వీరల వంశంబు విచ్ఛిత్తి నొందింప ననర్హంబు
గాన స్థాపనీయం బని నిశ్చయించి, మృతుం డైన వేనుని కశేబరంబు డగ్గఱ
వచ్చి తదూరుమథనంబు గావింప నందు.

433

సీ. ఘన కాకకృష్ణసంకాశ వర్ణుండును హ్రస్వావయవుండు మహాహనుండు
హ్రస్వబాహుండును హ్రస్వపాదుండును నిమ్న నాసాగ్రుండు నెఱయు రక్త
నయనుండుఁ దామ్రవర్ణ శ్రుక్రకేళుండు సతిదీన వదనుండు నై నయట్టి
యొక్క నిషాదకుండుదయించి యేమిచేయుదు? నని పలుకుచునున్నఁ జూచి

తే. వరమునులు 'నిషీద' యనుచుఁ బలుకుటయును
దాన వాఁడు నిషాదాభిధానుఁ డయ్యె
నతనివంశ్యులు గిరికానలందు వేను
కల్మషము ²చెర్చుచుండిరి కడఁక మఱియు.

434

అధ్యాయము—౧౫

క. కిని వా రనవత్కుం డగు, మనుజేంద్రుని బాహు లంత మథియించిన నం
దనఘం బగు నొక మిథునము, జనియించెను సకలజనులు సమ్మద మందఁ. 435

1. క్షయించు (హ. పం. వా.) “స్రవతే ద్రహ్మ తస్మాసి భిన్నభాండా ర్పయో యథా”
(14. 41) 2. తెల్పుచుండిరి (హ. పం. వా.) “తస్య వంశాస్తు నైషాదా గిరికానన గోచరాః యే
నాహర్షయమానో వేన కల్పిష ముల్మణమ్ (14. 47) 3. అనయము ననవత్కుండు నగు (క.చ.తం.)

వ. అందు లోకరక్షణార్థంబుగా నారాయణాంశంబున నొక పురుషుండును, హరికి నిత్యానపాయిని యగు లక్ష్మీకళాకలితయు, * (గుణంబులకు భూషణంబులకు నలంకార ప్రదాత్రియు నగు) కామినియు జనియించె. అందుఁ బృథుశ్రవుండును, బృథుయకుండు నగుట నతండు పృథుచక్రవర్తియను పేరం బ్రసిద్ధుండయ్యె. అంగనయు నర్చి యను నామంబునం దనరుచు నతని వరియించె. ఆ సమయంబున.

436

సీ. అందంద గురియించి రమరులు మునినాథవితతి మోదంబంద విరులవానఁ జరమాసురక్తి కుంభల్లీలఁ జూపఁబై సురపతి వీట నచ్చరలయాట కర్ణరసాయన క్రమమున వీతెంచెఁ బఱపై న తేట కిన్నరలపాట యనిమిష కరహతం బై చాలఁ జెలఁగెను ¹విభవోత్సవంబు దుందుభిరవంబు

తే. మునినుతి చెలంగె ²శిఖి గుండముల వెలింగె

నంత నచటికి సరసీరుహాసనుండు

గరుడ గంధర్వ కిన్నర గణముతోడ

సర్దిఁ జనుదెంచె సంతోష మతిశయిల్ల.

437

వ. అంత.

438

కవిరాజ విరాజితము :

అరయఁగ వైస్యని దక్షిణహస్తమునందు ³రమారమణీ సుమనో హరు లలితాయుధచిహ్నము పాదములందు సమగ్ర హలాంకుశ భాస్వరకులిశ ధ్వజ చాప సరోరుహ శంఖ విరాజిత రేఖలు విస్ఫురగతి నొప్పఁ బితామహముఖులు చూచి సవిస్మయమై మఱియు॥ 439

వ. * (ఇతండు నారాయణాంశ సంభూతుండు నితని యంగన రమాంశసంభూతయుం గానోపుదు రని తలంచిరి. ఆ య్యవసరంబున బ్రహ్మవాదులగు బ్రాహ్మణోత్తము లతనికి విధ్యుక్త ప్రకారంబున రాజ్యాభిషేకంబు ⁴గావించు సమయంబున.) 440

క. సరిదంభోనిధి ఖగ మృగ, ధరణీ సురచర్మ పర్వత ప్రముఖము లై పరఁగిన భూతశ్రేణులు, నరవరునకుఁ దగు సుపాయనము ⁵లిచ్చె నొగి॥ 441

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

1. ప్రభవోత్సవకర దుందుభి రవంబు (హ) 2. రచనప్రముఖ వెలింగె (క. చ. ట. చ. జ.)

3. రమారమణీయమనో, హరు లలితాయుధ చిహ్నము లంఘుం (తం. వా.) 4. కావించిరి తదనంతరంబు (చ. తం. వా.) 5. లిచ్చిరొగి॥ (హ)

తే. సమధికఖ్యాతి నా పృథుచక్రవర్తి
దేవి యగు నర్చితోఁగూడ దివ్యవత్తు
గంధ మాల్య ¹ప్రభూషణకలితుఁ డగుచుఁ
బావకునిఁ బోలి సత్ప్రభాభాసి యయ్యె.

442

సీ. రాజరాజా పృథురాజుకు హేమమయం బైన వీరవరాసనంబు
జలపతి జలకణ స్రావకం బగు పూర్ణచంద్ర సన్నిభ సితచ్ఛత్రకమును
బవమానుఁడతులశోభన మగు వాలవ్యజనసమంచిత సిత చామరములు
ధర్ముండు నిర్మలోద్య తీర్తిమయ మగు మహనీయ నవపుష్ప మాలికయును

తే. జంభవై రి కిరీటంబు శమనుఁ డఖిల
జన నియామక దండంబు జలజభవుఁడు
నిగమమయ కవచమును వాణీలలామ
²యచ్చ మగు నవ్యహారంబు లిచ్చె మఱియు.

443

సీ. దామోదరుండు సుదర్శనచక్రంబు నవ్యాహతై శ్వర్య మబ్జపాణి
³చంద్రార్థధరుఁడును జంద్రమండల దళ కమనీయ కోశసంకలిత ఖగ్గ
మంబిక శతచంద్ర మను ⁴జోడు చందురు డమృతమయ శ్వేత హయచయంబుఁ
ద్వష్ట రూపాశ్రయోదాత్త రథంబును భానుండు ఘృణీమయ బాణములును

తే. ⁵శిఖియు నజగోవిషాణ సంచిత మహాజ
గవ మనం దగు చాపంబు నవనిదేవి
యోగమయ మైన పాదుకాయుగము గగన
చరులు గీతంబు లిచ్చిరి సంతసమున.

444

వ. వెండియుం బ్రతిదినంబు నాకాశంబు పుష్పంబులు గురియింప మహార్షులు
సత్యంబులైన యాశీర్వచనంబులు నలువ సముద్రుండు శంఖంబును, నదంబులు
వర్షతంబులు నదులును రథమార్గంబులు నొసంగె. తదనంతరంబు సూత మాగధ
వంది జనంబులు దన్ను సుతయించినం (బ్రతాపశాలి యగు) నవ్వైస్యుండు
మందస్మిత సుందరవదనారవిందుం డైన చతురవచనరచనుం డగుచు మేఘ
గంభీర భాషణంబుల నిట్లనియె.

445

1. విభూషణ (తం. వా.) 2. స్వచ్ఛమగు నవ్యహారంబు సమత నిచ్చె (క. బ. తం. వా.)
3. చంద్రార్థధరుం డర్థచంద్రరేఖాంకిత (క. చ. త. తం. వా.) "దళ చంద్ర మసిం దుద్రః" (15-17)
'దళ చంద్రాకాణి బింబాని కోశే యస్య త మసిం ఖగ్గం' (వ్యా) 4. ఫలకము జంద్రుఁడు
(హ. తం. వా.) 5. శిఖి యజా గో విషాణ (క. త. ద. ద. బ.)

సీ. వందిమాగధ సూతవరులార ! నాయందుఁ గమనీయగుణములు గలిగెనేని
యర్హుంబు సుతిఁజేయ నవి లేవు నాయందు నదిగాన మీ సుతి వ్యర్థమయ్యె
నిటమీఁద గుణముల నేపారియుండిన నపుడు ¹నుతించెద రగుట మీరు
²సభ్యనియు కులై చతురత నుత్తమశ్లోకుని గుణము లస్తోక భూప్ర

తే. సిద్ధములు గాన సన్నుతిసేయుఁ డజుని
నతని బహువిధ ³భావంబు లభినుతింప
నలవిగాకయె యుండుదు రదియుఁ గాక
చతురమతులార ! మాగధజనములార !

446

వ. మఱియు మహాత్ముల గుణంబులు దనయందు సంభావితంబులు నేయ సామ
ర్థ్యంబు గలిగిన నందు మహాత్ముల గుణంబులు ప్రసిద్ధంబులు గావునం ద తనమం
బుగా నెట్లు నుతింపవచ్చు ? ఎవ్వండే నొకండు శాస్త్రాభ్యాసంబునం దనకు
విద్యా తపో యోగ గుణంబులు గలుగు నని పలికిన, వానిం జూచి సభ్యులు
పరిహసించురు. (అది కుమతి యగు వాఁ డెఱుఁగండు.) అదియునుం గాక. 447

క. ⁵అతి పరిశుద్ధులు లక్ష్ణా, నిష్ఠులు మహోదారు లధికనిర్మలు లాత్మ
స్తుతి పరనిందలు దోషము, లతిహేయము లని తలంతు రాత్మల నెప్పుడు. 448

క. వందిజనంబులు ⁶లోకము, లందున విదితవరకర్ము లగు భూపతుల
నందించు టవశ్యం బై, నం దగదు నుతింప శిశుజనంబుల పగిది. 449

అధ్యాయము — ౧౬

క. అన సూత వంది మాగధ, జను లా నరనాయకుని వచనములు వినియు
మునిచోదితు లై క్రమ్యుట, ననురాగము లుప్పతిల్ల న మృనుజేళు. 450

వ. అమృతోపమానంబు లై న మధురవాక్యంబుల ని ట్లనిరి. 451

క. వేనాంగ సంభవుండవు, శ్రీనాథ కళాంశజుఁడవు చిరతరగుణ స
న్మాన్వార్హుండ వత్కిత, మైన భవన్మహిమఁ బొగడ నలవియె? మాకు. 452

1. నుతించెద మంటి రేసి (తం. వా.) 2. చతుర భాషణులై న సభ్యులు నుత్తమ (క.చ.బ.తం.)

3. భావంబులను నుతంప (హ) 4. అలవి గాదని సేయరు నదియగాక (క.త.ద.బ.) 5. అతి
ప్రసిద్ధులు లక్ష్మణులును నగునట్టి సభ్యనికరము లాత్మ (క.బ.) 6. లోకమునందు - నవిదిత (వా);
లోకమునందును బరిశిష్ట కర్ములగు (తం)

ప్రభవో హ్యత్మనః భ్యాతిం జుగుప్సం తృతి విశ్రతాః (15-28)

ప్రభవోఽపి విశ్రతా అపి హీమంతః జుగుప్సంతి (వ్యా.)

- క. అని వెండియు నిట్లని రై, నను నొక మార్గంబు గలదు నందింప భవ
ద్వన చరితామృతపానం, బునఁ జేసియు మునుల వచనములఁ జేసి తగఁ. 453
- వ. శ్లాఘ్యంబు లై న భవదీయ చరిత్రంబుల స్తుతియించెద మని యిట్లనిరి. 454
- సీ. ఈ వై న్యుఁ డఖిలలోకావళి ధర్మానువర్తనముల నెప్పు వఱలఁ జేసి
ఘన ధర్మమార్గ ¹వర్తనులలో ధుర్యుడై ధర్మనేతువుఁ దగిలి ప్రోచు
²ధర్మ శాత్రవులను దండించు ³నష్టదిక్పాలకమూర్తి సంకలితుఁ డగుచు
న య్యయి కాలంబులందు ⁴పోషణదానములఁ బ్రజారంజనములఁ దనర్చు
- తే. ⁵సవన సద్వృష్టి కరణాది సక్తుఁ డౌట
నుభయలోకంబులకుఁ బ్రీతి నొదవఁజేయు
న్యాయమార్గంబునను భూజనాళి ధనముఁ
బుచ్చుకొను నిచ్చు సూర్యునిఁ బోలి యితఁడు. 455
- వ. మఱియును. 456
- సీ. సర్వభూతములకు సముఁడును బర్యతిక్రమమున లోకాపరాధములను
సతి శాంతి సంయుక్తుడై సహింపుచు నార్తులగు వారియెడఁ గృపాయత్తుఁడగుచు
నరరూపుఁ దాల్చిన హరిమూర్తి గావున నింద్రుండు వర్షించి యెల్ల ప్రజల
రక్షించుగతిఁ దాను రక్షించు నమృతాంశు సన్నిభ వదనాబ్జ సస్మితాను
- తే. రాగ మిళితావలోకనరాజిఁ జేసి
సకలజనులకు సంప్రీతి సంభవింపఁ
జేయు సంతతమును గూఢచిత్తుఁ డగుచు
శత్రువరుల ⁶కగమ్యుఁ డై సంచరించు. 457
- వ. అని వెండియుం బ్రవేశనిర్గమశూన్య మార్గ ⁷నిగూఢకార్యుండును, నపరిమిత
మహత్త్వాది గుణగణైక ధాముండును సముద్రునిభంగి గంభీరచిత్తుండు
(నువగు ప్త విత్తుండును, వరుణునింబోలి సంవృతాత్ముండును శాత్రవా) సహ్య
ప్రతాప యుక్తుండును, (* దురాసదుండును) సమీపవర్తియయ్యును దూరస్థుని
భంగి వర్తింపుచు, వేనారణి జనిత హుతాశనుండు గావున హుతాశను చందంబున
నన్యదుస్పృహనుండును నై చారులవలన సకలప్రాణి బాహ్యోభ్యంతర కర్మంబులఁ

1. వర్తనులతోఁ దుల్యుడై (తం) — ధన్యుడై (వా) 2. ధరను శాత్రవులను (తం. వా)
3. దిక్పాల కావయవ (క.బ.తం.) 4. దండాదండముల (హ). భాషణదాన (క.ట.ద.బ.):
5. సవనకరణాదికార సమితిచేరి (చ.ట.త.ద.ద.బ.) 6. అసాధ్యుడై (హ) 7. నిరూఢ (హ)
*తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

దెలియుచు, (దేహధారులకు నాత్మభూతుం డయి సూత్రాత్మకుం డైన వాయువుభంగి వర్తించుచు నాత్మస్తుతి నిందల వలన నుదాసీనుం డగుచు, (ధర్మపథంబున వర్తించుచు) నాత్మీయ సుత సుహృజ్జనుల వలనం దప్పు గలిగినను దండించుచు (నాత్మశత్రు వుత్రుల నైన) నదండ్యుల దండింపక, ధర్మమార్గ గతుం డగుచు, దన యాజ్ఞావక్రం(బ్రవ్రతిహతం బగుచు)మానసా చల పర్యంతంబు వర్తింప సూర్యుండు నిజకిరణంబులచేత నెంతపర్యంతంబు భూమిం బ్రకాశింపజేయు నంతపర్యంతంబు నిజగుణంబులచేత లోకంబుల రంజిల్లం జేయు. అదియునుం గాక ప్రకృతిరంజకంబు లైన గుణంబులచేత దృఢప్రతుండును, సత్యసంధుండును, బ్రహ్మణ్యుండును, సర్వభూతశరణ్యుండును, వృద్ధనేవకుండును, మానప్రదుండును, దీనవత్సలుండును, పరవనితా మాతృ భావనుండును, తన పత్ని సర్దశరీరంబుగాఁ దలంచువాఁడును నగుచుం బ్రజల యెడఁ దండ్రివలెఁ బ్రీతిసేయుచు రక్షింపుచు నుండు. మఱియు, 458

సీ. తలపోయ బ్రహ్మవిద్యా¹యక్త జనముల కనయంబుఁ గింకరుం డైనవాఁడు
నఖిల శరీరీ గుణాప్త సుహృజ్జనతానందకరుఁ డన సలరువాఁడు
సంసార ఘనకర్మ సంగహీనులయందు కిసంగసంప్రీతుఁ డై జరుగువాఁడు
దుర్మార్గ మనుజు సందోహంబునకు నుగ్రదండధరుం డనఁ దనరువాఁడు

తే. ప్రకృతి⁴పురుషకావేళుఁ డై పరఁగువాఁడు
భగవ దవతారయుక్తుఁ డై నెగడువాఁడు
నగుచు వర్తించు సమ్మోద మతిశయిల్ల
జారుతరమూర్తి యా రాజచక్రవర్తి.

459

ప. మఱియుం * (ద్రవ్యధీకుండుఁ) గూటస్థుండుఁ, బరమాత్మయు, బ్రహ్మకళారూపుండు
నగువాఁడు నై యుదయించెం గావున నితనియందు నవిద్యారచితం బై ప్రతీతం
బగు భేదంబు నిరర్థకం బగు నని పెద్ద లగువారలు చూతురు. అని మఱియు
ని ట్ల నియె.

460

సీ. ఉదయాద్రివర్యంత ముర్వీతలం బేకవీరుఁ డై రక్షించి వెలయు సీతఁ
దొకనాఁడు విజయ యాత్రోత్సవం బేపార సన్నద్ధుఁ డై మణిస్యందనంబు
నెక్కి చాపముఁ బూని దిక్కుల సూర్యుని పగిదిని శత్రుభూపాల తమము
విరియింతు నని చాల వెలుఁగొందుచును ధరాచక్ర ప్రదక్షిణశాలి యగుచుఁ

1. నిష్ఠ (హ) 2. అఖిలశరీరగుఁ డాప్త సుహృజ్జనతా (తం.వా.) దేహినామాత్మ వశ్రేష్ఠః (16, 18) అని మూలము. 3. సంతత (త) 4. ప్రకృతి పురుషుల కదీకుడై (క); ప్రకృతి పురుషా దేకుడై (ట) * కొన్ని తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

- తే. దిరుగునెడ సర్వదిక్పాలవరసమేత
 పార్థివోత్తమనికర ముపాయనంబు
 లిచ్చి తనుఁ జక్రపాణికి నెనయు నాది
 ధరణివిభుఁ డని నుతియించి తలఁతు రనుచు. 461
- క. ఈ నృపతి ధరాచక్రము, ధేనువుఁగాఁ జేసి పితుకు ధృతి నఖిల పదా
 ర్థానీకము విబుధులు న, న్మానింపఁగఁ బ్రజకు జీవనప్రదఁ డగుచుఁ. 462
- చ. అమరవరేణ్యుఁ బోలి యనయంబు నితండును గోత్రభేదన
 త్వమునఁ జెలంగుచు న్నజగవ ప్రదరాసన శింజినీ వి
 దమున విరోధిభూపతులు దల్లడమంద నసహ్య సింహ వి
 క్రమమున సంవరించు నని కౌతుక మొప్పఁగఁ బల్కి వెండియుఁ. 463
- వ. ఇట్లనిరి. 464
- చ. ¹సకలజగన్నుతుం డితఁడు చారుయశోనిధి యశ్వమేధముల్
²ప్రకటముగా శతంబు దగఁ బావన మైన సరస్వతీ తటి
 నికటధరిత్రిఁ జేయుతటి నేర్పున నంతిమయాగమందుఁ గొం
 జక మఖసాధనాశ్వమును జంభవిరోధి హరించు నుద్ధతిఁ. 465
- సీ. ఒకనాఁడు నిజమందిరోపాంతవనమునఁ జని యందు ³సద్గుణశాలి యైన
 ఘనుని సనత్కుమారునిఁ గాంచి య మ్మునివరు బ్రహ్మతనయుని వరుస భక్తిఁ
 బూజించి ⁴విజ్ఞానమునుఁ బొందు ⁵దానిచే బ్రహ్మపేత్తలు మునిప్రవరు లవని
⁶భావిత ముక్తిసంపన్నులై వర్తింతు రి మ్మహారాజు మహీతలంబు
- తే. నందు విశ్రుతవిక్రముఁ డగుచు మిగులఁ
 దన కథావళి భూప్రజాతతి నుతింప
 నక్కడక్కడ వినుచు శౌర్యమున నఖిల
 దిక్కులను గెల్చి వర్తింతు ధీరయకుఁడు. 466

అధ్యాయము — ౧౭

- వ. ఇట్లు ⁷విపాటిత విరోధి శల్యుండు సురాసుర ⁸జేగీయమాన నిజవైభవుండు నై
 ధరాచక్రంబున కితండు రా జయ్యెడి. అని యి వివ్విధంబున స్తోత్రంబునేసిన వంది

1. సకలదిగంతరాశముల (క. చ. బ. తం) 2. ప్రకటముగా నొనర్చుటను భారతీసన్నిధి
 నుండి వెండియుఁ (క. బ.) 3. వద్గుణ (హ) 4. తత్ఫలమునుబొందు (చ. ట. జ. డ. బ.)
 5. నచ్చట (క. చ. ట. జ. బ.) 6. మానితలబ్ధ విజ్ఞానులై (క. చ. ట. డ. బ.) 7. విపాటిత
 విరోధి మనశ్శల్యుండు (హ) 8. జేగీయమానుండును నై (క. డ. డ. బ.)

మాగధ సూత జనంబులం బృథుచక్రవర్తి పూజించి మఱియుం బ్రాహ్మణ భృత్యామాత్య పురోహిత పౌర జానపద తైలిక తాంబూలిక (నియోజ్య) ప్రముఖాశేష జనంబులం దత్త దుచిత క్రియలం బూజించె. అని మైత్రేయుండు నెప్పిన విని విదురం డిట్లనియె.

467

— పృథుచక్రవర్తి గోరూపధారిణి యగు భూమివలన నోషధులఁ బిడుకుట :—

సీ. ¹ఏమి నిమిత్తమై భూమి గోరూపిణి యయ్యె? దానికి వత్స మయ్యె నెద్ది?
²గొనకొని దోహనమునకు నర్హం బైన పాత్ర మెయ్యది? దలఁపంగ దోగ్ధయైన యా పృథు వే పదార్థముల్ పితికెను? బిరికింప నవని స్వభావమునను విషమ మై యుండియు వెలయంగ నేరీతి సమగతిఁ జెందెను? జంభవైరి

తే. క్రతుహయంబును గొనిపోవఁ గార్య మెద్ది?

ధీరనిధి కియాతఁడు సనత్కుమారువలనఁ

గలితవిజ్ఞానఁ డగుచు నేగతిని బొందె

ననభుచారిత్ర! మైత్రేయ! యదియుఁ గాక.

468

ప. మఱియుఁ (బరబ్రహ్మంబును) భగవంతుండును (బుణ్యశ్రవణకీర్తనండును సర్వనియామకుండును నగు కృష్ణుని యవతారాంతరాశ్రయం బగు పుణ్యకథ లన్నియు) నీకును, నధోక్షజునకును దాసుండ నైన నాకు నెఱింగింపు మనిన వాసుదేవకథా సంప్రీతచేతస్కుం డగు విదురం బ్రశంసించి మైత్రేయుం డిట్లనియె. అట్లు బ్రాహ్మణజనంబులచేత రాజ్యంబునం దభిషిక్తుం డగుచు సకల ప్రజాపాలన నియుక్తుం డై పృథువు రాజ్యంబు నేయుచుండు నంత * (నీరస యగు ధరిత్రియం దన్నరహితు లగుచుం) బ్రజలు ఊర్పిడా క్షీణ దేహులై వైస్యనిఁ జూచి యిట్లనిరి.

469

క. ఆరయఁగ నేము బుభుజె, పరిపీడం బడితి మయ్య! పై కొని తరుకో

టరజనిత వహ్నిచేతను, దరికొను వృక్షములఁ బోలి ధరణీనాథా!

470

క. శరణశరణ్యుడ వగు నిను, శరణము వేడెదము మాకు సత్కృప నన్నం
 బరసి కృపఁజేసి ప్రోవుము, నరనాయక! యనుచుఁ బ్రజలు నతులై పలుకఁ.

క. విని దానికి సదుపాయము, జననాయకుఁ డాత్మఁ దలఁచి సక్రోధుం డై
 ధనువున బాణముఁ దొడిగెను, ఘన రౌద్రుండైన త్రిపురఘస్మరు పగిది.

472

1. ఏవిధంబున భూమిదేవి గోరూపయై, వరలెను? దానికి వత్స మెద్ది (త.బ.) 2. కొనకొని— శుద్ధంబైన (త.ద.బ.); 3. యైన బ్రహ్మకుమారువలన (హ) *తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

వ. ఇట్లు దొడిగిన.

473

క. మహిపతి నప్పుడుఁ గనుఁగొని. ¹మహి గోరూపమునఁ గంప్యమానయు నగుచుఁ
గుహకుం డగు లుబ్ధకుఁ గని, గహనంబునఁ బాటు హరిణికై వడిఁ బాటె. 474

వ. ఇట్లు ధరణి పాటిన నతండును గుపితారుణేక్షణుండై వెంటం దగిలి నల్లిక్కులను
విదిక్కులను భూ నభోభాగంబుల నెక్కడఁ జనియె నక్కడక్కడికి వెనుదగిలి
యుద్యతాయుధుం డై చనుచుండ, న వ్వైన్యునిం గని, ²మృత్యుగ్రస్తు లగు
ప్రజలచందంబున * (ననన్యశరణ్య యై యతిభయంబునం బరితప్యమాన
హృదయ యగుచు ని ట్లనియె.) వై న్యా! ధర్మజ్ఞుండ, వాపన్న వత్సలుండవు,
మహాత్ముండవు, సకలప్రాణి పరిపాలనావస్థితుండవు నై న నీ వీ దీనయుం. బాప
రహితయుం, గామినియు నగు నను వధియింపం బూని యేల వెనుదగులు
చున్నవాడవు? * (ధర్మతత్త్వం బెఱుంగువారు) సతీజనంబులు కృతాపరాధ
లై నం దీనవత్సలతంజేసి వధియింపరు. అని పలికి, మఱియ, నా ధరణి పృథు
చక్రవర్తి కి ట్లనియె.

475

క. జననాథచంద్ర! యీ భూ, జనకోటికి యానపాత్ర ³సదృశస్థితితో
ఘన దృఢ శరీర నగుచును, ననయము ⁴నాధారభూత నయి చరియింతు. 476

తే. ఇట్టి నన్నుఁ గృపామతి యెడలి యిటు వి
పాటినము నేసి త్రుంచెడు ప్రజలు నీట
మునుఁగకుండంగ నే రీతి ననఘచరిత!
యరసి రక్షింతు వన నతం డవని కనియె⁵

477

వ. ధరిత్రీ! మదీయాజ్ఞోల్లంఘనంబు నేయుచున్న దానవు. అదియునుం గాక నీవు
యజ్ఞంబులందు హవిర్భాగంబుల ననుభవింపుచు ధాన్యాదికంబుల విస్తరింపం
జేయక గోరూపంబు ధరియించి యనయంబుఁ దృణభక్షణంబు నేయుచు బాలుం
బితుకక నీయందణించికొంటివి. నీయందున్న యోషధీ బీజంబులు బ్రహ్మ
చేతం బూర్వంబునందె కల్పింపంబడినయవి. వానిని (నీ దేహమంద యణించి
కొని) యిప్పు డీయక మూఢహృదయవు, మందమతివియు నై యపరాధంబుఁ
జేసిన * (ద్రుష్టురాలి వగు) నిను నా బాణంబులచే జర్జరీభూత శరీరం జేసి
వధియించి నీ మేని మాంసంబునంజేసి (క్షీద్యాధితులు దీనులు) నగు నీ ప్రజల

1. మహివలయము కంపమాన మానసయగుచో (క.ట.త.) * కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో లేదు.
2. మృత్యునముంగా భావించి (క.చ.ట.బ.); 3. సంగతితోడన్ (క.బ.) 4. నాధార
భూతమనఁ (చ.ట.త.జ.డ.ద.)...భూతయగు (హ) 5. మాం విపాట్యాజరా న్నావం యత్రవిశ్వం
ప్రతిష్ఠితం, ఆత్మానం చ ప్రజాశ్చేమాః కథ మంభసి ధాన్యసి. (18-21) అని మూలము.

యార్తి నివారించెద. నీవు కామిని నంటివి. శ్రీ పురుష సపుంసకులలో నెవ్వరేని భూతదయ లేక స్వమాత్ర పోషకు లగుచు నిరనుక్రోశంబున భూత ద్రోహులై వర్తింతురు, వారిని రాజులు వధించినా వధంబు గాదు గానఁ దానఁ బాపంబు వారయదు. నీవు కామిని వైనను (దుర్మదవు, స్తబ్ధవు) నగుచు మాయా గోరూపంబునం బాణిపోవుచున్న నిన్నుఁ దిలలంతలు ఖండంబులు చేసి నా యోగమహిమం బ్రాణికోటి నుద్ధరించెద. అని పలికి, రోషభీషణాకారంబు ధరియించి, దండధరుండునుఁ బోలి వర్తించు పృథునింజూచి వడంకుచు మేదిని ప్రాంజలి యై యిట్లని నుతియింపం దొడంగె.

478

క. ఓ నాథ! పరమపురుషుఁడ, వై నిజ మాయాగుణంబు లందిన కతనఁ నానావిధ దేహములం, బూనుదు సగుణుండ వగుచు బుధనుతచరితా!

479

వ. అట్టి నీవు,

480

క. నను సకల జీవతతికిని, మును నీ వాధారభూతముగ నిర్మింపఁ విను నాయందుఁ జతుర్విధ, ఘనభూత విసర్గ మర్థిఁ గైకొనవలనెఁ.

481

వ. అట్టై యుండ.

482

క. నను నుద్య తాయుధుఁడ వై, మనుజేంద్ర! వధింపఁ బూని మసలెదు ¹నీకం తె నితరు నెవ్వని నిపు డే, ఘనముగ శరణంబు సొత్తుఁ గరుణాభరణా!

483

వ. అదియునుం గాక.

484

సీ. అనఘ! స్వకీయంబు నై యతర్కితము నై మహిమ నొప్పిన భవన్మాయచేత సకల చరాచర సర్గంబు నిర్మించి ²ధర్మపరుండ వై తనరు దీశ! నీ విక్రమము నవసీరజలోచన! సకలలోకులకు దుర్జయము దలఁపఁ దగునట్టి నీవు స్వతంత్రుఁడ వగుటను బ్రహ్మఁ బుట్టించి యా బ్రహ్మచేత

తే. సకలజగమును జేయింతు సమతఁ బేర్చి
యేకమయ్యు మహాత్మా! యనేకవిధము
లగుచు వెలుఁగొందుచుందు నీ యఖిలమందుఁ
జారుతరమూర్తి! యో సృఘవక్రవర్తి!

485

వ. మఱియు మహాభూ తేంద్రియ క్రియా కారక చేతనాహంకారంబు లను శక్తులంజేసి యీ జగంబుల కుత్పత్తి స్థితిలయంబులఁ గావింపుచు సముత్పాద

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

1. నీ కం, దెను నన్యని నెవ్వనినే (క. చ. తం. వా.) 2. ధర్మార్థపరుఁడవై (హ.తం.వా.)

విరుద్ధశక్తులుం గల పురుషునకు నమస్కరించెద. అట్టి పరమపురుషుండ వైన
నీవు నిజనిర్మితంబు, భూతేంద్రియాంతఃకరణాత్మకంబు నైన యీ విశ్వంబు
సంస్థాపింపం బూని. 486

సీ. ¹ఆదివరాహంబ వగుచు రసాతల గత నైన నన్ను నక్కటికతోడ
నుద్ధరించితి వట్టి యుదకాగ్రభాగంబునం దర్థి నున్న నే ననెడి నావ
యం దున్న నిఖిల ప్రజావళి రక్షింపఁ గోరి యీ పృథురూపధారి వైతి
వట్టి భూభరణుండ వైన నీ విపుడు పయోనిమిత్తంబుగా నుగ్రచరుడ

తే. వగుచు నన్ను వధించెద ననుచు బుద్ధిఁ
దలపుచున్నాఁడ విది విచిత్రంబు గాదె!
విశ్వసంపాద్య! నిరవద్య! వేదవేద్య!
భవ్యగుణసాంద్ర! వైన్యభూపాలచంద్ర!

487

వ. కావున నీశ్వరగుణ సర్గరూపం బైన ²మాయచే మోహితాంతఃకరణుల మైన
మావంటివారలచేత హరిభక్తుల చేష్టితం బెఱుంగంబడ దన్న హరిచేష్టితం బె
ఱెఱుంగంబడు! అట్టి జితేంద్రియ యశస్కురు లైన వారలకు నమస్కరింతు.
అనుచు ని వివిధంబునం గోప ప్రస్ఫురితాధరుఁడైన పృథుని నభినుతించి ధైర్యం
బవలంబించి వెండియు ని ట్లనియె. 489

అధ్యాయము - ౧౮

క. విమలాత్మ! నాకు నభయము, సమకూరెడు నట్లుగాఁగ నన్మతి నీ క్రో
ధము నుపశమించి కరుణిం. పుము నా విన్నపము వినుము పురుషనిధానా! 589

క. ధర విరులు గందకుండఁగ, సరసగతిఁ బూవుఁదేనెఁ జవిగొను నిందిం
దిరవిభు కై వడి బుధుఁ డగు, పురుషుఁడు సారాంశోమాత్మఁ బూని గ్రహించు.

సీ. వినుమయ్య! తత్త్వదర్శను లైన యట్టి సన్మునులచే నై హికాముష్మికంబు
లైన ఫలప్రాప్తి కర్థిఁ గృష్ణాద్యగ్నిహోత్రా ద్యుపాయంబు లుర్విమీద
దృష్టంబులును నాచరితములు నగుచుఁ దా నెనయంగఁ దదుపాయ మెవ్వఁ డాచ
రించును వాఁడు ప్రాపించుఁ దత్ఫలమును విద్వాంసుఁ డైనను వెలయ దీని

తే. నాదరింపక తనయంత నాచరించె
నేని నాయాసమే యగుఁ గాని త త్ప
లమును బొందండు బహుళ కాలమునకై న
వినుత గుణశీల! మాబలు వేయునేల?

491

1. ఆదివరాహంబైన యాచసాతలగత, నైననన్ను (తం. వా.) 2. మాయామోహితాంతః
కరణులమైన (క. చ. తం.) 3. మాత్రబూని (చ).

వ. అని మఱియు మహి యిట్లనియె.

492

చ. జలరుహగర్భచేత మును చాల సృజింపఁగఁబడ్డ యోషధుల్
కలుషమతిఁ ధృతవ్రతులు గాని యసజ్జన భుజ్యమాన లై
1వెలయుట చూచి యే నృపతివీరులు మాన్పమిఁ జోరబాధలఁ
బలుమఱుఁ బొంది తా నపరిపాలిత నై కృశించి వెండియుఁ.

493

క. అనుపమ మఖ కర్మక్రియ, లనయము లేకుంట నే ననాదృత నగుచుఁ
జననాయక! యీ లోకము, ఘనచోరీభూత మగుటఁ గనుఁగొని యంతఁ.

494

క. సవనాది సిద్ధికొఱకై, తవిలి తదీయోషధీ వితతులను ధరణీ
ధవ! యే నవుడు గ్రసించితి, నవియును నాయందు జీర్ణమయ్యెఁ గడంకన్.

495

క. వినువాని నొకయుపాయంబునఁ గ్రమ్మఱఁ బడయవచ్చు భూవరచంద్రా!
విను మది యెఱిఁగించెద నీ, కనువత్సలురాల నగుట సనఘచరిత్రా!

496

క. అనయము నా కొకవత్సము, ననురూప సుదోహనమ్ము ననురూపక దో
గ్ధనుఁ 2గల్పింపుమ యత్నై, నను నీ భూతముల కవనినాయక! దానఁ.

497

క. పరఁగ నభీప్సితములు బల, కరములు నగు నన్న దుగ్ధ కలితము లగు భా
సురకామంబులఁ బితికెద, నరనాయకచంద్ర! వినుము నా వచనంబుల్.

498

చ. మనుజవరేణ్య! యేను విషమస్థలి నై 3యిపు డున్న దానఁగా
వున జలదాగమోదిత పయోనివహంబు దదాగమంబు పో
యినను ద దంబువుల్ పుడమి నింకక యంతట నిల్చునట్లు గా
మనునిభ! నన్ను నిప్పుడు సమస్థలి నై పెనుబొందఁ జేయవే!

499

క. అని యి విధమున నా భూ, వనితామణి వలుకు మధురవచనంబులు దా
విని యనురాగము దన మన, మునఁ గడలుకొనంగ రాజముఖ్యుం డంతఁ.

చ. మనువును దూడఁ జేసి గరిమఁ నిజపాణితలంబు లీల దో
హనముగఁ జేసి యందు సకలౌషధులం బితికెం గ్రమంబునఁ
దనరఁగఁ ద ద్విధంబునను ద తృప్తుభవత్సల యైన భూమియం
దనయము వారు వారును బ్రియం బగు కోర్కులఁ బొంది రున్నతిఁ.

501

1. వెలఁగుటఁ జూచి యేను నృప మీరలు మాన్పమి (హ) 2. కల్పింపుము చగనై నను (హ)
3. 'ఉన్న దాన నొ, య్యన జలదాగ మోదిత పయః ప్రకరంబు' (వా)

సీ. బలసి ఋషుల్ బృహస్పతి వత్సకంబుగా ¹నర్ధించి తమ యింద్రియంబులందు నంచిత చ్చందోమయ క్షీరమును దేవతలు సురరాజు వత్సకము గాఁగఁ గనక ²పాత్రమునందుఁ దనరు నోజోబల ³వీర్యామృతంబు నై వెలయు పయసు దైత్య దానవులు దైత్య శ్రేష్ఠుఁ డగు గుణశాలిఁ బ్రహ్లాదు వత్సంబుఁ జేసి

తే. ⁴సత్పు రాసవ పయ మాయస చషకమున నప్పరోజన గంధర్వు లలరి యపుడు ⁵దనర విశ్వావసును వత్సమునుగఁ జేసి పద్మమయ నిర్మితం బైన పాత్రమందు.

502

వ. మాధుర్య సౌందర్య సహిత గాంధర్వ క్షీరంబును, పితృదేవతలు సూర్యవత్స కంబుగా నామపాత్రమందుఁ గవ్యం బను దుగ్ధంబును, సిద్ధులు కపిలవత్సకంబుగా నాకాశపాత్రమందు సంకల్పనా రూపాణిమాదిసిద్ధి యను క్షీరంబును, విద్యాధరాదులు ద ద్వత్సకంబుగఁ ద త్పాత్రకంబునుగా భేదరత్నాది ⁶విద్యా రూప క్షీరంబును, గింపురుషాదులు మయవత్సకంబును నాత్మపాత్రంబునుంగా సంకల్పమాత్ర ప్రభవంబును నంతర్దానాద్భుతాత్మ సంబంధియు సగు మాయ యను క్షీరంబును, యక్ష రక్షో భూత పిశాచంబులు భూతేశవత్సకంబుగాఁ గపాలపాత్రకంబునుగా రుధిరాసవం బను క్షీరంబును, నహి దందళూక సర్ప నాగంబులు తక్షకవత్సకంబుగా బిలపాత్రంబున విషరూప క్షీరంబును, బశువులు గో వృష వత్సకంబును, సరణ్యపాత్రంబునుంగాఁ దృణం బను క్షీరంబును, గ్రవ్యాద మృగంబులు మృగేంద్రవత్సకంబుగా, నాత్మకేశేబర పాత్రకంబుగాఁ గ్రవ్యం బను దుగ్ధంబును, విహంగంబులు సువర్ణవత్సకంబు, నిజకాయ పాత్రం బునుఁ గాఁ గీటకఫలాదికం బను దుగ్ధంబును, వనస్పతులు వటవత్సకంబుగా భిన్నరోహరూప పయస్సును, గిరులు హిమవద్వత్సకంబును, నిజసాను పాత్ర కంబును గా నానాధాతువు లను దుగ్ధంబులు ని వివిధంబున సమ స్తచరాచర వర్గంబు స్వ ముఖ్యవత్సకంబును, స్వ స్వ పాత్రకంబుగా భిన్నరూపంబు లైన క్షీరంబులం బితికి రని చెప్పి మఱియును.

503

క. క్రమమున నిటు పృథ్వాదులు, దమతమ కామితము లనఁగఁదగు భిన్న క్షీ రము దోహన వత్సక భే, దమునం దగఁ బితికి రంత ధరణీధవుఁడు॥ 504

1. హత్తించి (ద) 2. పాత్రికయందు (క. చ. ట. డ.) 3. వీర్యస్వరూపంబు (క. చ. త. జ.) 4. ఘనసురాసవరూప దుగ్ధంబువరుస (తం. వా.) 'దైతేయా దాసవావత్సం ప్రహ్లాద మసు ర్షభమ్, విధాయ దుదుహః క్షీర మయః పాత్రే సురాసవమ్' (18-16) 5. వలను మెరయ విశ్వావసు వత్స జేసి (చ. ట. త. డ.) 6. వ్యాపార (హ)

తే. సముచితానందమును బొంది సర్వకామ
దుఃఖ యనం దగు భూమిని దుహిత గాఁగఁ
గోరి గైకొని నిజధనుఁ కోటిచేత
భూరి గిరికూటములఁ జూర్ణములుగఁ జేసి.

505

తే. చండ దోర్దండలీల భూమండలంబు
సమతలంబుగఁ జేసి శశ్వత్ప్రసిద్ధి
నొంది య విభుఁ డీ లోకమందు నెల్ల
ప్రజకుఁ దండ్రయు, జీవనప్రదుఁడు నగుచు.

506

తే. అక్కడక్కడ పూర్వంబునందు లేని
గ్రామ పట్టణ దుర్గ ఖర్వట పుళింద
ఖేట శబరాలయ ప్రజవాట ఘోష
వివిధనిలయము లర్ధిఁ గావించె సంత.

507

క. వారును భయవిరహితులై, భోరనఁ ద త్త నిని వాసములయందు సుఖ
శ్రీరుచి నొప్పుచు నుండిరి, వారక యా పృథునిఁ బొగడ వశమె ? ధరిత్రి.

అధ్యాయము - ౧౯

సీ. అని చెప్పి మునినాథుఁ డైన మైత్రేయుఁ డ వివిదురున కిట్లను వేడ్కతోడ
ననఘాత్మ ! రాజర్షి యైన వైస్యం డశ్వమేధ శతంబు సన్నేధతోడఁ
గావించు నని దీక్ష గైకొని ప్రతనిష్ఠఁ దివిరి బ్రహ్మవర్తదేశమందు
నలరు మనుక్షేత్రమందు సరస్వతీ నది పొంతఁ దా మహోన్నతి నొనర్చు

తే. సవనకర్మ క్రియకు సతిశయవిశేష
ఫలము గలిగెడి నని బుద్ధిఁ దలఁచి యచట
వరునఁ గావించు సతిశయాధ్వర మహోత్స
వము సహింపక యుండె న య్యమరవిభుఁడు.

509

—: పృథువత్రవత్రి యశ్వమేధంబు సేయునెడ నింద్రుం డశ్వము నపహరించుట :—

సీ. అట్టి యధ్వరకర్మమందు సాక్షాద్భగవంతుండు హరి రమేశ్వరుఁడు లోక
గురుఁడును సర్వాత్మకుండును విభుఁడును నీరజభవ భవాన్నితుఁడు లోక
పాలక నిఖిల సుపర్వానుగుండును యజ్ఞాంగుఁ డఖిలాధ్వరాది విభుఁడు
గంధర్వ ముని సిద్ధగణ సాధ్య విద్యాధరాప్పరో దైత్య గుహ్యశి దాన

తే వాది జేగీయమానుఁడు నలఘుయసుఁడు

ప్రకట నంద సునందాది పార్షదుఁడు

కపిల నారద సనక ప్రముఖ్య

మహిత యోగీంద్ర సంస్తూయమానుఁ డజుఁడు.

510

వ. మఱియుం బరమ భాగవత ¹నేపితుండును, నారాయణాంశ ప్రభువుండును, నైన పృథుచక్రవర్తికి భూమి హవిరాది దోగ్ధి యయును, సర్వకామదుఃఖ యైన మస్త పదార్థంబులం బితుకుచుండె. మఱియుఁ దరువులు భునతరాకారంబులు గలిగి, మకరందస్రావు లగుచు నిక్షుద్రాజెది రసంబులు దధి క్షీరాజ్య తక్ర పాన కాదికంబు వర్షింప నవియెల్ల నదులు వహించె. సముద్రంబులు హీరాది రత్న విశేషంబుల సీనుచుండె. పర్వతంబులు భక్ష్యభోజ్యలేహ్య చోష్యంబు లను చతుర్విధాన్నంబులఁ గురియుచుండె. లోకపాల సమేతు లైన సకలజనంబు లుపాయనంబులు దెచ్చి యిచ్చుచుండిరి. ఇట్టి పరిపూర్ణ విభవాభిరాముం డై యధోక్షజ సేవాపరాయణుం డగు పృథుచక్రవర్తి యేకోన శతాశ్వమేధంబులు సన్నేధంబునం గావించి నూతన యాగంబు నందు యజ్ఞపతి యైన పుండరీ కాక్షుని యజింపుచుండుం దదీయ పరమోత్సవంబు సహింపం జాలక.

511

క. అమరేంద్రుఁడు ఘన రోషో, ధర్ముడై పాషంశవేష కలిత తిరోభా
వమునం ద నృఖసకువుం, గ్రమ మేది హరించి చనియె గగనంబునకు॥

512

వ. అట్లు చనునప్పుడు.

513

క. అనఘుం డగు నశ్రమహా, మునిచోదితుఁడగుచుఁ బృథుని పుత్రుఁడు బాణా
ససతూణీరధరుండై, యనిమిషపతి వెనుకఁ జనియె సతిదర్పమున॥

514

వ. అట్లు చనిచని ముందట.

515

సీ. యజ్ఞ సాధన పశుహరణుని వధియించు ధర్మంబునందు నధర్మ మనెడి
బుద్ధిఁ బుట్టఁగ జేయ భూరి మాయావేషధారి యై యరుగు సుత్రాముఁ గదిసి
నిలు నిలు మని యార్చి నిజ గుణధ్వని నేసి ఘన జటా భస్మాస్థి కలిత మైన
మూర్తిఁ గనుఁగొని మూర్తీభవించిన ధర్మంబుగా బుద్ధిఁ దలఁచి యమర

తే. నాయకునిమీఁద సాయక మేయఁ జాల

కున్నఁ గనుఁగొని యశ్రతి విద్వన్నుతుండు

వై న్యజున కనె వాసపు వలనుఁ జూపి

మనములోపల రోషంబు మల్లడింప.

516

1. శ్రేష్ఠుండును (ద)

- క. విను మితఁడు యజ్ఞహంతయు, ననిమిష నికరాధముండు నగు నింద్రుఁడు గా
వున నితని జయింపుము నీ, వని ముమ్మాఱుచురింప నవ్వైస్యజుఁడు॥ 517
- మ. వినువీధిఁ జను దేవవల్లభునిపై వీరుండు గ్రోధాంతరం
గ నిరూఢిఁ మృగరాట్కిశోరము మహాగంధద్విపేంద్రంబు మీఁ
దను లంఘించు విధంబునం బడిన నాతం డశ్వ చౌర్యైక సా
ధనరూపంబును నశ్వము॥ విడిచి యంతర్ధానముం బొందిన॥ 518
- క. వీరుఁడు పృథుభూపాల కు, మారుఁడు నిజ యజ్ఞపశువు మఱలం గొని డు
ర్వార బలుఁ డగుచు జనకుని, భూరి సవనరాజ పుణ్యభూమికి వచ్చె॥ 519
- వ. అ య్యవసరంబున నచ్చట నున్న పరమర్షి పుంగవు లతని యద్భుతకర్మంబు
గనుంగొని, యాశ్చర్యంబు నొంది, యతనికి జితాశ్వుండను నన్వర్థ నామంబు
వెట్టియున్న సమయంబున. 520
- చ. మఱియును దేవతాపతి తమఃపటలంబు జనింపజేసి యె
వ్వరుఁ దనుఁ గానకుండ ననివారణఁ గాంచనపాశ బద్ధ మై
సురుచిర యూపదారు పరిశోభిత మైన హయంబుఁ గొంచుఁ జె
చ్చెర వినువీధి నేఁగఁగఁ బుషిప్రవహం డగు నత్రి నెప్పిన॥ 521
- క. విని పృథు భూవరతనయుఁడు, ఘనబలమునఁ జని కపాల ఖట్వాంగము లో
లిని ధరియించి రయంబునఁ, జను నింద్రునిఁ గాంచి నొంపజాలక యంత॥ 522
- ఉ. క్రమ్మట నత్రిచేఁ దెలుపఁగాఁబడి వై న్యతనూభవుండు లో
షమ్మునఁ దోఁకఁ ద్రొక్కిన భుజంగమపుంగవుఁ బోలి యుగ్రుఁ డై
య మ్మరిఁబోసినం గని సురాధిపుఁ డెప్పటియట్ల పాటె న
శ్వమ్మును రూపము॥ విడిచి చాలఁ దిరోహితుఁ డై రయంబున॥ 523
- వ. అట్లు చనినం బశువుం గొని మఱలి య వీరోత్తముండు పితృయజ్ఞశాలకుం
జనుదెంచె నతః. 524
- సీ. హరిహాయం డధ్వరహాయ రక్షణార్థ మై మించి గై కొని విసర్జించినట్టి
భూరి యమంగళభూత మాయారూపములను ధరించిరి మూఢజనులు
పాషండచిహ్నముల్ పరఁగుట వారలు జగతిపై నగ్నవేషములు గలుగు
జై నులు భూరి కాషాయవస్త్రంబులు ధరియించు బొద్దులుఁ దగ జటాస్థి
తే. భస్మధారులు నై న కాపాలికాదు
లనఁగ వెలసిరి లోకంబులందుఁ జాలఁ
దలఁప ధర్మోపమం బనఁదగు నధర్మ
మందు నభిరతి వొడమిన యజ్ఞజనులు. 525

వ. తదీయచిహ్నంబులు పారంపర్యంబుగా ధరియింపం దొడంగిరి. త ద్వత్తాంతంబు భగవంతుం డైన పృథుచక్రవర్తి యెఱింగి, కుపితుం డైన యద్యతకారుడుకుం డగుచు నిండ్రునిమీఁద బాణంబు నేయ నుద్యమించిన, ఋత్విక్కులు శక్ర వధోద్యుక్తుండు, ననహ్యారంహుండునైన పృథుచక్రవర్తిం గనుంగొని యిట్లనిరి.

క. జననాయక! యజ్ఞములం, దనువమ విధిచోదితంబు లనఁదగు పశుబం ధనహింసల కా కిత్తుల, ఘన దీక్షితునకు వధింపఁ గాదండ్రు బుధుల్. 527

వ. కావున నీ విపు డింద్రవధోద్యోగం బుపసంహరింపుము. భవదీయ ధర్మవిరోధి యైన యింద్రుని. 528

క. జనపాల! వీర్యవంతము, లనఁదగు మంత్రములచేత నాహ్వానముచే సిన నతఁ డిచటికి వచ్చును, జనుదెంచిన యమరవిభువి సరభసత దగఁ. 529

క. ధృతి చెదరఁబట్టి శిఖి కా, హృతిఁ గా వేర్చెదము దాన నుర్వీవర! నీ వితత మహోహత వీర్యో, న్నతుఁ డైన చెడిపోవు నమరనాథుం డంతఁ. 530

వ. అని పృథు నివారించి, ఋత్విగ్జనంబులు కుపితస్వాంతు లైన హస్తంబుల స్రు క్షువంబులు ధరించి వేల్చు సమయంబునం జతుర్ముఖుండు చనుదెంచి, ఋత్వి క్కులం గనుంగొని యి ట్లనియె. యజ్ఞంబులందు యజింపంబడు దేవత లెవ్వని యంశంబు, లెవ్వండు యజ్ఞనామకం బగు భగవదంశం బగుఁ నట్టి యింద్రుండు మీచేత వధార్హుండు గాఁ డితండు భగవదంశసంభవుం డగుట నీ యజ్ఞకర్త విధ్వంసనేచ్ఛుం డైన గావించు ధర్మవ్యతికరంబులు చూచుచుండవలయుం గాని ప్రతికారంబులు కర్తవ్యంబులు గావు. *(ఈ పృథుకీర్తి యగు) పృథునకు నేకోనశతం బగు నధ్వరప్రయోగఫలంబు సిద్ధించుం గాక యని పృథుచక్రవర్తికి ని ట్లనియె.

సీ. మనుజేంద్ర! మోక్షధర్మము నెఱింగిన నీకు సవనముల్ నేయుటచాలు మతియు నేవిధంబున నైన దేవేంద్రు మనమునఁ గైకొని రోషంబు గదురకుండ వర్తింపవలయును వాసవుండును నీవు పూని సుక్లోకులు గాన మీకు మంగళం బగుఁగాక మానవనాథ! నీ చిత్తంబులోపలఁ జింతఁ దొఱఁగి

తే. మించి మద్వాక్యముల నాదరించి వినుము
దైవహత మగు యజ్ఞంబుఁ దగిలి నేయు
కొఱకు భవదీయచిత్తంబు గుంది రోష
కలుషితం బైన నజ్ఞానకలిత మగును.

వ. భవదీయ యజ్ఞహననార్థం బిశ్వహరణుం దై న యింద్రుండు (దేవతలలోనం దురాగ్రహం డగుటంచేసి యతనిచేత) నిర్మింపబడి చిత్తాకర్షకంబులైన యీ పాషండ ధర్మంబులచేత ధర్మవ్యతికరంబు గలుగుఁ గాన నీయజ్ఞంబు చాలిం పుము. అని మఱియు ని ట్లనియె.

533

సీ. †అదిగాక వినుము వేనాపచారంబునఁ బూని విలువ్తంబులైనయట్టి యలఘు నానా సమయానుధర్మంబులఁ బరిపాలనము సేయఁ బరఁగి వేను దేహంబువలనను దివిరి జనించుయన్నాఁడవు నారాయణాంశజుఁడవు
1గావున నీ వీశ! కలిత ప్రపంచంబు పుట్టిన తెఱఁగు నీబుద్ధిఁ దలఁచి

తే. యెవరిచే నేమిటికి సృజియింపఁ బడితి
వట్టి యా బ్రహ్మసంకల్ప మవనినాథ!
తప్పకుండంగఁ జాలింపు ధర్మగతినిఁ
జారుశుభమూర్తి! యో పృథుచక్రవర్తి!

534

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. ఉపధర్మమాతయుం బ్రచండ పాషండమార్గంబు నైన న యీ యింద్రకృతంబగు మాయను జయింపుము. అని వనజసంభవుం డానతిచ్చినం బృథుచక్రవర్తియుఁ దదాజ్ఞాపితుం దై దేవేంద్రునితోడ బద్ధసఖ్యుం డయ్యె. అంత నవభృథానంతరంబున.

535

చ. సురుచిర లబ్ధదక్షిణల సౌంపునఁ బొంపిరివోయి భూసురుల్
వరుసన పెక్కు దీవెన లవారణ నిచ్చిరి సర్వదేవతల్
భరిత ముదంతరంగములఁ జాయనివేడ్క వరంబు లిచ్చి రా
సరవరుఁ దైన వైన్యునకు నందితకీర్తికిఁ బుణ్యమూర్తికిఁ.

536

వ. అంత నచ్చటి జనంబు లి ట్లనిరి.

537

తే. అనఘ! నీచేత నాదృతు లైరి సర్వ
జనులు మఱి దానమానోపచారములను
బిత్తు సుదేవర్షి మానవవితతి పూజ
నొంది సంచిత మోదంబు నొందె నయ్య!

538

† ఈ సీసములోని నాల్గుపాదములు తా. ప. ప్రతులలోఁ గానరావు. గీతము మాత్రము కలదు.
సీసపాదములకు బదులు, ఈ క్రింది వచనమున్నది.

భవదీయ యజ్ఞహరణార్థం బిష్టహరుఁడైన యింద్రునిచేత నిర్మింపబడి మనోహరంబులైన యీ పాషండధర్మంబులన్ పరిపాలనము సేయుకొఱకై దైవదేహంబువలనఁ దివిరిజనియించిన చారునారా యణాంశజుండువు గావున నీవు ఈ కలిత ప్రపంచంబు పుట్టిన తెఱఁగు నీ బుద్ధిదలంచి (చ.ట.తి.జ.డ.)

1. కావున నీ విశకలిత లోకంబునఁ బుట్టి తెఱఁగు (హ) కావున నీ నరకలిత లోకంబున.....
(తం. వా.)

అధ్యాయము — ౨౦

వ. అని పలుకు సమయంబున యజ్ఞ భోక్తయు, యజ్ఞవిభుండును, భగవంతుడును నైన సర్వేశ్వరుం డింద్రసమేతుం డై యచ్చటికిం జనుదెంచి యా పృథున కిట్లనియె.

539

-: యాగంబున నారాయణుండు ప్రసన్నుం డై పృథువక్రవర్తి ననుగ్రహించుట :-

క. జనవర ! భవదీయం బై, జననుత మగు సశ్వమేధ శతమున కిప్పు డీ యనిమిషపతి భంగము చే, సింహకతన క్షమాపణంబు నేనెడిఁ గంటే?

540

వ. కావున నితని క్షమింపుము. సత్పురుషులగువారు దేహాభిమానులు గాకుండుటం జేసి భూతంబులయెడ ద్రోహం బాచరింపరు. అట్లు గుటంజేసి నీవంటి మహాత్ములు దేవమాయా మోహితులై పరోపతాపంబులు నేసిరేని దీర్ఘ తరం బైన వృద్ధజనసేవ వ్యర్థంబు గాదె ? అదియునుం గాక యీ శరీరం బవిద్యా కామ కర్మంబులచేత నార్థిం బని తెలిసిన పరమజ్ఞాని యీదేహంబునందు ననుష్ఠింతుండు గాకుండుట * (సహజం బన) దేహోత్పాదితంబులైన గృహ దాదుల యందు మమత్వంబు లేకుంటం జెప్ప నేల ? ఇట్టి దేహంబునందున్న యాత్మ యేకంబును, శుద్ధ స్వరూపంబును (స్వయంజ్యోతియు) నిర్గుణంబును, గుణాశ్రయంబును, వ్యాప్యవ్యాపకంబును, ససంవృతంబును, సాక్షిభూతంబును, (నిరాత్మకంబును నగు.) దీని దేహంబునకంటె వేఱుగా నెవ్వండు దెలియు వాడు మత్పురుండగుటంజేసి దేహధారియై యుండియుఁ దద్గుణంబులం బొరయక వర్తించు. మఱియు నెవ్వందేని స్వధర్మాచారపరుండును, నిష్కాముండును, శ్రద్ధాయుక్తుండును నైన నెల్లప్పుడు భజించు నట్టివాని మనంబు (క్రమంబునఁ)బ్రసన్నం బగు. అట్లు ప్రసన్న మనస్తుండును ద్రిగుణాతీతుండును సమ్యగ్దర్శనుండు నైన యతండు (మదీయ సమవస్థానరూప శాంతి నొందు.) అదియు కైవల్యపదం బనంబడు. కూటస్థుం బైన యీ యాత్మ యుదాసీన భూతం బైనను, దీని ద్రవ్య జ్ఞాన క్రియా మనంబులకు నీశ్వరుం గా నెవ్వండు దెలియు, వాడు భవంబు నొందకుండు. ఈ సంసారము ద్రవ్య క్రియా కారక చేతనాత్మకం బగుటం జేసి ప్రభిన్న దేహోపాధికంబు గావునఁ బ్రాప్తంబులైన యాపత్సంపదల యందు మత్పురులైన మహాత్ములు వికారంబు నొందరు. కావున నీవు సుఖ దుఃఖములయందు సమచిత్తుండవును, సమానోత్తమ మధ్యమాధముండవును, జితేంద్రియాశయుండవును నై (వినిష్పాదితాభిలామాత్వాది సంయుతుండ వై) యభిలలోక రక్షణంబు నేయుము. అని వెండియు నిట్లనియె.

541

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

సీ. పార్థివోత్తములకుఁ బ్రజల రక్షించుట పరమధర్మం బగు నరవరేణ్య !
 ధరణీసులకుఁ బ్రజాపరిపాలనంబున బూని లోకులు సేయు పుణ్యమందు
 షష్ఠాంశ మర్థిని సంప్రాప్త మగునట్లు ప్రజలఁ బ్రోవని రాజు ప్రజలచేత
 సపహృత సత్పుణ్యుఁడై వారు గావించు ఘన పాపఫలము దా ననుభవించుఁ

తే. గాన నీవును విప్రవరానుమతము

సాంప్రదాయక విధము నై జరుగు ధర్మ
 మహిమఁ జేపట్టి యర్థకామములఁ జెందు
 సమత న మూఁటియందు నాసక్తి లేక.

542

వ. ఇ వివిధంబున.

543

క. జనులకు ననుర క్తుఁడ వై, జననాయక ! నీవు ధరణి సమచిత్తుఁడవై
 యనయముఁ బరిపాలించిన, సనకాదులఁ గాంతు వాత్మసదనమునందున్.

544

వ. అని వెండియు నిట్లని యానతిచ్చె.

545

సీ. భూవర! యోగ తపో మఖంబులచేతఁ గైకొని సులభుండు గాని యేను
 సమచిత్తు లైన సజ్జనుల చిత్తంబుల వర్తింపుచుండెడి వాఁడ నగుటఁ
 జేసి తావక శమ శీల విమత్సర¹ కీర్తనముల వశీకృతుఁడ నైతి
 నేను నీ కొకవరం బిచ్చెద వేడుము నావుడు విని మేదిసీవరుండు

తే. లోకగురుఁడైన య ప్సండరీకనయనుఁ

డానతిచ్చిన మృదు లలితామృతోప
 మాన వాక్యము లాత్మీయ మస్తకమునఁ
 దాల్చి సమ్మోద చిత్తుఁడై ధరణివిభుఁడు.

546

క. తన పాదములకు భక్తిన్, వినతుం డై యాత్మకర్మవితతికి లజ్జం
 దనరుచు నున్న నురేంద్రునిఁ, గనుఁగొని సత్ప్రేమ మొదవఁ గొఁగిటఁ జేర్చెన్.

వ. ఇట్లు గొఁగిటం జేర్చి గతద్వేషం డై యున్న యనంతరంబ.

548

మ. భగవంతుండును, విశ్వరూపకుఁడు నై భాసిల్లు న విష్ణుఁ డా
 జగతీనాథ కృతార్చనానతులచే సంప్రీత చేతస్కుఁడున్
 నిగృహీతాంఘ్రి సరోరుహ ద్వయుఁడు నై నిల్చెన్ బ్రయాణాభిము
 ఖ్య గరిష్ఠాత్మకుఁ డయ్య నా పృథునిపైఁ గారుణ్య మేపారగన్.

549

1. గుణములచే వశీకృతుఁడ నైతి (చ. ట. త. ద. ద.)

వ. ఇట్లు తనమీది యనుగ్రహంబునజేసి విలంబితుండగుటయు న య్యాదిరాజన్యం
డైన పృథుచక్రవర్తి య మ్ముకుందసందర్శ నానందబాష్పజల బిందు సందోహ
కందళిత నయనారవిందుం డై య విష్ణుమూర్తిం గనుంగొని, గనుంగొనలేక
గద్గదకంఠుండై పలుకలేక యుండియు నెట్లకేలకుఁ దన హృదయంబునన ద్దేవుని
నుపగూహనంబు గావించి, త న్మూర్తిధరించి కన్నులం దొరంగు నానందబాష్పం
బులు దుడిచికొని, విలోకనంబు నేయుచు నతృప్త దృగ్గోచరుండును, గరుడ
స్కంధ విన్యస్తహస్తుండును, వసుధాతలస్థిత పాదకమలుండును నై యొప్పు
నాదిపురుషున కిట్లనియె.

550

క. వరదా ! యీశ్వర ! విను న, త్పురుషుఁడు దేహాభిమాన ¹భోగ్యములకు నీ
వర మెట్లు గోరు? నిహనుఖ, వరములు నారకుల కైన ²వఱలవె? చెప్పుమా! 155

చ. ఘన మగు దేవ ! యీ వరమె కాదు మహాత్మక ! వా గ్వినిర్గతం
బనఁదగు తావకీన చరణాంబుజ చారు మరందరూప మై
తనరిన కీర్తియున్ విని ముదంబును బొందఁగలేని మోక్ష మై
నను మదిఁ గోర నొల్ల నఘనాశ ! రమేశ ! సరోజలోచనా !

552

క. అది గానఁ బద్మలోచన !, సదమల భవదీయ ఘనయశము వినుటకు నై
పదివేల చెవులు కృపని, ³మృదియే నా యభిమతంబు నగును ముకుందా ! 553

చ. అనఘ ! మహాత్మ వా గ్గళిత మైన భవ త్పదపంకజాత సం
⁴జనిత సుధాకణానిలము సక్కఁగ విస్మృత తత్త్వమార్గ వ
ర్తను లగు దుష్టయోగులకుఁ గ్రమ్మఱఁ దత్త్వముఁ జూపఁ జాలుఁ గా
వున నిది దక్క నన్యవర మొల్లఁ బయోరుహపత్రలోచనా !

554

సీ. వినుత మంగళ యశోవిభవ ! సర్వేశ్వర ! యిందిర గుణ సంగ్రహేచ్ఛఁ జేసి
యే నీదు శివతరం బైన సత్కీర్తిని నర్థిమై వరియించె నట్టికీర్తి
⁵చతుర సత్పురుష ⁶సంగతము గల్గుచునుండ ధృతినెవ్వఁడేని యాదృచ్ఛికమునఁ
జేసియు నొకమాటు చెవులార విన్నవాఁ డనయంబును గుణజ్ఞఁ డయ్యెనేని

తే. విరతి, నేరీతిఁ బొందును ? ధరణిఁ బశువు
దక్కఁ దక్కిన తద్జ్ఞుండు దనుజభేది !
కాన నుత్సుకమతి నైన యేను లక్ష్మి
కరణి నిన్ను భజింతు నో పరమపురుష !

555

1. భోగ్యములకు (హ. తం. వా.) 2. వరలునె (హ) 3. ఇదియే నా యభిమతంబు తెసఁగు
ముకుందా (హ) 4. జనితసుధా కణానిలవళంబున (క. బి.) 5. కలిత (హ) 6. సంగమము (హ)

వ. ఇట్లు భవదీయ సేవాతత్పరుల మైన యిందిరయు నేను నేకపదార్థాభిలాషంజేసి స్పర్ధమానులగుచున్న మా యిద్దఱికినిఁ బర్యాయ సేవంజేసి కలహంబు లేకుండ నిమ్మట్లుగాక భవదీయ చరణసరోరుహ సేవాసక్త మనోవిస్తారుల మగుటంజేసి నేను నేన మున్ను భజియింతు నను తలంపుల గలహం బైననుం గానిమ్ము దేవా! యని వెండియు నిట్లనియె.

556

సీ. జగదీశ! దేవ యుష్మ త్పదకైంకర్య పరతః దనర్పు సాగరతనూజ కృత్యంబునందు నకిల్చిషబ్దుధి నేఁ బ్రీతిఁ గోరుట జగన్మాత యైన యీ రమాసతికోడి వైర మవశ్యంబు గల్గు నైనను దయాకార! నీవు దీనవత్సలుఁడవు గాన స్వల్పం బైన నధికంబు సేయుదు వట్లు గాన

తే. భవ్యచరిత! నిజస్వరూపంబునందు నభిరతుఁడ వైన నీవు న న్నాదరించు పగిది నిందిర నాదరింపవు మహాత్మా! భక్తజనలోక మందార! భవవిదూర!

557

వ. ఇట్లు గుటం జేసి సత్పురుషులైన వారలు నిరస్త మాయాగుణ విభ్రమోదయంబు గల నిన్ను భజియింతురు. వారలు భవ త్యాదానుస్మరణ రూపం బైన ప్రయోజనంబు దక్క నితర ప్రయోజనంబుల నెఱుంగరు. దేవా! సేవకజనంబులను వరంబులు వేడు మని జగద్విమోహనంబైన వాక్యంబుల బలుకుదువు. అట్టి భవదీయ వాక్యతంత్రీనిబద్ధులు లోకులు గాకుండిరేని ఫలకాములై కర్మంబుల నెట్లు లాచరింతురు? ఈశ! భవదీయ మాయావిమోహితులైన జను లేమి కారణంబున నీకంచె నితరంబులఁ గోరుచుందురు? ఇట్లు గుటంజేసి తండ్రి దనంతన బాలహితం బాచరించు నట్లు మాకు నీవ హితాచరణం బాచరింప నర్హుండ వని పలికిన *(యాది) రాజర్షియైన పృథుచక్రవర్తి యర్థవంతంబులైన వచనంబులు విని (విశ్వద్రష్ట యగు) నారాయణుండు సంతుష్టాంతరంగుండై *(యిట్లు నియె. ఓ మహారాజ! దైవప్రేరితుండ వై నాయెడ నిట్టి బుద్ధి కలుగుటం జేసి యచంచల మగు భక్తి వోడము. దానిచే దుస్తరం బగు మదీయ మాయం దరింతువు. నీవు నాచే నాదిష్టం బగు కృత్యం బప్రమత్తుండ వగుచు నాచరించిన సకల శుభంబులం బొందుదువు. మదీయ భక్తజనంబులు స్వర్గావవర్గ నరకంబులం దుల్యంబులుగా నవలోకింతురు. కావున నీ యధ్యవసాయంబు నట్టిదియ. మఱియు, మదీయాదేశంబున దుస్త్యజం బగు రోషంబును ద్యజించి నాయెడ

1. సముదయంబుల (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

భక్తిసలిపితివి గాన నిదియె నాకుఁ బరమార్హణం బగు. అని యభినందించి యను
(గ్రహించి) యతండు గావించు పూజలు గైకొని గమనోన్ముఖుం డయ్యె.
ఆ య్యవసరంబున.

558

సీ. నర సిద్ధ చారణ సురముని గంధర్వ కిన్నర పితృ సాధ్య పన్నగులును
నఖిలజనంబులు హరిపార్శ్వవర్తులు నానందమగ్నంగు లగుచు వేడ్క-
యజ్ఞేశచింతనుం డైన యా పృథువుచే సత్కారములఁ బొంది సమ్మదమునఁ
జనిరి నిజాధివాసములకు భగవంతుఁ డైన నారాయణుం డచ్యుతుండు

తే. దగ నుపాధ్యాయసహితుఁ డై తనరు పృథుని
విమలమతు లయి చూచుచు నమరవరులు
దన్ను జయజయకలిత శబ్దములఁ బొగడఁ
జనియె నప్పుడు వైకుంఠ సదనమునకు.

559

అధ్యాయము - ౨౨

వ. అంతఁ బృథుచక్రవర్తియు నింద్రియాగోచరం డయ్యును దర్శితాత్ముఁడు, దేవ
దేవుండు నైన వాసుదేవునకు నమస్కరించి, నిజపురంబునకుం జనుదెంచు సమ-
యంబున, మౌక్తిక కుసుమమాలికా దుకూల స్వర్ణతోరణాలంకృతంబును,
లలిత సుగంధధూప విలసితంబును, రత్నమయ రంగవల్లికా విరాజితంబును, ఫల-
పుష్ప లాజాక్షత దీపమాలికా స్తోభ పూగపోతాభిరామ ప్రతిగృహ ప్రాంగ-
ణంబును, మృగమద ఘనసార చందనాగరు వాఃపూర సంసిక్త రథ్యావళి-
విభాసితంబును, దరు పల్లవాభిశోభితంబు నైన పురంబుఁ ప్రవేశించి, మండిత
రత్నకుండల మణిమరీచులు గండఫలకంబులం దాండవంబులు నలువం, బురకామి-
నులు కనకపాత్ర విరచితంబు లయిన యశేషమంగళ నీరాజనంబుల నివాళింప,
శంఖ దుందుభి ప్రముఖ తూర్య ఘోషంబులును, ఋత్విజ్ఞి కాయాశీర్వాదనంబు-
లును జెలంగ, వంది మాగధ జన సంస్తూయమానుం డగుచు విగతగర్భ్యం డై
యంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి యనంతరంబ.

560

సీ. సమధిక 1 గతిఁ బౌరజన జానపదులచేఁ దనరారు వివిధపూజనల నొంది
రాజు సంతృప్తాంతరంగుండు ప్రియవరప్రదుఁడు నై వారల బహువిధములఁ
బూజించె ని వివిధంబున మహత్తరము లైనట్టి కర్మంబుల నాచరింపు
చును ననవద్యచేష్టం డై మహత్తముఁ డన నొప్పు నా పృథు మనుజవిభుఁడు

తే. మించి భూమండలమ్ముఁ బాలించి విశద
యశము సర్వ ధూచక్రమందు నిలిపి
చారు శుభమూర్తి రాజన్యవక్రవర్తి
పరమమోదమునఁ బరమపదము నొందె.

561

క. అని మైత్రేయమహాముని, యనఘుఁడు విదురునకుఁ జెప్పె నని శుకుఁ డభిమ
న్యుని సుతునకుఁ జెప్పినతెఱఁ, గని సూతుఁడు నెప్పె శౌనకాదులతోడ॥ 532

—: పృథుచక్రవర్తి సభాసదులకు సద్దర్శము సుపదేశించి బ్రాహ్మణప్రళంస చేయుట :—

వ. ఆ ప్లేఱింగించియు వెండియు నిట్లనియె. ఇ వివిధంబున నాదిరాజన్యం దైన
పృథుచక్రవర్తి యశేష గుణ విజృంభితంబును, నిర్దోషంబును, సత్పురుష
సత్కృతంబును నైన యశంబును బ్రకటంబుగాఁ జేయఁజాలు మైత్రేయునిం
జూచి మహాభాగవతుం డైన విదురుం డి ట్లనియె.

563

సీ. మునినాథ! విను పృథుజనపాల చంద్రుఁడు సౌఖ్యగోప్య మేదిసీసురులచేత
రాజ్యాభిషేక సంఘాఙ్కఁ డై దేవతా గణముచే లభ్యార్థగుణుఁడు నగుచు
వైష్ణవతేజంబు వలనొప్ప ధరియించి యర్థి నె య్యే కర్మ మాచరించె
నది నాకు నెఱింగింపు ¹మనఘాత్మ! యెవ్వని రూఢి గోదోహనరూప మైన

తే. ²విక్రమోచ్చిష్ట మై యొప్పి వెలయుచుండు
కర్మమున నిష్ఠ రాజన్యగణము బ్రదుకు
నట్టి పృథుకీర్తి ³ధరలోన నతివివేకి
తవిలి యెవ్వఁడు వినకుండు? ధన్యచరిత!

564

క. నావుడు విని మైత్రేయుం, డా విదురునిఁ జూచి పలికె నతివినయమునం
బావనచరితుఁడు పృథుఁడు ధ, రావరనుతుఁ డలఘుయశుఁడు ప్రమదం బలర॥.

సీ. రంగ దుత్తుంగతరంగ గంగాయమునా మధ్యమందు నున్నతి వసించి
తైకొని ప్రారబ్ధ కర్మ ⁴సంఘములఁ బుణ్యక్షయార్థంబుగా ననుభవించు
చును సర్వదేశంబులును దనయాజ్ఞ యప్రతిహత సత్ప్రతాపమునఁ జెలఁగఁ
బూని సప్తద్వీపములకుఁ దా నొక్కంప వైష్ణవ భూసురావళికిఁ దక్కు

1. అనఘాత్మ! భూమియే. రూఢి గవాక్పతి రూఢ యెవని (హ. తం. వా.) 2. విక్రమో
ద్గీప్తయై యొప్పి వెలయు నట్టి (తం. హ.) యద్విక్రమోచ్చిష్ట మశేష భూపాః, లోకాన్సపాలా
ఉపజీవంతి కామ, మద్యాపి తస్మై వద కర్మ శుద్ధమ్ (21-10) 3. ధరవివేకై నవాఁడు (క. బ)
4. క్షయార్థంబు నఖిల పుణ్యంబుం ననుభవంపుచును (హ)

తే. ధరణిఁ దక్కినప్రజ తెల్ల దండధరునిఁ
బోలి వర్తింపుచును గొంతకాల మరుగఁ
దవిలి యొకనాఁడు దీర్ఘ సత్రంబు నేయ
నర్థి గైకొని దీక్షితుం డయ్యె నందు.

566

తే. రాజముషి దేవముషి పితృ బ్రహ్మముషులు
జనవరునిచేత విహితపూజనము లొంది
సమధితైశ్వర్యగతి నున్న సమయమునను
జిరకుభాకారుఁ డా రాజశేఖరుండు.

567

సీ. ఉన్నతోన్నతుఁడు సముత్తుంగభుజుఁడు సన్మహనీయతర శోభమానముఖుఁడు
చారు సంపుల్ల కంజారుణేక్షణుఁడు సునాసాపుటుండు మందస్మితుండు
వక్రసూక్ష్మ స్నిగ్ధ వర నీలకేళుండు కమనీయరుచి కంబుకంధరుండు
సుభగ విశాలవక్షుండును ద్రివళిశోభిత మధ్యభాగుండు పృథునితంబ

తే. మండలుండు నావర్తసమాన నాభి
వివరుండును గాంచన స్తంభ విలస దూరు
రాజితుండును నరుణచరణుండు లలిత
నవదుకూలోత్తరీయుఁ డున్నతయకుండు.

568

వ. మఱియు నియమనిమిత్తంబునం బరిత్యక్తభూషణుఁ డగుటంజేసి వ్యక్తాశేష
గాత్రశ్రీకుండు, కృష్ణాజినధరుండు, శ్రీమంతుండు, కుశహస్తుండు, కృతోచి
తుండు, శిశిర స్నిగ్ధ తారాక్షుండు నైన పృథుచక్రవర్తి సభామధ్యంబున
తారాగణమధ్య భాసితం డగు సుధాకరునిం బోలి వెలుంగుచు లేచి నిలుచుండి
సదస్య సంతోష దాయకంబులు, చిత్రపద విరాజితంబులు, ప్రసన్నంబులు,
పరిశుద్ధంబులు, గంభీరార్థంబులు, నవ్యాకులంబులు నైన భాషణంబుల నిట్ల నియె.

క. వినుఁ డీ సభ్యులు ధర్మము, ససయము నెఱుంగంగఁ గోరునట్టి జనుఁడు డాఁ
దన తలఁపునఁ గల యర్థముఁ, జను నెఱిఁగింపంగ ధీరసత్పురుషులకు॥.570

సీ. ఏను నీ లోకవితానంబు లెల్లను శాసించి భూప్రజా సంతతులను
దత్త ద్విహితవృత్తి దానంబులను జేసి రక్షింప వివిధమర్యాద దప్పి
పోకుండ నిలుపుటకై కమలజుచే నియోగింపఁబడితి నిట్లొనరియుంట
నట్టి ప్రజాపాలనా ద్యనుష్ఠాన పశంబునఁ బ్రాక్రమ్యసాక్షి యీకుఁ

తే. డెట్టి వానికి సంతృప్తి నెనఁగుచుండు
నట్టివానికి నేలోక మండ్రు బుధులు
1కామదుఘమైన యట్టి లోకంబు నాకు
సరవి గలుగు ననుష్ఠానపరుఁడ నగుట.

571

వ. ఇట్లు ప్రజల ధర్మంబులయందు ననుశాసింపక యర్థకాముం డై వారివలన నప్పు
నంబులు గొనెనేని వారల పాపంబు దనకుఁ బ్రాపింపం దేజోహీనుడై భూ
విభుండు చెడుం గావున * (భూపతిహితార్థంబునకు స్వార్థంబునకు) నసూయా
రహితు లై ప్రజల వాసుదేవార్పణ బుద్ధింజేసి ధర్మం బాచరింపవలయు. ఇదియ
న న్న నుగ్రహించుట. అదియునుం గాక (పితృ దేవర్షి తుల్యు లగు మీరలను
మోదించి) కర్తయు ననుశాసకుండు (ననుజ్ఞాతయు నైన) నాకుఁ బరలోకంబున
నేఫలంబు గలుగు నట్టి ఫలంబునకు సదృశం బైన కర్మం బాచరింపవలయు.
అట్లైన సంతోషంబు నొందుదు. అనిన వార లా రాజేంద్రున కిట్లనిరి. 572

క. జననాయక ! ప్రజ లిరవొం, దిన ధర్మము లెల్ల వాసుదేవార్పణ బు
ద్ధినిఁ జేయవలయు నంటివి, యనయము న వ్యాసుదేవుఁ డనఁ గలఁడె! మహి॥.

సీ. 2అన విని వారికి మనుజేకుఁ డను నర్హతములార ! వినుఁడయ్య ! తవిలి మీరు
యజ్ఞాధిపతి యైన యఖిలేశ్వరుఁడు గొన్ని మతములఁ గలఁడు ధీమంతులార !
యల్లైన మీరలు నందుకు విప్రతివత్తి 3గల్గుట నుపపన్న మరయఁ
గాదంటిరేని యా మనునిచే రచిత మై కాంతిమంత మగు జగంబు గానఁ

తే. బడుచునున్నది యిట్టి ప్రపంచ రచిత
కర్మవై చిత్ర్య మ మ్మేటి గలుగకున్న
4నమర దది త దుక్తు లుపపన్నములు గావు
కాన న వ్యాసుదేవుండు గలఁడు మఱియు.

574

వ. అదియునుం గాక యీ జగద్వైచిత్ర్యంబు కర్తయైన యీశ్వరుండు లేకున్నం
గర్వవశంబునం జేసి యుపపన్నం బగు నంటిరేని. 575

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. కామదుఘమైనయట్టి లోకంబు నాకు (హ. తం. వా.)

2. అనిన వారికిని జనాధిపుఁడను నర్హ (హ) 3. గల్గుటను బ్రసన్నమరయ (హ. తం. వా.)

4. నది తదీయోక్తులును ప్రసన్నములు గావు (హ); అమర నది తదుక్తులుఁ బ్రసన్నములు గావు
(హ. తం. వా.)

సీ. పూని ప్రియప్ర తో త్తానపాద ధ్రువ మనుల కన్మ త్పితామహః ఉనంగః
దగు నంగిమేదిసీధవునకు మతియును వినుతి కెక్కిన పృథివీపతులకుఁ
బద్ధసంభవ భవ ప్రహ్లాద బలిచక్రవర్తి ప్రముఖ భాగవతుల కర్తి
వర్గ సుస్వర్గావవర్గంబులకు ననుగత కారణుం డన ఘనత కెక్కి

తే. హీను లగు మృత్యు దౌహిత్రుఁ డైన వేన
ముఖ దురాత్ములు ధర్మవిమోహితులును
దక్కఁ తక్కినవారికిఁ దాఁ 1 బ్రపన్న
వరదుఁ డై యిచ్చు నభిమతావళుల నతఁడు.

576

వ. ఇట్టి విద్వదనుభవంబున భువనహితుం డగు వాసుదేవుండు లేడనుట యుప
పన్నంబుగాదు, అదియునుం గాక.

577

ఉ. భూరి తపోభిరామ 2 మునిపూజన మెవ్వని పాదపద్మ నే
వారతి వృద్ధిఁ బొంది యనివారణఁ బూర్వ 3 భవానుసార సం
సార మహోగ్ర తాపము భృశంబుగఁ బాపఁగ నోపుఁ ద త్పదాం
భోరుహజాత దేవనదిఁ బోలి యశేష మనోఘహరియై.

578

వ. మతియు.

579

చ. అనుపమభక్తి నెవ్వని పదాంబుజమూలము మందిరంబుగా
ననయముఁ బొందు వాఁడు నిహతాఖిల భూరి మనోమలుండు స
ద్విసుత విరక్తి బోధ ధృతి 4 వీర్య విశేష సమన్వితుండు దా
ననఁ దగి భూరి సంస్మృతి మహత్తర దుఃఖము నందఁ డెన్నఁడున్.

580

క. నారాయణుండు జగదా, ధారుం డగు నీశ్వరుండు దలఁప నతనికిఁ
లే రెండు సములు నధికులు, ధీరోత్తముఁ డతఁడు నద్వితీయుం డగుటఁ.

581

వ. అదియునుం గాక.

582

ఉ. కర్మవశంబునం జగము గల్గును హెచ్చు నడంగు నన్నచోఁ
గర్మము బుద్ధిఁ జూడ జడకార్యము గాని ప్రపంచ కల్పనా
కర్మమునందుఁ గర్త యనఁగా విలసిల్లఁగఁజాల దీ జగ
త్కర్మక కార్యకారణము గావున నీకుఁడు, విష్ణుఁ డారయఁ.

583

వ. కావున మీర ల వ్యాసుదేవుని నధికారానుసారంబున నిశ్చితార్థఫలసిద్ధి గలవార
లై మనో వా క్కాయ కర్మంబుల నిష్కపటవృత్తిం దగిలి వినుతి నతి పరిచర్యా

1. బ్రసన్న (హ) 2. పూజ్యము లెవ్వని (చ. జ. డ.) 3. భవానుబంధ (ట. జ.) 4. వీర్య
విశేష మనీష వంతుడు (క. చ. ట. వ. బ.)

పూర్వకంబుగాఁ గామదుఃఖంబులైన యతని పాదపంకజంబులు భజియింపుండు.
అదియునుం గాక.

584

సీ. రూఢి నీశ్వరుఁడు స్వరూపంబునంజేసి పూని విశుద్ధ విజ్ఞాన ఘనుఁడు
నగుఁబుండు ¹నైనఁ దా నరయని కర్మమార్గమునందు ప్రీహృది ద్రవ్యములను
శుక్లాది గుణము విస్ఫుర దవఘాతాది సత్క్రియలును మంత్ర సంచయంబు
సంకల్పమును యాగసాధ్య మైనట్టి యఖండోపకారంబు ఘనపదార్థ

తే. ²శక్తియు మఱి జ్యోతిష్టోమ సంజ్ఞకమ్ము
నను ననేక విశేష గుణతను మెఱయు
నట్టి యధ్వరరూప మై యఖిల జగము
నందు ననిశంబు ప్రఖ్యాతి నొందుచుండు.

585

ప. అదియునుంగాక దారుస్థితం బైన యనలంబు త ద్దారు గుణంబులైన దైర్ఘ్య
వక్రత్వాదికంబుల ననుసరించు చందంబున నవ్యక్తంబును, దత్ ఖేభకం బైన
కాలంబు, వాసనయు, నదృష్టంబు నను కారణంబులం బుట్టిన శరీరంబునందు
విషయాకారం బైన బుద్ధి నొంది, త ద్విషయాభివ్యంగ్యం బైన యానంద
స్వరూపుం డగుచు క్రియాఫలంబునఁ బ్రసిద్ధియు నొందు. అని చెప్పి వెండియు
నిట్లను. మదీయ జనంబు లీ మేదిసీతలంబున దృఢప్రతులై యజ్ఞ భుగీశ్వరుం
డును, గురుండును నైన నర్యేశ్వరుని హరిని నిరంతరంబును స్వధర్మయోగం
బునం బూజింపుచున్నవారలు. (వారు) న న్నాశ్చర్యకరంబుగా ననుగ్రహించు
వారు. అని హరిభక్తిరతులైన య మహాత్ముల నుతియించి వెండియు
నిట్లనియె.

586

మ. వర సంపద్విభవ ప్రతాప శిమహదై శ్వర్యంబులుం బొల్పు నీ
ధరణీనాథుల తేజ మంచిత తపో దాంతి క్షమా విద్యులం
గర మొప్పురు ధరాసుపర్వ హరిభక్త శ్రేణులం దెప్పుడుం
ధరలోనం బ్రభవింపకుండు నని య ద్ధాత్రీవిభుం డిట్లను.

587

చ. అరయఁగ నే ధరామర పదాంబుజ రేణువు లర్ధిఁదాల్చి య
ప్పరమ పురాణపూరుషుఁడు బ్రాహ్మణదేవుఁడు నైనయట్టి యీ
శ్వరుఁడు ⁴సదానపాయినని సాగరకన్యను సర్వలోక వి
స్ఫురిత పవిత్రకీర్తియును బొంది విభూతిఁ దనరెచ్చఁగావును.

588

1. నయినను నరయనీ (చ. ప. త. జ. డ.) 2. శక్తియును మఱి సోమాది సంజ్ఞకమ్ము (హ)
3. సుమతైశ్వర్య (తం. వా.) 4. సదానపాయయగు (హ)

సీ. ఏ వసుధామర నేవను జేసి యశేషగుణాన్విత స్థితిఁ దనర్చు
సర్వేశ్వరుఁడు మఱి సంతృప్తుఁ డగు నట్టి ధరణి¹దివిజులఁ దద్ధర్మవరులు
నలఘు వినీతులు నై యవశ్యంబును ²సేవింపరే! ధరాదేవ నిత్య
నేవచేఁ బురుషుఁడు చిరతర జ్ఞాన విద్యాభ్యాసి గాకున్న నైన నతఁడు

తే. వేగమున నంతరంగంబు విశద మగుటఁ
జేసి కై వల్య పదమునుఁ జెందు నట్లు
గాన లోకులు భూదేవతా నికరముఁ
దగిలి భజియింపవలయు నుదాత్త మతిని.

589

ప. మఱియు.

590

సీ. విజ్ఞానఘనుఁ డన వెలయు నీశ్వరుఁడు తత్త్వజ్ఞాను లై నట్టి వారిచేత
దీపింప నింద్రాది దేవతోద్దేశంబు నను భూమిసుర ముఖంబున హతంబు
లగు హవిస్సులఁ దృప్తి నందినగతి నచేతన మైన హతాశన ముఖంబు
వలన వేల్చిన హవిస్సులచేతఁ దృప్తుండు గాకుండుఁ గావున లోకమందు

తే. నగ్నిముఖమునకంటె ధరామరేంద్ర
ముఖము పరిశుద్ధ మత్యంత ముఖ్య మనఁగఁ
దనరు నదిగాక భూసురార్చనము సకల
జనులు గావింపఁ దగు నార్యజనములార!

591

ప. అదియునుం గాక.

592

సీ. ఏ వేదమం దేని యీవిశ్వమెల్లను ³దర్పణ ప్రతిబింబిత ప్రభూష
నివహంబు కై వడిఁ ⁴దవిలి ప్రకాశించు ⁵నట్టి విరజమును నవ్యయంబు
నగుచు సనాతనం బగు వేద మే ధరాదేవతాజనములు దినముఁ దగిలి
⁶మహిత శ్రద్ధా తపో మంగళ మౌన సంయమ సమాధులఁ బొలుపారు చుండి

తే. యర్థ సదసద్విచారు లై యధికరింతు
రట్టి వారల పద⁷రజం బర్థిఁ దాల్చు
నలఘులకు సర్వ పాపక్షయంబు నఖిల
సద్గుణావాప్తియును నగుఁ జతురులార!

593

1. దివిజులు (హ) 2. సేవింపుడి (హ) 3. దర్పణ ప్రతిబింబిత మగు వస్తు (హ. వా.)

4. దివిరి (హ) 5. నది విరజము మఱి యవ్యయంబు (హ) 6. మహిని (హ) 7. రజంబంది తాల్చు (హ)

వ. కావున నట్టి విప్రపాద సరోజరేణువు లేనును గిరీటంబున ధరియింతు. ఇట్లు బ్రాహ్మణ భజనంబునం జేసి యవాప్త సకల గుణుండు, శీలధనుండు, కృత జ్ఞుండు, శ్రద్ధాయుక్తుండు నైన మహాత్ము నఖిల సంపదలు ప్రాపించు. కావున గోబ్రాహ్మణ కులంబును, నమచర సమేతుం డైన జనార్దనుండును నాయెడం బ్రసన్ను లయ్యెదరు గాక. అని పలుకుచున్న పృథుచక్రవర్తిం గనుంగొని పితృ దేవ ద్వీజ సత్పురుషులు సంతృప్తాంతరంగు లై సాధువాదంబుల నభినందించి యి ట్లనిరి.

594

క. మనుజేంద్ర! నీ కతంబున, ననుపమ ఘన బ్రహ్మదండహతుఁ డత్యఘవ ర్తనుఁడు నగునట్టి వేనుం, డనయము నరకంబువలన నర్థిఁ దరించెఁ.

594

వ. కావునం 'బుత్రేణ లోకాః జయతి' యను వేదవచనంబు నిశ్చయంబు. అదియునుం గాక.

596

చ. పురుషవరేణ్య! హేమకశిపుండు రమాలలనేకు నిందచే నరకము నందఁగోరియు గుణజ్ఞుఁడు భాగవతుండు నైన యా వర తనయప్రభావమున వాసికి నెక్కి విధూతపాపుఁ డై 'నిరయముఁ బొందఁ డయ్యె నతి నిర్మలకీర్తిఁ దనర్చెఁ గావునఁ.

597

క. అని పలికి వీరవర్యుం, డనఁ దగు² పృథుచక్రవర్తి నయుతాబ్దంబుల్ దనరఁగ జీవించువు గా, కని తగ నాశీర్వదించి యభిమత మొప్పఁ.

598

వ. వెండియు నిట్లనిరి. †(దేవా! నీకు సకల లోకభర్త యగు నారాయణునందు నిట్టి భక్తి వాడముటం జేసియు) బ్రహ్మణ్యదేవుండు, నుత్తమశ్లోకుండు నైన సర్వేశ్వరుని సత్కథాజాలంబు వ్యక్తంబునేయుచున్న నీవు మాకు నాథుండ వగుటంజేసియు, నేము ముకుందదాసుల మైతిమి. భవదీయ ప్రజాశాసనంబును ప్రజానురాగంబును గారుణ్యమూర్తు లైన మహాత్ములకు స్వభావంబులు గావున నాశ్చర్యంబు గాదు. దైవసంజ్ఞితంబు లైన కర్మంబులచేత వినష్టజ్ఞానుల మై పరిభ్రమించు మాదగు తమఃపారంబుఁ గంటిమి. ఏ సర్వేశ్వరుండు బ్రాహ్మణ జాతి నధిష్ఠించి క్షత్రియులను, క్షత్రియజాతి నధిష్ఠించి బ్రాహ్మణులను, నీ యభ యంబు నధిష్ఠించి విశ్వంబును భరించు నట్టి వివృద్ధసత్త్వుండు, సర్వరూపుండు, మహాపురుషుండు నైన పృథునకు నీశ్వరబుద్ధింజేసి యేము నమస్కరింతు మను సమయంబున.

599

1. నిరయమునందు పొందక వినిర్మల కీర్తి (క. ట. జ. డ.) 2. శాశ్వతంబులగు హయన ముల్ (హ) † తా. ప. ప్రతుల లో లేదు.

అధ్యాయము - ౨౨

:- పృథుచక్రవర్తి యొద్దకు సనకాదు లరుగుదెంచుట :-

క. వినువీధినుండి మెల్ల నఁ, జనుదెంచిరి బాలసూర్య సంకాశతనుల్
జనవినుత ! సిద్ధవర్యులు, సనకాదులు శేముషీ విచక్షణు లంతఁ. 600

వ. ఇట్లు చనుదెంచిన. 601

క. అనఘాత్ము లతిథిరూపం, బున రా గృహమేధి ప్రాణములు నుద్గతిచేఁ
దనరినఁ బ్రత్యుద్గతి ¹వం, దనముల మరలం బ్రతిష్ఠితము లగు ననుచుఁ. 602

క. వినబడు వచనస్యాయం, బున నుద్గతము లగు ప్రాణములఁ గ్రమ్మఱఁ బొం
దను గోరువాఁడునుం బలె, ననుచర ఋత్విక్సదస్యఁ డై పృథుఁ డంతఁ. 603

తే. ²ఇంద్రియేకుఁడు గంధాదికేష్టగుణముఁ
గూర్చి యుద్గమనక్రియఁ గోరి చేయు
పగిడిఁ బృథుచక్రవర్తి సంభ్రమముతోడ
మహితభక్తినిఁ బ్రత్యుద్గమంబు నేనె. 604

క. ఘన గౌరవమున న మ్ముని, జక చిత్తవశీకృతుండు సభ్యుఁడు ప్రియుఁడుఁ
వినయానత కంధరుఁ డై , జనవరుఁ డా పరమయోగిచంద్రుల నెలమిఁ. 605

సీ. పూని యర్హాసనాసీనులఁ గావించి కర మర్థి విధివత్ప్రకారమునను
బూజించి త త్పదాంభోరుహ జ్ఞానసలిలంబు లాత్మమస్తమునఁ దాల్చి
హాటకకలిత సింహాసనాసీను లై విహితాగ్నులను బోలి వెలుఁగుచున్న
శర్వాగ్రజన్ముల సనకాదులను జూచి యతుల శ్రద్ధా సంయమావ్యతుండుఁ

తే. బరమ సంప్రీతమతియు నై పలికె రాజు
గోరి యో మంగళాయనులార ! పూర్వ
భవమునం దెద్ది మంగళ ప్రద సుకర్మ
మేను జేసితి ? మిముఁ జూచ నిపుడు గలిగె. 606

వ. అని వెండియు. 607

క. భువి నెవ్వనియెడ విప్రులు, భవుఁడును విష్ణుఁడుఁ దదీయభక్తులును బ్రస
న్నవదను లగుదురు వానికి, భువిని దివి నసాధ్యకర్మములు లే వనఘా! 608

వ. అని మఱియు ననఘాత్ములార! లోకంబుల నీక్షింపుచుం బర్యటనంబు నేయు
మిమ్ము సర్వదర్శనుం డై న యాత్మనుం గనుంగొనం జాలని సర్వదృశ్యంబు

1. వం, దనముల పునః ప్రతిష్ఠితము(క.జ.) 2. ఇంద్రియాదీకుఁ డగు జీవు డింద్రియముల(క.చ.)

చందంబున నీ లోకంబు గనుంగొనం జాలకుండు. అట్టి మహాత్ముల రై న మీ దర్శనంబునంజేసి ¹యేను ధన్యుండ నైతి. అదియునుం గాక. 609

చ. అరయ ధరిత్రి నెవ్వనిగృహంబు మహార్హ జనోప²భోగ్య వి
స్ఫురిత తృణాంబు భృత్య గృహభూముల సారె దనర్చు నట్టి మం
దిరపతి పేదయైన జగతిం గడు ధన్యుఁ డటండ్రు గాన ను
స్థిరమతి మీరు వచ్చుట నశేషచుభంబుల నేను బొందెదఁ.

610

వ. అదియునుం గాక. 611

చ. పరమతులార ! యెవ్వని వివాసముఁ ³దీర్ఘపదాంతరంగు లై
పరఁగినయట్టి భాగవత పాదజలంబులు సోఁకవేని త
త్పురుషుఁడు భూరిసంపదలఁ బొంపిరిపోయిన నై న వాని మం
దిర మురగప్రకీర్ణ జగతీజముఁ బోలు నటండ్రు కోవిదుల్.

612

వ. అని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 613

సీ. పరమపావనులార ! బాల్యంబునం దుండి మానిత శ్రద్ధాసమన్వితులును
గుణనిధుల్ ధైర్యయుక్తులు ముముక్షువులు నై యధికవ్రతంబుల నాచరింతు
రట్టి పుణ్యులు భవదాగమనంబు స్వాగతమయ్య! సత్కృపాకలితులార !
యనివారిత వ్యసనార్ణవం బైనట్టి భూరి దుర్లంఘ్య సంసారమందు

తే. మతివిహీన స్వకీయ కర్మములఁజేసి
యశరి మగ్నుల మై యింద్రియార్థములనె
తివిరి పురుషార్థములు గాఁగఁ దెలియు మాకుఁ
గుళల మున్నదె ? లోకైకకుళలులార !

614

వ. మీరలు నాత్మరాము లగుటంజేసి మీయందుఁ గుళలాకుళలరూపంబు లై న
మతివృత్తులు సంభవింపవు. కావునఁ గుళలప్రశ్నం బుపవన్నంబు గాదు. కాన
నేను గృతవిశ్వాసుండ నై సంతపులైన వారలకు సుహృత్తులైన మిమ్ము
నాకు నీ సంసారంబునందు నేమిట వేగంబు క్షేమంబు గలుగు నని యడిగెద.
అత్తవంతులకు నాత్మయు, నాత్మభావనుండు నై న యీశ్వరుండు భక్తానుగ్ర
హంబుకొఱకు నీ లోకంబుల మీ వంటి సిద్ధరూపంబున వర్తింపుచుండు. అని
పలికిన యతని గంభీరార్థ గౌరవంబులును, ⁴భుభుకరంబులును, న్యాయ సహితంబు

1. యేను ధన్యుల మైతిమి (క. చ. ట. త.) 2. యోగ్య (క. రం.) 3. మరిగియున్న (క)

4. శోభమానంబులు (క. త. చ.)

లును, మితాక్షరంబులును, శ్రోత్రప్రియంబులును నైన వచనంబులు విని, సంప్రీత
చేతస్కుండును. మందస్మితుండును నైన నత్కుమారుం డిట్లనియె. 615

మ. ధరణీశోత్తమ! సర్వభూత హిత ¹చేతస్కుండ వై ధర్మసు
స్థిర భాగ్యోదయ ²శాలి వై యెసఁగు నీచే సాధులోకోత్తరో
త్తర సంప్రశ్నము నేయఁగాఁబడె మహాత్మా! సాధులోకైక స
చ్చరితంబుం దలపోయ నిట్టిద కదా! చర్చింప లోకత్రయి³. 616

తే. ధరణి సజ్జనసంగంబు దలఁప సుఖయ
సమ్మతం బగు వారలు సలుపునట్టి
సరస సంభాషణ ప్రశ్న సరణి నిఖిల
జనములకు సుఖకర మగు జనవరేఱ్య! 617

ప. అని యభినందించి మోక్షసాధనోపదేశ కాముం డైన పృథుచక్రవర్తికి వెండియు
నిట్లనియె. 618

సీ. ధరణీశ! మధునిషాదనుఁ డైన యట్టి నారాయణు లలిత పాదారవింద
వర గుణధ్యాన ధీ పరిణతత్వంబున సకలాత్మ మలవిమోచనము నైన
రతియును నిత్యవైరాగ్యంబు మొదలనే లోకోత్తరుఁడవైన నీకుఁ గలవు
సమ్యగ్విచార! శాస్త్రములందు జనులకు నేమంబునకును నిశ్చితములైన

తే. ⁴యాత్మ కన్యము లగువానియందు వీత
రాగత దలంప నిర్గుణబ్రహ్మ మైన
యాత్మయందుల రతియును ననఁగ నివియ
హేతువులు బుద్ధిఁ జింతింప నిద్ధవరిత! 619

ప. కావున శ్రద్ధయు, భగవద్ధర్మచర్యయు, దద్విశేష జిజ్ఞాసయు, నాధ్యాత్మిక
యోగవిష్ణయు, ⁵యోగేశ్వరోపాస్తియు, ⁶బుణ్యశ్రవణుం డైన నారాయణ
రథాలాపంబు, నర్థేంద్రియారాము లైనవారలతోడి సంగతియందు ⁷విరక్తియు,
వారల కభిమతంబులైన యర్థకామంబులందు ననాకాంక్షయు, సర్వేశ్వరుని
గుణకీర్తనామృతపానంబు దక్క నితరపదార్థ వైరాగ్యంబు వొంది యాత్మా
రామతం గలిగి విజనస్థలంబులందుల రుచిగలుగుటయు, నహింసయు, ⁸శమాది
ప్రధాన వృత్తియు, నాత్మహితానుసంధానంబును, భగవత్కథానుస్మరణంబును,

1. చేతస్కుండవు (క) 2. శాలియైన (క. చ. డ. ద.) 3. ఆత్మవ్యతిరిక్త వస్తువునందు
(చ. జ. ద.) 4. యోగేశ్వరోపాస్తి (హ. తం. వా.) 5. బుణ్యశ్లోకుడు (క. ట.) 6. విరక్తియు
(క. చ. జ. డ.) 7. శమదమాది (క. చ. త.)

నకామ్యంబు లైన యమనియమంబులు * (నితర భక్తిమార్గాగర్హణంబును, యోగక్షేమార్థ క్రియారాహిత్యంబును) శీతోష్ణాది ద్వంద్వసహిష్టుతయు భాగవత కర్ణాలంకారభూతంబు లగు భగవద్గుణాభిధానంబులు నను వీనిచేత విజృంభ మాణం బైన భక్తియోగంబునం జేసి యనాత్మయందు నసంగంబును, (గార్య కారణ రూపం బగు) నిర్గుణ బ్రహ్మంబునందు రతియు నెప్పుడు గలుగునప్పుడు సదాచార్యానుగ్రహవంతుడైన పురుషుండు (బహ్మనిష్ఠులతోడఁ) జెలిమి నేయుచు నీషణత్రయంబు వర్జించి ప్రకృతిం జేరక జ్ఞానవైరాగ్య వేగంబునం జేసి.

620

సీ. అనఘ! సాక్షాత్కార మగు భక్తి యోగాగ్నిగడఁగి జీవాధారకమును¹ బంచ భూతాత్మకంబు నై పొలుచు హృద్గ్రంథినిఁ బూని స్వకారణభూత మైన యరణి దహించు హతాశను కై వడి నిర్దహించిన నిట్లు నెఱసి దగ్గ చిత్తుడై ముక్త నిశ్శేషాత్మగుణుఁడు సద్ధర్ముఁడు నైన యతండు మిగుల

తే. నర్థి బాహ్యంబు లైన ఘటాదికములు
నాంతరము లైన సౌఖ్యదుఃఖాదికములు
నను విభేదము లాత్మ² భేదనము లగుట
న య్యుపాధివివాశంబు నందఁగలఁడు.

621

వ. అది యెట్లునన.

622

చ. పురుషుండు నిద్రవోఁ గలలఁబొందిన యాత్మనుపై కహేతు వై
పరఁగిన రాజభృత్యజన భావ గుణంబులు సంప్రబోధమం
దరయఁగ మిథ్య యైనగతి నాంతర బాహ్య గుణప్రభేదముల్
పరువడి గానకుండు జనపాలనశీలన! నిత్యభేలనా!

623

వ. మఱియును ద్రష్టయైన యాత్మయు, దృశ్యం బైన యింద్రియార్థంబు నను వీనికి నహంకారంబు సంబంధహేతు వగుటంజేసి, యది యంతఃకరణంబునం గలుగుచుండు జాగ్రత్స్వప్నంబుల యందు నీ భేదంబు గనుంగొనుచుండు. ఇట్టి యంతఃకరణంబు లేనిది యగు సుషుప్తి కాలంబునం బురుషుండు జలదర్పణాది నిమిత్తాభావం బగునప్పుడు బింబ ప్రతిబింబభేదంబు గనుంగొనని చందంబున దృశ్యభేదంబు గనుంగొనకుండుం గావున నంతఃకరణనిలయంబు నొందిన భేదంబు గనకుండుట నిశ్చయం బని పెండియు నిట్లనియె.

624

*తా,వ. ప్రతులలో లేవు. 1. బంధ (తం. వా.) 2. భేదకములగుట (హ); సాధకములగుట

సీ. భువి విషయాకృష్టభూతంబు లైన యింద్రియములచేతను దివిరి మనము
దగ విషయాసక్తిఁ దగిలి యంతర మైన మహిత విచారసామర్థ్య మెల్ల
శరకుకాది స్తంబజాలంబు ప్రాదత్యములు గ్రోలుగతిఁ గ్రమంబున హరించు
నీ రీతి సంతర్విచార సామర్థ్యంబు నపహృతం బైన పూర్వాపరాను

తే. మేయ ¹సంధానరూప సంస్కృతి నశించు .

నది నశించిన విజ్ఞాన మంతఁ దొలఁగు

నట్టి విజ్ఞాననాశంబు నార్యజనులు

స్వాత్మ కది సకలాపహ్నవం బటండ్రు.

625

వ. అదియునుం గాక “ఆత్మన స్తు కామాయ సర్వం ప్రియం భవతి” యను వేద
వచనంబునంజేసి విషయంబులకుం ద్రియతమంబైన యాత్మోపాధికంబు నొంది,
యాత్మావహ్నవంబునం బాటిల్లు స్వార్థనాశం బెద్ది గలుగు దానికంటె లోకం
బున సధికం బైన స్వార్థనాశంబు లేదు. అది యెట్లనిన సర్వార్థనాశంబునకు
స్థైర్యంబు నొందించునట్టి యర్థకామాభిధ్యానంబునం ద దేతుకం బైన స్వార్థ
నాశంబునం బిరోజుపరోక్షరూప జ్ఞానంబు నశించుం గావున నాత్మావహ్నవంబున
కంటె సధికతరం బైన సర్వార్థనాశంబు లేదు. అని వెండియు నిట్లనియె. 626

సీ. అనఘ! యీ సంసార మతిశయంబునఁ దరియింపంగ మది నిశ్చయించువాఁడు
గైకొని ధర్మార్థ కామ మోక్షములకు నతివిఘాతుక మెద్ది? యట్టిదాని
వలన సంగము సేయవలవదు ధర్మాదులందుఁ ద్రివర్గంబు సంతకోగ్ర
భయకారి యగుటను బరమమోక్షంబె ముఖ్యార్థ మై విలసిల్లు నంద్రు బుధులు

తే. భువి గుణవ్యతికరమునఁ బుట్టినట్టి

యజ్జజాతాదులకు నస్మ దాదులకును

గాలవిధ్వంసి తాఖిలక్రమము గల్గుఁ

గలుగ దెన్నఁడు సేమంబు గాన వినుము.

627

వ. కావున మోక్షంబె పరమపురుషార్థం బని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. సరేంద్రా!
దేహేంద్రియ ²ప్రాణ బుద్ధ్యహంకార పరివృతంబు లైన యీ స్థావరజంగమం
బుల హృదయంబులందు వ్యాపకుండును, బ్రత్యక్షభూతుండును, బ్రత్యగ్రూపుం
డును, భగవంతుండును నైన యీశ్వరుం డంతర్యామి రూపంబునం బ్రకాశింపు
చుండును. ఆదినారాయణుని స్వరూపంబుగాఁ దెలియుము. అని వెండియు
నిట్లనియె.

1. సంధానరూప (హ) 2. ప్రాణేంద్రియ (హ)

ఉ. భూవర! యే మహాపురుష భూషణునందుల నీ సమస్తవి
శ్వావళి లీలమై సదసదాత్మక భావము నొంది భూరి మా
యావిభవంబులం ¹దగి సమగ్ర వివేక విరోధి స్రగ్ధనా
శీషబుద్ధిఁ ²దోచుచు విశేషగతిఁ వెలుఁగొందు నెప్పుడుఁ.

629

చ. సుమహిత నిత్యము క్త పరిశుద్ధ విబుద్ధ సుతత్త్వఁ డై యురు
క్రముఁ డభిభూత సత్ప్రకృతి కర్మకళంకుఁడు నైన యట్టి యు
త్తమచరితుం గృపాకరు నుదాత్తగుణోన్నతు నీశ్వరేశుఁ జి
త్తమునఁ దలంపుమయ్య! జనతా పరిరక్షణ! దుష్టశిక్షణ!

630

సీ. వసుమతీనాథ! యెవ్వని పాదపద్మపలాశవిలాస సల్లలితభక్తి
సంస్మరణంబుచే సజ్జనప్రకరంబు ఘనకర్మసంచయ ³గ్రథిత మగు న
హంకార మను హృదయగ్రంథిఁ ⁴జెఱుతురు వివరింప నిట్లు నిర్విషయమతులు
మహి నిరుద్ధేంద్రియమార్గులు నై నట్టి ⁵యతులకుఁ జేరంగ నలవికాని

తే. యట్టి పరమేశుఁ గేశవు నాదిపురుషు
వాసుదేవుని భువనపావనచరితు
నర్థి శరణంబుగాఁ ద త్పదాంబుజములు
భక్తి నేవింపు గుణసాంద్ర! పార్థివేంద్ర!

631

మ. అరిషడ్వర్గ ⁶మహోగ్ర నక్రనికర వ్యాకీర్ణ సంసార సా
గర మట్టోదర ⁷కీర్తనాతరణి సాంగత్యంబునం బాసి తా
⁸మరుదార న్నసుఖాపహ ప్రకట యోగాది క్రియాయుక్తిచేఁ
దరియింప న్మదిఁ గోరువారలకు దుర్దాంతం బగుం గావునఁ.

632

మ. ధరణీశోత్తమ! నీవు కేవల సముద్యద్భక్తి ధీయుక్తిమై
పర గోవింద పదారవిందయుగ భాస్వన్నావ సంధించి దు
స్తర భూరి వ్యసనాకరోల్లసిత దుర్దాంతోగ్ర గంభీర సం
సరణాంభోధిఁ దరింపుమయ్య! పరమోత్సాహంబు దీపింపఁగఁ.

633

క. అని యీగతిఁ బంకరుహా, సనసుతుఁడు⁹ని బ్రహ్మబోధశాలియు నగు నా
ఘన యోగివల్లభునిచే, తను దెలియఁగబడిన బ్రహ్మతత్త్వం డగుచుఁ.

634

1. దగిలియగ్ర వివేక (చ. ట. జ. డ.) 2. దోపుచు (హ) 3. గ్రథితమైన (క. జ. డ. ద. బ.)

4. చేరరు (హ) 5. యతులును జెరుపలేరేమి జెప్ప (క. చ. త. జ. డ. బ. ద.) 6. మహోర్మి నక్ర
హ. తం. వా.) 7. కీర్తనాద్యుడుప (హ) 8. అరుదారంగ నహపహ ... (హ. తం. వా.)
“భవార్థవ మప్లవేశాః, షడ్వర్గ నక్ర మనుశేన తీతీర్షయంతి” అని మూలము (23-40) 9. సనతు
మార సన్ముని నాథుం, డనుయోగి (హ)

క. జనపతి మునిఁ బొగడి ముదం, బున నిట్లనుఁ బూర్వ¹కాలమున దీనజనా
వనుడైన యాశ్వరునిచే, తను ²నేను ననుగ్రహింపఁదగితి మునీంద్రా! 635

క. వినుఁ డట్టి యనుగ్రహ సాధనమునకై మీర లిప్పుడు దగ నిచ్చటికిం
జనుదెంచితిరి దయాళులు, ననఘులు ³భగవత్తములును నగు మీచేతఁ. 636

సీ. నిరతంబు నాయందు నిష్పాదితము లగు దేహసమేత మదీయరాజ్య
సర్వసంపదలును సద్విజదత్తముల్ గావునఁ బ్రాణ కాంతా విభూతి
మందిర సుత రాజ్య మహి బల కోశ పరిచ్ఛదంబుల నెల్ల ధృతిఁ దలంప
రాజుకు భృత్యుండు రాజకీయము లగు తాంబూలముఖ పదార్థములఁ జేసి

తే. సమత సంతర్పణోపచారములు నడపు
గతిని వారల కవి నివేదితము లయ్యెఁ
గాన మీ కుపచార మేగతి నొనర్తు?
నతులగుణసాంద్ర! యోగికులాభివంద్ర! 637

వ. అది యెట్లు బ్రాహ్మణాధీన మంటిరేని, నేనాధిపత్య రాజ్య దండ నేతృత్వ
సర్వలోకాధిపత్యంబులు వేదశాస్త్రవేది యైన బ్రాహ్మణునకుం గాని యితరు
లకు యోగ్యంబులు గావు కావున బ్రాహ్మణులకు భోజన వసన దానంబులు
స్వకీయంబు లై యుండు. క్షత్రియాదులకు బ్రాహ్మణానుగ్రహంబున నన్న
మాత్రంబు దక్కిందక్కిన వస్తుస్వాతంత్ర్యంబు లేదు. కావున మీకు గురుదక్షిణ
నేమి సమర్పించువాఁడ? అదియునుం గాక స్వాతంత్ర్యంబు గలిగిన నిట్టి
యధ్యాత్మవిచారులు వేదాంతవేదులునై భగవద్భక్తి నుపదేశించెడు మీవంటి
పుణ్యాత్ములకుం బరిహాసాస్పదుండు దక్కిందక్కినవాఁ డెవ్వం డంజలిమాత్రంబు
దక్కిందక్కిన ప్రత్యుపకారంబు నేయం దలంచు? అది గావున దయాళువులైన
మీరలు స్వకృతోపకారంబునం జేసి సంతుష్టాంతరంగు లగుదురు గాక. అని
వలుకుచున్న యాదిరా జైన పృథుచక్రవర్తిచేతం బూజితులై యాత్మయోగ
నిష్ఠులైన సనకాదు లతని స్వభావంబుఁ బ్రశంసింపుచు సమస్తజనంబులు సూచు
చుండ నాకాశగమనంబునం జనిరి. అయ్యవసరంబున. 638

—: పృథుచక్రవర్తి జ్ఞానవైరాగ్యవంతుఁ డగుచు ముక్తిసొందుట :—

అ. విను మహాత్మా! ముఖ్యుఁ డన నొప్పు వైన్యఁ డే
కాగ్రచిత్తుఁ డగుచు నాత్మనిష్ఠఁ
డైనయట్టి తను నవాప్తకామునిఁ గాఁగ
బుద్ధిలోనఁ దలచె భూవరుండు. 639

1. జన్మమున నేదీనా (హ) 2. నిక్కమనుగ్రహింప (హ) 3. భాగవతవరులు నగు
సుత్రములుఁ (హ. వా.)

వ. అంత.

640

సీ. కర్మంబులను యథాకాల దేశోచిత బల విత్తములుగాఁగఁ ¹బరఁగు ధర్మ
ములను బ్రహ్మార్పణబుద్ధినిఁ జేసి ²నిరాసక్తుఁ డగుచు సమాహితుండు
ప్రకృతికంటెను దన్నుఁ బర మైన యాత్మను గర్మసంచయ సాక్షిఁ గాఁగ బుద్ధి
నర్థిఁ దలంపుచు³ నాచరింపుచు నట్లు మెఱసి సామ్రాజ్య లక్ష్మీసమేత

తే. మంది రోద్యాన వనభూములందు రాజ్య
గరిమ వర్తింపఁగా నహంకారరహితుఁ
డగుచుఁ దన చిత్తమున నింద్రియార్థములను

⁴దగులకయ యుండె నాతండు తరణిపగిది.

641

వ. ఇ ట్లధ్యాత్మ యోగనిష్ఠుం డై కర్మంబుల నాచరింపుచు నర్చి యను భార్య
యందు విజితాశ్వుండు, ధూమ్రకేకుండు, హర్యశ్వుండు, ద్రవిణుండు, వృకుండు
నను నాత్మసములైన పుత్రుల నేవురం గనియె. అంత. ¹

642

క. జనవినుత! భూమివలనను, ధనముల మర్యాదఁ గొనుచు దాననిమిత్తం
బునఁ గ్రమ్మఱఁ దానిచ్చుచు, దిననాయకుఁ బోలి వసుమతీవిభుఁ డొప్పెన్. 643

వ. అతండు మఱియు నగ్నిచందంబునం దేజోదుర్ధర్షుండును * (మహేంద్రుని పగిది
దుర్జయుండును) ధరణీకరణి సతత క్షిమాయుక్తుండును † (స్వర్గంబునుంబోలె
నభీష్టుండును, బర్జన్యనిభాతిఁ గామిత ప్రవర్షణుండును, సముద్రురీతి గాంభీర్య
యుక్తుండును) మేరువుపోలికి సత్త్వవంతుండును, ధర్మరాజుకై వడి ననుశాస
కుండును (మహేంద్రుని విధంబున నైశ్వర్యవంతుండును) కుబేరునిమాడ్కి
ధనవంతుండును, వరుణునిసరణి గుప్తార్థుండును, సర్వాత్మకుం డగు వాయువు
చొప్పున బలౌజ నైజో యుక్తుండును, రుద్రునిపగిది నసహ్యతేజుండును, గంద
ర్పునియనువున సౌందర్యవంతుండును, మృగరాజునోజ నధిక శౌర్యోపేతుండును,
మనువురూపున వాత్సల్యయుక్తుండును, నజునిచందంబునం బ్రభుత్వసమేతుం
డును, బృహస్పతిగరిమ బ్రహ్మవాదియు, సర్వేశ్వరుని జాడ జితేంద్రియుండును
నై విష్యక్తేనానువర్తులైన గో గురు విప్రజనంబులందు భక్తి గలిగి, లజ్జా
వినయ శీలంబులందుం, బరోపకారంబునందును నిరుపముం డై యివ్వధంబున
సర్వ లోకపాలక పృథగ్విధ గుణంబుల నన్నింటిని దా నొక్కరుండ ధరియించి.

1. బరమధర్మ (క.డ.ద.బ.) 2. నిరాసంగుడగుచు (క.చ.త.డ.ద.) 3. కర్మాధ్యక్షం చ
మన్వాన ఆత్మానం ప్రకృతేః పరమ్. (22-51) అని మూలము, 4. దగులకుండెను నమ్మహోదాద
దంత (క. బ. తం. వా.) “నా సజ్జితేంద్రియార్థేషు నిరహంమతి రర్కవత్” (22-52) * కొన్ని ప్రతు
లలో లేదు. † ఈ భాగము మూలములో నున్నది. వ్రాత ప్రతులలో లేదు.

క. అనఘాత్మక ! లోకత్రయ, మున సజ్జన కర్ణరంధ్రముల వినఁబడు నా
వినుత యశోమహానీయుఁడు, జనవినుతుం డగును రామచంద్రుని మాడ్కిఁ.

చ. సరస వచోర్థ సత్పురుషసంఘ సమంచితగ్రీయమాన సు
స్థిర వరఃక్రిరీపూరము సుధీజన కర్ణములందు నించి తా
నిరుపమ సౌఖ్యభాషణ మనీషితతోడఁ బ్రజానురక్తుఁడై
ధరణిని రాజనామమునఁ దాఁ దగు రెండవ చంద్రుఁడో! యనఁ.

646

అధ్యాయము — ౨౩

వ. †మఱియు న మహాత్ముండు విజ్ఞానియు, వర్ధితాశేష స్వానుసర్గుండును, ప్రజా
పాలకుండును, స్థావరజంగమ వృత్తిదాయకుండును, సత్పురుషధర్మవర్తనుండును,
నిష్పాదితేశ్వరాదేశకుండు నైన పృథుం డొక్కనాఁడు దన వార్దకంబు వీక్షించి,
[[నిజాత్మజ నాత్మజులయందు నిలిపి, ప్రజలు చింతాతుర చిత్తు లగుచుండ నిజ
భార్యాసమేతుం డై యప్రతిహత నియమంబున వైఖానస సమ్మతం బైన
యుగ్రతపంబునందుఁ బూర్వంబున దిగ్విజయప్రవృత్తుం డగు చందంబునం
బ్రవృత్తుం డై తపోవనంబునకుం జని యందు.

647

మత్తకోకిల. కందమూల ఫలాశి యై బహుకాల ముగ్రతపః పరి
స్పండుఁ డై యట మీదటం దృఢ పర్ణ భక్షణఁ జేసి యా
చంద మేది జలాశి యై నృపసత్తముం డది మాని తా
మంద గంధవహాశి యయ్యెఁ గ్రమంబునం దృఢచిత్తుఁడై.

648

వ. ఇట్లు వర్తింపుచు.

649

సీ. మెండుగా మిటమిట మండు వేసవియందుఁ దప్త పంచాగ్ని మధ్యమున నిలిచి
మానక జడి గొన్న వానకాలంబునఁ బైఁ గోక వేయక బయట నిలిచి
జనులు హూ! హూ! యను చలివేళఁ గుత్తుకబంటి తోయములలోపల వసించి
శశిరంబు చాల నల్దిశలఁ బర్వినవేళ వెలయ భూశయనుఁ డై విశ్రమించి

తే. మహితనియతిఁ దితిజ్ఞ సమన్వితుండు
నియత పరిభాషణుఁడు జితానిలుఁడు దాంతుఁ
డిద్ధమతి నీశ్వరాధానేచ్ఛుఁ డనఘుఁ
డూర్ధ్వరేతస్కుఁడును నై క్రమోచితముగ.

650

1. క్రిరీపూరముల దిగ్గజ కర్ణములందు (౩) 2. డైన (రం. వా.) † వాక్యమున 'పృథుండు'
అను కర్తృపద మున్నది గావున—'మఱియు నమ్మహాత్ముండు' అను మాట లేకుండుట యుచితము.
[[అత్మజ = పుత్ర్య (వ్యాఖ్య)

వ. అతిఘోరం బైన తపం బాచరించె. ఇవిధంబునం గ్రహమనుసిద్ధం బైన తపంబున విధ్య స్తాశేష కర్మమలాశయుండును * (బ్రాహ్మాయామంబులచే జితారిష్యశ్శర్మం డును, చిన్నబంధనుండును)నై పురుషశ్రేష్ఠుండైన పృథు చక్రవర్తి భగవంతుం డైన సనత్కుమారుం డెఱింగించిన యోగమార్గంబున సర్వేశ్వరభజనంబు గావించె. ఇట్లు భగవద్ధర్మపరుండును, సాధువర్తనుండును, శ్రద్ధాసమన్వితుండును నైన పృథునకు నారాయణునందు భక్తి యనన్యవిషయం బై ప్రవృద్ధం బయ్యె. ఇవిధంబున.

651

క. సరలోకోత్తర ! భగవ, త్పరిచర్యారాధనములఁ బరిశుద్ధాంతః
కరణుం డగు నా పృథునకు, సరసిరుహోదరు కథానుసంస్మరణమునకా. 652

క. పరిపూర్ణం బగు భక్తిని, గర మనిశము సంశయాత్మకం బై చాలకా
వఱలిన హృదయగ్రంథిని, ¹నిరసించు విరక్తియుత మనీష జనించెకా. 653

వ. దానంజేసి యతండు సంచిన్న దేహాత్మజ్ఞానుండు, నధిగతాత్మ స్వరూపుండు నై గదాగ్రజుం డైన శ్రీకృష్ణుని కథానక్తి నొంది సమస్త యోగసిద్ధులందు నిస్పృహుం డగుట హృదయగ్రంథి విచ్ఛేదకం బైన జ్ఞానయోగంబును విడిచి, యాత్మయందు నాత్మయోగంబుఁ గావించి, బ్రహ్మభూతుం డై నిజకళేబరంబు విడువ నిశ్చయించి.

654

సీ. కోరి మడమలచే గుదపీడనము చేసి పూని ²ముక్తాసనాసీనుఁ డగుచుఁ
దనరు మూలాధారమున నుండి వాయువు నొయ్యన నెగయించి యొనర నాభి
కలితంబు గావించి క్రమము హృద్వత్స ³కంఠ శిరః కోష్ఠకములఁ జేర్చి
కైకొని మూర్ధభాగమునకు నెగయించి ప్రాణముల్ విడిచి యా పవనుఁ బవను

తే. నందు నాకాశ మాకాశమందుఁ దేజ
మందుఁ దేజంబు నుదకంబునందు నుదక
మర్ధిఁ గాయంబు మేదినియందుఁ గలిపెఁ
బూని వాని యథోచిత స్థానములుగ.

655

వ. మఱియు భూమి నుదకంబునందును, నుదకంబును దేజమందును, దేజంబును వాయువున, వాయువు నాకాశంబునందును, నాకాశంబును మనంబున, మనంబు నింద్రియంబుల, నింద్రియతన్మాత్రల భూతాది యైన యహంకారంబునం,

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. నెరిఁద్రుంచ (క. చ. డ. బ.) 2. యక్తాసనా...(హ. తం. హ.); బద్ధాసనా...(త) 3. కంఠశిర్షిక కోష్ఠకముల జేర్చి (త. జ.)

దహంకారంబు మహత్తత్త్వంబునందును గూర్చి, యట్టి సర్వకార్య హేతుభూతం బైన మహత్తత్త్వంబును జీవోపాధిభూతం బైన ప్రకృతియందుఁ గలిపి, జీవ భూతుం డైన పృథుండు జ్ఞాన వైరాగ్యంబులచేత బ్రహ్మనిష్ఠుం డై, మాయోపాధిం బాసి, ముక్తుం డయ్యె. అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. 656

సీ. అంత నా పృథుని భార్యామణియగు నర్చి పుడమిపైఁ దన యడు గిడినఁ గండు సుకుమార పాదాబ్జ సుందరీరత్నంబు నతుల పతివ్రత యగుటఁజేసి యాత్మేశకృత సుప్రతాపరణంబును ¹సుమహిత భక్తి శుశ్రూషణమును నార్షేయ యగు దేహయాత్రయు నను వీనిచేత మిక్కిలి కృశీభూతదేహ

దే. యయ్యుఁ బ్రియనాథకృత కరుణావలోక

కరతల స్పర్శనాది సత్కారములను

నబల సుఖవృత్తిఁ జెంది య య్యడవులందుఁ

గృశత మదిఁ దోఁపకుండఁ జరించు నపుడు. 657

క. తన మనమున నే దుఃఖం, బనయంబు నెఱుంగనట్టి యర్చి నిజాధీ శుని ప్రాణరహిత దేహముఁ, గనుఁగొని విలపించి విగతకౌతుక యగుచున్.

సీ. మానిత మందర సానుప్రదేశంబునందుఁ జితారోప మర్థిఁ జేసి లలిత మహానదీ లలిలసుస్నాత యై కలిత మహోదారకర్ముఁ డైన నాథున కుదకదానక్రియల్ గావించి యతిభక్తి సురలకు నతు లొనర్చి వహ్నికి ముమ్మాటు వలగొని పతిపాద కమలయుగంబు చిత్తమున నిలిపి

తే. †వీరవరుఁ డైన పృథు పృథివీతలేశు

నందు ననుగమనము నేయునట్టి సాధ్వి

నర్చిఁ గనుఁగొని ²దేవాంగనాసహస్ర

మాతృనాథులఁ గూడి నెయ్యంబుతోడ. 659

క. పరమోత్కంఠమున న్మం, దరగిరి సానుప్రదేశతలమున వరుసం గురియించిరి నవసురభిత, వర వందార ప్రసూన వర్షము లంతన్. 660

క. ³తరమిడి యచ్చర లాడిరి, మొరయించిరి శంఖతూర్యములు దివిజులు పా డిరి కిన్నరజనులు పర, స్పరనుతు లొనరించి రా సుపర్వాంగనలున్. 661

వ. మఱియు ని ట్లనిరి. 662

1. సుమహిత శుశ్రూషణమును జేసి (హ) †ఈ గీతము, ఒక్క 'హ' ప్రతిలో మాత్రము "సంస్కరింపుచు శిథిలవేశంబునెసె" అను పాదముతో ప్రారంభమై, పంచపాదిగా నున్నది. 2. దేవభార్యా సహస్ర (తం. వా.) 3. కరమపు డచ్చర (హ)

సీ. చర్చింప నిట్టి యాశ్చర్య మెందేనియుఁ గనుఁగొంటిరే? యర్చి యను లతాంగి
ధన్యాత్మురాలు గదా! తన వినుఁ గూడి యిందిరారమణి యజ్ఞేశుఁ గూడి
వెనుచును కైవడి ననుగమనముఁ జేసె నియ్యమ నిజహృదయేకుఁ డైన
ఘను వైస్య నూర్ధ్వలోకంబును బొందును నేఁ డింతపట్టును నిశ్చితంబు

తే. పరమయోగీంద్రులకు దుర్విభావ్య మైన
దృఢ సుకర్మమువలన నతిక్రమించి
వైస్యభూమీకు వెనుచుని వరుస నూర్ధ్వ
¹గామినియు నగు నీ యింతి ఘనత నొంది.

663

వ. ²కానం బతివ్రతలకు నసాధ్యం బెందునుం గలదె? అని మఱియు. 664

క. పరికింపఁగ నే మనుజుఁడు, హరిపదమును బొందఁజేయు నట్టి వివేక
స్ఫురణం దనర్చు వానికిఁ, బరువడి నిలఁ బొందరాని పదముం గలదే! 665

తే. అట్టి యవర్గసాధన మైన మనుజు
భావ మొందియు విషయసంబద్ధుఁ డగుచు
వసుధ నెవ్వఁడు వర్తించు వాఁడు ధరణి
ననయమును నాత్మవంచకుఁ డనఁగఁ బరఁగు.

666

క. అని వారలు దన్నర్థిని, వినుతింపఁగ నర్చి యాత్మ³విభుఁడగు పృథుఁడొం
దిన యచ్యుతలోకంబున, ననుపమ విభవమును బొందె నని విదురునకు॥. 667

క. మునివరుఁ డగు మైత్రేయుఁడు, వినయంబున నెఱుంగఁజెప్పి వెండియుఁదగ ని
ట్లను ⁴న మహ్మనుభావుం, డనఘుఁడు ⁵భగవత్తముండు నగుఁ బృథుఁ డనఘా!

క. ఏ నీ కిప్పుడు నెప్పితి, మానుగ నీ పుణ్యకథను మహిత శ్రద్ధా
ధీనుం డై విస్మయ దవ. ధానుం డై యెవ్వఁ డేని తనరిన భక్తి॥. 669

క. వినినఁ బఠించిన వ్రాసిన, వినుపించినవాఁడు పృథుఁడు విమలగతిం బొం
దినక్రియ హరిపద మొందెడు, ననయము నిర్ధూతపాపుఁ డగుచు మహాత్మా! 670

సీ. బ్రాహ్మణుం డంచితభక్తిఁ బఠించిన బ్రహ్మవర్చస్సు సంప్రాప్త మగును
క్షత్రియుం డర్థిమైఁ జదివిన విన్నను జగతీవిభుత్వంబు సంభవించు
వైశ్యుండు విని ధనవంతుఁ డై యొప్పును కూడ్రుండు వినిన సుశ్లోకుఁ డగును
మఱియును భక్తి ముమ్మాఱు పఠించిన విత్తవిహీనుండు విత్తవతియు

1. గామియగుచున్నడి యితిగాన యిప్పుడు (క. బ.) 2. కాన పతివ్రతలకు (తం. వా.)

3. విభవెనువెంటుం జని (పా) 4. నాత్మభూతభావుం (త) 5. భగవద్వరుండు (తం. వా.)

తే. నప్రసిద్ధుఁడు ప్రఖ్యాతయగుఁడు ప్రజలు
లేని యధముఁడు వితత సంతానయుతుఁడు
మూర్ఖచిత్తుఁడు విజ్ఞానబోధమతియు
నగుచు నుతి కెక్కుదురు మహితాత్మ! మఱియు.

671

వ. ఈ లోకంబునం బురుషులకు స్వస్వయనంబు నమంగళనివారణంబు ధనప్రదంబు
యశస్కరంబు నాయుష్కరంబు స్వర్గదాయకంబు కలిమిలాపహంబు నై న యీ
పుణ్య చరిత్రంబు చతుర్విధ పురుషార్థకాము లై నవారికి చతుర్విధ పురుషార్థ
కారణం బగుం గావున వినందగు. రాజు సంగ్రామాభిముఖుం డై యీ చరిత్రంబు
ననుసంధించి, విరోధి నెదిర్చిన న విరోధి పృథునకుం బలె గప్పంబు లిచ్చు.
ముక్తాన్యసంగుండు భగవద్భక్తుండు నై నవాఁడు పుణ్యంబును వై న్య మాహాత్మ్య
సూచకంబును నై న యీ చరిత్రంబు వినుచుం బరియింపుచుం గృతమతి యై
దిన దినంబును నాదరంబునం బ్రకటంబు నేయ, వాఁడు భవ సింధుపోత పాదుం
డై న సర్వేశ్వరునియందు నచలం బైన భక్తి గలిగి, పృథుచక్రవర్తి వొందిన
విష్ణువదంబుఁ జొందు. అని యి పుణ్యచరిత్రంబు మైత్రేయుండు విదురున
కెఱింగించి వెండియు ని ట్లనియె.

672

అధ్యాయము — ౨౪

క. పృథునకు నర్చికిఁ బుట్టిన, పృథుకీర్తిధనుండు ఘనుఁడు పృథుతుల్యుం డై
పృథు శౌర్య దైత్య ధుర్యుఁడు, పృథివి¹ విజితాశ్వఁ డొప్పెఁ బృథివీపతియై.

క. †విను మంతర్ధానగతిం, దనరి సునాసీరువలనఁ దగ విజితాశ్వం
దును మఱి యంతర్ధానుం, డను పేరఁ బ్రసిద్ధుఁ డయ్యె నతివతురుం డై. 674

సీ. స్థిరమతి రాజ్యాభిషిక్తుఁ డై య మ్మేటి సమమతి నయ్యనుజన్ములై న
హర్యశ్యునకు సమాదరమునఁ ²దూర్పు దక్షిణదిశఁ దగ ధూమ్రకేళునకును
బరఁగంగ వృకునకుఁ బశ్చిమభాగంబు ద్రవిణున కర్థిను త్తరపుదిశను
గొమరొప్ప నలుపురకును బంచి యిచ్చె ³సత్కాంత యైనట్టి ⁴శిఖండినికిని

తే. మనుజయోనిని జనియింపుఁ డనుచు మున్ను
పలికినట్టి వసిష్ఠ శాపమునఁజేసి
పూని త్రేతాగ్ను లతనికిఁ బుత్రు లగుచు
జననమొందిరి సజ్జన స్తవ్యచరిత!

675

1. విజితాశ్వ డనెడి పేర^౧ దనరె^౨ (క.చ.జ.ద.) †ఇది వ్రాతప్రతులలోలేదు (హ.తం.వా.)
లలో కలదు. మూలమునఁ గలదు. 2. తూర్పును; దగ ధూమ్రకేళిక దక్షిణమును (క.బ.) 3. స్వకాంత
(హ.తం.వా.) ఇది తం.వా. పాఠము. 4. శిఖండి వలన (హ) “శిఖండిని యందు” అని యుండనగును.

వ. వారలు పావకుండును, పవమానుండును, శుచియు నను నామంబుల మనుష్య యోనిం బుట్టియు నాత్మప్రభావంబునం గ్రమ్మతి నగునై చనిరి. తదనంత రంబ.

676

క. అతఁడు నభస్వతి యనియెడి, ద్వితీయపత్నివలనను హవిర్ధానుఁడు నా సుతుఁ గని విజితాశ్వం †డా, నత విమతుఁడు రాజ్యవర్తనము దలపోయె.

క. విమలాత్మ! కరాదానము, దమ శుల్కాదికము కరము దారుణమని ధైర్యమునఁ దీర్పు మఖి వ్యా, జమునఁ ద ద్వర్తనంబు సమమతి విడిచె.

678

వ. ఇట్లు విడిచి.

క. అతఁ డాత్మదర్శనం దై, చతురతఁ బరమాత్మ హంసు సర్వేశ్వరుఁ ద త్రక్రతువున యజించి కుశలా, ద్భుత యోగసమాధి ముక్తి బొందె మహాత్మా!

వ. అంత విజితాశ్వండు పరలోకగతుం దైన హవిర్ధానుండు హవిర్ధాని యను భార్య వలన బర్హిష్మదుండు గయుండు శుక్లుండు కృష్ణుండు సత్యుండు జితవ్రతుండు నను పుత్రుల నార్జురం గాంచె. అందు బర్హిష్మదుండు.

681

సీ. సంతత సవనదీక్షకాలి యగుచు ధరాతలం బెల్లను గ్రతువులకును విలసిల్లు యజ్ఞశాలలు వేటువేటు కల్పించ యజ్ఞములు గావించుచుండి చిరకీర్తి యతఁడు ప్రాచీనాగ్ర కుశలచే షీతితలం బెల్ల నాస్తృతము నేయ వసుధ యెల్లను యజ్ఞవాట మై విలసిల్ల సత్క్రియాకాండ¹నిష్ఠాతుఁ డగుచు

తే. సుభగ యోగసమాధి నిఘ్నఁడు ప్రజాప

తి యగు నని తన్ను జనము నుతింప వెలయు

నట్టి ఘనుఁడు హవిర్ధాని యఖిల జగతిఁ

బరఁగుఁ గుశలను బ్రాచీనబర్హి యయ్యె.

682

వ. మఱియు నతండు.

683

చ. అలవడ నే సతీమణి సమంచితలీల విహహవేళ ను

త్కలికఁ బ్రదక్షిణంబు లిడఁగాఁ గని హవ్యవహుండు దొల్లి యి

మ్ముల శుకిఁ జూచి మోహమున బొందినరీతి విమోహి యయ్యె నా

లలిత వినూత్న భూషణ యలంకృతచారుశుభాంగి వెండియు.

684

† ఇట మూలమున “య ఇంద్ర మశ్వ హర్తారం విద్యా నపి న జమ్నివా” అని కలదు.

1. నిష్ఠాత్మఁ డగుచు (హ) నిష్ఠాస్థుఁ డగుచు (తం. వా) “క్రియా కాండేషు నిష్ఠాతః, “అని మూలము. (24-9)

చ. సురుచిరభంగి నా సతి కిశోరవయః పరిపాకయై రణ
 ద్వార మణి హేమ నూపుర రవంబు ¹చెలంగగ నాడుచు² దివా
 కర రుచిరేఖ నొప్పెసగగ గని నిర్జితు లైరి దేవ కి
 న్నరవర సిద్ధ సాధ్య ముని నాగ నభశ్చర ముఖ్యు లందఱు³. 685

వ. అట్టి సౌందర్యఖనియు సముద్రపుత్రియు నైన శతధృతి యను కన్యం బ్రహ్మా
 దేశంబునం బాణిగ్రహణంబు నేసె. ఆ శతధృతివలనం బ్రాచీనబర్హికిఁ బదుగురు
 కొడుకులు జనియించిరి. వారలు తుల్యనామవ్రతులును, ధర్మపారగులును నైన
 ప్రచేతసులు. ప్రజాసర్గంబునందుఁ దండ్రీచే నాజ్ఞాపితు లగుచుఁ దపంబు గావింప
²వనంబునకుం జను సమయంబునం ³ద స్మార్గంబునఁ బ్రసన్నుండగుచు దృశ్య
 మానుం డైన రుద్రునిచేత నేది యుపదేశింపబడె దాని ⁴జప ధ్యాన పూజా
 నియమంబుల నేవింపుచుఁ ⁵దపఃపతి యైన నారాయణుం బదివేల సంవత్సరం
 బులు పూజించిరి. అని చెప్పిన విని విదురుండు మైత్రేయున కిట్లనియె. 686

—: రుద్రుండు ప్రచేతసులకు యోగాదేశ మను స్తోత్రమును దెలియఁజేయుట :—

సీ. తాపస్తోత్రమ! ప్రచేతసులకు ⁶నా వన మార్గంబునందు నా భర్గుతోడ
 సంగ మెట్లయ్యె? బ్రసన్నుండై హరుఁ డెద్ది తివుట వారల కుపదేశ మిచ్చె?
 జీవరాళులకు నా శివుతోడి సంగంబు గడు దుర్లభం బీ జగంబునందుఁ
 జర్చింప న మ్రేటి సన్మనీంద్రులకును సంచిత ధ్యానగోచరుడు గాని

తే. పుడమిఁ బ్రత్యక్షమునఁ గానఁబడడు మణియు

సంచితాత్మ సదామః డఖిలలోక

⁷రక్షణార్థంబుగా విరూపాక్షఁ డాత్మ

శక్తితోఁ గూడి జగతిపై సంపరించు.

687

క. కావున భగవంతుండును, ⁸దేవాధీశుండు నైన దేవుని సంగం

బే వెరవున ఘటించెనొ, యా విధ మంతయును దెలియ నానతి యీవే! 688

క. అనవుడు విదురున క మ్ముని, జననాయకుఁ డనియె నట్టి సాధుమనీషం

దనరు ప్రచేతసులును నిజ, జనకుని ⁹సద్భాషణములు సమ్మతితోడ¹⁰, 689

1. చెలంగ వివాహవేళఁ దాఁ గరము నవోడయై బరంగఁ గాంచి వినిర్జితులైరి (హ) 2. అర్హ
 వంబునకు (క.చ.ట.జ.ద.తం.) “దిశం ప్రదీచీం ప్రయయు న్నప స్వాద్యతజేతసః, సముద్ర ముప
 విస్తీర్ణ మపశ్య³ సుమహాత్మరః” అని మూ. (24-20) 3. అర్హవమార్గమున(క) 4. వస్తు జపధ్యాన(క)
 5. దపస్సతి (హ.వా.) 6. అర్హవమార్గంబునందు (క.తం.) 7. రక్షకుడు పరముడు (హ) 8. దేవా
 ధివుడైన న దేవ దేవుడు (ట. ద.) 9. పరిభాషణములు (చ.ట.జ.ద.)

- క. ¹శిరమున వహించి ²పడమటి, కరిగెడి సమయమున నెదుర నంబుధికంబె
బలు పగు నొకసరసి మనోహర నిర్మల సలిలపూర్ణ యై యది మఱియు॥ 690
- సీ. రక్తోత్ప లేందీవర ప్రపుల్లాంభోజ కమనీయ కల్పార కలిత మగుచు,
వర మత్తమధుప సుస్వర మోద పల్ల వాంకురిత లతా తరు భరిత మగుచు,
రమణీయ హంస సారస చక్రవాక కారండవ నినదాభిరామ మగుచు,
గంజాత కింజల్కపుంజ విశేషక మంద గంధానిలానంద మగుచు
- తే. సజ్జనుని హృదయముఁ బోలి స్వచ్ఛ మగుచు
³హరిపదాకృతి దివిజవిహార మగుచు
ఘనుని సిరిభంగి స్వర్ణజీవనము నగుచు
మానవతి వృత్తిగతిని నిమ్నంబు నగుచు. 691
- వ. ఒప్పునట్టి సరోవరంబుఁ బొడగని యందు నొక్క దివ్యపురుషునిం గనిరి.
అతండును వారు, 692
- మ. సమద శ్రీక మృదంగ వేణు ముఖ భాస్వన్నాద మై దివ్యమా
ర్గ మనోరంజక మై తనర్చు విలస ద్గాంధర్వగానంబు నె
య్యము సంధిల్లఁగ వించుఁ ద నృహిమ కత్యాశ్చర్యముం బొంద వే
గమునం ద త్కమలాకరంబు వెడలె॥ గౌతూహలోల్లాసి యై. 693
- వ. ఇట్లు వెడలి వచ్చిన.
- మ. కని రా తాపసపుంగవుల్ దివిజలోక శ్రేష్ఠునిం దప్త కాం
చనవర్ణు॥ సనకాది యోగిజన భాస్వ ద్గీయమాను॥ ద్రిలో
చను భక్తానుగుణాసుగు॥ సుమహి తైశ్వర్యు॥ బ్రసాదాభిశో
భన వక్త్రు॥ నిహతాఘకర్తృజన సంపద్బుద్ధుని॥ రుద్రుని॥. 695

1. శిరసావహించి (చ.జ.ద.తం.) 2. ప్రాగ్గిళ కరిగెడి (హ.తం.)

† ఇచ్చట హ.తం.వా. లలో ఈ క్రింది పద్యములు కూడఁ గలవు. ఇవి తా.ప. ప్రతులతో లేవు.

తే. సిద్ధ చారణ గంధర్వ సేవ్య మగుచు, బుజ్జముల కాలయం బయి బొలుపు మిగిలి
లలిత మై చూడ నొప్పుయి రమ్య మగుచు, దివ్యశుభి లఘు మధురాంబు భవ్య మగుచు.

తే. శశికరంబులఁ బోలి విశదము లగుచు, హరికథలఁ బోలి కల్పవృక్షము లగుచు
వహ్నీలను బోలి భువనపావనము లగుచు, బొగడఁదగు నీరములచేఁ బ్రహర్ష మగుచు.

3. అర్చియును బోలె లఘుతరమగు జలమున,
నొప్పు నొక్క సరోవరం బుజ్జులముగఁ
గాంచి యందొక పురుషునిఁ గని రతండు (క.చ.)

కుసుమ ఫలభరతం బనుకూల మగుచు
లలిత కల్ప లతాపుంజ కలిత మగుచు
గీర శాఢికాకలిత విహారి మగుచు (చ.)

- క. కని వారలు దమమనముల, ననురాగము నద్భుతంబు ననయము వొడమఁ
 వినయము దోచుగఁగ వత్పద, వనజములకు మ్రొక్కి భక్తి వళగతు¹లగుడు॥
- వ. భగవంతుడును, అపిం ధర్మజ్ఞుండును, కృపాకుండును, దర్శనంబున నిఖిల పాప
 హరుండును, భక్తవత్సలుండును నైన హరుండు *(ప్రీతుం డగుచుం) బ్రస
 న్నాంతరికరణులు ధర్మజ్ఞులు శీలసంపన్నులు సంప్రీతులు నైన వారలకిట్లనియె.

—: చ ద గి త :—

సీ. వినుఁడు సృపాలసందనులార! మీ మదిఁ గల తలం పెల్లను గానవచ్చె
 మీకు భద్రం బగు మీయెడ నే ననుగ్రహబుద్ధిచే నిటు గానఁబడితిఁ
 గై కొని యిపుడు సూక్ష్మముఁ ద్రిగుణాత్మకము నగు నాప్రకృతికంఠెను ధరణినిఁ
 బరఁగు జీవునికంటెఁ బరుఁడైన వాసుదేవుని చరణాబ్జముల్ దనరు భక్తి

తే. నర్థి నెవ్వరు భజియింతు రట్టివారు
 నాకుఁ బ్రియతముల్ వారికి నయచరిత్రు
 లార! యేను బ్రియుండ నై భూరి మహిమ
 వెలయుచుండుదు నదిగాక వినుఁడు మీరు.

698

వ. స్వధర్మనిరతుం డైన పురుషుం డనేక జన్మాంతర సుకృత విశేషంబులం
 జతుర్ముఖత్వంబు నొంది, తదనంతరంబునం బుణ్యాతిరేకంబున నన్నుం బొంది,
 యధికారాంతంబున నేను దేవతాగణంబులు నవ్యాకృతం బైన యే హరిసదం
 బులు వొందుదు మట్టి పదంబు భాగవతుండు దనంతనె పొందుం గావున మీరు
 భాగవతత్వంబు నొందుటం జేసి నాకుం బ్రియులై యుండుదురు. భాగవత
 జనంబులకు నాకంటె సధిక ప్రీయుండు లేఁడు. కాన వివిక్తంబును, జప్యంబును,
 బవిత్రంబును, మంగళంబును, నిశ్శ్రేయసకరంబును నైన నా వచనంబు నాకర్ణిం
 పుఁడు. సర్గాదిని బ్రహ్మ నిజనందనుల కెఱింగించిన శ్రీహరి స్తోత్రంబు మీకు
 నెఱింగింతు. వినుం డది యెట్టి దనిన.

699

క. వసజాసనుఁ డాత్మజు లగు, సనకాదులఁ జూచి పలికె సమృత్తితోడఁ
 వినుఁడు కుమారకులారా!, వసజోదరు మంగళ స్తవం బెఱింగింతు॥

700

వ. అని హరి నుద్దేశించి వారలు విన నిట్లనియె. ఓ యీశా! యాత్మవేదులైన
 వారలకు భవదీయోత్కర్షంబు స్వానంద లాభకరంబు గావున నట్టి స్వానంద
 లాభంబు మాకుం గలుగవలయును. నీవు పరిపూర్ణానందస్వరూపుండవు. ఇట్టి
 సర్వాత్మకుండ వైన నీకు నమస్కరింతు. అని వెండియు నిట్లనియె.

701

1. లగచున్ (హ.తం.వా.) * తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

- సీ. పంకజనాభాయ సంకర్షణాయ, శాంతాయ, విశ్వప్రబోధాయ, భూత
సూక్ష్మేంద్రియాత్మనే, సూక్ష్మాయ, వాసుదేవాయ, పూర్ణాయ, పుణ్యాయ, నిర్వి
కారాయ, కర్మనిస్తారకాయ, ¹త్రయీపాలాయ, త్రైలోక్య పాలకాయ,
సోమరూపాయ, తేజోబలాధ్యాయ, స్వయం జ్యోతిషే, ²దురంతాయ, కర్మ
- తే. సాధనాయ, పురాపురుషాయ, యజ్ఞ
రేతసే, జీవత్పప్తాయ, పృథ్వీరూప
కాయ, లోకాయ, నభసే, ఓంతకాయ, విశ్వ
యోనయే, విష్ణవే, జిష్ణవే, నమోఽస్తు. 702
- సీ. స్వర్గావవర్గ సుద్వారాయ, సర్వరసాత్మనే, పరమహంసాయ, ³ధర్మ
పాలాయ, సద్భిత ఫలరూపకాయ, కృష్ణాయ, ధర్మాత్మనే, సర్వశక్తి
యుక్తాయ, ఘనసాంఖ్య యోగీశ్వరాయ, హిరణ్యవీరాయ రుద్రాయ, శిష్ట
నాథాయ, దుష్టవినాశాయ, కూన్య ప్రవృత్తాయ, కర్మణే, మృత్యవే, వి
- తే. రా చ్ఛరీరాయ, నిఖిల ధర్మాయ, వాగ్వి
భూతయే, నివృత్తాయ సత్పుణ్య భూరి
వర్చసే, లఖిల ధర్మదేహాయ, చాత్మ
నే లనిరుద్ధాయ, నిభృతాత్మనే, నమోఽస్తు. 703
- తే. సర్వసత్త్వాయ, దేవాయ, సన్నియామ
కాయ, బహిరంతరాత్మనే, కారణాత్మ
నే, సమస్తార్థ లింగాయ, ⁴నిర్గుణాయ,
వేదసే, జితాత్మక సాధవే, నమోఽస్తు. 704
- వ. అని మఱియుఁ బ్రదుక్ముండవు, నంతరాత్మవు, ⁵సమస్త శేష కారణుండవు,
చాతుర్హోత్ర రూపుండవు, నంతకుండవు, సర్వజ్ఞుండవు, జ్ఞానక్రియా రూపుండవు,
నంతఃకరణ వాసివియు నైన నీకు నమస్కరింతు నని. 705
- క. అనఘా! దేవ! భవత్పద, వనరుహ సందర్శనేచ్ఛ వఱలిన మాకుఁ
విను వైష్ణవ సత్కృత మై, యెనయు భవద్దర్శనంబు నీవె! మహాత్మా! 706
- వ. అది యెట్టి దనిన. 707
- క. అనఘ! సకలేంద్రియ గుణాం జనమును భక్తప్రియంబు జలదశ్యామం
బును సౌందర్య సమగ్రము, ననుపమమును నిత్యమంగళావహ మగుచు. 708

~~~~~
1. త్రైప్రపాలాయ (తం. వా.) 2. దురంతాయ (రం); దురన్యాయ (వా) 3. కర్మ
పాకాయ (తం. వా.) 4. నిర్వికల్పమేధసేఽహం కృతాత్మవే (జ. డ. బ.) 5. సమస్త జగత్కా
రణుండవు (జ) “సమస్త అశిషా మీశ మనవే కారణాత్మనే” (24-42)

వ. మణియును,

709

సీ. అళికులోపమ లస దలరళోభిత మగు నమృతాంశ రేఖానిభాననమును
సమకర్ణ దివంభూషా ప్రభా కలితంబు సుందర భూనాస సురుచిరంబు
సలిలిత¹కుందకుట్మల సన్నిభ ద్విజ పూరిత స్నిగ్ధ కపోలయుగము
పద్మపలాశ శోభన లోచనంబును మందస్మి తాపాంగ సుందరమును

తే. సస్మి తాలోక సతత ప్రసన్న ముఖము

కంబుసుందర రుచిర మంగళగళంబు

హార మణికుండల ప్రభాపూర కలిత

చారు మృగరాజ సన్నిభ స్కంధ²యుతము.

710

వ. వెండియు శంఖ చక్ర గదా పద్మ కలి తాయత బాహుచతుష్టయంబును, వై జ
యంతీ వనమాలికా కౌస్తుభమణి శ్రీ విరాజితంబును, నిత్యానపాయిని యైన
యిందిరా సుందరీ రత్నపరిస్పందంబునం దనరి తిరస్కృత నికషోపల వక్షస్థ
లంబును, నుచ్చాస నిశ్వాసంబులం జంచలంబు లైన వశీత్రయ రుచిర ప్రకాశ
మాన దళోదరంబును, పూర్వ వినిర్గత నిఖిలవిశ్వంబును బ్రవిష్టంబు సేయు
రీతి నొందు సలిలావర్త సన్నిభ గంభీర నాభీవివరంబును, పంకజ కింజల్క
విభాసిత దుకూల నిబద్ధ కనక మేఖలా కలాప శోభిత శ్యామ పృథు నితంబ
బింబంబును, నీల కదళీ స్తోభ రుచిరోరుయుగళంబును, సమ చారు జంఘంబును,
నిమ్మ జానుయుగళంబును, పద్మపత్ర భాసుర పాదద్వయంబును, మదీయాంత
రంగ తమో నివారక నిర్మల చంద్రశకల సన్నిభ నఖంబును, గిరిట కుండల
గ్రైవేయ హార కేయూర వలయ ముద్రికా మణినూపురాది వివిధభూషణ
భూషితంబును, నిరస్త సమస్త సతజన సాధ్యసంబును, భక్తజన మనోహరం
బును, సర్వమంగళాకరంబు నైన భగవద్దివ్యరూపంబుఁ దామసజన సన్మార్గ
ప్రదర్శకుండవైన నీవు మాకుం జూపి మమ్ముఁ గృతార్థులఁ జేయుము. అని
వెండియు నిట్లనియె.

711

సీ. ఆత్మకుఁ బరిశుద్ధి నర్థించువారికి ధ్యేయవస్తువు³ భవద్దివ్యమూర్తి
యంచిత స్వర్గరాజ్యాభిషిక్తున కైన సమధిక స్పృహజీయతముఁడ పీవు
సద్భక్తియుత భక్తజన సులభుండవు దుష్టాత్ములకుఁ గడు దుర్లభుండ
వాత్మదర్శనులకు సరయఁ గమ్ముండవు నై యర్థి విలసిల్లు దనఘ చరిత!

1. కుట్మలరద స్ఫురితంబు, లాలితస్నిగ్ధ కపోలయుగము(జ) 2. ములును (చ.ట.త.డ.ద.బ.)

3. భవదీయమూర్తి (చ.ట.)

- తే. యిట్టి నిఖిల దురాచార్యు నీకు నిన్ను
నెఱయ నుండుల కై న వర్ణింపరాదు
వఱల నెవ్వఁడు పూజించు వాఁడు విడువఁ
జాలునే? పద్మదళనేత్ర! సచ్చరిత్ర! 712
- చ. ఎనసిన భక్తియోగమున నే భవదీయ పదాజ్ఞమూలము
న్ననయముఁ బొందువాఁడు చటులాగ్రహ భీషణ వీర్య శౌర్య త
ర్జనములచే ననూనగతి సర్వజగంబులు సంహరించు న
య్యనుపముఁ డైన కాలుని భయంబునుఁ బొందఁడు సుమ్ము కావున॥. 713
- తే. ఇట్టి మీ పాదమూలంబు లెవ్వఁడేని
పొంది భన్యాత్ముఁ డౌ నట్టిపుణ్యుఁ డౌండు
మనములోపలఁ గోరునే? మఱచి యైన
నవ్యయానంద! గోవింద! హరి! ముకుంద! 714
- త. హరి! మీ భక్తజనులతో, నిరుపమగతిఁ జేయు సంఖ్య నిమిషార్థముతో
సరిగాదు మోక్ష మనిన న, చిరశుభ మగు మర్త్యసుఖముఁ జెప్పఁగ నేలా? 715
- క. దురితవినాశక పదపం, కరుహ! భవత్కిర్తి తీర్థకణచయ బాహ్యం
తరనేక ధూతకల్మష, పురుషులు ధరమీఁదఁ దీర్థభూతులుగారే? 716
- వ. అట్టి భూతదయా సమేతులు, రాగాది విరహితచిత్తులు, నార్జవాది గుణయుక్తులు
నైన భాగవతజనుల సంగంబు మాకుం గలుగఁజేయుము. ఇదియ మ మృనుగ్ర
హించుట. అని వెండియు ని ట్లనియె. 717
- చ. సరసిజనాభ! సత్పురుషసంగ సమంచిత భక్తి యోగ వి
స్ఫురణ ననుగ్రహింపఁబడి కుద్ధము నొందినవాని చిత్త మ
స్థిర బహిరంగముం గనదు చెందదు భూరి తమస్వరూప సం
సరణగుహ॥ జిరంబు గనఁజాలు భవ నృహనీయతత్త్వము॥. 718
- వ. అది యెట్టి దనిన. 719
- సీ. అరయంగ నేమిటియందు నీ విశ్వంబు విదిత మై యుండు నీ విశ్వమందు
నేది ప్రకాశించు నెప్పుడు నిట్టి స్వయంజ్యోతి నిత్యంబు నవ్యయంబు
నాకాశమును బోలి యవిరళ వ్యాపక మగు నాత్మతత్త్వంబు నధికమహిమఁ
దనరు పరబ్రహ్మ దా నని పల్కి యిట్లనియె నవిక్రియం డైనవాఁడు

తే. నెవ్వఁ డాతఁడు దనయందు నెపుడు నాత్మ
కార్య కరణసమర్థంబు గాని భేద
బుద్ధిజనకంబు నాఁడగు భూరిమాయఁ
జేసి విశ్వంబు సత్యంబుగా నృజించె.

720

అ. మరల మరలఁ బెక్కుమాటు లీ విశ్వంబు
జనన వృద్ధి విలయ సంగతులను
నందఁ జేయుచుండు నట్టి యీశ్వరుఁడ వై
తనరు నిన్ను నాత్మతత్త్వముగను.

721

వ. తెలియుదుము. అని వెండియు ని ట్లనియె. యోగపరాయణు లగువారు శ్రద్ధా
సమన్వితులై క్రియాకలాపంబుల సంతఃకరణోపలక్షితం బైన భవదీయరూపంబు
యజింతురు. వారు వేదాగమ తత్త్వజ్ఞానులు. నీ వాద్యుండవు, ననాదియు,
నద్వితీయుండవు, మాయాశక్తి యుక్తుండవు నై విలసిల్లుచుండువు. అట్టి
మాయాశక్తిచేత.

722

సీ. చతురాత్మ! సత్త్వ రజ స్తమోగుణములు వరుస జనించెను వానివలన
మహా దహంకార తన్మాత్ర నభో మరు దనల జలావని ముని సుపర్వ
భూతగణాత్మకస్ఫురణ నీ విశ్వంబు భిన్న రూపమున నుత్పన్న మయ్యె
దేవ! యీగతి భవదీయ మాయనుజేసి రూఢిఁ జతుర్విధరూప మైన

తే. పురము నాత్మాంశమునఁ జెందు పురుషుఁ డింద్రి
యములచే విషయసుఖము లనుభవించు
మహిని మధుమక్షికాకృత మధువుఁ బోలి
యతనిఁ బురవర్తి యగు జీవుఁడంద్రు మఱియు.

723

వ. ఇట్టి జగత్సర్జకుండ వైన నీవు.

724

క. భూతగణంబులచేతనె, భూతగణంబులను మేఘపుంజంబుల ని
ర్భూతముగఁ జేయు ననిలుని, భాతినిఁ జరియింపఁ జేసి పౌరుష మొప్పన్ .725

తే. రూఢిఁ దత్త త్క్రియాలబ్ధి రూపుఁడవును
సుమహిత స్ఫుర దమితతేజుఁడవుఁ జండ
వేగుఁడవు నయి ఘన భుజా విపుల మహిమ
విశ్వసంహార మర్థిఁ గావించు వీశ!

726

వ. అది యె ట్లనిన.

727

క. ఇతికర్తవ్య విచారక, మతిచేఁ దగ నెప్పుడుం బ్రమత్తంబును సం
చిత విషయాలాలసము నూ, ర్జితలోభము నై నయట్టి సృష్టి గడంకఁ. 728

తే. అప్రమత్తుండ వగుచుఁ బద్మాక్ష! నీవు
ప్రింగుదువు చాల నాకట ¹ప్రేంగుచుండి
నాలుకలు ²గ్రోయు భూరి పన్నగము వాతఁ
బడిన యెలుకను భక్షించువగిది ననఘ! 729

చ. అనిశము నస్మదీయ గురుఁ డైన సరోరుహ సంభవుండు న
మృనువులు నాత్మ సంశయము మాని భజించు భవత్పదాబ్జముల్
మనమున నిల్పి యుష్మదవమాన మహావ్యథఁ జెందునట్టి స
జ్జనుఁడు పరిత్యజించునె? భుజంగమతల్పక! భక్త కల్పకా! 730

క. కావున నాకును సూరిజ, నావళికిని సర్వసంశయంబులు వాపం
గావను బ్రోవను దగుగతి, నీ వని వినుతించినట్టి యీ స్తవ మెలమిఁ. 731

ప. రుద్రుండు ప్రచేతనుల కెఱింగించి వెండియు నిల్లనియె. ప్రచేతనులారా! యిట్టి
యోగాదేశనామకం బైన యీ స్తోత్రం బాచార్యోపదేశంబున బహువారా
వృత్తిచే మనంబున ధరియించి, ³సమాహిత చిత్తులై మీ రందఱు నాదరంబున
విశ్వాస యుక్తులు, స్వధర్మాచారవంతులు, భగవదర్పితాశయులు నై జపియిం
చుచు సర్వభూతావస్థితుండు, నాత్మరాముండు నైన సర్వేశ్వరుని నుతింపుచు
ధ్యానయుక్తంబుగాఁ బూజింపుఁడు. తొల్లి యీ స్తోత్రంబు భగవంతుడైన
పద్మసంభవుండు * (సింపుతీ వగుచు) నాత్మజుల మైన మాకును (సృజియింప
నిచ్చగించు) భృగ్వాదులకును నెఱింగించె. ఏము (నా భృగ్వాదులును) ప్రజా
సర్గంబునందు బ్రహ్మచోదితుల మై యీ స్తోత్రంబునం జేసి విధ్వస్త సమస్త
తమోగుణుల మై వివిధ ప్రజాసర్గంబు గావించితిమి. కావున నీ స్తోత్రంబు
నెల్లప్పుడు నేకాగ్రచిత్తుండు, వాసుదేవ పరాయణుండు నై యెవ్వఁడు జపి
యించు, వాఁడు వేగంబై శ్రేయస్సునుం బొంది, తదీయ జ్ఞానస్థవంబున వ్యసనా
ర్ణవ పరూపంబైన సంసారంబును సుఖతరంబుగం దరియించు. ఇట్టి మ దుపదిష్టం
బైన శ్రీహరి స్తవంబు నెవ్వండు చదువుచు దురాధ్యుం డైన శ్రీహరిం
బూజించు, వాఁడు మదుక్త స్తోత్ర గాన సంతృప్తుండును, శ్రేయస్సులకు నేకా
శ్రయభూతుండును నగు శ్రీమన్నారాయణుని వలన సమస్తాభీష్టంబులం
బొందు. ఎవ్వఁడు ప్రభాతమున లేచి ప్రాంజలియు, శ్రద్ధా సమన్వితుండు నై

యీ మంగళ స్తవరాజంబును విను, వినుపించు, వాఁడు కర్మబంధ విముక్తుండగు.
అని మఱియు నిట్ల నియె. 732

క. నరదేవ తనయులారా!, పురుషాధీశుండు పరమ పురుషుఁడు నగు సీ
శ్వరు సుస్తోత్రము ¹మీ కా, దరమునఁ దెలిపితిని మీరుఁ దద్దయు భక్తి. 733

క. ఏకాగ్ర చిత్తులును సు, శ్లోకులు నై జపము నేయుచును ఘనతపముం
గై కొని చేసిన మీకును, జేకులు మహితేష్వితార్థసిద్ధి కడంక. 734

అధ్యాయము—౨౫

క. అని యీగతి నుపదేశం. బొనరించి సదాశివుండు నొగి వారలచే
తను బూజితుఁ డై వారలు, గన నంతర్ధానుఁ డయ్యెఁ గౌతుక మొప్ప. 735

వ. అంత. 736

తే. తివుట వారలు రుద్రోపదిష్ట మైన
యచ్యుత స్తవము జపించు చయుత సంఖ్య
వత్సరము లుగ్రతపము దుర్వార వారి
మధ్యమునఁ జేయుచున్న సమయమునందు. 737

—: నారదుండు ప్రాచీనబర్హికి జ్ఞానమార్గమును దెలియఁ జేయుట :—

వ. ఘనకర్మానక్త చిత్తుండై యున్న ప్రాచీనబర్హి కడకు సద్యాత్మవేదియుం గృపా
శువు నై న నారదుండు చనుదెంచి, యా రాజానకు జ్ఞానబోధంబు నేయుకొఱకు
నతని కిట్లనియె. రాజా! యీ కర్మంబునంజేసి యెట్టి శ్రేయస్సు నభిలషించు
చున్నవాఁడ వట్టి యరిష్ట నిరసనంబును, నభీష్ట ప్రాప్తికరంబును నైన శ్రేయంబీ
కర్మంబువలన లభింపదు. అనినం బ్రాచీనబర్హి నారదున కిట్ల నియె. 738

సీ. అనఘ! మునీంద్ర? మహాభాగ! యేను ²గర్మాపహత జ్ఞానుఁ డగుచు మోక్ష
మెఱుంగంగలే నైతి నిట్టి నా కిప్పుడు గడు విమలంబును గర్మబంధ
నాశకంబును నగు జ్ఞానోపదేశంబు గావింపు మతిదయాకార! కూట
ధర్మంబు లగు ³గేహతతులందుఁ జెంది జాయా తనూజాత ధనాదికములె

1. మీకే, నెఱుగించితి మీరు దీని నెప్పుడు భక్తి (ట. జ. డ. త.) 2. కర్మాపవద్ధ జ్ఞాని
నగుచు (తం); “కర్మాపవద్ధ ధీః” (25-5) 3. దేహ (క. చ. ట. డ. ద. బ.)

తే. భూరిపురుషార్థములు గాఁగ బుద్ధిఁ దలఁచు
మతివిహీనుండు సంసారమార్గములను
దగఁ బరిభ్రామ్యమాణుడై ¹నొగిలి మోక్ష
పదము నొందంగఁజాలఁడు భవ్యచరిత !

739

క. అనవుడు నతనికి ³నతఁడను, ననఘా! యీ యధ్వరంబులందును గృపమా
లిన నీచే విశసింపం. జని కూలిన పసులు వేలసంఖ్యలు కనుమా !

740

వ. కావునం బశువ్రాతంబులు త్వదీయ వై శసంబును స్మరింపుచున్నవి యగుచు
లోహయంత్రమయ శృంగంబులచేత నెపుడు నీవు పరలోకంబు నొందెద వపుడు
నిను హింసించు మని భవదీయమృతికి నెదురుచూచుచున్నవి. ఇట్టి సంకటంబు
నొందంగల నీకు నిస్తారకం బైన యొక్క యతిహాసంబు గల దెఱింగింతు.
అని యిట్లనియె.

741

—: పు రం జ నో పా ఖ్యా నము :—

సీ. భూమీశ! వినుమయ్య! పూర్వకాలమునఁ బురంజనుఁ డను నొక రాజు గలఁడు
³నతని కవిజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిలి విజ్ఞాతచేష్టితుఁ డగు నఖుఁడు గలఁడు
ఆ పురంజనుఁడు పురాన్వేషి యై ధూచక్రంబు గలయంగ సంచరించి
తన కనురూప మై పెనుపొందు పుర మెందు వీక్షింపఁ జాలక విమనుఁ డగుచు

తే. నే పురము బుద్ధిఁ బొడఁగనె నా పురములు
కామములఁ గోరు తనకు న క్కామములను
బొందుటకు వానిని ననర్హములుగఁ దన మ
నమునఁ దలఁచి యొకానొక నాఁ డతండు.

742

వ. *(చనుచున్న సమయంబున హిమవత్పర్వత దక్షిణసానువులందు.)

743

సీ. వర నవద్వార కవాట గవాక్ష తోరణ దేహశీ గోపురముల నొప్పి
ప్రాకార యంత్ర వప్ర ప్రతోశీ పరిఘాట్టాల కోవపనాళిఁ దనరి
సౌవర్ణ రౌ ప్త్యాయన ఘన శృంగంబుల రమణీయ వివిధగేహముల మించి
రథ్యా సభా చత్వర ధ్వజ క్రిడాయతన సుచై త్యావణతతిఁ దనర్చి

1. యొగిని (హ) 2. నతఁడును (హ. తం. వా.) 3. అతనికి విజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిలి (హ);
అతనికి విజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిన (తం. వా.); “తస్యా విజ్ఞాత నామాఽసీత్ సఖావిజ్ఞాత చేష్టితః”
(25-10) * తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

తే. మరకత స్ఫటిక విడూర మణి వినూత్న
మౌక్తికాయుత ఖచిత హర్యములు గలిగి
విద్రుమ ద్రుమవేదుల వెలయు నొక్క
పురముఁ గనియె భోగవతినిఁ బోలుదాని.

744

వ. ఇట్లు గనుంగొని యనంతరంబ ముందట దివ్యద్రుమ ¹లతాకుంజ పుంజంబును,
సమద నద ద్విహంగ మత్తమధుకర కుల కోలాహల సంకుల జలాశయ శోభి
తంబును, హిమనిర్ఘ్న బిందుసందోహ పరిస్పంద కందళిత మందమలయ మరు
దుచ్ఛలిత ప్రవాళవిటప నళిసీతటంబును, పాంథజన మనోరంజ నాహ్వన బుద్ధి
జనక కలహంస రాజకీర కోకిలాలాప విరాజమానంబును, మునివ్రత నానావిధ
వనమృగవ్రాత బాధారహితంబును నైన పుర బాహ్యోద్ధాన వనంబునందు
యాదృచ్ఛికంబున నేతైక శతనాయకు లైన యనుచర దళకంబును, పంచ
మస్తక సర్పప్రతిహారుండును దోడరాఁ జనుదెంచుచున్న భర్తృన్వేషిణీయుం,
గామరూపిణీయు, నప్రౌఢయు నైనయట్టి.

745

సీ. ఘన సమవిన్యస్త కర్ణకుండల రుచుల్ గండభాగంబుల ²నిండి పర్వఁ
దమ్మితేకుల సిరిఁ దటమటింపఁగఁజాలు మెఱుంగు కన్నులు దలఁ దిరిగిరాఁగఁ
జఘనసంకలిత పిశంగ వీవీద్యుతి కనక కాంచీరుచిఁ గరముఁ బెనుపఁ
జరణ సరోజ భాసుర చలన్నాపుర యుణయుణధ్వని సర్మసరణిఁ జూప

తే. లలితయౌవనలక్ష్మీవిలాస భాసు
రోదయ వ్యంజిత ప్రభాయుక్త పీన
సమ నిరంతర కుచకుట్మలముల ప్రీడఁ
జెంది పయ్యెదఁ గప్పు బాలేందుముఖియు.

746

వ. మఱియును ³బాలయు, సుదతియు, గజగామినియు నైన యొక్క ప్రమ
దోత్తమం గాంచి.

747

క. ⁴తరమిడి ప్రేమోద్గత మై, మరువిండ్లం బోలు కన్నామలు గల తరుణి
సరసాపాంగ విలోకన, శర పరివిధ్ధాంగుఁ డగుచు జనవిభుఁ డనియె.

748

1. లతాకుంజంబును (ద. బ.) 2. నిండ బర్హ (చ-బ) 3. బాలకియు (చ.ట.త.ద.ద.బ.)

4. ఆరుదుగఁ బ్రేమగల్గమై (హ)

క. ఎవ్వరిదానవు ? జనకుం, దెవ్వఁడు ? పేరేమి ? భృత్యు లీ పదియొక రిం
దెవ్వరు ? సతు తెవ్వరు ? చుటి, యివ్వనమున నుండఁ గార్య మెద్ది? మృగాక్షి!

క. భవదీయ పురస్సరుఁ డగు, పవనాశనుఁ దెవ్వఁ డతికృపామతి నాకుఁ
వివరింపు మనుచు వెండియు, భవశేక్షణఁ జూచి ధరణీభవుఁ డిట్లనియెఁ. 750

సీ. తరళాక్షి పతి యగు ధర్ము నన్వేషింపఁ జరియించు హ్రీ యగు సతివో? కాక
రుద్రు నన్వేషించు రుద్రాణివో? కాక బ్రహ్మను వెదకు భారతివో? కాక
నారాయణుని భక్తి గోరి యన్వేషించు నిందిరవో? కాక యెవ్వ రీవు ?
త్వ త్పాదకామనత్వమునను సంప్రాప్త సకలకాముం డగు సరసు నెట్టి

తే. వాని వెదకెడు ? తరుణీ! భవ త్కరాగ్ర
పద్మకోశంబు² నేఁ దెందుఁ బతిత మయ్యె?
నాకు నెఱిగింపఁ దగుదు వివేక చరిత!
యని నృపాలుఁడు మఱియు నిట్లనియె సతికి.

751

క. కర మొప్పఁగ నీ విటు భూ, చర వగుటఁ హ్రీవి శివపు శారదపును సా
గరకన్యపుఁ గా కుండుటఁ, దరుణీ! పొడగంటి నని పదంపడి పలికెఁ. 752

సీ. మొనసి యదభ్రకర్ముడ నైన నాచేత నిపుడు పాలిత మైన యీ పురంబు
సరసిజోదరుని భుజాపాలి తోదాత్త లలిత వైకుంఠ మలంకరించు
నిందిరాసుందరి చందంబునను నీ వలంకరింపఁ గడంగు పంకజాక్షి!
యది గాక తావకీనాపాంగరుచి మోహితాంతరంగుండ నై నట్టి నన్ను

తే. మహిత సప్రీడభావ సన్మందహాస
చారు విభ్రమ భూలతా ప్రేరితుఁడుగఁ
దనరు భగవంతుఁ డగునట్టి మనసిజుండు
పడఁతి! యుడుగక పీడింపఁ దొడఁగె నిపుడు.

753

వ. కావున.

చ. తరుణీ! సుతార లోచనయుతంబును మంజు సుధాసమాన భా
సుర మృదువాక్యయు క్తమును శోభిత కోమల లంబమాన సుం
దర చికురాభిరామము సుదారము నైన భవ స్మృఖాబ్జముఁ
సురుచిరలీల నెత్తి ననుఁ జూడుము సిగ్గును జెందనేటికిఁ?

755

వ. అని యి విధ్వంబున నధీరుం డై పలుకు పురంజనుం జూచి, యా ప్రమదోత్తమ
వీరమోహితయై, సస్మితానన యగుచు, నానందంబు నొంది యిట్లనియె. 756

క. పురుషవర! నాకు నీకును, గురువును నామమును గులముఁ గోరి యెఱుగ నీ
పురమున నుండుదుఁ గా కీ, పురమును నిర్మించినట్టి పురుషు నెఱుంగఁ. 757

క. వీరలు నా సఖు లీ లల, నారత్నము లార్యవినుత ! నా చెలు లీ ¹వృ
ద్ధోరగ మే నిద్రింపఁగ, ధీరత మేల్కొంచి పురము ధృతిఁ బాలించుఁ. 758

వ. వెండియు ని ట్లనియె.

సీ. మనుజనాయక ! నీవు మ ద్భాగ్యవశమున నిటకు నేతెంచితి విపుడు నీకు
మంగళం బగు నీవు మహితేంద్రియ గ్రామ భోగ్యంబు లగు కామపుంజములను
అర్థి సంపాదించు వనఘాత్య! యీ నవ ద్వారప్రయుక్త మై తనరు పురము
²నీవు గైకొని యేలు నీకంటె నిందుకు నధికుఁ డన్యుండు లేఁ డనఘ! యిందు

తే. మదుపనీతము లైన కామముల ననుభ
వింపుచును సమాశత మధిష్ఠింపు మెలమిఁ
గోరి నీకంటెఁ బ్రియులు నెవ్వరు ? నాకు
నరసిచూడంగ మనుజేంద్ర ! యదియుఁ గాక. 760

వ. మఱియు రత్తిజ్ఞాన విహీనుండును, నకోవిదుండును, నిహపర చింతా శూన్యుం
డును, బిశుప్రాయుండును,*(ద్వదన్యుండును నైన వాని)నే నెట్లు వరియింతు?
గృహస్థాశ్రమమందు ధర్మార్థ కామ మోక్ష ప్రజానందంబులును, యశంబును,
యతి వేద్యంబులు గాని రజ స్తమో విహీన(పుణ్య)లోకంబులును గలుగు.పితృ
దేవర్షి మర్త్య భూత గణంబులకుం దనకు నీలోకంబున గృహస్థాశ్రమంబు సర్వ
క్షేమార్హం బైన యాశ్రమం బండ్రు. కావున పదాన్యుండవు, వీరవిఖ్యాతుం
డవు, ప్రియదర్శనుండవు, స్వయంప్రాప్తుండవు నై భోగిభోగ నదృశ భుజా
(దంపం) బులచే నొప్పు భవాదృశుం దగిలి (మాదృశ యగు) కన్య వరింప
కుండునే ? యని వెండియు. 761

క. కరుణారస పరిపూర్ణ. స్ఫురిత స్మితరుచి విలోకపుంజముచేతఁ
గర మర్థి దీనజన భయ, హరణుఁడ వై సంచరింపు మఖిలజగములఁ. 762

1. క్రుద్ధోరగ (క. చ. జ. డ. బ.) 2. నందు నా చెలులచే నభిమత కామముల్, నెమ్మి
నరిందమ నీకుగూర్తు (ట) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

క. అని యీగతిఁ బలికిన యా, వనజాక్షిఁ బురంజనుండు వరియించి ముదం
బున నన్యోన్యప్రీతిఁ, దనరుచుఁ ద త్పురము సొచ్చి ధన్యుం డగుచుఁ.

చ. శతసమకాల మ ప్పురి నజస్రము భూరి సమస్తసౌఖ్య సం
గతులఁ దనర్చి వందిజన గాయక ¹సద్వినుతోపగాన మో
దితమతి నొప్పి సుందర సతీజన నేవితఁ డై నృపాలకో
చిత లలితస్థలంబుల వసింపుచుఁ గ్రీడలు నల్పుచుండఁగఁ.

764

క. నరనాథుఁడు లోకభయం, కరగతి వర్తించు గ్రీష్మకాలము దోఁపం
దరశ లహరీమనోహర, వరహ్రాదిని సలిలమందు వసియించెఁ దగఁ.

765

ప. ఇట్లు వసించి, కతివయ దినంబు లరుగు సమయంబున.

766

సీ. అవనీశ్వరోత్తమ! య ప్పురంబున నాల్గువంకల నున్న ²గవఁకులు వినుము
తూర్పుదిక్కునను నై దును దక్షిణోత్తరంబుల రెండుఁ బశ్చిమంబునను రెండుఁ
గాఁగ నా తొమ్మిది గవఁకుల నుపరిదిక్కున నేడుఁ గ్రిందిదిక్కునను రెండు
నై యుండు మఱి వానియందుఁ బృథగ్విధ విషయగత్యర్థ మై వెలయు నీశ్వ

తే. దుం దొకఁ దరయఁగఁ గలండు రూఢిఁ ద త్పు

రంబుఁ బాలించునట్టి పురంజనుండు

నా పురద్వార నవకంబు నందులోన

నర్థిఁ బ్రాగ్ధ్వార పంచకమందు వరుస.

767

ప. ఖద్యోతయు, హవిర్ముఖియు నను నామంబులు గల ద్వారయుగంబున ద్యుమ
త్సఖుం డై విభ్రాజిత జనపదంబును బొందు. వెండియు నళినియు, నాళినియు
నను పేళ్ళు గల వాకిళ్ళ రెంటియందు నవధూతసఖుండై సౌరభరూపంబులైన
విషయంబులం బొందు. మఱియు ముఖ్యానామకం బైన ప్రధాన ప్రాగ్ధ్వారంబున
రసజ్ఞ వివణాన్వితం డై యాపణ, బహూదనంబు లను విషయంబులఁ బొందు.
పితృహూ నామకం బైన దక్షిణద్వారంబున శ్రుతధరాన్వితం డై దక్షిణ
పాంచాలం బను రాష్ట్రంబు నొందు. దేవహూ నామకం బైన యుత్తరపువారికట
శ్రుతధరాన్వితం డై యుత్తరపాంచాలం బను రాష్ట్రంబు నొందు. వెండియుం
బడమటి వాకిళ్ళ రెంటియందు నాసురీనామకం బైన వారికట దుర్మదసమేతుండై

1. సద్వినుతోపగాన (తం. వా) 2. గవనులు (హ)

గ్రామకనామకం బైన విషయంబును, నిర్మతి నామకం బైన వాకిటియందు
 లుబ్ధకయుక్తుండై వై శనం బను విషయంబు నొందుచుండు. పెండియుం బురం
 జనుం డ ప్పురంబునం బొరజనంబులందుఁ గల నిర్వా, క్షేపస్కరులను నిద్ద
 అంధులచేతగమన, కరణంబులను క్రియలనొందుచు, నంతఃపురగతుండగునప్పుడు
 విఘాచీన సమన్వితుండై, జాయాత్మజోద్భవం బైన మోహ ప్రసాద హర్షం
 బుల నొందుచుండు. ఇ విద్విధంబునం గర్మానక్తుండు, గామాత్మకుండు నై బుద్ధి
 యను మహిషిచేత వంచితుం డయ్యె. అ క్కామిని. 768

సీ. పానంబు సేసినఁ దాను బానముఁ జేయుఁ గుడిచినఁ దానును గుడుచు మఱియు
 భక్షింపఁ దానును భక్షించు నడచిన నడుచును నవ్విస నవ్వు నేడ్య
 నేడుచుఁ బాడినఁ బాడు విన్నను వినుఁ జూచినఁ జూచుఁ గూర్చున్న నుండు
 దుఃఖింప దీనుడై దుఃఖించు నిలిచిన నిలుచు నిద్రింపంగ నిద్రవోవు

తే. ముట్టినను ముట్టు మూర్కొన్న మూరుకొనును
 బలుకఁ బలుకును బవళింపఁ బవ్వళించు
 హర్షమును బొంద నాత్మను హర్ష మొందు
 మోదమును బొందఁ దానును మోదమొందు. 769

వ. ఇ విద్విధంబున నతండు మహిషీ విప్రలబ్ధుండును, వంచిత స్వభావుండును నై
 పారవశ్యంబునం జేసి యజ్ఞుండును, ఇతరేచ్ఛా విరహితుండు నై క్రీడామృగంబు
 చాడ్చున ననుకరింపుచు, వర్తింపుచు నా పురంబునఁ గాపురం బుండె. ఆ పురం
 జనుం డొకానొక దినంబునం ధనుర్ధరుండై. 770

అథాయము — ౨౬

సీ. పంచాశ్వ యుక్తంబు పంచబంధనము చక్రద్వితయమును యుగద్వయంబు
 నాకువేగంబు నేనాక్షంబుఁ గూబర ద్వయముఁ బతాకా త్రితయయుతంబు
 నేకరశ్మియుతంబు నేకసారథికంబు సప్తవరూధంబు స్వర్ణభూష
 మును బంచవిక్రమమును నేకనీడంబుఁ బ్రకట పంచప్రహరణము నైన

తే. రథము కాంచనరచిత వర్మము ధరించి
 విలస దక్షయ తూణీర కలితుఁ డగుచుఁ
 గణక దీపింప నెక్కి యేకాదశ ప్ర
 సంఖ్య సేనాసమేతుడై సరభసముగ. 771

వ. పురంబు వెడలి, పంచస్రస్థం బను వనంబునకుం జని, యందు విడువరాని మహిషిని విడిచి, మృగయాసక్తుడై (దృష్టం నగుచు) ధనుర్పాణంబులు ధరియించి సంవరించుచు, నాసురవృత్తిం దగిలి, మోరాత్ముండు, నదయుండు నై నిశాత సాయకంబులచేత న మృగగ్రవాతంబులం బరిమాల్చె. రాజులకు మృగయావినోదంబు విహితానుష్ఠానం బగుచుండ నాసురవృత్తి యెట్లయ్యె నని యంటివేని, నిది రాగప్రాప్తంబగుటను విహితంబు గాదు. వినుము, తీర్థంబులందె, ప్రఖ్యాత శ్రాద్ధదినసంబులయందె, రాజైనవాడె, మేధ్యంబులై న పశువులనె, వనంబునందె, యథోపయుక్తంబుగానె, వధింపం జను నను నియమమాత్రంబు గలదు. కావున జ్ఞాని యైన విద్వాంసుండు డాచరింపఁడు గాక. ఆచరించినం గర్మానుష్ఠానజనితం బైన జ్ఞానంబునం జేసి యందుం బొరయండు. అట్లుగాక నియమోల్లంఘనంబునం గర్మాచరణుం డగువాఁ డభిమానంబు నొంది, కర్మబద్ధుండై గుణప్రవాహ పతితుండును, నష్టప్రజ్ఞుండును నై యథోగతిం గూలు. ఇట్లుగుటంజేసి (సాధుజనులకు సర్వప్రకారంబుల) నాసురవృత్తి మానం దగు. అని వెండియు నిట్లనియె. అంతం బురంజనుం డ వ్వనంబున. 772

క. వర చిత్రపక్ష సునిశిత, శరములచే శశ వరాహ చమరీ రురు కా
సర గవయ శల్య హరిణీ, కరి హరి వృక పుండరీక కపి ఖడ్గములకా. 773

వ. వధియించి మఱియు. 774

సీ. వరుస మేధ్యామేధ్య వనమృగంబుల పుణ సన దుస్సహక్రీడ సంహరించి
శ్రమయుక్తుడై వేట సాలించి మరలి మందిరమున కర్థి నేతెంచి యందు
సముచిత స్నాన భోజనకృత్యములు దీర్చి యతివిశ్రమమున శయానుఁ డగుచుఁ
బరిమళ మిశిత ధూపవ్రాత వాసిని సర్వాంగుఁ డగుచు స్రక్చందనాది

తే. వివిధ భూషణ చేంముల్ వెలయఁ దాల్చి
తృప్తుఁడును హృష్టుఁడు మఱి ధృష్టుఁ డయి య
నన్యజాకృష్టచిత్తుండు నై రతిప్ర
సంగ కౌతుక మాత్మను దొంగలింప. 775

వ. అంత స్వకీయ ప్రాణవల్లభ యగు మహిషియందు మనంబు నునిచి, యా వరా
రోహయు, గృహమేధినియు నైన గృహిణిం గానక, విమనస్కుండై నిజాంతః
పుర కామినులం గనుంగొని యిట్లనియె. 776

* తా. ప. ప్ర. లలో లేదు. 1. శ్రాద్ధాదు (హ. తం. వా.) 2. పుణజన (హ) కృపాజన (క)

3. పరిశ్రాంతి (చ. వా.)

క. రామాజన సంఘములా, రా! మానవతీలలామ రామామణి ¹నా
రామకృప వడసి మెలిగెడు, రా? మానుగఁ గుశలనూ? పరామర్శింపఁ.

ఉ. సారవివేకలార! గృహసంపద లీయెడఁ బూర్వరీతిచే
నారయఁగా రుచింపవు గృహస్థునకుఁ గృహమందు మాతగా
నీ రమణానుకూల రమణీమణి యై తనరారు భార్యగా
నీ రుచి నొందకున్నఁ గననేర్చునె? త ద్గృహమేది సౌఖ్యముల్. 778

వ. అదియునుం గాక. 779

క. పొగ డొందు జనని గానీ, తగవున వ ర్తించునట్టి దయితయ కానీ
తగ నుండని గృహముననుం,టగుఁ జక్రవిహీన రథమునం దుం టరయఁ. 780

వ. కావున. 781

చ. తలకొని నాకుఁ ²దా ననుపదంబును బ్రజ్ఞ జనింపఁజేసి సం
చల దురు దుర్బర వ్యసనసాగర మగున్డ నై న నన్ను ని
శ్చలమతి నుద్ధరించి యనిశంబును మత్రియ యైన భార్య యే
వలనఁ జరింపుచున్న దనివారణ నా కెఱిగింపరే! దయఁ. 782

క. అనవుడు విని య క్కాంతలు. జనపతి కిట్లనిరి రాజసత్తమ! ³కియదిగో!
దన కొంగై నను బిఱపుగ, నొనరింపక నేలఁ బొరలుచున్నది పగలఁ. 783

తే. ఏమికతమున నున్నదో? యెఱుఁగ మేము
నీవు చూడు మటన్న నా భూవరుండు
నేలఁ బడి పొరలెడు భార్యఁ బోలఁ జూచి
మనములో దుఃఖతాపంబు మల్ల డింప. 784

వ. అంత. 785

ఆ. జలజనేత్రి ప్రణయసంజాత రోషభా
వమున నై నయట్టి వక్రదృష్టి
జనవిభుండు సూచి యనునయ కోవిదుఁ
డగుచు న ప్ప యోరుహాక్షిఁ జేరి.

1. సారామలకృపచే (హ) 2. దాను సుపథంబున (హ) 3. ఇదిగో (తం. వా.)

క. పొలంతుకఁ దన యుత్సంగం, బుల నిడి త త్పాదయుగళమును నంటుచు మం
జుల మృదుభాషణముల నా, లలనామణిఁ జూచి పలికె లాలన మొప్పఁ. 787

చ. రమణిరొ? భృత్యులందు నపరాధము గల్గిన నాయకుల్ స్వప
క్షముఁ దలపోసి యుగ్రతర శాసనముం దెగి చేయ రట్లుగా
క మనములోని కిన్కఁ దమకంబున నాజ్ఞ నొనర్పిరేని ని
క్కముగ ననుగ్రహించుటయ కాక తలంపఁగ నాజ్ఞనేయుటే? 788

క. కమలానన బాంధవ కృ, త్యముఁ దలఁపక రోషచిత్తుఁ డగు ¹కుటిలాత్ముఁ
మమతం గ్రోధియు నీతి, క్రమరహితుఁడు నై న బాలుఁగా నెన్నఁదగుఁ. 789

వ. అని వెండియు నిట్ల నియె. 790

మ. సరసోదార సుధారసోపమ వచ శ్చాతుర్య సౌభాగ్య మై
హరిసిలోపమ కోమలాలకయుతం బై విభ్రమఘ్రూలతా
పరిపుష్ట స్థిత నద్విలోకనము నై భాసిల్లు యుష్మన్ముఖం
బురుహంబుఁ భవదీయ దాసునకుఁ బూఁబోణి ! గృహంజూపవే ! 791

క. విను వీరపత్ని ! నీ యెడ, ననయంబును బ్రాహ్మణులును హరిభక్తులుఁ ద
క్క నితరు లెగ్గొనరించిన, వనితా ! శిక్షింతు నెంతవారల నై నఁ. 792

క. ఈ ముల్లోకములందును, నా మనమున రోష మొదవినఁ భయరహితుం
డై మదిలోఁ బరితోషము, తో మెలఁగెడు వానిఁ గానఁ దోయజనేత్రా ! 793

సీ. ఇందీవరేక్షణ ! యే నెందు భవదీయ తిలకవిరహితము మలినయుతము
హర్ష శూన్యంబు ²నపాస్తరాగంబును నత్యమర్ష యుతంబు నై న ముఖము
గళి తాఁచుచిందు సంకలిత సంచితశోభమాన పీన స్తనమండలమును
రమణీయ తాంబూలరాగ విహీన మైనట్టి సుపక్వ బింబాధరంబుఁ

తే. ³గాన నిట్లుంట కిపు డేమి కతము నాకు
నర్థి నెఱిగింపవే ! ⁴మృగయాతిసక్తి
నబల ! నీ కెఱుంగింపక యరిగినట్టి
తప్పు నై రించి కావంగఁ దగుదు నేను. 794

1. కుటిలాత్ము, స్పృహర్షయుతుఁడును నీని (క.ద.); కుటిలాత్ముఁ సమదా మర్షఁడు (తం.వా.)

2. మనోప్రకాశకమునై (హ. తం. వా.) 3. గాఁగ (హ. తం. వా.) 4. మృగవృన్దన మొంది (క. చ. ట. తం.)

క. పనితాజన పరవశుఁ డై, మనసిజశర బాధ్యమాన మానసుఁ డగువా
నినిఁ దగఁ గర్తవ్యార్థము లను భటియింపక తొలంగు లలనలు గలరే? 795

వ. అనుచుం దదీయ విభ్రమవశంగతుం డై పలికిన విని. 796

క. కంజాతపత్రనేత్ర పు. రంజనుదెస రోష ముడిగి రమణీయ శ్రీ
మంజుల మృదూత్తుల మనము. రంజింపుచుఁ బలికె సదనురాగ మెలర్పఁ. 797

వ. అంత. 798

అధ్యాయము—౨౭

సీ. ఆ మృహాదేవి నెయ్యంబున మంగళస్నాత యై మృదుల వస్త్రముల గట్టి
స్ర క్షందనాది భూషణములు ధరియించి కమనీయ మోహనాకార యగుచుఁ
బతికడ నిలిచిన నతఁడు సంతుష్టాంతరంగుఁ డై యభ్యంతరమున నుండి
యన్యోన్య సరస గాఢాలింగనంబులు గావించి గోప్య వాక్యములచేత

తే. నతఁడు ప్రమదా పరిగ్రహ వ్యసనమునను
గడఁక నపకృష్ట ఘనవివేకమును గలిగి
పగలు రేయను క్రౌద్ధు లేర్పఱుపలేక
యెనసి యాయు ర్వ్యయంబు దా నెఱుంగఁ డయ్యె. 799

వ. మఱియు నతం డున్నద్దమదుండును, మహామనుండును, అర్హశయ్యా శయా
నుండును, మహిషీ భుజోపధానుండును నై యజ్ఞానాభిభూతుం డగుటంజేసి
స్వరూపభూత పరమపురుషార్థంబు నెఱుంగక, నిజమహిషినే పరమ పురుషా
ర్థంబుగాఁ దలంపుచు, రమింపుచుం గామ కశ్మల చిత్తుండైన యతనికి నవ
యౌవనం బైన కాలంబు క్షణార్థంబునుం బోలి గతం బయ్యె. అంత, 800

క. విశద యశోజలనిధి యా శశిముఖి యయగు భార్యవలన సమ్మతి నేకా
దశశత పుత్రుల రణక, ర్మకదేహులఁ గాంచి కౌతుకంబున మఱియుఁ. 801

క. గురుశీ లౌచార్య గుఱో, త్రరలను సల్లలిత గుణకదంబలఁ బ్రియలఁ,
పర కులపావనల దళో, త్రరశత దుహితలను గాంచెఁ ద త్సతివలనఁ. 802

వ. ఇట్లు పుత్ర పుత్రికా జనంబులంగని యున్నంత.

1. యశోనిధి యగునా (త. ద.)

- క. ఐను మాతని ¹యాయువులో, న నరిగె నర్థంబు నంత నరపతి కులవ
ర్ధిను లగు సుతులకుఁ పరిణయ మొనరించె॥ సదృశ లై న యువిదలతోడ॥
- క. నరనాథుఁ డాడుబిడ్డల, వర రూప వయో విలాస వైభవములచేఁ
బరఁగిన ²నిజ తనయ సదృశ, వరులకు సంప్రీతితో వివాహము చేసె॥. 805
- వ. అట్లు వివాహంబు గావించి యున్న సమయంబున. 806
- క. విను తత్పుత్రు లొక్కొక్కని, కనయముఁ బొంచాలదేశ మండులఁ బొరం
జన కులవర్ధను లగుచు॥, జనియించిరి నూర్వరేసి శౌర్యబలాధ్యుల్. 807
- ఆ. అనఘ ! యిట్టి రిక్తహారులు గేహ కో
శానుజీవ యుతులు నై న యట్టి
నందనాదులందుఁ జెందిన కిమమత ని
బద్ధుఁ డయ్యె నంతఁ బార్థివుండు. 808
- చ. తిర మగు నిష్ఠతో నతఁడు దీక్షితుఁ డై పశుమారకంబులు
⁴న్నరిది భయంకరంబులును నై న మఖంబులు పెక్కుచేసి యా
దరమున నీవునుం బలెను ద త్త దనూన ⁵ఫలప్రకాముఁ డై
సుర పితృ భూత సంఘము నసూయ, దనర్చి భజించె భూవరా ! 809
- వ. ఇ ట్లాత్మహితంబు లై న కర్మంబులయం దనవహితుండును, గుటుంబాసక్త
మానసుండును నై యున్న యతనికి విరోధి యై ప్రియాంగనాజనంబులకు
నప్రియం బగు*(కాలంబు సంభవించినం)జండవేగ విఖ్యాతుం డగు †గంధర్వా
ధీకుండు షష్ట్యత్తర శతత్రయ సంఖ్యాతు లై న గంధర్వులును. అందఱు గంధర్వీ
జనంబులును †(పితాసిత వర్ణంబులు గలిగి మిథునీభూతు లగుచు) ననుగమింపం
జనుదెంచి(స్వ పరిభ్రమణంబుచేతనే సర్వకాలంబుల నిస్మితం బగు నా)పురంబు
నిరోధించిన, నప్పు డా చండవేగానువరు లై న గంధర్వు లా పురంజను పురంబు
⁶వ్యాకులంబు నొందింపుచు నపహరింప నుపక్రమించు సమయంబునం బురంజన
పురాధ్యక్షం డై న ప్రజాగరుం డనువాఁడు వింశత్యత్తర సప్తశతంబు లై న
గంధర్వ గంధర్వీ జనంబుల నివారించి, బలవంతుండై సంవత్సర శతంబు యుద్ధంబు

1. యాయువు పరిసను (క. చ. ద. ప. భ.) 2. స్వతనయం సదృశ (హ) 3. మమత్వ
(చ. త. జ. ద. ద. బ.) 4. సకవి భయంకరంబులగు సన్మఖముల్ దగఁ (హ. వా.) 5. ఫలాప్తి
కాముఁడై (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. † గంధర్వాధీకుండు = కాలము "గంధర్వాః దివసాః
(వ్యా.)" 6. పర్యాయంబున విశిష్టంబు నొందించుచు (క. త. ద. ద. బ.)

గావించి, యొక్కడుం డయ్య న పెక్కుండ్రతో నిట్లు వోరి, క్షీణుం డైనఁ బురంజనుండు దాన నిలిచి, తత్పురంబున నల్పసుఖంబు అనుభవించుచుఁజాంచాల దేశంబులందు నిజ పార్షడులచేత నానీతంబులైన పదార్థంబుల నొందుచుం గామీనీజన సమేతుం డై, భయపర్యాలోచనంబు నేయనేరక రాష్ట్ర పుర బాంధవ సమేతుం డై, యార్తి నొంది చింతాక్రాంతుం డై యుండె. అంత. 810

క. అనయంబు కాలపుత్రిక, యను నొక కామిని పరేచ్ఛ నఖిలజగంబుం
దనయంతఁ గలయఁ దిరుగుచుఁ, జని చని యొకనాఁడు రాజసత్తమ ! వింటే!

సీ. అనఘాత్మ ! రాజర్షియైన యయాతి కుమారకుం డైనట్టి పూరుచేత
వరింపఁగాఁ బడి వలనొప్ప నతనికి వరమిచ్చి దౌర్భాగ్యవశత నొంది
ప్రఖ్యాతిఁ గనుట దుర్భగ యను పేరను బరఁగు న క్కాంత నే పురుషవరుఁడు
వరియింపఁడయ్యె నా తరుణియు నొకనాఁడు గర మొప్ప బ్రహ్మలోకముననుండి

తే. వసుధ కేతెంచి విను బృహద్రవ్వుడ నైన
నన్ను వరింపఁ గోరి మనమునఁ గామ
శర విమోహిత యై వేడఁ గరము నేను
నమ్మతింపక యున్న రోషము నలిగి. 812

వ. ఇట్లను. మునీంద్రా ! మదీ యాశా విముఖుండ వై న నీకు నేకత్రావస్థానంబు
లేక యుండుం గాక, అని శపించి, విహతసంకల్పయై మ దుపదేశంనంబు జని,
యవనేశ్వరుండు, భయనామకుండు నైన వానిం గదిసి యిట్లనియె. 813

క. అవనీపతి ! భయనామక యవన, కులాధీశ్వరుండ వగు నినుఁ బతిగాఁ
దవిలి వరింపఁగ వచ్చితి, సవినయముగ వినుము భూతసంకల్పమునఁ. 814

వ. కలుగు మత్కామితంబు వృథగాదు, లోకంబున² వేదంబులయందు దేయగ్రాహ్య
రూపం బయిన వస్తువు యాచ్యమానం బగుచుండ * (నెవ్వం డొసంగఁడు) నెవ్వం
డిందు దీయమానం బగుచుండం గోరండు, నట్టి వీర లిద్దఱును జడస్వభావు లని
సత్పురుషులు శోకంబు నొందుదురు. కావున నిన్ను భజియింపుచున్న నన్నుం
గరుణార్ద్రచిత్తుండవై భజియింపుము. ఇట్టి యార్తానుకంపయుఁ బురుషధర్మంబు.
అని పలికిన న క్కాలపుత్రిక వచనంబులు విని యవనేశ్వరుండు దేహగుహ్య
చిక్కిర్చు వగు దానిం గనుంగొని మందస్మిత వదనుం డగుచు నిట్లనియె. 815

1. పాలితంబులైన (క. చ. ట. జ. డ. బ.) 2. శాస్త్రంబందు (క. బ.) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

క. విను తరుణి ! యాచ్యమానం, బనఁదగు నీ లోకముం దమంగళపును స
జ్జనముల కసమ్మతపు నగు నిను నభినందింపకుండు నెఱి నె వ్వారుకా. 816

వ. కావున నేను జ్ఞానదృష్టింజేసి నీకుం బతినిరూపణంబు నేనెద, అది యెట్లనిన.
మదీయ నేనాసహాయంబు వడసి, ప్రజానాశం బొనరించునట్టి నీ వవ్యక్తగతివై
కర్మనిర్మితం బైన లోకంబు ననుభవింపుము. ఈ ప్రజ్వారం డనువాఁడు నాకు
సహోదరుండు. నీవు మదీయ భగినివి. ఈ యిద్దఱిం గూడి యీ లోకంబునందు
నవ్యక్తుండు, భీమనై నికుండు నై యేను వర్తింతును,

అధ్యాయము — ౨౮

అనిన నా భయనామకుం డైన యవనేశ్వరుని దిష్టికారులైన నై నికులు ప్రజ్వార
కాలకన్యా యుక్తులై భూమండలం బెల్లఁ దిరుగుచు మౌక్తానాఁ డతివేగంబున
భౌమభోగాఢ్యంబుఁ, జరత్పన్నగ పాలితంబు నైన పురంజనుపురంబు నావరించి
యున్నంత, స్వాభిభూతుం డైన పురుషునకు నిస్సారత్వంబు గలిగించునట్టి కాల
కన్యక బలాత్కారంబున నా పురంజను పురంబు ననుభవించె. అట్లు కాలకన్య
కోపభుజ్యమానం బైన పురంబు సర్వద్వారంబులందును ¹సర్వతో దిశంబుగా న
య్యవనులు ప్రవేశించి, త త్పురంబు సమస్తంబును బీడింప. నిట్లు పురంబు
ప్రపీడ్యమానం బగుచుండ నభిమాని యైన పురంజనుండు. 817

సీ. అనఘ! యీతఁడు మమతాకులచిత్తుఁ డై బహువిధ భూరితాపములఁ బొంది
ఘన కుటుంబియుఁ గాలకన్యోపగూఢుండు నష్టసంపదుఁడు విసష్టమతియు
విషయాత్మకుండును వినిహతై శ్వర్యుండుఁ గృపణుండుఁ జాల నకించనుండు
నగు పురంజనుఁడు శోకావిలభావుఁ డై గంధర్వ యవన సంఘముల చేత

తే. ²నోజ చెడి వికలత నొందు నై జపురముఁ
దవలి ప్రతికూలు రయి యనాదరణయుతులు
నైన పుత్రులఁ బౌత్రుల ననుచరులను
సచివ పౌరోహితుల నిజసతినిఁ జూచి.

818

వ. మఱియుం గాలకన్యగ్రస్తుం డైన తన్నును, నరిదూషితంబు లైన పాంచాల
బలంబులనుం జూచి, యపార చింత నొంది, త త్రప్తీకారంబు నేయ నెఱుంగక

1. సర్వతోదిశంబుగా (హ. తం. వా.) 2. భజనచెడి.....నిజపురమును (క. బ.)

కాలకన్యాపహృత వీర్యంబు లయినం, గామంబుల సఖిలపింపుచు దీనుండును, విగతాత్మగతికుండును, (నేహంబునంజేసి) పుత్రదారోపలాంస పరుండును నై కాలకన్యోపహృతంబును, గంధర్వ యవనాక్రాంతంబును నైన పురంబు విడువ నిచ్చలేకయు విడువ నుపక్రమించె. అప్పుడు. 819

క. అనఘా! భయనామాగ్రజుఁ, దనఁగల ప్రజ్వారుఁ డప్పు డరుదెంచి పురంబును సకలంబును భయనా, మునికిం బ్రీతిగ దహించె మునుకొని యంతః. 820

వ. అట్లు పురంబు దహ్యమానం బగుచుంత *(పౌర) భృత్యవర్గాది సమన్వితండును, గొటుంబికుండును, పుత్రాది సమన్వితండును, యవనోపరుద్ధాలయుండును, గాలకన్యా గ్రస్తుండును నైన పురంజనుం డ పురంబునందుఁ బ్రజ్వార సంస్పృష్టం డై యనుతాపంబు నొంది, త త్పురపాలనంబునందు సమర్థుండు గాక పురుకృచ్ఛోరువేపటుం డై యందుండ న శక్తుం డయ్యె. 821

క. దవశిఖియుత తరుకోటర, నివసిత పన్నగము పగిది నిజపురి వెడలం దివురుచు నతఁడు ¹శిథిల దవ, యవుండును గంధర్వగణ విహత శౌర్యుండుఁ. 822

సీ. అయి చాల ఘురఘుర మను శబ్ద మడరంగ మనమునఁ జింతానిమగ్నుఁ డగుచుఁ గొడుకులఁ గోడండ్రఁ గూతుల నల్లుండ్ర మనుమల ²నాప్తుల ననుచరాశి నసయంబు స్వత్వమా త్రావశిష్టం బైన గృహ కోశనివహ పరిచ్ఛదముల మసలు నహంకార మమకారములఁజేసి మతిహీనుఁ డగుచు నెమ్మనములోనఁ

తే. గణఁకఁ దలఁచుచు విప్రయోగమునఁ దాను గటకటా! యిట్లు పరలోక గతుఁడ నైన యిట్టి భార్య యనాథ యై యీ కుమార పరుల నేరీతిఁ బ్రోచునో? యవని ననుచు. 823

వ. మఱియు నిట్లని తలంచు. 824

సీ. పడఁతి యే మునుభుజింపక భుజింపదు నేను నిద్రవోవక మఱి నిద్రవోదు నేను సిక్ష్మాడత సిక్ష్మాన నొల్లదు పదరి యే గోపింప భయము నొందు భర్జించినను మాటు పలుకక వాయొడు బుద్ధిహీనుఁడ నైన బుద్ధిఁ జెప్పు లలి మీఱ నిట్టి కళత్రంబుతో నేనుఁ గడఁగి దేహాంతర గతుఁడ నైన

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. శిథిలవయవుడు (క. చ. జ.) 2. సవివుల ననుచరుల (చ. త. డ. ద. జ.)

తే. ననయమును దాను ¹బుత్రిణి యగుటఁజేసి
యాత్మ కోఁచిని యగుచు గృహస్థధర్మ
మాచరింపుడు నుండునో? యనుగమనము
సేయునో? యని మనమునఁ జింత నొంది.

825

క. తనపుత్రులుఁ దనతనయులు, ననయముఁ దాఁ జనినయెడ నిరాశ్రయు లగుచు
వననిధి మధ్యంబున నవి, సిన కలముం బోలి యెట్లు జీవించెదరో? 826

క. అని యి విద్వధమునఁ గృపణుని, యనువున ఘనదుఃఖవిహ్వ లానర్హుం డ
య్యును దుఃఖించు పురంజను, ననయముఁ గొనిపోవ నిశ్చితాత్ముం డయ్యెన్.

క. చనుదెంచెను భయనాముం, డనువాఁ డప్పుడు పురంజనాఖ్యుఁడు పెలుచ
న్న నఘాత్మ! పశువు భంగిని, ²మనము గలఁగ యవన నీయమానుం డగుచున్.

వ. అనుచర వర్గంబు భృశాతురులు, దుఃఖితులు నై వెనుచనుచుండ, నుపరుద్దం
బగు భుజంగమం బ పురంబు నెపుడు వానె నప్పు డా పురంబు విశీర్ణం బై
ప్రకృతిం బొందె. బలవంతు డైన యవనునిచేత బలాత్కారంబున వికృష్ట
మాణుం డైన పురంజనుండు దమః పిహీతుం డై పూర్వసుహృత్తుగు సఖ
నీశ్వరు నెఱుంగ కుండె. అంతం బరలోకగతుండైన పురంజనుం గదిసి, పూర్వం
బున నదయుం డైన యతనిచేత, హింసింపం బడిన యజ్ఞపశువులు క్రోధోద్రేకం
బునఁ గుఠారంబుల నతని నఱేకె. ఇ విద్వధంబునం ప్రమదానంగ దోషదూషితుం
డును, నపారతమో నిమగ్నుండును, నష్టజ్ఞానుండును నై పురంజనుం డనేక
కాలంబు పరలోకంబున నార్తి ననుభవించి, త ద్భార్య యైన ప్రమదోత్తమ
జిత్తుంబున నశ్రాంతంబును చలించుచుండ, దదీయ సంస్మరణంబునం జేసి తరు
వాతి జన్మంబున విదర్బరాజు గృహంబునం బ్రమదోత్తమ యై జన్మించె. అంత.

సీ. సరవర! వీర్య ³పణం బైన యట్టి వైదర్భిని మలయకేతనుఁ డనంగఁ
బరపురంజయుం డైన పాండ్య భూమికుండు దారుణానంగర స్థలమునందు
శక్తి ననేక రాజన్యుల నిర్ణించి పరిణయం బయ్యె నా గురుభుజుండు
నా విదర్భాత్మజయం దసిలేక్షణ యైన కూతును ద్రవిడాధినాథు

1. పుత్రాశుపగుటజేసి (చ. బ.) 2. మన మగలగ (ట. త.) 3. పణాస్త యైనట్టి (హ)

తే. లై న కొడుకుల నేడ్వర నర్థిఁ గనియె
వారలకు నెల్ల వొక్కొక్క వరుస నర్చు
దార్చుద సుతులు సంజాతు లై రి యతని
సుత భృతవ్రత నా యగన్ముడు వరించె.

830

క. అతఁ డా కన్యక వలనను, జతురుం డై యిధ్మవాహ జనకుఁ డగు దృఢ
చ్యుతుఁడను మునీంద్రుఁ గనియెను, మతినంత విరక్తుఁడగుచు మలయధ్వజుఁడు.

తే. జ్ఞాతలం బెల్ల నిజ తనూజాతులకును
బంచియిచ్చి సరోజాక్ష పాదపంక
జార్చనాయత్తుఁ డగుచుఁ గులాద్రి కరుగ
నంత మదిరాక్షి సతి యగు నా విదర్శి.

832

తే. కడఁక గృహములు నఖిలభోగములు విడిచి
చంద్రు వెనుచను చంద్రిక చందమునను
భక్తి దళకొత్తఁ బాండ్యభూపాలుఁ డై న
మలయకేతను వెనుకొని మగువ సనియె.

833

వ. అట్లు ధర్మపత్ని వెంటరాఁ జని, యందుఁ గజంద్రమసా తామ్రపర్ణి నవోదక
లను నదుల పుణ్యజలంబుల స్నాతుం డై, ప్రజ్ఞశీత బాహ్యోభ్యంతర మలుండును
గందమాల ఫల బీజ పుష్ప వర్ణ తృణ తోయాహారుండును నై కాయకర్శనం
బై న తపం బాచరింపుచు, శీతోష్ణ వర్ష వాతంబులు, జుత్తిపాసలు, ప్రియాప్రియం
బులు, సుఖదుఃఖంబులు నను ద్వంద్వంబుల సమదర్శనుం డై జయించి, తపో
విద్యా యమ నియమంబులం జేసి పక్వకషాయుండై, బ్రహ్మమ్మునందు నిజాత్మ
ననుసంధించి, విజితేంద్రియ ప్రాణచిత్తుం డై, స్థాణువు బోలి దివ్యవర్ష శతంబు
తపంబు నేసి, భగవంతుడైన వాసుదేవునందుఁ బ్రీతివహింపుచు, నన్యంబెఱుంగక
వర్తింపుచు, దన్ను స్వప్నమందు “మమేదం శిర శ్చిన్న” మిత్యాది ప్రతీతి
యందుం బలె వ్యతిరిక్తునిఁగ, వ్యాపకునిగ, నంతఃకరణవృత్తి సాక్షిఁగా నెఱింగి.

సీ. సాక్షాత్కృతుండును సర్వేశ్వరుండును భగవంతుండును గృపాపరుండు నై న
హరి యను లోకై క గురువితే నుక్తమై సర్వతోముఖమును స్వప్రకాశ
తము నగు మహిత శుద్ధ జ్ఞాన దీప ప్రభాతతీచేఁ బరబ్రహ్మమందుఁ
దన్నును దనయందుఁ దగఁ బరబ్రహ్మంబు నెనయఁ గన్గొనుచు దగ్ధేంద్రనాగ్ని

† ‘తత్ర చంద్రమసానామ తామ్రపర్ణి నవోదకా’ యని మూలము. (28-35)

- తే. భంగి నీషణములఁ బెదబాసి భూరి
వ్యసన సాగర సంస్కృతి వలనఁ జాల
నుపరతుం డయ్యె నా మహితోన్నతుండు
నవనినాయక ! విను మప్పు డతని భార్య. 835
- క. పతిదై వతశీల సమం, చితవేణీభూతచికుర చీరాంబర సు
వ్రతచర్యా క్షమాంగి వి, గతదోష విదర్భరాజ కన్యక యచటఁ. 836
- తే. కమలలోచన నిఖిలభోగములఁ దొఱఁగి
మలయకేతనుఁ బరమధర్మజ్ఞుఁ జేరి
నిరుపమైక పతివ్రతా నియమ మొప్ప
సాధ్వియై భక్తిఁ బరిచర్య సలుపుచుండె. 837
- క. విమలమతి నిజేకు సమీ, పమునఁ సతి ధూమరహిత పవమాన సఖా
గ్రమన వెలుఁగొందు కీల వి, ధమున బ్రకాశింపుచుండెఁ దద్దయు వేడ్కఁ. 838
- క. పతి దనప్రాణేశ్వరుఁ డుప, రతుఁ డగుట మనఁబులో నరయకను బూర్వ
స్థితి నుపచారక్రియ లం, చితమతిఁ గావింపఁ దలఁచి చిరతరభక్తిఁ. 839
- క. అనుపమ సుస్థిర నియమా, సనుఁ డగు నిజనాథు దాయఁజని పూర్వగతిఁ
వినమిత యై సతి త త్పద, వనజము లర్పించునపుడు వరుపాదములఁ. 840
- క. విను మూఁష్యత లేకున్నను, గని యూథభ్రష్ట హరిణి కై వడి సతి నె
మ్మనమునఁ బెగడుచు ¹దీనత, ననయంబును బంధురహిత యై శోకించెఁ. 841
- చ. అనయము నిట్లు శోకవిపు లాశ్రుపయః కణసిక్త మానిత
స్తనయుగ యై వియోగ పరితాపమునఁ హృదయంబు మాఁడ శో
భన లలితాధరోష్ఠ నవపద్మము గందఁగ సుస్వరంబుగా
వనజదళాక్షి యేడ్చె ననివారణఁ ద ద్వివినాంతరంబునఁ. 842
- ఉ. హా ! నరనాథ ! హా ! సుమహితాత్మక ! హా గుణశాలి ! యింక నం
భోనిధి మేఖలాకలిత ²భూమి యధార్మిక రాజ చోర పీ
డా నిరతిం గృశింప నకటా ! తగునయ్య యుపేక్షనేయ ? శో
భానయశాలి ! నీవు పరిపాలన నేయుము లెమ్ము భూవరా ! 843
- చ. అని విలపించుచుఁ నరసిజాక్షి నిజేకు పదారవిందముల్
దన నిటలంబు సోఁకఁ బరితాపమునం బడి బిట్టు చాల రో
దన మొనరింపుచుం గతినదారువులఁ జితి పేర్చి యందురోఁ
బెను పగు తత్కళేబరముఁ బెట్టి శిఖిం దరికొల్పి యిమ్ములఁ. 844

1. దీనా, ననయగుచు (త) 2. భూతలమెల్ల నుగ్రహార (క. బ.)

క. తా ననుగమనము నేయం, బూనుటయును నంతలోన బూర్వసఖుఁడు వి
జ్ఞానస్వరూపకుండును, నై న ధరాదివిజుఁ డొక్కఁ డబలం గదియె. 845

క. చనుదెంచి య త్తలోదరి, సునయోత్తుల ననునయింపుచుం దగ ననియె
వనితా! నీ వెవ్వతె? వె, వ్వని¹దాన? వితం దెవండు? వగచెద వేలా? 846

క. అని యడుగుచు వెండియు ని, ట్లనియెను నే సృష్టిపూర్వమందును నీ వె
వ్వనితోడి సఖ్యసౌఖ్యం, బనవరతం బనుభవించి తట్టి సఖుండ. 847

క. న న్నెఱుఁగు దేని మనమున, నన్నెఱుఁగక యున్ననై న నశినదళాక్షి!
“²నిన్నుఁ బురాతనసఖునిఁగ, నెన్నంగలదాన”³ ననియు నెఱుఁగవె? చెపుమా!

ప. కావున నీవు నేనునుం బూర్వంబునందు మానసనివాసుల మై హంసల మై
యుండి, గృహంబుఁ బాసి, సహస్రవత్సరంబులు సఖుల మై వర్తించునంత నీవు
నన్నుం బాసి భౌమభోగరతుండ వై పదంబు నిచ్చయించుచు మహీమండలంబు
గలయం గ్రుమ్మఱునప్పు డొక్క కామినీనిర్మితంబు పంచారామంబు నవద్వార
సమేతంబు నేకపాలకంబు ద్రికోష్ఠంబు షట్కులంబుఁ బంచవిషణంబుఁ బంచ
ప్రకృతియు శ్రీనాయకంబునై న యొక్కపురంబు వొడగంటివి. అది యెట్టిదనినం,
పంచారామంబు లనం బంచేంద్రియార్థంబులు. నవద్వారంబు లన నాసికాది
ద్వారంబులు. ఏకపాలకం బనం ప్రాణపాలనంబు, త్రికోష్ఠంబు లనం దేజోభిన్నం
బులు. షట్కుంబు లన నింద్రియ సంగ్రహంబు. విషణంబు లనం గర్మేంద్రియం
బులు. పంచప్రకృతి యన భూతంబులు. ప్రకృతియను కామిని యన బుద్ధి.
ఇట్టి పురంబునం బ్రవిష్టుం దై న పురుషుం డంగనాపరతంత్రుండును, నజ్ఞుండును
నై న నీవ యప్పురంబునం గామినీ సంస్పృష్టుండ వై రమియింపుచుం ద త్వంగ
మంబున నష్టస్మృతివై *(పురంజన వైదర్భిజన సంభావిత సుఖానంబు లగు
దుఃఖంబులచే నిట్టి) పాపిష్ఠం బై న దళం బొందితివి. కావున. 849

నీ. నీవు వైదర్భివి గావు వీరుఁ డితండు వివరింపఁగాఁ గాఁడు విభుఁడు నీకు
నొగి మున్ను పురమున నుపరుద్దుఁ జేసిన యా పురంజనపతి వరయఁ గావు
⁴అర్థి నీ విపుడు పరాంగన ననియును జర్పింపఁగాఁ బూర్వజన్మమందుఁ
బురుషుండ వనియును బుద్ధిఁ దలంచుట యరయంగ నీ యుభయము నసత్య

1. దానపు యాపడున్నవా డెవ్వడిల. (క. చ. ట. జ. ద. బ.) 2. నన్ను (హ. తం. వా.)

3. వై న (హ. తం. వా.)

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

4. మజ్జియు నీ వన్య సీమంతిని యనియును (హ. తం. వా.)

తే. మింతయును మామకిన మై యెసఁగు మాయఁ
జేసి కల్పిత మయ్యెఁ జర్చింప మనము
పూర్వమున హంసల మనియుఁ బూని యెఱుఁగఁ
బలికితిఁ దెలియు మనల రూపంబుఁ జూడు.

850

వ. ఏనే నీవు గాని యన్యుండవు గావు. నీవే నేఁ గాని యన్యుండంగాను. ఇట్లెఱుఁ
గుము. విద్వాంసులు మన యిద్దఱియందు సంతరంబు నీక్షింపరు. పురుషుండు ద
న్నొక్కనినె యాదర్శచక్షువులందు భిన్నరూపులుగా దలంచుచందంబున మన
యిద్దఱికిని భేదంబు గలిగినయట్లు దోఁచు. అని యివ్వధంబున నతం డతనిచేత
నీవు పూర్వంబున మదీయసఖుండ వైన హంసవని తెలుపంబడి స్వస్థుం డై త
ద్వియోగనష్టం బైన జ్ఞానంబుఁ గ్రమ్మఱుం బొందె. అని చెప్పి నారదుండు
ప్రాచీన బర్హిం జూచి, యీ యధ్యాత్మతత్త్వంబు రాజకథా మిషంబున నీ కెఱిం
గించితి. అనిన.

851

అధ్యాయము — ౨౯

క. విని భూమీశుఁడు నారద, ముని కను భవదీయ వచనములు సూరులు ద
క్కను గర్మమోహితుల మై, వనరెడు నే మెట్లు దెలియువారము చెపుమా!
వ. అనిన యోగింద్రుండు రాజేంద్రున కిట్లనియె. రాజేంద్రా! యేమి కతంబున
నాత్మ యేక ద్విత్రి చతుష్పాదంబు బహుపాదంబు సపాదంబు నగుచుఁ బురంజను
దేహంబు ప్రకటం బొనర్చె నా కతంబునం బురంజనుండు పురుషుండయ్యె,
అట్టి పురుషునకు నామ క్రియా గుణంబులచేత విజ్ఞాయమానుండు గాకుండుటం
జేసి యవిజ్ఞాతశబ్దంబునం జెప్పంబడు సఖుం డీశ్వరుండు. పురుషుండు సాకల్యంబు
నంజేసి దేహపరిగ్రహంబు నేయ నిచ్చయించు నప్పుడు నవద్వారకలితంబును,
ద్విహస్తచరణయుక్తంబును నైన పురం బేది గల దది లెన్న యని తలంచి,
య ప్పురం బను దేహంబు నొందు. పురుషుం డింద్రియంబులం జేసి యే బుద్ధి
నధిష్ఠించి విషయంబుల ననుభవించు, సహంకార మమకారంబులకు నే బుద్ధి
తత్త్వంబు గారణం బగు, నట్టి బుద్ధి ప్రమదోత్తమ యనంబడు. దానికి సఖులు
జ్ఞానకర్మ కారణంబులైన యింద్రియగుణంబులు. సఖీజనంబులు దదీయవృత్తులు.
పంచముఖోరగం బనం బంచవృత్తియైన ప్రాణంబు, † ఏకాదశ మహాభటు లన
బృహద్భటుండును, సుభయేంద్రియ నాయకుండును నైన మనంబు. నవద్వార
సమేతంబైన నయస్పరంబు చుట్టవచ్చిన పాంచాలదేశంబులనం బంచవిషయంబులు.

† "ఏకాదశ భట ఇత్యనేన ఏకాదశో మహాభటో నాయకః" (29-7) (వ్యాఖ్య)

నవద్వారంబు లన నక్షి నాసికా కర్ణ ముఖ గుద శిశ్నంబులు. అందు నక్షి నాసాన్యంబు లై దునుం బ్రాగ్ద్వార పురస్కృతంబులు. దక్షిణోత్తర కర్ణంబులు దక్షిణోత్తర ద్వారంబులు. గుద శిశ్నంబులు పశ్చిమద్వారంబులు. అందు నేకస్థల నిర్మితంబు లైన ఖద్యోతావిర్ముఖులు నేత్రంబులు. విభ్రాజితం బన రూపంబు. ద్యుమంతుం డనం జఙ్గరింద్రియంబు. నశినాశిను లన నాసికా ద్వారంబులు. సౌరభం బనం గంధంబు. అపధూత యన పూజేంద్రియంబు. ముఖ్య యన నాన్యంబు. విపణం బన వాక్కు. రసజ్ఞం డన రసంబు. ఆపణంబన వ్యవహారంబు. బహూదనం బన వివిధాన్నంబు. ¹పితృహు వన దక్షిణకర్ణంబు. ²దేవహు వన నుత్తరకర్ణంబు. చండవేగుం డనం గాలోపలక్షకం బైన సంవత్సరంబు. గంధర్వు లన దివంబులు. గంధర్వీజనంబు లన రాత్రులు. పరీవర్తనంబన నాయుర్వారణంబు. కాలకన్యక యన జర. యవనేశ్వరుం డన మృత్యువు. అతని నైనికు లాధి వ్యాధులు. ప్రజ్ఞాదుం డనం బ్రాణిహింసయందు శీఘ్రవేగంబు గలిగి, శీతోష్ణ భేదంబుల ద్వివిధం బైన జ్వరంబు. దక్షిణపాంచాలం బనం బిత్త రోక ప్రాపకంబును, ప్రవృత్తిరూపకంబును నైన శాస్త్రంబు. ఉత్తరపాంచాలం బన దేవరోక ప్రాపకంబును, నివృత్తిసంజ్ఞికంబును నైన శాస్త్రంబు. శ్రుతధరుం డన శ్రోత్రంబు. ఆసురీనామం బన బశ్పద్వారం బైన మేధ్రంబు. గ్రామకం బన సురతసుఖంబు. దుర్మదుం డన గుహ్యేంద్రియంబు. నిర్ముతి నామకం బైన పశ్చిమద్వారం బన గుదంబు. వైశసం బన నరకంబు. లుబ్ధకుం డనం బాయువు. అంధు లన హస్తపాదంబులు. అంతఃపురం బన హృదయంబు. విషూచి యన మనంబు. అని వెండియు.

853

సీ. అనఘాత్మ! వినుము జాయాత్మజులను గుణాత్తం బగు మణిబుద్ధితత్త్వమర్థి వెలయ నే యే గతి వికృతిఁ జేయంబడు నే యే తెఱంగుల నింద్రియములు వికృతిని బొందు నా విధమునఁ దద్గుణాన్వితఁడును వరుసఁ ద ద్వృత్తులకును ఘనుఁడు సుపద్రష్టయును దగు నాత్మయుఁ దద్వృత్తులను బలాత్కారమునను

తే. ననుకరింపంగ నర్థిఁ జేయంగఁ బడుట
ననవరత మాత్మమహిషిని ననుచరించు
టయు నెఱుంగఁగఁ జెప్పి యిట్లనియె మఱియు
జనవరేణ్యునితో యోగిసత్తముండు.

854

1. పితృహూయన (హ) 2. దేవహూయన (హ) 3. వివరింపగాబడు (క. త. చ. బ.);
వికలింపగాబడు (చ. డ.) వికసింపగాబడు (ఓ. జ.)

వ. మఱియు నరదం బన దేహంబు. తురంగంబు లన నింద్రియంబులు. ఈషాద్వయం బన సంవత్సరంబును, దత్కృత వయస్సును. చక్రద్వయం బనం బుణ్యాపాపకర్మ ద్వయంబు. వేణుత్రయం బన గుణత్రయంబు. పంచబంధురం బనం బంచప్రాణం బులు. రశ్మి యన మనంబు. సారథి యన బుద్ధి. రథికోపవేశ స్థానం బన హృద యంబు. కూబరంబు లన శోక మోహంబులు. పంచప్రహరణంబు లనం బంచేంద్రి యార్థ ప్రక్షేపంబు. పంచవిక్రమం బనం గర్భేంద్రియంబులు. * (సప్తవరూధంబు లన ధాతువులు.) హైమోపస్కరం బన రజోగుణంబు. అక్షయతూణీరం బన ననంత వాననాహంకారోపాధి. ఏకాదశచమూపతి యన నేకాదశేంద్రియం బైన మనంబు. (ఆసురీపృత్తి యనం బాహ్యవిక్రమంబు.) పంచేంద్రియంబుల చేత మృగయావినోదంబు చందంబున హింసాదులం జేసి విషయంబు లనుభ వించుటయ మృగయాచరణంబు. ఈ విధంబున నుండ జీవుండు దేహంబున స్వస్థు నుపై ప్తి జాగ్ర దవస్థలయందు నాధ్యాత్మికాధిదైవి కాధిభౌతికంబు లైన బహువిధ దుఃఖంబులం జేసి క్లేశంబుల ననుభవించుచు నజ్ఞానావృతం దై వ్ష శతంబు నిర్గుణం డయ్యును బ్రాణేంద్రియ మనోధర్మంబులఁ దనయందు నధ్య వసించి, కామలవంబుల ధ్యానంబు నేయుచు, నహంకార మమకారసహితంబుగాఁ గర్మాచరణంబు నేయుచుండు.

855

క. పురుషుండు నిజప్రకాశతఁ, బరఁగియు నలఘుండు పరుండు భగవంతుండుఁ గురుండును నగు న య్యాత్మను, బరువడి నెఱుంగంగలేక ప్రకృతిగుణములఁ.

క. విను మెపుడు దగులు నప్పుడ, యొనరంగ గుణాభిమానియును గర్మవశం డనఁ దగు నా పురుషుండు డా, ఘన మగు త్రైగుణ్య కర్మకలితుం డగుచుఁ.

పీ. ధృతి నొప్పుచున్న సాత్త్వికకర్మమునను బ్రకాశ భూయిష్ట లోకముల భూరి రాజస ప్రకటకర్మమున దుఃఖోదర్క లోలక్రియాయాస లోకములను గైకొని తామసకర్మంబునను దమ శ్లోక మోహోత్కట లోకములను బొందుచుఁ బుం స్త్రీ నపుంసకమూర్తుల దేవ తిర్య జ్మర్త్యభావములను

తే. గలుగుఁ గర్మానుగుణములుగాఁగ జగతిఁ

బుట్టి చచ్చుచుఁ గ్రమ్మఁ బుట్టునట్లు
దివిరి కామాశయుం దైన దేహి యెష్ట
నున్నతోన్నత పదవుల నొందుచుండు.

858

వ. అని మఱియు నిట్లనియె.

859

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

మ. ఎనయఁ జూత్పరిపీడఁ గుంది శునకం బింటింటికిం బోవఁ బూ
నినఁ దద్దెవిఁమైన దండహతి గానీ, కాక చౌర్యాన్న మై
నను గానీ తగఁ బొందుచందమున నెన్నఁ దై వయోగంబు పెం
పున నీ జీవుఁడు దాఁ బ్రియాప్రియములం బొందుం త్రిలోకఁబులన్. 860

చ. గొనకొని యెట్టి దుఃఖములకుం బ్రతికారము మానవేంద్ర : క
ల్గిన విను త త్రప్తిక్రియ నకించనవృత్తి జనుండు మ స్తకం
బున నిడు మోపు మూఁపునను బూనినఁ ద ద్భరదుఃఖ మాత్మఁ బా
యనిగతి జీవుఁడుం ద్రివిధ మై తగు దుఃఖముఁ బాయఁ దెన్నఁడుఁ. 861

క. ఘన దుఃఖహేతు కర్మం, బును ద త్రప్తికార కర్మమును నన మాయా
జననము లగుటను బురుషుఁడు, గనుఁ గలలోఁ దోఁచినట్టి కలచందమునఁ. 862

వ. సవానసోచ్చేదకంబు గాదని వెండియు ని ట్ల నియె. 863

సీ. నరనాథ ! వినుము స్వప్నంబు చందంబున నజ్ఞానవిలసితం బగుటఁ జేసి
తివిరి మిథ్యాభూత దేహాదికమునకు నరయ నివర్తనాయాస మేటి
కని యంటివేనియు నర్థంబు లేకున్న నర్థి సోపాధికం బైన మనము
వాంఛతో స్వప్నము వర్తింపఁ బురుషునిఁ బూని జాగ్రద్బోధచే నుపాధి

తే. చెడక స్వాప్నికసంస్కృతి విడువనట్లు
తత్త్వవిజ్ఞానమున నవిద్యానివృత్తి
దార దేహాదిక నివృత్తి దగులకున్నఁ
దివుట సంస్కృతిఁ దా నివర్తింపకుండు. 864

చ. ఘన పురుషార్థభూత మనఁగాఁ దగు నాత్మకు నే నిమిత్త మై
యొనర ననర్థహేతు వన నూల్కొను సంస్కృతి సంభవించిన
ట్లనయముఁ ద నిమిత్త పరిహారక మర్థి జగద్గురుండు నాఁ
దనరిన వాసుదేవ పదతామరస స్ఫుటభక్తి యారయఁ. 865

క. పూనిన త ద్భక్తి నమీ, చీనగతిం దెలియ ననఘ ! చిర వైరాగ్య
జ్ఞాన జనక మగు భక్తి ని, ధానము గోవిందవర కథాశ్రయమ యగుఁ. 866

వ. కావున నది త త్కథాకర్ణన గాన నిరతుండు, విశ్వాసయుక్తుండు నైన వానికి
సంభవించు. మఱియును. 867

- క. ధర సాధులు విమలాంతః, కరణులు భగవ ద్గుణానుకథన శ్రవణ
స్ఫురితస్వాంతులు ననములు, ¹వరమతులు నైసభ భాగవత నిలయములఁ. 868
- క. సరసోదార మహాత్మ ము, ఖరితము లగు మధువిరోధి కమనీయ గుణో
త్కర సురుచిర చరితామృత, పరిపూరిత వాహినులను బరమప్రీతిఁ. 869
- క. మన మలరంగ శ్రోత్రాంజలు, లను బాసము నేయు పుణ్యులకు జ్ఞాత్తుష్టా
ఘనభయ శోక విమోహము, లనయంబును సోఁకుండు నవసీనాథా ! 870
- వ. కావున నిట్టి భాగవతసహవాసంబు లేక * (తనంతన భగవ ద్భాగవత గుణాభి
వర్ణన కథానుచితనాదులయందుం బ్రవర్తించిన) నాలస్యాది దోషంబు లొంది,
యీ జీవలోకంబు సహజ జ్ఞాధాదికంబున నుపద్రుతం బై సర్వేశ్వర కథామృత
వాహినియందు రతిం జేయదు. ఇది నిశ్చయంబు. అని మఱియు నిట్లనియె.
- సీ. పద్మసంభవుఁడును భవుఁడును మనుకులసమితి దక్షిది ప్రజాపతులును
నైస్థికులై ననకముఖ్యమునులుఁ బులస్త్యుండు భృగువు పులహఁడుఁ గ్రతువు
నశ్రీ మరీచియు నంగిరసుండు నరుంధతీవిభుఁడును రూఢిమేఱయ
బహుపుణ్యులేఁ గడపలఁ గాఁగఁ గల బ్రహ్మవాదులు నందఱు వాక్సమితికి
- తే. నెనయ నీశ్వరు లై యుండియును సమగ్ర
మతిఁ దపో యోగవిద్యా సమాధి వరవి
చారు లై యుండియును సర్వసాక్షి యైన
యీశ్వరుని వెదకియుఁ గాన రిద్దచరిత ! 872
- వ. అది యెట్లంచేని. 873
- మ. ఘనవిస్తార మపాణ మద్యయ మనంగా నొప్పు ²వేదంబు దా
మనునర్తింపుచు మంత్రయుక్తి వివిధం బైనట్టి దేవాఖ్య శో
భన సామర్థ్యముచేత నింద్రముఖరూపం బిష్టదైవంబుగాఁ
గని వేడ్కఁ భజించువారలు గనంగా నేర్తురే ! యీశ్వరుఁ. 874
- క. విను మాతృభావితుం డన, నెనసిన భగవంతుఁ డెప్పు డెవ్వనిఁ గరుణఁ
³దనరుచు ననుగ్రహించును, మనుజేశ్వర! యపుడ వాఁడు మహితాత్మకుఁ డై.
- క. ధీరత నీ లోకవ్యవ, హారంబును వైదికంబు ననఁదగు కర్మా
చారములందు వినిష్ఠత, మై రూఢిఁ దనర్చు బుద్ధి నర్థి విడుచుఁ. 876

1. వరధిక్షణులు నైన భాగవత జనులు సభఁ (తం. వా.)

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

2. వేదము న్నను, వర్తించు (క. తం.) 3. ననయము (క. చ. ట. తం.)

సీ. కావున రాజేంద్ర! నీవును బరమార్థ రూపంబు లగుచుఁ బ్రరోచమాన
ములును గర్జప్రియంబులును నన్నప్త వస్తువులును నైన యీ వివిధకర్మ
ములయందుఁ బురుషార్థబుద్ధి గావించకు మతిఘనస్వాంతు లైనట్టివారు
పరఁగు జన్మార్థసప్రతిపాదకం బైన క్రూరిఁ గర్మపర మని చూపుచుండు

తే. వారు వేదజ్ఞు లనఁదగు వారు గారు
రూఢి మఱి వారు నిత్యస్వరూపభూత
మైన యీ యాత్మతత్త్వంబు నలరు వేద
కలిత తాత్పర్య మని యాత్మఁ దెలియ లేదు.

877

వ. కావునం బ్రాగగ్రంబు లైన దర్శలచేత సకలక్షితి మండలాస్తరంబు గావించి.
యహంకారయుక్తుండవు, నవిసీతుండవు నై పెక్కుపనుపులఁ జంపనే కాని
కర్మస్వరూపంబును, విద్యాస్వరూపంబును నెఱుంగవు. ఆ కర్మవిద్యాస్వరూపంబు
లెట్టి వనిన, సర్వేశ్వరపరితోషకం బేది యది కర్మంబు. ఆ సర్వేశ్వరునియందు
నేమిట మతి సంభవించు నదియ విద్య. అతండె దేహులకు నాత్మయు, నీశ్వరుండు
నగుచుండుం గావునం బురుషులకు క్షేమకరం బైన యాశ్రయంబు త త్పాద
మూలంబ. అతండు ప్రియతముండును, సేవ్యమానుండును, నగుచుండ నణు
మాత్రం బైన దుఃఖంబు లేదు. అట్టి యీ భగవత్స్వరూపం బెవ్వం దెఱుంగు
వాఁడు విద్వాంసుండు, గురుండు, హరియు నని చెప్పి వెండియు ని ట్లనియె.

క. అవసీక! యీవిధంబున భవదీయ ప్రశ్న మిట్లు పరిహృత మయ్యె
దవిలి యిఁక నొక్కగోస్యము, వివరించెదఁ జిత్తగింపు విమలచరిత్రా! 879

సీ. లలి సుమనోవాటికలయందు నల్పప్రమాన మరంద గంధానుమోద
సంచారియును మృగీసహితముఁ ద న్నివేశితచిత్తమున మధువ్రతనినాద
మేదుర శ్రవణానుమోదితమును బురోభాగచర న్నిజ ప్రాణహారి
దీపిత వృకగణాధిపితమును బుద్ధిక క్రూర ఘనసాయక ప్రభిన్న

తే. పృష్ఠభాగంబునై తగ నెదను మృత్యు
భీతి వాటిల్లు నొండు దప్పింప వెరవు
గాన కడవిఁ జరించు మృగంబుపగిది
భూవరోత్తమ! వినవయ్య! పురుషుఁ డెపుడు.

880

వ. అంగనానివాసంబులయందు జీద్రతమం బగు కామ్యకర్మ పరిపాకజనితం బైన
జిహ్వాపస్థాది కామజనిత సుఖవేశంబుల నన్వేషింపుచుఁ గామినీయుక్తుండును,
దన్నివేశిత మానసుండును. నతిమనోహర వనితాజనాలాపశ్రవణ తత్పర చిత్తుం

దును, బ్రత్యక్షంబున నాయుర్హరణకారణాహారాత్మాది కాలవిశేష గణనాపరుండు గాక పరోక్షంబునం గృతాంత శరనిర్భిన్న గాత్రుండు నగుచు నీ జీవుండు విహరింపుచుండుం గావున నీవు నీ జీవుని మృగచేష్టితునిగ విచారించి, శ్రోత్రాదులందున్న శబ్దాదులంబలె బాహ్యవృత్తులగు * (శ్రోత స్మార్తాది రూపంబగు కర్మంబును హృదయంబునందు నియమింపుచు) నసజ్జనయాథ వార్తాసహితం బైన గృహశ్రమంబు విడువుము. సకలజీవాశ్రయం డైన యీశ్వరుని భజియింపుము. ఇట్లు సర్వతోవిరక్తుండవు గమ్ము. అని నారదుండు పలికినం బ్రాచీనబర్హి యిట్లనియె.

క. మునివర! భగవంతుండవు, ననుపమ విజ్ఞాననిధివి ననందగు నీచే తను వివరింపంగాఁ దగి, యెనసిన యీ యాత్మతత్త్వ మిటు నాచేతఁ. 882

వ. శ్రుతంబు విచారితంబు నయ్యె. కర్మనిష్ఠు లగు నుపాధ్యాయు లయిన వార లీ యాత్మతత్త్వంబు నెఱుంగరు. ఎఱింగిరేని యుపదేశింపరు. కావునఁ దత్కృతంబయిన మహాసంశయంబు నీచేత నివృత్తం బయ్యె. అని వెండియు నిట్లనియె.

సీ. అనఘాత్మ! యేమిటియందు నీ యింద్రియ వృత్తులు దగఁ బ్రవర్తింపకుండుటను జేసి ఋషు లైన ఘనముగ మోహితు రట్టియర్థమునందు నాత్మసంశయము గల్గుచున్నది యది యెట్టి దనినను బురుషుఁ డే యే దేహమునను జేసి కర్మముల్ నేసి త త్కాయంబు నీ లోకమందునే విడిచి తా నన్యదేహ

తే. మర్థితో ఘటియించి లోకాంతరమును
బొంది త త్కర్మఫలము బొందు ననుచుఁ
బ్రకటముగ వేదవేత్తలు పలుకుచుందు
రన్న నదియెట్లు విన నుపవన్న మగును? 884

వ. అదియునుం గాక యాచరితం బైన కర్మంబు దత్క్షణంబున వినష్టం బగుటంజేసి (జీవుండు) దేహాంతర లోకాంతర¹భావి యైన ఫలం బెట్లనుభవించు? అనిన బర్హిష్మంతునకు నారదుం డిట్లనియె. నరేంద్రా! స్వప్నా వస్థయందు లింగశరీరాధిష్ఠాత యైన జీవుండు జాగ్రద్దేహాభిమానంబు విడిచి, తాదృశంబ కాని యతాదృశంబ కాని యైన శరీరాంతరంబు నొంది, మనంబునందు సంస్థారూపంబున నాహితంబైన కర్మంబు ననుభవించు చందంబునం బురుషుం డే లింగశరీరంబునం జేసి కర్మంబు నాచరించు నా లింగశరీరంబుననే లోకాంతరంబున దేహవిభేదంబు నొందక త త్ఫలం బనుభవించు. అదియునుం గాక దాన ప్రతిగ్రహాదులయందు స్థూలదేహంబునకుం గర్తృత్వంబు గల దంటివేని, నహంకార మనుకారయుక్తుం

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. గామియై (హ)

డైన పురుషుండు మనంబునంజేసి యే యే దేహంబు పరిగ్రహించు నా యా దేహంబున సిద్ధంబై న కర్మం బా జీవుం డనుభవించు. అట్లు గాకున్నఁ గర్మంబు పునర్భవకారణం బగుట యుపపన్నంబు గాకయుండు. కావున మనఃప్రధానం బైన లింగశరీరంబునకే కర్తృత్వం బుపపన్నం బగు. అని వెండియు నిట్లనియె.

క. ఊతి నుభయేంద్రియ కర్మ, స్థితు లనుభవ మందఁబడిన చిత్తము పగిదిఁ
ధృతిఁ జిత్తవృత్తులను ల, ఊత మగుఁ ద త్పూర్వ¹దేహ కృతకర్మంబుల్. 886

వ. అది యె ట్లనిన నీ దేహంబునంజేసి యే రూపంబున నేప్రకారంబున *(నెప్పు డెచ్చట) నగు నది యననుభూతంబు, నదృష్టంబు, నశ్రుతంబు నై యుండును. అట్టిది యొకానొకకాలంబున వాసనాశ్రయం డైన పురుషునకుఁ (ద దనుభ వాదియు క్తం బగు) పూర్వదేహంబున ననుభూతంబును, దృష్టంబును, శ్రుతంబు నని విశ్వసింపుము. ఈ మనంబున ననుభూతార్థంబు గోచరింపఁజాలదు. ఈ మనం బె పురుషులకు శుభాశుభనిమిత్తంబు లైన పూర్వాపరదేహంబులఁ బ్రకాశింప జేయుచుండు. ఈ మనంబునందు నదృష్టంబు, నశ్రుతంబు నైన యర్థంబు స్వప్నాదికమందు దోచు నంటివేని, నది దేశ కాలక్రియాశ్రయం బని తలంపం దగు. సమస్త విషయంబులు గ్రహమానురోధంబున మనంబునంజేసి భోగ్యంబు లగు. అని మఱియు.

887

చ. సుమహిత శుద్ధ సత్వగుణ శోభితముఁ సరసీరుహోదరో
త్తమగుణ చింతనాపరము ధన్యము నైన మనంబునందు భూ
రమణ ! సుధాంశునందు సుపరాగమునఁ దివిఁ దోచు రాహుచం
దమునను గోచరం బగు సుదారత నీ యఖిలప్రపంచముఁ.

888

వ. అని వెండియు ని ట్లనియె. (లింగదేహమునకుఁ) గర్తృత్వ భోక్తృత్వంబులు స్థూలదేహద్వారకంబు లగుటంజేసి స్థూలదేహవినాశనంబు గలుగం జీవునకుఁ గర్తృత్వ భోక్తృత్వంబులు లేకుండుటంజేసి ముక్తి గలుగునంటివేని, నీ స్థూల దేహ సంబంధంబు జీవునియందు బుద్ధి మనో మోక్షార్థ గుణవ్యాపా రూపాది లింగశరీర భంగవర్యంతంబును గలుగుచుండును. సుషుప్తిమూర్ఛాదులయందు *(నిష్టవియోగాది దుఃఖమందు) నహంకారంబు గలిగియుండు. అది యింద్రి యోపహతింజేసి యమావాస్య యందులఁ జుండునిబోలి తరుణపురుషునకు (గర్భ) బాల్యావస్థలయందు నింద్రియపౌష్కల్యంబు లేకుండుటంజేసి యేకా దశేంద్రియస్ఫురణ సమర్థం బైన యహంకారంబు (గర్భాదులకుఁ)ప్రకాశింపని

1. కాలకృత (క. చ. ట. త.) * తా. ప. ప్రకుంలో లేదు.

చందంబునం దోపకుండుం గావున స్థూలదేహ విచ్ఛేదంబు లేకుండుటంజేసి వస్తు భూతార్థంబు లేకున్న నీ సంసారంబు (విషయంబులయం దాసక్తుం డగు జీవునకు) స్వాప్ని కానర్థాగమనంబు (చందంబున) నివర్తింపదు. ఈ తీరునఁ బంచతన్మా త్రాత్మకంబును (ద్రిగుణాత్మకంబును) పోడశవికారాత్మకంబును నై (విస్తృతం బైన) లింగశరీరంబు నధిష్ఠించి, చేతనాయుక్తుం డైన జీవుం డని చెప్పబడు. మఱియు.

889

సీ. తివిరి య ప్పురుషుండు దేహంబుననుజేసి యనయంబుఁ బెక్కు దేహాంతరముల నంగీకరింపుచు నది వినర్జింపుచు సుఖ దుఃఖ భయ మోహ శోకములను బొలుపొందు తద్దేహములనె పొందుచుండను నది యెట్లు లన్నను సగ్రభాగ తృణ మూఁది మఱి పూర్వతృణపరిత్యాగంబు గావించు తృణజలూకయును బోలి

ఆ. జీవుఁ డవనిఁ గొంత జీవించి మ్రియమాణుఁ

డగుచు నొండుదేహ మర్థిఁ జెంది

కాని పూర్వ మైన కాయంబు విడువఁడు

గాన మనమె జన్మకారణంబు.

890

తరల. నరవరోత్తమ ! యిట్లు గాన మనంబె జీవులకెల్ల సం సరణకారణ మట్టి కర్మవశంబున^౧ సకలేంద్రియా చరణుఁ డౌట నవిద్య గల్గును సంతతంబు నవిద్యచేఁ బరఁగుట^౨ బహు దేహకర్మ నిబంధముల్ గలుగుం జుమీ !

891

చ. విను మది గాన భూవర ! యవిద్య లయించుటకై రమాపతి^౩ ఘన జనన స్థితి ప్రళయ కారణభూతునిఁ బద్మపత్రలో చనుఁ బరమేశు నీశ్వరుని సర్వజగంబుఁ దదాత్మకంబుగా గనుఁగొనుచుం దదీయ పదకంజము లర్థి భజింపు మెప్పుడు^౪.

892

క. అని యీగతి భగవంతుం, డనఘుండు భాగవతముఖ్యుఁ డగు నారదుఁ డా ఘనునకు జీవేశ్వరగతి, ఘనకృప నెఱిగించి సిద్ధగతిఁ జనిన యెడ^౫.

893

సీ. రాజర్షి యైనట్టి ప్రాచీనబర్హి తాఁ దగఁ బ్రజాపాలనార్థంబు సుతుల ధరకు నియోగించి తపము నేయుటకు నై కపిలాశ్రమంబున¹ కరిగి వేగ నచ్చట నియతి నేకాగ్రచిత్తుండును ముక్తసంగుండును భూరి ధైర్య యుక్తుండు ఘగుచును భక్తియోగంబున ననఘ ! గోవింద పదారవింద

1. అప్పుడు వేగ (హం. వా.)

తే. చింతనామృత పానశేష చిత్తుఁ

డగుచు విధి రుద్రముఖ్యుల కందరాని
యవ్యయానందమయ పద మందె నప్ప
డనుచు మైత్రేయముని విదురునకుఁ జెప్పి.

894

వ. పెండియు నిట్లనియె. ఇట్లు ముకుందయశంబునంజేసి భువనపావనంబు, మన
శృద్ధికరంబు, సర్వోత్కృష్ట ఫలప్రదాయకంబు. దేవర్షివర్య ముఖ వినిస్సృ
తంబు నై న యీ యధ్యాత్మ పారోక్ష్యంబు నెవ్వండు పరియించు, నెవ్వండు విను,
నట్టివాఁడు లింగశరీర విధూననంబు గావించి విముక్త సమస్త బంధుం డై
*(విదేహ కైవల్యంబు నొందు) సంసారంబు నందుఁ బరిభ్రమింపండు. అనిన
మైత్రేయనకు విదురుం డిట్లనియె.

895

అధ్యాయము - ౩౦

క. మునినాథ! ¹ప్రచేతను లా, ²ఘనముగ రుద్రోపదిష్ట కమలోదర కీ

ర్తనమున నేగతిఁ బొందిరి, వనజాక్షుఁడు సంతసింప వా రనఘాత్మా!

896

తే. కడఁగి మఱి వారు యాదృచ్ఛికమునఁ జేసి

హరికి నిత్యప్రియుం డగు హరునిఁ గాంచి

యతనివలన ననుగ్రహ మంది మోక్ష

మంది రని చెప్పి తది నిశ్చయంబు మఱియు.

897

క. హరిదర్శన పూర్వం బిహ, పరలోకములందు నా నృపాలతనయు లం

దిరి యేఫలముల నందఱు?, నిరతి నెఱింగింపు మన మునీంద్రుఁడు వలికె.

క. విను జనకాదేశము ముద, మునఁ దాల్చి నృపాత్మజులు సముద్రోదరమం

దనుపమ జపయజ్ఞంబున, ³నొనరఁ దపం బూని ముదము నొందుచు నుండ.

క. పదివే లేడులు నిష్ఠను, వదలక తప మాచరింప వారల కర్థి

సదయాంతరంగుఁ డభయ. ప్రదుఁడు సనాతనుఁడు నై న పద్మోదరుఁడు. 900

క. అనుపమ శాంతము లగు నిజ. తనురశ్ములచే నృపాలతనయ తపోవే

దనలు శమింపఁగఁ జేయుచు, ననయముఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె నమృతుఁ డంత.

సీ. ఘన మేరుశృంగ సంగత⁴ మైన మేఘంబు నెఱి గరుడస్కంధ నివసితుండుఁ

గమనీయ నిజదేహకాంతి విపాటి తాభీ లాభి లాశాంతరాశ తముఁడు

సుమహి తాప్తాయుధ సుమనో మునీశ్వర సేవక పరిజన సేవితుండు

మండిత కాంచనకుండల రుచిరోప లాలిత వదన కపోలతలుఁడుఁ

1. ప్రచేతస్కులు (హ)

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 2. ఘనమగు (క)

3. నొనరింపం జనుఁడు ముదము నొందుచు నుండు (క) 4. నీలమేఘంబు (తం. వా.)

తే. జారు నవరత్న దివ్యకోటీర ధరుడుఁ

గొస్తుభ ప్రవిలంబ మంగళ గళుండు

లలిత పీతాంబర ప్రభాలంకృతుండు

హార కేయూర వలయ మంజీర యుతుడు.

902

క. లలితాయ తాష్టభుజమండల మధ్య స్ఫురిత రుచివిడంబిత లక్ష్మీ

లలనా కౌంతిస్సద్ధా, కలిత లన ద్వైజయంతికా శోభితుడు॥.

903

క. సుర గరుడ యక్ష కిన్నర, నిరుపమ జేగీయమాన నిఖిల దిశా సం

భరిత యశో మహనీయ, స్ఫురణుడు నగు న స్పృహణపురుషుం డెలమి॥.904

క. కరుణావలోకనంబుల, నిరవొంద నృపాలసుతుల నీషించి రమా

వరుఁ డంబుదగంభీర మధుర భాషలఁ బలికెఁ బ్రియము దూఁకొనుచుండ॥.905

తే. తాపసోత్తము లగు ప్రచేతస్కులార!

వినుఁడు మీరలు సౌహార్దమున నభిన్న

ధర్మ లగుట భవ తౌహృదమున కేను

జాలఁ బరితోష మందితి సమత నేడు.

906

క. అనయమును మీ మనోరథ, మొనరింతు నెఱుంగఁ బలుకుఁ డుత్తము లగు మి
మ్మనుదిన మే నరుడు సుఖశ, యనుఁడై మదిలోనఁ దలఁచు నా నరుఁ డెపుడు॥.

క. భ్రాతృజన సౌహృదంబును, భూతదయాగుణము విమలబుద్ధియు సుజన

ప్రీతియుఁ గల్గి సుఖించును, వీత సమస్తాఘుఁ డగుచు విశ్వములోన॥. 908

వ. మఱియు రుద్రగీతం బైన మదీయ స్తవం బెవ్వ రనుదినంబును స్తోత్రంబు

నేయుదురు, వారల కిభిమత వరంబులు శోభనకరం బగు ప్రజ్ఞయు నిత్తు.

మీరలు ము దన్విత లై జనకాదేశం బంగీకరించుటం జేసి మీకీర్తి లోకంబుల

విస్తరించు. మీకు ననూన బ్రహ్మగుణుండు, నాత్మ సంతతింజేసి లోకత్రయ

పరిపూర్ణ గుణాకరుండు నైన పుత్రుండు సంభవింపఁ గలండు. కండుమహామని

తపోవినాశార్థంబుగా నింద్రునిచేతఁ బ్రేరిత యగు ప్రమోచ యను నప్పరస

గర్భంబు దాల్చి య మ్మునీంద్రుని వీడ్కొని * (దివంబునకుఁ) జను సమయం

బునం బ్రసూత యై త త్పుత్రిని వృక్షంబులందుఁ బెట్టి చనిన.

909

సీ. ఆ శిశు వపుడు పేరాకలిచేఁ గుంది ¹వావిచ్చి బిట్టు వాపోవుచుండ

నాలించి ²యఁకు రాజైన సోముఁడు వచ్చి వలనొప్ప నవసుధావర్షి యైన

యాత్రీయ తర్జని నర్ధిఁ బానమ్ము నేయింపంగఁ బెరిగిన యిందువదనఁ

గన్య వహారోహఁ గడఁక కిమదనువర్తి యైన పుణ్యుండు ప్రాచీనబర్హి

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. వాక్రుచ్చి బిట్టుగవగచుచుండ (హ) 2. యగమ (హ)

3. మారిషయను చెలువఁ బుణ్యుండు (హ. కం. చా)

తే. య స్పృశునిచేఁ బ్రజావిసర్గంబునందుఁ
బూని వేడ్కఁ ద దాదిష్టులైన మీర
లందఱును నెయ్యమున వివాహంబు గండ
యని సరోరుహ నయనుఁ డి ట్లనియె మఱియు.

910

వ. అనఘాత్మలారా! యభిన్న *ధర్మశీలు రైన మీ రందఱకు మీ సుమధ్యమయైన
కన్య యభిన్న ధర్మశీలయు, భవదర్పితాశయయు నైన భార్య యగు. మీర
లప్రతిహత తేజస్కుల రై దివ్యవర్ష సహస్రంబులు భౌమదివ్యభోగంబులు
మ దనుగ్రహులై యనుభవించెదరు. అంత నాయందుల భక్తింజేసి నిర్మలాంతః
కరణులై యీ భోగంబులు నిరయప్రాయంబులుగాఁ దలంచి మదీయస్థానంబు
బొందెదరు. అని వెండియు ని ట్లనియె.

911

చ. అరయ గృహస్థు లయ్యును మ దర్పిత కర్ములు నస్మదీయ సుం
దర చరితామృత శ్రవణ తత్పర మానస యాతయాములుఁ
సరసగుణాఢ్యు¹లై తనరు సాధుల కే గృహముల్ దలంప దు
ష్కర భవబంధహేతువులు గావు నృపాత్మజులార! యెన్నఁడున్.

912

క. †సరసుఁడ నగు ననుఁ బొందిన, పురుషులు ఘన శోక మోహ మోదంబులఁ బొం
దరు గావున నెనయఁగను ద్రి, పురుషాధీశ్వరుఁడ బ్రహ్మభూతుఁడ నగుదుఁ.

వ. అని యిట్లు పలుకుచున్న పురుషార్థభాజనుం డగు జనార్దనుని దర్శించి త
ద్దర్శన విధ్వస్త రజ స్తమోగుణులైన ప్రచేతస్కులు,

914

చ. కరసరసీరుహంబు ²తెనకంబెనఁగఁ ముకుళించి గద్గద
స్వరములఁజేసి యి ట్లనిరి కిసర్వశరణ్య నగణ్య నిందిరా
వరు నజితు న్ననంతు ననవద్యచరిత్రుఁ బవిత్రు నచ్యుతుం
బరుఁ బరమేశు నీశు భవబంధవిమోచనుఁ బద్మలోచనుఁ.

915

* శీలనాములైన (క. బ. తం.) 1. బున్నయిన (క. బ.)

† వ. అది యెట్లంటి రేని.

చ. అనుపమ బ్రహ్మవాదు లగు నంచిత యోగిజనానుగీయమా
న నిజకథా సముత్పకుఁ డనందగు నేను మదీయులంద నూ
తనముగ నుండుఁ గావున నుదారత వారికి నీ గృహవశుల్
ఘన భవబంధహేతువులు గా విడి యంతయు నిక్క మారయఁ.

పై పదసము పద్యము కొన్ని ప్రతులలో లేవు. మూలమునఁ గూడ లేవు.

2. తెనగఁ ముకుళించి ప్రమోదగద్గద, స్వర (ట. ద. బ.) 3. కిసర్వశరణ్యుని నిందిరాసతీ (ట. జ.)

సీ. కేశవ! సంతత క్షేణనాశనుడవు ¹కోరి మనో వా గగోచరుడవు
నిర్ధ మనోరథ హేతుభూ తోదార గుణనాముడవు సత్త్వగుణుడ వఖిల
విశ్వోద్భవ స్థితి విలయార్థ ²ధారిత విపుల మాయాగుణ విగ్రహుడవు
మహితాఖి లెంద్రియ మార్గ నిరధిగత మార్గుండ వతిశాంత మానసుడవు

తే. తవిలి సంసారహారి మేధస్కుడవును

దేవదేవుడవును వాసుదేవుడవును

సర్వభూతనివాసివి సర్వసాక్షి

వై న నీకు నమస్కారమయ్య! కృష్ణ!

916

వ. మతియును,

917

ఉ. తోయరుహోదరాయ, భవదుఃఖహరాయ, నమోనమః పరే
శాయ, సరోజకేసర పిశంగ వినిర్మల దివ్య కిన్ద్య వ
స్త్రియ, పయోజనస్నిభ పదాయ, సరోరుహ మాలికాయ, కృ
ష్ణాయ, పరాపరాయ, సుగుణాయ, సురారి హరాయ, వేధనే.

918

వ. అని వినుతించి.

919

చ. కమలదళాక్ష! దుఃఖలయ కారణ మై తగు తావకీన రూ
పము ననివార్య దుర్బర విపద్దశ దుఃఖము నొందు మాకు నీ
సుమహిత సత్కృపాగరిమఁ జూపుటకంటె ననుగ్రహంబు లో
కమునఁ దలంప నొండొకటి కల్గినె? భక్తఫలప్రదాయకా!

920

ఉ. భూరి ⁴వివేకితావహ విభూతిసమేత! మహాత్మ! దీనర
జ్ఞరతి నొప్పు నీవు చిరకాలమునకా సుఖవృత్తి వీరు మా
వార లటంచు బుద్ధి ననవద్య! తలంచిన యంతమాత్ర స
త్కారమె చాలు నట్లగుటగా కిటు సన్నిధి వైతి వీశ్వరా!

921

చ. అరయఁగ జ్ఞుడ్ర భూతహృదయంబులయందుల సంతరాత్మ వై
తిరముగ నుండు నీవు భవదీయ పదాంబురుహ ద్వయార్చనా
పరమతు లైన ⁵మామక శుభప్రద భూరి మనోరథంబు లీ
⁶వెఱుంగవె భక్త లోక హృదయేప్పితదాయక! ముక్తిదాయకా!

922

1. గురుసన్మనో (హ) 2. దృఢనికృ (హ) 3. భర్మ (హ) 4. శివేతరావహ (తం. వా.)

5. మాకును (హ) 6. అరుదుగనివె భక్తహృదయ ప్రమదప్రద ముక్తిదాయకా (హ)

సీ. అయినను విను సరోజాయతలోచన! ¹వరమోక్షమార్గ ప్రవర్తకుఁడవు
పురుషార్థభూత విస్తరుఁడవు నగు నీవు దగిలి ప్రసన్నుఁడ వగుట మాకు
నర్థి మనోభీష్ట మైన వరం బయ్యె నైనను నాథ! పరాపరుండ
వైన ని న్నికవరం బర్థింతు మనినను భువిఁ దావకీన విభూతు లెన్న

తే. సంత మెఱుంగంగరామి ననంతుఁ డనుచుఁ

బలుకుదురు నిన్ను నదిగానఁ బరమపురుష!

యే వరం బని కోరుదు మేము? దప్పి

²గొన్న జాలకుఁ డబ్బినీ క్కెన్ని గ్రోలు?

923

వ. అదియునుం గాక.

294

ఉ. పూని భవ త్పదాంబురుహ మూలనివాసుల మైన మేము మే
ధానిధి! నీ విలోకనముఁ దక్కఁగ నన్యముఁ గోరనేర్తుమే?
మానిత పారిజాతకుసుమ స్ఫుట నవ్యమరంద లుబ్ధి శో
భానయశాలి యైన మధుపంబు భజించునె? యన్యపుష్పముల్.

925

చ. హరి! భవదీయమాయ సనయంబును జెందిన నేము నిచ్చలుఁ
గర మసురక్తి నేది దుదగా భవకర్ములమై ధరిత్రిపైఁ
దిరుగుదు మంతదాఁక భవదీయ జనంబులతోడి సంగతిఁ
గురుమతి జన్మజన్మములకుఁ సమకూరఁగఁజేయు మాధవా!

926

మ. కమలాధీశ్వర! తావకీన వర భక్తవ్రాత సంసర్గ లే
శముతోడఁ సరిగాఁ దలంప మెలమిఁ స్వర్గాపవర్గాది సౌ
ఖ్యము లన్నఁ విను మానుషంబు లగు నీ కామంబులం జెప్ప నే
ల? మునీంద్రస్తుత పాదపద్మ! సుజనాలాపానుమోదాత్మకా!

927

వ. మఱియు భగవద్భక్తసంగంబులయందుఁ దృష్ణాప్రశమనంబులైన మృష్టకథలు
చెప్పంబడుటచే భూతంబులయందు వైరంబును, నుద్వేగంబునులేకుండు. అని,

చ. వనముల ముక్తసంగు లగువారు నుతింపఁ దనర్తు వీవు గా
వున నిలఁ బుణ్యతీర్థముల నొప్పఁ బిబునీతము సేయఁబూని య
ర్థిని బదచారులై ధరఁ జరించు భవ త్పదభక్త సంగమం
బనుపమ భూరి సంసృతి భయస్థుని బుద్ధి రుచింపకుండునే?

929

వ. కావున,

930

1. తగుమోక్షమార్గప్రదర్శకుఁడవు (త. డ. ద. బ.) 2. గొన్న జాలుఁడు గంగ నీకెన్ని
గ్రోలు (ట. డ.) 3. జవిత్రము సేయఁబూని (పా)

- చ. వనరుహపత్రలోచన! భవ త్సఖుఁ డైన సుధాంశుమౌళితో
డి నిమిషమాత్ర సంగతిఁ గడింది ప్రణంబును దుశ్చికిత్సము
న్నను భవకష్టరోగమున కర్మిలి వైద్యుడ వైన నిన్ను నే
మనయముఁ జూడఁ గంటిమి కృతార్థుల మై తగ మంటి మీశ్వరా ! 931
- వ. దేవా ! మదీయ స్వాధ్యాయాధ్యయనంబులును, గురుప్రసాదంబును, విప్రవృ
ద్ధానువర్తనంబును, ఆర్యజన నమస్కరణంబును, సర్వభూతానసూయయు, నన్న
విరహితంబుగా ననేకకాలం బుదకంబులయందు సుతప్తం బైన తపంబుసేయు
టయు నివి యన్నియును బురాణపురుషుండ వైన భవదీయ పరితోషంబు కొఱకు
నగుం గాక యని విన్నవించెదము. అని వెండియు ని ట్లనిరి. 932
- మ. మను పద్మాసన ధూర్జటి ప్రముఖ ధీమంతుల్ తపో జ్ఞాన స
త్వనిరూడిం దగువారు నీ మహిమమున్ వర్ణింపఁ బారం బెఱుం
గనివా రయ్యును నోపినంత వినుతుల్ గావించు రట్లొట నే
మును ని న్నర్థి నుతింతు మీశ ! వరదా ! బుద్ధ్యాదిమూలంబుగన్. 933
- వ. అని మఱియు నముండవు, నాదిపురుషుండవు, శుద్ధుండవు, పరుండవు, వాసు
దేవుండవు, సత్త్వమూర్తివి, భగవంతుండవు నైన నీకు నమస్కరించెదము. అని
*(యిట్లు ప్రచేతనులచేత నుతింపంబడి శరణ్యవత్సలుం డగు హరి సంతృప్తాంత
రంగుండై వారలు గోరినయట్ల వరంబు లిచ్చిన), 934
- తరలి. ¹అనుచు నా నృపనందనుల్ ముదమార సన్నుతిఁ జేయఁగా
మనములోఁ బరితోష మంది రమాహృదీశుఁడు భక్తపా
లనకరుండు తదీయ దర్శనలాలసాత్మకు లాత్మలం
దనివి సాలక చూడ నాత్మపదంబు కేఁగె రయంబునన్. 935
- వ. త దనంతరంబి ప్రచేతనులు (భగవదాజ్ఞ శిరంబుల ధరియించి) సముద్రసలిల
నిర్గతు లై. 936
- క. భూరిసమున్నతి నాక, ద్వారనిరోధంబు గాఁగఁ దగఁ బెరిఁగిన యా
భూరుహ సంపిహితాఖిల, ధారుణి నీక్షించి రాజతనయులు వరుసన్. 937
- చ. ఘన కుపితాత్ములై విలయకాల భయంకర హవ్యవాహలో
చనుగతి నుగ్రు లై ధరణీచక్రము ని ర్వసుధారుహంబుగా
ననయముఁ జేయఁబూనిన జనాధిపసూనుల ²మోముఁదమ్ముల
న్ననలసమీరముల్ జననమంది కుజంబులఁ గాల్చు జొచ్చినన్. 938

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. అనయమా (హ) 2. మోములందుఁ దామనల (హ)

క. నలినభవుఁ డా మహీజ, ప్రలయముఁ గని వచ్చి ధరణిపాలతనూజా
తుల మధురోక్తుల నుపశాంతులఁ గావింపుచును ¹బ్రియము దూఁకొనఁ బలికె.

వ. అట్లు పలికి వారల నుపశమిత క్రోధులం జేసిన యనంతరంబి. 940

సీ. అవశిష్ట ధరణీరుహంబులు భయమంది తివిరి చతుర్ముఖాదేశమునను
మారిష యను సతీమణిఁ దమకూతును నా ప్రచేతనులకు నర్థి నిచ్చె
నా నరపాలక సూనులు దక్షున కరయంగ ²ము స్నీశ్వరావరాధ
మునఁ బ్రాప్త మైనట్టి జనపాలజన్మంబునకుఁ గారణం బైన నలిననయన

తే. నాదరంబునఁ గమలజు నాజ్ఞఁజేసి
కడఁక దీపింప విధివ త్రుకారమునను
వరుస నందఱుఁ గూడి వివాహమైరి
గడవవచ్చునె దైవసంకల్ప మెందు. 941

క. కలదే? జగతిం బదురు నృ, పులకును నొకభార్యయందుఁ బొనఁగునె? వినఁగా
నలినోదరు ఘన మాయా, కలి తాద్భుతములకు నతులు గావింపఁ దగు. 942

వ. అంతం జాతీషమన్వంతరంబుల దైవచోదితుండై యిష్టప్రజాసర్గంబుఁ గావింపుచుఁ
బ్రసిద్ధుం డైన దక్షుండు పూర్వదేహంబు కాలవిద్రుతంబుగాఁ బ్రచేతనులకు
న మ్మారిష యను భార్యయందు సంభవించి, నిజకాంతింజేసి సమస్త తేజోధనుల
తేజంబును బిహితంబుగాఁ జేయుచు, గర్మదాక్ష్యంబున దక్షుం డను నామంబు
వహించి, బ్రహ్మచేతం బ్రజాసర్గ రక్షయందు నియోగింపఁబడి, మరీచ్యాదులం
దత్త ద్వాపారంబులందు నియోగించియుండె. అంత. 943

అధ్యాయము - ౩౦

సీ. ఒనరఁ బ్రచేతస్కు లుత్పన్నవిజ్ఞాను లగుచు వేగంబి నారాయణోక్తిఁ
దలఁపుచు నాత్మనందనుకడ నిజభార్య నిడి వనవాసులై కడఁగి మున్ను
జాబలి యను ³మునీశ్వరుఁడు సిద్ధుం డైన భూరి పశ్చిమవార్ధి తీరమునను
సర్వభూ తాత్మవిజ్ఞానంబు గల యాత్మ ఘనవిమర్శ కృతసంకల్పులైరి

తే. యంత నచటికి సమ్మోద మతిశయిల్ల
నర సురాసుర యక్ష కిన్నరవరేణ్య
మానితోన్నతి సంపూజ్యమానుఁ డైన
నారదుండు వివేకవిశారదుండు. 944

~~~~~
1. నయము (హ. తం. వా.) 2. మునునీశ్వరావరాధ (క. బ.) 3. మునీశ్వరునాశ్రమంబైన
(చ. ట. త. ద. ద. బ.)

వ. చనుదెంచి నిర్జిత ప్రాణ మనో వా గ్దర్శనులు, జితాసనులు, శాంతులు, సమాన విగ్రహాలు, నిర్మలంబైన పరబ్రహ్మాంబునందు నియోజితంబైన యంతఃకరణులు నైన రాజనందనులకడ నిలిచిన. 945

క. చనుదెంచిన నారదమునిఁ, గనుఁగొని నృపసుతులు లేచి కౌతుక మొప్పుఁ
వినమితు లై సముచితపూ, జనములఁ బరితుష్టఁ జేసి సద్వినయమునఁ. 946

చ. అనఘ ! మునీంద్రచంద్ర ! భవ దాగమనంబు సమ స్తలోక శో
భన మగు నస్మదీయ మగు భాగ్యవశంబున నేఁడు విశ్వపా
వన ! నినుఁ జూడఁగంటి మనివార్య భవ ద్రుమణంబు లోకలో
చనుగతిఁ బోలి ప్రాణులకు సర్వభయాపహరంబు గావునఁ, 947

వ. అని మఱియు నిట్లనిరి. 948

సీ. అనఘాత్మ ! భగవంతులైన కేశవ వామదేవులచే నుపదిష్ట మైన
యాత్మతత్త్వంబు గృహస్థుల మగు మాకు ననయంబు విస్మృతం బయ్యె నట్టి
1 యీశతత్త్వార్థ ప్రకాశకంబును 2 భూరి ఘోర సంసారాబ్ధి తారకంబు
నై కర మొప్పురు నాత్మతత్త్వము నేఁడు చిరదయామతిఁ బ్రకాశింపఁజేయు

తే. మని ప్రచేతస్కు లర్థిఁ బల్కినఁ జెలంగి
భగవదాయత్తచిత్తుండు భవ్యగుణుండు
నఖిలలోకవిహారుండు నైనయట్టి
నారదుండు వల్కె నా రాకుమారులకును. 949

సీ. చరింప నరులకే జన్మకర్మాయు ర్మనోవచనంబుల దేవదేవుఁ
డఖిల విశ్వాత్మకుం డైన గోవిందుండు విలసిల్లు భక్తి నేవింపఁబడును
నవియ పో జన్మకర్మాయు ర్మనోవచనములని ధరణి నెన్నంగఁదగును
వనరుహనాథ నేవారహితము లైన జననోపనయన దీక్షాకృతంబు

తే. లైన జన్మంబు లేల ? దీర్ఘాయు వేల ?
వేదచోదిత యగు కర్మవితతి యేల ?
జప తప శ్రుత వాగ్విలాసంబు లేల ?
మహిత నానావధాన సామర్థ్య మేల ? 950

వ. మఱియు హరివిరహితం బైన యింద్రియపాటవంబు, నిపుణ యైన బుద్ధియుఁ,
బ్రాణాయామాది యోగంబు, దేహాది వ్యతిరిక్తాత్మజ్ఞానంబు, సన్న్యాసాధ్య

యనంబులును, దక్కిన వ్రతవైరాగ్యాది శ్రేయస్సాధనంబులునేల? సర్వేశ్వరుండు సమస్త శ్రేయ స్వీకృతావుండు, సమస్త శ్రేయోపదిభూతుండు, సర్వభూతావాసుండు. సర్వభూతాత్మప్రదుండు, సర్వభూతప్రియుండు, సర్వవ్యాపకుండును గావున.

951

మ. కమలాధీశ్వరుఁ బూజనేయుట సమగ్రప్రీతిఁ బ్రాణోపహారము సర్వేంద్రియ తృప్తిహేతువును సర్వజ్ఞజ మూలాభిషేకము శాఖాభుజపుష్టిదంబు నగు రేఖఁ సర్వదేవార్వాణ క్రమ మై యొప్పు ధరావరేణ్య నుతులారా ! బుద్ధి నూహించినఁ.

952

వ. అదియునుం గాక.

953

క. పెనుపగు వర్షాకాలం, బున దిననాయకునివలనఁ బొడమిన సలిలం బనయముఁ గ్రమ్మఱ గ్రీష్మం. బున సూర్యునియందుఁ జెందుబోలిక మఱియుఁ.

క. ధరణిఁ జరాచరభూతము, లరయఁగ జనియించి యందె యణఁగిన పగిదిఁ హరిచేఁ బుట్టిన విశ్వము, హరియందె లయంబు నొందు నది యెట్లన్నఁ.

955

మ. ¹అరయ న్నభ్రతమః ప్రభల్ మును నభంబం దొప్పఁగాఁ దోచి క్రమ్మఱ వీక్షింపఁగ నందె లేనిగతి బ్రహ్మాంబుండు నీశక్తులుఁ బరికింపఁ ద్రిగుణప్రవాహమున నుత్పన్నంబు లై క్రమ్మఱ విరతిం బొందుచునుండుఁ గావున హరిఁ విష్ణుఁ భజింపం దగుఁ.

956

వ. మఱియు సమస్త దేహులకు నాత్మయు *(నిమిత్త భూతుండు) నద్వితీయుండు, ²శశ్వత్ప్రకాశుండు, ప్రధాన పురుషుండు, స్వతేజో విధ్వస్త గుణప్రవాహుండు, (మానస బుద్ధి సుఖేచ్ఛా ద్వేషాది వికల్పరహితుండు, నగుణుండు, దేహాత్మ భ్రమ నివృత్త్యపలభ్యుండు, నాది మధ్యాంత రహితుండు, నిత్యానంద స్వరూపుండు, సర్వజ్ఞుండు) బరమేశ్వరుండు నైన నారాయణు నభేదబుద్ధిం జేసి, భజింపుండు, అతండు³ సర్వభూతదయాళువులును, ఎంతమాత్రంబు సంభవించునంత మాత్రంబున సంతుష్టచిత్తులును, సర్వేంద్రియోపశాంతులును నగు పురుషుల యెడ సంతుష్టుం దగు. అని వెండియు ని ట్లనియె.

957

1. అరుదా నభ్రతమః ప్రభల్ (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

2. స్వయం ప్రకాశుండు (క. చ. ద. బ.) 3. సర్వభూతదయయు.....సంతుష్టుం దగుటయును సర్వేంద్రియోపశాంతియు నను నీ గుణంబులు గలిగిన యెడ (తం. వా.)

“దయయా సర్వభూతేషు సంతుష్ట్యా యేన కేనచిత్.

సర్వేంద్రియోపశాంత్యాచ తుష్ట్యాశు జనార్దనః” (81-20)

చ. చతురత నట్టి యీశ్వరుడు సజ్జనలోక నిరస్త సర్వకా
మిత విమలాంతరంగమున మిత్రితభావనఁ జేసి సన్నిధా
పితఁ డగుచు^౧ దయాకర గభీరగుణంబులఁ జాల నొప్పి యా
శ్రితజన పారతంత్ర్యమును జేకొని పాయకయుండు నివృణు^౨. 958

క. శ్రుత ధన^౩కుల ధర్మ సము, న్నుత మదములఁజేసి సజ్జన ప్రతతికి సంతత
మెగ్గొనరించుచును గు, మతు లర్థిం జేయుపూజ మతిఁ గొనఁ దెందు^౪. 959

వ. అది యె ట్లనిన. 960

సీ. వలనొప్పు దను ననువర్తించు నిందిరా కామినీమణిఁ ద దాకాంక్ష లగుచు
ధృతి ననువర్తించు దేవేంద్రముఖ్యుల^౧ నే ననువర్తింప కెప్పు డాత్మ
నిత్య స్వతంత్రుడు నిజభక్త వరదుడు^౨ దీనవత్సలుడును నై నయట్టి
పురుషోత్తముని జగద్ధరితు సర్వేశ్వరు నారాయణునిఁ జిదానంద మయుని

తే. నజితు నచ్యుతుఁ బుండరీకాయతాక్షఁ
దవిలి నేవింప కుండునే ? ధరఁ గృతజ్ఞఁ
డైన పురుషుండు సమ్మోదితాత్మఁ డగుచుఁ
జారుమతులార ! రాజకుమారులార ! 961

వ. *(అని మఱియు ని ట్లనియె. భవదీయ వంశధుర్యుండుఁ, జిత్రరథుండు నగు
ద్రువుండు సపత్నీ మాతృ వాగ్బాణ భిన్నహృదయుం డైన పంచ వర్షార్పకుం
డగుచుఁ దపోవనంబున కరుగునపుడు మార్గంబున నాచే నుపదిష్టంబయిన క్రమం
బున భగవంతుం డగు పుండరీకాక్ష నారాధించి, యితరులచే నొందరాని సర్వో
త్తమం బగు పదంబు నొందె. కాన మీరును రుద్రోపదేశక్రమంబున సర్వ
భూతాంతర్యామి యగు నీశ్వరు భవచ్ఛేదనంబునకై భజియింపుడు.) 962

క. అని యి విద్విధమున నారద, ముని రాజకుమారులకును ముదము దలిర్ప^౧
వనజోదరు సచ్చరితము, వినుపించి సరోజభవుని వీటికిఁ జనియె^౨. 963

వ. ఇట్లు నారదుండు చనిన యనంతరంబ, 964

చ. సరవరనందనుల్ గణక నారదవక్త్ర వినిర్గతంబు సుం
దరమును మంగళావహము ధన్యము లోక మలాపహంబు నై
పరఁగిన విష్ణు^౩కిర్తి విని పాయక త త్పదభక్తి చింతనా
నిరుపమభక్తిఁ జెంది హరినిత్యపదంబును బొంది రున్నతి^౪. 965

1. కర్మ (హ) 2. నైన నెవ్వఁడు చూడఁనాత్మ నట్టి (హ) 3. దీనవత్సల గుణాధీశ నజాని
(హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 4. సద్యశము భక్తినుతించి ముకుంద చింతనా (హ)

వ. అని మైత్రేయుండు విదురున కిట్లనియె. మహాత్మా ! నీవు న న్నడిగిన ప్రచేతో నారద సంవాదరూపం బైన హరికీర్తనంబును, మనువుత్రుం డైన యుత్తాన పాదుని వంశ ప్రకారంబును జెప్పితి. అని వెండియు నిట్లనియె. నారదు వలనం బ్రియవ్రతుం డాత్మవిజ్ఞానంబు నొంది, ¹మహిమండలంబు పరిపాలించి, యనంత రంబునఁ బుత్రులకు రాజ్యంబుఁ బంచియిచ్చి పరలోకగతుం డయ్యె. అనిన, 966

క. విని విదురుం డా²తాపను, ఘనచరణము లాత్మమ స్తకంబున మధుసూ దను చరణాంభోరుహములు, మనమునఁ దగఁ దాల్చి పలికె మైత్రేయునితోఁ.

క. మునినాథచంద్ర! కరుణా, వననిధి! నీచేత భక్తవత్సలుఁ డగు నా వనజాక్ష తత్త్వ మెఱిగితి, నని తత్పదములకు వినతుఁ డై వినయమునఁ.

క. ³ఆ మునిచే నామంత్రితుఁ, డై మనమున బంధుదర్శ నాకాంక్షితుఁ డై ధీమహితుఁ డైన విదురుఁడు సామజపురమునకుఁ జనియె సమ్మద మొప్పఁ.

క. అని శుకుఁడు పరీక్షిత్తున, కనుకంపం జెప్పె నీ యుపాఖ్యానంబుఁ వినువాఁ డై శ్వ ర్యాయు, ర్ధిన కీర్తి స్వస్తిగతులఁ దగఁ బ్రాపించుఁ. 970

క. అని శుకయోగి పరీక్షి, జ్ఞనపాల సుధాపయోధిచంద్రున కర్థిఁ వినిపించిన కథ మోదం, బున సూతుఁడు శౌనకాది మునులకుఁ జెప్పెఁ. 971

చ. సరస వచోవిలాస! గుణసాగర! సాగరమేఖలా మహీ భరణ ధురంధరప్రకట భవ్య భుజా భుజగేంద్ర! రాజశే ఖర! ఖర దూషణప్రముఖ గాఢ తమఃపటల ప్రపండ భా స్కర! కఠికంఠకార్ముక విఖండన ఖేలన! భక్తపాలనా! 972

క. శరవిదళిత సారంగా!, సరస దయాపాంగ! భక్తజలధి తరంగా దురితధ్వాంత పతంగా!, వర జనకసుతాభిషంగ! వననిధి భంగా! 973

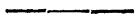
మాలిని. సురవిమత విదారీ! సుందరీ శంబరారీ!
సరసవిమత సూరీ! సర్వలోకోపకారీ!
నిరుపమగుణహారీ! నిర్మలానందకారీ!
గురు సమరవిహారీ! ఘోరదైత్య ప్రహారీ! 974

1. మహాభోగానంతరంబున (త) 2. మునివరు (హ)

3. మునిచే నామంత్రితుడై, తన మనముల బంధుజనుల దర్శన కాంక్షఁ
ఘన మహితుడైన విదురుడు చనియెఁ గరిపురమునకును సమ్మద మొప్పఁ (ట. జ. ద.)

గద్య. ఇది శ్రీ పరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితావిచిత్ర కేసనమంత్రపుత్ర సహజ పాండిత్య పోతనామాత్య ప్రణేతం బైన శ్రీ మహాభాగవతం బను మహా పురాణంబునందు స్వాయంభువ మనువులకు నాకూతి, దేవహూతి, ప్రసూతి, ప్రియవ్రతోత్తానపాదులు జన్మించుటయు, నందు నాకూతి రుచిప్రజాపతికి నిచ్చుటయు, నా రుచిప్రజాపతికి నాకూతిదేవియందు శ్రీ విష్ణుమూర్తి యంశజుం డైన యజ్ఞుండును, లక్ష్మీకళాంశజ యగు దక్షిణ యను కన్యకయు నుద్భవించుటయు, మనువులయైన దేవహూతినిఁ గర్దమున కిచ్చుటయు, బ్రసూతిం దక్షప్రజాపతి కిచ్చుటయు, బ్రసూతిదక్షిణవలనం బ్రజాపరంపరలు గలుగుటయు, మఱియుం గర్దమప్రజాపతి పుత్రికాసముదయంబును క్షత్రబ్రహ్మ ర్షుల కిచ్చుటయు, గర్దమపుత్రిక యైన కళవలన మరీచికిఁ గళ్యపుఁ డను పుత్రుండు, పూర్ణిమ యను కూఁతురుం బుట్టుటయు, బూర్ణిమవలన గంగయు విరజుం డనెడి కుమారుండును జన్మించుటయు, గళ్యప ప్రజాపతివలన నైన ప్రజాపరంపరలచే ముల్లోకంబు లాపూర్ణంబు లగుటయు, నత్రిమహాముని తపంబును, సతనికి హరి హర బ్రహ్మలు ప్రత్యక్షం బగుటయు, ననసూయా పాతివ్రత్య మాహాత్యంబు వలన ననసూయాత్రులకుం ద్రిమూర్తుల కళాంశజులయిన చంద్ర దత్తాత్రేయ దుర్వాసుల జన్మంబును, దక్షిణజల జన్మంబును, భృగువు వలన ఖ్యాతి యను సంగనకు శ్రీమహాలక్ష్మి జన్మించుటయు, భృగు పౌత్రుం డైన మార్కండేయు జన్మంబును, ధర్మనకు మూర్తివలన నరనారాయణులు సంభవించుటయు, సత్రయాగంబునందు దక్షిండు శివుని నిందించుటయు, దక్షిణధ్వర ధ్వంసంబును, బ్రహ్మచేఁ బ్రార్థితుండై శివుండు దక్షిణుల ననుగ్రహించుటయు, దక్షిణకృత శ్రీహరి స్తవంబును, శ్రీహరి ప్రసన్నుండై దక్షిణి యజ్ఞంబు సఫలంబుగా ననుగ్రహించుటయు, సతీదేవి హిమవంతునకు జనించి హరునకుం బ్రాప్తించుటయు, నుత్తానపాదుని వృత్తాంతంబును, ధ్రువోపాఖ్యానంబును, ధ్రువుండు దండ్రీచేత నవమానితుం డై నారదోపదేశంబున మధువనంబునకుం జని తపంబు నేయుటయు, హరి ప్రసన్నుం డై యతని మనోరథంబు లిచ్చుటయు, నతండు మఱల పురంబునకు వచ్చుటయు, గుబేరానుచరులైన యక్షలతోడి యుద్ధంబును, ధ్రువుండు యజ్ఞంబులు నేయుచు రాజ్యభోగంబులం దనిసి దనయు నుల్కులునిం బట్టంబు గట్టి హరి యనుగ్రహంబున ధ్రువక్షితిని నిలుచుటయు, నుల్కులుండును వత్సరుఁడను తన సుతునిఁ బట్టంబుగట్టి హరిం జేరుటయు, వత్సరుని వంశ పరంపరయు, నందు సంగుని సుతుం డయిన వేను కళేబరంబున లక్ష్మీనారాయణుల

యంశంబున నర్చియుఁ బృథుండును జన్మించుటయుఁ బృథుండు భూమిం గామ
 ధేనువురీతి నఖిల వస్తువులం బితుక నియమించి, సమస్తలింజేసి, యింద్రుడు వశ
 వర్తియై యుండ బహుయజ్ఞంబులు నేసిన నతనికి హరి ప్రత్యక్షం బగుటయు,
 నధ్యాత్మ ప్రబోధంబును, నింద్రునివలనం బాషండసంభవంబును, నింద్రుని
 జయించిన విజితాశ్వని, నతని తమ్ములను బృథివీపాలనంబున నిలిపి, పృథుండు
 నర్చియుం బరమపద ప్రాప్తు లగుటయు, విజితాశ్వనకు వసిష్ఠ శాపంబునం
 ద్రేతాగ్నులు తనయు లయి జన్మించుటయుఁ బృథుని పౌత్రుం డైన ప్రాచీన
 బర్హి రాజ్యంబును, నతని యజ్ఞంబు లసంఖ్యాతంబు లయిన నారదుండు
 మాన్వం దలంచి, పురంజను కథ నధ్యాత్మ ప్రపంచంబుగాఁ దెలుపుటయుఁ,
 బ్రాచీనబర్హి సుతులయిన ప్రచేతసులు పదుపురకు శ్రీ మహాదేవుండు ప్రత్యక్షం
 బయి హరి స్తవం బుపదేశించుటయు, వారి తపంబునకు మెచ్చి హరి ప్రత్యక్షం
 బగుటయు, వారికి మారిషవలన దక్షుండు పూర్వకాలంబున శివవిద్వేష ప్రయుక్త
 శాపంబున జన్మించుటయుఁ బ్రచేతస్కులు ముక్తికిం జనుటయు, మొదలగు
 కథలం జెప్పిన విని మైత్రేయుని వీడ్కొని విదురుండు హస్తి పురంబున కరుగు
 టయు, నను కథలుం గల చతుర్థ స్కంధము సంపూర్ణము.

శ్రీ మహా భా గ వ త ము

పంచమ స్కంధము

ప్రథమాశ్వాసము

¹ శ్రీకర ! కరుణాసాగర ! ప్రాకట లక్ష్మీకళత్ర ! భవ్యచరిత్రా !
లోకాతీత గుణాశ్రయ ! గోకులవిస్తార ! నందగోపకుమారా !

1

అధ్యాయము - ౧

వ. *మహనీయగుణగరిష్ఠు లగు న మునిశ్రేష్ఠులకు నిఖిల పురాణ వ్యాఖ్యాన
వైఖరీ సమేతుడైన సూతుం డిట్ల నియె.

2

క. †భూనాథుఁ డుత్తరాత్మజుఁ, డైన పరీక్షిన్న రేంద్రుఁ డభిమన్యుసుతుం
డానంద మొంది ఘన సు, జ్ఞానుం డగు శుకునిఁ గాంచి సరసతఁ బలికె.

3

వ. మునీంద్రా ! పరమభాగవతుండు, నాత్మారాముండు నైన ప్రియవ్రతుండు
గృహంబుననుండి యెట్లు రమించె ? కర్మబంధంబు లైన పరాభవంబులు గల
గృహంబులయందు ముక్తసంబంధు లైన పురుషులకు సంతోషంబు గానేరదు.
ఉత్తమశ్లోకుఁ డైన ²పుండరీకాక్షుని పాదచ్ఛాయంజేసి నిర్వృతచిత్తు లైన మహా
త్ములు కుటుంబంబునందు నిస్పృహత నేయుదురు. కాన ప్రియవ్రతునికి సంసారంబునందుఁ
దగులంబు గలుగు తెట్లు ? దారాగార సుతాదులందుఁ దగులంబు
గలవానికి నెట్లు సిద్ధి గలుగు ? శ్రీహరియం దష్టలితమతి యెట్లు గలుగు ? ఈ
సంశయంబుఁ దేటపఱుపుము. అని పరీక్షిన్న రేంద్రుం డడిగిన శుకయోగీంద్రుం
డిట్లనియె.

4

1. శ్రీ సీతానయనోత్పల, శ్రీనతి సహజన్మ ! త్రివక్రసేవిత ! ఆహ

వాన ప్రకాశ ! జయ భా, సాసురపతి హరణ ! రామచంద్ర నృపాలా ? (క. చ. ట. జ. బ.)

* వ. సకల పురాణార్థజ్ఞాన విఖ్యాతుం డగు సూతుండు శౌనకాదుల కిట్ల నియె. (చ.ట.జ.డ.బ.)

† ఈ పద్యము, క. చ. ట. జ. డ. లలో లేదు.

* “కర్మబంధః పరాభవః” (అని మూలము) “కర్మజ్ఞాం బంధః పరాభవశ్చ” (వ్యాఖ్య 5-1)

2. పుండరీకాక్షుని కటాక్షవీక్షణమృతి ధారంజేసి (క. చ.)

క. హరి చరణాంబుజ మకరం, ద రసావేశిత మనఃప్రధానం డగు న
త్పురుషుఁడొకవేళ విష్ణుముఁ, బొరసినఁ దన పూర్వమార్గమును విడువఁడిలకా.

—: మనువువ్రతుం డగు ప్రియవ్రతుని యుపాఖ్యానము :—

క. ధరణీవల్లభ! విను మా, నరవరుఁడు ప్రియవ్రతుండు నారదముని¹ న
చర్చణోపసేవఁ జెందుచు, నరుదుగ ²నధ్యాత్మ సత్రయాగంబందుకా. 6

సీ. దీక్షితుం డై ధరిత్రీపాలనముఁ దండ్రి పనిచిన సుజ్ఞానభంగ మనుచు
³సంగీకరింపకుం టంతయుఁ దెలిసి పద్మాసనుం డతనికి నతుల రాజ్య
మందుల మిక్కిలి యాసక్తిఁ బుట్టింతు ననుచును దనచిత్తమందు దలచిఁ
తారకా ద్యనుస్మృత తారాధిపుని మాడ్కి శ్రుతులతోఁ గూడి ⁴యచ్యుతవిభూతి

తే. హంసవాహనుఁ డగుచు నింద్రాదులెల్లఁ
గదిసి నేవింప బ్రహ్మలోకముననుండి
సన్మునీంద్రులు దన్నుఁ బ్రశంస నేయ
సల్లనల్లన యుడువీధి నరుగుదెంచె. 7

వ. మఱియు న య్యై మార్గములయందు సిద్ధ సాధ్య గంధర్వ చారణ గరుడ
కింపురుషులు స్తోత్రంబులు నేయుచుండ గంధమాదన ద్రోణులం బ్రకాశంబు
నొందింపుచుం జనుదెంచిన పద్మాసనునకు నారదుండు స్వాయంభువ ప్రియవ్రతు
లతోఁ గూడి ముకుళిత ⁵కరకమలుం డై యెదురు చనుదెంచి, సంస్తుతులతోడఁ
బూజించిన విరించి సంతసించి ప్రియవ్రతునిం జూచి నవ్వుచు ని ట్లనియె. 8

క. హరి నాముఖమున నీకును, ⁶గర మెఱిగింపగ బనిచెఁ గావున నిదె ను
స్థిరమతి విను మంతయు శ్రీహరి వాక్యముగా నెఱింగి యవసీనాథా! 9

ల. కోరి వేడ్కి నేను నారదుండును నీవు
నందఱ మిదె యీశ్వరాజ్ఞఁ బూని
యుడుగ కెపుడు నేయుచున్నవారము గాన
నతనియాజ్ఞఁ దప్ప నలవిగాదు. 10

వ. మఱియు శ్రీహరియాజ్ఞం జీవుండు తపోవిద్యలను యోగవీర్య జ్ఞానార్థ ధర్మం
బులును దనచేత నొరులచేతను దప్పింప నమర్థుండు గాఁడు. ఉత్పత్తినాశంబులకు

1. శ్రీ; చరణాంబు సేవ (ప.త.జ.ద.) 2. సుజ్ఞాన (క.బ.) 3. అంగీకరింపమి సంతయు (హ.తం.
వా.) 4. సంచిత (చ.బ.) 5. హస్తుడై (హ) 6. నెఱుగింపదలంచినాకు నెఱిగించెను (చ.ప.జ.ద.ద.)

శోకమోహ సుఖదుఃఖంబులకు నీశ్వరాధీనుండె కాని జీవుండు స్వతంత్రుండు గాడు. శ్రీహరి వాగ్రూపంబు లైన శ్రుతులందు గుణత్రయం బను రజ్జువున బంధింపబడ్డ యన్మదాదులము ముకుఁద్రాటిచేఁ బశువు మనుష్యులకు వశం బైన చందంబున నీశ్వరాజ్ఞం బ్రవర్తింపుచుండుము. నరుండు సుఖదుఃఖానుభవంబులకు నీశ్వరాధీనుండు నేత్రంబులు గలవానిచేతఁ దివియంబడ్డ యంధుండునుంబోలె నీశ్వరుం డిచ్చిన సుఖదుఃఖంబు లనుభవింపుచున్నవారము. న్వప్నంబునం గన్న పదార్థము మేలుకాంచి మిథ్యగాఁ దలంచిన చందంబున మోక్షార్థి యైన సుజ్ఞానవంతుండు ప్రాప్త సుఖదుఃఖంబు లనుభవింపుచు దేహారబ్ధి కర్మంబులం బాయ నొల్లఁడు. వనవాసి యైనను జితేంద్రియుండు గాకుండె నేనిఁ * (గామాది సహితుం డగుటంజేసి) సంసారబంధంబులు గలుగు. గృహస్థాశ్రమంబందును జితేంద్రియుం డై యాత్మజ్ఞానంబు గల పురుషునకు మోక్షంబు సిద్ధించు. శత్రువుల గెలువ విచ్ఛయించిన పురుషుండు, దుర్గం బాశ్రయించి శత్రువుల గెలిచిన మాడ్కి, మోక్షార్థి యగు¹ పురుషుండు గృహాశ్రయం డగుచు శ్రీహరి చరణారవిందంబు లను దుర్గం బాశ్రయించి యరిషడ్వర్గంబుల జయించు. నీవును ముక్తనంగుండ వై (యాశ్వరకల్పితంబులగు) భోగంబుల ననుభవించి ముక్తిం జెందుము. అనినఁ బ్రియవ్రతుండు ద్రిభువనగురుండైన బ్రహ్మవాక్యంబు నవనత మస్తకుండై బహుమాన పూర్వకంబుగ నంగీకరించె. అంత. 11

అ. సరసిజాసనుండు స్వాయంభువునిచేత
నధిక మైన పూజ లంది నార
దుండు నా ప్రియవ్రతుండును జూడంగఁ
జనియెఁ దనదు పూర్వసదనమునకు.

16

అ. సత్యసంధుఁ డైన స్వాయంభువుం డను
మనువు బ్రహ్మచేత మన్ననఁ దగ
నంది యంత నారదానుమతంబునఁ
దనదు సుతుని² రాజ్యమునను నిలిపె.

13

వ. ఇట్లు స్వాయంభువమసువు భూపరిపాలనంబునకు బ్రియవ్రతునిఁ బట్టంబుగట్టి
(విషమంబులగు) విషయంబులను విషసముద్రాశవలన విముక్తుం డై వనంబు
నకుం జనియె. అంత.

14

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. నీవును (హ) 2. రాజ్యమునకు (క. చ. ట. జ. ద. ద. బ).

మ. ధరణీవల్లభుఁ డా ప్రియవ్రతుఁడు మోదం బందుచున్ లీల నీ
శ్వరవాక్యంబునఁ గర్మతంత్రపరుఁ డై సంగంబులం బాపు శ్రీ
హరి పాదాంబుజచింతనం దగిలి నిత్యానందముం బొంది దు
ర్భర రాగాదులఁ బాఱుదోలి ప్రజలం బాలించె నత్యున్నతిన్. 15

వ. ఇట్లు ప్రియవ్రతుఁడు రాజ్యంబు నేయుచు విశ్వకర్మప్రజాపతి పుత్రిక యగు
బర్హిష్మతి యనుదానిం బత్నిగాఁ బడసి, యా సతివలన శీల వృత్త గుణ రూప
వీర్యాదార్యంబులం దనకు సమానులైన యాగ్నిధ్ర, ఇధ్మజిహ్వా, యజ్ఞబాహు,
మహావీర, హిరణ్యరేతో, ఘృతపృష్ఠ, సవన, మేధాతిథి, వీతిహాత్ర, కవు లను
నామంబులు గల పుత్రదశకంబును, ఊర్జస్వతి యను వొక్క కన్యకనుం గాంచె.
అందుఁ గవి మహావీర సవనులు మువ్వరు బాలకు లగుచునుండియు సూర్య
రేతస్కులై బ్రహ్మవిద్యా నిష్ఠాతులై, (యువశమశీలు రగుచుం) బారమ
హంస్య యోగం బాశ్రయించి, సర్వజీవనికాయావాసుండును, (భవభీతజన
శరణ్యుండును, సర్వాంతర్యామియు) భగవంతుడును నగు వాసుదేవుని
చరణారవిందావిరత స్మరణావిగళిత పరమభక్తియోగానుభావంబున విశోధి
తాంతఃకరణు లగుచు నీశ్వరు తాదాత్మ్యంబుఁ బొందిరి. అంత. 16

సీ. వసుధేశ! యా ప్రియవ్రతుఁ డొందుకాంతయం దధికుల మన్వంతరాధిపతుల
మఱియు సుత్తముఁడు తామనుఁడు రైవతుఁ డను సుతులను బుట్టించె
సుమహితులను

మున్ను జన్మించిన పుత్రులలో మువ్వ రవ్యయపదవికి నరుగుటయును
నపుడు ప్రియవ్రతుఁ డఖిలశాత్రవకోటిఁ దన బాహుబలముచేతను జయించి

తే. యతఁడు బర్హిష్మతీకాంతయందుఁ బ్రీతి
గలిగి యౌవన లీలావికాస హాస
హేలనాదులఁ జిత్తంబు గీలుపఱిచి
గతవివేకుండు వోరె భోగములఁ బొందె. 17

వ. ఇట్లు ప్రియవ్రతుం డేకాదశార్బుద పరివత్సరంబులు రాజ్యంబునేసి, యొక్క
నాఁడు మేరునగ ప్రదక్షిణంబు నేయు సూర్యునకు నవరభాగంబునం బ్రవర్తించు
సంధికారంబు నివర్తింపం బూని, భగవదుపాసనా జనితాతిపురుష ప్రభావుం డై
సవిత్వ రథసదృశ వేగంబు గలిగి తేజోమయం బైన రథంబు నారోహణంబు
నేసి, రాత్రుల నెల్ల దివంబు లొనర్తునని సప్తవారంబులు ద్వితీయ తపసుండు
వోరె నరదంబు వఱపుటయు, నా రథనేమి మార్గంబులు సప్తసముద్రంబులును,
నా మధ్య భూసంధులు సప్తద్వీపంబులు నయ్యె. అందు. 18

సీ. సరస జంబూ వృక్ష శాల్యలిద్వీప కుశ క్రౌంచ శాక పుష్కరము లనగఁ
నలరు నా ద్వీపంబులందు జంబూద్వీప మొనరంగ లక్షయోజనము లయ్యె
నట యుత్తరోత్తరాయతసంఖ్యఁదా ద్వీగుణితము లై యొండొంటి కతిశయిల్లు
జై రేక్షరస సురాజ్య క్షీర దధ్యుదకంబులు గలుగు సాగరము లేడు

తే. ద్వీప పరిమాణములు గల్గి విస్తరిల్లు
సంధి సంధులఁ బరిఘల చందమునను
గ్రమము దప్పక యొండొంటిఁ గలయకుండు
సకలజీవుల కెల్ల నాశ్చర్యముగను.

19

ప. అట్టి ద్వీపంబులందుఁ బరిపాలనంబునకుం బ్రయవ్రతుం దాత్మభవులు నాత్మ
సమాన శీలురు నైన యాగ్నిదేధుజిహ్వా యజ్ఞబాహు హిరణ్యరేతో
ఘృతపృష్ఠ మేధాతిథి వీతిహోత్రుల * (నొక్కొకని నొక్కొక ద్వీపంబునకుం)
బట్టంబుగట్టి యార్జస్వతి యను కన్యకను భర్గవున కిచ్చిన, నా భర్గవునకు
సూర్జస్వతియందు దేవయాని యను కన్యారత్నంబు జనించె, అట్లు బలవరాక్రమ
వంతుం డైన ప్రియవ్రతుండు విరక్తుం డై యొక్కనాఁడు నిజగురు వగు
నారదుని (చరణాను నేవానుపతిత రాజ్యాది ప్రపంచ సర్గంబు) దలంచి
దుఃఖించి.

20

సీ. అక్కట! యే నింద్రియములచేఁ గట్టంగఁ బడియుండి యందులఁ బాయలేక
యజ్ఞానవిరచితం బగు విషయములను సంధకూపంబుల నజఁగియుండి
తరుణుల కే వివోదమృగంబు నై యుండి నది యెల్ల నే నొల్ల ననుచు రోసి
హరికృపచే నప్పు డందిన యాత్మవిద్యను గల్గి తనవెంట నరుగుదెంచు

తే. కొడుకులకు నెల్ల రాజ్యంబు గుదురుపఱిచి
తనదు పత్నుల దిగనాడి ధనమువిడిచి
హరివిహారంబు చిత్తంబునందు నిలిపి
పరఁగ నల్ల న నారదపదవి కరిగె.

21

ప. ఇట్లు తన రథమార్గంబులు సప్తద్వీప సాగరంబులుగాఁ జేసి సూర్యునకుఁ బ్రతి
సూర్యుం డై సరి దిగిరి వనాదులచే (భూతనిర్వృతి కొఱకుఁ బ్రతిద్వీపంబునకు
నవధులఁ గల్పించి) ద్వీప వర్ష నిర్ణయంబులఁ బుట్టించి, పాతాళ భూ స్వర్గాది
జాతంబు లగు సుఖంబులు నరకసమానంబులుగాఁ దలంచి, విరక్తిం బొంది
నిరంతర భగవద్ధ్యాన విమలీకృతాశయుం డగుచు (హరిభక్త ప్రియుండైన)

* తా. ప. ప్రతులలోఁ గానరాదు.

ప్రియవ్రతుని చరిత్రంబు లీశ్వరునకుఁ దక్క నన్యుల కెఱుంగఁ దరంబుగాదు. అతని మహిమలు నేఁడునుం గొనియాడుదురు. అని మఱియును శుకుం డిట్లనియె.

క. హరిసేవ నా ప్రియవ్రతుఁ, డరయఁగఁ గైవల్యపదవి నందుట యరుదే ?
ధరఁ జండాలుం డైనను, హరినామ స్మరణఁ జెందు నవ్యయపదమున్. 23

వ. అని పలికి శుకుండు మఱియు నిట్లనియె. 24

అధ్యాయము - ౨

మ. జనకుం డిట్లు విరక్తుఁ డైనను ద దాజ్ఞం జేసి యాగ్నిధ్రుఁ డే
పున ధర్మప్రతిపాలనుం డగుచు 1 జంబూద్వీప మేలెం దగం
దన సత్పుత్రులమాడ్కి నెల్లప్రజలం తాత్పర్యచిత్తంబునన్
ఘనతం బ్రోచె ననేకకాల మిలఁ బ్రఖ్యాతంబుగా భూవరా ! 25

వ. ఇట్లాగ్నిధ్రుండు రాజ్యంబు సేయుచు నొక్కనాఁడు పుత్రకాముం డై మంద
రాద్రి సమీపంబున నఖిలోపచారంబుల నేకాగ్రచిత్తుం డై యర్పించినం గమల
సంభవుండు సంతసిల్లి, తన సమ్ముఖంబున సంగీతంబు సేయు పూర్వచిత్తి యను
నప్పరోగనం బంపుటయు, నా యప్పరోగన చనుదెంచి, రమణీయ వివిధ నిబిడ
2 విటపి విటప సమాశ్లిష్ట సమీప సువర్ణలతికారూఢ స్థలవిహంగమ మిథు
నోచ్చార్యమాణ షడ్జది స్వరంబులచే బోధ్యమాన సలిలకుక్కుట కారండవ బక
కలహంసాది విచిత్రకూజిత సంకులంబు లైన నిర్మలోదక కమలాకరంబులు గల
త దాశ్రమోపవనంబున విహరింపుచు, విలాస విభ్రమ గతివిశేషంబులం జలనంబు
నొందు స్వర్ణ చరణాభరణ స్వనం బన్న రదేవకుమారుం డాలించి, యోగసమాధిం
జేసి ముకుళితనేత్రుం డై యుండ, యల్లన కనువిచ్చి చూచి తన సమీపంబునన్
మధుకరాంగనయుఁ బోలే పుష్పాఘ్రాణంబు సేయుచు దేవమానవులకు మనో
నయనాహ్లాదంబు పుట్టింపుచున్నగతి విహార వినయావలోకన సుస్వరావయవంబుల
మన్మథశరపరంపరల నొందింపుచు ముఖకమల విగళితామృతసమాన హాసభాష
ణామోద మదాంధంబు లైన మధుకరమిథునంబుల వంచి, శీఘ్రగమనంబునం
జలించు కుచ కచ మేఖలు గల దేవిం గనుంగొని, చిత్తచలనంబు నొంది
మన్మథపరవశుం డై జడునిచందంబున నిట్లనియె. 26

క. సతి ! నీ వెవ్వతె ? నీ ప, ర్యతమున కేమైనఁ గోరి వచ్చిన వనదే
వతవో ? శారదవో ? రతి, పతి పంపిన మాయవో ? తపస్సారమవో ? 27

1. జంబూద్వీపము స్నేలుచున్ (చ. ట. త.) 2. అప్పరాంగనన్ (హ)

ఉ. అంగజుఁ డెక్కుడించిన శరాసనముల్ ధరియించి యంత నా
యంగజు వేఁట మానవ మృగావళిఁ జూచుచు నున్న దానవో ?
రంగగు నీడు చెయ్యల తెఱంగెఱుంగంగ నిజంబుఁ బల్కుమా
యంగన ! నిన్నుఁ గన్గొనిన ¹యంత ననంగుఁడు సందడించెడు॥ 28

క. పొలుపగుచున్న విలాసం, బుల నంగజుఁడణములను బోలెడి నీ చం
చల సత్కటాక్ష వీక్షణ, ముల నెవ్వని నింతి ! చిత్తమునఁ గలఁచెదవే ? 29

చ. చెదరఁగ వేదముల్ చదువు శిష్యులపైఁ దగఁ బుష్పవృష్టి న
మృదమున నంతలోఁ గురియు మాడ్కిని మన్మథసామగానముల్
చదివెడు శిష్యులో ? యనఁగ షట్పదపంక్తులు చేరి మ్రోయఁగాఁ
బదపడి మీఁద రాలుఁ గవభారమునందుల జాటు క్రొవ్విరుల్. 30

క. ²అందియల వెలయు రత్నము, లందంబుగ లలితపదములన్ సుభగము లై
యందంద మ్రోయుచును నా, డెందంబునఁ దగిలి ³సందడించెడిఁ దరుణీ ! 31

క. పాయక కదంబపుష్ప, చ్చాయం గల వస్త్రకాంతిఁ ⁴జననీ కంత
న్నాయెడ నితంబరోచులు, గాయచు నెడతెగక తఱిమి కప్పెడుఁ దన్వీ ! 32

క. నిరతము నీ తనుమధ్యముఁ, గర మరుదుగ నరసి చూడఁ గానంబడ దీ
కరికుంభంబులఁ బోలెడి, గురుకుచముల నెట్లు నిలుపుకొంటి ? లతాంగీ ! 33

క. పొంకము లగు కుచములపై గుంకుమ⁵పంకంబు సొంపు గొని వాసనలం
గొంకక వెదచల్లెడు నీ, బింకం బగు చన్నుదోయి పెంపో ! సొంపో ! 34

శా. ఏలోకంబుననుండి వచ్చితివి ? నీ విచ్చోటికి న్నున్న నే
నేలోకంబునఁ జెప్పఁ జూప నెఱుంగ న్ని సుందరాకారము
న్నీ లాలిత్యము లీ వినోదములు నీ కెట్లాప్తునే ? కామినీ !
భూలోకంబున కెట్లువచ్చితివి ! నా పుణ్యం బగణ్యంబుగ॥ 35

క. హాసావలోకనంబుల, భాసిల్లెడు నీ ముఖంబు పలుమఱు నిపుడే
యానలు పుట్టింపఁగ నే, నానగొనెద నిన్నుఁ జూచి యంబుజనేత్రీ ! 36

1. యంతన సందడి వెట్టనంగుడు॥ (హ)

2. అందియలు డిండిమంటల, చందమునఁ బాదపంకజంబుల యందు॥ (క. తం. వా.);

అందియలు బిట్టిభంబులు (చ. ట. చ.)

3. సందడింపుచు నున్న॥ (హ) 4. చల్లెడుఁ గంచే (హ. తం. వా.) జనునీకంత॥ (జ)

5. పంకంబుఁ బూసికొని (హ)

ఆ. కందులేని యిందుకళ మించి నెమ్మొమ్మ
కాతియు క్త మగుచుఁ గానుపించెఁ
గాన విష్ణుకలయుఁ గాఁబోలు నని నా మ
నంబు నందుఁ దోచె నళిననేత్రి!

37

మ. పటు తాటంక రథాంగ యుగ్మమునకుం బల్మాలు భీతిల్లుచున్
నటనం బందెడు గండుమీనములతో నాసన్న నీలాంబుకో
త్కట భృంగావళితో ద్విజావళి లసత్కాంతిన్ విడంబించు మా
అట కాసారముఁ బోలి నెమ్మొగము దా రంజిల్లు నక్కున్నతిన్.

38

చ. కరువలిఁ బాయు వస్త్రమును గట్ట నెఱుంగవు చూడ్కి దిక్కులం
బఱపుచుఁ జంచరీకముల భాతిఁ జెలంగెడు కంధరంబునం
బొరలెడు ము క్తకేశభరముం దుఱుమంగఁ దలంప విప్పు డి
ట్లరుదుగ రత్నకందుక విహారము సల్పెడు సంభ్రమంబునన్.

39

వ. మఱియు నిట్లను. తపోధను లగువారల తపంబుల నీ రూపంబున¹నవహరించిన
దానవు. ²ఈ చక్కఁదనం జేమి తపంబున సంపాదించితివి? నాతోడం గూడి
తపంబు నేయుము. సంసారంబు వృద్ధిఁ బొందం జేయుము. పద్మాసనుండు
నాకుం బ్రత్యక్షం బై నిన్ను నిచ్చినవాఁడు గావున నిన్ను విడువం జాలను.
నీ సఖీజనంబులును మా వాక్యంబులకు ననుకూలించుదురు గాక. నీవు చను
చోటికి ననుం దోడ్కొని చనుము. అని శ్రీలకు ననుకూలంబులుగాఁ బలుక నేర్చిన
యాగ్నిధ్రుండు పెక్కు భంగులం బలికిన, నా పూర్వచిత్తియు నతని (యను
నయ వాక్యంబులకు సమ్మతించి, వీరశ్రేష్ఠుఁ డగు నా రాజవర్యుని బుద్ధి రూప
శీలోదార్య విద్యా వయ శ్రీలచేఁ బరాధీన చిత్త యగుచు, జంబూద్వీపాధిపతి
యగు నా రాజశ్రేష్ఠునితోడం గూడి) శత సహస్ర సంవత్సరంబులు భూ స్వర్గ
భోగంబు లనుభవించె. (అంత నాగ్నిధ్రుం డా) పూర్వచిత్తివలన నాభి,
కింపురుష, హరివర్ష, ఇలావృత, రమ్యక, హిరణ్మయ, కురు, భద్రాశ్వ, కేతుమాల
సంజ్ఞలు గల కుమారులఁ ప్రతివత్సరంబు నొక్కొక్కనిగఁ దొమ్మండ్రంగంచె.
అంత నా పూర్వచిత్తి (యా యర్చకుల గృహంబున) విడిచి, యాగ్నిధ్రుం
బాసి, బ్రహ్మలోకంబునకుం జనిన, నా యాగ్నిధ్ర పుత్రులు మాతృసామర్థ్యం
బున జేసి (స్వభావంబుననె) శరీర బలయుక్తు లగుచుఁ దండ్రించేత ననుజ్ఞాతు
లై తమ తమ నామంబులఁ బ్రసిద్ధంబు లైన జంబూద్వీపాది వర్షంబులఁ

1. అపహ్నవించినదానవు (హ. తం. వా.) 2. నీ (హ)

బాలింపుచుండిరి. అంత నాగ్నిద్రుండు నా పూర్వచిత్తి వలనం గామోపభోగంబులం దృష్టిం బొందక, పూర్వచిత్తిం దలంపుచు వేదోక్తంబు లగు కర్మంబులఁ జేసి త త్సలోకం బగు బ్రహ్మలోకంబునకుం జనియె. ఇట్లు దండ్రీ పరలోకంబునకుం జనిన, నాభి ప్రముఖు లగు నాగ్నిద్రకుమారులు దొమ్మండ్రును మేరు దేవియుఁ, బ్రతిరూపయు, సుగ్రదంష్ట్రయు, లతయు, రమ్యయు, శ్యామయు, నారియు, భద్రయు, దేవవతియు నను నామంబులు గల మేరుపుత్రిక లగు తొమ్మండ్రు కన్యల వివాహం బైరి. అంత.

40

అధ్యాయము — ౩

—: భగవంతుం డగు నారాయణుండు ఋషభావతార మెత్తుట :—

ఆ. నరవరేణ్యుఁ డైన నాభి సంతానార్థ
మంగనయును దాను యజ్ఞపురుషుఁ
డైన వాసుదేవు నతుల భక్తిశ్రద్ధ
లను జెలంగి పూజ లొనరఁ జేసి.

41

వ. మఱియుం బ్రవర్గ్య సంజ్ఞికంబు లగు కర్మంబుల శ్రద్ధా విశుద్ధ ద్రవ్య దేశ కాల మంత్రముత్విగ్ధక్షితావిధాన యోగంబులం బరమేశ్వరుని మెప్పించిన, నెవ్వ నికిం బ్రసన్నుండు గాని పుంశరీకాక్షుండు భక్తవత్సలుం డై సురుచిరావయవంబులు గలిగి, యజన శీలం బైన యాతని హృదయంబునందుఁ బాయని రూపంబు గలిగి, మనోనయనానంద కరావయవంబులు గల తన స్వరూపంబుఁ జూపం దలంచి,

42

సీ. అంత నావిష్కృత కాంత చతుర్భుజంబులును పీఠాంబరంబును వెలుంగ
శ్రీవత్స కౌస్తుభ శ్రీరమా చిహ్నంబు లురమందు రమ్య మై యిరవు వడఁగ
శంఖ చక్ర గదాంబుజాత భిద్గాది దివ్యాయుధంబులు చేతులందు మెఱయ
నతులిత నవరత్న హాటకాంకిత నూత్న ఘన కిరీటద్యుతుల్ గడలుకొనఁగఁ

తే. గర్జకుండల కటిసూత్ర కనకరత్న
హార కేయూర వర నూపురాది భూష
ణముల భూషితుఁ డైన శ్రీనాయకుండు
దంపతుల కప్పు డెదురఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె.

43

1. కమనీయ కాంచన ఘన కిరీట ప్రభల్ గండమండలదీప్తి గడలు కొనగ (చ)

తే. ఇట్లు ప్రత్యక్ష మగు ¹పరమేశ్వరునినిఁ
బెన్నిధానంబు గనుఁగొన్న పేదమాడ్కి
హర్షమున ఋత్విగాదికు లవనతాస్య
లగుచు నభినుతి చేసి రి ట్లనుచు నవుడు.

44

క. పరిపూర్ణుడ వై యుండియు, మఱవక మా పూజలెల్ల మన్నింతువు నీ
చరణారవింద నేవయు, ధరఁ బెద్దలు చెప్పినటులు దగఁ జేసెద మౌ.

45

క. ఏ మిపుడు నేయు సంస్తుతి, నీమహిమ నెఱింగి కాదు నిరతముఁ బెద్దల్
దా మెది యుపదేశించిరొ, యా మతమునఁ బ్రస్తుతింతుమయ్య! మహాత్మా! 46

వ. మఱియు నీవు సంసారసక్తమతి గలిగినవారికి వశుండు గావు. ఈశ్వరుండ
వును, బ్రకృతిపురుషవ్యతిరిక్తుండవును, బరమపురుషుండవు నై న నిన్నుఁ బొందని
ప్రపంచాంతర్గతంబులైన నామరూపంబులు గల యస్మదాదులచేత నిరూపింప
నశక్యం బగు. సర్వజీవులం జెందిన దురిత సంఘంబుల నిరసించు స్వభావంబుగల
నీ యుత్తమ గుణంబులయందు నేకదేశంబ కాని, సర్వగుణ నిరూపణంబుఁజేయ
శక్యంబు గానేరదు. నీ భక్తులు మిక్కిలి భక్తింజేసి స్తుతియించు గద్గదాక్షరము
లను, సలిల శుద్ధ పల్లవ తులసీదళ దూర్వాంకురములను, సంపాదించిన పూజచే
సంతసిల్లెడి నీకు బహువిధ ద్రవ్యసంపాదనంబు గలిగి, విభవయుక్తంబులైన
యశ్వమేధాదులును, దృప్తికరంబులు గానేరవు. స్వభావంబున సర్వకాలంబు
నందును సాక్షాత్కరించి, యతిశయం బై వర్తింపుచు, నశేషపురుషార్థ స్వరూప
మవు, పరమానంద రూపమవు నైనవాఁడ వగుటంజేసి యజ్ఞాదులయందు నీకుఁ
దృప్తి లేక యున్న సస్మదాదుల కోరికల కుపకరించు కతంబున యజ్ఞాదుల
నొనరింతుము. అని మఱియు ని ట్లనిరి.

47

క. బాలికుల మగుచు మిక్కిలి, మే లెఱుఁగని ²మమ్ము నీదు మించిన దయచేఁ
బాలించి యిత్తు వెప్పుడు, చాలఁగ నిహపరములందు సకల సుఖంబుల్.

48

అ. ఇపుడు మేము నీకు ³నిష్ఠంబు లగు పూజ
లాచరింపకున్న నైన నధిక
మైన నీ కృపాకటాక్ష వీక్షణములఁ
జక్కఁ జూచి తగఁ బ్రసన్నుఁ డగుచు.

49

క. ¹వర మీయఁదలఁచి మమ్ముం, గరుణించితి గాక నిన్నుఁ గనుగొనుటకు నై
యరసి నుతింపఁగ మాకుం, దర మగునే? వరద! నీరద శ్యామాంగా! 50

వ. మఱియు నిస్సంగు లై నిశిత జ్ఞానంబునఁజేసి దోషరహితు లై భవత్స్వభావులు
*(నాత్మారాములు నగు మునులకు) స్తుతియింపం దగిన గుణంబులు గలవాఁడ
వగుచు నుండియుఁ బ్రసన్నుండవు *(స్థలన జ్ఞత పతన జృంభణాది దురవస్థ
లందును) జ్వర మరణాధి దుర్దశలందును, గల్మషనాశకరంబు లై న భవ ద్దివ్య
నామంబులు మా వచనగోచరంబు లగుం గాక. మఱియు నీ రాజర్షి సీతోడ
సమానుం డై న కుమారునిం గోరి *(కామంబుల) స్వర్గాపవర్గంబుల నీనోపిన
నినుం బూజించి, ధనకాముం డై నవాఁడు ధనవంతునిం జేరి తుషమాత్రం బడిగిన
చందంబున, మోక్షనాథుండ నైన నీవలన సంతానంబు గోరుచున్నవాఁడు.
జయింపరాని నీ మాయచేత నెవ్వండు మోహంబు నొంది *(విషయాసక్తుండు
గాక) యుండు? *(అర్థకాములము, మదాంధులము నగు మేము) నిన్ను
నాహ్వానంబు నేసిన యపరాధంబు *(సర్వాత్మకుండ వగుటంజేసి సామ్యంబుచే)
మన్నింపందగుదువు. మమ్ముం దయఁజూడుము. అని ప్రణమిల్లిన దేవతాశ్రేష్ఠుం
డైన సర్వేశ్వరుండు వర్షాధిపతి యగు నాభిచేతను, ఋత్విక్కులచేతను
వందితుం డై దయాకలితుం డగుచు నిట్లనియె. 51

క. †మునులార! వేదవాక్యము, లను బ్రస్తుతిఁ జేసి సర్వలక్షణముల నా
కెన యగు పుత్రుని నిమ్మని, వినఁ బలికితి రిపుడు మిగుల వేడుకతోడ. 52

క. ²నాకాది లోకములలో, నాకు³ సరివచ్చునట్టి నందను నెటు నా
లోకింపలేరు గావున, నాకు³ సరి నేనకా మనమున నెఱుఁగుడి! 53

వ. అదియునుం గాక భూసురోత్తములు నా ముఖం బగుటం జేసి విప్రవాక్యంబు
దప్పింపరాదు. మీరు నా యీడు కుమారు నడిగితిరి గావున నాభిపత్ని యగు
మేరుదేవియందు నేనే పుత్రుండ నై జనియించెద. అని పలికి, పరమేశ్వరుం
డాగ్నిధ్రీయపత్ని యగు మేరుదేవి చూచుచుండ నా³హోమకుండంబున నంత
ర్ధానంబు నొంది, యానాభిమీఁది దయంజేసి (దిగంబరులు, దవన్ములు, జ్ఞానులు,
సూర్యరేతసునులు నగు నైష్ఠికులకు) యోగధర్మంబుల నెఱింగింపం దలంచి,
పుండరీకాక్షుండు నాభిపత్ని యగు మేరుదేవి గర్భాగారంబునం బ్రవేశించె. అంత

† చ. బ. ప్రతులలో, 52-53 కందములకు బదులుగా ఈ క్రింది వచన మున్నది.

‘మనీంద్రులార! నన్ను నుపనిషద్వాక్యంబుల ప్రస్తుతి స్తబకంబులం బూజించితిరి గావున
ప్రసన్న మనోరథుండ నైతి. నా కెనయగు పురుషుండు లోకాలోకంబుల యందు లేడు.’

1. వరమొసగ దలచి మమ్ముల (చ.ద.బ.) * తా.ప. ప్రతులలోఁ గానరాదు 2. లోకాలోకము
లందును (క.ఓ.జ.ద.ద.) 3. యజ్ఞంబున (హ.తం.వా.)

అధ్యాయము - ౪

అ. మేరుదేవియందు మేరుధీరుం డగు
హరి సమస్త లక్షణాన్వితుండు
శమదమాది గుణవిశారదుం డుదయించె
సకల జనుల కవుడు సంతసముగ.

55

అ. ¹ధవళకాంతియు క్రింద నరు దేహంబును
మహిత బలపరాక్రమంబు వీర్య
మును దలంచి చూచి జనకుండు పేరిడె
సుతుని ఋషభుఁ డనుచు సొంపుతోడ.

56

క. ధరణీసురులును మంత్రులుఁ
²బరివారము హితులుఁ బ్రజలు బాంధవులును సు
స్థిరమతి నా బాలకునిం
గర మనురాగమున రాజుఁ గాఁ జూచి రిలె.

57

క. †పురుహూతుఁ డతనిమహిమలు, సరగున విని, చిత్తమునకు సహ్యము గామిం
బరికించి ఋషభుఁ డేలెడి, ధరణి ననావృష్టి మిగుల దట్టము నేనె.

58

అ. అది యెఱింగి ఋషభుఁ డంతట యోగమా
యా బలంబుకతన నఖిలరాజ్య
మందుఁ గురియఁ జేసె నత్యంత సంపూర్ణ
వృష్టి దినదినంబు వృద్ధిఁ బొంద.

59

వ. ఇట్లు ఋషభుండు పురందరుండు నేయు³దౌష్ట్యంబునకు నవ్వీ, యజనాభం బను
తన మండలంబు సుభిక్షంబుగాఁ జేసె. నాభియుం దన కోరిన చందంబునం
బుత్రుండు జనియించి వృద్ధిఁ బొందుటకు సంతసిల్లి, తనచేత సంగీకరింపబడు
నరలోకధర్మంబు గల పుండరీకాక్షుని మాయావిలసిత మతింజేసి బాలకు నా

1. అతని కాంతియు క్షమైన దేహంబును (క.త.జ.డ.ద.) 2. పరిజనులును హితులు (ట.త.జ.డ.ద.)

† ఈ పద్యమునకు ముందున్న రెండు పద్యములకు బదులుగా 'చ' ప్రతిలో ఈ క్రింది పదనమున్నది.

"ఆ దివ్యపురుషుని దివ్య ప్రభావంబును బలపరాక్రమంబును జూచి జనకుండు ఋషభుం డను నామంబున బిలుచుచు నుర్వి సుపర్వటును పరిజనులును బాంధవ వ్రజంబును నతని రాజుగా జూచి సేవించుచుండె."

3. దుర్బుద్ధికి (క.చ.ట.జ.డ.ద.బ.)

తండ్రి యని మోహంబున నుపలాలింపుచుం బ్రజానురాగంబున సర్వసమ్మతుం
డైన పుత్రుని *(సమయనేతు రక్షణంబునకుఁ) బూజ్యం బైన రాజ్యంబునం
దభిషిక్తుంజేసి, భూసురులకుఁ బ్రధాన వర్గంబునకు నప్పగించి, మేరుదేవింగూడి
నరనారాయణస్థానం బైన బదిరికాశ్రమంబునకుం జని, యచ్చట మహాయోగ
సమాధిచే *(నరనారాయణాఖ్యుండును, బురుషోత్తముండు నగు వాసుదేవు
నారాధించి) క్షీణదేహుం డై యా నాభి హరితాదాత్మ్యంబు నొందె. అంత. 60

చ. సరసత నే నృపాలకుని జన్మమునందును భూసురోత్తముల్
సరసిజనాభునిం దగఁ బ్రసన్నతఁ ¹జేసిన నంత మెచ్చి యీ
శ్వరుండు దనంత గర్భమున వచ్చి తనూభవుఁ డై జనించె నా
సరపతి నాభికిఁ సరి యనం దగునే? సరనాథ! యన్యులఁ.

61

వ. అంత.

62

సీ. †భూవరుఁ డగు ఋషభుండు దన రాజ్యంబు గర్మభూమిగ నాత్మఁ గాంచి జనుల
కందఱకును బ్రിയం బగు నట్లు గర్మతంత్రంబెల్లఁ దెలుపంగఁ దలంచి కర్మ
ములు నేయుటకు గురువులయొద్ద వేదంబు చదివి వారల యనుజ్ఞను వహించి
శతమన్యుఁ డిచ్చిన సతి జయంతీకన్యఁ బరిణయం బై యట్టి పడఁతివలన

తే. భరతుఁ డాదిగ సుతుల నూర్వరను గాంచె

నట్టి భరతుని ²పేరను నవనితలము
పురవరాశ్రమ గిరి ³తరు పూర్ణ మగుచు
నమరి భారత వర్ష నామమున మించె.

63

వ. ఆ మహాభారతవర్షంబునందు తమ తమ పేరం గల భూములకుం గుళావర్త
ఇలావర్త, బ్రహ్మవర్త, ఆర్యావర్త, మలయకేతు, భద్రనేన, ఇంద్రస్పృక్, విదర్భ,
⁴కీకటులను తొమ్మండ్రు కుమారులను సపతి పుత్రులకుఁ ⁵బ్రధానులనుగాజేసి.
అంతఁ గవి, హరి, అంతరిక్ష, ప్రబుద్ధ, పిప్పలాయన, అవిరోత్ర, ద్రమీధ, చమన,

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. బెట్టిన (హ.తం.వా.) † ఋషభుండును తన రాజ్యంబు కర్మ
భూమిగా నాత్మ నెరింగి జనంబు లందరికిని ప్రీయంబగునట్లుగా కర్మతంత్రంబు దెలుపం దలంచి కర్మంబు
నేయుచు గురువుంవలన వేదాభ్యాసంబుచేసి వారల యనుమతి వడసి శతమన్యుం డిచ్చిన సతిం జయంతి
కన్యను పరిణయంబై, య పృజతి వలన భరతుం డాదిగా నూర్గురు కుమారులం గాంచె. కులగిరి కుంజం
బులం గల ధరణి యీ భరతునిపేర భారతవర్షంబని ప్రసిద్ధం బయ్యె. (చ.బ.) 2. పేరధరాతలంబు(హ)
3. కుంజపుంజములను (క.త.ద.ద.బ.) 4. కీకటులను రాజులంగాజేసి (ద) 5. రాజులనుగాజేసె
క. చ. ట. త. జ. ద. బ.)

కరభాజను లనువారు తొమ్మండ్రును ¹భాగవతధర్మ బ్రకాశకులై రి. * (భగవ
న్మహిమోపబంధితంబు లగు) వారల చరిత్రంబులు ముందఱ నెఱిగించెద.
తక్కిన ²యెనుబది యొక్క కుమారులును (బిత్రాదేశకరులు, నతివిసీతులు)
మహాశ్రోత్రియులు, యజ్ఞశీలురు, గర్మనిష్ఠులు నైన బ్రాహ్మణోత్తములై రి.
ఋషభుండు స్వతంత్రుం డై సంసారధర్మంబులం బొరయక కేవలానందాను
భవుండైన*(యీశ్వరుం డై యుండియుం) బ్రాకృతుండు వోలెఁ గాలానుగతంబు
లగు ధర్మంబుల నాచరింపుచు *(ధర్మప్రవర్తకులకు సముండును) నుపశాంతుం
డును, మైత్రుండును, గారుణికుండు నై ధర్మార్థ యశః ప్రజానందామృ
తావరోధంబుచే గృహస్థాశ్రమంబులం బ్రజల నియమింపుచుం) గొంత కాలంబు
నీతిమార్గంబు దప్పక ప్రజాపాలనంబు నేయుచు (వేదరహస్యంబు లగు సకల
ధర్మంబులు స్వవిధితంబులైనను) బ్రాహ్మణోపదేశ (పూర్వకంబున ద్రవ్య దేశ
కాల వయ శ్శుద్ధర్మి గిష్టోద్దేశోపచితంబులుగ) నొక్కొక్క క్రతువును శత
వారంబు యథావిధిగఁ జేసి సుఖంబుండె. అంత.) 64

క. జనవర ! ఋషభుని రాజ్యం, బున నై హికఫలము గోరు పురుషుని నొకనిం
గనుఁగొని నెఱుంగ మెన్నఁడు, నినతేజుం డతనిమహిమ లేమని చెప్పె! 65

—: ఋషభుండు పుత్రులకు నీతి నుపదేశించుట :—

సీ. ఆ ఋషభుండు రాజ్యంబు నేయుచునుండి యంతట నొక్కనాఁ డాత్మయందుఁ
దలపోసి భూలోకఫల మపేక్షింపక మోహంబు దిగనాడి పుత్రులకును
దన రాజ్యమెల్ల నప్పనచేసి వెనువెంటఁ గొడుకులు మంత్రులుఁ గొలిచి రాఁగ
నల్ల న యిరిగి బ్రహ్మవర్తదేశంబు నందుల నపుడు మహాత్ములైన

తే. యట్టి మునిజన సమ్మఖంబుందుఁ జేరి
తనదు పుత్రుల నందఱ దాయఁ బిలిచి
పరమపుణ్యుండు ఋషభుండు ³ప్రణయ మొప్ప
హర్షమందుచు నప్పు డి ట్లనుచుఁ బలికె.

66

అధ్యాయము—౫

ఆ. తనయులార ! వినుఁడు ధరలోనఁ బుట్టిన
పురుషులకును కునకములకు లేని
కష్టములను దెచ్చుఁ గానఁ గామంబుల
వలన బుద్ధి నేయవలదు మీరు.

67

1. భగవద్ధర్మనంబు గలవారైరి (క. చ. ట. త. జ. డ. బ.) 2. యెనుబదిద (హ.తం.వా.)
* కా. ప. ప్రతులలో లేదు. 3. భక్తితోడ (హ)

చ. నరులకు నే తపంబున ననంతసుఖంబులు ¹గల్గుచుండు శ్రీ
కరమతి నా తపంబుఁ దగఁ గైకొని చేసిన బ్రహ్మసౌఖ్యముం
²దిరముగఁ గల్గు వృద్ధులను దీనులఁ బ్రోవుఁడు దుష్టవర్తనఁ
జరుగుచునుండు కాముకుల సంగతిఁ బోకుఁడు మీఁద మేలగుఁ.

68

వ. * (మఱియు నంగనానక్తు లగు కాముకుల సంగంబు నిరయరూపం బైన సంసారం బగు. మహత్సంగంబు మోక్షద్వారం బగు) శత్రు మిత్ర వివేకంబు లేక సమచిత్తులు, శాంతులు (క్రోధరహితులు) సకల భూత దయాపరులు (సాధులు) నగు వారలు మహాత్ము లనందగుదురు. అట్టి మహాత్ములు నాయందలి స్నేహంబె ప్రయోజనంబుగాఁ గల్గియుండుటంజేసి (విషయవార్తా ప్రవృత్తు లగు కుజనులందుఁ) దమ దేహ గృహ మిత్ర దాతృజ్ఞాదులందుఁ బ్రీతి లేక యుండుదురు. విషయాసక్తుం డైన వాఁడు వ్యర్థకర్మంబులం జేయు. అట్టి దుష్కృతకర్మంబులం జేయువాఁ డెప్పుడును బాపకర్ముం డగుచుం (గ్నే శదం బగు దేహంబు నొందుచుండుం గావునం) బాపమూలంబు లైన కామంబులు గోరకుండు. ఈ జ్ఞానం బెంతకాలంబు లేకయుండు నంతకాలం బాత్మతత్త్వం బెఱుంగంబడదు. ఆ తత్త్వం బెఱుంగకుండుటంజేసి దేహికి దుఃఖం బధికంబై యుండు. లింగదేహం బెంతతడ వుండు నంతతడవు మనంబుఁ గర్మవశం బై జ్ఞానవంతంబు గాక యవిద్యం బాయకుండు. శరీరంబు కర్మమూలంబగుటవలనఁ గర్మంబులు సేయఁజనదు, (వాసుదేవుం డగు) నాయందుఁ బ్రీతి యెంతతడవు లేకయుండు నంతతడవు దేహధర్మంబులు బాధించు. విద్వాంసుం డైనను దేహేంద్రియాదులయందుఁ ప్రీతినేసిన (మిథునీభావ సుఖప్రధానం బగు) గృహస్థాశ్రమంబు నంగీకరించి (స్వరూపస్మృతి కూన్యుండై మూఱుం డగుచు) నందు సంసారతాపంబులఁ బొందు. ⁴పురుషుండు శ్రీతోడంగూడి యేకీభావంబు నొందుట (వారలకు హృదయగ్రంథి యై యుండు.) అందు జనునకు గృహ త్రేత్ర సుతాప్త విత్తంబులందు “నేను నాయది” యనియెడి మోహంబు గలుగు. అట్టి శ్రీపురుష మిథునీభావంబుచే సంతానంబు గలుగు. ఆ సంతాన కారణంబున గృహత్రేత్ర విత్తాదులు సంపాదించబడు. అందు మోహం బధికం బగుటంజేసి మోక్షమార్గంబు దవ్వగు. ఇట్లు సంసారంబునం దుండియు మనంబున నెప్పుడు ముక్తిచింతం జేయు నప్పుడు సంసారంబును బాయు, పరమగురుఁడ నైన

1. పొందనాను (హ) * తా.ప. ప్రతులతో లేదు. 2. దిరముగబొందు (క.ట.త.జ.ద.ద.బ.)

3. సంత తడవు కర్మంబుల బాయకుండు (క. చ. ట. ద.) 4. పురుషుండు యోగిజ్ఞున సంగమంబున నేకీభావంబు నొంది (త. ద. బ.)

నాయందు భక్తి నేయుటయు, విగత తృప్త్యయు, ¹ద్వంద్వతితిక్షయు (సర్వ లోకంబులందుల) ²జంతువ్యసనావగతియు, ³నీశ్వరవిషయక జ్ఞానాపేక్షయు, (దపంబు,) విగతేచ్ఛయు, మత్కృత కర్మంబులు, మత్కథలు వినుటయు, నన్నె దైవంబుగా నెఱుంగుటయు, నస్మద్గుణకీర్తనంబు, ⁴నిర్వైర సామ్యోప శమంబులు, దేహ గేహంబులందు నాత్మబుద్ధి జిహాసయు, (నధ్యాత్మయోగంబు,) నేకాంతసేవయు, (బ్రాహ్మేంద్రియాత్మల గెలుచుటయు, గర్తవ్యాపరిత్యాగంబు,) సచ్చిద్ధయు, బ్రహ్మచర్యంబు (గర్తవ్యకృత్యంబులందుల) నప్రమత్తుండగు టయు, వాఙ్మయమనంబు, సర్వంబు నన్నకా దలంచుటయు, జ్ఞానంబు, విజ్ఞాన విజృంభితం బైన యోగంబు, (ధృత్యుద్యమంబు,) సాత్త్వికంబు నాదిగాఁ గల తెఱంగులచేత లింగదేహంబు జయించి దేహి కుశలుండగుచు నుండవలయు.

ఆ. అరయఁ గర్మరూప మగు నవిద్యాజన్మ

⁵మైన హృదయబంధనాది లతల

నప్రమత్త యోగమను మహాచురికచేఁ

దెంపవలయు నంతఁ దెంపుతోడ.

70

ఆ. ఒసర నిట్లు యోగయుక్తుండు గురుఁ డైన

భూవుఁ డైన శిష్య పుత్రవరుల

యోగమతులఁ జేయ నొప్పుగా వలయును

గర్మపరులఁ జేయఁ గాదు కాదు.

71

సీ. జనులెల్ల నర్థవాంఛలఁ జేసి యత్యంత మూఢులై యైహికంబులు మనంబు

లందులఁ గోరుదు రల్పసౌఖ్యములకు నన్యోన్యవైరంబు లంది దుఃఖ

ములఁ బొందుదురు గాన నలయక గురుఁ డైన వాఁడు మాయామోహ

వశుఁడు నెంత

జడుఁడును నై నట్టి జంతువునందును దయ గల్గి మిక్కిలి ధర్మబుద్ధిఁ

అ. గన్ను లున్నవాఁడు గానని వానికిఁ

దెరువుఁ జూపినట్లు దెలియఁ బలికి

యతుల మగుచు దివ్యమైన యా మోక్షమా

ర్గంబుఁ జూపవలయు రమణతోడ.

72

1. ద్వంద్వ నివృత్తి (చ.త.జ.ద.ద.బ.) 2. జంతువ్యసన నిరీక్షణంబును (క. త. ద. ద. బ.)

3. ఈశ్వరదర్శనాపేక్షయు (క.చ.ట.త.ద.ద.బ.) 4. నిరహంకారంబును, కర్మత్యాగేచ్ఛయును (క.బ.)

5. బంధనాదికంబు (క. చ. త. జ. ద. బ.)

వ. మఱియుఁ బితృ గురు (జననీ) బంధు (పతి) దైవంబులలో నెవ్వఁ డైనను (సంసారరూప) మృత్యురహితంబైన మోక్షమార్గంబుఁ జూపకుండె నేని వారెవ్వరును హితులు గానేరరు. నాడు శరీరంబు దుర్విభావ్యంబును, నాడు మనంబు (సత్త్వయుక్తంబును, ధర్మసమేతంబును,) పాపరహితంబు నగుటంజేసి పెద్దలు నన్ను ఋషభుం డండ్రు. కావున (శుద్ధసత్త్వమయం బైన) ¹నా శరీరంబునంబుట్టిన మీర లందఱును సోదరుండు, మహాత్ముండు, నగ్రజుండు నైన భరతు నన్నెకాఁ జూచి (యక్లిష్టబుద్ధిచే భజింపుండు. అదియు నాకు శుక్రూషణంబు.) ప్రజాపాలనంబు నేయుట మీకును బరమధర్మంబు, అని మఱియు నిట్లనియె. 73

సీ. భూతజాలములందు భూజముల్ వర్యముల్ భూరుహంబులకంటె భోగికులము భోగినంతతికన్న బోధనిష్ఠులు బోధ మాన్యులకన్నను మనుజవరులు వీరికన్నను సిద్ధ విబుధ గంధర్వులు ²వారికన్న నసురుల్ వారికన్న నింద్రాదిదేవత లిందఱికన్నను దక్షిణి సన్మునుల్ దలంచ నెక్కు

తే. డంతకన్నను భర్గుఁ డా యభవుకన్నఁ
గమలభవుఁ డెక్కుఁ డాతనికంటె విష్ణుఁ
డధికుఁ డాతఁడు విప్రుల నాదరించుఁ
గాన విప్రుండు దైవంబు మానవులకు.

74

క. భూసురులకు సరి దైవం, బీ సచరాచరమునందు నెఱుఁగను నాకుఁ
భూసురులు గుడుచు నప్పటి, యా సంతోషంబు ³దోచ దగ్గులయందుఁ. 75

సీ. †మంగళం బైన బ్రహ్మస్వరూపంబును వేదరూపంబున నాదిరూప మగుచున్న నాడు దేహము బ్రాహ్మణోత్తమల్ ధరియింతు రెప్పుడు ⁴తత్త్వబుద్ధి శమదమానుగ్రహ సత్య తప స్తితిక్షలు గల్గు విప్రుండు సద్గురుండు గాన మిక్కిలి భక్తిగల్గి యకించను లైన భూసురుల దేహములవలన

1. నాశరీరంబున నుద్భవించిన మీరు మీకగ్రజుం డైన (చ. త.) 2. వారికన్నను సురల్ (తం. వా.); “దేవాసు రేభ్యః” మూలము 5-22 “దేవాః అసురేభ్యః” (వ్యాఖ్య.) 3. లేదు యజ్ఞములందుఁ (క. చ. ట. త.)

† మంగళ స్వరూపులైన బ్రాహ్మణులు నా రూపంబు గావున సమదమానుగ్రహంబు గలవారు మేదిసీసురులు గావున ఇట్లు సచరిత్రులై యకించనులైన భూమీసుపద్యులు నారూపంబుగా నెఱింగి యేకాగ్రచిత్తులై పూజించు వాఁలు నాకును ప్రియంబు చేసిన వారగుదురు. ఈ విధం బెరింగినవారు మోక్షమార్గంబున జెందుదురు (చ.బ)

1. తాత్పర్యబుద్ధి (క.జ.డ.చ.బ.)

తే. నందుచుండును నాదుదేహంబు గాఁగ

¹నెఱిగి వరులగు విప్రుల నెల్ల భక్తిఁ

బూజ నేయుటయే నన్నుఁ బూజనేయు

టనుచు వినుపించి మఱియు నిట్లనుచుఁ బలికె.

76

క. ఈ తెఱఁగుఁ దెలిసి భూసుర, జాతిం బూజించునట్టి జనుఁడును మాయా

తీతుం డై నిక్కింబుగ, భూతలమున మోక్షమార్గమును బొడగాంచు॥

77

వ. ఇట్లు సదాచారులగు కుమారులకు ²లోకానుశాసనార్థం బాచారంబు లుపదేశించి, మహాత్ముండుఁ, బరమసుహృత్తునునగు భగవంతుండు ఋషభావదేశంబునం గర్మ త్యాగంబుఁ జేసి * (యువశమశీలు రగు) మునులకు భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్య లక్షణంబులు గల పారమహంస్య ధర్మం బుపదేశింపం గలవాఁ డగుచుఁ, బుత్రశతంబు నం దగ్రజుండుఁ (బరమభాగవతుండు, భగవజ్జనపరాయణుండు) నగు భరతుం (ధరణీపాలనంబునకుఁ) బట్టంబు గట్టి, తాను (గృహమందె) దేహమాత్రావలంబ నంబుఁ జేసి, దిగంబరుం డై యున్మత్తాకారుం డగుచుం (బ్రహ్మకేశుం డై) యగునుల నాత్మారోపణంబు నేసి, బ్రహ్మవర్తదేశంబును బాసి, జడాంధ బధిర మూక పిశాచోన్మాదులుంబోలె నవధూతవేషంబునొంది, జనులకు మాటువలుకక, మౌనవ్రతంబునం బుర గ్రామా (కర) జనపదారామ శిబిర వ్రజ ఘోష సార్థ గిరి వనాశ్రమాదులయందు వెంటం జనుదెంచు దుర్జన (తర్జన) తాడనావమాన మేహన నిష్ఠీవన పాషాణ శక్పద్రజః ప్రక్షేపణ హుతివాత దురుత్తులం బరి భూతుం డై నను గడనం బెట్టుక, వనమదేభంబు మక్షికాది కృతోపద్రవంబును బోలెఁ గైకొనక, దేహాభిమానంబునం జిత్తవలనంబు నొందక, యేకాకి యై చరియింపుచుండ, నతిసుకుమారంబు లగు కరచరణోరస్థులంబులు (విపులంబు లగు బా హ్వంస కంఠ వదనాద్యవయవ విన్యాసంబులుం గలిగి, ప్రకృతి నుందరం బగుచు స్వతస్సిద్ధ దరహాస రుచిర ముఖారవిందంబై, నవ నశిన దళం బులఁ బోలి శిశిర కనీనికలఁ జెలువొంది, యరుణాయతంబు లగు నయనంబులచే నొప్పి, యన్యూనాధికరంబు లగు కపిల) కర్ణ కంఠ నాసాదండంబులచేఁ దేజ రిల్లుచు, విగూఢ స్థితవదన విభ్రమంబులఁ బ్రకాశించు తన దివ్యమంగళ విగ్ర హంబుచేఁ బురసుందరుల మనంబుల నతిమోహంబు గలుఁగజేయుచు.

79

ఆ. ధూళిచేత మిగుల ధూసరితంబు నై

జడలుగట్టి కడు పిశంగవర్జ

ము నగు కేశపాశమును వెలిఁగింపుచు

నితరు లెవరుఁ దన్ను నెఱుఁగకుండ.

1. నెరిగి ఏకాంతతై విప్రవరుల నెల్ల (క.జ.ద.) 2. లోకవదర్శనార్థంబు (క.ట.త.ద.ద.)

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

క. అవధూతవేషమున ని, ట్లవని^౧ మలిసంబు లైన యవయవములతోఁ
దవిలి జరింపుచు^౧నుండెను. భువి భూతాక్రాంతుఁడైన పురుషుని మాడ్కి^౧. 80

ఆ. జనుల కిట్లు యోగసంచార మెల్ల వి
రుద్ధ మనుచు నాత్మ^౨బుద్ధిఁ జూచి
యజగరంబు మాడ్కి నవనిపై నుండె బీ
భత్సకర్మమునకుఁ బాలుపడుచు. 81

వ. ఇట్లు బీభత్సరూపంబున వసుంధరం బండియుండి, యన్నంబు భుజియింపుచు, నీరు
ద్రావుచు, మూత్రపురీషంబులు విడుచుచు, నవి శరీరంబున నంటం బొరలుచుండె.
మఱియుఁ ద త్పురీష సౌగంధ్య యుక్తం బగు వాయువు దశదిశల దశయోజన
పర్యంతంబు పరిమళింప జేయుచుండ, గో మృగ కాక చర్యలం జరియింపుచు,
భగవదంశంబైన ఋషభుండు మహానందంబు ననుభవింపుచుం, దనయందు
సర్వభూతాంతర్యామి యగు వాసుదేవునిం బ్రత్యక్షంబుగాఁ గనుఁగొనుచు, సిద్ధిం
బొందిన వైహాయన మనోజవ పరకాయప్రవేశాంతర్ధాన దూరగ్రహణ శ్రవణాది
యోగసిద్ధులు దమంత వచ్చినం గైకొనక యుండె. అని పలికిన శుకయోగీంద్రు
నకుఁ బరీక్షిన్న రేంద్రుం డి ట్లనియె. 82

అధ్యాయము - ౬

క. మునివర యోగజ్ఞానం, బునఁ జెఱుపంబడ్డ కర్మములు గల పెద్దల్
గనియుండెడి యైశ్వర్యం, బును ఋషభుం డెఱిఁగి యేల పొందకయుండె^౧ ?

వ. అనిన శుకుం డిట్లనియె. 84

మ. ధరణీవల్లభ ! నీచు వాక్యములు దభ్యం బింతయుం దప్ప దె
ట్లరయ^౧ వన్యమృగంబు పట్టువడి తా నావేళ నా లుబ్ధకు^౧
ధర వంచించిన మాడ్కి నింద్రియములం దండించి చిత్తంబు ని
ర్భర కామాదుల కానయిచ్చుఁ గడు సంరంభంబుతోఁ గ్రమ్మఱు^౧. 85

క. చిరకాలతపము నైనను, హరియింపఁగ నోపుఁ జిత్త మని పెద్దలు న
మ్మరు జారులకును జారిణి, కరణి^౩ నడరించు మనసు కామాదులకు^౧. 86

క. కామక్రోధాదులు గా, భూమీశ్వర ! కర్మబంధములు మఱియును జే
తోమూలము లగుటను దా, రీ మహిలో మనసు నమ్మ రెప్పుడు పెద్దల్. 87

1. నుండును (హ) 2. రోసిజూచి (క.బ.) 3. మరలించు (బ)

సీ. అది గాన నెన్నఁడు నై శ్వర్యములను జేపట్టఁ జూడఁడు ¹లోకపాలముఖ్యులై నవారలచేత నభినందనము లొంది వెలయంగ నవధూత వేషభాషణంబుల నెఱిగికొనఁగరాని భగవత్స్వరూపంబు గలిగి ²యా రూపమందుఁ బరమయోగ ధ్యానపరులకు నెల్ల దేహత్యాగ సమయంబు నంతలోనఁ

తే. శిజూపుచుండియు దేహంబుఁ ⁴వాప నిచ్చయించె నచ్చట దివ్యయోగీంద్రుఁ డాద్యుఁడతుల దివ్య ప్రకాశకుఁ డమరగురుఁడు పరమపురుషుండు ఋషభుండు పార్థివేంద్ర !

88

వ. *(అంత విముక్త లింగుండు, భగవంతుండు నగు ఋషభుండు మనంబున దేహాభిమానంబు వినర్జించి, కులాలచక్రంబు కులాలనిచే భ్రమియింపఁబడి విస్మయంబై నను భ్రమియించుగతిం బ్రాచీన సంస్కారవిశేషం బగు నభిమానాభాసంబున దేహచలనాదికంబుల నొప్పియుండియు, యోగమాయా వాసనచే యుక్తుం డయ్యె. మఱియు నా ఋషభుం డొక్క దినంబునం గొంకణవంక పటకుటకంబు లను దక్షిణ కర్ణాట దేశంబులను యదృచ్ఛచేఁ జని, కుటకాచలోపవనంబున నిజాస్యచ్ఛత శిలాకబళుం డగుచు, సున్నత్తుని చందంబున విక్రీర్ణకేళుండు, దిగంబరుడు నై సంచరింప, వాయువేగ విధూత వేణు సంఘర్షణ సంజాతం బగు సుగ్రదావానలంబు తద్వనంబు దహింప నందు దగ్ధుం డయ్యె. అంత నతని కృత్యంబులు త ద్దేశవాసు లగు జనంబులు నెప్ప నర్హన్నామకుం డగు త ద్రాష్టాధిపతి విని, నిజధర్మంబులం బరిత్యజించి, స్వదేశస్థులతోడం గూడి, దానాయాచారంబుల నంగీకరించి, యధర్మ బహుళం బగు కలియుగంబున భవితవ్యతచే మోహితుం డై మనుజులు ససమంజసం బగు పాషండ మతాభినివేళులం జేసె.) మఱియును గలియుగంబునందు మనుజాధములు దేవమాయా మోహితు లై శాస్త్రోక్త శౌచాచారంబులు విడిచి, నిజేచ్ఛం జేసి ⁵దేవతాహేళనంబులు నేయుచు, నస్నానానాచమనశౌచ కేశోల్లంఘనాదికాపవిత్ర వ్రతంబులం జేయుచు నధర్మ బహుళం బగు కలియుగంబునం జెఱుపంబడ్డ బుద్ధిధర్మంబుల గలిగి, వేద బ్రాహ్మణ యజ్ఞపురుషుల దూషింపుచు లోకంబులం దమ తమ మతంబులకుం దామే సంతసింపుచు, నవేదమూలం బగు స్వేచ్ఛంజేసి బ్రవర్తించి, యంధవరం పరచే విశ్వాసంబు నేసి, తమంతన నంధ తమసంబునం బడుచు నుండుదురు.

1. లోకభివృద్ధిన వారలచే (హ) 2. యాదాధి నంత (తం) 3. అరయ జూపుచు నుండి దేహంబుబాప, నిశ్చయించెను దివ్యయోగీంద్రు డాద్యు (బ) 4. ప్రాయ (?) * తా.ప. ప్రతులలో లేదు. †కోరకణ లేక కోంకణ? మూలములో 'కోరకణ' అని కలదు. 5. నింద (క. తం.)

ఈ ఋషభుని యవతారంబు ¹రజోవ్యాప్తు లగు పురుషులకు మో
నుపదేశించుటకు నయ్యె. అదియునుం గాక సప్తసముద్ర పరివృత
భూద్వీప వర్షంబులందలి జనంబులు దివ్యావతార ప్రతిపాదకంబు, ల
నగు నెవ్వని కృత్యంబులం గీర్తింతురు, మఱియు + (నెవ్వని వంశంబు
మంతుం డగు ప్రియవ్రతుండు గలిగె, నెందు జగదాద్యుం డగు పు
డవతారంబు నొంది కర్మహేతుకంబులు గాని మోక్షధర్మంబుల
వెండియు నెవ్వండు యోగమాయా సిద్ధుల నసద్భూతంబు లగుటంజే
నట్టి ఋషభునితోడఁ ద త్సిద్ధికృత ప్రయత్ను లగు నితరయోగీశ్వ
రభంబున నై న నెట్లు సరి యగుదురు?) ఇట్లు సకల వేదలోక దేవత్రా
గోవులకుం బరమగురుండు, భగవంతుండు నగు ఋషభు చరిత్రంబు
లకు దుశ్చరిత్రంబు దొలంగు. మంగళంబులు సిద్ధించు మిక్కిలి
నెవ్వండు విను, వినుపించు, వానికి హరిభక్తి దృఢం బగు. అట్లు
తాత్పర్యంబునం బెద్దలు భాగవతు లగుటంజేసి సంప్రాప్త సర్వపురు
వివిధ వృజిన హేతుకం బగు సంసార తాపంబును బాసి, యవిరతంబు
యోగామృత స్నానంబుఁ జేసి పరమపురుషార్థం బై న *మోక్షంబును
అని సప్తద్వీపంబులవారు నేడునుం గొనియాడుచుండుదురు.

ఆ. యాదవులకు మీకు నత్యంత కులగురు

వైన కృష్ణుఁ డచట నైనఁ గలఁడు
కొలుచువారి కెల్ల సులభుఁ డై మోక్షంబు
నిచ్చుఁ జింత నేయనేల? నీకు.

సీ. నిత్యానుభూత మౌ నిజరూపలాభ నివృత్త మై దగు మహాత్మ్య
యతులిత విపుల మాయా రచితం బైన లాభంబునకుఁ దగులంబు
మతి గల్గి లోకుల నతివేక్కఁ గరుణించి యభయదానం బిచ్చి య
నవ్యయం బై దివ్య మై మహానంద మై యత్యంత సేవ్య మై య

1. బ్రహ్మ క్షత్రియులకు (క)

+ ఏ వంశంబునందు శ్రీహరి యవతరించి మహాయోగధర్మ ప్రకాశంబుసేసె న

చరిత్రంబు మనోరథంబున నై నను బొందలేరు. అతండు యోగమాయను నిరసించి మా
సకల సిద్ధుల నసత్యంబుగా దలచె. ఇట్లు సర్వలోక పూజ్యులైన దేవత్రాహ్మణులకును
పరమ గురుండగు ఋషభుని చరిత్రంబు నెవ్వరు వినినను దుశ్చరితంబులు తొలంగు (క.బ)

* ఇట “పరమ పురుషార్థ మపి స్వయమాసాదితం నోపివాద్రియంతే” యని మూలప
హరిక థామృత పానంబున నిర్వృతులై పరమపురుషార్థంబైన మోక్షంబున పేక్షింపరని వ్రాత

తే. తనదు లోకంబు చూపంగఁ దగినయట్టి
మోక్షమార్గంబు నెఱిగించి ముక్తదేహుఁ
డగుచుఁ దాదాత్మ్య మొందెఁ బ్రత్యక్ష విష్ణు
వైన ఋషభుండు జనులకు నద్భుతముగ.

91

అధ్యాయము - ౭

—: భ ర తో పా ఖ్యా న ము :—

- మ. భరతుం డంత ధరాతలంబు గడఁకం బాలింపుచుఁ ధారుణీ
శ్వరచంద్రుం డగు విశ్వరూపునకు ముక్త సంజాత యై యుండి ని
ర్భరకాంతిఁ విలసిల్లు పంచజని పేరం గల్గు కాంతామణిం
గర మర్థిం ధరఁ బెండ్లియాడె శుభలగ్నం బందు భూవల్లభా ! 92
- వ. ఇట్లు వివాహితుం డై యా పంచజనివలన నహంకారంబునం బంచతన్మాత్రలు
జనియించిన తెఱుగున సుమతి, రాష్ట్రభుక్, సుదర్శన, ఆచరణ, ధూమ్రకేతువు
లను నేవురు పుత్రులం బుట్టించె. అటమున్న నజనాభం బను పేరంగల వర్షంబు
భరతుండు పాలించుకతంబున భారతవర్షంబు నాఁ బరగె. అంత. 93
- క. భరతుఁడు ¹నిజపిత లేలిన, కరణినిఁ గర్మముల నెల్ల గైకొని ప్రజలఁ
హరికృప నొందుచు నేలెను, ధరణీసురవరులు వొగడ ధరణీనాథా ! 94
- సీ. భగవంతుఁ డగు జగద్భరితు నల్పంబులు నధికంబు లైన పె క్కధ్వరముల
దర్శ పూర్ణిమలచేఁ దగను జాతుర్మాస్యముల నగ్నిహోత్రమువలనఁ గడఁకఁ
బకు సోమములచేతఁ బలుమాటు పూజించి వేదోక్త మైన యా విమలకర్మ
ములఁ గల్గు ధర్మంబు పురుషోత్తమార్పణంబుగఁ జేయుచును మఖంబులను మంత్ర
తే. ములను బలికెడు నా దైవములను శ్రీశు
నవయవంబులుగాను భూధవుఁడు ప్రేమ
ననుదినంబును బాయక ఘనత దలఁచి
యఖిల రాజ్యానుసంధానుఁ డగుచు నుండె. 95
- క. ఈరీతిఁ గర్మసిద్ధుల, నారయ నత్యంతశుద్ధ మగు చిత్తముతో
నా రాచవట్టి భరతుఁడు, ధారుణిఁ బాలించె నధిక ధర్మాన్వితుఁ డై. 96
- వ. మఱియు నా భరతుండు శ్రీవత్స కౌస్తుభ వనమాలాలంకృతుండును, సుదర్శనా
ద్యాయుధోపలక్షితుండును, నిజభ క్తజన హృదయారవింద వాసుండును, బరమ

1. పూర్వజు లేలిన (క. తం.)

పురుషుండును నైన వాసుదేవునియందు నధికభక్తి ననుదినంబును నేఁబదిలక్షలవే లేండ్లు రాజ్యంబు చేసి, పితృ పితామహాద్యాయాధనంబును యథార్హంబుగఁ బుత్రులకుఁ బంచియిచ్చి, బహువిధ సంగృహంబును బాసి, పులహాశ్రమంబున కరిగె నంత,

సీ. ఏ యాశ్రమంబున నిందిరాధీశ్వరుఁ డచ్చటి వారల నాదరించి ప్రత్యక్షమున నుండుఁ బాయక యెప్పుడు నట్టి రమ్యం బైన యా నిలిచి సాలగ్రామములు గల ¹గంకీనది యెందు నెంతయు గదిసి న చోట నేకాకి యగుచును భరతుండు బహువిధ నవపుష్ప పల్లవ

తే. నతుల తులసీదళంబుల నంబువులను
గందమాలాది ఫలములఁ గంజములను
ఘనత నర్పించి నిచ్చులఁ దనివిలేక
నేవచేయుచు నుండె నా శ్రీకు హరిని.

వ. దానం జేసి విగత విషయాభిలాషుం డై శమదమాది గుణంబుల యధేచ్ఛం జేసి యెడతెగక పరమపురుషుని పరిచర్యా భక్తిభరంబు హృదయగ్రంథిం గలిగి, సంతోషాతిశయంబునం బులకితాంగుండు, నా * (నిరుద్ధావలోక) నయనుండు నగుచు నిజస్వామి యైన హరిచరణాధ్యాన (పరిచితభక్తి) యోగంబునం బరమానంద (గంభీర) హృదయ నమృత ²హృదంబున నిమగ్నుం డగుచు, దా నపుడు పూజించు గక యిట్లు భగవద్వ్రతంబు ధరియించి, యేజాజిన వాస స్త్రిషవంబుల నార్ద్రాకుటీల కపిశవర్ణ జటాకలాపంబులు గలిగి, మార్తాండాంత పరమేశ్వరుని హిరణ్మయ పురుషునిం గాఁ దలంచుచు నిట్లనియె.

సీ. కర్మఫలంబులఁ గడఁక నిచ్చుచు మనోవ్యాపారమున నిట్టి యఖిలంబులఁ జేసి యా లోకములకు నంతర్యామి యగుచు, బ్రవేశించి నానందరూప మైనట్టి బ్రహ్మముఁ గోరుచున్న ⁴జీవునిఁ దన యోగ శక్తిచేఁ దగ ననిశంబుఁ బాలన నేయుచుండి యంతటను మార్తా

ఆ. వర్తి యగుచు నిట్లు వఱలుచు జగముల
యందు నుండి ప్రకృతిఁ బొంద కంత
నతుల దివ్యమూర్తి యైన యానంద రూ
పమును శరణ మొందె భరతవిభుండు.

1. చక్రతీర్థంబుచే పవిత్రంబుగొన (ద) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 2. (క.చ.ట.త.జ.ద.) 3. కడుసమర్పణ (క); గదవరించుచు (చ.ట.త.) 4. జీవుని యోగ (హ); జీవుఁ దనయం దున్న యోగ (తం)

అధ్యాయము - ౮

వ. అంత నా భరతుం డొక్కనాఁడా ¹మహానదిం గృతాభిషేకుం డై ఘుహూర్త
త్రయం బంతర్జలంబులందుఁ బ్రణవోచ్ఛారణంబు నేయుచుండు సమయంబున,
నిర్భరగర్భిణి యగు హరిణి జలార్ధిని యై యొంటి జలాశయ సమీపంబునకు
వచ్చి, జలపానంబు నేయునెడ నా సమీపంబున మృగపతి గర్జించి (లోక
భయంకరంబుగ) నాదంబు నేయ, హరిణి స్వభావంబున భీతయగుటం జేసి
బెగ్గడిలి (హరివిలోకన వ్యాకులచిత్తయై) దిగ్గన ²నదరి గగనంబునకు³నెగిరి,
*యవగతత్వ యగుచు నది నుల్లంఘించునెడ నధికభయంబునం జేసి యా
గర్భంబు యోనిద్వారంబున గళితం బై జలంబులం బడియె. (ఆ హరిణి
యుల్లంఘనాది భయంబునం జేసి) తత్తీరంబున నుండు (గిరిదరిం) బడి శరీ
రంబును బాసె. అంత నా హరిణిపోతంబు జలంబులం దేలుచున్న, భరతుండు
గనువిచ్చి చూచి కరుణార్ధ్యచిత్తుం డై (మృతజనని) యగు హరిణిపోతంబును
దన యాశ్రమంబునకుఁ గొనిపోయి, మిక్కిలి ప్రీతింజేసి యుపలాలనంబు నేయు
చుండఁ బోషణ పాలన ప్రీతి న లాలనానుధ్యానంబుల భరతునకు నాత్మ నియ
మంబులై న యష్టాంగ యోగంబులును బరమ పురుష పూజా పరిచర్యాదులు
నొక్కొక్కటిగఁ గ్రమక్రమంబునం గొన్ని దినంబులకు సమస్తంబు నుత్ప
న్నం బయ్యె. అంత.

101

క. ఘనతపము చలన మొందుట, యును భరతుం డెఱుంగ కాత్మయోగంబునఁ జ
య్యనఁ బాసె హరిణిపోతము, దన మదిలో నిల్చి ప్రీతిఁ దప్పక పలికె. 102

ఉ. అక్కట! తల్లిఁ బాసి హరిణార్థక మాపులు లేమిఁజేసి యే
దిక్కును లేకయున్న నిటఁ దెచ్చితి నాయెడ నీ మృగార్థకం
బెక్కుడు ప్రేమఁజేసి జరియింపుచున్నది నాదనన్నిధి
మక్కువచేసి దీనిఁ గడు మన్ననలం దగఁ బ్రోతు నెంతయు. 103

క. శరణ మని వచ్చు జంతువుఁ, గరుణం గనువిచ్చి చూచి కాచినఁ బుణ్యం
బరయఁగ నధికం బని ము, ⁴న్నెఱిగించిరి సన్మునీంద్రు లెల్లం బ్రేమ. 104

వ. అని యిట్లు హరిణిపోతంబుం దన యాశ్రమంబున నత్యాసక్తింజేసి యాసన
శయనాటన స్నాన సమిత్కుశ కుసుమ ఫల పలాశ మూలోదకాహరణ దేవ
పూజా జపాదులయెడం దన యొద్దన యునిచిక్కనుచు, వృక సాలావృకాది

1. చక్రతీర్థంబున (క) 2. నుదరి (క. చ. ట. డ. తం) 3. నెగసిన నుద్దవడికి గర్భంబు
స్రవించి శంఖరంబులం బడియె (క. బ.) 4. కరమెఱిగించెను మునీంద్ర గణముల్ ప్రేమ (హ)

* అగతత్వమే - అని మూలము.

క్రూరమృగంబులవలని భయంబున వనంబుల వెనువెంటం దిరుగుచు నధిక ప్రణయభర పరీతహృదయుం డగుచు, నతి స్నేహంబునంజేసి గొంతనేపు స్కంధంబుల వహించుచు, మఱి గొంతతడ వురంబున నుత్సంగంబున నుంచికొని లాలింపుచు, సంతసంబు నొందు. మఱియు నా భరతుండు నిత్య నైమిత్తికాది క్రియాకలాపంబు నిర్వర్తించునెడ నంత నంత లేచి హరిణకుణకంబుం జూచుచు, గించి త్వస్థహృదయుం డై దాని నాశీఃపరంపరల (నభినందించుచుం) జుంబ నాదులం (బ్రీతి నేయుచు) నతిమోహంబునఁ జెంచుచుండు నెడ. 105

చ. †గురువులు వాటి బిట్టుటికి కొమ్ములఁ జిమ్ముచు సంతసంత ద గ్గలుచును గాలు ద్రవ్యుచు నఖంబుల గీలుచు గాసి నేయుచు న్నొలుగుచు ధారుణీశ్వరుని యూరువులఁ శయనించి యంతలో నఱకడ మెక్కుచుం బొదలి యాడుచు నా హరిణంబు లీంతో. 106

తే. గరిమ నీరీతి నెల్లెడఁ గెరలు వొడిచి
చెలఁగి యాడంగ భరతుండు చిత్తమందు
సంతసిల్లుచునుండె నాశ్రమముఁ బాసి
హరిణడింభక మంతలో నుటికి చనియె. 107

వ. భరతుం డంతఁ (ద న్మృగశాబకంబు గానంబడమి మిక్కిలి వ్యాకులతచిత్తుం డగుచు, నష్టధనుండువోలె నతిదీనుం డై కరుణతోడం గూడి, త ద్విరహవిహ్వల మతి యై దానిన తలంచుచు నతిశోకంబుతో) మనంబున దుఃఖించి యిట్లనియె.

తే. హరిణపోతంబ! నీకు వనాంతమందుఁ
క్రూరమృగబాధ లేకుండఁ గోరుచుండఁ
దలఁగిపోయితే? యనుచుఁ జిత్తంబునందు
రాజముషభుండు భరతుఁ డారాట మొంది. 109

తే. తల్లిచచ్చిన హరిణపోతంబు వచ్చి
పుణ్యహీనుండ నగు నన్నుఁ బొంది పానె
నేమి నేయుదు? నే నింక నెట్లు గందుఁ?
జేరి యేరీతిఁ గాంచి రక్షించువాడ? 110

క. కట్టా! యీ యాశ్రమమునఁ, బుట్టిన తృణవయము మేసి పొదలిన హరిణం బిట్టట్టుఁ దిరుగుచుండఁగఁ, బట్టి మృగేంద్రుండు గొట్టి బాధించె నొకో! 111

† ఈ పద్యము (హ) లో లేదు.

ఇట్లు భరతుండు హరిణకుణక క్షేమంబు గోరుచు నెప్పుడు వచ్చి నన్ను సంతోష పఱుచు? నానాప్రకారంబు లైన తన గతులచేత నెప్పు డానంద మొందించు? ధ్యానసమాధి నున్నప్పుడు నన్ను గొమ్ముల గోకుచు నుండునట్టి వినోదంబు లెప్పుడు గనుగొందు? దేవపూజా ద్రవ్యంబులు ద్రొక్కి మూర్కొనినం గోపించి చూచినం గుమారుండు వోలె దూరంబునకుం జని నిలిచిన మఱు నేఁ బిలిచిన వెనుక నిలిచియుండు నిట్టి మెలఁకువ స్వభావంబు గలుగుట యెట్లు? శ్రీ భూదేవి యెంత తపంబుఁ జేసినదియో? ఏ హరిణపాద స్పర్శంబులం బవిత్రం బైన భూమి స్వర్గా (పవర్గ) కాములైన మునులకు యజ్ఞార్హ యగు నట్టి హరిణపోతంబు నెట్లు గనుగొందు? అదియునుం గాక భగవంతుం డగు చంద్రుండు మృగపతిభయంబున మృతజననియు, స్వాశ్రమ పరిభ్రష్టంబునైన మృగశాబకంబును గొనిపోయి పెంచుచున్నవాడో? మున్ను పుత్రవియోగ తాపంబును జంద్రకిరణంబులం బాపుదు. ఇప్పుడు హరిణపోతంబు దన శరీర స్పర్శంజేసి చంద్రకిరణంబులకన్న నధికం బగుచుఁ బుత్రవియోగ తాపంబు నివర్తింపం జేసె. అనుచుం బెక్కుభంగుల హరిణనిమిత్తంబు లైన మనోరథం బులచేతం బూర్వకర్మవశంబున యోగభ్రష్టుం డగు భరతుండు భగవదారాధ నంబువలన విభ్రంశితుం డగుచు, నితరజాతిం బుట్టిన హరిణపోతంబు మీఁది మోహం బగ్గల బగుచుండ నుండె. అని పలికి శుకయోగీంద్రుండు మఱియు నిట్లనియె.

112

జననాథ! మున్ను మోక్షవిరోధ మని పాయఁగారాని పుత్రాదికంబు లెల్లఁ బాసి తపస్వియై భరతుండు హరిణశాబక పోషణంబునఁ బాలనమున నతిలాలన ప్రీణనానుషంగంబున మూషకబిల మతిరోషమునను సర్పంబు జొచ్చిన చందంబునను యోగవిఘ్నంబు మిక్కిలి విస్తరిల్లెఁ*

గాన నెంతవాని కైనను గాలంబు
గడవరామి నట్లు గాకపోదు
పరమమునుల కైనఁ బాయదు కర్మంబు
నరు లనంగ నెంత? నరవరేణ్య!

113

ఇట్లు భరతుండు మృగవియోగతాపంబు నొందుచుండు నేడ నా మృగశాబకంబు చనుదెంచి న సంతసిల్లుచుండె. అంత నొక్కనాడు.

114

* రాక్షసై ర్భరతస్య తావ స్మృగార్థక పోషణ పాలన ప్రీణన లాలనానుషంగే జావిగణయత మపిరి వాఖుబిలం దురతిక్రమః కాల కరాశరభన ఆపద్యత — అని మూలము. 5-8-23.

- మ. భరతుం డల్లన నంత్యకాలము వెసం బ్రాపించఁగా నప్పు డా
హరిణంబుం గడుభక్తిఁ బుత్రుగతి నత్యాసక్తి వీక్షింప నా
హరిణంబుం దన యాత్మలో నిలిపి దేహం బంతటం బాసి తా
హరిణీగర్భమునం జనించి హరిణం బై యొప్పెఁ బూర్వస్మృతిఁ. 115
- వ. ఇట్లు భరతుండు హరిణీగర్భంబునం బుట్టియు భగవదాధాన సామర్థ్యంబునం
దన మృగత్వ కారణంబు దెలిసి, మిక్కిలి తాపంబు నొందుచు నిట్లనియె. 116
- ఉ. రాజులు ప్రస్తుతింప వసురాజ సమానుఁడ నై తనూజులన్
రాజుల జేసి తాపసులు రాజముషీంద్రుఁ దటంచుఁ బల్కెఁగాఁ
దేజమునొంది యా హరిణదేహము నందులఁ బ్రీతిఁ జేసి నా
యోజ చెడంగ నేఁ జెడితి యోగిజనంబులలోన బేల నై. 117
- వ. ఇట్లు శ్రీహరి శ్రవణ మనన సంకీర్త నాధాన ననుస్మరణ జాభియోగంబులం
జేసి యశూన్య సకలయామం బగు కాలంబు గల నాకు హరిణ పోతస్మరణం
బునంజేసి (యోగ) విఘ్నంబు ప్రాప్తం బయ్యె. మోక్షదూరుండ నైతి. అని
(నిగూడ నిర్వేదుం డగుచు) దల్లిం బాసి క్రమమట నుపశమశీల మునిగణ
నేవితం బై భగవత్ క్షేత్రం బైన సాలతరు నిభిశతమ గ్రామసమీప పులస్త్య
పులహాశ్రమంబునకుం (గాలాంజన పర్వతంబు) వలనం జనుదెంచి, యందు
మృగ దేహత్యాగావసానంబు గోరుచు (సంగంబు విడిచి) యేకాకి యగుచు,
కుష్క పర్వ తృణ వీరుదాహారుం డై * (మృగత్వ నిమిత్తం బగు) నా నదీ
తీర్థంబునందుఁద తీర్థోదక క్లిన్నం బగుచునుండు శరీరంబు విడిచె. అని శుక
యోగీంద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రునకు వినుపించి మఱియు నిట్లనియె. 118

అధ్యాయము - ౯

- సీ. హరిణదేహముఁ బాసి యంత నాంగిర¹సాన్వయుండు శుద్ధుడుపవిత్రుండుఘనుఁడు
శమదమ ఘనతప స్సాన్వధ్యాయ నిరతుండు గుణగరిష్ఠుఁడు నీతికోవిదుండు
నైన బ్రాహ్మణునకు నాత్మజుం డై పుట్టి సంగంబువలనను జకితుఁ డగుచుఁ
గర్మబంధంబుల ఖండింపఁజాలు నీశ్వరుని నచ్యుతు నజా శ్రవణ మనన
- తే. ములను హరి చరణధ్యానములను విఘ్న
భయమునను జేసి మనమందుఁ బాయనీక
నిలిపి సంస్తుతి నేయుచు నిలిచియుండె
భరిత యశుడైన భరతుండు పార్థివేంద్ర !

119

1. ఆప్యయఁడు (హ.)

వ. ఇట్లాంగిరసుండు ప్రథమ భార్యయందుఁ బుత్ర నవకంబును, గనిష్ఠభార్యయందు
 స్త్రీపురుషుల నిర్దోషము గలుగఁజేసిన నందుఁ బురుషుండు, బరమ భాగవతుండు,
 రాజర్షి ప్రవరుండు, సుతస్సృష్ట మృగశరీరుండు, జరమ శరీరంబునం బ్రాహ్మ
 విప్రశరీరుండు నగు భరతుం డై శ్రీహరి యనుగ్రహంబునం బూర్వజన్మ పరం
 పరల సంస్మరింపుచుఁ దన స్వరూపం బున్మత్త జడాంధ బధిర రూపంబున
 లోకులకుం జూపుచుండె. అంత.

120

మ. ¹జనకుం దౌటను విప్రుఁ డాత్మజుని వాత్సల్యంబునం బెంచుచుఁ
 దనరం జౌలముఖాగ్ర్య కర్మలచేతఁ సంస్కృతుం జేసి పా
 యని మోహంబున నిచ్చలుం గడఁగ శౌచాచారముల్ నెప్పినఁ
 ఘనుఁ డా ²విప్రసుతుం డసమృతినిఁ దత్కర్మంబులఁ గైకొనెఁ.

121

వ. ఇట్లు బ్రాహ్మణకుమారుండు గర్మంబులయందు నిచ్చ లేకయుండియును ³బిత్తు
 నియోగ నిర్బంధంబునం (బిత్తు సన్నిధియందె యసమీచీనంబుగా వ్యాహృతి
 ప్రణవశిర' స్సహితం బగునట్లు)గాయత్రీమంత్రోపదేశంబు నొంది,చైత్రాది చతు
 ర్మాసంబుల సమవేతంబుగ వేదంబుల నధ్యయనంబు నేయుచుండె. జనకుం
 డాత్మజుని శిష్టాచారంబుచే శిక్షింపవలయు నను లోకాచారంబు ననువర్తించి,
 యాత్మభూతుం డగు నాత్మజునందు నభినివేశిత చిత్తుం డగుచు, శౌచాచారము
 నాధ్యయన వ్రతనియమ గుర్వనలకుశ్రావణాదికంబుల ననభియుక్తంబులై నం,
 బుత్తునిచే నొనరింపుచు నప్రాప్తమనోరథుం డయ్యె. అంత.

122

క. ఈరీతినిఁ గొడుకున కా, చారం ⁴బుపదేశమిచ్చి సద్గృహమున సం
 సారి యగుచుండి విప్రుఁడు, బోరన దేహంబుఁ బాసి పోయిన మీఁదఁ.

123

అ. తల్లి దండ్రితోడఁ దగ నగ్నిఁ జొచ్చిన
 నతని మహిమ రెఱుంగ కంతలోన
 నవతితల్లి కొడుకు లవిసీతులగుచును
 శాస్త్రవిద్య లతనిఁ జదువనీక.

124

వ. ఇట్లు బ్రాహ్మణకుమారుని నవతితల్లి కొడుకులు వేదవిద్యలవలనం బాపి గృహ
 కర్మంబుల నతని నియమించిన.

125

క. ధరణీసురోత్తముఁడు డా, సరుదుగఁ దమవారు నెప్పినవి యెల్లను నే
 మఱ కందుఁ బ్రీతినేయక, నిరతము గృహకర్మమట్లు నెఱపుచు నుండెఁ.

126

1. జనకుండాంగిరసుండు నాత్మజుని (హ.తం.వా.) 2. ఘనుఁడా భాగవతుండు (హ.తం.వా.)

3. పితృనిరోధంబున (చ.ట.త.ద.ద.బ.) 4. బులు, గరపిభింత (హ. తం. వా.)

వ. ఇట్లు గృహకర్మ ప్రవర్తనను డగచు * (నుండ మూడులగు ద్విపాతృకువులచే నున్నంత ! జడ ! బధిర ! యని యాహూయమానుం డగునపుడు త దనురూపంబు లగు సంభాషణంబుల నొనర్చుచుఁ బరేచ్ఛా యదృచ్ఛలంజేసి విష్టి వేతన యాజ్ఞాదుల వలన నియుక్త కర్మంబులం బ్రవర్తించుచు.)

తే. ¹అతుల మృష్టాన్న మైన శుష్కాన్న మైన

నెద్ది వెట్టిన జిహ్వాకు హితముగానె

తలఁచి భక్షించుఁ గా కొండుఁ దలఁచి మిగులఁ

శ్రీతినేయఁడు రుచులందుఁ బెంపుతోడ.

128

వ. మఱియు నా విప్రుండు నిత్యానంద సుఖలాభంబు గలిగి, బాహ్య సుఖదుఃఖంబుల యందు దేహాభిమానంబు సేయక, శీతోష్ణవాత వర్షాతపంబులకు నోడి పై చీర గప్పక, వృషభంబునుంబోలెఁ (బీనుండుఁ, గఠినాంగుండు నగుచు) స్థండిల శాయి యై, రజఃపటలంబునం గప్పబడ్డ దివ్యమాణిక్యంబు వోలె ననభివ్యక్త బ్రహ్మవర్చసుం దై (మలినాంబర పరీత కటితటుండు, నతిమషీ లిప్త యజ్ఞోప వీతుండు సగుటంజేసి యజ్ఞజనంబు లతఁడు) బ్రాహ్మణాభాసుండు, మందుండు నని పలుక, సంచరించుచుండం (గర్మమూలంబునం బరులవలన నాహారంబు గొనునపుడు) దమవారును వ్యవసాయ కర్మంబునందు నియమించిన క్షేత్రవిహిత సమవిషయ న్యూనాధికంబుల నెఱుంగక ప్రవర్తింపుచు, నూఁక, తవుడు, తెలిక పిండి (పొట్టు, నిప్పటి, మాఁడు) ద్రబ్బెట యాదిగాఁగల ద్రవ్యంబులయందు నమృతంబుపగిది రుచిజేసి భక్షింపుచుం జేనికావలి యుండనెడ నొక్కనాడు.

—: వృషలరాజు భృత్యులు కాశిబలికి భరతునిఁ గొంపోవుట :—

క. పురిలోన వృషలపతి దా, నరుదుగ సంతానకాముఁ దై వేడుకతోఁ
బురుష పశువుఁ గాశికి ²వే, దఱుముకఁ గొనిపోవఁ బశువు దలఁగిన భృత్యుల్.

ఆ. అరసి కానలేక యా రాత్రి వీరాన

నమునఁ జేనికాపు విమలబుద్ధి

నున్న విప్రయోగి నొయ్యనఁ బొడగాంచి

పశువు మంచి దనుచుఁ బట్టి రతని.

131

క. ఆరీతిని భూసురవరు, నారయ నా కాశికా గృహమునకు భృత్యుల్
బోరనఁ గొని చని సల్పిరి, చారుతరాభ్యంజనాది సంస్కారంబుల్.

132

~~~~~
*. తా. ప. ప్రతుంఠో లేదు.

1. అతుల దివ్యాన్నమైన మృష్టాన్నమైన (హ) 2. తంమిడి గొనిపోవ (జ. బ.)

ఇట్లభ్యంజనాది కృత్యంబులు దీర్చి (నూతన వసనంబు గట్ట నిచ్చి) గంధ పుష్ప భరణాక్షతాలంకృతునిం జేసి, మృష్టాన్నంబులు భుజియింపం బెట్టి, ధూప దీప మాల్య లాజ కిసలయాంకుర ఫలోపహారాదులు సమర్పించి, పంచమహావాద్య ఘోషంబుతోడ నా పురుషపశువుం గాళికాదేవి సమ్ముఖంబున నాసీనుం గావించిరి. అ వృషలపతి పురుషపశువు ర క్తంబునం భద్రకాళి సంతోషపెట్టం దలంచి, కాళికా మంత్రాభిమంత్రితంబు (నతికరాళంబు నైన) ఖడ్గం బంది (నిజాభీష్ట సిద్ధికి) హింసింపం దలచిన.

133

సర్వభూతములకు సఖుఁడును బ్రహ్మభూతాత్ముఁడు నిర్వైరుఁడైన బ్రహ్మ సుతునితేజం బంతఁ జూడ దుస్సహ మైన భయమంది వడఁకుచు భద్రకాళి క్రోధంబు ముమ్మడి గొనఁగ హంకారంబు సలుపుచు నట్టహాసంబుఁ జేసి పాపాత్ములను దౌష్ట్యపరులును రాజస తామస కర్మసంధాను లగుచు

విప్రవరు నట్లు హింసించు వృషలపతిని
భృత్యవర్గంబుతోఁ దలల్ బృధ్విఁ గూల్చి
యపుడు వృషలాధిపుని శిర మంది లీలఁ
బాడి యాడుచు నందంద క్రీడసలిపె.

134

ధరలోన నెవ్వరేనియు, ధరణీసురవరుల కెగు దగఁ దలచిన వా రరయఁగఁ జెడుదురు నిక్కము, హరి ధరణీసురవరేణ్యులం దుండుటచేన్. 135

మఱియు.

136

అచ్చట విప్రసూనుఁడు భయం బొకయించుక లేక చంపఁగా
వచ్చినవారియందుఁ గరవాలమునందును గాళియందుఁ దా
† నచ్చుతభావ ముంచి హృదయంబునఁ బద్మదళాక్ష నెంతయున్
మచ్చికతోడ నిల్చి యనుమానము నొందక యుండె నత్తఱిన్.

137

మఱియు నా విప్రవరుండు చండికాగృహంబు వెలువడి క్రమమృతం జని కావలి యుండునెడ.

138

† 'అచ్చుతభావ'మని అన్ని యచ్చుప్రతులలోఁ గల పాఠము. ఈ పాఠమునఁ బ్రాసము సరిపడదు. 'త భావము' వ్యాకరణ సమ్మతము కాకపోయినను, పోతన రచనలో ఇట్టి సమాసములు తరచు చుండుటను బట్టియు, ప్రాసము ననుసరించియు, 'అచ్చుతుఁడు' అనుట వాడుకలో నుండుట ఇదే కవిపాఠముగా గ్రహింపఁబడినది.

అధ్యాయము - ౧౦

సీ. అంతటఁ గొన్ని హాయనములు సస సింధు భూపాలనము నేయు భూవరుండు
ధీరత నిజమతీ తీరమున నున్న కపిలమహామునిఁ గాంచి తత్త్వ
విజ్ఞాన మెఱిఁగెడు వేడ్కతోడుత శిబికారోహణముఁ జేసి యరుగుచుండ
నాలోన నా శిబికారోహకులు చేనికాపున్న విప్రునిఁ గాంచి తెచ్చి

తే. శిబిక మోపింత మీతనిచేత ననుచుఁ
బట్టి మూఁపునఁ బల్లకిఁ బెట్టి మోపు
మనుచు మోపించునంత ధరామరుండు
శిబిక మూఁపున నిడి యెందుఁ జింతలేక.

139

క. తన మనసుకొలఁది నప్పుడు, మునుకొని య ట్లప్రయత్నమున నడువఁగ నా
జనపతి నిమ్నోన్నత మై, చనుట యెఱిఁగి శిబిక మోయుజనులకు ననియె.

ఆ. మీర లిప్పు డిచటఁ జేరి మిక్కిలి ప్రయ
త్నంబుతోడఁ దగిలి నడుచుచుండ
విషమ మగుచు గమనవేగంబునను బాధ
పెట్టుచున్న దనిన బెస్త లనిరి.

141

వ. దేవా! యీ విషమగమనంబు మావలన నైనది గాదు. ఈ ¹తురీయవాహకుండు
సుఖగమనంబుగా నడువనేరండు. (వీనితోడ మేమును నడువనేరము. అనిన
రహూగణుండను) నా రా (జుపాసిత వృద్ధజనుం డైనను బలాత్కారంబునం
బుట్టిన కోపంబునం) గోపించి, విమర్శ దప్పి. నీటుగప్పిన నిప్పునుం బోలె
నెఱుంగరాని బ్రహ్మతేజంబుగల బ్రాహ్మణునికిం గంటకంబుగా నిష్ఠురవాక్యం
బుల ని ట్లనియె.

142

చ. అలసితి వెంతయుఁ ముసలి వాఁకట డస్పితి ²మేను మిక్కిలిం
బలుచనయున్న దీ శిబికభారము దూరము ³మోసి తే గతిఁ
నిలిచెద? వంచు భూవరుండు నిష్ఠురముల్ వినఁ బల్క నాయెడం
బలుకక మోసె నా శిబిక బ్రాహ్మణవర్యుండు పార్థివేశ్వరా!

143

వ. ఆప్పు డా విప్రవరుండు దనకుం గడపటిది యగు కశేబరంబునందు నహంకార
మమకారంబులం బొరయక మిథ్యాజ్ఞానరహితుం డై బ్రహ్మభూతుం డై మౌన

1. వింతవాహకుండు (క.ట.త.జ.ద.ద.) 2. వెన్న (తం.వా.) 3. ఇంక నేగతి (క.చ.ట.బ.)

వ్రతంబున నా శిబిక మోయుచున్న విషమగమనంబుఁ జూచి (యతికుపితుం
డగుచు) భూవరుండు వెండియు నిట్లనయె.

144

సీ. ఓరి! దుర్మద! ఎనరోరి! జీవన్మృత! నా యాజ్ఞఁ ¹దప్పుచు నడచె దీవు
నీ వక్రమార్గంబు లిన్నియు విడిపించి నడపింతు నిన్ను సన్మార్గమందు
నని ²రాజగర్వాంధుఁ డగుచు గుణత్రయంబున వృద్ధిఁ బొందిన భూవరుం డ
బద్ధ ప్రలాపముల్ పల్కుచుండినఁ జూచి శమదమాదులచేఁ బ్రశస్తుఁ డగుచు

తే. జగతి బ్రహ్మస్వరూప మై సకలభూత
ములకు నత్యంతహీతుఁ డైన భూసురుండు
యోగివర్తనఁ దెలియకయున్న రాజు
నంత వీక్షించి మఱియు నిట్లనుచుఁ బలికె.

145

వ. నరేంద్రా! నీవు చెప్పనది సత్యంబు. భారం బీ శరీరంబునకే కాని నాకుం గలుగ
నేరదు. ఐనను స్థైర్య కార్యంబులు వ్యాధులు నాధులు జీతృష్టలు నిచ్చా
విరోధ (భయంబులు) జరామరణంబులు రోష నిద్రా జాగరణంబు లహంకార
మమకార మదశోషణాదులు దేహంబుతోడన జనియించు గాని నాకుం గలుగ
నేరవు. జీవన్మృతుండ నేనకా దాద్యంతంబులు గలుగుటంజేసి యందఱియందును
గలిగియుండు. స్వామిభృత్య సంబంధంబులు విధిక్రృత్యంబులగుచు, వ్యవహారంబు
లంజేసి శరీరంబులకుం గలుగుం గాని జీవులకు లేకయుండు. అదియునుం గాక
రాజాభిమానంబున నీవు న న్నాజ్ఞాపించెదవేనియుం, బ్రమత్తుండ వైన నీకుం
బూర్వస్వభావం బెట్లుండె, నట్లు గాక యే నేమిసేయుదు? నెఱింగింపుము.
ఉన్నత (మూకాంధ) జడులఁ బోలె సహజస్వభావంబునుం బొందిన నాయందు
నీ శిక్ష యేమిలాభంబుఁ బొందింప నేర్చు? అదియునుం గాక (స్తబ్ధుండు)
మత్తుండ నైన నాకు నీ శిక్ష వ్యర్థం బగు. అని పలికి, యుపశమ శీలుండై ముని
వరుండు పూర్వకర్మ కేషంబునం గల్గు భారవాహకత్వంబును దలంగం దోలుటకు
భారంబు వహించి, శిబిక మోచుచుం జనునెడ, నా రాజవల్లభుండు తత్త్వజ్ఞానా
పేక్షితుం డై చనియెడివాఁ డగుటం దన హృదయగ్రంథి విమోచకంబులు,
బహు యోగగ్రంథ సమ్మతంబులు నగు బ్రాహ్మణవాక్యంబులు విని, యాశిబిక
దిగ్గన దిగ్గునఱికి, యా విప్రునికి సాష్టాంగ దండప్రణామంబు లాచరించి, గర్వ
వర్జితుం డై ముకుళితహస్తుం డగుచు నిట్లనియె.

146

1. దప్పించి (క. ట. త. ద. బ.) 2. రాజ్య (క. ట. త. ద.)

సీ. ధరణీసురులలోనఁ దలఁప నెవ్వఁడ పీపు సవధూతవేషి వై యవనియందు
నేమిటికై చరియింపఁగ వచ్చి తిచ్చటికి నొక్కఁడ వొంటి సనుట నేడు
ననుఁ గృతార్థునిఁ జేయ ననుకూలుఁ డగుమన్న యట్టి యా కపిలమహా
మునీంద్రుఁ

డవా? నీ మహత్త్వంబు దవిలి విచారింప నెఱుంగక చేసితిఁ గరుణఁ జూడు

తే. తప్ప నైరింపు నే యమదండమునకు
హరుని కూలంబునకును వజ్రాయుధమున
కనల చంద్రార్క ధనద శస్త్రాస్త్రములకు
వెఱవ విప్రున కే మది వెఱచినట్లు.

147

వ. మఱియు నిస్సంగుడవై జడుంశవుం బోలె నిగూఢవిజ్ఞానంబు గలిగి చరియింపుచు
నున్నవాడవు. నీ వచనంబులు యోగశాస్త్రసమానంబు లై వాఙ్మనంబులకు
నభేద్యంబు లై యున్నవి. (ఏను విష్ణుకళావతీర్ణుండు, సాక్షాద్ధరియునగు) కపిల
మహామునివలన బ్రహ్మవిద్య తెలియఁగోరి చనుచున్నవాడ. నీవు లోకనిరీక్ష
జార్థం బవ్యక్తలింగుండ వై చరియింపుచున్న కపిల మహామునీంద్రుండవు
గాఁబోలుదువు. మందుం డైన గృహస్థుండు యోగీశ్వరచరిత్రంబు లెట్లు లెఱుంగ
నేర్చు? కర్మవశంబున దృష్టం బై శ్రాంతి¹వహించుచు నడచుచున్న యీ యాశ్ర
మంబు నాకునుం బోలె మీకు నగునని తోచుచున్నది. అది యెట్లనిన, ఘటంబు
లేక జలంబులు దే నేరని తెఱుంగున, లేనిది గలుగనేరదు గావునం బ్రమాణ
మూలం బైన లోకవ్యవహారంబు సత్పథంబున సమ్మతం బై యుండుటం జేసి
మీర లాడు వాక్యంబులు నాకు సమ్మతంబు గానేరవు. అని, సింధుదేశాధీశ్వ
రుండు వినుపించిన, నా విప్రుండు లోకవ్యవహారంబునకు నిత్యత్వం బౌపాధికం
బగుం గాని నిత్యంబు గానేరదు. అని దృష్టాంత నిదర్శనంబున నిట్లనియె. 148

సీ. పావకశిఖలచే భాండంబు దాఁ దప్తమగుఁ దప్తఘటముచే నందునున్న
జలము తపించు నా జలముచేఁ దండులంబులు తప్త మొంది యప్పుడు విశిష్ట
మైన యన్నం బగు నా చందమునను దా దేహేంద్రియంబులఁ దెలివితోడ
నాశ్రయించుక యున్నయట్టి జీవునకు దేహంబునఁ బ్రాణేంద్రియాదికమున

అ. జరుగుచుండు నిట్లు సంసారఘట²శిక్ష

శిక్షకుండు నైన రాజు దుష్ట

కర్మములకుఁ బాసి కంజాక్షపద సేవఁ

జేసెనేని భవముఁ జెందకుండు.

149

1. శాంతి (క.చ.ట.) భ్రాంతి (హ) 2. వృత్తి (హ) 3. దుండునైన రాజు దుష్టమైన (హ)

చు ధారుణీసురాత్మజుఁ డీ రీతిఁ
గ్రుటయును రాజు పరిణమించి
యవాక్యములను వినుతించి క్రమ్మఱు
బువ్వుఁ డైన సింధుభూవరుండు.

150

శాత్రు ! యేసు రాజు ననియెడి యభిమాన మదాంధుండ నై మహాత్ములం
నగ్రురించిన నన్నుం గరుణింపుము. నీ వార్తబంధుండవు. నీ కృపాదృష్టింజేసి
శాత్రుల నవమానంబుచేసిన దురితంబువలన విముక్తుండ నయ్యెద. విశ్వ
కావ్యైత్తవై న నీకుం గోపంబు గలుగనేరదు. అసమర్థులైన మాబోటివారలు
శాత్రుజనావమానంబున శీఘ్రుండె నశింతురు. కాన నీవు దయాళుండ వై నన్ను
నింపుము. అనిన నా విప్రుం డీ ట్లనియె.

151

అధ్యాయము — ౧౦

దువేడ్క 1 నీ వవిద్వాంసుఁడవై యుండియును మిగులఁ 2 జోద్యము విద్వాం
డుపోలెను బలికెద వి, స్పృడు మే లనవచ్చుఁ గొంత పురుషులలోనక. 152

గఁ బెద్ద లీ ప్రపంచమంతయుఁ దభ్య
వరు నీవు తభ్యమనుచుఁ బలికి
నిగాన నిన్ను నధికుండ వని పల్కె
ను నాకుఁ జూడ రాజచంద్ర !

153

జ్ఞాదికములందు నామ్నాయములయందుఁ దఱుచుగాఁ దత్త్వవాదంబు లేదు
వ్నంబునందుల సౌఖ్య మాకారంబు నందుల నిత్య మై యంత లేని
ట్టిచందమున వేదాంతవాక్యంబులు తత్త్వంబు నెఱిగించి తలఁగుఁ గాని
త్వంబు లై యుండనేరవు పురుషుని చిత్తంబు గుణములఁ జెంది యెంత
ల ముందును మఱి యంతకాలమందు
య విజ్ఞాన కర్మేంద్రియములచేత
రగి ధర్మంబు మఱి యధర్మంబు నట్లు
లి పుట్టించుచుండు నత్యంతమహిమ.

154

తీయు ధర్మాధర్మవాసనాయుక్తంబు, విషయానురక్తంబు నైన చిత్తంబు
న ప్రవాహంబులచేత వికారంబు నొంది, దేవతిర్యజ్ఞనుష్యరూపంబు లైన

పద్యము క.చ.ట. లలో లేదు. 1. నీవు విద్వాంసుఁడవై (హ.వా.) 2. జోద్య మవిద్వాం
(హ)

దేహంబుల ధరించుచుఁ, గాలప్రాప్తంబు లైన సుఖదుఃఖ తదుభయ ఫలంబుల ననుభవింపుచు, ననవరతంబు జీవునికిం బ్రత్యక్షం బగుచు, స్థూలసూక్ష్మరూపంబుల నుండు. స్వాంతంబు గుణరహితం బైన, ముక్తికారణం బగు. ఘృతవర్తులుగల దీపంబు సదూమశిఖలం బుట్టించు; ఘృతవర్తులు నాశంబు నొందిన స్వరూపంబుఁ బొందు. ఈ దెఱంగున, మనంబు గుణకర్మానుబంధం బైన జన్మాదులం బుట్టించు. గుణకర్మంబులం బాసె నేనియుం బరతత్త్వంబు నొందు. జ్ఞానేంద్రియంబు లేనును విషయంబులమీదఁ దోచుబుద్ధు లేను నభిమానంబు నను నేకాదశవృత్తులం గూడిన మనంబు జీవుని నసంఖ్యంబులైన జన్మంబులం బొందించు. మనోవృత్తుల నతిక్రమించిన జీవుండు పరంజ్యోతియైన నారాయణస్వరూపంబుగా నెఱుంగుము. స్థావరజంగమంబు లైన జీవులకుం బవనుండు ప్రాణం బై యున్న చందంబున, సీక్ష్వరుండు సర్వభూతాంతర్యామి యగుచు జీవాత్మస్వరూపంబున నుండు, జీవాత్ముండు జ్ఞానోదయంబునంజేసి మాయ నెంతకాలంబు గెలువకుండు. నంత కాలంబు ముక్తనంగుండు గాఁడు. అరిషడ్వర్గంబును జయించి, పరతత్త్వంబు నెఱిగిన సీక్ష్వరుండగు. చిత్తం బెంతకాలంబు విషయానక్తం బగు, నంతదడవు సంసారచక్రంబునందు సంచరించుఁ గావున మహావీరుండైనను దనకు శత్రువైన మనంబు నప్రమత్తుండై, యుపేక్షబుద్ధింజేసి యిచ్చా విహారంబున జరగనీక, పరమగురుండైన శ్రీహరి చరణోపాసనాశ్రుంబునం జిత్తంబు గెలిచినం, బరతత్త్వంబు నొందు. అని విప్రుండు పలికిన. నతని మహిమకు వెఱుంగుంది బ్రాహ్మణునకు నమస్కారంబు నేయుచు భూవరుం డిట్ల నియె.

155

అధ్యాయము-౧౨

ఉ. కారణవిగ్రహంబు నురుకాయము నీ యవధూతవేషము

భూరి ధరామరత్నమును బూర్వసమాగమ మాతృభావముం

జారు విహార మత్యతుల శాంతి గుణంబును గూఢవర్తనం

బారయఁ గల్గు నీకు ననయంబును మ్రొక్కెదఁ బెక్కుభంగుల.

156

మ. జ్వరితార్తుం డగు రోగి కౌషధ మతీష్ఠం బైన చందంబున

న్నరయ న్నాతపతప్త దేహి గడు శైత్యంబైన తోయంబునం

గరిమం గ్రోలినరీతి నెంతయు నహంకారాహిదప్టుండ నై

పరఁగు న్నాకును నీ వచోమృతము దప్ప మందు వేలున్నదే?

157

1. విహారమున్నతుల (చ)

అ. విప్రవర్య ! నేను వేడ్కతో నానంశ
యంబు రెల్ల నిన్ను నడిగి తెలియఁ
దలచి యున్నవాఁడఁ దప్పక యెఱిఁగింపు
ముచితవృత్తిఁ దత్త్వయోగ మెల్ల. 158

వ. (అని యడిగిన యా రాజున కా విప్రుం డిట్ల నియె). 159

తే. కానవచ్చిన ఫలములు కర్మమూల
1ము లగుటనుజేసి సంసారములను జిత్త
మెప్పుడు వర్తించుచుండఁగా నెఱుంగలేవు
తత్త్వయోగంబు మిగుల నిత్యం బటంచు. 160

వ. మఱియు, నీ వసుంధర నున్న చరణంబులకు నెక్కుడు జంఘలు నా మీఁద
జానువు లా పొడవున నూరువు లందులకు నుపరిప్రదేశంబున మధ్యం బటమీఁద
నుర మందుకు నెక్కువ కంతం బటమీఁద స్కంధం బందుల దారు వా దారువున
శిబికయందు రాజ ననియెడి యభిమానంబు గలిగి నీవున్న వాఁడవు. ఇట్టి చోద్యం
బైన కష్టదశం బొంది, జనుల దయలేక నిగ్రహించి, నీవు ప్రజాపాలనంబు నేయు
చున్నవాఁడ నను గర్వంబున మావంటి మహాత్ముల సభలోనం బూజ్యండు
గాకయున్న వాఁడవు. ఈ స్థావర జంగమంబులకు నివాసస్థానంబు వసుంధర యైన
చందంబున, సత్క్రియలచేత నెఱుంగం దగిన జగత్కారణం బైన తత్త్వంబు
నెఱింగించెద. పరమాణుసముదయం బీ ధరిత్రి యైన చందంబున, నవిద్యామనం
బులచేతం గల్పితం బైన కృశ స్థూల బృహ దణు సదసజ్జీవాజీవ ద్రవ్య స్వభా
వాశయ కాల నామ బుద్ధిరూపం బైన మాయచేత జగత్తు రెండవది యై
కల్పింపబడియె. బాహ్యోభ్యంతరంబులఁ గలిగి స్వప్రకాశం బై, భగవ చ్చుట్టి
వాచ్యంబు, విశుద్ధంబు, బరమార్థంబు, జ్ఞానరూపంబు నైన బ్రహ్మం బొకటియె
సత్యంబు. జగత్త సత్యం బగు. అని పలికి మఱియు. 161

సీ. ధరలోన బ్రహ్మంబు తపమున దానంబులను గృహధర్మంబులను జలాగ్ని
సోమ సూర్యులచేత శ్రుతులచే నైనను బరమభాగవతుల పాదసేవఁ
బొందినమాడ్కిని బొందంగ రా దని పలుకుదు రార్యులు పరమమునులు
ఘన తపో బాహ్యసౌఖ్యములకు విముఖులు నై పుణ్యులు హరిగుణానువాద

తే. మోదితాత్ములు నగు బుధపాదసేవ
ననుదినంబును జేసిన నంతమీఁద
మోక్షమార్గంబునకును బద్మాక్షునందుఁ
బట్టువడి యుండు నెప్పుడు పరఁగ బుద్ధి. 162

1. మగుటఁజేసియు సంసారమందుఁ జిత్త (క. డ. తం.)

వ. నరేంద్రా ! యేను పూర్వంబున భరతుం డను రాజును. సర్వసంగ పరిత్యాగంబు సేసి భగవదారాధనంబు నేయుచు మృగంబుతోడి స్నేహంబుకతన మృగంబు నై పుట్టియు, నందును హరిభక్తి దప్పకుండ యిపుడు మనుష్యుండనై జన సంగంబున శంకితుండ నగుచు మనుష్యసంసర్గంబును బాసి యేకాకినై చరియింపు చున్నవాడ. నరుడు వృద్ధసంసేవంజేసి సంసారమోహంబును బాసి హరిధ్యాన కథలచే లబ్ధజ్ఞానం దై పుండరీకాక్షునిం బూజింపుచుం బరలోకంబును బొందు. అని పలికి విప్రుండు మఱియు నిట్లనియె.

163

అధ్యాయములు - ౧౩, ౧౪

సీ. ధరణీశ ! మాయచేతను దాటఁగరాని పథమునఁ బెట్టంగఁ బడ్డ జీవుఁడెలమిమై గుణకర్మములఁ జేయుచును లాభ మాశించి ¹తిరిగెడు నర్యుమాడ్కి-ఫల మపేక్షింపుచుఁ బాయక జీవుండు సంసారగహన సంచారి యగుచు ననవరతము నుండు నా మహావనమందుఁ గామలోభాది తస్కరులు గూడి

తే. ధరణి విజితేంద్రియుఁడు గాని నరునిఁ బట్టి
ధర్మమనియెడి యా మహాధనము నెల్ల
నరసి గొనిపోవుచుండుడు రనుదినంబుఁ
గాన సంసారమందు నాకాంక్ష వలదు.

164

క. అరయఁగ సంసారాటవిఁ, దరలక యీ పుత్ర మిత్ర దారాదు లనం
²బరఁగుచునుండెడు వృకములు, పరువడి ³నర బస్తములను భక్షించు వడి॥.

తరల. మలసి సంస్కృతి ఘోరకానన మందిరంబుల నెల్లచోఁ
జెలఁగి గుల్మలతా తృణాదులచేత గహ్వర మైన ని
శ్చల నికుంజములందు దుర్జనసంజ్ఞలం గల మక్షికం
బుల నిరోధము దమ్ము సోఁకినఁ బొందుచుండురు దుర్దశ॥.

166

ఆ. మఱియు నీ గృహస్థమార్గంబునం దెల్ల
విషయములను బొంది విశ్వమెల్ల
గణఁకతోడ నిట్లు గంధర్వనగరంబు
గాఁదలంచి మిగుల మోద మందు.

167

1. తిరుగు జేహరిమాడ్కి (క) 2. బరగెడు మాయావృకములు (క.చ.త.) బరఁగు గోమాయు వృకములు (హ) 3. మానవునిదిగిచి (ట)

ఆ. మరగి కాననమునఁ గొఱవిదయ్యముఁ గాంచి
యగ్నిఁ గోరి వెంట నరుగుమాడ్కిఁ
గాంచనంబుఁ గోరి కలవారి యిండ్ల పం
చలను దిరుగు నరుఁడు చలనమంది.

168

ఆ. బహుకుటుంబి యగుచు బహుధనాపేక్షల
నెండమావులఁ గని యేఁగు మృగము
కరణిఁ బ్రేమఁజేసి పరువులువాఱుచు
నొక్కచోట నిలువకుండు రెవుడు.

169

ఆ. మఱియు నొక్కచోట మత్తుఁ దై పవన ర
జోహతాక్షఁ డగుచుఁ జూపు దప్పి
దిక్కెఱుంగ కొండుదిశ కేగు పురుషుని
కరణిఁ దిరుగు నరుఁడు నరవరేణ్య !

170

వ. మఱియు నొక్కచోట నులూక ఝిల్లీస్వనంబులతోడ సమానంబు లైన శత్రు
రాజి తిరస్కారవచనంబులకు దుఃఖపడుచు, నొక్కచోట ఊధార్మితుం దై
యపుణ్యవృక్షంబుల నాశించుమాడ్కిఁ బాపకర్ములు, ద్రవ్యహీనులు నగువారి
నాశ్రయించుచు, నొక్కయెడం బిపాసాపరుం దై బలహీనం బైన నదికిఁ
జనినరీతి నిహవరదూరు లైన పాషండుల నేవింపుచు, మఱియు నొక్క
ప్రదేశంబునం దగ్నిచేతఁ దప్తుం దైనవాఁడు దావాగ్నిం జేరి వ్యథ నొందురీతి
నన్నార్థి యగుచు దాయాదులం జేరి దుఃఖించుచు, మఱియు నొక్కచోట
పరపాధంజేసి మున్ను గానక రాజ్యాభిలాషం బ్రాణసఖు లైన పితృ పుత్ర
భ్రాతృ జ్యేష్ఠుల నైనను వధియింపుచు, మఱియు కూరులచేతం గొట్టువడి,
సర్వధనంబును బోనాడి చింతాపరవశుం దై దుఃఖింపుచు నున్నంత, గంధర్వ
నగర ప్రాయం బైన సంసారసుఖంబు లనుభవించి, మోదింపుచు, మఱియు
నగారోహణంబు నేయు నరుండు కంటక పాషాణాదులవలనం బాదపీడితుం
డగుచు దుఃఖించుచందంబున గృహశ్రమోచిత మహానుష్ఠానంబునకు నుపక్ర
మించి, వ్యసనకంటక శర్కరాపీడితుం దై దుఃఖింపుచు, నొక్కచోటం జతరాగ్ని
పీడితుం దై కుటుంబంబుమీఁద నాగ్రహింపుచు, వనంబున¹ నజగర గృహీతుం
దై నిగీర్ణుం దైన చందంబున రాత్రి గృహోటవియందు నిద్రాపరవశుం దై
యెఱుంగక యుండుచు, మఱియును వనంబునం దృణచ్ఛన్న కూపపతితుం

1. నజగరగితితుండై జీర్ణితుండై (హ)

డగుచు సర్పదంబుం దైన తెఱంగున సంసారి యై దుర్జనులచేత వ్యభిచ
హృదయుం డగుచు, సంధుండై యజ్ఞానాంధకూపంబునం బడుచు, నొక్కయెడ
జుంటితేనియకు నై మక్షికాబాధ నత్యంత దుఃఖితుం దైన మాడ్కిని సంసార
కాముండై పరదార ద్రవ్యాభిలాషి యగుచు, భూపాలకులచేత నైనను, గృహ
పతి చేత నైనను, దాడితుం దై నరకంబునఁ బడుచుండు. యౌవనంబున సంపా
దించిన ద్రవ్యంబులు పరులచేతం బోనాడిన విధంబున, శీతవాతా ద్యనేక
ప్రయాసలబ్ధిం బైన ధనంబులు వోనాడి, సంసారి, యతి చింతాక్రాంతుం దై
యుండు. మఱియును వనంబున బుబ్బకులు సంస్పృష్టం బైన యల్పమిషంబునకు
నన్యోన్యవైషమ్యంబునం గలహించిన విధంబున సంస్పృష్టవ్యవహారి యై, యల్ప
ద్రవ్యంబులకుం బోరాడుచుండు. అని భూపాలునకు విప్రుండు సంసారాటవి తెఱం
గెఱింగించి వెండియు నిట్లనియె.

171

ఆ. అల్పధనుఁడు విశ్రమాస్థానములఁ దృప్తిఁ
బొంద కొరులధనముఁ బొందఁగోరి
యరిగి వారివలన నవమానములఁ బొంది
యధిక మైన దుఃఖ మనుభవించు.

172

ఆ. అంతఁ గొంద అల్ల నన్యోన్యవిత్తాది
వినిమయమునఁ గడుఁ బ్రవృద్ధ మైన
వైరములను బొంది పోరాట నొందుదు
రాత్మచింత లేక యనుదినంబు.

173

సీ. సంసారమార్గ సంచారుఁ డై యధిక ప్రయాసంబునను గూర్చు నర్థములను
విహరింపుచును గొంద ఊహలోకఫలములఁ గోరి మోక్షంబును గోర కంతఁ
జెడిపోవుచుండు రెప్పుడు గాని యందుకుఁ గడపటి యోగంబుఁ గానలేరు
మానవంతులు ననమాన శౌర్యులు నగు వారు మిక్కిలి యైన వైరబుద్ధి

తే. నాహవంబున మడియుదు రంతెకాని
మోక్షమార్గంబు గానరు మూఢవృత్తి
ననుచు సంసార గహన విహార మెల్లఁ
దెలిపి క్రమ్యుణ ననియె ధాత్రీసురుండు.

174

వ. మఱియుం గాలచక్ర నియంత్రితుం దై చక్రాయుధునిం గొల్వక, కాక గృధ్ర
బక సమానులైన పాషండులతో సఖ్యంబునంజేసి వారలచేత వంచితం దై,
బ్రాహ్మణ కులంబునం జేసి శ్రౌత స్మార్త కర్మానుష్ఠానపరుం దై. విషయ సుఖం

బులందుఁ దగులంబడి కాలంబుతుద నెఱుంగక, ¹వృక్షంబులుం బోరె నై హికా
ర్థంబులయందుఁ దృష్టగలిగి, మైథుననిమిత్తంబు సుత దారాదులయందు
న్నేహంబు నేయుచు, పథికుండు మాతంగంబులయందు భయంబున దీర్చి నిమ్ను
కూపంబునం బడిన తెఱంగున, సంసార మృత్యుగజ భయంబున గిరికందర
ప్రాయం బైన యజ్ఞానతమంబునం బడుం, గావున మాయచేత సంసారమార్గం
బైన రాజభావంబు విడిచి, సర్వభూతమైత్రి గలిగి, జితేంద్రియుండ వై జ్ఞానా
సిచే మార్గంబు కడవలఁ గనుము. అని పలికిన భూపాలుం డి ట్లనియె. 175

క. అక్కట! మానుషజన్మం, ²బెక్కువ యై యుండు నెపు డభేదమతిం బెం
పెక్కిన యోగినమాగమ, మక్కజముగఁ గలిగెనేని యఖిలాత్మలకుఁ. 176

క. ధరణీసురవర! నీ శ్రీ, చరణాంబుజ యుగళరేణు సంస్పర్శము నా
దురితంబు లడఁచె నింతట, హరిభక్తియు మిగుల నాకు నధికం బయ్యెఁ. 177

వ. మఱియు విప్రవరులయందు యోగీశ్వరు లవధూత వేషంబునం జరియింపు
చుందురు. కావున విప్రులు పిన్నలు పెద్ద లనక యందఱికి నమస్తారంబని స్తుతియిం
చిన, నా యోగీశ్వరుండును సింధుపతికిఁ గరుణాన్వితం డగుచుఁ దత్త్వజ్ఞానం
బుపదేశించి యా రాజుచేత వందితచరణుం డై, పూర్ణార్ణవంబునుం బోరె
సంపూర్ణ కరుణారసపూరిత స్వాంతుం డై, వసుంధరం జరియింపుచుండె. సింధు
భూపతియును సుజన సమాగమంబున లబ్ధి తత్త్వజ్ఞానం డై దేహాత్మ భ్రమం
బానె. అని పలికి శుకయోగింద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రున కి ట్లనియె. 178

చ. అరయఁగ మక్షికంబు వినతాత్మజుఁ గూడఁగలేని రీతి నీ
భరతుని సచ్చరిత్రములు ప్రస్తుతి సేయఁగ నీ వసుంధరఁ
నరపతు లెల్ల నోపరు మనంబున నైనను నెంచ నింక నా
భరతుని పుణ్యవర్తనముఁ బ్రస్తుతిసేయఁగ నాకు శక్యమే? 179

వ. నరేంద్ర! భరతుండు సుత దార రాజ్యాదులను బూర్వకాలంబునంద, విడిచి
భగవత్పురుం డగుచు, యజ్ఞరూపంబును, ధర్మ స్వరూపంబును, సాంఖ్యయోగం
బును, బ్రహ్మతిపురుష స్వరూపంబు నైన నారాయణునకు నమస్కారం బనుచు
మృగరూపంబునుం బానె. అట్టి భరతుని చరిత్రం బెవ్వరు నెప్పిన, నెవ్వరు
వినిన, నట్టివారలఁ బుండరీకాక్షుండు రక్షించు. ఆయు రభివృద్ధియు, ధన ధాన్య
సమృద్ధియు నగుచుండ, స్వర్గోపభోగంబులం బొందుదురు. అని. 180

1. వృక్షంబులుంబోరె (క. చ. ట.) 2. ఎక్కువయైయుండు చాలహితమతితో (క. ట. త. జ.)

ము, పెక్కువయై (తం. వా.)

మ. †నర దేవాసుర యక్ష రాక్షస మునీంద్ర స్తుత్య! దివ్యాంబరా
భరణాలంకృత భక్తవత్సల! కృపాపారీణ! వైకుంఠ మం
దిర! బృందావన భాసుర ప్రియధరిత్రీనాథ! గోవింద! శ్రీ
కర! పుణ్యాకర! వాసుదేవ! త్రిజగత్కళ్యాణ! గోపాలకా! 181

క. పరమపదవాస! దుష్కృత, హర! కరుణాకర! మహాత్మా! హతదితిసుత! భా
సురగోపికా మనోహర!, సరసిజదళనేత్ర! భక్తజనసుత గాత్రా! 182

మాలిని. సరస హృదయవాసా! చారు లక్ష్మీవిలాసా!
భరిత చభచరిత్రా! భాస్కరాబ్జరినేత్రా!
విరుపమ ఘనగాత్రా! నిర్మల జ్ఞానపాత్రా!
గురుతర భవదూరా! గోపికా చిత్తచోరా! 183

గద్య. ఇది సకల సుకవిజనానందకర బౌద్ధనామాత్యపుత్ర గంగనార్య ప్రణీతం బైన
శ్రీ మహాభాగవత పురాణంబునందు ప్రియవ్రతుని సుజ్ఞాన దీక్షయు, బ్రహ్మ
దర్శనంబును, ఆగ్నిధ్రాదుల జన్మంబును, ఉత్తమ తామస రై వతుల జన్మంబును,
ప్రియవ్రతుండు వనంబునకుం జనుటయు, ఆగ్నిధ్రుం డప్పరః స్త్రీనిఁ బరిగ్రహిం
చుటయు, వర్షాధిపతుల జన్మంబును, ఆగ్నిధ్రుండు వనంబునకుం జనుటయు,
నాభిప్రముఖుల రాజ్యంబును, నాభి యజ్ఞంబును, ఋషభుని జన్మంబును,
ఋషభుని రాజ్యాభిషేకంబును, భరతుని జన్మంబును, ఋషభుండు తపంబు
నకుం జనుచు సుతులకు నతుల జ్ఞానం బుపదేశించుటయు, భరతుని పట్టాభిషే
కంబును, భరతుండు వనంబునకుం జనుటయు, భరతుండు హరిణపోతంబు
నందుఁ బ్రీతిఁ జేసి హరిణ గర్భంబున జనించుటయు, మఱల విప్రసుతుం డైన
జనించుటయు, విప్రుండు చండికా గృహంబున బ్రతికి వచ్చుటయు, సింధుపతి
విప్ర సంవాదంబును, అను కథలుం గల పంచమ స్కంధంబునందుఁ బ్రథమా
శ్వాసము సంపూర్ణము.

† ఈ యాశ్వాసాంత పద్యములును గద్యము లా. ప. వ్రతులలో లేవు. దీనిని బట్టి పంచమ
స్కంధము నందలి రెండాశ్వాసములును గలిపి ఒకే యాశ్వాసముగా నుండినట్లు భావింపవలెను.

శ్రీ మహా భాగవతము

పంచమ స్కంధము

ద్వితీయాశ్వాసము

క. †శ్రీకాంతా హృదయప్రియ !, లోకాలోకప్రచార ! లోకేశ్వర ! సు
శ్లోక భవభయనివారక !, గోకులమందార ! నందగోపకుమారా ! 1

అధ్యాయము - ౧౫

వ. †సకల పురాణార్థజ్ఞాన విఖ్యాతం డగు సూతుం డిట్లనియె. 2

క. మునులార ! బాదరాయణి, యనఘాత్మకుఁడైన యుత్తరాత్మజునకు న
ద్వినయోక్తి భరతుచరితము, వినుపింపుచు మఱియు నిట్లు వినుపించెఁ దగ్గఁ. 3

ఆ. పార్థివేంద్ర ! యట్లు భరతాత్మజుం డైన
సుమతి ధర్మవర్తనమునఁ దిరుగ
నది యెఱింగి దుష్టులైన పాషండులు
దమ మతంబు మిగులఁ దలఁచి పొగడి. 4

క. ధరణీవల్లభ ! నిన్నును, నిరతంబును బుద్ధదేవుని గొలిచిన యా
తెఱఁగునఁ గొలిచెద మని భా, సురమతి బోధించి రపుడు సుమతిం బ్రీతిఁ. 5

వ. ఇట్లు పాషండబోధితుం డైన సుమతికి ధ్రువనేనయందు దేవతాజితను
పుత్రుండు జనించె. వానికి దేవద్యుమ్నం డను సత్పుత్రుం డాసురియం దుద
యించె. ఆ మృహాత్మనకు ధేనుమతియందుఁ బరమేష్ఠి జనియించె. అతనికి
సువర్చలయందు ప్రతీహం డనువాఁడు సుతుం డయ్యె. ఆ పురమపురుషుండు
సకల జనులకు బ్రహ్మోపదేశంబు నేసి, తాను శుద్ధాత్ముండై, హరిస్మరణనేయుచు
యజ్ఞకరణ నిపుణులగు ప్రతిహర్త ప్రస్తోత ఉద్గాత యను సత్పుత్రులం గాంచె.
ఆ ప్రతిహర్తకు స్తుతియందు వ్యోమ భూమ నామక పుత్రద్వయం బుత్పన్నం

† తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

బయ్యె. అందు భూమునకు ఋషికుల్యయందు నుద్గీఘం డను సుతుండు జనించె. అతనికి దేవకుల్యయందుఁ బ్రస్తోత గలిగె. ఆ ప్రస్తోతకు వరదుత్సయందు విఘం డను తనయుం డుద్భవించె. అతనికి భారతియందు పృథుషేణుం డుదయించె. అతనికి నాకూతియందు నక్తుండు గలిగె. ఆ నక్తునకు రాజర్షి శ్రేష్ఠం డగు గయం డను మహాకీర్తి సంపన్నుం డుదయించె.

6

అ. 1 ఆ గయండు లీల నఖిలజీవులఁ బ్రోవఁ

దలఁచి సాత్వికప్రధాన మైన

యట్టి మేను దాల్చి యాత్మతత్త్వజ్ఞానుఁ

డగుచునుండె హరి నిజాంశమునను.

7

వ. †(ఇట్టి మహనీయ సుగుణాకరుం డగు గయని గాథానువర్ణనంబు పురావిదు లగు మహాత్ములచే నీ తెలుగున నుతింపఁ బడుచున్నది. సావధాన మనన్తుండ వై యాలకింపుము. అని యిట్లనియె.)

8

సీ. ధర్మమార్గంబున ధారుణి జనులను బ్రేమతోఁ బోషణ ప్రేషణోప
లాంస శాసన లక్షణాదులచేతఁ బోషింపుచును యజ్ఞములను యజ్ఞ
పురుష నీశ్వరుఁ జిత్తమున నిల్పి నేవించి స్వాంతమం దున్న యాశ్వరునిఁ గాంచి
యఖిలజీవతతికి నానంద మొసఁగుచు నిరభిమానంబున నేల యేరె

తే. సత్యమందు మిగుల సత్సేవయందును

ధర్మమందు యజ్ఞకర్మమందు

గయుండు వసుధలోనఁ గంజాక్షిఁడే కాని

మానవుండు గాఁడు మానవేంద్ర !

9

వ. అట్టి * (మహాపురుష గుణగణ పరిపూర్ణం డగు) గయనికి (దక్షకన్యక లగు శ్రద్ధా మైత్రి దయాదులు దమయంత వచ్చి కోరిక తొనఁగ, సతని ప్రజలకు వసుంధర కామధేను వై పితుక, వేదంబులు సకల కామంబుల నిచ్చుచుండ, సంగరంబున భంగంబు నొందిన రాజు లప్పనంబు తొప్పనంబు నేయ) విప్రులు ధర్మం బాటవపాలు పంచి నిరంతర సోమపానంబును, శ్రద్ధాది శుద్ధభక్తి యోగంబునుం గలిగి యొనర్చు యజ్ఞంబుల నింద్రాదిదేవతలు తృప్తులై యజ్ఞఫలంబుల నొసంగ, బ్రహ్మాది తృణ గుల్మ లతాపర్యంతంబు సకలలోకంబుల

1. అట్టిగయనివలన (హ) † ఈ వచనము వ్రాతప్రతులలో లేదు. హ. తం. వా. లలో కలదు.

మూలములో 9 వ సీసపద్యము తరువాతఁ గలదు. 2. నిరభిమానతమెయి (తం. వా.)

* లా. ప. ప్రతులలో లేదు.

వారినిఁ దృష్టిం బొందింపుచు, శ్రీహరిం దృష్టిఁ బొందఁజేయుచు, గయుండు పెక్కు కాలంబు రాజ్యంబు నేతె. అట్టి గయునికి (జయంతియందుఁ) జిత్రరథ, స్వాతి, అవరోధను లను మువ్వరు కొడుకులు పుట్టిరి. ఆ చిత్రరథునికి నూర్జయందు సమాట్టును, వానికి ¹నుల్కయందు మరీచియు, ఆ మేటికి బిందుమతియందు బిందుమంతుఁ డనువాడును, ఆ బిందుమంతునకు * (సరపు) యందు మధువును, మధువునకు (సుమన స్సనుదానియందు) వీరవ్రతుండును, ఆ వీరవ్రతునకు భోజయందు మన్యు ప్రమన్యు లను నిరువురును, నందు మన్యువునకు సత్యయందు భువనుండును, నతనికి దోషయందుఁ ద్వష్టయు, నా త్వష్టకు విరోచన యందు విరజుం డనువాడును జనించిరి. అంత.

10

క. ఆ విరజున కదయించిరి, భూవినుత! ²విషూచియందుఁ బుత్రశతంబు
న్నావల నొక కన్యకయు, న్నా వేళ సమస్తజనులు హర్షం బందఁ.

11

క. ఘనుఁడు ప్రియవ్రతు వంశం, బునకుం దుద యై విరజుఁడు భూవిభు వంశం
బును దా నలంకరించెను, విను మింద్రావరజుఁ డైన విష్ణుని మాడ్కి.

12

అధ్యాయము - ౧౬

క. అని పలికిన శుకయోగిం, గనుఁగొని యభిమన్యు సుతుఁడు కడు మోదముతో
వనజదళాక్షుని మహిమలు, విని సంతసమంది యనియె వేడుక మఱియు.

13

వ. మునీంద్రా! సూర్యరశ్మి యెందఁకం బ్రవర్తిల్లు, నక్షత్రయుక్తంబు లైన చంద్ర
కిరణంబు లెంతమేరఁ దిరుగు, సంతదూరంబు ప్రియవ్రతుని రథనేమి ఘట్టనలచేత
సప్తద్వీపంబులును, సప్తసముద్రంబులు నయ్యె నని పలికితివి, ఆ ద్వీప సముద్రం
బుల పరిమాణంములు సవిస్తరంబులుగా నెఱింగింపుము. గుణమయంబును, స్థూల
రూపంబును నైన శ్రీహరి శరీరం బగు నీ లోకంబునందు నిలిపిన చిత్తం
బగుణంబును, సూక్ష్మంబును, నాత్మజ్యోతియు, బ్రహ్మంబు నైన వాసుదేవుని
యందు నిల్చుం గావున, ద్వీపవర్షాది విస్తారంబు వినిపింపుము. అనిన శుకయోగిం
డ్రుఁడి ట్లనియె.

14

క. ధరణీవల్లభ! విను శ్రీ, హరి మాయాగుణ విభూతు లగు జలనిధులు
బరఁగిన దీవులు వర్షము, లరయంగాఁ గొలఁది వెట్టు నలవియె! జగతి.

15

ఆ. తెలిసినంతవట్టుఁ దెలిపెద సంక్షేప
మునను జిత్తగించి వినుము దెలియ
ననుచుఁ జెప్పఁ దొడఁగె నభిమన్యుసుతునకు
⁴నింపుగాను శుకమునీంద్రుఁ డిట్లు.

16

1. ఉత్కళ (హ. తం. వా.) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 2. జితారితోక (క. చ. ట) 3. సేను (హ. తం. వా.) 4. రమణితోడ బాదరాయణుండు (చ. ట. త. జ. ద. బ.)

—: శుకయోగివరుం డుపదేశరూపముగాఁ దెలుపు భూగోళస్వరూపాది నిర్ణయము :—

వ. నరేంద్ర! జంబూద్వీపంబు భూపద్మంబునకు మధ్యప్రదేశంబున లక్షయోజనంబుల వెడల్పు, నంతియ నిడుపునుం గలిగి, కమలపత్రంబునుం బోలె వర్తులాకారంబై (నవసహస్రయోజన పరిమితాయామంబు గల) నవవర్షంబులు నష్టమర్యాదాగిరులునుం గలిగి విభక్తంబై యుండు. అందు మధ్యమవర్షం బిలావృత వర్షంబగు. అందు మధ్యప్రదేశంబున సువర్ణమయంబై . 17

క. భూపద్మమునకు మేరువు, దీపించుచుఁ గర్ణికాకృతిని బెం పగుచుం బ్రాప్తై కులగిరిరాజుగఁ, జూపట్టును సురగణాళి చోద్యం బందఁ. 18

సీ. మఱియును ద న్మేరుగిరి లక్షయోజనోన్నత మగుచుండి యా¹ నడిమిదశము విదిత మై పదియాఱువేల యోజనములు నంతియ పాఁతు నై యతిశయిల్లు నా మీఁద విస్తార మరయ ముప్పదిరెండు వేల యోజనముల వెలసియుండు నా గిరి కు త్తరంబందు నీల శ్వేత శృంగపర్వతములు నింగిముట్టి

ఆ. యుండు రెండువేలయోజనంబుల దాఁకఁ బఱువు గలిగి పూర్వ పశ్చిమాయ తంబు దక్షిణోత్తరంబును విస్తార మగుచు మిగుల రమ్య మై నరేంద్ర! 19

వ. ఇట్లు పూర్వపశ్చిమంబుల లవణసాగరాంతంబులై యున్న సీమా పర్వతంబుల యందు నీల శ్వేత శృంగవ త్పర్వతంబులు నిడివినియథాక్రమంబున దశమాంశ న్యూనప్రమాణ యోజనములు గలవిగా నుండు. వీని మధ్యప్రదేశంబున రమ్యక, హిరణ్మయ, కురువర్షంబు లను నామంబులుగల వర్షంబులుండు. వానివిస్తారంబులు నవసహస్రయోజనంబులుగలిగి, లవణసముద్రాంతంబులై క్రమంబున నీలాది పర్వత దీర్ఘ పరిమాణంబుల నుండు. ఇలావృత వర్షంబునకు దక్షిణంబున నిషధ హేమకూట హిమవత్పర్వతంబు లను సీమా పర్వతంబులును, బూర్వపశ్చిమంబులు నిడుపును, దక్షిణోత్తరంబులు విశాలంబును నగుచు, నా నీలాది పర్వతంబులతీరున నుండు. ఆ గిరుల మధ్యప్రదేశంబున కింపురుషవర్ష హరివర్ష భారతవర్షంబు లను నామంబులు గల వర్షంబు లుండు. ఆ యిలావృత వర్షంబునకుఁ బశ్చిమంబున మాల్యవత్పర్వతంబును, బూర్వభాగంబున గంధమాదనంబును, సీమాపర్వతంబులు. పూర్వపశ్చిమంబులు నిడుపును, దక్షిణోత్తరంబులు విశాలంబులు నగుచు నీల

1. నడిమియమ్ము (క.బ.) + “ఉత్తరోత్తరో దశాంశా దధికాం శేన దైర్ఘ్యేన ప్రహసంతి” (16-7)

పర్వత నిషధ పర్వతంబులం గదిసి, ద్విసహస్రయోజనంబుల విస్తారం బై యుండు మాల్యవత్పర్వతంబు పశ్చిమసముద్రాంతంబై కేతుమాలవర్షంబును, గంధమాదన పర్వతంబునకుఁ బూర్వభాగంబున సముద్రాంతం బగుచు భద్రాశ్వ వర్షంబును, మేరువునకుం దూర్పున మందరపర్వతంబును, దక్షిణంబున మేరుమందరపర్వతంబులును, బకమటి పార్శ్వంబుల సుత్తరమునం గుముదపర్వతంబులను నామంబులు గలిగి, యయుతయోజ నోన్నతంబు లై మేరునగం బను మధ్యోన్నత*(మేధి) స్తంభంబునకుం జతుర్ముఖంబుల హస్త స్తంభంబులను బోలియుండు. నా చతుః స్తంభంబులయందును పర్వతశిఖరంబుల వెలుఁగొందు కేతువులునుంబోలె చూత జంబూ కదంబ న్యగ్రోధంబు లను వృక్షరాజంబులు, క్రమంబున నొండొంటికి నేకాదశ శతయోజనాయతంబును, సంతియవిస్తారంబునుం గలిగియుండు. మఱియు నా పర్వతశిఖరంబులఁ గ్రమంబునం బయోమద్విక్షరస మృష్టజలంబులం గలిగి, శతయోజన విస్తారంబు లైన సరోవరంబులు తేజరిల్లు. అందు సుస్నాతు లగు వారలకు యోగైశ్వర్యంబులు స్వభావంబునం గలుగు. మఱియు నందన చైత్ర రథ వైభ్రాజిత సర్వతోభద్రంబు లను నామంబులంగల దేవోద్యానంబు లాపర్వత శిఖరంబుల వెలుఁగొందుచుండు. అందు దేవతాగణంబులు దేవాంగనలం గూడి గంధర్వుల గీతనృత్యంబులు గనుంగొనుచు విహరింతురు.

20

ఉ. మందరపర్వతంబు తుది మామిడిపం డ్లమృతోపమాన మై
మందరశైల¹ శృంగక సమానము లై గిరిమీఁద రాల మా
కంద ఫలామృతంబు గలఁగంబడి జాతీ మహాప్రవాహ మై
యం దరుణోద నామమున నద్భుత మై విలసిల్లు నెంతయు॥

21

చ. కడు మధురంబున² సురభిగంధముచే నరుణప్రకాశత³
వడిగొని మందరాచలము వంతల చెంతల జాతీ యంతలోఁ
దొడి తొడి నా యిలావృతముఁ దోచుచు వింతగఁ బూర్వవాహి యై
²నడుచుఁ దరంగసంతతుల నందఱి నచ్చటఁ జేయు ధన్యుల⁴.

22

ఆ. ఆ నదీజలంబు⁵ లాడిన యచ్చటి
యంబికానుచరుల యంగగంధ
మంది పవనుఁ డంత మనుజేశ ! పదియోజ
నములు సుట్టు పరిమళముల నింపు.

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. శృంగముల మానములై (ట.త.జ.) 2. అదరు (తం.వా.)
నడచుతరంగం॥ సురగణంబుల ధన్యుల జేయుచుండగ॥ (క.ద.) 3. అనినవాలు సుఖలు చటుం
పుణ్ణ శుభము వృద్ధి నొంది దివ్యగంధ మందంద శతయోజనముల బరిమళించు రమణతోడ (క.త.ద.బ.)

ఆ. మేరుమందరముల మీఁద జంబూపలం

బులు మహాగజోపములుగ వ్రాలి

యవిసి యంతఁ ద ద్రసామృతం బల్లన

య మృహానగంబులందుఁ బొడమి.

24

క. అనుపమ మగు జంబూనది, యను పేరను వెలసి లీల నరుగుచు నంతం

ఘనత నిలావృతవర్షము, పనుపడఁ దడుపుచును ధరణిఁ బ్రవహించుఁ దగఁ.

ఉ. ఆ నదిసీటఁ దోఁగి ¹పద నై యటు మృత్తునిలార్క సంగతిఁ

బూని కడుఁ విపాకమునఁ బొందుచు శుద్ధ సువర్ణ ²జాతి జాం

బూనదనామ మొంది సురముఖ్యుల కెల్లను భూషణార్హ మై

మానుగ వన్నె మించి కడు మంచిది యై విలసిల్లు నెంతయుఁ.

26

వ. మఱియు సుపార్శ్వ నగాగ్రంబునందుఁ * (బంచవ్యామ పరీణాహ బంధురంబు)

లగు నైదు మధుధారా ప్రవాహంబులు పంచముఖంబుల వెడలి, సుపార్శ్వ నగ

శృంగంబులం బడి, యిలావృతవర్షంబు పశ్చిమభాగంబుఁ దడుపుచుం బ్రవహించు.

ఆ తేనియ యనుభవించువారల ముఖమారుత సుగంధంబు శతయోజన పర్యం

తంబు పరిమళించు.

27

సీ. కుముదపర్వత శిఖాగ్రమున నుత్పన్న మై కనుపట్టు వటతరు స్కంధములను

నుదయించునట్టి పయో దధి ఘృత మధు గుడ విశిష్టాన్నంబు లొడిక మైన

యంబర శయ్యాస నాభరణాది వస్తువులు గోరికిలు దీర్చుచును గుముద

పర్వతాగ్రంబునఁ బడి యిలావృతవర్షమున జనులకు నెల్ల భోగ్యములను

ఆ. వదల కొసఁగు వారి వశిపలితంబులు

కిదలఁగు స్వేదగంధములును బాయు

మరణభయము ముదిమి బొరయ దెన్నఁడును శీ

తోష్ణబాధ చెందకుండు నధిప !

28

ఆ. దేవదానవులును దివ్యమునీంద్ర గం

ధర్వులాదిగాఁగఁ దగిలి యాశ్ర

యించియుందు రా గిరీంద్రమూలమునందు

హర్షమంది ఘన విహారలీల.

29

1. పదనైదగు మృత్తికలర్క సంస్పృశఁ(ద) పదనందిన మేదినినర్క(బ) 2. కాంతి(క.చ.

ట. డ. ద.) * తా. ప. ప్రతులతో లేదు. + కుముద నిరూఢో య శ్శతవత్కౌనామ వట స్తస్య

స్కంధేభ్యో నీచీనాః పయోదధీ ఘృతమధు గుడాన్నా ద్యంబర శయ్యాసనాభరణోదయ స్సర్వ ఏవ

కామదుఃఖా నదాః (18-19) 3. తొలుగుదవ్వ (హ)

వ. నరేంద్రా! †మేరునగేంద్రంబునకుఁ బూర్వభాగంబున జరత దేవకూటంబులుఁ బశ్చిమంబునం బవనపారియాత్రంబులు నను పర్వతంబులు నాలుగు, నొందొంటికి దక్షిణోత్తరంబుల నష్టాదశసహస్ర యోజనంబుల నిడుపును, బూర్వపశ్చిమంబుల ద్విసహస్రయోజనంబుల వెడల్పును నగుచు దక్షిణంబునఁ గైలాస కరవీరంబులును, ఉత్తరంబునఁ ద్రిశృంగ మకరంబులును నను నామంబులుగల దక్షిణోత్తర పర్వతంబులు నాలుగును, బూర్వపశ్చిమంబుల నష్టాదశసహస్ర యోజనంబుల నిడుపును, దక్షిణోత్తరంబుల ద్విసహస్రయోజనంబుల వెడల్పును నగుచు, నగ్ని పురుషునకుం బ్రదక్షిణం బగుచున్న పరిస్తరణంబుల చందంబున మేరుపునకుం బ్రదక్షిణంబుగా నష్టసగంబులు నిలిచియుండు. మేరుశిఖరంబున దశసహస్రయోజనంబుల నిడుపు, నంతియ విస్తారంబు నగుచు సువర్ణమయం బైన బ్రహ్మపురంబు తేజరిల్లుచుండు. అ పట్టణంబునకు నష్టదిక్కులయందును లోకపాలుర పురంబులుండు.

30

అథ్వామము — ౧౩

క. పరమేష్ఠి పట్టణంబున హరి మున్ను త్రివిక్రమణము లందన్ సర్వేశ్వర చరణాగ్రనఖాహతిఁ బరువడి నూర్ధ్వాండ మంతఁ బగిలె నరేంద్రా! 31

వ. ఇట్లు చరణ నఖస్పర్శంజేసి భేదింపంబడ్డ యూర్ధ్వకటాహ వివరంబువలన నంతః ప్రవేశంబు సేయుచున్న బాహ్యజలధార శ్రీహరి పాదస్పర్శం జేయుచుం జనుదెంచి, సకలలోకజనంబుల దురితంబులు వాపుచు ¹భగవత్పది యను పేరం దేజరిల్లు. దీర్ఘ కాలంబు స్వర్గంబున విహరింపుచు విష్ణుపదంబున నుత్తానపాద పుత్రుండునుం, బరమభాగవతుండు నైన ద్రువుండు తనకులదేవతయైన శ్రీహరి పాదోదకంబు ప్రతిదినంబును భక్తియోగంబున నిమీలితనేత్రుండై, యానంద బాష్పంబుల రోమాంచితగాత్రుండై యత్యాదరంబున నేడును శిరంబున ధరియింపుచు నున్నవాడు. అతనికి నధోభాగంబున నుండు మండలాధిపతులైన సప్తర్షులును హరి పాదోదక ప్రభావంబు నెఱింగి (తాము పొందు) తపస్సిద్ధి యాకాశ గంగాజలంబుల స్నాతులగుటయే యని సర్వభూతాంతర్యామి యగు నీశ్వరునియందు భక్తి నలిపి, యితర పదార్థాపేక్ష నేయక మోక్షార్థి ముక్తిమార్గంబు బహుమానంబు నేయుతెఱంగున బహుమాన యుక్తంబుగాఁ దమ జటాజూటంబులయందు నేడును ధరియింపుచుండుదురు.

32

† కురంగ కురర కుసుంభ వైకంకత త్రికూట శిఖర పతంగ దువక నిషధ శితివాస కపిల శంఖాదులైన పర్వతంబులు మేరుపర్వత కర్ణికకుఁ గేసరంబులై పరివేష్టించియుండు. (తం. వా.)

1. భగవత్పాది (హ. తం. వా.)

సీ. అంత నసంఖ్యంబు లైన దివ్యవిమాన సంకులంబులను విశాల మైన
దేవమార్గంబున దిగివచ్చి చంద్రమండలముఁ దోచుచు మేరునగ శిఖాగ్ర
మునను నా బ్రహ్మదేవుని పట్టణమునకు వచ్చి యందులఁ జతుర్ద్వారములను
వరుసతో దీర్ఘ ప్రవాహంబు లగుచును బ్రవహించి యమలప్రభావములను

ఆ. నరుగు లవణసాగరాంతంబులుగ నాల్గు

మోములందు †నాల్గునామములను

దన్నుఁ గన్నవారిఁ దనవారిఁ దోఁగిన

వారి కెల్ల నమృతవారి యగుచు.

33

వ. అందు సీత యనుపేర వినుతి వొందిన య మృహానదీ ప్రవాహంబు బ్రహ్మానదన
పూర్వద్వారంబున వెడలి, కేసరావలయంబుం దడుపుచు గంధమాదనాద్రికిం
జని, భద్రాశ్వవర్షంబుం బాలనంబునేయుచుఁ బూర్వ లవణసాగరంబునం
బ్రవేశించు. చక్షు వనుపేరఁ దేజరిల్లెడు దీర్ఘప్రవాహంబు పశ్చిమద్వారంబున
వెడలి, మాల్యవత్పర్వతంబునం బడి, కేతుమాలవర్షంబుఁ బవిత్రంబునేయుచుఁ
బశ్చిమ లవణార్జ్వలంబునం గలయు. భద్ర యనుపేర వెలుఁగొందిన యతుల
ప్రవాహం బుత్తరద్వారంబున వెడలి, కుముద నీల శ్వేతాఖ్య పర్వతశిఖరంబుల
గ్రమంబునఁ బ్రవహింపుచు శృంగనగంబునకుం జని, మానసోత్తరంబులగు కురు
భూములఁ బవిత్రంబునేయుచు నుత్తర లవణసాగరంబుఁ జేరు. ఆలకనంద యని
ప్రఖ్యాతిగాంచిన య మృహానదీ ప్రవాహంబు బ్రహ్మానదన దక్షిణద్వారంబున
వెడలి, యత్యంత దుర్గమంబు లైన భూధరంబులఁ గవచి, హేమకూట హిమ
కూట నగరంబుల నుత్తరించి, యతివేగంబునఁ * (గర్మక్షేత్రం) బగు భారత
వర్షంబుఁ బావనంబు నేయుచు దక్షిణ లవణాంబుధిం గలయు.

34

సీ. జగతిలో మేరు వాదిగఁ బర్వతములకుఁ బుత్రిక లైనట్టి పుణ్యతీర్థ
ములు వేలసంఖ్యలు గలవు జంబూద్వీప మందు భారతవర్ష మరయఁ గర్మ
భూమి; తక్కినవర్షముల దివంబుననుండి భువికి వచ్చినవారు పుణ్యశేష
ములు భజింపుచు నుండు భూస్వర్గ మనఁదగు నా వర్షమున నుండునట్టి వార

ఆ. లయుతసంఖ్య వత్సరాయువు లయుత మా

తంగబలులు దేవతాసమాను

లతుల వజ్రదేహు లధిక ప్రమోదితు

లప్రమత్తు లార్కు లనఘు లధిప!

35

† 'చతుర్భుజామి శృత్యుర్జి మభిన్యంచంతీ, నదనదీ పతిమేవాభి విశతి సీతాలక' నందా
చతుర్భుద్రేతి' (మూలము 17-6)

వ. మఱియును సురతసుఖానందంబున మోక్షంబు నైననుం గైకొనక +నక్క
ప్రసూతు లగుచు ననవరతంబును ద్రేతాయుగకాలంబునుం గలిగి ప్రవర్తింతురు.
ఈ యష్టవర్షంబులయందును దేవతాగణంబులు తమ భృత్యవర్గంబు లత్కువ
చారంబులు నేయుచుండ, నెల్ల ఋతువులయందుం గిసలయకునుమ ఫల భరితంబు
లైన సంతాదుల శోభితంబు లగు వనంబులం గల వర్ష విధి గిరిద్రోణులయందును,
గమలామోదితంబు లగు రాజహంస కలహంసలు గల సరోవరంబులయందును
జలకుక్కుట కారండవ సారస వినోదంబులు గలిగి, మత్తాళి యుంకృతి మనోహ
రంబు లై నానావిధంబు లైన కొలంకులయందును దేవాంగనల కామోద్రేక
జంబు లైన విలాస లీలా విలోకనంబులం దివియంబడిన మనోదృష్టులు గల దేవ
గణంబులు విచిత్రవినోదంబులం దగిలి యిచ్చావిహారంబులు నలుపుచుండుదురు. 36

క. ఈ నవవర్షంబులయం, దా నారాయణుడు వచ్చి యనవరతము లో
కానుగ్రహమునకై ను, జ్ఞానం బీడలచి లీలఁ జరియించుఁ దగఁ. 37

సీ. వసుధ నిలావృత వర్షాధిపతి యైన పురహరుం డా వర్షమున వనంబు
నందు నుండుటకు నా యంబికా శాపవశంబున నా వనస్థలమునందు
నెవ్వరు వచ్చిన నింతు లై యుండు రా వనమందుఁ బార్వతి యనుదినంబు
నంగనాజన సహస్రార్బుదంబుల తోడ నసమలోచనుఁ గొల్చు నతులభక్తి

అ. *నట్టి శివునిఁ గోరి యా యిలావృతవర్ష
మునఁ జరించు జనులు మోదమునను
గదిసి త త్రృకాశకము లైన మంత్ర తం
త్రములఁ బూజఁ జేసి తలఁతు రెపుడు. 38

అధ్యాయము—౧౮

క. భద్రాశ్వ వర్షమందుల, భద్రశ్రవుఁ డనెడి పేరఁ బరఁగుచుఁ దవనీ
యాద్రినమ దై ర్యుఁ డగుచు న, ముద్రాంతం బైన జగతిఁ బొలుపుగ నేలుఁ.

క. ఆ సరవరునకుఁ బ్రియతముఁ, డైన హయగ్రీవమూర్తి ననవరతంబుఁ
ధ్యాన స్తోత్ర జపాను, స్థానాదులఁ జేసి సజ్జను లంతఁ. 40

+ “ఏకగర్భ కళత్రాణాం” (17-18)

“ఏకవర్ష శేషే ఆయుషి ధృత ఏకో గర్భోయైః తావశాని కళత్రాణి యేషాం” (వ్యా)

* ‘హ’ ప్రతిలో, అధోభాగమున ఈ క్రింది వాక్య మున్నది.

ఈ ఘట్టము మొదలుకొని యాయా వర్షములయందు వర్షాధిదేవతల నారాధించెడు వాక్యపాసిం
చెడు మంత్రములాంధ్రంబున విడువఁబడియున్నవి. వానిని సంస్కృత భాగవతముఁజూచి తెలిసికోవలెను.

• “భద్రశ్రవామ ధర్మసుతః” (18-1)

ఆ. త త్రప్తకాశకృ త్రప్తదాన మంత్రార్థ సం

సిద్ధిఁ జేసి ముక్తిఁ జెంది రప్పు
డట్టి వర్షమందు నా హయగ్రీవునిఁ
దలఁచి కొలిచి మిగుల ధన్యులగుచు.

41

సీ. హరి వర్షపతి యైన నరహరి ననిశంబు నందున్న జనులు మహాత్ములై న
దైత్య దానవకులౌ తములు ప్రహ్లాదాది ¹వృద్ధులఁ గూడి సంప్రీతితోడ
నుస్సాతు లై భక్తిఁ జూపుచునుందురు రమ్య దుకూలాంబరములు దాల్చి
త త్రప్తకాశక మంత్ర తంత్ర జప స్తోత్ర పాఠక ధ్యాన తపః ప్రధాన

తే. మైన సత్పూజలను జేసి యచలబుద్ధి
శ్రీనృసింహునిఁ జేరి పూజించి యతని
కరుణ నొందుచు నతుల ప్రకాశు లగుచు
భుక్తిముక్తులఁ గైకొండ్రు భూపవర్య!

42

వ. మఱియుఁ గేతుమాలవర్షంబునందు భగవంతుండు శ్రీదేవికి సంతోషంబు నొనఁగు
టకుఁ గామదేవరూపంబున నుండు. ఆ మృహాపురుషుని యుత్తర తేజః ప్రకాశం
బునఁ బ్రజాపతి²దుహిత లగు రాత్ర్యధిదేవతల గర్భంబులు సంవత్సరాంతంబున
నిర్జీవంబులై స్రవించు. ఆ కామదేవుండును దన గతివిలాస లీలావలోకన సుందర
భూమండల సుభగవదనారవింద కాంతులంజేసి శ్రీరమాదేవిని రమియింపం
జేయు. భగవన్మాయారూపిణి యగు శ్రీదేవియుఁ, బ్రజాపతి పుత్రుకలును,
బుత్రులునైన *రాత్రింబగళ్ళం గూడి, కామదేవ స్తోత్రపాఠక పూజా ధ్యానాదులం
బూజింపుచుండునంత.

43

క. విమలమతిఁ జిత్తగింపుము, రమణీయంబైన విమల రమ్యక మను వ
ర్షమునకు నధిదేవత దా, నమరంగా మత్స్యరూపమగు హరి దలఁపఁ.

44

ఆ. అట్టి వర్షమునకు నధిపతి యగుచున్న
మనువు పుత్ర పౌత్ర మంత్రవరులఁ
గూడి మత్స్యమైన కుంభినీధరుఁ జిత్త
మతుల భక్తియుక్తి హత్తఁ గొలుచు.

45

1. పెద్దల (క.పా.బ.) 2. దుహితలునునగు అహారాత్రాద్యధిపతుల గర్భంబులు (క.ద.)

* రాత్రిలం బగళ్ళకొ (రం. పా.)

ఆ. త త్రప్తకాశకృ త్రప్తధానమంత్ర స్తోత్ర
ములను ధర్మకర్మములను హోమ
ములను జనులు నేసి పుణ్యులై భుక్తిము
క్తులను బొందుచుండు రెలమితోడ.

46

క. వినుము హిరణ్మయవర్షం, బునకుం గూర్మావతారమును దాల్చిన యా
వనజోదరుఁ డధిదేవత, యనఘుఁడు పితృపతి మహాత్ముఁ డర్యముఁడు నృపా!

క. ఆ వర్ష మందు నర్యముఁ, డావర్ష జనంబుఁ గూడి హరిఁ జిత్తములో
భావించి సంస్తవంబులు, గావింపుచు భుక్తి ముక్తి గాంచుఁ గడంక.

48

అధ్యాయము — ౧౯

క. † ఉత్తర కురుభూములకును, హత్తుకొని వరాహదేహుఁ డధిపతియైన
సత్తుగ భూనతి యతని, జిత్తములో నిలిపి పూజనేయుచునుండు.

49

క. అరయఁగ సీతాలక్ష్మణ. పరివృతుఁ డై వచ్చి రామభద్రుఁడు గడిమిం
బరఁగు నధిదేవతగఁ గిం, పురుష మహావర్ష మునకు భూపవరేణ్య !

50

ఆ. అట్టి రామభద్రు నంజనీసుతుఁడు కిం
పురుషగణముఁ గూడి పూజచేసి
త త్రప్తకాశక ప్రధానమంత్ర స్తోత్ర
పఠనములను దగ నుపాస్తి నేయు.

51

సీ. భారతవర్షాధిపతి యగు బదరికాశ్రమమున నున్న నారాయణుండు
భూనాథ ! యా మహాత్ముని నారదాదుల భారతవర్షంబు ప్రజలుఁ బ్రేమఁ
బాయక చేరి యుపాస్తి నేయుచు సాంఖ్య యోగంబు నుపదేశ ముచితవృత్త
నంది యందఱును గృతార్థులై యట్టి నారాయణదేవు నారాధనంబు

ఆ. చేసి యాత్మఁ జాలఁ జింతించి త త్రప్తకా
శకము లైన మంత్రనం స్తవములఁ
బూజఁ జేసి ముక్తిఁ బొందుచు నుండుదు
రచల మైన భక్తి ననుదినంబు.

52

1. గాంతురతని కైవల్యంబున్ (హ)

† ఈ పద్యము (హ) లో లేదు. దీని తరువాత

క. ఆ వర్ష మందులను బ్రజ, లా విపుల వరాహమూర్తి నరవరతంబున్
నేవింది కొలిచి సంస్తుతిఁ, గావించుచుఁ గాంతు రంతఁ గైవల్యంబున్.
అను పద్యము (తం. వా.) లలోఁ గలదు. మూలమునను గలదు.

క. భారత వర్షమునందుల, సారాంశము లైన పుణ్యకైలంబులు గం

భీర ప్రవాహములు గల, వారయ నెఱిగింతు వాని నవనీనాథా !

53

వ. మలయపర్వతమును, మంగళప్రస్థమును, మైనాకంబును, ద్రికూటంబును, ఋషభ పర్వతంబును, గూటరమును, గోల్లమును, సహ్యాపర్వతంబును, వేదగిరియును, ఋష్యమూక పర్వతమును, శ్రీకైలంబును, వేంకటాద్రియును, మహేంద్రంబును, వారిధరంబును, వింధ్యపర్వతంబును, శుక్తిమత్పర్వతంబును, ఋషీగిరియును, బారియాత్రంబును, ద్రోణపర్వతంబును, జిత్రకూటంబును, గోవర్ధనాద్రియును, రైవతకంబును, గుకుంభంబును, నీలగిరియును, గాకముఖంబును, నింద్రకీలంబును, రామగిరియు నాదిగాఁ గల పుణ్యపర్వతంబు లనేకంబులు గలవు. ఆ పర్వత పుత్రిక లైన చంద్రపటయును, దామ్రపర్ణియు, నవబోదయును, గృతమాలయు, వైహాయసియును, గావేరియు, వేణీయును, బయస్వినీయును, బయోదయు, శర్కరావర్తయును, దుంగభద్రయును, గృష్ణవేణీయు, భీమరథియును, గోదావరియు, నిర్వింధ్యయును, బయోష్ణయును, దాపియు, రేవానదియు, శిలానదియు, సురసయును, జర్మణ్యతియు, వేదస్పృతియు, ఋషికుల్యయును, ద్రిసమయును, గౌళికియు, మందాకినియు, యమునయు, సరస్వతియు, దృషద్వతియు, గోమతియు, సరయువును, భోగవతియు, సుషమయు, శతద్రువును, జంద్రభాగయును, మరుద్వృథయు, వితస్తయు, నసిక్నియు, విశ్వయు, నను నీ మహానదులును, నర్మద, సింధువు, శోణ యను నదంబులును నయిన మహాప్రవాహంబు లీ భారతవర్షంబునం గలవు. అందు సుస్నాతులైన మానవులు ముక్తిం జెందుదురు. మఱియు నీ భారతవర్షంబున జన్మించిన పురుషులు శుక్ల లోహిత కృష్ణవర్ణ రూపంబు లగు త్రివిధకర్మంబులం జేసి క్రమంబుగ దేవ మనుష్య సరకగతులను త్రివిధగతులఁ బొందుదురు, వినుము. రాగద్వేషాది కూన్యుడును (నవాజ్మానస గోచరుడును, ననాధారుండు నగు శ్రీవాసుదేవమూర్తి యందుఁ జిత్తంబు నిలిపి భక్తియోగంబున నారాధించెడు మహాత్ము లవిద్యా గ్రంథివహనంబు గావించుటం జేసి పరమభాగవతోత్తములు పొందెడు సుత్తమగతినిం జెందుదురు. తావున భారతవర్షంబు మిగుల సుత్తమం బని) మహాపురుషు లిట్లు స్తుతింపుచుండుదురు.

ఉ. భారతవర్ష జంతువుల భాగ్యము లేమని చెప్పవచ్చు ! నీ

భారతవర్ష మందు హరి వల్మీకు బుట్టుచు జీవకోటికిం

ధీరతతోడఁ బత్వ ముపదేశము నేయుచుఁ జెల్మిసేయుచు

న్నారయ బాంధవాకృతిఁ గృతార్థులఁ జేయుచునుండు నెంతయు॥.

54

- క. తన జన్మకర్మములనుం, గొనియాడెడివారి కెల్లఁ గోరిన వెల్లఁ
దనియఁగ నొసఁగుచు మోక్షం, బనయముఁ గృపనేయుఁ గృష్ణుఁ డవసీనాథా!
- వ. ఇట్లు భారతవర్షంబునందుల జనంబులకు నెద్దియు నసాధ్యంబు లేదు. నారాయణ స్మరణంబు సకల దురితంబుల నడంచు. తన్నామస్మరణ రహితంబులై న యజ్ఞ తపో దానాదులు దురితంబుల నడంపలేవు. బ్రహ్మకల్పాంతంబు బ్రతికెడి యితర స్థానంబునం బునర్జన్మభయంబున భీతిల్లుచు నుండుటకన్న, భారతవర్షంబు నందు క్షణమాత్రంబు మనంబున సర్వసంగ పరిత్యాగంబు చేసిన పురుషశ్రేష్ఠునకు శ్రీమన్నారాయణ పదప్రాప్తి యతిసులభంబుగ సంభవించు. కావున నట్టి యుత్తమ మగు నీ భారతవర్షంబై కొరుచుండుదురు. మఱియు నెక్కడ వై కుంతుని కథావాసన లేకుండు, నే దేశంబున సత్పురుషులైన పరమభాగ వతులు లేకుండుదు, రే భూమిని యజ్ఞేశ్వరుని మహోత్సవంబులు లేకయుండు నది సురేంద్రలోకం బైన నుండం దగదు. జ్ఞానానుష్ఠాన ద్రవ్య కలాపంబుచేత మనుష్యజాతిం బొంది, తపంబున ముక్తిం బొందకుండెనేని, మృగంబుల మాడ్కి నతండు దనకుం దానె బంధనంబు నొందు. భారతవర్షంబు నందుఁ బ్రజలచేత శ్రద్ధాయుక్తంబుగా ననుష్ఠింపబడ్డ యజ్ఞంబులయందు వేల్వంబడ్డ హవిస్సులను బెక్కునామంబులం బుండరీకాక్షం డంది, తనమీది భక్తి యధికంబుగాఁ జేయు. అట్టి భారతవర్షంబునందలి ప్రజల మీదం గరుణించి (సర్వేశ్వరుం) డిహ పర సౌఖ్యంబుల నొసఁగుచుండు. జంబూద్వీపంబున సగరాత్మజు లక్ష్మమేధాశ్వంబు నన్వేషింపఁ బూని భూఖననంబు నేయుటంజేసి స్వర్ణప్రస్థ, చంద్రశుక్ల, ఆవర్తన, రమణక, మందేహారుణ, పాంచజన్య, సింహళ, లంక లను నెనిమిది యుపద్వీపంబులు గలిగె.

57

అధ్యాయము - ౨౦

- సీ. లక్షయోజనముల లవణాబ్ధి పరివృత మగుచు జంబూద్వీప మతిశయిల్లు
విను రెండులక్షలు విస్తృతముగను బ్లక్షద్వీప మిఱురసాబ్ధితేత
నావృత మై యుండు నారూఢముగ నందు వృక్షంబు స్లక్షంబు విదితముగను
దనరు నా ద్వీపంబు తరునామ మహిమచే మిగులఁ బ్లక్షం బన మించి రహిని
- ఆ. నందు సంచరించునట్టివారల కగ్ని
దేవుఁ డమరు నాదిదేవతయుఁగ
నందులోన నా ప్రియవ్రత సుతుఁ డగు
నిధృజిహ్వాఁ డను మహివరుండు.

58

వ. సరేంద్రా! యీ యిద్మజిహ్వం డా స్లక్షదీప్వంబు నేడు వర్షంబులుగ విభజించి
యందు నా వర్షనామధారులుగా నుండు తన పుత్రు లగు శివ, యశస్య,
సుభద్ర, శాంత, క్షేమ, అభయ, అమృతు లనియెడు నేడుగుర నేడువర్షంబుల
కధిపతులం గావించి, చపంబునకుం జనియె. ఆ వర్షంబులయందు మణికూట,
వజ్రకూట, ఇంద్రసేన, జ్యోతిష్మ, ధూమ్రవర్ణ, హిరణ్యగ్రీవ, మేఘమాల లను
నామంబులం గల సప్త కులపర్వతంబులును, అరుణయు, నృమణయు, సంగిర
సియు, సావిత్రియు, సుప్రభాతయు, ఋతంభరయు, సత్యంభరయు, నన సప్త
మహానదులును, నా నదులయందు స్నాతు లగుచు గతపాపు లైన హంస,
పతంగ, గోర్ధాయన, సత్యాంగు లను నామంబులు గల చాతుర్వర్ణ్యంబును
గలిగియుండు. అందుఁ బురుషులు సహస్రవత్సర జీవులును, దేవతాసములును.
దృష్టిమాత్రంబునఁ గ్లమ స్వేదాది రహితం బగు నపత్యోత్పాదనంబు గలవారలు
నగుచు వేదత్రయాత్మకుండును, స్వర్గద్వారభూతుండును భగవత్స్వరూపియు
నగు సూర్యుని వేదత్రయమున నేవించుదురు. స్లక్షదీప్వం బాదిగా మీఁదటి దీప్వ
పంచకమందలి పురుషులకు నాయు రింద్రియ పటత్వంబులును, తేజో బలంబు
లును, దోడనె జనియింపుచుండు.

59

క. స్లక్షదీప్వము ద్విగుణిత, లక్షక్షరసాబ్ధి సుట్టి రా విలసిల్లు
న్నిక్షరసోద ద్విగుణం, బక్షయముగ శాల్మలీమహాదీప్వ మిలక.

60

వ. అందు శాల్మలీవృక్షంబు స్లక్షయామం బై తేజరిల్లు. (ఆ వృక్షరాజంబునకు
నదోభాగంబున) పతత్రిరాజుగా నుండు గరుత్మతుండు నిలుకడగా వసించు.
శాల్మలీవృక్షంబుపేర నా దీప్వంబు శాల్మలీ దీప్వం బన విలసిల్లు. ఆ దీప్వపతియైన
(ప్రియవ్రతాత్మజుం డగు) యజ్ఞబాహువు తనపుత్రు లగు సురోచన, సౌమనస్య,
రమణక, దేవబర్హ, పారిబర్హ, ఆప్యాయన, అభిజ్ఞాతు లనియెడు వారిపేర
నేడు వర్షంబుల నేర్పఱిచి యీ వర్షంబులయం దేడ్చువరఁగుమారుల నభిషిక్తులం
జేసె. ఆ వర్షంబులయందు స్వరస, శతశృంగ, వామదేవ, కుముద, ముకుంద,
పుష్పవర్ణ, శతశ్రుతు లను పర్వత సప్తకంబును, అనుమతియు, సినివాలియు,
సరస్వతియు, గుహువును, రజనియు, నందయు, రాకయు నగు సప్తమహా
నదులును గలవు. అందు శ్రుతధర, విద్యాధర, వసుంధర, ఇధృధర సంజ్ఞా లగు
నా వర్ష పురుషులు భగవత్స్వరూపుండును, వేదమయుండును, నాత్మస్వరూపుండు
నగు సోముని వేదమంత్రంబులచేత నారాధించుదురు. ఆ దీప్వంబు లక్షచతుష్టయ
పరిమితి యోజన విస్తృతమైన సురాసముద్రముచే నావృతమై తేజరిల్లు. అందు.

1. దృష్టిమాత్ర గర్భోత్పత్తఃకరుడు (క.చ.ట.) 2. అజని (హ) 'సరస్వతీకుహారజని సం

సీ. భూనాథ! యా సురాంభోధికిఁ జుట్టుగా నుండు కుశద్వీప ముర్విమీదఁ
దోరమై తా ద్వివతుర్లక్ష యోజనంబులను విస్తార మై పొలుపు మిగులు
నందుఁ గుళస్తంభ మనిశంబు దేవతాకల్పితం బై నట్టి కాంతిచేత
దిక్కులు వెలిగించు ద్వీపంబునకుఁ దన పేరను సత్కిర్తి పెంపునేయు

తే. నట్టి దీవికి నధిపతి యగు ప్రియవ్ర
తాత్మజుండు హిరణ్య రేతసుఁడనం ద
నరెడి భూపతి దన సుత నామములను
వర్షములు నేనె నత్యంత హర్ష మునను.

62

వ. ఇట్లు హిరణ్యరేతసుఁడు వసుదాన, దృఢరుచి, నాభి, గుప్త, సత్యవ్రత, విప్ర,
వామదేవు లను నామంబులు గల పుత్రుల నామంబుల సప్తవర్షంబులం గావించి,
యా కుమారుల నందు నిలిపి, తాను దపంబునకుం జనియె. ఆ వర్షంబునందు
బ్రథు, చతుశ్శృంగ, కపిల, చిత్రకూట, దేవానీక, ఊర్ధ్వరోమ, ద్రవిణంబు లను
నామంబులు గల సప్తగిరులును, రసకుల్యయు, మధుకుల్యయు, శ్రుతవిందయు,
మిత్రవిందయు, దేవగర్భయు, ఘృతచ్యుతయు, మంత్రమాలయు నను సప్త
మహానదులును గలవు. ఆ నదీజలంబులఁ గృతమజ్జనులగుచు భగవంతుం డగు
యజ్ఞ పురుషునిఁ గుళల, కోవిద, అభియుక్త, కులక సంజ్ఞలు గల వర్షపురుషు
లారాధింపుచుందురు.

63

సీ. ఆ కుశద్వీపంబు నరికట్టుకొని యుండు నెనిమిదిలక్షల ఘనఘృతాబ్ధి
యా ఘృతసాగరం బవ్వల షోడశలక్ష యోజనముల లలిత మగుచు
నుండుఁ గ్రౌంచద్వీప ముర్వీశ! యందు మధ్యప్రదేశంబున నట్టి దీవి
పేరుగాఁ దనపేరి బెద్దగాఁ జేసిన క్రౌంచాద్రి గల దా నగంబు మున్ను

ఆ. షణ్ముఖుండు దివ్యశరమున ఘననితం
బంబు ¹దూయనేయఁ బాలవెల్లి
గరిమఁ దడుపుచుండు వరుణుండు రక్షింప
నందు మిగుల భయము నొందకుండె.

64

వ. నరేంద్రా! యా క్రౌంచద్వీపపతి యగు ఘృతపృష్ఠుండు దన కుమారుల నా
పేళ్ళుగల యామోద, మధువహ, మేఘస్పష్ట, సుదామ, ఋషిజ్య, రోహితార్ణ,
వనస్పతు లను వర్షంబుల కభిషిక్తులం జేసి వరమ కళ్యాణగుణయుక్తుం డైన
శ్రీహరి చరణారవిందంబులు నేవింపుచుం దపంబునకుం జనియె. ఆ వర్షంబుల

1. గాడనేయ (క. చ. ట.)

యందు శుక్ల, వర్ధమాన, భోజన, ఉపబర్హణ, అనంద, నందన, సర్వతోభద్రములను సప్తసీమా పర్వతంబులును, అభయయు, అమృతౌఘయు, ఆర్యకయు, తీర్థవతియు, తృప్తిరూపయు, పవిత్రవతియు, శుక్లయు నను సప్తనదులును గలవు. అందుల పవిత్రోదకంబు లనుభవింపుచు గురు, ఋషభ, ద్రవిణక, దేవక సంజ్ఞలు గలిగి, వరుణదేవుని నుదకాంజులం బూజించుచున్న చాతుర్వర్ణ్యంబుండు.

65

సీ. జగదీశ ! వినుము క్రౌంచద్వీపమును జుట్టియుండు షోడశలక్ష యోజనముల విస్తార మై పాలవెల్లి యందునను శాకద్వీప మతుల ప్రకాశ మొందు దండి మై ముప్పది రెండులక్షల యోజనముల విస్తార మై యమరియుండు నందున శాకవృక్షమోద మా ద్వీపమును సుగంధంబునఁ బెనఁగఁ జేసి

తే. యంతఁ దనపేర దీని ప్రఖ్యాత మగుటఁ
జేసి యందున మిగులఁ బ్రసిద్ధి కెక్కె
నందు మేధాతిథియుఁ గర్త యగుచు నుండెఁ
దవిలి వేడుకఁ దనదు నందనులఁ జూచి.

66

ప. మఱియు నా ప్రియవ్రతపుత్రుం డైన మేధాతిథి తన పుత్రుల పేరం గల పురోజన, మనోజన, వేపమాన, ధూమ్రానీక, చిత్రరథ, బహురూప, విశ్వచారములను సంజ్ఞలు గల సప్తవర్షంబులయందు వారలకుఁ బట్టంబు గట్టి, శ్రీహరి పాదసేవచేయుచుఁ దపోవనంబునకుం జనియె. ఆ శాకద్వీపంబునందు ఈశాన, ఉరుశృంగ, బలభద్ర, శతకేసర, సహస్రస్రోతో, దేవపాల, మహానసము లను సీమాగిరులును, అనఘ, ఆయుర్ద, ఉభయసృష్టి, అపరాజిత, పంచపరి, సహస్రసృతి, నిజధృతి యను సప్త నదులును గలవు. ఆ నదీజలంబు లుపయోగించి, యచ్చటి వారలు ప్రాణాయామంబు నేసి, విధ్వస్త రజస్తమోగుణులై పరమ సమాధిని వాయురూపం బైన భగవంతుని నేవింతురు. ఋతవ్రత, సత్యవ్రత, దానవ్రత, సువ్రత నామంబులు గల చాతుర్వర్ణ్యం బందుఁ గలిగియుండు. 67

సీ. అట్టి శాకద్వీప మరికట్టి త త్రృమాణంబున దధిసముద్రంబు వెలుఁగు నందుకుఁ బరివృతం బై పుష్కరద్వీప మిలఁ జతుష్టష్టి లక్షల విశాల మ మృహద్వీపమం దయుత కాంచన పత్రములు గల్గి కమలగర్భునకు నాననం బగు పంకేరుహం బుండు నా ద్వీపమధ్యంబునను నొక్క మానసోత్త

ఆ. రం బనంగఁ బర్వతం బుండుఁ దనకుఁ బూ
ర్వాపరముల నుండునట్టి వర్ష
ములకు రెంటి కిట్లు నిలిచిన మర్యాద
నగ మనంగఁ జాలఁ బొగడ నెగడి.

68

వ. ఇట్లు దనకు లోపలి వెలుపలి వర్షంబులు రెంటికి మర్యాదాచలంబునుం బోలి
యున్న మానసోత్తర పర్వతం బయుత యోజన విస్తారంబును, నంతియ యొన్న
త్యంబునుం గలిగియుండు. ఆ నగంబునకు నలుదిక్కుల యందును నాలుగు లోక
పాలుర పురంబులుండు. ఆ మానసోత్తర పర్వతంబు తుద సూర్యరథచక్రంబు
సంవత్సరాత్మకం బై యహోరాత్రంబులయందు మేరుప్రదక్షిణంబు నేయు. అందు
నా పుష్కర ద్వీపాధిపతి యగు వీతిహోత్రుండు రమణక, ధాతక నామంబులు
గల పుత్రుల నిరుపుర వర్షద్వయంబునందు నభిషిక్తులం జేసి, తాను పూర్వజు
లేగిన తెఱంగున భగవత్కర్మశీలుం డగుచుఁ దపంబునకుం జనియె. అంత. 69

క. మనుజేశ్వర! యా వర్షంబున నెప్పుడు సంచరించు పురుషులు పద్మా
సనుఁ దగ సకర్మకారా. ధన నేయుదు రచలబుద్ధి తాత్పర్యమున॥.

70

క. ధరణీవల్లభ! విను పు, ప్శ్కర మను ద్వీపమున లేరు చాతుర్వర్ణ్యుల్
పరఁగఁగ¹నెక్కువ తక్కువ, ²తెఱుంగక సము లగుచు నుండు రెల్ల జనంబుల్. 71

వ. మఱియు నా పుష్కరద్వీపంబు చతుష్షష్టి లక్షల యోజనవిస్తారం బై న శుద్ధోదక
సముద్రముద్రితం బగుచుండు. అవ్వల లోకాలోకపర్వతం బుండు. శుద్ధోదక
సముద్ర లోకాలోకపర్వతంబుల నడుమ రెండు కోట్ల యోజనవిస్తారంబై న నిర్జన
³(కాంచన) భూమి * (దర్పణోదర సమానం బై, దేవతావాస యోగ్యంబుగా
నుండు.) ఆ భూమిం జేరిన పదార్థంబు మరలఁ బొంద నశక్యంబుగా నుండు.
అటమీఁద లోకాలోకపర్వతం బెనిమిదికోట్ల యోజనంబులు. సువర్ణ భూమియు
⁴సూర్యాదిద్రువాంతంబు లగు జ్యోతిర్గణంబులు మధ్యంబున నుండుటం జేసి
⁵లోకాలోకపర్వతం బనఁదగి యుండు. పంచాశత్కోటి (యోజనవిస్తృతం బగు)
భూమండల (మానంబునకుఁ దురీయాంశ ప్రమాణంబు గల) లోకాలోక పర్వ
తంబు మీఁద నఖిల జగద్గురువగు ⁶బ్రహ్మచేతఁ (జతుర్దిశలయందు) ఋషభ,

1. భేదములేక॥ (హ) 2. నరనర సములగుదు రందు సకలజనంబుల్ (హ. తం. వా.) 3. నిర్జన
భూమి (హ. తం. వా.) 4. గ్రహతేజోంధతమో మధ్యంబున నుండుటంజేసి (క. చ. ట. త. ద. చ. బ.)
5. చక్రవాళ పర్వతంబు నాబడు (ట. జ. ద. బ.) 6. బ్రహ్మచేత నిర్మితంబైన దిక్పాలుర పురంబులును
దిక్పాల సమేతంబైన పట్టణంబులు నాల్గును (చ. ట. ద. ద. బ.) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

పుష్కరచూడ, వామన, అపరాజిత సంజ్ఞలం గల దిగ్గజంబులు నాలుగును లోక
రక్షణార్థంబు నిర్మితం బై యుండు. మఱియును, 72

సీ. తనదు విభూతు లై తనరిన యా దేవబృంద తేజ శ్శౌర్య బృంహణార్థ
మై భగవంతుండు నాదిదేవుండును నై న జగద్గురుం డచ్యుతుండు
సరిలేని ధర్మవిజ్ఞాన వైరాగ్యాదు లై న విభూతుల నలరియున్న
యట్టి విష్వక్సేనుఁ డాదిగా వెలుఁగు పార్షదులతోఁ గూడి ప్రళయమైన

తే. నిజ వరాయుధ దోర్దండ నిత్య సత్త్వఁ
డగుచు నా పర్వతంబుపై నఖిలలోక
రక్షణార్థంబు కల్పపర్వంత మతఁడు
యోగమాయా ¹పరీతుఁ డై యొప్పుచుండు. 73

వ. ఇట్లు వివిధ మంత్రగోపనార్థం బా నగాగ్రంబున నున్న భగవంతునికిఁ దక్కు
లోకాలోకపర్వతంబునకు నవ్వల నొరులకు సంవరింప నశక్యం బై యుండు.
బ్రహ్మాండంబునకు సూర్యుండు మధ్యగతుం డై యుండు. ఆ సూర్యునకు నుభయ
పక్షంబులయందు నిరువదేనుకోట్ల యోజనపరిమాణంబున నండకటాహం బుండు.
అట్టి సూర్యునిచేత నాకాశ దిక్స్వర్గావర్గంబులును, నరకంబులును నిర్ణయింపం
బడు. దేవ తిర్య జ్మనుష్య నాగ పక్షి తృణ గుల్మ లతాది సర్వ జీవులకును
సూర్యుం డాత్మ యగుచు నుండు. 74

క. కర మనురాగంబున నీ, ధరణీ మంశలము సన్నిధానం బెల్లఁ
నరవర! యెఱుఁగం జెప్పితి, మఱి చెప్పెద వినుము దివ్యమానం బెల్లఁ. 75

అధ్యాయము. — ౨౦

—: భ గో శ వి ష య ము :—

అ. కమలజాండ మధ్యగతుఁ డైన సూర్యుండు
²భరిత మైన యాతపంబుచేత
మూఁడు లోకములను ³ముంచి తపింపంగఁ
జేసి కాంతి నొందఁ జేయుచుండు. 76

వ. అట్టి ⁴భాస్కరుం డుత్తరాయణ దక్షిణాయన ⁵వైపువతంబు లను నామంబులు
గల మాంద్య తీవ్ర సమానగతుల నారోహణావరోహణ స్థానంబులయందు దీర్ఘ
ప్రాస్వ సమానంబులుగాఁ జేయుచుండు. 77

1. విరచితుఁడైన (హ. తం. హ.) 2. అధికమైన యాన మతడుజేయు (క. చ.) 3. మొనసి (బ)
4. భాస్కరుఁ డుదగయన దక్షిణాయన (జ. ద.) 5. విష్ణువులను (హ) విష్ణువులను (తం. వా.)

ఆ. మేష తులలయందు మిహిరుం డహోరాత్రు
లందుఁ దిరుగు సమవిహారములను
పరఁగఁగ వృషభాది పంచ ¹రాసులను నొ
క్కొక్క గడియ రాత్రి దక్కి నడచు.

78

ఆ. మించి వృశ్చికాది పంచ ²రాసులను నొ
క్కొక్కగడియ రాత్రి నిక్కి నడచు
దివములందు నెల్లఁ దిగఁజాటు నొక్కొక్క
గడియ నెలకుఁ దత్ప్రకారమునను.

79

వ. మఱియు. ని వ్యధంబున దివసంబు లుత్తరాయణ దక్షిణాయనముల వృద్ధిక్షయం
బుల నొంద, నొక్క యహోరాత్రంబున ³నేక పంచాశదుత్తర నవకోటి యోజ
నంబుల పరిమాణంబు గల మానసోత్తర పర్వతంబున సూర్యరథంబు దిరుగు
చుండు. ఆ మానసోత్తర పర్వతంబునందుఁ దూర్పున దేవధాని యను నింద్ర
పురంబును, దక్షిణంబున సంయమని యను యమనగరంబును, బిశ్చిమంబున
నిమ్రోచని యను వరుణపట్టణంబును సుత్తరంబున విభావరి యను సోముని పుట
భేదనంబును దేజరిల్లుచుండు. ఆ పట్టణంబులయందు నుదయ మధ్యాహ్న స్తమయ
నిశీథంబు లనియెడు కాలభేదంబులను, భూతప్రవృత్తి నివృత్తి నిమిత్తం బచ్చటి
జనులకుం బుట్టింపుచుండు. †సూర్యుఁ డెపు డింద్రనగరంబుననుండి గమనించు
నదియాదిగాఁ బదియేను గడియలను రెండుకోట్లు ముప్పదియేడు లక్షల డెబ్బది
యైదువేల యోజనంబులు నడుచు. ఇ వ్యధంబున నింద్ర యమ వరుణ సోమ
పురంబులమీఁదఁ జంద్రాది గ్రహనక్షత్రంబులం గూడి సంచరించుచుఁ బంద్రెం
డంచులు, నాఱు కమ్ములును, మూడు ⁴తొలులుం గలిగి, సంవత్సరాత్మకం బై
యేకచక్రం బైన సూర్యుని రథంబు ముహూర్త మాత్రంబున ⁵నష్టశతాధిక
చతుశ్రింశల్పక్ష యోజనంబులు సంచరించు.

80

సీ. ఇను రథంబున నున్న యిరు సొక్కటియ మేరు శిఖరంబునందును జేరియుండు
నొనరఁ జక్రము మానసోత్తరపర్వతం బందులఁ దిరిగెడు నా రథంబు
నిరుసున నున్న రెండీరుసులు దగులంగఁ బవనపాళంబుల బద్ధమగుచు
ద్రువమండలంబునందుల నంటి యుండఁగా సంచరించుచునుండు సంతతంబు

1. మాసముల (హ.తం.పా.); “వృషభాదిషు పంచసూర్యాశు” (21-4) 2. మాసముల (హ.
తం.పా.) 3. తొమ్మిదికోట్ల యాబదియొక్కలక్ష (క. చ. త. ద.) †ఇచ్చట మూలమున మఱికొంత
విషయ మధికముగాఁ గలదు. 4. నాభులు (క.ద.) 5. ముప్పదిసూలుగు లక్షల యెనమన్నూరు
యోజనంబులు (చ.త.ద.) 6. తిరుగాడు (క.ట.) తిరిగాడు (త.ద.ద.బ.)

తే. నట్టి యరదంబు ముప్పదియాలులక్ష
లందు నంటిన కాడియు సన్ని యోజ
నముల విస్తార మై తురంగముల కంధ
రములఁ దగులుచు వెలుఁగొందు రమణతోడ.

81

వ. ఆ రథంబునకు గాయత్రీభందం బాదిగా సప్తచ్ఛందంబులు నశ్వంబు లై సంజు
రించు. భాస్కరునకు నగ్రభాగంబున నరుణుండు నియుక్తుం డై రథంబు గడవ
చుండు. అంగుష్ఠపర్వమాత్ర శరీరంబులు గల యటువదివేల వాంఖిల్యాఖ్యుల గ
బుషివరులు సూర్యనిముందట సౌరసూక్తుంబుల స్తుతియింప, మఱియు ననేక
మునులును గంధర్వ కిన్నర కింపురుష నాగాపురః పతంగాదులును నెలనె
వరుస క్రమంబున నేవింపఁ దొమ్మిదికోట్లు స్నేఁబదియొక లక్ష యోజనంబు
పరిమాణంబు గల భూమండలంబునం (దొకక్షణంబున సూర్యుండు రెండువేల
స్నేఁబదియోజనములు సంచరింపుచు) నొక యహోరాత్రంబునందె యీ భూ
మండల మంతయు సంచరించు. అనిన శుకయోగీంద్రునకుఁ బరీక్షింప రేంద్రు
డిట్లనియె.

82

అథాయము - ౨౨

క. మునివర! మేరు ద్రువులకు, నొనరఁ బ్రదక్షిణము దిరుగుచుండెడు ¹నజుఁ
యినుఁ డభిముఖుఁ డై రాసుల, కనుకూలత నేఁగు నంటి వది యెట్లోప్పు? ౧
క. అని పలికిన భూవరునిం, గనుఁగొని శుకయోగి మిగులఁ గరుణాన్వితుఁ డై
మనమున శ్రీహరిఁ దలఁపుచు, వినుమని క్రమ్యుఁగ నిట్లు వినుపించెఁ దగఁ
వ. నరేంద్రా! (యతివేగంబునఁ) దిరుగుచుండు ²కులాల చక్రంబునందుఁ జక్ర
ప్రవణమునకు వేఱైన గతినిొంది, బంతి సాగి తిరిగెడు పిపీలికాదుల చందంబు
నక్షత్రరాసులతోఁగూడిన కాలచక్రంబు ధ్రువమేరువులం బ్రదక్షిణంబు తిరుగున
దా కాలచక్రంబు ³వెంట సంచరించు సూర్యాది గ్రహంబులకు నక్షత్రాంతరంబు
యందును, రాశ్యంతరంబులయందును, ⁴నునికి గలుగుటంజేసి (సూర్యాది గ్రహ
బులకుఁ జక్రగతిస్వగతులవలన గతిద్వయంబు గలుగుచుండు. మఱియు
సూర్యుం డాదినారాయణమూర్తి యగుచు లోకంబుల యోగక్షేమంబులకు వేద

1. ఆ సూర్యునకును రాసుల నెదురయ్యును చందము లేటపడగ నెరిగింపు తగఁ (క. చ. ట. త. -
డ. ద. బ.) 2. కులాల చక్రంబుతోడనే తిరుగు పిపీలికాదులకు ప్రవణవేగంబున స్థానాంతరంబునందునికే
దోచిన చందంబున (క. చ. ట. డ. త. ద. బ.) (తోఁపని-తం.) 3. నెదుర (హ) 4. ఉనికి దోచుగా
రాశికి నెదురు నడచుట లేదు (క. బ)

యాత్మకంబును, గర్మసిద్ధినిమిత్తంబును, దేవర్షి గణంబులచేత, ¹వేదాంతార్థంబుల ననవరతంబు వితర్క్యమాణంబును నగుచున్న) తన స్వరూపంబును ద్వాదశ విధంబులుగ విభజించి, వసంతాదిఋతువుల ²నా యా కాలవిశేషంబులయందు ³గలుగజేయుచుండు. (అట్టి పరమపురుషుని మహిమ నీ లోకంబున మహాత్ములగు పురుషులు వారి వారి వర్ణాశ్రమాచారముల చొప్పున వేదోక్తప్రకారంబుగా భక్త్యతిశయంబున నారాధింపుచు క్షేమంబు నొందుచుందురు. అట్టి యాది నారాయణమూర్తి జ్యోతిశ్చక్రాంతర్వర్తి యై, స్వకీయ తేజఃపుంజ దీపితాభిల జ్యోతిర్గణంబులు గలవాఁడై, ద్వాదశరాసులయందు నొక సంవత్సరంబున సంచరింపుచుండు. అట్టి యాదిపురుషుని గమనవిశేషకాలంబును లోకులు ఆయన, ఋతు, మాస, పక్ష, తిథ్యాదులచే వ్యవహరింపుచుందురు. మఱియు న పురమ పురుషుం డా రాసులయందు షష్ఠాంశసంచారంబు నొందిన సమయంబును ఋతు వని వ్యవహరించుదురు. ఆ రాసులయందు నర్ధాంశసంచారమున రాశిషట్క భోగం బొందినతఱి ఆయన మని చెప్పుదురు.) సమగ్రముగా రాసులయందు సంచార మొందినయెడల, నట్టి కాలంబును సంవత్సరం బని నిర్ణయించుదురు. ఇట్టి సమగ్ర రాశి సంచారమునందు శీఘ్రగతి, మందగతి, సమగతు లనియెడు త్రివిధ గతివిశేషములవల్ల వేఱుపడెడు నా సంవత్సరంబును, వత్సరము, పరివత్సరము, ఇశావత్సరము, అనువత్సరము, ఇద్వత్సర మని పంచవిధంబులఁ జెప్పుదురు. చంద్రుండును, నీ తెఱుగున నా సూర్యమండలంబుమీఁద లక్షయోజనంబుల నుండి సంవత్సర పక్ష రాశి నక్షత్ర ⁴భుక్తులు గ్రహించుచు నగ్రచారియై, శీఘ్ర గతిం జరించు. అంత, వృద్ధిక్షయరూపంబునఁ బితృగణంబులకు (బూర్వపక్షపర పక్షంబులచేత సహోరాత్రంబులఁ గలుగఁజేయుచు) సకల జీవప్రాణుం డై యొక్కనక్షత్రంబు త్రింశస్మచ్ఛార్తంబు లనుభవింపుచు, షోడశకళలం గలిగి మనోమయాన్నమయామృతమయ దేహుం డై, దేవ పితృ మనుష్య భూత పశు పక్షి సరీసృప వీరు త్రృభృతులకుం బ్రాణాప్యాయనశీలుం డగుటంజేసి సర్వ ⁵మయుం డనఁబడును.

క. చంద్రునకు మీఁదై యా, నందంబున లక్షయోజనంబులఁ దారల్
గ్రందుకొని మేరుశైలం, బంది ప్రదక్షిణము దిరుగు సఖిబద్ధముతో॥ 86

1. ధ్యానంబు సేయంబుద్ధ దగుచు తన (క. డ. ద.) 2. నాకాశగతుండై (క. చ. ట. త. జ. బ.)
3. ద్వాదశ మాసంబులను ద్వాదశ రాశులను అనుభవించుచుండు (క. చ. ట. బ) 4. పుచ్చుకొనుచు (హ)
4. భుక్తి నిచ్చుచు (క. బ.) 5. సముండు (హ. శం. వా.)

సీ. అటమీదఁ దారల కన్నిటి కుపరి యై రెండులక్షల శుక్రఁ డుండి భాస్కరునికి ముందఱఁ బిఱుదను సామ్య మృదు శీఘ్ర సంచారములను భాస్కరుని మాడ్కిఁ

జరియింపుచుండును జనులకు ననుకూలుఁ డై వృష్టి నొసఁగుచు నంతనంతఁ జతురత వృష్టివిష్కంభక గ్రహశాంతి నొనరించువారల కొసఁగు శుభము

తే. లుండు నామీద సౌమ్యుండు రెండులక్ష
లను జరింపుచు రవిమండలంబుఁ బాసి
1కండ్లఁబడినను జనులకు జైమ డాంబ
రాది భయములఁ బుట్టించు నతులమహిమ.

87

సీ. ధరణీతనూజుఁ డంతటిమీద రెండులక్షల నుండి మూడుపక్షముల నొక్కరాశి దాటుచునుండుఁ గ్రమమున ద్వాదశ రాసులు భుజియించు రాజనమున వక్రించి యైన నవక్రత నైనను దఱుచుగాఁ బీడలు నరుల కొసఁగు నంగారకుని పట్టు కావల రెండు లక్షల యోజనంబుల ఘనత మించి

అ. యొక్కరాశి నుండి యొక్కొక్క వత్సరం
జనుభవింపుచుండు నమరగురుఁడు
వక్ర మందు నైన వసుధామరులకును
శుభము నొసఁగు నెపుడు నభినవముగ.

88

క. సురగురునకు మీఁదై భా, స్కర సుతుఁ డిరులక్షలను జగములకుఁ బీడల్
జరపుచుఁ ద్రింశన్మాసము, లరుదుగ నొక్కొక్క రాశియందు వసించు॥ 89

క. ప్రాకటముగ రవిసుతునకు, నేకాదశ లక్షలను మహీసురులకు నీ
లోకులకు మేలుగోరుచు, జోకగ మునినప్తకంబు సొంపు వహించు॥ 90

క. మునినప్తకమున కెగువం, దనరుచు నామీదఁ ద్రియుతదశ లక్షలఁ బెం
పున శింశుమార చక్రం, బనఁగా నన్నిటికి నుపరి యగుచుండు నృపా ! 91

అధ్యాయము - ౨౩

సీ. ఆ శింశుమారాఖ్య మగు చక్రమున భాగవతుడైన ద్రువుఁ డింద్ర 2వహ్ని కళ్య
ప ప్రజాపతి యను ప్రముఖులతోఁ గూడి బహుమానముగ విష్ణుపదముఁ జేరి
కణక నిచ్చలుఁ బ్రదక్షిణముగాఁ దిరుగుచుఁ జెలఁగియుండును గల్పజీవి యగుచు
ననఘుఁ డుత్తానపాదాత్మజుఁ డార్యుఁడు నైన యా ద్రువుని మహత్త్వమెల్లఁ

1. కానఁబడినను (తం.వా.) 2. వరుణ (హ. తం. వా.)

తే. దెలిసి వర్ణింప బ్రహ్మకు నలవిగాదు
నే నెఱిగిన యంతయు నీకు మున్ను
తెలియఁ బలికితిఁ గ్రమ్మఱఁ దలఁచికొనుము
జితరిపువ్రాత! శ్రీ పరీక్షిన్న రేంద్ర!

92

వ. మఱియు నా ధ్రువుండు కాలంబుచేత నిమిషమాత్రం బెడలేక సంచరించు జ్యోతి
ర్గ్రహ నక్షత్రంబులకు నీశ్వరునిచేత (ధాన్యాక్రమణంబునఁ బశువులకై న యేర్ప
ఱచిన మేధిస్తంభము తెఱంగున) మేటిగాఁ గల్పింపఁబడి ప్రకాశింపుచుండు.
గగనంబునందు మేఘంబులును, శ్యేనాదిపక్షులును వాయువశంబునం గర్మసా
రథు లై చరించు తెఱంగున, జ్యోతిర్గణంబులును బ్రకృతి పురుషయోగ గృహీ
తాకు లై కర్మనిమిత్తగతిం గలిగి వసుంధరం ¹బడకుండురు.

93

క. పొందుగ జ్యోతిర్గణముల, నందఱు నా శింశుమార మందుల నుండం
గొందఱు దఱుచుగఁ జెప్పుచు, నుండురు నెఱిఁగింతు విను మహోన్నత చరితా!

క. తలక్రిందై వట్రువ యై, సలలితమగు శింశుమార చక్రమునందుఁ
నెలకొని పుచ్చాగ్రంబున, నిలిచి ధ్రువుం డుండు నెపుడు నిర్మల చరితా! 95

వ. మఱియు నా శింశుమారచక్ర పుచ్చంబునఁ బ్రజాపతియును, నగ్నింద్ర ధర్ము
లును, పుచ్చమాలమున ధాతృ విధాతలును, గటిప్రదేశంబున ఋషి సప్తకం
బును, దక్షిణావర్త కుండలీ * (భూత భూత) శరీరంబునకు నుదగయన నక్షత్రం
బులును, దక్షిణ పార్శ్వంబున దక్షిణాయన నక్షత్రంబులును, బృష్ఠంబున దేవ
మార్గంబును, నాకాశగంగయు, నుత్తర భాగంబునఁ బుష్యంబులును,
దక్షిణాయనంబున నార్ద్రాశ్లేషలును, దక్షిణ వామ పాదంబుల నభిజిత్తరా
షాఢలును, దక్షిణ వామ నాసారంధ్రంబుల శ్రవణ పూర్వాషాఢలును, దక్షిణ
వామ లోచనంబుల ధనిష్ఠామూలలును, దక్షిణ వామ కర్ణంబుల మఖా ద్యష్ట
నక్షత్రంబులును, వామపార్శ్వంబున దక్షిణాయనంబును, దక్షిణ పార్శ్వంబునఁ
గృత్తికాది నక్షత్ర త్రయంబును, నుత్తరాయణంబును, వామ దక్షిణస్కంధంబుల
²శతభిషగ్ జ్యేష్ఠలును, నుత్తర హనువున నగస్త్యుండును, నవరహనువున యముం
డును, ముఖంబున నంగారకుండును, † గుహ్యంబున శనై శ్చరుండును, మేఢ్రంబున
బృహస్పతియును, వక్షంబున నాదిత్యుండును, నాభిని శుక్రండును, జిత్తంబునఁ
జింద్రుండును, స్తనంబున నశ్వినలును, బ్రాణాపానంబుల బుధుండును, సర్వాం
గంబులను గేతు గ్రహంబులును, రోమంబునఁ దారలు నుండును. అది సర్వదేవ
తామయం బై న పుండరీకాక్షుని దివ్యదేహంబు (*ధ్రువునిగా నెఱుంగుము.)

1. బడుదురు (హ) 2. శతభిష జ్యేష్ఠులును (హ) † “శనై శ్చరః ఉరస్థ్యరే బృహస్పతిః
కకుడి” అని మూలము (23-7) * ధ్రువునిగా నెఱుంగుము (హ. తం. వా.) ‘ధ్రువంబుగా’ అని
‘తం’ పుట్ నోటు, మూలమున ధ్రువుని ప్రసక్తి లేదు.

సీ. ఇట్టి దివ్యశరీర మెవ్వఁడు ప్రతిదినం బందు సంధ్యాకాల మతులభక్తి
మనమందు నిలిపి యేమఱక మిక్కిలి స్రయత్నంబున నియతుఁడై తత్త్వబుద్ధి
మౌనవ్రతంబునఁ బూని పీఠింపుచు నీ సంస్తవంబుఁ దా నెంతో ప్రేమ
జపించి కడుఁ బ్రశస్తమును మునీంద్రనేవ్యమును జ్యోతిస్స్వరూపమున
వెలుఁగు

ఆ. విపుల శింశుమార విగ్రహంబునకు వం
దనము వందనంబు లనుచు నిలిచి
సన్నుతించె నేని సకలార్థ సిద్ధులఁ
బొందు మీఁద ముక్తిఁ జెందు నధిప!

97

అధ్యాయము — ౨౪

క. ఇనమండలంబునకుఁ గ్రిందను దశసాహస్ర యోజనంబుల స్వర్గా
నుని మండలంబు గ్రహ మై, ఘనత న్నవనవ్యమార్గ గతి నుండు నృపా! 98

క. అసురాధముఁ డగు రాహువు, బిసరుహ సంభవుని వరము పెంపున నెంతో
పనయగు నమరత్వంబున, ననమానం బైన గ్రహవిహారముఁ బొందెన్. 99

సీ. జననాథ! రాహువు జన్మకర్మంబులు వినుపింతు ముందఱ విస్తరించి
యయుతయోజన విస్తృతార్కమండలము ద్విషట్సహస్ర విశాల చంద్రమండ
లముఁ బర్యవృత్తంబులను ద్రయోదశసహస్ర విశాల మై మీఁద రాహుఁ గప్పు
నది చూచి యుపరాగ మనుచును బలుకుదు రెల్ల వారును స్వధర్మేచ్ఛు లగుచు

ఆ. సంతలోన విన శశాంక మండలములఁ
గరుణఁ బ్రోవఁదలంచి హరిసుదర్శ
నంబు ¹వచ్చు నను భయంబున నై దాటు
గడియలకును రాహు ²విడిచి తొలఁగు.

100

క. సరవర! యా రాహువునకును, సరసత నాక్రింద సిద్ధ చారణ విద్యా
ధరు లయుతయోజనంబులఁ, దిరముగ వసియించి లీలఁ దిరుగుదు రచట॥. 101

క. పరికింప సిద్ధ విద్యా, ధరులకుఁ బదిపేలు క్రిందఁ దరలక యక్షుల్
మఱియును భూతప్రేతలుఁ, జరియింతురు రాక్షసులుఁ బిశాచులుఁ గొలువ॥. 102

ఆ. వారిక్రిందఁ దగిలి వాయువశంబున
మలయుచుండు మేఘమండలంబు
మేఘమండలంబు మీఁదగుచుండు †భూ
మండలంబు క్రిందనుండు నధిప!

103

1. పుచ్చు (తం) 2. నడిక తొలఁగు (తం. వా.) † “తతోఽథస్తా వృత యోజనాంతరేణేయం

పృథివీ” అని మూ. (24-2)

వ. అట్టి భూమండలంబు క్రింద యోజనాయుతాంతరంబున (సంవత్సరము) గలిగి, క్రమంబున నొందొంటికి గ్రిందగుచు నతల, వితల, సుతల, రసాతల, తలాతల, మహాతల, పాతాళలోకంబు లుండు. అట్టి బిలస్వర్గంబుల యందు సుపరిస్వర్గంబున కధికం బైన కామభోగంబులను, ఐశ్వర్యానందములను సుసమృద్ధ భవనోద్యాన క్రిడావిహారస్థానంబుల న్ననుభవింపుచు, దైత్య దానవ కాద్రవేయాది దేవయోనులు నిత్య ప్రముదితానురక్తు లగుచుఁ గళత్రాపత్య సుహృద్బంధు దాసీదాస పరిజనులతోఁ జేరుకొని, మణిగణ ఖచితంబు లగు నతిరమణీయ గృహంబులయందు నీశ్వరునివలనం జేతులేని కాయంబులం గలిగి, వివిధ మాయావిశేష వినిర్మిత (నూతన కేశీనదన విహరణ మంత్ర విచిత్రోద్యా నాదులయందుఁ గేశీవినోదంబులు సలుపుచుం) జరియింతురు. అంత,

104

సీ. అట్టి పాతాళంబునందును మయకల్పితము లగు పుటభేదనములయందు బహు రత్ననిర్మిత ప్రాకార భవన గోపుర సభా చైత్య చత్వరవిశేష ములయందు నాగాసురుల మిథునములచే శుక పిక శారికానికర సంకు లముల శోభిల్లు కృత్రిమభూములను గల గృహములచే నలంకృతము లగుచుఁ

ఆ. గునుమ ఫల సుగంధి కిసలయ స్తబక సం

తతులచేత నవనతంబు లైన

యతుల రుచిర నవ లతాంగనాలింగిత

విటపములను గలుగు విభవములను.

105

వ. మఱియు నానావిధ జలవిహంగమ మిథునంబులం గలిగి, నిర్మల జలపూరితం బులై మత్స్యకుల సంచారజుభితంబు లైన, కుముద కువలయ కల్హార నీలనీరజ లోహితశతపత్రాదికంబులఁ దేజరిల్లెడు సరోవరంబులుం గల యుద్యానవనంబుల యందుఁ గృతనికేతులై, స్వర్గభూముల నతిశయించిన వివిధ విహారంబులు గలిగి, యహోరాత్రాది కాలవిభాగభయంబు లేక మహాహిప్రవరుం దైన శేషుని శిరోమణిరోచులచే నంధకారోప్రద్రవంబు లేక యెల్లప్పుడు దివసాయమానంబుగా నుండు నాలోకంబునందు నఖిలజనులు దివ్యౌషధిరస రసాయనంబుల ననవరతంబు నన్నపానంబులుగా, నేవించుటం జేసి యాధివ్యాధులును, వలితపలితంబులును, జరారోగంబులును, శరీరవై వర్ణ్యంబులును, న్వేదదౌర్గంధ్యంబులును, గలుగక పరమకల్యాణమూర్తు లగుచు హరిచక్రభయంబు దక్క నన్యం బగు మృత్యు భయంబు నొందక యుందురు. అదియునుం గాక.

106

1. వృక్షరాజులందుల వెలయుచుండు, శారికా కీర పికములు సంతతంబు (హ)

తే. అట్టి పాతాళలోకంబునందు విష్ణు
చక్ర మెప్పుడేనియుఁ బ్రవేశంబు నొందు
నప్పు డెల్లను దైత్యకులాంగనలకు
గర్భసంపద లందంద కరఁగుచుండు.

107

చ. అతలమునందు న మ్మయుని యాత్మజుఁ డైన బలాసురుండు స
న్మతిఁ జరియించు షణ్ణవతిమాయలఁ గూడి వినోద మందుచుఁ
గుతలమునందు నేఁడు నొకకొందఱు నచ్చటి మాయఁ జెంది సం
తతముఁ జరించుచుండుదురు దప్పక మోహనిబద్ధచిత్తులై.

108

వ. అట్టి బలుని యావలింతలను స్వైరిణులు కామినులు పుంశ్చలు లను స్త్రీగణంబులు
జనియించిరి. ఆ కామినీజనంబులు పాతాళంబుఁ బ్రవేశించిన పురుషునికి (హాటక
రసం బనియెడు సిద్ధరసఘటిక విచ్చి, రససిద్ధునిం గావించి, యతనియందు)
స్వవిలాసావలోకానురాగ స్మిత సల్లాపోపగూహనాదుల నిచ్చావిహారంబు
సల్పుచుండ, నా పురుషుండు మదాంధుం డై, తానె సిద్ధుండనియును, నాగాయుత
బలుం డనియును దలంచి, నానావిధరతిక్రీడలఁ బరమానందంబు నొందుచుండు.

సీ. హాటకేశ్వరుఁ డైన యంబికాధీశుండు వితలంబునందుల వేళ్లు నిలిచి
తనదు పార్శ్వ భూతతతులతో బ్రహ్మ సర్గోపబృంహణమున కొక్కచోటఁ
బార్వతీసంభోగపరుఁ డగుచుండఁగా వారల వీర్యంబువలనఁ బట్టి
నట్టిది హాటకి యనియెడు నది యనిలాగులు భక్షించి యంత నుమియ

తే. నదియు హాటక మనుషేర నతిశయిల్లి
వన్నెమీఱుచు శుద్ధసువర్ణ మయ్యె
నా సువర్ణంబు నా లోకమందు నున్న
జసులకెల్లను వినుత భూషణము లయ్యె.

110

సీ. ఆక్రింద సుతలంబునందు మహాపుణ్యుఁ డగు విరోచనపుత్రుఁ డైనయట్టి
బలిచక్రవర్తి యా పాతశాసనునకు ముద మొసంగఁగఁగోరి యదితిగర్భ
మున వామనాకృతిఁ బట్టి యంతటఁ ద్రివిక్రమ రూపమునను లోకత్రయంబు
నాక్రమించిన దానవాతాచిత్త ముందఱన యీఁబడిన యింద్రత్వ మిట్లు.

ఆ. గలుగువాఁడు పుణ్యకర్మసంధానుండు
హరిపదాంబుజార్చనాభిలాషుఁ
డగుచు శ్రీరమేశ నారాధనము సేయు
చుండు నెపుడు సతిమహోత్సవమున.

111

వ. నరేంద్రా ! సకలభూతాంతర్యామియును, దీర్ఘభూతుండు నైన వాసుదేవుని యందుఁ జిత్తంబు గలిగి యిచ్చిన భూదానంబునకు సాక్షాత్కరించిన మోక్షంబు ఫలం బగుంగాని, పాతాళ స్వర్గరాజ్యంబులు ఫలంబులు గానేరవు. ఐన నెవ్వరికిని మోక్షంబు సాక్షాత్కృతంబు గాకుండుటంజేసి లోకప్రదర్శనార్థంబు పాతాళ స్వర్గరాజ్యంబులు నిచ్చె. ఊత పతన ప్రస్థలనాదులందును వివశుండైనను నామస్మరణంబు నేయు పురుషుండు కర్మబంధంబులవలన విముక్తుండగుచు సుజ్ఞానంబునం బొందు, అట్టి వాసుదేవుం డాత్మజ్ఞాన ప్రమోషణము నేయు మాయామయంబులైన భోగైశ్వర్యంబుల నెల్ల నెట్లిచ్చు నన వలవదు. భగవంతుండు యాచనఁ జేసి సకలసంపదలఁ జేకొని శరీరమాత్రావశిష్టునిం జేసి వారుణపాశంబుల గట్టి విడిచినప్పుడు బలీంద్రుం డిట్లనియె.

112

సీ. పరమేశ్వరునకు ¹నెప్పటివదార్థములందుఁ దృప్త లేకుండుట దెలిసినఁడ నింద్రాదు లెల్ల నుపేంద్రునిఁ బ్రార్థించి యడిగిరి గాని శ్రీహరికిఁ గోరి కలు లేవు మిక్కిలి గంభీర మగు మహా కాలస్వభావంబు గలుగుచుండు నరయంగ మన్వంతరాధిపత్యమును లోకత్రయంబును నెంత గానఁ దలఁచ

ఆ. మ త్పితామహుండు మానవంతుండు ప్ర
హ్లాదవిభునిఁ జూచి హర్ష మంది
యెద్దియైనఁ గోరు మిచ్చెద ననుటకు
నంతలోన నీశ్వరాజుఁ దెలిసి.

113

వ. ఇట్లకుతోభయంబుఁ బిత్ర్యంబు నైన రాజ్యంబు నొల్లక పరమేశ్వరదాస్యంబు కోరె. ఆ ప్రహ్లాదచరిత్ర కథనావసరమున, నీ తండ్రికిని నీకును విశేషముగా నే పురుషుండు భగవదనుగ్రహంబుఁ బొందనోపు నని పుండరీకాక్షుం డాన తిచ్చిన వాక్యంబులు ²వక్ష్యమాణగ్రంథంబున విస్తరించెద. ఆ బలిచక్రవర్తి గృహద్వారంబున నఖిలలోకగురుం డైన శ్రీమన్నారాయణుండు గదాపాణి యును, నిజ జనానుకంపితుండును (శంఖ చక్రాద్యాయుధ ధరుండు) నగుచు నిప్పుడును తేజరిల్లుచుండు. అట్టి బలిద్వారంబున నున్న గరుడధ్వజుండు లోకం బుల గెలువ నిచ్చయించెడు దశగ్రీవుం డు (ల్లంఘితశాసనుం డై ప్రవేశంబు గావింపఁ) దన పాదాంగుష్ఠంబున యోజనాయుతాయుతంబులం బాఱఁజిమ్మె. అంత.

114

క. ఆ సుతలమునకుఁ గ్రిందై, భాసిల్లుఁ దలాతలంబు ప్రభు వందు మయుం
డాసుర పురనిర్మాతయు, వాసిగఁ బొగడొంది యేలు వసుధాధీశ !

115

చ. పురహరుచే రమేశ్వరుడు భూతహితార్థముగాఁ బురత్రయం
బరుదుగ నీటునేనె శరణాగతు నా మయుఁ గాఁచి యెంతయుం
గరుణఁ దలాతలంబునకుఁ గర్తగ నిల్పిన నున్నవాఁడు శ్రీ
ధరుని సుదర్శనంబునకుఁ దప్పి విముక్తభయండుగాఁ దగఁ. 116

క. తలవఁగ నాక్రింద మహా, తలమునఁ గద్రువవధూటి తనయులు సర్పం
బులు గలవు పెక్కుశిరములు, నలరంగఁ గ్రోధవశ గణావళి యనఁగఁ. 117

వ. మఱియును గుహక, తక్షక, కాళియ, సుషేణాది ప్రధానులైనవార లతుల
శరీరంబులం గలిగి, యాదిపురుషుని వాహనం బైన పతగరాజభయంబున ననవ
రతంబు నుద్వేజిత లగుచు, స్వకళత్రాపత్య సుహృద్బాంధవ సమేతులై
యుండుదురు. ఆ క్రింద రసాతలంబున దైత్యులు, దానవులు నగు నివాత
కవచ కాలకేయు లను హిరణ్యపుర నివాసు లగు దేవతాశత్రువులును, మహా
సాహసులును, దేజోధికులు నగుచు సకలలోకాధీశ్వరుం డైన శ్రీహరితేజంబునం
బ్రతిహతులై, వల్మీకంబులందు నడంగియున్న సర్పంబుల చందంబున, నింద్ర
దూతి యగు సరమచేఁ జెప్పఁబడెడు మంత్రాత్మక వాక్యంబులకు భయంబు
నొందుచుండుదురు. 118

క. ఇందుకులోద్భవ ! విను మా, క్రిందటి పాతాళమునను గ్రీడింపుచు నా
నందము నొందుచునుండును, నందడిపడి నాగకులము చతురతతోఁ. 119

వ. ఇట్లు వాసుకిప్రముఖులైన శంఖ, కుళిశ, మహాశంఖ, శ్వేత ధనంజయ, ధృత
రాష్ట్ర, శంఖచూడ, కంబళాశ్వతర, దేవదత్తాదులైన మహానాగంబులు
(దీర్ఘమర్దు)లైదు నేడు పదియు నూలు వేయు శిరంబులం గలిగి, ఫణామణి
కాంతులంజేసి పాతాళతిమిరంబును బాపుచుండుదురు. 120

అధ్యాయము - ౨౫

సీ. పాతాళలోకంబు పాతున శేషుండు వెలయంగ ముప్పదివేల యోజ
నంబుల వెడలుపునను దోఁక జుట్టఁగా జుట్టుకయుండు విష్ణుని మహోగ్ర
మైన శరీరంబు దానై యనంతాఖ్యసంరక్షణుం డుండు సంతతంబు
నట్టి యనంతనామాభిధానుని మస్తకమున సిద్ధార్థంబుకరణి ధరణి

అ. †యంత నా విభుండు నఖిలలోకంబుల
సంహరింపఁ గోరి చండకోప
వశత సృజనఁజేయు వరుస నేకాదశ
రుద్రమూర్తు లనెడు రౌద్రమతుల.

121

అ. అట్టి రుద్రమూర్తు లతుల త్రినేత్రులు
నఖిలకూలహస్త లగుచు నుందు
రందు నున్న ఫణికులాధిపుల్ శేషుని
పాదపంకజముల భక్తిఁ జేరి.

122

అ. నమ్రులగుచు ననుదినంబును మౌళి ర
త్నములచేతఁ గడు ముదంబు నొంది
కోరికలు దలిర్ప నీరాజనంబుల
నిచ్చుచుండు రెపుడు మచ్చికలను.

123

వ. మఱియు నా సంకర్షణమూర్తిం జేరి ¹నాగకన్యకలు కోరికలుగలవార లగుచు,
నొప్పెడి శరీరవిలాసంబులం జేసి యగరు చందన కుంకుమ పంకంబు లనులేప
నంబులు నేయుచు, సంకర్షణమూర్తి దర్శనస్పర్శనాదుల నుద్బోధిత మకరధ్వజా
వేశిత చిత్తంబులు గలిగి, చిఱునవ్వు లొలయ నధికాభిలాషం జేసి స్మితావలోక
నంబుల సప్రీడిత లై యవలోకింపుచుండ, ననంతగుణంబులం గల యనంత దేవుం
డుపసంహరింపంబడిన క్రోధంబుఁ గలిగి, లోకంబులకు క్షేమంబు గోరుచు సురా
సుర సిద్ధ గంధర్వ విద్యాధర మునిగణంబు లనవరతంబు ధ్యానంబు నేయ,
సంతత సంతోషాతిశయంబున ²మాన్గన్ను వెట్టుచు, సలలిత గీతావాద్యంబుల
నానందంబు నొందుచు, దన పరిజనంబుల సతి స్నేహంబున నవలోకింపుచు, నవ
తులసీ గంధ పుష్పరసామోదిత మధుకరవ్రాత మధురగీతంబులు గల వైజయంతీ
వనమాల ధరియింపుచు, నీలాంబరధరుండును, హలధరుండును నగుచు నితండు
మహేంద్రుండొ హరుండొ యనుచు జనంబులు వలుకుచుండఁ గాంచనాంబర
ధరుండై ముముక్షువులు ధ్యానంబులు నేయ, నధ్యాత్మవిద్యాయుక్తం బైన
యానందహృదయ గ్రంథిని భేదించు. అట్టి శేషుని స్వాయంభువుం డగు
నారదుండు తుంబురుప్రభృతు లగు ఋషిశ్రేష్ఠులతోఁ జేరుకొని కమలాసనుని
సభాస్థానంబునందు నిట్లు స్తుతించుండు.

124

† “దేరియండు బ్రహ్మదేవుని దైనందిన ప్రళయమునందు నాగవిభుని వలన నుదయ మైన వార
లేకాదశ రుద్రమూర్తు లధిక రౌద్రమతులు. (క.చ.ట.) 1.నాగకన్యియలు (హ) 2. మాన్గన్ను (తం.వా.)

సీ. ఓలిమై నెవ్వని శీలావినోదముల్ జన్మ సంరక్షణ క్షయములకును
హేతువు లగుచుండు నెవ్వనిచూపుల జనియించె సత్త్వ రజ స్తమంబు
లెవ్వని రూపంబు లేకమై బహువిధంబులను జగత్తులఁ బ్రోచుచుండు
నెవ్వనినామంబు లెఱుంగక తలఁచిన యంతన దురితంబు లడఁగుచుండు

తే. నట్టి సంకర్షణాఖ్యుండు నవ్యయుండు
నై న శేషుని వినుతిసేయంగఁ దరమె?
తలఁప నెప్పుడు వాఙ్మనఃబులకు నింక
మూఁడు లోకంబులందును భూతతతికి.

125

ఆ. మఱియుఁ బెక్కుగతుల మాబోఁటివారలఁ
ప్రబోధదలఁచి శేషమూర్తి సాత్త్వి
కస్వభావ మొందెఁ గణఁకతో నట్టి శే
షునకు మ్రొక్కుచుండు ననుదినంబు.

126

వ. మఱియు నా శేషుని నెవ్వందేనియు నాకస్మికంబుగ నై నను, నార్తుం డగుచు
నై నను స్మరించినమాత్రమున నఖిలపాపంబుల బాసి సకల శ్రేయస్సులం
బొందు. అట్టి శేషుని నే ముముక్షువు లాశ్రయించి (ధ్యానం బొనర్చి భవబంధ
నిర్ముక్తు లగుదురు.) అతని ఫణంబులయందు భూగోళం బణుమాత్రం బగుచు
నుండు. అతనిమహిమలు గణుతింప సహస్రజిహ్వాలు గల పురుషుడైన నోపం
డని పలుకుచుందురు. ఆ యనంతుడు పాతాళంబున నుండి సకలలోక హితా
ర్థంబు భూమిని ధరియించు. అని లోక తిర్యక్ జ్ఞానుష్య గతులను, లోకస్థితియును
శుకయోగిండుండు వినుపించి, యింక నేమి వినుపింతు నెఱింగింపుము అనినం
బరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయోగిండున కిట్లనియె.

127

క. మునివర ! లోకచరిత్రం, బనుపమము మహావిచిత్ర మగునట్లుగ నా
కును వినుపించితి వంతయుఁ, బనుపడి నా చిత్తమందుఁ బాయక నిలిచెన్.

128

వ. అనిన శుకయోగిండుం డిట్లనియె.

129

ఆ. జంతుజాలములకు శ్రద్ధలు త్రిగుణాత్మ
కములు గాన వారి కర్మగతుల
తారతమ్యములును దగిలి యిన్నియు వివి
ధంబు లగుచు సంతతంబు నుండు.

130

వ. నరేంద్రా ! ప్రతిపిద్ధలక్షణం బగు నధర్మం బాచరించు * (నరుని శ్రద్ధ విపరీత ముగాఁ బ్రవర్తిల్లు.) అట్టివానికిఁ గలిగెడు కర్మఫలంబును విపరీతంబుగానె యుండు. కావున ననాద్యవిద్యా కామప్రవర్తనలవల్లఁ బెక్కుతెఱంగులఁ గలిగెడు కర్మగతుల సంగ్రహంబుగ నెఱింగించెద. అనిన శుకునితోఁ బరీక్షిం న్నరేంద్రుం డిట్లనియె.

131

అ. మునివరేణ్య ? నరకములు ముజ్జగంబుల యందో ? యంతరాళమందో ? నెలివో ? యదియుఁ గాక దేశమం దుండు భూవిశేషములయందో ? తెలుపు సంతసమున.

132

వ. అనిన శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

133

అధ్యాయము — ౨౬

—: శుకయోగి పరీక్షిత్తునకు నరకలోకవర్ణనము దెలుపుట :—

క. ఎడతెగక ముజ్జగంబుల, కడవల న య్యోమ్యుదిశను గదలక నిలుచున్ గడు ఘోరములుగ నరకము, లడరంగా సంతరాళమందుల నధిపా !

134

వ. మఱియును దక్షిణంబున నగ్నిష్వాత్తాది పితృగణంబులు తమ గోత్రజులకు (మేలు గలుగుట కొఱకు) సత్యంబులగు నాశీర్వాదంబుల నొసంగు చుండుదురు. అచ్చటి పితృపతి యగు శమనుండు తన లోకంబునకుం జనుదెంచు జంతువుల కర్మంబులకుం తగిన ఫలంబుల నిచ్చి శిక్షింపుచుండు. నరక ప్రళంస వినుము. తామిస్రంబును, అంధతామిస్రంబును, రౌరవంబును, మహారౌరవంబును, కుంభీపాకంబును, కాలనూత్రంబును, అసిపత్రవనంబును, సూకరముఖంబును, అంధకూపంబును, క్రిమిభోజనంబును, సందంశమును, తప్తోర్మియును, వజ్రకంటక శాల్యలియు, వైతరణియు, పూయోదమును, ప్రాణరోధంబును, విశసంబును, లాలాభక్షణమును, సారమేయాదనంబును, అవీచిరయంబును, రేతః పానంబును నను నేకవింశతి మహానరకంబులును, మఱియును, కైరకర్దమంబును, రక్షగణ భోజనంబును, శూలప్రోతమును, దందశూకంబును, అవహి నిరోధనంబును. అపర్యావర్తనంబును, సూచీముఖంబు నన (సప్తవిధ నరకంబుల తోడి) యష్టావింశతి నరకంబులు గల వని కొందఱు నొడుపుదురు. అందు.

135

క. 2వర విత్త కళత్రంబులఁ, 3బరికింపక యపహరించు పాపాత్ముడు దుష్కర పాశబద్ధుఁడై యమ, పురుషులచే నధిరబాధఁ బొందుచునుండున్.

136

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. నిలిచె, పృథుబాయకుండు నరకము (క. ఓ. త. ద. వ. బ.)

2. పరపుత్ర (హ. తం. వా.) 3. బరికింపగ నపహరించు (హ. తం. వా.)

వ. మఱియు ని విధింబున బాధితుండగుచుఁ దామిస్రనరకంబునం బడి యనశ నాద్రిపాతన దండతాళన తర్జనాది బాధలం జెంది కడుభయంబున మూర్ఛలం బొందుచుండు.

క. పరకాంత నెవ్వఁ డేనియుఁ, బురుషుం డుండంగ మొఱుగి పొందిన యమకిం కరు లతనిఁ బట్టి వడిఁ ద, త్తరమునఁ బడవైతు రంధతామిస్రమున॥. 138

వ. నరేంద్రా ! యెవ్వఁడేనియుఁ గుటుంబిపోషణార్థంబు పరులకు ద్రోహంబునేయు, నా నరుండు రౌరవనరకంబునం బడు. (ఎవ్వం డిహలోకంబునందు నేవ్వచ్చా విహారంబున సంచరించుచుఁ బరోపద్రవ పరాజ్ఞాఖంబులై యుండు పశు పక్షి మృగాదుల బాధించు, నా యా మృగంబులు యరు రూపంబులఁ దాల్చి యట్టి పాపిజనుల నానావిధయాతనల)బాధించుటంజేసి రౌరవ,మహారౌరవ నరకంబులం బడు. ఎవ్వఁ డేనియుఁ దేహపోషణార్థంబు పశుమృగాదుల ప్రాణనిరోధంబుఁ జేసి వధించు,నా నిష్కరుణుం డైన పురుషుని గుంభీపాక నరకంబులయందుఁ గాల తప్త తైలంబులం బెక్కు బాధలం బొందింతురు. 139

సీ. తల్లిదండ్రులకును ధరణీసురులకును నహితంబుఁ జేసిన యట్టివాఁడు కాలసూత్రం బను కడుఁ దీవ్రనరకంబు నందున నందంద యయుతయోజ నాయత ²తామ్రపాత్రాదుల సూర్యుండు మీఁదఁ గ్రిందను వహ్ని మిగుల మండ నత్యంత తుత్తిపాసాదులచేతను బాధితుం డగుచుండుఁ బాయ కెపుడు

అ. పరువు వెట్టుచున్న బడియున్న నిలిచినఁ గదలకున్నఁ జాల నొదిఁగియున్న బాధఁ బొందుచుండుఁ బిశువు రోమము లెన్ని వరుస నన్నివేల వత్సరములు.

140

వ. మఱియు వేదమార్గంబు విడిచి పాషండమార్గంబు లాచరించు పురుషుని ససివత్ర వనంబునందు యమకింకరులు తఱుట్ల నడుచుచుఁ బరిహసింపుచుం దోలునెడ నా యసివత్రంబు లిరుగెలంకుల శరీరంబు దెంపుచుండ నడుగడుగున మొఱుఁబెట్టు చుండ బాధింపుచుండుదురు. 141

క. దండింపఁ దగనివారల, దండించిన విప్రవరుల తనువులు ముట్టం దండించిన దుర్మతులం, †దండింతురు కాలసూత్ర నరకము లందు॥. 142

1. మాషకాదుల బిల (హ) 2. పాత్రాదులందుల (హ.తం.వా.) 3. బిశురోమము లెక్క, వరుస నపరిమేయ వత్సరములు. (హ.తం.వా.) †“సూకరముఖం” అని మూలము. దీని కనువుగా “దండింతురు సూకరముఖ నరకము లందు॥” అని యుండవచ్చును.

ఆ. మఱియు నట్టి దుష్టమానవుఁ గింకరుల్

¹విఱిచి చెఱకుఁగోల ²విఱిచినట్లు

బాధపెట్టు చుండఁ బడి మూర్ఛఁ జెందుచు

³మొఱలు పెట్టుచుండు భూపవర్య!

143

వ. నరేంద్రా ! యెవ్వఁడేనియు నీశ్వర కల్పిత వృత్తి గల జంతువుల హింసించు నట్టివాని నంధకూపం బను నరకంబునం బడవైచిన (నందు నతండు దొల్లి తాను జేసిన) భూతద్రోహంబున నచ్చట వివిధ క్రూర పక్షి, మృగ, పశు, సర్ప, మశక, మత్స్య, మక్షికాదులచేత హింసం బొందుచు, మహాంధకారంబునందు నిద్రానుభవ సుఖలేశంబును లేక కుశరీరంబునందుల జీవుండునుం బోలే మృత ప్రాయుం డై యుండు.

144

క. తన కలిమి నెవ్వఁడేనియుఁ దన బాంధవవరులఁ గూడి తగఁ గుడువక తా

నును వాయనంబు భక్షించిన మాడ్కి¹ దిన్నవాఁడు శీఘ్రమె యచట². 145

క. క్రిమిభోజన మనియెడి నర,కమునం బడి క్రిములె కూడుగాఁ గుడుచుచుఁ దాఁ గ్రిమి యగుచు లక్షపరిమాణము గల క్రిమిగుండమందు నాటుక యుండు³.

వ. మఱియు నీ భూలోకంబున నెవ్వఁడేనియు నవిపన్నుం డై చౌర్య బలోద్వృత్తుల బ్రాహ్మణాదుల హిరణ్యరత్నాది ద్రవ్యంబుల ⁴నపహరింపు, నట్టి పురుషుని⁵ నగ్ని వర్ణంబు లగు నయః పిండంబుల (న్నగ్నితప్తంబు లగు శూలంబుల న్నతని) శరీరంబునం దివియుచుండుదురు. మఱియును మదనాతురు లగుచు స్త్రీపురుష లగమ్యాగమనంబులు నేసిరేని, నట్టివారి యమలోకంబున (నతీతీక్షణ కళాతాడి తులం)జేసి, ముగ్ధిమయంబు లైన యుక్కు ప్రతిమల నాలింగనంబు నేయింతురు.

ఆ. ⁶సర్వజంతుజాల సంగమ మొందెడు

వానిఁ బట్టి కట్టి వజ్ర దంష్ట్ర

కములు గలుగునట్టి ఘనతర శాల్మలీ

తరువులందుఁ జేర్చి దంతు రెపుడు.

148

1. కరచి (క. త. ద. ద. బ.) 2. సరకినట్లు (క. త. ద. ద. బ.) 3. పౌరలు పెట్టుచుండు (హ. క. చ. ట. త.) 4. నపహరించినను బ్రాహ్మణుం డివరజాతివారల హిరణ్య ద్రవ్యంబులు నపహరించిన నట్టి పురుషుని (క. ట. త. ద. చ. బ. తం.) 5. ఇనప తండసంబుల (క. చ. ట. త. జ. ద. చ. బ.) 6. పర్వకాలములను పణతుల బొందిన (క. ట. త. ద. ద. బ.)

ఆ. పార్థివేంద్ర! నరుడు పాపండు దర్శనుఁ
డగుచు ధర్మమార్గ మడచెనేని
వాడు నరకమందు వైతరణీ నది
నుడుగ కెప్పుడుఁ బొరలి పడుచునుండు.

149

వ. మఱియు నట్టి వైతరణీ నదియందు జలగ్రాహంబులు దిగిచి భక్షింపం బ్రాణం
బులు నిర్గమింపఁదన పాపంబు లుచ్చరింపుచు విఙ్మాత్ర పూయ శోణిత కేశ
నఖాస్థి మేదో మాంస వసావాహినిఁ దప్తుం డగుచునుండు. విప్రుండు శూద్ర
కామినులం బొంది శౌచాచారంబులం బాసి గతలజ్జుం డై పశువునుం బోలి
చరియించెనేని, నతండు నరకంబునుం బొంది యందు పూయ విఙ్మాత్ర
లాలా శ్లేష్మ పూర్ణార్ణవం బందు (ద్రొబ్బింబడి) యతి వీభత్సితంబు లగు నా
ద్రవ్యంబుల భుజింపుచుండు.

150

క. శునకములఁ బెంచి యెవ్వం, డనయంబును వేఁట సలిపి యాత్మార్థముగా
వనమృగములఁ జంపును నా, మనుజ్ఞాధము నస్త్రములను మర్దింతు రొగిన్. 151

ఆ. ¹ద్రవ్యలోభమునను దంభార్థ మై పశు
పులను జంపి జన్మములను జేయు
వానిఁ బట్టి యముని వారలు గోయుచు
నుండు రెప్పుడు మిగుల సందడిలచు.

152

వ. కామమోహితుం డై యెవ్వఁడేనియుఁ దనభార్యచేత రేతఃపానంబు నేయించు,
నా పాపాత్ముని రేతోహ్రదంబునం ద్రోచి యా రేతంబునె పానంబు నేయించు
దురు. రాజభటు లైనను, చోరులైనను ధనిక గ్రామంబులపైఁ బడి యందు
గృహదాహంబు నేయువారలను, విషంబు పెట్టువారలను, వజ్రదంష్ట్రలు గల
వింశత్యుత్తర సప్తశత శునకంబు లెడతెగక తిగిచి భక్షింపుచుండు.

153

సీ. లంచంబుఁ గొని సాక్షి వంచించి యన్యతంబుఁ బలికెడు పాపాత్ముఁ బట్టి కట్టి
యంత మానక వీచి యను నరకమునందు శతయోజనోన్నత శైలశిఖర
మునఁ దలక్రిందుగా నునిచి యధోముఖంబుగఁ బడద్రొబ్బిన బొబ్బ లిడుచు
కల్లోలములు లేని కమలాకరము వోలెచటల మై యున్న పాషాణమందు

తే. పడినయంతన దేహంబు పగిలి పెక్కు
తునుక లై పాసి యది గూడికొనుచు నుండు
సింహి ⁴యాకులమును నొందుచుండుఁ గాని
చావు లేకుండు నా దుష్టజంతువునకు.

154

1. జృంభణమున నరుడు దంభార్థమై పశు (ట.డ.ద.బ.) 2. చదరమై (క.త.డ.బ.తం.వా.)
3. దండియాపద నొందుచునుండుగాని (క) 4. యాకులతను (తం.వా.)

ఆ. †సోమయాజిభార్యఁ గామించి పొందిన
వానిఁ గపట మద్యపాన సోమ
పాన మనుదినంబుఁ బానంబు నేయు విత్
క్షత్త్రియులను బట్టి సంభ్రమమున.

155

ఆ. తొమ్ము ద్రొక్కి మోము తీమ్ము పట్టఁగ మోది
యనల ముఖమునందు నగ్ని వర్ణ
ముగను గాచి వక్త్రమున నిండఁగా నుక్కు
నీరు వోతు రేచి నిఘరముగ.

156

వ. మఱియు నీచవర్ణుండు నిష్ఠ నలుపుచుం దపో దాన విద్యాచారంబులం బెద్దల కవ
మానంబు నేయువాఁడు ఊరకర్దమం బను నరకంబునందు నధోముఖుం డగుచు
బాధలం బొందు. శ్రీ పురుషు లెవ్వరేనియు శరీర రక్షణార్థంబు పశువుల, మాన
వుల బలి యిచ్చిరేనియు, వారలను నిరయంబునందు యమకింకరులు సురియలం
దునిమి. తద్రక్తంబు పానంబు నేయుచుఁ బాతాడుచుండుదురు. గ్రామారణ్యం
బులయందు జంతువుల కూలప్రోతంబులం గావించి హింసింపుచు హర్షించుచున్న
వారలను, కూలప్రోతం బను నరకంబు నందు కూలప్రోతులం జేసిన, జుత్తిపాపా
పరు లగుచుండఁ గంక గృధ్రాదులు (తీక్షణుండఁగ్రంబులఁ) దిగిచి భక్షింపుచుండు.
మఱియు ధూర్తస్వభావంబునఁ జంతుపీడనంబుఁ గావించెడు పాపాత్ములం దంద
కూకం బను నరకంబునందు నైదు ముఖంబుల సర్పంబులు గఱచుచు నుండు.*

అ. ఎనయ దొడ్ల లోన నిండ్ల లో నై నను
బకు పతంగ హరిణపం క్తి నెల్లఁ
బట్టి హింస నేయు పాపాత్ము విషవహ్ని
ధూమశిఖల ద్రొబ్బుదురు నృపాల !

158

క. తన యింటికి వచ్చిన ¹మనుజుని నతిథిం గ్రోధదృష్టిఁ జూచిన వానిం
గనుఁగవల వజ్ర దంష్ట్రులఁ, దనరిన యా కంక గృధ్రతతి భక్షించున్. 159

†“యస్తి హవైవిప్రో రాజన్యో వైశోవా సోమపీథ స్తత్కళత్రంవా సురాం ప్రతస్థోవా పిఠిః
ప్రమాదతః” -అని మూలము (28-28) *‘క నృతారత్నంబు నొరులకు ప్రవర్తంబుచేసి మరొక వసునకు
నొసగు పాపకర్ముని బట్టి కొట్టియు వాని పక్తంబున హాలాహలంబు పోసి నిగ్రహింతుడు మరీయు’
(చ.ట.జ.ద.బ.) 1. భిక్షుని, నతిథిని (చ.త.జ.ద.)

మ. ధనవంతుం డగు మానవుండు గడఁకన్ ధర్మోపకారంబులన్
ఘనతం జేయక యుండెనేని యమలోకంబందు సూచీముఖం
బను నా దుర్గతిఁ బట్టి త్రోచి నిధికాపై యున్న భూతం బటం
చును బాశంబులఁ బట్టి కట్టి వడితో నొప్పింతు రత్యుగ్రు లై .

160

ఆ. సరవరేణ్య ! యిట్టి సరకముల్ యమలోక
మందుఁ గలవు మఱి సహస్ర సంఖ్య
లందు శమనదూత లనిశంబు బాధింతు
రవని ధర్మదూరులైన నరుల .

161

ఆ. ధర్మవంతులెల్లఁ దప్పక స్వర్గంబు
నందు భోగసమితిఁ బొందుచుందు
రెలమిఁ బుణ్యపాపముల శేషములవల్లఁ
బుట్టుచుందు రవనిఁ బుణ్యచరిత !

162

వ. నరేంద్రా ! మోక్షమార్గంబు మున్నె వినుపించితి. ఇప్పుడు నీకు నెఱింగించిన
వెల్లెను బ్రహ్మాండకోశంబునం జతుర్దశకోశంబు లని పురాణంబులు పలుకుచుండు.
అట్టి బ్రహ్మాండంబు శ్రీమన్నారాయణుని స్థూలశరీరం బగుటంజేసి బ్రహ్మాండం
బెవ్వరు వర్ణింతు, రెవ్వరు విందురు, వారలకు సకలశ్రేయస్సులుం గలుగు.
ఈశ్వర స్థూలశరీరంబు దెలిసినవారికి శ్రద్ధాభక్తులం జేసి సూక్ష్మదేహంబు
నెఱుంగవచ్చు. భూ ద్వీప వర్ష సరి ద్వి నభ స్సముద్ర పాతాళ ది జ్వరక
తారాగణ లోక సంస్థితం బైన సకల జీవనికాయం బైన యద్భుతం బైన శ్రీహరి
స్థూలశరీరంబు వినుపించితి. 2 అని.

162

చ. జలజభవాది దేవముని సన్నత ! తీర్థపదాంబుజాత ! ని
ర్మల నవరత్ననూపుర విరాజిత ! కౌస్తుభభూషణాంగ ! యు
జ్జ్వల తులసీ కిశురంగమద వాసనవాసిత దివ్యదేహ ! శ్రీ
నిలయ శరీర ! కృష్ణ ! ధరణీధర ! భానుశశాంకలోచనా !

164

క. శ్రీతరుణీ హృదయస్థిత ! పాతకహర ! సర్వలోకపావన ! భువన
తీత గుణాశ్రయ ! యతి వి, ఖ్యాత ! సురార్చితపదాబ్జ ! కంసవిదారీ !

165

1. యదిగాపైయున్న (హ.తం.వా.) 2. స్థూలదేహంబు (హ.తం.వా.) "పరమాత్మన ఉపగేయం
హ్యనిష్ఠమపి శ్రద్ధాభక్తి విశుద్ధ బుద్ధిర్వేద" (28-38) 3. మరంద (హ)

మత్తకోకిల. దండితారిసమూహ ! భక్తనిధాన ! దానవిహార ! మా
 ర్తాండమంజల మధ్యసంస్థిత ! తత్త్వరూప ! గదాసి కో
 దండ శంఖ సుదర్శనాంక ! సుధాకరార్క సునేత్ర ! భూ
 మండలోద్ధరణార్తపోషణ ! మత్తదైత్యనివారణా !

166

గద్య. ఇది శ్రీ సకల సుకవిజనానందకర బౌద్ధనామాత్య పుత్ర గంగనార్య ప్రణీతం
 బైన శ్రీమద్భాగవత పురాణంబునందు భరతాత్మజుం డైన సుమతికి
 రాజ్యాభిషేకంబును, బాషండదర్శనంబును, సుమతి పుత్ర జన్మవిస్తారంబును,
 గయుని చరిత్రంబును, గయుని సంస్తుతియు, భూ దీప్తి వర్ష సరి దద్రి నభ
 స్పముద్ర పాతాళ ది జ్ఞరక తారకాగణ సంస్థితియును నను కథలు గల
 పంచమస్కంధంబు నందు ద్వితీయాశ్వాసము సంపూర్ణము.

—————

శ్రీ మహాభాగవతము

షష్ఠ స్కంధము

శా. † శ్రీవత్సాంకిత కౌస్తుభస్ఫురిత లక్ష్మీచారు వక్షస్థల
శ్రీవిభ్రాజితు నీలవర్ణ శుభరాజీవాక్షః గంజాతభూ
దేవేంద్రాది సమస్త దేవ మకుటోద్ధీప్తోరు రత్న ప్రభా
వ్యావి ధ్ధాంఘ్రిసరోజు నచ్యుతుః గృపావాసుం బ్రశంసించెదన్.

1

ఉ. నిందుమతిఁ దలంతుఁ గమనీయభుజుఁగమరాజమండలీ
మండనుఁ జుండ్రఖండ పరిమండితమస్తకుఁ దారమల్లికా
పాండురవర్ణుఁ జండతరభండను హేమగిరింద్రచారుకో
దండు మహేశు గంధగజదానవభంజను భక్తరంజనున్.

2

ఉ. హంసతురంగముం బరమహంసము నంచితదేవతా కులో
త్తంసము నాగమాంత విదిత ధ్రువ పుణ్యరమావతంసముం
గంసజిఘాంసు నంశమును గర్బరసూత్ర సమావృతాంసమున్
హింస నడంచు బ్రహ్మము నహీనశుభంబులకై భజించెదన్.

3

ఉ. మోదకహస్తునిన్ సమదమూషకవాహను నేకదంతు లం
బోదరు నంబికాతనయు నూర్జితపుణ్యు గణేశు దేవతా
హ్లాదగరిష్ఠ దంతిముఖు నంచిత భక్త ఫల ప్రదాయకున్
మోదముతోడ హస్తములు మోడ్చి భజించెద నిష్టసిద్ధికిన్.

4

~~~~~  
† ఈ పద్యము క.ట.ద.బ. లలో లేదు. 4140 క. లో ఈ క్రింది పద్య మున్నది.

క. శ్రీరామనామ ! పావన, కారుణ్య సరోజనేత్ర ! కౌసల్యసుతా  
భారతిపతి మునిసేవిత!, చాడకృపాలోల! రామచంద్ర! నృపాలా !

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు (15) 1538, 4168 లలోను, జ.ట.ద.బ. లలోను ఈ క్రింది పద్యమున్నది.

క. శ్రీ విశ్వభారభరణ, ప్రావీణ్య విభాసమాన ఫణిరాజ్ఞభ బా

హ విపుల విజయ దోహల, రావణ మదకరి మృగేంద్ర రామనరేంద్రా!

1. హింస నడంచు నబ్జభవు నెల్ల సుఖంబులకై భజించెదన్ (చ)

- ఉ. కల్లతనంబు గాక పొడగట్టిన పూర్వపురీతి నేడు నా  
యుల్లమునందు నుండుము నమున్నత తేజముతోడ భక్తిరం  
జిల్లిన చూపు గూడ విధిఁ జెందిన ప్రోడ బుధాశి నీడ మా  
తల్లి దయామతల్లి ప్రణతద్రుమకల్పకవల్లి భారతీ! 5
- క. విలస త్కంకణరవరవ, కలితం బగు నభయ వరద కరములు బెరయం  
జెలరేఁగి భక్తులకు నరి, కలుములు దయనేయు జలధికన్యకఁ దలఁతున్. 6
- క. కాళికి బహుసన్నత లో, కాళికి కమనీయ వలయ కరకీలిత కం  
కాళికి తాపస మానస, కేళికి వందనము నేసి కీర్తింతు మదిన్. 7
- వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబు నేసి. 8
- చ. పరమనమాధిధుర్యుఁ బటు పావనకర్మ విధేయు దేవతా  
వర నర వండ్యు నద్విమలవాక్యు జనార్దన కీర్తన క్రియా  
భరణ సమర్థు వేద చయ పారగు భవ్యుఁ ద్రికాలవేది భా  
సురమతిఁ గొల్చు టొప్పు బుధశోభితుఁ బుణ్యుఁ బరాశరాత్మజున్. 9
- క. వ్యాసుని భగవ త్పదసం, వాసుని నాగమ పురాణ వర విష్ణుకథా  
వాసుని నిర్మల కవితా, భ్యాసుని పదపద్మయుగము భావించు మదిన్. 10
- సీ. వరకవితోవ్రదేకి వాల్మీకిఁ గొనియాడి భాగవతార్థ వైభవముఁ బలుకు  
శుకమంజులాలాపు శుకయోగిఁ బ్రార్థించి బాణ మయూరుల ప్రతిభ నొడివి  
భాస సౌమిల్లక భారవి మాముల ఘన సుధా మధుర వాక్యములఁ దలఁచి  
కాళిదాసుఁ గవీంద్రకల్పవృక్షముఁ గొల్చి నన్నపాచార్య వర్ణనలఁ బొగడి
- తే. వెలయఁ దిక్కన సోమయాజుల భజించి  
యెఱునామాత్య భాస్కరు నిచ్చ నునిచి  
సుకవిసోముని నాచనసోము నెఱుగి  
కవిమనోనాథు శ్రీనాథు ఘనత మెచ్చి. 11
- ఉ. ఎమ్మెలు నెప్పనేల? జగ మెన్నఁగఁ బన్నగరాజశాయికిన్  
సొమ్ముగ వాక్యసంపదలు సూఅలు చేసినవాని భక్తిలో  
నమ్మినవాని భాగవత నైష్ఠికుఁ డై తగువానిఁ బేర్చితో  
బమ్మెర పోతరాజు కవిపట్టపురాజుఁ దలంచి మ్రొక్కెదన్. 12
- వ. అని సకల సుకవి నికరంబులకు ముకుళిత కరకమలుండ నై. 13

ఉ. ఎయ్యది కర్మబంధముల నెల్ల హరించు విభూతికారణం  
 బెయ్యది స న్మునీంద్రులకు నెల్లఁ గవిత్వసమాశ్రయంబు ము  
 న్నెయ్యది సర్వమంత్రముల నేలిన దెయ్యది మోక్షలక్ష్మిరూ  
 పెయ్యది దానిఁ బల్కెద సుహృద్యము భాగవతాఖ్య మంత్రము॥ 14

వ. అని శ్రీమహాభాగవత పురాణంబునందు షష్ఠస్కంధం బంద్రభాష రచియింపం  
 బూని + మదీయ కవిభామహాలక్ష్మికి నారాయణుండె నాథుఁ డగుటంజేసి యీ  
 కృతి కృష్ణార్పణంబుఁ జేసితి. అది యె ట్లనిన. నేను విద్యాభ్యాసంబునం దగిలి  
 కొండుక నై యుండ నొక్కనాడు దివంబున. 15

చ. కలిత విశేషవస్త్రములు గట్టి హిమాంబు సుగంధ చందనం  
 బలఁది వినూత్న భూషణము లారయఁ దాల్చి వినోదలీల నిం  
 పుల మృదుశయ్య నిద్రఁ దగి బొందినచోఁ గనువట్టెఁ బల్మఱుం  
 2గలయఁ దటిద్విలాసములు గట్టిగ నొక్కట నిల్చు పోలిక॥ 16

సీ. ఉరవడి ప్రాగ్విధి నుదయించు మార్తాండ కోటిబింబచ్ఛాయ గూడినట్లు  
 హరి హర బ్రహ్మల యాత్మలలో నుబ్బి కరుణ యొక్కట మూర్తి బెరసినట్లు  
 ఖరకర కర తీవ్ర గతినిఁ గరంగుచు హేమాద్రి శిరోగ పె ల్లెగసినట్లు  
 ఫణిరాజ ఫణరాజి మణిగణ విస్ఫూర్తి సుషిరంపు వెలిదల చూపినట్లు

తే. ఉట్టిపడ్డట్లు కట్టెఱు నూఁదినట్లు  
 తేజ మెసఁగంగ నా మ్రోల దివ్యవాణి  
 పూని సాక్షాత్కరించి సంపూర్ణదృష్టిఁ  
 జూచి యిట్లని పలికె మంజులముగాను. 17

ఉ. ఆటలు పాటలుం జదువు లద్భుతముల్ విన నొప్పు వాద్యముల్  
 సాటి దలంపరాని బలుసాములు మున్నగు విద్యలెల్ల నీ  
 కాటలు పాట లయ్యె విను మన్నిటికి॥ మెఱుఁ గిడ్డభంగి నా  
 చాటునఁ జాటుకారపద సాధుకవిత్వముఁ జెప్పు మింపుగ॥ 18

వ. అని యానతిచ్చు జగన్మాత కృపావలోకన సుశ్లోకుండ నై యే నొక శ్లోకంబు  
 నాక్షణంబు నొడివితి. అది యెట్టి దనిన. 19

~~~~~  
 1. భాగవతార్థ (హ) + యీ కృతికిం బలిగా నద్దేవుండు గలండని విలర్కించి నాకుం గవిత్వ
 మహత్త్వంబు సంప్రాప్తంబగు కాలంబుఁ దలంచి నారాయణుండె దైవంబని యెఱింగి మనోరథంబు
 సఫలంబయ్యెనని యీ కృతిఁ గృష్ణార్పణంబు చేసితి. తా. ప. ప్రతులలో నిట్లున్నది. 2. దలమునఁ
 గ్రమ్ముకొమ్మెఱుగు తండము రూపున (హ. లం. వా.) 3. చెంత (తం. వా.) చెంగ (క. ట. జ. డ. బ)

శ్లోకము. హంసాయ స త్వనిలయాయ ¹సదాశ్రయాయ

నారాయణాయ నిఖిలాయ నిరాశ్రయాయ

స తస్యంగ్రహాయ సగుణాయ నిరీశ్వరాయ

సంపూర్ణ పుణ్యపతయే హరయే నమస్తే.

20

వ. ఈ శ్లోకం ²బ ద్దేవి యంగీకరించె. అంత మేలుకాంచి యానందభరితుండ నైన నాటనుండి, చంద్రానుగత యగు చంద్రిరయుం బోలె. నారాయణాంకితం బైన కవితవ్య తత్త్వజ్ఞానంబు గోచరం బయ్యె. దానికి ఫలంబుగా గోపికావల్లభుని నుల్లంబున నిడుకొని.

21

ఆ. పలుకఁ గలిగె మొదల భాగవతార్థంబు

భర్త కృష్ణుఁ డాయె భాగ్య మొదవె

నమృతరసము గోర నలరు చింతామణి

పాత్ర సంభవించు భంగి నిపుడు.

22

అ. భాగవతము తేటపఱుప నెవ్వఁడు సాలు

శుకుఁడు దక్క నరుని సకుఁడు దక్క

బుద్ధిఁ దోచినంత బుధులచే విన్నంత

భక్తి నిగిడినంత పలుకువాడ.

23

ఉ. పుట్టిననాట నుండియును బుట్టడ యెట్టియ దట్టు నైనఁ జే
పట్టి నుతింపఁ జిత్తము శుభం బగు మద్వరవాక్యసీమకుం
బట్టము గట్టినాడ హరిఁ బాయక త త్కథనామృతంబు నే
నుట్టిపడంగఁ జెప్పుదు బుధోత్తము లానుఁడు శ్రోత్రపద్ధతి.

24

వ. అని.

25

సీ. శ్రీవత్స గోత్రుండు శివభక్తి యుక్తుఁ డా పస్తంబ సూత్రుఁ డపార గుణుఁడు
నేర్పూరి శాసనం డెట్టనప్రెగ్గడ పుత్రుండు వీరన పుణ్యమూర్తి
కాత్మజుం డగు నాదెయామాత్యునకుఁ బోలమాంబకు నందను లమితయశులు
కనువనామాత్యుండు ఘనుఁడు వీరనమంత్రి సింగధీమణియు నంచితగుణాధ్యు

తే. లుద్భవించిరి తేజంబు లూర్జితముగ

సొరిది మూర్తిత్రయం బన శుభ్రకీర్తిఁ

బరఁగి రందులఁ గనువన ప్రభువునకును

ముమ్మడమ్మను సాధ్వీ యిమ్ములను వెలసె.

26

1. సమాశ్రయాయ (హ) 2. అ ద్దేవుం డంగీకరించె (హ)

ఉ. †ఆడదు భర్తమాట తెదు రాడదు వచ్చినవారి వీడఁగా
నాడదు పెక్కుభాష లెడనాడదు వాకిలి వెళ్ళి కల్ల మా
టాడదు మిన్నకేని సుగుణావళి కిందిరగాక సాటి యే
చేడియ లేదు చూరికుల శేఖరుకన్వయ ముమ్మడమ్మకు॥. 27

క. ఆ కసువయమంతికిఁ బు, జ్ఞాకల్పశుభాంగి ముమ్మడమ్మయు మము న
వ్యాకులచిత్తుల నిరువుర, శ్రీకర గుణగణులఁ బుణ్యశీలరఁ గాంచె॥. 28

క. అంగజనమ లావణ్య శు, భాంగులు హరి దివ్యపదయుగాంబుజ విలస
ద్భృంగాయమాన చిత్తులు, సింగయ తెలగయలు మంత్రితేఖరు లనఁగ॥. 29

క. అం దగ్రజుండ శివపూ, జం దనరినవాడ విష్ణుచరితామృత ని
ష్యంది పటు వాగ్విలాసా, నందోచిత మానసుడను నయకోవిదుడ॥. 30

వ. కావునం గృష్ణపాదారవింద సందర్శనాదర్శితలాయమాన చిత్తుండ నై . 31

—: ష ష్యం త ము లు :—

క. శ్రీపతికి మత్పతికి నుత, గోపతికిఁ ద్రిలోకపతికి గురుజనబుధ సం
తాప నివారణ మతికినిఁ, బ్రాపితసనకాది తతికి బహుతర ధృతికి॥. 32

క. హరికి గురు కలుషకుంజర, హరికి బలాభీలహరికి సంతస్థిత గ
హ్వారికి నరహరికి రక్షిత, కరికిఁ గరాగ్రస్థగిరికి ఘనతరకిరికి॥. 33

క. గుణికి సమాశ్రిత చింతా, మణికి మహేంద్రాది దివిజమండల చూడా
మణికిఁ బ్రకల్పితశయ్యా, ఘణికి నురోభాగ కౌస్తుభ ప్రియమణికి॥. 34

క. కంసాసుర సంహారున, కంసాంచిత కర్ణకుండలాభరణునకు॥
హింసాపర పరమ స్తక, మాంసకరాశిత గదాభిమత హస్తునకు॥. 35

క. వర యోగి మానసాంతః, కరణ సుధాంబోధి భావకల్లోల లస
తృరతత్త్వ శేషశాయికి, జిరదాయికి సకలభక్త చింతామణికి॥. 36

—: క థా ప్రా రం భ ము :—

వ. సమర్పితంబుగా నా యొనర్పంబూనిన షష్టస్కంధంబునకుం గథా ప్రారంభ
క్రమం బెట్టినదనిన, హరి చరణస్మరణ పరిణామ వినోదులయిన శౌనకాదులకు
నిఖిల పురాణేతిహాస నిర్ణయ విఖ్యాతుం డైన నూతుం డి ట్లనియె. 37

†27, 28 పద్యములు (చ) లో లేవు. 1. లేదుచూరి కులశేఖరు. అని యుండనగును.

2. కంసమదఁ దమన దక్షున కంసాంచిత కర్ణకుండలాభరణునకు॥ (చ. ట. త.)

అథాయము—౧

క. శ్రీరమణీ రమణకథా, పారాయణ చిత్తుఁడగుచుఁ బలికెఁ బరీక్షి
ద్యూరమణుఁ డాదరంబున, సూరిజనానందసాంద్రు శుకయోగీంద్రుఁ. 38

సీ. షడ్గు జై శ్వర్య శాశ్వతమూర్తి వై నట్టి మునినాథ! దయతోడ ముక్తి పదము
మున్నుగా నే మార్గమున వినుపించితి వారయ నసవర్గ భూరిమహిమఁ
గ్రమ యోగసంభవ బ్రహ్మంబు ¹తోడన యనువొంద నగు నవి వినుతికెక్క
మఱియు సత్త్వ రజ స్తమః ప్రభావంబులఁ గడిఁది యై యున్నట్టి కర్మచయము

తే. నప్పటప్పటి కణఁగని యట్టి ప్రకృతిఁ
గలుగు పురుషుని భోగార్థఘటన దేహ
కారణారంభరూప మార్గంబు మొదలు
మాటిమాటికి నన్నియుఁ దేటపడఁగ. 39

వ. మఱియు ననేక పాపలక్షణంబు లగు నానావిధ నరకంబులును, వాని కాద్యంతం
బులును, స్వాయంభువ సంబంధియగు మన్వంతరంబును, బ్రయవ్రతోత్తానపాదుల
వంశంబును, ద చ్చరిత్రంబును, ద్వీప వర్ష సము ద్రాద్రి న ద్యుద్ధాన వనస్పతు
లును, భూమంశల సంస్థానంబును, వాని పరిమాణంబును, జ్యోతిశ్చక్రచలన
ప్రకారంబును, విభుం డైన పరమేశ్వరుం డెవ్విధంబున నిర్మించె, నా విధం
బంతయు నెఱింగించినాడవు. ఇప్పుడు, 40

తే. కడిఁది వేదనలకుఁ గారణం బై యుండు
గుఱుతులేని నరక కూపరాశి
పాలుగాక నరుఁడు బ్రతికెడు మార్గంబు
పరమపుణ్య! తెలియఁ బలుకవయ్య! 41

వ. అనినం బరీక్షిన్న రేంద్రునకు శుకయోగీంద్రుం డి ట్లనియె. 42

క. కట్టా! త్రికరణ ²ములచేఁ, బుట్టిన దురితముల నపుడ పొలియింపని యా
కట్టెడి దేహం బుడిగినఁ, గొట్టాడును బిట్టు నరకకూపంబులలోన్. 43

ఉ. కావునఁ గాలకింకర వికారముఁ గానకమున్న మృత్యు దు
ర్భావన చిత్తము ³వెడఁగుపాటును జెందకమున్న మేనిలో
జీవము వెల్గుచుండి తన చెల్వము దప్పకమున్న మున్నుగాఁ
బావనచిత్తుఁ డై యఘముఁ బాయు తెఱం గొనరింపఁగాఁ దగు. 44

1. తోగూడ (తం.వా.) 2. మెఱుగక (హ.తం.వా.) 3. తెదుగుపాటుగఁ జేయకమున్న (హ)

క. కాలం బెడగని పాపము, మూలముఁ జెఱుపంగవలయు మును రోగములన్
దేలిన దోషము నెఱుఁగుచు, వాలాయము దాని నడఁచు వైద్యునిభంగిన్. 45

సీ. అనవుడు నాతని కనియె భూకాంతుండు కనుకలి వినుకలి గలిగినట్టి
పాపము దనకు నొప్పని దని యని చాలఁ బరితృప్తుఁ డయ్యుఁ గ్రమ్మఱ నొనర్చు
మాఢాత్మునకు దోషమోచనం బెయ్యది? యారయ నెఱిగింపు మదియుఁ గాక
రలుష మొక్కొకచోటఁ గావించు నొకచోటఁ గావింపకుండుఁ దత్కర్మ మెఱిగి

తే. యట్టి జనుఁడు పుణ్య మేరితిఁ జేసిన
నది ఫలింపనేర దని తలంతు
సలిలమందు మేలి మలినంబు ¹వోవంగ
గజము గ్రుంకువెట్టు గతియుఁ బోలె. 46

వ. అనిన శుకుం డిట్లనియె.

క. కర్మము కర్మముచేతను, నిర్మూలము గాదు తెలియనేరక తానే
కర్మము నేసినఁ ద త్రృప్తి, కర్మం బొనరింపవలయుఁ గలుషవిదూరా! 48

క. హితముగల కుడుపు మఱి రు, గ్వితతులఁ బొడమంగసీని విధమున నతిన
ద్రవ్యతుఁ డై నవాఁడు ²నిర్మల, మతిచే నఘరాశి నెల్ల మట్టమునేయున్. 49

చ. తపమున బ్రహ్మచర్యమున దానములన్ శమ స ద్దమంబులన్
జపముల సత్య శౌచముల సన్నియమాది యమంబులన్ గృపా
నిపుణులు ధర్మవర్తనులు నిక్కము హృత్తను వాక్యజంపుఁ బా
పపుగుదిఁ ద్రుంతు రగ్ని శతవర్ష వనంబుల నేర్చుకై వడిన్. 50

వ. అదియునుం గాక. 51

ఉ. కొందఱు పుణ్యవర్తనులు గోపకుమార పదారవిందజా
నంద మరందపాన కలనారత షట్పదచిత్తు లౌచు గో
వింద పరాయణుల్ విమలవేషులు దోష మశంతు రాత్మలం
జెందిన భక్తిచేత రవి చేకొని మంచు నడంచుకై వడిన్. 52

క. హరిభక్తిచేతఁ గొందఱు, బరిమార్తురు మొదలు ముట్టఁ బాపంబుల ని
ఘ్నరతర కరముల సూక్ష్మం. దరుదుగఁ బెనుమంచు³పించ మణఁచినభంగిన్. 53

క. దంతిపురనాథ! విను మొర, మంతన మెఱిగింతు శమ దమంబులు నంహో
వంతు శుభవంతుఁ జేయవు, కంతునిగురు భక్తి ముక్తిఁ గలిగించుగతిన్. 54

1. పీఠమణచిన (తం.పా.) 2. తాలివి, కతమున కత్తంబు కొఱకు కల్పించుఁజు (క)

3. పీఠమణచిన (ఓ)

సీ. హరికి నర్థముఁ బ్రాణ మర్పితంబుగ నుండువాని కై వల్య మెవ్వనికి లేదు
 వసజలోచను భక్తవరుల సేవించినవాని కై వల్య మెవ్వనికి లేదు
 వైకుంఠ నిర్మల వ్రతవరుం డై నట్టివాని కై వల్య మెవ్వనికి లేదు
 సరసిజోదరు కథా శ్రవణ లోలుం డై నవాని కై వల్య మెవ్వనికి లేదు

తే. లేదు తపముల బ్రహ్మచర్యాది నిరతి
 శమదమాదుల సత్యశౌచముల దాన
 ధర్మ సుఖముల సుస్థిరస్థాన మైన
 వైష్ణవజ్ఞాన జనిత నిర్వాణపదము.

తే. అరయ నెన్నఁడుఁ జేటు లేనట్టి ముక్తి
 వర్తమీ లోకమందు నెవ్వనికిఁ గలదు?
 సాధులును బుణ్యశీలురు సజ్జనులును
 హరిపరాయణ తత్పరు లగుటఁ గాక.

56

క. అరుదుగ నరహరి భక్తిం, బొరయని యా పురుష సుకృతి పుంజంబులు వే
 మఱు పుణ్యుఁ జేయ నేరవు, సరవర మధుఘటముఁ బెక్కు నదులుం బోలెఁ. 57

చ. సతతముఁ గృష్ణ పాదజలజంబులయందు మనంబు నిల్పు సు
 వ్రతులు తదీయ కుద్ధ గుణరాగులు కాలుని యుగ్రపాశ సం
 హతుల ధరించు తత్పుభటవర్గములం గలలోనఁ గాన రే
 గతులను దుష్టకర్మములు గైకొని వారలఁ జెందనేర్చునే?

58

వ. కావున నీయర్థంబునకుం బురాతనంబగు నొక్క యతిహాసంబు గలదు. అది విష్ణు
 దూత యమదూత సంవాదం బనంబడు. దాని నెఱింగింతు ఆకర్ణింపుము. 59

—: అ జా మి శో పా థ్యా న ము : —

సీ. నరనాథ! వినుము కన్యాకుబ్జపురమునఁగలఁడు బ్రాహ్మణు డజామికుఁ డనంగఁ
 బాతకుం డతుల నిర్బాగ్యుం డవజ్ఞుండు నష్టసదాచారి కష్టరతుఁడు
 జూదంబులందు దుర్వాదంబులందును జౌర్యంబునందు మచ్చరము గలిగి
 2తొత్తును బత్నిగా మత్తుఁ డై వరియించి కొడుకులఁ బదుగురం బడసి చాల

అ. మోహజలధిలోన మునిగి ముచ్చట దీర
 బాల లాలనాది లీలఁ దగిలి
 పెద్దకాల మతఁడు పెంపార సుఖియించి
 3బలిత మెల్లఁ దొలగి పలితుఁడయ్యె.

60

1. లై న(గాక (తం. వా.) 2. తొత్తాత్మ పత్నిగా (హ. తం. వా.) 3. పలితమెల్ల వదలి పతితుఁడయ్యె (హ. తం. వా.)

సీ. ¹నిర్మలా బనఁ జాలనెఱయు చిత్తం బన నల్లని వెండ్రుకల్ తెల్లనయ్యె
దగు మోహపాశ బంధంబు జాతినమాడ్కిఁ ²బొదలినయంగంబు వదల వ్రాలె
నిండ్రియంబుల కోర్కెలిక నొల్ల ననుభంగి నుడుగక తల చాల వడఁకఁ జొచ్చెఁ
దమకంబు ప్రాయంబు ³దగిలిపోయిన మాడ్కి లోచనంబుల చూడ్కి నీచమయ్యె

ఆ. వగరు పుట్టె నంతఁ బెగలె దంతంబులు
సుక్కిసయును దగ్గుఁ బిక్కిటిల్లె
శిరసు నొవ్వఁదొడఁగె జెదరె మనం బంతఁ
గడిఁది యైన ముప్పుకాలమునను.

61

ఆ. ఎనయ నతని కెనుఁబ దెనిమిది వర్షంబు
లంత నరుగుటయును భ్రాంతుఁ డగుచుఁ
గోరి పిన్నకొడుకు నారాయణాఖ్యుండు
బాలుఁ డగుట మిగుల భక్తిఁ జేసి.

62

క. తన సతియుఁ దానుఁగూరిమి, మనమునఁ బెనఁగొనఁగ నక్కుమారుని నవిశం
బును ముద్దు నేయుచుండెను, జనవర! వాత్సల్య మాత్మ సందడిఁ గొనఁగన్. 63

క. బాలునిఁ ⁴గలభాషణ జన, పాలుని (?) నిజ జనక బంధు పరిణామ కళా
శీలుని లోలతఁ గనుఁగొని, యాలరి బ్రాహ్మణుఁడు నందితాత్మం డగుచున్.

క. అత్యంత పాన భోజన, కృత్యంబులఁ బొత్తు గలిగి క్రీడలఁ ద త్నం
గత్యంబు వదల కాగత, మృత్యువుఁ గన నేరఁదయ్యె మిక్కిలి జడుఁడై. 65

తే. తెలియ కీ రీతి నతఁడు వర్తింపుచుండ
భయద మగు మృత్యుకాలంబు ప్రాప్త మైన
భూరి వాత్సల్యవృత్తి న పృథ్రుఁ దలఁచి
⁵యాత్మఁ బ్రలపించు నారాయణా యటంచు.

66

వ. అప్పుడు.

67

క. కింకరుల ధర్మరాజ వ, శంకరుల దురంత దురిత సమధిక జన నా
శంకరుల సకలలోక భ, యంకరులం గనియె నిండ్రియాకులుఁ దగుచున్. 68

క. పాతకుల దండదండిత, పాతకుల మహోగ్ర కర్మ భర విష్కరుణా
జాతకులఁ బ్రేతనాయక, దూతక సంతతుల సతఁడు దూరమునందున్. 69

1. నిర్మలంబని చాల నెఱయచిత్తంబున (హ), నిర్మలంబయి (?) 2. బొదలిన యంగముల్ వదలి జేరె (తం. పా.) 3. చరిగిపోయిన (క) చరిగిపోయిన (డ) 4. అర్థవహోముఖుఁడని (చ) ముగ్ధవహో (తం. పా.) 5. అదరి కలపించు నారాయణాహ్వయునిని (చ)

మ. కనియెఁ బ్రాహ్మణుఁ డంత్యకాలమున వీఁకఁ రోషనిష్ఠ్యుతులఁ
ఘన పీనోష్ణ వికారవక్త్ర విలసద్గర్వేక్షణోపేతులఁ
జన సంత్రాస కరోద్యతాయత సుపాశ శ్రేణికా హేతులఁ
హననవ్యాప్తి విభీతులఁ మువుర నాత్మనేతలఁ దూతలఁ. 70

న. ఇట్లతి వికృత తుండ గండభాగ విషమ వివృత నేత్రులు, నతి పుష్ట నిష్ఠురతను
యష్టి సంవేష్టిత మహోర్ద్వరోములు, నభ్యస్త సమస్త జీవాపహరణ కరణ
ప్రళస్త హస్త విన్యస్త పాశధారులు నగు యమభటుల మువ్వరం గనుంగొని
యజామిళుండు వికలేంద్రియుండును, వికంపిత ప్రాణుండును, వికృత రోష
నుండును, విహ్వలాత్మకుండు నై, 71

క. దూరమున నాడు బాలుఁడు, బోరనఁ దన చిత్తసీమఁ బొడగట్టిన నో
నారాయణ! నారాయణ! నారాయణ! యనుచు నాత్మనందను నొడివెఁ.

చ. మరణపువేళ నద్దనుజమర్దను సంస్మరణంబు నేయఁ ద
త్పరిసరవర్తు లాత్మపరిపాలకు నామము నాలకించి ని
ష్ఠురగతి నేగుదెంచి పొడనూపి యదల్పిరి కాలుదాసులఁ
ఖరతరభాషులఁ వికట కల్పిత వేషుల దీర్ఘరోషులఁ. 72

క. దాసీభర్త నజామిళ, భూసురుఁ దత్తనువువలన బోరన వెలికిం
దీనెడు యమభటులను బోఁ, ద్రోసిరి శ్రీవరుని కూర్మిదూతలు కడిమిఁ. 74

—: విష్ణుదూత యమదూతల సంవాదము :—

వ. ఇట్లు విష్ణుదూతలవలన నిర్ధూత ప్రయత్ను లై యమదూత లిట్లనిరి. 75

క. ఎవ్వనివారలు మాతోఁ, జివ్వకుఁ గత మేమి? యిట్లు చిక్కినవానిం
గ్రూవ్వన విడిపించితి రింక, నవ్వులకో? జముని శాసనంబులు జగతిఁ. 76

సి. ఎవ్వరు మీ రయ్య! యీ భవ్యరూపముల్ కన్నుల కద్భుతక్రమ మొనరై
దివివ్యోపదివ్యులో? దేవతాప్రవరులో? సిద్ధులో? సాధ్యులో? చెప్పరయ్య!
దళిత పాండుర పద్మదళ దీర్ఘ నేత్రులు వర పీత కౌశేయ వాసు లరయ
గండమండల నటత్కుండలద్వయులును బటు కిరీటప్రభా భాసీతులును

తే. భూరి పుష్కర మాలికా చారువతీ
లమిత కోమల నవయౌవనాధికులును
బాహు కేయూర మణిగణ భ్రాజమాన
ఘన చతుర్భుజు లభ్రసంకాశ రుచులు. 77

1. విశ్రుత (హ) 2. దీసి యమభటులఁ బారఁ (హ) 3. దివిజులో భవిజులో (హ.తం.వా.)

క. ధనువులు నిషంగచయములు, కనదంబుజ శంఖ చక్ర ఖడ్గ గదా సా
ధనములు ధరియించిన మీ, తనువులు లోకముల కద్భుతం బొనరించె॥. 78

క. శాంతంబు లై న మీ తను, కాంతులు జగములను దిశలఁ గలిగిన బహుశ
ద్వాంతములఁ బాఱదోలుచు, సంతస మొనరించె నిపుడు సర్వంకషమై. 79

వ. ఇ ట్లఖిల లోకానందకర ¹కమ్రాకారులు, నఖిల విభ్రాజమాన తేజో దుర్నిరీక్ష్య
మాణులును, నిఖిల ధర్మపాలురు నగు మీరు ధర్మపరిపాలుర మమ్ము నడ్డపెట్టం
గతం బేమి? అనిన మందస్మిత కందళిత ముఖారవిందు లై గోవిందుని కండువ
మందిరంబు కావలివారలు వారివాహ గంభీర నిర్ఘోష పరిపోషణంబు లై న విశేష
భాషణంబుల ని ట్లనిరి. 80

ఉ. మీరు పరేతనాయకుని మేలిమి దూత లచేనిఁ బల్కుఁ డా
తోరపుఁ బుణ్యలక్షణము, దుష్కృతభావము. దండకృత్యముం,
భీరముతోడ నీతని కభీష్టనివాసము, పూని దండు్య లె
వ్వారలు? సర్వభూతములొ? వారక కొందఱు పాపకర్ములొ? 81

వ. అనిన యమభటు లి ట్లనిరి. 82

క. వేద ప్రణిహితమే యను, మోదంబుగ ధర్మ మయ్యె మున్ను తదన్యం
బేది యగు నది యధర్మం, బాదియు హరిరూపు ²వేద మన వినుకతనన్. 83

సీ. *ఎవ్వనిచేఁ దన యిరవొందు త్రిగుణ స్వభావ మైనట్టి యీ ప్రాణిచయము
లనుగుణ నామక్రియారూపములచేత ³నింతయుఁ దమయంత నెఱుఁగఁ బడును
సర్వముం డనలంబు నాకాశమును ప్రభంజనుఁడు గోచయమును శకధరుండు
సంద్యలు దినములు శర్వరీచయములు కాలాంబు వసుమతీ జాలములును

తే. దేహధారికి సాక్షి లై తెలుపుచుండు
దండన స్థాన విధము †సద్ధర్మగతియుఁ
‡దగుల మీ రీ క్రమానురోధనము చేసి
యఖిలకర్ములు దండ్పర్లు లరయ నెపుడు. 84

తే. కోరి కర్మంబు నడపెడువారి కెల్లఁ
గలిత శుభములు నశుభముల్ గలుగుచుండు
నరయఁగా దేహి గుణసంగి యైనయపుడె
పూని కర్మంబు నేయక మానరాదు. 85

1. సుందరాకారులు (క.చ.జ.ద.బ.) 2. వేదమని (క.జ.) 3. నేర్పడుగతిఁ దాన నెఱుఁగఁబడును
(హ) * ఈ పద్యమున కన్వయము సరిగాఁ గుదురుటలేదు. † “ఏతై రధర్మో విజ్ఞాతః, స్థానం దండన్య
యజ్యతే” - మూలము. (1-48) ‡ “సర్వైకర్మానురోధేన దండమర్హంతి కారిణః” - మూలము (1-48)

- క. ప్రకృతమునఁ దా నొనర్చిన, సుకృతము దుష్కృతము నెంత చూడఁగ నంతే¹ వికృతిఁ గని యనుభవించు, న్నుకృతమతిఁ ద త్ఫలంబు నతినిపుణుం డై .86
- వ. మఱియు వినుండు, *జన్మంబు శాంత ఘోర మూఢ గుణంబులచేత నై నను, సుఖ దుఃఖ గుణంబులచేత నయినను, భార్యకాది గుణంబులచేత నై నను, సకల భూతంబులు త్రైవిధ్యంబు నే ప్రకారంబునం బొందు, నా ప్రకారంబున జన్మాంత రంబునం బొందుచుండు. దేవుం డైన యముండు సర్వ జీవాంతర్యామి యై ధర్మాధర్మయుక్తం బైన పూర్వరూపంబులను మనస్సుచే విశేషంబుగఁ జూచుచుండి, వాని కనురూపంబులఁ జింతింపుచుండు. అవిద్యోపాధి జీవుండు తమోగుణ యుక్తుం డై ప్రాచీనకర్మంబుల నేర్పడ్డ వర్తమాన దేహంబు, నే నని తలంపుచుండి, నష్ట జన్మస్మృతి గలవాఁ డై పూర్వవరంబు లెఱుంగం జాలకుండు. మఱియుఁ గర్మేంద్రియములచేతఁ గర్మంబులఁ జేయుచుండి, జ్ఞానేంద్రియంబుల చేతఁ దమోవిషయంబు లయిన శబ్దస్పర్శ రూప రస గంధంబుల నెఱుంగుచుండి, పదియావది యైన మనంబుతోఁ గూడి, పదియేడవవాఁ డగుచుండి, షోడశోపాధ్యంతర్గతుం డై యొక్కరుం డైన జీవుండు, సర్వేంద్రియ విషయ ప్రతిసంధానంబు కొఱకు జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ మనోవిషయంబులం బొందుచుండి, షోడశకళలం గలిగి, లింగ శరీరం బనం బరఁగి, గుణత్రయకార్యం బను నిమిత్తం బున హర్ష శోక భయంబుల నిచ్చుచున్న సంసారంబు ధరియింపుచుండు. ²అజిత షడ్వర్గుం డైన దేహి కిరతంబు లొల్ల ని బుద్ధి నెఱింగియు, వినియుఁ, గర్మంబులు సేయుచుండి, తప సంహారకర్మంబునం జుట్టుకొన్న వసిరికాయ పురుషునుం బోలె నిర్గమోపాయం బెఱుంగక నాశంబు నొందుచుండు. వర్తమాన వసంతాది కాలంబు, భూత భావి వసంతకాల యోగ్యం బైన పుష్ప ఫలాదులు త త్కాల జ్ఞాపకంబు నెట్లు సేయు, నట్లు భూత భావి జన్మంబులకు ధర్మాధర్మంబులు నిదర్శనంబులు సేయుచుండు. ఒక్కనరుండు నొక క్షణంబును గర్మంబుఁ జేయకుండు వాఁడు లేడు. పూర్వ సంస్కారంబులం గల గుణంబులచేతఁ బురుషుం డవశుండు గావునఁ బలిమిఁ గర్మంబులు సేయింపబడుచుండు. అవ్యక్తనిమిత్తంబు నొంది త దనురూపంబు లైన స్థూల సూక్ష్మ శరీరంబులు మాతా పితృ సదృశంబు లగుచుండు. ఇట్టివిపర్యయంబు పురుషునికిఁ బ్రకృతినంగమంబునంగలుగుచుండు. ఆ ప్రకృతి పురాణపురుషుం డైన యవ్వరమేశ్వరుని నేవించినఁ దలంఁగుచుండు.

1. వికృతగతి (త. బ.) * జహజన్మని (వ్యాఖ్య) ఈ జన్మంబున 2. విజిత (హ. తం. వా.)
 3. కర్మంబు లొల్లనని (చ. బ.)

సీ. కావున నితఁడు సత్కర్మ వర్తనమున భూదేవకులమునఁ బుట్టినాఁడు
దాంతుఁడై శాంతుఁడై ధర్మసంఘీలుఁడై సకలవేదంబులఁ జదివినాఁడు
అనయంబు గురువుల నతిథులఁ బెద్దలఁ జేసి శుక్రభాషలు చేసినాఁడు
సర్వభూతములకు సమబుద్ధియై చాల బహు మంత్రసిద్ధులఁ బడసినాఁడు

తే. సత్యభాషణ నియమంబు జరపినాఁడు
నిత్య నైమిత్తికాదుల నెఱపినాఁడు
దండి లోభాది గుణములఁ దరపినాఁడు
మంచిగుణములు దనయందు మరపినాఁడు.

88

క. సతతాచార సమంచిత, మతి యై సుజ్ఞానములకు మరగెడి తఱి నా
యత ¹గతి నాతని కంగజ, మత మై నవయోవనాగమం బెడ సొచ్చెన్. 89

సీ. కడకంట యౌవనగర్వంబు వొడ గట్టె మదిలోన సుద్రేకమదము దొట్టె
కడు మేనఁ గామవికారంబు దలసూపె ముఖమునఁ జిలునవ్వు మొలకలెత్తె
నతిపుష్టి నిష్ఠురం బయ్యె దేహం బెల్లఁ గచభారమున నెఱికప్పు మెఱనె
కటిభారమున నూరుకాండముల్ జిగి ²మీటె బాహుశాఖలు దీర్ఘభంగిఁ దోఁచె

అ. సురము విపుల మయ్యె నుల్లస ద్వరకాంతి
పూర మంగకమునఁ బొందుపడియె
భూరితేజు డైన భూసురాస్వయునకు
కినభినవైక యౌవనాగమమున.

90

క. హృదయమునఁ బొడము యౌవన, మదము వెలిం దోఁచుభంగి మానితరుచిఁ ద
ద్వదనమున నూఁగుమీసలు, పొదలుచుఁ గ ప్పడరి చూడఁ బొంకంబయ్యెన్. 91

వ. మఱియును.

92

క. తమ్మివిరిమీఁద వ్రాలిన, తుమ్మెద పంక్తియును బోలెఁ దోరపులీలం
గ్రమ్ముకొని విప్రతనయుని, నెమ్మొగమునఁ గానఁబడియె నెఱిమీనంబుల్. 93

వ. అంత ననంగబ్రహ్మాతంత్రంబునకు వసంతం దొనర్చు నంకురార్పణారంభం
బునుం బోలె ⁴లలిత కిసలయ విసర ప్రసార భాసుర బాహు పాదపాది పురోపవన
పవన జవనప్రభావ పరికంపిత విట విటీజన హృదయ ప్రపుల్ల పల్లవ భల్లంబును,
అనూన ప్రసూన నిర్భర గర్భావిర్భూత సురభి పరాగపటల పటఘటిత నభో
మండలంబును, అమంద నిష్యంద మరంద బిందుసందోహ కందళిత చిత్త మత్త

మధుప సంకుల యుక్తార ముఖరిత సకల దిశావలయంబును, నిరంతర ధారాశ
రసభరిత పరిపక్వ ఫలానుభవ ప్రభవ సమ్మోదవాద శుకప్రముఖ వతంగ కోలా
హలంబు నైన మధుమాసంబు సర్వజన మనోహరంబు నై నిఖిల వనపాద
పంబుల నలంకరించె. ఆ య్యవసరంబున నజామిశుండు పితృనిర్దేశంబునం
గుళ సమిత్పుష్ప ఫలార్థంబు వనంబున కరిగి, తిరిగి వచ్చు సమయంబున
నొక్క లతాభవనంబున.

94

క. బద్ధానురాగయై స్మర, యద్దంబున కలరు బుద్ధి ¹నురు కామకళా
సిద్ధ యగు వృషలితోఁ బ్రియ, వృద్ధిం దగఁ గూడియున్న విటు నొరు గాంచె॥.

క. భటుని॥ రతిశాస్త్ర కళా, రృటుని॥ వర యౌవనానుభవ మదవిభ వో
దృటుని॥ సురతేచ్చా సం, ఘటుని॥ విగతాంబరారుకటుని॥ విటుని॥. 96

శా. హాలా ఘూర్ణిత నేత్రతో మదన తంత్రారంభ ²సంరంభతో
³భేలాపాలన యోగ్య భూవిభవతోఁ గీర్ణాలకాజాలతో
హేలాలింగన భంగి వేషవతితో చిచ్చావతీమూ ర్తితోఁ
గేశిం దేలుచునున్నవానిఁ గనె పుంభీభూత రోమాంచుఁ డై.

97

క. ⁴కలికి వగ మదనకదనపుఁ, బలుకుల కలకలము బెడఁగు వడు మేఖల ము
వ్వల రవళిఁ దగిలి గతిగినఁ, గలకంతి రతంబు సలుపుగమకముఁ గనియె॥.

క. ⁵కవకవనై పదనూపుర, ⁶రవరవ లాగుబ్బుకొన్న రతిపతి గతులం
జివచివ నై ⁷విటు చెయ్యల, రవళి॥ రతిసల్పు రతుల రవరవఁ గనియె॥. 99

చ. కురు లళికంబుపై నెగయఁ గ్రొమ్ముడి వీడఁగ గుబ్బదోయిపై
సరములు చౌకళింపఁ గటిసంగతి మేఖల తాళింప స
త్కర వర కంకణావళులు గర్జిలఁ గౌ నసియాడ మీఁదుగా
మరుని వినోదముల్ సలిపె మానిని యౌవన గర్వరేఖతో॥.

100

క. మవ్వపు సుకుమారాంగిని, జవ్వని నుపగూహనాది సముచిత రతుల॥
నివ్వటిలాదానిఁ గని మది, నువ్విళ్ళూరంగ మన్మథోద్దీపనుఁ డై.

101

తరళ. బహళ దృక్పరిపాక మోహ నిబద్ధుఁ డౌచు మనంబులో
సహజ కర్మము వేదశాస్త్రము సాత్త్వికంబుఁ దలంచి త
న్నిహిత చిత్తము వట్టి పట్టఁగ నేరఁ డయ్యె సదా మనో
గహనమందు మరుండు పావకు కై వడి॥ జరియింపఁగా॥.

102

1. నుద్ధతేశేం, బద్ధయగు (హ) 2. సంసిద్ధిలో (క.జ.బ.) 3. భేలాపాలన కోటిరి
విభవతో (క. చ. డ. బ.) 4. కలికివరు (తం.వా.) 5. కవకవనై (క. చ. జ.)
6. రవరవమై గుబ్బుకొన్న (హ) 7. విటుచెవులకు (హ.వా.)

శా. ఆ లీలావతి గండపాళికలపై హాస ప్రసాదంబు పై
నాలోలాలకపంక్తిపై ¹నాసలిపై ²నాకర్ణ దృగ్భూతి పై
హేలాపాది కుచద్వయోరు కటిపై నివృత్ పిసాళింపఁగా
జాలిం బొందుచు నాత్మఁ గుందుచు మనోజాతానలోపేతుఁడై . 103

గీ. మఱి కులాచార వర్తన ³మాలు చేసి
పరగుఁ పిత్రర్థములు దాని పాలు చేసి
సాధులక్షణ గుణవృత్తిఁ జాలు చేసి
లోలలోచన ⁴వసఁ జెంది లోలుఁడయ్యె . 104

క. శ్యామఁ గుసుమాస్త్ర ఫేలన, ⁵కామఁ గులశ్రీలలామఁ గమనీయగుణ
స్తోమ నిజభామ నొల్లక, ⁶ధామంబున డించి క్రించుఁదనమునఁ ⁷బొడవై . 105

ఉ. ⁸బంధులఁ దిట్టి నజ్జనుల వాధలఁ బెట్టి యనాథకోటిఁ బెన్
బందెలు సుట్టి ⁹యూరములు పట్టి పథంబులు గొట్టి దిట్టయై
నిందల కోర్చి ¹⁰సాధుకుల నిందితుఁడై గడియించు విత్తమా
సుందరి కిచ్చి మచ్చికలు ¹¹సొం పెనఁగూర్చి వసించె ద త్కృపన్ . 106

సీ. సముచిత శ్రుతిచర్య చర్చింప నొల్లక సతి కుచద్వయచర్య చర్చనేయుఁ
దర్క కర్కశ పాత తర్కంబు గాదని కలికితోఁ బ్రణయ తర్కంబు నేయు
స్మృతి పదవాక్య సంగతిఁ గాక త త్సతి పదవాక్య సంగతిఁ బరఁగఁ జేయు
నాటకాలంకార నైపుణం బుడిగి త న్నాటకాలంకార పాటిఁదిరుగుఁ

గీ. బరఁగఁ జిరకాల మీ రీతిఁ బాపనియతి
రమణ ¹²దాసీ కుటుంబ భారము వహించి
యది కుటుంబిని గాఁగఁ బాపాత్ముఁడగుచు
నశుచియును దుష్టవర్తనం ¹³డై మెలంగె . 107

క. అటు గానఁ బాపకర్మునిఁ, గుటిలుని సుజనార్తు ధూర్తుఁ గ్రూరుని ¹⁴నే మా
వటమునఁ గొని యేగెద మం, తట దండమువలన నితఁడు ధన్యత నొందున్ . 108

1. నళికపై (హ. తం. వా.) 2. నాకీర్ణ (క. బ.) 3. మాటు (హ. వా.) మాల (చ)
4. వెస (ద) 5. కామన్ సుగుణాభిరామ (హ) 6. ధామమున నడించె (హ) 7. జడుడై (హ)
8. బంధుగులట్టి (హ) బంధులబట్టి (ట. త. జ. బ.) 9. యాతములుగట్టి (జ) 10. సాధులకు
(హ. తం. వా.) 11. సొంపెనఁగూర్చి (తం. వా.) 12. దాని (క. చ. బ.) 13. దగుటఁజేపి (హ)
14. నేమా, రటమున (హ)

అథ్ధాయము - ౨

వ. ఇట్లు పలుకుచున్న యమదూతల వారించి, నయకోవిదు లైన భగవద్దూత లిట్లనిరి. 109

క. అవురా! ధర్మవివేక, ప్రవరుల సభఁ గానఁబడియెఁ బాపము పుణ్యోద్భవుల నదండ్యుల దండన, వివరం బొనరింపఁబడియె విధి యెఱుఁగమిచేఁ.

చ. సములును సాధులుఁ విహితశాసనులుఁ సుదయాశురుఁ కుభోత్తమ గుణులైన యట్టి తలిదండ్రులు బిడ్డల కెగ్గు నేయుచోఁ గ్రమమున వార లెవ్వరికిఁ గైకొని కుయ్యికఁ జాలువారు ¹సంభ్రమమున మీ మనంబులఁ దిరంబుగఁ జర్చి యొనర్చి చూడుఁడా! 111

గీ. ఎఱుక గలుగు నాతఁ డేది యొనర్చిన నదియ చేతు రితరు లైన వారలతఁడు సత్య మిట్టి దనెనేని లోకంబు తత్రప్తవర్తనమునఁ దగిలి యుండు. 112

గీ. నెమ్మిఁ దొడలమీఁద నిద్రించు చెలికాని నమ్మఁదగినవాఁడు నయము విడిచి ద్రోహబుద్ధిఁ జంపఁ దొడరునే? యెందైనఁ బ్రీతి లేక ధర్మదూతలార! 113

గీ. చిత్తమెల్ల నిచ్చి చెలితనంబున వచ్చి నచ్చి కలయ ²మెచ్చి నమ్మువానిఁ గరుణ గలుగువాఁడుఁ గడుసౌమ్యుఁ డగువాఁడుఁ జింతనేయ కెట్లు నెఱుప నేర్చు. 114

వ. అదియునుం గాక. 115

ఉ. ఈతఁడు కోటిసంఖ్యలకు నెక్కుడు పుట్టువులందుఁ ³జెంది యాయాతము లైన పాప నివహంబుల నన్నిటిఁ బాఱఁ దోలెఁ బ్రఖ్యాతమతిఁ మహామరణ కాలమునఁ హరిపుణ్యనామ సంభూత సుధామయాద్భుత విభూతి కరాక్షర సంగ్రహంబునఁ. 116

సీ. బ్రహ్మహత్యానేక పాపాబవుల కగ్నికీలలు హరినామ కీర్తనములు గురుతల్ప కల్పవ క్రూరసర్పములకుఁ గేకులు హరినామ కీర్తనములు తపసియ చౌర్య సంతమసంబునకు సూర్య కిరణముల్ హరినామ కీర్తనములు మధుపాన కిల్బిష మదనాగ సమితికిఁ గేసరుల్ హరినామ కీర్తనములు

1. సంభ్రమగతి (క.చ.ద.) సంభ్రమమతి (ట) 2. నొచ్చి (హ) 3. బుట్టి (హ)

గీ. మహిత యోగోగ్ర¹నిత్యసమాధి విధుల

నలరు బ్రహ్మాది సురులకు నందరాని

భూరి నిర్వాణసామ్రాజ్య భోగభాగ్య

ఫేలనంబులు హరినామ కీర్తనములు.

117

సీ. ముక్తికాంతై కాంత మోహన కృత్యముల్ కేలిమై హరినామ కీర్తనములు

సత్యలోకానంద సౌభాగ్యయుక్తముల్ కేలిమై హరినామ కీర్తనములు

మహిత నిర్వాణ సామ్రాజ్యాభిషిక్తముల్ కేలిమై హరినామ కీర్తనములు

బహుకాల జనిత తపఃఫల సారముల్ కేలిమై హరినామ కీర్తనములు

గీ. పుణ్యమూలంబు లనపాయ పోషకంబు

లభిమతార్థంబు లజ్ఞాన హరణ కరము

లాగమాంతోపలబ్ధంబు లమృతనేవ

లార్త్రకుభములు హరినామ కీర్తనములు.

118

క. కామంబు పుణ్యమార్గ, నేమంబు మునీంద్ర సాంద్ర చేతస్సరసీ

ధామంబు జిష్టు నిర్మల, నామంబుఁ దలంచువాఁడు నాథుఁడు గాఁడే?

119

క. డెందంబు పుత్రు వలనఁ, జెందిన దని తలఁప వలదు² శ్రీపతిపే రే

చందమున నై నఁ బలికిన, నందకధరుఁ డందె కలఁడు నాథుఁ డగుచుఁ. 120

గీ. బిడ్డపేరుఁ బెట్టి పిలుచుట విశ్రామ

కేళి నై న మిగుల గేలి నై న

పద్య గద్య గీత భావార్థముల నై నఁ

గమలనయనుఁ దలఁపఁ గలుషహరము.

121

ఉ. కూలినచోటఁ గొట్టుపడి కుందినచోట మహాజ్వరాదులం

బ్రేలినచోట సర్పముఖ పీడల నందినచోట నార్తులై

తూలినచోట విష్ణు భవదూరునిఁ బేర్కొనిరేని మీఁద న

క్కాఁలుని యాతనావితతిఁ గానరు పూనరు దుఃఖభావముల్.

122

సీ. అతిపాపములకుఁ బ్రయత్న పూర్వకముగఁ దనుపాపములకు మితంబుగాఁగ

సన్ముని వరులచే³ సంప్రోక్త మై యుండు నిర్మలం బగు పాప నిష్కృతములు

క్రమరూపమున నుపశమనంబు లగుఁ గాని⁴ తత్క్షణంబున నవి దరువలేవు

సర్వకర్మంబుల సంహార మొనరించి చిత్తంబునకుఁ దత్త్వ సిద్ధి⁵ నొసఁగు

1. మార్గ (క. చ. ట. త.) 2. రే, చందమున (ల) (బలుకఁ గలిగిన (క. చ. ట. జ. తం.)

3. సంపాద్య (హ. తం. వా) 4. తద్యయచయములఁ దఱువలేవు (హ); తత్సాపచయములు దలఁపలేవు (హ. తం. వా.) 5. నెపుడు (హ)

గీ. 1 వానర నీకు సేవ యోగిమానస సరో

వాసు సేవ 2 హేమవాసు సేవ

వేదవేద్య సేవ, వేదాంత విభుసేవ

పరమపురుష పాదపద్మ సేవ.

123

క. హరి నెఱుంగని యా బాలుడు, హరిభక్తులతోడఁ గూడి హరి యనువాడుఁ
సరి యై దోషము లడఁచును, గరువలితో నగ్ని తృణముఁ గాల్చిన భంగిఁ. 124

ఉ. అరయఁగ పీఠ్యవంత మగు నౌషధ మెట్లు యదృచ్ఛఁ గొన్నఁ ద
చ్చారు గుణంబు రోగములఁ జయ్యనఁ బాపినమాడ్కిఁ బుణ్య వి
స్ఫూరుని సంబుజోదరునిఁ బామరుఁ డజ్ఞఁ డవజ్ఞఁ బల్కినఁ
వారక తత్రప్తభావము ద్రువంబుగ నాత్మగుణంబుఁ జూపదే !

125

క. ధృతి తప్పిన తఱినిఁ బురా, కృతమునఁ గా కెట్లు దోచు గేశవుడు మదిఁ
మితిలేని జగముఁ దాల్చిన, యతఁ డొక్కని మనములోన నణఁగెడు వాడే ?

మ. నిరతం బై నిరవద్య మై నిఖిల చిన్నిర్మాణ మై నిత్య మై
నిరహంకార గుణాఢ్య మై నియమ మై నిర్దోష మైనట్టి శ్రీ
హరి నామస్మరణామృతం బితఁడు ప్రత్యక్షంబు నేవించెఁ దా
మరణాంతంబున నిట్టి సజ్జనుని ధర్మం బేల వ్యర్థం బగుఁ ?

127

వ. అని యిట్లు భగవదూతలు భాగవతధర్మంబు నిర్ణయించి, యీ యర్థంబున
మీకు సంశయంబు గలదేని మీ రాజు నడుఁగుడు. పొండు. అని పలికి బ్రాహ్మణుని
నతిమోరం బైన యామ్యపాశ బంధ నిర్మృక్తునిం గావించి, మృత్యువువలని
యెడరు వాపిరి. అంత నా యమదూతలు చేయునది లేక యమలోకంబునకుం
జని, పితృపతికి సర్వంబును నెఱింగించిరి. అంత.

128

క. అతఁడును బాళచ్యుతుఁ డై, గతభయుఁ డై ప్రకృతి నొంది కడు నుత్సవసం
గతిఁ జూచి మ్రొక్కి మదిలో, నతులిత ముద మొదవి పొదలి హరిదాసులకుఁ.

తే. నిలిచి కేలు మొగిచి పలుక నుద్యోగించి

చెలఁగుచున్న లోని తలఁపుఁ దెలిసి

చక్రధరుని కూర్మీసహచరు లరిగి ర

దృశ్య లగుచు దేవదేవు కడకు.

130

క. వేదత్రయ సంపాద్యము, మోదంబు గుణాశ్రయంబు మును భగవ ద్ధ
ర్మాదేశం బగు త దృట, వాదంబు నజామికుండు 3 వదలక వినుచుఁ.

131

1. నానఁగునట్టి పుణ్యయోగ (హ) 2. దుచిరి (క. ద.) 3. వారక (క. చ. బ.)

క. శ్రీమ న్నారాయణ పద, తామరస ధ్యానసలిల ధౌత మహాఘ
స్తోముం దై సద్భక్తికి, ధామం బగుచుండెఁ దెలిసి తత్క్షణమాత్రమ్. 132

క. బరవసమున నరికట్టిన, దురితంబులఁ దలఁచి తలఁచి తుదిఁ దాపమునఁ
హరి నీచు నాశ్రయింపుచుఁ బరితాపము నొంది పలికె బ్రాహ్మణుఁ డాత్మమ్.

సీ. వృషలియం దనురాగ వృద్ధి బిడ్డలఁ గని కులము గోదావరిఁ గూలఁద్రోచి
రచ్చల కెక్కి పెన్ రజ్జునేతల సరివారిలోపలఁ దలవంపు చేసి
కట్టిడిముదుక నై కర్మబంధంబుల పుట్ట నై నిందల ప్రోవ నగుచుఁ
దరుణుల రోతలఁ దదవిలి భోగించిన కడిది నా జన్మంబు ²గాలిపోయెఁ

తే. జదువు చట్టుపడియె శాస్త్రంబు మ న్ను య్యె
బుద్ధి ³పురువుమేనెఁ బుణ్య మణిగె
నీతి ⁴మట్టుపడియె నిర్మలజ్ఞానంబు
⁵మొదలి కుడిగె బోధ మూరిబోయె.

134

క. చిక్కని చక్కని చన్నుల, మక్కువయిల్లాలి విడిచి మాయలుగల యీ
వెక్కసపు మద్యపానపు, దొక్కపసన్ దగిలి దుర్విటుడ నై చెడితిన్. 135

ఉ. అక్కట ! ఘోర దుష్కృత మహాసలకీలలు నన్ను ముట్టి పే
రుక్కణఁగింప కిట్లు ధృతి నుండఁగ నిచ్చె నహో ! దురాత్మునిం
గ్రక్కునఁ దల్లిదండ్రుల నకల్మషచిత్తులఁ బెద్దలన్ మఱే
దిక్కును లేనివారిఁ బెను ⁶తీపులఁ బెట్టుచుఁ బాఱఁదోలితిన్.

136

క. అకృతజ్ఞుడ నై విడిచితిఁ, బ్రకృతిం గల బంధువులను ⁷బాల్యమున ననున్
వికృతిఁ జనకుండఁ బెంచిన, సుకృతుల మజ్జనకవరుల శోభనకరులన్. 137

వ. అప్పుడు.

తే. పెక్కు పాతకముల భృశదారుణం బైన
దొడ్డ నరకమందుఁ బడ్డ నన్ను
నాపదలకుఁ బాపి యరికట్టి రక్షించి
రిట్టి ధర్మపురుషు లెందు వారో ?

139

శా. చోద్యం బై కలవోలె నీ క్షణమునం జూడంగఁ బ్రత్యక్షమై
వేద్యం బయ్యెను నన్ను నీడ్చిన మహావీరుల్ భృశోదగ్రు లా
యుద్యోగంబులవారు పాశధరు లీ యుత్సాహముల్ మాని సం
పాద్యానేక వికారరూప కుటిల ప్రఖ్యాతు ⁸కెలెం దేగిరో ?

140

1. ద్రవ్యి(క.ప.జ.)2. గాలిబోయె (ద.బ.) 3. పూరి (ప.ద.)4. కట్టు (క.చ.త.జ.బ.)5. ముట్టు
నుడిగె (క. త.) 6. త్రిక్కుల (తం. పా.) 7. బాల్యమునను దుర్వికృతి (తం.త.)8. లెవ్వారలో (హ)

- ఉ. దారుణ పాశబంధన విధానములకా నరకార్ణవంబులోఁ
గూరినవాని నన్నుఁ జెడకుండ నొనర్చిన పుణ్యవంతు లం
భోరుహనేత్రు లుజ్జ్వల నభోమణితేజులు లోచనోత్సవుల్
చారు దయా¹ సమంచిత విచారులు నల్వరు నెందుఁ బోయిరో? 141
- మ. నను రక్షించిన పుణ్యవంతులు కన న్నాశీకపత్రాక్షు లం
జననంకాకులు శంఖచక్రధరు లాజానూరుబాహుల్ స్మితా
నను లాలంబిత కర్ణవేష్టన సువర్ణచ్ఛాయ దివ్యాంబరుల్
ఘన కారుణ్య రనైకపూర్ణులు సమగ్రస్ఫూర్తి² నెం దేగిరో? 142
- ప. పాతకుండ నగు నాకు ని విబుబుధోత్తమ దర్శనంబు పూర్వకృత మదీయ పుణ్య
విశేషంబునం గాని పొంద శక్యంబు గాదు. త త్సందర్శనం బాత్మకు నతి
సుప్రసన్నం బై యొప్పు. అట్లు గాకుండె నేనిఁ గలుషవ ర్తనంబుల వృషలీభర్త
నై యుండి మృతిం బొందుచున్న నాదు జిహ్వకు శ్రీమన్నారాయణ నామ
గ్రహణంబు సంభవింపనేరదు. మతియును. 143
- అ. పాతకుఁడను జడుఁడ బ్రహ్మభూతకుఁడను
మాన లోభ మోహ మత్సరుండ
నాకు నెట్లు దొరకు; నారాయణుని దివ్య
నామ విమల కీర్తనంబు మదికి. 144
- సీ. దారుణ మోహాంధకార పూరితుఁడను హరి విస్మయ స్మరణార్హ మతినె?
పంచ మహాతీవ్ర పాతకోపేతుఁడ హరి విస్మయ స్మరణార్హ మతినె?
కౌటిల్య కితవ వికార పారీణుండ హరి విస్మయ స్మరణార్హ మతినె?
అఖిల దుఃఖైక ఘోరార్ణవ మగుండ హరి విస్మయ స్మరణార్హ మతినె?
- తే. నిందలకు నెల్ల నెల వైన నిర్గుణుండ
మందభాగ్యుండ నే నేడ; మధువిదారి
దివ్య గుణనామ కీర్తన తెఱగదేడ?
పూర్వ సుకృతంబు లే కెట్లు పొందఁ గలుగు? 145
- ప. అని వితర్కించి. 146
- మ. యత చిత్తేంద్రియ మారుతుండ నగుచుకా యత్నం బొనర్తుకా హరి
వ్రత సంపత్తికిఁ బుణ్యవృత్తికిఁ జిదావాసోన్ముఖాన క్తికికా
యుత నిర్వాణ పదానురక్తికి సుఖోద్యోగ క్రియాశక్తికికా
ధృతి లబ్ధోత్తమ³ ముక్తికికా సకల ధాత్రిధుర్య సద్భక్తికికా. 147

1. సమన్విత (క. చ. ట. త. ఐ.) 2. నెవ్వరలో (హ) 3. మూర్తికిన్ (హ.వా.ట.ఐ)

క. విడిచితి భవబంధంబుల నడచితి మాయావిమోహ మయిన తమంబు
న్నాడిచితి నరివర్గంబులఁ, గడచితి నా జన్మదుఃఖ కర్మార్థవముఁ. 148

క. యోషి ద్రూపంబున నను, నేషణ ముఖగహ్వరమున నెగమ్రింగి కడుఁ
దేష్షమునఁ గోఁతిఁ జేసిన, దోషద యగు నాత్మ మాయ తొలఁగం గంటిఁ.

వ. అని యిట్లు వైష్ణవ జ్ఞానదీపం బాత్మ స్నేహంబునం దోచిన బ్రాహ్మణుండు. 150

మ. భగవద్ధర్మ పరాయణోత్తముల సంభాషైక మంత్రంబులఁ
మిగులఁ జ్ఞానము పుట్ట మోహ భవ సమ్మిశ్రాత్మ బంధంబులఁ
దెగ ఖండించి సబంధు మిత్ర సుత పత్నీ మోహ విశ్రాంతఁ డై
జగతీనాథు రమేళుఁ గృష్ణుని దయైశ్వర్యంబులం గోరుచుఁ. 151

క. హరిభక్తులతో మాటలు, ధర నెన్నఁడుఁ జెడని పుణ్యధనముల మూటల్
వర ముక్తికాంత తేటలు, నరిషడ్వర్గంబు చొరని ¹యరుదగు కోటల్. 152

సీ. అనుచు నా బ్రాహ్మణుం డతితత్త్వవేది యై భవబంధముల నెల్లఁ బాటఁబోలి
మొనసి గంగాద్వారమున కేగి యచ్చటఁ బ్రబిన్న దేవతాభవనమందు
నాసీనుఁ డై మోగ మాశ్రయించి ²చెలుగు దేహేంద్రియాదుల తెరువువలనఁ
దనుఁ బాపుకొని పరతత్త్వంబుతోఁ గూర్చి మాసుగా ³యోగసమాధిచేత

అ. గుణగణంబుఁ బాసి కొమరొప్పిన భగవ
దనుభవాత్మయందు నాత్మఁ గలిపి
రమణఁ దన్ను మొదల రక్షించినట్టి యా
పురుషవరులఁ గాంచి పొనఁగ మ్రొక్కె. 152

వ. అ ట్లజ్ఞామిళుండు యోగమార్గంబున దేహంబు విడిచి, పుణ్య శరీరుం డై యగ్ర
భాగంబునం బ్రాగుపలబ్ధులైన మహాపురుష కింకరుల గాంచి, సమంచిత
రోమాంచిత చల చ్చటా పింజరిత స్వేదబిందు సందోహ మిష నిష్యంద మహా
నందవల్లికా మతల్లికాంకుర సంకుల పరిశోభిత తనుండును, హర్ష నికర్ష మాణ
మానసోద్యోగ యోగప్రభావోత్సాహ విస్మయ మందస్మిత ముఖారవింద
కందళితుండును, ⁴నిఖిల జగజ్జేగీయమానాఖండ శుభప్రద శుభాకార సందర్శన
సమాసాదిత కుతూహల మానసుండును నై, ప్రణామంబు లాచరించుచు
భాగీరథీ తీరంబునఁ గళేబరంబు విడిచి, తత్క్షణంబున హరిపార్శ్వవర్తసులైన
దానవరుల స్వరూపంబుఁ దాల్చి, యా విష్ణునేవకులతోఁ గూడి (దివ్య మణి

1. అరుగుల (హ. ట. బ.) 2. వెలుగు (హ) 3. నాత్మ (హ) 4. తోచనోత్సవ కరాకార
సందర్శనాన ధోరేయుండును (క)

గణ ఖచితం బగు సువర్ణమయం బయిన (యనమాన) విమానం బెక్కి, నిఖిలా
నంద భోగ భాగ్యానుభవాకుంతితంబైన వైకుంఠంబున శ్రీమన్నారాయణ
పాదారవింద నేవాచరణ పరిణామ స్థితికిం జనియె. ఇట్లు విష్ణావిత సర్వధర్మం
డైన దాసీపతి, గర్భిత కర్మంబులచేతఁ బతితుండును, హతవ్రతుండును నై నర
కంబునం గూలుచుండి, భగవన్నామ గ్రహణంబున సద్యోముక్తుం డయ్యె.
కావున,

154

క. కర్మంబులెల్లఁ బాయను, మర్మము దలఁపంగ లేదు మధురిపు పేరే
పేర్మిని నొడుపుటకంటెను, దుర్మదమునఁ జిత్త మెన్నిత్రోవలఁ జన్నఁ. 155

ఉ. పాండవవంశ పాలన! నృపాలక! యీ యితహాస మెవ్వఁడే
నొండొక భక్తి లేక విను నొప్పుమెయిం బరియించు నాతఁ డు
ద్దండత ముక్తికామినికిఁ దానక మై దనుజారిలోకమం
దుండు మహావిభూతి యమదూతల చూడ్కి కగోచరాకృతిఁ. 156

తే. అరయ పుత్రోపచారిత మైన విష్ణు
నామ మవసానకాలంబునను భజించి
శార్ఙ్గినిలయంబుఁ జేరె నజామికుండు
నిట్లు సద్భక్తిఁ దలఁచిన నేమిచెప్ప? 157

క. కోరినవారల తెల్లను, జేరువ కై వల్యపదము సిరివరుని మదిం
గోరనివారల తెల్లను, దూరము మోక్షె ప్తి యెన్నిత్రోవలనై నఁ. 158

అధ్యాయము - ౩

వ. అనినం బరీక్షిన్నరేంద్రుం డి ట్లనియె. మునీంద్రా! ఆజ్ఞాప్రప్టుం డై యమధర్మ
రాజు శ్రీవిష్ణు నిర్దేశకులచేత విహతు లైన భటులచేత వర్ణింపంబడ్డ నారాయ
ణుని నామప్రభావం బాకర్ణించి, వారల కే మనియె? మఱియు, నెన్నఁ
డేనియు యమదండంబు విఫలం బై పోయిన తెఱంగు గలదేని వినవలయు.
ఈ సందేహంబుఁ బాప మహాత్మా! నీవు దక్కఁ దక్కినవారలు సమర్థులుగా రని
తలంచుచున్నవాడ. చిత్తంబును బ్రసాదాయ త్తంబుగా భవదీయ వచన సుధా
ధారలఁ బ్రసాదింపవలయు. అనిన శుకుం డిట్లనియె. 159

క. శ్రీకృష్ణభటులచేత ని, రాకృతు లయి యామృతభటులు యమునకు నాత్మ
స్వీకృత విప్రకథాక్రమ, మీ క్రియ ముఁ దెలిపి రదియు నెఱుఁగింతుఁ దగఁ. 160

తే. చేరి త్రివిధకర్మలఁ జేయు జీవతతికిఁ
గర్మఫలములఁ దెలిపెడు కారణులుగ
నగుచు శిషింపువార నీ యవనిమీఁద
దేవ! యెందలు గలరయ్య? తెలియవలయు. 161

క. దక్షిణదిశాధినాయక! శిక్షం దగఁ జేయువారు షీతిఁ బెక్కింద్రే
నీ క్షయము న్నక్షయమును, సాక్షాత్తుగ రెండు నెందు సంపన్న మగు? 162

తే. దట్ట మైనట్టి కర్మబంధముల నెల్ల
నాజ్ఞ పెట్టెడువారు పెక్కైనచోట
నకట! శాస్త్రోత్పత్తి ముపచార మయ్యెఁ గాదె!
కూరులై నట్టి మండలేశులకుఁ బోలె. 163

ఉ. కావున నీవ యొక్కఁడవ కర్తవు మూఁడుజగంబులందు సం
భావిత భూతకోటిఁ బరిపాకవశంబున శిక్షసేయఁగా
నీ వర శాసనం బఖిలనిర్ణయ మై తనరారుచుండ నేఁ
డీవలఁ గ్రమ్మఁజేప మఱి యెవ్వఁడు శక్తుఁడు? ధర్మపాలనా! 164

క. చండకర తనయ! యెరులకు, దండధరత్వంబు గలదె! తన జగమున ను
ద్దండధరవృత్తి నొత్తిలి, దండింతువు నిన్ను దండధరుఁ డని పొగడఁ. 165

సీ. ఇట్టి నీ దండంబ యీ మూఁడు జగములఁ దెగువమై నేఁడు వర్తిల్లుచుండ
మనుజులొకంబుల మహితాదృశాకార సిద్ధుల మిగుల బ్రసిద్ధులైన
వారు నల్వరు వేగ వచ్చి నిర్దేశంబు భంగించి మ మృంతఁ బాఱఁదోలి
మీ శాసనంబున మే మీడ్చి కొని వచ్చు క్రూరచిత్తునిఁ బుచ్చికొని యదల్చి

తే. పాశబంధంబు లీసునఁ బట్టి తెంచె
బలిమి మిగులంగ మమ్మునుఁ బాఱఁదోలి
యిచ్చఁ జనినారు వారు దా మెచటివార
లాదరమ్మున నేఁడు మా కానతిమ్ము. 166

వ. అనిరి. అని మఱియు శుకుం డిట్లనియె. అట్లు దూతలు పరితాప సమేతులై
వలికిన, దండధరుండు పుండరీకాక్షుని చరణకమలంబుల మానసంబున సన్ని
హితంబులుగఁ జేసి, వందనం బాచరించి, పరమభక్తిపరుం డై వారల కిట్లనియె.

సీ. కలఁడు మ దన్యుండు ఘనుఁ డొక్కఁ డతఁ డెందు వెలికిఁ గానఁగరాక
విశ్వమెల్ల

నతీతిన మై మహాద్భుత సమగ్రస్ఫూర్తి నుండుఁ గోకందు నూలున్నభంగి
దామెనఁ బువ్వులు దగిలి యుండెడుమాడ్కి నామసంకీర్తనస్థమమతుల
విహరించు నెవ్వఁడు విలసిత మత్స్రజ లెవ్వని పదముల నివ్వటిల్లుఁ

తే. గనుట మనుట చనుట గల్గు నెవ్వనిలీల
లందు లోక మెవనియందుఁ బొందు
నెన్నఁబడుచుఁ బుడమి నెవ్వని నామముల్
కర్మబంధనముల పేర్కి నడచు.

168

తరల. వినుఁడు నేను మహేంద్రుఁ డప్పతి వీతిహోత్రుఁడు రాక్షసుం
డనిలుఁ డర్కుఁడు చంద్రుఁడుం గమలాసనుండు మరుద్గణం
బును మహేశుఁడు రుద్రవర్గము భూరి సంయమి సిద్ధులు
మొనసి కన్గొనఁజాల నెవ్వనిమూర్తి విశ్రుతకీర్తి మై.

169

క. సత్త్వేతర గుణపాశ వ, శత్త్వంబునఁ బొంద వీరు జలజాత సదై
కత్త్వంబు గాననోపరు, సత్త్వప్రాధాన్య లితర జనులకుఁ దరమే ?

170

చ. అభవు నమేయు నవ్యయు ననంతు ననారతుఁ బూని మేనిలో
నుభయము నై వెలుంగు పురుషోత్తముఁ గానరు చిత్త కర్మ వా
గ్విభవ గరిష్ఠులై వెదకి వీటిఁడి ప్రాణులు; సర్వవస్తువుల్
శుభగతిఁ జూడనేర్చి తనుఁ జూడఁగనేరని కంటిపోలిక.

171

చ. పరముని భక్తలోక పరిపాలనశీలుని దుష్టలోక సం
హారుని పతంగపుంగవ విహారుని కూరిమిదూత లా మనో
హరులు సురేంద్రవందితులు నా హరి రూప గుణ స్వభావులై
తిరుగుచునుండు రెల్లెడల దిక్కుల దేజము పిక్కటిల్లఁగ.

172

ఉ. లెక్కకు నెక్కు వై కనటులేని మహాద్భుత తేజ మెల్లెడం
బిక్కటిలం జరింతు రతి భీమబలాధ్యులు విష్ణుదూత లా
చక్కని ధర్మశాంతు లతిసాహసవంతులు దేవపూజితుల్
క్రిక్కిటి సీ జగంబునను గేశవనేవక రక్షణార్థ మై.

173

క. నావలనను మీవలనను, దేవాసుర గణమువలనఁ ద్రిజగంబులలో
నే వగలఁ బొందకుండఁగఁ, గావం గలవారు పుడమిఁ గల వైష్ణవుల.

174

క. భగవత్ప్రణిహిత ధర్మం, బగపడ దెవ్వారి మతికి ననిమిష గరుడో
రగ సిద్ధ సాధ్య నర సుర, భగ తాపస యక్ష దివిజ భవరుల కైన.

175

క. ఎన్నడుఁ దెలియఁగ నేరరు, పన్నగవతికాయ తత్త్వభావము మేనం
గన్నులవేల్పును డాపల, ¹చ న్నమరిన వేల్పు ²ముదుకచదువుల వేల్పు. 175

సీ. వర మహాద్భుత మైన వైష్ణవజ్ఞానంబు తిరముగా నెవ్వరు తెలియఁగలరు ?
దేవాదిదేవుండు త్రిపురసంహరుఁ డొండెఁ గమలసంభవుఁ డొండెఁ గార్తికేయ
కపిల నారదు లొండె గంగాత్యజుం డొండె మను వొండె బలి యొండె
జనకుఁ డొండెఁ
బ్రహ్మాదుఁ డొండె నేర్పాటుగా శుకుఁ డొండె భాసురతరమతి వ్యాసుఁ డొండెఁ

తే. గాక యన్యుల తరమె ? యీ లోకమందు
నీ సుబోధంబు సద్బోధ మీ పదార్థ
మీ సదానంద చిన్మయ మీ యగమ్య
మీ విశుద్ధంబు గుహ్యంబు నీ శుభంబు. 177

క. ఈ పన్నిద్దఱు తక్కఁగ, నోపరు త క్కొరులు తెలియ నుపనిష దుచిత
శ్రీపతినామ మహాద్భుత, దీపిత భాగవతధర్మ దివ్యక్రమము. 178

తే. ఏది జపియింప నమృత మై యెసఁగుచుండు
నేది సద్ధర్మపథ మని యెఱుఁగఁ దగిన
దదియె సద్భక్తి యోగంబు నలవరించు
మూర్తిమంతంబు దా హరికీర్తనంబు. 179

తే. కంటరే మీరు సుతులార ! కమలనేత్రు
భవ్య మగు నామకీర్తన ఫలము నేడు
తవిలి మృత్యువు పాశబంధములవలన
జాణతనమున వీడె నజామిశుండు. 180

ఉ. ఏటికి జాలిఁ బొంద ? నరు లీ క్రియఁ గృష్టుని కీర్తనంబు పా
పాటవులం దహింపఁగల దౌటకు నందియ మేల ? యిప్పు డీ
తూటరి దోసకారి పెనుదోషి యజామిశుఁ డంత మొందుచుం
బాటిగ విష్టునామమును బల్కుచుఁ గేవల ముక్తి కేఁగఁడే ? 181

క. ఇంతయును దభ్య మని మది, నెంతయుఁ దెలియంగలేరు హీనాత్ములు దు
ర్దాంతతర ఘటిత మాయా, క్రాంతాత్మంత ప్రకాశ గౌరవ జడు లై. 182

మంగళమహాశ్రీవృత్తము.

† ఈవిధమున॥ విబుధు లేకతమ చిత్తముల నేకతము లేక హరి నీకు॥
భావమున నిల్చి తగు భాగవతయోగ పరిపాకమున నొందుదురు వారిన్
దేవలదు దండనగతి॥ జనదు మాకు గుఱుతింప నభముల్ దలఁగు మీద॥
శ్రీవరుని చక్రము విశేషగతిఁ గాచు సుర సేవితులు ముక్తిఁ గడుఁ బెద్దల్. 184

ఉ. ఎవ్వరు సిద్ధ సాధ్య భవరేశ లన త్పరిగీత గాథులం
దెవ్వరు ముక్తిభోగతల హేమ మనోహర చంద్రకాలురం
దెవ్వరు శంఖ చక్ర గురుహేతి గదా రుచిరోగ్రపాణు లా
మవ్వపు రూపవంతు లనమానులు వో ధరలోని వైష్ణవుల్. 185

సీ. శ్రుత్యంత విశ్రాంత మత్యనుక్రమణీయ భగవత్ప్రసంగతుల్ భాగవతులు
1 సనకాదిముని యోగిజన సదానందై క పరమ భగ్యోదయుల్ భాగవతులు
కృష్ణ పద ధ్యాన కేవలామృతపాన పరిణామ యుతులు శ్రీభాగవతులు
బహుపాతకా నీక పరిభవ ప్రక్రియా 2 పురుషోగ్ర మూర్తులు భాగవతులు

తే. భావ తత్త్వార్థ వేదులు భాగవతులు
బ్రహ్మవాదానువాదులు భాగవతులు
సిరులు కిదనరంగ నెన్నఁడుఁ జేటులేని
పదవి నొప్పారువారు వో భాగవతులు. 186

క. అది గాన విష్ణుభక్తులఁ, గదియఁగఁ జనవలదు మీరు కరివరదు లన
త్పదపద్మ వినతి విముఖులఁ, దుది నంటఁగఁ గట్టి తెండు ధూర్తులు వారల్. 187

సీ. ఎకసక్కెమున కై న నిందిరారమణునిఁ బలుకంగలేని దుర్వాషితులను
కలలోన నైన శ్రీకాంతుని సత్పాద కమలముల్ సూడని 4 కర్మరతుల
నవ్వచు నైనఁ గృష్ణప్రశంసకుఁ జెవిఁ 5 దార్పనేరని దుష్కథా ప్రవణుల
యాత్రోత్సవంబుల నైన నీకుని గుడిత్రోవఁ ద్రొక్కఁగలేని దుష్పదులను

† వ్రాత ప్రతులలో ఈక్రింది లయగ్రాహి యున్నది. ఇందు ప్రాసయతి నియమము లేదు.
లయగ్రాహి - ఈ విధమున॥ విబుధు లేచి తమ చిత్తముల నేకతము లేక పరమేశు హరి నీకు॥
భావమున నిల్చి తగు భాగవత యోగ పరిపాకమున నొందుదురు పాలుపడివారి॥
దేవలదు దండనగతిం జనదుమాకు గుఱుతింప నభము ధౌలగు దెల్లమగు మీద॥
శ్రీవరుని చక్రము విశేషగతిఁ గాచు సుర సేవితుల ముక్తిఁగడుఁ జెందుదురు పెద్దల్.

1. సకల సన్ముఖ (హ) 2. పరుషాగ్ర్య (హ) 3. దొలఁకంగ (తం) 4. కర్మవృత్తుల (చ. ట.
త. తం.) 5. దాలవెయ్యని దుష్కథాభిరతుల (హ)

ఆ. బరమ భాగవతుల పాదధూళి సమస్త
తీర్థసార మనుచుఁ దెలియలేని
వారి వారివారి వారిఁ జేరినవారిఁ
దొలుతఁ గట్టి తెండు దూతలార !

188

ఆ. ఎల్ల పాపములకు నిల్వై న యింటిలో
బద్ధతృష్ణ లగుచు బుద్ధిఁ దగిలి
పరమహంస కులము గుఱితప్పి వర్తించు
ధూర్తజనులఁ దెండు దూతలార !

189

ఆ. అరయఁ దనదు జిహ్వా హరిపేరు నుడువదు
చిత్త మతని పాదచింతఁ జనదు
తలఁపఁ దమకు ముక్తి తంగేటి జున్నొకో?
సకల విష్ణుభక్తులకును బోలె.

190

ఆ. పద్మనయను మీఁది భక్తి యోగం బెల్ల
ముక్తి యోగ మనుచు మొద లెఱుంగు
వారి వారివారి వారిఁ జేరినవారి
త్రోవఁ బోవవలదు దూతలార !

191

వ. అని పలికెనని చెప్పి మఱియు శుకుం డి ట్లనియె. శ్రీకృష్ణనామ సంకీర్తనంబు జగన్మంగళం బనియును, జగన్మోహనం బనియును, జగజ్జేగీయమానం బనియును, నిఖిల మాయాగుణ విచ్ఛేదకం బనియును, ఉద్దామంబు లగు హరి పీఠ్యంబుల నాకర్ణించువారల చిత్తంబు లతినిర్మలంబు లగు భంగిం దక్కిన వ్రతాచరణంబులుం గావనియు, శ్రీకృష్ణ పదపద్మంబులు హృత్పద్మంబుల నిలుపువార లన్య పాపకర్మంబు లగు నవిద్యా వ్యసనంబులం బొరయనేర రనియును, నిజస్వామి యైన యమధర్మరాజు చేతఁ గీర్తింపఁ బడ్య భగవన్మహత్త్వంబు నాకర్ణించి, విస్మితులై కాలకింకరులు నాఁటనుండియు వైష్ణవజనంబులం దేఱిచూడ వెఱుకురు. నరేంద్రా ! పరమగుహ్యం బగు నీ యితిహాసంబును బూర్వకాలంబున సకల విజ్ఞానగోచరం దైన కుంభసంభవుండు సకల దుఃఖవిలయంబును, సకల పుణ్యనిలయంబును నైన మలయంబునఁ బూర్ణ పురుషుండైన పురుషోత్తము నారాధనంబు నేయుచుండి నా కెఱింగించెను.

అధ్యాయము — ౪

అని చెప్పిన విని విస్మయానంద హృదయం దై పరీక్షిజ్జనపాలుం డిట్లనియె.

క. స్వాయంభువ మనువేశల, నో యయ్య! సురాసురాండజోరగ నర ¹వ
ర్గాయత సర్గముఁ దెలిపితి, పాయక యది విస్తరించి పలుకం గదవే! 193

క. ఉత్తర కొడు కి ట్లడిగిన, ²యుత్తరమును న మ్మునీంద్రుఁ డుత్తమ చేతో
వృత్తి ముదమంది పలికెను, దత్తరపా టుడిగి వినుఁడు తాపసులారా! 194

సీ. పూని ప్రచేతను పుత్రులు పదుగురు ప్రాచీనబర్హిష ప్రాఖ్య గలుగు
వారు మహాంభోధి వలన వెల్వడి వచ్చి తగ వృక్షవృత మైన ధరణిఁ జూచి
మేదిసీజములపై మిక్కిలి కోపించి మదిలోన దీపితమన్యు లగుచు
వక్తంబులను మహావాయు సంయుతమై యనలంబుఁ గల్పించి యవనిజములఁ

తే. బెల్లవడఁ గాల్పుఁ దొడఁగినఁ దల్లడిల్లి
వారి కోపంబు వారించువాడ పోలెఁ
బలికెఁ జందురుఁ దో మహాభాగులార!
దీనములు వృక్షములమీఁదఁ దెగుట తగునె? 195

తే. మొదల వర్ధిష్ఠు లగు మిమ్ము నదయ హృదయ
లగు ప్రజాపతు లనుచు సర్వాత్ముఁ డనియె
నట్టి మీరు ప్రజానృప్తి కై న వార
లీ వనస్పతితతుల దహింపఁ దగునె? 196

సీ. ఆదికాలంబున నా ప్రజాపతి ³పతి యయిన లోకేశ్వరుం డచ్యుతుండు
పద్మనేత్రుఁడు ⁴వనస్పతుల నోషధిముఖ్యజాతంబు ⁵నిషఁసు *నూర్జంబుఁ గోరి
కల్పించె నందు ముఖ్యం బైన యన్నంబు నచరంబు లై నట్టి యపద మెల్లఁ
బాదచారులకును బాల్వెట్టి యిరుగాళ్లు చేతులు గలిగిన జీవతతికి

తే. ⁶హస్తములు లేని యా చతుష్పాదు లెల్ల
నన్నముగఁ బూని కావించె నదియుఁ గాక
నా మహాభాగుఁ డచ్యుతుఁ డాదరమున
మీకు నసమాఖ్య విఖ్యాతి జోక పటిచె. 197

1. సర్గాయతము గలిగెనంటివి (క. ద.) 2. ఉత్తరమున కమ్మునీంద్రు (హ) 3. తండ్రి (ట)

4. వనస్పతుల నోషధీజాతంబు (చ) ⁵ నిషఁసు = అన్నము * హిర్దము = భక్ష్యము 5. పాణులొగిలేని (తం. వా.)

క. నిజముగ దేవాధీశ్వరుఁ, డజుఁడు ప్రజాసర్గమునకు ననఘుల మిమ్మున్
సృజించె నిట్టివారికిఁ, గుఱదహనము సేయ నెట్లు కోరిక వొడమెన్? 198

చ. సతత మహత్త్వ సత్త్వగుణ సత్పురుష ¹సృష్టిఁ బొందరయ్య ! మీ
పితరులునుఁ బితామహులుఁ బెద్దలు నెన్నఁడుఁ బొందనట్టి దు
ష్కృతమత మైన కోపమునఁ గిల్పిషభావము మానరయ్య ! సం
భృత కరుణావలోకమున భీత తరుప్రకరంబుఁ జూచుచున్. 199

ఉ. తప్పక యర్చకావళికిఁ దల్లియుఁ దండ్రీయు నేత్రపంక్తికిన్
తెప్పలు నాతికిం బతి నరేంద్రుఁడు లోకుల కెల్ల ²సర్ధికి
నొప్ప గృహస్థ మూఢులకు నుత్తము లెన్నఁగ వీరు బంధువుల్
ముప్పనఁ గావలేని కడుమూఢులు ³కిగరు నిజాల బంధువుల్. 200

సీ. అఖిలభూతముల దేహాంతస్థమగునాత్మ యీశుఁ డచ్యుతుఁడని యెఱుఁగవలయు
నెఱింగి సర్వం బైన యిందిరారమణు లోచూపునఁ దనివిగాఁ జూడవలయుఁ
జూచిన చిద్రూప శుద్ధాత్మ లగు మిమ్ము నెనసిన వేడ్కతో నిచ్చ మెచ్చు
మెచ్చిన సర్వాత్మ మీ రెఱింగినచోటఁ గోపగుణంబులఁ బాపవలయుఁ

అ. బాపి దగ్ధశేష పాదపజాలంబుఁ
దీయ మెసఁగ బ్రతుకసీయవలయు
ననఘులార ! మీర లస్మదీయ ప్రార్థ
నంబు పరఁగ జేకొనంగవలయు. 201

క. ఇదె వృక్షసముద్భవ యగు, మదిరేక్షణ నాప్పరసిఁ గుమారిక నిత్తున్
వదలక బిత్తిఁగఁ జేకొని, ముద మందుఁడు పాదపముల మోసమువాయన్. 202

వ. అని యిట్లామంత్రణంబు సేసి, మారిష యను కన్యకను వారలకిచ్చి చంద్రుండు
సనియె. అప్పుడు, 203

క. వారలు పర్యాయంబున, నీరేజముఖిన్ వరించి నెఱి రమియింపన్
ధీరుఁడు ప్రాచేతసుఁ డై, వారక దక్షండు పుట్టె వనజజ సముడై. 204

క. ఎవ్వని సంతానంబులు, నివ్వటిలెన్ వసుధ నెల్ల నెఱి నా దక్షం
డి వ్వలన జగము లన్నిటఁ, బ్రవ్వ జలము నిలిపినట్లు ప్రజఁ బుట్టించెన్. 205

1. శ్రుతిబొందరయ్య (హ) 2. సర్ధికిం, పొప్ప (తం. వా.) 3. సుమ్మి సమస్త బంధువుల్

ఉ. వారని వేడ్కతో దుహితృవత్సలదక్షిణఁడు దక్షిణాత్మచేఁ
గోరి సృజించెఁ గొన్నిటి నకుంతిత వీర్యముచేతఁ గొన్నిటిం
భోరున భేదరంబులను భూచరముఖ్య వనేచరంబుల
స్మీరచరప్రజంబు రజనీచరజాల దివాచరంబులక. 206

క. నరసుర గరు డోరగ కి, న్నర దానవ యక్ష పక్షి నగ వృక్షములం
దరమిడి సృష్టి యొనర్చెను, దిరముగ దక్షప్రజాపతి ¹వితత కీర్తిక. 207

క. బహువిధముల బహుముఖముల, బహురూపము లైన ప్రజల బహులోకములక
బహుళముగఁ జేసి మదిలో, బహుమానము నొందఁ డయ్యెఁ బ్రఖ్యాతముగక.

తే. ²అప్రజాసర్గ బృంహితం బైన జగము
దక్షిణ దీక్షించి మదిలోనఁ దాప మొంది
మఱియు జననంబు నొందించు ³మతము రోసి
పరమపురుషుని నాశ్రయింపంగఁ దలచె. 209

వ. ఇట్లు దక్షప్రజాపతి ప్రజాసర్గంబు చాలక చింతించి మంతనంబున లక్ష్మీకాంతుని
సంతుష్టం జేయువాడై. 210

క. మోదం బై పరిదూషిత, భేదం బై శాబరీద్ధ కిలికించిత దృ
గ్భేదం బై బహుసౌఖ్యా, పాదం బై యొప్పు వింధ్యపాదంబునకుక. 211

వ. అరిగి, యం దఘమర్షణం బను తీర్థంబు సర్వదురితహరంబై యొప్పుదాని
ననుసవనంబు నేవించి, యతిఘోరం బైన తపంబు నేయుచు హరిం బ్రసన్నుం
జేసి, హంసగుహ్యం బను స్తవరాజంబున ని ట్లని స్తుతియించె. 212

—: దక్షిణు కావించిన హంసగుహ్యం బను స్తవరాజము :—

తే. పరమునికి వందనము నేతుఁ బరిధవించి
ము న్నవితథానుభూతికి మొక్కికొందు
మెఱయు గుణములఁ దేలు నిమిత్తమాత్ర
బంధుఁ డై నట్టి వానికిఁ బ్రణుతి నేతు. 213

అ. తవిలి గుణముచేతఁ దత్త్వబుద్ధులచేత
నిగిడి కానరాని నెలపువాని
మొదలఁ దాన కలిగి ముక్తి మానావది
రూప మైనవాని ప్రాపుఁ గొందు. 214

1. స్ఫుటకీర్తిక (హ) 2. అప్రజాసర్గ (తం. వా.) 3. మతత దగిలి (ట.త.జ.)

ఆ. ఎల్ల తనువులందు నిరవొంది తనతోడఁ

బొందు నేసినట్టి పొందుకాని

పొందు వొందలేడు పురుషుండు గుణముఁ దా

గుణినిఁ బోలె నట్టి గుణి భజింతు.

215

ఉ. పూని మనంబులుం దనువు భూతములు॥ మఱి యింద్రియంబులు॥

బ్రాణములు॥ వివేకగతిఁ బాయక యన్యముఁ దమ్ము నె మ్మెయిం

గానఁగనేర వా గుణనికాయములం బరికించునట్టి స

ర్వానుగతు॥ సమస్తహితు నాదిమపూరుష నాశ్రయించెద॥.

216

వ. మఱియు బహువిధ నామ రూప నిరూప్యం బగు మనంబునకు దృష్టస్మృతుల నాశంబువలనఁ గలిగెడు నుపరామం బగు సమాధియందుఁ గేవల జ్ఞానస్వరూపం బునఁ దోచు నిర్మలప్రతీతిస్థానంబై న హంసస్వరూపికి నమస్కరింతు. దారువండు నతిగూఢం బై న వీతిహోత్రుని బుద్ధిచేతం బ్రకాశంబు నొందించు భంగి, బుద్ధి మంతులు హృదంతరంబున సన్నివేశుం డైన¹ పరమపురుషుని నాత్మక క్తిత్రయం బులచేతం దేజరిల్లం జేయుదురు. అట్టి దేవుండు, సకల మాయావిచ్ఛేదకం బైన నిర్వాణ సుఖానుభవంబులం గూడి యుచ్చరింపం గొలఁదిగానిక క్తిగల విశ్వరూపి నాకుం బ్రసన్నుం డగుం గాక. వాగుబద్ధింద్రియ మానసంబులచేతం జెప్పను, నిట్టి దని నిరూపింపను, నలవి గాక ఎవ్వని గుణరూపంబులు వర్తించు, నెవ్వఁడు నిర్గుణుండు, సర్వంబునెవ్వని వలన నుత్పన్నం బగు, నెవ్వని వలన స్థితిం బొందు, నెవ్వని వలన లయం బగు, నట్టి పరాపరంబులకు బరమం బై, యనన్యం బై (సర్వవ్యాపకం బై) యదియ బ్రహ్మం బై, యాదికారణం బై, యున్న తత్త్వంబు నాశ్రయింతు. ఎవ్వని ప్రభావంబు మాటలాడెడు వారలకు, వాదంబు నేయువారలకు వివాదస్థలం బగుచు, నప్పటప్పటికి మోహంబు నొందింపుచుండు, నట్టి యనంతగుణంబులు గల మహాత్మునకుం బ్రజామంబు నేయుచు, నస్తి నాస్తి యను వస్తుద్వయ నిష్ఠలం గలిగి, యొక్కటనఁ గలిగియుండి, విరుద్ధధర్మంబులుగ (నుపాసనాశాస్త్ర) సాంఖ్యశాస్త్రంబులకు సమం బై, వీక్షింపఁదగిన పరమంబు నాకు ననుకూలం బగుం గాక. ఎవ్వఁడు నామరూపంబులు లేకుండియు, జగదను గ్రహంబుకొఱకు జన్మకర్మంబుచేత నామరూపంబులు గల్గి తేజరిల్లు, నట్టియనం తుం డైన భగవంతుండు సుప్రసన్నుం డగుఁగాక. ఎవ్వఁడు జనుల పురాకృత జ్ఞానపదంబుచేత నంతర్గతుండై, మేదినిం గలుగు గంధాది గుణంబుల నాశ్రయం

1. పరమపురుషుని శక్తులైన అవద్రవ్యంబులచేతను (అ); నవద్రవ్యంబుల చేతను (జ.ద.ద.)

చిన వాయువుభంగి మెలంగుచుండు నా పరమేశ్వరుండు మదీయ మనోరథంబు
సఫలంబు నేయుంగాక. అనుచు భక్తిపరవశుండై యుక్తివిశేషంబున స్తుతియింపు
చున్న దక్షినికి భక్తవత్సలుండైన శ్రీవత్సలాంభనుండు ప్రాదుర్భావంబు నొంది
ప్రత్యక్షం బయ్యె. అంత,

217

సీ. భర్మాచలేంద్ర ప్రపాతద్వయంబునఁ గలిగిన నీలంపుఁ గను లనంగ
మొనసి తార్జ్యుని యరుమూపుపై నిడినట్టి పదముల కాంతులు పరిధవింపఁ
జండ దిజ్జండల కుండాల కరముల కై వడి నెనిమిది కరము లమరఁ
జక్ర కోదండాసి శంఖ నందక పాశ చర్మ గదాదుల సరవిఁ బూని

ఆ. నల్ల మేను మెఱయ నగుమొగం బలరంగఁ

జల్ల చూపు విబుధసమితిఁ బ్రోవఁ

బసిడికానెఁ బూని బహుభూషణ కిరీట

కుండలములకాంతి మెండుకొనఁగ.

218

సీ. కుండల మణిదీప్తి గండస్థలంబులఁ బూర్ణేందురాగంబుఁ బొందుపఱుప
దివ్యకిరీట ప్రదీప్తు లంబర రమాసతికిఁ గౌసుంభవత్తంబు గాఁగ
వక్షస్థలంబుపై వనమాల మాలికల్ శ్రీవత్స కౌస్తుభ శ్రీల నౌఱయ
నీలాద్రిఁ బెనఁగొని నిలిచిన విద్యుల్ల తలభాతిఁ గనకాంగదములు మెఱయ

ఆ. నఖిలలోక మోహనాకార యుక్తుడై

నారదాదిమునులు చేరి పొగడఁ

గదిసి మునులు పొగడ గంధర్వ కిన్నర

సిద్ధ గానరవము నెవుల నలర.

219

క. సర్వేశుండు సర్వాత్ముండు, సర్వగతుం డచ్యుతుండు సర్వమయుం డై
సర్వంబు చేరి గొలువఁగ, సర్వదుండై దక్షిణకుఁ బ్రసన్నుండయ్యెన్. 220

వ. ఇట్లు ప్రసన్నుండైన సర్వేశ్వరుని సర్వంకషం బై మహదాశ్చర్యదుర్యం బై
తేజరిల్లు దివ్యరూపంబుం గాంచి, భయంబును, హర్షంబును, విస్మయంబును
జిత్తంబున ముప్పిరిగొని చొప్పుదప్పింపం దెప్పిటి, కప్పరపాటునఁ బుడమిపై
నిడుసాగిలంబడి, దండప్రణామంబు లాచరించి, కరకమలంబులు మొగిడ్చి.
నెలయేలులతోఁ గొట్టువడి, యిట్టట్టు పట్టుచాలక నిట్టవొడిచి, మున్నీరు దన్ని
నిలిచిన పెన్నీరునుం బోలె, సర్వాంగంబులుం దొంగలింపఁ, జిత్తంబు నాత్మా
యత్తంబు నేసి, పిక్కటిల్లిన సంతోషంబుచేత భగవంతుం బలుకను, నత్యంత

మంగళసందోహపాదకంబులైన తన్నామంబులు గడింపను, నతి నిర్మలంబులైన తదీయ కర్మంబులు దడవను, విబుధ హర్షకరంబులైన తత్సౌరుషంబులు పొగడను, నాత్మీయ మనోరథంబు వ్రాకున్వను నోపక ప్రజాకాముండై యూరకున్న ప్రజాపతిం జూచి, సర్వజీవ దయాపరుండును, సర్వసత్త్వ హృదంతరస్థుండును, సర్వజ్ఞుండునుం గావున నతనిభావంబు దెలిసి, జగన్నాథుం డార్త పోషణంబుల భాషణంబుల నిట్లనియె.

221

క. మెచ్చితి ప్రాచేతస ! తప, మిచ్చట ఫలసిద్ధి యయ్యె నిట్లతిభక్తిన్
హెచ్చగు మ ద్వరవిభవము, నచ్చుపడం బొంద నెవ్వఁ డర్హుఁడు? జగతిన్. 222

ఆ. తపము చాలు నింకఁ దగ భూతతతికి వి

భూతు లొనరుఁ గాక పొందుపడఁగ

నిదియ సుమ్ము మాకు నిచ్చలోఁ గల కోర్కె

పొనఁగ నీడువలనఁ బొందుపడియె.

223

వ. వినుము, బ్రహ్మయు, భర్గుండును *(బ్రజాపతులును) మనువులును, నింద్రులును, వీరలు నిఖిలభూతంబులకు భూతిహేతువులైన మద్భూతివిభవంబులు. మఱియు నాకు (యమ నియమాది సహిత సంధ్యావందనాది రూపం బగు) తపంబు హృదయంబు. సాంగ జవవద్ధ్యానరూపం బగు విద్య శరీరంబు. ధ్యానాది విషయ పుంవ్యాపారంబుగా నుండు భావనాది శబ్దివాచ్యం బగు క్రియ యాకృతి. క్రతు జాతంబు లంగంబులు. ధర్మం బాత్మ. దేవతలు ప్రాణంబులు. నిగమంబు మత్స్వ రూపంబు. జగదుత్పత్తికి నాదియందు నే నొక్కండన తేజరిల్లుచుంటి. బహిరంత రంబుల వేతోక్కటియు లేదు. సుషుప్త్యవస్థయందు సర్వంబు లీనం బగుటంజేసి సంజ్ఞానమాత్రుండును, నవ్యక్తుఁడునుఁగా నుండు జీవునిభంగి నొక్కండన యుండుదు. అనంతం డ నయి యనంతగుణంబువలన గుణవిగ్రహంబగు బ్రహ్మిం డంబును, నయోనిజుఁడు, స్వయంభవుం డగు బ్రహ్మయును నుదయించిరి. మదీయ పీఠ్యోపబంధంబులుండై మహాదేవుం డగు నా బ్రహ్మ యసమర్థునిఁబోలె నకృతార్థంమన్యమాన మనస్కుడై, సృజింప నుద్యమించుతఱి తపం బాచరింపు మని నాచేత బోధితుండై, యఘోరం బైన తపం బాచరించి, తొలుత సృష్టి కర్తృత్వము వహించిన మిమ్ము సృజించె. అంతఁ బంచజనుం డను ప్రజాపతి తనూజ యగు నసిక్ని యను పేరిట వినుతి నొందియున్న యి క్కన్యకను నీ కిచ్చితి. దీనిం బత్నిగాఁ గైకొని మిథున వ్యవాయధర్మంబు గలవాఁడ వై,

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

మిథునవ్యవాయ ధర్మంబు గల యీ నాతియందుఁ బ్రజాసర్గంబు నతి విపులంబుగ గావింపంగలవాఁడవు. మఱియు నీకుఁ బిదప నిదే క్రమంబున నిఖిలప్రజలును మ న్మాయా మోహితు లయి, మిథునవ్యవాయ ధర్మంబునఁ బ్రజావృద్ధి నొందించి మ దారాధనపరు లై యుండఁగలవారు అని పల్కి, విశ్వభావనుం డైన హరి, స్వప్నోపలబ్ధార్థంబునుం బోలె నంతర్ధానంబు నొందె.

అధ్యాయము - ౫

అప్పుడు దక్షుండు విష్ణుమాయోపబృంహితుం డై పాంచజని యగు నసిక్ని యందు హర్యశ్వ సంజ్ఞల వినుతఁ జెందియున్న యయుతసంఖ్యా పరిగణితులైన పుత్రులం గాంచె. అప్పు డా ధర్మశీలు రైన దాక్షయణులు, పితృనిర్దేశంబునం బ్రజాసర్గంబుకొఱకుఁ దపంబు నేయువారై పశ్చిమదిశకుం జని, యచ్చట సింధు సముద్రసంగమంబున సమస్త దేవ ముని సిద్ధగణ నేవితంబై, దర్శనమాత్రంబున నిర్భూత కల్మషులను, నిర్మలచిత్తులం జేయుచున్న నారాయణసర స్సనం బరఁగు తీర్థరాజంబున నవగాహనంబుఁ జేసి, నిర్మలాంతరంగులై, పరమహంసధర్మంబు నందు సుత్పన్నమతు లై ప్రజాసర్గంబుకొఱకుఁ దండ్రీ యనుమతంబున సుగ్ర తపంబు నేయుచుండ, వారికడకు నారదుండు వచ్చి యి ట్లనియె. 224

సీ. మీ రతిమూఢులు మీఁదటి గతి గాన రెన్నంగఁ బసిబిడ్డ లన్నలార !
పుడమిఁ దా నింతని కడ పరికింపరు ప్రజలఁ బుట్టించ నేప్రతిభ కలదు ?
అట్లైన నొక్క మహాత్ముండు పురుషుండు బహురూపములు గల భామ యొకతె
1 పుంశ్చలీభ ర్తయుఁ బురణింప నుభయ ప్రవాహంబు గల నది వఱలఁ గదల

తే. నంచ యొకటి యిరువదై డింటి మహిమలఁ
గలిగియుండు తెరువు గానరాక
వజ్రనిబిడ మగుచు వరుసఁ దనంతన
1 తిరుగు 2 రాష్ట్రబిలము దేటపడఁగ. 225

క. వినుఁ డందుల యనురూపము, ననువొందఁగ నెఱుఁగ కాత్మ నాత్మగురూ క్తిం
గొనసాగించెద మను మి, మృత నేమియు లేదు మూఢు లని తెలిసి తగఁ. 226

ప. అని నారదుండు బోధించిన హర్యశ్వలు సహజబుద్ధిచేత నారదవాక్యంబులను
దమలో నిట్లని వితర్కించిరి.

~~~~~
1. పుంశ్చలి గర్తయు (హ); ... గర్మంబు (తం); ... గర్తంబు (వా) 2. కాష్ఠబిలము
(హ. తం. వా.)

తే. సొరిది క్షేత్రజ్ఞఁ డన నతిసూక్ష్మ¹బుద్ధి
నరయ నజ్ఞానబంధనం బగుచు లింగ
దేహమున నెద్ది గల దది దెలియకున్నఁ
గలదె? మోక్షంబు దుష్కర్మగతులచేత.

228

తే. కలఁడు జగదేక సన్నత కారణుండు
స్వామి భగవంతుఁ డభవుండు స్వాశ్రయుండు
పరముఁ డాతనిఁ జూడక బ్రహ్మ కై నఁ
గలుగునే? ముక్తిపదము దుష్కర్మగతుల.

229

ఆ. పురుషుఁ డెట్టులేని పూని బిల స్వర్గ
గతుఁడు వోలే వర్తకంబు మాను
నట్టి బ్రహ్మ మెఱుంగు నయ్యకు స్వర్భోగ
కర్మగతుల నేమి కానఁబడును?

230

శా. త నిష్ఠాగతి లేనివారికి నసత్కర్మ ప్రచారంబుచే
ము న్నే మయ్యెడి నాత్మబుద్ధి గుణసమ్మోహంబునం దోచుచున్
వన్నెల్ వెట్టుక వింతబాగుల తఱిన్ వర్తించు దొర్గుణ్య సం
పన్న² స్త్రీయునుబోలే నెల్ల గతులం బ్రఖ్యాత మై యుండఁగన్.

231

సీ. అనువొంద సృష్టి నవ్యయముగఁ జేయుచుఁ బ్రచుర ప్రవాహ సంపతిత మైన
నెఱయఁ గూలం బను నిర్గమ స్థానంబు నందు వేగముగల క్రందు మాయఁ
³గదలి యహంకార గతివశంబునఁ జాల వివరుఁ డై బోధకు విపరి యైన
వానికి నీరీతి వలవంత కర్మ ప్రచారంబులను మీఁద జక్క నైన

ఆ. జన్మ మరణ ముఖ్య జాడ్యంబుతోఁ బాసి
యఖిల సౌఖ్య పదవి నరసి కర్మ
మార్గ మైనయట్టి మహనీయ ధామంబు
చిత్త⁴ మార నెట్లు చేరఁ గలడు !

232

తే. దాని సంసర్గ గుణములు దప్పి నడచు
కుచ్చితపు భార్యఁ జేకొన్న కుమతివోలే
తివిరి సుఖదుఃఖములఁ గూడి తిరుగు జీవ
రూప మెఱుంగని వారికిఁ బ్రాపు గలదె?

1. మంచి (హ) 2. శ్రీ (తం. వా.) 3. కడఁగి (ట) 4. చిత్తమలర (ద)

మత్తకోకిల. పంచవింశతి తత్త్వరాశి కపారదర్పణ మయ్యుఁ దాఁ
గొంచె మై పురుషుండు తత్త్వముఁ గోరి పట్టంగ నేర కే
మంచుఁ గించుఁ దలంచువార లమార్గ కర్మము సేయఁగా
మంచిలోకము వారి కేటికి మానుగా సమకూరెడిన్ ? 234

క. బంధానుమోక్షణ క్రమ, సంధా నై శ్వర్యధుర్య శాస్త్రసమగ్ర
గ్రంథంబు మాను చిద్రూ, పాంధునకు నకర్మ గతుల నగునే శుభముల్. 235

మత్తకోకిల. చూడ నీ జగమంతయున్ వెనఁ జుట్టి పట్టుక లీల నే
జోడులేక రయంబునం గుడి చుట్టినట్టి స్వతంత్రముం
గూడి యుండిన కాలచక్రముఁ గోరిచూడని వారి కే
జాడఁ గల్గె నకర్మ సంగతిఁ జారుమోక్ష పదం బిలన్. 236

ఆ. జన్మ హేతు వైన జనకునిర్దేశంబు
తనకుఁ జేయ రాని దనుచుఁ దెలిసి
గుణమయ ప్రవృత్తి మోరాధ్వ నిశ్వాస
నిరతుఁ డగుచుఁ జేయ నేరఁ డతఁడు. 237

వ. అని తమలో వితర్కించి యా కుమారు లప్పడు. 238

సీ. వినవయ్య! భూపాల! మునివరేణ్యుని మాట లనువొందఁ దలపోసి వినయ మలర
వలగొని యతనికి వందనం బొనరించి తిరిగి యెన్నఁడురాని తెరువు వట్టి
చయ్యన నేగిరి సహజ కిస్వర బ్రహ్మ మయ మైన పంకజనయను పాద
పద్మ మరందంబు పానంబు సేయుచు మత్తిల్లి నిలిచిన మానసా?

ఆ. పరిణమింప విష్ణుఁ బాడుచుఁ ద తీర్తి
సరణి మ్రోయు మహతి సంఘటించి
నారదుండు గుణవిశారదుం డెందేనిఁ
జనియె జగము దన్ను సన్నుతింప. 239

క. అప్పడు దక్షిఁడు తనయులా, దప్పి మహాపథము గనుట తగ నారదుఁడే
చెప్పినఁ గప్పిన శోకము, ముప్పిరిగొని చిత్తవృత్తి మూరిం బోవఁ. 240

1. మంచుఁ గించు దలంచువాడు కదవ్యకర్మముసేయఁగా...వానికేటికి(వా)...వార మమార్గ
కర్మము.....వారి కేటికి (తం)

మంచుఁ దలంచును నుండి సేయ కుమార్గ (హ)

“పంచవింశతి తత్త్వానాం పురుషోద్భృత దర్పణమ్

ఆధ్యాత్మ మబుధస్యేహ క మసత్కర్మభి ర్భవేత్” (5-17)

2. ను [హ. తం. వా.] 3. సత్త్వ (హ. తం. వా.)

చ. అడలుచునున్న వచ్చి కమలాసనుఁ డూఱిలంగఁ బల్కె ముఁ
పడసిన లీలఁ బుత్రుల నపారగుణాధ్యులఁ గాంచు మన్న నా
పడఁతుక ¹వల్లఁ గ్రమ్మఱను బల్వరఁ దా శబళాశ్వ సంజ్ఞలం
బెడఁగగు వారి పుణ్యములఁ బేర్చినవారి సహస్ర సంఖ్యలఁ. 241

క. పుట్టించిన జనకుని మదిఁ, బుట్టిన తలఁ పెఱిగి వారు పూనిక ప్రజలం
బుట్టించు వ్రతము గైకొని, గట్టిగఁ దప మాచరింపఁగాఁ జనిరి వెనఁ. 242

వ. ఇట్లు శబళాశ్వలు ప్రజాసర్గంబుకొఱకుఁ దండ్రి పంపునం దపంబు నేయువారై
యే తీర్థంబు తీర్థరాజం బై సకల తీర్థఫలంబులు నాలోకన మాత్రంబున ననుగ్ర
హించుచు సకల పాపంబుల నిగ్రహించు, నే తీర్థప్రభావంబున నగ్రజన్ములు ఫల
సిద్ధిం బొందుదు, రట్టి నారాయణ సరస్సును పుణ్యతీర్థంబునకుం జని, త దుప
స్పర్శ మాత్రంబున నిర్భూత మలాశయు లై , 243

శా. బ్రహ్మాండ్రాదులు నందనేరని పరబ్రహ్మంబుఁ జింతింపుచుఁ
బ్రహ్మానందముఁ బొంది జిహ్వికలపై బ్రహ్మణ్యమంత్రంబు స
ద్రవ్యహ్మలోకన వాంఛతో ²నిలుపుచుఁ బ్రహ్మం బితం డంచు ముఁ
బ్రహ్మజ్ఞాన గురుఁ హరిం దపమునం బాటించి ర బ్బాలకుల్. 244

సీ. ఏకపాదాంగుష్ఠ మిలమీదఁ సవరించి నిశ్చలకాయు లై నిక్కి నిలిచి
కరములు గీలించి సరవి మీఁదికి నెత్తి గుఱుతుగాఁ బెనుబయల్ గుట్టిపట్టి
నిడివిగాఁ గ్రూర మై నిగిడిన చూడ్కులఁ గడు తీవ్రభానునిఁ ³బొదివిపట్టి
వడిఁ గొంతకాలంబు వాయువు భజించి యంతసుండియు నిరాహారలగుచు

తే. సకలలోకములకు సంహారకమును
బేర్చి దేవతలకు భీతికరముఁ
గాఁగ ఘోరతపముఁ గావింపఁ దొడఁగిరి
మహిత చిత్తు ల కుమారవరులు. 245

— : నారదుండు శబళాశ్వలకు నివృత్తి మార్గంబు సుపదేశించుట : —

వ. ఇ ట్లతి భయంకరం బై న తపంబు నేయుచు, నెడతెగక భగవన్మంత్రంబుల
నొడువుచుఁ, బ్రజాసర్గ కాము లై యున్న య చ్చిన్న బాలుర కడకు నార
దుండు సనుదెంచి, పూర్వవిధంబునం బలుకుచు ని ట్ల నియె. భ్రాతృ వత్సలు లై

1. పడఁతుకయందుఁ బల్వరను బన్నుగఁ దా (తం.) వల్ల (త్రా. ప్ర.) 2. దలపులన్ (వా)

3. బొదిచి (తం. వా.)

యున్న మీరలు వేదాంతసారంబు పలుకుచున్న నా వచనంబు లాదరించి, తోఁబుట్టువులు సనిన మార్గంబు చనుండు. ఎవ్వఁడేనియుఁ దన యగ్రజులు గన్న మార్గంబునం దానునుం దప్పక వర్తించు, నట్టివాని విశేషధర్మం బెఱిగిన వాఁ డండ్రు. సతతంబును బుణ్యబంధువు లైన దేవతలం గూడి సుఖంబుండుండు. అని పల్కి నారదుండు సనియె. వారలు సర్వకర్మంబుల యందు నిర్మోహితు లై పరమపదంబునకు నాస్పదంబు లైన దేవర్షి వాక్యంబుల నాశ్రయించి, 246

ఉ. అప్పుడు లజ్జితోడ శబిఱాళ్వలు పూర్వజు లేగినట్టి యా
చొప్పున నెన్నఁడుం దిరిగి చూడని త్రోవ విశేషపద్ధతిం
దప్పక పోయి రయ్య ! గుణధాములు నేఁడును మళ్ళరేమి నేఁ
జెప్పెదఁ గాక *రాక ¹కడఁజేరిన రాత్రులఁ బోలి భూవరా ! 247

క. దక్షున కా కాలంబున, లక్షిత మై యుండెఁ బెక్కు లాగుల నుత్పా
త జోభంబులు వానికి, రూక్షవ్యథ నొంది యా పురుష నాశమును॥. 248

క. నారదకృత మని యెఱిఁగి మ,హా రోషముతోడ నేగి యాతనిఁ గని దుః
ఖారూఢ చిత్తుఁ డై మది, నూఱడిలం దెరువు లేక యుగ్రుం డగుచు॥. 249

ఆ. మోము జేవురింప ముడివడ బొమదోయి
చూపువెంట మంట సుడిగొనంగఁ
పెదవు లదరఁ బండ్లు పెటపెటఁ గొలుకుచు
దక్షుఁ డాగ్రహించి తపసిఁ బలికె. 250

చ. నెఱయఁగ సాధురూపమున నీ పతిబాలుర కాత్మజాళికిం
గఱకున భిక్షుమార్గ మగు కందువ నెప్పితి వేల? ధూర్త నై
మఱుఁగక యుండవచ్చునె? ²కుమారుల నీ దురితంబు వొంద ని
న్నొఱలఁగఁ ద్రోతు నాదు సమదోగ్ర మహాగ్రహ శాపవహుల॥. 251

— : దక్షుండు నారదుని శపియించి ప్రజానర్గం బొనరించుట :—

వ. అది యెట్లంచేని, దేవర్షి పితృ బుణంబులు దీర్చక †అమీమాంసిత కర్మంబులు
గల బాలురకు బుద్ధిఁ జెఱిచి, వారలకు నుభయ లోకంబుల శ్రేయోహాని నొన

* నాద్యాపితే నివర్తంతే పశ్చిమా యామినీ రివ (5-38) 1. 'కడజేరిన' అనియుండ నగును.

2. కుమారకు లీ దురితంబు నేఁడు. (హ) †మీమాంసిత ... (తం.); కర్మవిచారంబు సేయని బాలుర మనంబుంకు నైహికేవలయందు నైరాశ్యము గలుగఁజేసి నివృత్తిమార్గం బుపదేశించి (హ. వా.)

ర్పితివి. ఇట్టి పాతకంబున భాగవతోత్తములలో లజ్జాహీనుండ వై యశో హానిం బొంది చరింపుదువుగాక ! (నిరపరాధులై వైరంబు లేని నా పుత్రులపట్ల ద్రోహకృత్యం బొనర్చిన నీవు తప్పఁ దక్కిన భాగవతోత్తములు) సకల భూతాను గ్రహ పరవశులు. అతి కుతూహలంబున నీ చేత స్నేహపాశ నికృంతనం బైన మిత్రభేదంబై కాని త దుపశమనంబు గాకుండెడు. ఇంతనుండియుఁ బురుషుండు విషయ తీక్షణ్యంబు లనుభవింపక కాని తెలియకుండెడు. జ్ఞానంబు తనంతనె కాని యెరులచే బోధింపఁబడి తెలియరాకుండెడి. నిరంతరంబును లోకనంచారి యైన నీకు నే లోకంబున న్నునికిపట్టు లేకుండుఁగాక. అని నిర్దయుండై కావం బిచ్చె. అంత నారదుండు తత్కృధవాక్యంబుల కలుగక యట్లు కానిమ్మని నమ్మితించి చనియె. ఇట్టి శాంతభావం బెవ్వనివలనం గలుగు నతండు సర్వాత్మ తుండై సర్వేశ్వరుం డనంబడు.

అధ్యాయము — ౬

వ. మఱియు, దక్షుండు తన మనోరథంబు విఫలం బగుటం జేసి యతి దుఃఖిత మన స్కుండై పొగులుచున్న పితామహుండు చనుదెంచి, మఱియుఁ బ్రజాసర్గో పాయం బుపదేశించిన, నా ప్రజాపతి ప్రియభామ యైన యసిక్నియందుఁ బితృ వత్సల లై న పుత్రికల¹ నలువదుండ్రం బుట్టించి, వారిలో ధర్మనకుం బదువురను, గళ్యపునకుం బదముగ్గురను, జుండ్రునకు నిరుపదేద్గురను, భూతునకు, నాంగిరసు నకు, గృశాశ్వనకు నిద్దరేసి చొప్పున నార్గురను, తార్ద్యుఁ డను నామాంతరము దాల్చిన కళ్యపునకు మరలఁ గడమ నల్గర న్ని క్రమంబున నిచ్చె. వారినామంబు లాకర్ణింపుము.

252

ఆ. ఎట్టి పుణ్యవతులొ ? యీ చేడియలు నెప్పు
నవతు లేనియట్టి నవతు లయ్యుఁ
గడుపు వడసి రెట్టి కడుపునఁ బుట్టిరో
కడిఁది త్రిజగ మెల్లఁ గడుపు గాఁగ.

253

వ. వార రెవ్వ రనిన భానువును, లంబయు, గకుప్పను, జామియు, విశ్వయు, సాధ్యయు, మరుత్వతియు, వసువును, ముహూర్తయు, సంకల్పయు ననం బదుగురు ధర్మనకుఁ బత్ను లై కొడుకులం బడసిరి. వారెవ్వ రంచేని భానువునకు వేదముషభుండువుట్టె. అతనికి నింద్రనేనుండు సుదయించె. లంబకు విద్యోతుండు గలిగె. అతనికి స్తనయిత్తువు లనువారు పుట్టిరి. కకుభ్యేవికి

1. నరువడింటిని (హ)

సంకుటుండు పుట్టె. సంకుటునకుం కీకటుండు పుట్టె. కీకటునకు దుర్గాభిమానిను
 లైన దేవతలు జన్మించిరి. జామిదేవికి దుర్గభూముల కధిష్ఠానదేవతలు జన్మించిరి.
 వారికి స్వర్గండును, నందియు జన్మించిరి. విశ్వ యనుదానికి విశ్వేదేవతలు
 జన్మించిరి. వార లపుత్రకు లనం బరఁగిరి. సాధ్యయనుదానికి సాధ్యగణంబులు
 పుట్టె. వానికి నర్థసిద్ధి యనువాఁడు పుట్టె. మరుత్వతి యనుదానికి మరుత్వతుండు,
 జయంతుం డనువార లుదయించిరి. అందు జయంతుండు వాసుదేవాంశజుం
 డైన యుపేంద్రుం డనంబడి, వినుతి నొందె. ముహూర్త యనుదానికి సకల
 భూతంబులకు నా యా కాలంబులఁ గలిగెడు నా యా ఫలంబుల నిచ్చు
 మోహూర్తికు లనియెడు దేవగణంబులు పుట్టిరి. సంకల్ప యనుదానికి
 సంకల్పుం డుదయించె. ఆ సంకల్పునకు కాముండు జనించె. వసు వసు దానికి
 ద్రోణుండును, బ్రాణుండును, ద్రువుండును, నర్కుండును, నగ్నియును,
 దోషుండును, వస్తువును, విభావసుండు వసు నెనమండ్రు వసువు లుదయంబు
 నొందిరి. అందు ద్రోణునకు నభిమతి యను భార్యయందు హర్ష శోక
 భయాదులు పుట్టిరి. ప్రాణునకు భార్య యైన యూర్హస్వతియందు సహండును,
 నాయువును, బురోజవుఁడనువారును గలిగిరి. ద్రువుని భార్యయగు ధరణీయందు
 వివిధు లగు పురు లనువారు జన్మించిరి. అర్కునికి భార్య యగు వాసనయందు
 తర్షాడు లుదయించిరి. అగ్నికి భార్య యైన వసోద్ధారయందు ద్రవిణకాదులు
 పుట్టిరి. మణియుఁ¹ గృత్తికలకు స్కండుండు గలిగె. ఆ స్కండునకు విశాఖాడు
 లుదయించిరి. దోషునకు శర్వరి యను భార్యయందు హరికళ యగు శింశు
 మారుం డుదయించె. వస్తువునకు నాంగిరసయందు విశ్వకర్మయను శిల్పాచార్యుం
 డుదయం బందె. ఆ విశ్వకర్మకు నాకృతి యను సతీయందు చాక్షిషుం డను
 మనువు జనించె. ఆ మనువువలన విశ్వలు, సాధ్యులు ననువారలు పుట్టిరి.
 విభావసునకు నుష యను భార్యయందు వ్యష్టియు, రోచిస్సును, నాతపుండును
 జన్మించిరి. అందు నాతపునికిఁ బంచయాముం డను *(దివసాభిమాన దేవత)
 జనించె. శంకరాంశజుం డైన భూతునకు సురూప యను భార్యయందుఁ గోట్ల
 సంఖ్య లైన రుద్రగణంబు లుదయించిరి. రైవతుండు, నజుండు, భవుండు,
 భీముండు, వాముండు, సుగ్రుండు, వృషాకపియు, నజైకపాత్తును, నహిర్భు
 ధ్వుండును, బహురూపుండును, మహాంతుండును నను వారలును, రుద్ర
 పారిషదులును నతిభయంకరు లైన ప్రేతలును, వినాయకులును బుట్టిరి.
 అంగిరసుం డను ప్రజాపతికి స్వధ యను భార్యయందుఁ బితృగణంబులు పుట్టిరి.

1. కృత్తికకు (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

సతి యను భార్యకు నధర్మవేదాభిమాన దేవతలు వుట్టిరి. కృతాశ్వునకు అర్చిస్తను భార్యయందు ధూమ్రకేశుం డను పుత్రుండుదయించె. వేదశిరస్సుకు ధిషణ యను భార్యయందు దేవలుండును, వయునుండును, మనువునుం బుట్టిరి. తార్ద్యునకు వినత, కద్రువ, వతంగి, యామిని యను నలువురు భార్యలు. అందుఁ బతంగికిఁ బక్షులు వుట్టె; యామినికి శలభంబులు వుట్టె. వినతకు సాక్షెత్కరించిన యజ్ఞాధిపతికి వాహనం బైన గరుడుండును, సూర్యునకు సారథి యైన యనూరుండును జనియించిరి. కద్రువకుఁ బెక్కు (తెఱంగుల) భుజంగమంబులు వుట్టె. చంద్రునకుఁ గృత్తికాది నక్షత్రంబులు భార్యలు. వారలయందుఁ జంద్రుండు రోహిణియందు మాత్రము మోహితుం డగుటంజేసి దక్షశాపంబున క్షయ రోగ గ్రస్తుడై సంతానంబు వడయనేరఁ డయ్యె. అంత దక్షప్రసాదంబున క్షయ వీడితంబు లగు కళల మరలం బొందె. మఱియును,

254

సీ. కామితప్రదుఁడైన కళ్యపు కౌగిట ముచ్చట దీర్తు రే ముద్దరాండ్రు
అఖిల లోకములకు నవ్వ లై జగమెల్లఁ బూజింప నుండు రే పూవుఁబోండ్లు
బలియు రై పుత్రులుఁ బౌత్రులు ద్రిజగంబు లేలంగఁ జూతు రే యిందుముఖులు
ముంగొంగు పసిఁడి యై మూల్గు పుణ్యంబుల విష్ణువీగుడు రెట్టి వింతరాండ్రు

తే. వారి కలగంప కడుపుల¹ నేరుపఱుప
నరిది బిడ్డలఁ బడసిన బిరుదునతుల
నామములు నన్వయంబులు నీమనంబు
పూనఁ జెప్పదు వినవయ్య ! మానవేంద్ర !

255

తరల. అదితియుం దితి కాష్టయుం దను వ య్యరిష్టయుఁ దామ్రయు
న్నదనఁ గ్రోధవశాఖ్యయు² సురసాఖ్యయున్ సురభి³ ముని⁴
మొదలుగాఁ దిమియు⁵ నిష్కప్రియముఖ్య యా సరమాదిగా
ముదిత తెన్నఁగఁ గన్నసంతతి ముజ్జగంబుల భూవరా!

256

సీ. చాలంగఁ దిమికిని జలచరంబులు వుట్టె⁶ శ్వాపదంబులు వుట్టె సరమయందు
సురభికి మహిషాది సురభులు జనియించెఁ దామ్రకు శ్వేన గృధ్రములు గలిగె
మునికి నవ్వరసల మూకలు జనియించె నిశ గనె భూరుహములను గ్రోధ
వశ కుద్బువ్విల్లె దుర్వార సర్పంబులు సరి యాతుధానులు సురస కరయ

తే. నుప్పతిల్లిరి గంధర్వు లొక్క మొగి న
రిష్టకు సుతుల్ దనువునకుఁ ద్రిదశ⁴రిపులు
పదియు నెనమండ్రు నై నట్టి విదితబలులు
వారి నామాన్వయంబులఁ గోరి వినుము !

257

1. నేరుపరం (హ) 2. నిష్కాఖ్య సుముఖ్య (తం. వా.) 3. మరి కరాతులు సరమకును
బ్రజలు (క. బ. హ.) 4. ముఖులు (హ)

వ. ద్విమూర్ధుండును, శంబరుండును, అరిష్టుండును, హయగ్రీవుండును, విభావ
సుండును, అయోముఖుండును, శంకుశిరుండును, స్వర్చానుండును, కపిలుండును,
అరుణీయును, పులోముండును, వృషపర్వుండును, ఏకచక్రుండును, అనుతాప
కుండును, ధూమ్రకేశుండును, విరూపాక్షుండును, విప్రచిత్తియు, దుర్జయుండు
నను వారలు. వీరలలోన స్వర్చానునకు సుప్రభ యను కన్యక వుట్టె. దాని
నముచి వివాహం బయ్యె. వృషపర్వునకు శర్మిష్ఠ యను కూతురు వుట్టె. దాని
నహషపుత్రుం డైన యయాతి పెండ్లి యయ్యె. వైశ్వానరునకు సుపదానవి,
హయశిర, పులోమ, కాలక యను నలువురు పుత్రిక లుదయించిరి. అందు
సుపదానవి హిరణ్యాక్షనకుం బిట్టి యయ్యె. హయశిరను గ్రతువు వివాహం
బయ్యె. పులోమా కాలక లను నిరువురను గళ్యప్రజాపతి చతుర్ముఖుని
వాక్యంబునం గైకొనియె. ఆ యిరువురకును సమరకోవిదు లైన దానవులు
పొలోమ కాలకేయు లనం బుట్టిరి. మఱియు నా యిరువురకు నఱువది వేల
రాక్షసులు జన్మించిరి. వారు యజ్ఞకర్మంబులకు విఘాతకు లై వర్తింప, వారి
నింద్రునకుం బ్రియంబుగా నీ పితామహుండగు నర్జునుండు వధించె. మఱియు,
విప్రచిత్తి, సింహిక యను దానియందు రాహుప్రముఖంబుగాఁ గల కేతు
శతంబును బడసె. వారలు గ్రహత్వంబుఁ గైకొనిరి. మఱియుం బురాణపురుషుం
డైన శ్రీమన్నారాయణుండు దన యంశంబునఁ బరమభాగ్యవతి యైన యదితి
గర్భంబున నుదయించె. ఆ యదితి వంశంబును విదితంబుగా వినుపించెద. సావ
ధానుండ వై వినుము. వివస్వంతుండును, అర్యముండును, పూషుండును,
త్వష్టయు, సవితయు, భగుండును. ధాతయు, విధాతయు, వరుణుండును,
మిత్రుండును, శక్రుండును, ఉరుక్రముండును నను ద్వాదశాదిత్యులు జన్మించిరి.
అందు వివస్వంతునకు శ్రాద్ధదేవుం డను మనువు సంజ్ఞాదేవియందు నుదయించె.
మఱియు యముండు, యమియు నను నిరువురు మిథునంబుగా నుదయంబు
నొందిరి. మఱియు నా సంజ్ఞాదేవి బడబాన్వరూపంబు నొంది యశ్వినీ దేవతలం
గనె. ఛాయాదేవియందు శనై శ్చరుండును, సావర్ణి యను మనువును, దశతి
యను కన్యకయుం బుట్టిరి. ఆ తపతిని సంవరణుండు వరియించె. అర్యమునకు
మాతృక యను పత్నియందు చర్షణు లుదయించిరి. వారి మూలంబున మనుష్య
జాతి యీలోకంబున స్థిరంబుగా నుండునట్లు బ్రహ్మదేవునిచేఁ గల్పింపఁబడె.
పూషుండు భర్గునిం జూచి దంతంబులు వికృతంబుగా సగిన, నతండు క్రోధించి
దంతంబు లూశనడిచిన, నాఁటినుండియు భగ్నదంతం డై, యనపత్యుం డై

పిష్టాదుల భక్షింపుచుండె. త్వష్టకు దైత్యానుజ యైన రచన యను కన్యకకు నధికబలాధ్యుం డగు విశ్వరూపుండు వుట్టె. అంత నా దేవతలు బృహస్పతిం గోపింప, నతఁడు తలఁగిపోయినం దమకు నా విశ్వరూపుని నాచార్యునిగా వరియించిరి. అని చెప్పిన విని శుకయోగీంద్రునకుం బరీక్షింప రేండుండిట్లనియె.

అధ్యాయము - ౭

సీ. అరయంగ యోగీంద్ర! యద్భుతం బయ్యెడు సురలపై నేటికి సురగురుండు కోపించె? నీతండు గురుభావమున దేవతల కేమి యాపదఁ దలఁగఁ జేసె? నెఱిఁగింపు మనవుడు నింద్రుండు త్రిభువ నై శ్వర్య మదంబున సత్పథంబు గానక వసు రుద్ర గణములు నాదిత్య మరు దశ్వదేవాది మండలములు

తే. సిద్ధ చారణ గంధర్వ జిహ్మాగాది
సురులు మునులును రంభాది సుందరాంగు
లాడఁ బాడంగ వినుతినేయంగఁ గొలువ
నొక్క భద్రాసనంబున నుక్కుమీటి.

259

సీ. నిండు పున్నమనాఁడు గండరించిన చంద్రు మండల శ్రీలతో మాటుమలయ భద్ర విద్యోతాతపత్రంబు గ్రాలంగ మిన్నేటితరఁగలు మేలుకొలువఁ గలిత దివ్యాంగనా కరతల చాతుర్య చామరశ్రేణులు జాడపడఁగఁ జింతామణి స్ఫుట కాంత రత్నానేక ఘటిత సింహాసనాగ్రంబునందు

తే. నూరుపీఠంబుపై శచి యుండ నుండి
వరుస దిక్పాలకాది దేవతలు గొలువ
సాటి చెప్పంగరాని రాజసముతోడ
నింద్రుఁ డొప్పారె వై భవసాంద్రుఁ డగుచు.

260

వ. ఆ య్యవసరంబున,

261

క. గురుతర ధర్మక్రియ నయ, గురుఁడు ¹మరు న్మంత్ర విషయ గురుఁడు వచశ్రీ
గురుఁడు సమస్తామరగణ, గురుఁడు గురుం డరుగుదెంచెఁ గొల్వనకు నృపా! 262

చ. అమిత తపఃప్రభావుఁ గరుణాత్ముని గీషృతిఁ జూచి రాజ్యదు
ర్దమ మదరేఖ నింద్రుఁడు వృథా తనగద్దీయ రేవకుండె నె
య్యమున నెదుర్కొనం జనక యాసన మీయక గౌరవోపచా
రములఁ బ్రసన్నుఁ జేయకఁ దిరంబుగ దివ్యసభాంతరంబునఁ.

263

~~~~~
1. గురుఁడు మంత్ర (హ)

క. అప్పుడు సురపతి గన్నులఁ, గప్పిన సురరాజ్య మదవికారంబునకుం
జప్పుడు నేయక గృహమున, క ప్పణ్యుఁడు దిరిగిపోయె నతిఖిన్నుండై . 264

చ. ఎఱుఁగమిఁ జేసి నట్టి గురుహేశన మంత నెఱింగి యింద్రుఁ డ
చెరువడి భీతినొంది యతిచింతితుఁ డై తలపోసి పల్కె న
ప్పరమపవిత్ర లోకనుతభవ్యచరిత్ర విశేష పాదపం
కరుహముఁ బూజనేయక యకర్మముఁ జేసితి ¹నప్రబుద్ధి నై . 265

క. త్రుభువన విభవ మదంబున, సభలో మ ధ్గురువునకుఁ బ్రసన్నునకు లన
త్రుభువునకు నెగ్గు సేసితి, శుభములు దొలఁగంగ నే నసురభావమునఁ. 266

ఆ. †పారమేష్ఠ్య మయిన పదవి నొందిన భూపు
లెట్టివారి కైన లేవవలదు
విబుధు లిట్లు నెప్పు విధ మెన్న వారలు
ధర్మవేత్త లనుచుఁ దలపఁబడరు. 267

తే. కువభవర్తు లగుచుఁ గుత్సిత దుర్వచో
నిపుణు లై నవారు ²నిడివి దెలిసి
తొలఁగలేక తా రధోగతిఁ బడుదురు
తప్పలేక రాతితెప్ప భంగి. 268

ఉ. కావున లోకవందితుని కార్యవిచారుని యింటి కేగి త
త్పావన పాదపద్మములపై మకుటంబు ఘటిల్ల మ్రొక్కి త
త్సేవ యొనర్చి చిత్తము వశించి ప్రసన్నునిఁ జేతు నంచు న
ద్దేవవిభుండు వోయె నతిప్రగతిం గురు ధామసీమకుఁ. 269

సీ. ఈరీతిఁ దనయింటి కేతెంచు దేవతాపతి రాక యా బృహస్పతి యెఱింగి
యధ్యాత్మమాయచే నడఁగి యదృశ్యుఁ డై పోయె నప్పుడు దేవపుంగవుండు
సకలంబుఁ బరికించి జూడఁ గానక గురుఁ జింతించి తలపోసి చిన్నఁబోయెఁ
బోయిన విధమెల్ల దాయలు రాక్షసవీరులు వేగులవారివలనఁ

తే. దెలిసి మిక్కిలిఁ దమలోనఁ దెలివినొంది
యందఱును గూడి భార్గవు నాశ్రయించి
త త్కృపాదృష్టిఁ దమశక్తి దట్ట మైన
దేవతలమీది దాడికిఁ దెరువు వెట్టి. 270

1. నల్పబుద్ధి నై (హ)

† ఈ కింద్రి పద్యము క. చ. ట. త. లలో నున్నది. ముద్రిత ప్రతులలోఁ గానరాదు.

“పారమేష్ఠీ కరుణ పనవి నొందినవారు, లెస్స వారి తెదురు లేచు రనుచు

విబుధ వరుల వినబడె నేనియు, నదియ వరమ ధర్మమంద్ర బుధులు.” 2. నియతి విడిచి(తం.)

—: దేవాసురయుద్ధ ప్రారంభము :—

క. ధూర్తులు సమస్త కిల్పిష, మూర్తులు వర ధర్మ కర్మ మోచిత మార్గా
వర్తులు దుష్టయ నిర్మిత, కీర్తులు దానవులు సనిరి గీర్వాణులపై. 271

సగ్ధర. దండిం గోదండకాండోద్ధత రథ హయ వేదండ తండంబుతోడ¹
దండెత్తె² మెండుగా న ద్దనుజనికరముల్ దైవవర్గంబుమీదం
జండ బ్రహ్మాండభే ద్యోచ్చయ జయరవముల్ సర్వదిక్ ఖేభగా ను
ద్దండ ప్రఖ్యాతలీల³ దలపడిరి సురల్ దర్పులై వారితోడ⁴. 272

చ. మదమున దేవదానవులు మచ్చరముల్ గడుఁ బిచ్చలింప సం
పదలను గోరి పోరునెడ భార్గవ మంత్రకళా విశేషు లై
యెదురులు వాలి యుత్తముల నేయ మహాసురు లేచి యేచి పెం
గుదులుగఁ గ్రువ్వ దేవతలు కోల్తల కోర్వక పాటి ర య్యెడ⁵. 273

ఆ. దనుజవీరు లేయు దారుణ దివ్యాస్త్ర
దశిదేహు లగుచుఁ దలలు వీడ
నోడి పాటి రద్భుతోపేత బలు లై న
త్రిదశవరులు బిట్టు ²దిట్టినట్లు. 274

క. ఒక మొగము గాక దివిజులు, తికమక గొని వైరు లెల్ల దీకొనఁ దమ్ముం
³బకపక లై నకనక లై , లుకలుకఁ బరువెత్తి రోడి లోఁగొను భీతి⁴. 275

చ. దనుజుల గర్వరేఖయును దానవవీరుల యంపజోకయు¹
మనుజవిశేష భోజనుల మచ్చరికంబు నిశాటకోటి యే
చిన బల శౌర్యముం దమకు సిగ్గును హాని మహాభయంబు ⁴ని
ర్గుణతను జేయ నుమ్మలికఁ గోల్తల కోపక ⁵పాటి రార్తు లై. 276

క. అమరులు విస్పష్ట ⁶దానవ, సమరులు శరభిన్న దేహ సంతాపగుణ
భ్రమరులు దైత్య కిరాతక, చమరులు కమలజుని కడకుఁ జనిరి భయార్తి⁷. 277

ఉ. దాతకు దేవతా విభవదాతకుఁ బుణ్యజనానరాగ సం
దాతకు సర్వలోక హితదాతకు వై దిక ధర్మమార్గ ని
ర్ణేతకు సుల్లసద్విభవ నేతకు సర్వజగజ్జయాంగజ
భ్రాతకుఁ బుణ్య యోగిజన భావవిజేతకు మ్రొక్కి ర య్యెడన్. 278

1. అదరులువాలు నస్త్రముల నార్చి మహాసురులేర్చి యేసి పెం (తం. వా.)

2. దిట్టినట్లు (తం) 3. బక పకనగ (తం) 4. నిర్గుణతః జేయ నుమ్మలిక (తం. వా.)

5. వీరి రయ్యెడన్ (క. చ. ట. జ. డ.) 6. దారుణ (ట. తం.)

క. ఆఖండలుండు మొదలుగ, లేఖానీకముల బ్రహ్మ లేనగవున ని
త్యాఖండ సత్కృపారస, శేఖర వాక్యముల వారి నేదలు దేర్చెన్. 279

వ. ఇట్లు బ్రహ్మదేవుండు దేవేంద్రప్రముఖులైన దేవతల కనుకంపాతివిభవంబున
నభయం బొసంగి యిట్లనియె. 280

ఉ. నెట్లనఁ బాపకర్మమున నేరమిఁ జేసితి రేమి చెప్ప ! మీ
పుట్టిన నాటనుండియును బుద్ధులు నెప్పి జగంబు లేలఁగాఁ
బట్టముఁ గట్టి పెంచిన కృపానిధి బ్రహ్మకళా విధిజ్ఞఁ జే
పట్టక గుట్టు జాఱి సిరిపట్టునఁ దొట్టిన పొట్టక్రొవ్వునన్. 281

వ. బ్రహ్మిష్ఠుఁడైన బ్రాహ్మణు నాచార్యుం గైకొనక గురుద్రోహంబుఁ జేసితిరి.
త ద్దోషం బిప్పుడు మీకుఁ జేసేత శత్రుకృతం బై యనుభవింపం జేసె. అతి బల
వంతులైన మిమ్ము నతిక్షీణులైన రాక్షసులు జయించుట, తమ యాచార్యుం
డైన శుక్రు నారాధించి త న్మంత్రప్రభావంబునఁ బునర్జన్మవీర్య లగుటచేతనే.
ఇప్పుడు మదీయం బైన నిలయంబు నాక్రమింపం గలవారై మదోద్రేకంబున
నెదురులేక వ ర్తిల్లుచున్న రక్షోనాయకులకుఁ ద్రిదివంబుఁ గొనుట తృణస్రాయంబు.
అభేద్య మంత్రబలంబు గల భార్గవునకు వారు శిష్యు లగుటంజేసి విప్ర గోవింద
గవేశ్వరానుగ్రహంబు గలవారలకుఁ దక్కిం దక్కిన రాజుల కరిష్టం బగు.
కావున మీ రిప్పుడు త్వష్ట యను మనువుత్రుం డగు విశ్వరూపుం డను ముని
నిశ్చల తపోమహాత్మ్య సత్త్వస్వభావుం డగు నతని నారాధించిన, మీకు నభీష్టా
ర్థంబు నతండు సంఘటిల్లఁజేయు. ఎట్టి దుర్దశలనైన నతం డడంచు. అని చెప్పిన
దిక్పాలకాదులు డెందంబుల డిందువడి, కమలగర్భుని వీడ్కొని, విశ్వరూపు
కడకుం జని యిట్లనిరి. 282

తే. అన్న ! మేలగు నీకు ని న్నడుగఁ గోరి
వచ్చినారము భవదీయ వనమునకును
దండ్రులకు నేడు సమయోచితంబులైన
కోర్కె లొనఁగూడఁజేసి చేకొనుము యశము. 283

క. సుతులకుఁ బితృశుశ్రూషణ, మతిపుణ్యము నేయుచుండు నాత్మజులు గుఱో
న్నతి బ్రహ్మచారులైనను, మతితో గురునేవకన్న మతీయుం గలదే? 284

వ. అదియునుం గాక. 285

సీ. అరయ నాచార్యుండు పరతత్త్వరూపంబు దండ్రీ తలంపంగ ధాతరూపు
రూపింప భ్రాత మరుత్పతి రూపంబు దెలియంగఁ దల్లి భూదేవిరూపు
భగిని కరుణరూపు భావంబు ధర్మస్వరూపంబు దా నర్థిరూపు మొదల
నభ్యాగతుఁడు మున్న యగ్నిదేవుని రూపు సర్వభూతములుఁ గేశవునిరూపు

తే. గానఁ దండ్రీ! వేగఁ గడు నార్తులగు పితృ

జనుల మైన మమ్ముఁ జల్లఁ జూచి

పరభయంబు వాపి నిరుపమం బగు తపో

మహిమచేత మెఱసి మనుపవయ్య!

286

వ. ఇప్పుడు బ్రహ్మనిష్ఠుండ వైన నిన్ను నాచార్యునిఁగా వరించి. భవదీయ తేజో
విశేషంబుచేత వైరిపీరులం బరిమార్చెదము. ఆత్మీయార్థం బైన యవిష్ట పాదాభి
వందనంబు నిందితంబు గాదని వేదవార్యంబు గలదు. కావున నీకు నమస్కరించు
చున్న దేవతలం గైకొని పౌరోహిత్యంబు సేయుము. అనినఁ బ్రహాసిత వదనుం
డై య మ్మునీశ్వరుం డి ట్లనియె.

287

అ. బ్రహ్మవర్చస్సు వోయెడి ప్రార్థనంబు

ధర్మగుణ గర్హితం బని తా నెఱింగి

స్థారిది ననుబోఁటి తపసి యీ సురలచేతఁ

బ్రకట మధురోక్తి నేటికిఁ బలుకఁబడియె.

288

వ. విశేషించి,

289

క. గురుధనము గూర్చనేటికి, గురుశిక్షం దగిలి మంత్రకోవిదు లై స
ద్గురుధర్మ నిరతులేనియు, గురువులకును శిష్యవరులె కూర్చిన ధనముల్. 290

సీ. అరయ నకించను లై నట్టివారికిఁ ¹దగు శిరోఁఫనవృత్తి ధనము సుమ్ము
దానిచే నిర్వృత్తిత ప్రియ సాధు సత్క్రియ గలవార లై ప్రీతివొందె
దరు గాన స ద్గర్హితాచార మైన యాచార్యత్వ మిప్పుడు మీ శాసనమునఁ
గైకొంటి గురువుల కామంబు బ్రాజ్ఞార్థ వంచనములు లేక వడి నొనర్తు

అ. ననుచు విశ్వరూపుఁ డనియెడి ముని ప్రతి

జ్ఞోక్తిఁ బలికె వారి నూఱడించి

మహిత మైన త త్సమాధిచే గురుభావ

మమరఁజేసె దేవసమితి కపుడు.

1. పంబినట్టి శిరోఁఫనంబె ధనము (తం)

- క. భార్గవవిద్యా గుప్త, స్వర్గశ్రీ ద్విగుణ దనుజ సమధిక సంప
ద్వర్గముల విష్ణుమాయా, నర్గళగతిఁ దెచ్చి యింద్రునకు నిచ్చె నృపా ! 292
- క. ఏవిద్యచేత దక్షితుఁ, దై వజ్రి దురంబులోన నసురులఁ ద్రుంచెన్
భావింప నట్టి విద్యను, శ్రీవర మాయామతంబుఁ జెప్పెను హరికిన్. 293

అధ్యాయము—౮

- ఉ. నావుడు పాండవాన్వయుఁడు నమ్మినభక్తి జగన్నివాసు రా
జీవదళాక్షుఁ గృష్ణుఁ దన చిత్తమునం భజియించి పల్కె నో
దేవగణార్చితాంఘ్రియుగ ! దివ్యమునీశ్వర ! విశ్వరూపుఁ డ
ప్పావన మైన విద్య సురపాలున కేక్రియ నిచ్చె ? జెప్పవే ! 294
- ఉ. ఎందును రక్షితుండగుచు నింద్రుఁడు లీలయ పోలె వైరినే
నం దునుమాడి దేవతలు సుఖింపఁగ నిష్టనంపదం
జెంది సమస్త లోకములుఁ జేకొని యేలె మునీంద్ర ! దాని నే
విందు సుఖంబుఁ గందు విఠ పీనులు సంతస మందఁ బల్కెవే ! 295

— : శ్రీమన్నారాయణ కవచ ప్రారంభము :—

- క. వర నారాయణకవచము, నరిభీకర వజ్రకవచ మాశ్రిత సంప
త్పరిణామ కర్మసువచము, పురుహూతున కెట్లు మోని బోధించె ? దగన్. 296
- వ. అనినం బరీక్షింజనపాలునకు మునినాథుం డి ట్లనియె. 297
- సీ. వినవయ్య ! నరనాథ ! మునినాథుఁ డింద్రున కనుమోంద నారాయణాఖ్య మైన
కవచంబు విజయసంకల్పంబు నప్రమేయ స్వరూపంబు మహా²ఫలంబు
మంత్రగోప్యము హరి మాయావిశేషంబు సాంగంబుతోడ నెఱుంగఁజేసె
దాని నే వినిపింతుఁ బూని త దేకాగ్ర చిత్తంబుతోడుతఁ జిత్తగింపు
- తే. మొనర ధౌతాంఘ్రిపాణి యై యుత్తరంబు
ముఖముగా నుత్తమాసనమున వసించి
కృత నిజాంగ కరన్యాస మతిశయిల్ల
మహిత నారాయణాఖ్య వర్మము నొనర్చె. 298
- వ. ఇట్లు నారాయణకవచంబు ఘటించి, పాదంబులను, జానువులను, ఊరువులను,
ఉదరంబునను, హృదయంబునను, ఉరంబునను, ముఖంబునను, శిరంబున

ని ట్లప్టాంగంబులం బ్రణవపూర్వకం బైన యష్టాక్షరీ మంత్రరాజంబు న్యాసంబుఁ జేసి, ద్వాదశాక్షర విద్యచేర కరన్యాసంబు చేసి, మంత్రమూర్తియై (ప్రణవాది యకారంత మగు మహామంత్రంబుచేత నంగుళ్యంగుష్ఠ పర్వసంధులయందు న్యసించి, మఱియు హృదయంబున ఓంకారము, వికారంబు మూర్ధంబున, షకారంబు భూమధ్యంబునందు, ణకారంబు శిఖయందు, వేకారంబు నేత్రంబుల యందు, నకారంబు సర్వసంధులయందు, మఱియు నస్త్రము నుద్దేశించి మకారం బును న్యసించెనేని మంత్రమూర్తి యగు. మఱియును అస్త్రాయ ఫట్ అను మంత్రంబున దిగ్బంధనంబుచేసి, పరమేశ్వరునిఁ దన భావంబుననిల్పి భగవచ్చబ్ది వాచ్యంబును, విద్యామూర్తియు దఫోమూర్తియు నగు (షట్చక్రి సంయుతం బైన) నారాయణ కవచాఖ్య మైన మంత్రరాజంబు నిట్లని పఠించె. 299

చ. గరుడుని మూఁపుపై పదయుగంబు ఘటిల్లఁగ శంఖ చక్ర¹చ
రమ్య రుచిర శార్ఙ్గ ఖడ్గ శర రాజితపాశ గదాది సాధనో
త్కర వికరంబు లాత్మకరకంజములం ధరియించి భూతిసం
భరిత² మహాష్టభాహుఁడు కృపామతితో ననుఁ గాచుఁ గావుతఁ.

300

ఆ. ³ప్రకట మకర వరుణ పాశంబులందుల
జలములందు నెందుఁ బొలియకుండఁ
గాచుఁగాక నన్ను ఘనుఁ దొక్కఁ డైనట్టి
మత్స్యమూర్తి విద్యమానకీర్తి.

301

క. వటుఁడు సమాశ్రిత మాయా, నటుఁడు బలి ప్రబల శోభన ప్రతిఘటనో
దృటుఁడు త్రివిక్రమదేవుఁడు, చటుల స్థలమందు నన్ను సంరక్షించుఁ.

302

చ. ఆడవుల సంకటస్థులల నాజిముఖంబుల నగ్నికీలలం
దెడరుల నెల్ల నాకు నుతి కెక్కఁగ దిక్కగుఁగాక శ్రీనృసిం
హుఁడు⁴ కనకాక్ష రాక్షస వధోగ్రుఁడు విస్ఫురి తాట్టహాస వ
క్త్రుఁడు ఘన దంష్ట్రపావక విధూత దిగంతరుఁ డప్రమేయుఁ డై.

303

చ. అరయగ నెల్లలోకములు నంకిలి నొంద మహార్ణవంబులో
నొరగి నిమగ్న మైన ధర నుద్ధతిఁ గొమ్మున నెత్తినట్టి యా
కిరిపతి⁵ యజ్ఞకల్పఁ డురుభేలుఁడు నూర్జిత మేదిసీమనో
హరుఁడు కృపావిధేయుఁడు సదాధ్వముల న్ననుఁ గాచుఁ గావుతఁ.

304

1. పర్మ (హ.తం.హ.); నిర్భరతర (క) 2. మహాప్రభావుఁ (హ) 3. వరుడున జలధికుప వరుణ పాశములందు (త.బ.) 4. సుర శత్రు యూథప వధోగ్రుఁడు తం. (హ.) 5. యగ్ని (హ)

క. రాముఁడు రాజకులై క వి, రాముఁడు భృగు సత్కులాభిరాముఁడు సుగుణ
స్తోముఁడు నను రక్షించును, శ్రీమహితోన్నతుఁడు నద్రిశిఖరములందు॥. 305

సీ. తాటక మర్దించి తపసి జన్మముఁ గాచి హరువిల్లు విఠిచి ధైర్యమున మెఱసి
ప్రబలు లై నట్టి విరాధ కబంధోగ్ర ఖరదూషణాది రాక్షసులఁ దునిమి
వానరవిభు నేలి వారిఁ గూలఁగ నేసి జలరాశి గర్వంబుఁ జక్కఁజేసి
నేతువు బంధించి చేరి రావణ కుంభకర్ణాది వీరులఁ గడిమిఁ ద్రుంచి

తే. యల విభీషణు లంకకు నధిపుఁ జేసి
భూమిసుతఁ గూడి సాకేతపురమునందు
రాజ్యసుఖములు గైకొన్న రామవిభుఁడు
వరుస ననుఁ బ్రోచుచుండుఁ బ్రవాసగతుల.

306

వ. మఱియు నఖిలప్రమాదంబు లై న యభిచార కర్మంబులవలన నారాయణుండును,
గర్వంబువలన నరుండును, యోగభ్రంశంబువలన యోగనాథుం డైన దత్తాత్రే
యుండును, గర్మబంధమువలన గణేశుం డైన కపిలుండును, గామదేవుని వలన
ససత్కుమారుండును, మార్గంబుల *(దేవహేళనంబుఁ జేయుటవలన) శ్రీ
హయగ్రీవమూర్తియును, దేవతానమస్కార తిరస్కార దేవపూజాచ్ఛిద్రంబుల
వలన నారదుండును, నశేష నిరయంబువలనఁ గూర్మంబును, సపథ్యంబువలన
భగవంతుం డైన ధన్వంతరియును, ద్వంద్వంబువలన నిర్జితాత్ముం డైన ఋష
భుండును, జనాపవాదంబువలన యజ్ఞదేవుండును, †జనన మరణాదులం గలుగ
జేయు కర్మంబువలన బలభద్రుండును, గాలంబువలన యముండును, సర్పగణం
బుల వలన శేషుండును, అప్రబోధంబువలన ద్వైపాయనుండును, బాషంశ
సమూహంబు వలన బుద్ధదేవుండును, శనై శ్చరునివలన గల్కియనై, ధర్మ
రక్షణపరుం డైన మహావతారుండు నన్ను రక్షించుఁగాత. ప్రాత స్సంగమ ప్రాహ్లా
మధ్యాహ్నవరాహ్లా సాయంకాలంబులను ప్రదోషార్ధరాత్రాపరరాత్ర
ప్రత్యూషానుసంధ్య ప్రభాతంబులను గదాద్యాయుధంబుల ధరియించి, కేశవ,
గోవింద, నారాయణ, విష్ణు, మధుసంహర. త్రివిక్రమ, వామన, హృషీకేశ,
పద్మనాభ, శ్రీవత్సధామ, సర్వేశ్వరేశ, జనార్దన, విశ్వేశ్వర, కాలమూర్తి
యను నామరూపంబులు గల దేవుండు నన్ను రక్షించు. ప్రళయకాలన
లాతితీక్ష్ణ సంభ్రమ భ్రమణ నిర్వక్రవిక్రమ క్రమ¹వక్రీకృత దనుజచక్రం బైన
సుదర్శననామ చక్రంబి ! మహావాయు ప్రేరితుం డై హంతాశనుండు నీరస

†“తక్కొతాన్నోబలః” అని మాలము” (8-18) 1. వశీకృత (తం.)

తృణాటపుల భస్మీభూతంబు నేయుభంగి భగవత్ప్రయుక్తంబు వై మద్వైరి
నైన్యంబుల దద్దంబులు గావింపుము. జగత్సంహారకాల పటు ఘటిత చటుల
మహాత్పాత గర్జారవ తర్జన దళదిశాభివర్జిత ఘనఘనాంతర నిష్ఠ్యాత నిఘ్నర
కోటి శతకోటి సంస్పర్శ స్ఫుర ద్విస్ఫులింగ విగ్ధ మానర్గళ భుగభుగాయమాన
మూర్తివిస్ఫూర్తి ! నారాయణ కరకమల వర్తి ! గదాయుధోత్తమ ! మదీయ
వైరితండోపతందంబుల భండనంబులం జండగతిం బిండిగాఁ, గూఢాండ
వైనాయక రక్షో భూత గ్రహంబులం జూర్ణంబులుగాఁ గొండొక వినోదము
నలుపుము. దరేంద్రంబు వైన పాంచజన్యంబు ! సర్వలోక జిష్టుం డైన శ్రీకృష్ణుని
నిఖిలపుణ్యైకసదన వదననిష్ఠ్యాత నిశ్వా¹సాధరవేణు పరిపూరితంబువై యున్మత్త
భూత ప్రేత పిశాచ విప్రగ్రహాది క్రూర దుర్గ్రహంబులు విద్రావణంబు
లుగా, నస్తత్పరవీర మండలంబుల గుండియలతోఁ దదీయమానినీ దుర్బర
గర్భంబులు గర్భస్థార్భక²వివర్జితంబులుగా నవియ, బ్రహ్మాండభాంవ భీకరం
బైన భూరి నాదంబున మోదింపుము. అతి తీవ్రధారా దళిత నిశాటకోటి
కఠోరకంఠ కరాళ రక్తధారా ధౌత మలీమన విసరంబు వైన నందక మహాసి
శేఖరంబు ! జగదీశ ప్రేరితంబు వై మద్విద్వేషి విషమవ్యూహంబులు బెండువడ
మెండు గడికండలుగ ఖండించి చెండాడుము. నిష్కళంక నిరాతంక నిశ్శంక
సాంద్రచంద్రమండల పరిమండిత సర్వాంగ³రక్షణ విచక్షణ ధర్మ నిర్మితంబు
వైన చరమంబు ! దుర్మద మద్వైరిలోక భీకరాలోకంబులను సమాకుల నిబిడ
నీరంద్ర నిఘ్నర తమఃపటల పటు ఘటనంబులం గుటిలపఱుపుము. నిఖిల పాప
గ్రహంబులవలనను, సకల నర మృగ సర్ప క్రోడ భూతాదులవలనను నగు
భయంబులు భగవ న్నామ రూప యాన దివ్యాస్త్రంబులవలనం బొందకుండుఁ
గాక ! బృహద్రథంతరాది సామంబులచేత స్తోత్రంబు చేయంబడుచున్న ఖగేం
ద్రుండు రక్షణదక్షిం డైనన్ను రక్షించుంగాక. శ్రీహరి నామ రూప వాహన
దివ్యాయుధ పారిషదోత్తమ ప్రముఖంబు లస్మదీయ బుద్ధింద్రియ మనః ప్రాణం
బుల సంరక్షించు. భగవంతుం డైన శేషుండు సర్వోపద్రవంబుల నాశంబు
నేయు. జగదైక్యభావం బైన ధ్యానంబు గలవానికి వికల్పరహితుం డై.
భూషణాయుధ లింగాఖ్య లగు శక్తులం దన మాయచేత ధరియించి, తేజరిల్లు
చుండు లక్ష్మీకాంతుండు వికల్ప విగ్రహంబులవలన నన్ను రక్షించుఁ గాక.
లోకభయంకరాట్టహాస భాసుర వదనగహ్వరుం డగుచు, సమస్త తేజోహరణ
దురీణ తేజఃపుంజ సంజాత దివ్య సృసింహావతారుం డగు న ప్పరమేశ్వరుండు,

1. అధర్వణ (క. బ.) 2. నిర్వేదనంబులుగా (క. ద. బ.) 3. లక్షణ (హ)

సర్వ దిగ్భాగంబులవలన, సమస్త బహి రంతరంబులవలన నను రక్షింపుచుండుఁ గాక. అని నారాయణాత్మక కవచప్రభావం బితిహాసరూపంబున నిండ్రుండు దెలిసికొని, ధ్యానంబు చేసి, త ద్విద్యాధారణ మహిమవలన సరాతుల నిర్జించె. కావున, నెవ్వరేని నిర్మలాత్ము లగువార లేత ద్విద్యాధారణు లై యనుదినంబును బతియించిన, నతిఘోర రణంబుల, ¹నత్యుత్కట సంకటంబులను, సర్వగ్రహ నిగ్రహ కర్మ మారణకర్మాది దుష్కర్మజన్య క్లేశంబులను వదలి, అవ్యాకుల మనస్సులై విజయంబు నొందుదురు. మఱియును, సర్వరోగంబులకు నగమ్య శరీరు లై సుఖంబు నొందుదురు. అదియునుం గాక.

307

సీ. అతిభక్తిఁ గౌశికుండను బ్రాహ్మణుఁడు దొల్లియీ విద్య ధరియించి యెలమి మించి మరుభూమియందు నిర్మలచిత్తుఁ డై యోగ ధారణంబున బిట్టు తనువు విడిచె దానిపై నొకఁడు గంధర్వవరేణ్యుండు చిత్రరథాఖ్యుఁ డజేయుఁ డొంటఁ జదలఁ జనంగఁ ద చ్చాయ త దస్థిపై గదిసిన నాతఁడు గళవళించి

అ. యువిద పిందుతోడ నవ విమానముతోడఁ
దనదు విద్యతోడ ధరణిఁ ద్రెళ్ళి
తిరిగి లేవలేక తికమక గుడువంగ
వాలఖిల్యమౌని వానిఁ జూచి.

308

క. నారాయణకవచ సమా, ధారణ పుణ్యాస్థి దీని దగ్గఱ నీకుం
గూరెదినె? విష్ణుభక్తుల, వారక చేరంగ'నెట్టివారికిఁ దరమే?

309

ఇంద్రవజ్రము. సంధించి నీ యంగక సంధు రెల్లఁ
బంధించి త న్మంత్రబలంబు పేర్మిఁ
²అందంబు మాన్పింపఁ ద దన్య మేదీ?
సింధుప్రవాహోన్నతిచేతఁ దీరుఁ.

310

వ. కావున నీ పుణ్యశల్యంబులు భక్తి యుక్తుండ వై కొనిపోయి (ప్రాజ్ఞాఖంబునఁ బ్రవహించెడు) సరస్వతీజలంబుల నిక్షేపణంబు నేసి, కృతస్నానంండ వై యాచ మనంబు చేసిన, నీ సర్వాంగబంధనంబు లుడుగు. అనిన నతం డట్లు చేసి, తన విమానం బెక్కి విజస్థానంబున కరిగె. కావున,

311

క. అనుదినము దీని నెవ్వరు, వినిరేని పఠించిరేని విస్మయ మొదవఁ
ఘన భూతజాల మెల్లను, మునుకొని వారలను గాంచి మ్రొక్కుచునుండుఁ.

ఆ. విశ్వరూపువలన నై శ్వర్యకర మైన
యిట్టి విద్యఁ దాల్చి యింద్రుఁ డపుడు
మూఁడులోకములకు ¹ముఖ్య మైనట్టి శ్రీ
ననుభవించి మించె నధికమహిమ.

313

అధ్యాయము—౯

సీ. భూపాల! యా విశ్వరూపున కరుదైన తలలు మూఁ డనువొందఁ²దగిలియుండు
సొరిది సురాపాన సోమపానంబులు ³నన్నాద మనఁగను నమరవరుల
తోఁ గూడి భుజియించి తూకొని వారితో యజ్ఞ భాగంబు ప్రత్యక్షమొంది
తై కొనుచుండి దుష్కర్ముఁ డై యా యజ్ఞభాగంబు రాక్షస ప్రవరులకును

ఆ. దల్లిమీఁదఁ గలుగు తాత్పర్యవశమున
దివిజవరుల మొఱుగి ⁴తెచ్చి యిచ్చె
నది యెఱింగి యింద్రుఁ డతిభీతచిత్తుఁ డై
⁵తనకుఁ గాని యతని తలలు ద్రుంచె.

314

క. ⁶భాసురుఁ డనక మహాత్మా, గ్రేసరుఁ డన ⁷కతఁడు పూర్వకృత కర్మగతిఁ
⁸వేసరఁ డనక మహేంద్రుఁడు, భాసురు తల లపుడు రోషమునఁ దెగ నడిచెఁ.

వ. ఇట్ల యింద్రుండు క్రోధంబు సహింపంజాలక విశ్వరూపు తలలు ఖడ్గంబునం
దెగనడిచిన, సోమపానంబుచేయు శిరంబు కపింజలం బయ్యె. సురాపానంబు
చేయు శిరంబు కలవింకం బయ్యె. అన్నంబు భక్షించు శిరంబు తిత్తిరి యయ్యె.
ఇట్లు త్రివిధ పక్షిస్వరూపంబు దాల్చి, బ్రహ్మహత్య యేతెంచి, యింద్రునిఁ
జుట్టుకొని, తమ్ముఁ బరిగ్రహింపుమని నిర్బంధింప, నపు డింద్రుం డతిభీతచిత్తుం
డై త్రిలోకనాయకుం డైనం దానిం దప్పించుకొనఁజాలక యంజలి యొగ్గి, య
మ్మహాదోషంబుఁ గైకొని, త ద్దోషం బొక్కసంవత్సరం బనుభవించి, యంతం
బాపుకొనువాఁ డై భూ జల వృక్ష స్త్రీలం బ్రార్థించి, మ ద్దురితంబు చతుర్వి
ధంబులం బుచ్చుకొనుం డనిన, భూమి తనయందుఁ జేయంబడ్డ ఖాతంబు
తనంతన పూడునట్టి వరంబును, జలంబు సర్వంబు దనయందుఁ బ్రజ్ఞేశితంబైన
బావనం బగు నను వరంబును, వృక్షంబులు భేదింపంబడి పునఃప్రరోహంబుగలుగు
నను వరంబును, స్త్రీ లెల్ల పృథుం దమకుఁ గామసుఖంబు గలుగు నను వరంబును

1. మూనలై నట్టి (తం) 2. గలిగియుండు (క.డ.బ.తం.) 3. అన్నంబు మొదలుగా (క.బ.)

4. తెచ్చియచ్చు (హ.తం.వా.) 5. తన కరాసి నతని తలలు ద్రుంచె (క.డ.బ.) 6. భాసురు (క.బ.)

7. కమరవిభుడు ప్రియకర్మ గతిఁ (హ) సుకతతికి ప్రియమొనరింపఁ (చ.డ.) 8. వేసరియఁగ (ద)

గోరిన, నతం డట్లకాక యని యొసంగిన, నతని దుష్కృతంబు ధరణి ¹యిరిణ విధంబునను, నుదకంబు బుద్బుద పేన రూపంబునను, మహీరుహంబులు నిర్వాస భావంబునను, నింతులు ²రజోవికారంబునను నిట్లు చతుర్భాగంబులం బంచికొనిరి. అంత.

316

—: వృత్తాసుర వృత్తాంతము :—

మ. హతపుత్రుం డగు విశ్వరూపజనకుం డా త్వష్ట దుఃఖాయతో
ద్భుత రోషానల దహ్యమానుఁ డగుచుం దా నింద్రుపై మారణ
క్రతు ³హోమంబు నొనర్ప నందుఁ బొడమెం గల్పాంతకాకార వి
శ్రుత కీలానల నిష్ఠరేక్షణ గుణ జుభ్య త్త్రిలోకోగ్రుఁ డై .

317

సీ. యుగము ⁴గ్రుంగెడునాఁడు జగములు వొలియించు నంతకుమూర్తిపై
నింత యగుచుఁ

బటపును నిడుపును బ్రతిదినంబును నొక్క శతపాత మంగంబు విరివిఁ గొనుచుఁ
గడు దగ్ధ శైలసంకాశ దేహమునందుఁ గరము సంధ్యారాగకాంతి ⁵బెరయ
మును కాక ⁶రాగి చేగను మించు మించుల కఱకుమీసలు కచాగ్రములు మెఱయఁ

తే. జండ మధ్యాహ్నా మార్తాండ మండలోగ్ర
చటుల నిష్ఠుర లోచనాంచల విధూత
దిశ దిశాభాగుఁ డుజ్జ్వలతర కరాళ
భిదుర సునిశిత దంష్ట్రోరు వదనగుహుఁడు.

318

ఉ. నింగికి నేలకుం బొడవు నిట్టల మై శిఖలందుఁ బర్వ సు
త్తుంగ త రాగ్నిజాలములఁ దొట్రలుచుం గ్రహపంక్తి జాఱ ని
స్సంగ కరాళశాత భీన స ధ్వుణిమండల చండ కూల ము
పొంగుచుఁ గేల లీలఁ గొని భూమి చలింపఁగ సోలి యాడుచు॥.

319

సీ. ⁷వదలక విరివిగా వదనంబు దెఱచుచు నాకాశమంతయు నప్పశించుఁ
⁸గడు నాల్క నిగుడించి గ్రహతారకంబుల నయమెల్లఁ దిగజాఱ నాకి ⁹విడుచు
నలవోకయును బోలె నట్టహాసము చేసి మెఱసి లోకములెల్ల మ్రింగ జూచుఁ
దనరు దిగ్దంతి దంతములు ¹⁰చెక్కలువాఱ నుగ్రదంష్ట్రలు ద్రిప్పు నుక్కుమిగిలి

1. నెరియ యాషరక్షేత్రంబుల (హ); యిరిణ విధంబునను (తం); నెరియ విధంబునను (క. చ. జ. బ.); యూషరూపంబున (ద) 2. రజస్వల (హ) 3. కర్మం బొనరింప (త.ద.) 4. ద్రుంగెడు (తం. వా.) 5. మెఱయ (హ) 6. రాగిచే గనుమించు (హ. తం. వా.) 7. వదపడి (హ) 8. కడనాల్క (తం. వా.) 9. కొనుచు (హ) 10. చెక్కులు (హ)

తే. త్వష్ట బలితంపుఁ దపమునఁ ¹బుష్టి నొంది
యఖిల లోకంబులెల్లఁ దా నాక్రమించి
వృత్రనామాఖ్య దేవతాశత్రుఁ డగుచు
దారుణాకారుఁ డఖిలదుర్దముఁడు మెఱసె.

320

మత్తకోకిల. అట్టి వృత్రునిమీఁద దేవత లల్కతోఁ బెను మూఁక లై
చుట్టిముట్టి మహాస్త్రవిద్యలు సూపి యేపున నేయ నా
గొట్టువీరుఁడు వార లేసిన క్రూరశత్రుము లన్నియుం
జుట్టి పట్టుక మ్రింగి భూరతఁ ²జోక నారె మహోగ్రుఁ డై . 321

క. భక్షిత దివ్యాస్త్రుం డగు, రక్షేనాయకుని నమరరాజ ప్రముఖుల్
వీక్షింప వెఱచి పఱచిరి, రక్షకుఁ జింతించికొనుచు రయ మొప్పారన్. 322

వ. ఇట్లు సర్వసాధనంబులతోడ సాధుజనంబుల వృత్రాసురుండు మ్రింగిన, నచ్చెరువడి
చేయునది నేరక త త్రేజోవిశేష విభవంబునకు భయంబు నొంది, కందిన
దెందంబునం గుందుచుఁ, బురందర ప్రముఖులార్తరక్షకుండగు పుండరీకాక్షునకుం
గుయ్యిడువార లై , 323

లయగ్రాహి. వీడు కడుదుర్దముఁడు వాడి మన కైదువులు

³పోడి నెడఁగా మెసఁగి యాడు గనకున్నాఁ
దేడ బ్రతుకింకఁ ? బెను కీడు వొడమెన్ మనకుఁ
దోడువడ నొక్కరుఁడు లేడు హరి దక్కన్
వేడుదము శ్రీధరునిఁ గూడుదము ⁴నదృట్టులఁ
బాడుదము గీతములఁ జూడఁబడు నంతన్
⁵వీడు చెడు త్రోవ దయతోడ నెఱిఁగించు *
ఘనుఁ డోకక సురాలయము పాడువడ దింకన్. 324

క. అని తలపోయుచుఁ దమలో, మునుకుచుఁ దికమకలు గొనుచు మురరిపుకడకున్
గునుకుచుఁ దినుకుచు నేగిరి, ఘనరాక్షసుఁ గన్న కన్నుఁగవ బెగ్గిలఁగన్. 325

వ. ఇట్లు భయార్తు లై యమర్త్యవ్రాతంబు చనిచని, ముందట నభంగ భంగ రంగ
దుత్తుంగ డిండిరమండల సముద్దం డానంబర విడంబిత నారాయణ నిరంతర
కీర్తిలతా కుసుమగుచ్ఛ స్వచ్ఛంబును, అనవరత గోవింద చరణారవింద సేవా

1. సృష్టి (హ) 2. నూపియార్చె (త. బ.) 3. వాడిచెడఁగా మెసఁగి (హ) 4. తవృట్టుల (క)

సమాకుల కలకలఫలిత మహాపుణ్య ఫలాయమాన సముద్దీపితావర్తవర్తిత దక్షిణా
వర్త రుచిర శంఖమండల మండితంబును, నతినిష్ఠుర కఠిన పాఠీన పృథురోమ
1 రాజీవ శకుల తిమి తిమింగిల కర్కట కమఠ కచ్చప మకరనక్ర వక్రగ్రహ
గ్రహణ ముమముమారావ దారుణగమన విషమిత విషమ తరంగఘట్టన ఘట్టిత
2 సముద్ధృత శీకరనికర నీరంధ్ర తారకిత తారాపథంబును, మహోచ్చయ
శిలోచ్చయ శిఖరాగ్ర ప్రవహిత దుగ్ధనిర్ఘ్న సమ్మర్జిత పురాణపురుష విశుద్ధ
శుద్ధాంత విహరణధురీణ నవసుధాదౌత దావళ్య ధగద్ధగాయమాన రమ్యహర్య
నిర్మాణ కర్మంబును, అతివవిత్రగుణ విచిత్ర నిజకళత్ర ప్రేమానంద సందర్శిత
ముకుంద పరిస్రవదంతరంగ కరుణారస పరీమిళిత భావబంధుర విద్రుమ వల్లీ
మతల్లికాంకుర శోభితంబును, ప్రసిద్ధ సిద్ధరసాంబువాహ సంగమ సముత్థితగంభీర
ఘోష పరికృపారిత సకల రోదోంతరాశంబును, సముద్ర మేఖలాఖిలప్రదేశ విలసిత
నవీన దుకూలాయమానంబును, హరిహరప్రముఖ దేవతానిచయ పరిలభ్యామృత
* మహదైశ్వర్య దానధౌరేయ మహానిధానంబును, వై కుంతపుర పౌరవార
మనోహర కామ్యఫలిత మందార పారిజాత సంతాన కల్పవృక్ష హరిచందన
ఘన వనానుకూల కూలంబునునై యొప్పుచుఁ గుబేరు భాండాగారంబునుం బోలె,
బద్మ, మహాపద్మ, శంఖ, మకర, కచ్చప, ముకుంద, కుంద, నీల, వర సమగ్రం
బై, విష్ణు కరకమలంబునుంబోలె సుదర్శనావర్త ప్రగల్భంబై, కైలాస మహీ
ధరంబునుం బోలె నమృతకళాస్థాన శేఖరపదార్పణంబై, యింద్రవైభవంబునుం
బోలె కల్పవృక్ష కామధేను చింతామణి జనితవిశేషం బై, సుగ్రీవనైన్యంబునుం
బోలె నపరిమిత నిబిడ హరిసంచారం బై, నారాయణోదరంబునుం బోలె నిఖిల
భువన భారభరణ సమర్థం బై, శంకరు జటాజూటంబునుం బోలె గంగాతరంగిణీ
సమాశ్రయం బై, బ్రహ్మలోకంబునుంబోలెఁ బరమహంసకుల సేవ్యంబై, పాతాళ
లోకంబునుంబోలె ననంతభోగి భోగయోగ్యం బై, నందనవనంబునుం బోలె
నైరావత మాధవీ రంభాది సంజననకారణం బై, సౌదామినీ వికరంబునుం బోలె
నత్రంకషం బై, విష్ణునామ కీర్తనంబునుం బోలె నిర్మలస్వభావం బై, క్రతుశత
గతుండునుం బోలె హరిపదభాజనం బై, యొప్పుచున్న దుగ్ధవారాశి దాసి,
శ్వేతదీప్తంబున వసియించి, యందు సకలదిక్పాలకాది దేవతలు దేవదేవ నాశ్ర
యించి యిట్ల నిస్తుతియించిరి. అంత,

326

1. రాజసంకుల (హ) 2. సముత్తుంగ (హ) 3. దూషిత (హ) * మహేశ్వర్య

(తం. వా.)

సీ. పంచమహాభూత పరినిర్మితం బైన ముజ్జగంబుల కెల్ల నొజ్జ యైన
బ్రహ్మయు నేమును బరంగ నందఱుఁ గూడి యెవ్వనికై పూజలిత్తు మెపుడు
నట్టి సర్వేశ్వరుం డాగమవినుతుండు సర్వాత్మకుఁడు మాకు శరణ మగును
అతిపూర్ణకాము సహంకారదూరుని సముని శాంతునిఁ 1 గృహస్థుని గురుని

తే. మాని యన్యుని నేవింపఁ బూనునట్టి
కపటశీలని నతి పాపకర్మబుద్ధి
శునకవాలంబు వట్టుక ఘనతర్థాబ్ధిఁ
దరియఁ జూచుట గాదె! తాఁ దామసమున.

327

చ. ఉదకమయంబునన్ వసుధ నోడఁగఁ జేసి తనర్చు కొమ్మునకా
వదలక యంటఁగట్టి మనువల్లభుఁ గాచిన మత్స్యమూర్తి స
మ్మదమున మమ్ముఁ బ్రోచు ననుమానము మానఁగ వృత్తుచేతి యా
పద దొలఁగించి నేఁడు సురపాలర పాలిటి భాగ్య²దేవతై.

328

మత్తకోకిల. రంతు నేయుచు వాతధూత కరాళ భంగుర భంగ దు
ర్దంత సంతత సాగరోదక తల్ప మొంది వసించి బ్ర
హ్మాంతవానిని బొడ్డుఁదమ్మిని నాచి కాచిన నేర్పరిం
తంతవాఁ డనరాని యొంటరి యాదరించు మముం గృపకా.

329

తే. దేవతల మైన మే మిట్టి దేవదేవు
సర్వలోక శరణ్యుని శరణు చొచ్చి
బలిత మైనట్టి వీని యాపదలఁ బాసి
మీటి శుభములఁ జేకొనువార మిపుడు.

330

వ. ఇట్లు స్తుతియించుచున్న దేవతలకు భక్తవత్సలుం డైన వైకుంఠుండు ప్రసన్నుం
డయ్యె. అప్పుడు.

331

సీ. తగు శంఖ చక్ర గదా ధరుం డగువాని శ్రీవత్స కొస్తుభ కిచిహ్నవానిఁ
గమనీయ మాణిక్య ఘన కిరీటమువాని దివ్యవిభూషణ దీప్తివాని
మండిత ⁴కోటీర కుండలంబులవాని సిరి యురస్థులమునఁ జెలఁగువానిఁ
దనుఁబోలు నేవకతండంబు గలవాని జిలుఁ గైన పచ్చని వలువవానిఁ

1. మదాస్థుని (క. ద. ద. బ.) 2. దైవమై (తం. వా.) 3. శ్రీలవాని (తం. వా.)

4. కేయాక (హ)

అ. దెల్లఁదమ్మివిరులఁ దెగడు కన్నులవాని
నవ సుధాద్రవంబు నవ్వవనిఁ
గనియె వేల్పుపిండు కప్పరపాటుతోఁ
గన్నులందు నున్న కఱవు దీర.

332

సీ. తన నేవకులలోనఁ దడఁబడు రూపంబు శ్రీవత్స కౌస్తుభశ్రీలు దెలుప
వికవాణ్ణములతోడ వీడ్వడు కన్నుల కడల దైవాతెడు కరుణ దెలుప
నెల్ల లోకములకు నిర్జైన భాగ్యంబుఁ గాఁపురం బుండెడు కమల దెలుప
మూఁడుమూర్తులకును మొదలైన తేజంబు ధాతఁ బుట్టించిన తమ్మి దెలుప

అ. బుద్ధిఁ బోల్పరాని పుణ్యంబుఁ ద తాపద
కమల జనిత యైన గంగ దెలుప
నప్రమేయుఁ డభవుఁ డవ్యక్తుఁ డవ్యయుఁ
డాదిపురుషుఁ డఖిలమోది యొప్పె.

333

వ. ఇట్లు జగన్మోహనాకారుం డైన నారాయణుని కృపావలోకనాహ్లాద చకిత
స్వభావ చరితు లై సాష్టాంగ దండప్రణామంబు లాచరించి, ఫాలభాగ పరికీలిత
కరకమలాలై యిట్లనిరి.

334

అ. దుర్గమంబు లైన స్వర్గాది ఫలములఁ
బుట్టఁజేయఁ జాలునట్టి గుణము
గలిగి మెలఁగుచున్న ఘనుఁడ వైనట్టి నీ
కరయ మ్రొక్కువార మాదిపురుష !

335

సీ. దండంబు యోగీంద్రమండలనుతునకు దండంబు శార్ఙ్గోదండునకును
దండంబు మండిత కుండలద్వయునకు దండంబు నిఘ్నర భండనునకు
దండంబు మత్తవేదండ రక్షకునకు దండంబు రాక్షసఖండనునకు
దండంబు పూర్ణేందుమండలముఖునకు దండంబు తేజః ప్రచండునకును

తే. దండ మద్భుత పుణ్యప్రధానునకును
దండ ముత్తమ వైకుంఠధామునకును
దండ మాశ్రిత రక్షణ తత్పరునకు
దండ మురు భోగినాయక తల్పునకును.

336

ఉ. చిక్కిరి దేవతావరులు చిందఱ వందఱలైరి ఫేచరుల్
 స్రుక్కిరి సాధ్యసంఘములు సోలిరి పన్నగు లాజి భూమిలో
 మ్రక్కిరి దివ్యకోటి కడు మ్రగ్గిరి యక్షలు వృత్రచేత నీ
 చిక్కినవారి నైన దయనేయుము నొవ్వకయుండ నో హరీ ! 337

క. మొదలాఱిన ¹రక్కసులకు, మొదలై మా కాపదలకు మూలం బగుచుం
 దుద మొదలు లేని రక్కసు, తుదిఁ జూపఁగదయ్య ! తుదకుఁ దుది యైన హరీ !

తే. అకట ! దిక్కుల కెల్ల దిక్కైన మాకు
 నొక్క దిక్కును లేదు కా లూన నైన;
 దిక్కు గావయ్య ! నేడు మా దిక్కుఁ జూచి
 దిక్కు లేకున్నవారల దిక్కు నీవ. 339

క. నీ దిక్కు గానివారికి, నే దిక్కును వెదక నుండ దిహపరములకుఁ
 మోదింపఁ దలఁచువారికి, నీదిక్కే దిక్కునుమ్ము ! నీరజనాభా ! 340

తే. అరయ మా లేజములతోడ నాయుధములు
 మ్రింగి భువన త్రయంబును మ్రింగుచున్న
 భీకరాకారు వృత్రునిఁ బీచ మణఁచి
 యెల్ల భంగుల మా భంగ మీఁగు మభవ ! 341

అ. పరమపురుష ! దుఃఖభంజన ! పరమేశ !
 భక్తవరద ! కృష్ణ ! భవవిదూర !
 జలరుహక్ష ! నిన్ను శరణంబు వేఁడెద
 మభయ మిచ్చి కావు మయ్య ! మమ్ము. 342

వ. *⁽²⁾నమస్తే భగవన్నారాయణ ! వాసుదేవ ! ఆదిపురుష ! మహానుభావ !
 పరమమంగళ ! పరమకళ్యాణ ! దేవ ! పరమ కారుణికు లైన పరమహంస లగు
 పరివ్రాజకులచేత నాచరితంబు లగు పరమ సమాధి భేదంబులఁ బరిభావిత పరి
 స్ఫుటం బైన పరమహంస ధర్మంబుచేత నుద్ఘాతితం బగు తమః కవాటద్వారం
 బున నపావృతం బైన యాత్మలోకంబున నుపలబ్ధమాత్రుండ వై, నిజ సుఖాను
 భవుండ వై యున్న నీ వాత్మసమవేతంబు లై యుపేక్షింపం బడని యీ శరీ
 రంబులకు నుత్పత్తి స్థితి లయకారణుండ వై యుండుదువు. గుణ సర్గ పతితుండ

1. దేవతలకు (చ. ట. త. బ.) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు 2. మఱియు నోభగవన్ (హ)

3. ననువాదితంబగు పరమ కపాల ద్వారంబు నావృతం బైన (హ)

వై యపరిమిత గుణగణంబులున్న నీవు, దేవదత్తునిమాడ్కిఁ ¹ఛారతంత్ర్యంబున
 స్వకృతంబులైన కుశలాకుశల ఫలంబుల ననుభవించువు. షడ్గుణైశ్వర్య సంప
 న్నుండ వైన నీ వాత్మారామ స్వభావుండ వై, యపరిమిత గుణగణంబులు
 గలిగి, యీశ్వరాహ్వానానవగాహ్యా మాహాత్యంబందు నర్వాచీన వికల్ప
 వితర్క విచార ప్రమాణాభాసంబు లగు తర్క శాస్త్రంబులఁ గర్కశంబులైన
 ప్రజ్ఞలు గలిగి, దురవగ్రహవాదు లయిన విద్వాంసుల ²వివాదావసరంబుల
 యందు ³నుపరతంబు లగు అస్తి నాస్తీత్యాది వాక్యంబుల సమస్త మాయా
 మయుండ వై, నిజ మాయచేతఁ గానంబడక యుక్తి గోచరుండవై, సమ విషమ
 రూపంబులఁ బ్రవర్తింతువు.) దేవా ! రజ్జువునందు సర్పభ్రాంతి గలుగునట్లు,
 ద్రవ్యాంతరంబులచేత బ్రహ్మాంబైన నీయందుఁ బ్రపంచభ్రాంతి గలుగుచుండు.
 సర్వేశ్వరా ! సర్వజగత్కారణరూపంబైన నీవు సర్వభూత ప్రత్యగాత్మ వగుటం
 జేసి, సర్వగుణావభాసోపలక్షితుండవై కానంబడుచుండువు. లోకేశ్వరా !
 భవన్మహిమ మహామృతసముద్ర విప్రుట్సుకృత్సాన మాత్రంబున సంతృప్త
 చిత్తులై, నిరంతర సుఖంబున విస్మరిత దృష్ట శ్రుత విషయసుఖ లేశాధాను
 లైన పరమ భాగవతులు, భవ చ్చరణకమల నేవాధర్మంబు విడువరు. త్రిభువ
 నాత్మ భవన ! త్రివిక్రమ ! త్రిణయన ! త్రిలోక మనోహరానుభావ ! భవదీయ
 వై భవ విభూతి భేదంబులైన దనుజాదులకు ననుపక్రమ సమయం బెఱింగి,
 నిజమాయా బలంబున సుర నర చ్యుగ జలవరాది రూపంబులు ధరియించి, తదీ
 యావతారంబుల ననురూపం బైన విధంబున శిక్షింతువు. భక్తవత్సలా ! భవ
 న్ముఖకమల నిర్గత మధుర వచనామృత కళావిశేషంబుల, నిజదాసుల మైన మా
 హృదయతాపం బడంగింపుము. జగ దుత్పత్తి స్థితి లయ కారణ ప్రధాన దివ్య
 మాయా వినోదవర్తి వై సర్వ జీవనియంబులకు బాహ్యభ్యంతరంబుల యందు
 బ్రహ్మ ప్రత్యగాత్మ స్వరూప ప్రధాన రూపంబుల, దేశకాల దేహావస్థాన విశేషం
 బులఁ ద దుపాదానానుభవంబులు గలిగి, సర్వప్రత్యయ సాక్షి వై, సాక్ష త్సర
 బ్రహ్మ స్వరూపుండ వై యుండెడి నీకు నేమని విన్నవించు వారము? జగదా
 శ్రయంబై, వివిధ వృజిన సంసార పరిశ్రమోపశమనంబైన భవదీయ దివ్యచరణ
 శతపలాశ చ్ఛాయ నాశ్రయించెదము, అని పెక్కు విధంబుల వినుతించి యిట్లు నిరి.

1. పరతంత్ర్యంబును నిచ్చిన కుశల ఫలంబుల ననుభవించి చింతించువు (హ) 2. “వివాదావసరే”

వివాదస్య అనవసరే = అగోచరే” (9-35) 3. అనుపరతంబులగు (ప్రా. ప్ర.)

†క. తేజంబు నాయువును వి, భ్రాజిత దివ్యాయుధములుఁ బరువడి వృత్రం
దాజి ముఖంబున మ్రింగెను, మా జయ మిం కెందుఁజెప్పమా! జగదీశ! 344

వ. అని యి ట్లతిమనోహర చతుర వచనంబుల భక్తిపరవశు లై వినుతి నేయుచున్న
దేవతలం జూచి, య ప్పరమేశ్వరుం డమృత ప్రాయంబు లగు గంభీరభాషణం
బుల ని ట్ల నియె. 345

క. మ దుపస్థానంబగు మీ, సదమల సుజ్ఞానమునకు సంతోషమునం
బొదలె మది ప్రీతి నొందితి, వదలక నా భక్తి వొడమి వ్యర్థం బగునే? 346

వ. మఱియు, నతిప్రీతుండ నైన నాయందు భక్తులకుం బొందదాని యర్థంబు
లేదు. విశేషించి నాయందు నేకాంతమతి యైన తత్త్వవిదుం డన్యంబులం
గోరకుండు, గుణంబులయందుఁ దత్త్వ జ్ఞానగోచరుం డైనవాఁడు విషయ
నివృత్త చిత్తుం డై సంసారమార్గంబు నిచ్ఛయింపఁడు. కావున మీకు శుభం
బయ్యెడు. దధీచి యను ఋషినత్తముండు గలండు. అతని శరీరంబు మ
ద్విద్యాతిశయ మహత్త్వంబునం, దేజో విశేషంబున సారం బై యున్నయది.
అతని నడిగి, త చ్చరీరంబుఁ బుచ్చికొనుండు. అతండు పూర్వకాలంబున నశ్వినీ
దేవతలకు నశ్వశిరోనామం బను బ్రహ్మ స్వరూపం బగు నిష్కళంకం బైన విద్య
సుపదేశించిన, వారలు జీవన్ముక్తిత్వంబు నొందిరి. మఱియుఁ ద్వష్ట్ర పుత్రుం
డైన విశ్వరూపునకు మ దాత్మకం బైన యభేద్య కవచంబు నిచ్చె. కావున
నతం డతివదాన్యుండు. అశ్వినీదేవతలచేత యాచింపఁబడి, దేహంబు వంచింపక
మీ కిచ్చు. అతని శల్యంబులు విశ్వకర్మ నిర్మితంబులై, శతధారలు గల యా
యుధ శ్రేష్ఠంబై, మ త్తేజోబృంహితం బై, వృత్రాసుర శిరోహరణ కారణం
బై యుండు. దానంజేసి మీరు పునర్లబ్ధి తేజోఽస్త్రియుధ సంపదలు గలిగి
వెలింగెదరు. విశేషించియు మ ద్భక్తవరు లైనవార లేలోకంబుల నెవ్వరికి
నజేయులు. కావున మీకు ¹భద్రంబయ్యెడు. అని భూతభావనుండైన భగవంతుం
డదృశ్యుం డయ్యె. అప్పుడు దేవతలు దధీచిముని కడకుం జనిన నత్తఱి
యింద్రుం డి ట్ల నియె. 347

† మూలమున నుండుటచే ఈ భాగము (తం. వా.) ప్రతులనుండి గ్రహింపఁబడినది. దీని తరువాత
మూలమున “హంసాయ దప్రహ నిలయాయ” ఇత్యాది శ్లోకమున్నది. 1. అయ్యెడుమని (తం. వా.)

అధ్యాయము — ౧౦

ఆ. దేహీ సుఖముఁ గోరు దేహంబు ఘటియించి

దేహీ విడువలేడు దేహ మెపుడు

దేహీ! యస్మదీయ దేహంబుకొఱకు నై

దేహ మీఁగదయ్య! దేవతలకు.

348

ఉ. ఎక్కడ నెల్లలోకముల నెవ్వరుఁ గోరని కోర్కి నేఁడు మా

తెక్కలిపాటుకై తివిరి దేహము వేడఁగఁ వచ్చినార మే

మెక్కడ! తీవ్ర కర్మగతి యెక్కడ! దైవకృతంబు గాక! యీ

¹త్రొక్కుడు దాన మీ వరుస రోయక వేఁడుదురే జగఁబులఁ.

349

క. నీచగతి యెల్లభంగుల, యాచన యని తెలిసి తగని దడుగుదు రేనిఁ

యాచకవర్గము లోపల, ²నీచకు లనఁబడరె? యెంత నేర్పరులై నఁ.

350

క. అడుగంగరాని వస్తువు, లడుగరు బతిమాలి యెట్టి యద్దులు నిను నే

మడిగితిమి దేహ మెల్లను, గడు నడిగెడు వానికేడ గరుణ? మహాత్మా!

351

ఉ. నావుడు నా దధీచియు మనంబున సంతసమంది నవ్వి సం

భావిత వాక్య వద్ధతులఁ బుక్కుచు నిట్లనెఁ బేర్మితోడ నో

దేవతలార! ప్రాణులకుఁ దెక్కలి మృత్యు భయంబు పూనుటే

భావములం దలంపరు కృపామతి నెన్నఁడు మీ మనంబులఁ.*

352

ఆ. ఎలమి బ్రతుక నిచ్చయించిన వారికి

దేహ మెల్లభంగిఁ దీపు గాదె?

యచ్యుతుండు వచ్చి యర్థించె నేనియు

తన్ను నిచ్చునట్టి దాత గలఁడె?

353

వ. అదియునుం గాక.

354

సీ. అర్థంబు వేఁడెడు నద్దులు గలరు గా కంగంబు వేఁడెడి యర్థి గలఁడె?

తగఁ గోరికల నిచ్చు దానశీలుఁడు ³గల్గుఁ దన దేహ మీ నేర్పు దాత గలఁడె?

యీనేర్పువాఁడు ద నిచ్చిన రోయక చంపెడునట్టి యాచకుఁడు గలఁడె?

చంపియుఁ బోవక శల్యంబు లన్నియు నేటి పంచుక పోవువారు గలరె?

1. కొక్కపు (తం. వా.) 2. నీచక యాచకము గాదె నిర్ణయ మతితఁ (క) 3. గాక (ట)

* అపి బృందారకా యాయం నజానీద శరీరిణామ్

సంస్థాయాం యస్త్యభిద్రోహో దుస్సహ శ్చేతనావహః (10. 3)

- అ. రమణ లోకమెల్ల రక్షించు వారికి
హింస నేయుబుద్ధి యెట్లు వొడమె?
బ్రాహ్మి యైనయట్టి ప్రాణంబుపైఁ దీపు
తమకుఁ బోలె నెదిరిఁ దలఁప వలదె? 355
- వ. అన దేవత లిట్ల నిరి. 356
- తే. సర్వ భూతదయాపర స్వాంతులకును
బుణ్యవర్తను లగు మిమ్ముబోఁటి వారి
కమిత సత్కీర్తి కాముల కలఘుమతుల
కియ్యరాని పదార్థంబు తెప్పి గలవు? 357
- అ. అడుగరాని సొమ్ము లడుగరా దని మానఁ
డడుగువాని మాట లడుగ నేల?
బ్రాహ్మి నడుగుచోటఁ బ్రాణంబు రేనియు
నిచ్చువాఁడు దావఁ డిచ్చుఁగాని. 358
- వ. అని పరసంకటంబు దలంపక నిలింపులు కార్యపరతః సవినయ వాక్య పరంపరలం
బ్రార్థించిన, నతండు దరహసిత వదనుం డై, యఖిల లోకధర్మం బెఱింగియు
నొక్కింత కాలంబు ప్రతివాక్యం బిచ్చితి. దీని సహింపం దగుదురు. మీయట్టి
వారలకుం బ్రియం బగునేని నెప్పుడై నన్ విడువందగిన శరీరంబు విడుచుట
యేమి దుర్లభంబు? అద్రువం బైన యీ దేహంబుచేతం గీర్తి సుకృతంబుల
నెవ్వం డార్జింపకుండు నతండు పాషాణాదులకంటె నతి కఠినుండు. మీ యట్టి
పుణ్యశ్లోకులచేత నాకాంక్షింపబడిన శరీరం బప్రమేయ ధర్మార్జితంబు. ఏదేహంబు
చేత నైనను సకలభూతంబులు శోకానుభవంబున శోకించు, హర్షానుభవంబున
హర్షించు, అట్టి మహాకష్ట దైన్యాకరం బైన యీ శరీరంబు కాక శునక సృగా
లాదులపాలు గాకుండ మే లయ్యె. అని నిశ్చితాత్ముం డై దదీచి, తత్త్వావలోక
నంబుచేత నిరసిత బంధనుం డై, బుద్ధిం ద్రియ మానసంబులతోఁ గూడిన క్షేత్రజ్ఞుని
పరబ్రహ్మ స్వరూపం బైన భగవంతునందు నేకీభూతంబుఁ జేసి, యోగజ్ఞానంబున
శరీరంబు విడిచె. అప్పు డింద్రుఁ డతని శల్యంబుల విశ్వకర్మ నిర్మితం బై, నిశిత
శతధారా సమావృతం బై వెలుంగు వజ్రాయుధంబు గైకొని, భగవత్తేజోప
బ్బంహితుం డై, యైరావతరూఢుం డై, సకలదేవోత్తమ, గరుడ గంధర్వ, ఖచర
కిన్నర, కింపురుష, సిద్ధ, సాధ్య, విద్యాధర పరినేవితుం డై, సకల మునిజనం
బులు వినుతింపఁ ద్రిలోక హర్షకారి యై, భగవదనుగ్రహసంప్రాప్తి మహా
త్సాహ వికసిత వదనారవిందుం డై వృత్రాసురుపై నడచె. అప్పుడు, 359

ఉ. వృత్రుఁడు ¹దాన వాన్వయ పవిత్రుఁడు లోక జిహ్వాంసక క్రియా
 సూత్రుఁడు ²నిగ్రహగ్రహణ సుస్థిర వాక్య వివేక మానవా
 రిత్రుఁడు దేవతోరగ దరీకృత వక్త్రుఁడు రోష దూషితా
 మిత్రుఁడు శత్రు రాకఁ గని మిక్కిలి యైన ³యుగాంతకృత్⁴. 360

క. మెండు గల దనుజ నాయక, మండలములు గొల్వ నడచె మహిమోద్ధతి వే
 దండముల నడుమఁ జను నడ, గొండయునుం బోలె నిబిడ కోపోద్ధతుఁ డై.

క. కాలగళుఁ డడరి కడువడిఁ, గాలుని పైఁ గవయు మాడ్కి ఖరతర రవ సం
 చాలిత పూర్వ దిగంతరుఁడై లీల మహేంద్రమీఁద నతఁ డరిగె నృపా! 362

వ. ఇట్లు రుద్రగణంబులు, మరుద్గణంబులు, నాదిత్యగణంబులు, నశ్వినీదేవతలు, పితృ
 దేవతలు, విశ్వేదేవులు, వహ్నియు, ఋభువులు, వరుణ, వాయు, కుబేరేశానా
 దులు, సిద్ధ సాధ్య కిన్నర కింపురుష గరుడ గంధర్వ భేవర ప్రముఖంబు లగు
 నింద్రనైన్యంబులతోడ *నముచియు, శంబరుండును, ననర్వుండును, ద్విమూర్ధుం
 డును, వృషభుండును, నంబరుండును, హయగ్రీవుండును, శంకుశిరుండును, విప్ర
 చిత్తియు, నయోముఖుండును, పులోముండును, వృషపర్వుండును, హేతియు,
 ప్రహేతియు, నుత్కటుండును, ధూమ్రకేతుండును, విరూపాక్షుండును, కపిలుం
 డును, విభావసుండును, నిల్వలుండును, పల్వలుండును, దందకూకుండును,
 వృషధ్వజుండును, గాలనాభుండును, మహానాభుండును, భూతసంతాపనుండును,
 వృకుండును, సుమాలియు, మాలియు మున్నగు దైతేయ దానవ యక్ష
 రాక్షసా ద్యసంఖ్యంబు లగు వృత్రాసురు బలంబులు దలపడి సమరంబుం జేసిరి.
 అప్పుడు. 363

వ. అసురులకుఁ సురావలికి నయ్యె మహారణ మప్పు దొందొరుల్
 ముసల గదాసి కుంత శర ముద్గర తోమర భిండివాల ⁴వ
 ట్టన పటుకూల చక్రముల డంబము చూపి యదల్చి యార్చుచుఁ
 మసలక కప్పి రత్నముల మార్కొని మంటలు మింట నంటఁగఁ. 364

క. ఒండొరులఁ గవ నేసిన, కాండము లాకాశపథముఁ గప్పి మహోల్కా-
⁵తండములఁ బోలి నిష్ఠుర, భండనములు మొప్పెఁ జూడఁబ్రళయోచిత మై. 365

1. మానవాన్వయ (తం. వా.) 2. నిగ్రహ గ్రహణ (తం. వా.) 3. యుగాంతకృత్⁴ (తం)
 4. పట్టన.....తేవలునూపి (తం. వా.) 5. దండంబు లొలసి (తం. వా.) * వాక్యము కూర్చివచ్చుట
 సరిగా లేదు.

చ. సురవరు లేయు బాణములు సూడ్కి కగోచర మై నభస్థలం
బరిమురిఁ గప్పి ¹రేసి దివసాంతముఁ జేసిన లీల నా సురే
శ్వర బలయాధ వీరు లురు సాయక పంక్తులచేత వాని రూ
పఱ ²శతధూళి నేసి పఱపైన తమం బొనరించి రార్చుచున్. 366

చ. సమరమదాంధు లై సుర నిశాచర వీరులు సైనికాంఘ్రి సం
క్రమిత మహిపరాగములు గ్రమ్మిన నుమ్మలికంపుఁ జీకటుల్
దమ కనుదోయి కడ్డముగఁ దార్కొనినం జల మేది పోరి రా
క్రమిత నిజాంతరంగ పరిఘట్టిత రోష మహాగ్ని పెంపునన్. 367

క. అతిగళిత రక్తధారా, క్షతములతోఁ గానఁబడిరి సైనికులు మహా
ద్ధత రోషవహిని కీలలు, వితతం బై పిక్కటిల్లి వెడలెడు భంగిన్. 368

సీ. తవళించు శింజినీ టంకార రవములు భట సింహనాదంబుఁ బరిధవింప
భీష జోత్తమ హయ హేషావిఘ్నంబు కరి బృంహితస్ఫూర్తిఁ గందుకొలువ
సమర నిశ్చంకాంక శంఖనినాదంబు నేమి స్వనంబుల నిహ్నువింపఁ
దుముల మై చెలఁగెడు దుందుభిధ్వానంబు లట్టహాసంబుల నాక్రమింప

తే. ఘటిత శస్త్రాస్త్ర నిఘ్నర ఘట్టనోత్థ
ఖర కఠో రోరు విస్ఫులింగంబు లడరి
దివ్య కోటిర మణిఘృణి ధిక్కరింప
సమర మొనరించి రసురులు సమరవరులు. 369

వ. ఇట్లు ప్రళయసంరంభ విజృంభిత సముత్తుంగ రంగ త్తరంగిత భైరవారావ
నిష్ఠ్యాత మహార్ణవంబుం బోలె, యుగాంత సంక్రాంత యుర్భూషణ పరికంపిత
దీప్త నిర్భాత నిబిడ నిఘ్నర నీరదంబులుం బోలె, నుభయనైన్యంబులుం గలసి
సంకుల సమరంబు సలుపు సమయంబున, యుగాంత కృతాంత సకలప్రాణి సంహార
కారణలీలయుం బోలె, బదాతి రాహుత్త ⁴గజారోహక రథిక మహారథిక వీరు
లొందొరులు చండగతిం గాండంబులఁ బఱపుచు, గదలం జదుపుచు, గత్తులఁ
గత్తశంబులఁ జినుగం బొడుచుచు, నడిదంబుల నడుచుచు, గుంతంబులం
గ్రుచ్చుచు, గుఠారంబుల వ్రచ్చుచు, ముసలంబుల మోడుచు, ముద్గరంబులం
బాడుచు, జక్రంబులం ద్రుంచుచు, ⁵బరిఘంబుల నొంచుచు, సురియల మెఱు
ముచు, కూలంబులఁ గ్రుమ్ముచు, వాజుల కుఱికియు, వాలంబుల నఱికియు, దొడలు

1. లేసి (ట) 2. శరధూళి (క.చ.ట.త.) 3. పెల్లగిల్లి వెలికురుభంగిన్ (హ) 4. మావంత (హ)

5. సబళంబుల (తం. వా.) 6. దుఱుముచు (తం. వా.)

తుండించియు, దుండంబుల ఖండించియు, ¹నుదురు వెడలించియు, ²మెదళ్ళు
గెడలించియు, నడుములు ద్రుంచియు, నాసికలఁద్రెంచియు, బదంబుల విఱిచియు,
బార్హ్వంబులం జెఱిచియు, గజంబులఁ బఱిపియు, గాత్రంబుల నుఱిపియు,
గుంభంబులఁబగిలించియు, గొమ్ములఁబెకలించియు, హస్తంబులఁ దుండించియు,
నంగంబులఁ జించియు, రథంబుల నలియించియు, రథికులం బొలియించియు,
సారథులం జంపియు, సైంధవంబులం దంపియు, శిరంబులు నొగిలించియు,
సీసకంబు లగిలించియు, ఛత్రంబుల నుఱుమాడియు, జామరంబులం దును
మాడియు, సైన్యంబులఁ జదిపియు, సాహసుల మెదిపియు, బరస్పర గుణ
విచ్ఛేదనంబును, నన్యోన్య కోదండఖండన పటుత్వంబును, నుభయ సైంధవ ధ్వజ
సారథి రథిక రథ వికలనంబును, నొండొరుల పాద జాను జంఘా హస్త మస్తక
నిర్దళనంబును, రక్తమాంసమేదః పంకసంచలిత సమరాంగణంబును గా నతిఘోర
భంగిం బెనంగిరి. అప్పుడు.

370

చ. సమజయమున్ సమాపజయ సామ్య పరిశ్రమమున్ సమోరువి
క్రమము సమాత్రశత్రుబల గర్వము నై కడు ఘోరభంగి నా
సముచివిరోధి నైన్య గణనాథులతోడ విశాచరేశ్వరో
త్తములు దురంబునేసి రొగిఁ దార్కొని వృత్రబలంబు ప్రాపునన్.

371

వ. అప్పుడు.

372

లయగ్రాహి. మొత్తముగఁ బాటు పెను నెత్తురు మహానదుల
⁴దత్తముతో నుఱికి కుత్తుకలు మోవన్
జిత్తముల నుబ్బి వెన నెత్తుకొను భూతముల
నత్తుకొని శాకినుల జొత్తిరెడి మాంసం
బుత్తలముతో మెసఁగి నృత్తములు నేయు మద
మత్త ఘన దాకినులు నృత్తగతిఁ బ్రేపుల్
బిత్తరములం దిగిచి మెత్తమెదడుల్ మొనసి
గుత్తగొనుచుండ భయవృత్తిఁ గల నొప్పెన్.

373

వ. ఇట్లు దేవదానవులు సర్మదాతీరంబునఁ గృతయుగంబునం దలపడి, శ్రేతాయు
గంబుఁ జొచ్చు నంత కాలంబుఁ బోరు దారుణంబుగాఁ జేయుచుండ, నంత
వృత్రాసురు భుజబలంబు పెంపునఁదెంపుఁజేసి కంపింపక నిలింపులపై రక్కసులు
గుంపులై పెంపుచూపి, మహావృక్ష పాషాణ గిరిశిఖరంబులు వర్షించిన.

374

1. మెదరెడయించియు (తం.వా.) 2. మెదళ్ళు గెడయించియు (తం.వా.) 3. హరాగ్ర (ట)

4. మొత్తములలో (హ) 5. దిగిచికొని (త) 6. రక్కసుల గుంపులు సొంపు పెంపు చూపి (తం.వా.)

మ. గిరి పాషాణ మహీజముల్ గురియఁగా గీర్వాణు లన్నింటి ని
 ప్థర నారాచపరంపరల్ పటపుచున్ జూర్ణంబు గావింప ని
 ర్భరలీలం దమచేయు సత్వములు దోర్భంగంబు లై పోవఁగా
 దెరలెన్ రాక్షస యోధవీరుల మదోద్రేకంబు సంఛిన్న మై. 375

క. ప్రచురముగ రాక్షసావళి, ఖచరులపై నేయు నిబిడకాండావళి దు
 ర్వచనుఁ డెడ నాడు మాటలు, సుచరిత్రునియందుఁ బోలెఁ జొరవయ్యె నృపా !

వ. అప్పుడు. 377

వనమయూరము. అంత సుర లేయు నిబిడాస్త్రములపాల్గై
 పంతములు దక్కి హత పౌరుషముతో ని
 శ్చింతగతి రక్కసులు సి గ్గుడిగి భూమిం
 గంతుగొని పాటి రవకారపరు లార్వన్. 378

క. కొండలఁ బోలెడు రక్కసు, లొండొరులం గడవఁ బాటి¹రుక్కటి పటు కో
 దండముఖ సాధనంబులు, భండనమున వైచి దివిజపతు లార్వంగన్. 379

వ. ఇట్లు సమరతలంబు వాసి, ప్రాపుదూసి, తీసి పటచుచుండు దండనాయకులం
 జూచి, యకుటిలమతిం బకబక నగి, వృత్రాసురుం డిట్లనియె. 380

ఉ. తుల్లకవృత్తి మీ కగునె ? కూరుల కి మ్రొయి కీర్తి భోగముల్
 గొల్లగఁ జేయు చావు మదిఁ గోరినవారల²కై నఁ గల్గినే ?
 తల్లడ మంది యీ సమరధర్మము మాని తలంగఁ బాడియే ?
 మల్లుఁడు దుర్దయ ప్రథనమత్తుని వృత్రుని³ప్రా పెఱుంగరే ? 381

క. చావు ద్రువ మైన ప్రాణికిఁ, జావులు రెం డరసికొనుఁడు సమరము నందున్
 భావింప యోగమందును, జావంగాలేని చెడుగుచావుం జావే ? 382

అధ్యాయము — ౧౧

వ. అని వాసుదేవ తేజోవిశేష విశేషితులై దవానలకీలలం బోలె వెలుంగుచు
 వెఱచి వెన్నిచ్చి పాఠెడు ననురుల వెనుకొని తఱుము సురవీరులం జూచి
 హంకరించి, స్వర్గానుభవంబున నిచ్చ లేకుండెనేని మ దవలోకన స్పర్శన
 నూత్రంబు ముందర నిలుతురు గాక. అని యేచి కల్పాంతానల్ప ఘనఘనా
 తోపంబునుం బోలెఁ గఠోరకంత హంకార తర్జనంబులం గర్జిలుచుఁ, బ్రళయకాల
 పవనవరిభావిత మహాశిఖి శిఖావళులం దృణీకరించు కుటిలావలోకనరజుల నాలో

1. ఉత్కృష్టపటు (త) 2. కేను గల్గినీ (తం. వా.) 3. పాఠెఱుంగరే (హ)

కించుచుం, గాల పరిపక్వ లీలాలోలుం దైన కూలిపోలిక నాభీలమూర్తి యై,
సకల జీవభార చరణ దుర్భర భగ్న బ్రహ్మాండభాండ మహాధ్వనంబుభంగి
నాస్ఫోటించిన,

383

ఉ. కూడె జగంబు లన్నియును గ్రుంకిరి సూర్య సుధాంశు లద్రు లూ
టాడె నభస్థలం బగిలె నంబుధు లింకె నుడుగ్రహళి ప
ట్టాడె వడిం దిశ ల్వగిలె నుర్వర గ్రుంగె నజాండభాండ మ
ల్లాడె విధాత బెగ్గడితె నార్చుచు వృత్రుడు బొబ్బవెట్టినఁ.

384

లయగ్రాహి. కూలిరి వియచ్చరులు సోలిరి దిశాధిపులు
వ్రాలి రమరవ్రజము దూలి రురగేంద్రుల్
ప్రేలిరి మరుద్గణము జాలిగొని రశ్వసులు
కాలుడిగి రుద్రు లవలీలఁ బడి రార్తిఁ
ప్రేలిరి దినేశ్వరులు కీ రెడలినట్లు సుర
జాలములు పెన్నిదుర పాలగుచు ధరా
భీల గతితోడఁ దమ కేలిధనువు ల్వడిచి
నేలఁబడి మూర్ఖులను దేలిరి మహాత్మా!

385

ప. ఇట్లు కఠోర కంఠనాదం బొనర్చిన, నశనిపాతంబునం గూలు ప్రాణిచయంబు
భంగి నంగంబు తెఱుంగక, రణరంగంబునం బడి, బిట్టు మూర్ఛిల్లిన, దివిజరాజ
నైన్యంబుల వృత్రాసురుండు సంగరరంగ దుర్దముం దై, మహివలయంబు పదా
హతంబుల గజగజ వడంక, నిశితకూలంబు కేల నంకింపుచు, మదించిన భద్రమా
తంగంబు కమలవనంబు సొచ్చి, మట్టి మల్లాడు విధంబున నిమీలితాక్షం డగుచుఁ,
బదతలంబుల రూపంబులు మాయం జమురుచు, వెక్కనంబునఁ గ్రీడించు వానిం
గని వజ్రి వజ్రశతోపమ నిష్ఠుర గదాదండం బాభీలభంగిఁ బ్రళయకాల మార్తాండ
చండపరివేష మైరంబుగాఁ ద్రిప్పి వైచిన.

386

మ. అది మింటం బెనుమంట లంటఁ బఱ పై యాభీల వేగంబునఁ
గదియఁ వచ్చిన లీల కివామకర సంక్రాంతంబు గావించి బె
ట్టిదుఁ దై చేరి సురారి దానిఁ గొని కఠిన్యోరుపాతంబులం
జదియఁ మోదె గజేంద్ర మస్తకము నుత్సాహైక సాహాయ్యుఁ దై.

387

1. దివోకసులు(జ.ద.); మరుత్తులెడ(తం.వా.) 2. ప్రేలితంబుగా(హ) 3. తోడ కరసంగ్రాహంబు(హ)

ఆ. ఆ గ్గజంబు కులిశహతిఁ గూలు కులమహీ
 ధ్రంబు వోలె ర క్తధార లరల
 మస్తకంబు వగిలి మదమటి జిరజిర
 తిరిగి ¹విలుగు సూపి తెరలి పఱచె.

388

ఉత్సాహవృత్తము. గజము దెరలి దాని కొఱలి ²గర్జ లిడుచుఁ బాటఁగా
³భజన నిండ్రుఁ డంకుశమునఁ బట్టి బిట్టు నిల్పుచున్
⁴నిజ సుధారనైకపాన నిర్ణయార్ద్ర కరమునన్
⁵ముజుత మీఱ నిమిరె నపుడు ⁶రూఢి మెఱసి క్రమ్ముటన్. 389

వ. ఇ విధంబున నై రావతంబును నేదదేర్చుచు, నెదుర నిలుచున్న భిదురపాణిం
 గని, తోఁబుట్టువుం జంపిన తెంపు దలంచి, మోహశోకంబున విపర్యాసంబుగా
 నవ్వుచు, నాహవకామ్యార్ధి యై వృత్రుం డి ట్లనియె. 390

శా. నాకుం బెద్దయు నీకు సద్గురువు దీనవ్రాత రక్షన్ శుభా
 లోకుం జంపితి విట్లు పాపమతి వై లోభంబుతో ని య్యెడన్
 లోకుల్ ⁷నవ్వఁగ మ ద్బుజాపటిమకున్ లో నై తి వీ శూలమం
 దాకంపింపఁగ నిన్నుఁ గ్రుచ్చి ఋణము క్తాత్ముండ నై పేర్చెదన్. 391

క. ఎట్టి తులు వైనఁ గానీ, నెట్లనఁ దన బ్రతుకుకొఱకు నీవలె గురువుం
 జుట్టమునుఁ బుణ్య బ్రాహ్మణుఁ, బట్టి వధింపంగఁ గలఁడె? పశువుం బోలెన్.

చ. దయయును సత్వమున్ విడిచి ధర్మము మాని యశంబుఁ ⁹బాసి శ్రీ
 జయములఁ బాటఁదోలి పురుషత్వము గానక లోకనిందితా
 హ్వయుఁ డగువాని చావునకు నార్యులు గుందుదురే? సృగాలముల్
 ప్రియమున నంటునే శవము? బ్రేలక చేరునె? కంక గృధ్రముల్. 393

క. నిక్కమగు పాపములచేఁ, జిక్కితివి నిశాత శూల శిఖరాగ్రమునన్
 మ్రుక్కించి నీదు మాంసము, ¹⁰నక్కలుఁ గుక్కలును జేరి నమలఁగఁ జేతున్. 394

ఉ. దీకొని నీకు నేఁ డిచట దిక్కని వచ్చిన వారు గల్గిరే
 నేకమతిం బిశాచముల కెల్లను దృష్టిగ మన్నిశాత శూ
 లై క మహాగ్నికీలల ననేకవిధముల సోమయాజి నై
 మేకలఁ జేసి వేర్చెద నమేయ మదోద్ధతి వ్రాలి యి య్యనిన్. 395

1. బీతితోడ (చ.ట.ద.) 2. కంపమొందిపాపగా (క) 3. బలిమి నిండ్రుఁ డంకుశమున (హ)
 ఇచ్చట ప్రాసభంగము. 'భజన నిండ్రు...' అని క. తం. వా. ప్రతులలో పాఠము (హ.
 పద్యము 408). 4. నిజసుధారస్వాదహస్త నిభృతమైన కరమునన్ (చ.ట.త.జ.) 5. ముజుత
 (హ) 6. రీతిమెఱసి (తం) 7. జూదగ (క) 8. బలిమికిన్ (హ) 9. మాసి (హ) 10. కుక్కలు
 నక్కలును బెటికొని తినఁజేతున్ (తం)

క. కాక ననుఁ గులికధారల, దీకొని నిర్జింపఁ గలిగితేనియు భూతో
ద్రేకంబు నేసి కూరుల, ప్రాకట పదపద్మ ధూళి ¹భాగం బగుదున్*.

396

సీ. సందేహ మేటికి? జంభారి ! వేవేగ భిరురంబు వ్రేయు మాభీలభంగి
నతిలోభి నడిగిన యర్థరాశియుఁ బోలెఁ ²గడపకు మిది వృథ గాదునుమ్ము
మురమర్దనుని తేజమున నా దధీచి ³పి ర్యాతిశయంబుల నధిక మైన
యది గాన హరిచే నియంత్రితోన్నతుఁడ వై గెలుపుము శత్రుల గీటణించి

ఆ. యెందు గలఁడు విష్ణుఁ డందు జయశ్రీలు
⁴పొందు గాఁగ వచ్చి పొందుచుండుఁ
గాన భక్తవరదుఁ గమలాక్ష సర్వేశు
పదములందు మనము పదిలపఱుతు.

397

వ. ⁵ఇట్లు వజ్రధారలం దెంపఁబడిన విషయభోగంబులు గలవాఁడనై శరీరంబువిడిచి,
భగవద్ధామంబునుం బొందెద. నారాయణుని దాసుండ నైన నాకు స్వర్గమర్త్య
పాతాళంబులం గల సంపద్భోగంబులు నిచ్చయింపఁబడవు. తై ⁶వర్గికాయాస
రహితం బైన మహేశ్వర్యంబు ప్రసాదించుం గావున ననుపమేయం బైన భగవ
త్ప్రసాదం బన్యుల కగోచరంబు. అ ద్దేవుని పాదైక మూలంబుగా నుండు దాసు
లకు దాసానుదాసుండ నై యున్నవాఁడ. అని య పురమేళు నుద్దేశించి. 398

చ. అరయఁగ భక్తపాలనము లైన భవచ్ఛరితంబు లాత్మ సం
స్మరణము నేయ వాక్కు నిను సన్నుతి నేయ శరీరమెల్లఁ గిం
కర పరివృత్తి నేయ మదిఁ గాంక్ష యొనర్చెదఁ గాని యొల్ల నే
నరిది ద్రువోన్నత స్థలము నజ్ఞు ⁷పట్టము నింద్ర భోగమున్.

399

ఉ. ఆకలి గొన్న క్రేపులు రయంబున నీకలు రాని పక్షులుం
దీకొని తల్లికిన్ మఱి విదేశగతుం డగు భర్త కంగజ
వ్యాకులచిత్త యైన జవరాలును దత్తత మందు భంగి నో
శ్రీకర ! పంకజాక్ష ! నినుఁ జేరఁగ నామది గోరెడుం గదే !

400

క. నాకును సఖ్యము పుణ్య, శ్లోకులతోఁ గాని తత్త్వకూన్యులు సంసారై
క విమోహులతోడం, గాకుండ నొనర్చు మయ్య ! కంజదళాక్ష !

వ. అని పలుకుచు.

402

1. భజియింతు దగన్ (క) 2. గడవలేనిది(హ) 3. వి, ద్యాతిశయంబున(క) 4. వొందుదాన(హ)

5. ఇపుడు (తం.వా.) 6. పట్టణ మింద్ర (హ.తం.వా) * దీని తరువాత తం.లో అని మఱియు వాసు
దేవ కృపాలబ్ధ దుర్విరీఢ్యుండైన వజ్రహస్తునిం గని యిట్లనియె. అను వచనము కలదు.

అధ్యాయము - ౧౨

మహాస్రగ్ధర. హరిపై సర్వాత్మపై నత్యగణితగుణుపై సంతరంగంబు పర్వన్
 సరి మే నుప్పొంగఁ జావుం జయమును సరిగా సంతసం బందుచుం భీ
 కరుఁ డై కాలాగ్ని వోలెన్ గనలుచుఁ గవినెన్ ¹గర్వదుర్వారుఁడై దు
 ర్భరలీలం భూమి గంపింపఁగ దిశ లద్రువన్ భండనోద్దండవృత్తిన్. 403

క. దొరకొని ప్రళయోదకమున, హరిపైఁ గైటభుఁడు గవియు హంకారమునన్
 సురనాథు మీఁద వృత్రా, సురుఁడు మదోద్వృత్తి నడచె కూలాయుధుఁ డై .

శా. కల్పంతాగ్నియుఁ బోలె నుల్క లెగయంగాఁ ద్రిప్పచున్ దీన నో
 రల్పా! ²పొల్పితి వంచు కూలము రయంబారంగాఁ బై వై చినం
 పోల్పం గోటిరవి ప్రకాశత దివిం పోవంగ వీక్షించి యా
³వేల్పు ల్వాంగఁగ వజ్రధారఁ దునిమెన్ విన్నాణ మొప్పారఁగన్. 405

ఆ. కూల మప్పు డతఁడు స్రుక్కఁగ ఖండించి
 పూని తోన కదిసి భుజముఁ ద్రుంచె
 నసుర గనలి యేకహస్తుఁడై పరిఘంబు
 గొని మహేంద్రుఁ గిట్టి హనువు ⁴లడిచె. 406

వ. ఇట్లు ప్రళయకాల భీషణ పరివేష పోషంబుగా రోషంబునం బరిఘంబు ద్రిప్పి,
 కుప్పించి, గజ కుంభస్థలంబు భగ్నంబు నేసి, యింద్రు హనుప్రదేశంబులు నిష్ఠరా
 హతి నొప్పించిన. 407

క. గజము మద ముడిగి తిరుగుచు, గుజగుజనై గీఁకవెట్టఁ గులిశము నేలన్
⁵భజన చెడి విడిచె నింద్రుఁడు, గజిబిజితో బెగడె నసురకడిమి జగంబుల్. 408

క. గరుడుఁడు వొదిలిన నాగము, కరణిన్ వృత్రాసురేంద్రు కడిమికి లోనై
 తిరుగుడు వడ్డ హరిం గని, పురపుర నాహా! యటంచుఁ బోగిలె జగంబుల్. 409

వ. అప్పుడు. 410

తే. గజముపాటుఁ జూచి కడు దీనగతిఁ జూచి
⁶పవి కరంబు ⁷జాణి పడుటఁ జూచి
 యుద్ధధర్మ మెఱిగి యున్న శత్రునిఁ జూచి
 సిగ్గుతోడ వజ్ర శిరము వంచె. 411

~~~~~
 1. ఖర్కగర్వోన్నతిం (హ.) 2. చావుమటంచు (క) 3. వేల్పుప్పొంగుచు (చ) 4. విడిచె (బ)
 5. బలిమిచెడి (హ. చ. బ.) ఈ పాఠమున ప్రాసభంగము. క. తం. వా. ప్రతులలో 'భజనచెడి' అను
 పాఠము. మఱియు సూ.ని. 'భజన' (= ధైర్యము)క్రింద, 'భజనచెడి' అను పాఠముతోనే యీ పద్యము
 నిచ్చియున్నది. 6. పరికరంబు (హ.వా.) 7. జూచి (చ.బ.)

వ. ఇట్లు యుద్ధంబున శత్రుసన్నిధిం గరంబు జాణిపడిన వజ్రంబుఁ బుచ్చికొనక నివ్వెఱవడి, లజ్జించి యున్న పాకశాసనుం జూని, వృత్రం డిట్లనియె. 412

క. దురమునఁ గైదువు ¹వదలిన, శరణన్నను వైరిజనులఁ ²జంపము మదిని వ్వెఱగొంద నేల! కులిశము, కర మరుదుగఁ బుచ్చికొనుము కాచితి నింద్రా!

సీ. వజ్రంబు గైకొని వైరి నిర్జింపు మిట్లకలంగ వేళ గా దమరనాథ!
³యరయ దేహాధీనులైన మూర్తుల కెల్ల నీకు లక్ష్మీకుఁ సర్వేశుఁ జాసి
 కడతేఱ జయములు గల్గునె యెందైన దలపోసి చూడుమా! తత్త్వదృష్టి
 నీ లోకపాలురు నెవ్వని వశగతి వలఁ బడ్డ పక్షుల వర్తనమునఁ

తే. జిక్కి చేష్టలు నేయుచుఁ జింతసేతు
 †రట్టి మృత్యు బలంబుల నాత్మజయము
 తమది గాఁ గోరి యజ్ఞాన తంత్రు లగుచుఁ
 గమలలోచన లీలావికారములను.

414

తే. మెఱయ యంత్రమయం బైన మృగముభంగి
 దారునిర్మిత మైనట్టి ⁴తరుణిపోల్కి
 శక్ర! యెఱుఁగుమ యా భూతజాల మెల్ల
⁵దశిత పంకేరుహాక్ష తంత్రంబు గాఁగ.

415

వ. మఱియు *భూతేంద్రియాంతఃకరణంబులును, బ్రకృతిపురుషులును, భగవంతుని యనుగ్రహంబు లేమి సర్గాదులయందు సమర్థంబులు గావు. అవిద్వాంసుం డైన వాఁ డనవరతంబుఁ దన్ను స్వతంత్రునిఁగాఁ దలంపుచుండు. భూతంబుల వలన భూతంబులుం బుట్టుచుండు. ఆ భూతంబులు భూతంబులచేత భక్షింపఁ బడుచుండు. పురుషున కాయువు, శ్రీయును, కీర్తియు, నైశ్వర్యంబు మొదలయినవి యనుభవింప నెంతకాలంబు ప్రాప్తం బంత కాలంబు నివసించు. ఆ ప్రాప్తంబు దీక్షినఁ బురుషుండు జాలిం బొందిన నవి యంతక పోవుచుండు. కావున గుణంబు, నవగుణంబును, గీర్త్యవకీర్తులును, జయాపజయంబులును,

1. వైచిన్ (తం) 2. చంపరు వైరిన్, వెఱగొందనేల (హ) చంపరుపిరుల్ (హ) 3. అమర (హ)

† "సకాల ఇహకారణం, ఓజస్సహా బలం ప్రాణ మమృతం మృత్యుమేవ చ తమజ్ఞాయ జనో హేతు మాత్మానం మన్యతే జడమ్." (12-8,9).

4. తరుణి (హ. తం. వా.) యథా దారుమయినారీ (12-10). 5. ధవళ (తం.)

* భూతంబులచేత, నింద్రియంబులచేత నవశంధైన పురుషుండు ప్రకృతిచేత వేరుసేయం బడిన యాత్మం బరమేశ్వరానుగ్రహంబు వాసి, సుఖియింపుచుండు (హ. తం. వా.)

సుఖదుఃఖంబులును, జావుబ్రతుకులును, సమంబు లై కలుగుచుండు. అజ్ఞాని యైన వానికి సత్త్వ రజ స్తమోగుణంబులు గలిగియుండు. అట్టివానికి గుణ మయంబు లైన యింద్రియాదులే యాత్మ యని తోచుచు నుండు. కావున వాఁడా గుణంబులచేత బద్ధుం డగు. ఆ గుణంబులకు సాక్షిమాత్రం బైన శరీరంబు వేఱని యెవ్వం డెఱుంగనోపు. వాఁడా గుణంబులచేత బద్ధుండు కాఁడు. కావున గుణంబులును, గుణియును, భోక్తయును, భోగ్యుంబును జయంబు, నపజయంబును, హర్తయును, హన్యంబును, సుతృప్తి స్థితి లయ కర్త యై, సర్వోత్కృష్టుం డైన య పురమేశ్వరుండే కాని యన్యంబు లేదు. ఇప్పు డొక్క హస్తంబు నాయుధంబును బోయినను భవ త్రాణాపహరణంబు నకు సమర్థుండ నగుచున్న నన్నుం జూడుము. అని మఱియు నిట్లనియె. 416

తే. వాహనంబులు సారెలు వాడిశరము

లూరి తాక్షము లనువులు నొడ్డణములు

గాఁగఁ బోరెడి నీ ద్యూతకర్మమందు

నెసఁగ జయమును నపజయ మెవ్వఁ డెఱుంగు?

417

చ. అనవుడు వృత్రమాటలకు నద్భుత మంది సురేంద్రుఁ డెంతయుం

దనమదిఁ గుత్సితం బుడిగి డై వముగా నతని¹భజించి తై

కొనియెఁ గరంబునం దిగువఁ గూలిన వజ్రము, నప్పు డాత్మలోఁ

దనరె జగంబు లన్నియు; ముదంబును బొందిరి భేదరావళుల్.

418

క. రాహుగ్రహ వక్త్ర ²మహా, గేహాంతము వాసి వచ్చి కిరణావళి న

ద్బాహుళ్య మొప్ప వెలిఁగెడు, నా హరిదశ్వుండు వోరె హరి యొప్పె నృపా!

వ. ఇట్లు తరకలిత వజ్రాయుధ రుజ్మండల మండిత దిజ్మండలుం డై జంభారి గంభీర

వాక్యంబుల విస్మయ మందస్మిత ముఖారవిందుం డై వృత్రున కిట్లనియె. 420

క. ఓ దానవేంద్ర! నీ మతి, వేదాంతము వోరె తత్త్వవిజ్ఞాన కళా

మోడము; నీ వతిభక్తుండ, వాదిమ పురుషునకు హరికి నబ్జాక్షునకు³.

421

ఉ. లోకమురెల్ల నిండి తన లోనుగ సర్వముఁ జేసి ప్రాణుల⁴

దీకులఁ బెట్టి యెల్లెడలఁ దీపులు సూపెడి విష్ణుమాయ నేఁ

దేకమతిం దలంచి తిది యేల? మహాసురు రూపు మాని సు

శ్లోకు పురాణపూరుషుని శోభనమూర్తి ధరింపు మింపున⁵.

422

ఉ. ఏ నియమంబు సల్పితివో! యెట్టి మహాతప మాచరించితో!

పూని రజోగుణాభిరతిఁ బొందిన నీ మతి శాంత దాంత న
నాన సమాన సానుభవ మత్త మరాళు ¹ప్రసన్న భావ న
న్మాను నమేయు నా దనుజమర్దను భక్తి పొసంగె నెంతయు॥.

422

క. నారాయణ రూపామృత, పారావారమునఁ దేలు భక్తుఁడు దా భూ

²దారకృత ఖాతకోదక, పూరంబుల నేల తృప్తిఁ బొందు? మహాత్మా!

423

వ. ఇట్లు పలుకుచున్న యింద్రు నుపలక్షించి, వృత్రాసురుం డాయోధన దుర్మర్షణ సంఘర్ష మాణమానసుం డై పై రిం బుకొల్పుకొని, వామహస్తంబునఁ బరిఘంబు ద్రిప్పుచు, ³మత్స్యరంబునం గుప్పించుచు, బ్రహ్మాండకర్పరంబు నిష్ఠర ఛైరవారా వంబునం బగిలించుచు, సముత్తుంగ మత్త మాతంగ పుంగవంబు వృషభంబుపైఁ గదియుభంగి సురవృషభు పేరుర ముపలక్షించి, భీషణాశని నిపాత వేగంబునఁ గొట్టిన. నింద్రుండు కులిశధార న ప్పరిఘంబుఁ దునిమి, తోడనే శేష ఘణా విశేష భాసురం బైన బాహుదండంబు ఖండించె. అప్పుడు వృత్రుండు భిన్న బాహు ద్వయుం డై, రక్తధారలం దోఁగుచు వజ్రిచేతఁ బక్షరహితంబై దివంబుననుండి జాటుచున్న కులపర్వతంబునుంబోలెఁ జూపట్టి, ప్రళయకాల సంహార నిటల చ్చట చ్చటార్చట కఠోర కీలాభీ లాగిని సమాన క్రూర కుటిల నిరీక్షణ దుర్నిరీక్షఁ డై, భూ నభో మండలంబులఁ గ్రింది మీఁది దొడల హత్తించి, నభోమండలంబునుం బోలెఁ దుది మొద లెటుంగరాక, వికృతంబుగా వక్త్రంబు దెఱచి, మందర మథన మథ్యమాన విషధరజనిత విష విషచు జిహ్వోభీలం బగు నాలుక నభంబు నాకుచుఁ, నాలసంహార కారణుం డైన కాలుని భుజదండ మండిత కాల దండంబునుం బోలెడి దంష్ట్రలచేత జగత్త్రయంబును మ్రింగెడువానిం బోలె నతిమాత్ర మహా కాయుం డై, పర్వతంబులం దలంగ మీటుచు, నవగొండయుం బోలె నభోభాగ భూభాగంబుల నాక్రమించి, యప్పడు.

424

ఉ. కాలమునాటి మృత్యువు ముఖంబునఁ బోలెను విస్ఫులింగముల్

గ్రాలఁగ దేవసంఘములు కంపమునొంద జగంబు లెల్ల నా
హా ⁴లులితారవం బెనఁగ నభ్రగజంబును నాయుధంబుతో

నాలుకఁ జుట్టి పట్టి సురనాథుని మ్రింగె మహద్భుత తాత్కృతి॥.

425

1. నిరోధ (హ); ని, తోకభావ (తం); అరోషభావ(వా) 2. ఈ రిత్త భావకోదక (త) 3. ఉప్పు రంబునకు (తం. వా.) 4. లులితారవం (తం. వా.)

అ. లోకమెల్ల నపుడు చీకాకు పడెఁ దమం

బడరె నుడుగణంబు లవనిఁ బడియె

¹సోనవానఁ గురిసె సూర్యచంద్రాగ్నుల

రశ్మి ²బుడిగె దిశలు ³రథస మయ్యె.

426

వ. అప్పుడు.

427

ఉ. కందఁడు భీతిఁ గుందఁడు ప్రకంపిత మొందఁడు పెద్దనిద్దురం

జెందఁడు దత్తఱింపఁడు విశేషము ⁴చెప్పఁడు వైష్ణవీ జయా

నందపరై క విద్యయు మనంబునఁ దాల్చుచు నుండెఁ గాని సం

క్రందనుఁ డా నిశాచరుని గర్భములో హరిరక్షితాంగుడై.

428

వ. ఇట్లు కవచరూప శ్రీనారాయణ కృపాపాలితుం డై యోగబలంబున బలభేది
యతని యుదరంబు వజ్రాయుధంబున భేదించి, యైరావణసహితుం డై వెడలి,
యతని కంధరంబు తెగనడువ వజ్రంబు ప్రయోగించిన, నతినిష్ఠురవేగంబున
వృత్రహరణార్థంబుగం దిరుగుచు సూర్యాది గ్రహ నక్షత్రంబులకు దక్షిణోత్తర
గతిరూపం బైన సంవత్సరసంధియందు నహోరాత్ర మధ్యంబున వృత్ర శిరంబు
పర్వతశిఖరంబునుం బోలెఁ ద్రుంచి, కూలం ద్రోచె. అప్పుడు,

429

మ. మొరనెం దుండుభు లంబరంబునఁ గడు మోదించి గంధర్వులు

సురలు సిద్ధులు సాధ్యులు మునివరుల్ సొంపార వృత్రఘ్ను భీ

కర తేజోవిభవ ప్రకాశకర విఖ్యా తైక మంత్రంబులం

దిర మొప్పం బరియింపుచుం గురిసి రెంతేఁ క్రొత్త పూ సోనల.

430

అ. ఏమిచెప్ప నప్పు డింద్రారి తనువున

నొక్క దివ్యతేజ ముల్ని వెడలి

లోకమెల్లఁ జూడ ⁵లోకంబు చూడని

లోక మరిగి విష్ణులోను సొచ్చె.

అథాయము - ౧౩

431

వ. ఇట్లు లోకభీకరుం డైన వృత్రాసురుండు గూలిన, నఖిలలోకంబులుఁ బరితాపంబు
బుడిగి సుస్థితిం బొందె. దేవ ఋషి పితృగణంబులు దానవులతోడం గూడి,
యింద్రునకుం జెప్పక తమతమ స్థానంబులకుం జనిరి. అనిన విని, పరీక్షిన్నరేం
ద్రుండు శుకయోగీంద్రున కి ట్లనియె.

432

1. రక్తవృష్టి గురిసె రవిచంద్ర వహ్నిల ప్రభలుమాసె (తం) 2. అడఁగె (క.తం.వా.) 3. భస్మ
మయ్యె (క) 4. తప్పడు (క) 5. చూడని (వా) 6. లోకులు చూడనీ, లోకమరసి (హ.తం.వా.)

తే. ఏమి కారణమున నింద్రునితోఁ బలుకక
సురలు వోయి ? రట్టి సురగుణంబు
లెందుచేత సుఖముఁ జెందిరి ? వజ్రికిఁ
జేటు గలుగు పెట్టు ? ¹చెప్ప మయ్య !

433

వ. అనిన శుకుం డిట్లనియె. వృత్రపరాక్రమ చకితులైన నిఖిలదేవతలును, మహర్షి
గణంబులును, మున్ను వృత్రవధార్థం బింద్రునిం బ్రార్థించిన, నతండు బ్రహ్మ
హత్య చేయఁజాలక, తొల్లియు విశ్వరూపునిం జంపిన పాపంబు స్త్రీయందును,
భూమియందును, జలంబులందును, ద్రుమంబులందును విభజించి పెట్టితి. ఇప్పుడీ
హత్య యేరీతిం బావుకొనువాఁడ ? నా కశక్యంబు. అనిన మహర్షు లశ్వమేధ
యజ్ఞంబు సేయించి, యజ్ఞ పురుషుం డైన శ్రీ నారాయణదేవుని సంతుష్టునిం
జేసి, యీ హత్య బాపంగలవారము. స్వభావంబున బ్రాహ్మణ పితృ గో మాతృ
సజ్జన హంతలైనవార లే దేవునిం గీర్తించి శుద్ధాత్ములగుదురు, అద్దేవుని నశ్వమేధ
మహామఖంబున శ్రద్ధాన్వితుండ వై మాచేత ననుష్ఠితుండ వై సేవించిన నీకు
ఖలుం డైన యి ద్దురాత్ముని హింసించిన హత్య యేమి సేయంగలదు ? అని
యొడంబఱచిన, నింద్రుండు వల్లె యని యీ విధంబున శత్రుఁ బరిమార్చి, బ్రహ్మ
హత్యం బొంది, ²యత్తాపంబు భరియింపనోపక దుర్దశం బొందె. అప్పుడు. 434

సీ. పాపంబుఁ జంఢాలరూపంబు గలదాని ముదిమిచే నొడలెల్లఁ గదలుదానిఁ
క్షయ కుష్ఠరోగసంచయకృతం బగుదాని సురు రక్తపూరంబు దొరఁగుదాని
నెరసిన వెండ్రుకల్ బెరసిన తలదాని నట పోకు పోకుండు మనెడుదానిఁ
గదురు కంపునఁ బ్రేవు లదరఁ జేసెడుదానిఁ దా నెందుఁ బాటినఁ దఱుముదాని

అ. నా గుణంబు లెల్ల భోగింప కేరీతి
నరుగ నెంతవాఁడ వనెడుదాని
బిట్టు దిరిగి చూచి భీతిల్లి సిగ్గుతో
దేవనాయకుండు ³దెఱిలి పఱచె.

435

వ. ఇ ట్లతివికృతరూపంబుతో బ్రహ్మహత్య వెనుతగుల నింద్రుండు నభోభాగ
భూభాగ దిగ్భాగంబు లెల్లం దిరిగి, చొరం దెరువు లేక దీర్ఘ నిర్వాతాబోప నిశ్వాస
దూషితుం డై, యీ శాన్యభాగంబునకుం బఱచి, య దైన నమేయ పుణ్యగణ్యం
బైన మానస సరస్సుం బ్రవేశించి, యందు నొక్క కమలనాళంబు సొచ్చి.

1. చెప్పవయ్య (ట) 2. యత్తాపంబు (తం. వా.) 3. దెగచి (తం)

యందుఁ దంతువులం గలసి, రూపంబులేక యలబ్ధిభోగుండై, బ్రహ్మహత్యావిమోచనంబుఁ జింతించికొనుచు సహస్రవర్షంబు లుండె. ఆ చండాలియు నది పరమేశ్వర దిగ్భాగం బగుటంజేసి యందుం జొరరాక కాచియుండె. అంతకాలంబుఁ ద్రిదివంబున నహుండు విద్యాబల తపోబల యోగబలంబులం బాలింపుచుండి, సంపదైశ్వర్య మదాండుండై, యింద్రపత్నిం గోరి, యింద్రుండు వచ్చునదాఁక నాకుం బత్నివి గమ్మనిన, నా శచీదేవియును బృహస్పతి ప్రేరితయై, బ్రహ్మర్షి వాహ్మశిఖికంబు నెక్కివచ్చి, నన్ను భోగింపు మనిన, నతం దట్లు చేసి, కుంభ సంభవ శాపహతుండై, యజగర యోనియందుఁ బుట్టె. అంత నింద్రుండు బ్రహ్మర్షి గణోపహూతుండై, త్రిదివంబునకు వచ్చె. అంతకాలంబు నారాయణ చరణారవింద ధ్యానపరుండై యుండుటం జేసియు, ద శాధినాయకుండైన శంకరుచేత రక్షింపఁబడ్డవాడై యుండుటం జేసియు, ద ద్దోషబలంబు దటిగి, సహస్రాక్షం బీడింపలే దయ్యె. అప్పు డింద్రుండు నిజైశ్వర్యంబునుం బొంది, బ్రహ్మర్షి పరివృతుండై, మహాపురుషారాధనంబు చేసి, హయామేధాధ్వరంబు నకుం దీక్ష గైకొని, బ్రహ్మర్షులచేతం జేయింపబడుచున్న వాడై, సర్వదేవతా మయుండైన నారాయణుం బరితృప్తుం జేసి, ముంచు విరియించు మార్తాండుని చందంబునఁ ద్వాష్ట్ర వధరూప పాపంబును నాశంబు నొందించి, సకల దివిజ యక్ష గంధర్వ సిద్ధ మునిజన సంస్తూయమానుండై, త్రిభువ నైశ్వర్య భోగభాగ్యంబులం గైకొనియె. అప్పుడు.

436

చ. సతత మరీచిముఖ్య మునిసంఘముచేత యథోచితంబుగాఁ

గృత ఘన వాజిమేధమునఁ గేశవు నీచుఁ బురాణపూరుషుఁ

హితు జగదీశు యజ్ఞపతి నిష్టఫలప్రదు నంతరంగ సం

గతు భజించి వజ్ర గతకల్మషుండై నెగడె మహీశ్వరా :

437

సీ. మతియుఁ బుట్టింపంగ మనసు వెట్టినయట్టి క్రూరకర్మాంభోధి కుంభజుండు

అంగారములు నేయ నాహుతిఁ గన నోపు బహు పాపకానన పావకుండు

కందక డిగమ్రుంగి గణ్ణునం ద్రేపంగఁ గల్మషగరశ గంగాధరుండు

ఘన గుహాంతరములఁ గాలూన నియ్యని కలుష దుస్తర తమో¹ గ్రహవిభుండు

ఆ. సకల ముక్తిలోక సామ్రాజ్య సమధిక

సహజ భోగ భాగ్య సంగ్రహైక

కారణాప్రమేయ కంజాక్ష సర్వేశ

కేశవాది నామ² కీర్తనంబు.

438

1. గ్రహవిభుండు (క) 2. కీర్తనండు (క)

సీ. అఖిల దుఃఖైక సంహారాది కారణం బఖిలార్థ సంచయాహ్లాదకరము
విమల భక్త్యుద్రేక విభవ సందర్శనం బనుపమభక్త వర్ణనరతంబు
1 విబుధర్షణానేక విజయ సంయుక్తంబు గ్రస్తామరేంద్ర మోక్షక్రమంబు
బ్రహ్మహత్యానేక పాప నిస్తరణంబుఁ గమనీయ సజ్జన కాంక్షితంబు

తే. నైన యీ యితిహాసంబు నధికభక్తి
వినినఁ జదివిన వ్రాసిన ననుదినంబు
నాయురారోగ్య భాగ్య భోగాభివృద్ధి
కర్మనాశము సుగతియుఁ గలుగు ననఘ !

439

అధ్యాయము — ౧౪

సీ. నావుడు యోగీంద్ర! నా మనం బీ వృత్తు వివరంబు నీచేత విన్న మొదలు
కడు నద్భుతంబునఁ గళవళం బందెడుఁ గోరి రజస్తమోగుణములందు
వర్తించు నీ పాపవర్తికి నేరీతి మాధవ పదభక్తి మది వసించె ?
సత్త్వ స్వభావులై సమబుద్ధులై తపో నియమ ప్రయత్నులై నిష్ఠచేత

తే. నిర్మలాత్మకులై నట్టి ధర్మపరుల
కమరులకుఁ బుణ్యమునులకు నంబుజాక్ష
భూరి కై వల్యసంప్రాప్తి మూల మైన
భక్తి వీనికిఁ బోలె నేర్పాటు గాదు.

440

సీ. 2 ఉర్వరఁ గల రేణువులకన్న దట్టమై కడు నొప్పు జీవసంఘములు గలవు
ఆ జీవములలోన నరయ ధర్మాయతమతి వసించినవారు మనుజుజాతి
యా మనుష్యులలోనఁ గామంబు లెడఁబాసి మోక్షార్థు లగువారు మొదల నరిది
మోక్షమార్గం బాత్మమూలంబుగా నుండువారిలో ముక్తులు లేరు తఱచు

తే. ముక్తులై నట్టివారిలో యుక్తిఁ దలఁపఁ
జాల దుర్లభఁ డమిత ప్రశాంతిపరుఁడు
పరమ సుజ్ఞాననిరతుండు భద్రకిగుణుఁడు
రమణ శ్రీవాసుదేవ పరాయణుండు.

441

తే. సకల లోకాపకారి దుస్సంగతుండు
వృత్తుఁ దేక్రియ సుజ్ఞాన నిరతుఁ డయ్యె ?
సమరమునఁ బోరుషంబుచే నమరవిభుని
నెట్లు మెప్పించె ? దీని నా కెఱుంగఁ జెప్పుమ.

442

1. విబుధహర్షానేక (హ) 2. భూస్థలి (తం. హ.) 3. యశదు (హ)

—: చిత్రకేతూపాఖ్యానము :—

వ. అని పరీక్షింపరేంద్రుండు శుకయోగీంద్రు నడిగె. అని సూతుండు శౌనకాది మునులకుం జెప్పి. మఱియు నిట్లనియె. అట్లు గజపురవల్లభుండు సంప్రశ్నంబు నేసిన బాదరాయణి హరిస్మరణ శ్రద్ధాపరుం డై యిట్లనియె. తొల్లి కృష్ణ ద్వైపాయన నారద దేవల మహర్షులు నా కెఱింగించిన యితిహాసంబు గలదు. దాని నెఱింగించెద. సావధానుండ వై యాకర్షింపుము. అని యిట్లనియె.. 443

చ. అమితవిభూతిఁ జాల నమరాధిపుఁ బోలుచు కూరనేన దే
శములకు భర్తయై ప్రజలు సంతస మందఁగ సార్వభౌముఁ డై
జీమ దన కెల్లకాలమును గామదుహంబుగఁ జిత్రకేతు నా
మమునఁ బ్రసిద్ధి కెక్కి గుణమండనుఁ డంచిత కీర్తి కాముఁడై. 444

సీ. మానిత తారుణ్య మదనతురంగులు కందర్పవిజయైక ఖడ్గలతలు
మదనసమ్మోహన మంత్రాధిదేవతల్ పంచశరీముఖు బందెకత్తై
లసమాస్త్రుఁ డఖిలంబు నడకించు బొమ్మలు నాత్మసంభవుని కట్టాయితములు
పుండ్రేక్షకోదండు భూరితేజంబులు శంఖరవిద్వేషి సాయకములు

తే. నాఁగఁ బోలుపారు నొక కోటి నశినముఖులు
దనకుఁ బతులు గాఁగ నత్యంతవిమల
కీర్తివై భవ సన్మార్గవర్తి యగుచు
జగతిఁ బాలింపుచుండె నా జనవిభుండు. 445

తే. కడిమి వేవేలు భార్యలు గలిగియుండఁ
బరఁగ సంతతి యొకరునిఁ బడయలేక
చిత్తమునఁ జాలఁ బాయని చింత వొడమి
బడలఁజొచ్చెను వేసవి మడుపువోలె. 446

ఉ. రూపము సత్ప్రతాపము మరుత్పతిభోగము యౌవనంబు సం
దీపిత చారువర్తనము దిగ్విజయంబును సత్యముం జగ
ద్వ్యాపిత కీర్తియున్ సతులు వైభవముఖ్యము లెల్ల మాన్పఁగా
నోపకయుండె నా నృపతి నొందిన సంతతిలేని దుఃఖమున్. 447

వ. ఇట్లు సంతతి లేక యతిదుఃఖ మానసుండైన యా నరేంద్రుని మందిరంబున
కంగిరసుం డను మహాముని వచ్చి, యతనిచేత నతిథిసత్కారంబులు వడసి,

1. కలిమి...గలిగియుండి (పా)

కుశలం బడిగి, రాజ్యంబు భవదధీనంబు కదా ! పృథివ్యస్త్రేజో వాయ్వాకాశ మహాదహంకారంబు లనియెడి యేడింటిచేత రక్షింపఁబడిన జీవుండునుం బోలె, సమాత్య జనపద దుర్గ ద్రవిణసంచయ దండ మిత్రంబులనెడి సప్తప్రకృతులచేత రక్షితుండ వై, ప్రకృతిపురుషులయందు భారంబు వెట్టి, రాజసుఖంబు లనుభ వింతువు కదా! మణియు దార ప్రజామాత్య భృత్య మంత్రి పౌర జానపద భూపాలురు నీకు వశవర్తులు గదా! సర్వంబునుం గలిగి సార్వభౌముండ వై న నీ వదనంబు విన్నదనంబు గలిగి యున్నయది. కతం బేమి? అనిన నా ముని ప్రవరునకు నతండు, మీ తపోబలంబున మీకు నెఱుంగరానియదియుం గలదే? అని తలపంచి యూరకున్న, నతని యభిప్రాయం బెఱింగి, యా భగవంతుం డైన యంగిరసుండు దయాళుం డై, పుత్రకామేష్టి చేల్చి యజ్ఞ శేష మతని యగ్రమహిషి యైన కృతద్యుతి కిచ్చి, నీకుం బుత్రుండు గలిగెడి. అతనివలన సుఖదుఃఖంబు లనుభవింపంగలవు. అని చెప్పి చనియె. ఆ కృతద్యుతి యను దేవి గర్భంబు ధరియించి, నవమాసంబులు నిండినం గుమారునిం గనియె. ఆ కాలం బున రాజును, సమస్త భృత్యామాత్య జనంబులును బరమానందంబునుం బొందిరి. అపుడు చిత్రకేతుండు కృతస్నానుం డై, సకల భూషణభూషితుం డై, సుతునకు జాతకర్మంబు నిర్వర్తించి, బ్రాహ్మణులకు నపరిమిత హిరణ్య రజత దానంబులును వస్త్రాభరణంబులును, గ్రామంబులును, గజంబులును, వాహనంబులును, ధేనువు లును, నాణేసి యర్బుదంబుల ద్రవ్యంబును, †దానంబునేసి, ప్రాణీసముదయంబు నకుం బర్జన్యుండునుం బోలె, దక్కినవారలకు నిష్టకామంబులు వర్షించి, పరమా నంద హృదయుం డై యుండె. *అంతం బుత్రమోహంబునం గృతద్యుతియందు బద్ధాసురాగుం డై మహీధవుండు వర్తింపుచుండం, దక్కినభార్యలు సంతాన సంతోషవికలలై, యీ మోహంబునకుం గారణంబు పుత్రుండ యని యీర్ష్యం జేసి దారుణచిత్త లై. కుమారునకు విషం బిడిన, సుఖనిద్రితుండునుం బోలె బాలుఁడు మృతిఁ బొందె. అప్పుడు వేఁగుటయు దాది బోధింపం జని, యా కుమారుని వికృతాకారంబుఁ జూచి, విస్మయ శోక భయార్తయై పుడమిం బడి యాక్రందించె. అప్పుడు.

448

తరల. పుడమి నిట్టక నిల్వనం బడి పొక్కుచుం గడు దీన యై
యడఁకు వేమియు లేని వాక్కుల నావు రంచు విలాపమం
దెడరు తోఁచ భృశాతురోన్నతి నేడ్చిన= విని భీతితోఁ
గడుపు బి ట్టవియంగ భూషణికాంత గ్రక్కున నేగుచు=.

449

† “ధేనునా మర్బుదాని పదే” (మూలము 14-35) * కుమారుండును మాతృపితృ బంధు జనులకు సంతోషంబు సేయుచు దినదిన ప్రవర్ధమానుడై పెరుగుచుండె (తం. వా.) .

ఆ. బాలుఁ డొక్కరుండు పరిణామశీలుండు

పంశకర్త తపసి వరము వలనఁ

బుట్టి మిన్ను కట్లుపొలిసియున్నట్టి యా

కొడుకుఁ జూచి తల్లి యడలఁ జొచ్చె.

450

ఉ. కుంకుమరాగ రమ్య కుచకుంభములఁ గడు కజ్జలంబుతోఁ

బంకిల మైన బాష్పములఁ బాల్పడ మజ్జన మాచరింపుచుఁ

కంకణపాణి పల్లవయుగంబున వక్షము మోదికొంచు నా

పంకరుహాక్షి యేడ్చెఁ బరిభావిత పంచమ సుస్వరంబునఁ.

451

క. ఆ యార్తరవమునకు భూ, నాయకుఁడు భయంబు నొంది నయ ముడిగి సుతుం

దాయఁగ వేగంబునఁ జని, పాయని మోహంబుతోడ బాలుని మీఁదన్.

452

స్రగ్విణి. వ్రాలి యో పుత్ర! నీ వార్త దంభో? యై

కూలఁగా వ్రేయ కీ కొద్ది న న్నేటికిఁ

జాలి నొందించె? నా జాడ యిం తెట్టిదో?

తూలి మీ తల్లికిఁ దుఃఖ మె ట్లాలునో?

453

వ. అని తల మొల యెఱుంగక పలవించుచు, భృత్యామాత్య బంధుజనంబులం గూడి

యడలుచునున్న యా రాజు దుఃఖం బెఱింది, యంగిరసుండు నారదునితోడం

గూడి చనుదెంచి, మృతుం డైన పుత్రుని పదతలంబున మృతుండునుం బోలి పడి

యున్న యా రాజునుం గనుంగొని యి ట్లనియె.

454

అథ్థాయము - ౧౫

సీ. నీకు వీఁ డెవ్వఁడు? నీవెవ్వనికి శోక సంతాప మందెడు సార్వభౌమ !

పుత్ర మిత్రాదులు పూర్వజన్మంబున నెవ్వని వారలో యెఱుంగఁ గలరె?

మొదల నదీవేగమున నాడ కాడకు సికతంబు గూడుచుఁ జెదరుచుండు

నారీతిఁ బ్రాణుల కతికాల గతిచేతఁ బుట్టుట సచ్చుట పొనఁగుచుండుఁ

ఆ. గాన భూతములకుఁ గలుగు భూతంబులు

మమత తోడ విష్ణు మాయఁ జేసి

దీని కడల నేల? ధృతిఁ దూలఁగానేల?

బుద్ధిఁ దలఁప వలదె? భూత సృష్టి.

455

వ. మఱియు నీవు, నేమును, దక్కిన వారలును బ్రవర్తమానకాలంబు గలిగి,

జన్మంబు నొంది మృత్యువువలన విరామంబు నొందంగలవారమై యిపుడ

లేకపోవుదుము. చావుపుట్టువులకు నిక్కువంబు లేదు. ఈశ్వరుండు దన మాయ చేత భూతజాలంబులవలనం భూతంబులం బుట్టించు. చాని నా భూతంబుల చేతనే రక్షించు. చాని నా భూతంబులచేత నపహరించు. స్వతంత్రంబు లేని తన సృష్టిచేత బాలుండునుం బోలే నపేక్ష లేకయుండు. దేహి యైన పితృదేహంబు చేత దేహియైన పుత్రదేహంబు మాతృదేహంబు వలనం గలుగుచుండు. ఆ ప్రకారంబున బీజంబువలన బీజంబులు పుట్టుచునుండు. దేహికి నివి శాశ్వతంబై జరుగుచు నుండు. పూర్వకాలంబున సామాన్యవిశేషంబులు సన్మాత్రం బైన వస్తువులం దేవిధంబునం గల్పింపబడియె, నా ప్రకారంబున దేహంబునకు జీవునకు సన్యోన్య విభాగంబు పూర్వకాలంబున నజ్ఞాన కల్పితం బయ్యె. జన్మఫలంబులను జూచుచున్న వారికి దహనక్రియల నగ్ని పెక్కురూపంబులం గానంబడు భంగి, నొక్కండైన జీవుండు పెక్కుభంగుల వెలుంగుచుండు. ఇవి యన్నియు నాత్మజ్ఞానంబు చాలక దేహి దేహ¹సంయోగంబున స్వప్నంబునందు భయావహం బైన ప్రయోజనంబు నడపుచుండి, మేలుకాంచి, యా స్వప్నార్థం బైన ప్రయోజనంబు తనది గాదని యెఱుంగుభంగి, జీవుడే తా నని జ్ఞానగోచరం దైనవాఁ డెఱుంగు. కావున నన్నియును మనోమాత్రతంబని తెలిసి, మోహతమంబు వాసి, భగవంతుండైన వాసుదేవునియందుఁ జిత్తంబు వెట్టి, నిర్మలాత్మకుండ వగుము, అని బోధించినం జిత్రకేతుండు లేచి వారల కిట్ల నియె.

456

సీ. యతివేషములు పూని యతి గూఢగతి నిందు నేతెంచినట్టి మీ రెవ్వరయ్య? కడఁగి న^౩ బోలిన గ్రామ్యబుద్ధుల నెల్ల బోధింప వచ్చిన పుణ్యమతులొ? రమణఁ గుమార నారద ఋభు లంగిరో దేవలానితు లను ధీరమణులొ? ప్లాస వసిష్ఠ దూర్వాస మార్కండేయ గౌతమ శుక రామ కపిల మునులొ?

తే. యజ్ఞవల్క్యయుఁ దరణియు నారుణియును
చ్యవన రోమశు లాసురి ²జాతుకర
దత్త మైత్రేయ వర భరద్వాజ బోధ్య
పంచశిఖులొ? పరాశర ప్రభృతి మునులొ?

457

క. వీరలలో నెవ్వరు? సుర, చారణ గంధర్వ సిద్ధ సంఘంబులలో
వారలొ? యీ సుజ్ఞానము, కారణ మై యెవరియందుఁ గలదు? తలంప^౩.

క. పొందుగ గ్రామ్య పశుత్వముఁ, బొంది మహాశోకతమముఁ బొందిన నాకు^౩
ముందఱ దివ్యజ్ఞానముఁ, జెందించిన వారి మిమ్ముఁ జెప్పడు తెలియ^౩. 459

వ. అనిన నంగిరసుం డి ట్లనియె. పుత్రకాంక్షి వైన నీకుం బుత్రుం బ్రసాదించిన
యంగిరసుండ. ఇతండు, బ్రహ్మపుత్రుండైన నారదభగవంతుండు. దుస్తరం
బైన పుత్రశోకంబున మగ్నుండ వైన నిను ననుగ్రహించి, పరమజ్ఞానంబుప
దేశింప వచ్చితిమి. నీ దుఃఖం బెఱింగి, పుత్రు నిచ్చితి మేని, పుత్రవంతులైన
వారి తాపంబు నీచేత ననుభవింపంబడు. ఈ ప్రకారంబు లోకంబున సతులును,
గృహంబులును, సంపదలును, శబ్దాదు లయిన విషయంబులును, రాజ్యవైభవం
బును, జంచలంబులు. మఱియు రాజ్యంబును, భూమియు, బలంబును, ధనం
బును, భృత్యామాత్య సుహృజ్ఞానంబులును, మొదలయినవి శోక మోహ భయ
పీడలం జేయుచుండుం గాని సుఖంబుల నీ నేరవు. గంధర్వ నగరంబునుబోలె,
స్వప్న లబ్ధ మనోరథంబునుం బోలె, నర్థంబుఁ బాసి కానంబడుచు, మనోభవంబు
లయిన యర్థంబులంగూడి స్వార్థంబు లై కానంబడ నేరవు¹. కర్మంబులచేత
ధ్యానంబులు నేయుచుండు మనంబులు నానాకర్మంబు లగుచుండును. ఈ దేహి
దేహంబు ప్రవృజ్ఞాన క్రియాత్మకంబై, దేహికి వివిధక్షేత్ర సంతాపంబులం జేయు
చుండు. కావున నిర్మలంబైన మనంబుచేత నాత్మగతి పెదకి, ద్వైత భ్రాంతి
విడిచి, ద్రువం బైన పదవి నొందు మనియె. అప్పుడు నారదుండి ట్లనియె.
ఉపనిషద్గోప్యం బగు నే నిచ్చు మంత్రం బెవ్వఁడేని సప్తరాత్రంబులు పఠియించు,
నతండు సంకర్షణుం డైన భగవంతునిం జూచు. ఎవ్వని పాదమూలంబు సర్వా
శ్రయం బై యుండు, నట్టి శ్రీమన్నారాయణుని పాదంబులు నేవించి, యీ
మోహంబు వదలి యతిశీఘ్రంబున నుత్తమపదంబు సొరుము.

అధ్యాయము — ౧౬

ఇప్పుడి కుక్కుమారునకు, నీకుం బ్రయోజనంబు గలదేని చూడుము. అని
నారదుం డా పుత్రుని కశేబరంబుఁ జూచి, యో జీవుండ! నీకు కుభం బయ్యెడు.
మీ తల్లిదండ్రుల, బంధుజనులం జూచి, వీరల దుఃఖంబు లార్చి, కశేబరంబునందుఁ
బ్రవేశించి, ఆయుశ్శేషంబు ననుభవించి, పితృధీనం బైన రాజ్యాసనంబునఁ
గూర్చుండుము. అనిన న బ్బాలుం డి ట్లనియె.

460

తే. కర్మవశమున నెందు సుఖంబు లేక
దేవ తిర్య జ్ఞు యోమలఁ దిరుగు నాకు
వెలయ నే జన్మమందునో వీరు తల్లి
దండ్రు లె నారు? చెప్పవే! తాపసేంద్ర !

461

1. దృశ్యమానా వినాశేన న దృశ్యంలే మనోభవాః (15.28.)

తే. బాంధవ జ్ఞాతి సుతులును బగతు లాత్మ
పరు లుదాసీన మధ్యస్థ వర్గములును
సరవిఁ గనుచుందు రొక్కొక్క జన్మమునను
నెఱయఁ బ్రాణికి నొకవావి నిజము దలదె?

462

తే. రత్నములు హేమములు ననురాగలీల
సమృకంబుల నీవల నావ లైన
భంగి నరులందు జీవుండు ప్రాప్తుఁ డగుచు
నెలమిఁ దిరుగుచు నుండు దా నెందుఁ జెడఁడు.

463

సీ. ఒక్కఁ డై నిత్యుఁ డై, యెక్కడఁ గడలేక సొరిది జన్మాదుల శూన్యుఁ డగుచు
సర్వంబునం దుండి సర్వంబుఁ దనయందు నుండంగ సర్వాశ్రయం దనంగ
సూక్ష్మ మై స్థూల మై సూక్ష్మాదికములకు సామ్య మై స్వప్రకాశమున వెలిఁగి
యఖిలంబుఁ జూచుచు నఖిలప్రభావుఁ డై యఖిలంబుఁ దనయందు నడఁచికొనుచు

తే. నాత్మ మాయాగుణంబుల నాత్మమయము
గాఁగ విశ్వంబు దనస్పష్టి ¹ఘనతఁ జెందఁ
జేయుచుండును సర్వసంజీవనుండు
రమణ విశ్వాత్ముఁ డైన నారాయణుండు.

464

క. ²పతు లెవ్వరు? సతు లెవ్వరు?, సుతు లెవ్వరు? మిత్ర శత్రు సుజనప్రియ సం
గతు లెవ్వరు? సర్వాత్మక, గతుఁ డై గుణసాక్షి యైన ఘనుఁ డొక్కనికి.

—: చిత్రకేతుండు తప మాచరించి భగవత్ప్రసాదంబు నొందుట :—

వ. మఱియు, సుఖదుఃఖంబులం బొందక, సర్వోదాసీనుం డై, పరమాత్మ యై
యుండు న ప్పరమేశ్వర రూపుండ నైన నాకును, మీకు నెక్కడి సంబంధంబు?
మీకు దుఃఖంబునకుం బనిలేదు. అని పలికి, యజీవుండు వోయినం, జిత్రకేతుండును,
బంధువులు నతి విస్మిత చిత్తులై, శోకంబులు విడిచి, మోహంబులం బాసి
యమునా నదియందు న క్కుమారునకు నుత్తరకర్మంబులు నిర్వర్తించిరి. చిత్ర
కేతుండు ³గాఢపంకంబునం బడిన యేనుంగునుంబోలె గృహాంధకాశంబు వెడలి,
కాళిందీనదికిం బోయి, యందు విధిపూర్వకంబుగఁ గృతస్నానం డై మోనంబు
తోడ నారదునకు నమస్కరించిన, నతండు ప్రసన్నుం డై, భగవన్మంత్రంబు

1. ఘటన నొంద (చ. త. జ. డ. బ.) 2. సతులెవ్వరు సుతులెవ్వరు పతులెవ్వరు మిత్ర శత్రు
బంధు ప్రియ సం (క. చ. ట. త. బ.) 3. బాలహంతలైన రాజభామినులు బ్రాహ్మణ ముఖంబున
నబ్బాలహత్య నివారణంబుగా నొక్క వ్రతంబు నల్పుచుండి రనంతరంబ (చ. త. డ. బ.)

విధిపూర్వకంగా నతనికి నుపదేశించి, యంగిరసుతోడం గూడి, బ్రహ్మలోకంబు నకుం జనియె. చిత్రకేతుండును, నారదోపదేశమార్గంబున నిరాహారం దై, సమాధినియతుం దై, నారాయణరూపం బైన విద్య నారాధించి, సప్తరా త్రాంతంబున నప్రతిహతం బైన విద్యాధరాధిపత్యంబును, భాస్వ ద్రత్న దివ్య విమానంబును, నారాయణానుగ్రహంబునఁ బొంది, మనోగమనంబునఁ జరియింపుచుండఁ గొన్ని దినంబులకు నొక్కచోట.

466

సీ. తార హార పటీర ధవళదేహమువాని రమణీయ నీలాంబరంబువాని
మణికిరీట స్ఫుర న్మస్తకంబులవానిఁ గంకణ కేయార²కములవానిఁ
గర్భరమయ దీప్త కటిసూత్రములవానిఁ దరళ యజ్ఞోపవీతములవాని
నతి సుప్రసన్న వక్త్రాంబుజంబులవానిఁ దరుణ వివృత్త నేత్రములవాని

ఆ. సిద్ధమంశలంబు నేవింపఁ బుణ్యప్ర
సిద్ధి వెలసినట్టి యిద్ధచరితుఁ
బద్మలోచనునకుఁ బాదపీఠం బైన
ఘనునిఁ బన్నగేంద్రుఁ గాంచె నతఁడు.

467

అ. కన్నమాత్ర నతఁడు కల్మషంబులఁ బాసి
విమలచిత్తుఁ డగుచు విశదభక్తి
నిట్టిరోమములకుఁ బట్టగు చానంద
బాష్పనేత్రుఁ డగుచుఁ బ్రణతి నేనె.

468

క. సంతోషాశ్రులచేత న, నంతునిఁ బరిషిక్తుఁ జేసి యతఁడు ప్రమోదం
బెంతయు నరికట్టిన నొక, కొంతయుఁ బలుకంగలేక కొండొక వడికిఁ.

469

చ. మది నొకయింత మాత్రము సమంబుగఁ జేయుచు బాహ్యవర్తనం
గదిసిన యింద్రియంబుల నొకింతకుఁ దెచ్చి ³మనంబు వాక్కునుం
గుదురుగఁ ద్రోచి తత్త్వమునఁ గూర్చుచు ⁴సాత్త్వత విగ్రహంబు నా
సదయుఁ బ్రశాంత లోకగురు సన్నుతిఁ జేయఁ దొడంగె నిమ్ములఁ.

470

క. అజితుఁడ వై భక్తులచే, విజితుఁడ వై నాఁడ విపుడు వేడుక వారు
విజితులు నీచేఁ గోర్కులు, భజియింపనివారు నిన్నుఁ బడయుటను హరి!

471

1. త్రిజగంబులఁ జరించుచుండ (తం. వా.) “జగము దేవదేవస్య శేషస్య చరణాంతికమ్.”

(మూ. 16-29) 2. కరము (హ. తం. వా.) 3. వచోవిలాసము (క. చ. ట. జ. బ.)

4. శాశ్వత (హ. తం. వా.)

- ఉ. నీ విభవంబు లీ జగము నిండుట యుండుట నాశ మొందుటల్
నీ విమలాంసజాలములు నెమ్మి జగంబు సృజించువార లో
దేవ ! భవద్గుణాంబుధుల తీరముఁ గానక యీశ ! బుద్ధితో
వావిరిఁ జర్చ నేయుదురు వారికి వారలు దొడ్డవార లై. 472
- క. పరమాణువు మొదలుగఁ గొని, పరమము తుది గాఁగ మధ్య పరికీర్తనచే
స్థిరుఁడవు ¹త్రయీవిదుఁడ వై, ²సరి సత్త్వా ద్యంత మధ్య సద్భ్రువగతి వై. 473
- తే. ఉర్వి మొదలగు నేడు నొండొంటికంటె
³దశగుణాధికమై యుండు దాని నండ
⁴కోశమందు రజాండంబు కోటు లెవని
యందు నణుమాత్ర మగు ! ననంతాఖ్యుఁ డతఁడు. 474
- వ. మఱియు నొకనొకచోట విషయతృప్తాపరు లైన నరపశువులు పరతత్త్వంబు
వైన నిన్ను మాని, యైశ్వర్యకాములై తక్కిన దేవతలం భజించుదురు.
వా రిచ్చు సంపదలు రాజకులంబునుం బోలె వారలం గూడి నాశంబునం బొందు
చుండు. విషయకాములైనను నిన్ను నేవించినవారు, వేచిన విత్తనంబునుం
బోలె, దేహాంతరోత్పత్తి వొందకుండుదురు.* (నిర్గుణుండ వైజ్ఞానవిజ్ఞానరూపంబు
నొందియున్న నిన్ను గుణసమేతునిఁగా నజ్ఞానులు భావించుదురు.) నీ భజనం బే
రూపున నైన మోక్షంబు ప్రసాదించు. జితమతి వైన నీవు భాగవతధర్మం బే
ప్రకారంబున నిర్ణయించితి, వా ప్రకారంబున సర్వోత్కృష్టుండ వైన నిన్ను
ససత్కుమారాదులు మోక్షంబుకొఱకు నేవింపుచున్నారు. ఈ భాగవతధర్మంబు
నందు జ్ఞానహీనుం డొకండును లేడు. అన్య కామ్యధర్మంబులందు విషమబుద్ధి
చేత నేను, నాకు, నీకు, నని ⁵వచింపుచున్నవాఁ డధర్మనిరతుం డై
క్షయింపుచుండు. స్థావర జంగమ ప్రాణీసమూహంబునందు సమం బైన భాగవత
ధర్మంబుల వర్తింపుచున్న మనుజునికి భవద్ధర్మనంబు వలనఁ బాపంబు క్షయిం
చుట యేమి చిత్రంబు? ఇప్పుడు భవత్పాదావలోకనంబున నిరస్తాశయమలుండ
నైతి. మూడుండ నైన నాకుఁ బూర్వకాలంబున నారదుం డనుగ్రహించి, భగవ
ద్ధర్మంబు దయసేసె. అది నేఁడు నాకు వరదుండ వైన నీ కతంబున దృష్టం
బయ్యె. ఖిద్యోతంబులచేత సూర్యుండు గోచరుండు గాని మాడ్కి, జగదాత్మకుండ
వైన నీ మహత్త్వంబు మనుజులచేత నాచరింపఁబడి. ప్రసిద్ధం బైనది కాదు.

1. ద్రిగుణహరుండవు (హ) 2. సరసత్త్వాద్యంత మధ్య సర్వసుగతివై (హ) సరి... మధ్య సదృశ
గతుఁడవై (హ) 3. దశగుణాధిక మయ్యుండు దాననంద (హ) 4. నాశమొందెడు నాయశ
కోటులెన్న (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 5. రచియింపబడుచున్న (ట.త.)

ఉత్పత్తి స్థితి లయకారుడ వై భగవంతుండ వైన నీకు నమస్కరించెద. అని మఱియును. 475

తే. అరయ బ్రహ్మాదు లెవ్వని ననునయిచి
భక్తియుక్తుల ¹మనమునఁ బ్రస్తుతింతు
రవని యెవ్వని తలమీఁద నావగింజఁ
బోలు నా వేయిశిరముల భోగిఁ గొల్తు. 476

క. ఈ విధమున వినుతింపఁగ, నా విద్యాధరుల భర్త కనియె ననంతుం
డో విమలబుద్ధి! నీదగు, ధీ విభవంబునకు మెచ్చితిం బ్రియమారన్. 477

ఆ. అరయ నారదుండు సంగిరసుండును
తత్త్వ మొసఁగినారు దానికతన
నన్నుఁ జూడఁ గలిగె నాభక్తి మదిఁ గల్గె
నాపథంబు నీకు నమ్మఁ గలిగె. 478

సీ. పూని నా రూపంబు భూతజాలంబులు ²భూతభావనుఁ డని పొందుపడఁగ
బ్రహ్మాంబు మఱియు శబ్ద బ్రహ్మమును శాశ్వతం బైన తనువులు దగిలె నాకు
సఖిల లోకంబులు ననుగతం బై యుండు లోకంబు నాయందు జోకఁజెందు
సుఖయంబు నాయందు సఖిగతం బై యుండు ³సఖిలీనమగుదు నయ్యుభయమందు

తే. వెలయ నిద్రించువాఁ డాత్మ విశ్వమెల్లఁ
జూచి మేల్కొంచి తానొక్క చోటువాని
గా వివేకించుమాడ్కి నీ ⁴జీవుఁ డీశ
మాయ దిగనాడి పరమ ధర్మంబుఁ దెలియు. 479

ఆ. నిద్ర వోవు వేళ నిరతుడై దేహి తా
నెట్టి గుణముచేత నింద్రియములఁ
గడచినట్టి సుఖముఁ గను నట్టి బ్రహ్మాంబుఁ
కడిమిమెఱయ నన్నుఁగా నెఱుంగు. 480

తే. స్వప్నమందు నెట్లు సంచార మొనరించు
మేలుకాంచి దృష్ట ⁵మెల్ల నెఱుంగు
సుఖయ మెఱుంగు నట్టి యుత్తమజ్ఞానంబు
తత్త్వ మట్టి దైన తలఁపు నేను. 481

1. భయమున (క. బ.) 2. భూతభావనుఁడని (హ) 3. సఖి లీనమయ్యె (హ) 4. జీవితేశ
(తం. వా.) జీవదేశ (వా) 5. మోలి (తం. వా.)

సీ. అరయంగ నెవ్వని కలవి గానట్టి యీ నలలిత మానుషజాతిఁ బుట్టి
యాత్మతత్త్వజ్ఞాన హతుఁ డైనవానికిఁ గలుగునే? యందు సుఖం బొకింత
వెలయఁ బ్రవృత్తి నివృత్తి మార్గంబుల సుఖమును దుఃఖంబు సొరిదిఁ దెలిసి
పనిచెడి సంకల్ప ఫలమూలమునఁ బాటి కడు సుఖదుఃఖ మోక్షములకొఱకు

ఆ. †దంపతి క్రియామతంబు దగిలి వర్తింతురు
దాన మోక్ష మేల దక్కియుండు?
నఖిల దుఃఖహేతు వైన యీ కర్మంబు
నెఱిఁగి నన్నుఁ 1దలఁప రిచ్చలోన.

482

ప. మఱియు విజ్ఞానాభిమానులైన మనుష్యులకు నతిసూక్ష్మం బైన *యాత్మ
గతిని స్థానత్రయ విలక్షణం బైన చతుర్థాంశంబు నెఱింగి యైహికాముష్మిక
విషయంబులచేతను, వివేకబలంబుచేతను, నిర్ముక్తుం డై, జ్ఞాన విజ్ఞాన సంతృప్తుం
డైన పురుషుండు నా భక్తుం డగు. ఈ విధంబు గలవారలు, యోగ నైపుణ
బుద్ధి గలవారలు నై, స్వార్థం బైన యాత్మచేతం బరమాత్మను దెలియు
చుందురు. నీవు నీ క్రమంబున మద్భక్తి శ్రద్ధాపరుండ వై విజ్ఞానసంపన్నుం
డైన వాక్కులచేత నన్ను స్తోత్రంబు చేసి ముక్తుండ వైతివి. అని, యా శేష
భగవంతుండు విద్యాధరపతి యైన చిత్రకేతుం బలికి, యతని కదృక్కుం డై

అధ్యాయము - ౧౭

పోయె. ఏదిక్కున సర్వాత్మకుం డైన యనంతుం డంతర్ధానంబు నొందె, నా
దిక్కునకు విద్యాధరభర్త నమస్కరించి, గగనచరుండై చని, లక్షల సంఖ్య
లైన దివ్యవర్షంబు లవ్యాహత బలేంద్రియుం డై, పరమ 2యోగి పురుషులును
దివ్యముసింద్ర సిద్ధ చారణ గంధర్వులును, 3వినుతి సేయం గుల కైల ద్రోణు
లను, రమ్య ప్రదేశంబులను, సకల సిద్ధ ప్రదేశంబులను, వినోదింపుచు, శ్రీ
నారాయణ దత్తం బగు దివ్యవిమానంబునందుఁ జరియింపుచు నుండె. 483

శా. అడించుకా హరి దివ్యనాటక గుణవ్యాపార నృత్యంబులం
బాడించుం జలజాతనేత్ర బిరుద ప్రఖ్యాత గీతంబులం
గూడించుకా సతతంబు జిహ్వల తుదికా గోవింద నామావళుల్
క్రీడం గిన్నర యక్షకామినులచేఁ గృష్ణార్చిత స్వాంతుఁ డై.

484

† “కుర్వాతే దంపతి క్రియాః” (16-60) 1. వదల రిచ్చలోన (చ. బ.) * “ఆత్మనశ్చ
గతిం సూక్ష్మాం స్థానత్రయ విలక్షణామ్” (తురియామ్) 16-61. ఆత్మగతి నిజస్థాన త్రయవిలక్షణం
బునఁ జతుర్థాంశంబు నెఱింగి (తం. వా.) 2. యోగింద్ర పురుషులును (హ) 3. వినుతి సేయంగల
కైల ద్రోణులను (హ) కులద్రోణాది కైలంబులను (తం. వా.); “కులావళేంద్ర ద్రోణిషు” (17-3)

సీ. వాసిండు నాత్మలో వైష్ణవజ్ఞానంబు నాశించు భాగవతార్చనంబు
భూషించు నే ప్రొద్దుఁ బుందరీకాక్షని భాషించు హరికథాప్రాధి మెఱసి
ఘోషించు హరినామ గుణనికాయంబులు పోషించు పరతత్త్వబోధ మరసి
నేవించు శ్రీకృష్ణ సేవకనికరంబు సుఖమునఁ జేయు నీకునకు బలులు

తే. పాడుఁ బాడించు వై కుంతభర్త నటన
రూపవర్తన గుణనామ దీపితోరు
గీతజాత ప్రబంధ సంగీత విధులఁ
గేశవప్రీతిగాఁ జిత్రకేతుఁ డెపుడు.

485

విద్యాధరాధిపతి యగు చిత్రకేతుం డీశ్వరధిక్కారంబున గౌరిచే శాప మొందుట.

మ. హరిఁ గీర్తింపుచు నల్లనల్ల మదిలో నట్టాక్ష¹ నేవింపుచుం
బరమానందము నొందుచుఁ జగములఁ బ్రఖ్యాతి వర్తింపుచుఁ
సురరాజోపమమూర్తి యక్షగణముల్ సొంపార విద్యాధరా
ప్పరసల్ గొల్వఁగఁ బాడఁగా నితగిరి ప్రాతంబున న్నేగుచుఁ,

486

శా. ఆ విద్యాధరభర్త గాంచె హర నీహారామృతాహాసముఁ
శ్రీవిభ్రాజితముఁ నిరస్త గిరిజానేవాగతాయాసముఁ
దేవానీకవికాసముఁ శుభ మహాదేవాంఘ్రి సంవాసముఁ
భూ విఖ్యాత విలాసముం ద్రిభువనీభూతంబుఁ గైలాసముఁ.

487

క. ఆ రజతభూధరంబున, నీరేజభవామరాది నికరము గొల్వఁ
సేవోలగమున నుండిన, గౌరీయుతుఁ డైన హరునిఁ గనియె నరేంద్రా!

488

సీ. తన నిజరూప మింతం తని తెలియక వాదంబు² సేసెడి వేదరవము
గరుణావలోకనా కౌండిత్యులై యున్న బ్రహ్మాది సనక³ సంప్రణతి రవము
సార శివానంద సల్లాసముల నొప్పు ప్రమథగణాళి యార్పటరవంబు
డమరు మృదంగాది డమడమ ధ్వనితోడి పటు భృంగి నాట్య విస్ఫార రవము

తే. మానుగాఁ జూమరలు వీచు మాతృకాది
కామినీజన మహిత కంకణ రవంబు
మెండుఁ జెలఁగంగఁ గన్నులపండు వయ్యెఁ
గొండరా చూలి పెనిమిటి నిండు కొల్వె.

489

1. నీక్షింపుచుఁ (త) + 'తనదగు' అనుట యుచితము 2. సేసెడు (తం.) 3. సంప్రణతి రవము (తం. వా.)

వ. ఇట్లు బ్రహ్మాది సురనికర నేవితం దై యూరుపీఠంబున నున్న భవానిఁ గొఁగిటం జేర్చికొని, యొడ్డోలగంబున నున్న పరమేశ్వరుం జూచి, చిత్రకేతుండు పరపక నగి య ద్దేవి వినుచుండ ని ట్లనియె.

490

సీ. కొమ రొప్పుగా లోకగురుఁడును గడలేని ధర్మస్వరూపంబుఁ దాన యగుచు జడలు ధరియించియు సరిలేని తపమునఁ బొడ వైన యీ యోగిపుంగవులును బ్రహ్మవాదులుఁ గొల్వ భాసిల్లు కొల్వలతో మిథునరూపంబున మెలఁత తోడఁ బ్రాకృతుండును బోలె బద్ధానురాగుఁ దై లాలితుం డయ్యె ¹నిర్లజ్జత నిట

ఆ. నకట! ప్రకృతిపురుషుఁ డైనఁ దా నేకాంత

²మందు సతులతోడ నలరుఁ గాని

యిట్లు ధర్మసభల నింతులతోఁ గూడి

పరిధవింపఁ ³దగదు భ్రాంతి నొంది.

491

క. అన విని సర్వేశ్వరుఁ డా, తని నేమియు ననక నవ్వెఁ ద త్సభవారుం గనుఁగొని యూరక యుండిరి, మనుజేశ్వర! యీశు ధైర్యమహి మెట్టిదియో!

వ. ఇట్లు తన పూర్వకర్మవిశేషంబున నింద్రియజయుండ నని పుట్టిన యహంకారం బున జగద్గురువు బెక్కు ప్రల్లదంబు లాడుచున్న చిత్రకేతుం జూచి, భవాని యి ట్లనియె.

493

క. మముబోఁటి లజ్జ లుడిగిన, కుమతులకుం గ ర్త యగుచుఁ గోపింపంగా నమితాజ్ఞా నిపుణుం డగు, శమనుండా? నేఁడు వీఁడు జగముల కెల్లఁ. 494

క. భృగు నారద కపిలాదులు, నిగమాంతజ్ఞులును యోగనిర్ణయ నిపుణుల్ త్రిగుణాతీతు మహేశ్వరు, నగ రెన్నఁడు వారు ధర్మనయ మెఱుఁగరాకో? 495

సీ. ఎవ్వని పదపద్మ మింద్రాది విబుధుల చూడఁగ పంక్తుల నీడ చూచు నెవ్వని తత్త్వం బ దెనయంగ బ్రహ్మాది యోగి మానసపంక్తి నోలలాడు నెవ్వని రూపంబు నేర్పాటు గానక వేదంబు లందంద వాద మడుచు నెవ్వని కారుణ్య మీ లోకముల నెల్ల దనిపి యెంతయు ధన్యతమముఁ జేయు

తే. నట్టి సర్వేశు పాపసంహారు భీరు

శాశ్వతైశ్వర్య నాత్మసంసారు నీకు

నెగ్గు వల్కిన పాపాత్ముఁ డెల్ల భంగి

దండనార్హుండు గా కెట్లు తలఁగఁ గలఁడు?

496

1. నిర్లజ్జతోడ (హ) 2. సీమసతులతోడ జెలగుగాక (క. చ. ట. డ. బ.) 3. వలదు (హ) తేడు (తం. వా.)

తే. నిఖిల లోకాశ్రయంబు నన్నిహిత సుఖము

సకల భద్రైక మూలంబు సాధుసేవ్య

మైన కంజాక్షు పాదపద్మార్చనంబు

ననుచరింపంగ ఖలుఁడు వీఁ డద్భుఁ డగునె ?

497

వ. కావున నోరి దురాత్మక ! యీ పాపంబునం బాపస్వరూపం బైన రాక్షస యోనిం బుట్టుము. అని శపియించి, యంతనుండి మహాత్ములకు నవజ్జ నేయకుము. అని పల్కినఁ. జిత్రకేతుండు విమానంబు డిగ్గివచ్చి, యద్దేవికిం దండప్రణామంబు లాచరించి, కరకమలంబులు దోయిలించి, యిట్లనియె. ఓ జగన్మాత ! భవ చ్ఛాపవాక్యంబు లట్ల కైకొంటి. ప్రాచీన కర్మంబులం బ్రాప్తం బైన సంసార చక్రంబుచేత నజ్ఞాన మోహితు లై తిరుగుచున్న జంతువులకు సుఖదుఃఖంబులు నై జంబు లై ప్రవర్తిల్లుచుండు. ఇందులకుఁ బరతంత్రు లైనవా రాత్మ సుఖ దుఃఖంబులకు నెవ్వరు కర్తలు ? ఈ గుణంబుల నిమిత్త మై శాపానుగ్రహం బులును, స్వర్గనరకంబులును, సుఖదుఃఖంబులును, సమంబులు. భగవంతుం డొక్కఁడు దనమాయచేత జగంబులు సృజియింపుచుండు. వారివారికి ¹బద్ధాను రాగంబులు గలుగఁ జేయుచు, దాను వానికి లోనుగాక ²నిష్కళం డై యుండు. ఈ విధంబునఁ బుట్టుచున్న నరునకుం బత్ని బంధు శత్రు మిత్రోదా సీనంబు లెక్కడివి? వారివారి కర్మవశంబునం బరమేశ్వరుండు కల్పించుచుండు. సర్వసముం డై యుండు న ప్పరమేశ్వరునకు సుఖదుఃఖంబులచేత రాగంబు లేదు. రాగానుబంధం బైన రోషంబును లేదు. అతని మాయాగుణ విసర్గంబు జంతువులకు సుఖదుఃఖంబులను, బంధమోక్షంబులం గల్పించుచుండు. కావున నీకు నమస్కరింపుచున్న నన్ను ననుగ్రహింపుము. శాపభయ శంకితుండం గాను. జగన్మాత వైన నిన్నుఁ బలికిన దోషంబునకు శంకింపుచున్న వాడ. అని దండ ప్రణామంబు లాచరించి, పార్వతీపరమేశ్వరులం బ్రసన్నులం జేసి, తన విమానం బెక్కి చనియె. అప్పుడు పరమేశ్వరుండు బ్రహ్మాది దేవర్షి దైత్య దానవ ప్రమథ గణంబులు వినుచుండఁ బార్వతికి నిట్లనియె. నీకు నిప్పుడు దృష్టం బయ్యెఁ గదా నారాయణ దాస దాసానుచరుల నిస్పృహభావంబు ! హరితుల్యార్థ దర్శను లై నిస్పృహ లైన భాగవతులకు స్వర్గాపవర్గ నరక భేదభావంబులు లేవు. ప్రాణులకు దేహ సంయోగంబువలన నారాయణలీలంజేసి యుండి ద్వంద్వాది సుఖదుఃఖంబు లాత్మయందు నజ్ఞానంబునం భేదంబు నేయంబడియె.

1. బంధాదిరాగంబులు (తం. వా.) “బంధంచ మోక్షంచ” (18-22) 2. నిష్కళుంకై యుండు (హ); నిష్కళంతుండై యుండు (తం) మా. “నిష్కళః” (18-22)

ఇట్టి విపర్యయంబులు భగవంతుం డైన వాసుదేవుని భక్తిగలవారిం జెందవు.
మఱియును, 498

ఉ. నేనుఁ గుమార నారదులు నీరజగర్భుఁడు దేవసంఘముల్
మానిత యోగివర్య ముని¹మండలి మున్నగు వార మెల్ల నా
దానవ విద్విదండ † జనితంబుల మయ్యుఁ దదీయ తత్త్వముం
గానఁగనేర మీశ ఘనగర్వమునం దలపోసి చూచుచున్. 499

క. అతనికినిఁ బ్రియుఁ డప్రియుఁ, దేతెఱఁగున లేడు నఖిల మెల్లను దా నై
భూతముల కాత్మ యగుటయు, భూతప్రియుఁ డొక్క డాదిపురుషుఁడు తన్నీ !

ఆ. అరయఁ జిత్రకేతుఁ డతిశాంతుఁ డతిలోక
సముఁడు విష్ణుభక్తి సంగతుండు
నితని నేమిచెప్ప ? నీకుండ నగు నేను
నువిద యచ్యుతప్రియుండఁ జుమ్మి ! 501

క. కావున భగవద్భక్తుల, భావమునకు విస్మయంబు పనిలేదు మహా
ధీవిభవ శాంతచిత్తులు. పావన పరతత్త్వ నిపుణ భవ్యులు వారల్. 502

వ. అనిన విని యద్రినందన విస్మయంబు మాని, శాంతచిత్త యయ్యె. అట్లు పరమ
భాగవతుం డైన చిత్రకేతుం డ ద్వేషికిం బ్రతిశాపం బియ్య సమర్థుం డయ్యును.
మరల శపింపక యతి శాంతరూపంబునఁ ద చ్ఛాపంబు శిరంబున ధరియించె.
ఇట్లు సాధులక్షణంబులు నారాయణపరాయణులైన వారలకుంగాక యొరులకుం
గలుగనేర్చునే ? ఇపుడు శాపహతుం డైన చిత్రకేతుండు త్వష్ట నేయు యజ్ఞం
బున దక్షిణాగ్నియందు దానవయోనిం బుట్టి, వృత్రాసురుం డన విఖ్యాతుం డైన
భగవద్ జ్ఞానపరిణతుం డయ్యె. కావున, 503

సీ. నరనాథ ! యీ వృత్రునకు రాక్షసాకృతి గలిగిన యీ పూర్వకారణంబు
చిరపుణ్యుఁ డైనట్టి చిత్రకేతు మహానుభావంబు భక్తితోఁ బరఁగ విన్నఁ
జదివిన వారికి సకల దుష్కర్మముల్ శిథిలంబు లగుచును జెదరిపోవు
సకల వైభవములు సమకూరుఁ దమయంత తొల్కాడు కోర్కులతోడఁ గూడి

ఆ. నిర్మలాత్మ లగుచు నిత్య సత్య జ్ఞాన
నిరతు లగుచు విగత దురితు లగుచు
బంధు మిత్ర పుత్ర పౌత్రాదులను గూడి
యనుభవింపుచుండు రధిక ²ఫలము. 504

1. మండల మిట్లగు (హ) † జనితాత్మలమయ్య (కొన్ని వ్రా. ప్ర.) 2. సుఖము (తం.వా.)

అధ్యాయము - ౧౮

—: సవితృవంశాది ప్రవచనకథ :—

సీ. వినవయ్య! నరనాథ! విశదంబుగాఁ ద్వష్టృ వంశంబు నెప్పితి వాని వెనుక
 *సవితృండు పృథ్వియు సావిత్రి వ్యాహృతి యను భార్యలందు నింపారు వేడ్త
 నగ్నిహోత్రంబుల నరయంగఁ బశు సోమ పంచయజ్ఞంబులఁ బరఁగఁ గనియె
 భగుండు సిద్ధిక యను భార్యకు ¹మహిమానుఁ బ్రభువును విభునిఁ దాఁ బడసె
 ముపురఁ

తే. దనయ నొకతెఁ గాంచెఁ ద దనంతరమున నా
 తరళనేత్ర ²సద్రవ్యతైకదామ
 పుణ్యశీల సుగుణపూరిత చారిత్ర
 యఖిలలోక పూజ్య యాశిషాఖ్య.

505

వ. మఱియు ధాతకుఁ † (గల కుహూ సిసీవాలీ రా కానుమతు లనియెడు నలుపురు
 భార్యలలోఁ గుహూదేవి) సాయ మను సుతునిఁ గాంచె. సిసీవాలి దర్మాఖ్యునిఁ
 బడసె. రాక ప్రాతరాఖ్యునిఁ గాంచె. అనుమతి పూర్ణిమాఖ్యునిఁ గనె. విధాత
 క్రియ యను భార్యయందు నగ్ని పురీష్యాదులం గనియె. వరుణునకు జర్షణి
 యను భార్యయందుఁ బూర్వకాలంబున బ్రహ్మపుత్రుం డైన భృగువును,
 వల్మీకంబునం జనించిన వాల్మీకియు నుదయించిరి. మిత్రావరుణులకు నూర్వశి
 సన్నిధియందు రేతఉద్గమం బైన, నదియుఁ గుంభంబునం బ్రవేశింపఁజేయ, నందు
 నగస్త్యుండును, వసిష్ఠుండును జనియించిరి. ప్రత్యేకంబ మిత్రునకు రేవతియందు
 సుత్స్నగ్గసంభవు లైన యరిష్టయు, పిష్పలుండు ననువారలు జనియించిరి. శక్రునకు
 పౌలోమియందు జయంత, ఋషభ, విదుషు లన ముగ్గురు పుట్టిరి. వామనుం
 డైన యురుక్రమదేవునకుఁ గీర్తి యను భార్యయందు బృహచ్చోకుండు పుట్టె.
 ఆ బృహచ్చోకునకు సౌభగాదులు పుట్టిరి. మఱియు మహానుభావుం డైన కశ్యప
 ప్రజాపతికి నదితియందు శ్రీనారాయణుం దవతరించిన ప్రకారంబు వెనుక
 వివరించెద. దితిసుతు లైన దైతేయుల వంశంబు నెప్పెద. ఆ దైతేయవంశమం

*“పృథ్విస్తు పత్నీ సవితూః సావిత్రిం వ్యాహృతి త్రయం అగ్నిహోత్రం. పశుం సోమ చాతుర్మా
 స్యాః మహామథాన్.” (18-1) 1. మహిమానుభావుల విభవులఁ దాఁబడసె (హ. తం. వా.); మహి
 మాను ప్రభవ విభవ (ట) “మహిమానం విభుం ప్రభుమ్” అని మూలము (18-2). మూలము నను
 సరించియు ‘ట’ పాఠమును బట్టియు పూర్వపాఠము సవరింపఁ బడినది. 2. సద్రవత స్వధామ (తం.వా.)

† తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

దై నను ప్రహ్లాదబలులు పరమభాగవతులై, దైత్య దానవ వందితులై వెలసిరి.
దితి కొడుకులు హిరణ్యకశిపు, హిరణ్యాక్షులనఁ బ్రసిద్ధి నొందిరి. అందు హిరణ్య
కశిపునకు జంభాసుర తనయ యైన దత్తకుఁ బ్రహ్లాద, అనుహ్లాద, సంహ్లాద, హ్లాదు
లను నలుగురు కొడుకులును, సింహికయను కన్యకయుం జన్మించిరి. ఆ సింహికకు
రాహువు జనియించె. ఆ రాహువు శిరం బమ్మతపానంబు సేయ హరి దన
చక్రంబునం ద్రుంచె. సంహ్లాదునకు గతి యను భార్యయందు పంచజనుండు
పుత్రు. హ్లాదునకు దమని యను భార్యయందు వాతాపీల్వలులు పుట్టిరి. వారల
నగస్తుండు భక్షించె. అనుహ్లాదునకు నూర్మి యను భార్యయందు బాష్కల,
మహిషులు గలిగిరి. ప్రహ్లాదునకు దేవి యను భార్యయందు విరోచనుండు పుత్రు.
అతనికి బలి జన్మించె. ఆ బలికి నశన యను భార్యయందు బాణుండు జ్యేష్ఠుం
డుగా నూర్గురు కొడుకులు పుట్టిరి. ఆ బలిప్రభావంబు వెనుక వివరించెద.
బాణాసురుండు పరమేశ్వరు నారాధించి, ప్రమథగణంబులకు ముఖ్యుం డయ్యె.
మఱియు నా దితిసంతానంబు లగు మరుత్తు లేకోన పంచాశ త్స్వంశ్యగలవార
లందఱు ననవత్కు లై యింద్రుతోఁగూడి, దేవత్వంబు నొందిరి. అనిన వివి
పరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయోగీంద్రున కిట్లనియె.

506

ఆ. ఏమి కారణమున నింద్రున కీ మరు
1 చ్చయము లాప్తు లగుచు శాంతి నొంది?
రరయఁ ద త్సమాను లగుచు వర్తించిరి?
దీని వినఁగవలయుఁ దెలుపవయ్య!

507

వ. అనిన శుకుం డిట్లనియె.

508

సీ. నరనాథ! విను తన నందను లందఱు నమరేంద్రుచే హతు లగుచునుండఁ
గోప శోకంబులఁ గ్రుశ్శుచుఁ దనలోన మండుచు దితి చాల మఱుఁగఁదొడఁగె
భ్రాతృ²హంతకు నతిపాతకు నింద్రునిఁ జంపక నా కేల సొంపుగలుఁగు?
వీని భస్మము సేయవారిఁ గా నొక సుతుఁ బడనెద నని చాల భర్తఁ గోరి

ఆ. ప్రియము నేయఁ దొడఁగెఁ బెక్కు భావంబుల
భాషణముల నధిక పోషణముల
భక్తియుక్తిచేతఁ బరిచర్య గతిచేత
నుతులచేత నతుల రతులచేత.

509

1. చయము లాప్తమగుచు శాంతి నొంది యరయఁ దత్సమాను మగుచు వర్తించెను (తం)

2. హతుకు (వా)

చ. కలికి కటాక్ష వీక్షణ వికారములక హృదయానురాగ సం
కలిత విశేష వా జ్యోధుర గర్జనలక లలితాననేందుమం
డల పరిశోభితామృత విడంబిత సస్మిత సుప్రసన్నతా
పల రుచిర ప్రదానముల భామిని భర్తమనంబు లోగొనెక.

510

తే. అఖిల మెఱిగిన కళ్యపు నంతవాని
హితవు తలకెక్కు రతుల సంగతులచేత
నవకుఁ గావించె వ్రేల్చిడి నజ్జవదన
పతుల భ్రమియింపనేరని సతులు గలరె?

511

క. ఏతలఁ పెఱుఁగక నిలిచిన, భూతంబులఁ జూచి ధాత పురుషుల మనముల్
కిప్రీతి గొలుపంగ యువతీ, వ్రాతంబు సృజించెఁ బతులు వారల కరుదే?

512

ప. ఇట్లు నిజసతిచేత మహాలలితుం డైన కళ్యపప్రజాపతి, యా సతికిం బరమప్రీతుం
డై యిట్లనియె. ఓ తన్వి! నీకుఁ బ్రసన్నుండనైతి. వరంబు గోరుము. ఇచ్చెద.
నాథుండు ప్రసన్నుం డైన శ్రీలకుం గోరిక సంభవించుట కేమి గొఱంత?
సతికిం బతియై దైవంబు. సర్వభూతంబుల మానసంబులకు వాసుదేవుండె భర్త.
నామ రూప కల్పిత లైన సకల దేవతామూర్తులచేతం, బురుషులచేతను భర్తృ
రూపధరుం డైన భగవంతుండు నేవింపఁబడుచుండు. విశేషించి శ్రీలచేతఁ
బతిరూపంబున భజియింపఁబడుచుండు. కావునఁ బతివ్రత లైన సుందరులు
శ్రేయస్కామ లై యేకచిత్తంబున నాత్మేశ్వరుం డైన య ప్పరమేశ్వరుని
భర్తృభావంబున నేవింపుచుండుదురు. ఏనుఁగు నీ కీ భావంబున వరదుండ నైతి.
దుశ్శీల లైన వనితలకుం బొందరాని వరంబు నీ కిచ్చెద. వేడుము. అనిన
కళ్యపునకు దితి యిట్లనియె.

513

అ. వరము గోర నాకు వరదుండ వేనియు
నిండ్రుఁ ద్రుంచునట్టి యిద్ధబలుని
నమితతేజుఁ దనయు నమరత్వ సంప్రాప్తు
నెందుఁ జెడనివాని నిమ్ము నాథ!

514

అ. ఆనవుడు.

515

క. ఉట్టివడునట్టి వర మీ, కట్టిడి న న్నెట్లు వేఁడెఁ! గటకట! యనుచుఁ
మిట్టివడి యతఁడు మదిలోఁ, బుట్టిన తల్లడముతోదఁ బొక్కుచు నుండెక.

515

1. నిలిచెను (హ) 2. యాత్మ (హ) 3. భీతి (తం.వా.) 'పీతి' అను సవరణ 'యయా
పుంసాం మతి ర్హృతా' అను మూలము ననుసరించి. (18. 30.)

చ. ప్రకృతినిఁ గర్మపాశముల బద్ధుఁడ నైతిఁ గదయ్య! నేఁడు నీ
వికట సతీస్వరూపమున వేఁదులు గొల్పిన మాయ నింద్రియా
ధికమతి యైనవాఁడు దన పెంపునఁ జిత్తము వెచ్చపెట్టి పా
తకములఁ గూలకున్నె! నను దైవము నవ్వదె? లోలితాత్ముని॥ 517

సీ. ఖంశశర్కరతోడఁ గలహించు పలుకులు పద్మవిలాస మేర్పలుచు మోము
తుహినాంశ కళితోఁ దులఁదూఁగు చెయ్యలు చెమటఁ గ్రొన్నెత్తురు
నేయు మేను
నిలు వెల్లఁ గరఁగించు నేర్పుల యింపులు పువ్వుల కరుదైన ప్రోదిసేత
తమకంబు పుట్టించు తరితీపు తలఁపులు నెనసిన మదిలోని యిచ్చగింత

ఆ. కలిగి కఱవనున్న కాలాహిపోలికిఁ
జెలఁగుచున్న సతుల చిత్తవృత్తిఁ
దెలియవశమె యెంత ధృతి గలవారికి
నాకె కాదు నిఖిల లోకములకు. 518

ఆ. కోరి సతుల కెల్లఁ గూర్చెద రెవ్వరు
పతుల నైన సుతుల హితుల నైన
బలిమిఁ జేసి యైనఁ బరహస్తమున నైన
హింస నేతు రాత్మహితముకొఱకు. 519

వ. అని చింతించి, దీనికి నేమని ప్రతివాక్యం బిచ్చువాఁడ? మ ద్వచనం బెందు
నమోఘంబు. త్రిలోక పరిపాలనశీలుఁ డైన భిదురపాణి వధార్హుఁడె? ఐనను
దీనికి నైనయది యొకటి కల్పించెద. అని దితిం జూచి, యో తనుమధ్య! నీకు
నట్ల దేవబాంధవుం డైన యింద్రహంత యగు పుత్రుండు గలిగెడు. ఒక్క
సంచత్సరం బీ ప్రతంబు చరియింపుము. దీని ప్రకారంబు వినుము. ఎల్లజీవుల
వలన హింసాభావంబు లేక, యతిధ్వనివాక్యంబు బుడిగి, కోపంబుమాని, యన్య
తంబులు వలుకక, నఖ రోమ చేచ్చదనంబు నేయక, యస్థి కపాలాదు లైన
యమంగళంబుల నంటక, నదీ నద తటాకాదుల నవగాహన స్నానంబు కాని
ఘటోదక కూటోదకంబుల స్నానంబు నేయక, దుర్జన సంభాషణంబులు వర్జించి
కట్టిన కోరయును, ముడిచిన పువ్వులును, గ్రమ్మఱ ధరియింపక, భోజనంబుల
యందు నుచ్చిష్టాన్నంబును, చండికానివేదితాన్నంబును, గీశ శునక మార్జార
కంక క్రిమి పిపీలికాది విదూషితాన్నంబును, సామిషాన్నంబును, వృషలా
హృతాన్నంబును, నను నీ పంచవిధ నిషిద్ధాన్నంబులు వర్జించి, దోయిట

నీళ్ళుద్రావక, యుచ్చిష్ట గాక, సంధ్యాకాలంబుల ముక్తకేశి గాక, మితభాషిణి
యై, యలంకారవిహీన గాక, వెలువలం దిరుగక, పాదప్రక్షళనంబుఁ జేసికొని
కాని శయనింపక, యార్ద్రపాద యై పవ్వళింపక. పశ్చిమ¹శిర స్సయ్యును, నగ్న
యయ్యును, సంధ్యాకాలంబుల నిద్రింపక, నిత్యంబును ధౌత వస్త్రంబులఁ గట్టి,
బుచ్చి యై, సర్వమంగళసంయుక్త యై, ప్రాతఃకాలంబునఁ దూర్పుమొగం బై,
లక్ష్మీనారాయణుల నారాధించి, యావాహ నార్హ్య పాదోపస్పర్శన
సున్నాన వాన ఉపవీత భూషణ పుష్ప ధూప దీ పోపహారా ద్యుపచారంబుల
సర్పించి, హవిశ్శేషంబు గా ద్వాదశాహుతుల వేల్చి, దంకప్రణామంబు లాచ
రించి, భగవన్మంత్రంబును దశవారంబు లనుసంధించి, స్తోత్రంబు చేసి, గంధ
పుష్పాక్షరల ముత్తైదువులం బూజించి, పతిని నేదించి, పుత్రుం గుక్షిగతుం గా
భావించి, యి వివిధంబున మార్గశీర్ష చుద్ధ ప్రతిపదారంభంబుగా నొక్క సంవత్స
రంబు సలిపి, యా ద్వాదశ మాసాంత్యదివసంబున విద్యుత్తంబుగా నుద్యాప
నంబు నేయవలయును. నీ వీ పుంసవనం బనియెడి ప్రతంబు ద్వాదశమాస
పర్యంతం బేమఱక సల్పిన, సీవు కోరిన కుమారుండు గలిగెడు. అనిన దితి యా
ప్రతంబుతోడనె గర్భంబు ధరియించి, ప్రతంబు నలుపుచునుంక, నింద్రుండు
మాత్రభిప్రాయం బెఱింగి, యా యమ్మ నహరహంబును రహస్యంబున నేవిం
పుచు, ప్రతంబునకుం దగిన పుష్ప ఫల సమితుకళ వత్రాంకురంబులు మొదలైన
వస్తు వితతిం ద్రికాలంబులం దెచ్చి యిచ్చుచుఁ, బుంసరీరంబు హరిణీరీం బొంది
యున్న భంగి, ²నా యమ్మ వ్రతభంగంబున కై రాచి, బ్రహ్మ చేయుచు,
నాయమ్మ గర్భంబున ధరియించిన తేజోవిశేషంబునకు ³బెగ్గలింపుచుఁ, గృశిం
పుచు నుండె. అంత నొక్కనాడు.

520

సీ. వామాక్షి యనుదిన వ్రత ధారణోన్నత పరిచర్యవిధులచే బసలి యలసి
యొంటి సంధ్యావేళ నుచ్చిష్ట యై పద ప్రక్షళనాదులఁ జాసి మఱచి
తన కర్మమోహంబు తవిలి నిద్రింపంగ నింద్రుండు చయ్యన నెతరు గాంచి
యోగమాయా బలోద్యుక్తుఁ డై యా యింతి యుదరంబుఁ తొరఁబడి
యుగ్రుఁ డగుచుఁ

1. శిరస్క (తం.వా.) 2. తద్రత భంగంబు (తం.వా.) 3. దిగులు గుడుచుచు (తం)

తే. దివిరి దేదీప్యమాన మై తేజిరిల్లు

నర్భకుని వజ్రధారల నడిచె నేడు

దునుకలుగ వాడు దునిసియుఁ దునుకఁ దునుకఁ

జెడక నొక్కొక్క బాలుఁ డై చెలఁగుచున్న.

521

క. వారేడ్డు రగుచుఁ గుయ్యిడ, †నో రేడ్వకు మనుచుఁ ద్రుంచె నొక్కొక్కని నా
¹శూరుం దేదేసి దునుక, గా రయమున వారు నెడక ఖండితు లయ్యుక. 522

క. ఖండము లన్నియు నందలు, చండాంశు సమప్రకాశ శాశ్వతు లగుచుక
మెండుకొని నిల్చి యని రా, ఖండలునకుఁ గరుణ పుట్టు గతి మదిఁ దోఁపక.

వ. అందలు ముకుళిత కరకమలు లై, నీకుం దోడఁబుట్టువులము. మమ్ము హింసింపం
బనిలేదు. నీకు బారిషదుల మై, మరుద్గణముల మై నిన్ను నేవించెదము. మమ్ము
రక్షింపుము. అనిన నారాయణ ప్రసాదంబునఁ జెనని మరుద్గణంబుల పలుకులకుఁ
గృపాశుం డై, యింద్రుండు వారల సహోదరులుగాఁ గైకొని మఱి హింసింపక
మానె. అశ్వత్థామ శరాగ్నివలన నారాయణ రక్షితుండ వైన సీవునుబోలె,
గులికధారల శకలంబు లైన ²కుమారు లన్ని రూపంబులై, సంవత్సరంబునకు
నొక్కింత కడమగా హరిం బూజించిన నుద్భవించిన వారు గావున, నింద్రుతోడం
గూడ నేకోసపంచాశ ద్వైవత లైన మరుద్గణంబులు దితిగర్భంబు వెలువడిరి.
అంత పితి మేల్కొంచి, యనల ప్రకాశు లై యింద్రుతోడం గూడి వెలుంగు
చున్న కుమారులం జూచి సంతోషించక, యింద్రుం జూచి, నీకు మృత్యురూపం
బైన పుత్రుం గోరి, దుస్తరం బైన వ్రతంబు సలిపితి. సంకల్పించిన పుత్రుం
డొక్కరుండే సప్త సప్త సంఖ్యలం గల కుమారు లగుట కేమి కతంబు ? నీ
వెఱింగిన భంగి తథ్యంబుఁ బలుకుము. అనిన నింద్రుం డిట్లనియె. ఓ తల్లీ! భవ
ద్రవ్యతంబుఁ జింతించి సమయ విచ్ఛేదనంబునం గర్భంబుఁ జొచ్చి, పాపచిత్తుండ
నై వజ్రధారం గర్భంబు విదళనంబు చేసిన, నా శకలంబులు నెడక మహాశక్తి
ర్యంబుగా ని వివిధంబునం గుమారకు లైరి. మహాపురుష పూజాసంసిద్ధి కార్యా

† 'ఓరి...వెడ్వకు' అని సంధి. ఓరి యజవకనుచుఁ ద్రుంచె (వా)

1. శూరుండేడ్గురిఁ దునుకలుగా (హ.వా.)

2. కుమారుఁ డన్ని రూపంబులై (తం.వా.)

నుషంగి గాకుండునే ? భగవదరాధనంబు గోరికలం బాసి యెవ్వరు గావింతురు, వా రిహవరంబుల స్వార్థ కుశలు లగుదురు. అ మృహాపురుష వ్రత సముత్పన్న తేజంబు నడంప నెవ్వందోవు? కావున దుర్మదంబున బాలిశ స్వభావుండ నై దోషంబు చేసిన నా దౌర్జన్యకర్మంబు సహింపఁ దల్లికన్న నెవ్వరు సమర్థులు ? పాపాత్ముండు నగు నన్నుం గావుము. నేను వీరల తోడివాఁడ. అని విష్ణుపటంబుగాఁ బ్రార్థించిన, న ద్దేవి యట్ల కాక యని, శాంతచిత్త యయ్యె. ఇంద్రుండును వారలం గూడి త్రిదివంబునకుం బోయి, సోమపాన, హవిర్భాగంబులు వారలకుం బంచిపెట్టి, కూడి సుఖం బుండె. అని చెప్పి, పరీక్షిన్నరేంద్రునకు కుకయోగింద్రుండు వెండియు ని ట్లనియె.

524

క. హరి వరదుఁ డైన వ్రత మఁట, హరివంశజు లగుచు నెగడు నమరుల జన్మ స్ఫురణం బఁట, పఠించిన, నరయఁగ నురు దీర్ష ¹కర్మహర మగు టరుదే?

వ. అని విష్ణు కథాశ్రవణ కుతూహలాయమాన మానసు లైన శౌనకాది మహామునులకు సూతుండు నెప్పె. అని కుకయోగింద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రునకుఁ జెప్పె. అనుటయు.

526

క. ²రాజీవరాజ పూజా, శ్రీజిత గోపీకటాక్ష నేవాంతర వి

భ్రాజితమూర్తి ! మదోద్ధత, రాజకులోత్పాద ! రామరాజాఖ్య నిధి !

527

తరల. మురవిదారణ ! ముఖ్య కారణ ! మూలతత్త్వ విచారణా !

దురిత తారణ ! దుఃఖవారణ ! దుర్మదాసుర మారణా !

³కిరివిహారణ ! కీర్తిపూరణ ! కీర్తనీను మహా రణా !

ధరణి ధారణ ! ధర్మ తారణ ! తాపస స్తుతి పారణా !

528

తోటకము. కరుణాకర ! శ్రీకర ! కంబుకరా !

శరణాగత సంగత జాడ్యహరా !

పరిరక్షిత శిక్షిత ⁴భక్తమురా !

కరిరాజ కుభప్రద ! కాంతిధరా !

529

1. పాప (హ) 2. రాజీవ రాజపూజ వి, రాజిత (క) 3. గిరి (తం) 4. భక్తహరా (హ)

గద్య. ఇది శ్రీ సకల సుకవిజన మిత్ర శ్రీవత్సగోత్ర పవిత్ర కసువయామాత్య పుత్ర బుధజన ప్రసంగానుషంగ సింగయనామధేయ ప్రణీతం బైన శ్రీ మహాభాగవత పురాణంబునందు నజామిశోపాఖ్యానంబును, బ్రచేతసులఁ జంద్రుం డామంత్రణంబు నేయుటయు, దక్షోత్పత్తియుఁ, బ్రజాసర్గంబును, దక్షుండు శ్రీహరిం గూర్చి తపంబు నేయుటయు, నతనికి న ప్పరమేశ్వరుండు ప్రత్యక్షం బగుటయు, హర్యశ్వ శబలాశ్వల జన్మంబును, వారలకు నారదుండు బోధించుటయు, నారదు వచనప్రకారంబును, వారు మోక్షంబు నొందుటయుఁ, ద ద్వితీయాంతంబు నారదు వలన విని దక్షుండు దుఃఖాక్రాంతం డగుటయుఁ, ద దనంతరంబు బ్రహ్మవరంబున దక్షుండు శబలాశ్వసంజ్ఞల సహస్రసంఖ్యాకులగుపుత్రులంగాంచు టయు, సృష్టి నిర్మాణేచ్ఛా నిమిత్తంబున దక్షపంపున వారలగ్రజన్ములు సిద్ధిం బొందిన తీర్థరాజంబయిన నారాయణ సరస్సునకుం జనుటయు, వారికి నారద భగవంతుండు బ్రహ్మజ్ఞానంబు నుపదేశించుటయు, వారు పూర్వజు లేగిన ప్రకారంబున మోక్షంబు నొందుటయుఁ, ద ద్వితీయాంతంబును దక్షుండు దివ్యజ్ఞానం బున నెఱింగి, నారదోపదిష్టం బని తెలిసి, నారదుని శపించుటయు, నారదుండు దక్షశాపంబు బ్రతిగ్రహించుటయు, దక్షనకు మఱల బ్రహ్మవరంబున సృష్టి విస్తారంబు కొఱకు కూడు లఱువది మంది జన్మించుటయు, నందుఁ గ శ్యపునకు విచ్చిన పదుమువ్వుర వలన సకల లోకంబులు నిండుటయు, దేవాసుర, నర, తిర్య జ్జృగ, ఖగాది జన్మంబులును, దేవేంద్ర తిరస్కారంబున బృహస్పతి యధ్యాత్మ మాయచేతం గానరాకుండుటయు, ద ద్వితీయాంతంబు రాక్షసులు విని శుక్రోపదిష్టు లై వచ్చుటయును, దేవాసుర యుద్ధంబున నాచార్య తిరస్కారంబున దివిజరాజపలాయనంబును, బలాయమాను లై దేవతలు బ్రహ్మ సన్నిధికిం జనుటయు, బ్రహ్మ వాక్యంబున ద్వష్ట కుమారుం డైన విశ్వరూపు నాచార్యునింగా దేవతలు వరియించుటయు, విశ్వరూపు ప్రసాదంబున నింద్రుండు నారాయణవర్మం బను కవచంబు ధరియించి రాక్షసుల జయించుటయుఁ, బరోక్షంబున రాక్షసులకు ననుకూలుం డైన విశ్వరూపు నింద్రుండు వధించు టయు, విశ్వరూపు వధానంతరంబున నింద్రునకు బ్రహ్మహత్య సంప్రాప్తం బైన, నింద్రుండు శ్రీ, భూ, జల, ద్రుమంబులయందుఁ బెట్టుటయు, విశ్వరూపుండు హతుం డగుటకు త్వష్ట కోపించి యింద్రవధార్థంబు మారణ

హోమంబు నేయ వృత్రాసురుండు జనియించుటయు, వృత్రాసుర యుద్ధంబునఁ బరాజితు లై యింద్రసహితు లైన దేవతలు శ్వేతద్వీపంబునకు జనుటయు, నందు శ్రీహరి ప్రసన్నుం డై దధీచివలన భిదురంబు గైకొనుటయు, నింద్రుండు వజ్రాయుధంబున వృత్రుని సంహరించుటయు, నింద్రుండు బ్రహ్మహత్యా పీడితుం డై మానస సరస్సుఁ బ్రవేశించుటయు, నహుషండు శతాశ్వమేధంబులం జేసి, యింద్రాధిపత్యంబు వడయుటయు, నహుషం డగస్త్య శాపంబున సురరాజ్యచ్యుతుం డై యజగరయోనిం బుట్టుటయు, నింద్రాగమనంబును, నశ్వమేధంబును, నింద్రుండు త్రిలోకాధిపత్యంబు వడయుటయును, జిత్రకే తూపాఖ్యానంబును, మరుద్గణంబుల జన్మ ప్రకారంబును నను కథలుం గల షష్ఠస్కంధము సంపూర్ణము.